* చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే కుచోన్నతే కుంకుమరాగశోణే। పుండ్రేక్షుపాశాంకుశ *

పుష్పబాణహస్తే నమస్తే జగదేకమాతః

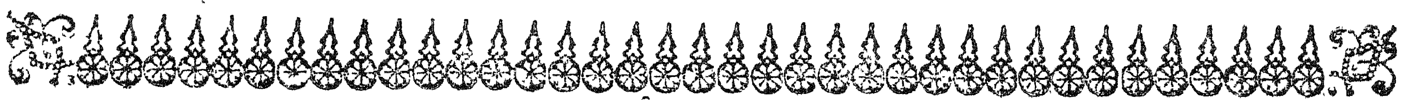
శ్రీరస్తు

శ్రీదక్షిణామూర్తయేనమః

శ్లో॥ శ్రీశివాచార్య వర్యాద్యాం శంకరాచార్య మధ్యమాం।
అస్మదాచార్యపర్యంతాం వందే గురుపరంపరామ్

శ్రీమత్సకలముముక్షుజన కల్పవృక్షంబగు నీగ్రంథము తొలుత శ్రీసద్గురుదక్షిణామూర్తులవారిచే ననుగ్రహముపడసిన బ్రహ్మదేవుని చేత తనపుత్రుండగు వసిష్ఠమహర్షికి నుపదేశింపబడియె. వారు బ్రహ్మాత్మవిద్వరిష్ఠులై లోకోపకారముకొరకు తారక బ్రహ్మావతారమైన శ్రీరాములవారికి ఉపదేశించిరి అందువలన నీగ్రంథమునకు వాసిష్ఠరామాయణంబనియు నిందు సకలతత్త్వార్థసారంబులుం బ్రకాశించుటం జేసి తత్త్వసారాయణంబనియు నామద్వయంబు గలిగె. మరియు నీగ్రంథము జ్ఞానకాండము ఉపాసనాకాండము. కర్మకాండము, అను నీసంజ్ఞలచే నొప్పుచున్నది. అట్టి ప్రతికాండమునకు నాలుగేసి పాదములును ఒక్కొక్క పాదమునకు ౨౫ యిరువది యైదధ్యాయములును. గలిగియున్నది. యిదియునుంగాక ముఖ్యముగ దీనియందు సద్యోముక్తి. క్రమముక్తి. జీవన్ముక్తి. విదేహముక్తి సాధనములును తల్లక్ష్యలక్షణములుం బ్రతిపాదింపంబడి చతుర్వింశత్యక్షరాత్మకం బగు గాయత్రీవర్ణములం బ్రతిసహస్రియందొక్కొక్క వర్ణము చొప్పునం గలిగి యిరువదినాలుగు వేల గ్రంథములచే విలసిల్లుచు నిఖిలముముక్షుజనసంసార మోక్షదాయకంబై యుంటున్నది. ఇట్లు సర్వమతసమ్మతం బగు నీగ్రంథము నధ్యయనము జేయం గోరువారలకు వ్యగ్యంబై యుండుటంబట్టి సకలజనసుకరం బగునట్లు ముద్రాక్షరాంకితం బొనర్చిన నైహికాముష్మిక ఫలంబులబ్బునని యంచి జ్ఞానకాండ యిదివరకే చెన్నపట్టణమున ముద్రించియుండుటచేత ప్రకృతమీయుపాసనాకాండమును ముద్రించితిమి. కర్మకాండమును ముద్రింపనారంభించినారము. యికను జ్ఞానకాండమును ముద్రింపనారంభించ బోతున్నాము. ఇది సకలశాస్త్రసారభూతంబై సర్వమతసమ్మతంబై అష్టోత్తరశతోపనిషదర్థ ప్రతిపాదకంబై పూజనపారాయణశ్రవణశ్రావణాదికాన్యతమ మాత్రముచే మోక్షదాయకంబై యుండుటవలన సర్వజనోపయోగియు చతుర్విధ పురుషార్థసాధకం బును నగు నీగ్రంథము వలయువారు కార్వేటినగరం శ్రీభారతీలీలాసదన ముద్రాక్షరశాల సెక్రెటరి కొట్టిక నరసింహయ్యగారి పేరను V. P. P. ద్వారా పంపమని కార్డువ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

* * * * *

శ్రీరస్తు

ఉపాసనాకాణ్డస్థవిషయానుక్రమణికా

తత్త్వపారాయణాన్తర్గతస్య పాదచతుష్టయమణ్డితస్య స్వగతశ్లోకసహస్రాదా క్రమేణ భాది । హిపర్యన్తగాయత్రీ ద్వితీయపాదాష్టాక్షరశోభితస్య । ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రతిపాదం శ్లోకాః సహస్రద్వయ పరిమితాః । పాదైకైకస్య సహస్రద్వయశ్లోకరీత్యా మిళితస్య పాదచతుష్కస్య ఆహత్య శ్లోకాః అష్టసహస్రసంఖ్యా సమ్మితా ఇతి విజ్ఞేయా॥ ❋

ఉపాసనాకాణ్డస్థఅశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్త్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం	పుటసం	పఙ్త్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧	౪	వాఙ్మ	వాఙ్మ	౪౪	౨౮	శెవ	వేవ
	౧౪	మదూరో	మద్గురో	౪౫	౯	బన్థో	బద్ధో
		త్బ్రిహ్మ	ద్బ్రిహ్మ	౪౫	౨౬	కృర్షతి	కిర్షతి
	౨౭	ద్రథయన్తి	దృథయాన్తి	౪౬	౧౯	జాల	జాలం
	౪	జానమా	జ్ఞానమా	౪౬	౩౦	దేవత్వ	దేహాత్వ
	౧౦	త్బ్రిహ్మావిద్భవేత్	ద్బ్రిహ్మావిద్భవేత్	౪౮	౬	జ్వాల	జ్వాలా
	౧౬	త్బ్రిహ్మత్మ	ద్బ్రిహ్మత్మ	౪౮	౨౬	సర్శ	స్పర్శ
	౯	నంగీరా	నంగీకారా	౪౯	౭	వన్యత	ఘన్యత
౬	౩	జానకాణ్డోక్తం	జ్ఞానకాణ్డోక్తం	౪౯	౧౦	విషయాకుల	విషయాతుర
	౨౧	బిన్తునాద	బిన్దునాద	౪౯	౧౧	బ్రహ	బృహ
౮	౨౫	అత్మాస్థాలో	ఆత్మాస్థాంలో	౫౦	౫	వావసస	వావస
	౨౬	ప్రాణస్పర్థ	ప్రాణస్పర్ధ	౫౦	౧౯	దార్ఢ్యం	దార్ఢ్యం
౧౫	౧౦	త్యక్వా	త్యక్త్వా	౫౦	౨౧	జీవస్ముక్త	జీవన్ముక్త
౧౭	౨౯	ప్రథమమ	ప్రథమ	౫౦	౩౧	లపణ	లవణ
౨౦	౩	సదాబార	సదాచార	౫౧	౩	దారిద్య	దారిద్ర్య
	౧౩	కైవాత్ర	నైవాత్ర	౫౧	౨౩	మడ్భుతం	మద్భుతం
	౩౧	త్యక్త్వ్య	త్యక్త్వా	౫౧	౨౬	పభావతః	ప్రభావతః
	౩౨	త్యక్త్వా	త్యక్త్వా	౫౨	౨౫	బాష్పాంబు	బాష్పాంబు
౨౧	౧౦	పరాఙ్ముముఖాః	పరాఙ్ముఖాః	౫౪	౪	దిద్భ్రిసు	దిగ్భ్రిసు
౨౩	౬	తస్సుఖాసన	తత్సుఖాసన	౫౪	౯	భుజ్త్వాచ	భుక్త్వాచ
౨౪	౩	వేదిబిః	వేదిభిః	౫౪	౧౪	భుజ్త్తె	భుక్తే
	౧౯	ఆన్యథా	అన్యథా	౫౪	౧౬	ధ్వచార	త్వచార
౨౬	౨	నివిర్ముక్తో	వినిర్ముక్తో	౫౪	౨౩	ప్రథగ్భావే	పృథగ్భావే
౨౭	౧౨	జానమార్ణేణ	జ్ఞానమార్గేణ	౫౬	౧౮	శూనేన	శూన్యేన
౨౮	౪	ప్రత్యాహారోహి	ప్రత్యాహారోహి	౫౭	౩	విజాయసే	విజ్ఞాయసే
౨౮	౧౧	ప్రథమపాద	ప్రథమపాదే	౫౭	౧౮	శ్రంఖల	శృంఖల
౨౮	౩౦	పరాపరె	పరాపరే	౫౭	౨౭	సన్త్రజ్య	సన్త్యజ్య
౨౯	౨౮	పసిద్ధేశ్చా	ప్రసిద్ధేశ్చా	౫౭	౧౯	త్యసంసార	త్యసంసార
౩౨	౨౮	నాస్తిహిః	నాస్తిహి	౬౧	౧౧	రాత్రిలః	రాత్రితః
౩౫	౨౫	భుజ్త్తే	భుక్త్తే	౬౧	౨౦	హృద	హృద
౩౭	౫	స్ఫుట	స్ఫుటం	౬౧	౨౨	పాదస్మద్వయే	పాదపద్మద్వయే
౩౭	౨౪	తిష్ఠస్వయం	తిష్ఠతిస్వయం	౬౨	౧	ధ్యాభరా	ధ్యాభరా
౩౮	౨౭	ధ్భజే	ధ్భవే	౬౨	౧౫	ప్రష్ఠ	పృష్ఠ
౩౯	౧౮	బ్రహ్హై	బ్రహ్మై	౬౩	౪	కాషితకి	కౌషతకీ
౪౦	౨౬	మార్గేణ	మార్గేణ	౬౩	౧౮	ద్విజోత్తమాః	ద్విజోత్తమాః
౪౩	౧౬	జ్ఞాయతే	జ్ఞేయతే	౬౩	౩౨	ఉత్పపత్తౌ	ఉత్పత్తౌ
౪౪	౭	ప్రథపాద	ప్రథమపాదే	౬౪	౧౨	నిమిక్తం	నిమిత్తం
౪౪	౧౦	హ్వాత్కృత్వా	హృత్కృత్వా	౬౫	౨	విద్ధ	విద్ధం

పుట	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౬౭	౧౨	జ్ఞాన	జ్ఞాన
౬౮	౩	అక్షోభ్యశ్యాతి	అక్షోభ్యశ్యాతి
౬౯	౧	ష్వ్యేతే	ష్వ్యేతే
౬౯	౨	షిప్ర్యం	షి(్రం
౬౯	౧౧	వానాః	వాసనాః
౭౧	౨౧	యాశ్ప్రతస్రోః	యాశ్చతస్రోః
౭౪	౧౭	గ్రహీ	గృహీ
౭౫	౩౧	జ్ఞిరూపితే	జ్ఞిరూపితే
౭౮	౨౨	తద్బ్రిహ	తద్బృహ
౭౮	౨౫	హృస్వాణు	హ్రస్వాణు
౭౯	౧	భ్రిశ	భృశ
౮౦	౭	శ్రీ్రావ	శ్రీరామ
౮౧	౨౭	గోవనీయా	గోపనీయా
౮౩	౨౧	సిష్ఠేత్య	సిష్ఠేత్య
౮౪	౬	వరతు	పరతు
౮౭	౨౭	బృబహదా	బృహదా
౮౭	౨౮	ప్రసీదతి	ప్రసీదతి
౮౮	౫	ద్యాత్వా	ధ్యాత్వా
౮౯	౬	సనోన్యం	సన్యోన్యం
౮౯	౧౯	అపి	అపి
౯౦	౨౯	ప్రథమపాదే	ద్వితీయపాదే
౯౧	౩౧	౩౫ - ౬౯	౩౫-౭ ౩-౬౯
౯౨	౩౦	సజ్ఞాతం	సజ్ఞాతం
౯౩	౨౬	శ్రోత్రా	శ్రోత్రా
౯౮	౨౭	నిష్ఠో	నిష్ఠో
౧౦౦	౯	తణ్డులం	తణ్డులం
౧౦౧	౨౪	భోగసక్తి	భోగాసక్తి
౧౦౨	౪	కృత్వా	కృత్వా
౧౦౩	౬	నపూర్వ	సపూర్వ
౧౦౬	౯	మానస్యః	మానసః
౧౦౮	౨	స్త్రీకృత్వా	స్త్రీకృత్వా
౧౦౮	౪	దవస్థితః	దవస్థితః
౧౦౯	౭	చేత్ దృ్భధః	చేద్బుధః
౧౦౯	౧౧	హాజ్జ్యా	హాజ్జ్యా
౧౧౨	౨	మాహప్న్యయాత్	మాహప్న్యయాత్
౧౧౨	౫	దుఖయోః	దుఃఖయోః
౧౧౩	౧౫	కుతుహలాత్	కుతూహలాత్
౧౧౪	౪	వృద్ధ్యాయ	వృత్త్యాయ
౧౧౭	౨	సంసయా	సంస్థయా
౧౧౮	౨౬	రాత్మైక్యో	రాత్మైక్యో
౧౨౧	౫	పుటార్జ్జనేశ్వరం	పుటార్జునేశ్వరం
	౭	పుటార్జ్జనేశం	పుటార్జునేశం
౧౨౨	౭	గురుసోత్రాధికం	గురుస్తోత్రాదికం
	౧౭	సురపుగవ	సురపుంగవ
	౨౮	సమ్యఙ్ఞానిత్వా	సమ్యగ్జ్ఞానిత్వా
	౩౨	బ్రహ్మనస్థాపి	బ్రహ్మనన్దాపి
౧౨౩	౩	హృదయగ్రన్ది	హృదయగ్రన్థి
	౨౧	కురుష్వైత్యధి	కురుష్వేత్యధి
	౩౦	తజ్ఞానేన	తద్ధ్యానేన
౧౨౪	౮	విశుద్ధ్యాకర	విశుద్ధ్యకర
	౧౧	ధ్యానశేషస	ధ్యానశేషస్య
	౨౮	వకుస్తుశక్యతే	వక్తునశక్యతే
౧౨౫	౧౯	రజ్జౌ	రజ్జౌ
	౨౩	పమ్యగ్జానామ్య	సమ్యగ్జానాంస్య
	౨౮	శ్రుతిస్మ్రితి	శ్రుతిస్మృతి
	౨౯	విధ్యాద్రి	వింధ్యాద్రి
౧౨౬	౮	స్మృతిశ్రవణ	శ్రుతిశ్రవణ
౧౨౭	౧౧	మహాప్రయోత్	మహాప్న్యయాత్
	౨౧	ఉతుర్భ్రష్ట	ఉత్భ్రష్ట
	౨౮	పరైస్త్రైర్జ్యా	సైరైస్త్యజ్యా
	౩౭	సతతంపిమే	సతతంప్రియే
౧౨౮	౩	శ్రీపుటార్జునతతిః	శ్రీపుటార్జునపతిః
	౧౧	ముతుర్భ్రష్టం	ముత్భ్రష్టం
	౧౯	యశ్చపూర్ణాత్మా	యస్చపూర్ణాత్మా
	౧౩	సముద్రాశ్చ	సముద్రాశ్చ
౧౩౧		స్మ్రితిషు	స్మృతిషు
౧౩౩	౨౬	ప్రసాధాన్మహి	ప్రసాదాన్మహి
	౨౭	హ్రాదిభావ్యమానః	హ్రాదిభావ్యమానః
౧౩౪	౭	తస్మైనమోస్తు	తస్మైనమోస్తు
	౧౯	షషోధ్యాయః	షష్ఠోధ్యాయః
	౨౯	శివకిటోహ	శివకీటోహ
౧౩౫	౮	వేత్రావఛపతా	వేత్రావఛవతా
౧౩౬	౧౧	మూర్ధా	మూర్ధ్నా
	౧౩	తీశస్వయమపి	తీశస్స్వయమపి

ఉపాసనాగ్రంథ అశుద్ధాశుద్ధం

పుట	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౩౭	౨౮	ధిజ్నరరఖరం	ధిజ్నరఖరం
౧౩౮	౧౮	త్సందార్హామంస్యే	పదార్హామస్యే
	౨౨	క్వణన్మంజ్జిరాంఘ్రి	క్వణన్మజ్జీరాంఘ్రి
౧౩౯	౧౩	పియూష	పీయూష
	౧౪	నద్వోత్థామపి	పద్వోత్థామపి
	౨౮	నియమాత్వ్రిభో	నియమాత్ప్రభో
౧౪౦	౯	సంసిధ్యై	సంసిద్ధ్యై
	౧౭	అవాఙ్మనస	అవాఙ్మానస
	౨౦	త్వరాచిన	త్వరాచీన
	౨౪	స్వాస్మఖ్యం	సాన్మఖ్యం
		త్వన్యదవాంరం	త్వన్యదవాంతరం
	౨౬	స్వానచ్ఛిక్త్రో	స్వాచ్ఛక్త్రో
	౩౩	సంఘనాత్	సంభవాత్
	౬	నైక్యంనాత్మన	నైక్యంవాత్మన
౧౪౨	౩౬	మసీత్రేత	వసీత్త్యేత
౧౪౩	౨	ఆబార్యే	ఆచార్యే
౧౪౪	౩౨	బహూత్మో	బ్రహ్మాత్మో
౧౪౬	౩౩	నాఖిలజ్జగత్	నాఖిలజ్జగత్
౧౫౧	౬	మనుజస్వ	మనుజస్య
	౧౧	సమరాంకణ	సమరాంగణ
౧౬౪	౧౦	స్మత్యుక్త్కర్మణి	స్మృత్యుక్తకర్మణి
౧౬౫	౨౧	చేష్ప్రిఖ	చేష్ఫ్రిఖ
౧౬౬	౪	పిశ్రైరపహః	పిథ్రైర్మహః
౧౭౩	౫	ప్రాగుస్పష్టే	ప్రాగుత్పష్టే
౧౭౫	౧౫	మహాద్భిరితి	మహాద్భిరితి
౧౭౪	౧౭	బ్రహ్మాత్మవేదినాం	బ్రహ్మాత్మవేదినాం
౧౭౬	౨౨	అనస్థోహ	అనస్థోహ
౧౭౮	౧౭	తాన్థేపిం	తాన్దేపిం
౧౭౮	౧౮	మార్జనధానా	మార్జనధానా
౧౭౯	౧౦	బ్రహ్మహి	బ్రహ్మహి
౧౮౨	౧౫	పరజ్యోతీరూపః	పరజ్జ్యోతీరూపః
	౨౨	విషూర్తి	విస్ఫూర్తి
౧౮౩	౨౪	సమ్యగ్జ్ఞానాదపి	సమ్యగ్జ్ఞానాదపి
౧౮౪	౧౭	సముద్భూత	సముద్భూత
౧౮౬	౧౬	పున్యవాధ్మనే	పుణ్యవాన్మనే
౧౮౯	౨౫	కోస్మిద్భవం	కోస్మిధ్రువం
౧౮౯	౩౦	కేచిమ్మృయస్తే	కేచిన్మ్రియస్తే
౧౯౦	౪	ప్రవృత్తిన్నృభిః	ప్రవృత్తిర్న్నృభిః
౧౯౩	౧	క్వచిత్తదమనా	స్వచిత్తదమనా
		వ్యావ్య	వ్యాప్య
౧౬౩	౩౧	అశాస్త్రియేణ	అశాస్త్రీయేణ
౧౯౪	౩౨	మషోత్తరం	మష్టోత్తరం
౧౯౬	౧౨	సద్దురూపాసనే	సద్గురూపాసనే
౧౯౯	౨౭	సృష్ట్వా	స్రష్ట్వా
౨౦౦	౯	ఋభువత్ర్తి	ఋభువక్ర్తి
౨౦౨	౧	సర్వైన్నిర్వాసనో	సర్వైర్నిర్వాసనో
౨౦౪	౩౩	ధ్రుపం	ధ్రువం
౨౦౫	౧౪	ధిత్రియయోగేన	ధిత్రయయోగేన
౨౦౬	౯	శ్రుతియుక్త్యసుభూ	శ్రుతియుక్త్యనుభూతీ
౨౦౬	౧౪	క్వచిత్ప్రోక్తం	క్వచిత్ప్రోక్తం
౨౦౭	౨	సద్గురూద్యాన	సద్గురుధ్యాన
౨౦౮	౧	బ్రహ్మాత్మైక్య	బ్రహ్మాత్మైక్య
౨౧౩	౧౭	స్మృతీయేస	స్మృతీయేన
౨౧౫	౧౭	స్వామించ్ఛోత్రితు	స్వామింశ్ఛోత్రితు
౨౧౬	౨	జాగర్తిత్ఞానా	జాగరితజ్ఞదానా
౨౧౬	౨౭	మూలత్వాన్నిష్ఠ	మూలత్వాన్నిష్ఠ
౨౨౦	౨౭	స్వేచ్ఛాను	స్వేచ్ఛాను
౨౨౫	౨	హరిశివః	హరిస్శివః
౨౨౮	౭	నమేవహ్మిన్నమే	నమేవహ్మార్నమే
౨౨౯	౪	వాక్వేతి	నాక్యేతి
౨౨౯	౧౭	బ్రహ్మనద్ధ	బ్రహ్మనద్ద
౨౩౦	౧౭	ప్రహ్లాదశ్చ	ప్రహ్లాదశ్చ
౨౩౨	౧౧	స్నమ్యగ్జ్ఞాన్య	స్నమ్యగ్జ్ఞాన
౨౩౨	౨౧	తేషాన్మనోలయః	తేషాంమనోలయః
౨౩౩	౧౪	వద్భ్రిహన్నుపదేశో	వద్భ్రిహ్మన్నుపదేశో
౨౩౪	౮	కృష్టోహ్లాదో	కృష్టోహ్లాదో
౨౩౫	౫	ముద్భక్తా	మద్భక్తా
౨౩౫	౨౦	ప్రహ్లాదో	ప్రహ్లాదో
౨౩౬	౧౫	బ్రహ్మైవాస్మి	బ్రహ్మైవాస్మి
	౨౪	నృశ్రుగవత్	నృశృఙ్గవత్
౨౩౯	౨౩	బ్రహ్మాత్మె	బ్రహ్మాత్మై
౨౪౧	౧౬	సంసిధ్యా	సంసిద్ధ్యై
౨౪౨	౩౧	వ్రజేత్కాశ్చి	వ్రజేత్కాశ్చి
౨౪౪	౬	బిభూవహా	బభూవః

శ్రీరస్తు

శ్రీగురుచరణారవిన్దాభ్యాం నమోనమః

ఉపాసనాకాణ్డప్రారంభః

భవాభిధం భస్మితమారలోచనం శివాత్మకం సుస్మితదగ్ధపత్తనం। ❊
భవాపహం సస్మితదివ్యనర్తనం జవాద్భజేవిస్మితభక్తసజ్జనం ॥ (౧)
వేదాన్తపీయూషరసాన్పిబన్తం నాదాన్తసన్దీప్తనిజస్వరూపం। ❊
పాదాతిగం వాఙ్మనసాతిదూరం భేదాపహం సద్గురుమాద్యమీడే॥ (౨)
పీనాసుఖాస్వాదనమత్తచిత్తామేణాంకసూర్యాధికచిత్స్వరూపాం। ❊
ఘ్రాణాద్యశేషేన్ద్రియదూరసంస్థాం ప్రాణాధికాం నౌమి పరాత్మవిద్యాం (౩

—❊బ్రహ్మ❊— గురుమూర్తేదయామూర్తేసంసారభయమోచక । జ్ఞానకాణ్డంసవిస్తారం శ్రుత్వాహంత్వన్ముఖాంబుజాత్ ॥౪॥ పరబ్రహ్మాత్మబోధేన సర్వసంశయవర్జితః । దేహాద్యనాత్మధిషణాంత్యక్తవానస్మ్యసంశయం । ౫ ॥ ఏతేనకృతకృత్యత్వాద్బోధేనాతఃపరంమమ। శ్రోతవ్యం వాథకర్తవ్యంద్రష్టవ్యం వానకిఞ్చన॥ ౬॥ ఇతిమన్యేస్వబోధస్యస్వాతన్త్ర్యాన్మోక్షసిద్ధయే । ఆత్మజ్ఞానవిహీనోహిశ్రవణాదీనపేక్షతే॥ ౭ ॥ త్వత్ప్రసాదాత్పరాత్మైక్యజ్ఞానసిద్ధౌకథంమమ శ్రవణాదిష్వపేక్షాస్యాత్పిష్టపేషణవద్గురో ॥ ౮ ॥ యఃకశ్చిత్సంశయస్స్యాచ్చేత్బ్రహ్మాత్మైకత్వవేదనే । పునశ్చశ్రవణంకార్యం నతుమేసంశయఃక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ రజ్జ్వాదికమివాత్మైకస్సత్య ఇత్యవధారితం। సర్పాదికమివానాత్మాసర్వోమిథ్యేతిచాధునా ॥ ౧౦ ॥ అతోహంత్వత్ప్రసాదేనకృతకృత్యోస్మిసర్వథా । దేహాదిప్రతిభానస్తు ప్రారబ్ధాన్తేవినంక్ష్యతి ॥౧౧ ॥ ఇతిశ్రుత్వావిధేర్వాక్యందక్షిణామూర్తిరీశ్వరః । సర్వజ్ఞస్సస్మితంప్రాహబ్రహ్మాణంజ్ఞానగర్వితం॥౧౨

—❊శ్రీగురుమూర్తిః❊— బ్రహ్మన్బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానాత్పూర్వోక్తాత్కృతకృత్యతాం। ఆత్మనోమన్యసేయత్త్వం తన్మూఢోసినసంశయః ॥ ౧౩ ॥ సర్వసంశయహీనస్యజ్ఞానస్యాప్యుదయాత్పరం । కర్తవ్యం హిపరాత్మైక్యోపాసనం ధీమతాన్వహం ॥౧౪॥ తదర్థంసద్గురోర్వక్త్రాచ్ఛ్రోతవ్యం వర్త్మచస్ఫుటం। వేదాన్తోక్తందురూహఞ్చబ్రహ్మవిజ్ఞానినామపి ॥౧౫॥ ఐక్యోపాసనహీనత్వేస్వాత్మబోధస్యముక్తయే । సద్యోనైవాస్తికిఞ్చిద్వాస్వాతన్త్ర్యంపద్మసంభవ॥౧౬॥ క్రమముక్త్యైచకర్తవ్యంనిత్యకర్మాద్యపేక్షయా । నస్వాతన్త్ర్యంపరోక్షస్యజ్ఞానస్యాన్యాసహాయినః ॥౧౭॥ విజ్ఞానం సంశయాపేతమపియత్సవిపర్యయం । తద్విపర్యయనాశాయబ్రహ్మైక్యోపాసనంమతం ॥౧౮॥ నైవకశ్చిదిహప్రాజ్ఞోప్యభేదోపాసనంవినా । సాక్షాత్పశ్యేతపరమంబ్రహ్మసచ్చిత్సుఖాత్మకం ॥౧౯॥ జ్ఞానమాత్రవతాంనాపి ప్రారబ్ధాన్తేపరంపదం । నిర్విశేషంమహస్సిద్ధ్యేదుత్క్రాన్తిగతివర్జితం ॥౨౦॥ జ్ఞానోదయాత్పరం కిఞ్చిత్కర్తవ్యంనేతివాదినః। స్వేచ్ఛాచారవశాత్సత్యంనరకప్రాప్తిరిష్యతే॥౨౧॥ ఉపాస్తివిధిశేషత్వంజ్ఞానస్యాస్త్యేవసర్వథా। శ్రుతయశ్చపరబ్రహ్మోపాసనంప్రథయన్తిహి ॥౨౨॥ ఇదంసర్వంఖలుబ్రహ్మతజ్జలానీతిసర్వదా । ఉపాసీతబుధశ్శాన్త ఇతిశ్రౌతవిధిస్ఫుటః ॥ ౨౩॥ మననోదితవిజ్ఞానాత్పరమాత్మైక్యసిద్ధయే । నిదిధ్యాసనరూపంహివిహితంతదుపాసనం ॥ ౨౪ ॥ లిఙ్గోక్త్యావ్యాదయస్స్పష్టాబ్రహ్మాత్మోపాసనార్థకాః । విధిరూపాశ్శ్రుతిస్మృత్యోరుపలభ్యన్తఏవచ॥ ౨౫ ॥ నైతేషాంకుణ్ఠనం క్వాపిభవి

వ్యతికదాచన । ఉపాసనైకనిష్ఠాశ్చ పూర్వముక్తాస్సహస్రశః ॥౨౬॥ దేవతాయాః పరస్యాశ్చ భేదోపాసనమేవతు । ని
ష్ఠ్యతే బహుధా శ్రుత్యా నాభేదోపాసనం క్వచిత్ ॥౨౭॥ అహంబ్రహ్మాస్మ్యస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మీతిసన్తతం ।
ప్రత్యయావృత్తిరూపం తదుపాసనమిహోత్తమం ॥౨౮॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానానన్తరం కార్యమిత్యముం । సిద్ధాన్తం
మమ నిశ్శఙ్కమవధారయ చేతసి ॥౨౯॥ బ్రహ్మ॥ జ్ఞానమాత్రేణ కైవల్యముక్తిర్నాస్త్యేవ కదాచన । ఉపాసనాదిభిః క
ర్మసాంఖ్యయోగైరితి శ్రుతేః ॥౩౦॥ జ్ఞానైకసాధ్యా ముక్తిర్హి స్ఫుటమేవావగమ్యతే । ఏవం సతి కథం స్వామిన్నుపాసనవి
ధిర్భవేత్ ॥౩౧॥ అతిమృత్యుం వివిత్త్వేతి తమేవేత్యాదిభిశ్శ్రుతేః । వాక్యైర్జ్ఞానేతరః పన్థా అయనాయ నిషిద్ధ్యతే ॥౩౨॥
బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాదేవ సర్వత్ర ముచ్యతే । సర్వపాశాపహానిశ్చ జ్ఞాత్వా దేవమితి శ్రుతేః ॥౩౩॥ యద్యప్యుపాసనా
దీని విధీయన్తే క్వచిత్ క్వచిత్ । శ్రుత్యాదిషు తథాప్యేతత్ జ్ఞానాఙ్గానీతి నిశ్చయః ॥౩౪॥ న భేదోపాసనం వాచ్యం జ్ఞానాఙ్
గమితి కేవలం । అభేదోపాసనస్యాపి జ్ఞానాఙ్గత్వోపపత్తితః ॥౩౫॥ అభేదోపాసనేనైవ సంశుద్ధహృదయః పుమాన్ ।
తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థశ్రవణాత్ బ్రహ్మవిద్భవేత్ ॥౩౬॥ వాక్యార్థశ్రవణేనైవ కేవలేనాత్మవేదనం । యస్య నోదేతి మన్ద
స్స నియుజ్యేత హ్యుపాసనే ॥౩౭॥ విజ్ఞానప్రతిబన్ధేషు పూర్వజన్మతపోబలాత్ । ప్రక్షీణేషు సకృద్వాక్యశ్రవణాత్ జ్ఞాన
ముద్భవేత్ ॥౩౮॥ ఉపాసనస్వరూపాణి తపాంస్యత్ర తు కుర్వతాం । సద్యోముక్తిశ్చ నభవేదితి మన్యే గురూత్తమ ॥౩౯॥
అభేదవిషయే వా స్యాద్యదిభక్తిరుపాసనే । తస్య నాభేదసంసిద్ధిర్భవిష్యతి కదాచన ॥౪౦॥ భేదస్య పూర్వసిద్ధత్వే తత్ప్ర
జ్ఞాపూర్వకం కృతం । అభేదోపాసనం బ్రహ్మభేదస్య జనకం భవేత్ ॥౪౧॥ బ్రహ్మాత్మైక్యస్య జన్యత్వే త్వేతాదృశోపాస
నేన తు । పునర్విభాగ ఏవ స్యాత్ కృతకస్య వినాశతః ॥౪౨॥ ముక్తానాఞ్చ పునర్బన్ధశ్శాస్త్రాకామార్థహీనతా । అబ్ర
హ్మత్వం ప్రమేయస్యాప్యాపతేరన్నిరఙ్కుశం ॥౪౩॥ తస్మాత్ప్రత్యక్త్వబోధస్య త్రికాలాద్వైతరూపిణః । ఉపాస్తి
విధిశేషత్వం నైవ వాచ్యం త్వయా గురో ॥౪౪॥ ॥శ్రీగురుమూర్తిః॥ జ్ఞానైకసాధ్యతా ముక్తేర్యా ప్రోక్తా తే మయా పు
రా । యుక్తైవోపాసనాదీనాం తేషాం భేదపరత్వతః ॥౪౫॥ అభేదజ్ఞానముత్కృష్టం యద్భేదోపాసనాత్స్వయం
తదుపాసనశేషత్వం న జ్ఞానస్యాభిధీయతే ॥౪౬॥ శ్రౌతస్తూపాసనాదీనాం నిషేధ ఉపపద్యతే । భయహేతుతయా తే
షాం భేదైకవిషయత్వతః ॥౪౭॥ అభేదోపాస్తిశేషత్వం త్వాత్మజ్ఞానస్య కేనచిత్ । శక్యం వారయితుం నైవ సర్వశా
స్త్రవిదాపి వా ॥౪౮॥ జ్ఞానమాత్రేణ యా ప్రోక్తా పాశహానిశ్శ్రుతిశ్చ సా । నమాన్యతే క్రమాన్ముక్తేస్సద్యోముక్తిర్హ్యు
పాసనాత్ ॥౪౯॥ వాక్యార్థశ్రవణం కార్యమభేదోపాస్త్యనన్తరం । ఇతియద్భవతా ప్రోక్తమిదఞ్చ శ్రుత్యుపద్రుతం
ఉపాసనాఙ్గోపాఙ్గస్తు శ్రవణన్న విధీయతే । నిదిధ్యాసనరూపత్వాత్ప్రకృతోపాసనస్య చ ॥౫౧॥ తస్మాదుపాస
నాఙ్గత్వం విజ్ఞానస్యేతి నిశ్చిను । ఉత్తమోపి నియుజ్యేత బ్రహ్మాత్మోపాసనే యతః ॥౫౨॥ సమాధికారిణః కస్యాప్యుద్భ
వేముత్తమస్య వా । సమ్యగ్జ్ఞానం వినోపాస్త్యా శ్రవణాదేవ కేవలాత్ ॥౫౩॥ క్షీణేషు ప్రతిబన్ధేషు తపసా పూర్వజన్మ
ని । తత్రైవ మోక్షసంసిద్ధ్యా వ్యర్థన్తచ్ఛ్రవణం పునః ॥౫౪॥ అతోత్రోపాసనం నిత్యం కుర్వతామేవ దేహినాం । సద్యః కై
వల్యముక్తిస్స్యాత్ జ్ఞానమాత్రవతాం న తు ॥౫౫॥ ఉపాసనేన జన్యత్వే బ్రహ్మాత్మైక్యస్య పద్మజ । పునర్విభాగ ఇత్యేవం
నైవ శఙ్కితుమర్హసి ॥౫౬॥ ఏకీకృతస్య తోయస్య నైవ తోయాన్తరేణ హి । పునర్విభాగో దృష్టోత్ర స్వయం తద్వద్విద్ధి ని
శ్చిను ॥౫౭॥ కృతకస్య వినాశోపి న చ సార్వత్రికో భవేత్ । బ్రహ్మాత్మైక్యేతరేష్వేవ కృతేష్వస్య సమ్భవాత్ ॥౫౮॥ జ
న్యత్వదోషం సర్వత్ర యది బ్రూయాస్తదాత్మనః । జ్ఞానస్య శ్రుతిజన్యత్వం మోక్షస్య జ్ఞానజన్యతా ॥౫౯॥ ఇతి సర్వత్ర దోష
స్స్యాన్న చ జ్ఞానాద్విముక్తతా । నాపి చ శ్రవణాదేవ కేవలాత్పూర్ణబోధతా ॥౬౦॥ అభేదోపాసకస్యైవ పూర్ణబోధ
వశాత్పరా । సద్యః కైవల్యముక్తిస్స్యాదితి వేదాన్తనిశ్చయాత్ ॥౬౧॥ ఉపాసనేన యుక్తస్య పరబ్రహ్మణి నిర్గుణే । వి

లీనసర్వతత్త్వత్వాన్నఫుసర్వత్ర సంశయః ॥ ౨౨ ॥ సర్వశాస్త్రార్థవత్త్వాచ్చ ప్రమేయస్యాపి జాత్మనా । నిర్విశేషం ప్రసిద్ధం బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయా ॥ ౨౩ ॥ ఉపాసనప్రకారశ్చ శ్రోతవ్యో గురువక్త్రతః । ఉపాసనార్థం విజ్ఞాన లాభాన స్తర మాంతరాత్ ॥ ౨౪ ॥ జ్ఞానప్రస్తారతశ్చ శ్రోతవ్యో యథాజ్ఞానార్థమాత్మనః । దర్శనాత్ప్రసిద్ధం తత్త్వాన స్తరం జ్ఞానకాండకే ఏవం సతి పరాత్మన్యోపాసనస్యోక్తమప్యపి । సర్వశక్తిమత్త్వమోక్షాదిసాక్ష్యాత్సాధనభావనాత్ ॥ ౨౫ ॥ ఉపాస్తిః శేషత్వం విజ్ఞానస్యాభావతః స్ఫుటం । అభేదోపాస్తిహేతుత్వాత్పూర్వసిద్ధత్వదర్శనాత్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాదుపాసనే శ్రద్ధా ప్రవృత్తే పంకజోద్భవ । లిప్తాభావతః సేనిత్యనిర్గుణాత్మోపలబ్ధయే ॥ ౨౭ ॥ ఉపాస్తేర్జ్ఞానశేషత్వం జ్ఞానస్యోపాస్తిశేషతా । ఏతద్ద్వయోరుభయథా భవతి క్రమయోః తేతద్ద్వయో రాత్మకం ॥ ౨౮ ॥ నిర్గుణజ్ఞానశేషత్వం సగుణోపాసనస్య చ । అభేదోపాస్తిశేషత్వం పరోక్షాయాః ఫలేరపి ॥ ౨౯ ॥ విశిష్టోపాసనం యత్స్యాత్పరోక్షజ్ఞానం తదుచ్యతే । సజ్ఞానం విశేషే మహాత్మా తదిచ్ఛయా ॥ ౩౦ ॥ నిదిధ్యాసనజన్యత్వాత్సత్త్వదుర్యోగదర్శనాత్ । సమ్యక్జ్ఞానమేవ సర్వార్థసిద్ధిరుపాసనం ఫలం ॥ ౩౧ ॥ పరమం ప్రాప్తేనాపి పరత్వాన్న సంశయః । భగవత్పూర్వికా యాఽసౌ నావిద్యాభావాత్ ॥ ౩౩ ॥ నిదిధ్యాసనాత్ సాక్షాద్ భేదోపాసనేనచ । స్వయంతేన సర్వజ్ఞ సమ్యక్జ్ఞానస్య సంభవేత్ ॥ ౩౪ ॥ అతస్త్వం జ్ఞానలాభాయ సమాధౌ పరమాత్మని పద్మజ । పరమాత్మనస్మృత్యర్థం స్థిరోపాసనం కురు ॥ * * * * (౩౫)

ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాండస్య ప్రథమమహాచే ద్వితీయో ఽధ్యాయః ॥

—శ్రీబ్రహ్మోవాచ— స్వామిన్ సర్వ యథా హ్యాస్తిక్యనిదిధ్యాసనం కథం । సర్వశక్తిమత్త్వమకృతం ధ్యానం తత్త్వం ప్రకాశితా ॥ ౧ ॥ అపి స్తైనవకాస్త్వన్యతః తదభ్యాసవిధిః పుమాన్ । కిమర్థం పునరారంభః కాండస్యాస్య జగత్ప్రభో ॥ ౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ— సాధుపృష్టం త్వయా బ్రహ్మన్ నిదిధ్యాసనతత్పరః । సమాధిరపి తత్ శ్రోతవ్య ఇతి నిశ్చితః ॥ ౩ ॥ తత్ర జ్ఞానాన్నిదిధ్యాసనసమంకృత్వా సమాధిరం । ధ్యానస్య లక్షణస్య సమ్యక్జ్ఞానైకగోచరా ॥ ౪ ॥ సమాధ్యుత్తమస్య కరణ నానా ఉపాయతః । అత్రాపి శ్రవణాద్యుపాయో దర్శనం ॥ ౫ ॥ అస్మాత్తు శ్రవణాదినా । నిదిధ్యాసనం వేదోక్త్యా శ్రవణ ప్రమాణం విదుః ॥ ౬ ॥ నిర్విశేష పరబ్రహ్మ నిత్యశుద్ధావబోధకం । సత్యం జ్ఞానమనంతం సంసారపరిపంథి తత్ ॥ ౭ ॥ వ్యక్తిత్వ నిర్గుణ శరీరత్వేనా జ్ఞానాత్మకం ఘనాన్వితా । శ్రవణం యుక్త్యా మనన నిదిధ్యాసన మిత్యుచ్యతే ॥ ౮ ॥ శ్రోతవ్యమనుమంతవ్యో నాత్మా ధ్యాతవ్య ఇతి శ్రుతిః । మననం నిదిధ్యాసనం విధీయతే ॥ ౯ ॥ ముముక్షుణా శ్రవణం కుర్యాత్ స్వరసతః సర్వదా ॥ అనాత్మ యథా మననం ముపదిశ్యతే ॥ ౧౦ ॥ తత్త్వాత్మానం తత్త్వతో నిస్సంశయం సిద్ధం తతః ॥ గ్రంథిచ్ఛేదనం మననం పరికీర్త్యతే ॥ ౧౧ ॥ సమష్టివ్యష్టినిత్యత్వేన దేహాదిభావాత్ । ప్రత్యగాత్మని నిదిధ్యాసనముచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ సమష్టివ్యష్టిగా సాంఖ్యప్రసంఖ్యానపర్యాయః । ధ్యానసిద్ధో మననం సమాధిస్సముదీర్యతే ॥ ౧౩ ॥ అనంగాదిష్వశేషేషు దృశ్యేష్వసంబంధిన ప్రజ్ఞానాత్ ప్రేమాత్మా స్వయం నిదిధ్యాసనం శ్రవణం పరికీర్త్యతే ॥ ౧౪ ॥ అసంగాదిగుణోపేతః శ్రీత్వాశబ్దార్థభావనాత్ సత్త్వాత్మా నిదిధ్యాసనమననం విదుషాం వరం ॥ ౧౫ ॥ భావనాభావితం బ్రహ్మ ధ్యానతత్పరా । త్రిపుటీరహితం స్థితం సనిదిధ్యాసనమీర్యతే ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞప్తిమాత్రా పరిస్థితి ధ్యాతృధ్యానవిధి జాతిగా । గ్రంథిచ్ఛేదాన్నిదిధ్యాసన సమాధిస్సోఽభిధీయతే ॥ ౧౭ ॥ వృత్తదుఃఖనివృత్త్యర్థం నిర్వికల్పస్థితిస్సదా । శ్రోతవ్యో స్తనచాలాభస్సమాధిశ్రవణం భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ గచ్ఛతస్తిష్ఠతో వాపి స్వానుభూత్యాత్మచింతనం । సదోపనిషత్స్వార్థం యుక్తసమాధిమననం విదుః ॥ ౧౯ ॥ సర్వకాలం సముత్పన్న ద్వంద్వనిర్వికల్పాత్మమాత్రతః । సమాధినిదిధ్యాసో విశుద్ధం సత్త్వముచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ సలక్షణబ్రహ్మమాత్రనిష్ఠా మే తామతీత్యయః సమాధిసమాధిస్స్వాత్మస్వనో వాచామగోచరః ॥ ౨౧ ॥ నిత్యానిత్యవివేకాఖ్యశ్రవణశ్రవణేనతు । స్థూలాజ్ఞానాభిధో వశ్యం ప్రతిబంధో వినశ్యతి ॥ ౨౨ ॥ ద్వితీయేన చతుష్కాక్ష్మ స్మృతీయేనతు కారణం । తురీయేనతు రీయశ్చ పూర్వోక్తేన

క్రమేణ వై ॥ ౨౩ ॥ అజ్ఞానసంశయవిపర్యాసవిక్షేపసంజ్ఞకాః। చతుర్విధాశ్చ స్థూలాద్యైరంశైష్షోడశధా తథా ॥౨౪॥
విభిన్నాః క్రమశోఽవశ్యం నశ్యన్తి ప్రతిబన్ధకాః । అపరోక్షాత్మవిజ్ఞానే సఞ్జాతేపి నిరంకుశే ॥ ౨౫ ॥ వర్తమానశరీరాత్మ
సంబన్ధస్యానపాయతః । అత్రత్యాః ప్రతిబన్ధాస్తేన నశ్యన్త్యుక్తపూర్వకాః ౨౬ ॥ ఆగామిదేహసంబన్ధస్సమ్యక్ జ్ఞానాత్ప్ర
ణశ్యతి । తత్రత్యాః ప్రతిబన్ధాశ్చ నశ్యన్త్యేవ న సంశయః ॥౨౭॥ అత్రత్యాః ప్రతిబన్ధాస్తు సర్వేప్యైకాత్మ్యబోధతః। ఆరబ్ధ
కర్మణి క్షీణే ప్రణశ్యన్తి మహాత్మనాం ॥౨౮॥ తస్మాత్సమాధేశ్శ్రవణమననే హర్నిశం తథా ।నిదిధ్యాససమాధీ చ కార్యా
స్సమ్యగ్విదాప్యమీ॥౨౯ ॥ అన్యథా చేత్ప్రమాదేన మదమాత్సర్యరూపిణా । బాహిర్ముఖ్యం గతా నూనం భవేయుర్మా
యయావృతాః ॥౩౦ ॥యథాపకృష్టం శైవాలమిత్యేవం ప్రోచ్యతే యతః। తతోహి సావధానేన సదా బ్రహ్మభ్యసేత్సు
ధీః ॥౩౧॥ సత్యత్వేన తథా ప్రాతిభాసికత్వేన చ స్ఫుటం। వ్యావహారికభావాచ్చ సిద్ధాస్తే ప్రతిబన్ధకాః ॥౩౨॥ శ్రవణశ్ర
వణాద్యైర్వా మననశ్రవణాదిభిః । కథన్నష్టా నిదిధ్యాసశ్రవణాద్యైర్భవన్తి వా ॥౩౩॥ ఆగామికస్థూలసూక్ష్మకారణా
ఖ్యవపుస్కరాః । సద్య ఏవ వినశ్యన్తి సమ్యగ్బోధోదయేఖిలాః ॥౩౪॥ ప్రతిబన్ధా ఇతి శ్రౌతసిద్ధాన్తస్సాధుసమ్మతః। ప్రమా
దేన పునర్మాయాపాశబద్ధోపి బోధవాన్ ॥ ౩౫ ॥ న పునర్జన్మయాత్యేవ నోత్క్రాన్తిశ్చేతి హి శ్రుతిః । అప్రమత్తస్తుత
ద్దుఃఖైర్వర్తమానైర్న లిప్యతే॥౩౬॥ స్వయమజ్ఞః ప్రమత్తశ్చేద్ధేతువాదరతః పుమాన్ ।రౌరవన్నరకం యాతి జాయతే శ్వా
దియోనిషు॥౩౭॥ ఏవం షోడశధానుక్తపూర్వత్వాచ్ఛ్రవణాదిభిః । సామాన్యైః పూర్వగదితైర్న సాక్షాత్కారఉ
ద్భవేత్ ॥౩౮। అనుక్తపూర్వా అన్యే చ రహస్యార్థా అనేకశః । వదిష్యామ్యత్ర నిపుణం సప్తభూమ్యాదయో విధే ॥౩౯॥
తస్మాదుపాసనాకాణ్డప్రారంభోస్త్యేష సార్థకః । ఉపాసనవిహీనస్తు సన్నధన్యోపి ప్రబోధవాన్ ॥౪౦ ॥ ఇతి శ్రుత్వా
గురోర్వాక్యం సుతరాం భీతమానసః । పద్మయోనిరువాచేదం స్తబ్ధకణ్ఠః ప్రకంపితః ॥౪౧॥ బ్రహ్మా॥ ఉపాసనాప్రకా
రం మే బ్రూహి కారుణ్యసాగర । తద్విజ్ఞాత్వైవ కర్తవ్యం న చ తచ్ఛ్రవణం వినా ॥౪౨॥ నహి విజ్ఞానసంపన్నోప్యభేదో
పాసనం స్వయం । ఉపదేశం వినా కర్తుం శక్నుయాత్కోపి సద్గురో ॥౪౩॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థ
శ్రవణాన్మననాదపి । అజ్ఞానసంశయాపేతజ్ఞానవిజ్ఞానవానపి ॥౪౪॥ విపర్యయవినిర్ముక్తస్సమ్యక్ జ్ఞానసిద్ధయే। వివి
క్తదేశ ఆసీనస్సద్గురుం ప్రథమం స్మరేత్ ।౪౫॥ పశ్చాత్త్రికరణైర్నత్వా శ్రద్ధాభక్తిపురస్సరం । బద్ధపద్మాసనో భూ
త్వా సమగ్రీవశిరోముఖః ॥౪౬॥ సర్వేన్ద్రియాణి సంహృత్య చిదేకరసవస్తుని । ఆత్మానం యోజయేత్పూర్ణబ్రహ్మభా
వనయా విధే । ౪౭ । అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోస్మి సచ్చిద్రూపోస్మి కేవలః । అహమానన్దరూపోస్మి ప్రజ్ఞానఘనలక్ష
ణః॥౪౮।అఖణ్డబోధరూపోస్మి జ్యోతిషాం జ్యోతిరస్మ్యహం।సర్వప్రపఞ్చశూన్యోస్మి సర్వాధారోస్మి నిర్గుణః।౪౯॥ అసం
గోస్మ్యఖిలాత్మాహం పరిపూర్ణస్స్వయంప్రభః । ఆకాశవద్విభుశ్చాస్మి నిర్వికారోస్మి నిర్మలః ॥౫౦ ॥ అచఞ్చలస్వరూపో
స్మి నిస్తరంగసముద్రవత్ । ఆదిమధ్యాన్తశూన్యోస్మి జగజ్జీవాదివర్జితః॥౫౧॥ అద్వైతపూర్ణబోధోస్మి సర్వబన్ధవివర్జితః। మా
యావిద్యాదినిర్ముక్తోస్మ్యనన్తసుఖనిర్భరః ॥౫౨ ॥ నిత్యశుద్ధవిబుద్ధోస్మి నిత్యముక్తోస్మి నిర్భయః । శోకమోహాదిహీ
నోస్మి పూర్ణానన్దైకవిగ్రహః ॥ ౫౩ ॥ ఏకాన్తనిష్కళానన్దోస్మ్యస్థూలత్వాది మానహం। సర్వతత్త్వవిముక్తోస్మి పరత
త్త్వాత్మకోస్మ్యహం॥౫౪॥ అహమేవాస్మి నాన్యోస్మి సదాహంకారవర్జితః । నామరూపవిహీనోస్మి చిన్మాత్రజ్యోతిర
స్మ్యహం ॥౫౫॥ ఆనన్దప్రచురోస్మ్యేష సర్వభూతాన్తరాత్మకః। సర్వానుస్యూతరూపోహం సర్వవస్తువివర్జితః ॥౫౬
సర్వలోకాధికోస్మ్యేష సర్వలోకవివర్జితః । సత్యచిద్ఘనరూపోస్మి సర్వసాక్షిత్వవర్జితః॥౫౭ ॥ ఇత్యేవమాదిభిశ్శబ్దైశ్శ్రు
త్యుక్తైర్భావయేత్పరం । బృహద్రూపఞ్చిదానన్దం బ్రహ్మాసప్రతియోగికం ॥౫౮ ॥భావనాభావితే బ్రహ్మణ్యఖణ్డానన్దవి
గ్రహే।ప్రాణిపాదాదిరహితే సంయోజితమనాస్సదా ॥౫౯ ॥ అభేదోపాసకస్సోయమఖణ్డాకారవృత్తిమాన్।సమ్యక్
జ్ఞానీతి సంప్రోక్తస్స జీవన్ముక్త ఇత్యపి ॥ ౬౦ ॥ ఉపాసనమిదం శాస్త్రే నిదిధ్యాసనముచ్యతే । క్వచిచ్ఛబ్దానువిద్ధాఖ్యస

మాధిరితిచక్వచిత్ ॥౬౧॥ క్వచిద్ధ్యానమితిబ్రహ్మాక్ క్వచిద్యోగఇతిక్వచిత్ । ప్రత్యయావృత్తిరితిచక్వచి దభ్యాసఇత్యపి॥౬౨॥క్వచి దేవానుసన్ధానమితినిష్ఠేతిచక్వచిత్,వాసనేతిక్వచిత్తత్త్వచిన్తనఙ్చేతితత్క్వచిత్ ॥ ౬౩ ॥ తస్మాత్సర్వత్రవేదాన్తేష్వద్వైతోపాసనంమహత్ । కైవల్యసాధనత్వేనతాత్పర్యేణప్రపఞ్చితం॥౬౪ । సూత్రకారశ్చబహుశో బ్రహ్మోపాసనమీదృశం । ఉవాచపరమప్రీత్యాబాదరాయణసంజ్ఞికః ॥౬౫॥ త్రివిధోపాసనోక్తేశ్చచేత్యోర్వణనిదర్శనాత్, యోగిసంరాధనోక్తేశ్చవిస్పష్టోహితదాశయః ।౬౬, ధ్యానయోగానుసారిత్వాదపిచబ్రహ్మవాదినః, అనేనోపాసనేనైవబ్రహ్మపశ్యన్సశక్తికం।౬౭॥ బ్రహ్మధ్యానవిహీనస్యమనోనాశాద్యసంభవాత్ । బ్రహ్మవిద్భిస్సదాకార్యంసద్బ్రహ్మధ్యానమాదరాత్॥౬౮॥ యత్సర్వశోకమోహాదినివర్తనపటుస్వయం, సర్వవేదాన్తసంసిద్ధంతద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః॥౬౯॥యదేవాచరతాన్నిత్యమిదన్త్వగ్రహాణన్నహి।నచాహన్త్వాగృహీతిశ్చతద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః।౭౦। యేనాభానావృతిర్నశ్యేత్స్వభానోదయకారిణా ।నశ్యేత్కారణదేహశ్చతద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః ॥౭౧॥ యస్మైవిజ్ఞానసంపన్నాఅపిసన్న్యాసకాంక్షిణః, సర్వతోవిరతాశ్శాన్తాస్తద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః॥౭౨।యస్మాద్బ్రహ్మవిదోప్యత్రకర్మసంగ్రహకారిణః । గృహిణోభోగవిరతాస్తద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః॥౭౩॥ యస్యతుల్యంక్వచిద్ద్వేషేష్వపినోక్తముపాసనం । స్తుతావశక్తశ్శేషోపితద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః॥ ౭౪ ॥ యస్మిన్నేవపరబ్రహ్మాత్మైక్యవిస్ఫూర్తిరద్భుతా । ఉద్భవేద్ద్విదుషామత్రతద్బ్రహ్మోపాసనంవిదుః ॥౭౫॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానరహితస్యాబుధస్యవా। కైవల్యముక్తిర్నైవస్యాత్కల్పకోటిశతైరపి ॥౭౬॥ అభిధ్యానమిదన్నిత్యంరుద్రవిష్ణ్వాదయోపిచ। కృత్వైవసమ్యక్ జ్ఞానిత్వంలేభిరేపద్మసంభవ ॥౭౭॥ వినాహివిషయత్యాగం ప్రకృతోపాసనేస్థితిః । నస్యాత్కస్యాపినైతాఞ్చవినావిషయనిర్వృతిః ।౭౮॥ మన్దానాంప్రకృతోపాస్త్యాకాఠిన్యంప్రతిభాసతే । ఉత్తమానాన్తుకేషాఞ్చిల్లాఘవంప్రతిభాసతే॥ కాఠిన్యబుద్ధ్యోపేక్షేరన్యదితేజ్ఞానవాదినః । ఉపాసనమిదంమోక్షవర్త్మనఃప్రచ్యుతాధ్రువం ॥౮౦॥ యథాశక్తిప్రకుర్వీరన్మన్దాఅపితుసాత్త్వికాః। జ్ఞానినస్తామసాస్తేహివిషయైకరతాభృశం ॥ ౮౧ ॥ స్వాశ్రమోక్తేషుకర్మస్వప్యౌదాసీన్యాద్యథేష్టతః । భోగనిష్ఠాఃపరాధీనాస్స్వేచ్ఛయాన్తిజనానపి। ౮౨ ॥యేషాముపాసనే శ్రద్ధాకేవలంవర్తతేదృఢా । నతుప్రవృత్తిర్నియమాత్తేపిధన్యానసంశయః ॥౮౩॥ జ్ఞానినాంసాత్త్వికానాంహిజ్ఞానస్యోపాస్తిశేషతా । చిత్తేస్ఫురతితేనైతేమన్దాఅప్యాశ్రమేరతాః ॥౮౪॥ కర్తవ్యశేషసద్భావవిద్వాన్నస్యాత్ప్రమాదవాన్ । అవినష్టమనాఏవప్రమాదీవిధినిన్దకః ।౮౫। ఉపాసనవిధింస్వస్యపరమానన్దదాయినం। నిన్దన్కథంపరాంముక్తింప్రాప్నుయాత్పురుషాధమః।౮౬। యుఞ్జానోనిర్గుణబ్రహ్మణ్యాత్మానంసతతంమునిః। సద్యఏవవిముచ్యేతమృత్యుసంసారబన్ధనాత్ ।౮౭। అఖణ్డేనిర్గుణేలక్ష్యేయుక్తోమనఆత్మనః। అభేదోపాసనారూపస్సంయోగస్సిద్ధ్యతిస్వయం।౮౮।యుక్తస్యసర్వదాజ్యోతిఃపరమంభాతిసర్వగం।అయుక్తస్యాబుధస్యాపిరాగాఖ్యంసర్వగంతమః ॥ఉపాసనవిహీనస్యమనోనిగ్రహవర్జనాత్। విక్షేపదుఃఖంప్రబలంభవేద్విజ్ఞానినోపివా ॥ ౯౦ ॥ జ్ఞానాదానన్దలేశోపినిజోపాసనవర్జితే । సంభవేన్నైవకామాదిపారవశ్యాదహర్నిశం ॥ ౯౧ ॥ బ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యమేరువత్సుస్థిరత్వతః । నకశ్చిదపిబాధోస్తివిషయైఃప్రబలైరపి ॥ ౯౨ ॥అభిధ్యాతేపరబ్రహ్మణ్యాత్మనిష్ఠాభవేన్నవా । ఇతికైశ్చిద్బుధైరత్రశఙ్క్యతేబతపద్మజ ॥౯౩॥ యద్యథోపాసతేలోకాస్తత్తథాభవతీతిచ।శ్రుతిరస్తిచదృష్టాన్తఃకీటభ్రమరగోచరః॥౯౪॥తస్మాద్బ్రహ్మణిచిద్రూపేనిరంతరముపాసితే ।బ్రహ్మాత్మైకత్వనిష్ఠాస్యాన్నాత్రకార్యావిచారణా ॥ కేచిచ్చకల్పనామాత్రంధ్యేయత్వన్నతువాస్తవం।సాళగ్రామేహరిర్యద్వదితిజల్పన్త్యహోజనాః ।౯౬।సంవాదిర్వావిసంవాదిర్నభ్రమోత్రవివక్షితః। కాలత్రయేపిసద్వస్తుహ్యుపాస్యంపరికీర్త్యతే॥ పరంజ్యోతిస్స్వరూపస్యహ్యావిర్భావఉపాసనాత్ । బ్రహ్మైకవిషయాదేవశిష్టైరభ్యుపగమ్యతే।౯౭।యద్యభిధ్యానహీ

నస్యస్వయమావిర్భవేత్పరం। బ్రహ్మస్వరూపం వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాఖ్యాస్యసంపతేత్ ।౯౯। బ్రహ్మతూపాస్తిసాపే
క్షం స్వాన్తనుం వృణుతే పరాం। ఉపాసకస్యైతస్యాశ్శ్రుతేర్బాధః కథం భవేత్ ।౧౦౦। ఉపాసనామిమాం కుర్వన్
పురుషః పురుషోత్తమః । అతిపావనచారిత్రైస్తైస్సంపూజ్యతే సదా ।౧౦౧। యత్ జ్ఞేయం జ్ఞానకాణ్డోక్తం బ్రహ్మస
ప్రతియోగికం । తదేవోపాస్యమద్వైతన్న తు నిష్ప్రతియోగికం ।౧౦౨। ఉపాస్యజ్ఞేయయోరత్ర భేదాభావేఽపి పద్మజ। త
యోరుపాసకజ్ఞాత్రోర్భేదస్సిద్ధ్యతి తచ్ఛృణు ।౧౦౩। ఉపాసకోఽహం మనన ప్రజ్ఞావాని హా కథ్యతే। విజ్ఞాతా శ్రవణారూ
ఢప్రజ్ఞావాన్ కమలాసన ।౧౦౪। జ్ఞానోపాసనయోరేవమవగచ్ఛ భిదామపి । మనోవృత్తిత్వసామ్యేఽపి పూర్వాపరసము
ద్భవాత్ ।౧౦౫। నిర్విశేషే పరబ్రహ్మణ్యాత్మచిత్తస్థిరీకృతిః । ఉపాసనమితి ప్రోక్తం తద్ద్వినాకోఽనుముచ్యతే।౧౦౬। జ్ఞా
నమాత్రం సమాదాయ ప్రలపన్తీహ కేచన । ఉపాసనం వృథైవేతి భ్రాన్తాస్తే తు బహిర్ముఖాః ।౧౦౭। భేదైకవిషయోపా
స్తిరభేదవిషయం పరం । జ్ఞానమిత్యవగచ్ఛన్తి తే చ వేదాన్తవఞ్చితాః ।౧౦౮। అభేదవిషయోపాస్తిర్బహుశః ఖలు గీయతే
వేదాన్తైరేవ తేషాం తు నసోఽర్థోఽభాతి పాపతః ।౧౦౯। తస్మాదేవం విధా బుద్ధిస్త్వయా మాస్తు కదాచన । అహం బ్రహ్మేతి
సతతమభేదోపాసనం కురు ।౧౧౦। బ్రహ్మన్నిదిధ్యాసనయోగనిష్ఠయా జీవద్విముక్తా అపి కేచనోత్తమాః । సంబా
ధితాస్సంసృతి దృష్టదుఃఖతః పరాముపాస్తిం సుదృఢం హి కుర్వతే ।౧౧౧। ఏవం సతి క్వాత్మపరైక్యవేదనాదుపాస్తి
హీనాది హా ముక్తతా భవేత్। తస్మాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యుదితం మహాజనైరుపాసనఞ్చాచరితం సమాచర॥ * *(౧౧౨)

ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ద్వితీయోఽధ్యాయః

—*బ్రహ్మా*— స్వామిన్మహాజనైస్సైతత్కేనవోపాసనం కృతం । తద్బ్రూహి మే దయా సిద్ధో జీవన్ముక్తేన
చేత్యహో ।౧। జీవద్విముక్తిస్సిద్ధ్యేహజ్ఞానోపాస్త్యాదిసాధనం । ఇతి ప్రసిద్ధే ముక్తస్య సాధనాన్వేషణం కుతః ।౨।
—*శ్రీగురుమూర్తిః*— అన్నపూర్ణోపనిషదం వదామి శ్రుణు పద్మజ । యయా త్వదీయశంకాయా నివృత్తిస్సంభవి
ష్యతి ।౩। నిదాఘో నామ యోగీన్ద్రో ఋభుం బ్రహ్మవిదాం వరం । ప్రణమ్య దణ్డవద్భూమావుత్థాయ స పునర్మునిః।౪।ఆ
త్మతత్వమనుబ్రూహీత్యేవం పప్రచ్ఛ సాదరం। కయోపాసనయా బ్రహ్మన్నీదృశం ప్రాప్తవానసి।౫। తాం మే బ్రూహి మ
హావిద్యాం మోక్షసామ్రాజ్యదాయినీం। నిదాఘ త్వం కృతార్థోఽసి శ్రుణు విద్యాం సనాతనాం ।౬। యస్యా విజ్ఞానమాత్రే
ణ జీవన్ముక్తో భవిష్యసి। మూలశృంగాటమధ్యస్థా బిన్దునాదకళాశ్రయా ।౭। నిత్యానన్దా నిరాధారా విఖ్యాతా విలస
త్కచా । విష్టపేశీ మహాలక్ష్మీః కామస్త్రోన్నతిస్తథా ।౮। భగవత్యన్నపూర్ణేతి మమాభిలషితం తతః। అన్నం దేహీతి
తస్యాహామన్త్రసారేతి విశ్రుతా ।౯। సప్తవింశతివర్ణాత్మా యోగినీగణసేవితా।ఐం హ్రీం సౌశ్శ్రీం తతః క్లీమిత్యక్షరైః
పూర్వయోజితః ।౧౦। ఓం నమో భగవత్యన్నపూర్ణేన్నం దేహి మే ప్రియం। స్వాహేత్యయం మహామన్త్రః పిత్రాదిష్టో
మయాదరాత్ ।౧౧। అహఞ్చ శ్రద్ధయోపేతస్తదాదినియమస్థితః । కార్యసిద్ధ్యేకతాత్పర్యసహితశ్చాభవం తతః ॥
కృతవాన్ స్వాశ్రమాచారో మన్త్రానుష్ఠానమన్వహం । ఏవం గతే బహుదినే ప్రాదురాసీన్మమాగ్రతః ।౧౩। అన్నపూ
ర్ణా విశాలాక్షీ స్మయమానముఖాంబుజా । తాం దృష్ట్వా దణ్డవద్భూమౌ నత్వా ప్రాఞ్జలిరాస్థితః ।౧౪। అహో వత్స కృ
తార్థోఽసి వరం వరయ మాచిరం।ఏవముక్తో విశాలాక్ష్యా హ్యవోచం మునిపుంగవ।౧౫।ఆత్మతత్వం మనసి మే ప్రాదుర్భవతు
పార్వతి। తథైవాస్త్వితి మాముక్త్వా తత్రైవాన్తరధీయత ।౧౬। తదా మే మతిరుత్పన్నా జగద్వైచిత్ర్యదర్శనాత్।
భ్రమః పఞ్చవిధో భాతి తదేవేహ సముచ్యతే ।౧౭। జీవేశ్వరాభిన్నరూపావితి ప్రాథమికో భ్రమః । ఆత్మనిష్ఠం కర్తృగు
ణం వాస్తవం వా ద్వితీయకః।౧౮। శరీరత్రయసంయుక్తజీవోసంగీ తృతీయకః । జగత్కారణరూపస్య వికారిత్వం చతు
ర్థకః ।౧౯। కారణాద్భిన్నజగతస్సత్యత్వం పఞ్చమో భ్రమః । పఞ్చభ్రమనివృత్తిశ్చ తదా స్ఫురతి చేతసి।౨౦। దర్శనేన

గళాదర్శాస్యబింబ ప్రతిబింబయోః। భేదభ్రమోనివృత్తోభూత్ప్రత్యగ్జీవాత్మనోః పురా । ౨౧। స్ఫటికేలోహిత స్యార్థదర్శనేనజపాసుమాత్ । పారమార్థికకర్తృత్వభ్రమశ్చాన్యోనివర్తితః। ౨౨। సర్వసఞ్చారవద్వాయుదర్శనేనాత్మనోమమ । శరీరత్రయసంగిత్వభ్రమోపిచనివర్తితః ।౨౩। ఘటకుడ్యకుసూలాదిష్వాకాశస్యచదర్శనాత్ । జగత్కారణబీజస్యవికారిత్వభ్రమోగతః ।౨౪। రజ్జుసర్పాదినైకస్యదృష్టాన్తస్యచదర్శనాత్ । జగత్సత్యత్వరూపోపినివృత్తఃపఞ్చమోభ్రమః ।౨౫। తదాప్రభృతిమచ్చిత్తంబ్రహ్మాకారమభూత్స్వయం । నిదాఘత్వమపి త్వేవంతత్వజ్ఞానమవాప్నుహి నిదాఘఃప్రణతోభూత్వాఋభుంపప్రచ్ఛసాదరం।బ్రూహిమేశ్రద్దధానాయబ్రహ్మవిద్యామనుత్తమాం॥ ౨౭।తథేత్యాహఋభుఃప్రీతస్తత్వజ్ఞానంవదామితే , మహాకర్తామహాభోక్తామహాత్యాగీభవానఘ। ౨౮ । స్వస్వరూపానుసన్ధానమేవంకృత్వాసుఖీభవ ।. నాన్యథాసుఖసంసిద్ధిఃక్వచిదప్యత్రదేహినాం ।౨౯ । నిత్యోదితంవిమలమాద్యమనన్తరూపం బ్రహ్మాస్మినేతరకలాకలనంహికిఞ్చిత్! ఇత్యేవభావయనిరఞ్జనతాముపేతోనిర్వాణమేహిసకలామలశాన్తవృత్తిః।౩౦। యదిదన్దృశ్యతేకిఞ్చిత్తత్తన్నాస్తీతిభావయ ! యథాగన్ధర్వనగరంయథావారిమరుస్థలే। ౩౧। యత్తునోదృశ్యతేకిఞ్చిద్యన్నకిఞ్చిదివస్థితం ।మనష్షష్ఠేన్ద్రియాతీతంతన్మయోభవవైమునే।౩౨। అవినాశిచిదాకాశంసర్వాత్మకమఖణ్డితం।నిరన్ధ్రంభూరివాశేషంతదస్మీతివిభావయ । ౩౩। యదాసంక్షీయతేచిత్తమభావాత్యన్తభావనాత్, చిత్సామాన్యస్వరూపస్యసత్తాసామాన్యతాతదా । ౩౪ । నూనంచైత్యాంశరహితాచిద్యదాత్మనిలీయతే । అసద్రూపవదత్యచ్ఛాసత్తాసామాన్యతాతదా ।౩౫। దృష్టిరేషాహిపరమాసదేహాదేహయోస్సమా । ముక్తయోస్సంభవత్యేవతుర్యాతీతపదాభిధా ।౩౬॥ వ్యుత్థితస్యభవత్యేషాసమాధిస్థస్యచానఘ । జ్ఞస్యకేవలమజ్ఞస్యనభవత్యేవబోధజా ।౩౭ । అనానన్దసమానన్దముగ్ధముగ్ధముఖద్యుతిః । చిరకాలపరిక్షీణమననాదిపరిభ్రమః ।౩౮। పదమాసాద్యతేపుణ్యం ప్రజ్ఞయైవైకయాయథా।ఇమంగుణసమాహారమనాత్మత్వేనపశ్యతః ॥౩౯। అన్తశ్శీతళతాయాస్యాసాసమాధిరితికథ్యతే। అవాసనంస్థిరంప్రోక్తంమనోధ్యానంతథైవచ ।౪౦। తదైవకేవలీభావశాన్తతైవచతత్సదా । అనువాసనమత్యచ్చైఃపదాయోద్యతముచ్యతే అవాసనంమనోకర్తృపదంతస్మాదవాప్యతే । ఘనవాసనమేతత్తుచేతఃకర్తృత్వభావనం । ౪౨। సర్వదుఃఖప్రదస్తస్మాద్వాసనాన్తనుతాన్నయేత్ । చేతసాసంపరిత్యజ్యసర్వభావాత్మభావనాం। ౪౩ ॥ సర్వమాకాశతామేతినిత్యమన్తర్ముఖస్థితేః । యథావిపణగాలోకావిహరన్త్యోప్యసత్సమాః। ౪౪ । అసంబన్ధాత్తథాజ్ఞస్యగ్రామోపివిపినోపమః అన్తర్ముఖతయానిత్యంసుప్తోబుద్ధోవ్రజన్పఠన్ । ౪౫ । పురజ్జనపదంగ్రామమరణ్యమివపశ్యతి । అన్తశ్శీతళతాయాన్తులబ్ధాయాంశీతళంజగత్ ॥ ౪౬ । అన్తస్తృష్ణోపతప్తానాందావదాహమయంజగత్ । భవత్యఖిలజన్తూనాంయదన్తస్తత్బహిస్థితం । ౪౭ । యస్త్వాత్మరతిరేవాన్తఃకుర్వన్కర్మేన్ద్రియైఃక్రియాః । నవశోహర్షశోకాభ్యాంససమాహితఉచ్యతే ।౪౮। ఆత్మవత్సర్వభూతానిపరద్రవ్యాణిలోష్టవత్। స్వభావాదేవనభయాద్యఃపశ్యతిసపశ్యతి ।౪౯ అద్యైవమృతిరాయాతుకల్పాన్తనిచయేథవా। నాసౌకళఙ్కమాప్నోతిహేమపంకగతంయథా ।౫౦। కోహంకథమిదంకింవాకథంమరణజన్మనీ ।విచారయాన్తరేవేత్థంమహత్తత్ఫలమేష్యసి ।౫౧।విచారేణపరిజ్ఞాతస్వభావస్యసతస్తవ।మనస్స్వరూపముత్సృజ్యసమమేష్యతివిజ్వరం ।౫౨ ! విజ్వరత్వంగతశ్చేతస్తవసంసారవృత్తిషు । ననిమజ్జతితద్బ్రహ్మన్ గోష్పదేష్వివవారణః ।౫౩। కృపణస్తుమనోబ్రహ్మన్ గోష్పదేపినిమజ్జతి । కార్యేగోష్పదతోయేపివిక్లిన్నోమశకోయథా! ౫౪। యావద్యావన్మునిశ్రేష్ఠస్వయంసన్త్యజ్యతేఖిలం।తావత్తావత్పరాలోకఃపరమాత్మైవశిష్యతే ॥౫౫॥ యావత్సర్వంనసన్త్యక్తన్తావదాత్మానలభ్యతే। సర్వవస్తుపరిత్యాగేశేషఆత్మేతికథ్యతే । ౫౬ ॥ ఆత్మావలోకనార్థన్తుతస్మాత్సర్వంపరిత్యజేత్ । సర్వంసన్త్యజ్యదూరేణయచ్ఛిష్టన్తన్మయోభవ ॥ ౫౭ ॥ సర్వంకిఞ్చిదిదందృశ్యం దృశ్యతేయజ్జగద్గతం।చిన్నిష్పన్దాంశమాత్రంతన్నాన్యత్కిఞ్చనశాశ్వతం ॥౫౮॥ సమాహితానిత్యతృప్తాయథాభూతార్థదర్శినీ ।బ్రహ్మన్

సమాధిశబ్దేనపరాప్రజ్ఞోచ్యతేబుధైః ॥౫౯॥ అత్యుద్భూతానిరహంకారా ద్వంద్వేష్వననుపాతినీ । ప్రోక్తా స మాధిశబ్దేన మేరోస్థిరతరాస్థితిః ॥౬౦॥ నిశ్చితావిగతాభీష్టాహేయోపాదేయవర్జితా । ప్రోక్తాసమాధిశబ్దేనపరిపూర్ణామనోగతిః కేవలశ్చిత్ప్రకాశాంశకల్పితాస్థిరతాంగతా। తుర్యాసాప్రాప్యతేదృష్టిర్మహద్భిర్వేదవిత్తమైః ॥ ౬౨ । అదూరగత సాదృశ్యాసుషుప్తస్యోపలక్ష్యతే। మనోహంకారవిలయేసర్వభావాన్తరస్థితా ॥౬౩। సముదేతిపరానన్దాయాతనుఃపారమేశ్వరి। మనస్సైవమనశ్ఛిత్వాసాస్వయంలభ్యతేగతిః।౬౪। తదనువిషయవాసనావినాశస్తదనుశుభః పరమస్ఫుటప్రకాశః।తదనుచసమతావశాత్స్వరూపేపరిణమనంమహతామచిన్త్యరూపం॥ అఖిలమిదమనన్తమాత్మతత్త్వందృఢపరిణామినిచేతసిస్థితేన్తః।బహిరుపశమితేచరాచరాత్మాస్వయమనుభూయతఏవదేవదేవః ॥౬౬॥ అసక్తంనిర్మలంచిత్తంయుక్తం సంసార్యపిస్ఫుటం । సక్తస్తుదీర్ఘతపసాయుక్తమప్యతిబద్ధవత్ ॥౬౭॥ అన్తస్సంసక్తినిర్ముక్తోజీవోమధురవృత్తిమాన్। బహిఃకుర్వన్నకుర్వన్వా కర్తాభోక్తానహిక్వచిత్ ।౬౮॥ నిదాఘః॥ సంగఃకీదృశ ఇత్యుక్తః కశ్చబన్ధాయదేహినాం । కశ్చమోక్షాయకథితఃకథన్త్వేషచికిత్స్యతే।౬౯॥ ఋభుః ॥ దేహదేహివిభాగైకపరిత్యాగేనభావనా। దేహమాత్రేహివిశ్వాసస్సంగోబన్ధాయకథ్యతే ॥౭౦॥ సర్వమాత్మేదమాత్రాహంకింవాఞ్ఛామిత్యజామికిం। ఇత్యసంగస్థితింవిద్ధిజీవన్ముక్తతనుస్థితాం॥౭౧॥ నాహమస్మినచాన్యోస్మినచాయంనచనేతరః। కోసంగఇతిసంప్రోక్తోబ్రహ్మాస్మీత్యేవసర్వదా।౭౨॥ నాభినన్దతినైష్కర్మ్యంనకర్మస్వనుషజ్యతే । సుసమోయఃపరిత్యాగీసోసంసక్తఇతిస్మృతః॥౭౩॥ సర్వకర్మఫలాదీనాం మనసైవనకర్మణా । నిపుణోయఃఫలత్యాగస్సోసంసక్తఇతిస్మృతః ॥ ౭౪ ॥ అసంకల్పేనసకలాశ్చేష్టా నానావిజృంభితాః । చికిత్సితాభవన్తీహశ్రేయస్సంపాదయన్తిహి ॥౭౫॥ ససక్తమిహచేష్టాసునచిన్తాసునవస్తుషు । నగమాగమచేష్టాసునకాలకలనాసుచ ॥౭౬॥ కేవలశ్చితివిశ్రమ్యకిఞ్చిచ్చైత్యావలంబ్యపి ।సర్వత్రనీరసమిహతిష్ఠత్యాత్మరసంమనః వ్యవహారమిదంసర్వంమాకరోతుకరోతువా ।అకుర్వన్వాపికుర్వన్వాజీవస్వాత్మరతిక్రియః ॥౭౮॥ అథవాతమపిత్యక్త్వా నైత్యాంశంశాన్తచిద్ఘనః। జీవస్తిష్ఠతి సంశాన్తోజ్జ్వలన్మణిరివాత్మని ॥౭౯॥ చిత్తేచైత్యదశాహీనే యాస్థితిఃక్షీణచేతసాం। సోచ్యతేశాన్తకలనాజాగ్రత్యేవసుషుప్తతా॥౮౦॥ ఏషానిదాఘసౌషుప్తిస్థితిరభ్యాసయోగతః । ప్రౌఢాసతీతురీయేతికథితాతత్త్వకోవిదైః ।౮౧॥ ఆస్యాంతురీయావస్థాయాంస్థితింప్రాప్యావినాశినీం ।ఆనన్దైకాన్తశీలత్వాదనానన్దపదంగతః ।౮౨। అనానన్దమహానన్దకలాతీతస్తతోపిహి । ముక్తఇత్యుచ్యతేయోగీతుర్యాతీతపదంగతః।౮౩। పరిగళితసమస్తజన్మపాశస్సకలవిలీనతమోమయాభిమానః । పరమరసమయీం పరాత్మసత్తాం జలగతసైన్ధవఖణ్డవన్మహాత్మా।౮౪। జడాజడదృశోర్మధ్యే యత్తత్త్వంపారమార్థికం । అనుభూతిమయంతస్మాత్సారంబ్రహ్మేతికథ్యతే॥ దృశ్యసంవలితోబన్ధస్తన్ముక్తౌముక్తిరుచ్యతే। దృశ్యదర్శనసంబన్ధేయానుభూతిరనామయా ।౮౬।తామవష్టభ్యతిష్ఠత్వం సౌషుప్తింభజతేస్థితిం । సైవతుర్యత్వమాప్నోతితస్యానష్టింస్థిరాంకురు ।౮౭। అత్మాస్థూలోనసైవాణుర్నప్రత్యక్షోనచేతరః । నచేతనోనచజడోనచైవాసన్నసన్మయః ।౮౮। నాహన్నాన్యోనచైవైకోనచానేకోద్వయోవ్యయః । యదిదందృశ్యతాంప్రాప్తంమనస్సర్వేన్ద్రియాస్పదం ।౮౯। దృశ్యదర్శనసంబన్ధేయత్సుఖం పారమార్థికం । తదతీతం పదంయస్మాత్తన్నకిఞ్చిదిహైవతత్ ।౯౦। నమోక్షోనభసఃపృష్ఠేనపాతాలేనభూతలే ।సర్వాశాసంక్షయేచేతఃక్షయోమోక్షఇతీష్యతే ।౯౧। మోక్షోమేస్త్వితిచిన్తాన్తర్జాతాచేదుత్థితంమనః । మననోత్థేమనస్యేషబద్ధస్సాంసారికోదృఢః ।౯౨।అస్మిన్నస్తీతేసర్వస్మాత్స్వరూపేథవాతతే । కోబన్ధఃకశ్చవామోక్షోనిర్మూలంమననంకురు ।౯౩।అధ్యాత్మరతిరాశాన్తఃపూర్ణఃపావనమానసః । ప్రాప్తానుత్తమవిశ్రాన్తిర్నకిఞ్చిదిహవాఞ్ఛతి । ౯౪। సర్వాధిష్ఠానసన్మాత్రేనిర్వికల్పేచిదాత్మని । యోజీవతిగతస్నేహస్సజీవన్ముక్తఉచ్యతే ।౯౫। నాపేక్షతేభవిష్యచ్చవర్తమానేనతిష్ఠతి। న

సంస్మరత్యతీతఞ్చ సర్వమేవ కరోతి చ ॥౯౬॥ అనుబన్ధపరే జన్తావసంసర్గమనాః సదా । భక్తే భక్తసమాచారశ్శఠే శఠ ఇవ స్థితః ॥౯౭॥ బాలో బాలేషు వృద్ధేషు వృద్ధో ధీరేషు ధైర్యవాన్ । యువా యౌవనవృత్తేషు దుఃఖితేషు సుదుఃఖధీః ॥౯౮॥ ధీరధీరుదితానన్దః పేశలః పుణ్యకీర్తనః । ప్రాజ్ఞః ప్రసన్నమధురో దైన్యాదపగతాశయః ॥ ౯౯ ॥ అభ్యాసేన పరిస్పన్దే ప్రాణానాం క్షయమాగతే । మనః ప్రశమమాయాతి నిర్వాణమవశిష్యతే ॥౧౦౦॥ యతో వాచో నివర్తన్తే వికల్పకలనాన్వితాః । వికల్పసంక్షయే జన్తోః పదం తదవశిష్యతే ॥ ౧౦౧ ॥ అనాద్యన్తావభాసాత్మా పరమాత్మేహ విద్యతే । ఇత్యేతన్నిశ్చయం స్ఫారం సమ్యగ్జ్ఞానం విదుర్బుధాః ॥౧౦౨॥ యథాభూతార్థదర్శిత్వమేతావద్భువనత్రయే । యదాత్మైవ జగత్సర్వమితి నిశ్చిత్య పూర్ణతా ॥౧౦౩॥ సర్వమాత్మైవ కా దృష్టా భావాభావాక్వ వా స్థితా । క్వ బన్ధమోక్షకలనే బ్రహ్మైవేదం విజృంభతే ॥౧౦౪॥ సర్వమేకం పరం వ్యోమ కో మోక్షః కస్య బద్ధతా । బ్రహ్మేదం బృంహితాకారం బ్రహ్మ బృహదవస్థితం ॥ ౧౦౫ ॥ దూరాదస్తమితద్విత్వం భవాత్మైవ త్వమాత్మనా । సమ్యగాలోకితేరూపే కాష్ఠపాషాణవాససాం ॥ మనాగపి న భేదోఽస్తి క్వాసి సంకల్పనోన్ముఖః । ఆదావన్తే చ సంశాన్తస్వరూపమవినాశి యత్ ॥౧౦౬॥ వస్తునా మాత్మనస్త్వేతత్తన్మయో భవ సర్వదా । ద్వైతాద్వైతసముద్భేదే జరామరణవిభ్రమైః ॥౧౦౭॥ స్ఫురత్యాత్మభిరాత్మైవ చిత్తైస్స్వైచిభిరబ్ధివత్ । ఆపత్కరఞ్జపరశుం పరాయా నిర్వృతేః పదం ॥ ౧౦౮ ॥ శుద్ధమాత్మానమాలింగ్య నిత్యమన్తస్థయా ధియా । యస్థితస్తం క ఆత్మేహ భోగో బాధయితుం క్షమః ॥ ౧౧౦ ॥ కృతస్ఫారవిచారస్య మనోభోగాదయోఽరయః । మనాగపి న భిన్దన్తి శైలం మన్దానిలా ఇవ ॥౧౧౧॥ నానాత్వమస్తి కలనాసు న వస్తుతోఽన్తర్నానా విభాసు సరసీవ జలాదివాన్యత్ । ఇత్యేకనిశ్చయమయః పురుషో విముక్త ఇత్యుచ్యతే సమవలోకితసమ్యగర్థః ॥ ✻ ✻ (౧౧౨

ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే తృతీయోఽధ్యాయః

✻నిదాఘః✻ విదేహముక్తేః కింరూపం తద్వాక్కోవా మహామునిః । కం యోగం సముపాస్థాయ ప్రాప్తవాన్పరమం పదం ॥౧॥ ఋభుః॥ సుమేరోర్వసుధాపీఠే మాణ్డవ్యో నామ వై మునిః । కౌణ్డిన్యాత్తత్త్వమాస్థాయ జీవన్ముక్తోఽభవత్పురా ॥ ౨ ॥ జీవన్ముక్తిదశాం ప్రాప్య కదాచిద్బ్రహ్మవిత్తమః । సర్వేన్ద్రియాణి సంహర్తుం మనశ్చక్రే మహామునిః ॥౩॥ బద్ధపద్మాసనస్తిష్ఠన్నర్ధోన్మీలితలోచనః । బాహ్యాభ్యన్తరాంశ్చైవ స్పర్శాన్ పరిహరఞ్శనైః ॥౪॥ తతస్స మనసస్థైర్యాన్మనసా విగతైనసా । అహో ను చఞ్చలమిదం ప్రత్యాహృతమపి స్ఫుటం ॥౫॥ ఘటాత్పటముపాయాతి పటాచ్ఛకటముత్కటం । చిత్తమర్థేషు చరతి పాదపేష్వివ మర్కటః ॥ ౬ ॥ పఞ్చద్వారాణి మనసా చక్షురాదీన్యమూన్యలం । బుద్ధీన్ద్రియాభిధానాని తాన్యేవాలోకయామ్యహం ॥౭॥ హా తేన్ద్రియగణా యూయం త్యజతాకులతాం శనైః । చిదాత్మా భగవాన్సర్వసాక్షిత్వేన స్థితోఽస్మ్యహం ॥౮॥ తేనాత్మనా బహుజ్ఞేన నిర్జ్ఞాతాశ్చక్షురాదయః । పరినిర్వామి శాన్తోఽస్మి దిష్ట్యాస్మి విగతజ్వరః ॥౯॥ స్వాత్మన్యేవావతిష్ఠేహం తుర్యరూపపదేంఽశిని । అన్తరేవ శశామాస్య క్రమేణ ప్రాణసన్తతిః ॥౧౦॥ జ్వాలాజాలపరిస్పన్దో దగ్ధేన్ధన ఇవానలః । ఉదితోఽస్తంగత ఇవ స్వస్తంగత ఇవోదితః॥ ౧౧ ॥ సమస్సమరసాభాస స్తిష్ఠామి స్తంభితస్థితిః । స బాహ్యాభ్యన్తరాన్భావాన్స్థూలాన్సూక్ష్మతరానపి ॥ ౧౨ ॥ త్రైలోక్యసంభవాంస్త్యక్త్వా సంకల్పైకవినిర్మితాన్ । సహప్రణవపర్యన్తదీర్ఘనిస్వనతన్తునా ॥ ౧౩ ॥ జహావిన్ద్రియతన్మాత్రం జాలం ఖగ ఇవానిలం । తతోంగ సంవిదం స్వచ్ఛాం ప్రతిభాసముపాగతాం ॥ ౧౪ ॥ సద్యోజాతశిశుజ్ఞానం ప్రాప తన్మునిపుంగవః । జహౌ చిత్తస్య చ త్యదశాం స్పన్దశక్తిమివానిలః ॥ ౧౫ ॥ చిత్సామాన్యమథాసాద్య సత్తామాత్రాత్మకం తతః । సుషుప్తపదమాలంబ్య తస్థౌ గిరిరివాచలః॥౧౬॥ సుషుప్తస్థైర్యమాసాద్య తుర్యరూపముపాయయౌ । నిరానన్దోఽపి సానన్దస్సచ్చాసచ్చ బభూవ సః॥

తత స్తత్సంభవా వాసా యద్గిరామప్యగోచరం। యచ్ఛూన్యవాదినాం శూన్యం బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం చ యత్ ॥ ౧౮ ॥ వి
జ్ఞానమాత్రం విజ్ఞానవిదాం యదమలాత్మకం। పురుషస్సాంఖ్యదృష్టీనామీశ్వరో యోగవాదినాం ॥ ౧౯ ॥ శివశ్శైవాగ
మస్థానాం కాలః కాలైకవాదినాం। యత్సర్వశాస్త్రసిద్ధాన్తం యత్సర్వహృదయానుగం ॥ ౨౦ ॥ యత్సర్వద్వంద్వనిర్ము
క్తం యద్భేదత్రయవర్జితం। యత్సర్వం సర్వగం వస్తు య త్తత్త్వం తదసౌ స్థితః ॥ ౨౧ ॥ యదనుక్తమనిష్పన్దం దీపకన్తేజ
సామపి। స్వానుభూత్యేకమానశ్చ య త్తత్త్వం తదసౌ స్థితః ॥ ౨౨ ॥ యదేకశ్చాప్యనేకశ్చ సాఞ్జనశ్చ నిరఞ్జనం। య
త్సర్వశ్చాప్యసర్వశ్చ య త్తత్త్వం తదసౌ స్థితః ॥ ౨౩ ॥ అజమమరమనాద్యమాద్యమేకం పదమమలం సకళం చ నిష్కళం చ।
స్థిత ఇతి తదానఘ స్వరూపాదపి విమలస్థితిరీశ్వరః క్షణేన ॥ ౨౪ ॥ నిదాఘః ॥ జీవన్ముక్తస్య కిం లక్ష్మ హ్యాకాశగమనాదికం। త
థా చేన్మునిశార్దూల తత్రైవ ప్రలక్ష్యతే ॥ ౨౫ ॥ ఋభుః ॥ అనాత్మవిదముక్తోపి నభోవిహరణాదికం। ద్రవ్యమన్త్ర
క్రియాకాలయుక్త్యాప్నోత్యేవ సద్విజ ॥ ౨౬ ॥ నాత్మజ్ఞస్యైష విషయ ఆత్మజ్ఞో హ్యాత్మమాత్రదృక్। ఆత్మనాత్మని సన్తృ
ప్తో నావిద్యామనుధావతి ॥ ౨౭ ॥ యే యే జగతి భావాస్తాంస్తానవిద్యామయాన్విదుః। త్యక్తావిద్యో మహాయోగీ కథం తే
షు నిమజ్జతి ॥ ౨౮ ॥ యస్తు మూఢోల్పబుద్ధిర్వా సిద్ధిజాలాని వాఞ్ఛతి। స సిద్ధసాధనైర్యోగైస్తాని సాధయతి క్రమాత్ ॥
ద్రవ్యమన్త్రక్రియాకాలయుక్తయస్సాధుసిద్ధిదాః। పరమాత్మపదప్రాప్తౌ నోప కుర్వన్తి కిఞ్చన ॥ ౩౦ ॥ యస్యేచ్ఛా వి
ద్యతే కాచిత్ససిద్ధిం సాధయత్యహో। నిరిచ్ఛోః పరిపూర్ణస్య నేచ్ఛా సంభవతి క్వచిత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వేచ్ఛాజాలసంశాన్తా
వాత్మలాభో భవేన్మనే। స కథం సిద్ధిజాలాని స్వయం వాఞ్ఛత్యచిత్తకః ॥ ౩౨ ॥ అపి శీతరుచావర్కే సుతీక్ష్ణేపీన్దుమణ్డలే।
అప్యధః ప్రసరత్యగ్నౌ జీవన్ముక్తో న విస్మయీ ॥ ౩౩ ॥ అధిష్ఠానే పరే తత్త్వే కల్పితా రజ్జుసర్పవత్। కల్పితాశ్చర్యజాతే
షు నాభ్యుదేతి కుతూహలం ॥ ౩౪ ॥ యే హి విజ్ఞాత విజ్ఞేయా వీతరాగా మహాధియః। విచ్ఛిన్నగ్రన్థయస్సర్వే తేస్వత
న్త్రాస్తనాస్థితాః ॥ ౩౫ ॥ సుఖదుఃఖదశాధీరం సామ్యం న ప్రోద్ధరన్తి యం। నిశ్వాసా ఇవ శైలేన్ద్రం చిత్తం తస్య మృతం వి
దుః ॥ ౩౬ ॥ ఆపతత్కార్యమాత్సర్యమదోమాన్ద్యం మహోత్సవః। యం నయన్తి న వైరూప్యం తస్య నష్టం మనో విదుః
ద్వివిధశ్చిత్తనాశోస్తి సరూపోరూప ఏవ చ। జీవన్ముక్తౌ సరూపస్స్యాదరూపో దేహముక్తిగః ॥ ౩౮ ॥ చిత్తసత్తేహ దుఃఖా
య చిత్తనాశస్సుఖాయ చ। చిత్తసత్తాం క్షయం నీత్వా చిత్తనాశముపానయేత్ ॥ ౩౯ ॥ మనస్తాం మూఢతాం విద్ధి యదా న
శ్యతి సానఘ। చిత్తనాశాభిధానం హి తత్స్వరూపమితీరితం ॥ ౪౦ ॥ మైత్ర్యాదిభిర్గుణైర్యుక్తం భవత్యుత్తమవాసనం।
భూయో జన్మవినిర్ముక్తం జీవన్ముక్తస్య తన్మనః ॥ ౪౧ ॥ సరూపోసౌ మనోనాశో జీవన్ముక్తస్య విద్యతే। నిదాఘారూపనా
శస్తు వర్తతే దేహముక్తిగే ॥ ౪౨ ॥ విదేహముక్త ఏవాసౌ విద్యతే నిష్కళాత్మకః। సమగ్రాగ్ర్యగుణాధారమపి సత్త్వం
ప్రలీయతే ॥ ౪౩ ॥ విదేహముక్తా విమలే పదే పరమపావనే। విదేహముక్తివిషయే తస్మిన్సత్త్వక్షయాత్మకే ॥ ౪౪ ॥ చి
త్తనాశే విరూపాఖ్యే న కిఞ్చిదిహ విద్యతే। న గుణా నాగుణాస్తత్ర న శ్రీర్నాశ్రీర్న లోకతా ॥ ౪౫ ॥ న చోదయో నాస్త
మయో న హర్షామర్షసంవిదః। న తేజో న తమః కిఞ్చిన్న సన్ధ్యాదిన రాత్రయః ॥ ౪౬ ॥ న సత్తా నాపి చాసత్తా న చ మధ్యం హి
తత్పదం। యే హి పారంగతా బుద్ధేస్సంసారాడంబరస్య చ ॥ ౪౭ ॥ తేషాం తదాస్పదం స్ఫారం పవనానామివాం
బరం। తదేవ సర్వదూరస్థమవాఙ్మనసగోచరం ॥ ౪౮ ॥ సంశాన్తదుఃఖమజడాత్మకమేకసుప్తమానన్దమన్థరమపేతర
జస్తమోయత్। ఆకాశకోశతనవోతనవో మహాన్తస్తస్మిన్పదే గళితచిత్తలవా భవన్తి ॥ ౪౯ ॥ హే నిదాఘ మహాప్రా
జ్ఞ నిర్వాసనమనా భవ। బలాచ్చేతస్సమాధాయ నిర్వికల్పమనా భవ ॥ ౫౦ ॥ యజ్జగద్భాసకం భానం నిత్యం భాతి స్వత
స్ఫురత్। స ఏవ జగతస్సాక్షీ సర్వాత్మా విమలాకృతిః ॥ ౫౧ ॥ ప్రతిష్ఠా సర్వభూతానాం ప్రజ్ఞానఘనలక్షణః। తద్వి
ద్యావిషయం బ్రహ్మ సత్యజ్ఞానసుఖాద్వయం ॥ ౫౨ ॥ ఏకం బ్రహ్మాహమస్మీతి కృతకృత్యో భవేన్మునిః। సర్వాధిష్ఠానమ

ద్వంద్వం పరబ్రహ్మసనాతనం ॥ ౫౩ ॥ సచ్చిదానన్దరూపన్తదవాఙ్మనసగోచరం । అపరోక్షతయాధ్యేయంధ్యా
యాతీతఞ్చయద్భవేత్ ॥ ౫౪ ॥ నతత్రచన్ద్రార్కవపుఃప్రకాశతేనవాన్తివాతాస్సకలాదేవతాశ్చ । సఏషదేవఃకృత
భావభూతస్స్వయంవిశుద్ధోవిరజాఃప్రకాశతే ॥౫౫॥ భిద్యతేహృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తేసర్వసంశయాః। క్షీయన్తేచాస్య
కర్మాణి తస్మిన్దృష్టే పరావరే ॥ ౫౬ ॥ ద్వాసుపర్ణౌశరీరేస్మిన్ జీవేశాఖ్యౌ సహస్థితౌ । తయోర్జీవః ఫలంభుఙ్క్తే
కర్మణోన మహేశ్వరః ॥ ౫౭ ॥ కేవలంసాక్షిరూపేణ వినాభోగం మహేశ్వరః । ప్రకాశతేస్వయంభేదః కల్పితో
మాయయాతయోః ॥ ౫౮ ॥ చిచ్చిదాకారతోభిన్నానభిన్నాచిత్త్వహానితః । తర్కతశ్చప్రమాణాచ్చచిదేకత్వవ్యవ
స్థితేః ॥ ౫౯ ॥ చిదేకత్వపరిజ్ఞానేనశోచతినముహ్యతి । నిత్యానన్దస్వరూపత్వాచ్చిద్రూపస్య పరాత్మనః ॥ ౬౦ ॥ అధి
ష్ఠానంసమస్తస్యజగతస్సత్యచిద్ఘనం। అహమస్మీతినిశ్చిత్యవీతశోకోభవేన్మునిః ॥ ౬౧ ॥ స్వశరీరేస్వయంజ్యోతిస్స్వ
రూపంసర్వసాక్షిణం । క్షీణదోషాఃప్రపశ్యన్తినేతరేమాయయావృతాః ॥ ౬౨ ॥ తమేవధీరోవిజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాంకు
ర్వీతబ్రాహ్మణః । నానుధ్యాయేద్బహూన్ శబ్దాన్వాచోవిగ్లాపనంహితత్ ॥ ౬౩ ॥ బాల్యేనైవ హితిష్ఠాసేన్నిర్వి
ద్యబ్రహ్మవేదనం । బ్రహ్మవిద్యాఞ్చబాల్యఞ్చనిర్విద్యమునిరాత్మవాన్ ॥ ౬౪ ॥ అన్తర్లీనసమారంభ శుభాశుభమ
హాంకురం । సంసృతివ్రతతేర్బీజం శరీరం షడ్విభాతికం ॥ ౬౫ ॥ భావాభావ దశాకోశందుఃఖరత్నసముద్గకం । బీజ
మస్యశరీరస్యచిత్తమాశావశానుగం ॥ ౬౬ ॥ ద్వేబీజేచిత్తవృక్షస్యవృత్తివ్రతతిధారిణః । ఏకంప్రాణపరిస్పన్దోద్వి
తీయందృఢభావనా ॥౬౭॥ యదాప్రస్పన్దతేప్రాణోనాడీసంస్పర్శనాద్యతః। తదాసంవేదనమయంచిత్తమాశుప్రజా
యతే ॥ ౬౮ ॥ సాహిసర్వగతాసంవిత్ప్రాణస్పన్దేనబోధ్యతే । సంవిత్సంరోధనంశ్రేయః ప్రాణాదిస్పన్దనంవినా॥
యోగినశ్చిత్తశాన్త్యర్థంకుర్వన్తిప్రాణరోధనం । ప్రాణాయామస్తథాధ్యానైః ప్రయోగైర్యుక్తికల్పితైః॥౭౦॥ చి
త్తోపశాన్తిఫలదంపరమంవిద్ధికారణం । సుఖదంసంవిదస్స్వాస్థ్యంప్రాణసంరోధనంవిదుః ॥ ౭౧ ॥ దృఢభావన
యాత్యక్తపూర్వాపరవిచారణం । యదాదానంపదార్థస్యవాసనాసాప్రకీర్తితా ॥ ౭౨ ॥ యదానభావ్యతేకిఞ్చి
ద్ధేయోపాదేయరూపియత్ । స్థీయతేసకలంత్యక్త్వా తదాచిత్తంనజాయతే ॥ ౭౩ ॥ అవాసనత్వాత్సతతం యదా
నమనుతేమనః । అమనస్తాతదోదేతిపరమోపశమప్రదా ॥ ౭౪ ॥ యదానభావ్యతేభావఃక్వచిజ్జగతివస్తుని ।తదా
హృదంబరేశూన్యే కథఞ్చిత్తంప్రజాయతే ॥ ౭౫ ॥ యదభావనమాస్థాయ యదభావస్యభావనం । యద్యథావ
స్తుదర్శిత్వంతదచిత్తత్వముచ్యతే ॥ ౭౬ ॥ సర్వమన్తఃపరిత్యజ్యశీతలాశయవర్తియత్ । వృత్తిస్థమపితచ్చిత్తమస
ద్రూపముదాహృతం ॥ ౭౭ ॥ మృష్టబీజోపమంయేషాంపునర్జననవర్జితం । వాసనారసనిర్భిన్నాజీవన్ముక్తా హితే
స్మృతాః ॥ ౭౮ ॥ సత్వరూపపరిప్రాప్తచిత్తాస్తేజ్ఞానపారగాః । అచిత్తా ఇతికథ్యన్తేదేహాన్తేవ్యోమరూపిణః॥౭౯॥
సంవేద్యసంపరిత్యాగాత్ప్రాణస్పన్దనవాసనే । సమూలంనశ్యతిక్షిప్రంమూలచ్ఛేదాదివద్రుమః ॥ ౮౦ ॥ పూర్వ
దృష్టమదృష్టంవాయదస్యాః ప్రతిభాసతే । సంవిదస్తత్ప్రయత్నేనమార్జనీయంవిజానతా ॥ ౮౧ ॥ తదమార్జనమా
త్రంహిమహాసంసారతాంగతం । తత్ప్రమార్జనమాత్రస్తు మోక్షఇత్యభిధీయతే ॥ ౮౨ ॥ అజడో గళితానన్ద
స్త్యక్తసంవేదనోభవ । సంవిద్వస్తుదశాలంబస్సాయస్యేహనవిద్యతే ॥ ౮౩ ॥ సోసంవిదజడఃప్రోక్తఃకుర్వన్ కార్య
శతాన్యపి । సంవేద్యేనహృదాకాశేమనాగపినలిప్యతే ॥ ౮౪ ॥యస్యాసావజడాసంవిజ్జీవన్ముక్తస్సకథ్యతే । య
దానభావ్యతేకిఞ్చిన్నిర్వాసనతయాత్మని ॥ ౮౫ ॥ బాలమూకాదివిజ్ఞానమివచస్థీయతేస్థిరం । తదాబాధ్యవినిర్ము
క్తమసంవేదనమాతతం ॥ ౮౬ ॥ ఆశ్రితంభవతిప్రాజ్ఞోయస్మాద్భూయోనలిప్యతే । సమస్తావాసనాస్త్యక్త్వానిర్వి
కల్పసమాధినా ॥ ౮౭ ॥ తన్మయత్వాదనాద్యన్తేతదభ్యన్తర్విధీయతే । తిష్ఠన్గచ్ఛన్ స్పృశన్జిఘ్రన్నపితల్లేపవ

ర్థితః ॥ ౮౮ ॥ అజడోఽగళితానన్దస్స్వ్యక్తసంవేదనస్సుఖీ । ఏతాం దృష్టిమవష్టభ్య కష్టచేష్టాయుతోఽపి సన్ ॥ ౮౯ ॥
తరేద్దుఃఖాంబుధేః పారమపారగుణసాగరం। విశేషం సంపరిత్యజ్య సన్మాత్రం యదలేపకం॥౯౦॥ ఏకరూపం మహారూపం
సత్తాయాస్తత్పదం విదుః । యస్మాత్పదాత్సమస్తశ్చ విశేషోఽగళితో భవేత్ ॥ ౯౧ ॥ కాలసత్తా కలాసత్తా వ
స్తుసత్తేయమిత్యపి । విభాగకలనాం త్యక్త్వా సన్మాత్రైకపరో భవ ॥ ౯౨ ॥ సత్తాసామాన్యమేవైకం భావయన్ కేవ
లం విభుః । పరిపూర్ణః పరానన్దస్తిష్ఠాపూరితదిగ్భరః ॥౯౩ ॥ సత్తాసామాన్యపర్యంతే యత్తత్కలనయోర్ఝితం। పద
మాద్యమనాద్యన్తం తస్య బీజం న విద్యతే ॥ ౯౪ ॥తత్ర సంలీయతే సంవిన్నిర్వికల్పా చ తిష్ఠతి । భూయో న వర్తతే దుఃఖే త
త్రలబ్ధపదః పుమాన్ ॥ ౯౫ ॥ తద్ధేతుస్సర్వభూతానాం తస్య హేతుర్న విద్యతే । సంసారస్సర్వసారాణాం తస్మాత్సా
రో న విద్యతే ॥ ౯౬ ॥ తస్మింశ్చిదర్పణే స్ఫారే సమస్తా వస్తుదృష్టయః । ఇమాస్తాః ప్రతిబింబన్తి సరసీవ తటద్రుమాః ॥
తదమలమరజం తదాత్మతత్త్వం తదవగతావుపశాన్తిమేతి చేతః । అవగతవిగతైకతత్స్వరూపో భవభయముక్తపదో
సి సమ్యగేవ ॥ ౯౭ ॥ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊

—❊ ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే చతుర్థోఽధ్యాయః ❊—

ఋభుః॥ ఏతేషాం దుఃఖభాజానాం ప్రోక్తం యద్వ్యన్మయోత్తరం । తస్య తస్య ప్రయోగేణ శీఘ్రం తత్ప్రాప్యతే పదం॥౧॥ స
త్తాసామాన్యకోటిస్థే ద్రాగిత్యేవ పదే యది । పౌరుషేణ ప్రయత్నేన బలాత్సంత్యజ్య వాసనాం ॥ ౨ ॥ స్థితిం బధ్నాసి త
త్క్షణమప్యక్షయాత్మికాం । క్షణేఽస్మిన్నేవ తత్సార్థం పదమాసాదయస్యలం ॥ ౩ ॥ సత్తాసామాన్యరూపే వా క
రోషి స్థితిమాదరాత్ । కిఞ్చిదధికేనేహ యత్నేనాప్నోషి తత్పదం ॥ ౪ ॥ సంవిత్తత్త్వే కృతధ్యానో నిదాఘ య
ది తిష్ఠసి । తదానేనాధికేనోచ్చైరాసాదయసి తత్పదం ॥ ౫ ॥ వాసనాసంపరిత్యాగే యది యత్నం కరోషి భో ।యా
వద్విలీనం న మనో న తావద్వాసనాక్షయః ॥ ౬ ॥ నక్షీణా వాసనా యావచ్చిత్తం తావన్న శామ్యతి । యావన్న తత్వవి
జ్ఞానం తావచ్చిత్తశమః కుతః ॥ ౭ ॥ యావన్న చిత్తోపశమో న తావత్తత్వవేదనం । యావన్న వాసనానాశస్తావత్తత్వా
గమః కుతః ॥ ౮ ॥ యావన్న తత్వసంప్రాప్తిర్న తావద్వాసనాక్షయః। తత్వజ్ఞానం మనోనాశో వాసనాక్షయ ఏవ చ ॥౯॥
మిథః కారణతాం గత్వా దుస్సాధాని స్థితాన్యతః । భోగేచ్ఛాం దూరతస్త్యక్త్వా త్రయమేతత్సమాచర ॥ ౧౦ ॥ వాస
నాక్షయవిజ్ఞానమనోనాశా మహామతే । సమకాలం చిరాభ్యస్తా భవన్తి ఫలదా మతాః ॥ ౧౧ ॥ త్రిభిరేభిస్సమభ్యస్తై
ర్హృదయగ్రన్థయో దృఢాః । నిశ్శేషమేవ త్రుట్యన్తి బిసచ్ఛేదాద్గుణా ఇవ ॥ ౧౨ ॥ వాసనాసంపరిత్యాగసమంప్రా
ణనిరోధనం । విదుస్తత్వవిదస్తస్మాత్తదప్యేవం సమాచరేత్ ॥ ౧౩ ॥ వాసనాసంపరిత్యాగాచ్చిత్తం గచ్ఛత్యచిత్త
తాం। ప్రాణస్పన్దనిరోధాచ్చ యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥ ౧౪ ॥ ప్రాణాయామదృఢాభ్యాసైర్యుక్త్యా చ గురుదత్తయా ।
ఆసనాశనయోగేన ప్రాణస్పన్దో నిరుధ్యతే ॥ ౧౫ ॥ నిస్సంగవ్యవహారత్వాద్భవభావనవర్జనాత్ । శరీరనాశదర్శిత్వా
ద్వాసనా న ప్రవర్తతే॥ ౧౬ ॥యః ప్రాణపవనస్పన్దశ్చిత్తస్పన్దస్స ఏవ హి । ప్రాణస్పన్దజయే యత్నః కర్తవ్యో ధీమతోచ్చ
కైః ॥ ౧౭ ॥ నశక్యతే మనో జేతుం వినా యుక్తిమనిన్దితాం। శుద్ధాం సంవిదమాశ్రిత్య వీతరాగః స్థిరో భవ ॥౧౮॥ సంవే
ద్యవర్జితమనుత్తమమాద్యమేకం సంవిత్పదం వికలదం కలయన్మహాత్మన్ । హృద్యేవ తిష్ఠ కలనారహితః క్రియాస్తు కుర్వ
న్నకర్తృపదమేత్య శమోదితశ్రీః॥ ౧౯ ॥మనాగపి విచారేణ చేతసః స్వస్య నిగ్రహః। పురుషేణ కృతో యేన తేనాప్తం జన్మనః
ఫలం ॥ ౨౦ ॥ గచ్ఛతస్తిష్ఠతో వాపి జాగ్రతస్స్వపతోఽపి వా।న విచారపరశ్చేతో యస్యాసౌ మృత ఉచ్యతే ॥ ౨౧॥ సమ్యక్
జ్ఞానసమాలోకః పుమాన్ జ్ఞేయసమస్స్వయం । న బిభేతి న చాదత్తే వైవశ్యం న చ దీనతాం ॥ ౨౨ ॥ అపవిత్రమపథ్యం చ
విషసంసర్గదూషితం । భుక్తం జరయతి జ్ఞానీ క్లిష్టం నష్టం చ మృష్టవత్ ॥ ౨౩ ॥ సంగత్యాగం విదుర్మోక్షం సంగత్యాగా

దజన్మతా । సంగంత్యజత్వంభావానాంజీవన్ముక్తోభవానఘ ॥ ౨౪ ॥ భావాభావేపదార్థానాంహర్షామర్షవికారతా।
మలినావాసనాయైషాసోసంగ ఇతికథ్యతే ॥ ౨౫ ॥ జీవన్ముక్తశరీరాణా మపునర్జన్మ కారిణీ । ముక్తాహర్ష విషాదా
భ్యాంశుద్ధాభవతివాసనా ॥ ౨౬ ॥ దుఃఖైర్నగ్లానిమాయాసిహృదిహృష్యసినోసుఖైః।ఆశావైవశ్యముత్సృజ్యనిదాఘా
సంగతాంవ్రజ ॥ ౨౭ ॥ దిక్కాలా ద్యనవచ్ఛిన్నమదృష్టోభయకోటికం । చిన్మాత్రమక్షయం శాన్తమేకంబ్రహ్మా
స్మి నేతరత్ ॥ ౨౮ ॥ ఇతిమత్వాహమిత్యన్తర్ముక్తాముక్తవపుఃపుమాన్ । ఏకరూపఃప్రశాన్తాత్మా మానీ స్వాత్మసు
ఖోభవ ॥ ౨౯ ॥నాస్తిచిత్తంనచావిద్యానమనోనచజీవకః । బ్రహ్మైవైకమనాద్యన్తమబ్ధివత్ప్రవిజృంభతే ॥౩౦ ॥దే
హేయావదహంభావోదృశ్యేస్మిన్యావదాత్మతా । యావన్మమేదమిత్యాస్థా తావచ్చిత్తాదివిభ్రమః ॥౩౧ ॥ అన్తర్ము
ఖతయాసర్వంచిద్వహ్నౌత్రిజగత్తృణం । జుహ్వతోన్తర్నివర్తన్తేమునేచిత్తాదివిభ్రమాః ॥౩౨॥ చిదాత్మాస్మినిరంశో
స్మి పరాపరవివర్జితః । రూపంస్మరనిజంస్ఫారంమాస్మృత్యాసమ్మితోభవ ॥ ౩౩ ॥ అధ్యాత్మశాస్త్రశస్త్రేణతృష్ణావి
షవిషూచికా । క్షీయతేభావితేనాన్తశ్శరదామిహికాయథా ॥ ౩౪ ॥పరిజ్ఞాయపరిత్యాగోవాసనానాం య ఉత్త
మః। సత్తాసామాన్యరూపత్వాత్తత్కైవల్యపదంవిదుః ॥ ౩౫ ॥ యత్రాస్తివాసనాలీనా తత్సుషుప్తంనసిద్ధయే। ని
ర్బీజవాసనాయత్రతత్తుర్యంసిద్ధిదంస్మృతం ॥ ౩౬ ॥ వాసనాయాస్తథావహ్నేఋణవ్యాధిద్విషామపి । స్నేహవై
రవిషాణాఞ్చశేషస్స్వల్పోపిబాధతే ॥ ౩౭ ॥ నిర్దగ్ధవాసనా బీజస్సత్తాసామాన్య రూపవాన్ ॥ సదేహోవావిదే
హోవా నభూయోదుఃఖభాగ్భవేత్ ॥ ౩౮ ॥ ఏతావదేవవిద్యాత్వంనేదం బ్రహ్మేతినిశ్చయః । ఏషఏవక్షయస్త
స్యాబ్రహ్మేదమితినిశ్చయః ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మభవనంబ్రహ్మభూతపరంపరం । బ్రహ్మాహంబ్రహ్మవిచ్ఛత్రు
ర్బ్రహ్మచిన్మాత్రబాన్ధవాః ॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మైవసర్వమిత్యేవభావితేబ్రహ్మవైపుమాన్ । సర్వత్రావస్థితః శాన్తంచి
ద్బ్రహ్మేత్యనుభూయతే ॥ ౪౧ ॥ అసంసృతాధ్వగాలోకేమనస్యన్యత్రసంస్థితే। యాప్రతీతిరనాగసాకాతచ్చిద్బ్ర
హ్మాస్మిసర్వగం ॥ ౪౨ ॥ ప్రశాన్తసర్వసంకల్పంవిగతాఖిలకౌతుకం । విగతాశేషసంరంభం చిదాత్మానం సమా
శ్రయ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంపూర్ణధియోధీరాస్సమానీరాగచేతసః । ననన్దన్తినినిన్దన్తిజీవితంమరణంతథా ॥ ౪౪॥ ప్రా
ణోయమనిశంబ్రహ్మన్స్పన్దశక్తిస్సదాగతిః । సబాహ్యాభ్యన్తరేదేహే ప్రాణో సావూర్ధ్వగస్థితః ॥ ౪౫ ॥ అపా
నోప్యనిశంబ్రహ్మన్స్పన్దశక్తిస్సదాగతిః।సబాహ్యాభ్యన్తరేదేహేహ్యపానోయమవాక్స్థితః ॥ ౪౬॥ జాగ్రతస్స్వపత
శ్చైవప్రాణాయామోయముత్తమః । ప్రవర్తతేహ్యభిజ్ఞస్యతత్తావచ్ఛ్రియసేశృణు ॥ ౪౭ ॥ ద్వాదశాంగులపర్య
న్తంబాహ్యమాక్రమతాంతతః । ప్రాణానామంగసంస్పర్శోయస్సపూరకఉచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ అపానశ్చన్ద్రమాదే
హమాప్యాయయతిసువ్రత । ప్రాణస్సూర్యోగ్నిరథవాపచత్యన్తరిదంవపుః ॥ ౪౯ ॥ ప్రాణక్షయ సమీపస్థమపా
నోదయకోటికం । అపానప్రాణయోరైక్యం చిదాత్మానంసమాశ్రయ ॥ ౫౦ ॥ అపానోస్తంగతోయత్ర ప్రాణో
నాభ్యుదితఃక్షణం । కలాకళంకరహితంతచ్చిత్తత్త్వంసమాశ్రయ ॥ ౫౧ ॥ ఆభాసమాత్రమేవేదం నసన్నాసజ్జగ
త్త్రయం । ఇత్యన్యకలనాత్యాగంసమ్యక్ జ్ఞానంవిదుర్బుధాః ॥ ౫౨ ॥ఆభాసమాత్రకంబ్రహ్మన్చిత్తాదర్శకళంకి
తం । తతస్తదపిసన్త్యజ్యనిరాభాసోభవోత్తమ ॥ ౫౩ ॥ భయప్రదమకల్యాణంధైర్యసర్వస్వహారిణం । మనఃపి
శాచముత్సార్యయోసిసోసిస్థిరోభవ ॥ ౫౪ ॥ చిద్వ్యోమైవకిలాస్తీహ పరాపర వివర్జితం ॥ సర్వత్రాసంభవచ్చై
త్యంయత్కల్పాన్తేవశిష్యతే॥ ౫౫ ॥వాఞ్ఛాక్షణేతుయాతుష్టిస్తత్రవాఞ్ఛైవకారణం । తుష్టిస్త్వతుష్టిపర్యన్తాతస్మా
ద్వాఞ్ఛాంపరిత్యజ ॥ ౫౬ ॥ ఆశాయాతునిరాశాత్వమభావంయాతుభావనా। అమనస్త్వంమనోయాతుతవాసంగే
నజీవతః ॥ ౫౭ ॥ వాసనారహితైరన్తరిన్ద్రియైరాహరన్క్రియాః । నిర్వికారమవాప్నోషిఖవత్క్షోభశతైరపి॥౫౮

చిత్తోన్మేషనిమేషాభ్యాంసంసారప్రళయోదయౌ । వాసనాప్రాణసంరోధాదనున్మేషంమనఃకురు ॥౪౯॥ ప్రాణోన్మేషనిమేషాభ్యాంసంసృతేఃప్రళయోదయౌ । తమభ్యాసప్రయోగాభ్యామున్మేషరహితంకురు ॥ ౫౦ ॥ మౌర్ఖ్యోన్మేషనిమేషాభ్యాంకర్మణాం ప్రళయోదయౌ । తద్విలీనం కురుబలాద్గురుశాస్త్రార్థసంగమైః ॥ ౫౧ ॥ అసంవిత్స్పన్దరూపేణయాతిచిత్తమచిత్తతాం । ప్రాణానాంవానిరోధేనతదేవపరమంపదం ॥ ౫౨ ॥ దృశ్యదర్శనసంబన్ధేయత్సుఖంపారమార్థికం । తదేకాన్తరసంవిత్త్యాబ్రహ్మదృష్ట్యావలోకయ ॥౫౩॥ యత్రనాభ్యుదితఞ్చిత్తం తద్వైసుఖమకృత్రిమం । క్షయాతిశయనిర్ముక్తంనోదేతినచశామ్యతి ॥ ౫౪ ॥ జ్ఞప్యచిత్తన్నచిత్తాఖ్యంచిత్వచిత్తత్త్వమేవహి । తదేవతుర్యావస్థాయాంతుర్యాతీతంభవత్యతః ॥ ౫౫ ॥ సన్న్యస్తసర్వసంకల్పస్సమశ్శాన్తమనామునిః । సన్న్యాసయోగయుక్తాత్మాజ్ఞానవాన్మోక్షవాన్భవ ॥ ౫౬ ॥ * * * * * * * * * * * *

—*ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదేపఞ్చమోధ్యాయః*—

పునర్యోగంప్రవక్ష్యామితవసాంఖ్యపురస్కృతం । యేనసంసారపాథోధిమనాయాసంతరిష్యసి॥ ౧॥ సర్వసంకల్పసంశాన్త్యా ప్రశాన్తఘనవాసనం । నకిఞ్చిద్భావనాకారం యత్తద్బ్రహ్మపరంవిదుః ॥ ౨ ॥ సమ్యగ్జ్ఞానావరోధేననిత్యమేకసమాధినా । సాంఖ్యఏవావబుద్ధాయేతేసాంఖ్యాయోగినఃపరే ॥ ౩ ॥ ప్రాణాద్యనిలసంశాన్త్యాయుక్త్యాయేపదమాగతాః । అనామయమనాద్యన్తంతేస్మృతాయోగయోగినః ॥ ౪ ॥ ఉపాదేయస్తుసర్వేషాంశాన్తంపదమకృత్రిమం । ఏకార్థాభ్యాసనంప్రాణరోధశ్చేతఃపరిక్షయః ॥ ౫ ॥ ఏకస్మిన్నేవసంసిద్ధేసంసిద్ధ్యన్తిపరస్పరం । అవినాభావినీనిత్యంజన్తూనాంప్రాణచేతసీ ॥ ౬ ॥ ఆధారాధేయవచ్చైతేఏకభావేవినశ్యతః । కురుతస్స్వవినాశేనకార్యంమోక్షాఖ్యముత్తమం ॥ ౭ ॥ సర్వమేతద్ధియాత్యక్త్వాయదితిష్ఠసినిశ్చలః । తదహంకారవిలయేత్వమేవపరమంపదం ॥౮॥ మహాచిదేకైవేహాస్తిమహాసత్తేతియోచ్యతే । నిష్కళంకాసమాశుద్ధానిరహంకారరూపిణీ ॥ ౯ ॥ సకృద్విభాతావిమలానిత్యోదయవతీసమా । సాబ్రహ్మపరమాత్మేతినామభిఃపరిగీయతే ॥ ౧౦ ॥ సైవాహమితినిశ్చిత్యనిదాఘకృతకృత్యవాన్ । నభూతంనభవిష్యచ్చచిన్తయామికదాచన ॥ ౧౧ ॥ దృష్టిమాలంబ్యతిష్ఠామివర్తమానామిహాత్మనా । ఇదమద్యమయాలబ్ధమిమంప్రాప్స్యామిసున్దరం ॥ ౧౨ ॥ నస్తౌమినచనిన్దామిఆత్మనోన్యన్నహిక్వచిత్ । నతుష్యామిశుభప్రాప్తౌనఖిద్యామ్యశుభాగమే ॥ ౧౩ ॥ ప్రశాన్తచాపలంవీతశోకమస్తసమీహితం । మనోమమమునేశాన్తంతేనజీవామ్యనామయః ॥ ౧౪ ॥ అయంబన్ధుఃపరశ్చాయంమమాయమయమన్యకః । ఇతిబ్రహ్మన్నజానామి సంస్పర్శంనదదామ్యహం ॥ ౧౫ ॥ వాసనామాత్రసన్త్యాగాజ్జరామరణవర్జితం । సవాసనంమనోజ్ఞానంజ్ఞేయంనిర్వాసనంమనః ॥ ౧౬ ॥ చిత్తేత్యక్తేలయంయాతిద్వైతమేతచ్చసర్వతః । శిష్యతేపరమంశాన్తమేకమచ్ఛమనామయం ॥ ౧౭ ॥ అనన్తమజమవ్యక్తమజరంశాన్తమచ్యుతం । అద్వితీయమనాద్యన్తం యదాద్యముపలంభనం ॥ ౧౮ ॥ ఏకమాద్యన్తరహితంచిన్మాత్రమమలన్తతం । ఖాదప్యతితరాంసూక్ష్మంతద్బ్రహ్మాస్మినసంశయః ॥ ౧౯ ॥ దిక్కాలాద్యనవచ్ఛిన్నంస్వచ్ఛంనిత్యోదితంతతం । సర్వార్థమయంకోర్థంచిన్మాత్రమమలంపరం ॥ ౨౦ ॥ సర్వమేకమిదంశాన్తమాదిమధ్యాన్తవర్జితం । భావాభావమిదంసర్వమితిమత్వాసుఖీభవ ॥ ౨౧ ॥ నబద్ధోస్మినముక్తోస్మిబ్రహ్మైవాస్మినిరామయం । ద్వైతభావవిముక్తోస్మిసచ్చిదానన్దలక్షణః ॥ ౨౨ ॥ ఏవంభావయయత్నేనజీవన్ముక్తోభవిష్యసి । జీవన్ముక్తిపదేప్రాప్తేనదుఃఖన్తేభవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ పదార్థబృన్దేదాహాదిధియంసంత్యజ్యదూరతః । ఆశీతళాన్తఃకరణోనిత్యమాత్మపరోభవ ॥ ౨౪ ॥ ఇదంరమ్యమిదంనేతి బీజన్తేదుఃఖసన్తతేః । తస్మిన్ సామ్యాగ్నినాదగ్ధేదుఃఖస్యావసరఃకుతః॥ ౨౫ ॥ అన్తఃప్రత్యాహృతివశాచ్చైత్యశ్చేన్నవిభావితం । ముక్తఏవనసన్దేహోమహాసమతయాతయా ॥౨౬

నమ్రియేనచజీవామినాహంసన్నాప్యసన్మయః । అహఞ్చత్వఞ్చచిదితిమత్వాధీరో నశోచతి ॥ ౨౭ ॥ తృణాగ్రేష్వంబ
రేభానౌనరనాగామరేషుచ । యస్తిష్ఠతిసఏవాహమితిమత్వానశోచతి ॥ ౨౮ ॥ భావనాంసర్వభావేభ్యస్సముత్స
జ్యసమస్థితః । అవశిష్టంపరంబ్రహ్మతదేవాస్మీతిభావయ ॥ ౨౯ ॥ వాచామతీతవిషయోవిషయాశాదశోజ్ఝితః । ప
రానన్దరసాక్షుబ్ధోరమతేస్వాత్మనాత్మని ॥ ౩౦ ॥ సర్వకర్మపరిత్యాగీనిత్యతృప్తోనిరాశ్రయః । నపుణ్యేనచపాపేననేతరే
ణచలిప్యతే ॥ ౩౧ ॥ స్ఫటికఃప్రతిబింబేనయథానాయాతిరఞ్జనం । తజ్జ్ఞఃకర్మఫలేనాన్తస్తథానాయాతిరఞ్జనం ॥ ౩౨ ॥
విహరఞ్జనతాబృన్దేదేహకర్తనపూజనైః । ఖేదాహ్లాదౌనజానాతి ప్రతిబింబగతైరివ ।౩౩। నిస్తోత్రోనిర్వికారశ్చపూజ్య
పూజావివర్జితః । సంయుక్తశ్చవియుక్తశ్చసర్వాచారనయక్రమైః ॥౩౪। తనుస్త్యజతువాతీర్థేశ్వపచస్య గృహేథవా ।
జ్ఞానసంపత్తిసమయేముక్తోసావిగతాశయః ।౩౫। సంకల్పఏవబన్ధస్యకారణంతంపరిత్యజ । మోక్షోభవేదసంకల్పాత్త
దభ్యాసంధియాకురు ।౩౬। సావధానో భవత్వఞ్చ గ్రాహ్యగ్రాహకసంగమే । అజస్రమేవసంకల్పదశాఃపరిహరఞ్
శనైః ।౩౭। మాభవగ్రాహ్యభావాత్మాగ్రాహకాత్మాచమాభవ । భావనామఖిలాన్త్యక్త్వా యచ్ఛిష్టం తన్మయో
భవ ।౩౮। కిఞ్చిచ్చేద్రోచతేతుభ్యన్తద్బద్ధోసిభవస్థితౌ । నకిఞ్చిద్రోచతేచేత్తేతన్ముక్తోసిభవస్థితౌ ।౩౯। అస్మాత్పదా
ర్థనిచయాద్యావత్స్థావరజంగమాత్ । తృణాదేర్దేహపర్యన్తాన్మాకిఞ్చిత్త్వత్రరోచతాం ॥౪౦॥ అహంభావా నహం
భావాత్యక్త్వాసదసతీతథా । యదాసక్తంసమంస్వచ్ఛంస్థితన్తత్తుర్యముచ్యతే ॥౪౧॥ యాస్వస్థాసమతా శాన్తాజీవ
న్ముక్తవ్యవస్థితా । సాక్ష్యవస్థావ్యవహృతౌసాతుర్యాకలనోచ్యతే ॥౪౨॥ నైతజ్జాగ్రన్నచస్వప్నస్సంకల్పానామసం
భవాత్ । సుషుప్తభావోనోప్యేతదభావాజ్జడతాస్థితేః ॥౪౩॥ శాన్తస్సమ్యక్ప్రబుద్ధానాంయథాస్థితమిదంజగత్ ।
విలీనంతుర్యమిత్యాహురబుద్ధానాంస్థితంస్థితం ॥౪౪॥ అహంకారకలాత్యాగేసమతా యాస్సముద్గమే । విశరారౌ
కృతేచిత్తేతుర్యావస్థోపతిష్ఠతే ।౪౫। సిద్ధాన్తేధ్యాత్మశాస్త్రాణాంసర్వాపహ్నవఏవహి । నావిద్యాస్తీహనోమాయా
శాన్తంబ్రహ్మేదమక్లమం ।౪౬। శాన్తఏవచిదాకాశేస్వచ్ఛేదమసమాత్మని ।సమగ్రశక్తిఖచితేబ్రహ్మేతికలితాభిధే ॥౪౭
సర్వమేవపరిత్యజ్యమహామౌనీభవానఘ । నిర్వాణవాన్నిర్మనఃక్షీణచిత్తఃప్రశాంతధీః ।౪౮ । ఆత్మన్యేవప్రశాంతా
త్మామూకాన్ధబధిరోపమః । నిత్యమన్తర్ముఖస్స్వచ్ఛస్స్వాత్మనాన్తఃప్రపూర్ణధీః ।౪౯। జాగ్రత్యేవసుషుప్తిస్థఃకురుకర్మా
ణివైద్విజ । అన్తస్సర్వపరిత్యాగీబహిఃకురుయథాగతం ॥౫౦। చిత్తసత్తాపరందుఃఖంచిత్తత్యాగఃపరంసుఖం । అతశ్చి
త్తంచిదేకాత్మానయక్షయమవేదనాత్ ।౫౧। దృష్ట్వారమ్య మరమ్యం వాస్థేయంపాషాణవత్సమం । ఏతావతా
త్మయత్నేనజితాభవతిసంసృతిః ।౫౨। వేదాన్తేపరమంగుహ్యంపురాకల్పప్రచోదితం । నాప్రశాన్తాయదాతవ్యంనా
పుత్రాయాకృతాత్మనే ।౫౩। నాశిష్యాయసకామాయలోభమోహయుతాయచ । దాంభికాయకృతఘ్నాయసదాసూ
యాళవేపిచ ।౫౪। అన్నపూర్ణోపనిషదంయోధీతేగుర్వనుగ్రహాత్ । సజీవన్ముక్తతాంప్రాప్యబ్రహ్మైవభవతిస్వయం ॥౫౫

—*ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమ పాదేషష్ఠోధ్యాయః*—

—*బ్రహ్మ*— జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్యాథమాణ్డవ్యసంజ్ఞికః ।సమాధియోగయుక్తోభూదితిమేత్రసంశ
యః ।౧। యేనాత్రాపేక్ష్యతేపుంసాసమాధిర్మనసోభృశం । కర్తృత్వంతస్యసంసిద్ధమకర్తుస్తదుపేక్షణాత్ ।౨॥
కర్తృత్వేసతిసంసారేబద్ధత్వాత్తస్యజీవతా । విస్పష్టైవేత్యతోజీవన్ముక్తత్వంనోపపద్యతే ।౩। కుర్యాత్పరిచయంయశ్చస
మాధానియమాన్నరః । బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానవిహీనస్సపశుర్భవేత్ ।౪। మనస్సమాధ్యధిష్ఠానంసగుణంబ్రహ్మత
ద్భవేత్ । సగుణోపాసకస్త్వేవప్రోచ్యతేపశుతాశ్రుతౌ ।౫। సమాధ్యుపాస్త్యోః పర్యాయాదనర్థాన్తరతాస్ఫుటా ।
ఉపాస్యంసగుణంబ్రహ్మచిత్తశుద్ధ్యర్థముచ్యతే ।౬। ఉపాసకస్యమన్దత్వంశ్రేష్ఠత్వంజ్ఞానినోపిచ । సర్వత్రసుప్రసిద్ధేస్తస్మా

న్నోపాసనంమహత్ ।౭।అభ్యాసేద్యదియత్కిఞ్చిత్సనారూఢోనసంశయః। అనారూఢస్యచస్వస్మిన్నజీవన్ముక్తతోచి
తా ।౮। వాక్యార్థశ్రవణోత్థస్య జ్ఞానస్యావిధిశేషతా। శిష్టాభ్యుపగతాయస్మాత్పశ్చాన్నోపాసనావిధిః ।౯। సూ
త్రకారశ్చశేషత్వాదిత్యాదౌపూర్వపక్షతాం। ఆహజైమినిపక్షేహిపురుషార్థోతఏవతు ।౧౦। యత్తదోకోగ్రఇత్యా
దావిధిశేషత్వముచ్యతే ।క్రమముక్త్యర్థకత్వేనమాన్ద్యాత్తదుపపద్యతే । ౧౧। సద్యోముక్త్యర్థకేజ్ఞానేప్రమాణజనితేక
థం । ఉపాస్తివిధిశేషత్వంతద్వక్తుంశక్యతేప్రభో ॥౧౨। ఆత్మానం యదియుఞ్జీతపరస్మిన్బ్రహ్మణిస్వయం। సయో
గీనైవమోక్షార్హస్స్వభేదజ్ఞానవత్త్వతః ।౧౩। పరాపరైక్యవిజ్ఞానాభావాదేవహితాదృశః। యోగాభ్యాసోమహాయాస
నిమిత్తోప్యస్యరోచతే ।౧౪। పరస్మాద్యదిభిన్నస్స్యాదాత్మాయుఞ్జీతతంతదా । నతుకాలత్రయేప్యస్యభేదోస్తిపరమా
త్మనః ।౧౫। అభ్యాస్యతేహివేదాన్తేయోగశబ్దఃపునఃపునః । సనకాద్యాఃప్రసిద్ధాశ్చేత్యేతన్నైవవిరుద్ధ్యతే ॥౧౬। అవ
గత్యర్థకంప్రాహుర్యోగశబ్దంహిపణ్డితాః। ఏవన్తేజ్ఞానినశ్చాపియోగినస్సనకాదయః ॥౧౭ । తస్మాద్యోగానపేక్షేణ
జ్ఞానేనైవపరాత్మనః। సద్యోముక్తిరితిస్వామిన్మమభాతి దయానిధే ।౧౮। —*శ్రీగురుమూర్తిః*— ఏవంవిధా
నాంప్రశ్నానాముక్తేష్వప్యుత్తరేషుతే । స్వాపరోక్ష్యవిహీనత్వా జ్జాయతేసంశయఃపునః ।౧౯। పరోక్షజ్ఞానినో
మాన్ద్యాత్సంశయోయుజ్యతేపిచ । తథాపిసావధానేనచేతసాశ్రుణుపద్మజ ॥౨౦॥ ప్రాతిభాసికసంసారబద్ధస్యాప్యా
త్మయోగినః। సత్యసంసారహీనత్వాద్యుక్తాజీవద్విముక్తతా ॥౨౧॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వనివృత్త్యైచసమాధయః।
నిరన్తరముపేక్ష్యన్తేతేనశాస్త్రోక్తవర్త్మనా ॥౨౨॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానానన్తరం హిసమాధిషు। కార్యాః పరిచ
యాస్తస్యపశుత్వంకథముచ్యతే॥౨౩ ॥ మనస్సమాధ్యధిష్ఠానం నిర్గుణంబ్రహ్మచిద్ఘనం । వివక్షితమిహోపాస్యం
నత్వన్యత్సగుణంవిధే ॥ ౨౪ ॥ జ్ఞానిభ్యోనిర్గుణబ్రహ్మోపాసకశ్శ్రేష్ఠఉచ్యతే। తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానాత్తాదా
త్మ్యోపాసనంమహత్ ॥౨౫॥ సహజాభ్యాసనిష్ఠోపిస్వారూఢోహిసమాధిషు । సాక్షాత్కృతాత్మనస్తస్యక్వాజీవన్ము
క్తతాభవేత్ ॥౨౬॥శ్రవణోత్థస్యశిష్టైశ్చజ్ఞాన స్యాభ్యుపగమ్యతే ।కామ్యనైమిత్తికాశేషకర్మా శేషత్వమేవహి॥౨౭
నిత్యకర్మపరాత్మైక్యోపాస్త్యశేషత్వమత్రతు । నకేనచిదపిబ్రహ్మన్పారమార్థికవేదినా ॥౨౮॥ శేషత్వాదితిపక్షస్య
జైమినేఃపూర్వపక్షతాం । యుక్తమేవాహకామ్యాదియుక్తత్వాద్బాదరాయణః ॥ ౨౯ ॥ యద్యపిక్రమముక్త్యర్థై
రోపాస్తేర్విధిశేషతా । సాతదోకోగ్రఇత్యత్రప్రోక్తామాన్ద్యంచయుజ్యతే ॥౩౦॥ తథాపిసద్యోముక్త్యర్థోపాస్తే
శ్శేషిత్వనిర్ణయే। దృష్టాన్తత్వేనతత్సూత్రంప్రమాణంముఖ్యమిష్యతే ॥౩౧॥ హార్దానుగ్రహసంపత్తిర్విద్యాశేషానుచి
న్తనాత్ । యథోక్తాతద్వదత్రాపి విద్యాశేషముపాసనం ॥౩౨॥ యుఞ్జీతాత్మానమేకాన్తేయోగీబ్రహ్మణినిర్మలే।
సఏవసద్యోముక్త్యర్హస్స్వభేదాపాయకృత్త్వతః॥౩౩॥ పరాపరైక్యజ్ఞానిత్వేప్యస్యసంతృప్తివర్జనాత్। యోగాభ్యాసోమ
హానన్దాదనాయాసోత్రరోచతే। ౩౪ । పరస్మాద్భిన్నఏవాస్తి జీవాత్మాజ్ఞానినోపిచ । మధ్యకాలేతతోయోగఃక
ర్తవ్యస్సర్వథావిధే ॥౩౫॥ యోగినాంజ్ఞానితాప్రోక్తాజ్ఞానినాంయోగితాపిచ । జ్ఞానయోగినఏవైతే సనకాద్యాధి
కారికాః ॥౩౬॥ తథాప్యన్యత్రభేదస్యవివక్షాయాస్తుపద్మజ । యోగశేషత్వమేవస్యాత్ జ్ఞానస్యేతివినిశ్చయః ॥౩౭॥
తస్మాద్యోగానపేక్షేణజ్ఞానేనపరమాత్మనః। సద్యోముక్తిరితీమాన్త్వంమతింసన్త్యజదూరతః॥౩౮॥ బ్రహ్మతాదాత్మ్య
సిద్ధ్యర్థంబ్రహ్మధ్యానంవిధీయతే। వేదాన్తేష్వసకృద్బ్రహ్మంస్తస్మాత్తద్ధ్యానమాచర ॥౩౯॥ నిర్గుణబ్రహ్మసంప్రా
ప్తిస్సగుణధ్యానతోభవేత్ ।ఇతికేచిత్తుమన్యన్తేతదయుక్తఞ్చతుర్ముఖ ॥ ౪౦ ॥ ధ్యానానురూపాసిద్ధిర్హిశ్రుత్యాస్మృ
త్యాచగమ్యతే । తదన్యథాకథంకస్యసిద్ధిర్భవితుమర్హతి ॥౪౧। నిర్గుణాతీతసంప్రాప్తిర్నిర్గుణధ్యానతోయథా । త
థాస్యాదితిచేద్బ్రహ్మంస్తత్రవక్ష్యామితేశ్రుణు ॥౪౨॥ అత్యన్తావిషయత్వేనధ్యేయత్వానుపపత్తితః। ప్రాప్యత్వం

నిర్గుణధ్యానాన్నిర్గుణాతీతవస్తునః ॥ ౪౩ ॥ ధ్యేయత్వస్యోపపత్తిర్హి విద్యతే నిర్గుణాత్మనః । సచ్చిదానన్దరూపత్వా
దేకాన్తవిషయత్వతః ॥౪౪॥ తస్మాదాత్మానమద్వైతమఖణ్డం సత్యచిద్ఘనం। ధ్యాయేత్సద్యోవిముక్త్యర్థమహం బ్రహ్మే
తి సన్తతం ॥౪౫॥ సర్వే కౌణ్డిన్యమాణ్డవ్యనిదాఘఋభుపూర్వకాః । మహర్షయో మహాత్మానః కృతార్థా యదుపాసనైః
తద్బ్రహ్మ నిర్గుణం శాన్తం సర్వగం జ్యోతిరుత్తమం । అహమస్మీత్యభిధ్యాయేద్బ్రహ్మవిద్విజనే స్థితః ॥౪౭ ॥ యేనస
ర్వాణి దుఃఖాని స్వయమేవ లయం యయుః । కామాదయశ్చ యేనైవ తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥౪౮॥ యేనైవ చిత్త
వృత్తీనామశేషాణాం శమో భవేత్ । ప్రాణాదీనాఞ్చ యేనైవ తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥౪౯॥ యేనైవ ముక్త
బుద్ధానాం ప్రచురం సుఖమేధతే । యత్రైవ రమతే విద్వాన్ తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥౫౦॥ యత్ర సర్వాణి విజ్ఞా
నాన్యవసీయన్త ఏవ చ । ఉపాసనాన్తరాణ్యేకం తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥ ౫౧ ॥ యద్వినా సమబుద్ధిస్స్యాత్సర్వ
త్ర విదుషాం న చ । నైరపేక్ష్యఞ్చ మౌనిత్వం తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥ ౫౨ ॥ యదాచరన్తోఽపి యమాదుపశా
న్తేన్ద్రియా భృశం। నష్టప్రాయా భవన్త్యత్ర తద్బ్రహ్మోపాసనం పరం ॥౫౩॥ సర్వసాక్షిణమాత్మానం య ఉపాస్తే ని
రన్తరం । స ఏవ కృతకృత్యస్స్యాన్నేతరః పణ్డితోఽపి వా ॥౫౪॥ సాక్ష్యోపాస్తిమతాం దుఃఖం సాక్ష్యుపాస్తిమతాం సుఖం।
మహద్భేదతస్సాక్ష్యాత్సాక్ష్యుపాసనమాచరేత్ ॥ ౫౫ ॥ సాక్షిణ్యారోపితాశేషసాక్ష్యవస్తూని సంత్యజన్ । ఉపా
స్తే సాక్షిణం యోఽత్ర కిం తస్యోపాసనాన్తరైః । ॥౫౬॥ సాక్ష్యాణాం సవికారత్వాత్సాక్షిణో నిర్వికారతా । తస్మాదని
త్యఫలదాం సాక్ష్యుపాస్తిం న చిన్తయ । ౫౭॥ సాక్షిణోఽపి చ భేదోఽస్తి స్వగతః పరమాత్మనః । న తావతా వికారిత్వం త
స్య శంక్యం కదాచన ॥౫౮॥ జాగ్రత్సాక్షీ బ్రహ్మవిత్సోఽహమస్మి స్వప్నే సాక్షీ తద్వరశ్శాన్తకామః । సుప్తే సాక్షీ తద్వరీ
యాన్ ప్రశాన్తస్తుర్యే సాక్షీ తద్వరిష్ఠోఽతిశాన్తః ॥ ౫౯ ॥ సాక్ష్యైకత్వం సాక్షినైకత్వవాదాద్ధియేతేతి ప్రస్తుతా మాస్తు
శంకా । సామాన్యోక్తైర్యుజ్యతే సా చ విశేషాద్ధానిర్ఫ్చేద్విద్ధి వారాహవాక్యం ॥ ౬౦ ॥ యస్మాద్దేహే సాక్షిచైత
న్యస్థితిస్స్యాత్తస్మాత్తత్త్వమస్యాదివాక్యైః । సాక్ష్యాత్మానోఽసిచితాస్వీయభేదాత్తస్మాదైక్యేఽస్తి భేదోపపత్తిః ౬౧
ఏకస్సాక్షీ జాగ్రదాద్యాస్వతసోఽయ తాఽవస్థాస్తు తాస్త్రయుక్తః । స్థూలాద్యం నైర్యత్ర తత్తాష్షోడశానాం శాశ్వతత్వా
దస్సుస్సాక్షిణస్తత్రశాస్త్రే ॥ ౬౨॥ సాక్ష్యం భిన్నం నైవ సాక్షీ తు భిన్నో వై లక్షణ్యాదిత్యసౌ మాస్తు శంకా । సాక్ష్య
ద్వైతం యస్య భూవాత్ర సాక్ష్యం సాక్ష్యో భేదస్సాక్షి భేదస్సిద్ధః ॥ ౬౩ ॥ సత్యస్సాక్షీ యో విజాతీయసాక్షీ సాక్ష్యాభావో
యస్స్వజాతీయసాక్షీ । సాక్షీ వాచా కేవలం యస్స్వసాక్షీ భేదస్త్వేవం సాక్షిణాం వేదితవ్యః ॥౬౪॥ జాగ్రత్సాక్షీ వేత్తి చై
కామవస్థాం ద్వే వస్వేన్యస్స్యాచ్చ సాక్షీ త్ర్యవస్థాః । సుప్తే సాక్షీ తుర్యసాక్షీ చతస్రస్తస్మాదేవం సాక్షిభేదఞ్చ విద్ధి ॥ ౬౫॥
సాక్ష్యాన్యత్వం సాక్షిణస్సిద్ధమేవం సాక్ష్యస్యాన్యత్వం నైవ సాక్ష్యస్య సిద్ధం । అన్యోన్యైక్యం సాక్షిచైతన్యదృష్ట్యా భేదాభేదా
సాక్షిసాక్ష్యప్రసిద్ధా॥ * * * * * * * * * (౬౬)

—*ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే సప్తమోధ్యాయః*—

—*బ్రహ్మ*— స్వామిన్ బ్రహ్మణి విజ్ఞాతే నిర్విశేషే చిదాత్మకే । ఏకస్మిన్ సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాయత ఏవ హి ॥౧
యస్య నిర్విషయం జాతం సర్వజ్ఞత్వం కృతాత్మనః । కృతకృత్యతయా తస్య కిమర్థం తదుపాసనం ॥౨॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవి
జ్ఞానం సాధ్యం మోక్షాయ కేవలం । సాధనన్త్వితరత్ప్రోక్తమభేదోపాసనాదికం ॥౩ ॥ శ్రవణోత్థం యథా జ్ఞానం భేదో
పాసనపూర్వకం । క్రమముక్తిం ముముక్షూణాం దేహపాతే ప్రయచ్ఛతి ॥౪॥ సమ్యక్ జ్ఞానం తథా ధ్యానాభేదోపాసనపూ
ర్వకం । సద్యో ముక్తిం ముముక్షూణాం సతి దేహే ప్రయచ్ఛతి ॥౫॥ ఏవం సతి విముక్త్యై తు సమ్యక్ జ్ఞానస్య సద్గురో। ప్రా
ధాన్యం సిద్ధ్యతి బ్రహ్మోపాసనవ్యవధానతః ॥ ౬ ॥ అభేదోపాసనం గౌణం నిదిధ్యాసనసంజ్ఞితం । సాధనం ప్రభావే

త్పుంసాంపారంపర్యేణ కేవలం ॥౭॥ తస్మాద్వివక్షితంప్రత్యక్బ్రహ్మైక్యోపాసనఞ్చతత్ । స్వసమ్యక్ జ్ఞానశేషత్వం
వ్రజేదితిమతిర్మమ ॥ ౮ ॥ —*శ్రీగురుమూర్తిః*— బాఢమేతత్తథా బ్రహ్మన్మతంనజ్ఞాన వాదినాం । యద్యేవమ
వగచ్ఛేయుః కృతార్థాస్తేనసంశయః ॥ ౯ ॥ నత్వేవమవగచ్ఛన్తి శ్రవణాత్కేవలాద్యతః । సద్యో ముక్త్యర్థకం
జ్ఞానముత్పద్యత ఇతీర్యతే ॥ ౧౦ ॥ సకృచ్ఛ్రవణమాత్రేణ సమ్యక్ జ్ఞానోదయంవిధే । ఉరరీకుర్వతాం జ్ఞానం
స్వప్రధానం కథంభవేత్ ॥ ౧౧ ॥ అభేదోపాస్తిశేషత్వం వ్రజేత్ జ్ఞానం హితాదృశం । ప్రతిబన్ధవిశిష్టత్వాత్ న
సద్యోముక్తికారణం ॥౧౨॥ నిదిధ్యాసనరూపస్యబ్రహ్మైక్యోపాసనస్యయత్ । మన్దాధికారిపరతాం ప్రలపన్తిచకర్మి
తః ॥౧౩॥ అతస్తేవఞ్చకాస్సమ్యక్ జ్ఞానశబ్దేనలౌకికాన్ । మజ్జయన్తిభవాంభోధౌస్వయంమజ్జన్తిచాబుధాః॥౧౪॥
అభేదధ్యానజనితంయత్సమ్యక్ జ్ఞానముచ్యతే । వాస్తవంతదపిబ్రహ్మన్నర్వాచీనం హ్యుపాసనాత్ ॥౧౫॥ సమ్యక్
జ్ఞానవతాపుంసాప్యనుష్ఠేయముపాసనం । నిర్వికల్పసమాధ్యాఖ్యంవైదేహ్యాముక్తయేస్తిహి ॥౧౬॥ తస్మాదుపాస
నాంతోయంవేదాన్తస్సకలోపిచ । నతుజ్ఞానాన్తఇత్యేవంమత్వోపాస్తింసమాచర ॥౧౭॥ ఉక్తోపాస ననిష్ఠస్యనకిఞ్చి
దపిదుర్లభం । అస్యవశ్యమనస్త్వాన్న కామాదిశ్చసంభవేత్ ॥౧౮॥ నిర్గుణోపాసకస్యైవసర్వేశమదమాదయః
గుణాశ్శిష్టపరిగ్రాహ్యాభవేయుర్నేతరస్యతు ॥౧౯॥ ఉపాసనవిహీనస్యజ్ఞానమాత్రేణజీవతః।సదావిక్షిప్తచిత్తస్యకథం
తేస్యుశ్శమాదయః ॥ ౨౦ ॥ శ్రవణస్యఫలంబోధః బోధస్యమననంఫలం । మననస్యఫలంస్వాత్మవిజ్ఞానం తస్యయోజ
నం ॥౨౧॥ యోజనస్యఫలంసమ్యక్ జ్ఞానమేతస్యయత్ఫలం । సమాధిలక్షణోపాస్తిస్తత్ఫలంముక్తిరిష్యతే॥ ౨౨ ॥
బ్రహ్మోపాసననిష్ఠోయస్సఏవబ్రహ్మవిత్తమః । తస్యసర్వేతృణప్రాయాస్సాక్షాద్రుద్రాదయోపివా॥౨౩॥ అహంబ్ర
హ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మేతిసంతతం । కుర్వతఃప్రత్యయావృత్తింకృతాన్తోనైతిచాన్తికం ॥౨౪॥ విచ్ఛిన్నస
ర్వపాశస్యనిత్యముక్తస్యయోగినః । యమపాశప్రసక్తిఃకాకోవారోగాదిసంగమః ॥౨౫ ॥ యఉపాస్తేపరంబ్రహ్మ
స్వాభిన్నత్వేనసర్వదా । తస్యదేహాదిసంరక్షాజాగరూకోస్మ్యహంఖలు ॥౨౬ ॥ శ్రుత్యాచార్యప్రసాదాభ్యాంబ్ర
హ్మజ్ఞాత్వాచిదాత్మకం । తదుపాస్త్యర్థమేతాన్తాంత్వకుర్వన్తోభ్రమన్త్యహో ॥ ౨౭ ॥ అహార్యారబ్ధబద్ధత్వాదశక్తా
అధికారికాః । తేపికుర్వన్త్యుపాస్తిన్తాంతదన్యేహన్తనోనరాః ॥౨౮॥ ఉపాస్తిరహితామర్త్యాబ్రహ్మవిజ్ఞానినోపిచ ।
కామాదిపీడితాఃకష్టంమజ్జన్తిభవసాగరే ॥౨౯ ॥ యత్కిఞ్చిత్ప్రణీయఞ్చే త్తత్రోపాస్తిర్హిసాధనం । తత్రైవో
పాసితవ్యఞ్చేద్యత్కిఞ్చిత్ జ్ఞానమత్రచ ॥౩౦॥ తస్మాద్బ్రహ్మపరంజ్ఞాత్వాపశ్చాచ్ఛ్రుతదుపాసనాత్ ।తత్ప్రణీయంస్వ
త్వేననాన్యథాపద్మసంభవ ॥౩౧॥ బ్రహ్మాత్మోపాసనాదేవబ్రహ్మాత్మజ్ఞానపూర్వకాత్ । లేభిరేమునయఃపూర్వేతద్వి
ష్ణోఃపరమంపదం ॥౩౨॥ అగ్నిసంయోజితఃఖణ్డఃకర్పూరస్యయథాస్వయం । శనైర్విలీయతేతత్రనిశ్శేషంచతురానన॥
బ్రహ్మసంయోజితంచిత్తంజీవస్యచతథాస్వయం । శనైర్విలీయతేతత్రనిశ్శేషంనాత్ర సంశయః ॥ ౩౪ ॥ పుటపాకే
ననైర్మల్యంసువర్ణాదేర్యథాభవేత్ । బ్రహ్మయోగేననైర్మల్యంచిత్తాదేశ్చతథాభవేత్ ॥౩౫ ॥ కుంభకేన యథా ప్రా
ణోయాతినిశ్చలతాంతథా । బ్రహ్మధ్యానేననైశ్చల్యంయాన్తిప్రాణేన్ద్రియాణిచ ॥౩౬ ॥రేచకాద్యనపేక్షన్తే ప్రాణా
శ్చాత్మైకయోజనాత్ । నిశ్చలానష్టవత్సమ్యక్తవాభాన్తితదీక్షితుః ॥౩౭ ॥ భావయన్నాత్మనస్సాక్షాత్పరబ్రహ్మత్వమ
స్వహం । పరబ్రహ్మణిసంలీనోనైవపశ్యతికిఞ్చన ॥ ౩౮॥ యదాబ్రహ్మణిసంయుక్తంచిద్రూపేభావనాబలాత్ , తదై
వాద్వైతసంసిద్ధిర్నాన్యథాతుకదాచన ॥ ౩౯ ॥ అద్వైతయోగినస్సర్వే ప్యద్వైతజ్ఞానవాదిభిః । సర్వైశ్చ సర్వదారా
ధ్యాయోగినాంవైభవంమహత్ ॥౪౦॥ నిశాప్యహరివాభాతినిశేవాహరపిస్వయం।సంనియమ్యేన్ద్రియగ్రామంయుఞ్జతో
యోగముత్తమం॥౪౧॥ తమాంసిచప్రకాశాంశ్చసదోపేత్యపరాత్మని । సంయుక్తస్యస్వయంజ్యోతిస్వరూపస్యభయం
కుతః ॥౪౨॥ బ్రహ్మణ్యస్యాప్యశేషస్యాప్యోమాదేరపియోవిభుః। అవకాశందదౌస్వస్మిన్సయోగీకిన్నపేక్షతే॥౪౩॥ స్వ

యం ప్రకాశమానస్యసర్వగస్యాప్యయోగినః । వాసస్థానంమయాదత్తమితిమూఢోహిమన్యతే ॥౪౪॥ పరమాత్మనియు క్తేనయుఞ్జానేనచసర్వదా, స్వదేశస్సంపరిత్యాజ్యస్స్వగ్రామోవాసుఖేచ్ఛునా॥ ౪౫ ॥ జ్ఞాతాశ్చరన్తియత్రాత్మయోగ స్యప్రతిపన్థినః । తస్మిన్దేశేమహాయోగీసోపిదుఃఖమవాప్నుయాత్ ॥౪౬॥ బాన్ధవాస్సుహృదశ్చాస్యచిత్తవిక్షేపకారి ణః । కామ్యార్థేయోజయేయుర్హియుక్తమప్యద్వయాత్మని ॥౪౭॥ విషయేష్వనియుక్తేతయదిచిత్తం క్షణంతునా। స యోగినాంవరోప్యత్రతదాదుఃఖంమహల్లభేత్ ॥ ౪౮ ॥ సంగోహిదుఃఖహేతుస్స్యాద్బన్ధుభిర్యోగినోపిచ । తస్మాత్సం గఃపరిత్యాజ్యస్సర్వదాసుఖమిచ్ఛతా ॥౪౯॥ సర్వసంగంసముత్సృజ్యనిస్సంగేయుక్తమానసం । వదన్తిసర్వేవేదాన్తా జీవన్ముక్తంచతుర్ముఖ ॥౫౦॥ ఉపాసనాభిధోయోగోజ్ఞానకాణ్డేక్వచిత్క్వచిత్ । ప్రోక్తస్తథాప్యయంహ్యత్రప్రాధా న్యేనప్రపంచ్యతే॥౫౧॥ యోగశ్చబహుధాప్రోక్తశ్శ్రుత్యంతేషుస్మృతిష్వపి। హఠరాజాదిభేదేనతేనకింపరయోగినః॥ బ్రహ్మాత్మైక్యమహాయోగీసుతరాంతానుపేక్షతే । జన్మాన్తరకృతాభ్యాసాన్మత్వాతుశ్లాఘయత్యపి॥౫౩॥ సంసారసుఖ దుఃఖానాంప్రక్షయస్స్వాత్మయోగతః ।సద్యఏవభవేద్బ్రహ్మంస్తస్మాద్యోగంసమాచర ॥౫౪॥ పరాపరైక్యయో గోయంసర్వసంసారభేషజం । అత్రోపేక్షానకార్యైవసర్వలోకేశ్వరేణవా ॥౫౫॥ యోగాభ్యాసాసమర్థశ్చేన్మ న్త్ర్యశ్శ్రద్ధాన్వితోస్తువా । యదియోగేభవేచ్ఛ్రద్ధాస్వేచ్ఛాచారోనసంభవేత్ ॥౫౬॥స్వేచ్ఛాచారవిహీనస్యపురుష స్యమహాత్మనః । క్రమాత్కైవల్యముక్తిస్స్యాద్యోగైకకృతచేతసః ॥౫౭॥ తుష్యతాంజ్ఞానమాత్రేణకృతార్థత్వాభి మానతః । యోగాభ్యాసేకథంశ్రద్ధాప్రకృతేప్రభవేద్విధే ॥ ౫౮॥ తేత్వవశ్యమనఃప్రాణాః పరోక్షజ్ఞానినోజనాః। అ పరోక్ష్యంవృథామత్వాయోగంనిన్దన్త్యపీదృశం ॥౫౯॥ ఈషణాత్రయసంబద్ధాస్సైరంపాపానికుర్వతే। తేషాన్తు శాస్త్రానేద్ధ్రిస్స్యాత్సాక్షాద్దైవస్వతోస్తిహి ॥౬౦॥ శృణ్వన్తుశతకృత్వోవామన్యన్తాఞ్చతథాజనాః। యోగంవినాన ముక్తాస్స్యుఃకల్పకోటిశతైరపి ॥౬౧॥ సద్యోముముక్షురఖిలశ్రుతినిశ్చితన్తద్బ్రహ్మాద్వితీయమహమిత్యమలంవిదిత్వా। పశ్చాద్విముక్తవసతిర్నియతేంద్రియస్సన్యుక్తేతత్రపరిపూర్ణరసేస్వచిత్తం ॥ ౬౨ ॥ యుక్తోపితత్రపరమాత్మనినిత్యశుద్ధే ప్రారబ్ధకర్మవశతఃపునరుత్థితస్స్యాత్। నూనంతథాపినగురోరుపదేశకాంక్షీయోగీశ్వరోభవతితత్వమసీతిసోయం॥౬౩॥ యోగేనప్రకృతేనలీనమనసస్సచ్చిత్సుఖేబ్రహ్మణిప్రక్షీణంప్రతిబన్ధకత్రయమభూదజ్ఞానపూర్వంఖలు । తస్మాద్యోగిసఉ త్తమస్యనమహావాక్యోపదేశాదికంశ్రోతృత్వాదివివర్జనాత్సతుగురుర్లోకస్యసర్వస్యచ * * * (౬౪)

— * ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేనవమోధ్యాయః * —

— * బ్రహ్మ * — మనుష్యకోపనిషదం బ్రూహిసద్గురునాయక । సంగ్రహేణోదితాయత్ర రహస్యార్థా ఇ తిశ్రుతం॥౧॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ సాంకృతిర్నామసూర్యస్యలోకంపంకజసంభవ । కదాచిదగమత్తస్యనత్వాదిత్యమ థాస్తువత్ ॥౨॥ చాక్షుష్మతైవపరయావిద్యయాసోపసంస్తుతః సూర్యనారాయణోదేవస్సుప్రీతశ్చాభవత్తదా॥౩॥ సప్రచ్ఛసాంకృతిస్సూర్యంభగవన్బ్రూహిమేపరాం । బ్రహ్మవిద్యామితీదఞ్చసోబ్రవీత్సాంకృతింరవిః ॥ ౪ ॥ సూ ర్యనారాయణః ॥ సాంకృతేశ్శృణువక్ష్యామితత్వజ్ఞానంసుదుర్లభం । యేనవిజ్ఞానమాత్రేణజీవన్ముక్తోభవిష్యసి ॥ ౫ ॥ సర్వమేకమజం శాన్తమనన్తంధ్రువమవ్యయం । పశ్యన్భూతార్థచిద్రూపం శాన్తఆస్వయథాసుఖం ॥౬॥ అవేదనం విదుర్యోగంచిత్తక్షయమకృత్రిమం। యోగస్థఃకురుకర్మాణినీరసోవాథమాకురు ॥౭॥ విరాగముపయాత్యన్తర్వాస నాస్వనువాసరం । క్రియాసూదారరూపాసుక్రమతేమోదతేన్వహం ॥ ౮ ॥ గ్రామ్యాసుజడచేష్టాసు సతతంవిజుగు ప్సతే। నోదాహరతిమర్మాణి పుణ్యకర్మాణిసేవతే ॥౯॥ అనన్యోద్వేగకారీణిమృదుకర్మాణిసేవతే। పాపాద్బిభే తిసతతంనచభోగమపేక్షతే ॥౧౦॥ స్నేహప్రణయగర్భాణిపేశలాన్యుచితానిచ । దేశకాలోపపన్నానివచనాన్యభి భాషతే ॥౧౧॥ మనసాకర్మణావాచాసజ్జనానుపసేవతే । యతఃకుతశ్చిదానీయనిత్యంశాస్త్రాణ్యవేక్షతే ॥ ౧౨ ॥

తదాసౌ ప్రథమామేకాం ప్రాప్తో భవతి భూమికాం । ఏవం విచారవాన్యస్స్యాత్సంసారోత్తారణం ప్రతి ॥ ౧౩ ॥ స
భూమికావానిత్యుక్తశ్శేషస్త్వార్య ఇతి స్మృతః । విచారనామ్నీమితరామాగతో యోగభూమికాం ॥ ౧౪ ॥
శ్రుతిస్మృతిసదాచారధారణాధ్యానకర్మణః । ముఖ్యయా వ్యాఖ్యయాఖ్యాతాన్ శ్రయతి శ్రేష్ఠపణ్డితాన్ ॥ ౧౫ ॥ పదార్థ
ప్రవిభాగజ్ఞః కార్యాకార్యవినిర్ణయం । జానాత్యధిగతశ్రోత్రో గృహం గృహపతిర్యథా ॥ ౧౬ ॥ మదాభిమానమాత్స
ర్యలోభమోహాతిశాయితాం । బహిరప్యాస్థితామీషత్త్యజత్యహిరివత్వచం ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థంభూతమతిశ్శాస్త్ర గురుసజ్జ
నసేవయా । సరహస్యమశేషేణ యథావదధిగచ్ఛతి ॥ ౧౮ ॥ అసంసర్గాభిధామన్యాం తృతీయాం యోగభూమికాం । త
తః పతత్యసౌ కాన్తః పుష్పశయ్యామివామలాం ॥ ౧౯ ॥ యథావచ్ఛాస్త్రవాక్యార్థే మతిమాధాయ నిశ్చలాం । తాపసాశ్ర
మవిశ్రాన్తైరధ్యాత్మకథనక్రమైః ॥ ౨౦ ॥ శిలాశయ్యాసనాసీనో జరయత్యాయురాతతం । వనావనివిహారేణ చిత్తోపశ
మశోభినా ॥ ౨౧ ॥ అసంగసుఖసౌఖ్యేన కాలం నయతి నీతిమాన్ । అభ్యాసాత్సాధుశాస్త్రాణాం కరణాత్పుణ్యకర్మ
ణాం ॥ ౨౨ ॥ జన్తోర్యథావదేవేయం వస్తుదృష్టిః ప్రసీదతి । తృతీయాం భూమికాం ప్రాప్య బుద్ధోఽనుభవతి స్వయం ॥ ౨౩ ॥
ద్విప్రకారమసంసర్గం తస్య భేదమిమం శృణు । ద్వివిధోఽయమసంసర్గస్సామాన్యశ్శ్రేష్ఠ ఏవ చ ॥ ౨౪ ॥ నాహం కర్తా న భో
క్తా చ న బాధ్యో న చ బాధకః । ఇత్యసజ్జనమర్థేషు సామాన్యాసంగనామకం ॥ ౨౫ ॥ ప్రాక్కర్మనిర్మితం సర్వమీశ్వరాధీ
నమేవ చ । సుఖం వా యది వా దుఃఖం క్వైవాత్ర మమ కర్తృతా ॥ ౨౬ ॥ భోగాభోగమహారోగాస్సంపదః పరమాపదః
వియోగాయైవ సంయోగా ఆధయో వ్యాధయో ధియాం ॥ ౨౭ ॥ కాలశ్చ కలనోద్యుక్తస్సర్వభావాననారతం । అనాస్థయేతి
భావానాం యదభావనమాన్తరం ॥ ౨౮ ॥ వాక్యార్థలబ్ధమనసస్సామాన్యోఽసావసంగమః । అనేన క్రమయోగేన సంయో
గేన మహాత్మనాం ॥ ౨౯ ॥ నాహం కర్తేశ్వరః కర్తా కర్మ వా ప్రాక్తనం మమ । కృత్వా దూరతరే మౌనమితి శబ్దార్థభావనాం ॥
యత్నేన మానసం శాన్తం తచ్ఛ్రేష్ఠాసంగ ఉచ్యతే । సన్తోషామోదమధురా ప్రథమోదేతి భూమికా ॥ ౩౧ ॥
భూమిః ప్రోదితమాత్రోన్తరమృతాంకురికేవ సా । ఏషా హి పరిమృష్టాన్తరన్యాసాం ప్రసవైకభూః ॥ ౩౨ ॥ ద్వి
తీయాంచ తృతీయాంచ భూమికాం ప్రాప్నుయాత్తతః । శ్రేష్ఠా సర్వగతా హ్యేషా తృతీయా భూమికాత్ర హి ॥ ౩౩ ॥
భవతి ప్రోజ్ఝితాశేష సంకల్పకలనః పుమాన్ । భూమికాత్రితయాభ్యాసాదజ్ఞానే క్షయమాగతే ॥ ౩౪ ॥ స
మం సర్వత్ర పశ్యన్తి చతుర్థీం భూమికాం గతాః । అద్వైతే స్థైర్యమాయాతే ద్వైతే చ ప్రశమం గతే ॥ ౩౫ ॥ పశ్యన్తి స్వ
ప్నవల్లోకం చతుర్థీం భూమికాం గతాః । భూమికాత్రితయం జాగ్రచ్చతుర్థీ స్వప్న ఉచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ చిత్తం తు శరదభ్రాంశవి
లయం ప్రవిలీయతే । సత్త్వావశేష ఏవాస్తే పఞ్చమీం భూమికాం గతః ॥ ౩౭ ॥ జగద్వికల్పో నోదేతి చిత్తస్యాత్ర వికల్పనాత్ ।
పఞ్చమీం భూమికామేత్య సుషుప్తపదనామికాం ॥ ౩౮ ॥ శాన్తాశేషవిశేషాంశస్తిష్ఠత్యద్వైతమాత్రకః । గళితద్వై
తనిర్భాసో ముదితోన్తః ప్రబోధవాన్ ॥ ౩౯ ॥ సుషుప్తఘన ఏవాస్తే పఞ్చమీం భూమికాం గతః । నిరావరణచైతన్యని
ష్ఠాస్సుప్తేః పరాధికాః ॥ ౪౦ ॥ అన్తర్ముఖతయా తిష్ఠన్ బహిర్వృత్తిపరోఽపి సన్ । పరిశ్రాన్తతయా నిత్యం నిద్రాళురివ లక్ష్య
తే ॥ ౪౧ ॥ కుర్వన్నభ్యాసమేతస్యాం భూమికాయాం వివాసనం । షష్ఠీం తుర్యాభిధామన్యాం క్రమాత్పతతి భూమికాం ॥ ౪౨ ॥
యత్ర నాసన్న సద్రూపో నాహం నాప్యనహంకృతిః । కేవలం క్షీణమనన ఆస్తేఽద్వైతేఽతినిర్భయః ॥ ౪౩ ॥ నిర్గ్రన్థిశ్శాన్తసం
దేహో జీవన్ముక్తో విభావనః । అనిర్వాణోఽపి నిర్వాణశ్చిత్రదీప ఇవ స్థితః ॥ ౪౪ ॥ షష్ఠ్యాం భూమావసౌ స్థిత్వా సప్తమీం
భూమిమాప్నుయాత్ । విదేహముక్తతాత్రోక్తా సప్తమీ యోగభూమికా ॥ ౪౫ ॥ అగమ్యా వచసాం శాన్తా సా సీమా సర్వ
భూమిషు । సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తా లక్ష్యలక్షణవర్జితా ॥ ౪౬ ॥ లోకానువర్తనం త్యక్త్వా త్యక్త్వా శాస్త్రానువర్తనం ।
దేహానువర్తనం త్యక్త్వా స్వాధ్యాసాపనయం కురు ॥ ౪౭ ॥ ఓంకారమాత్రమఖిలం విశ్వప్రాజ్ఞాదిలక్షణం । వాచ్యవాచక
తాభేదాద్భేదేనానుపలబ్ధితః ॥ ౪౮ ॥ అకారమాత్రం విశ్వస్స్యాదుకారస్తైజసస్స్మృతః । ప్రాజ్ఞో మకార ఇత్యేవం ప

రిపశ్యేత్క్రమేణతు ॥౪౯॥ సమాధికాలాత్ప్రాగేవవిచిన్త్యాతిప్రయత్నతః । స్థూలసూక్ష్మక్రమాత్సర్వం చిదాత్మనివిలాపయేత్ ॥౫౦॥ చిదాత్మాహంనిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తసదద్వయః ।పరమానందసందోహోవాసుదేవోహమోమితి ॥౫౧॥ ఆదిమధ్యావసానేషుదుఃఖంసర్వమిదంయతః । తస్మాత్సర్వంపరిత్యజ్యతత్త్వనిష్ఠోభవానఘ ॥౫౨॥ అవిద్యాతిమిరాతీతంసర్వాభాసవివర్జితం । ఆనన్దమమలంశుద్ధంమనోవాచామగోచరం॥౫౩॥ శుద్ధానాంగోచరంసత్యంమనోవాచాంపరాత్పరం। ప్రజ్ఞానఘనమానన్దంబ్రహ్మాస్మీతివిభావయేత్ ।౫౪। *బ్రహ్మ* స్వామిన్నేవంశ్రుతిప్రోక్తే యోగాభ్యాసే మహత్తరే। కుతోబభూవకేషాఞ్చిదుపేక్షాజ్ఞానవాదినాం ।౫౫। —*శ్రీగురుమూర్తిః*— బ్రహ్మన్నుపేక్షాయోగేస్మిన్నృణాంజ్ఞానైకవాదినాం। మహర్షిశాపగ్రస్తత్వాదభవత్పద్మసంభవ ।౫౬। దధీచిగౌతమాద్యాహిసర్వజ్ఞాస్తేమహర్షయః। యుక్తమేవదదుశ్శాపంతాదృశంజ్ఞానవాదినాం ।౫౭। ఉక్తయోగోపయుక్తన్తుజ్ఞానంయైర్లభ్యతేశ్రుతేః సద్యఃక్రమేణవాముక్తాస్తేధన్యాస్స్యుర్నరోత్తమాః । ౫౮। బ్రహ్మాత్మైకత్వయోగస్సమహద్భిఃకార్యఏవతు ।అశక్తాస్తోష్యవయంత్వేత్యేవంజానంతిసాధవః।౫౯।జ్ఞానమాత్రేణజీవన్తోప్యేతేయోగపరాఙ్ముఖాః, యోగంహిబహుమన్యన్తేతన్నస్యాత్స్వైరచేష్టితం ।౬౦॥స్వైరచేష్టావిహీనానాంసదాపావనకర్మణాం । జ్ఞానినాంపరమంశ్రేయః క్రమాత్స్యాన్నాత్రసంశయః ।౬౧।జ్ఞానశాస్త్రాదిదంశ్రేష్ఠంయోగశాస్త్రమితీదృశీ। మతిస్సంజాయతేపుంసాంపూర్వపుణ్యశతైఃఖలు ।౬౨। బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానపురస్కృతంవినాయోగంనకస్యాపిభవేద్విమోచనం, సంసారబన్ధాద్బహుదుఃఖకారణాదాశ్రిత్యసర్వాణ్యపిసాధనానివా ॥౬౩। ప్రపఞ్చసర్గాధికృతోపిపద్మజత్వంనిత్యమేకాన్తగతఃకథఞ్చన ।బ్రహ్మాత్మనోర్త్వనియమేనసాదరంనిరంతరంతాదృశయోగమాచర। * * * * * (౬౪)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదేనవమోధ్యాయః*—

శ్రీగురుమూర్తిః సూర్యఃకేవలమేతంనయోగంసాంకృతయేబ్రవీత్ । దత్తాత్రేయశ్చభగవాన్సాష్టాంగంతంచతుర్ముఖ।౧।అస్మైసాంకృతయేప్రాహదర్శనాఖ్యశ్రుతౌపురా।తదహంతేప్రవక్ష్యామిసావధానమనాశ్శృణు ।౨॥ దత్తాత్రేయోమహాయోగీభగవాన్భూతభావనః। చతుర్భుజోమహావిష్ణుర్యోగసామ్రాజ్యదీక్షితః । ౩। తస్యశిష్యోమునివరస్సాంకృతిర్నామభక్తిమాన్ । పప్రచ్ఛగురుమేకాన్తేప్రాఞ్జలిర్వినయాన్వితః । ౪।సాంకృతిః । భగవన్ బ్రూహిమేయోగంసాష్టాంగంసప్రపంచకం । యేనవిజ్ఞానమాత్రేణజీవన్ముక్తోభవామ్యహం ।౫। దత్తాత్రేయః ॥సాంకృతేశృణువక్ష్యామియోగంసాష్టాంగదర్శనం । యమశ్చనియమశ్చైవతథైవాసనమేవచ ।౬। ప్రాణాయామస్తథాబ్రహ్మన్ప్రత్యాహారస్తతఃపరం । ధారణాచతథాధ్యానంసమాధిశ్చాష్టమంమునే ॥౭। అహింసాసత్యమస్తేయంబ్రహ్మచర్యన్దయార్జవం । క్షమాధృతిర్మితాహారశ్శౌచంచైవయమాదశ । ౮ । వేదోక్తేనప్రకారేణ వినాసత్యంతపోధన । కాయేనమనసావాచాహింసాహింసానచాన్యథా ।౯।ఆత్మాసర్వగతోచ్ఛేద్యోనగ్రాహ్యఇతియామతిః । సాచాహింసాపరాప్రోక్తామునేవేదాన్తవేదిభిః ౧౦। చక్షురాదీన్ద్రియైర్దృష్టంశ్రుతంఘ్రాతంమునీశ్వర । తస్యైవోక్తిర్భవేత్సత్యంవిప్రతన్నాన్యథాభవేత్ ।౧౧ । సర్వంసత్యంపరంబ్రహ్మనచాన్యదితియామతిః । తచ్చసత్యంపరంప్రోక్తం వేదాన్తజ్ఞానపారగైః ।౧౨। అన్యదీయేతృణేరత్నేకాఞ్చనేమౌక్తికేపిచ । మనసావినివృత్తిర్యాతదస్తేయం విదుర్బుధాః।౧౩।ఆత్మన్యనాత్మభావేనవ్యవహారవివర్జనం । యత్తదస్తేయమిత్యుక్తమాత్మవిద్భిర్మహామతే ।౧౪। కాయేనమనసా వాచాస్త్రీణాంపరివివర్జనం । ఋతౌభార్యాంతదాస్వస్యబ్రహ్మచర్యం తదుచ్యతే ।౧౫। బ్రహ్మభావేమనశ్చారం బ్రహ్మచర్యంపరంతప । ఆశ్రమేప్రథమేచారంగాణమాహుస్తుతన్మునే ।౧౬। స్వాత్మవత్సర్వభూతేషుకాయేనమనసాగిరా। అనుజ్ఞాయాదయాప్రోక్తాసైవవేదాన్తవేదిభిః ।౧౭ । పుత్రమిత్రకళత్రేషురిపౌచాత్మనిసంతతం, ఏకరూపంమనోయత్త

దార్ఢ్యంప్రోచ్యతేమయా ।౧౮। కాయేనమనసావాచాశత్రుభిఃపరిపీడితే । బుద్ధిక్షోభనివృత్తిర్యాక్షమాసామునిపుంగవ ।
వేదాదేవవినిర్మోక్షస్సంసారస్యనచాన్యథా । ఇతివిజ్ఞాననిష్పత్తిఃధృతిఃప్రోక్తాతువైదికైః । ౨౦ । అహమాత్మానచా
న్యోఽస్మీత్యేవమప్రచ్యుతామతిః । యాసాచధృతిరత్రోక్తావేదవేదాన్తపారగైః ।౨౧। అల్పమృష్టాశనాభ్యాఞ్చచతు
ర్థాంశావశేషకం । యత్తద్యోగానుగుణ్యేనభోజనంమితభోజనం ।౨౨। స్వదేహమలనిర్మోక్షోమృజ్జలాభ్యాంమహా
మునే । యత్తచ్ఛౌచంభవేద్బాహ్యంమానసంమననంవిదుః ।౨౩॥ అహంశుద్ధఇతిజ్ఞానంశౌచమాహుర్మనీషిణః । బ్ర
హ్మైవాస్మీతియాప్రజ్ఞాశౌచంతత్తూత్తమంవిదుః ।౨౪। అత్యన్తమలినోదేహోదేహీచాత్యన్తనిర్మలః । ఉభయోరంతరం
జ్ఞాత్వాకస్యశౌచంవిధీయతే ।౨౫। జ్ఞానశౌచంపరిత్యజ్యబాహ్యేయోరమతేనరః । సమూఢఃకాఞ్చనంత్యక్త్వాలో
ష్టంగృహ్ణాతిసువ్రత ।౨౬। జ్ఞానామృతేనతృప్తస్యకృతకృత్యస్యయోగినః । నచాస్తికిఞ్చిత్కర్తవ్యమస్తిచేన్నసతత్త్వవిత్
లోకత్రయేపికర్తవ్యంకిఞ్చిన్నాస్త్యాత్మవేదినాం । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనమునేహింసాదిసాధనైః ।౨౮। ఆత్మానమక్ష
రంబ్రహ్మసత్యజ్ఞానాదిలక్షణం । విదిత్వాయోగమార్గేణకృతకృత్యోభవాధునా ॥౨౯॥ తపస్సన్తోషమాస్తిక్యందానమీ
శ్వరపూజనం । సిద్ధాన్తశ్రవణంచైవహ్రీర్మతిశ్చజపోవ్రతం ॥౩౦॥ ఏతేచనియమాఃప్రోక్తాస్తాన్వక్ష్యామిక్రమాచ్ఛృ
ణు । నిత్యనైమిత్తికైస్స్వైస్స్వైఃకర్మభిస్స్వాశ్రమోచితైః ॥౩౧॥ వేదోక్తేనప్రకారేణకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః । శరీరశో
షణంయత్తత్తపఇత్యుచ్యతేబుధైః ।౩౨॥ కోవామోక్షఃకథంకేనసంసారంప్రతిపన్నవాన్ । ఇత్యాలోకనమర్థజ్ఞా
స్తపశ్శంసన్తిపణ్డితాః ॥౩౩॥ యదృచ్ఛాలాభతోనిత్యంప్రీతిర్యాజాయతేనృణాం । తత్సంతోషంవిదుఃప్రాజ్ఞాఃపరిజ్ఞానై
కతత్పరాః ॥౩౪॥ బ్రహ్మవలోకపర్యన్తాద్విరక్త్యాయల్లభేత్ప్రియం । సర్వత్రవిగతస్నేహంసన్తోషంపరమంవిదుః ।౩౫। శ్రౌ
తేస్మార్తేచవిశ్వాసోగురువాక్యేషుసర్వదా । బ్రహ్మాస్తీత్యేవవిశ్వాసోయస్తదాస్తిక్యముచ్యతే ।౩౬। న్యాయార్జితధనం
శ్రాన్తేశ్రద్ధయావైదికేజనే । అన్యద్వాయత్ప్రదీయేతతద్దానంప్రోచ్యతేమయా ।౩౭। రాగాద్యపేతంహృదయంవా
గదుష్టానృతాదినా । హింసాదిరహితంకర్మయత్తదీశ్వరపూజనం ।౩౮। సత్యంజ్ఞానమనన్తఞ్చపరానన్దంపరంధ్రువం
ప్రత్యగిత్యవగన్తవ్యంవేదాన్తశ్రవణంబుధాః ।౩౯॥ వేదలౌకికమార్గేషుకుత్సితంకర్మయద్భవేత్ । తస్మిన్భవతియా
లజ్జాహ్రీస్సైవేతిప్రకీర్తితా ।౪౦। స్మృత్యుక్తేషుసమస్తేష్వప్యనవద్యేషుకర్మసు । వైదికేషుచసర్వేషుశ్రద్ధాయాసామ
తిర్భవేత్ ।౪౧। గురుణాచోపదిష్టోపితన్త్రసంబన్ధవర్జితః । వేదోక్తేనైవమార్గేణమన్త్రాభ్యాసోజపస్స్మృతః ।౪౨। క
ల్పసూత్రేయథావేదేధర్మశాస్త్రేపురాణకే । ఇతిహాసేచవృత్తిర్యాసజపఃప్రోచ్యతేమయా ।౪౩। జపస్తుద్వివిధః
ప్రోక్తోవాచికోమానసస్తథా । వాచికోపాంశురుచ్చైశ్చద్వివిధఃపరికీర్తితః ।౪౪॥ మానసోమననధ్యానభేదాత్ద్వై
విధ్యమాశ్రితః । ఉచ్చైర్జపాదుపాంశుశ్చసహస్రగుణఉచ్యతే ।౪౫। మానసశ్చతథోపాంశోస్సహస్రగుణఉచ్యతే । ఉ
చ్చైర్జపశ్చసర్వేషాంయథోక్తఫలదోభవేత్ ।౪౬। నీచైశ్శ్రోత్రేణచేన్మన్త్రశ్శ్రుతస్స్యాన్నిష్ఫలోభవేత్ । తస్మా
దుపాంశురేవస్యాదుత్తమోవాచికోజపః ।౪౭। స్వస్తికంగోముఖంపద్మంవీరసింహాసనేతథా । భద్రంముక్తాసనఞ్చైవ
మయూరాసనమేవచ ।౪౮। సుఖాసనసమాఖ్యఞ్చనవమంమునిపుంగవ । ఆసనానిసమస్తానిజేతవ్యానిమనీషిభిః ।౪౯।
జానూర్వోరన్తరేకృత్వాసమ్యక్పాదతలేఉభే । సమగ్రీవశిరఃకాయస్స్వస్తికంనిత్యమభ్యసేత్ ।౫౦। సవ్యేదక్షిణగుల్ఫ
న్తుపృష్ఠపార్శ్వేనియోజయేత్ । దక్షిణేపితథాసవ్యంగోముఖంతత్ప్రచక్షతే ।౫౧। అంగుష్ఠావధిగృహ్ణీయాద్ధస్తాభ్యాం
వ్యుత్క్రమేణతు । ఊర్వోరుపరివిప్రేన్ద్రకృత్వాపాదతలద్వయం । ౫౨ । పద్మాసనంభవేత్ప్రాజ్ఞసర్వరోగభ
యాపహం । ప్రాయేణబహవోలోకేతిష్ఠన్త్యత్రైవయోగినః ।౫౩। దక్షిణేతరపాదన్తుదక్షిణోరుణివిన్యసేత్ । ఋ
జుకాయస్సమాసీనోవీరాసనముదాహృతం ।౫౪। గుల్ఫౌతువృషణస్యాధస్సీవిన్యాఃపార్శ్వయోఃక్షిపేత్ । పార్శ్వ

పాదౌచపాణిభ్యాందృఢంబద్ధ్వాసునిశ్చలం ।౫౫। భద్రాసనంభవేదేతద్విషరోగవినాశనం । అభద్రనాశనఞ్చైత
త్సర్వదుఃఖాపహంనృణాం ।౫౬। నిపీడ్యసీవినీంసూక్ష్మాందక్షిణేతరగుల్ఫతః । వామంయామ్యేనగుల్ఫేనముక్తాసనమి
దంభవేత్ ।౫౭। మేఢ్రాదుపరినిక్షిప్యసవ్యంగుల్ఫంతతోపరి । గుల్ఫాన్తరఞ్చసంక్షిప్యముక్తాసనమిదంమునే ।౫౮।
కూర్పరాగ్రేమునిశ్రేష్ఠనిక్షిపేన్నాభిపార్శ్వయోః । భూమ్యాంపాణితలద్వంద్వంనిక్షిప్యైకాగ్రమానసః ।౫౯।సము
న్నతశిరఃపాదోదణ్డవద్వ్యోమ్నిసంస్థితః । మయూరాసనమేతత్స్యాత్సర్వపాపప్రణాశనం॥౬౦ ।యేనకేనప్రకారేణసు
ఖంధైర్యఞ్చజాయతే । తత్సుఖాసనమిత్యుక్తమశక్తస్తత్సమాశ్రయేత్ । ౬౧ । ఆసనంవిజితం యేనజితం తేనజగ
త్త్రయం । అనేనవిధినాయుక్తఃప్రాణాయామంసదాకురు॥౬౨॥ శరీరన్తావదేవస్యాత్ షణ్ణవత్యంగులాత్మకం । దేహ
మధ్యేశిఖిస్థానంతప్తజాంబూనదప్రభం ।౬౩। త్రికోణంమనుజానాన్తుసత్యముక్తం హిసాంకృతే। గుదాత్తుద్వ్యంగులా
దూర్ధ్వంమేఢ్రాత్తుద్వ్యంగులాదధః।౬౪ । దేహమధ్యంవిజానీహిమనుజానాంహిసాంకృతే । కన్దస్థానంమునిశ్రేష్ఠమూ
లాధారంనవాంగులం ।౬౫। చతురంగులమాయామవిస్తారంమునిపుంగవ । కుక్కుటాణ్డవదాకారం భూషితన్తుత్వ
గాదిభిః ।౬౬ । తన్మధ్యేనాభిరిత్యుక్తంయోగజ్ఞైర్మునిపుంగవ।కన్దమధ్యేస్థితానాడీసుషుమ్నేతిప్రకీర్తితా । ౬౭ । తిష్ఠ
న్తిపరితస్తస్యానాడయోమునిపుంగవ । ద్విసప్తతిసహస్రాణితాసాంముఖ్యాశ్చతుర్దశ ।౬౮॥ సుషుమ్నాపింగళాతద్వ
దిళాచైవసరస్వతీ । పూషాచవరుణాచైవహస్తిజిహ్వాయశస్వినీ ।౬౯ ।అలంబుసాకుహూశ్చైవవిశ్వోదరా యశస్వి
నీ । శంఖినీచైవగాన్ధారాఇతిముఖ్యాశ్చతుర్దశ ।౭౦।ఆసాంముఖ్యతమాస్తిస్రస్తిసృష్వేకోత్తమోత్తమా । బ్రహ్మనాడీ
తిసాప్రోక్తామునేవేదాన్తవేదిభిః ।౭౧। పృష్ఠమధ్యస్థితేనాస్థ్నావీణాదణ్డేనసువ్రత।సహామస్తకపర్యన్తం సుషుమ్నాసం
ప్రతిష్ఠితా । ౭౨। నాభికన్దాదధస్థానంకుణ్డల్యాద్వ్యంగులంమునే । అష్టప్రకృతిరూపాసాకుణ్డలీమునిసత్తమ। ౭౩।య
థావద్వాయుచేష్టాఞ్చజలాన్నాదీనినిత్యశః ।పరితఃకన్దపార్శ్వేషునిరుధ్యైవసదాస్థితా ।౭౪ । స్వముఖేన సదావేష్ట్య
బ్రహ్మరన్ధ్రముఖంమునే ।సుషుమ్నాయాఇళాసవ్యేదక్షిణేపింగళాస్థితా। ౭౫ । సరస్వతీకుహూశ్చైవసుషుమ్నాపా
ర్శ్వయోస్స్థితే। గాన్ధారాహస్తిజిహ్వాచఇళాయాఃపృష్ఠపూర్వయోః ।౭౬। కుహూశ్చహస్తిజిహ్వాయామధ్యేవిశ్వోద
రాస్థితా। యశస్విన్యాఃకుహోర్మధ్యేవరుణాసుప్రతిష్ఠితా ।౭౭। పూషాయాశ్చసరస్వత్యామధ్యేప్రోక్తాచశంఖినీ। అ
లంబుసాస్థితాపాయుపర్యన్తంకన్దమధ్యగా ।౭౮। పూర్వభాగే సుషుమ్నాయారాకాయాస్సంస్థితాకుహూః । అధ
శ్చోర్ధ్వంస్థితానాడీవామనాసాన్తమిష్యతే ॥౭౯ ॥ ఇళాతుసవ్యనాసాన్తంసంస్థితామునిపుంగవ ।యశస్వినీ చవామ
స్యపాదాంగుష్ఠాన్తమిష్యతే ।౮౦।పూషావామాక్షిపర్యన్తా పింగళాయాస్తుపృష్ఠతః। పయస్వినీచయామ్యస్యకర్ణాన్తం
ప్రోచ్యతేబుధైః ।౮౧। సరస్వతీతథాచోర్ధ్వాజిహ్వాయాశ్చతథామునే।హస్తిజిహ్వాతథాసవ్యపాదాంగుష్ఠాన్తమిష్యతే॥
శంఖినీనామయానాడీసవ్యకర్ణాన్తమిష్యతే। గాన్ధారాసవ్యనేత్రాన్తాప్రోక్తావేదాన్తవేదిభిః ।౮౩ । విశ్వోదరాభిధా
నాడీకన్దమధ్యేవ్యవస్థితా । ప్రాణాపానస్తథావ్యానస్సమానోదానఏవచ ।౮౪। నాగఃకూర్మశ్చకృకరోదేవదత్తోధనంజ
యః । ఏతేనాడీసుసర్వాసుచరన్తిదశవాయవః ।౮౫। తేషుప్రాణాదయఃపఞ్చముఖ్యాఃపఞ్చసుసువ్రత। ప్రాణసంజ్ఞస్త
థాపానఃపూజ్యఃప్రాణస్తయోర్మునే।౮౬ । ఆస్యనాసికయోర్మధ్యేనాభిమధ్యేతథాహృది। ప్రాణసంజ్ఞోనిలోనిత్యంవ
ర్తతేమునిసత్తమ ।౮౭। అపానోవర్తతేనిత్యంగుదమధ్యోరుజానుషు । ఉదరేసకలేకట్యాంనాభౌజంఘేచసువ్రత । ౮౮ ।
వ్యానశ్శ్రోత్రాక్షిమధ్యేచకకుభ్యాంగుల్ఫయోరపి।ప్రాణస్థానేగళేచైవవర్తతేమునిపుంగవ।౮౯। ఉదానసంజ్ఞోవిజ్ఞేయః
పాదయోర్హస్తయోరపి । సమానస్సర్వదేహేషువ్యాప్యతిష్ఠత్యసంశయం ।౯౦। నాగాదివాయవః పఞ్చత్వగస్థ్యాదిషు
సంస్థితాః ।నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసకాశ్చాస్తుప్రాణకర్మహిసాంకృతే। ౯౧ । ఉద్గారాదిగుణఃప్రోక్తోనాగాఖ్యస్యమహాము

నే । ధనంజయస్యశోభాదికర్మప్రోక్తన్తుసాంకృతే ।౯౨। నిమీలనాదికూర్మస్యక్షుధాతుకృకరస్యచ । దేవదత్తస్యవిప్రే
న్ద్ర తన్ద్రీకర్మప్రకీర్తితం ॥౯౩॥ అపానాఖ్యస్యవాయోస్తువిణ్మూత్రాదివిసర్జనం। సమానస్సర్వసామీప్యంకరోతిమునిపుం
గవ ॥౯౪॥ ఉదానఊర్ధ్వగమనంకరోత్యేవనసంశయః । వ్యానోవివాదకృత్ప్రోక్తోమునేవేదాన్తవేదిభిః ॥౯౫॥ సుషు
మ్నాయాశ్శివోదేవఇడాయాదేవతాహరిః। పింగళాయావిరిఞ్చస్స్యాత్సరస్వత్యావిరాణ్మునే॥౯౬॥ పూషాధిదైవతః
ప్రోక్తోవరుణావాయుదేవతా । హస్తిజిహ్వాభిధాయాస్తువరుణోదేవతాభవేత్ ॥౯౭॥ యశస్విన్యామునిశ్రేష్ఠ భగ
వాన్భాస్కరస్తథా । అలంబుషాయాధర్మాత్మావరుణఃపరికీర్తితః ॥౯౮॥ కుహూస్తుదేవతా ప్రోక్తాగాన్ధారీచేన్ద్ర
దేవతా । శంఖిన్యాశ్చన్ద్రమాస్తద్వత్పయస్విన్యాఃప్రజాపతిః ॥౯౯॥ విశ్వోదారాభిధాయాస్తుభగవాన్పావకఃపతిః
ఇళాయాశ్చన్ద్రమానిత్యంచరత్యేవమహామునే ॥౧౦౦॥ పింగళాయారవిస్తద్వన్మునే వేదవిదాంవర । అథకాలవిశేషా
న్తేప్రోచ్యన్తేశ్రుణుసాదరం ॥౧౦౧॥ పింగళాయాఇళాయాన్తువాయోస్సంక్రమణఞ్చయత్ । తదుత్తరాయణంప్రో
క్తంమునేవేదాన్తవేదిభిః ॥౧౦౨॥ ఇళాయాఃపింగళాయాన్తుప్రాణసంక్రమణంమునే । దక్షిణాయనమిత్యుక్తంపిం
గళాయామితిశ్రుతిః ॥౧౦౩॥ ఇళాపింగళయోస్సన్ధిం యదాప్రాణస్సమాగతః । అమావాస్యాతదా ప్రోక్తాదేహే
దేహభృతాంవర ॥౧౦౪॥ మూలాధారంయదాప్రాణఃప్రవిష్టఃపణ్డితోత్తమ । తదాద్యంవిషువంప్రోక్తం తాపసైస్తా
పసోత్తమ ॥౧౦౫॥ ప్రాణసంజ్ఞోమునిశ్రేష్ఠమూర్ధానంప్రవిశేద్యదా । తదన్త్యంవిషువంప్రోక్తం తాపసైస్తత్వచిన్త
కైః ॥౧౦౬॥ నిశ్వాసోచ్ఛ్వసనంసర్వంమాసానాంసంక్రమోభవేత్ ।ఇళాయాఃకుణ్డలీస్థానంయదాప్రాణస్సమాగతః।
సోమగ్రహణమిత్యుక్తంతదాతత్వవిదాంవర । యదాపింగళయాప్రాణఃకుణ్డలీస్థానమాగతః ॥౧౦౭॥ తదాతదాభ
వేత్సూర్యగ్రహణంమునిపుంగవ । శ్రీపర్వతంశిరస్థానేకేదారన్తులలాటకే ॥౧౦౮॥ వారాణసీమహాప్రాజ్ఞభ్రువోఘ్రా
ణస్యమధ్యమే । కురుక్షేత్రంకుచస్థానేప్రయాగంహృత్సరోరుహే ॥౧౧౦॥ చిదంబరన్తుహృన్మధ్యే ఆధారేకమలాల
యం । ఆత్మతీర్థంసముత్సృజ్యబాహ్యతీర్థానియోవ్రజేత్ ॥౧౧౧॥కరస్థంసమహారత్నంత్యక్త్వాకాచంవిమార్గతే । భా
వతీర్థంపరంతీర్థంప్రమాణంసర్వకర్మసు ॥ ౧౧౨ ॥ అన్యథాలింగ్యతేకాన్తాభావేనదుహితాన్యథా । అతశ్శ్రేష్ఠతమం
నిత్యంభావతీర్థంమహామునే ॥ ౧౧౩ ॥ తీర్థానితోయపూర్ణాని దేవాన్కాష్ఠాదినిర్మితాన్ । యోగినోనప్రపద్యన్తేస్వా
త్మప్రత్యయకారణాత్ ॥౧౧౪॥ బహిస్తీర్థాత్పరంతీర్థమన్తస్తీర్థం మహామునే ॥ ఆత్మతీర్థం మహాతీర్థమన్యత్తీర్థంనిరర్థ
కం ॥౧౧౫॥ చిత్తమన్తర్గతందుష్టంతీర్థస్నానైర్నశుధ్యతి । శతశోపిజలైర్ధౌతంసురాభాణ్డమివాశుచి ॥౧౧౬॥ విషువా
యనకాలేషుగ్రహణేచాన్తరేసదా । వారాణస్యాదికేస్థానేస్నాత్వాశుద్ధోభవేన్నరః ॥౧౧౭ ॥ జ్ఞానయోగ పరా
ణాన్తుపాదప్రక్షాళితంజలం । భావశుద్ధ్యర్థమజ్ఞానాంతత్తీర్థంమునిపుంగవ ॥౧౧౮॥తీర్థేదానేజపేయజ్ఞేకాష్ఠపాషాణ
కేసదా । శివంపశ్యతిమూఢాత్మాశివేదేహేప్రతిష్ఠితే ॥౧౧౯ ॥ అన్తస్థంశివముత్సృజ్యబహిస్థంయస్తుసేవతే। హ
స్తస్థంపిణ్డముత్సృజ్యలిహేత్కూర్పరమాత్మనః ॥౧౨౦॥శివమాత్మనిపశ్యన్తిప్రతిమాసునయోగినః। అజ్ఞానాం భావనా
ర్థాయప్రతిమాఃపరికల్పితాః ॥౧౨౧॥ అపూర్వమపరంబ్రహ్మస్వాత్మానంసత్యమద్వయం । ప్రజ్ఞానఘనమానన్దంయః
పశ్యతిసపశ్యతి ॥౧౨౨॥నాడీపుఞ్జం సదాసారంనరభావంమహామునే । సముత్సృజ్యాత్మనాత్మానమహమిత్యవధార
య ॥౧౨౩॥అశరీరంశరీరేషుమహాన్తంవిభుమీశ్వరం । ఆనన్దమక్షరంసాక్షాన్మత్వాధీరోనశోచతి ॥౧౨౪॥ విభేదజన
కేజ్ఞానేనష్టేజ్ఞానబలాన్మునే । ఆత్మనోబ్రహ్మణోభేదమసన్తంకఃకరిష్యతి * * * * * *(౧౨౫)

— * ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేదశమోధ్యాయః * —

సాంకృతిః ॥ సమ్యక్కథయమేబ్రహ్మన్నాడీశుద్ధిం సమాసతః । యయాశుధ్యాసదాధ్యాయన్ జీవన్ముక్తోభవామ్య
హం ॥౧॥ దత్తాత్రేయః ॥ సాంకృతేశృణువక్ష్యామినాడీశుద్ధింసమాసతః । విధ్యుక్తకర్మసంయుక్తఃకామసంకల్పవర్జి

తః ॥౨॥ యమాద్యష్టాంగసంయుక్తశ్శాన్తస్సత్యపరాయణః। స్వాత్మన్యవస్థితస్సమ్యక్ జ్ఞానిభిశ్చ సుశిక్షితః ॥౩॥ పర్వ
తాగ్రేనదీతీరేబిల్వమూలేవనేథవా। మనోరమేశుచౌదేశేమఠంకృత్వాసమాహితః ॥౪॥ ఆరభ్యచాసనంపశ్చాత్ప్రా
ఙ్ముఖోదఙ్ముఖోపివా। సమగ్రీవశిరఃకాయస్సంవృతాస్యస్సునిశ్చలః ॥ ౫ ॥ నాసాగ్రేశశభృద్బింబే బిన్దుమధ్యేతురీ
యకం। స్రవన్తమమృతంపశ్యేన్నేత్రాభ్యాంసుసమాహితః ॥౬॥ ఇళాయాఃప్రాణమాకృష్యపూరయిత్వోదరస్థితం।
తతోగ్నిందేహమధ్యస్థంధ్యాయఞ్జ్వాలావలీయుతం ॥౭॥ బిన్దునాదసమాయుక్తమగ్నిబీజం విచిన్తయేత్ । పశ్చాద్విరే
చయేత్సమ్యక్ప్రాణంపింగళయాబుధః ॥౮॥ పునఃపింగళయాపూర్యవహ్నిబీజమనుస్మరేత్ । పునర్విరేచయేద్ధీమాని
ళయైవశనైశ్శనైః॥౯॥త్రిచతుర్వాసరంవాథత్రిచతుర్వారమేవవా ।షట్కృత్వోవిచరేన్నిత్యంరహస్యేవంత్రిసంధిషు॥౧౦॥
నాడీశుద్ధిమవాప్నోతిపృథక్చిహ్నోపలక్షితః । శరీరలఘుతాదీప్తిర్వహ్నేర్జఠరవర్తినః ॥ ౧౧ ॥ నాదాభివ్యక్తిరిత్యేతచ్చి
హ్నంతత్సిద్ధిసూచకం। యావదేతానిసంపశ్యేత్తావదేవంసమాచరేత్ ॥ ౧౨ ॥అథవైతత్పరిత్యజ్యస్వాత్మశుద్ధింసమా
చరేత్ । ఆత్మానిత్యస్సదాశుద్ధస్సుఖరూపస్స్వయంప్రభః ॥౧౩॥ అజ్ఞానాన్మలినోభాతిజ్ఞానాచ్ఛుద్ధోవిభాత్యయం । అ
జ్ఞానమలపంకంయః క్షాళయేజ్జ్ఞానతోయతః । ౧౪ । సఏవసర్వదాశుద్ధో నాన్యః కర్మరతోహిసః । ప్రాణా
యామక్రమంవక్ష్యేసాంకృతేశ్శృణుసాదరం। ౧౫ । ప్రాణాయామఇతిప్రోక్తోరేచపూరకకుంభకైః। వర్ణత్రయాత్మ
కాఃప్రోక్తారేచ పూరకకుంభకాః । ౧౬ । సఏషప్రణవః ప్రోక్తః ప్రాణాయామస్తుతన్మయః । ఇళయా వాయు
మాకృష్యపూరయిత్వోదరస్థితం ॥౧౭॥ శనైష్షోడశభిర్మాత్రైరకారంతత్రసంస్మరేత్ ।పూరితంధారయేత్పశ్చాచ్చతుష్ష
ష్ట్యాతుమాత్రయా ॥౧౮॥ఉకారమూర్తిమత్రాపిసంస్మరన్ప్రణవంజపేత్ ।యావద్వాశక్యతేతావద్ధారయేజ్జపతత్ప
రః ॥౧౯॥ పూరితంరేచయేత్పశ్చాన్మకారేణానిలంబుధః । శనైఃపింగళయాతత్రద్వాత్రింశన్మాత్రయాపునః ॥౨౦॥
ప్రాణాయామోభవేదేషతతశ్చైవంసమభ్యసేత్ । పునఃపింగళయాపూర్యమాత్రైష్షోడశభిస్తథా ॥౨౧ ॥ అకా
రమూర్తిమత్రాపిస్మరేదేకాగ్రమానసః। ధారయేత్పూరితంవిద్వాన్పూరితంసఞ్జపన్వశీ ॥౨౨ ॥ ఉకారమూర్తింసం
ధ్యాయంశ్చతుష్షష్ట్యాతుమాత్రయా। మకారంతుస్మరన్పశ్చాద్రేచయేదిడయానిలం ॥ ౨౩ ॥ఏవమేవపునఃకుర్యాదిడ
యాపూర్యబుద్ధిమాన్ । ఏవంసమభ్యసేన్నిత్యంప్రాణాయామంమునీశ్వర ॥ ౨౪ ॥ ఏవమభ్యాసతోనిత్యం షాణ్మా
సాత్ జ్ఞానవాన్భవేత్ । వత్సరాద్బ్రహ్మవిద్వాన్స్యాత్తస్మాన్నిత్యం సమభ్యసేత్ ॥౨౫॥ యోగాభ్యాసరతోని
త్యంస్వధర్మనిరతశ్చయః । ప్రాణసంయమనేనైవజ్ఞానాన్ముక్తోభవిష్యతి ॥౨౬॥బాహ్యాదాపూరణంవాయోరుదరేపూర
కోహిసః ।సంపూర్ణకుంభవద్వాయోర్ధారణంకుంభకోభవేత్॥౨౭॥బహిర్విరేచనంవాయోరుదరాద్రేచకస్స్మృతః।
ప్రస్వేదజనకోయస్తుప్రాణాయామేష్వసోధమః ॥ ౨౮ ॥ కంపనంమధ్యమం విద్యాదుత్థానఞ్చోత్తమంవిదుః। పూ
ర్వపూర్వంప్రకుర్వీతయావదుత్థానసంభవః ॥౨౯॥ సంభవత్యుత్తమేప్రాజ్ఞఃప్రాణాయామేసుఖీభవేత్। ప్రాణాయా
మేనచిత్తంతుశుద్ధంభవతిసువ్రత ॥౩౦। చిత్తేశుద్ధేశుచిస్సాక్షాత్ప్రత్యగ్జ్యోతిర్వ్యవస్థితం। ప్రాణశ్చిత్తేనసంయుక్తఃప
రమాత్మనితిష్ఠతి ॥౩౧॥ ప్రాణాయామపరస్యాస్యపురుషస్యమహాత్మనః । దేహశ్చోత్తిష్ఠతేతేనకిఞ్చిత్ జ్ఞానాద్విముక్త
తా ॥౩౨॥ రేచకంపూరకంముక్త్వాకుంభకంనిత్యమభ్యసేత్। సర్వపాపవినిర్ముక్తస్సమ్యక్ జ్ఞానమవాప్నుయాత్॥౩౩॥
మనోజవత్వమాప్నోతిపలితాదిచనశ్యతి। ప్రాణాయామైకనిష్ఠస్యనకిఞ్చిదపిదుర్లభం ॥౩౪ ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన
ప్రాణాయామాన్సమభ్యసేత్ । వినియోగాన్ప్రవక్ష్యామిప్రాణాయామస్యసువ్రత ॥౩౫ ॥ సన్ధ్యయోర్బ్రాహ్మకా
లేపిమధ్యాహ్నేవాథవాసదా। బాహ్యంప్రాణంసమాకృష్యపూరయిత్వోదరేణచ ॥ ౩౬॥ నాసాగ్రేనాభిమధ్యేచపా
దాంగుష్ఠేచధారయేత్। సర్వరోగవినిర్ముక్తోజీవేద్వర్షశతంనరః ॥౩౭॥ నాసాగ్రధారణాద్వాపిజితోభవతిసువ్రత । స

ర్వరోగనివృత్తిస్స్యాన్నాభిమధ్యేతు ధారణాత్ ॥౩౮॥ శరీరలఘుతావిప్రపాదాంగుష్ఠేనిరోధనాత్ । జిహ్వయావాయుమాకృష్యయఃపిబేత్సతతంనరః ॥౩౯॥ శ్రమదాహవివిర్ముక్తోయోగీనీరోగతామియాత్ । జిహ్వయావాయుమాకృష్యజిహ్వామూలేనిరోధయేత్ ॥౪౦॥ యఃపిబేదమృతంశుద్ధంవ్యాధిభిర్ముచ్యతేహిసః । ఇడయావేదతత్వజ్ఞతథాపింగళయైవచ ॥౪౧॥ నాభౌనిరోధయేత్తేనవ్యాధిభిర్ముచ్యతేనరః । మాసమాత్రం త్రిసన్ధ్యాయాంజిహ్వయారోప్యమారుతం అమృతఞ్చపిబన్నాభౌమన్దంమన్దంనిరోధయేత్ । వాతజాఃపిత్తజాదోషానశ్యన్త్యేవనసంశయః ॥౪౩॥ నాసాభ్యాంవాయుమాకృష్యనేత్రద్వంద్వేనిరోధయేత్ । నేత్రరోగావినశ్యన్తితథాశ్రోత్రనిరోధనాత్ ॥౪౪॥ తథావాయుంసమారోప్యధారయేచ్ఛిరసిస్థితం । శిరోరోగావినశ్యన్తిసత్యముక్తంహిసాంకృతే ॥౪౫॥ స్వస్తికాసనమాస్థాయసమాహితమనాస్తథా । అపానమూర్ధ్వముత్థాప్యప్రణవేనశనైశ్శనైః ॥౪౬॥ హస్తాభ్యాన్ధారయేత్సమ్యక్కర్ణాదికరణానిచ । అంగుష్ఠాభ్యాంమునేశ్రోత్రేతర్జనీభ్యాన్తుచక్షుషీ ॥౪౭॥ నాసాపుటావథాన్యాభ్యాంప్రచ్ఛాద్యకరణానివై । ఆనన్దావిర్భావోయావత్తావన్మూర్ధనిధారయేత్ ॥౪౮॥ ప్రాణఃప్రయాత్యనేనైవబ్రహ్మరన్ధ్రంమహామునే । బ్రహ్మరన్ధ్రగతేవాయౌనాదశ్చోత్పద్యతేనఘ ॥౪౯॥ శంఖధ్వనినిభశ్చాదౌమధ్యేమేఘధ్వనిర్యథా । శిరోమధ్యగతేవాయౌగిరిప్రస్రవణంయథా ॥౫౦॥ పశ్చాత్ప్రీతోమహాప్రాజ్ఞస్సాక్షాదాత్మోన్ముఖోభవేత్ । పునస్తత్జ్ఞాననిష్పత్తిర్యోగాత్సంసారనిహ్నుతిః ॥౫౧॥ దక్షిణేతరగుల్ఫేనసీవినీంపీడయేత్స్థిరాం । సవ్యేతరేణగుల్ఫేనపీడయేద్బుద్ధిమాన్నరః ॥౫౨॥ జాన్వోరధస్థితాంసన్ధింస్మృత్వాదేవంత్రియంబకం । వినాయకఞ్చసంస్మృత్యతథావాగీశ్వరీంపునః ॥౫౩॥ లింగనాళాత్సమాకృష్యవాయుమప్యగ్రతోమునే । ప్రణవేననియుక్తేనబిన్దుయుక్తేనబుద్ధిమాన్ ॥౫౪॥ మూలాధారస్యవిప్రేన్ద్రమధ్యేతన్తునిరోధయేత్ । నిరుద్ధవాయునాదీప్తోవహ్నిరూహతికుణ్డలీం ॥౫౫॥ పునస్సుషుమ్నయావాయుర్వహ్నినాసహగచ్ఛతి । ఏవమభ్యస్యతస్తస్యజితోవాయుర్భవేద్భృశం ॥౫౬॥ ప్రస్వేదఃప్రథమఃపశ్చాత్కంపనంమునిపుంగవ । ఉత్థానఞ్చశరీరస్యచిహ్నమేతజ్జితేనిలే ॥౫౭॥ ఏవమభ్యస్యతస్తస్యమూలరోగోవినశ్యతి । భగంధరఞ్చనష్టంస్యాత్సర్వరోగాశ్చసాంకృతే ॥౫౮॥ పాతకానివినశ్యన్తిక్షుద్రాణిచమహాన్తిచ । నష్టేపాపేవిశుద్ధంస్యాచ్చిత్తదర్పణమద్భుతం ॥౫౯॥ పునర్బ్రహ్మాదిభోగేభ్యోవైరాగ్యంజాయతేహృది । విరక్తస్యతుసంసారాత్జ్ఞానంకైవల్యసాధనం ॥౬౦॥ తేనపాశాపహానిస్స్యాత్జ్ఞానాదేవసదాశివః । జ్ఞానామృతరసోయేనసకృదాస్వాదితోభవేత్ ॥౬౧॥ ససర్వకార్యముత్సృజ్యతత్రైవపరిధావతి । జ్ఞానస్వరూపమేవాహుర్జగదేతద్విచక్షణాః ॥౬౨॥ అర్థస్వరూపమజ్ఞానాత్పశ్యన్త్యన్యేకుదృష్టయః । ఆత్మస్వరూపవిజ్ఞానాదజ్ఞానస్యపరిక్షయః ॥౬౩॥ క్షీణేజ్ఞానేమహాప్రాజ్ఞరాగాదీనాంపరిక్షయః । రాగాద్యసంభవేప్రాజ్ఞపుణ్యపాపవిమర్దనం ॥౬౪॥ తయోర్నాశేశరీరేణనపునస్సంప్రయుజ్యతే । ప్రాణాయామస్యవిద్ధిత్వంఫలమేతన్మునీశ్వర ॥౬౫॥ ప్రత్యాహారంవదామ్యద్యసాంకృతేశృణుసువ్రత । యస్యశ్రవణమాత్రేణసద్యశ్శుద్ధోభవిష్యసి ॥౬౬॥ ఇన్ద్రియాణాంవిచరతాంవిషయేషుస్వభావతః । బలాదాహరణంతేషాంప్రత్యాహారస్సఉచ్యతే ॥౬౭॥ యత్పశ్యతితుతత్సర్వంబ్రహ్మపశ్యన్సమాహితః । ప్రత్యాహారోభవేదేషబ్రహ్మవిద్భిఃపురోదితః ॥౬౮॥ యద్యచ్ఛుద్ధమశుద్ధంవాకరోత్యామరణాన్తికం । తత్సర్వంబ్రహ్మణేకుర్యాత్ప్రత్యాహారస్సఉచ్యతే ॥౬౯॥ అథవానిత్యకర్మాణిబ్రహ్మారాధనబుద్ధితః । కామ్యానిచతథాకుర్యాత్ప్రత్యాహారస్సఉచ్యతే ॥౭౦॥ అథవావాయుమాకృష్యస్థానాత్స్థానంనిరోధయేత్ । దన్తమూలాత్తథాకణ్ఠేకణ్ఠాదురసిమారుతం ॥౭౧॥ ఉరోదేశాత్సమాకృష్యనాభిదేశేనిరోధయేత్ నాభిదేశాత్సమాకృష్యకుణ్డల్యాన్తునిరోధయేత్ ॥౭౨॥ కుణ్డలీదేశతోవిద్వాన్మూలాధారేనిరోధయేత్ । అథాపానాత్కటిద్వంద్వేతథోరౌచసుమధ్యమే ॥౭౩॥ తస్మాజ్జానుద్వయేజంఘేపాదాంగుష్ఠేనిరోధయేత్ । ప్రత్యాహారోయ

ముక్తస్తు ప్రత్యాహారపరైః పురా ॥౭౪॥ ఏవమభ్యాసయుక్తస్య పురుషస్య మహాత్మనః । సర్వపాపాని నశ్యన్తి భవరో
గశ్చ సువ్రత ॥౭౫॥ నాసాభ్యాం వాయుమాకృష్య నిశ్చలః స్వస్తికాసనః । పూరయేదనిలం విద్వానాపాదతలమస్తకం ॥౭౬॥
పశ్చాత్పాదద్వయే తద్వన్మూలాధారే తథైవ చ । నాభికన్దే చ హృన్మధ్యే కణ్ఠమూలే చ తాలుకే ॥౭౭॥ భ్రువోర్మధ్యే
లలాటే చ తథా మూర్ధని ధారయేత్ । దేహే త్వాత్మమతిం విద్వాన్ సమాకృష్య సమాసతః ॥౭౮॥ ఆత్మనాత్మని నిర్ద్వ
న్ద్వే నిర్వికల్పే నిరోధయేత్ । ప్రత్యాహారస్సమాఖ్యాతస్సాక్షాద్వేదాన్తవేదిభిః ॥౭౯॥ ఏవమభ్యస్యతస్తస్య న కిఞ్చిదపి దు
ర్లభం । ఇహ వాఽముత్ర వా లోకే విద్యతే మునిపుంగవ ॥౮౦॥ ఆత్మానం దేహగం బుద్ధ్వా సమాకృష్య వివేకతః । ఇన్ద్రియేష్వ
సకృద్యోగీ వివిక్తస్థో నిరోధయేత్ ॥౮౧॥ ఇన్ద్రియేషు నిరుద్ధశ్చ తథాత్మానం తతో బలాత్ । ఆకృష్యార్థేషు యోగీన్ద్ర స్సూ
క్ష్మబుద్ధ్యా నిరోధయేత్ ॥౮౨॥ తథార్థాసక్తమాత్మానమాకృష్య మనసి స్వయం । నిరోధయేన్మహాప్రాజ్ఞ స్తతశ్చ బుద్ధౌ
తతః పరం ॥౮౩॥ బుద్ధేరపి సమాకృష్య మహత్యాత్మని బుద్ధిమాన్ । నిరోధయేత్తథావ్యక్తే తద్గతం పురుషేఽపి చ ॥౮౪॥ పు
రుషః పూర్ణరూపత్వాన్న తతోఽన్యోఽస్తి కశ్చన । వస్తుతస్సచ్చిదానన్దలక్షణః కేవలోఽద్వయః ॥౮౫॥ అవిద్యాకల్పితేభ్య
స్తు దేహాదిభ్యో మహామతిః । ఉక్తక్రమేణ యః కుర్యాదాత్మానం పృథగుత్తమం ॥౮౬॥ ప్రత్యాహృతాత్మా సర్వేభ్యస్స
ఏవ పురుషోత్తమః । తస్మిన్విషయవైముఖ్యం స్వతస్సిద్ధం విభాతి చ ॥౮౭॥ ॥సాంకృతిః॥ జ్ఞానమార్గేణ వా స్వామిన్యో
గమార్గేణ వా గురో । ప్రత్యాహారస్సకార్యోఽత్ర వద మే కరుణానిధే ॥౮౮॥ ఆద్యేనేతి యదీర్యేత యోగాభ్యాసో నిరర్థకః
ఇదం ప్రకరణం వ్యర్థం యోగైకవిషయం తదా ॥౮౯॥ యమాద్యపి చ పూర్వోక్తం వ్యర్థమంగచతుష్టయం । ప్రత్యాహారో
పయుక్తత్వవర్జనాత్సద్గురూత్తమ ॥౯౦॥ శ్రీగురోర్వదనాంభోజాత్ప్రతతం శ్రవణం ఖలు । ప్రత్యాహారోపయుక్తం స్యాత్త
స్మాదాద్యం విరుధ్యతే ॥౯౧॥ అథోచ్యేత ద్వితీయేనేత్యతా స్యాద్వైతనిష్ఠితిః । దేహాద్యుక్తవికారాణాం సత్యత్వఞ్చ ప్ర
సజ్యతే ॥౯౨॥ జ్ఞానకాణ్డస్య వైయర్థ్యం ప్రసిద్ధస్యాపతత్యపి । జ్ఞానమాత్రేణ కైవల్యముక్తిశ్చ శ్రూయతే శ్రుతౌ ॥౯౩॥
యమాదికర్మరూపత్వాద్యోగసాధ్యం న వాస్తవం । యోగోఽపి యోగపర్యన్తస్తస్మాదస్య విరుధ్యతే ॥౯౪॥ యద్యుచ్యే
తద్వయోశ్చాపి ప్రసిద్ధత్వాచ్ఛ్రుతౌ స్మృతౌ । ద్వాభ్యామేవైష మార్గాభ్యాం కార్య ఇత్యత్ర దూష్యతే ॥౯౫॥ పరస్పర
విరోధో హి ప్రసిద్ధో జ్ఞానయోగయోః । అద్వైతవిషయం జ్ఞానం యోగస్తు ద్వైతగోచరః ॥౯౬॥ ఏవం సతి తయోరత్ర క
థమాశ్రయణీయతా । ఏకేన పురుషేణ స్యాత్తస్మాత్తచ్చ న సంగతం ॥౯౭॥ ఇత్యేవం బహుధా స్వామిన్మయి సంశయపీడి
తే । కృపయా వద నిశ్చిత్య యేన ప్రత్యాహృతిర్భవేత్ ॥౯౮॥ దత్తాత్రేయః ॥ సాంకృతే శ్రుణు వక్ష్యామి సావధానమనా ఇ
దం । యోగమార్గేణ కార్యైవ త్వయా ప్రత్యాహృతిస్తు సా ॥౯౯॥ తవోత్తమాధికారిత్వాన్మన్దైః కార్యాధికారిభిః ।
జ్ఞానమార్గేణ సా ద్వాభ్యాం మధ్యమైస్త్వధికారిభిః ॥౧౦౦॥ జ్ఞానమార్గానురోధ్యుక్తం యమాది చ పురా ఖలు । ప్రత్యా
హారోపయుక్తం తచ్ఛ్రవణం న తు కేవలం ॥౧౦౧॥ న చాస్తి జ్ఞానమాత్రేణ యోగమార్గస్య దూషణం । నాప్యస్తి
యోగమార్గేణ జ్ఞానమార్గస్య దూషణం ॥౧౦౨॥ న చాస్తి జ్ఞానమాత్రేణ సద్యః కైవల్యమాత్మనః । జ్ఞానం హి
యోగసాపేక్షం సద్యో ముక్తిం ప్రయచ్ఛతి ॥౧౦౩॥ జ్ఞానపూర్వక ఏవాయం కర్తవ్యో యోగ ఉత్తమః । తథాప్యపే
క్షతే నైవ జ్ఞానం మోక్షాయ సువ్రత ॥౧౦౪॥ అద్వైతవిషయం జ్ఞానం యథా యోగోఽప్యయం తథా । అద్వైతవిషయః
ప్రోక్తస్తద్విరోధస్తయోర్న చ ॥౧౦౫॥ పౌర్వాపర్యేణ చాభ్యాసవిధానాత్ జ్ఞానయోగయోః । ఏకేనాశ్రయణీ
యత్వం పురుషేణోపపద్యతే ॥౧౦౬॥ న చాస్తి నియమో యోగోఽపి యోగాన్త ఇతి క్వచిత్ । సగుణాదిషు యో
గేషు తాదృఙ్నియమసంభవాత్ ॥౧౦౭॥ నిర్విశేషపరాత్మైక్య యోగో హి ప్రకృతో మునే । తత్ర యుక్తస్య నైవ స్యాద్ద్వి
యోగస్తు కదాచన ॥౧౦౮॥ యోగసాధ్యా చ సా ముక్తిర్వాస్తవీ నాత్ర సంశయః । యమాదేః కర్మరూపత్వాభావా

కృత్యం హి తత్ ఫలం ।౧౦౯। యద్వాస్తాం కర్మరూపత్వం తథాప్యస్య న దూషణం । నిష్కామకర్మరూపత్వాన్నానిత్యఫలహేతుతా ।౧౧౦। తస్మాద్బహుప్రకారేషు ప్రత్యాహారేషు సాంకృతే । శాస్త్రోక్తేష్వపి యోగానుసారీ ముఖ్యస్సమీర్యతే ।౧౧౧। జ్ఞానానుసారీ సోఽయన్తు క్వచిద్దుష్టతమో భవేత్ । దేహాద్యశేషమిథ్యాత్వధియా స్వేచ్ఛావిహారతః ।౧౧౨। దేహేన్ద్రియాదికం సర్వమిదమావిద్యకం జడం । ఇతి శ్రవణకాన్యోఽయం ప్రత్యాహారో హి తాదృశః ।౧౧౩। ప్రత్యాహారేణ విషయామిథ్యాత్వజ్ఞానరూపిణా । న కస్యాపి భవేత్కాఙ్క్షీ ద్వేషముఖ్యా విషయేషు చ ।౧౧౪। జ్ఞానప్రత్యాహృతిర్నస్యాదాత్మనో నిగ్రహక్షమా । బిసతన్తుర్యథా లోకే మత్తేభస్య పరంతప ।౧౧౫। తస్మాదియం బలాత్కార్యా యోగప్రత్యాహృతిర్మునే । ప్రత్యాహారవిహీనస్య న స్యాన్మోహక్షయః క్వచిత్ ।౧౧౬। ప్రత్యాహృతిం సకలలోకభయాపహర్త్రీం నైవాచరన్తి విషయేభ్య ఇహాత్మజేభ్యః । హాహన్త శాస్త్రజనితాత్పరమాత్మబోధాన్మత్వా బుధాశ్చ పురుషార్థమయోగనిష్ఠాః ।౧౧౭। నాసంగతా భవితుమర్హతి బోధమాత్రాత్కస్యాపి శాస్త్రశతకోటివిదోఽపి లోకే । ప్రత్యాహృతిం నిపుణమాచరతి స్వయోగాత్సోఽసంగతాం సముపయాతి భవస్థితోఽపి * * * * * ।౧౧౮।

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ఏకాదశోఽధ్యాయః * —

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి ధారణాః పఞ్చ సువ్రత । దేహమధ్యగతే వ్యోమ్ని బాహ్యాకాశన్తు ధారయేత్ ।౧। ప్రాణే బాహ్యానిలన్తద్వత్ జ్వలనే చాగ్నిమాదరే । తోయం తోయాంశకే భూమిం భూమిభాగే మహామునే ।౨। హయరావలకారాఖ్యం మన్త్రముచ్చారయేత్క్రమాత్ । ధారణైషా పరా ప్రోక్తా సర్వపాపవిశోధినీ ।౩। జాన్వన్తః పృథివీహ్యంశో హ్యపాం పాయ్వన్త ఉచ్యతే । హృదయాన్తస్తథాగ్న్యంశో భ్రూమధ్యాన్తోఽనిలాంశకః ।౪। ఆకాశాంశస్తథా ప్రాజ్ఞ మూర్ధాన్తః పరికీర్తితః । బ్రహ్మాణం పృథివీభాగే విష్ణుం తోయాంశకే తథా ।౫। అగ్న్యంశే చ మహేశానమీశ్వరం చానిలాంశకే । ఆకాశాంశే మహాప్రాజ్ఞ ధారయేత్తు సదాశివం ।౬। అథవాతః ప్రవక్ష్యామి ధారణాం మునిపుంగవ । పురుషే సర్వశాస్త్రార్థం బోధానన్దమయం శివం ।౭। ధారయేద్బుద్ధిమాన్నిత్యం సర్వపాపవిశుద్ధయే । బ్రహ్మాదికార్యరూపాణి స్వే స్వే సంహృత్య కారణే ।౮। సర్వకారణమవ్యక్తమనిరూప్యమచేతనం । సాక్షాదాత్మని సంపూర్ణే ధారయేత్ప్రణవేన రః ।౯। ఇన్ద్రియాణి సమస్తాని వాగాదీనీహ బుద్ధిమాన్ । విషయేభ్యస్సమాహృత్య మనసాత్మని యోజయేత్ ।౧౦। ధారణైషా మయా ప్రోక్తా సర్వదుఃఖవినాశినీ । న కేనాప్యుపశాన్తిస్స్యాన్మనసోఽత్రానయా వినా ।౧౧। ధారణా కేషుచిద్భాతి పదవాక్యైకగోచరా । న తయా కృతకృత్యత్వం తేషాం భవితుమర్హతి ।౧౨। విషయస్థిరతాం కేచిద్ధారణామవివేకినః । ఆహుస్తత్ర తు విశ్వాసస్తాదృశానాం వృథా ఖలు ।౧౩। ప్రత్యాహృతస్య విషయాదాత్మనో విషయేతరే । నకృతా ధారణా చేత్స పతత్యేవ నిరాశ్రయః ।౧౪। తస్మాత్సర్వవికారేభ్యః ప్రత్యాహృతమపి స్ఫుటం । ఆత్మానం నిర్వికారే త్వం పరమాత్మని ధారయ ।౧౫। సాంకృతిః । ధారణాపూర్వకః కార్యః ప్రత్యాహారోఽథవా గురో । కార్యేయం ధారణా శ్రేష్ఠా కిం ప్రత్యాహారపూర్వకా ।౧౬। ద్వివిధాయాం క్రియాయాం చ విరోధోఽస్తి మహాన్ ఖలు । ఆద్యోఽసంభవ ఏవ స్యాద్వికారస్థస్య దేహినః ।౧౭। నిర్వికారపదస్థైర్యం కథం భవితుమర్హతి । భూరుహాగ్రస్థితం పంగోర్యాభమిష్టస్య యథా ఫలం ।౧౮। ద్వితీయశ్చ తథైవ స్యాత్ప్రత్యాహారో వికారతః । ఆశ్రయాన్తరహీనస్య కథం భవితుమర్హతి ।౧౯। యథోత్తిష్ఠతి వేగేన భూమేర్వా వ్యోమ్ని లాఘవాత్ । తథా చేత్పతనాన్నష్టః పునరేవ భవేద్గురో ।౨౦। భిద్యతే హృదయగ్రన్థిః ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ।౨౧। యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యేఽస్య హృది శ్రితాః । అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే ।౨౨। ఆభ్యాం శ్రుతిభ్యాముభయమన్వయవ్యతిరేకతః । ప్రోచ్యతే తద్ద్వయోరేకం న వాచ్యం కార్యమిత్యపి ।౨౩। తస్మాదేవం దయాసిన్ధో సంశయాకులమానసే । మ

యిప్రసన్నస్త్వంబ్రూహిత్వదన్యఃకోఽస్తిరక్షకః ॥౨౪॥ దత్తాత్రేయః ॥ అహోబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠమన్త్రజ్ఞానాముత్తమోత్తమ । శృణువక్ష్యామ్యశేషేణనూత్నార్థంతవసాంకృతే ॥౨౫॥ ప్రత్యాహారశ్చయః ప్రోక్తోధారణాపిచయాతవ । సమకాలంసుసాధ్యస్తదుభయంవిద్ధిసువ్రత ॥౨౬॥ పూర్యమాణం యథాతోయం ఘటస్థంస్యాద్ఘటాంతరే । తథాక్రమేణసంసిద్ధిరుభయోరపికర్మణోః ॥౨౭॥ ధారణానభవేదేవవినాప్రత్యాహృతింమునే । ప్రత్యాహృతిశ్చనభవేత్కస్యచిద్ధారణాంవినా ॥౨౮॥ వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనోనాశాస్త్రయోయథా । సమకాలం ప్రసిధ్యన్తితద్వదత్రచనిశ్చిను ॥౨౯॥ అన్యథాహివిరోధాస్స్యుస్త్వదుల్లేఖానుసారిణః । బహవస్తత్సమాభ్యాసం సర్వదాచరసాంకృతే ॥౩౦॥ యథానర్థనివృత్తిశ్చస్వానన్దావాప్తిరేవచ । సిధ్యతస్సమకాలేనతథాత్వమవధారయ ॥౩౧॥ యథాచలోకేదారిద్ర్యనివృత్తిర్ధనితాపిచ । సిధ్యతస్సమకాలేనతథాత్వమవధారయ ॥౩౨॥ సమకాలస్థతాదృష్టాప్యన్వయవ్యతిరేకయోః । అన్వితోవ్యతిరిక్తోఽస్తివ్యతిరిక్తోఽపిచాన్వితః ॥౩౩॥ కేవలంవ్యతిరేకన్తుకేచిదాహుర్వినాన్వయంతఏవాధఃపతంత్యత్రహ్యసంగారూపవాదినః ॥౩౪॥ సర్వశక్తివినిర్ముక్తమరూపంబ్రహ్మజానతాం । పతనం వ్యతిరేకేస్యాద్ధారణానవకాశతః ॥౩౫॥ అన్వయస్సచ్చిదానన్దరూపేసప్రతియోగికే । మహతాంత్వాదృశానాంహిప్రత్యాహారవతాంభవేత్ ॥౩౬॥ చిద్రూపానన్వితానాన్తువాజ్మాత్రావ్యతిరిక్తతా । విషయావ్యతిరిక్తత్వాత్సర్వమిథ్యాత్వవాదినాం ॥౩౭॥ కథంప్రత్యాహృతిస్తేషాంవ్యతిరేకస్వరూపిణీ । వాచారంభణమాత్రత్వంవదన్తిహిపునఃపునః ॥౩౮॥ రజ్జుసర్పాదిదృష్టాన్తైస్సర్వంమిథ్యేతివాదినాం । యోగమార్గేణ సంసాధ్యాకథం వాధారణాభవేత్ ॥౩౯॥ అథవారజ్జుసర్పాదిదృష్టాన్తాఃకిన్తదన్వితాః । అరూపస్యాత్మనోరజ్జువదధిష్ఠానతాకథం ॥౪౦॥ ధారణాం వాకథంకుర్యాత్సృష్ట్రితా న్తత్రచాత్మని । కథంవాధారణాహీనఃపురుషార్థంసమశ్నుతే ॥౪౧॥ కథన్తుధారణాహీనంశిష్టాఃపరిగృణన్తివా । కథఞ్చధారణాహీనేబ్రహ్మవిద్యాప్రకాశతే ॥౪౨॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనసాంకృతే శ్రద్ధయాన్వితః । చిద్రూపేబ్రహ్మణిస్వస్మిన్ ధారణాభ్యాసమాచర ॥౪౩॥ ధీమతామగ్రగణ్యస్త్వంముక్తాలస్యోహిసర్వదా । అతోఽస్మిన్ధారణాభ్యాసేతవాయాసశ్చనోద్భవేత్ ॥౪౪॥ అథవానన్దవిష్ఫూర్తిర్ధారణాయోగినాంమతా । తస్మాత్త్వంధారణాయోగాత్సాంకృతేత్వంసుఖీభవ * * * * * * * * * * * *(౪౫)

— * ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేద్వాదశోఽధ్యాయః * —

౭౫॥౧౧౨॥౧౧౨॥౯౮॥౬౬॥౫౫॥౬౬॥౬౪॥౬౪॥౧౨౫॥౧౧౮॥౪౫॥ * ఆహత్యశ్లోకాః * * * *(౧౦౦౦)

* సాంకృతిః * గోప్యారూపవిదోప్యాహుర్ధారణాదిప్రసిద్ధయే । చిద్రూపఞ్చక్వచిత్ బ్రహ్మనత్వరూపాత్పృథగ్గురో ॥౧॥ నచాధికారిణామాహురుత్తమానామిమానితే । ధారణాదీనినీరూప బ్రహ్మమాత్రైకదృష్టయః ॥౨॥ తావతాతేకథంవాచ్యాధారణాయోగవర్జితాః । అధఃపతనయోగ్యాఇత్యరూపబ్రహ్మవాదినః ॥౩॥ అరూప బ్రహ్మవిదుషాంధారణాయోగవర్జనాత్ । నైవపాతిత్యగన్ధోఽపిభవేదితిమతిర్మమ ॥౪॥ యదితేషాంభవేదత్రపాతిత్యం శ్రీగురోతదా । సర్వసిద్ధాన్తతాతస్యహీయేతారూపవస్తునః ॥౫॥ తత్త్వయుక్తంసమస్తేషుశృత్యంతేషుప్రసిద్ధితః । తస్మాత్పరస్యాభావత్వప్రసిద్ధేశ్చాపరస్యవా ॥౬॥ యేత్వరూపాస్తితాబుద్ధిహీనామస్తతమాభువి । యోగాభ్యాసైకమతయోమనోనాశాదికాంక్షిణః ॥౭॥ తేపితైరనుకంపన్తేచిద్రూపత్వాదివర్ణనాత్ । సంరాధనక్రియాగమ్యంబ్రహ్మేత్యాహుర్హిసద్గురో ॥౮॥ తస్మాదరూపవిద్వాంసోధారణాహీనచేతసః । సర్వమిథ్యాత్వధీమన్తఃపురుషాఃపురుషోత్తమాః ॥౯॥ ఇతిమేభాతిహృదయేసాధువాతదసాధువా । నజానేభగవానేవతత్వజ్ఞానాసినిశ్చితం ॥౧౦॥ దత్తాత్రేయః ॥ అరూపాదపృథక్ప్రోచుశ్చిద్రూపంబ్రహ్మతేయతః । యతశ్చధారణాదీనిమన్దానామధికారిణాం ॥౧౧॥ అధఃపత

నయోగ్యాస్తేతతఏవాభవన్మునే । అరూపవాదమాత్రేణ కాతృప్తిర్ధారణాంవినా ॥౧౨॥ మనోనాశాదిహీనాస్తేకథం వాపురుషోత్తమాః । సర్వమిథ్యాత్వబుద్ధ్యాహి స్వైరంపాపానికుర్వతే ॥౧౩॥ సర్వసిద్ధాన్తతాయామప్యరూపస్యాత్మవస్తునః । చిద్రూపధారణాయోగద్వారేణైవాప్యతాయతః ॥౧౪॥ సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధాస్తిధారణాయోగినస్తతః సర్వేభ్యోప్యధికారిభ్యస్సత్యమేవోత్తమోత్తమాః ॥౧౫॥ అరూపంబ్రహ్మచేత్ప్రోక్తంతైరసంగాత్మవాదిభిః । తదానశక్యతేవక్తుమేవంవాగాద్యసంభవాత్ ॥౧౬। వాచాఞ్చమనసాంతద్ధిసర్వథాతీతముచ్యతే । తన్మాత్రేణావశిష్టానాం కథంవాగాదికార్యతా ।౧౭। యద్యప్యరూపాన్నపరంకిఞ్చిదస్తికదాపిచ । తథాపినాపరంనేతివాచ్యంత్రిష్వపిసంభవాత్ ।౧౮। ధారణాయోగతఃపూర్వంశాస్త్రదృష్ట్యాస్తిచిద్ఘనం । అపరంబ్రహ్మమధ్యేచజీవాన్తేత్వనుభూతితః॥౧౯। తస్మాదరూపవాదంతద్ధారణానవకాశదం । సముత్సృజ్యచిదానన్దస్వరూపేధారణాంకురు। ౨౦ । చిత్తాదిధారణాంయోగాద్యత్సుఖంజాయతేనృణాం। తస్యోపమాద్యపేక్షాయాంమద్వాక్కుణ్ఠీభవత్యహో ॥౨౧। జానన్తిధారణావన్తస్తన్మహద్ధారణాసుఖం । నేతరేధారణాహీనా గానోత్థంబధిరాయథా ।౨౨। అలక్షణేబ్రహ్మణినాత్మనోభవేదత్యన్తమగ్రాహ్యతమైవధారణా । అతస్సదానన్దచిదాదిలక్షణేసన్ధారయాత్మానమహర్నిశంమునే ।౨౩। ముక్తిర్నహిస్యాదిహధారణాంవినాకస్యాప్యరూపవ్యవహారమాత్రతః । రుద్రాదయశ్శ్రేష్ఠతమాఅపీశ్వరాఃకుర్వన్తినిత్యంనియమేనధారణాం । ౨౪ । తస్మాద్భవాంభోనిధిశోషణక్షమాంజన్మాన్తరానేకతపఃఫలాత్మికాం। ముఖ్యామిమాంనిర్గుణవస్తుధారణాం కురుష్వనిత్యంనియమేనసాంకృతే ॥ ౨౫ ॥ అథాహంసం ప్రవక్ష్యామిధ్యానం సంసారనాశనం । ఋతంసత్యం పరంబ్రహ్మసర్వసంసారభేషజం ॥ ౨౬ ॥ ఊర్ధ్వరూపం విరూపాక్షం విశ్వరూపం మహేశ్వరం । సోహమిత్యాదరేణైవ ధ్యాయేద్యోగీశ్వరేశ్వరం॥ ౨౭ ॥ అథవాసత్యమీశానంజ్ఞానమానందమద్వయం। అత్యర్థమచలంనిత్యమాదిమధ్యాన్తవర్జితం॥౨౮ ॥ తథాస్థూలమనాకాశమసంస్పృశ్యమచక్షుషం। నరసంనచగన్ధాఖ్యమప్రమేయమనూపమం ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానంసచ్చిదానందమఖణ్డంబ్రహ్మసువ్రత । అహమస్మీత్యభిధ్యాయేద్ధ్యేయాతీతంవిముక్తయే ॥౩౦॥ ఏవమభ్యాసయుక్తస్యపురుషస్యమహాత్మనః । క్రమాద్వేదాంతవిజ్ఞానంవిజాయేతనసంశయః ॥ ౩౧॥

సాంకృతిః పూర్వోక్తార్థవిరుద్ధంహిభవతాప్రోచ్యతేధునా। జ్ఞానస్యధ్యానజన్యత్వకథనాద్గురునాయక॥ ౩౨॥ జ్ఞానమార్గాత్పరోసాస్యాద్యోగమార్గఇతిత్వయా । యదుక్తంతద్భవద్వాక్యాత్తస్మాదేవహిబాధ్యతే ॥ ౩౩ ॥ స్వతంత్రాద్బ్రహ్మవిజ్ఞానాద్ధ్యానయోగానపేక్షితాత్ । కైవల్యముక్తిరిత్యేతన్మతమద్వైతినాంస్థితం ॥ ౩౪ ॥ ధ్యాతృధ్యేయభిదానాశాద్ధ్యానోత్థాజ్జాయతేత్విదం। బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానంసద్యోముక్త్యేకకారణం ॥౩౫॥ యతోస్యజ్ఞానశేషత్వంధ్యానస్యాభిహితంత్వయా । తతోజ్ఞానస్యమోక్షాయసాక్షాత్సాధనతాహ్యభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తస్మాద్విజ్ఞానభాగస్యవేదాన్తేషుప్రధానతా। నతూక్తయోగభాగస్యేత్యేవంభాతిగురోమమ ॥౩౭॥

దత్తాత్రేయః నిదిధ్యాసనరూపత్వాద్ధ్యానస్యప్రకృతస్యచ। ఏతజ్జన్యంనవిజ్ఞానంమతమద్వైతినాంక్వచిత్ ॥౩౮॥ వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నంధ్యానయోగానపేక్షితం। స్వతన్త్రంబ్రహ్మవిజ్ఞానంమోక్షాయేతిహితన్మతం ॥౩౯ ॥ తస్యావకాశఃకోవాత్రవేదాన్తేసాంకృతేభవత్ । సమ్యగ్జ్ఞానైకశేషత్వంధ్యానస్యోక్తంమయోచితం ॥౪౦॥ యోగమార్గపరశ్చేతియదుక్తంతదిహస్థితం । అభేదజనకస్యాత్రధ్యానయోగస్యవర్ణనాత్ ॥౪౧॥ వేదాన్తేషుచసర్వత్రధ్యానయోగప్రధానతా । అవగమ్యతఏవాన్యజ్ఞానస్యత్వప్రధానతా ॥౪౨॥ శ్రవణోత్పన్నమద్వైతబ్రహ్మజ్ఞానఞ్చయద్యపి । ప్రోచ్యతేప్రకృతధ్యానాపేక్షాహీనంవిముక్తయే ॥ తథాపితత్క్రమాన్ముక్త్యైదేహపాతాత్పరంభవేత్ । ప్రతిబన్ధవిశిష్టత్వాన్నతుసద్యోవిముక్తయే ॥౪౪॥ సంప్రజ్ఞాతసమాధ్యాఖ్యమహంకారవివర్జితం । బ్రహ్మైకవిషయంధ్యానమిదంసద్యోవిముక్తిదం ॥౪౫॥ సంసారపాశవిచ్ఛేదసమర్థంప

రయోగినాం । నిశితాక్షురధారేవ ధ్యానమేతన్మహద్ధనం ॥౪౬॥ ధ్యానేనైవకృతార్థత్వం ధ్యానేనైవామలాత్మతా । ధ్యానేనైవాఖిలంపుంసాంతస్మాద్ధ్యానంసమాచరేత్ ॥౪౭॥ ధ్యానేనైవాఖిలత్యాగో ధ్యానేనైవనిజోదయః । ధ్యానేనైవపరాశాంతి స్తస్మాద్ధ్యానంసమాచరేత్ ॥౪౮॥ ధ్యానంవినాక్షణంతిష్ఠేద్యదివిద్వానపీశ్వరః । మహామోహేనసంక్రాన్తస్సర్వదాదుఃఖవాన్భవేత్ ॥౪౯॥ మహామోహమదోన్మత్తచిత్తేభేశంమహార్గళాత్ । ధ్యానాదస్మాద్వినాజేతుంశక్నుయాత్కోఽనుమానవః ॥౫౦॥ ధ్యానమేవమహత్కర్మ ధ్యానమేవమహత్తపః । ధ్యానమేవజపశ్లాఘ్యో ధ్యానమేవమహావ్రతం ॥౫౧॥ ధ్యానమేవసదాస్తోత్రం ధ్యానమేవప్రదక్షిణం । ధ్యానమేనమస్కారా ధ్యానమేవార్చనంసదా ॥౫౨॥ ధ్యానమేవోత్సవోనిత్యం ధ్యానమేవాగ్నిహోత్రకం । ధ్యానమేవవాఖిలోయోగో ధ్యానఞ్చధ్యానమేవహి ॥౫౩॥ తస్మాద్ధ్యానంసదాకార్యంబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం । ధ్యానేనైవాప్తకామత్వసంభవాత్సాంకృతేనృణాం ॥౫౪॥ సాంకృతిః ॥ ధారణాధ్యానయోర్భేదం నావగచ్ఛామిసద్గురో । బ్రహ్మాత్మన్యాత్మనస్థైర్యం ధారణాఖ్యంమతంపురా ॥౫౫॥ తదేవాత్రోచ్యతే ధ్యానమితితత్వవిదాంవర । ధారణాధ్యానయోర్నాపివాచ్యమైక్యంకథఞ్చన ॥౫౬॥ సర్వత్రచోభయాంగత్వం శాస్త్రేషుహితయోర్మతం । అన్యథాతుయమాదీనామప్యభేదః ప్రసజ్యతే ॥౫౭॥ తస్మాద్భేదంతయోస్స్వామిన్వివిచ్యమమసద్గురో । బ్రూహియేనైవతద్ధ్యానమహంకుర్యామసంశయం ॥౫౮॥ దత్తాత్రేయః ॥ సాంకృతేశ్రుణువక్ష్యామిధారణాధ్యానయోర్భిదాం । యోగీన్ద్రాణాన్తుసాభాతిభిదాజగజయోరివ ॥౫౯॥ ప్రత్యాహృతస్యమనసోవిషయేభ్యస్తుధారణా । యోగిభిఃక్రియతేస్వస్మిన్సాక్షివృత్తిసమావృతే ॥౬౦॥ తత్రైవలయపర్యన్తోధారణాయోగఈరితః । తేనాసత్వావృతిర్ధ్వస్తానిశ్శేషంయోగినాంభవేత్ ॥౬౧॥ ధ్యానన్తుప్రకృతంతస్మాద్ధారణాఖ్యాచ్ఛతాధికం । దృశ్యానువిద్ధయోగాద్యదుత్థితోనిత్యమాచరేత్ ॥ అఖండవృత్తిసంయుక్తేసాక్షివృత్తివివర్జితే । స్వస్మిన్భావనయాచిత్తస్థైర్యం ధ్యానమితీర్యతే ॥౬౩॥ అఖణ్డోహమనన్తోహంసచ్చిదానన్దలక్షణః । నిర్గుణోహంనిరాకారఃపరిపూర్ణోహమద్వయః ॥౬౪॥ స్వయంప్రకాశరూపోహం జ్యోతిషాంజ్యోతిరస్మ్యహం । నిరస్తాఖిలలోకోహంసర్వభావవివర్జితః ॥౬౫॥ నిమ్నోన్నతవిహీనోహం దేహదేహివివర్జితః । అచఞ్చలస్వరూపోహంనివాతస్థితదీపవత్ ॥౬౬॥ నిర్మలోస్మినిరంశోస్మిపఞ్చకోశవివర్జితః । సర్వాన్తరోస్మిస్తబ్ధోస్మినిస్తరంగసముద్రవత్ ॥౬౭॥ ఇత్యేవంభావనామేవక్రియమాణాంనిరన్తరం । ప్రకృతంపరమం ధ్యానమాహుర్యోగీశ్వరామునే ॥౬౮॥ అనేనధ్యానయోగేనసమ్యగ్దర్శనహేతునా । ఉక్తశబ్దానువిద్ధేనధ్వస్తాభానావృతిర్భవేత్ ॥౬౯॥ ధ్యానేనధ్యేయతాదాత్మ్యంధ్యాతుస్సిధ్యతివైయదా । తదైవపరమంజ్యోతిరావిర్భవతిసర్వగం ॥౭౦॥ అభానావరణధ్వంసోజ్యోతిరావిర్భవోపిచ । సమకాలంప్రజాయేతేయోగినఃక్షీణచేతసః ॥౭౧॥ వేదాన్తేవిమలంప్రోక్తంయద్విష్ణోఃపరమంపదం । తదేతద్ధ్యానయోగేనస్వయమావిర్భవత్యహో ॥౭౨॥ ధ్యానయోగావసానేయాజ్యోతిస్ఫూర్తిఃప్రజాయతే తాంస్ఫుటంపశ్యతాంతోషంవక్ష్యేకిమితిసాంకృతే ॥౭౩॥ సాక్షాత్కారస్సఏవస్యాన్నిత్యస్యపరమాత్మనః । ధ్యానయోగేనయజ్జ్యోతిరఖణ్డఞ్చప్రకాశతే ॥౭౪॥ శ్రుణోతువాక్యంశతశోప్యధికార్యుత్తమోత్తమః । స్వధ్యానేనవినాసాక్షాత్కారోయంనభవేద్ధ్రువం ॥౭౫॥ వాక్యార్థశ్రవణేనైవసాక్షాత్కారోభవన్మమ । పూర్వపుణ్యబలేనేతిప్రలపన్త్యస్వల్పబుద్ధయః ॥౭౬॥ యథాలీఢాధరోష్ఠోపిపిపాసుస్తృప్తిమాత్మనః । దుర్మాన్యభినయత్యేవలాలాలాలసతాలసః ॥౭౭॥ అఖణ్డధ్యానయోగేనస్వస్వరూపంసునిర్మలం । సర్వవేదాన్తసంప్రోక్తంస్వయమేవప్రకాశతే ॥౭౮॥ ధ్యానం వినామహావాక్యశ్రవణాదేవకేవలాత్ । కృతార్థాఇతిమన్యన్తేకేచిదద్వైతినోబత ॥౭౯॥ అనేనధ్యానయోగేనవిపర్యాసాభిధోమహాన్ । కారణంసర్వదుఃఖానాంప్రతిబన్ధోవినశ్యతి ॥౮౦॥ అభేదధ్యానయోగేనసమ్యగ్దర్శనమాత్మనః । యదాభవత్తదైవాయఞ్జీవన్ముక్తఇతీర్యతే ॥౮౧॥ అస్యహిధ్యానయోగస్యప్రత్యయావృత్తిరూపిణః । శ్రవణాన్యపివాక్యానాంక

లాంనార్హన్తిషోడశీం ।౮౨। ధ్యానాభ్యాసార్థమేవాస్మాస్సంసారాద్విబుధా అపి । ఆకాఙ్క్షన్తే త్రిపోక్తంపారి
వ్రాజ్యంమహత్తరం ।౮౩। దేహాభిమానాత్సర్వేషాందుఃఖముత్పద్యతేమహత్ । సోభిమానస్త్వభిధ్యానాదస్మాత్క్షి
ప్రంప్రణశ్యతి ।౮౪। కామాదిరిపవస్సర్వేప్యభిధ్యానబలాశ్రయం । దృష్ట్వాయోగీశ్వరంసద్యః ప్రణశ్యన్తినిరంశకాః
బ్రహ్మధ్యానపరోమర్త్యోదుర్లభోభువిసాంకృతే । తత్రాపిదుర్లభతరస్తురీయేతుయుగేమునే ।౮౬। అద్వైతజ్ఞానవా
దేనపరవఞ్చనతత్పరాః । తిష్యేయుగేజనాస్సర్వేశిశ్నోదరపరాయణాః ।౮౭ । వాక్యార్థశ్రవణాత్పూర్వంకార్యంయ
ద్ధ్యానమాత్మనః । యచ్చాన్యత్ప్రకృతం కార్యమభిధ్యానంతతఃపరం ।౮౮। యోగయో రుభయోశ్శ్రిద్ధాంధ్యా
నాభిధ్యానరూపయోః । వినైవశ్రవణంకుర్వన్త్యహోమోహస్యవైభవం ।౮౯। యోగద్వయేప్యనారూఢాజనాః ప
ణ్డితమానినః । యోగద్వయఞ్చనిన్దన్తస్తద్బ్రహ్మశ్రావయన్త్యహో ।౯౦। భేదధ్యానంవినాబ్రహ్మశృణ్వన్తోపిసహస్ర
ధా । నైవసంప్రాప్నుయుర్జ్ఞానంపూర్వసంస్కారవర్జనాత్ ।౯౧। వినాప్యభేదాభిధ్యానంజీవన్ముక్తా ఇమేవయం । ఇ
తినిత్యంవదన్తోపినతథాస్యురసాధనాః ।౯౨। బ్రహ్మాభిధ్యానహీనస్య రాగద్వేషాదియోగతః । విషయాతురచిత్త
త్వాత్సర్వత్రాభిభవోభవేత్ ।౯౩। ధ్యానోపేక్షాయుతంమర్త్యంవిత్తాద్యార్జనతత్పరం । జ్ఞానవాదినమప్యన్యోనకోపిబ
హుమన్యతే ।౯౪। సర్వావద్యచరితోపివిటానామగ్రణీఃఖలః । స్వసామాన్యధియాప్రాణింస్పృశతిజ్ఞానవాదినః ।౯౫।
అవశ్యేన్ద్రియవత్త్వేనభ్రమన్తంపరితస్సదా । హన్తకర్షన్తివేశ్యాశ్చసదసిజ్ఞానవాదినం । ౯౬ । తస్మాద్ధ్యానద్వయో
పేతంసర్వాభిభవకారణం । జ్ఞానవాదముపేక్ష్యైముంయోగమేవసమాశ్రయ ।౯౭। సారాత్సారతరంసమస్తవిబు
ధైశ్శేకాన్తసంసేవితంవిష్ణుబ్రహ్మమహేశ్వరైరపిసదానుష్ఠీయమానంపరం । శిష్టైరుక్తమనుష్ఠితంభువిమనువ్యాసాది
భిశ్చాదరాదేతద్ధ్యానమఖణ్డచిత్సుఖపరాత్మైక్యస్యనిత్యంకురు ॥౯౮॥ ధ్యేయంసర్వమిదన్తయాద్యసుతరాంత్యక్త్వావి
కారాశ్రయంధ్యేయంబ్రహ్మపరామృతం విభుపరంస్వత్వేననిత్యంమహః । యోయంసంసృతిశోక మోహనిబిడోబ
ద్ధోఖిలప్రాణినాంకోయంధ్యానపరాయణేషువిబుధశ్రేష్ఠేషుసర్వాత్మసు ॥౯౯॥ జీవన్ముక్తిపదంశ్రుతిస్మృతినచఃప్రో
క్తంయదీచ్ఛేత్స్వమాః సత్యజ్ఞానసుఖాద్వయాత్మనియతధ్యానంకరోత్వన్వహం । దేహాభ్యన్తరసర్వతత్త్వవిలయోధ్యా
నంవినానోభవేత్తస్మాన్మద్వచనాదరేణకురుతద్ధ్యానంసదాసాంకృతే॥ * * * * * *(౧౦౦)

—— * ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదే త్రయోదశోధ్యాయః * ——

దత్తాత్రేయః ॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిసమాధింభవనాశనం । సమాధిస్సంవిదుత్పత్తిఃపరంజీవైకతాంప్రతి॥౧॥నిత్య
స్సర్వగతోహ్యాత్మాకూటస్థోదోషవర్జితః । ఏకస్సన్భిద్యతేభ్రాన్త్యామాయయానస్వరూపతః ॥౨॥ తస్మాదద్వైత
మేవాస్తినప్రపఞ్చోనసంసృతిః । యథాకాశోఘటాకాశోమహాకాశఇతీరితః ॥ ౩ ॥ తథాభ్రాన్తైర్ద్విధాప్రోక్తోహ్యా
త్మాజీవేశ్వరాత్మనా । నాహందేహోనచప్రాణోనేన్ద్రియాణిమనోనహి ॥౪॥ సదాసాక్షిస్వరూపత్వాచ్ఛివ ఏవా
స్మికేవలః । ఇతిధీర్యామునిశ్రేష్ఠసాసమాధిరిహోచ్యతే ॥౫ సోహంబ్రహ్మనసంసారీనమత్తోన్యః కదాచన । య
థాఫేనతరంగాదిసముద్రాదుత్థితంపునః ॥౬॥ సముద్రేలీయతేతద్వజ్జగన్మయ్యనులీయతే । తస్మాన్మనఃపృథఙ్నాస్తిజ
గన్మాయాచనాస్తిహి ॥ ౭ ॥ యస్యైవంపరమాత్మాయంప్రత్యగ్భూతఃప్రకాశితః । సతుయాతిస్వపుం భావంస్వ
యంసాక్షాత్పరామృతం ॥౮॥ యదామనసిచైతన్యంభాతిసర్వత్రగంసదా । యోగినోవ్యవధానేనతదాసంపద్యతేస్వ
యం ॥౯॥ యదాసర్వాణిభూతానిస్వాత్మన్యేవాభిపశ్యతి । సర్వభూతేషుచాత్మానంబ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥౧౦॥
యదాసర్వాణిభూతానిసమాధిస్థోనపశ్యతి ॥ ఏకీభూతః పరేణాసౌతదాభవతికేవలః ॥౧౧॥ యదాపశ్యతిచాత్మా

నం కేవలంపరమార్థతః। మాయామాత్రంజగత్కృత్స్నం తదాభవతినిర్వృతిః॥౧౨॥శ్రీగురుమూర్తిః॥ఏవముక్త్వా సభగవాన్దత్తాత్రేయోమహామునిః।సాంకృతేస్స్వస్వరూపేణ సుఖమాస్తేతినిర్భయః॥౧౩॥ బ్రహ్మా॥ భగవన్సాంకృతిః పశ్చాత్కిం చ్చకారమహామనాః। తన్మేబ్రూహిదయాసిన్ధోసర్వజ్ఞానపయోనిధే॥౧౪॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥అథశ్రీమాన్మహాయోగీదత్తాత్రేయస్సమాధినా।అనుభూయనిజానన్దంముహూర్తముదతిష్ఠత ॥౧౫॥ తదాసవినయోపేతస్సాంకృతిః ప్రాఞ్జలిర్మునిః।ప్రదక్షిణత్రయంకృత్వాప్రణమ్యచపునఃపునః ॥౧౬॥తూష్ణీమాసతదా తేన దత్తాత్రేయేణశౌరిణా।ప్రష్టవ్యాంశోస్తిచేత్పృచ్ఛేత్యుక్తః పప్రచ్ఛసాంకృతిః॥౧౭॥ సాంకృతిః ॥ధ్యానస్యశ్రవణాదేవజ్ఞాతజ్ఞేయోభవంగురో । తథాప్యత్రసమాధౌమేకియాన్జాతోస్తిసంశయః ॥౧౮॥ జీవతోప్యత్రముక్తిర్హి ధ్యానమాత్రేణసిధ్యతి। ఇత్యుక్తంభవతాపూర్వం తథాచేత్కింసమాధినా ॥౧౯॥ సమాధ్యన్యచ్చతత్ ధ్యానన్త్వోక్తమిత్యవగమ్యతే । శబ్దానువిద్ధనామ్నాచసంప్రజ్ఞాతాఖ్యయాపిచ ॥౨౦॥సమాధ్యనన్యత్ ధ్యానంహిసుతరాంవర్ణితంపురా।తతోన్యత్కిమనుష్ఠేయంసమాధిశ్చేతరః కథం॥ దత్తాత్రేయః॥సాంకృతేశ్రుణువక్ష్యామి తవప్రశ్నవిదాంవర।యచ్ఛ్రుత్వానాస్తికిఞ్చిద్వాశ్రోతవ్యమథసర్వథా ॥౨౧॥ సమాధిర్ద్వివిధఃప్రోక్తోవేదాన్తేషుమహామునే। సంప్రజ్ఞాతాభిధస్త్వాద్యోసంప్రజ్ఞాతాభిధఃపరః॥ ౨౩॥ఆద్యశ్శబ్దానువిద్ధాఖ్యోనిర్వికల్పాభిధఃపరః।ధ్యానశబ్దేనచాద్యోహిసమాధిస్తేమయోదితః ॥ ద్వితీయోయస్తువైదేహ్యాముక్త్యైకార్యోవికల్పకః। జీవన్ముక్తేరతీతాసావైదేహీముక్తిరుచ్యతే ॥౨౫॥సరూపారూపభేదేనమనోనాశోద్విధామతః। జీవన్ముక్తేసరూపస్స్యాదరూపోదేహముక్తిగే॥౨౬॥సరూపస్తుమనోనాశో ధ్యానాత్తస్మాత్ప్రజాయతే।అరూపస్తుమనోనాశస్సమాధేఃప్రకృతాన్మునే॥౨౭॥ అరూపనాశాసంసిద్ధాజీవన్ముక్తస్యయోగినః । సఞ్చితాగామ్యభావేపి ప్రారబ్ధాద్భయమిష్యతే ॥౨౮॥ అఖణ్డాకారవృత్తిస్స్యాదాత్మాభిధ్యాననిష్ఠయా। అఖణ్డైకరసస్ఫూర్తిరమునాతుసమాధినా॥౨౯ ధ్యానావసానకాలేహిబ్రహ్మసప్రతియోగికం। పరంజ్యోతిర్న్మయంపూర్ణమావిర్భవతియోగినః ॥౩౦॥ సమాధేరవసానేతుబ్రహ్మనిష్ప్రతియోగికం । అరూపంద్వంద్వనిర్ముక్తంస్వయమావిర్భవత్యహో ॥౩౧॥యమాచ్ఛతగుణఃప్రోక్తోనియమోన్యస్తథాధికః । నియమాదాసనంవిద్ధి మునేశతగుణాధికం ॥ ౩౨ ॥ ఆసనాచ్ఛతథావిద్ధిప్రాణాయామంశతాధికం । ప్రాణాయామాచ్ఛతద్వత్స్యాత్ప్రత్యాహారశ్శతాధికః ॥౩౩॥ప్రత్యాహారాచ్ఛతాంవిద్ధిధారణాంత్వంశతాధికాం। ధారణాయాశ్చతత్ ధ్యానంప్రోక్తమేవశతాధికం ॥౩౪॥ తస్మాత్ ధ్యానాదయంప్రోక్తస్సమాధిశ్చశతాధికః। అంగేస్మిన్నష్టమేసర్వంసమాప్తంశాస్త్రమేవతు॥౩౫ దృష్టదుఃఖనివృత్త్యర్థంకర్తవ్యోయంమనీషిభిః। సమాధిస్సర్వదానాత్రయుక్తోపేక్షాకదాచన ॥౩౬॥ఏతంసమాధిపర్యన్తంసద్యోనిశ్శ్రేయసప్రదం । అష్టాంగయోగమారూఢోప్యధికారీతికేచన ॥౩౭॥ కేచిత్తుభ్రాన్తఏవాయంనాధికారీకదాచన । ఇత్యాహుస్సాంకృతేతేహిసుతరాంభ్రాన్తమానసాః ॥౩౮॥ అరూపనష్టచిత్తాసుకరణస్యమహాత్మనః। విదేహస్యకథంవాక్యశ్రవణేస్త్యధికారితా ॥౩౯॥ ముక్తస్యచేత్పునర్బంధోయత్రకుత్రాపికథ్యతే । తదాశ్రవణకర్తృత్వంతస్యస్యాద్వైనకేనచిత్॥ ౪౦॥ నతుబన్ధఃపునస్తస్యవిముక్తస్యాభిధీయతే । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుయత్రకుత్రాపిసాంకృతే ॥౪౧॥ నిర్వికల్పసమాధ్యేకనిష్ఠస్య పరయోగినః। పునశ్చేచ్ఛ్రవణాపేక్షాసార్వభౌమోపియాచకః॥౪౨॥ యేషాంకామాదిగంధోపివిషయేషునజాయతే । నష్టేన్ద్రియగణాయేచతఏవాష్టాంగయోగినః ॥౪౩॥ అణిమాదివిభూతీనాంలేశలేశోపినోద్భవేత్, యేషుద్రవ్యాదిహీనేషుతఏవాష్టాంగయోగినః ॥౪౪॥ పూజ్యపూజకభావాదిథత్స్వార్థాపియేష్విహ। నజాయతేమహాత్మానస్తఏవాష్టాంగయోగినః జాగ్రదాదిత్రయంయేషాంనకదాప్యుపజాయతే। దేహత్రయవినిర్ముక్తాస్తఏవాష్టాంగయోగినః ॥౪౬॥ సదాచారవిహీనాశ్చదురాచారవివర్జితాః। వర్ణాశ్రమవినిర్ముక్తాస్తఏవాష్టాంగయోగినః ॥ ౪౭ ॥ ఇదంకర్తవ్యమితివానకర్తవ్యమి

తీహవా। యేషాంనోదేతిసంకల్ప స్తఏవాష్టాంగయోగినః ॥౪౮॥ వినష్టవాసనావ్యూహాఃభావనాత్రయవర్జితాః। అసం
గచేష్టాయేనిత్యంతఏవాష్టాంగయోగినః ॥౪౯॥ శీతోష్ణసుఖదుఃఖాత్మపరశత్రుసుహృన్ముఖాః । యేషాంనద్వంద్వినో
భాన్తితఏవాష్టాంగయోగినః ॥౫౦॥ యేషాం దేహగతారోగానివర్తన్తేస్వయంనతు। మూలికాద్యైర్నివర్త్యన్తేతఏవా
ష్టాంగయోగినః ॥౫౧॥ సమాధిమాత్రరసికాయేనిత్యంశాంతమానసాః। సర్వసంగవినిర్ముక్తాస్తఏవాష్టాంగయోగినః॥
అష్టమాఙ్గేసమాధ్యాఖ్యేప్రకృతేబహుశస్థితిం। కుర్వంతోహిమహాంతోయేపూర్వేముక్తామహర్షయః ॥౫౩ ॥తస్మాత్త్వ
మాదరేణైవసమాధింనిర్వికల్పకం। కురుష్వసతతంభక్త్యాయద్వాక్యేష్విహసాంకృతే ॥౫౪ ॥ సమాధివిముఖాలోకేజ్ఞా
నమాత్రావలంబినః। వర్తంతేబహవస్తైస్తైస్సంగోమాస్తుకదాచన ।౫౫। అద్వైతజ్ఞానినస్తేహిసమాధివిధివర్జితాః। స
ర్వదావిషయాసక్తాస్సజ్జయన్త్యాశ్రితానపి ॥౫౬॥ యస్యామన్యంనపశ్యన్తిస్వస్మాత్సచ్చిత్సుఖాద్విభోః । నిశ్చలాన్ని
ర్మలాత్సత్యాత్సాసమాధిరిహోచ్యతే ॥ ౫౭ ॥ ధ్యాతృధ్యానేప్రణష్టేస్తోయస్యాధ్యేయైకసంస్థితా । శ్రుణోతినాపి
కిఞ్చిచ్చసాసమాధిరిహోచ్యతే ॥ ౫౮ ॥ యత్సుఖానుభవాత్సర్వప్రపఞ్చస్మృతివర్జితాః । నిద్రాళవఇవాభాన్తిసా
సమాధిరిహోచ్యతే ॥౫౯ ॥ కోటిసూర్యప్రతీకాశం సర్వకారణమద్వయం । యత్రావశిష్యతేబ్రహ్మసాస మాధిరి
హోచ్యతే ॥౬౦।నశాస్త్రంశాసనంశాస్తాయత్రాన్యచ్చాస్తికిఞ్చన। మాయావిద్యాదికంవాపిసాసమాధిరిహోచ్యతే।
సర్వవిక్షేపహానిస్స్యాద్యయైవవిదుషామిహ। యద్బలేనావధూతత్వంసాసమాధిరిహోచ్యతే ॥౬౨। సర్వసంసారరో
గాణాంసమాధిర్భేషజంమహత్।సర్వమోహాన్ధకారాణాంసమాధిర్భాస్కరోయువా॥౬౩॥సర్వకామాద్రిపక్షాణాం
సమాధిఃప్రబలోశనిః। సర్వాభిమానవాగానాంసమాధిర్జనమేజయః । ౬౪। సర్వక్రోధహుతాశానాం సమాధిరని
లోంబువా । సర్వదుఃఖవిషాణాఞ్చసమాధిఃపరమేశ్వరః ।౬౫। మాత్సర్యరక్షసాంశ్రీమాన్సమాధిర్లక్ష్మణాగ్రజః ।
శోకభీతిసముద్రాణాంసమాధిఃకుంభసంభవః ॥౬౬। తస్మాత్సమాధిరేవేహనిత్యతృప్తిచ్ఛుభిర్జనైః ! కర్తవ్యఇత్యయం
సర్వశ్రుతిస్మృతిషునిర్ణయః ।౬౭। నిర్వికల్పాభిధస్సోయంసమాధిశ్చచతుర్విధః।సప్తభూమ్యనురోధేనగమ్యతేతదపిశ్రు
ణు ।౬౮। దృశ్యశబ్దానువిద్ధౌద్వౌసమాధీభూమికాత్రయే। స్యాతామయస్తుతీయాయాంభూమ్యాంస్యాన్నిర్వికల్పకః।
అస్యైవతారతమ్యేనపఞ్చమ్యాదిత్రయేపిచ । అవశ్యాభ్యుపగన్తవ్యాప్యనుక్తావస్థితిశ్శ్రితా ।౭౦। ఉత్తరోత్తరము
త్కృష్టంనిర్వికల్పసమాధితః। సమాధిత్రితయంప్రోక్తం స్తబ్ధీభావత్రయాత్మనా ।౭౧। నామానితుయథాయోగ్యంశ్రు
ణుష్వకథయామితే। పఞ్చభూమ్యాంచతుర్థోన్యోనిస్సంకల్పాభిధోమునే ।౭౨ ।షష్ఠ్యాన్తుపఞ్చమోన్యస్స్యాన్నిర్వృ
త్తికసమాహ్వయః। సప్తమ్యాన్తుసమాధిస్సషష్ఠోనిర్వాసనాభిధః ॥ ౭౩। ఏతేసమాధయఃపుంసాంవిధేయంతేవిముక్త
యే। ఏతైస్సాంసారికాస్సర్వేవిక్షేపాశ్శాన్తిమాప్నుయుః ।౭౪। సాంకృతిః । సమాధయోవిధేయన్తేభవతాప్యాదరా
ద్గురో। తదభ్యాసావధిం బ్రూహియత్రారూఢోభవామ్యహం । ౭౫ । దత్తాత్రేయః ।లోకేహ్యాప్యధసేవాస్తిరోగ
శాన్త్యవధిస్మునే। తద్వలాత్త్యవధిర్దృష్టోప్యవధూతఃపరంతప। ౭౬।ఏవంప్రారబ్ధనిక్షేపనిశ్శేషావధికంత్విమం। సమా
ధ్యభ్యాసయోగంత్వంవిద్ధ్యథారూఢతాభవేత్ ।౭౭। యద్యప్యారూఢతాన్యస్యజీవన్ముక్తస్యచోచ్యతే। తథాపిసోక్తి
ర్గౌణ్యేవనతుముఖ్యాన్యభాసనాత్ ।౭౮ ।యస్యదృష్టావిదంసర్వంనామరూపాత్మకఞ్జగత్।కదాపిభాసతేనైవసహ్యారూ
ఢోనిగద్యతే ।౭౯। ఆప్రాయణాదితిప్రాహసూత్రకారశ్చనిశ్చితం । తస్మాదాదేహపాతాత్తేవిధేయంతేసమాధయః
స్వయంప్రకాశేపరమాత్మవస్తునిస్వరూపవృత్తిఃపరమాప్యఖణ్డితా। యేనాప్యయంయాతివికారసఞ్చయైస్తంత్వంసమా
ధింకురుసాంకృతేసదా ।౮౧। విలీయతేశారదనీరదోయథావ్యోమ్నిస్వయం తద్వదఖణ్డవృత్తిమాన్ । జీవద్విముక్త
స్స్వరసేనయేనవైతంత్వంసమాధింకురుసాంకృతేసదా ॥ యద్ధూతసంసారసమస్తవాసనాస్సంశేరతేకాష్ఠసమానదేహి

నః। ప్రశాంతసర్వేన్ద్రియచేష్టితాబుధా స్తంత్వంసమాధింకురుసాంక్ష్యతేసదా ।౮౩।తపాంసిచీర్ణానియదర్థకానిచశ్రుత్యంతవాక్యశ్రవణానికాన్యపి। కృతానిసత్సంగతయోయదర్థకా స్తంత్వం సమాధింకురుసాంక్ష్యతేసదా।౮౪। ప్రారబ్ధదుఃఖాద్యసహిష్ణుతావశా ద్ధ్యాదౌవివేకాదిబభూవసాధనం। తద్దుఃఖశాంతిర్నవినైవ యేనతేతంత్వంసమాధిం కురుసాంక్ష్యతేసదా ।౮౫।ప్రణష్టబహ్వంశకజీవఏకధాత్వఖణ్డబోధైకరసాత్మనావృతః। యేనాధికంసర్వగతశ్చశోభతేతంత్వంసమాధింకురుసాంక్ష్యతేసదా ।౮౬। యన్నిష్ఠయాసిధ్యతిసర్వతోభయంయన్నిష్ఠయాసిధ్యతిసర్వతోమృతం।యన్నిష్ఠయాసిధ్యతిసర్వతస్సుఖంతంత్వంసమాధింకురుసాంక్ష్యతేసదా ।౮౭। యన్నిష్ఠఏతైర్మనుజైశ్చపూజ్యతేయన్నిష్ఠఏకైరమరైశ్చపూజ్యతే। యన్నిష్ఠఈశైస్త్రివిధైశ్చపూజ్యతేతంత్వంసమాధింకురుసాంక్ష్యతేసదా। * ।౮౮

—*ఇతి తత్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదేచతుర్దశోధ్యాయః*—

—*దత్తాత్రేయః*— సద్గురోఃకృపయావక్ష్యేదివ్యాంనక్షత్రమాలికాం। సంసారబీజంజీవాఖ్యంబ్రహ్మైతత్సగుణంభవేత్ ।౧। జగద్బీజస్తథేశాఖ్యంతతోన్యన్నిర్గుణంపరం। చిద్రూపం వ్యోమవత్పూర్ణ మమూర్తంబ్రహ్మకేవలం ।౨। నిర్గుణాచ్చపరంకిఞ్చిదరూపంనామమాత్రకం। ఏతేషుహేయంమన్తవ్యంముముక్షోస్సగుణద్వయం।౩।చిద్రూపంతదుపాదేయమభేదధ్యానయోగతః। అహేయమనుపాదేయమరూపంసేత్స్యతిస్వయం ।౪। తత్వంపదార్థశ్రవణాదిశిష్టంబ్రహ్మైకమస్మీతివిచిన్త్యనిత్యం। ఐకాత్మ్యమాసాద్యవినష్టబన్ధాయఏవ ధన్యాఃపురుషోత్తమాస్తే ।౫। వ్యోమాదికంసర్వవికారజాతంవిలాప్యతస్మిన్నథనిర్వికారే।చేతఃప్రతిష్ఠాపయతోత్రకింవాపుంసోస్తిసాధ్యంభువనేప్యసాధ్యం ।౬।ఐకాత్మ్యనిష్ఠస్యవిరూపనష్టచిత్తాసుబాహ్యేన్ద్రియసఞ్చయస్య।విద్వత్తమస్యాన్యకృతావమానమానాదికంప్యాభరణంబభూవ।౭। ఆవిద్యకాన్ జైవగుణాంస్తథాన్యాన్మాయామయాన్నైశగుణాంశ్చహిత్వా । విద్యామయాన్ స్వీయగుణాన్ భజన్తస్సద్యోవిముక్తావిబుధోత్తమాస్తే ।౮। అఖణ్డబోధైకరసేనిమజ్జనాదభిన్నమాలోక్యనుజీవసైన్ధవం। ఇతస్తతోటంతమనస్యజీవనంవిద్వత్తమంలోకఇహానుకంపతే ।౯। జనోజడాధీశమముంవిమన్యతేబుధోపిభూమ్యామపిచేతనేశ్వరం। అయంనిజానన్దజలాధినాయకోబభూవవర్ణైకతయేతియుజ్యతే ।౧౦। ప్రాజ్ఞోప్య హిప్రాజ్ఞపరోబుధేశ్వరస్స్వయంమహానప్యమహాన్ సుధీరధీః। అవ్యక్తతోవ్యక్తఇహాన్యఈశ్వరోనిరీశఆనన్దమయోపితత్పరః।౧౧।వ్యోమ్నోవిభుత్వంతరణేఃప్రకాశనంసుఖంసుషుప్తాదచలత్వమద్రేః। శరజ్జలాన్నిర్మలతాముపాహరన్విద్వానివైకోవివిధోమరన్దకః ॥౧౨॥ మత్తోనాన్యత్పూర్ణసమాధావవికల్పేయజ్జీవే శాద్యేతదసత్యజ్ఞడదృశ్యం । సమ్యక్ జ్ఞానీమన్యతఏవం వ్యవహారేప్రారబ్ధార్థోప్యత్రనదైన్యంభజతేహి॥౧౩॥జ్ఞాతాజ్ఞాతాన్ సర్వవికారానపలాప్యశ్రుత్యాచార్యప్రోక్తసరణ్యాభువివిద్వాన్। స్వాస్థ్యంభేజేనిర్విచికిత్సోనిర్మననస్సోయన్ధన్యస్సర్వశరీరిష్వఖిలాత్మా ॥౧౪॥ మత్స్యంయోగైరిన్ద్రియబృన్దంవిషయేభ్యస్సంగృహ్యాత్మాఖణ్డితనిడేబడిశాద్యైః। భుఙ్క్తేనిత్యంయోస్యసమీక్షాంవిబుధోపిశ్రేయస్సాక్షాన్మోపేక్షతఏతత్ఖలుచిత్రం ॥౧౫॥ ఆత్మారామంకేవలనిత్యానవవస్తంసర్వధ్వంసోద్యోగనిషణ్ణంవిషయాన్ధం। మిత్రస్వీయాపాయకృదోజోదురవాప్యంముగ్ధంవిద్వానప్యహసేవతఏకన్తం ॥౧౬॥ అగ్నిర్నిరిన్ధనఇవోపశమంప్రయాతియస్యేన్ద్రియప్రచయఏకచిదన్వితస్య। ఏకంనిరస్తపరివారమముంనివృత్తంసర్వోపినాక్రమితుమర్హతిహన్తలోకః ॥౧౭॥ లింగాత్మకస్త్రినయనోవృషభాధిరూఢస్స్వాలంకృతామృతకరోచలజాశ్రితాత్మా। భోగీన్ద్రభూషితతనుస్సితభస్మశుభ్రః కేనస్తుతోబుధవరశ్శివభక్తిమాన్ స్యాత్ ॥౧౮॥ నిత్యంద్విజోత్తమసమాశ్రితదివ్యదేహఃకంజాక్షఉద్ధృతనవాధికరూపఏకః। పీతాంబరోవిధృతదన్యలవాశ్రితోయంవిష్ణుఃకథన్నువిబుధోహరిభక్తిమాన్ స్యాత్ ॥౧౯॥ఏకాన్తసేవినమముంపరమాత్మనిష్ఠంనైకాన్తసేవినమహోవిదుషోపిచాహుః। సర్వాసుహృత్తమమథాపిసుహృత్తమన్తంసంసారవన్తమపి సంసృతిహీనమత్ర ॥౨౦॥ శ్రవణమనన

నిత్యధ్యాననిష్ఠైకలభ్యంవిగుణమమలబోధంపూర్ణమానన్దరూపం। స్తుతినతిజపపూజాపూర్వకైస్తోషితాత్తద్ద్రుతమితిస
గుణేశాన్మన్యతేహన్తలభ్యం।౨౧॥ శ్రుతినిగదితమార్గాన్మోక్షహేతోః ప్రజానాంబహవఇతిజడాత్మామన్యతేతేషుచైకం,
దృఢతరమవలంబ్యాయాసహీనంకృతార్థోభవతికిమితశైస్తైరిత్యహో క్లేశరూపైః ॥౨౨॥ వచనహృదయదూరబ్రహ్మ
ణోధ్యేయతాయాస్సగుణమమలదేహం వైష్ణవంవాథశైవం। సతతముపిముముక్షుర్ద్రాగుపాసీత మోహాదితివదతిజడ
స్తన్మధ్యగాత్మానభిజ్ఞః ॥౨౩॥ సకృదపివిగుణాత్మధ్యానహీనోయథేచ్ఛంవిహరతిబతశబ్దానర్థవాదానమత్వా। అపి
కథమతివర్ణోత్యాశ్రమీచేతిపృష్టస్సకలమిదమసత్యం యచ్ఛ్రుతంవక్తిమౌర్ఖ్యాత్ ॥ ౨౪ ॥ అసద్భిశ్చసద్భిర్విగీతోమలా
త్మాతథాసంప్రసృష్టోగుణైర్ద్వివిభావ్యైః। సశేషేణపూజ్యోప్యశేషేణపూజ్యస్స్వయోగార్థనిష్ఠోప్యయోగార్థనిష్ఠః॥౨౫
స్వసిద్ధోప్యసిద్ధస్త్వనన్యోపిసాన్తస్సమస్తారిరిష్టోసమస్తారిరన్యః। అసత్ఖణ్డితోపిస్వసత్ఖణ్డితో నోప్రపఞ్చస్థితోపిప్రప
ఞ్చస్థితోనో ॥ ౨౬ ॥ అహోనిర్గతిర్నాప్యయం సద్గతిర్విత్స్వపూర్వోపిసర్వానపూర్వోప్యవిత్స్యాత్। కృతాన్తా
తిదూరోకృతాన్తాతిదూరోబలానాప్తబోధోబలానాప్తబోధః ॥౨౭॥ అఖణ్డాత్మబోధేవిలీనాసుచిత్తోస్త్యవీచిస్సము
ద్రోయథాపూర్యమాణః। స్వతఃక్షోభహీనోన్యతశ్చాపి నిత్యంసదాభాతితేజోమయానన్దరూపః ॥ ౨౮ ॥ చిత్రన్ని
త్యందివిహివివిధాఃపక్షిణస్త్విద్రియాణిస్వజ్ఞస్యైవావరణరహితబ్రహ్మనీడేసమాధౌ।నిర్వ్యాపారాఅశనరహితాశ్శే
రతేయత్తదైకఃకర్మోలూకఃప్రబలఇతిజాగర్తిచారబ్ధబీజం ॥౨౯॥ కామాంభోధేర్ఘటభవమతిక్రోధభూభృత్సురేన్ద్రం
లోభధ్వాన్తాహారధిపమనన్మోహవాతోరగేశం। శ్రేయస్స్వీకృన్మదఫణిగరుత్మన్తమత్యార్తిసంకృన్మాత్సర్యాగ్నేర్వరు
ణమచిరాన్ముక్తిరాశ్రిత్యతద్జ్ఞం ॥ ౩౦ ॥ జీవోబ్రహ్మక్రమితుమనిశంభూపతిర్యాభ్యపతీశం యోగేయుద్ధేనిహతకరణ
వ్యూహదీవ్యత్పదాతిః। ఛిన్నస్వాన్తాద్యఖిలతురగోనష్టభూతద్విపేన్ద్రః పాతాదన్తైతనురథవరస్యైకఏవావశిష్టః॥౩౧
హేమాదౌబుధవణిగహోగైరికంకోపిదత్వాబ్రహ్మానన్దగ్రహణచతురోలౌకికానందదాతా। ఖణ్డాత్మానంస్వయ
మిహకరోత్యేవసర్వేష్వఖణ్డంవ్యత్యస్తత్వం తదితరజనేష్విత్యతేదుర్వణిక్త్వాత్॥౩౨॥ బృహద్రూపస్సర్వద్యుపవనహు
తాశాంబుధరణీఃప్రపఞ్చాంస్తత్కార్యక్షితిధరనదీసాగరముఖాన్। స్వతన్త్రస్సన్భుక్త్వాభువివరతి యోనిత్యసుము
ఖస్సఆరబ్ధవ్యాజాజ్జనహితకృతేభైక్షమటతి ॥౩౩॥ తిసృణాంమధ్యస్థేవిదుషినచితాంద్వేషధిషణా భవేత్కస్యాప్యత్ర
స్వయమఖిలసామ్యఞ్చభజతి। ద్వయోరాసీదత్రక్రముకఇవపార్శ్వేయసనతోస్తథాప్యస్యశ్రేయస్సుకృతిమతిరహోవ
ర్ధతఇహ ॥౩౪॥ త్ర్యవస్థాసాక్షీసన్ భవజనితదుఃఖక్షతికరోనృణాంహేలాఃపశ్యన్నవికలమనాస్సస్మితమపి। జగ
ద్రక్షాదక్షస్స్వయమపిసదాపన్నఇవయోవిచిన్త్యాస్వాధీనోజయతిభువివిద్వన్మణిరయం॥౩౫॥ మహావాక్యారణ్యామథన
జనితస్వాత్మహుతభుక్సమంవిద్యాపత్న్యావిజనతలశాలామపివిశన్। పరంజేతుంలోకంసకలకరణైరేవసహితస్సమాధి
శ్చిద్రూపేయజతిఖలువిద్వన్మఖివరః ॥ ౩౬ ॥ మృదన్వితతయాఘటోమృదితిచాహసత్కార్యమిత్యయంనజనయేచ్ఛిదా
మిహసమస్తసిద్ధాంఖలు। పురాపిజననాదథప్రళయతశ్చమృత్కుంభయోరభేదఇవసంభవేత్సదసతోశ్చమధ్యేతునో॥౩౭
సతోయదివిలక్షణంవపుషిజీవకార్యంభవేత్తదైక్యమపినోకదాయదివిలక్షణంనోతదా। నకార్యవచనార్థతాతదయము
త్రజీవోద్విధాభవత్యుభయసిద్ధయేత్వమితివాచ్యలక్ష్యార్థతః॥౩౮॥ అణుత్వవచనంమృషాభవతిముక్తికాలేస్యయత్స్వకర్మ
ఫలభుక్తయేవపుషఉత్క్రమాద్యాశ్శ్రుతాః। తదత్రభవబన్ధనేనహిమహత్వమస్యాగ్నతిధ్రువం భవితుమన్యథావద
తివేదబాహ్యాస్త్వయః ॥౩౯॥ అఖండసుఖపావకప్రభవపీషహ్యాత్మపద్మగస్ఫులింగగ్రహానర్థితశ్శ్రితిగురూక్తిశుష్కేన్ధ
నైః। ప్రపఞ్చవిషయాటవీన్ద్రితమితోస్తిదగ్ధ్వాఖిలాంస్వయఞ్చశమమేష్యతిధ్రువమదాహ్యభావాదహో ॥౪౦॥ స్వ
స్మాదన్యః కేవలాన్నాస్తిజీవః కర్తాభోక్తేత్యత్రయోభాతినిత్యం। ఇత్యేషోర్థస్సర్వవేదాన్తసిద్ధోప్యభ్యాసోతాప్రేత్య

తేస్వానుభూత్యై ॥౪౧॥ ఆవిర్భావో జ్యోతిషో ధ్యానతస్స్యాదిత్యర్థోయం ప్రోచ్యతే శ్రౌతవాక్యైః । ఏవం సత్యేవ్యత్ర
నోత్పాద్యతాం హా బ్రూతే కశ్చిత్తస్య సర్వాన్తరస్య ॥౪౨॥ లబ్ధవ్యత్వేనాయమాణేరసస్యాప్యా ప్యత్వన్నైత్యేవసి
ద్ధాన్తమాహ । సంస్కార్యత్వం యద్వికార్యత్వమస్మిన్నద్వైతాతీతేతన్మతిర్నప్రవిష్టా ॥౪౩॥ బ్రహ్మైవాహం సచ్చి
దానన్దరూపం సర్వాత్మాహం పూర్ణబోధస్వరూపః । సంవిత్సాహం దేవతాఖ్యాపరైవం నిత్యాభ్యాసాదత్రకైవల్య
భాక్స్యాత్ ॥౪౪॥ నిజయామలయాదృశానిజం స్ఫుటమానన్దముపశ్యతోభయం । ప్రభవేన్నమహత్క్వవాకదానిజదృ
క్పూర్ణతయాకుతోభయః ॥౪౫॥ దృశిదృశ్యవచఃకథంభవేదితివిద్వానపినిస్సమాధికః । శ్రవణేబతవేదనదృక్త్వాప్యపో
హ్యేయదితీహాదృశ్యతా ॥౪౬॥ అనుదినంశ్రుతిమస్తకోక్తం విగుణంబ్రహ్మతదేవభావయన్ । అళితామివకీటకోభృశం
హ్యచిరాదేతిబుధస్తదాత్మతాం ॥౪౭॥ కిమపియన్నబుధోత్రపశ్యేదణుమాత్రంపరమార్థసంస్థితా । హృదయాశ్రితవృ
త్తినిరోధాదనిశంబ్రహ్మతదేకమభ్యసేత్ ॥౪౮॥ అచలితహృదయస్థితాత్మతత్త్వోవిగళితరాగాదిదుర్గుణోవిబుధః । అ
నుసృతపరిశుద్ధశిష్టమార్గోవిదళితకర్మాదిబన్ధనోజయతి ॥౪౯॥ కథమితివిదుషోబ్రవీమినిష్ఠాంప్రశమితసంసారశోకమో
హభయాం । అనుపమసుఖపూర్ణనైజరూపాంప్రతిదినచిత్తాదిసంయమప్రభవాం ॥౫౦॥ అవికృతనిజబోధ నిత్యనిష్ఠే
ప్రవిహతలోకాదివాసనాశ్రితయే । స్వవిదుషితనుబన్ధుమోహవార్తావ్రజతిహివైయర్థ్యమశ్మగక్షురవత్ ॥౫౧॥ ప్రబ
లితవపురాత్మబోధనిష్ఠేసుదృఢితపుత్రాదికేషణాశ్రితయే। అవిదుషినిజబన్ధువేదవాక్యంవ్రజతిహివైయర్థ్యమశ్మగక్షు
రవత్ ॥౫౨॥ అవదదత్రహితాపకతప్యతాంరజసిసత్వగుణేపిచసాంఖ్యవాన్ । దినకరేవపుషి తామపీతరోజీవకర్మవి
దితాంబతచాన్యథా ॥౫౩॥ ప్రబలతాపనివృత్తిమపేక్షిణోనియతనిత్యసమాధిషుతత్పరాః । సకలతాపకకర్మచయ
క్షయాత్పరమగుశ్చపరావరదర్శనాత్ ॥౫౪॥ అఖిలలోకపతింపరమేశ్వరంస్వయముపేక్ష్యపరాత్పరమద్వయం । అహ
మితిప్రతిబుధ్యచనిర్భయంవిచరతోవిదుషోస్తికుతోభయం॥౫౫॥ సకలవేదవచఃప్రథితేపథిస్థితిముపేయుషినిజాత్మనిష్ఠయా
నిఖిలభూతసమూహకృతాభయేవిదుషికస్యభవేదిహదుర్మతిః ॥౫౬॥ సర్వచైత్యవిగతాత్మమానసశ్చిత్తవృత్తిచలితా
త్మచేతనః । ఖణ్డచేతనవిహీనచేతనస్తదనుశిష్యతఏవకోపిహి ॥౫౭॥ వాఙ్మనస్యథసమస్తవృత్తిభిస్తదసుషుప్రతిపద్య
తేతతః ।జీవభూతచిదాత్మసుతేక్రమాచ్చేతనానితుహాక్వవాముముక్షోః॥౫౮॥ పఞ్చయజ్ఞవిమలాఖిలేన్ద్రియఃపఞ్చమా
త్రియజనాత్యనుగ్రహః । పఞ్చకోశగళితాత్మవేదనఃపఞ్చతారహితమోక్షమశ్నుతే ॥౫౯॥ ఆత్మశాస్త్రనవచేలధా
రిణాప్యన్యశాస్త్రనిజపూర్వకన్థికాః ।రక్షితాఇవనవావనహేతోర్వేదవాక్యనివహాబుధేనచ ॥౬౦॥ అ[illegible]డిదం వపురా
దినాత్మనోబద్ధవిముక్తజనౌప్రపశ్యతః । అన్తరితస్తుతయోశ్శ్రుతివాక్యస్సాన్వ్యదిదంప్ర[illegible]దంచపశ్యతి॥౬౧॥ భుక్తిఫ
లేవిషదృష్టిరుత్తమాముక్తిఫలేమృతదృష్టిరుత్తమా । ఏవమహోవదతీహకేవలంనతువి[illegible]ననుతిష్ఠ స్వ[illegible]ం ॥౬౨॥ స
ర్వమిదంపరమాత్మసన్నిధౌజనవద్భాస్కరతోవిచేష్టతే । ఇత్థమిదంవచనంపరోక్షగంనైతదథోవిదితేపరోక్షతః ॥౬౩
బ్రహ్మవిదోద్వివిధాశ్శ్రుతిసిద్ధాలోకమితోయాన్తివిభేశ్చకేచిత్ । దేహాలయేపరతత్వ[illegible]న్యఇత్యాత్మవి[illegible]న్నియమో
నహిముక్త్యై ॥౬౪॥ శ్రుతిషునిగదితానితత్వానియఃపరమబోధకవక్త్రసరోజతః । విజితవిషయబృన్దఆబోధితోజయ
తిసకలలోకపూజ్యోబుధః ॥౬౫॥ యమనియమపురస్సరమాత్మనిస్వయమనన్యతయైవసంస్థితః । విషయా[illegible]రనశాఠిదు
రాత్మభిఃపరమవిచితఏవసంరాజతే ॥౬౬॥ ఉపనిషదుదితైకపికావళౌవిబుధవదనసన్మధుస్యన్దనాం । పరవశితమనా
స్సహిమూర్ఛితః పరవివిదిషుపాన్థలోకోభవేత్ ॥౬౭॥ పరమగురుపదాబ్జాభివాదనేచలయమగతిసంకలితేషణాత్
జననవిరహతాపసన్దీపితో రుదతినిజవధూస్మరణాదహో ॥౬౮॥ సఫలంజననన్తదీయమత్రవ్యగమత్సద్గురుపాద
పంకజంయః । క్షుధితోగృహిణంతతుంసుతప్తస్తృషితశ్శీతళితాపగామివద్రాక్ ॥౬౯॥ విమృష్టాశ్రవణం హ్యపేక్ష్య

తేనోపరిపూర్ణోదరకుణ్డవతోదనః । జలమాగళపీతగాంగకేనగృహమధ్యాం గణగేనచాతపత్రం , ౭౦ ! శ్రవణా
దవగచ్ఛతి ప్రాయశః పరమాత్మానమ ఖణ్డచిత్స్వరూపం । తదపిప్రస్తుతశోక మోహయోః ప్రవిహత్యైస్వాత్మ
సమాధిమాచరేత్ ॥ ౭౧ ॥ షడ్విధాడవితాహిసమాధయిస్సకలామ్నాయరహస్యవాచా । తాఙ్క్రమేణ
సమాచరతస్సతఃపరమానన్దసుధాబ్ధిశాయితాస్యాత్ ॥ ౭౨ । కరణానివీక్ష్యవిమలానిసద్గురుర్దయయావనైకహృద
యోధికారిణః । పరమార్థవస్తునిగమాన్తబోధితంనియమాదవైహితదనీతిబోధయేత్ । ౭౩ ॥ తదగ్రేసగచ్ఛేత్క
రణేశశోధనాద్వినయేనగౌణగురుపాదపంకజం। తదుక్తంనిజాత్మహృదయాన్తరస్థితంమనసానుసూక్ష్మమనిశంవిభావ
యేత్ ॥౭౪॥ నతతోన్యమార్గ ఇహవిద్యతేమహాఙ్బహుధోది తేషుమనసోవిశుద్ధయే।పరరూపలింగమతినైజతేజసా
యమథోపరేణపరమోవదిష్యతి ॥౭౫॥ అఖిలాగమోక్తవిమలాంశదర్శనం క్రమశోవిముక్తిజననేస్వతన్త్రితాం। భజ
తేయదేతదఖిలైర్ముముక్షుభిశ్శ్రీవణాత్పునైవకరణీయమాదరాత్॥ ౭౬ । సన్తతచిన్తాకులితంబహువిధరాగాదిపూ
రితంహృదయం । సతతంనిజచిత్రియుఙ్ఙ్కైవల్యానన్దమశ్నుతేవిబుధః ॥౭౭॥అమలీకృతనైజమనాస్సఫలితనిజజన్మవం
శజాఖిలజనః । జయతిస్వపదేనిరన్తరంయఃపరిపూర్ణానన్దసాగరోధరణౌ ॥౭౮॥ సుతరామవశంమనోస్తియస్యస్వ
యమేకాంతసమాధిశీలనాత్స్వవశం । విరచయ్యనిత్యసౌఖ్యంవ్రజతిసవిష్ణ్వాదిదుర్లభంపరమం ॥ ౭౯ ॥ అచిరాదచి
రద్యుత్రిప్రకాశంస్వచిరాపూర్వసమూహసంకలితం। శుచినాహృదయేనపశ్యతఃక్వచిదప్యస్తివిలోకనీయమల్పం ।౮౦॥
సంసారాదధికతరశ్రమైర్విరక్తశ్శోకానామఖిలగుణోత్కరంనివృత్త్యై। ఆచార్యంనిగమశిరోవచఃప్రసిద్ధంసంపృచ్ఛేద
మలతరాగుణంస్వశక్త్వం॥౮౧॥ ప్రత్యక్షంసులభమిదంపరాత్మతత్త్వం శ్రుత్యుక్తంప్రబలితపూర్వపుణ్యావద్భిః । విప్రా
ద్యైరఖిలజనైరపిప్రపఞ్చేవర్ణానాంనియమఇహాస్తినాశ్రమాణాం॥౮౨॥ వర్ణాద్యైరధికతరం గురుంప్రపద్యేదిత్యేషోని
యమఇహాస్వవేదనేచ్ఛోః। నన్వ్యానోప్యమలనిజాత్మతత్త్వవేత్తాస్వాచార్యోభవితుమిహార్హతిప్రవక్తా ॥౮౩। రాజా
నంద్విజఇతియద్గురుంప్రపేదేహ్యర్జ్యేబృహతివచఃప్రసిద్ధమస్తి। వ్యత్యాసోనభవతిచద్వయోర్విరుద్ధః పూర్వేషాంపరి
హరణంస్వదేశికానాం ॥౮౪॥ శాంత్యాయుక్తంగురుజనభక్తంలబ్ధ్వాశిష్యంనిజపదసక్తం । కృత్వాలోకేసజయతిము
క్త్యాస్వాత్మారామఃపరహితబుద్ధిః॥౮౫॥ఆత్మానన్యజ్జగదితిబుద్ధ్వాస్వస్మిన్నేవప్రతిదినవిష్ఠః। త్యక్త్వాసర్వంనిజసుఖలీన
స్సర్వారాధ్యోభవతిహివిద్వాన్॥౮౬॥సంసారాన్నిర్గమిషుమేనం సర్వందృష్ట్వాపరిజనబృన్దం। అన్తఃకంపంవ్రజతిచని
త్యంయేనాచారన్తమిహనముఞ్చేత్।౮౭॥సామ్రాజ్యాత్కారోనభవితుమర్హత్యతోస్కతిర్భవతిచయావత్ । త్యక్త్వాతద్దా
గ్భవసుఖబుద్ధింసన్న్యస్తస్స్యాత్సద్వశమతిర్వా॥౮౮॥ శమితేన్ద్రియాస్సహజబోధగతా విజనేస్థితావిషయభోగహతా ।
భువనేశ్వరాః పరసుఖాధిగతావిదుషాంవరాఉచితశీలమతా ॥౮౯॥ సకలేజనాఇతరబోధచణాశ్చరమేయుగేపరవ
శాఅపిహ్య కలుషేన్ద్రియాబహుళశోకయుతావిఫలాశ్రమాస్సఫలపాపరతాః । ౯౦। పరితాపినాంహృదయశీతళ
తావచసాభవేన్మృదుళితేనసతా। అనుతాపిభిర్గురుభిరేవమిదముదితామృతంపిబతికోనజనః॥౯౧॥ పిబతోగురోర్వచ
నసౌధరసంశ్రవణాద్భజేదజరతామరతా। నతుపీడనంద్దతిసుతైఃప్రబలైర్నచతత్సుఖంవిషయభోగభవం ॥ ౯౨ ॥ అ
ఖణ్డానన్దాత్మానిత్యమగ్నావిముక్తాఅవిద్యాదుఃఖాద్యానిత్యమగ్నాస్సుబద్ధాః।అముంవిస్పష్టార్థంశాస్త్రితస్సంవిదిత్వాప్య
హోదుఃఖేనమగ్నాఃకర్మవైచిత్ర్యమేతత్।౯౩॥ బలీయఃకర్మస్యాదిత్యనాత్మజ్ఞవార్తాంబలీయశ్చజ్ఞానంపూర్ణమాత్మ
జ్ఞవార్తాం।విజిజ్ఞాసుఃశ్రిత్వాకర్మణాందుర్బలత్వంమహోవాకార్యమైశ్చప్రత్యహంసాధయేద్ద్రాక్॥ ౯౪ ॥ ఇహప్రార
బ్ధాఖ్యంకర్మజీవద్విముక్తేప్యతిస్థైర్యోపేతంయద్బలీయోవదేత్తత్। ప్రతిబుధ్యేదేతద్వ్యదేహేవిముక్తేవినష్టంప్రజ్ఞా
నాత్తత్ప్రిబోధోబలీయాన్ ॥౯౫॥ వినష్టంభోగాత్స్యాత్కర్మచారబ్ధసంజ్ఞంనశక్యంతీవాద్రిత్యస్యనాశాత్సమాధేః।

శ్రుతిప్రోక్తాయాశ్చేదన్యథా నైవసిద్ధిర్విదేహాఖ్యాయాస్తద్భోగనాశోఽస్యముక్తేః ॥ ౯౬ ॥ జననశతాహితస్యబహుశోబహుజన్మనిమిత్తకర్మణోజననశతాహితేనసుకృతేన హానిర్భవతీత్యకామతః । పరమగురూదితేనసుధయావచసాహితమన్తరంగవత్తదనుస్మరణ్కృతోఽనుభయాద్భవతీహవిముక్తబన్ధనః ॥ ౯౭ । సకలజనశ్రితైకశరణేశ్వరీయణేఽపి దుషస్తుశర్మణోఽవిజనగతోఽపినిత్యసుఖవాఙ్భుజగోహననాదివర్జితః । కఠినతరాశ్రమేణసహితస్త్రితయాదధికేనసర్వథావిజనతలేనివసేన్నియమాన్నచరేదపికర్మగన్ధతః ॥౯౮॥ అధికతరాతతోఽపిగృహితానిఖిలాశ్రమికామసిద్ధితోజనికరకామ్యకర్మరహితఃకలినామయుగేయతిర్భవేత్ । శ్రుతిగదితాత్మవిదాసదృశస్సకలోత్తమసత్యవత్మనాగోవిజయతఏషవికామదృశాసురపూజితపాదపంకజః ॥౯౯॥ జనకముఖాయతస్స్వమనసస్సుతరామిహశుద్ధిమాగతావిషయసుఖాలయస్యవపుషోజనికారణకర్మనాశతః । తమిహవికామకర్మనిచయంపరమాదరయుక్తమానసాజననభయాకులావిదధతిప్రబలాహితపుణ్యసఞ్చయాః ॥౧౦౦॥ కౌణ్డిన్యాఖ్యమునేర్ముఖాత్పరతరంమాణ్డవ్యసంజ్ఞోమునిర్జీవన్ముక్తిపదంప్రపద్యచభృశంప్రారబ్ధదుఃఖార్దితః । తస్మైరోర్వసుధాతలేనిజవపుస్త్యాజయద్ధ్యానతస్తద్ధ్యానంనవినాకథంచనభవేన్ముక్తిర్నృణాంసంసృతేః ॥౧౦౧ జీవన్ముక్తిపదార్థినశ్శ్రీతి మతిధ్యానాదిరూపశ్శ్రమో యావానస్తివిదేహముక్తిమనసస్తావాన్యతోఽయంమునిః । సంహర్తుంసకలేన్ద్రియాణి తదనుష్ఠిత్యైవపద్మాసనేయత్నం తత్రచకారతీవ్రమితిసాబ్రూతేన్నపూర్ణాశ్రుతిః ॥౧౦౨ ॥ జీవన్ముక్తివిదేహముక్తిభిదయాహ్యద్వైతవాదశ్రుతిర్ముక్తేర్బ్రహ్మతయేతిచేన్నపరమాద్వైతానుభూతౌభిదా । సంసిద్ధాక్రమముక్తికారణపరోఽప్యద్వైతవాదశ్రుతిర్యుష్యజ్యేతవిశేషవాదతఇతస్సామాన్యవాదశ్రుతిః ॥౧౦౩॥ వ్రీహ్యాదిస్తుతుషాద్యపేతఇతరాభిఖ్యాకృతిభ్యాం యుతోఽభిన్నోఽస్మిన్ ఖలుతణ్డులాదిరితితద్భేదోఽభవేద్బ్రహ్మణః । తజ్జ్ఞానస్యతథాశ్రుతీరితతయాతతార్యమోక్షస్యచవ్యక్తంముక్తిచతుర్విధత్వముదితంవారాహవాక్యాదిభిః ।౧౦౪ । వైదేహీమప్యతీత్యస్వయమఖిలవరాంముక్తిమానన్దరూపాంసర్వప్రారబ్ధహాన్యాసతుమునిరఖిలామ్నాయవాచాంసుదూరం । ధ్యేయాతీతంవిరూపంసగుణవిగుణతోనామమాత్రస్తదన్యద్బ్రహ్మైవాభూదితీదంవచనమపితతశ్శ్రీయతేతత్రముఖ్యం ॥౧౦౫ తత్ప్రాప్యంజేహవచ్ఛిస్స్వయమపిపరమాచార్యవాక్యోపదేశాదిత్యేతేహ్యహురత్రశ్రుతిగదితరహస్యార్థగన్ధానభిజ్ఞాః । జ్ఞేయాస్తేయచ్ఛ్రుతీనాంవచఇదమథసంపత్స్యఇత్యేవ మాదిప్రామాణ్యం తత్రలబ్ధ్వాజయతితనుమతాగన్ధతోవానలభ్యం ॥౧౦౬॥ హిత్వాలీనాదశాఖ్యాఉపనిషదఇమంయద్విజాతీయభేదంద్వాత్రింశత్సంజ్ఞికాశ్చస్వయముపరిభవాయత్సజాతీయభేదం । నీరూపేతత్రచాష్టోత్తరశతకసమాఖ్యాస్స్వభేదంతథాయత్తదోఽభేదత్రయశ్చాప్యపవదతిదశైకాన్తనిష్ఠస్సమూర్ఖః ।౧౦౭ । ద్రష్టవ్యత్వంనిషిద్ధం భవతిచదశమేయాజ్ఞవల్క్యేనగార్గ్యైమాత్రిప్రాక్షీరితి ప్రాగతిరుషమనతిప్రశ్నవ్యదేవాఖ్యకస్య । యస్యార్వాచీనమస్మాదమలతరమిదంనిర్గుణం పృచ్ఛతస్తచ్ఛ్రుత్యామత్యాదిభిశ్చస్వ యమథతుపరాచీనవస్తుప్రసిద్ధ్యేత్ * * * * * * * * * * * * * * * *(౧౦౮)

—*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేపఞ్చదశోఽధ్యాయః*—

*బ్రహ్మ*స్వామింఛ్రీదక్షిణామూర్తిదత్తాత్రేయోమహామునిః । సమాధియోగమేవైకంప్రాధాన్యేనాహసాంకృతేః ॥ ఇతియద్భవతాప్రోక్తంతత్రసంశయితేమయా । అవధూతోపనిషదితస్మైశిష్యాయవైగురుః ।౨। సహాధ్యాత్మానిసర్వాణిసాధనానిసవవహి । ప్రతిషిద్ధ్యాభ్యనుజ్ఞాశ్చస్వైరాచారస్యసన్తదా ।౩। అధీతపూర్వాన్తామేతాంశ్రుణూపనిషదంమయా । యస్యాంబ్రహ్మవిదాంస్వైరవిహారశ్చవిధీయతే ।౪। దత్తాత్రేయంసమేత్యాథభగవన్తంససాంకృతిః । భగవన్ కోఽవధూతస్స్యాదితిపప్రచ్ఛతంకిల ।౫। కాస్థితిస్తస్యకింలక్ష్మకిన్నుసం సరణంత్వితి । దత్తాత్రేయశ్చభగవాన్ తం హోవాచదయానిధిః ।౬। అక్షరత్వాద్వరేణ్యత్వాద్ధూతసంసారబన్ధనాత్ । తత్త్వమస్యాదిలక్ష్యత్వాదవధూతఇతీర్య

తే ।౭। యోవిలంఘ్యాశ్రమాన్వర్ణానాత్మన్యేవస్థితస్సదా। అతివర్ణాశ్రమీయోగీఅవధూతస్సకథ్యతే ।౮ ।తస్యప్రియం
శిరఃకృత్వామోదోదక్షిణపక్షకః।ప్రమోదఉత్తరఃపక్షఆనన్దోగోష్పదాయతే।౯। గోవాలసదృశంశీర్షేనాపిమధ్యేనచా
ప్యధః। బ్రహ్మపుచ్ఛప్రతిష్ఠేతిపుచ్ఛాకారేణకారయేత్।౧౦।ఏవంచతుష్పథంకృత్వాతేయాన్తిపరమాంగతిం।ఇత్యుక్త్వా
చపునఃపారిహదత్తాత్రేయస్సన్యాసంకృతేః॥౧౧॥ నకర్మణానప్రజయాధనేనత్యాగేనైకేఅమృతత్వమానశుః।పరేణనాకం
నిహితంగుహాయాంవిభ్రాజదేతద్యతయోవిశంతి॥౧౨॥స్వేచ్ఛావిహరణంస్వైరంతత్సంసరణమిత్యపి। ధర్మాధర్మానతే
షాంతస్స్యాంబరావాదిగంబరాః॥ మేధ్యామేధ్యానచైతేషాంసంగ్రహణ్యేష్టిమాశ్రితాః। తేయజన్తేశ్వమేధన్తమస్త
ర్యాగంమహాబుధాః॥౧౪॥ సమహామఖఏవస్యాన్మహాయోగశ్చసాంకృతే ।కర్మైతదఖిలఞ్చిత్రంవిగాయేత్స్వైరమేవన॥
మహావ్రతన్తదేవస్యాత్సోవధూతోనమూఢవత్ । లిప్యతేపుణ్యపాపైశ్చనిస్సంగజ్ఞానవత్త్వతః ॥ ౧౬ ॥ యథారవి
స్సర్వరసాన్ ప్రభుఙ్క్తేహుతాశనశ్చాపిహిసర్వభక్షః । తథైవయోగీవిషయాన్ ప్రభుఙ్క్తేనలిప్యతేపుణ్యపాపైశ్చశు
ద్ధః ॥ ౧౭ ॥ ఆపూర్యమాణమచలప్రతిష్ఠంసముద్రమాపఃప్రవిశన్తియద్వత్ । తద్వత్కామాయంప్రవిశన్తిసర్వేస
శాంతిమాప్నోతినకామకామీ ॥ ౧౮ ॥ ననిరోధోనచోత్పత్తిర్న బద్ధోనచసాధకః । నముముక్షుర్నవైముక్తఇత్యే
షాపరమార్థతా ॥ ౧౯ ॥ ఐహికాముష్మికవ్రాతసిద్ధ్యైముక్త్యైచసిద్ధయే । బహుకృత్యంపురాస్యాన్మేతత్సర్వమధు
నాకృతం ॥ ౨౦ ॥ తదేవకృతకృత్యత్వంప్రతియోగిపురస్సరం। పరేచ్ఛాజనితారబ్ధబద్ధత్వాదిహసాంకృతే ॥ ౨౧ ॥
దుఃఖినోఽజ్ఞాస్సంసరన్తుకామంపుత్రాద్యపేక్షయా । పరమానన్దపూర్ణోహంసంసరామికిమిచ్ఛయా ॥౨౨। అనుతిష్ఠ
న్తుకర్మాణిపరలోకయియాసవః । సర్వలోకాత్మకఃకస్మాదనుతిష్ఠామికింకథం ॥౨౩॥ వ్యాచక్షతాన్తేశాస్త్రాణివే
దానధ్యాపయన్తువా । యేత్రాధికారిణోమేతునాధికారోక్రియత్వతః ॥౨౪॥ నిద్రాభిక్షేస్నానశౌచేనేచ్ఛామినక
రోమిచ ।ద్రష్టారశ్చేత్కల్పయన్తుకిమ్మేస్యాదన్యకల్పనాత్ ॥౨౫॥ గుఞ్జాపుఞ్జాదిదహ్యేతనాన్యారోపితవహ్నినా। నా
న్యారోపితసంసారధర్మానేవమహంభజే ॥౨౬॥ శృణ్వన్త్వజ్ఞాతతత్త్వాస్తేజానన్కస్మాచ్ఛృణోమ్యహం ।మన్యన్తాం
సంశయాపన్నానమన్యేహమసంశయః ॥౨౭॥విపర్యస్తోనిదిధ్యాసేత్కింధ్యానమవిపర్యయే । దేహాత్మత్వవిపర్యాసం
నకదాచిద్భజామ్యహం ॥౨౮॥ అహమ్మనుష్యఇత్యాది వ్యవహారోవినాప్యముం ।విపర్యాసంచిరాభ్యస్తవాసనాతో
వకల్పతే ॥౨౯॥ ఆరబ్ధకర్మణిక్షీణేవ్యవహారోనివర్తతే । కర్మక్షయేత్వసౌనైవశామ్యేద్ధ్యానసహస్రతః ॥౩౦॥ విరళ
త్వంవ్యవహృతేరిష్టఞ్చేద్ధ్యానమస్తుతే। బాధికర్మవ్యవహృతింపశ్యన్ ధ్యాయామ్యహంకుతః ॥ ౩౧ ॥ విక్షేపోనాస్తి
యస్మాన్మేనసమాధిస్తతోమమ । విక్షేపోవాసమాధిర్వామనసస్స్యాద్వికారిణః ॥౩౨॥ నిత్యానుభవరూపస్యకోమే
త్రానుభవఃపృథక్ । కృతంకృత్యంప్రాపణీయంప్రాప్తమిత్యేవనిత్యశః ॥౩౩॥ వ్యవహారోలౌకికోవాశాస్త్రీయోవా
న్యథాపివా । మమాకర్తురలేపస్యయథారబ్ధంప్రవర్తతాం ॥౩౪॥ అథవాకృతకృత్యోపిలోకానుగ్రహకామ్యయా।శా
స్త్రీయేణైవమార్గేణవర్తేహంమమకాక్షతిః ॥౩౫॥దేవార్చనస్నానశౌచభిక్షాదౌవర్తతాంవపుః।తారంజపతువాక్తద్వ
త్పఠత్వామ్నాయమస్తకం॥౩౬॥ విష్ణుంధ్యాయతుధీర్యద్వాబ్రహ్మానన్దేవిలీయతాం । సాక్ష్యహంకిఞ్చిదప్యత్రనకుర్వేనా
పికారయే ॥౩౭॥ కృతకృత్యతయాతృప్తఃప్రాప్తప్రాప్యతయాపునః। తృప్యన్నేవస్వమనసామన్యతేసౌనిరన్తరం॥౩౮॥
ధన్యోహంధన్యోహంనిత్యంస్వాత్మానమఞ్జసావేద్మి ।ధన్యోహంధన్యోహంబ్రహ్మానన్దోవిభాతిమేస్పష్టం॥౩౯ ధన్యోహం
ధన్యోహందుఃఖంసాంసారికంనవీక్షేద్య। ధన్యోహంధన్యోహంస్వస్యాజ్ఞానంపలాయితంక్వాపి॥౪౦॥ ధన్యోహంధన్యో
హంకర్తవ్యంమేనవిద్యతేకిఞ్చిత్ । ధన్యోధన్యోహంప్రాప్తవ్యంసర్వమత్రసంపన్నం॥౪౧॥ ధన్యోహంధన్యోహంతృప్తే
ర్మేకోపమాభవేల్లోకే। ధన్యోహంధన్యోహంధన్యోధన్యఃపునఃపునర్ధన్యః॥౪౨॥ అహోపుణ్యమహోపుణ్యం ఫలితంఫలి

తంద్రుఢం। అస్య పుణ్యస్య సంపత్తేరహో వయమహో వయం।౪౩। అహో జ్ఞానమహో జ్ఞానమహో సుఖమహో సుఖం।
అహో శాస్త్రమహో శాస్త్రమహో గురురహో గురుః ॥౪౪॥ య ఇదం శ్రద్ధయాఽధీతే కృతకృత్యశ్చ సోఽప్యతః। సురా
పానాదికృత్యేభ్యస్స పూతో భవతి ధ్రువం ।౪౫। స్వేచ్ఛాచారపరో భూయాద్విద్వి త్వేవం స కోఽమితి। సత్యమిత్యుపసం
హారేణాహ్రియతే దక్షిణాననః ॥౪౬॥ దత్తాత్రేయో హి భగవాన్ సర్వజ్ఞశ్శాన్తమానసః । సాక్షాన్నః పితృభూతస్య విష్ణో
రంశస్స సాత్త్వికః ॥౪౭॥ ఇతి సర్వప్రసిద్ధోఽస్తి స కథం విదుషామిహ। యథేష్టాచరణం ప్రాహ తన్మే బ్రూహి దయానిధే॥౪౮
శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్ కమలపత్రాక్షో దత్తాత్రేయో మహామునిః । స్వానుభూతిమహోల్లాసాదగ్ధవాదానురోధతః॥
స్వేచ్ఛాచారమువాచైవ న తు తస్య విధిత్సయా। యతస్స న తథా స్వేచ్ఛం చచారేతి శ్రుతిః క్వచిత్ ।౫౦॥ అథవా కృతకృత్యో
పిత్యాద్యైర్లోకైశ్చ సాత్త్వికే। ఆచారే తస్య ధీస్స్పష్టా లోకార్థా హ్యవగమ్యతే ॥౫౧॥ కర్మాదిసాధనోపేక్షా వచనాని
తు పద్మజ । స్వార్థాన్యేవాహ నాన్యార్థాన్యతో దోషో న కశ్చన ।౫౨ । తస్యేశ్వరవిముక్తత్వాజ్జీవన్ముక్త సమానతా।
దత్తాత్రేయస్య కర్మాదినైరపేక్ష్యం హి యుజ్యతే।౫౩। విదేహముక్తిహేతోస్తు సమాధేరుత్తమస్య చ। ప్రతిషేధోఽవధూ
తత్వాద్ధ్వస్తదుఃఖవివర్జనాత్ ।౫౪। బాహ్యం సాంసారికం దుఃఖం యతస్తస్య న విద్యతే। అతస్సమాధియోగేన తస్య ధీర
స్య కిం ఫలం ।౫౫। అన్యేషాం తాదృశీ నిష్ఠా యది బాహ్యాన్తరాపి చ। భవేచ్ఛ్రీహ్మావిదామత్ర సమాధిం మాచరన్తు తే।౫౬। స
మాధ్యభ్యాసవైముఖ్యాత్తస్య నేన్ద్రియసఙ్క్షయః । అవశో భవతి త్యేవం న క్వచిచ్ఛ్రూయతేఽపి చ ।౫౭। వశ్యేన్ద్రియా
స్తథా సర్వే మనుష్యా యది వా పరే । భవేయుస్తేఽప్యపేక్షన్తాం సమాధిం పద్మసంభవ ।౫౮। ఇన్ద్రియాణి హి విద్వాంసమపి
మథ్నన్తి సర్వదా । సమాధిహీనం లోకేషు విషయైర్బలవత్తరం ।౫౯। సమాధియోగిభిస్తాని వశితాని తు సర్వదా । స్వ
భృత్యా ఇవ వశ్యాని భవన్తి స్వస్వగోచరే ।౬౦। అతస్సమాధివైముఖ్యం దత్తాత్రేయేణ పద్మజ। సర్వేషామవిశేషేణ విహి
తం నేతి చిన్తయ ॥౬౧॥ యోగోపేక్షా తు విదుషాం స్వానుభూత్యుదయాత్పరం। ఉచితా కృతకృత్యత్వాచ్ఛోకమోహ
నిరాసతః ॥౬౨॥ న తు స్వరూపానుభవశ్రవణాత్కేవలాద్గురోః। సోచితా ధ్యానయోగస్య యతస్తచ్ఛ్రుతిశేషతా ॥
సాంకృతిః ప్రకృతస్తత్ర శ్రుతస్వానుభవో విధేః। అవధూతశ్రుతౌ చింత్యో న తు సస్వానుభూతిమాన్ ॥౬౪॥ పూర్వో
క్తదర్శనాఖ్యాయాం శ్రుతేరేతచ్ఛ్రుతేః పరం। శ్రుతత్వాత్తేన సాష్టాంగయోగస్య స్వప్రధానతా।౬౫॥ యజుర్వేదగ
తాహీయమవధూతశ్రుతిః పరా । దర్శనశ్రుతిరాసీచ్చ సామవేదగతా తతః ॥౬౬॥ పౌర్వాపర్యేత యోగాస్సైవదర్శ
నోపనిషత్పరా। గమ్యతే సర్వసిద్ధాన్తయోగాభ్యాసైకవాదినీ ॥౬౭॥ దర్శనోపనిషత్ప్రోక్తమష్టాంగఞ్చేదహాభ్యసేత్
తస్యానుభూతిరేషా స్యాదవధూతశ్రుతీరితా ।౬౮॥ శ్రోతవ్యం సాధ్యమేవాగ్రే పశ్చాత్తత్సాధనాని తు । అనుష్ఠితేషు తేష్వ
త్ర స్వయం సాధ్యం హి సిద్ధ్యతి ॥౬౯॥ అవధూతశ్రుతిప్రోక్తస్వానుభూతిర్న సాంకృతేః। యతోధన్యోహమిత్యాది దత్తా
త్రేయేణ గీయతే॥౭౦॥ ఇన్ద్రియాణామశేషాణాం యేషు నిశ్చేష్టతా సదా। అభవత్పుత్రికాంగానామివ తే పురుషోత్తమాః ॥
స్వానుభూతివిశిష్టా ఇత్యత్ర జ్ఞేయా మనీషిభిః। అథవా తాని చేష్టన్తే యేషాముచితకర్మసు ॥౭౨॥ స్వానుభూతియుతా
స్తేఽపి మహామోహవివర్జనాత్ । జీవన్ముక్తిపదారూఢాః పూజ్యా ఏవ మహాజనైః ॥౭౩॥ యోగాభ్యాసం వినా నైవ స్వా
నుభూతిశ్చ తాదృశీ। కస్యాపి సంభవేద్బ్రహ్మన్ సర్వశాస్త్రవిదోఽపి వా॥౭౪॥ స్వానుభూతివిశిష్టోఽహం యోగాభ్యాసః కృ
తోఽనయా। ఇత్యుక్తిమాత్రాద్విజ్ఞేయో న పుమాన్ స్వానుభూతిమాన్॥౭౫॥ ఇన్ద్రియాణి తు సర్వేభ్యో విషయేభ్యో మ
హాత్మనా। వ్యావర్తితాని యేన స్యుస్స ఏవ స్వానుభూతిమాన్ ॥౭౬॥ అభ్యస్తయోగస్సంసారవిముక్తః పురుషోత్తమః।
కృతార్థ ఇతి విజ్ఞేయస్స హి వశ్యేన్ద్రియో మహాన్ ॥౭౭॥ బహిర్ముఖాని సర్వాణి కృత్వా సంతతమాత్మనః । ఇన్ద్రియా
ణి కృతార్థోఽహమితి వాచా ఫలం కిము ॥౭౮ ॥ జ్ఞానం క్షణికవృత్తిస్స్యాద్యోగః ప్రత్యయసన్తతిః। నిశ్చేష్టతాం కథం గచ్ఛే
ద్వినా ప్రత్యయసంతతిం ॥౭౯॥ విషయేభ్యో వియుక్తానామిన్ద్రియాణాం పరాత్మని । సంయోగ ఏవ యోగస్సా శక్తైనైవ

పురుషార్థతా ॥౮౦॥ విషయాబహవస్సన్తిలోకేవిషధరోపమాః। మారేవసన్తువిబుధాబధ్నన్తుమనునేవవా ॥౮౧॥ యోగేనతానథస్వైరమటన్తునియతేన్ద్రియాః। నతేషాంస్వైరచేష్టాభిర్దూషణంవిద్యతేక్వచిత్ ॥౮౨॥ శబ్దాదివిషయజ్వాలామాలాకీర్ణేన్ద్రియాగ్నయః। దహన్తిలోకేసర్వేషామాత్మానంహ్యవివేకినాం ॥౮౩॥ తాన్మన్త్రేణేవయోగేనబద్ధ్వాయోగీశ్వరోమహాన్। తేషుసఞ్చరతుస్వచ్ఛంకామానిస్తస్యహేనవా ॥౮౪॥ యోగాభ్యాసవిహీనశ్చేదిన్ద్రియార్థేషుసఞ్చరేత్ । సజ్ఞానిప్రవరోవాస్తుదగ్ధఏవక్షణాద్భవేత్ ॥౮౫॥ సరూపనష్టచిత్తాసుర్జ్ఞానయోగీతికథ్యతే। అరూపనష్టచిత్తాసుర్ముఖ్యయోగీతిపద్మజ ॥౮౬॥ తత్రాద్యస్యప్రవృత్తిస్స్యాద్విషయేషుకదాచన। తథాపిస్వోచితేష్వేవనత్వశాస్త్రోదితేష్వపి ॥౮౭॥ నచతత్రాపిమోహస్స్యాన్మహాంస్తద్దోషదర్శనాత్ । సమాధియోగాభ్యాసేనతద్వృత్తిక్షయసంభవాత్ ॥౮౮॥ సమాధియోగసఞ్జాతసుధాపానేనతర్పితః। కథంవిషయసంపర్కభవంక్షారరసంపిబేత్॥ బ్రహ్మానన్దస్సకృచ్చిత్తేయద్యావిర్భూతఈదృశః। సయోగీసర్వదాతత్రరసికఃపరిధావతి ॥౯౦॥ సమాధియోగాదన్యత్రసుఖలేశోపినోద్భవేత్। సత్యంసత్యంపునస్సత్యంమాస్తువ్రతతవసంశయః ॥౯౧॥ సమాధియోగాభ్యాసేనదత్తాత్రేయోపిసోధికం । లబ్ధ్వావిషయవైతృష్ణ్యమవధూతోభవత్తథా ॥౯౨॥ తస్మాత్త్వమిన్ద్రియగ్రామంనియమ్యసతతంవిభో। పరమాత్మనిమద్వాక్యాద్యోజయాంభోజసంభవ॥ * * * (౯౩)

—*ఇతితత్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదేషోడశోధ్యాయః*—

—*శ్రీగురుమూర్తిః*— పునశ్చతేప్రవక్ష్యామియోగమార్గస్యవైభవం । యస్యశ్రవణమాత్రేణవిధేధన్యోభవిష్యసి ॥౧॥ సుఖదుఃఖాదిమోహేషుయథాసంసారిణాంస్థితిః। తథాజ్ఞానీయదాతిష్ఠేద్వాసనావాసితస్తదా ॥౨॥ తయోర్నాస్తివిశేషోత్రసమాసంసారభావనా । జ్ఞానఞ్చేదీదృశఞ్జాతమజ్ఞానంకీదృశంపునః ॥౩॥ జ్ఞాననిష్ఠోవిరక్తోపిధర్మజ్ఞోపిజితేన్ద్రియః। వినాదేహోపియోగేననమోక్షంలభతేవిధే ॥౪॥ అపక్వాఃపరిపక్వాశ్చదేహినోద్వివిధాస్స్మృతాః। అపక్వాయోగహీనాస్తుపక్వాయోగేనదేహినః ॥౫॥ సర్వోయోగాగ్నినాదేహోహ్యజడశ్శోకవర్జితః । జడస్తుపార్థివోజ్ఞేయోహ్యపక్వోదుఃఖదోభవేత్ ॥౬॥ ధ్యానస్థోసౌతథాప్యేవమిన్ద్రియైర్వివశోభవేత్। తానిగాఢంనియమ్యాపితథాప్యన్యైఃప్రబధ్యతే ॥౭॥ శీతోష్ణసుఖదుఃఖాద్యైర్వ్యాధిభిర్మానసైస్తథా। అన్యైర్నానావిధైర్జీవైశ్శస్త్రాగ్నిజలమారుతైః ॥౮॥ శరీరంపీడ్యతేతైస్తైశ్చిత్తంసంక్షుభ్యతేతతః। తథాప్రాణవిపత్తౌతుక్షోభమాయాతిమారుతః ॥౯॥ తతోదుఃఖశతైర్వ్యాప్తంచిత్తంక్షుబ్ధంభవేన్నృణాం। దేహావసానసమయేచిత్తేయద్యద్విభావయేత్॥ తత్తదేవభవేజ్జీవఇత్యేవంజన్మకారణం । దేహాన్తేకింభవేజ్జన్మతన్నజానాతిమానవః ॥౧౧॥ తస్మాజ్జ్ఞానఞ్చవైరాగ్యంజీవేస్యాత్కేవలశ్రమః। పిపీలికాయథాలగ్నాదేహేధ్యానాద్విముచ్యతే ।౧౨। అసౌకింవృశ్చికైర్దష్టోదేహాన్తేవాకథంసుఖీ। తస్మాన్మూఢానజానన్తిమిథ్యాతర్కేణవేష్టితాః ॥౧౩॥ అహంకృతిర్యథాయస్యనష్టాభవతితస్యవైదేహస్స్యాత్తుతథానష్టోవ్యాధయశ్చాస్యకింపునః ।౧౪। వ్యాధీనామాలయేదేహేయస్యపుష్టాస్త్యహంకృతిః। జలాగ్నిశస్త్రఘాతాదిబాధాతస్యభవిష్యతి ।౧౫। యదాయదాపరిక్షీణాపుష్టావాహంకృతిర్భవేత్ । తదాతదాస్యవశ్యంతిప్రవర్ధన్తేరుగాదయః ।౧౬॥ కారణేనవినాకార్యంనకదాచనవిద్యతే । అహంకారంవినాతద్వద్దేహోదుఃఖంకథంభవేత్ ॥౧౭॥ శరీరేణజితాస్సర్వేశరీరంయోగిభిర్జితం । తత్కథంకురుతేతేషాంసుఖదుఃఖాదికంఫలం ॥౧౮॥ ఇన్ద్రియాణిమనోబుద్ధిఃకామక్రోధాదికఞ్జితం। తేనైవవిజితంసర్వంనాసౌకేనాపిబాధ్యతే॥౧౯॥ మహాభూతానితత్త్వానిసంహృతానిక్రమేణచ । సప్తధాతుమయోదేహోదగ్ధోయోగాగ్నినాశనైః॥౨౦॥ దేవైరపినలక్ష్యేతయోగదేహోమహాబలః । భేదబద్ధవినిర్ముక్తోనానాశక్తిధరఃపరః ॥౨౧॥ యథాకాశస్తథాదేహఆకాశాదపినిర్మలః

సూక్ష్మాత్సూక్ష్మతరో దృశ్యః స్థూలాత్ స్థూలో జడాజ్జడః ॥౨౨॥ ఇచ్ఛారూపో హి యోగీన్ద్రః స్వతన్త్రస్త్వజరోఽమరః । క్రీడతే త్రిషు లోకేషు లీలయా యత్ర కుత్రచిత్ ॥౨౩॥ అచిన్త్యశక్తిమాన్ యోగీ నానారూపాణి ధారయేత్ । సంహరేచ్చ పునస్తాని స్వేచ్ఛయా విజితేన్ద్రియః ॥౨౪॥ నాసౌ మరణమాప్నోతి పునర్యోగబలేన తు । హతేన మృత ఏవాసౌ మృతస్య మరణం కుతః ॥౨౫॥ మరణం యత్ర సర్వేషాం తత్రాసౌ పరిజీవతి । యత్ర జీవన్తి మూఢాస్తు తత్రాసౌ మృత ఏవ వై ॥౨౬॥ కర్తవ్యం నైవ తస్యాస్తి కృతేనాసౌ న లిప్యతే । జీవన్ముక్తస్సదా స్వచ్ఛస్సర్వదోషవివర్జితః ॥౨౭॥ విరక్తా జ్ఞానినశ్చాన్యే దేహేన విజితాస్సదా । తే కథం యోగిభిస్తుల్యా మాంసపిణ్డాః కుదేహినః ॥౨౮॥ దేహాన్తే జ్ఞానిభిః పుణ్యాత్పాపాచ్చ ఫలమాప్యతే । ఈదృశస్తు భవేత్తత్తద్భుక్త్వా జ్ఞానీ పునర్భవేత్ ॥౨౯॥ పశ్చాత్పుణ్యేన లభతే సిద్ధేన సహసంగతిం । తతస్సిద్ధస్య కృపయా యోగీ భవతి నాన్యథా ॥౩౦॥ తతో నశ్యతి సంసారో నాన్యథా శివభాషితం । యోగేన రహితం జ్ఞానం న మోక్షాయ భవేద్విధే ॥౩౧॥ జ్ఞానేనైవ వినా యోగో న సిధ్యతి కదాచన । జన్మాన్తరైశ్చ బహుభిర్యోగో జ్ఞానేన లభ్యతే ॥౩౨॥ జ్ఞానన్తు జన్మనైకేన యోగాదేవ ప్రజాయతే । తస్మాద్యోగాత్పరతరో నాస్తి మార్గస్తు మోక్షదః ॥ ప్రవిచార్య చిరం జ్ఞానం ముక్తోఽహమితి మన్యతే । కిమసౌ మననాదేవ ముక్తో భవతి తత్క్షణాత్ ॥౩౪॥ పశ్చాజ్జన్మాన్తరశతైర్యోగాదేవ విముచ్యతే । న తథా భవతో యోగాజ్జన్మమృత్యూ పునః పునః ॥౩౫॥ ప్రాణాపానసమాయోగశ్చన్ద్రసూర్యైకతా భవేత్ । సప్తధాతుమయం దేహమగ్నినా రఞ్జయేద్ధ్రువం ॥౩౬॥ వ్యాధయస్తస్య నశ్యన్తి చ్ఛేదఖాతాదికం కథం । తదాసౌ పరమాకాశరూపో దేహ్యవతిష్ఠతి ॥౩౭॥ కిం పునర్బహునోక్తేన మరణం నాస్తి తస్య వై । దేహీవ దృశ్యతే లోకే దగ్ధకర్పూరవత్స్వయం ॥౩౮॥ చిత్తం ప్రాణేన సంబద్ధం సర్వజీవేషు సంస్థితం । రజ్వా యద్వత్సుసంబద్ధః పక్షీ తద్వదిదం మనః ॥౩౯॥ నానావిధైర్విచారైస్తు న సాధ్యం జాయతే మనః । తస్మాత్తస్య జయోపాయః ప్రాణ ఏవ హి నాన్యథా ॥౪౦॥ తర్కైర్జల్పైశ్శాస్త్రజాలైర్యుక్తిభిర్మన్త్రభేషజైః । న వశో జాయతే ప్రాణస్సిద్ధోపాయం వినా విధే ॥౪౧॥ ఉపాయన్తమవిజ్ఞాయ యోగమార్గే ప్రవర్తతే । ఖణ్డజ్ఞానేన సహసా జాయతే క్లేశవత్తరః ॥౪౨॥ యో జిత్వా పవనం మోహాద్యోగమిచ్ఛతి యోగినాం । సోఽపక్వకుంభమారుహ్య సాగరం తర్తుమిచ్ఛతి ॥౪౩॥ యస్య ప్రాణో విలీనోఽన్తస్సాధకే జీవితే సతి । పిణ్డో న పతితస్తస్య చిత్తదోషైః ప్రబాధ్యతే ॥౪౪॥ శుద్ధే చేతసి తస్యైవ స్వాత్మజ్ఞానం ప్రకాశతే । తస్మాజ్జ్ఞానం భవేద్యోగాజ్జన్మనైకేన పద్మజ ॥౪౫॥ ముముక్షుభిః ప్రాణజయః కర్తవ్యో మోక్షహేతవే । యోగాత్పరతరం పుణ్యం యోగాత్పరతరం శివం ॥౪౬॥ యోగాత్పరతరం సూక్ష్మం యోగాత్పరతరం నహి । యోఽపానప్రాణయోరైక్యం స్వరజో రేతసోస్తథా ॥౪౭॥ సూర్యాచన్ద్రమసోర్యోగో జీవాత్మపరమాత్మనోః । ఏవన్తు ద్వన్ద్వజాలస్య సంయోగో యోగ ఉచ్యతే ॥౪౮॥

బ్రహ్మా సద్గురో మమ సఞ్జాతస్సంశయోఽత్ర మహాన్ ఖలు । జరామరణరోగాదిహానిర్దేహస్య వై కథం ॥౪౯॥ స్వతస్సిద్ధం హి షడ్భావవత్త్వం సర్వత్ర కథ్యతే । స్వతస్సిద్ధస్య ధర్మస్య నాశశ్చేత్కా వ్యవస్థితిః ॥౫౦॥ మనఃప్రాణేన్ద్రియాణాం చ జయో జీవద్విముక్తయే । అవశ్యకార్య ఏవ స్యాన్న తు దేహజయో గురో ॥౫౧॥ న చాయం నియమోఽస్త్యస్య జయాభావే త్రివర్ష్మణః । నాన్యేషాఞ్జయ ఇత్యస్య సహభావాచ్ఛ్రుతేస్సదా ॥౫౨॥ దేహస్య సన్తతిర్దృష్టా వియోగశ్చ పునః పునః ॥ అన్యేషామిన్ద్రియాదీనాం తౌ న దృష్టౌ హి సద్గురో ॥౫౩॥

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ యుక్తమేవ త్వయా పృష్టమత్ర బ్రహ్మన్ సుబుద్ధిమన్ । తథాపి శ్రుణు వక్ష్యామి సమాధానం సయుక్తికం ॥౫౪॥ జీవన్ముక్త్యైన దేహస్య విజయోఽత్ర నియమ్యతే । న వై దేహ్యాచ ముక్త్యై తే పరేషాం వా న సంశయః ॥౫౫॥ మనఆద్యాన్తరాణాం హి తత్త్వానాం నియమో జయే । దేహవిస్మృతిరూపా చ వై దేహీ ముక్తిరుచ్యతే ॥౫౬॥ తథాపి ముక్తిరన్యైషా సిద్ధిమార్గానురోధినీ । విచిత్రశక్తిసంయుక్తా స్వదేహజయపూర్వికా ॥౫౭॥ యోగశాస్త్రప్రసిద్ధాస్తి నాత్ర కార్యా విచారణా । పిణ్డస్య పతనాభావో దగ్ధకర్పూరవల్లయః ॥౫౮॥

సిద్ధిమార్గవిహీనస్య జితప్రాణాదికస్య వా । జీవన్ముక్తస్య వాఽన్యస్య న వైభవితుమర్హతః ॥౫౯॥ జరామరణరోగాదిస్వ
తస్సిద్ధోఽపి సర్వశః । ప్రాయశో బహుశో యోగమహిమ్నా త్రనివర్తతే ॥౬౦॥ యోగశ్చ ద్వివిధో జ్ఞేయస్సిద్ధియోగ ఇతీతరః
జ్ఞానయోగశ్చ తత్రాయం సిద్ధియోగః ప్రపఞ్చితః ॥౬౧॥ న చాత్ర జ్ఞానమస్త్యన్తం ప్రతిషిద్ధం మయా విధే । జ్ఞానపూర్వకయో
గోఽపి ప్రోక్తస్సిద్ధిప్రపూర్వకః ॥౬౨॥ జ్ఞానయోగచికీర్షోశ్చ దేహారోగ్యమపేక్షతే । అన్యథాఽఽత్మపరబ్రహ్మధ్యానాభ్యా
సవిరోధతః ॥౬౩॥ రోగావిష్కృతిహీనేషు కాలేషు పురుషోత్తమః । త్రిప్రాభ్యాసవశాజ్జీవన్ముక్తస్స్యాదేవ యద్యపి ॥౬౪॥
తథాపి ముక్త్యైమన్దస్య చిరాభ్యాసవ్యపేక్షయా । కాయసిద్ధిశ్శ్రితా ప్రోక్తా తస్మాన్నాస్త్యత్ర తే భ్రమః ॥ * * (౬౫)

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే సప్తదశోఽధ్యాయః * —

అథ యోగశిఖాం వక్ష్యే సర్వజ్ఞానేషు చోత్తమామ్ । యథానుధ్యాయతో మన్త్రం గాత్రకమ్పో న జాయతే ॥౧॥ ఆసనం పద్మ
కం బద్ధ్వా యచ్చాన్యదపి రోచతే । నాసాగ్రే దృష్టిమారోప్య హస్తపాదౌ చ సంయతౌ ॥౨॥ మనస్సంగృహ్య సర్వత్ర ఓంకా
రం తత్ర చిన్తయేత్ । ధ్యాయతే సతతం ప్రాజ్ఞో హృత్కృత్వా పరమేశ్వరమ్ ॥౩॥ ఏకస్తమ్భే నవద్వారే త్రిస్థూణే పఞ్చదై
వతే । ఈదృశే తు శరీరే వా మతిమానుపలక్షయేత్ ॥౪॥ ఆదిత్యమణ్డలాకారం రశ్మిజ్వాలాసమాకులమ్ । తస్య మధ్య
గతం వహ్నిం ప్రజ్వలేద్దీపవర్తివత్ ॥౫॥ దీపశిఖా తు యా మాత్రా సా మాత్రా పరమేశ్వరే । భిన్ద్ధి యోగినస్సూర్యం యో
గాభ్యాసేన వై పునః ॥౬॥ ద్వితీయం సుషుమ్నాద్వారం పరిశుభ్రం సమర్పితమ్ । కపాలసంపుటం భిత్త్వా తతః పశ్యతి తత్ప
దమ్ ॥౭॥ పుణ్యమేతత్సమాసాద్య సంక్షిప్య కథితం మయా । లబ్ధయోగోఽథ బుధ్యేత ప్రసన్నం పరమేశ్వరమ్ ॥౮॥ జన్మాన్తర
సహస్రేషు యదా క్షీణం తు కిల్బిషమ్ । తదా పశ్యతి యోగేన సంసారోచ్ఛేదనం మహత్ ॥౯॥ అధునా సంప్రవక్ష్యామి యో
గాభ్యాసస్య లక్షణమ్ । మరుజ్జయో యస్య సిద్ధస్సేవయేత్తం గురుం సదా ॥౧౦॥ గురువక్త్రప్రసాదేన కుర్యాత్ప్రాణ
జయం బుధః । వితస్తిప్రమితం దైర్ఘ్యం చతురఙ్గులవిస్తృతమ్ ॥౧౧॥ మృదులం ధవలం ప్రోక్తం వేష్టనాంబరలక్షణమ్ । నిరుధ్య
మారుతం గాఢం శక్తిచాలనయుక్తిభిః ॥౧౨॥ అష్టధా కుణ్డలీభూతాం ఋజ్వీం కుర్యాత్తు కుణ్డలీమ్ । వాయోరాకుఞ్చనం కు
ర్యాత్ కుణ్డలీం చాలయేత్తతః ॥౧౩॥ మృత్యువక్త్రగతస్యాపి తస్య మృత్యుభయం కుతః । ఏతదేవ పరం గుహ్యం కథితం తు మయాఽత
వ । వజ్రాసనగతో నిత్యమూర్ధ్వాకుఞ్చనమభ్యసేత్ । వాయునా జ్వలితో వహ్నిః కుణ్డలీమనిశం దహేత్ ॥౧౫॥ సన్తప్తా సాగ్నినా
జీవా శక్తిస్త్రైలోక్యమోహినీ । ప్రవిశేచ్చన్ద్రదణ్డే తు సుషుమ్నావదనాన్తరే ॥౧౬॥ వాయునా వహ్నినా సార్ధం బ్రహ్మర
న్ధ్రం భినత్తి సా । విష్ణుగ్రన్థిస్తతో భిత్త్వా రుద్రగ్రన్థౌ చ తిష్ఠతి ॥౧౭॥ తతస్తు కుమ్భకైర్గాఢం పూరయిత్వా పునః పునః । అథా
భ్యసేత్సూర్యభేదముజ్జాయీం చాపి శీతలీమ్ ॥౧౮॥ భస్త్రీం చ సహితాం నామ స్యాచ్చతుష్టయకుమ్భకః । బన్ధత్రయేణ సం
యుక్తః కేవలప్రాప్తికారకః ॥౧౯॥ అథాస్య లక్షణం సమ్యక్ కథయామి సమాసతః । ఏకాన్తమనసా వేద్యం శృణు పంకజ
సంభవ ॥౨౦॥ ఏకాకినా సముపగమ్య వివిక్తదేశం ప్రాణాదిరూపమమృతం పరమార్థతత్త్వమ్ । లఘ్వాశినా ధృతిమతా పరి
భావితవ్యం సంసారరోగహరమౌషధమద్వితీయమ్ ॥౨౧॥ సూర్యనాడ్యా సమాకృష్య వాయుమభ్యాసయోగినా । విధి
వత్కుమ్భకం కృత్వా రేచయేచ్ఛీతరశ్మినా ॥౨౨॥ ఉదరే బహురోగఘ్నం క్రిమిదోషాన్నిహన్తి చ । ముహుర్ముహురి
దం కార్యం సూర్యభేదముదాహృతమ్ ॥౨౩॥ నాడీభ్యాం వాయుమాకృష్య కుణ్డల్యాః పార్శ్వయోః క్షిపేత్ । ధారయే
దుదరే పశ్చాద్రేచయేదిడయా సుధీః ॥౨౪॥ కణ్ఠే కఫాదిదోషఘ్నం శరీరాగ్నివివర్ధనమ్ । నాడీజలాపహం ధాతుగతదో
షవినాశనమ్ ॥౨౫॥ గచ్ఛతస్తిష్ఠతః కార్యముజ్జాయ్యాఖ్యం తు కుమ్భకమ్ । ముఖేన వాయుం సంగృహ్య ఘ్రాణరన్ధ్రేణ రేచయేత్ ॥
శీతలీకరణం చేదం హన్తి పిత్తం క్షుధాం తృషామ్ । స్తనయోరథ భస్త్రేవ లోహకారస్య వేగతః ॥౨౭॥ రేచయేత్పూర

యేద్వాయుమాశ్రయన్ దేహగంధియా । యదాశ్రమోభవేద్దేహే తదాసూర్యేణపూరయేత్ ॥౨౮॥ కణ్ఠసంకోచనం కృత్వాపునశ్చన్ద్రేణ రేచయేత్ । వాతపిత్తశ్లేష్మహరం శరీరాగ్నివివర్ధనం ॥౨౯॥ కుణ్డలీబోధకం వక్త్రదోషఘ్నం శుభదం సుఖం । బ్రహ్మనాడీముఖాన్తస్థకఫాద్యర్గళనాశనం ॥౩౦॥ సమ్యగ్గన్ధం సముద్భూతం గ్రన్థిత్రయవిభేదకం । విశేషేణైవకర్తవ్యో భస్త్రాఖ్యః కుంభకస్త్వయం ॥౩౧॥ బన్ధత్రయమథేదానీం ప్రవక్ష్యామి యథాక్రమం । నిత్యం కృతేన తేనాసౌ వాయోర్జయమవాప్నుయాత్ ॥౩౨॥ చతుర్ణామపి భేదానాం కుంభకే సముపస్థితే । బన్ధత్రయమిదం కార్యం వక్ష్యమాణం మయా హి తత్ ॥౩౩॥ ప్రథమో మూలబన్ధస్తు ద్వితీయోడ్యాయణాభిధః । జాలన్ధరస్తృతీయస్తు లక్షణం కథయామ్యహం ॥౩౪॥ గుదం పార్ష్ణ్యాతు సంపీడ్య వాయుమాకుఞ్చయేద్బలాత్ । వారంవారం యథాచోర్ధ్వం సమాయాతి సమీరణః ॥౩౫॥ ప్రాణాపానౌ నాదబిన్దూ మూలబన్ధేన చైకతాం । గత్వా యోగస్య సంసిద్ధిం యచ్ఛతో నాత్ర సంశయః ॥౩౬॥ కుంభకాన్తే రేచకాదౌ కర్తవ్యస్తూడ్డియాణకః । బన్ధో యేన సుషుమ్నాయాం ప్రాణస్తూడ్డీయతే యతః ॥ ౩౭ ॥ తస్మాదుడ్డీయణాఖ్యోయం యోగిభిస్సముదాహృతః । ఉడ్డీయాణస్తు సహజం గురుణా కథితం సదా ॥౩౮॥ అభ్యసేత్తదతన్ద్రిస్తు వృద్ధోపి తరుణో భవేత్ ॥ నాభేరూర్ధ్వమధశ్చాపి తాణం కుర్యాత్ప్రయత్నతః ॥౩౯॥ షాణ్మాస మభ్యసేన్మృత్యుం జయత్యేవ న సంశయః । పూరకాన్తే తు కర్తవ్యో బన్ధో జాలంధరాభిధః ॥౪౦॥ కణ్ఠసంకోచరూపోసౌ వాయుమార్గనిరోధకః । కణ్ఠమాకుఞ్చ్య హృదయే స్థాపయేద్దృఢమిచ్ఛయా ॥౪౧॥ బన్ధో జాలంధరాఖ్యోయమమృతాప్యాయకారకః అధస్తాత్కుఞ్చనేనాశు కణ్ఠసంకోచనే కృతే ॥౪౨॥ మధ్యే పశ్చిమతాణేన స్యాత్ప్రాణో బ్రహ్మనాడిగః । వజ్రాసనస్థితో యోగీ చాలయిత్వాతు కుణ్డలీం ॥౪౩॥ కుర్యాదనన్తరం భస్త్రీం కుణ్డలీమాశు బోధయేత్ । భిద్యన్తే గ్రన్థయో వంశే తప్తలోహశలాకయా ॥౪౪॥ తథైవ పృష్ఠవంశే స్యాద్గ్రన్థిభేదస్తు వాయునా । పిపీలికాయాం లగ్నాయాం కణ్డూస్తత్ర ప్రవర్తతే । సుషుమ్నాయాం తథాభ్యాసాత్సతతం వాయునా భవేత్ । రుద్రగ్రన్థిం తతో భిత్వా తతో యాతి శివాత్మకం ॥౪౬॥ చన్ద్రసూర్యౌ సమౌ కృత్వా తయోర్యోగః ప్రవర్తతే । గుణత్రయమతీతస్స్యాద్గ్రన్థిత్రయవిభేదనాత్ ॥ ౪౭॥ శివశక్తిసమాయోగే జాయతే పరమా స్థితిః । యథా కరీ కరేణైవ పానీయం ప్రపిబేత్సదా ॥౪౮॥ సుషుమ్నావజ్రనాలేన పవమానం గ్రసేత్తథా । వజ్రదణ్డసముద్భూతా మణయశ్చైకవింశతిః ॥౪౯॥ సుషుమ్నాయాం స్థితాస్సర్వే సూత్రే మణిగణా ఇవ । మోక్షమార్గే ప్రతిష్ఠానా సుషుమ్నా విశ్వరూపిణీ ॥౫౦॥ యథైవ నిశ్చితః కాలశ్చన్ద్రసూర్యనిబన్ధనాత్ । ఆపూర్య కుంభితో వాయుర్బహిర్నో యాతి సాధకే ॥౫౧॥ పునః పునస్తద్వదేవ పశ్చిమద్వారలక్షణం । పూరితస్తు స తద్వారైరీషత్కుంభకతాం గతః ॥౫౨॥ ప్రవిశేత్సర్వగాత్రేషు వాయుః పశ్చిమమార్గతః । రేచితః క్షీణతాం యాతి పూరితం పోషయేత్తతః ॥౫౩॥ యత్రైవ జాతం సకలేబరం మనస్తత్రైవ లీనం కురుతే స యోగతః । స ఏవ ముక్తో నిరహంకృతిస్సుఖీ మూఢా న జానన్తి హి పిణ్డపాతినః చిత్తం వినష్టం యది భాసితం స్యాత్తత్ర ప్రతీతో మరుతోపి నాశః । న చేద్యది స్యాన్నతు తస్య శాస్త్రం నాత్మప్రతీతం న గురుర్న మోక్షః ॥ జంబుకో రుధిరం యద్వద్బలాదాకృష్యతి స్వయం । బ్రహ్మనాడీ తథా ధాతూన్ గ్రసన్తతాభ్యాసయోగతః ॥౫౬॥ అనేనాభ్యాసయోగేన నిత్యమాసనబన్ధతః । చిత్తం విలీనతామేతి బిన్దుర్నో యాత్యధస్తథా ॥౫౭॥ రేచకం పూరకం ముక్త్వా వాయునా స్థీయతే స్థిరం । నానానాదాః ప్రవర్తన్తే సంస్రవేచ్చన్ద్రమణ్డలం ॥౫౮॥ నశ్యన్తి క్షుత్పిపాసాద్యాస్సర్వే దోషాస్తతస్తదా । స్వరూపే సచ్చిదానన్దే స్థితిమాప్నోతి కేవలం * * * * * (౫౯)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే అష్టాదశోధ్యాయః*—

కథితస్తు తవ ప్రీత్యా హ్యేతదభ్యాసలక్షణం । మన్త్రో లయో హఠో రాజయోగాన్తో భూమికాః క్రమాత్ ॥౧॥ ఏక ఏవ చతుర్ధాయం మహాయోగోభిధీయతే । హకారేణ బహిర్యాతి సకారేణ విశేత్పునః ॥౨॥ హంసహంసేతి మన్త్రోయం సర్వైర్జీ

వైశ్చజప్యతే । గురువాక్యాత్సుషుమ్నాయాం విపరీతో భవేజ్జపః ॥౩॥ సోహంసోహమితీహస్యాన్మన్త్రయోగస్స ఉచ్య
తే । ప్రతీతిర్మన్త్రయోగాచ్చ జాయతే పశ్చిమే పథి ।౪। హకారేణ తు సూర్యస్స్యాత్సకారేణేన్దురుచ్యతే । సూ
ర్యాచన్ద్రమసోరైక్యం హఠ ఇత్యభిధీయతే ।౫। హఠేన గ్రస్యతే జాడ్యం సర్వదోషసముద్భవం । క్షేత్రజ్ఞః పరమా
త్మా చ తయోరైక్యం సదా భవేత్ ।౬। తదైక్యే సాధితే బ్రహ్మచిత్తం యాతి విలీనతాం। పవనస్స్థైర్యమాయాతి లయ
యోగోదయే సతి ।౭। లయాత్సంప్రాప్యతే సౌఖ్యం స్వాత్మానన్దం పరం పదం । యోనిమధ్యే మహాక్షేత్రే జపాబన్ధూకస
న్నిభం ।౮। రజో వసతి జన్తూనాం దేవీతత్వం సమావృతం । రజసో రేతసో యోగాద్రాజయోగ ఇతి స్మృతః ।౯। అణి
మాదిపదం ప్రాప్య రాజతే రాజయోగతః । ప్రాణాపానసమాయోగో జ్ఞేయం యోగచతుష్టయం ।౧౦। సంక్షేపాత్కథి
తం బ్రహ్మన్నాన్యథా శివభాషితం । క్రమేణ ప్రాప్యతే ప్రాప్యమభ్యాసాదేవ నాన్యథా ।౧౧। ఏకేనైవ శరీరేణ యో
గాభ్యాసాచ్ఛనైశ్శనైః । చిరాత్సంప్రాప్యతే ముక్తిర్మర్కటక్రమ ఏవ సః ।౧౨। యోగసిద్ధిం వినా దేహః ప్రమాదాద్య
ది నశ్యతి । పూర్వవాసనయా యుక్తశ్శరీరఞ్చాన్యమాప్నుయాత్ ।౧౩। తతః పుణ్యవశాత్సిద్ధో గురుణా సహ సంగతిః ।
పశ్చిమద్వారమార్గేణ జాయతే త్వరితం ఫలం ।౧౪। పూర్వజన్మకృతాభ్యాసాత్సత్వరం ఫలమశ్నుతే । ఏతదేవ హి విజ్ఞే
యం తత్కాకమతముచ్యతే ।౧౫। నాస్తి కాకమతాదన్యదభ్యాసాఖ్యమతః పరం । తేనైవ ప్రాప్యతే ముక్తిర్నాన్యథా
శివభాషితం ।౧౬। హఠయోగక్రమాత్కష్టసర్వజీవలయాదికం। నాకృతం మోక్షమార్గస్స్యాత్ప్రసిద్ధం పశ్చిమం వి
నా ।౧౭॥ ఆదౌ రోగాః ప్రణశ్యన్తి పశ్చాజ్జాడ్యం శరీరజం । తతస్సమరసో భూత్వా చన్ద్రో వర్షత్యనారతం । ౧౮। ధా
తూంశ్చ సంగ్రహేద్వహ్నిః పవనేన సమన్తతః । నానా నాదాః ప్రవర్తన్తే వృద్ధం నస్యాత్కళేబరం ।౧౯। జిత్వా వృష్ట్యా
దికం జాడ్యం ఖేచరస్స భవేన్నరః । సర్వజ్ఞోసౌ భవేత్కామరూపః పవనవేగవాన్ ।౨౦। క్రీడతే త్రిషు లోకేషు జాయన్తే
సిద్ధయోఖిలాః । కర్పూరే లీయమానే కిం కాఠిన్యం తత్ర విద్యతే ।౨౧। అహంకారక్షయే తద్వద్దేహే కఠినతా కుతః । స
ర్వకర్తా చ యోగీన్ద్రస్స్వతన్త్రోనన్తరూపవాన్ ।౨౨। జీవన్ముక్తో మహాయోగీ జాయతే నాత్ర సంశయః । ద్వివిధాస్సిద్ధ
యో లోకే కల్పితాకల్పితాస్తథా ।౨౩। రసౌషధిక్రియాజాలమన్త్రాభ్యాసాదిసాధనాత్ । సిద్ధ్యన్తి సిద్ధయో యాస్తు కల్పితా
స్తాః ప్రకీర్తితాః ।౨౪। అనిత్యాకల్పవీర్యాస్తాస్సిద్ధయస్సాధనోద్భవాః । సాధనేన వినాప్యేవం జాయన్తే స్వత ఏవ హి ।౨౫।
స్వాత్మయోగైకనిష్ఠేషు స్వాతన్త్ర్యాదీశ్వరప్రియాః । ప్రభూతాస్సిద్ధయో యాస్తాః కల్పనారహితాస్స్మృతాః ।౨౬।
సిద్ధా నిత్యా మహావీర్యా ఇచ్ఛారూపాస్స్వయోగజాః । చిరకాలాత్ప్రజాయన్తే వాసనారహితేషు చ ।౨౭। తాస్తు గో
ప్యా మహాయోగాత్పరమాత్మపదేవ్యయే । వినా కార్యం సదా దీప్తం యోగసిద్ధస్య లక్షణం ।౨౮। యథాకాశీం సము
ద్దిశ్య గచ్ఛద్భిః పథికైః పథి । నానాతీర్థాని దృశ్యన్తే నాధిమార్గే తు సిద్ధయః ।౨౯। స్వయమేవ ప్రజాయన్తే లాభాలాభవివ
ర్జితే । యోగమార్గే తథైవేదం సిద్ధిజాలం ప్రవర్తతే । ౩౦ ।పరీక్షకైస్స్వర్ణకారైర్హేమ సంప్రోచ్యతే యథా । సిద్ధిభిర్ల
క్షయేత్సిద్ధం జీవన్ముక్తిస్తథైవ చ । ౩౧। అలౌకికగుణస్తస్య కదాచిద్దృశ్యతే ధ్రువం । సిద్ధిభిః పరిహీనస్తు నరం బద్ధ
స్తు లక్షయేత్ ।౩౨। అజరామరపిణ్డో యో జీవన్ముక్తస్స ఏవ హి। పశుకుక్కుటకీటాద్యా మృతిం సంప్రాప్నువన్తి వై॥౩౩
తేషాం కిం పిణ్డపాతేన ముక్తిర్భవతి పద్మజ । న బహిః ప్రాణ ఆయాతి పిణ్డస్య పతనం కుతః ।౩౪। పిణ్డపాతేన యా ముక్తి
స్సా ముక్తిర్న తు హన్యతే । దేహే బ్రహ్మత్వమాయాతే జలానాం సైన్ధవం యథా ।౩౫। అనన్యతాం యదా యాతి త
దా ముక్తస్స ఉచ్యతే । విముక్తాని శరీరాణి ఇన్ద్రియాణి తథైవ చ ।౩౬। బ్రహ్మదేవత్వమాపన్నం యథావాప్తం పునస్త
థా । దశద్వారపురం దేహం దశనాడీమహాపథం ॥౩౭। దశభిర్వాయుభిర్వ్యాప్తం దశేన్ద్రియపరిచ్ఛదం । షడాధారా
పవరకం షడన్వయమహావనం।౩౮। చతుఃపీఠసమాకీర్ణం చతురామ్నాయదీపకం । బిన్దునాదమహాలింగం శివశక్తినికేతనం॥

దేహంశివాలయంప్రోక్తంసిద్ధిదంసర్వదేహినాం । గుదమేఢ్రాన్తరాళస్థంమూలాధారంత్రికోణకం ।౪౦। శివస్యజీవరూపస్యస్థానన్తస్యప్రచక్షతే । యత్రకుణ్డలినీనామపరాశక్తిఃప్రతిష్ఠితా ।౪౧। యస్మాదుత్పద్యతేవాయుర్యస్మాద్వహ్నిఃప్రవర్తతే । యస్మాదుత్పద్యతేబిన్దుర్యస్మాన్నాదఃప్రవర్తతే ।౪౨। యస్మాదుత్పద్యతేహంసోయస్మాదుత్పద్యతేమనః । తదేతత్కామరూపాఖ్యంపీఠంకామఫలప్రదం ।౪౩। స్వాధిష్ఠానాత్మకంచక్రంలింగమూలేషడశ్రకే । నాభిదేశేస్థితఞ్చక్రందశారంమణిపూరకం ।౪౪। ద్వాదశారంమహాచక్రంహృదయేచాప్యనాహతం । తదేతత్పూర్ణగిర్యాఖ్యంపీఠంకమలసంభవ ।౪౫। కణ్ఠకూపేవిశుద్ధ్యాఖ్యంయచ్చక్రంషోడశాశ్రకం। పీఠంజాలంధరంనామతిష్ఠత్యత్రసురేశ్వర ॥ ఆజ్ఞానామభ్రువోర్మధ్యేద్విదళఞ్చక్రముత్తమం । ఉడ్యాణాఖ్యమ్మహాపీఠముపరిష్టాత్ప్రతిష్ఠితం ।౪౭। చతురశ్రధరణ్యాదౌబ్రహ్మాతత్రాధిదేవతా । అర్ధచన్ద్రాకృతిజలంవిష్ణుస్తస్యాధిదేవతా ।౪౮। త్రికోణమణ్డలోవహ్నీరుద్రస్తస్యాధిదేవతా । వాయోర్బింబన్తుషట్కోణమీశ్వరోస్యాధిదేవతా ।౪౯।ఆకాశమణ్డలంవృత్తందేవతాస్యసదాశివః। నాదరూపంభ్రువోర్మధ్యేమనసోమణ్డలంవిదుః ।౫౦। *బ్రహ్మా*ముక్తస్యామరపిణ్డత్వంప్రాణానుత్క్రమణఞ్చయత్। భవతోక్తంమయాతత్రకిఞ్చిత్సంశయితేగురో ।౫౧ । ప్రాణావియోగేసంసిద్ధేపిణ్డాపతనకారణే । ముక్తిఃకథంసదేహస్యనిర్వికారాత్మరూపిణీ ॥౫౨॥ *శ్రీగురుమూర్తిః*దేహేబ్రహ్మత్వమాయాతఇతిమద్వాక్యలోవిధే । దేహాభావస్వరూపైవముక్తిరుక్తేతినిశ్చిను ।౫౩। నచానుక్రమణోక్తిఞ్చముక్తేప్రాణస్యనిశ్చిను । అవియోగార్థకాంస్వస్మిన్బ్రహ్మణ్యేవలయశ్రుతేః ।౫౪। అమరత్వఞ్చపిణ్డస్యపతనాభావమాత్రకం । అభిప్రేత్యమయాప్రోక్తంనతునిత్యత్వచిన్తయా।౫౫ సహిసర్వేశ్వరస్యాపిసర్వైశ్వర్యయుతస్యవై । మాయావిరచితత్వేననిత్యోదేహోభిధీయతే ।౫౬। పిణ్డోయోగాగ్నితప్తోపిస్థితఃకల్పశతేష్వపి । పఞ్చభూతవికారత్వాదవశ్యంనశ్యతిధ్రువం ।౫౭। సర్వస్యచవికారస్యబ్రహ్మకార్యత్వదర్శనాత్ । లయోబ్రహ్మణిపిణ్డస్యభవితవ్యోనసంశయః ।౫౮ । తథాపిసద్యశ్ఛిన్త్యస్యకేవలంసిద్ధయోగినః । క్రమాత్పతితపిణ్డస్యపృథ్వ్యాదౌజ్ఞానయోగినః।౫౯ । ద్వయోరపితుకైవల్యంసమానంపరికీర్త్యతే । విలయస్యసమానత్వాత్సూక్ష్మకారణదేహయోః।౬౦। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తేసిద్ధయోగినిపూరుషే । రోగాదిహాన్యాప్రారబ్ధదుఃఖహానేర్విశిష్టతా ।౬౧। జ్ఞానయోగవతోముక్తాద్దేహద్వయవిలాపినః । దేహత్రయవిలాపీససిద్ధయోగ్యుత్తమఃఖలు *(౬౨)

—*ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేఏకోనవింశోధ్యాయః*—

*బ్రహ్మా*పునర్యోగస్యమాహాత్మ్యంశ్రోతుమిచ్ఛామిశంకర। యోగవిజ్ఞానమాత్రేణఖేచరీసమతాంవ్రజేత్। ౧। శ్రీగురుమూర్తిః॥శృణుబ్రహ్మన్ప్రవక్ష్యామిగోపనీయంప్రయత్నతః। ద్వాదశాబ్దన్తుశుశ్రూషాంయఃకుర్యాదప్రమాదతః॥ తస్మైవక్తాయథాతథ్యంశాన్తాయబ్రహ్మచారిణే । పాణ్డిత్యాదర్థలాభాద్వాప్రమాదాద్వాప్రయచ్ఛతి।౩। తేనాధీతంశ్రుతంతేనతేనసర్వమనుష్ఠితం ।మూలమన్త్రంవిజానాతియోవిద్వాన్గురుదర్శితం ।౪ । మూలశక్తిమయంమన్త్రంమూలాధారాత్సముత్థితం।తస్యమన్త్రస్యవైబ్రహ్మంచ్ఛ్రోతావక్తాచదుర్లభః ।౫। ఏతత్పీఠమితిప్రోక్తంనాదలింగంమదాత్మకం । తస్యవిజ్ఞానమాత్రేణజీవన్ముక్తోభవేజ్జనః॥౬॥అణిమాదికమైశ్వర్యమచిరాదేవజాయతే।మననాత్త్రాణనాచ్చైవమద్రూపస్యావబోధనాత్।౭।మన్త్రమిత్యుచ్యతేబ్రహ్మన్మదధిష్ఠానతోపివా । మూలత్వాత్సర్వమన్త్రాణాంమూలాధారాత్సముద్భవాత్॥౮॥మూలస్వరూపలింగత్వాన్మూలమన్త్రఇతిస్మృతః । సూక్ష్మత్వాత్కారణత్వాచ్చలయనాద్గమనాదపి।లక్షణాత్పరమేశస్యలింగమిత్యభిధీయతే।సన్నిధానాత్సమస్తేషుజన్తుష్వపిచసన్తతం ॥౧౦॥ సూచికాగ్రసమానత్వాత్సూర్యాదిత్రాణనాదపి - సూచకత్వాచ్చరూపస్యసూత్రమిత్యభిధీయతే॥ మహామాయామహాలక్ష్మీ

ర్మహాదేవీసరస్వతీ। ఆధారశక్తిరవ్యక్తా యయా విశ్వం ప్రవర్తతే ॥౧౨॥ బిన్దుపీఠం వినిర్భిద్య నాదలింగముపస్థితం । ప్రాణేనో
చ్చార్యతే బ్రహ్మన్ షణ్ముఖీకరణేన చ ॥౧౩॥ గురూపదేశమార్గేణ సహసైవ ప్రకాశతే । స్థూలం సూక్ష్మం పరశ్చేతి త్రివిధం
బ్రహ్మణో వపుః ॥౧౪॥ పఞ్చబ్రహ్మమయం రూపం స్థూలం వై రాజముచ్యతే । హిరణ్యగర్భం సూక్ష్మం తు నాదం బీజత్ర
యాత్మకం ॥౧౫॥ పరం బ్రహ్మ పరం సత్యం సచ్చిదానన్దలక్షణం । అప్రమేయమనిర్దేశ్యమవాఙ్మనసగోచరం ॥౧౬॥ శు
ద్ధం సూక్ష్మం నిరాకారం నిర్వికారం నిరఞ్జనం । అనన్తమపరిచ్ఛేద్యమనూపమమనామయం ॥౧౭॥ ఆత్మమన్త్రసదాభ్యా
సాత్పరతత్త్వం ప్రకాశతే । తదభివ్యక్తిచిహ్నాని సిద్ధిద్వారాణి మే శ్రుణు ॥౧౮॥ దీపజ్వాలేన్దుఖద్యోతవిద్యున్నక్షత్రభాసు
రాః । దృశ్యన్తే సూక్ష్మరూపేణ సదాయుక్తస్య యోగినః ॥౧౯॥ అణిమాదికమైశ్వర్యమచిరాత్తస్య జాయతే । నాస్తి
నాదాత్పరో మన్త్రో న దేవః స్వాత్మనః పరః ॥౨౦॥ నానుసన్ధేః పరా పూజా న హి తృప్తేః పరం సుఖం । గోపనీయం ప్రయ
త్నేన సర్వదా సిద్ధిమిచ్ఛతా ॥౨౧॥ మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ కృతకృత్యస్సుఖీ భవేత్ । నైతజ్జ్ఞానం విజానీయేత మద్భక్తిరహి
తస్య వై ॥౨౨॥ యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ । తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః ॥౨౩॥ య
న్నకస్యచిదాఖ్యాతం యత్సిద్ధీనాఞ్చ కారణం । యేన విజ్ఞానమాత్రేణ జన్మబన్ధాద్విముచ్యతే ॥౨౪॥ అక్షరః పరమో నాదశ్శ
బ్దబ్రహ్మేతి కథ్యతే । మూలాధారగతా శక్తిస్స్వాధారా బిన్దురూపిణీ ॥౨౫॥ తస్మాదుత్పద్యతే నాదస్సూక్ష్మబీజాది
వాంకురః । తాం పశ్యన్తీం విదుర్విశ్వం యయా పశ్యన్తి యోగినః ॥౨౬॥ హృదయే వ్యజ్యతే ఘోషో గర్జత్పర్జన్యసన్నిభః । త
త్రస్థితా సురేశాన మధ్యమేత్యభిధీయతే ॥౨౭॥ ప్రాణేన చ స్వరాఖ్యేన ప్రథితా వైఖరీ పునః । శాఖాపల్లవరూపేణ తా
ల్వాదిస్థానఘట్టనాత్ ॥౨౮॥ అకారాదిక్షకారాన్తాన్యక్షరాణి సమీరయేత్ । అక్షరేభ్యః పదాని స్యుః పదేభ్యో వాక్యసం
భవః ॥౨౯॥ సర్వే వాక్యాత్మకా మన్త్రా వేదశాస్త్రాణి కృత్స్నశః । పురాణాని తు కావ్యాని భాషాశ్చ వివిధా అపి ॥౩౦॥
సప్తస్వరాశ్చ గాథాశ్చ సర్వే నాదసముద్భవాః । ఏషా సరస్వతీ దేవీ సర్వభూతగుహాశ్రయా ॥౩౧॥ వాయునా వహ్నియు
క్తేన ప్రేర్యమాణా శనైశ్శనైః । తద్వివర్తపదైర్వాక్యైరిత్యేవం వర్తతే సదా ॥౩౨॥ య ఇమాం వైఖరీం శక్తిం యోగీ స్వాత్మ
ని పశ్యతి । స వాక్సిద్ధిమవాప్నోతి సరస్వత్యాః ప్రసాదతః ॥౩౩॥ వేదశాస్త్రపురాణానాం స్వయం కర్తా భవిష్యతి । య
త్ర బిన్దుశ్చ నాదశ్చ సోమసూర్యాగ్నివాయవః ॥౩౪॥ ఇన్ద్రియాణి చ సర్వాణి లయం గచ్ఛన్తి సువ్రత । వాయవో యత్ర లీ
యన్తే మనో యత్ర విలీయతే ॥౩౫॥ యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః । యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి వి
చాల్యతే ॥౩౬॥ యత్రోపరమతే చిత్తం నిగూఢం యోగసేవయా । యత్ర చైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి ॥౩౭॥
సుఖమాత్యన్తికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీన్ద్రియం । ఏతత్క్షరాక్షరాతీతమనక్షరమితీర్యతే ॥౩౮॥ క్షరస్సర్వాణి భూతాని
సూత్రాత్మాక్షర ఉచ్యతే । అక్షరం పరమం బ్రహ్మ నిర్విశేషం నిరఞ్జనం ॥౩౯॥ అలక్షణమలక్ష్యం తదప్రతర్క్యమనూపమం । అ
పారపారమచ్ఛేద్యమచిన్త్యమతినిర్మలం ॥౪౦॥ ఆధారం సర్వభూతానామనాధారమనామయం । అప్రమాణమనిర్దే
శ్యమప్రమేయమతీన్ద్రియం ॥౪౧॥ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమజమవ్యయం । అశబ్దస్పర్శరూపం తదచక్షుశ్శ్రోత్రనా
మకం ॥౪౨॥ సర్వజ్ఞం సర్వగం శాన్తం సర్వేషాం హృదయే స్థితం । సుసంవేద్యం గురుమతాత్సుదుర్బోధమచేతసాం ॥౪౩॥
నిష్కళం నిర్గుణం శాన్తం నిర్వికారం నిరాశ్రయం । నిర్లేపకం నిరాపాయం కూటస్థమచలం ధ్రువం ॥౪౪॥ జ్యోతిషామపి త
జ్జ్యోతిస్తమసః పారే ప్రతిష్ఠితం । భావాభావవినిర్ముక్తం భావనామాత్రగోచరం ॥౪౫॥ భక్తిగమ్యం పరం తత్త్వమన్తర్లీనేన
చేతసా । భావనామాత్రమేవాత్ర కారణం పద్మసంభవ ॥౪౬॥ యథా దేహాన్తరప్రాప్తికారణం భావనా నృణాం । విషయం
ధ్యాయతః పుంసో విషయే రమతే మనః ॥౪౭॥ మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవాత్ర విలీయతే । సర్వజ్ఞత్వం పరేశత్వం సర్వ
సంపూర్ణశక్తితా ॥౪౮॥ సర్వలోకైకస్రష్టృత్వం సర్వసంహర్తృతా తథా । అనన్తశక్తిమత్త్వఞ్చ మమానుస్మరణాద్భవేత్ ॥

మోక్షస్య ప్రతిబన్ధిన్యో హ్యణిమాదివిభూతయః । తస్మాత్తదిచ్ఛాం త్యక్త్వైవ యోగాభ్యాసం బుధశ్చరేత్ ॥౫౦॥ పురా
హి విజయాభిఖ్యః కశ్చిద్యోగీశ్వరో భువి । సర్వజ్ఞశ్చ ప్రశాన్తాత్మా స్వతఏవాబ్రవీదిదం ॥౫౧॥ విజయః॥ దానేనయస్య
సకలం భువనేష్వదత్తం దత్తం భవేదితరథా యదదానతశ్చ । తత్ జ్ఞానమాత్మవిషయం సుతరాం ముముక్షోర్దాతుం న్యవే
శయదిహాత్ర నిశక్తిమేకాం ॥౫౨॥ ఈశోమయీహ పరిపూర్ణదయాసమేతో నూనం యతో నిజసుఖప్రతిబన్ధరూపాః । శ
క్తీర్నసిద్ధిషు దదావణిమాదిసంజ్ఞాస్వత్యల్పబుద్ధి జనగోచర కుత్సితాసు ॥౫౩॥ ముగ్ధాభ్రమన్తు బహుధా బుధనా
మమాత్రం స్వీకృత్య సిద్ధిషు తతో మయి కానుహానిః । యః కోపి చోపనిషదః పరమార్థవేత్తా సన్మానయేద ముమసిద్ధమపిస్వ
సిద్ధం ॥౫౪॥ ఆత్మజ్ఞమస్తమితసర్వ జగద్విమోహం జానన్తి నైవ విబుధా అపి సిద్ధిముగ్ధాః । జ్ఞానస్య లక్ష్మ ఖలు మన్యత ఏ
వ సిద్ధిం కిన్తైస్సహైవాత్ర కిభిరతో విరతిస్తు యుక్తా ॥౫౫॥ దుస్సాధ్యమాత్మవిషయన్తదపీహ సమ్యగ్జ్ఞానం సుసాధితమ
భూత్పరమం మయాహి । తస్మాత్సుసాధ్యతరమేవ చ సిద్ధిజాతం న త్వప్రయోజనధియా తదపేక్షితం మే ॥౫౬॥ యశ్చా
త్మయోగసుఖలాభనిరిచ్ఛురస్తి భ్రాన్తస్య తస్య విషయాకులచిత్తవృత్తేః । లోకప్రతారణకృతే ఘువిసిద్ధిషు స్యాద్బుద్ధిః కథం
ను మమనిత్యబ్రహాత్సుఖేచ్ఛోః ॥౫౭॥ స్వప్నేపి మాస్ఫురతు సామమసిద్ధిరత్ర స్వానన్దసంస్థితివిరోధకరీ నికృష్టా । ముహ్యన్తి య
త్ర నిజయోగసుఖాదిహీనా యన్మోహితాః ప్రబలమృత్యువశఞ్చయాన్తి । ॥౫౮॥ ఆత్మజ్ఞతా చ మనుజస్య న సిద్ధిమత్తా సా
ష్వేన సంభవితుమర్హతి ఏవ లోకే । జ్యోతిస్తమస్సదృశతాస్తి యతస్తయోర్ద్వైధన్యోస్స్యహన్తు నిజనిర్గుణయోగమాత్రా
త్ ॥౫౯। స్వతః ప్రాదుర్భవన్తీనామీశ్వరస్య ప్రసాదతః । అకల్పితానాం సిద్ధీనామప్యాహుః శ్రేయతాం బుధాః ॥౬౦
తథా సతి క్రియాద్రవ్యమన్త్రైద్రవ్యైః కల్పితా ఇహ । సిద్ధయస్స్యురుపాదేయాః కథం మోక్షైకకామిభిః ॥౬౧॥ ఇతి యోగీ
శ్వరస్యైవ మతం శ్రుత్యనురోధిచ । ప్రబలం వర్తతే బ్రహ్మన్తస్మాత్సిద్ధిమతిన్త్యజేత్ ॥ * * (౬౨

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే వింశోధ్యాయః*—

—*శ్రీగురుమూర్తిః*— శుకో నామ మహాతేజాస్స్వరూపానన్దతత్పరః । జాతమాత్రేణ స మునిరాసీత్సత్యన్తదా
ప్తవాన్ ॥౧॥ తేనాసౌ స్వవివేకేన స్వయమేవ మహామనాః । ప్రవిచార్య చిరం సాధు స్వాత్మనిశ్చయమాప్తవాన్ ॥౨॥
అనాఖ్యత్వాదగమ్యత్వాన్మనః షష్ఠేన్ద్రియస్థితేః । చిన్మాత్రఏవమాత్మాణురాకాశాదపి సూక్ష్మకః ॥౩॥ చిదణోః పరమ
స్యాన్తః కోటిబ్రహ్మాణ్డరేణవః । ఉత్పత్తిస్థితిమభ్యేత్య లీయన్తే శక్తిపర్యయాత్ ॥౪॥ ఆకాశం బాహ్యశూన్యత్వాదనాకా
శన్తు చిత్త్వతః । న కిఞ్చిద్యదనిర్దేశ్యం వస్తు సత్తేతి కిఞ్చన ॥౫॥ చేతనోసౌ ప్రకాశత్వాద్వేద్యాభావాచ్ఛిలోపమః । స్వా
త్మని వ్యోమనిస్వచ్ఛే జగదున్మేషచిత్రకృత్ ॥౬॥ తద్భామాత్రమిదం విశ్వమితి న స్యాత్తతః పృథక్ । జగద్భేదోపితద్భా
నమితి భేదోపి తన్మయః ॥౭। సర్వగస్సర్వసంబన్ధో గత్యభావాన్న గచ్ఛతి । నాస్త్యతః ప్రత్యయాభావం యస్యాహుః
ప్రత్యయం బుధాః ॥౮॥ యత్సంకోచవికాసాభ్యాం జగత్ప్రళయసృష్టయః । నిష్ఠా వేదాన్తవాక్యానామథ వాచామగోచ
రః ॥౯॥ అహం సచ్చిత్పరానన్దబ్రహ్మైవాస్మి న చేతరః । స్వయమేవ సూక్ష్మయా బుద్ధ్యా సర్వం విజ్ఞాతవాంశ్చ కః ॥౧౦॥ స్వ
యం ప్రాప్తే పరే వస్తున్యవిశ్రాన్తమనాః స్థితః । ఇదం వస్త్వితరాభ్యాసం నాసావాత్మన్యుపాయయౌ ॥౧౧॥ కేవలం విరరా
మాస్య చేతో విషయచాపలం । భోగేభ్యో భూరితుంగేభ్యో ధారాభ్య ఇవ చాతకః ॥౧౨॥ ఏకదా సోమలప్రజ్ఞో మేరావేకా
న్తసంస్థితం । పప్రచ్ఛ పితరం భక్త్యా కృష్ణద్వైపాయనం మునిం ॥౧౩॥ శుకః ॥ సంసారాడంబరమిదం కథమభ్యుత్థితం మునే ।
కథఞ్చ ప్రశమం యాతి కియత్కస్య కదావద ॥౧౪। ఏవం పృష్టేన మునినా వ్యాసేనాఖిలమాత్మజే । యథావదేవ సంప్రో
క్తం వక్తవ్యం విదితాత్మనా ॥౧౫॥ అజ్ఞాసిషం పూర్వమేవమహమిత్యథ తత్పితుః । సశుకస్స్వకయా బుద్ధ్యా న వాక్యం బహ్వమ
న్యత ॥౧౬। వ్యాసోపి భగవాన్బుద్ధ్వా పుత్రాభిప్రాయమీదృశం । ప్రత్యువాచ పునః పుత్రం నాహం జానామి తత్త్వతః ॥౧౭ ।

జనకో నామ భూపాలో విద్యతే మిథిలాపురే। యథావద్వేత్త్యసౌ వేద్యం తస్మాత్సర్వమవాప్స్యసి ।౧౮। పిత్రేత్యుక్తశ్శుకః ప్రాయాత్సుమేరోర్వసుధాతలాత్। విదేహనగరీం ప్రాపజనకేనాభిపాలితాం॥౧౯॥ ఆవేదితోఽసౌ యాష్టీకైర్జనకాయ మహాత్మనే । ద్వారి వ్యాససుతో రాజంచ్ఛుకోఽత్రస్థితవానితి।౨౦॥ జిజ్ఞాసార్థం శుకస్యాసావాస్తామేవేత్యవజ్ఞయా। ఉక్త్వాబభూవజనకస్తూష్ణీం సప్తదినాన్యథ ॥౨౧॥ తతః ప్రవేశయామాస జనకశ్శుకమంకణే। తత్రాహాని చ సప్తైవ తథైవావసదున్మనాః॥ ౨౨ ॥ తతః ప్రవేశయామాసజనకోఽన్తః పురాజిరే । రాజా న దృశ్యతే తావదితి సప్తదినాని తం ।౨౩॥ తత్రోన్మదాభిః కాన్తాభిర్భోజనైర్భోగసఞ్చయైః। జనకః కారయామాస శుకం శశినిభాననం ।౨౪। తే భోగాస్తాని భోజ్యాని వ్యాసపుత్రస్య తన్మనః। నజహ్రుర్మన్దపవనో బద్ధపీఠమివాచలం ।౨౫॥ కేవలం సుసమస్స్వచ్ఛో మౌనీ ముదితమానసః। సంపూర్ణ ఇవ శీతాంశురతిష్ఠదమలశ్శుకః ।౨౬। పరిజ్ఞాతస్వభావన్తం శుకం స జనకో నృపః । ఆనీయ ముదితాత్మానమవలోక్య ననామ హ ॥౨౭॥ నిశ్శేషితజగత్కార్యః ప్రాప్తాఖిలమనోరథః। కిమీప్సితం తవేత్యాహ కృతస్వాగతమాగతం ॥౨౮॥ శుకః॥ సంసారాడంబరమిదం కథమభ్యుత్థితం గురో । కథం ప్రశమమాయాతి యథావత్కథయాశు మే॥౨౯॥ యథావదఖిలం ప్రోక్తం జనకేన మహాత్మనా। తదేవ యత్పురా ప్రోక్తం తస్య పిత్రా మహాధియా॥౩౦॥ స్వయమేవ మయా పూర్వమభిజ్ఞాతం విశేషతః। ఏతదేవ హి పృష్టేన పిత్రా మే సముదాహృతం।౩౧॥ భవతాప్యేష ఏవార్థః కథితో వాగ్విదాం వర। ఏష ఏవ హి వాక్యార్థశ్శాస్త్రేషు పరిదృశ్యతే॥ మనో వికల్పసఞ్జాతం తద్వికల్పపరిక్షయాత్ । క్షీయతే దగ్ధసంసారో నిస్సార ఇతి నిశ్చితః।౩౩। తత్కిమేతన్మహాబాహో సత్యం బ్రూహి మమాచలం। త్వత్తో విశ్రమమాప్నోతి చేతసా భ్రమతా జగత్ ॥ ఇత్యుక్తో జనకః ప్రాహ శ్రీశుకం మునిసత్తమం। శృణు తావదిదానీం త్వం కథ్యమానమిదం మయా॥౩౫॥ జనకః॥ శ్రీశుక జ్ఞానవిస్తారం బుద్ధ్వా సారాన్తరాన్తరం। యద్విజ్ఞానాత్ పుమాన్ సద్యో జీవన్ముక్తత్వమాప్నుయాత్॥౩౬ ॥ దృశ్యం నాస్తీతి బోధేన మనసో దృశ్యమార్జనం । సంపన్నశ్చేత్తదుత్పన్నా పరా నిర్వాణనిర్వృతిః॥౩౭॥ అశేషేణ పరిత్యాగో వాసనాయా య ఉత్తమః । మోక్ష ఇత్యుచ్యతే సద్భిస్స ఏవ విమలక్రమః ॥ ౩౮ ॥ యే శుద్ధవాసనా భూయో న జన్మానర్థభాగినః । జ్ఞాతజ్ఞేయాస్త ఉచ్యన్తే జీవన్ముక్తా మహాధియః ॥ ౩౯ ॥ పదార్థభావనాదార్ఢ్యం బన్ధ ఇత్యభిధీయతే । వాసనాతానవం బ్రహ్మన్మోక్ష ఇత్యభిధీయతే ॥ ౪౦ ॥ తపః ప్రభృతినా యస్మై హేతునైవ వినాత్మనః । భోగా ఇహ న రోచన్తే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౧ ॥ హర్షామర్షభయక్రోధకామకార్పణ్యదృష్టిభిః । న పరామృశ్యతే యోఽన్తస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ ఆపతత్సు యథాకాలం సుఖదుఃఖేష్వనారతః । న హృష్యతి గ్లాయతి యస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ అహంకారమయీం త్యక్త్వా వాసనాం లీలయైవ యః । తిష్ఠతి ధ్యేయసన్త్యాగీ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౪ ॥ ఈప్సితానీప్సితే న స్తో యస్యాన్తర్వర్తిదృష్టిషు । సుషుప్తవద్యశ్చరతి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౫ ॥ అధ్యాత్మరతిరాసీనః పూర్ణః పావనమానసః । ప్రాప్తానుత్తమవిశ్రాన్తిస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౪౬ ॥ ఆత్మానన్దరసే తృప్తో న కిఞ్చిదిహ వాఞ్ఛతి । యో జీవతి గతస్నేహస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ సంవేద్యేన హృదాకాశే మనాగపి న లిప్యతే । యస్యాసావజడా సంవిత్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ రాగద్వేషౌ సుఖం దుఃఖం ధర్మాధర్మౌ ఫలాఫలే - యః కరోత్యనపేక్ష్యైవ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౪౯ ॥ మానవాన్నిరహంభావో నిర్మానో ముక్తమత్సరః - యః కరోతి గతోద్వేగస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౦ ॥ సర్వత్ర విగతస్నేహో యస్సాక్షివదవస్థితః - నిరిచ్ఛో వర్తతే కార్యే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥ ౫౧॥ యేన ధర్మమధర్మం చ మనోమననమీహితం - సర్వమన్తః పరిత్యక్తం స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౫౨ ॥ యావతీ దృశ్యకలనా సకలేయం విలోక్యతే - సా సదా యేన సన్త్యక్తా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౩॥ కట్వమ్లలవణం తిక్తమమృష్టం మృష్టమేవ చ - సమమేవ చ యో భుఙ్క్తే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౪॥ ఉద్వేగానన్దరహితస్సమయా స్వచ్ఛయా ధియా -న శోచతే న చోదేతి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౫

పశ్యేచ్ఛాకలనాశ్శంకాస్స్వేహాస్సర్వనిశ్చయాః - ధియా యేన పరిత్యక్తాస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౬॥ జన్మస్థితివినాశేషు సోదయాస్తమయేషు చ - సమమేవ మనో యస్య స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౭॥ న కిఞ్చన ద్వేష్టి తథా న కిఞ్చిదపి కాంక్షతి - భుఙ్క్తే యః ప్రాకృతాన్ భోగాన్ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౮॥ జరామరణమాపచ్చ రాజ్యం దారిద్ర్యమేవ చ - రమ్యమిత్యేవ యో భుఙ్క్తే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౫౯॥ ధర్మాధర్మౌ సుఖం దుఃఖం తథా మరణజన్మనీ - ధియా యేన సుసన్త్యక్తా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౦॥ శాన్తసంసారకలనః కలావానపి నిష్కళః - యస్సచిత్తోఽపి నిశ్చిత్తస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥ ౬౧ ॥ యస్సమస్తార్థజాలేషు వ్యవహార్యపి నిస్స్పృహః । పరార్థేష్వివ పూర్ణాత్మా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౨॥ జీవన్ముక్తపదం త్యక్త్వా స్వదేహే కాలసాత్కృతే - విశత్యదేహముక్తత్వం పవనోఽస్పన్దతామివ ॥౬౩॥ విదేహముక్తో నోదేతి నాస్తమేతి న శామ్యతి - న సన్నాసన్న దూరస్థో న చాహం న చ నేతరః ॥౬౪॥ తతస్స్తిమితగంభీరం న తేజో న తమస్తతం - అనాఖ్యమనభివ్యక్తం సత్కిఞ్చిదవశిష్యతే ॥౬౫॥ న శూన్యమపి చాకారి నాశూన్యం నాపి దర్శనం - న చ భూతపదార్థౌ చ సదనన్తతయా స్థితం ॥౬౬॥ కిమప్యవ్యపదేశ్యాత్మా పూర్ణాత్ పూర్ణతరాకృతిః - న సన్నాసన్న సదసన్న భావో భావనం న చ ॥౬౭॥ చిన్మాత్రం చైత్యరహితమనన్తమజరం శివం - అనాదిమధ్యపర్యన్తం యదనాదినిరామయం ॥౬౮॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాం మధ్యే యద్దర్శనం స్మృతం - నాతః పరతరం కిఞ్చిన్నిశ్చయోఽస్త్యపరో మునే ॥౬౯॥ స్వయమేవ త్వయా జ్ఞాతం గురుతశ్చ పునశ్శ్రుతం - స్వసంకల్పవశాద్బద్ధో నిస్సంకల్పాద్విముచ్యతే ॥౭౦॥ తేన స్వయం త్వయా జ్ఞాతం జ్ఞేయం యస్య మహాత్మనః . భోగేభ్యో హ్యరతిర్జాతా దృశ్యాద్వా సకలాదిహ ॥౭౧॥ ప్రాప్తం ప్రాప్తవ్యమఖిలం భవతా పూర్ణచేతసా - స్వరూపే పతసి బ్రహ్మన్ముక్తస్త్వం భ్రాన్తిముత్సృజ ॥౭౨॥ అతిబాహ్యం తథా బాహ్యమన్తరాభ్యన్తరం ధియః - శుక పశ్యన్న పశ్యేస్త్వం సాక్షీ సంపూర్ణకేవలః ॥౭౩॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ విశశ్రామ శుకస్తూష్ణీం స్వస్థే పరమవస్తుని - వీతశోకభయాయాసో నిరీహశ్ఛిన్నసంశయః ॥౭౪॥ జగామ శిఖరం మేరోస్సమాధ్యర్థమఖణ్డితం - తత్ర వర్షసహస్రాణి నిర్వికల్ప సమాధినా ॥౭౫॥ అవిద్యాకల్పితాత్మీయమనోబుద్ధినిరోధినా - దేశస్థిత్యా శశామాసావాత్మన్యస్నేహదీపవత్ ॥౭౬॥ వ్యపగతకలాకళంకశుద్ధస్స్వయమమలాత్మని పావనే పదేసౌ - సలిలకణ ఇవాంబుధౌ మహాత్మా విగళితవాసనమేకతాం జగామ॥ * * * * * * * * * (౭౭

—*ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ఏకవింశోఽధ్యాయః

—*శ్రీగురుమూర్తిః*—ఇదానీం శృణు వక్ష్యామి బ్రహ్మన్ పంకజసంభవ - మునేర్నిదాఘసంజ్ఞస్య చరిత్రం శ్రావ్యమద్భుతం ॥౧॥ యస్య శ్రవణమాత్రేణ సర్వపాశనికృంతనం - సద్యః కైవల్యముక్తిశ్చ భవేత్తచ్ఛ్రావ్యమేవ హి ॥౨॥ నిదాఘో నామ మునిరాట్ ప్రాప్తవిద్యశ్చ బాలకః - విహృతస్తీర్థయాత్రార్థం పిత్రానుజ్ఞాతవాన్స్వయం ॥౩॥ సార్ధత్రికోటితీర్థేషు స్నాత్వా గృహముపాగతః - స్వోదన్తం కథయామాస ఋభుం నత్వా మహాయశాః ॥౪॥ సార్ధత్రికోటితీర్థేషు స్నానపుణ్యప్రభావతః - ప్రాదుర్భూతో మనసి మే విచారస్సోఽయమీదృశః ॥౫॥ జాయతే మ్రియతే లోకో మ్రియతే జననాయ చ - అస్థిరాస్సర్వ ఏవేమే సచరాచరచేష్టితాః ॥౬॥ సర్వాపదాం పదం పాపం భావా విభవభూమయః అయసశ్శలాకాస్తుల్యాః పరస్పరమసంగినః ॥౭॥ శిష్యస్తే కేవలాభావా మనః కల్పనయానయా । భావేష్వరతిరాయాతా పథికస్య మరుష్వివ ॥౮॥ శామ్యతీదం కథం దుఃఖమితి తప్తోఽస్మి చేతసా - చిన్తానిచయచక్రాణి నానన్దాయ ధనాని మే ॥౯॥ సంప్రసూతకళత్రాణి గృహాణ్యుగ్రాపదామివ - ఇయమస్మిన్స్థితోదారా సంసారే పరిపేలవా ॥౧౦॥ శ్రీర్మునే పరిమోహాయ సాపి నూనం న శర్మదా - ఆయుః పల్లవకోణాగ్రలంబాంబుకణభంగురం ॥౧౧॥ ఉన్మత్త ఇవ సన్త్యజ్యాయాత్యకాణ్డే శరీరకం . విషయాశీవిషాసంగపరిజర్జరచేతసాం ॥౧౨॥ అప్రౌఢాత్మవివేకానామాయురాయాసకారణం - యుజ్యతే

నేష్టవంపాయూరాకాశస్య చ ఖణ్డనం ॥ ౧౩ ॥ గ్రథనఙ్క్షత్రరంగాణామాస్థానాయుషి యుజ్యతే - ప్రాప్యం సంప్రాప్యతే
యేన భూయో యేన న శోచ్యతే ॥౧౪॥ పరాయా నిర్వృతేః స్థానం యత్తజ్జీవితముచ్యతే - తరవోఽపి హి జీవన్తి జీవన్తి మృగప
క్షిణః ॥౧౫॥ జీవన్తోఽపి న జీవన్తి మరణాగ్రార్పితాయుషః । స జీవతి మనో యస్య మననేనోపజీవతి ॥౧౬॥ జాతాస్త ఏవ
జగతి జన్తవస్సాధుజీవితాః - యే పునర్నేహ జాయన్తే శేషా జరఠగర్దభాః ॥ ౧౭ ॥ భారోఽవివేకినశ్శాస్త్రం భారో జ్ఞాన
ఞ్చ రాగిణః - అశాన్తస్య మనో భారం భారోఽనాత్మవిదో వపుః ॥౧౮॥ అహంకారవశాదాపదహంకారాద్దురాధయః-
అహంకారవశాదీహా నాహంకారాత్పరో రిపుః ॥౧౯॥ అహంకారవశాదద్య మయా భుక్తఞ్చరాచరం - తత్తత్సర్వ
మవస్త్వేవ వస్త్వహంకారరిక్తతా ॥౨౦॥ ఇతశ్చేతశ్చ సువ్యగ్రం వ్యర్థమేవాభిధావతి - మనో దూరతరం యాతి గ్రామే
కౌలేయకో యథా ॥౨౧॥ క్రూరేణ జడతాం యాతా తృష్ణాభార్యానుగామినా - వశః కౌలేయకేనేవ బ్రహ్మన్ముక్తోఽస్మి
చేతసా ॥౨౨॥ అప్యబ్ధిపానాన్మహతస్సుమేరూన్మూలనాదపి - అపి వహ్న్యశనాద్బ్రహ్మన్ విషమశ్చిత్తనిగ్రహః ॥౨౩॥
చిత్తం కారణమర్థానాం తస్మిన్ సతి జగత్త్రయం - తస్మిన్ క్షీణే జగత్ క్షీణం తచ్చికిత్స్యం ప్రయత్నతః ॥౨౪॥ యాం
యామహం మునిశ్రేష్ఠ సంశ్రయామి గుణశ్రియం । తాం తాం కృన్తతి మే తృష్ణా తన్త్రీమివ కుమూషికా ॥౨౫॥ పదం కరో
త్యలంఘ్యేఽపి క్షీణం యాతి నభస్థలం - క్షణం భ్రమతి దిక్కుఞ్జే తృష్ణా హృత్పద్మషట్పదీ ॥౨౬॥ సర్వసంసారదుఃఖానాం
తృష్ణైకా దీర్ఘదుఃఖదా - అన్తఃపురస్థమపి యా యోజయత్యతిసంకటే ॥౨౭॥ స్తోకేనానన్దమాయాతి స్తోకేనాయాతి ఖే
దతాం - నాస్తి దేహసమశ్శోచ్యో నీచో గుణవివర్జితః ॥౨౮ ॥ కళేబరమహంకారగృహస్థస్య మహాగృహం - లుఠ
త్వభ్యేతు వా స్థైర్యం కిమనేన గురో మమ ॥౨౯॥ పఙ్క్తిబద్ధేన్ద్రియపశుం వల్గత్తృష్ణాగృహాంగణం - చిత్తభృత్యజనాకీ
ర్ణం నష్టం దేహగృహం మమ ॥౩౦॥ జిహ్వామర్కటికాక్రాన్తవదనద్వారభీషణం - దృష్టదన్తాస్థిశకలం నష్టం దేహగృహం మ
మ ॥౩౧॥ రక్తమాంసమయస్యాస్య సబాహ్యాభ్యన్తరే మునే - నాశైకధర్మిణో బ్రూహి కైవ కాయస్య రమ్యతా ॥౩౨
తటిత్సు శరదభ్రేషు గన్ధర్వనగరేషు చ । స్థైర్యం యేన వినిర్ణీతం స విశ్వసితు విగ్రహే । ౩౩ ॥ శైశవే గురుతో భీతిర్మాతృతః పి
తృతస్తథా । జనతో జ్యేష్ఠబాలాచ్చ శైశవం భయమన్దిరం ॥౩౪। స్వచిత్తబిలసంస్థేన నానావిభ్రమకారిణా । బలాత్కా
రమపిశాచేన వివశః పరిభూయతే ।౩౫॥ దాసాః పుత్రాః స్త్రియశ్చైవ బాన్ధవాస్సుహృదస్తథా । హసన్త్యున్మత్తకమివ నరం
వార్ధకకంపితం ।౩౬। దైన్యదోషమయీ దీర్ఘా వర్ధతే వార్ధకే స్పృహా । సర్వాపదామేకసఖీ హృది దాహప్రదాయినీ ॥
క్వచిద్వా విద్యతే యైషా సంసారే సుఖభావనా । ఆఖుస్తంభమివాసాద్య కాలస్తామపి కృన్తతి ।౩౮॥ తృణం పాంసుం మ
హేన్ద్రం చ సువర్ణం మేరుసర్షపం । ఆత్మంభరితయా సర్వమాత్మసాత్కర్తుముద్యతః ।౩౯। కాలోఽయం సర్వసంహారీ తేనా
క్రాన్తం జగత్త్రయం । కో వా స్త్ర్యైకాలవశగః ప్రాణిలోకే మహామునే ।౪౦। మాంసపాఞ్చాలికాయాస్తు యన్త్రలోలేఽ
ఙ్గపఞ్జరే । స్నాయ్వస్థిగ్రన్థిశాలిన్యాః స్త్రియః కిమివ శోభనం ।౪౧। త్వఙ్మాంసరక్తబాష్పాంబు పృథక్కృత్వా విలోచనే
సమాలోకయ రమ్యం చేత్కిం ముధా పరిముహ్యసి ।౪౨। మేరుశృంగతటోల్లాసిగంగాజలరయోపమా । దృష్టా యస్మిన్
మునే ముక్తాహారస్యోల్లాసశాలితా ।౪౩। శ్మశానేషు దిగన్తేషు స ఏవ లలనాస్తనః । శ్వభిరాస్వాద్యతే కాలే లఘుపిణ్డ ఇ
వాన్ధసః । ౪౪ । కేశకజ్జలధారిణ్యో దుస్స్పర్శా లోచనప్రియాః । దుష్కృతాగ్నిశిఖా నార్యో దహన్తి తృణవన్న
రం । ౪౫ । జ్వలతామతిదూరేఽపి సరసా అపి నీరసాః । స్త్రియో హి నరకాగ్నీనామిన్ధనఞ్చారు దారుణం । ౪౬ ।కా
మనామ్నా కిరాతేన వికీర్ణా ముగ్ధచేతసః । నార్యో నరవిహంగానామంగబన్ధనవాగురాః । ౪౭ । జన్మపల్వలమ
త్స్యానాం చిత్తకర్దమచారిణాం । పుంసాం దుర్వాసనారజ్జుర్నారీ బళిశపిణ్డికా - ౪౮ । సర్వేషాం దోషరత్నానాం
సుసముద్గకయాఽనయా । దుఃఖశృంఖలయా నిత్యమలమస్తు మమ స్త్రియా ॥ ౪౯ । యస్య స్త్రీ తస్య భోగేచ్ఛా నిస్స్త్రీకస్య

యస్యచాత్మాదికాస్సంజ్ఞాఃకల్పితానస్వభావతః - చిత్తాకాశంమహాకాశంచిదాకాశంత్రితీయకం -౬౧- ద్వాభ్యాం శూన్యతరంవిద్ధిచిదాకాశంమహామునే - దేశాద్దేశాన్తరప్రాప్తౌసంవిదోమధ్యమేవయత్ - ౬౨ - నిమిషేణచిదాకాశంతద్విద్ధిమునిపుంగవ - తస్మిన్నిరస్తనిశ్శేషసంకల్పస్థితిమేషిచేత్ - ౬౩ - సర్వదుఃఖప్రశమనంసచ్చిదానన్దలక్షణం - సర్వాత్మకంపదంశాన్తంతదాప్రాప్స్యస్యసంశయం -౬౪- ఉదితోదారసౌన్దర్యవైరాగ్యరసగర్భిణీ- ఆనన్దస్యందినీయైషాసమాధిరభిధీయతే-౬౫-దృశ్యాసంభవబోధేనరాగద్వేషాదితానవే. రతిర్బలోదితాయాసాసమాధిరభిధీయతే -౬౬॥ దృశ్యాసంభవబోధోహిజ్ఞానంజ్ఞేయఞ్చిదాత్మకం - తదేవకేవలీభావంతతోన్యత్సకలంమృషా -౬౭- మత్తైరావతోబద్ధస్సర్షపకోణకోటరే • మశకేనకృతంయుద్ధంసింహౌఘైరణుకోటరే-౬౮ - పద్మాక్షేస్థాపితోమేరుస్నిర్భిణ్ణోభృంగసూనునా - నిదాఘవిద్ధితాదృక్త్వంజగదేతద్భ్రమాత్మకం -౬౯- చిత్తమేవహిసంసారోరాగాదిక్లేశభూషితం - తదేవతైర్వినిర్ముక్తంభవాన్తఇతికథ్యతే-౭౦- మనసాభావ్యమానోహిదేహతాం యాతిదేహతః - దేహవాసనయాముక్తోదేహధర్మైర్నలిప్యతే - ౭౧ - కల్పంక్షణీకరోత్యన్తంక్షణంన యతికల్పతాం - మనోవిలాస సంసార ఇతిమేనిశ్చితామతిః-౭౨-తద్బ్రహ్మానన్దమద్వంద్వంనిర్గుణంసత్యచిద్ఘనం-విదిత్వాస్వాత్మనోరూపంనబిభేతికదాచన(౭౩)

—*ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదే త్రయోవింశోధ్యాయః—*

—*ఋభుః*—అథాపరంప్రవక్ష్యామిశ్రుణుతాతయథాతథం ॥అజ్ఞానభూస్సప్తపదాజ్ఞభూస్సప్తపదైవహి॥౧॥ పదాన్తరాణ్యసంఖ్యానిప్రభవన్త్యన్యథైతయోః । స్వరూపావస్థితిర్ముక్తిస్తద్భ్రంశోహన్త్యవేదనం॥ ౨ ॥ శుద్ధసన్మాత్రసంవిత్తేస్స్వరూపాన్నచలన్తియే ।రాగద్వేషాదయోభావాస్తేషాన్నాజ్ఞత్వసంభవాః॥౩॥ యత్స్వరూపపరిభ్రంశశ్చైత్యార్థేచితిమజ్జనం।ఏతస్మాదపరోమోహోనభూతోనభవిష్యతి ॥౪॥అర్థాదర్థాన్తరఞ్చిత్తేయాతిమధ్యేతుయాస్థితిః సాహ్యతన్మననాకారాస్స్వరూపస్థితిరుచ్యతే ॥౫॥ సంశాన్తసర్వసంకల్పాయాశిలావదవస్థితిః।జాగ్రన్నిద్రావినిర్ముక్తా సాస్వరూపస్థితిఃపరా॥౬॥అహన్త్వేశేషతశ్శాన్తేభేదనిష్పన్దచిత్తతా। అజడాయాప్రకచతితత్స్వరూపమితీరితం॥౭॥ బీజజాగ్రత్తథాజాగ్రన్మహాజాగ్రత్తథైవచ। జాగ్రత్స్వప్నస్తథాస్వప్నస్వప్నజాగ్రత్సుషుప్తికం॥౮ ॥ ఇతిసప్తవిధోమోహఃపునరేషపరస్పరం। శ్లిష్టోభవత్యనేకాగ్ర్యంశృణులక్షణమస్యతు । ౯॥ ప్రథమఞ్చేతనంయత్స్యాదనాఖ్యంనిర్మలఞ్చితః। భవిష్యచ్చిత్తజీవాదినామశబ్దార్థభాజనం ।౧౦। బీజరూపస్థితంజాగ్రద్బీజజాగ్రత్తదుచ్యతే। ఏషాజ్ఞప్తేర్నవావస్థాత్వజాగ్రత్సంస్థితింశ్రుణు ॥౧౧। నచప్రసూతస్యపరాదయఞ్చాహమిదంమమ -ఇతియఃప్రత్యయస్స్వచ్ఛస్తజ్జాగ్రత్ప్రాగభావనాత్ ॥౧౨॥ అయంసోహమిదంతన్మేఇతిజన్మాంతరోదితః । పీవరఃప్రత్యయఃప్రోక్తోమహాజాగ్రదితిస్ఫుటం ॥౧౩॥ ఆరూఢమథవారూఢంసర్వథాతన్మయాత్మకం। యజ్జాగ్రతోమనోరాజ్యంతజ్జాగ్రత్స్వప్నఉచ్యతే॥౧౪ ద్విచన్ద్రశుక్తికారూప్యమృగతృష్ణాదిభేదతః। అభ్యాసంప్రాప్యజాగ్రత్తత్స్వప్నోనానావిధోభవేత్ ॥ ౧౫।అల్పకాలమ్మయాదృష్టమేతన్నోదేతియాతిహి। పరామర్శఃప్రబుద్ధస్యసస్వప్నఇతికథ్యతే ॥౧౬ । చిరాత్సందర్శనాభావాదప్రఫుల్లంబృహద్వచః। చిరకాలానువృత్తస్యస్వప్నోజాగ్రదివోదితః ।౧౭॥ స్వప్నజాగ్రదితిప్రోక్తంజాగ్రత్యపిపరిస్ఫురత్ । షడవస్థాపరిత్యాగేషడజీవస్యయాస్థితిః ॥౧౮। భవిష్యద్దుఃఖబోధాఢ్యాసౌషుప్తిస్సోచ్యతేగతిః। జగత్తస్యామవస్థాయామన్తస్తమసిలీయతే ।౧౯॥ సప్తావస్థాఇమాఃప్రోక్తామయాజ్ఞానస్యవైద్విజ - ఏకైకాదశసంఖ్యాత్రనానావి భవరూపిణీ ॥౨౦। ఇమాంసప్తపదాంజ్ఞానభూమిమాకర్ణయానఘ- నానయాజ్ఞాత యాభూయోమోహపంకేనిమజ్జతి ।౨౧ ॥ వదన్తిబహుభేదేనవాదినోయోగభూమికాః- మమత్వభిమతానూనమిమాఏవశుభప్రదాః। ౨౨ । అవబోధంవిదుర్జ్ఞాత

న్తవిదం సా సప్తభూమికా। ముక్తిస్తు జ్ఞేయమిత్యుక్తా భూమికాసప్తకాత్పరమ్ ।౨౩॥ శుభేచ్ఛాద్యాః ప్రసిద్ధా హి భూమయస్సప్త చత్వయా। నిదాఘ ముముక్షాదేవ జాతపూర్వాస్సలక్షణాః -౨౪- అన్యా హి జీవన్ముక్తేషు తుర్యావస్థేతి విద్యతే- అతః పరమయా సన్తదనవస్థం యదుచ్యతే -౨౫- హే నిదాఘ మహాభాగ సప్తమీం భూమిమాశ్రితాః - ఆత్మారామా మహాత్మానస్తే మహాపదమాగతాః -౨౬- జీవన్ముక్తా న మజ్జన్తి సుఖదుఃఖరసస్థితే । వికృతే నాథ కార్యేణ కిఞ్చిత్కుర్వన్తి వా న వా -౨౭- పార్శ్వస్థబోధితాస్సన్తః పూర్వాచారక్రమాగతమ్ - ఆచారమాచరన్త్యేవ సుప్తబుద్ధవదుత్థితాః-౨౮- భూమికాసప్తకఞ్చైతద్ధీమతామేవ గోచరః ప్రాప్య జ్ఞానదశామేతాం పశుమ్లేచ్ఛాదయోఽపి యే - సదేహా వాప్యదేహా వా తే ముక్తా నాత్ర సంశయః -౨౯- జ్ఞప్తిర్హి గ్రన్థివిచ్ఛేదస్తస్మిన్ సతి విముక్తతా - మృగతృష్ణాంబుబుద్ధ్యాదిశాన్తిమాత్రాత్మకస్త్వసౌ ।౩౦। యే తు మోహార్ణవాత్తీర్ణాస్తైః ప్రాప్తం పరమం పదమ్- తే స్థితా భూమికాస్వస్యాస్స్వాత్మలాభపరాయణాః ।౩౧॥ మనఃప్రశమనోపాయో యోగ ఇత్యభిధీయతే। స సప్తభూమిస్స విజ్ఞేయః కథితాస్తాశ్చ భూమికాః-౩౨- ఏతాసాం భూమికానాన్తు గమ్యం బ్రహ్మాభిధం పదమ్- త్వత్తాహన్తాత్మతా యత్ర పరతా నాస్తి కాచన ॥౩౩ - న కశ్చిద్భావకలనా న భావాభావగోచరమ్-సర్వం శాన్తం నిరాలంబం వ్యోమస్థం శాశ్వతం శివమ్-౩౪-అనామయమనాభాసమనాత్మకమకారణమ్-న సన్నాసన్న మధ్యాన్తం న సర్వం సర్వమేవ చ॥ మనోవచోభిరగ్రాహ్యం పూర్ణాత్పూర్ణం సుఖాత్సుఖమ్-అసంవేదనమాశాన్తమాత్మవేదనమాతతమ్॥౩౬ సత్తా సర్వపదార్థానాం నాన్యా సంవేదనాదృతే. సంబన్ధే ద్రష్టృదృశ్యానాం మధ్యదృష్టిర్హి తద్వపుః -౩౭. ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాదివర్జితం తదిదం పదమ్- అజాడ్యసంవిన్మననం తన్మయో భవ సర్వదా- ౩౮-అజాగ్రత్స్వప్ననిద్రస్య యత్తే రూపం సనాతనమ్ - అచేతనఞ్చాజడత్వం తన్మయో భవ సర్వదా -౩౯-జడతాం వర్జయిత్వైకాం శిలాయా హృదయం హి తత్- అమనస్కం స్వరూపం యత్తం తన్మయో భవ సర్వదా - ౪౦ - చిత్తం దూరే పరిత్యజ్య యోఽసి సోఽసి స్థిరో భవ- చిత్తమాత్రీకృతౌ సాక్షాచ్చిన్మయస్త్వం న సంశయః -౪౧- పూర్వం మనస్సముదితం పరమాత్మతత్త్వాత్తేనాతతం జగదితం సవికల్పజాలమ్।శూన్యేన శూన్యమపి విప్ర యథాంబరేణ నీలత్వముల్లసతి చారుతరాభిధానమ్॥౪౨। సంకల్పసంక్షయవశాద్గళితే తు చిత్తే సంసారమోహమిహికా గళితా భవన్తి । స్వచ్ఛం విభాతి శరదీవ ఖమాగతాయాం చిన్మాత్రమేకమజమాద్యమనన్తమన్తః ॥౪౩॥ అకర్తృకమరాగఞ్చ గగనే చిత్రముత్థితమ్। అదృష్టకం స్వానుభవమనిద్రస్వప్నదర్శనమ్ ।౪౪। సాక్షిభూతే సమే స్వచ్ఛే నిర్వికల్పే చిదాత్మని। నిరిచ్ఛం ప్రతిబింబన్తి జగన్తి ముకురే యథా ॥౪౫ ॥ ఏకం బ్రహ్మ చిదాకాశం సర్వాత్మకమఖణ్డితమ్ ।ఇతి భావయ యత్నేన చేతశ్చాఞ్చల్యశాన్తయే॥౪౬॥ రేఖోపరేఖావలితా యథైకా పీవరీ శిలా। తథా త్రైలోక్యవలితం బ్రహ్మైకమిహ దృశ్యతామ్ ॥౪౭॥ ద్వితీయకారణాభావాదనుత్పన్నమిదం జగత్ । జ్ఞాతం జ్ఞాతవ్యమధునా దృష్టం ద్రష్టవ్యమద్భుతమ్ ॥ ౪౮ । విశ్రాన్తోఽస్మి చిరం శాన్తశ్చిన్మాత్రాన్నాస్తి కిఞ్చన। పశ్య విశ్రాన్తసన్దేహం విగతాశేషకౌతుకమ్॥౪౯। నిరస్తకల్పనాజాలమచిత్తత్వం పరం పదమ్ । యత్ర చిత్తవికల్పాదేర్నాణుమాత్రాస్తి సంగతిః ॥౫౦॥ తదేవ భూమతాం ప్రాప్తాస్సంశాన్తాశేషకిల్బిషాః । మహాధియశ్శాన్తధియో యే యాతా విమనస్కతామ్ ॥౫౧॥ జన్తోః కృతవిచారస్య విగళద్వృత్తిచేతసః । మననం త్యజతో నిత్యం కిఞ్చిత్పరిణతమ్మనః॥ దృశ్యం సన్త్యజతో హేయముపాదేయముపేయుషః।ద్రష్టారం పశ్యతో నిత్యమద్రష్టారమపశ్యతః।౫౩॥విజ్ఞాతవ్యే పరే తత్త్వే జాగరూకస్య జీవతః। సుప్తస్య ఘనసమ్మోహమయే సంసారవర్త్మని॥౫౪।అత్యన్తపక్వవైరాగ్యాదరసేషు రసేష్వపి। సంసారవాసనాజాలే ఖగజాల ఇవాఖునా।౫౫॥ త్రోటితం హృదయగ్రన్థౌ శ్లథే వైరాగ్యరంహసా । కాతకం ఫలమాసాద్య యథా వారి ప్రసీదతి ।౫౬॥తథా విజ్ఞానవశతస్స్వభావస్సంప్రసీదతి ।నీరాగం నిరుపాసంగం నిర్ద్వన్ద్వం నిరుపాశ్రయమ్।౫౭॥ వినిర్యాతి మనో మోహాద్విహంగః పఞ్జరాదివ । శాన్తసన్దేహదౌరాత్మ్యం గతకౌతుకవిభ్రమమ్ ।౫౮।

త్రిభోగభూః । స్త్రీయస్త్యక్తా జగత్త్యక్తం జగత్త్యక్త్వా సుఖీభవేత్ ॥౫౦॥ దిశోఽపి న హి దృశ్యన్తే దేశోఽప్యన్యాపదేశకృత్ । శైలా అపి విశీర్యన్తే శీర్యన్తే తారకా అపి ॥ ౫౧ ॥ శుష్యన్త్యపి సముద్రాశ్చ ధ్రువోఽప్యధ్రువజీవనః । సిద్ధా అపి వినశ్యన్తి జీర్యన్తే దానవాదయః ॥౫౨॥ పరమేష్ఠ్యపి నిష్ఠావాన్ హ్రీయతే హరిరప్యజః । భావోఽప్యభావమాయాతి జీర్యన్తే వై దిగీశ్వరాః ॥౫౩॥ బ్రహ్మా విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ సర్వా వా భూతజాతయః । నాశమేవానుధావన్తి సలిలానీవ బాడబం ॥౫౪॥ ఆపదః క్షణమాయాన్తి క్షణమాయాన్తి సంపదః । క్షణం జన్మాథ మరణం సర్వం నశ్వరమేవ తత్ ॥౫౫॥ అశూరేణ హతా శ్శూరా ఏకేనాపి శతం హతం । విషం విషయవైషమ్యం న విషం విషముచ్యతే ॥౫౬॥ జన్మాన్తరఘ్నా విషయా ఏకజన్మహరం విషం । ఇతి మే దోషదావాగ్నిదగ్ధే సంప్రతి చేతసి ॥ ౫౭ ॥ స్ఫురన్తి హి న భోగాశా మృగతృష్ణాసరస్స్వివ । అతో మాం బోధయాశు త్వం తత్త్వజ్ఞానేన వై గురో ॥ ౫౮ ॥ నో చేన్మౌనం సమాస్థాయ నిర్మానో గతమత్సరః । నిర్మోహో నిరహంకారః కామక్రోధాదివర్జితః ॥౫౯॥ భావయన్మనసా విష్ణుం లిపికర్మార్పితోపమః । యథా స్యామహమద్యైవ తథా కురు మహాగురో ॥ ౬౦ ॥ * * * * * * *

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ద్వావింశోఽధ్యాయః*—

ఋభుః ॥ నిదాఘ తవ నాస్త్యన్యజ్జ్ఞేయం జ్ఞానవతాం వర । ప్రజ్ఞయా త్వం విజానాసి హీశ్వరానుగృహీతయా ॥౧॥ చిత్తమాలిన్యసఞ్జాతే మార్జయామి భ్రమం మునే । మోక్షద్వారే ద్వారపాలాశ్చత్వారః పరికీర్తితాః ॥౨॥ శమో విచారస్సన్తోషశ్చతుర్థస్సాధుసంగమః - ఏకం వా సర్వయత్నేన సర్వముత్సృజ్య సంశ్రయేత్ ॥౩॥ ఏకస్మిన్వశగే యాన్తి చత్వారోఽపి వశం గతాః - శాస్త్రైస్సజ్జనసంపర్కపూర్వకైశ్చ తపోదమైః ॥౪॥ ఆదౌ సంసారముక్త్యర్థం ప్రజ్ఞామేవాభివర్ధయేత్ - స్వానుభూతేశ్చ శాస్త్రస్య గురోశ్చైవైకవాక్యతా ॥ ౫ ॥ యస్యాభ్యాసేన తేనాత్మా సతతం చావలోక్యతే - సంకల్పాశానుసన్ధానవర్జనం చేత్ప్రతిక్షణం ॥౬॥ కరోషి తదచిత్తత్వం ప్రాప్త ఏవాసి పావనం - చేతసో యదకర్తృత్వం తత్సమాధానమీరితం ॥౭॥ తదేవ కేవలీభావం సా శుభా నిర్వృతిః పరా - చేతసా సంపరిత్యజ్య సర్వభావాత్మభావనాం ॥౮॥ యథా తిష్ఠసి తిష్ఠ త్వం మూకాన్ధబధిరోపమః - ఇయమేవ పరా నిష్ఠా సర్వశాస్త్రవినిశ్చితా ॥౯॥ సర్వం ప్రశాన్తమజమేకమనాదిమధ్యమాభాస్వరం స్వదనమాత్రమచైత్యచిహ్నం - సర్వం ప్రశాన్తమితి శబ్దమయీ చ దృష్టిర్బోధార్థమేవ హి ముధైవ తదోమితీదం ॥౧౦॥ సర్వం కిఞ్చిదిదం దృశ్యం దృశ్యతే యజ్జగద్గతం - చిన్నిష్పన్దాంశమాత్రం తన్నాన్యదస్తీతి భావయ ॥౧౧॥ నిత్యప్రబుద్ధచిత్తస్త్వం కుర్వన్నపి జగత్క్రియాం । ఆత్మైకత్వం విదిత్వా త్వం తిష్ఠాక్షుబ్ధమహాబ్ధివత్ ॥ ౧౨ ॥ తత్త్వావబోధ ఏవాసౌ వాసనాతృణపావకః - ప్రోక్తస్సమాధిశబ్దేన న తు తూష్ణీమవస్థితిః ॥౧౩॥ నిరిచ్ఛే సంస్థితే రత్నే యథాలోకః ప్రవర్తతే - సత్తామాత్రేణ పరేతత్త్వే తథైవాయం జగద్గణః ॥౧౪॥ అతశ్చాత్మని కర్తృత్వమకర్తృత్వం చ వై మునే - నిరిచ్ఛత్వాదకర్తాసౌ కర్తా సన్నిధిమాత్రతః ॥౧౫॥ తద్ద్వే బ్రహ్మణి విన్దేతే కర్తృతాకర్తృతే మునే- యత్రైవైష చమత్కారస్తమాశ్రిత్య స్థిరో భవ ॥౧౬ ॥ తస్మాన్నిత్యమకర్తాహమితి భావనయేద్ధయా - పరమామృతనామ్నీ సా సమతైవావశిష్యతే ॥౧౭॥ నిదాఘ శృణు సత్త్వస్థా జాతా భువి మహాగుణాః - తే నిత్యమేవాభ్యుదితా వారిదేభ్య ఇవేన్దవః ॥౧౮॥ నాపది స్వాని మాయన్తి నిశి హేమామ్బుజం యథా । నేహన్తే ప్రకృతాదన్యద్రమన్తే శిష్టవర్త్మని ॥౧౯॥ ఆకృత్యైవ విరాజన్తే మైత్ర్యాదిగుణవృత్తిభిః - సమాస్సమరసాస్సౌమ్యాస్సతతం సాధువృత్తయః ॥ ౨౦॥ అబ్ధివద్ధృతమర్యాదా భవన్తి విశదాశయాః - నియతిం న విముఞ్చన్తి మహాన్తో భాస్కరా ఇవ - ౨౧ - కోఽహం కథమిదం చేతి సంసారమలమాతతం - ప్రవిచార్యం ప్రయత్నేన ప్రాజ్ఞేన సహ సాధునా - ౨౨ - నాకర్మసు నియోక్తవ్యం నానార్యేణ సహావసేత్ - ద్రష్టవ్యస్సర్వసంహర్తా న మృత్యురవహేళయా - ౨౩ - శరీరమస్థిమాంసం చ త్యక్త్వా రక్తాద్యశోభనం- భూతముక్తావలీత

స్తుచిన్మాత్రమవలోకయేత్ ॥ ౨౪ - ఉపాదేయానుపతనం హేయైకాన్తవివర్జనం - యదేతన్మనసోరూపంతద్బన్ధంవి
ద్ధి నేతరత్ - ౨౫ - గురుశాస్త్రోక్తమార్గేణస్వానుభూత్యాచచిద్ఘనే - బ్రహ్మైవాహమితిజ్ఞాత్వా వీతశోకో భవే
న్మునిః - ౨౬ - గురువాక్యసముద్భూతస్వానుభూత్యాదిశుద్ధయా - యస్యాభ్యాసేనతేనాత్మా సతతఞ్చావలో
క్యతే - ౨౭ - వినష్టదిగ్భ్రమస్యాపియథాపూర్వంవిభాతిదిక్ - తథావిజ్ఞానవిధ్వస్తంజగన్నాస్తీతిభావయ - ౨౮ -
నధనాన్యుపకుర్వన్తినమిత్రాణినబాన్ధవాః - నకాయక్లేశవైధుర్యంనతీర్థాయతనశ్రియః - ౨౯ - యత్సమస్తశ్రుతి
ప్రోక్తమనుభూతఞ్చయోగిభిః - కేవలంతన్మనోమాత్రజయేనత్వాప్యతేపదం - ౩౦ - యాతిదుఃఖానియాతృష్ణాదు
స్సహాయేదురాధయః - శాన్తచేతస్సుతత్సర్వంతమోర్కేష్వివనశ్యతి - ౩౧ - మాతరీవపరంయాన్తివిషమాణిమృ
దూనిచ - విశ్వాసమిహభూతాని సర్వాణిశమశాలిని - ౩౨ - నరసాయన పానేనలక్ష్మ్యావాలింగితేనచ - న
తథాసుఖమాప్నోతిశమేనాన్తర్యథాజనః - ౩౩ - శ్రుత్వాస్పృష్ట్వాచభుక్త్వా చదృష్ట్వాజ్ఞాత్వాశుభాశుభం - న
హృష్యతిగ్లాయతియస్సశాన్తఇతికథ్యతే - ౩౪ - తుషారకరబింబాచ్ఛంమనోయస్యనిరాకులం - మరణోత్సవయు
ద్ధేషుసశాన్తఇతికథ్యతే - ౩౫ - తపస్విషుబహుజ్ఞేషు యాజకేషునృపేషుచ - బలవత్సుగుణాఢ్యే షుశమవా నేవ
రాజతే - ౩౬ - సన్తోషామృతపానేనయేశాన్తాస్తృప్తిమాగతాః - ఆత్మారామామహాత్మానస్తేమహాపదమాగతాః॥
అప్రాప్తంహిపరిత్యజ్యసంప్రాప్తేసమతాంగతః - అదృష్టఖేదాఖేదోయస్ససన్తుష్టఇతికథ్యతే - ౩౮, నాభినన్దత్యసంప్రా
ప్తంప్రాప్తంభుఙ్క్తేయథేప్సితం - యస్యసౌమ్యఇవాచారస్ససన్తుష్టఇతికథ్యతే - ౩౯ - రమతేధీర్యథాప్రాప్తేసా
ధ్వీవాన్తఃపురాజిరే ॥ సాజీవన్ముక్తతోదేతిస్వరూపానన్దదాయినీ - ౪౦ - యథాక్షణంయథాశాస్త్రం యథాదే
శంయథాసుఖం - యథాసంభవసత్సంగమిమంమోక్షపథక్రమం - ౪౧ - తావద్విచారయేత్ప్రాజ్ఞోయావద్విశ్రాన్తి
మాత్మని - తుర్యవిశ్రాన్తియుక్తస్యనివృత్తస్యభవార్ణవాత్ - ౪౨ - జీవతోజీవతశ్చైవగృహస్థస్యాథవాయతేః -
నాకృతేనకృతేనార్థోనశ్రుతిస్మృతివిభ్రమైః - ౪౩ - నిర్మన్దరఇవాంభోధిస్సతిష్ఠతియథాస్థితః - సర్వాత్మ వేదనం
శుద్ధంయదుదేతితదాత్మకం ॥ ౪౪ - భాతిప్రసృతదిక్కాల బాహ్యంచిద్రూపదేహకం - భాతిచేదంజగత్సర్వంచి
న్మాత్రరూపంస్వచ్ఛాచ్ఛకం - ౪౫ - ఏవమాత్మాయథాయత్రసముల్లాసముపాగతః - తిష్ఠత్యాశుతథాతత్ర తద్రూపశ్చవి
రాజతే ॥ యదిదందృశ్యతేసర్వంజగత్స్థావరజంగమం - తత్సుషుప్తావివస్వప్నఃకల్పాన్తేప్రవినశ్యతి - ౪౭ - ఋ
తమాత్మాపరంబ్రహ్మసత్యమిత్యాదికాబుధైః - కల్పితావ్యవహారార్థంయస్యసంజ్ఞామహాత్మనః - ౪౮ - యథాకటక
శబ్దార్థఃపృథగ్భావేనకాఞ్చనాత్ - నహేమకటకాత్తద్వజ్జగచ్ఛబ్దార్థతాపరే - ౪౯ - తేనేయమిన్ద్రజాలశ్రీర్జాగతీ
ప్రవితన్యతే - అతోముహ్యతినాత్మజ్ఞఇన్ద్రజాలోపమేతతః - ౫౦ - ద్రష్టుర్దృశ్యస్యసత్తాన్తర్బన్ధఇత్యభిధీయతే - ద్ర
ష్టాదృశ్యవశాద్బద్ధోదృశ్యాభావేవిముచ్యతే - ౫౧ - జగత్త్వమహమిత్యాదిసర్గాత్మాదృశ్యముచ్యతే - మనసైవేన్ద్ర
జాలశ్రీర్జాగతీప్రవితన్యతే - ౫౨ - యావదేతత్సంభవతితావన్మోక్షోనవిద్యతే - బ్రహ్మణాతన్యతేవిశ్వమనసైవస్వయం
భువా - ౫౩ - మనోమయంమతంవిశ్వంయన్నామపరిదృశ్యతే - నాబాహ్యేనాపిహృదయేసద్రూపంవిద్యతేమనః - ౫౪ -
యదర్థంప్రతిభానంతన్మనఇత్యభిధీయతే - సంకల్పనంమనోవిద్ధిసంకల్పస్తన్నవిద్యతే - ౫౫ - యత్రసంకల్పనంతత్ర
మనోస్తీత్యవగమ్యతాం - సంకల్పమనసీభిన్నేనకదాచనకేనచిత్ - ౫౬ - సంకల్పజాతేగళితేస్వరూపమవశిష్యతే -
అహంత్వంజగదిత్యాదౌప్రశాన్తేదృశ్యసంభ్రమే - ౫౭ - స్యాత్తాదృశీకేవలతాదృశ్యేసత్తాముపాగతే - మహాప్రళయసంప
త్తౌహ్యసత్తాంసముపాగతే - ౫౮ - అశేషదృశ్యసర్గాదౌశాన్తమేవావశిష్యతే - అస్త్యనస్తమితోభాస్వానజోదేవోని
రామయః - ౫౯ - సర్వదాసర్వకృత్సర్వఃపరమాత్మేత్యుదాహృతః - యతోవాచోనివర్తన్తేయోముక్తైరవగమ్యతే - ౬౦ -

పరిపూర్ణాన్తరశ్చైతః పూర్ణేన్దురివ జాయతే। నాహమన్నచాన్యదస్తీహ బ్రహ్మైవాస్మి నిరామయమ్ ।౫౯। నవాచ్యోఽహం న చ
నావాచ్యో న లక్ష్యో లక్ష్య ఏవ న। ఇత్థం సదసతోర్మధ్యే యః పశ్యతి స పశ్యతి ॥౬౦। అయత్నోపనతేష్వక్షిదృగ్ద్రవ్యేషు య
థా మనః। నీరాగమేవ పతతి తద్వత్కార్యేషు ధీరధీః ।౬౧। పరిజ్ఞాయోపభుక్తో హి భోగో భవతి తుష్టయే। విజ్ఞాయ సేవిత
శ్చోరో మైత్రీమేతి న చోరతామ్॥౬౨॥ అశంకితోఽపి సంప్రాప్తగ్రామయాత్రా యథాధ్వగైః। ప్రేక్ష్యతే తద్వదేవ జ్ఞైర్భో
గశ్రీరవలోక్యతే।౬౩॥ మనసో నిగృహీతస్య లీలాభోగోఽల్పకోఽపి యః। తమేవాలబ్ధవిస్తారం క్లిష్టత్వాద్బహు మన్యతే।౬౪।
బన్ధముక్తో మహీపాలో గ్రామమాత్రేణ తుష్యతి। పరైరబద్ధో నాక్రాన్తో న రాష్ట్రం బహు మన్యతే।౬౫॥ హస్తం హస్తే
న సంపీడ్య దన్తైర్దన్తాన్విచూర్ణ్య చ। అంగాన్యంగైస్సమాక్రమ్య జయేదాదౌ స్వకమ్మనః।౬౬ ।మనసో విజయాన్నాన్యా గతి
రస్తి భవార్ణవే। మహానరకసామ్రాజ్యే మత్తదుష్కృతవారణః ।౬౭॥ఆశాశరశలాకాస్సుర్దుర్జయా హీన్ద్రియారయః
జితచిత్తేన్ద్రియాశస్య నైవాస్త్యరిభయం క్వచిత్।౬౮।ప్రక్షీణచిత్తదర్పస్య నిగృహీతేన్ద్రియద్విషః।పద్మిన్య ఇవ హేమా
న్తే క్షీయన్తే భోగవాసనాః।౬౯। తావన్నిశీవ వేతాళా వల్గన్తి హృది వాసనాః। ఏకతత్త్వదృఢాభ్యాసాద్యావన్న విజిత
మ్మనః।౭౦।భూత్యాభిమతకర్తృత్వాన్మన్త్రీ సర్వార్థకారణాత్।సామన్తశ్చేన్ద్రియాక్రాన్తో మనో మన్యే వివేకినః।౭౧
లాలనాత్స్నిగ్ధలలనా పాలనాత్పాలకః పితా । సుహృదుత్తమవిన్యాసాన్మనో మన్యే మనీషిణః । ౭౨ । స్వాలోకిత
శ్శాస్త్రదృశా స్వబుద్ధ్యా స్వానుభావితః।ప్రయచ్ఛతి పరాం సిద్ధిం త్యక్త్వాత్మానం మనః పితా।౭౩ సుదృష్టస్సుదృఢస్స్వచ్ఛస్సు
క్రాన్తస్సుప్రబోధితః।స్వగుణేనోర్జితో భాతి హృది హృద్యో మనోమణిః।౭౪॥ ఏనమ్మనోమణిం బ్రహ్మన్ బహుపంకకళంకి
తం వివేకవారిణా సిద్ధ్యై ప్రక్షాళ్యాలోకవాన్భవ।౭౫। వివేకం పరమాశ్రిత్య బుద్ధ్యా సత్యమవేత్య చ। ఇన్ద్రియారీనలం ఛి
త్త్వా తీర్ణో భవ భవార్ణవాత్ ।౭౬॥ ఆస్థామాత్రమనన్తానాం దుఃఖానామాకరం విదుః । అనాస్థామాత్రమభితస్సుఖానా
మాలయం విదుః।౭౭।వాసనాతన్తుబద్ధోఽయం లోకో విపరివర్తతే।సా ప్రసిద్ధాతి దుఃఖాయ సుఖాయోచ్ఛేదమాగతా ।౭౮
ధీరోఽప్యతిబహుజ్ఞోఽపి కులజోఽపి మహానపి।తృష్ణయా బధ్యతే జన్తుస్సింహశ్శృంఖలయా యథా। * * (౭౯

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ప్రథమపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః*—

—*ఋభుః*— పరమం పౌరుషం యత్నమాస్థాయాదాయ సూద్యమం।యథాశాస్త్రమనుద్వేగమాచరన్కో న సి
ద్ధిభాక్।౧। అహం సర్వమిదం విశ్వం పరమాత్మాహమచ్యుతః । నాన్యదస్తీతి సంవిద్యాత్పరమా సా హ్యహంకృతిః ।౨ ।
సర్వస్మాద్వ్యతిరిక్తోఽహం వాలాగ్రాదప్యహం తనుః। ఇతి యా సంవిదో బ్రహ్మన్ ద్వితీయాహంకృతిశ్శుభా ।౩। మోక్షా
యైషా న బన్ధాయ జీవన్ముక్తస్య విద్యతే।పూర్వోక్తాహంకృతిస్సా తు విదేహస్యేతి నిశ్చయః ।౪। పాణిపాదాదిమాత్రోఽహ
మిత్యేషా దురహంకృతిః। తృతీయా లౌకికీ తుచ్ఛా త్యక్తసద్భావనా చిరమ్ ।౫। వర్జ్యైషా దురహంకారః కన్దస్సంసారదుస్త
రోః। అనేనాభిహతో జన్తురధోఽధః పరిధావతి ।౬।అన్యయా దురహంకృత్యా భావాస్పన్దత్యథా చిరః । శిష్టాహంకార
వాన్ జన్తుశ్శమవాన్యాతి ముక్తతామ్ । ౭ । ప్రథమౌ ద్వావహంకారావంగీకృత్య త్వలౌకికౌ । తృతీయాహంకృ
తిస్త్యాజ్యా లౌకికీ దుఃఖదాయినీ॥౮। అథ తేఽపి సన్త్యజ్య సర్వాహంకృతివర్జితః । స తిష్ఠతే తథాత్యుచ్చైః పరమేవాధిరో
హతి।౯।భోగేచ్ఛామాత్రకో బన్ధస్తత్త్యాగో మోక్ష ఉచ్యతే। మనసోఽభ్యుదయో నాశో మనోనాశో మహోదయః ।౧౦ ।
జ్ఞమనో నాశమభ్యేతి మనోఽజ్ఞస్య హి శృంఖలా। అతస్తన్నాశమేధీమానుపాయేన మనోదృతం । ౧౧ । మన ఏవ మహా
వ్యాధిర్బాధతే స్వజ్ఞమప్యహో। యశ్చికిత్సతి తం ప్రాహుస్స్వస్థం స్వాత్మైక్యయోగినః।౧౨॥ మనోవ్యాధేశ్చికిత్సార్థము
పాయం కథయామి తే। యత్తత్స్వాభిమతం వస్తు తత్త్యజన్మోక్షమశ్నుతే।౧౩।స్వాయత్తమేకాన్తహితం స్వేప్సితత్యాగ
వేదనం। యస్య దుష్కరతాం యాతం ధిక్తం పురుషకీటకం-౧౪ - స్వపౌరుషైకసాధ్యేన స్వేప్సితత్యాగరూపిణా - మనః

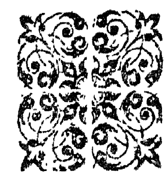
ప్రశమమాత్రేణవినానాస్తిశుభాగతిః-౧౫-అసంకల్పనశస్త్రేణఛిన్నంచిత్తమిదంయదా। సర్వంసర్వగతంశాన్తంబ్రహ్మ
సంపద్యతేతదా।౧౬-భవభావనయాముక్తోయుక్తఃపరమయాధియా। ధారయాత్మానమవ్యగ్రోగ్రస్తచిత్తఃచితఃపరం॥
పరంపురుషమాశ్రిత్యనిత్యాచిత్తమచిత్తతాం - ధ్యానతోహృదయాకాశేచితిచిచ్చక్రధారయా ॥౧౭॥మనోమారయ
నిశ్శంకంత్వాంప్రబధ్నన్తినారయః-అయంసోహమిదంతన్మఏతావన్మాత్రకంమనః ॥౧౯॥ ఛిన్నాభ్రమణ్డలంవ్యోమ్ని
యథాశరదిధూయతే।వాతేనాకల్పనేనైవతథాన్తర్ధాయతేమనః॥౨౦।కల్పాన్తపవనావాన్తుయాన్తుచైకత్వమర్ణవాః।త
పన్తుద్వాదశాదిత్యానాస్తినిర్మనసఃక్షతిః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పనమాత్రైకసాధ్యేసకలసిద్ధిదే । అసంకల్పాదిసా
మ్రాజ్యేతిష్ఠావష్టభ్యతత్పదః ॥౨౨॥ నహిచఞ్చలతాహీనమ్మనఃక్వచనదృశ్యతే । చఞ్చలత్వమ్మనోధర్మోవహ్నేర్ధర్మో
యథోష్ణతా ॥౨౩॥ ఏషాహిచఞ్చలాస్పన్దశక్తిశ్చిత్తత్వసంస్థితా । తాంవిద్ధిమానసీంశక్తింజగదాడంబరాత్మి
కాం ॥౨౪॥ యత్తుచఞ్చలతాహీనంతన్మనోమృతముచ్యతే। తదేవచతపశ్శాస్త్రసిద్ధాన్తేమోక్షఉచ్యతే ॥౨౫॥ త
స్యచఞ్చలతాయైషాత్వవిద్యావాసనాత్మికా । వాసనాపరనామ్నీన్తాంవిచారేణవినాశయ ॥౨౬॥పౌరుషేణప్రయ
త్నేనయస్మిన్నేవపదేమనః । యోజ్యతేతత్పదంప్రాప్యనిర్వికల్పోభవానఘ ॥౨౭॥ అతఃపౌరుషమాశ్రిత్యచిత్తమాక్ర
మ్యచేతసా। విశోకంపదమాలంబ్యనిరాతంకస్థిరోభవ ॥౨౮॥ మనఏవసమర్థంహిమనసోదృఢనిగ్రహే । అరాజాక
స్సమర్థస్స్యాద్రాజ్ఞోనిగ్రహకర్మణి ॥౨౯॥ తృష్ణాగ్రాహగృహీతానాంసంసారార్ణవపాతినాం । ఆవర్తైరూహ్యమా
నానాందూరంస్వమనఏవనౌః ॥౩౦॥ మనసైవమనశ్ఛిత్వాపాశంపరమబన్ధనం । భవాదుత్తారయాత్మానన్నాసా
వన్యేనతార్యతే ॥౩౧॥ యాయోదేతిమనోనామ్నీవాసనావాసితాన్తరా। తాన్తాంపరిహరేత్ప్రాజ్ఞస్తతోవిద్యాక్ష
యోభవేత్ - ౩౨ - భోగైకవాసనాన్త్యక్త్వాత్యజత్వంభేదవాసనాం । భావాభావౌతతస్త్యక్త్వానిర్వికల్పస్థిరోభ
వ - ౩౩ - ఏషఏవమనోనాశస్త్వవిద్యానాశఏవచ । యత్తత్సంవేద్యతేకిఞ్చిత్తత్రాస్థాపరివర్జనం - ౩౪ - అనాస్థై
వహినిర్వాణందుఃఖమాస్థాపరిగ్రహః । అవిద్యావిద్యమానైవనష్టప్రజ్ఞేషుదృశ్యతే - ౩౫ - నామ్నైవాంగీకృతాకా
నాసత్యకృప్రాజ్ఞస్యసాక్షుతః । అవిద్యావిద్యతేయావత్సమ్యగ్జ్ఞానవిరోధినీ - ౩౬ - తావత్ససంసారభృగుషస్వా
త్మనాసహదేహినం । ఆన్దోళయతినీరన్ధ్రందుఃఖకణ్టకశాలిషు - ౩౭ -అవిద్యాయావదస్యాస్తినోత్పన్నాక్షయకారిణీ
అస్యాఃపరాప్రపశ్యన్త్యాస్స్వాత్మనాశంప్రజాయతే - ౩౮- దృష్టేసర్వగతేబోధేస్వయంహ్యేషావిలీయతే - ఇచ్ఛా
మాత్రమవిద్యేయంతన్నాశోమోక్షఉచ్యతే . ౩౯ - సచసంకల్పమాత్రేణసిద్ధోభవతివైమునే - మనాగపిమనోవ్యో
మ్నివాసనారజనీక్షయే-౪౦- కాళికాతనుతామేతిచిదాదిత్యప్రకాశనాత్ । చైత్యానుపాతరహితంసామాన్యేనచస
ర్వగం . ౪౧ - యచ్చిత్తత్త్వమనాఖ్యేయంసఆత్మాపరమేశ్వరః । సర్వఞ్చఖల్విదంబ్రహ్మనిత్యచిద్ఘనమక్షతం - ౪౨-
కల్పనాన్యామనోనామ్నీవిద్యతేనహికాచన । నజాయతేనమ్రియతేకిఞ్చిదత్రజగత్త్రయే - ౪౩ - నచభావవికారా
ణాంసత్తాక్వచనవిద్యతే । కేవలంకేవలాభాసంసర్వసామాన్యమక్షతం - ౪౪ - చైత్యానుపాతరహితంచిన్మాత్రమి
హావిద్యతే - తస్మిన్నిత్యేతతేశుద్ధేచిన్మాత్రేనిరుపద్రవే - ౪౫ - శాన్తేశమసమాభోగేనిర్వికారేచిదాత్మని । యైషా
స్వభావాభిమతాస్వయంసంకల్ప్యధావతి - ౪౬ - చిచ్చైత్యంస్వయమమ్లానంమననాన్మనఉచ్యతే । అతస్సంకల్ప
సిద్ధేయం సంకల్పేనైవనశ్యతి । ౪౭ । నాహంబ్రహ్మేతిసంకల్పాత్సుదృఢాద్బధ్యతేమనః । అహంబ్రహ్మేతిసంక
ల్పాత్సుదృఢాన్ముచ్యతేమనః । ౪౮ । కృశోహందుఃఖబద్ధోహంహస్తపాదాదిమానహం। ఇతిభావానురూపేణవ్య
వహారేణబధ్యతే । ౪౯ । నాహందుఃఖీనమేదేహోబన్ధఃకోస్యాత్మనిస్థితః । ఇతిభావానురూపేణవ్యవహారేణబ
ధ్యతే॥ ౫౦ । నాహంమాంసంనచాస్థీనిదేహాదన్యఃపరోస్మ్యహం । ఇతినిశ్చితవానన్తఃక్షీణావిద్యోవిముచ్యతే। ౫౧।

కల్పితేయమవిద్యేయమనాత్మన్యాత్మభావనాత్। పరంపౌరుషమాశ్రిత్య యత్నాత్పరమయాధియా । ౫౨ । భోగేచ్ఛా దూరతస్త్యక్త్వానిర్వికల్పస్సుఖీభవ । మమపుత్రో౽యమధనమహం సో౽యమిదంమమ । ౫౩ । ఇతీయమిన్ద్రజాలేన వాసనైవవివల్గతి । మాభవాజ్ఞో భవజ్ఞస్త్వంజహిసంసారభావనాం । ౫౪ ॥ అనాత్మన్యాత్మభావేనకిమజ్ఞ ఇవరోదిషి కస్తవాయంజడోమూకో దేహోమాంసమయో౽శుచిః । ౫౫ । యదర్థంసుఖదుఃఖాభ్యామవశఃపరిభూయసే। అహో నుచిత్రంయత్సత్యంబ్రహ్మతద్విస్మృతంనృణాం ॥ ౫౬ ॥ తిష్ఠతస్తవకార్యేషుమాస్తురాగానురఞ్జనం । అహోనచిత్రం పద్మోత్థైర్బద్ధాస్తన్తుభిరద్రయః । ౫౭ । అవిద్యమానాయావిద్యాతయావిశ్వంసుఖీకృతం । అవిద్యారచితంవిశ్వంవిద్యమానమభూదిహ । ౫౮ । అవిద్యావశగేజన్తావివేకాదివివర్జితే । ఇదంతద్వజ్రతాంయాతం తృణమాత్రంజగత్త్రయం । ౫౯ । నానన్దంననిరానన్దంనచలన్నాచలంస్థిరం । నసన్నాసన్నచైతేషాంమధ్యంజ్ఞానిమనోవిదుః ౬౦ । ఏషా చిదవినాశాత్మాస్వాత్మేత్యాదికృతాభిధా । ఆకాశశతభాగాచ్ఛాజ్ఞేషునిష్కలరూపిణీ । ౬౧ । సకలాఖిలసంసారస్వరూపైకాత్మదర్శినీ । పరిపూర్ణచిదానన్దరసనిశ్చలరూపిణీ । ౬౨ । నాస్తమేతినచోదేతినోత్తిష్ఠతినతిష్ఠతి । నచయాతి నచాయాతినచాముత్రనచేహవా ॥ ౬౩ । సైషాచిదమలాకారానిర్వికల్పానిరాస్పదా । నిత్యబోధస్వరూపైకాస్వతయా ప్రాప్యతేబుధైః । ౬౪ । అవిద్యకాఖిలావస్థానిర్ముక్తాంసాక్షిరూపిణీం । యామపేత్యవిముచ్యన్తేభవబన్ధాన్ముముక్షవః తామేనాంచిన్మయీంశక్తింపరాత్పరతరాంశివాం । భావయన్మనసానిత్యముపశాన్తోమునేభవ । ౬౫ । చితోహిద్వివిధాశక్తిస్పన్దమానాతథేతరా । అస్పన్దమానాశాస్త్రేషుసర్వేష్వపినిగద్యతే । ౬౬ । స్పన్దశక్తివశంప్రాప్తా చిజ్జీవోబద్ధఉచ్యతే । అస్పన్దశక్తివశగాబ్రహ్మముక్తఇతీర్యతే । ౬౭ । స్పన్దశక్తిర్నిరోద్ధవ్యాసంస్థితాప్రాణచిత్తయోః - అస్పన్దశక్తిస్సంగ్రాహ్యాసంస్థితాచిన్మయాత్మని - ౬౮ - బ్రహ్మైకత్వధ్యానయోగేననిశ్చలప్రాణమానసః - ఇహచిన్మాత్రతామేత్యసద్యఏవవిముచ్యతే - ౬౯ - చిన్మాత్రధ్యాననిష్ఠస్యస్వతః ప్రాణశ్చమానసం - ఇన్ద్రియాణిచలీయన్తేలయాభ్యాసంవినామునే - ౭౦ - యాసర్వోపనిషత్సిద్ధాసర్వకారణకారణం - స్వయంప్రకాశరూపా సాచిదుపాస్యాముముక్షుభిః - ౭౨ - యస్యామఖణ్డసుఖసాన్ద్రసదాత్మికాయాంవిద్వన్మనో౽లయముపైతివిచిన్తనేన । సేయంసురేశ విధివిష్ణుమహేశ్వరైరప్యారాధ్యతేహినిజరూపతయాచిదేకా ॥ ౭౩ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ఏవంనిదాఘశ్శ్రుత్వాథచిన్మాత్రోపధ్యాసయోగతః । సద్యోముక్తింపరాంలేభేసరసీరుహసంభవ * * * * (౭౪)

—*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేపఞ్చవింశోధ్యాయః*—

౧౦౦ ॥ ౮౮ । ౧౦౮ । ౯౩ ॥ ౬౫ ॥ ౫౯ । ౬౨ ॥ ౬౨ ॥ ౭౭ ॥ ౬౦ ॥ ౭౩ ॥ ౭౯ ॥ ౭౪ ॥ ఆహత్యశ్లోకాః ॥ ౧౦౦౦ ॥

ప్రథమపాదస్సమాప్తః

శ్రీరస్తు

—॥తత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేశ్రీరామగీతాప్రారంభః॥—

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ దేవింశ్రీరామగీతాన్తాం బ్రహ్మన్నత్యద్భుతామహం । అత్యుత్సుకోస్మి తేవక్తుం సావధానమనా
శ్శృణు ॥ ౧ ॥ అయోధ్యానగరీరమ్యాసర్వలక్షణసంయుతా । జీవబ్రహ్మపురీసాక్షాద్వైకుణ్ఠఇవవిశ్రుతా॥౨॥ త
త్రోద్యానోత్తమంభాతిసర్వర్తుపరిశోభితం । సర్వవృక్షసమాకీర్ణంసర్వపక్షినిషేవితం ॥౩ ॥వా పీకూపతటాకైశ్చమ
ఞ్జుళైరుపశోభితం । సర్వసన్తాపశమనంసర్వానన్దప్రదాయకం ॥ ౪ ॥తన్మధ్యేకోటిసూర్యాభోభాసతేరత్నమణ్టపః।అ
నేకకాఞ్చనస్తంభైరమరైర్విధృతఃపరైః ॥౫॥ తలసంప్రోతవజ్రైశ్చశ్రుతివాక్యైస్సుశోభితః । స్తంభాగ్రశంకుషుప్రో
తముక్తాహారైర్మహోత్కరైః ॥ ౬ ॥ వైదూర్యకుట్టిమైస్సర్వమహార్ఘినివహైస్తథా । తోరణైఃకదలీవృక్షైఃపురాణై
స్స్మృతిభిస్తథా॥౭॥ విశాలదర్పణైర్విద్యావిశేషైస్సమలంకృతః । దుకూలాదిపటశ్రేష్ఠైర్మహామన్త్రైరుపావృతః।౮
వివిధాలేఖ్యకైశ్శాన్తిదాన్త్యాదిసుగుణైర్వృతః। మాలతీమల్లికాశోకైర్దర్శనశ్రవణాదిభిః ॥౯॥ చన్దనాగరుకర్పూరసాం
ఖ్యయోగసమాధిభిః । ఫలపుష్పవిశేషైశ్చచిదానన్దావివృత్తిభిః ॥౧౦॥ తాంబూలవీటికాదివ్యలవంగాద్యైస్సుభక్తిభిః।
సౌవర్ణానేకపాత్రైశ్చవృతోనిష్కామకర్మభిః ॥౧౧॥ ధూపదీపవిశేషైశ్చస్వధాస్వాహాభిరాశ్రితః। వివిధైస్సవర్ణపీ
ఠైశ్చయన్త్రశ్రేష్ఠైస్సుమణ్డితః ॥౧౨॥ వాదిత్రైర్వివిధైశ్చాపియోగైరష్టాంగ సంయుతైః । షడ్రసోపేతభక్ష్యైశ్చ
స్వాత్మానన్దామృతోత్కరైః ॥౧౩॥ అనేకజన్మతపసాందర్శనీయశ్చరాశిభిః । మనసాలోచితుమపిహ్యశక్యోవి శ్వకర్మ
ణా॥౧౪॥ చతుర్దశసులోకేషుకుత్రచిన్నచయత్సమః। భూతభవ్యభవిష్యత్సుసకాలేష్వచయత్సమః॥౧౫॥ తన్మధ్యేవజ్ర
వైదూర్యముక్తాహారైరలంకృతం। ఆభాతికాఞ్చనమయంబృహత్సింహాసనోత్తమం ॥౧౬॥ నిత్యంవిరాజతేతత్రశ్రీరామో
నివసన్భృశం। సీతాభరతశత్రుఘ్నైర్లక్ష్మణేనచసేవితః॥౧౭॥బ్రహ్మణాచసరస్వత్యాసనకాద్యైర్మునీశ్వరైః ।వసిష్ఠా
ద్యైశ్శుకాద్యైశ్చస్తూయమానోమహర్షిభిః ॥౧౮॥ వేదపాఠసమాసక్తాన్క్వచిచ్ఛిష్యాన్సుశిక్షయన్। తర్కవ్యాకర
ణాదీనిక్వచిదంగానిశిక్షయన్ ॥౧౯ ॥ వేదాన్తోక్తరహస్యార్థాన్క్వచిన్ముఖ్యాధికారిణాం । బోధయన్నాత్మనాక్రీడన్
క్వచిదాత్మసుఖేరతః॥౨౦॥వజ్రవైదూర్యగోమేధపుష్యరాగాదిమణ్డితం।కిరీటంశిరసానిత్యంభాసయన్కాఞ్చనాత్మకం॥౨౧
చన్ద్రసూర్యప్రతీకాశేశ్రోత్రాభ్యామపికుణ్డలే । ఉన్నతేనాంసయుగ్మేన సౌవర్ణాఙ్గదయుగ్మకం ॥౨౨॥ అంగులీయ
కసన్దోహంస్వకీయాంగులిపల్లవైః। ముక్తాహారానతిస్థూలాన్కణ్ఠోరోభ్యామ్మనోహరాన్। ౨౩ ॥ పీతాంబరఞ్చమృదు
ళంకటిజానూరుణాస్వయం । నూపురద్వయమప్యూన పాదపద్మద్వయేనచ ॥ ౨౪ ॥ శంఖచక్రగదాపాణిః పద్మనాభో
జగత్పతిః। శ్రీరామోభగవాంస్తత్రాప్యాపనిర్వేదమాత్మని ॥౨౫ । లౌకికైర్వైదికైశ్చాపి వ్యాపారైస్స్వైమహేతు
భిః। విక్షిప్తచిత్తోనైకాన్త్యాదైకాన్త్యైకృతవాన్మతిం - ౨౬ - ఇంగితజ్ఞాస్తతస్సర్వేబ్రహ్మాద్యాలక్ష్మణాదయః। హనుమ
న్తంవినాతూష్ణీంద్వారపాలంవినిర్యయుః॥౨౭-రావణారిస్తతస్తత్రబద్ధపద్మాసనస్స్వయం- ఇన్ద్రియాణిసమస్తానివిష
యేభ్యఉపాహరన్ -౨౮- సర్వవేదాన్తసంప్రోక్తేనిర్వికల్పేనిరఞ్జనే- నిర్గుణేసచ్చిదానన్దఘనేబ్రహ్మణినిశ్చలే-౨౯-
ప్రతిష్ఠాప్యమనస్పూర్ణమఖణ్డానన్దసాగరే- నిర్వికల్పసమాధౌచమమజ్జభృశమాదరాత్ -౩౦- యత్రపశ్యతినాన్యచ్ఛృణో
తినాన్యద్విజానాతికిఞ్చనస- భూమానన్దస్వరూపవాన్ ౩౧- తత్సుఖానుభవాత్సర్వకరణోల్లాస సంయుతః-జ
గద్రక్షణదీక్షైః ప్రేరితోబహిరాయయౌ -౩౨- తతస్సమాధివిరతంరామంజ్ఞాత్వామహామతిః- ప్రాఞ్జలిఃపురతోగ

త్వా హనూమాన్ పవనాత్మజః -౩౩- ప్రణమ్య దణ్డవద్భూమౌ వినయావనతాననః - అర్ఘ్యపాద్యాదిభిస్సర్వైః పరిపూజ్య
యథావిధి -౩౪- భక్త్యా శుశ్రూషయా రామం తత్త్వార్థకథనోన్ముఖం - తోషయిత్వా మృదుశ్లక్ష్ణమిదం పప్రచ్ఛ సాదరం -౩౫
రామ త్వం పరమాత్మాసి సచ్చిదానన్దవిగ్రహః - త్వమేవ సర్వభూతానాం సృష్టిస్థిత్యన్తకారణం -౩౬- ఇతి జానామి సా
మాన్యాత్ త్వత్సేవాపుణ్యగౌరవాత్ - విశేషతః పరిజ్ఞానాభావాదస్మి హ దుఃఖవాన్ ౹౩౭౹ విచార్యమాణే సంసారే దుః
ఖమేవ సమన్తతః - తథాపి సుఖబుద్ధ్యాహం బలిశే మత్స్యవద్గతః -౩౮- అహో దుఃఖోదధేః పారం నావగచ్ఛామి చిన్త
యన్ ౹ దేహారోగాలయో నిత్యషడ్భావాయస్య నిశ్చితాః -౩౯- అనేన కృతకృత్యత్వం కథం వ్రజసమేన వా - దేహేన సర్వ
థాప్యస్మచ్ఛ్రేయోన్యత్రేతి మే మతిః ౹౪౦౹ తథైతత్సగుణం రూపం మాయయా విష్కృతం త్వయా ౹ సర్వజ్ఞేన దయాసిన్ధో
సర్వశక్తిమతా స్వయం ॥౪౧॥ సర్వలోకహితార్థాయ చిత్తశుద్ధ్యై వికామినాం ౹ హృత్పద్మకుహరే నిత్యం ధ్యేయం సుని
పుణైరపి ॥౪౨॥ అపరోక్షీకృతం హ్యేతన్మయా పూర్వసుకృతైః పరైః ౹ అన్యత్తు నిర్గుణం రూపమదృశ్యం చర్మచక్షుషా ॥౪౩॥
అశరీరం మహాకాశసదృశం జ్యోతిరుత్తమం ౹ ప్రసిద్ధం నిత్యశుద్ధం చ నిత్యబుద్ధం చ శాశ్వతం ॥౪౪॥ నిత్యముక్తం చ సర్వేషాం
పరమాత్మాఖ్యమవ్యయం ౹ అహం వేదితుమిచ్ఛామి కృపా యద్యస్తి తే మయి ॥౪౫॥ అహం చాత్రాధికారీ చేన్న్యాయాసన్తే
చ వాగ్వ్యయే ౹ ప్రార్థయాద్యాత్మలాభార్థం వక్తవ్యమితి తద్విభో ॥ * * * * (౪౬)

ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు శ్రీరామ
గీతాసూపనిషత్సు అయోధ్యామణ్టపాదివర్ణనం నామ ప్రథమోఽధ్యాయః

—*శ్రీరామః*— సాధు సాధు మహాప్రాజ్ఞ మారుతే జగతాం హితం ౹ సంసారమోక్షవర్త్మేదం భవతా ప్రష్టమద్భుతం ॥౧॥
మత్తో విదితవేదార్థః ప్రాయేణ త్వమరిన్దమ ౹ తథాపి విస్తరేణాద్య వక్తుమత్యుత్సుకోఽస్మి తే ౹౨౹ త్వత్సమో నాధికారీ
స్యాద్బ్రహ్మవిద్యాసు కశ్చన ౹ కిం కరిష్యామ్యదేయం న రహస్యే నాప్యహం తవ ॥౩॥ మత్ప్రీతివిషయో లోకే త్వదన్యో నైవ
విద్యతే ౹ ఏహ్యస్య నికటే పాణిస్త్వద్గాత్రస్పర్శమిచ్ఛతి ॥౪॥ ఇత్యుక్త్వా స హనూమన్తమాపాదతలమస్తకం ౹ విమృశ
న్స్వహస్తమారేభే తత్త్వార్థం రఘుపుంగవః ॥౫॥ అశనాయాద్యతీతం యద్బ్రహ్మ తృష్ణాదివర్జితం ౹ పాప్మాదిదోషరహితం
నిశ్చలం పూర్ణమద్వయం ॥౬॥ అవస్థాత్రితయాతీతం పఞ్చకోశాదివర్జితం ౹ చిన్మాత్రం కేవలం బ్రహ్మ సుసూక్ష్మం నిర్గుణం ప
రం ౹౭॥ తదేవ మత్స్వరూపం స్యాత్పారమార్థికమద్భుతం ౹ తత్తు సర్వేషు నిత్యేషు వేదాన్తేషు ప్రతిష్ఠితం ॥౮॥ వేదాన్తే
తరవాక్యైస్తు న సమ్యగ్జ్ఞాతుమర్హసి ౹ శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు శ్రుతేర్హ్యుక్తమమానతా ॥౯॥ తస్మాత్సంసారమోక్షార్థీ త్వ
మద్యైవాఞ్జనాసుత ౹ మత్సత్యరూపబోధార్థం వేదాన్తాన్ సముపాశ్రయ ౹ ౧౦॥ సాక్షాదుపనిషద్దేవీ సర్వతత్త్వార్థగర్భి
ణీ ౹ తయా నావిదితం కిఞ్చిద్రహస్యం వర్తతే క్వచిత్ ॥౧౧॥ తాముపాశ్రిత్య మాం ప్రచ్ఛ మద్రూపం పవనాత్మజ ౹ సంసా
రతప్తస్తాం గచ్ఛ తృషార్తో మాతరం యథా ॥౧౨॥ హనూమాన్ ॥ వేదాన్తాః కే రఘుశ్రేష్ఠ వర్తన్తే కుత్ర తే వద ౹ రామ వే
దాః కతివిధాస్తేషాం శాఖాశ్చ రాఘవ ॥౧౩॥ తాసూపనిషదః కాస్స్యుః కృపయా వద తత్త్వతః ౹ యాసామర్థపరిజ్ఞానాన్ముచ్యే
యం భవబన్ధనాత్ ౹౧౪౹ శ్రీరామః ॥ హనూమంచ్ఛృణు వక్ష్యామి వేదాన్తస్థితిమంజసా ౹ నిశ్వాసభూతా మే విష్ణోర్వేదా
జాతాస్సువిస్తరాః ॥౧౫॥ తిలేషు తైలవద్వేదే వేదాన్తస్సుప్రతిష్ఠితః ౹ ఋగ్వేదాదివిభాగేన వేదాశ్చత్వార ఈరితాః ॥౧౬
తేషాం శాఖా హ్యనన్తాస్స్యుస్తాసూపనిషదస్తథా ౹ ఋగ్వేదస్య తు శాఖాస్స్యురేకవింశతిసంఖ్యయా ॥౧౭॥ నవాధికం శతం
శాఖా యజుషో మారుతాత్మజ ౹ సహస్రసంఖ్యయా జాతాః శాఖాస్సామ్నః పరన్తప ॥౧౮॥ అథర్వణస్య శాఖాస్స్యుః పఞ్చా
శద్భేదతో హరే ౹ ఏకైకస్యాస్తు శాఖాయా ఏకైకోపనిషన్మతా ॥౧౯॥ తాసామేకాం మృచం భక్త్యా యః పఠత్యధికస్మయి ౹
స మత్సాయుజ్యపదవీం దుర్లభాం ప్రాప్నుయాన్నరః ॥ ౨౦॥ తేభ్యస్సాలోక్యసారూప్యసామీప్యేభ్యోఽధికాపి సా ౹ సాయు

జ్యముక్తిఃపఞ్చమ్యాకైవల్యాభిధయాహృతా ॥౨౧॥ హనూమాన్ ॥ ఇయంకైవల్యముక్తిస్తు కేనోపాయేనసిద్ధ్యతి । యయాసంసారిహాపేస్మిన్నభవేత్పతనంపునః ॥౨౨॥ శ్రీరామః ॥ ఈశకేనకఠప్రశ్నముణ్డమాణ్డూక్యతిత్తిరిః । ఐతరేయంచఛాన్దోగ్యంబ్రహదారణ్యక స్తథా ॥౨౩॥ బ్రహ్మకైవల్యజాబాలశ్వేతాశ్వోహంసఆరుణిః। గర్భోనారాయణోహంసబిన్దుర్నాదశ్శిరశ్శిఖా ॥౨౪॥ మైత్రాయణీకౌషీతకీబృహజ్జాబాలతాపినీ। కాలాగ్నిరుద్రమైత్రేయీసుబాలక్షురిమన్త్రికా ॥౨౫॥ సర్వసారన్నిరాలంబంరహస్యంవజ్రసూచికం। తేజోనాదధ్యానవిద్యాయోగతత్త్వాత్మబోధకం । పరివ్రాట్త్రిశిఖీసీతాచూడానిర్వాణమణ్డలం। దక్షిణాశరభంస్కన్దంమహానారాయణాద్వయం॥౨౭రహస్యంరామతపనంవాసుదేవఞ్చముద్గలం । శాణ్డిల్యంపైఙ్గలం భిక్షుమహచ్ఛారీరకంశిఖా ॥౨౮॥ తురీయాతీతసన్యాసపరివ్రాజాక్షమాలికా- అవ్యక్తైకాక్షరంపూర్ణాసూర్యాక్ష్యధ్యాత్మకుండికా ॥౨౯॥ సావిత్ర్యాత్మాపాశుపతంపరంబ్రహ్మావధూతకం। త్రిపురాతపనందేవీత్రిపురాకఠభావనా ॥౩౦॥ హృదయంకుండలీభస్మరుద్రాక్షగణదర్శనం- తారసారంమహావాక్యంపఞ్చబ్రహ్మాగ్నిహోత్రకం ॥౩౧॥ గోపాలతపనంకృష్ణంయాజ్ఞవల్క్యంవరాహకం - శాట్యాయనీహయగ్రీవందత్తాత్రేయఞ్చగారుడం ॥౩౨॥ కలిజాబాలిసౌభాగ్యరహస్యఋచముక్తికా। ఏవమష్టోత్తరశతంభావనాత్రయనాశనం॥ అత్రమాణ్డూక్యమేకంస్యాత్క్రిమాత్ కైవల్యముక్తయే - తత్రనైవాధికారీచేద్దశోపనిషదంపఠ ॥౩౪॥ తేనలబ్ధ్వామమజ్ఞానంపరోక్షంబ్రహ్మలోకతః - పరంవైకుణ్ఠమాసాద్యమయాసహవిమోక్ష్యసే ॥౩౫॥ జీవన్ముక్తోతవేచ్ఛాచేద్ధ్రోః ప్రాణోత్క్రమాదిషు। ద్వాత్రింశాఖ్యోపనిషదంస్వాపరోక్ష్యాయతాంపఠ ॥౩౬॥ తత్రాప్యారబ్ధదుఃఖస్యసత్త్వాత్ప్రతీతికస్యవా- విదేహముక్తావిచ్ఛాచేదష్టోత్తరశతంపఠ ॥౩౭॥ దేహేస్మిన్విద్యమానేపిప్రారబ్ధక్షయసంభవాత్- సిద్ధ్యేద్విదేహకైవల్యంనాత్రకార్యావిచారణా ॥౩౮॥ యతోశీత్యుత్తరశతపరశ్రుతిసహస్రకే -అష్టోత్తరశతంసారందశద్వాత్రింశతోపిచ ॥౩౯॥ జ్ఞానవైరాగ్యదంపుంసాంవాసనాత్రయనాశనం। పూర్వోత్తరేషువిహితతత్తచ్ఛాన్తిపురస్సరం ॥౪౦॥ వేదవిద్యావ్రతస్నాతదేశికస్యముఖాత్స్వయం।గృహీత్వాష్టోత్తరశతంయేపఠన్తిద్విజోత్తమాః॥౪౧॥ తేషామాదిత్యవజ్జ్ఞానంస్వయమేవప్రకాశతే। సదేహాఅపితేసద్యోవిదేహాస్స్యుర్నసంశయః ॥౪౨॥ రాజ్యన్దేయంధనందేయంయాచతఃకామపూరణం । ఇదమష్టోత్తరశతన్నదేయంయస్యకస్యచిత్ ॥౪౩॥నాస్తికాయకృతఘ్నాయదురాచారరతాయవై . మద్భక్తిరహితాయాపిశాస్త్రగర్తేషుముహ్యతే ॥ ౪౪ ॥ గురుభక్తివిహీనాయదాతవ్యంనకదాచన . సేవాపరాయశిష్యాయహితపుత్రాయమారుతే ॥౪౫ ॥ మద్భక్తాయసుశీలాయకులీనాయసుమేధసే -సమ్యక్పరీక్ష్యదాతవ్యమేవమష్టోత్తరంశతం॥౪౬॥యఃపఠేత్పాఠయేద్వాపిశృణుయాచ్ఛ్రావయేదపి-ప్రారబ్ధదేహపతనేసమామేతినసంశయః ॥౪౭॥సకృచ్ఛ్రవణమాత్రేణసర్వాఘౌఘనికృన్తనం- మయోపదిష్టంశిష్యాయతుభ్యంపవననన్దన॥౪౮ ఇదంశాస్త్రంమయాదిష్టంగుహ్యమష్టోత్తరంశతం- జ్ఞానతోజ్ఞానతోవాపిపఠతాంబన్ధమోచకం॥౪౯॥ విద్యాహవైబ్రాహ్మణమాజగామగోపాయమాంశేవధిష్టేహమస్మి-అసూయకాయానృజవేశఠాయమామాబ్రూయాద్వీర్యవతీతథాస్యాం ॥౫౦॥ యమేవైషవిద్యాశ్శుతమప్రమత్తంమేధావినంబ్రహ్మచర్యోపపన్నం। అస్మాఇమాముపసన్నాయసమ్యక్పరీక్ష్యదద్యాద్వైష్ణవీమాత్మనిష్ఠాం॥ * * * * * * * (౫౧)

ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాండస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు
శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సుప్రమాణసారవివరణంనామద్వితీయోఽధ్యాయః

——*హనూమాన్*——భగవన్ జానకీకాన్తజీవస్యోత్పత్త్యసంభవాత్-కార్యతాసుపపన్నేతిమతమద్వైతినాంఖలు ॥ ఉత్పత్తౌతువినాశస్స్యాద్వినాశేబ్రహ్మతాస్యనో। తదైకత్వశ్రుతేఃకోపోపపరిహార్యః ప్రసజ్యతే - ౨॥ ద్వైతసిద్ధౌభ

యస్మిత్యంమృత్యుసంసారవర్త్మని- అభయంజనకాదీనాంప్రసిద్ధమపిహీయతే॥౩॥ ఆచార్యాయాజ్ఞవల్క్యాద్యాఅద్వై
తబ్రహ్మవాదినః- విశ్రుతాస్తద్భిదాలేశోప్యత్రశాస్త్రే నయుజ్యతే ॥ ౪॥ ఇత్యేతత్సాధువాసాధుత్వదన్యోధరణీతలే-
వక్తుంశక్తోనమేశ్రీమన్విద్యాతేకరుణాంబుధే॥౫॥ శ్రీరామః ॥యజ్జీవబ్రహ్మణోరైక్యంకార్యకారణయోరపి- మతమద్వైతి
నాంతత్సాక్షాజ్జీవోత్పత్తిశ్చతన్మతే - ౬ - ఉత్పత్త్యనభ్యుపగమేతస్యనాశోనసిద్ధ్యతి -అనాశేద్వైతనిత్యత్వాత్కో-
ప్యద్వైతశ్రుతేర్ధ్రువం ॥౭ ॥ జీవస్యద్వివిధస్యాపి వినాశంద్వివిధంశ్రుణు । జీవస్త్వంపదవాచ్యార్థస్సంసారీదేహ
వానయం ॥ ౮ ॥ అవిద్యాజనితస్యాస్య వినాశోవిక్రియేరివ - అభ్యన్తరవికారేషుతప్తాయః పిండవత్సతః॥ ౯ ॥
అన్యస్త్వంపదలక్ష్యార్థోసంసారీసాక్షిచేతనః । కూటస్థప్రత్యగాత్మాఖ్యోబింబభూతోపరస్యచ ॥౧౦ ॥ బ్రహ్మవి
ద్యోద్భవస్యాస్యస్ఫులింగస్యేవపావకాత్ - వినాశః ప్రకృతౌస్వస్యాంబ్రహ్మణ్యద్వయచిద్ఘనే । ౧౧ ॥ యస్మా
ద్భూతానిజాయన్తేయేనజీవన్తియత్రచ - లీయన్తేజ్ఞేయమేకన్తద్బ్రహ్మైవహిముముక్షుభిః - ౧౨ - భూతాని
తానిజీవాస్స్యురుతవ్యోమాదయోథవా - లోకాఃపఞ్చీకృతాహ్యేతేనాన్త్యోస్మిన్నిర్గుణత్వతః - ౧౩ - కారణంబ్రహ్మ
జీవానాంనిర్గుణన్నేతరద్భవేత్ -అపఞ్చీకృతభూతానామపితజ్జగతాన్నతు -౧౪- జగత్కారణమీశాఖ్యంసగుణంబ్ర
హ్మయద్భవేత్ - తత్పఞ్చీకృతభూతానాంనిమిత్తంజగతాంఖలు -౧౫- ఉపాదానన్తుమాయాస్యాచ్చిదచిద్వలితాస్వ
యం - కార్యకారణలోకేశవిచారఇహనిష్ఫలః -౧౬ - అధ్యాత్మశాస్త్రమాశ్రిత్యసద్గురోఃకరుణాబలాత్ - జీవ
బ్రహ్మవిచారేణపురుషార్థంసమశ్నుతే-౧౭- జీవస్యకార్యభూతత్వేనిమిత్తంబ్రహ్మనిర్గుణం - ఉపాదాన మవిద్యా
స్యాదభానావృతికారణం - ౧౮ - సర్వజ్ఞంసర్వలోకేశంమాయోపాధి ముమాపతిం -ధ్యాత్వేహచిత్తశుద్ధ్యర్థం
భూతయోనిమథాప్నుయాత్ -౧౯- జ్ఞేయత్వంభూతయోనేశ్చధ్యేయత్వమథతస్యవై । స్వతస్సిద్ధమతఃపూర్వంజ్ఞా
త్వాకైవల్యకాంక్షిణః -౨౦- తతస్తంనిర్గుణంబ్రహ్మపరిపూర్ణంనిరన్తరం - అభేదేనపరంధ్యాత్వాయాన్తితత్కాం
క్షితంధ్రువం -౨౧- ఆరంభవాదమాశ్రిత్యస్వారురుక్షుర్విచారయేత్ - పరిణామంసమాశ్రిత్యత్వభ్యాసీభావయేత్ప
రం -౨౨- వివర్తవాదస్త్వారూఢేస్వయమేవహిసిద్ధ్యతి- జల్పంస్తదనురోధేనగచ్ఛేత్స్వానర్థమాత్మహా -౨౩-రజ్జు
సర్పస్థాణుచోరవన్ధ్యాపుత్రాదిగోచరః - వివర్తవాదోనైవేష్టోముముక్షోస్సంసృతేఃపరం -౨౪- భృంగకీట దధిక్షీర
మృద్ఘటాద్యేకగోచరః - పరిణామసువాదోయంధ్రువమిష్టతమోమతః -౨౫- బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానాదేకాన్తా
ద్బ్రహ్మణాత్మని - సంయుక్తేబోధమాత్రేణతిష్ఠన్ముక్తోనసంశయః ॥౨౬॥జ్ఞానంహిద్వివిధంప్రోక్తంస్వరూపంవృత్తిరి
త్యపి - తత్రాద్యంనిర్గుణంబ్రహ్మసత్యానన్తసుఖాత్మకం ॥౨౭॥ అన్యత్తుశుద్ధసత్వాఖ్యమఖణ్డాకారమాత్మనః - ప
రోక్షమపరోక్షఞ్చేత్యేవద్వైవిధ్యమాప్నుయాత్ ॥౨౮॥ ఆద్యాత్క్రమేణముక్తిస్స్యాద్బ్రహ్మలోకేషుయంగతే -ద్వి
తీయాత్విహకైవల్యంక్షీణేప్రారబ్ధకర్మణి ॥౨౯ ॥ జీవన్ముక్తిశ్చదేహేస్మిన్విద్యమానేహిసిద్ధ్యతి . అతః కామాదినిర్ము
క్తస్సతతంబ్రహ్మభావయ ॥౩౦॥ యద్బ్రహ్మనిర్గుణంప్రోక్తంద్వివిధంతత్ప్రచక్షతే - సలక్షణమితిధ్యేయం జ్ఞేయా
తీతమలక్షణం ॥౩౧ ॥ అన్యఞ్చత్రివిధంప్రోక్తంపాదైస్సత్వాదిభిస్త్రిభిః -త్రిపాద్బ్రహ్మమృతంయస్మాన్నిత్యసిద్ధ
స్వభేదవత్ ॥౩౨॥ తత్రబుద్ధింప్రతిష్ఠాప్యస్థిరమాసనమాస్థితః -తాదాత్మ్యంలభతేవిద్వానల్పమప్యన్తరంవినా॥౩౩॥
విజాతీయసజాతీయభేదౌజాగతజైవకౌ - పరస్మిన్నైవవిద్యేతేబ్రహ్మణిత్రిపదాత్మకే ॥౩౪॥హిసేతుస్స్వగతేభేదేవ
స్తునోధ్యేయతాసహి - నమోక్షేధ్యేయతాహానౌధ్రువంసంసారిణామిహ ॥౩౫॥ భేదోస్తిబన్ధావస్థాయాంజీవాత్మ
పరమాత్మనోః - మోక్షేత్వభేదఏవస్యాన్మోక్షాతీతేనకల్పన ॥౩౬॥ బన్ధస్యప్రతియోగిత్వాత్సాపేక్షోమోక్షఇష్యతే-
నిరపేక్షమతీతాఖ్యంనిరోధఇతిచోచ్యతే ॥౩౭ ॥ అఖణ్డైకరసాంభోధౌమగ్నచిత్తస్యదేహినః - విదేహముక్తతాం

ప్రాహుర్బ్రహ్మణాశ్శ్రుతిపారగాః ॥౩౮॥ సమాధియోగయుక్తాత్మా త్యక్తలోకాదివాసనః - నిశ్చేష్టోనిర్వికారశ్చ విదేహఇతికథ్యతే॥౩౯॥ దృశ్యానువిద్ధప్రముఖాః క్రమాత్స్యుష్షట్సమాధయః - జలూకాన్యాయతస్తేషునిష్ఠాం కుర్వీతబుద్ధిమాన్ ॥౪౦॥ సమాధిహీనాఃపాపిష్ఠావాక్యార్థజ్ఞానిమానినః • స్వేచ్ఛాచారరతానిత్యం నరకానశ్నువన్తి తే॥ మనోనాశవిహీనస్యకథంసంసారనిస్తృతిః-కథంసమాధిహీనస్యమనోనాశోభవేదిహ ॥౪౨ ॥ సమాధౌవిధిబుద్ధ్యాయః కర్మసాదృశ్యమూహతే - కల్పకోట్యాపిసంసారాత్తస్యముక్తిర్నసంభవేత్ ॥౪౩॥ చిదాదిస్తుసమానోఽపిహి శ్రూయతేజ్ఞానయోగయోః .- ఏవంసతికథంజ్ఞానంకేవలంవిధ్యనాశ్రితం ॥౪౪ ॥ మోక్షస్యసాధనంజ్ఞానమాద్యంవేదాన్తవాక్యజం - అన్తిమంసాధనంయోగస్తస్మాద్యోగంసమాశ్రయ ॥౪౫॥ యోగశ్చద్వివిధఃప్రోక్తస్స భేదోఽభేదఏవచ - ఆద్యోబహువిధఃప్రోక్తోహఠరాజాదిభేదతః ॥౪౬॥ అభేదఃప్రకృతస్త్వేకోజీవబ్రహ్మైక్యలక్షణః - సమాధిరూపఃకైవల్యముఖ్యసాధనమిష్యతే ।౪౭। అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్తిశాస్త్రంయతస్స్వయం- అతోయోగవిహీనేననజ్ఞానేనవిముక్తతా ।౪౮। యోగాభ్యాసరతోవిద్వాన్వైరాగ్యేణచసంయుతః- నబిభేతికదాప్యస్మాత్సంసారాద్దుస్తరాదపి॥ ఉత్తమంయోగమాస్థాయజ్ఞానీవిగతకల్మషః - మాయాతత్కార్యపాశేభ్యోవిముక్తస్సుఖమశ్నుతే ।౫౦।ప్రశాన్తేన్ద్రియసఞ్చారశ్చిత్తక్షోభాదివర్జితః - బ్రహ్మాత్మైక్యమహాయోగీసద్యోముక్తిమవాప్నుయాత్ ।౫౧। యోయంవేదాన్తసిద్ధాన్తభూతోయోగస్సమీరితః - ఉపాసనమితిప్రాజ్ఞైరిదమేవోచ్యతేపరం ।౫౨। జన్మాదికారణంశాన్తఉపాసీతేతిచశ్రుతిః - అభేదోపాసనంసమ్యగుపోద్బలయతిస్ఫుటం ।౫౩ । ఉపాసనవిహీనస్యసర్వశాస్త్రవిదోఽపివా - చిత్తవిక్షేపహానిస్స్యాన్నైవకల్పాన్తరైరపి ।౫౪। సకామాస్సగుణోపాస్తిర్నౄణాంభోగాయ సంభవేత్ - నిష్కామాచిత్తశుద్ధ్యర్థేత్యేవంశాస్త్రార్థనిర్ణయః ॥౫౫। వాలాగ్రాంగుష్ఠనీవారశూకప్రాదేశమాత్రకః - నిర్గుణఃప్రత్యగాత్మాయస్తదుపాస్తిశ్చశుద్ధిదా।౫౬॥అఖణ్డసచ్చిదానన్దనిర్గుణోపాసనంమహత్। సద్యఃకైవల్యహేతుస్స్యాదహంబ్రహ్మేతిచిన్తనం॥ మహావాక్యార్థవిజ్ఞానాత్సర్వంమిథ్యేతినిశ్చయం - దృఢంప్రాప్యాథముక్త్యర్థంతదుపాసీతసన్తతం ॥౫౮॥ ఉపాసనంవినాజ్ఞానాత్కేవలాచ్చేద్విముక్తతా - కన్యాంవినావివాహస్స్యాత్కేవలేనవరేణహి॥౫౯॥ తాదాత్మ్యేనసమీపే యజ్జీవస్యైవాసనంభవేత్ - తదుపాసనమిత్యుక్తం సర్వదుఃఖాపహంనృణాం ॥౬౦॥ యదుపాస్తిరభేదేన పూర్ణబోధస్వరూపదా - తామాశ్రిత్యైవసర్వేషామక్షయంసుఖముద్భవేత్ ॥౬౧॥ దేహాత్మబుద్ధిమాశ్రిత్యసంసారేభ్రమతాంనృణాం- కథంభ్రమనివృత్తిస్స్యాద్బ్రహ్మత్వోపాసనంవినా ॥౬౨॥ యస్యాసావజడాసంవిత్స్వయంజీవేశసాక్షిణీ . ఆవిర్భూతానుసన్ధానాత్సఏవబ్రహ్మవిద్భవేత్ ॥౬౩॥సంవిదేవపరాశక్తిస్సైవబ్రహ్మచనిర్గుణం - తస్మాదపిపరాచీనమవాఙ్మనసగోచరం ॥ ౬౪ ॥ అలక్షణమనిర్దేశ్యమరూపం నామమాత్రవత్ - అప్రష్టవ్యం గురౌసాక్షాన్మాతిప్రాక్షీరితిశ్రుతేః * * * * * * * * *(౬౫)

—*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు శ్రీరామగీతా*—

—*సూపనిషత్సుజ్ఞానయోగ నిరూపణన్నామతృతీయో ధ్యాయః*—

—*హనూమాన్*—సిద్ధాన్తవస్తునఃప్రశ్నఃకథంవాప్రతిషిధ్యతే - జీవన్ముక్తిర్మనుష్యాణాంయజ్జ్ఞానాత్స్యాద్రఘూద్వహ ॥౧। శ్రీరామః ॥ ప్రశ్నాదివిషయస్సత్యసుఖబోధైకలక్షణః - పరాత్మాపరిపూర్ణోఽసావపరోక్ష్యేణసిధ్యతి ॥౨॥ వచసాంమనసాంయత్స్యాచ్ఛబ్దానాంవిషయఃపరః -తద్బ్రహ్మమధ్యమంవిద్ధితన్మేబ్రూహీతిచశ్రుతేః ॥ తస్యవ్యుత్పాద్యమానత్వాద్రూపవత్త్వాచ్చనిత్యశః - జ్ఞేయతాధ్యేయతాచస్యాత్తం బృహన్తమితిశ్రుతేః ॥౪॥అక్షరం

పత్స్యఇతియదరూపస్యాప్తిరుచ్యతే - తేనతస్యనశంక్యంస్యాద్రూపవత్త్వమముఖ్యతః॥౫॥ జీవజన్మాదిహేతుత్వంశాస్త్రయోనిత్వమప్యథ - సమన్వితశ్రుతిత్వఞ్చముఖ్యఞ్జిజ్ఞాస్యవస్తుని ॥౬॥ అరూపేనైవతేధర్మాఃకథఞ్చిత్సంభవన్త్యపి అతశ్చసూత్రకారేణస్వరూపంహివిచిన్తితం ॥౭॥ అమాయికానిత్యసిద్ధాస్వతోనావిద్యకాస్తథా - చిదానన్దా దయోధర్మానిర్విశేషస్యవిశ్రుతాః ॥౮॥ నైతస్యనిర్విశేషత్వంహేయేతాసన్నిరాసతః - లీయన్తేరేణువద్యద్యప్యథాప్యారబ్ధనిశ్చితాః ॥౯॥ అసతస్సదనన్యత్వేప్యసతోన్యధిసద్భవేత్ - అసన్నిరాసకర్తృత్వంసతస్స్యాన్నేతరస్యతు ॥౧౦॥ సద్వైవిధ్యాదివాదేనప్రకృతేనమహామతే - ప్రసిద్ధాద్వైతహానిస్స్యాదితిచేత్తన్నదూషణం॥ ౧౧॥ సామాన్యత్వే నబాధస్స్యాదద్వైతస్యతునాన్యథా - విశేషద్వివిధోక్తేశ్చేత్తద్యోతేనరవేరపి ॥౧౨॥ అద్వైతబ్రహ్మవాదోయః పూర్వాకైస్సుప్రపఞ్చితః - పరోక్షబోధహేతుత్వాత్పూర్వపక్షగతోహిసః ॥౧౩॥ ద్వివిధబ్రహ్మవాదోయం శృతిభిస్సుప్రపఞ్చితః - అపరోక్షనిదానత్వాద్విజేత్సిద్ధాన్తపక్షతాం॥౧౪॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానందేహాధ్యాసం నివర్తయేత్ - యస్యనాహంకృతిర్దేహేసజీవన్ముక్తఇష్యతే ॥౧౫॥ సత్యత్వన్నదృఢంయస్యనాసత్యత్వంజగత్యపి - తటస్థజ్ఞానవాన్మర్త్యస్సజీవన్ముక్తఇష్యతే ॥౧౬॥ స్వానుభూతిస్సమాధౌస్యాదుత్థానాననన్తరన్తతః- స్వప్రజ్ఞామాత్రవాన్మర్త్యస్సజీవన్ముక్తఇష్యతే ॥౧౭॥సాక్షివృత్తేఃపరాచినమఖణ్డైకరసస్థితేః - అర్వాచీనమవస్థానంసజీవన్ముక్తఇష్యతే॥ అఖణ్డాకారవృత్తిస్స్యాచ్చిన్మయీయాయస్యచేతసి - ససచిత్తోప్యచిత్తస్స్యాత్సజీవన్ముక్తఇష్యతే॥౧౯॥ కర్మివద్భక్తవచ్చాపియోగివజ్జ్ఞానివచ్చయః - వ్యవహారైకనిష్ఠోస్తిసజీవన్ముక్తఇష్యతే ॥౨౦॥ దేహోహమిత్యయంబన్ధస్సదాబ్రహ్మాహమిత్యయం - మోక్షస్తస్మాదహంబుద్ధింకుర్యాద్బ్రహ్మణిబుద్ధిమాన్ ॥౨౧॥ అహంబ్రహ్మేతినియతాబుద్ధిస్స్యాద్యదిసత్తమా - తస్యభీతిఃకుతోవాస్యాత్సర్వత్రాప్యభయశ్రుతేః ॥౨౨॥ - యస్యదేహాత్మబుద్ధిస్స్యాత్తస్య సర్వగతంభయం - తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనత్యజేద్దేహాత్మభావనాం ॥౨౩॥ జపాకుసుమసంపర్కాత్స్ఫటికో లోహితోయథా - గుణత్రయాదిసంపర్కాత్తథాత్మాపిజడోభవేత్ ॥౨౪॥ ఆత్మన్యనాత్మతారోపాద్యథాజాడ్యంప్రసిధ్యతి-అనాత్మన్యాత్మతారోపాత్తథాజాడ్యంహిసిద్ధ్యతి ॥౨౫॥ యథాగ్నితత్వమౌష్ణ్యంస్యాత్తథాచిత్వంపరాత్మని - చిదేకత్వపరిజ్ఞానాత్సద్యఃకైవల్యమశ్నుతే ॥౨౬॥ అఖణ్డోహమనన్తోహంపరిపూర్ణోహమద్వయః -ఇతిధ్యానంభవేద్యస్యసజీవన్ముక్తతామియాత్ ॥౨౭॥ సమాధ్యభ్యాసహీనశ్చేద్దృష్టదుఃఖోపమర్దితః - ఆరబ్ధపాతపర్యన్తంజగత్పశ్యతిసత్యవత్ ॥౨౮॥ పారమార్థిక సత్యత్వేప్రణష్టేస్యజగత్స్వపి - ప్రాతిభాసికసత్యత్వంసిద్ధమారబ్ధయోగతః ॥౨౯॥అస్యదగ్ధపటన్యాయాద్దేహాదిప్రతిభానతః - దుఃఖంతాత్కాలికంకిఞ్చిద్భవేన్నతుజనిఃపునః ॥౩౦॥ గళితేషుసమస్తేషు సఞ్చితాగామికర్మసు - ప్రారబ్ధమేకంజాగర్తిజీవన్ముక్తేఫలాయహి ॥౩౧॥ప్రారబ్ధకర్మజనితసుఖదుఃఖవతోపిచ- కైవల్యానుపరోధేనసతోద్వైవ్య వాస్యముక్తతా - ౩౨ - దేహాదిషు వికారేషు సదా హంభావ వర్జితే - నిర్వికారాత్మబుద్ధౌచముక్తత్వంనవిరుద్ధ్యతే ॥౩౩॥ శుక్లశోణితమజ్జాస్థిరోమనాడీనఖాదిషు- అహంబుద్ధివిహీనోయస్తస్యబన్ధఃకథంభవేత్ ॥౩౪॥ వాక్పాణిపాయుగుహ్యాంఘ్రిష్వహంభావవివర్జితః- కర్మేన్ద్రియేషుయోవిద్వాంస్తస్యబన్ధఃకథంభవేత్॥౩౫ ప్రాణాపానసమానాశ్చవ్యానోదానౌచవాయవః। నాహమస్మీతియోవేదతస్యబన్ధఃకథంభవేత్ ॥౩౬॥ నాగఃకూర్మశ్చకృకరోదేవదత్తోధనఞ్జయః।ఏతేనాస్మీత్యుపప్రాణాస్తస్యబన్ధఃకథంభవేత్॥౩౭॥శ్రోత్రత్వఙ్నేత్రరసనాఘ్రాణాఖ్యానీన్ద్రియాణిచ।నాహమస్మీతివిదుషస్తస్యబన్ధఃకథంభవేత్॥౩౮॥మనోబుద్ధిరహంకారశ్చిత్తఞ్చేతిచతుష్టయం। యస్యనాత్మతయాభాతితస్యబన్ధఃకథంభవేత్ ॥౩౯॥అవ్యక్తమహదాదీనివిక్షేపావరణానిచ। యస్యానాత్మతయాభాన్తితస్యబన్ధఃకథంభవేత్॥౪౦॥అవస్థాత్రితయాదన్యత్తథాజీవత్రయాదపి।గుణత్రయాద్విహోబ్రహ్మతస్యబన్ధః కథంభవేత్ ॥౪౧॥ య

స్వప్రజ్ఞాస్త్వనుస్యూతాపరమాత్మైకగోచరా। సర్వత్రవ్యవహారేపితస్యబన్ధఃకథంభవేత్॥౪౨॥శాన్తిదాన్త్యాదయో
ధర్మాయస్యవిద్యాసముద్భవాః। సహజాభాన్తిసతతంసఏవపురుషోత్తమః॥౪౩॥ కామక్రోధాదయోధర్మాయస్యా
విద్యాసముద్భవాః। నష్టబీజానశోభన్తేసఏవపురుషోత్తమః॥౪౪॥ అత్యాశ్చర్యనిమిత్తాస్వప్యణిమాద్యాసుసిద్ధిషు। య
స్యనాశ్చర్యగన్ధోపిసఏవపురుషోత్తమః॥౪౫॥విచిత్రరచనాద్యేషుపారమేశ్వరకర్మసు। యస్యనస్మయలేశోపిసఏవపురుషో
త్తమః॥౪౬॥చతుర్విధాసుసాలోక్యాద్యాసుముక్తిషుయస్యచ। స్వప్నేపిజాయతేనేచ్ఛాసఏవపురుషోత్తమః॥౪౭॥జీవ
న్ముక్తస్యమాహాత్మ్యంతాదృశంపవనాత్మజ! కోపివర్ణయితుంశక్తోనాదిశేషోప్యసంశయం॥౪౮॥యజ్జన్మనాశవినిహ
న్త్రసమస్తశోకమోహాదినాశకరమాత్మసుఖైకబీజం। సర్వశ్రుతిస్మృతిపురాణవచఃప్రసిద్ధంజీవద్విముక్తిపదమత్రసుదు
ర్లభంస్యాత్॥౪౯॥బాహ్యాన్తరాఖిలవికారవిలాపనేనశిష్టేపరత్రవిగుణేపరిపూర్ణబోధే। సద్బ్రహ్మణిస్థిరమనాఃపవ
నాత్మజత్వంజీవద్విముక్తిపదమత్రలభస్వశీఘ్రం॥ * * * * * * (౫౦)

ఇతితత్త్వసారాయణేఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసుశ్రీరామగీతా
సూపనిషత్సుజీవన్ముక్తి నిరూపణన్నామ చతుర్థో ధ్యాయః

—*హనూమాన్*—భగవన్సర్వలోకేశవేదార్థజ్ఞానసాగర। శ్రీరామనిఖిలారామభక్తవత్సలరాఘవ॥౧॥ త్వ
న్ముఖాంబుజనిష్యన్దజ్జీవన్ముక్తకథామృతం। కర్ణాభ్యామాగళంపీత్వానిత్యతృప్తోస్మ్యసంశయం॥౨॥తథాపిసంశయః
కశ్చిన్మనస్యావిర్భవత్యహో। కథంవిదేహముక్తిస్స్యాద్దేహేప్రారబ్ధజేసతి॥౩॥ జీవన్ముక్తస్యదేహాన్తేవైదేహీముక్తి
రిత్యముం। ప్రసిద్ధార్థంవిహాయాత్రభవతాప్యుచ్యతేన్యథా॥౪॥ దేహాత్మబుద్ధిహీనత్వాద్విదేహఇతిచేదిహ। జీవన్ము
క్తసమానత్వాన్నవిశేషోత్రసిద్ధ్యతి॥౫॥ దేహవిస్మృతిమత్త్వేనవైలక్షణ్యంవిదేహినః। ఇదిచేదర్థవాదోయన్నతుసా
క్షాద్విదేహతా॥౬॥ దేహమిథ్యామతేర్యస్యవిస్మృతాత్మతనోశ్చవా। యదాత్రప్రపతేద్దేహస్తదైవేతిమతిర్మమ॥౭॥
—*శ్రీరామః*—ప్రారబ్ధకార్యభూతేస్మిన్దేహేసత్యపిమారుతే। విదేహముక్తఏవాసౌయేనదేహోత్రవిస్మృ
తః॥౮॥ సర్వోపనిషదామేషరహస్యార్థోయథార్థతః। తుభ్యంహికపిశార్దూలమయోక్తోనాన్యథాభవేత్॥౯॥ అత్య
న్తదేహపాతేతత్ప్రసిద్ధిరవిచారతః। బన్ధమోక్షవిదూరస్యవిరూపస్యైవవస్తునః॥౧౦॥ సరూపనష్టచిత్తాసురఖణ్డాకార
వృత్తిమాన్। జీవన్ముక్తఇతిప్రోక్తస్సర్వమిథ్యాత్వనిశ్చయాత్॥౧౧॥ అరూపనష్టచిత్తాసురఖణ్డైకరసాత్మవాన్। వి
దేహముక్తస్సంప్రోక్తస్సర్వవిస్మృతిమత్త్వతః॥౧౨॥ శిష్యోత్తమాయభక్తాయపరప్రేమాస్పదాయతే। అర్థవాదవచ
స్సత్యమహంబ్రూయాంకిమాదరాత్॥౧౩॥ విదేహముక్త్యతీతాన్తాందేహపాతోత్తరోద్భవాం।నావస్థాంవిద్ధిముక్తిం
త్వమవాఙ్మనసగోచరాం॥౧౪॥యస్యవర్ణాశ్రమాచారస్సుప్తహస్తస్థపుష్పవత్। గళితస్స్వయమేవాత్రవిదేహము
క్తఏవసః॥౧౫॥ సజ్జనైఃపూజితేదేహేదుర్జనైఃపీడితేపివా। సుఖదుఃఖేనయస్యాస్తోవిదేహముక్తఏవసః॥౧౬॥ బా
లోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాన్యోగినాంవరః - సర్వతాపవినిర్ముక్తోవిదేహముక్తఏవసః॥౧౭। ఇదంభావవిహీనో
యోస్త్యహంభావవివర్జితః - తత్త్వంభావవిహీనశ్చవిదేహముక్తఏవసః।౧౮। బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యశ్శూ
ద్రశ్చేతిభిదామతిః - నజాయతేకదాప్యత్రవిదేహముక్తఏవసః।౧౯।యథాబధిరమూకాన్ధపంగుషణ్డాదయస్స్థితాః-
తథానిర్నిద్రయోవిద్వాన్విదేహముక్తఏవసః।౨౦। వ్యవహారదశాయస్యనైవభాతికదాచన - జాగ్రదాదివిని
ర్ముక్తోవిదేహముక్తఏవసః।౨౧। దృష్టదర్శనదృశ్యాదిభేదఃప్రాతీతికోపివా - యస్యనోదేతి పూర్ణాత్మావిదే
హముక్తఏవసః।౨౨॥ పశుపక్షిమృగాయస్మాన్నోద్విజన్తేపియస్తథా - తేభ్యోనోద్విజతేనిత్యంవిదేహము
క్తఏవసః।౨౩। అఖణ్డైకరసాకారమఖణ్డైకరసాశనం - అఖణ్డైకరసాసీనంవిషయానస్పృశన్తితం।౨౪। అఖణ్డైకర

సాచారమఖణ్డైకరసాశ్రయం - అఖణ్డైకరసేమగ్నంవిబుధాఃపూజయన్తితం ।౨౫। అఖణ్డైకరసోల్లాస మఖణ్డైకర సో
న్ముఖం - అఖణ్డైకరసేలీనంవేదాన్తాఘోషయన్తితం -౨౬- అఖణ్డైకరసాదన్యదణుమాత్రమపిక్షణం-యస్యస్ఫురతినైవా
త్రస్థితప్రజ్ఞస్సఉచ్యతే -౨౭- అక్ష్యోభ్యశాతిగంభీరోనిస్తరంగసముద్రవత్ - నిశ్చేష్టోనిర్వికారశ్చస్థితప్రజ్ఞస్సఉచ్యతే ॥
యస్యాజగరవన్నిష్ఠామేరువచ్చవినిశ్చలా - సర్వవృత్తివినిర్ముక్తస్థితప్రజ్ఞస్సఉచ్యతే -౨౯-విదేహోఽస్మీతిచప్రజ్ఞాయ
స్యనైవప్రజాయతే - సదేహోఽపివిదేహోఽయస్థితప్రజ్ఞస్సఉచ్యతే -౩౦- ॥హనూమాన్॥ స్వామిన్నమస్తేక్షన్తవ్యో
మేపరాధోరఘూద్వహ- ప్రష్టవ్యమ్మేహ్యభూద్భూరిశ్రవణాదుత్తరోత్తరం -౩౧- అఖణ్డైకరసాదన్యదణుమాత్రన్నవి
ద్యతే - ఇతియద్భవతాప్రోక్తంతత్రమేసంశయోమహాన్ - ౩౨ -లబ్ధవ్యతాశ్రుతిప్రోక్తార సస్యైవయతస్తతః -
లబ్ధాత్రిభేదసంసిద్ధౌకథమద్వైతసంస్థితిః -౩౩- ఖణ్డద్వైతారసాపేక్షోహ్యఖణ్డైకరసోభవేత్ , నిరపేక్షముదా
సీనామద్వైతంబ్రహ్మవిశ్రుతం-౩౪-తాదాత్మ్యంసతతంప్రాప్తోవ్యవహార్యశ్చనిర్గుణః-వ్యవహార్యోభవచ్ఛబ్దైరఖణ్డైకర
సాదిభిః -౩౫- ఉత్పాద్యత్వంవికార్యత్వంసంస్కార్యత్వమథాప్యతా . ఏతేహిబ్రహ్మణోధర్మాఃప్రతిషిద్ధాబుధైరపి॥
తస్మాజ్జీవద్విముక్త్యప్రయత్నేనవినాస్వయం - విదేహముక్తిర్దేహాన్తేభవేన్నతుసమాధిభిః-౩౭-జీవన్ముక్తిపదఞ్చైవఙ్
నత్రిప్రాప్యంసమాధిభిః - సగుణంపూర్వపక్షత్వాద్ధేయత్వాచ్చేతిమేమతిః -౩౮- శ్రీరామః - ప్రవృద్ధిస్సంశయ
స్యాత్రక్షేమాన్యైవమహామతే . యతస్సాఘుర్దృఢతరోనిశ్చయస్తేభవిష్యతి-౩౯- నచమేక్రోధహేతుస్స్యాత్ప్రశ్నో
యంబహుశోఽపివా । యాజ్ఞవల్క్యాదయఃక్రుద్ధాఃప్రశ్నైస్త్వేవంవిధాఛ్ఛ్రితా-౪౦-కథమద్వైతహానిస్స్యాదఖణ్డైక
రసాత్మనః - తరఙ్గౌతరుణేవృద్ధిస్సమసఃకేనదృశ్యతే -౪౧- క్వవాసిపక్ష్యసాపేక్షస్స్వయమస్తినివర్తకః- అతోనివ
ర్తకాద్వైతంసివర్త్యద్వైతకాంక్షిణో -౪౨- నైరపేక్ష్యాదికంసిద్ధమేవంసతిపరాత్మనః - వ్యవహార్యత్వమప్యస్యశ్రు
తిశబ్దైస్తథాప్యతా -౪౩-యదన్యత్పూర్వముదితమవాఙ్మనసగోచరం - అప్రష్టవ్యంభవేయుస్తేతత్రనోత్పాద్యతాద
యః -౪౪- నిర్గుణబ్రహ్మరూపత్వాద్ద్వయోర్ముక్త్యోశ్చసాధనైః -సమాధిభిఃక్రమేణాత్రప్రాప్యతానవిరుధ్యతే-౪౫-
జీవన్ముక్తేర్నహేయత్వంసగుణత్వఞ్చసమ్మతం . మాయాగుణైర్హీనేనప్రార్థ్యత్వాత్తన్ముముక్షుణా-౪౬- మారుతే
త్వమ్మదుక్తార్థమూహాపోహవిచక్షణ - సమ్యగాలోచ్యమనసిస్థిరమేవావధారయ .౪౭. విదేహముక్తింసంప్రాప్తా
మాణ్డవ్యజనకాదయః - బహవశ్శ్రుతిభిఃప్రోక్తాస్తన్మాకుర్వత్రసంశయం ॥౪౮॥ అఖణ్డైకరసేబ్రహ్మణ్యనుస్యూతతత
యాభృశం - అభిధ్యాతేమనోనాశస్సమూలోభవతిధ్రువం ॥౪౯॥ విరూపాఖ్యేమనోనాశేప్రాప్తేతువిపన్నైస్స
హ - సద్యోవిదేహకైవల్యంప్రాప్నుయాదుక్తలక్షణం ॥౫౦॥ భావిభోగవిరక్తాహిజీవన్ముక్త్యధికారిణః - భవ్యభో
గవిరక్తాస్తువైదేహ్యమధికారిణః ॥౫౧॥ వనేషుపృథ్వీధరకన్దరేషుయేనిత్యబోధామృతలీనచిత్తాః - సంశేరతేపక్షికృ
తాత్మనీడతర్ణోత్తమాంగానమపేవతేభ్యః ॥ ౫౨ ॥ అనన్యరూపైర్గతసర్వబన్ధైరఖణ్డబోధైకరసాత్మనిష్ఠైః - వ్యు
త్థానహీనైః పురుషోత్తమైస్తైఃక్షణస్నివాసోత్రసుదుర్లభోహి ॥౫౩॥ కశ్చిన్ముముక్షుర్నరకోటిషుస్యాత్తేషామనేకేషు
పరాత్మవేత్తా . కశ్చిచ్చతేషామపిజీవముక్తస్తేషామనేకేషువిదేహముక్తః ॥౫౪॥ విదేహముక్తస్యతుతాంస్వనిష్ఠాం
సహస్రవక్త్రశ్చతురాననోవా- షడాననఃపఞ్చముఖోపిశక్తోనవేదితుంవేత్తిసఏవసాక్షాత్ * *(౫౫)

—ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసుశ్రీరామగీతాసూ—

—*పనిషత్సువిదేహముక్తినిరూపణన్నామ పఞ్చమోధ్యాయః*—

—*హనూమాన్*—సర్వజ్ఞకరుణాసిన్ధోరఘునాయకసాధ్వహం - సర్వవేదాన్తసారాంశంజానామిత్వదనుగ్ర
హాత్ ॥౧। తథాపివిషయేష్వేతానీన్ద్రియాణిపతన్తిమే - మత్తేభగణ్డతలయోర్భ్రమరాఇవవేగతః ॥౨॥ విషయా

సక్తమనసోమమనిర్విషయేరతిః -కథంస్యాదితిచిన్తాగ్నిర్మాందహత్యధికంవిభో ॥ ౩॥ యేనేన్ద్రియాణాంవిషయేష్వేతే
షామరతిర్భవేత్ -తముపాయంవదక్షిప్రంమయిశేకరుణాస్తిచేత్ ।౪॥శ్రీరామః॥మారుతేతవవక్ష్యామిసావధాన
మనాశ్శృణు - మహద్భిస్సంశ్రితన్నిత్యంవిషయారతికారణం ॥౫॥ వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనోనాశభిదంత్రయం-స
మకాలంసమభ్యస్తంయేనైవవిషయాజితాః ॥౬॥ ఏకైకశోనిషేవ్యన్తేయద్యేతేచిరమప్యలం- తన్నసిద్ధిం ప్రయచ్ఛ
న్తిమన్త్రాస్సంకీర్ణితాఇవ ॥౭॥ వాసనాసంపరిత్యాగేయదియత్నంకరోషిభో - యావద్విలీనంనమనోనతావద్వాస
నాక్షయః ॥౮॥ నక్షీణావాసనాయావచ్చిత్తంతావన్నశామ్యతి -యావన్నతత్త్వవిజ్ఞానంతావచ్చిత్తశమఃకుతః ।౯॥
యావన్నచిత్తోపశమోనతావత్తత్త్వవేదనం -యావన్నవాసనానాశస్తావత్తత్త్వాగమఃకుతః ।౧౦ । యావన్నతత్త్వ
సంప్రాప్తిర్నతావద్వాసనాక్షయః - తత్త్వజ్ఞానంమనోనాశోవాసనాక్షయఏవచ।౧౧। మిథఃకారణతాంగత్వాదు
స్సాధానిస్థితాన్యతః - భోగేచ్ఛాన్దూరతస్త్యక్త్వాత్రయమేతత్స మాచర ।౧౨ । విదేహముక్తికామస్యపూర్వోక్తం
సాధనత్రయం - అవశ్యంసాధనీయంయన్మారుతేనాన్యథాహిసా ।౧౩।హనూమాన్ । జీవన్ముక్తస్యభగవన్బ్రహ్మా
త్మైక్యంప్రపశ్యతః - సర్వానర్థనివృత్తిస్స్యాదానన్దావాప్తిరేవచ ।౧౪। ఇమాస్తస్యభవేయుశ్చేన్మహో విషయవా
నాః - ముక్తత్వన్నైవతస్యాత్రవక్తుంశక్యంకథఞ్చన ।౧౫ । విజ్ఞానవత్త్వమప్యస్యప్రసిద్ధఞ్చామనస్కతా - అజ్ఞస్యసమ
నస్కత్వాత్సం సారిత్వంస్ఫుటంభువి । ౧౬ । సమకాలన్త్రియాణాఞ్చకః క్షమోభ్యాసకర్మణి । ఏకైకస్యాప్య
హమ్మన్యే సేవనం దుర్లభం ప్రభో ।౧౭ । శ్రీరామః । ప్రారబ్ధ వ్యతిరిక్తా యేసఞ్చితాగామిరూపిణః -
అనర్థాఃకర్మసంజ్ఞాస్తేజీవన్ముక్తేనివర్తితాః ॥ ౧౮ ॥ దృష్టదుఃఖసమేతత్వాదానన్దావాప్తిరస్యచ । సాంకుశైవతద
న్యస్యత్వదేహస్యనిరంకుశా ।౧౯॥ ఆరబ్ధవాసనాఏతాఅయథాపూర్వలక్షణాః ।జీవన్ముక్తివిరోధిన్యోనభవేయుఃకథ
ఞ్చన। ౨౦॥ సమ్యగ్జ్ఞానిత్వమస్యస్యాన్నైకాన్యజ్ఞానితాతథా। సరూపనష్టచిత్తత్వన్నత్వరూపామనస్కతా॥ ౨౧ ।
సమకాలన్త్రియాభ్యాసేక్షమస్స్యాత్త్వాదృశోభువి। సదాగతిసుతోపిత్వమసంగసుతఏవహి ॥౨౨ ॥ సంగస్తేవిషయై
ర్నైత్రైర్గన్ధమాత్రోపిమారుతే। నభవేదితిసన్మన్యేసులభన్త్రియసేవనం॥౨౩ ॥ త్రయమేతేసహాయావన్నాభ్యస్తాశ్చపు
నఃపునః। తావన్నపదసంప్రాప్తిర్భవత్యపిసమాశతైః ॥౨౪॥ త్రిభిరేతైశ్చిరాభ్యస్తైర్హృదయగ్రన్థయోదృఢాః।నిశ్శంక
మేవత్రుట్యన్తిబిసచ్ఛేదాద్గుణాఇవ ॥ ౨౫॥ జన్మాన్తరశతాభ్యస్తామిథ్యాసంసారవాసనా।సాచిరాభ్యాసయోగేనవి
నానక్షీయతేక్వచిత్॥౨౬। లోకవాసనయాజన్తోశ్శాస్త్రవాసనయాపిచ । దేహవాసనయాజ్ఞానంయథావన్నైవజా
యతే ॥౨౭। ద్వివిధోవాసనావ్యూహశ్శుభశ్చైవాశుభశ్చతే। వాసనౌఘేనశుద్ధేనతత్రచేదనునీయసే॥౨౮॥ తత్క్ర
మేణాశుతేనైవమామకం పదమాప్నుహి । అశుభవ్యూహనాశాచ్చ సద్యస్స్యాపిర్నిరంకుశా ॥ ౨౯ ॥ అథచేదశు
భోభావస్త్వాంయోజయతిసంకటే। ప్రాక్తనస్తదసౌయత్నాజ్జేతవ్యోభవతాకపే॥౩౦।శుభాశుభాభ్యాంమార్గాభ్యాం
వహన్తీవాసనాసరిత్।పౌరుషేణప్రయత్నేనయోజనీయాశుభేపథి ॥ ౩౧ ॥ అశుభేషుసమావిష్టంశుభేష్వేవావతార
యేత్ । అశుభాచ్చాలితంయాతిశుభన్తస్మాదపీతరత్ ॥౩౨॥ పౌరుషేణప్రయత్నేనలాలయేచ్చిత్తబాలకం। తదభీష్ట
ప్రదానేషుప్రవృత్తఇవసంస్థితః॥౩౩॥ద్రాగభ్యాసవశాద్యాతియదాతేవాసనోదయః।తదాభ్యాసస్యసాఫల్యంవిద్ధిత్వమ
రిమర్దన ॥౩౪। సన్దిగ్ధాయామపిభృశంశుభామేవసమాచర । శుభాయాంవాసనా వృద్ధౌనదోషోస్తిమరుత్సుత ॥౩౫॥
అశుభైర్వాసనావ్యూహైర్మనోబద్ధంవిదుర్బుధాః। సమ్యగ్వాసనయాత్యక్తంముక్తమిత్యభిధీయతే ॥౩౬। మనోనిర్వా
సనీభావమాచరాశుమహాకపే। సమ్యగాలోకనాత్సత్యాద్వాసనాప్రవిలీయతే॥౩౭ ॥ అఖణ్డాకారవృత్త్యాచద్విధాఖ
ణ్డరసేనచ। వాసనావిలయేచేతశ్శమమాయాతిదీపవత్ ॥౩౮॥ వాసనాంసంపరిత్యజ్యమయిచిన్మాత్రవిగ్రహే । య

స్త్రిష్ఠతి గతస్నేహస్సోఽహం సచ్చిత్సుఖాత్మకః। ౩౯॥ సమాధిమథ కర్మాణి మా కరోతు కరోతు వా। హృదయేనాత్తసర్వేహో ముక్త ఏవోత్తమాశయః॥౪౦॥ సద్యోముక్తాశ్చ చత్వారో నూనం బ్రహ్మవిదాదయః । తథాపి తారతమ్యేన దృష్టదుఃఖం హి సిద్ధ్యతి ॥౪౧॥ తస్మాత్సమాధింశ్చతురో నిర్వికల్పాదికాన్ క్రమాత్ । కర్మాణ్యపి చ నిత్యాని కుర్యాదేవ మహామతిః ॥౪౨॥ నైష్కర్మ్యేణ న తస్యార్థస్తస్యార్థోఽస్తి న కర్మభిః। న సమాధానజప్యాభ్యాం యస్య నిర్వాసనం మనః॥౪౩ దృష్టదుఃఖనివృత్త్యర్థం లోకక్షేమార్థమేవ వా। నైష్కర్మ్యాదికమాత్మజ్ఞశ్శుభన్నిత్యం సమాచరేత్ ॥౪౪॥ సన్త్యక్తవాసనాన్మౌనాదృతే నాస్త్యుత్తమం పదం । అశుభా వాసనాశ్ఛిన్ధి గృహాణ శుభవాసనాః ॥౪౫॥ వాసనాహీనమప్యేతచ్చక్షురాదీన్ద్రియం స్వతః। ప్రవర్తతే బహిస్స్వార్థే వాసనామాత్రకారణం ॥౪౬॥ అయత్నోపనతేష్వక్షి దృగ్ద్రవ్యేషు యథా పునః। నీరాగమేవ పతతి తద్వత్కార్యేషు ధీరధీః॥౪౭॥ భావసంవిత్ప్రకటితామనురూపాం చ మారుతే। చిత్తస్యోత్పత్తిపరమాం వాసనాం మునయో విదుః।౪౮। దృఢాభ్యస్తపదార్థైక భావనాదతిచఞ్చలం । చిత్తం సఞ్జాయతే జన్మజరామరణకారణం ।౪౯। వాసనావశతః ప్రాణస్పన్దస్తేన చ వాసనా। క్రియతే చిత్తబీజస్య తేన బీజాంకురక్రమః ॥ ద్వే బీజే చిత్తవృక్షస్య ప్రాణస్పన్దనవాసనే। ఏకస్మింశ్చ తయోః క్షీణే క్షిప్రం ద్వే చ వినశ్యతః ।౫౧। అసంగవ్యవహారత్వాద్భవభావనవర్జనాత్ । శరీరనాశదర్శిత్వాద్వాసనా న ప్రవర్తతే ।౫౨ । వాసనాసంపరిత్యాగాచ్చిత్తం గచ్ఛత్యచిత్తతాం। అవాసనత్వాత్సతతం యదా న మనుతే మనః ।౫౩। అమనస్తా తదోదేతి పరమోపశమప్రదా ।విజ్ఞానఞ్చ ప్రవర్ధేత సద్యః కైవల్యకారణం॥౫౪। అవ్యుత్పన్నమనా యావద్భవానజ్ఞాతతత్పదః। గురుశాస్త్రప్రమాణైస్తు నిర్ణీతం తావదాచర॥ తతః పక్వకషాయేన నూనం విజ్ఞాతవస్తునా। శుభోఽప్యసౌ త్వయా త్యక్తో వాసనౌఘో భవేత్స్వయం।౫౬। ద్వివిధశ్చిత్తనాశోఽస్తి సరూపోఽరూప ఏవ చ। జీవన్ముక్తః సరూపస్స్యాదరూపో దేహముక్తిగః। ౫౭ । అస్య నాశమిదానీం త్వం పావనే శృణు సాదరం। చిత్తనాశాభిధానం హి యదా తే విద్యతే పునః।౫౮। మైత్ర్యాదిభిర్గుణైర్యుక్తం శాన్తిమేతి న సంశయః। భూయో జన్మవినిర్ముక్తం జీవన్ముక్తస్య తన్మనః॥ ౫౯। సహస్రాంకురశాఖాగ్రఫలపల్లవశాలినః । అస్య సంసారవృక్షస్య మనోమూలమిదం స్థితం ।౬౦। సంకల్ప ఏవ తన్మన్యే సంకల్పోపశమేన తత్ । శోషయాశు యథా శోషమేతి సంసారపాదపః। ౬౧। నిస్సంకల్పసమాధ్యాఖ్యస్సర్వసంకల్పశోషణః। ఉపాయ ఏక ఏవాస్తి మనసస్స్వస్య నిగ్రహే ।౬౨ ।మనసోఽభ్యుదయో నాశో మనోనాశో మహోదయః। జ్ఞమనో నాశమభ్యేతి మనోఽజ్ఞస్య హి శృంఖలా ।౬౩।యస్య నిర్వాసనోచిత్తో బోధస్స జ్ఞానినాం వరః। స వాసనస్సచిత్తస్తు సులభో నిష్ప్రయోజనః।౬౪। ఆహుశ్శుభేచ్ఛాదిసమాహ్వయాశ్శుభాశ్శ్రిత్యన్తసిద్ధాః ఖలు సప్తభూమికాః। ఏకైకకస్యైతదనుప్రజన్త్రయే చిన్త్యాః పురోక్తైపి చ సప్తసప్తతాః।౬౫। పుణ్యైర్మహద్భిర్జననాన్తరోద్భవైస్సంప్రాపణీయా యత ఆద్యభూమికా। ఆరూఢవనామపి నైవ సంసృతావసన్ప్రపఞ్చాత్ప్రభవేద్విలక్షణః। * * * * * * *(౬౬)

ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు
శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సు వాసనాక్షయాదినిరూపణన్నామ షష్ఠోఽధ్యాయః

——*హనూమాన్*——భగవన్ వేదతత్త్వజ్ఞ నజానే సప్తభూమికాః -యాస్సర్వతత్త్వసారాంశభూతాస్త్వమభిమన్యసే ।౧- సప్తభూమీప్రబోధేన యథాహం రఘునాయక - కృతార్థస్స్యాం తథా సమ్యగ్బ్రూహి మే కరుణానిధే । ౨। శ్రీరామః * జ్ఞానభూమిశ్శుభేచ్ఛా స్యాత్ప్రథమా సముదీరితా- విచారణా ద్వితీయా తు తృతీయా తనుమానసీ ।౩।సత్త్వాపత్తిశ్చతుర్థీ స్యాత్తతోఽసంసక్తినామికా। పదార్థభావనా షష్ఠీ సప్తమీ తుర్యగా స్మృతా ।౪ । స్థితః కిమ్మూఢ ఏవాస్మి ప్రేక్ష్యేహం శాస్త్రసజ్జనైః। వైరాగ్యపూర్వమిచ్ఛేతి శుభేచ్ఛేత్యుచ్యతే బుధైః-౫।శాస్త్రసజ్జనసంపర్కవైరాగ్యాభ్యాస

పూర్వకం। సదాచారప్రవృత్తిర్యాప్రోచ్యతేసావిచారణా।౬। విచారణాశుభేచ్ఛాభ్యామిన్ద్రియార్థేష్వరక్తతా ।యత్ర సాతనుతామేతిప్రోచ్యతేతనుమానసీ ।౭।భూమికాత్రితయాభ్యాసాచ్చిత్తేర్థవిరతేర్వశాత్। సత్వాత్మనిస్థితేశుద్ధేసత్త్వాపత్తిరుదాహృతా ।౮। దశాచతుష్టయాభ్యాసాదసంసర్గఫలాతుయా ।రూఢసత్వచమత్కారా ప్రోక్తాసంసక్తినామికా ।౯। భూమికాపఞ్చకాభ్యాసాత్స్వాత్మారామతయాభృశం।అభ్యన్తరాణాంబాహ్యానాంపదార్థానామభావనాత్ పరప్రయుక్తేనచిరప్రయత్నేనావబోధనం।పదార్థభావనానామషష్ఠీభవతిభూమికా ।౧౧। షడ్భూమికాచిరాభ్యాసాద్భేదస్యానుపలంభనాత్। యత్స్వభావైకనిష్ఠత్వంసాజ్ఞేయాతుర్యగాగతిః ॥౧౨ । శుభేచ్ఛాదిత్రయంభూమిభేదాభేదయుతంస్మృతం। యథావద్వేదబుద్ధ్యేదంజగజ్జాగ్రతిదృశ్యతే ।౧౩। అద్వైతేస్థైర్యమాయాతేద్వైతేచప్రశమంగతే । పశ్యన్తిస్వప్నవల్లోకంతుర్యభూమిసుయోగతః -౧౪- విచ్ఛిన్నశరదభ్రాంశవిలయంప్రవిలీయతే ।సత్వావశేషఏవాస్తే మారుతేత్వందృఢీకురు॥౧౫ -పఞ్చభూమింసమారుహ్యసుషుప్తపదనామికాం-శాన్తాశేషవిశేషాంశస్తిష్ఠత్యద్వైతమాత్రకే -౧౬- అంతర్ముఖతయానిత్యంబహిర్వృత్తిపరోపిసన్ - పరిశాన్తతయానిత్యం నిద్రాలురివలక్ష్యతే -౧౭- కుర్వన్నభ్యాసమేతస్యాంభూమ్యాంసమ్యగ్వివాసనః- సప్తమీగూఢసుప్త్యాఖ్యాక్రమప్రాప్తాపురాతనా -౧౮ - యత్రనాసన్నసద్రూపోనాహన్నాప్యనహంకృతిః- కేవలంక్షీణమననఆస్తేద్వైతేతినిర్భయః -౧౯ - ముముక్షవఃక్రమేణస్యుర్భూమిత్రయవిహారిణః- బ్రహ్మవిత్తుర్యభూమ్యాంస్యాత్పఞ్చమ్యాంబ్రహ్మవిద్వరః-౨౦-షష్ఠ్యాంవరీయాన్సప్తమ్యాంవరిష్ఠస్స్వాత్మవేదినాం- జీవన్ముక్తాఇతిఖ్యాతాశ్చత్వారోమీమహత్తమైః-౨౧- విదేహముక్తోనైతేభ్యోవ్యతిరిక్తస్సమీర్యతే- విస్మృతత్యక్తదేహత్వాత్తత్వంవర్యవరిష్ఠయోః ।౨౨। భావిదేహవిహీనత్వాత్తయోర్విద్వద్వరయోరపి । విదేహత్వమిహప్రాజ్ఞైరాదరాదుపచర్యతే -౨౩-హనూమాన్ ।అజ్ఞానమావృతిస్తద్వద్విక్షేపశ్చపరోక్షధీః - అపరోక్షమతిశ్శోకమోక్షస్తృప్తిర్నిరంకుశా - ౨౪ - ఇత్యేవముచ్యమానాశ్చసప్తావస్థారఘూద్వహ।పూర్వోక్తసప్తభూమిభ్యఃకిమన్యానేతిసంశయః -౨౫- శ్రీరామః।మన్యసేత్వమనన్యాస్తాస్సంఖ్యాసామాన్యదర్శనాత్ - సమ్యగ్విచార్యమాణాసుసూక్ష్మదృష్ట్యాపృథక్స్థితాః -౨౬- పరోక్షబుద్ధ్యావిక్షేపమపరోక్షధియావృతిం- శోకమోక్షేనచాజ్ఞానంహన్త్యన్యాత్స్వవశిష్యతే -౨౭- విక్షేపావృతిమూలత్వాత్ప్రతిబన్ధేతరత్వతః- పరోక్షజ్ఞానతోజ్ఞానంననివర్తేతతద్ధ్రువం -౨౮ - కార్యత్వేనాద్యహేయత్వాద్విక్షేపస్యపరోక్షతః- జ్ఞానతశ్శ్రవణోత్థత్వాన్నివృత్తిరుచితాఖిలు -౨౯ - యాశ్చతస్రోప్యవస్థాస్తాఃపరోక్షజ్ఞానపూర్వికాః- సప్తభూమ్యన్తరస్థాస్స్యురజ్ఞానాదిత్రయన్నతు -౩౦ -అవస్థాద్వయవిద్భూమిత్రయమన్యచ్చతుష్టయం- తదన్యద్వయవద్విద్ధిసూక్ష్మదృష్ట్యాఞ్జనాసుత -౩౧ - జీవన్ముక్తస్యకైవల్యాచ్ఛోకమోక్షస్సమాధిషు- విదేహస్యతుసన్తృప్తిస్సమాధ్యుత్థానవర్జనాత్ ॥౩౨- బ్రహ్మత్వంప్రకృతిత్వఞ్చపురుషత్వంతథేశతా -అవిద్యావరణత్వఞ్చజీవత్వఞ్చవికారతా -౩౩- ఇత్యవస్థాశ్చసప్తైతాస్సప్తభూమీతరాశ్శ్రితాః-సంఖ్యాసామాన్యబుధా తదనన్యత్వభ్రమన్త్యజ -౩౪- హనూమాన్ - బ్రహ్మత్వాద్యాస్సవిస్తారమవస్థాస్సప్తచప్రభో - దాసోహంశ్రోతుమిచ్ఛామిజానకీప్రాణనాయక-౩౫. శ్రీరామః - ఆత్మవిద్యామయాలబ్ధా శ్రీవసిష్ఠాత్సనాతనా-బ్రహ్మత్వంమేసదానిత్యం సచ్చిదానన్దరూపతః౩౬-ప్రకృతిత్వంతతస్సృష్టంసత్వాదిగుణసామ్యతః-తస్యామాభాతిచిచ్ఛాయాదర్పణేప్రతిబింబవత్ తేనచిత్ప్రతిబింబేనత్రివిధాభాతిసాపునః - ప్రకృత్యవచ్ఛిన్నతయాపురుషత్వంపునశ్చమే ॥ ౩౮ - శుద్ధసత్వప్రధానాయాంమాయాయాంబింబితోహ్యజః- సత్వప్రధానాప్రకృతిర్మాయేతిప్రతిపద్యతే -౩౯- సామాయాస్వవశోపాధిస్సర్వజ్ఞస్యేశ్వరస్యహి- వశ్యమాయత్వమేకత్వంసర్వజ్ఞత్వఞ్చతస్యతు -౪౦- సాత్వికత్వాత్సమష్టిత్వాత్సాక్షిత్వాజ్జగతామపి- జగత్కర్తుమకర్తుఞ్చాప్యన్యథాకర్తుమీశతే -౪౧ -యస్సఈశ్వరఇత్యుక్తస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిర్గుణైః - బ్రహ్మవిష్ణుశి

వాద్యైశ్చనామరూపైశ్చసంయుతః -౪౨- శక్తిద్వయంహిమాయాయా విక్షేపావృతిరూపకం - విక్షేపశక్తిర్లింగాది బ్రహ్మాణ్డాన్తంజగత్సృజేత్ -౪౩- అన్తర్దృగ్దృశ్యయోర్భేదంబహిశ్చబ్రహ్మసర్గయోః।ఆవృణోత్యపరాశక్తిస్సాసంసారస్యకారణం-౪౪-సాక్షిణఃపురతోభాతాలింగదేహేనసంయుతా-చితిచ్ఛాయాసమావేశాజ్జీవస్స్యాద్వ్యావహారికః॥అస్య జీవత్వమారోపాత్సాక్షిణ్యప్యవభాసతే-ఆవృతౌతువినష్టాయాంభేదేభాత్య పయాతితత్ -౪౬-తథాసర్గబ్రహ్మణోశ్చభేదమావృత్యతిష్ఠతి-యాశక్తిస్తద్వశాద్బ్రహ్మవికృతత్వేనభాసతే।౪౭।అత్రాప్యావృతినాశేనవిభాతిబ్రహ్మసర్గయోః-భేదస్తయోర్వికారస్స్యాత్సర్గేనబ్రహ్మణికృచిత్ ।౪౮। ఏవమేతాఃకపిశ్రేష్ఠసప్తావస్థాశ్చనిత్యశః-విమృశన్నగ్ర్యయాబుద్ధ్యాబ్రహ్మత్వన్నైచనిశ్చిను । ౪౯ । హిత్వావిషమ మీశాదితదవస్థా చతుష్టయం -సమంల భస్వబ్రహ్మత్వాద్యవస్థాత్రితయ ంశుభం * * * * * * *(౫౦)

—*ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసుశ్రీరామగీతా*—

—*సూపనిషత్సుసప్తభూమికానిరూపణన్నామసప్తమోధ్యాయః*—

హనూమాన్ *స్వామిన్దాశరథేయేనద్వైతస్ఫూర్తిరియంమమ-ప్రణశ్యేద్బ్రూహితం ముఖ్యంసమాధింవిస్తరేణచ।౧ శ్రీరామః । అస్తిభాతిప్రియంరూపంనామచేత్యంశపఞ్చకం- ఆద్యంత్రయంబ్రహ్మరూపంజగద్రూపంతతోద్వయం।౨। ఉపేక్ష్యనామరూపేద్వేసచ్చిదానన్దతత్పరః - సమాధింసర్వదాకుర్యాద్ధృదయేవాథవాబహిః ।౩। సవికల్పోనిర్వికల్పస్సమాధిర్ద్వివిధోహృది - దృశ్యశబ్దానువిద్ధోయంసవికల్పఃపునర్ద్విధా । ౪ కామాద్యాశ్చిత్తగాదృశ్యాస్తత్సాక్షిత్వేనచేతనం - ధ్యాయేద్దృశ్యానువిద్ధోయంసమాధిస్సవికల్పకః ।౫। అసంగస్సచ్చిదానన్దస్స్వప్రభోద్వైతవర్జితః । అస్మీతిశబ్దవిద్ధోయంసమాధిస్సవికల్పకః ।౬। స్వానుభూతిరసావేశాద్దృశ్యశబ్దానుపేక్షితుః . నిర్వికల్పసమాధిస్స్యాన్నివాతస్థితదీపవత్ ।౭। హృదీవబాహ్యదేశేపియస్మిన్కస్మింశ్చవస్తుని - సమాధిరాద్యస్సన్మాత్రాన్నామరూపపృథక్కృతిః।౮। స్తబ్ధీభావోరసాస్వాదాత్తృతీయఃపూర్వవన్మతః-ఏతైస్సమాధిభిష్షడ్భిర్నయేత్కాలంనిరన్తరం।౯।యస్తుశబ్దానువిద్ధస్స్యాత్సంప్రజ్ఞాతాభిధశ్చసః - నిర్వికల్పస్తథాప్రోక్తోసం ప్రజ్ఞాతా భిధోమహాన్ ।౧౦। బ్రహ్మాకారమనోవృత్తిప్రవాహోహంకృతింవినా-సంప్రజ్ఞాత సమాధిస్స్యాద్ధ్యానాభ్యాసప్రకర్షతః ।౧౧। ప్రశాన్తవృత్తికఞ్చిత్తం పరమానన్దదీపకం- అసంప్రజ్ఞాతనామాయంసమాధిర్యోగినాంప్రియః । ౧౨ । ప్రభాశూన్యంమనశ్శూన్యం బుద్ధిశూన్యఞ్చిదాత్మకం -అతద్వ్యావృత్తిరూపోసౌసమాధిర్మునిభావితః।౧౩। ఊర్ధ్వపూర్ణమధఃపూర్ణమ్మధ్యపూర్ణంశివాత్మకం సాక్షాద్విధిముఖోహ్యేషసమాధిఃపారమార్థికః । ౧౪ । కేచిచ్ఛబ్దానువిద్ధన్తుయోగమాహుర్విచక్షణాః - నిదిధ్యాసనమిత్యన్యేత్వభిధ్యానన్తథాపరే -౧౫- ఉపాసనమితిత్వేకేనిస్త్రామన్యేకపిశ్వర - ప్రత్యయావృత్తిమిత్యేకేప్యభ్యాసంకేచిదుత్తమాః॥౧౬- అఖణ్డోహంఘనన్తోహంపరిపూర్ణోహమద్వయః- సచ్చిదానన్దరూపోహంజ్యోతిషాంజ్యోతిరస్మ్యహం అవస్థాత్రయహీనోహంతుర్యాత్తుర్యంపరాత్పరః। దేహత్రయవిహీనోహంబోధానన్దరసోస్మ్యహం -౧౮- భావనాత్రయహీనోహంప్రజ్ఞానఘనలక్షణః। చిదాకాశస్వరూపోహంజడాకాశాదివర్జితః -౧౯ ॥ అచఞ్చలోస్మ్యనాకారోస్మ్యవిద్యాదివివర్జితః । అమలోస్మ్యఖిలాధారోనిరాధారోస్మినిర్భయః ॥౨౦॥ స్వయంప్రకాశరూపోస్మిస్వరూపామృతసాగరః। నిష్ప్రపఞ్చోస్మినిర్ద్వంద్వఃకేవలాత్మాస్మినిర్గుణః -౨౧- నిత్యశుద్ధోస్మినిత్యాత్మాయోనిత్యబుద్ధోస్మినిష్కలః నిత్యముక్తోస్మినిష్కామోనిత్యసిద్ధోస్మినిర్జనః -౨౨- అన్తశ్శూన్యోబహిశ్శూన్యశ్శూన్యకుంభఇవాంబరే। అన్తఃపూర్ణోబహిఃపూర్ణఃపూర్ణకుంభ ఇవార్ణవే - ౨౩ - ఇత్యేవమవ్యయంవిద్వాన్వ్యతిరేకపురస్సరం- స్వస్యబ్రహ్మణికుర్యాత్సశబ్దవిద్ధోవిముచ్యతే -౨౪- వికారప్రతిషేధాదిం సమాధింశిథిలక్షణం - కుర్వన్నేకాన్తతస్సద్యస్సమ్యగ్దర్శనమాప్నుయాత్ ॥౨౫- ఆద్యోదృశ్యానువిద్ధోహిసులభోబాలచోదితః - ద్వితీయశ్శబ్దవిద్ధస్తువిదుషామపిదుర్లభః -౨౬- తృతీయో

నిర్వికల్పశ్చనిస్సంకల్పాభిధః పరః। నిర్వృత్తికః పఞ్చమశ్చషష్ఠో నిర్వాసనాభిధః॥౨౭॥ ఏతేసమాధయః పుంసాంచ త్వా రోపిసుదుర్లభాః। అల్పానన్దనిమగ్నత్వాత్ స్వస్వానన్దాధికాగమః ॥౨౮॥ బాహ్యాభ్యన్తరభేదేనషడ్విధత్వం ప్రచక్షతే తన్నసంగతమేవస్యాత్ కి)మవిప్రతిపత్తితః॥౨౯॥ సంగ్రహేణైవ తేప్రోక్తామారుతే షట్సమాధయః । యేష్వేవాన్తర్గతాః ప్రాయస్సూత్స్మాశ్శతసమాధయః ॥౩౦॥ సలిలే సైన్ధవం యద్వత్సామ్యం భజతియోగతః। తథాత్మమనసోరైక్యం సమాధిరభిధీయతే ॥౩౧॥ ధ్యాతృధ్యానేపరిత్యజ్య క్రమాద్ధ్యేయైకగోచరం। నివాతదీపవచ్చిత్తం సమాధిరభిధీయతే॥ విలాప్యవికృతింకృత్స్నాం సంప్రకృత్యాస్వాత్మమాత్రయా । నిస్తరంగాబ్ధివన్నిష్ఠా సమాధిరభిధీయతే॥ ౩౩ ॥ స్వాత్మనోఽన్యమనాలోక్య వికారమణుమాత్రకం। మేరువత్సుస్థిరో బోధస్సమాధిరభిధీయతే ॥౩౪॥ అవిద్యావరణాపేతపూర్ణచైతన్యనిష్ఠయా। స్వాత్మానన్దామృతాస్వాదస్సమాధిరభిధీయతే ॥ ౩౫ ॥ దృగ్దృశ్యౌపరిత్యజ్య దృశ్యబ్రహ్మాత్మనాస్థితిః। నిర్వికల్పాస్వసంవేద్యా సమాధిరభిధీయతే॥౩౬। ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాం వికారాణాం విలాపనాత్। ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాప్తిస్సమాధిరభిధీయతే॥౩౭। నాన్యత్పశ్యతియత్రాత్మా నశృణోతి వకిఞ్చన। స్వస్మాదన్యన్నజానాతి సమాధిరభిధీయతే॥౩౮॥ సర్వవేదాన్తతత్వార్థవేదినామ్మహతామపి। సమాధ్యభ్యాసహీనానాం నాన్నకైవల్యం కదాచన॥౩౯। సమాధిరహితామర్త్యాస్తత్వార్థజ్ఞానిమానినః। జగత్ప్రతారణేదక్షా న తేషాం పరమాగతిః ॥౪౦। భగీరథాదయః పూర్వే సర్వేరాజర్షయః పరే। బ్రహ్మర్షయశ్శుకాద్యాశ్చ సమాధిమనుమాశ్రితాః ॥౪౧ ॥ ఇన్ద్రాదయోఽష్టదిక్పాలా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః। తత్తదంశాశ్చముఖ్యాయే సమాధిమనుమాశ్రితాః ॥౪౨॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రాస్తదితరేపివా। యేకేచనపురాముక్తాస్సమాధిమనుమాశ్రితాః ॥౪౩ ॥ బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావన్తోయతీశ్వరాః। ప్రేతాజగరవచ్చాన్యే సమాధిమనుమాశ్రితాః ॥౪౪ ॥ సమాధితత్పరానిత్యం లభన్తే పరమం సుఖం । సమాధివిముఖానిత్యం లభన్తేదుఃఖసంచయం ॥ ౪౫ ॥ సమాధిర్విదుషాం స్నానం సమాధిర్విదుషాం జపః। సమాధిర్విదుషాం యజ్ఞస్సమాధిర్విదుషాం తపః॥౪౬। తస్మాత్త్వమాదరేణైవ సమాధిం చ సమాధినా । ఆశ్రిత్యమారుతే శాన్తో నిష్కామశ్చసదాభవ ॥ ౪౭॥ సమాధిలీనచిత్తస్యకోనన్యాధిపతేః ప్రభోః । విధిరస్తినిషేధోవా తతస్త్వన్నిర్భయోభవ ॥ ౪౮ ॥ లబ్ధ్వాజశూకాన్యాయేన సమాధిం నిర్వికల్పకం । సర్వాణ్యాశ్రమకర్మాణి భక్త్యాదీని చ సన్త్యజ ॥౪౯ ॥ త్యక్త్వాకర్మాణ్యశాస్త్రేణ సమాధౌ చేత్ప్రవర్తసే । అధఃపతనమేవస్యాన్నిరాధారస్యమారుతే ॥౫౦। నిర్వికల్పసమాధ్యేకనిష్ఠస్యవరయోగినః । సురేన్ద్రేణ ప్రజేశేన మయావాకింకపీశ్వర ॥౫౧। అకర్మాత్మసమాధిస్థకర్తృత్వం యస్తుశంకతే । తస్యకర్తృత్వసంసారాన్నముక్తిః కల్పకోటిభిః ॥౫౨॥ సమాధ్యానన్దహీనస్య పరమాత్మవిదోపిమే । లోకరక్షణవృత్త్యాహిపరన్దుఃఖమభూత్కపే ॥౫౩॥ అతస్సమాధిహీనస్యసర్వశాస్త్రవిదోపివా। నూనన్దుస్తరఏవాయం భవదుఃఖపయోనిధిః॥౫౪। తస్మాత్సమస్తశ్రుతిశీర్షబోధితం రుద్రాదిభిశ్శిష్టతమైరనుష్ఠితం । సంసారదుఃఖౌఘపయోధిశోషణం సమాధిమేకాన్తగతస్సమాచర ॥ ౫౫ । పిధాయసర్వాణ్యపిచేన్ద్రియాణ్యలం సమాధిమత్రాభినయన్తికేచన- బహిర్మనస్త్వాన్నమనః ప్రతిష్ఠితిస్తేషాం యథాపూర్వభవప్రదర్శనాత్ ॥౫౬॥ అతస్సమాధిం కురుశత్రుమర్దన ప్రణష్టకామాదిగుణోత్రనిశ్చలం। తేనైవలుప్తేషు సమస్తకర్మసుక్వచిచ్చహానిర్నకదాపికాచన॥ * * * (౫౭

—ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సుసమాధినిరూపణన్నామాష్టమోఽధ్యాయః—

—*హనూమాన్*— శ్రీరామపరమాచార్యసంశయో మేమహానభూత్। సమాధిరేవవిదుషాం స్నానాదీతియదీరితం॥౧ స్నానాద్యాశ్రమధర్మాణాన్నిత్యానాం విహితత్వతః। లోపేహిప్రత్యవాయస్స్యాద్విదుషామపిదేహినాం ॥౨॥ నైమి

త్తికత్వాభావేనకామ్యేతరతయాపిచ । తేషాన్నకార్యంలుప్తానాంప్రాయశ్చిత్తంకథఞ్చన ॥౩॥ విహితాకరణోత్థస్య దోషస్యయదినిర్హృతిః। బ్రహ్మహత్యాదిదోషాణాంఫలశాస్త్రాద్యనిష్ఫలం॥౪॥ అకర్మణాం ఫలాభావేకర్మణాఞ్చ వికర్మణాం। అపూర్వోత్తరజన్మిత్వాత్స్వేచ్ఛాచారోనృణాంభవేత్॥౫॥ సన్న్యాసినాస్తుశాస్త్రోక్తవర్త్మనైవాస్త్య కర్మితా। గృహిణామప్యకర్మిత్వేనశాస్త్రంప్రతిభాతిమే॥౬॥ అనారంభోగృహస్థస్యకార్యవాంశ్చైవభిక్షుకః। ఉభౌ తౌనవిరాజేతేవిపరీతేనవర్త్మనా ॥౭॥ ఇత్యేవంప్రబలంశ్రుత్వాతంసామ్రతంప్రథితంవచః । శ్రుతమ్మయైవశిష్టేభ్యోనా న్యథారఘునాయక ॥౮॥ *శ్రీరామః* అహోబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠభవతాసాధుశంకితం। అత్రముహ్యన్తిసర్వేపివి ద్వాంసఃపవనాత్మజ ॥౯। వైఫల్యన్నక్వచిత్తేషాంకర్మాకర్మవికర్మణాం। అన్యత్రవినియుక్తత్వాచ్ఛ్రుత్యాతదరిబ న్ధిషు ॥౧౦॥ సమాధిపారవశ్యేనలుప్తత్వాన్నిత్యకర్మణాం। నప్రత్యవాయగన్ధోపివిదుషాంముక్తజన్మనాం॥౧౧। అభి మానవిహీనానాంసమాధ్యాసక్తచేతసాం। స్వేచ్ఛాచారోనషణ్డస్యవేశ్యాలౌల్యమివోద్భవేత్ ॥౧౨॥ శ్రుత్యాదివ్వభ్య నుజ్ఞాతస్వేచ్ఛాచారస్యవర్తతే । మన్యన్తేకేచిదల్పజ్ఞా అమన్త్రైవార్థవాదతాం ॥ ౧౩ ॥ సమాధేర్వ్యుత్థితస్యాపివిదు షోలుప్తకర్మణః।ఆరంభాద్వైపరీత్యన్నతతాదృలోచితకర్మణాం॥౧౪॥ అసమాహితచిత్తోయస్త్వనారంభేనకర్మణాం। గృహస్థాశ్రమసంభ్రష్టస్సమూఢోనవిరాజతే॥౧౫। శిష్టాస్తమేవాభిప్రేత్యజగదుస్తత్వవాదినః । తస్మాన్మదుక్తేష్వ ర్థేషుమాశంకిష్ఠాఃకదాచన॥౧౬। కర్తృనాశేయతఃకర్మనాశోత్రాభ్యుపగమ్యతే। కర్తుస్సమాధౌనష్టత్వాన్నతదాక ర్మచోదనా॥౧౭॥ గ్రహిణోయతితుల్యత్వాదపితస్యామవస్థితౌ।సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్స్వాత్మారామాన్నకర్మితా॥౧౮।తు ర్యాశ్రమంవినాస్యాచ్చేత్సమాధిశ్చ్యుతింవినా। సర్వకర్మపరిత్యాగే ప్యస్యహానిర్నకాచన ॥౧౯॥ తుర్యాశ్రమేపిక ర్మాణిశ్రూయన్తఇతిచేచ్ఛ్రుణు। ఆదావన్తేచసన్న్యాసోమధ్యేతూక్తాన్యశక్తితః।౨౦॥ తస్మాన్నకర్మసాహిత్యమ్ముఖ్యం సన్న్యాసినామ్మతం। గృహస్థైఃప్రార్థ్యమానత్వాద్దణ్డాదిగ్రహణస్యచ।౨౧। అసమాహితచిత్తోపిబ్రహ్మచారీగ్రహీవనీ। య తిశ్చాత్మవిచారేషుకుర్యాత్కర్మాణిసంగ్రహాత్॥౨౨। కర్మణాంసంగ్రహోనామమనసానసికతోచ్యతే। మన్త్రావృత్తిక్రి యాల్పత్వమాపన్నానాంయథావిధిః।౨౩। ఏకాన్తమనసాత్రివాద్యప్యేకవిషయాత్స్వయం।యస్యేన్ద్రియాణిసర్వా ణిభాన్తిసంలీనవృత్తివత్॥౨౪॥తస్యాపికర్మలోపేషుప్రత్యవాయోనవిద్యతే। కిమువక్తవ్యమన్యస్యసమాధౌలీనచేతసః। హనూమాన్॥ఏవంయదిరఘుశ్రేష్ఠసర్వేషాంప్రాణినాంభృశం। సుప్తౌప్రలీనచిత్తత్వాత్కర్మలోపైర్నదూషణం।౨౬। మహతాన్దర్శనేప్రాప్తేసమస్తనియమైరలం। ఇత్యస్యచార్థవాదత్వంహీయతేసర్వసమ్మతం।౨౭! శ్రీరామః॥ సుప్తాస త్త్వవికారాణాంసత్వాద్బీజాత్మనాభృశం -ప్రలీనచిత్తతానాస్తిసామాన్యాత్తూపచర్యతే-౨౮- అతస్సుషుప్తౌలుప్తేషు కర్మసుప్రత్యవాయభాక్ - ప్రాయశ్చిత్తానికుర్యాత్సహ్యనాత్మజ్ఞోయథావిధి - ౨౯ - మహతాన్దర్శనఞ్చాత్రబ్ర హ్మశ్రవణకారణం - నార్థవాదపదంగచ్ఛేత్తదన్యత్సర్వసమ్మతం - ౩౦ -నిద్రానియమశాస్త్రస్యబలీయస్త్వాన్నకేన చిత్ - కార్యాబ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానవిహీనేనకదాచన - ౩౧ - విదుషామపిసంసిద్ధంవ్యవహారదశాస్వయత్ - కోవా నియమశాస్త్రంతద్బాధయేద్బుద్ధిపూర్వకం - ౩౨ - విద్యోత్కర్షబలాదత్రప్రాతిలోమ్యం యదుచ్యతే - వి ధిశాస్త్రైసురోధ్యేతన్మన్వ్యం నాన్యథాకల్పే - ౩౩ - వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థేయం పూర్వైః పూర్వతరైః కృతా- సర్వలోకేశ్వరేణాపిన దూష్యాదేహినాస్వయం - ౩౪ - స్వస్వవర్ణాశ్రమాచారైః ప్రీణయన్ పరమేశ్వరం - క్రమేణ యాతిపురుషోత్తమకం పదముత్తమం - ౩౫ - వర్ణాశ్రమాచారహీనం వేదాన్తావపునన్త్యపి। మహాన్తోగురవశ్చా పిత్యంస్పృష్టాన్నైవతం-౩౬- విదుషోపిసుఖంభూరివర్ణాశ్రమనిబన్ధనే- స్వేచ్ఛాచారాద్యహేతుత్వాత్పరిభవేన్మాత్రసం శయః -౩౭- వర్ణాశ్రమాచారబన్ధోనబన్ధో మోక్షకాంక్షిణాం- భయావహోన్యధర్మాణామాచారో బన్ధఇష్యతే-౩౮

యస్యవర్ణాశ్రమాచారే శ్రద్ధాతీవ ప్రవర్తతే- సకర్మిప్రవరో విద్వానపి విద్వత్వమాప్నుయాత్ -౩౯- భర్తృధీనా యథా
యోషిత్పరమం సుఖమశ్నుతే - స్వైరిణీచ పరం దుఃఖముభయోరపి లోకయోః - ౪౦ - ఏవం వర్ణాశ్రమాధీన ఐహికాముష్మి
కం సుఖం -ప్రాప్నుయాదితరో దుఃఖం నాత్ర సన్దేహకారణం - ౪౧ - చణ్డాళస్యాపి విప్రత్వం ప్రాయశ్చిత్తేన సంభ
వేత్ - వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టః ప్రాయశ్చిత్తీ న కశ్చన - ౪౨ - భక్తిజ్ఞానవిరక్త్యాది పాదపస్యాభవన్మహీ - వర్ణా
శ్రమసమాచారా యన్మూలానిసతాం స్త్యజేత్ -౪౩- నిర్మూలః పాదపోంభోభిస్సంసిక్తోపి యథాఫలం - జనయేన్నా
శ్రమాచారహీనో భక్త్యాదిరాశ్రితైః -౪౪- నైతేన సర్వవేదాన్తప్రసిద్ధస్యాస్తి దూషణం । అతివర్ణాశ్రమిత్వస్యస్వా
న్యాచారవివర్జనాత్ ॥ ౪౫ ॥ స్వాచారానితరాచారానపిహిత్వా నిరన్తరం। నిశ్చేష్టో యో భవద్యోగీసోతి వర్ణాశ్రమీభ
వేత్॥౪౬। యస్స్వాచారానిహత్యక్త్వా పరాచారాన్సమాశ్రయేత్ । సస్వేచ్ఛాచారనిరతో భ్రష్టవర్ణాశ్రమీమతః ॥ ౪౭
శాన్తిదాన్త్యాదయో ధర్మాః పరస్యైవ యతేశ్శ్రితాః । తథాపి నోత్తమత్వాత్తే పరేషాం స్యుర్భయావహాః ।.౪౮ ॥ అ
గ్నిహోత్రాదికర్మాణి శూద్రస్యాపి తథేతి చేత్ । నాభ్యన్తరేణ బాహ్యస్య సాదృశ్యానుపపత్తితః॥ ౪౯ ॥ అరూపనష్ట
చిత్తాస్సర్వభావాన్యావన్మహాకపే। విదేహముక్తిన్నప్రాప్తస్తావద్వర్ణాశ్రమీభవ॥౫౦॥ లబ్ధ్వా దేహాన్వాతజేచ్ఛానురూపాన్
శ్రితస్వార్థాశేషధర్మాంశ్చ నిత్యాన్కృత్వా నిత్యం సంగహీనోర్పయాశు త్వామేవోహమ్మోక్షయిష్యామి శోకాత్॥౫౧
ఔదాసీన్యమ్మాకృథాః కిఞ్చిదత్ర స్వాచారేషు త్వమ్ముముక్షుర్యతోసి। యత్నాస్వరాజ్యం స్వాశ్రమాచారమూలం వ్యగ్రోని
త్యం తేషు నిష్ఠాం కురుష్వ॥ * * * * * * * * (౫౨

—ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సు వర్ణాశ్రమవ్యవస్థాపనన్నామ నవమోధ్యాయః—

హనూమాన్ * నమస్తే జానకీకాన్త భక్తవత్సల రాఘవ। క్షన్తవ్యో మేపరాధోయం యన్మయాయాసితోస్యహో- ౧
శ్రోతవ్యాంశాః పునశ్చాత్ర వర్తన్తే బహవో మమ। తథాపి పశ్చాచ్ఛ్రోష్యామి ప్రతీక్ష్యావసరం క్రమాత్ ॥౨॥ శ్రీరామః॥
కపే త్వమింగితజ్ఞోపి ముగ్ధ ఏవాసి సాంప్రతం- ఏవం బ్రవీషి మాం తత్త్వకథనాత్యుత్సుకం యతః ॥౩॥ మిథ్యావ్యాహారజా
యాసలేశహీనస్య మే ధువా . వాగ్వృత్తయః ప్రవర్తన్తే స్వానన్దామృతపూరితాః॥౪॥ తస్మాత్త్వమ్మారుతే వ్యగ్రం పరత
త్త్వావబోధనే . మామశేషాన్యథాకామం పృష్ట్వా పృచ్ఛ నిర్భయం ॥౫॥ హనూమాన్॥ భగవన్ సఞ్చితాగామి
ప్రారబ్ధాఖ్యాని చ ప్రభో- కర్మాణి త్రివిధాన్యాహుర్మహాంతో రఘునన్దన॥౬॥ తేషు కేచిద్బుధా బోధాన్నాశం సఞ్చితకర్మ
ణాం- ఆహుర్భోగం వినైవాశు సుఖదుఃఖాత్మకం ఫలం॥౭॥ ఆగామిపుణ్యపాపానాం పశ్చాదకరణాత్పరం । అశ్లేషమేవ
విద్వద్భిః ప్రాహుర్వేదాన్తపారగాః ॥ ౮ ॥ భోగం వినా న నాశోస్తి విద్వత్ప్రారబ్ధకర్మణాం-హస్తముక్తేషువత్ప్రోచు
రితి తత్త్వవిచక్షణాః ॥ ౯ ॥ అన్యే తు భోగాదాద్యానాం ద్వితీయానాం తతః పరం - తృతీయానాం వినాశఞ్చాశ్లేషం
భోగం వినాక్షయం ॥ ౧౦ ॥ ఏవం విద్వత్తమప్రోక్త పక్షయోరుభయోరపి - ఏకమ్ముఖ్యం వినిశ్చిత్య ప్రసీద మమ రా
ఘవ ॥౧౧॥ శ్రీరామః॥ సాధు పృష్టం మహాప్రాజ్ఞ హనూమన్ప్రశ్నకోవిద- అవశ్యజ్ఞేయ ఏవాయం ప్రశ్నో విద్వత్తమై
రపి ॥౧౨॥ గౌణో యః పక్షయోరాద్యస్త్వయా విద్వన్ముఖాచ్ఛ్రుతః- ద్వితీయో యస్తు ముఖ్యస్స్యాద్విద్వత్తమముఖా
చ్ఛ్రుతః ॥౧౩॥ జీవన్ముక్త్యవధిస్తత్త్వవిచారో యేషు విద్యతే - తేషాన్మతం హి పూర్వోక్తమ్మన్నప్రీతికరం భవేత్ -౧౪
విదేహముక్తిపర్యన్తవిచారో యేషు విద్యతే - పశ్చాదుక్తమ్మతన్తేషాముత్తమప్రీతిదం భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ ఆద్యే విరోధాబ
హవస్సన్తి సమ్యఙ్నిరూపితే - సఞ్చితేష్వాభుక్తేషు ప్రబోధోత్పత్త్యసంభవః ॥ ౧౬ ॥ ఆదావుత్పద్యమానస్యా
జ్ఞానస్యావీర్యవత్తయా - శక్తిర్నాశయితున్నశ్యాద్వీర్యవత్సఞ్చితవ్రజం ॥౧౭॥ భోగేనైవ వినాశశ్చేత్ప్రాయశ్చి

త్త్వవచోఽవృథా - ఇతిచేన్నోపపాపానాంప్రాయశ్చిత్తత్వయిత్వతః ॥౧౮॥ మహతాం బ్రహ్మహత్యాదిపాపానా
మస్తితద్వద - ఇతిచేన్నార్థవాదత్వాత్ఫలశబ్దోఽన్యథావృథా ॥౧౯॥ అవశ్యమనుభోక్తవ్యంకృతంకర్మశుభాశుభం-
నాభుక్తంక్షీయతేకర్మకల్పకోటిశతైరపి ॥౨౦॥ ఇత్యేవమాదిస్మరణంపూర్వపక్షేవిరుధ్యతే - బ్రహ్మేశ్వరగురూణా
ఞ్చవైషమ్యంసంప్రసజ్యతే ॥౨౧॥ ఫలశబ్దోఽర్థవానాస్తాంప్రాయశ్చిత్తిషుస్వయం - ఇతిచేద్బోధనాశ్యత్వం ప్రసిద్ధం
కర్మణాంవృథా ॥౨౨॥ యత్తైషీకాతూలమగ్నౌవితిశ్రుత్యాద్యకర్మణాం-విషయత్వేకథంతత్రభోగవార్తేతిచేచ్ఛృణు
ఉపపాపానిబోధాగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేఽథవా - ప్రారబ్ధానీతివిద్ధిత్వంనాన్యథాకపిపుంగవ ॥ ౨౪ ॥ మహాపాపాని
పుణ్యానిసకామానిచభోగతః . యదానశ్యన్త్యశేషాణితాద్రూప్యాత్సఞ్చితానిహి ॥౨౫॥ అత్రైవతత్కృతేదే
హేనిష్కామాణీతరాణిచ - పుణ్యానిశ్రవణాద్యైస్తుజ్ఞానముత్పాదయన్తివై ॥౨౬॥ ప్రబలైఃప్రతిబద్ధానిపుణ్యాపాపాని
జాగ్రతి - దుర్బలానిఫలంపశ్చాత్స్వప్నేవాదదతిస్వయం ॥౨౭॥ యత్త్వవస్థాత్రయంహిత్వాస్వాత్మారామోనిశంభ
వేత్ - తద్జ్ఞానస్యబలీయస్త్వాత్తత్కర్మాణివిఫలానివై ॥౨౮॥ ప్రారబ్ధంసిధ్యతితదాయదాదేహాత్మనాస్థితిః - దేహాత్మ
భావోనైవేష్టఃప్రారబ్ధంత్యజ్యతామతః ॥౨౯॥ సఞ్చితానిబలిష్ఠానిప్రారబ్ధాన్యబలానితు - ఆద్యత్వేనాన్తిమత్వేన
తథసత్పూర్వసంమతం ॥ ౩౦ ॥ హనూమాన్ ॥ భగవన్రఘుశార్దూలవినియోగస్తుకర్మణాం - సాధుదేవత్వయాప్రో
క్తస్తథాప్యన్యోఽస్తిసంశయః ॥ ౩౧ ॥ సుహృద్ద్విషన్తౌ విదుషఃపుణ్యపాపేత్రగచ్ఛతః - ఇతిశ్రౌతోయమర్థస్తు
విరుద్ధఃపక్షయోర్ద్వయోః ॥ ౩౨ ॥ భోగతోజ్ఞానతశ్చైషాంసఞ్చితారబ్ధకర్మణాం - వినాశేకథమన్యత్రవి
నియోగోఽరిమిత్రయోః ॥ ౩౩ ॥ —శ్రీరామః— లోకసంగ్రహబుద్ధ్యైవ సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్పురా - పశ్చా
చ్చక్రియమాణాని యానినైమిత్తికానితు - ౩౪ - తాన్యాత్మానుపభుక్తత్వాదనష్టత్వాచ్చబోధతః । పుణ్య
కర్మాణిసుహృదఃప్రయాన్తికపిపుంగవ ॥ ౩౫ ॥ లోకసంగ్రహధీహీనైర్విద్వద్భిరకృతానిచ - నైమిత్తికానికర్మాణి
యానికామ్యానిచాభవన్ ॥౩౬॥ తానిచానుపభుక్తత్వాదనష్టత్వాచ్చబోధతః। పాపకర్మాణ్యసుహృదస్తేషాంయా
న్తిసురుత్సుత ॥౩౭॥ నైతానిపుణ్యపాపానిసఞ్చితాన్తర్గతానిచ-నారబ్ధాన్తర్గతానిస్యుర్నాగామినిప్రథక్త్వతః ॥౩౮॥
పరోక్షజ్ఞానినశ్చైతేపుణ్యపాపేఽరిమిత్రయోః- అర్ధమార్గేప్రయాణేచ ప్రయాతఇతిగమ్యతే ॥ ౩౯ ॥ ఏతాభ్యాంసా
ధ్వసాధుభ్యాంకర్మభ్యాంపరమాత్మవిత్- నలిప్యతేపరార్థత్వాత్పద్మపత్రమివామ్భసా ॥ ౪౦॥ ప్రాక్ప్రబోధాత్కృ
తాన్యత్రనిత్యకర్మాణ్యథాపిచ- ప్రబోధస్యచమోక్షస్యసహకారీణిమారుతే ॥౪౧ ॥ హనూమాన్ ॥ ప్రబోధసహకారి
త్వముచితంనిత్యకర్మణాం- నమోక్షసహకారిత్వంశ్రూయతేరాఘవక్వచిత్ ॥ ౪౨ ॥ కాష్ఠదాహేన్నపాకేచస్వత
న్త్రోఽగ్నిర్యథాభవేత్-కర్మక్షయేఽపిముక్తౌచప్రబోధోఽపితథాభవేత్ ॥ ౪౩॥ బోధస్సప్రతిబద్ధశ్చేత్కర్మాపేక్షోపప
ద్యతే - అత్రసిప్ప్రతిబద్ధస్యతదపేక్షాకథంవిభో ॥ ౪౪ ॥ నకిఞ్చిదపికర్తవ్యం సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్పరం - ఇతివేదా
న్తసిద్ధార్థేవ్యభిచారఃకథంభవేత్ ॥౪౫- శ్రీరామః ॥ అరూపనాశాసంసిద్ధేస్సమ్యగ్జ్ఞానేన్ద్రియాణ్యను - ప్రవర్త
న్తేబహిస్స్వార్థేష్వజ్ఞానాసుతసర్వతః ॥ ౪౬ ॥ స్వేచ్ఛావిహారాసిద్ధ్యర్థం విద్వాంస్తానీన్ద్రియాణ్యలం - వర్ణాశ్రమోచితై
ర్ధర్మకామార్థైరుపలాళయేత్ ॥౪౭॥ అరూపనాశోనైతేషాంయావజ్జాతస్సమాధిభిః - తావన్నిత్యానికర్మాణిప్రబోధో
పేక్షితేభృశం ॥౪౮- అతోనకిఞ్చిత్కర్తవ్యంనిత్యకర్మేతరద్బుధైః - ఇతిత్వంవిద్ధివేదాన్తవాణీమవ్యభిచారిణీం ॥౪౯- ఇ
న్ద్రియాణాంవిచరతాంవిషయేషుస్వభావతః। లాళనేహ్యుత్తమంశ్రేయస్స్వాశ్రమోచితకర్మభిః-౫౦-కాయికంవాచి
కంకర్మయదిమానసికంక్రమాత్- సంస్పృశ్యేతప్రబోధేనవిదుషస్స్యాత్వలంక్రియా- ౫౧ -అరూపనష్టచిత్తాసుకరణస్సవి

దుత్తమః- ఆభ్యాం విధినిషేధాభ్యాం న బాధ్యేత కదాచన -౫౨- స్వల్పాప్యారబ్ధభోగేచ్ఛా వర్తతే విదుషో యది। అవశ్యం స్వాశ్రమాచార ఇతి విద్ధి విచక్షణ -౫౩- అవధార్య మదుక్తార్థాన్మనస్యేవం పునశ్చ మాం। పృష్టవ్యాన్ పరిపృచ్ఛ త్వమ్మా శంకిష్ఠాః కపీశ్వర॥ * * * * * * * * * (౫౪)

—ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సు కర్మవిభాగయోగో నామ దశమోఽధ్యాయః—

—*హనూమాన్*— గురూణాఞ్చ గురో శ్రీమన్ రామచన్ద్ర దయానిధే. కిం వక్ష్యే భక్తవాత్సల్యం తవ వాచామగోచరం ।౧॥ యస్త్వామపారసంసార సాగరే మగ్నమీదృశం - ఉత్తారయితుమత్యన్తం బద్ధశ్రద్ధోఽసి సాదరం - ౨ - సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి ప్రసిద్ధం హి గుణత్రయం -కర్మిణస్సన్తి భక్తాశ్చ జ్ఞానినో యోగినస్తథా ।౩। తేషాఞ్చతుర్ణాం సత్త్వాదిగుణైర్భేదేన సంస్థితిం - ఫలఞ్చ విస్తరేణైవ మమ బ్రూహి రఘూత్తమ ।౪। శ్రీరామః॥ సాత్త్వికాః కర్మిణో లోకే శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మభిః - నిత్యైరసంగా మాం విష్ణుం ప్రీణయన్తి జనార్దనం ॥౫। తే క్రమేణైవ సంశుద్ధచిత్తా వేదాన్తవర్త్మనా - మామేష్యన్తి చిదానన్దం పరమాత్మానమవ్యయం।౬।అన్యే తు రాజసాస్స్వర్గకామాశ్శ్రౌతానికర్మిణః - ఇన్ద్రాదిదేవతాప్రీత్యై యజ్ఞాదీన్యాచరన్తి వై ।౭। తే భుక్త్వా భోగమతులం స్వర్గలోకే సురైస్సహ - క్షీణే పుణ్యే ఇమం లోకమావర్తన్తే పునర్ధ్రువం -౮- యే చాన్యే తామసాః కామ్యకర్మైకనిరతా భృశం - కుటుమ్బపోషణే సక్తా విత్తైః కర్మార్జితైస్సదా। తే యాన్తి నరకం ఘోరం చిత్రగుప్తాదిరక్షితం - తతః ప్రత్యవరోహన్తి శ్వాదియోనిమధోముఖాః ।౧౦। యే చాన్యే సాత్త్వికా భక్తాశ్శంఖచక్రగదాధరం। ధ్యానాదిభిర్భజన్తే మాం నిష్కామాశ్శ్రౌతిఘోషితైః। ౧౧॥ మల్లోకం పార్షదైర్నీతా మత్తో లబ్ధాత్మవేదనాః- మయా సహైవ తే యాన్తి మమ తత్పరమం పదం॥ ౧౨ ॥ యేన్యే చ రాజసా భక్తా బహుశిష్యసమన్వితాః। భజన్తే మాం హరిం బాహ్యైః ప్రతీకేష్వర్చనాదిభిః ॥౧౩। మత్సాలోక్యఞ్చ తే గత్వా భోగాన్ బ్రహ్మాదిదుర్లభాన్ । భుక్త్వా పునశ్చ జాయన్తే విశుద్ధబ్రాహ్మణాన్వయే ॥౧౪॥ యే చాన్యే తామసా భక్తా భక్తవేషైస్సమన్వితాః। శ్రౌతాచారవిహీనాశ్చ విత్తాద్యర్థం భజన్తి మాం ॥౧౫॥ తే చాత్ర పామరైస్తుల్యా గత్వైవ నరకం పునః। శ్వాదిజన్మ ప్రపద్యన్తే హ్యన్తః ప్రచ్ఛన్నపాపతః ॥౧౬॥ జ్ఞానినస్సాత్త్వికా యే స్యుస్తైర్వైరాగ్యాదివిభూషితాః- బ్రహ్మైక్యమననే నిష్ఠాస్స్వాశ్రమాచారభాసురాః।౧౭। యతయో గృహిణో వాన్యే తే మల్లోకం సుదుర్లభం । ప్రాప్య చాన్తే మయా సాకం యాన్తి తన్మత్పదం పరం।౧౮॥ జ్ఞానినో రాజసా యేన్యే షంసారాసక్తచేతసః। శిష్యైః పరివృతా శ్రౌతాన్ స్మరన్త్యర్థాన్ కదాచన ॥౧౯॥ తేఽపి భుక్త్వా మహాభోగాన్ మల్లోకే పునరత్ర చ । జాతాస్సద్యో విముచ్యన్తే పూర్వవాసనయాన్వితాః ॥౨౦॥ జ్ఞానినస్తామసా యేన్యే విషయాసక్తమానసాః। శూద్రాదీనాఞ్చ వేదార్థం కథయన్త్యర్థలబ్ధయే ॥౨౧। తే చ భుక్త్వా మహాఘోరం రౌరవం నరకం తతః। శ్వాదిజన్మ ప్రపద్యన్తే వేదసన్దూషణాద్భృశం -౨౨। యోగినస్సాత్త్వికా యే స్యుర్నిదిధ్యాసనతత్పరాః। అపరోక్షాత్మలాభేన ప్రసన్నా విగతస్పృహాః ।౨౩। ప్రారబ్ధదేహపాతే తే తేనోత్క్రాన్త్యాదికమ్మమ । సర్వవేదాన్తసంసిద్ధం యాన్తి తత్పరమం పదం ।౨౪ । యోగినో రాజసా యేన్యే సదసిధ్యాననిష్ఠయా ।మనోనాశాదిహీనాశ్చ ధ్యేయవ్యాకులమానసాః ।౨౫। అనుభూయోత్కటం దుఃఖమిహ ప్రారబ్ధజఞ్చ తే । దేహాదముష్మాదుత్క్రమ్య యాన్తి మే పరమం పదం ।౨౬। యోగినస్తామసా యేన్యే బ్రహ్మధ్యానేష్వనాదరాః। అభ్యాసావరణాక్రాన్తా అణిమాదిరతాశయాః।౨౭- దురాచారా ప్రసక్తాస్తే మల్లోకే పరమం సుఖం। అనుభూయ తతో భూయో మామాయాన్త్యేకేన జన్మనా।౨౮। కార్యకారణభేదేన వికృతా వికృతాత్మనా। విజ్ఞేయాష్షడ్విధాః ప్రాజ్ఞైస్త్రయస్సత్త్వాదయో గుణాః ॥౨౯ తేషు కార్యత్రిగుణసం

పన్నా యోగిన స్త్రియః। కారణత్రిగుణోపేతా జీవన్ముక్తాస్త్రియః క్రమాత్ ।౩౦। యే చోక్తాః కర్మిణో [illegible] జ్ఞానినో
నవ మారుతే। త్రివృత్కృతగుణోపేతాస్తే విజ్ఞేయా విలక్షణాః।౩౧। యథా త్రివృత్కృతా విశ్వతైజసప్రాజ్ఞకాః। జీ
వానవవిధాః ప్రోక్తా అవిద్యాకార్యరూపిణః ।౩౨। యథా చ బ్రహ్మవిష్ణ్వీశాః ప్రసిద్ధాస్తే త్రివృత్కృతాః। ఈశానవవిధాః
ప్రోక్తా మాయాకార్యైకరూపిణః -౩౩- తథా గుణైస్సత్వరజస్తమోభిర్వ్యస్త్రైస్త్రివృత్కృతైః। స్వకార్యరూపైస్సంయు
క్తాః కర్మ్యాద్యాశ్చ నవేరితాః ।౩౪। అజామన్త్రోదితా శక్తిశ్చిన్మయీ ప్రకృతిస్తథా। త్రిపాత్తత్త్వావృతః ప్రోక్తమత్ర
బీజగుణత్రయం ।౩౫। కైశ్చిద్గుణత్రయస్యాస్య మాయాకార్యత్వముచ్యతే। అవిద్యాకార్యతా చైత త్తద్బీజత్వాదసంగ
తం।౩౬। కార్యకారణరూపేభ్యష్షడ్భ్వధేభ్య ఇహేతరే। త్రివృత్కృతా గుణాః ప్రోక్తాస్తే హేయాస్తుముముక్షుభిః ।౩౭॥
గుణసామాన్యబుద్ధ్యా తాల్లబ్ధకార్యగుణా అపి। ఉదాసతే బీజగుణానపి తే జ్ఞానవఞ్చకాః। ౩౮। సచ్చిదానన్దరూపాం
స్తాన్మద్గుణాంస్త్రీంశ్చ మారుతే। బ్రహ్మమరేశప్రముఖా అపి నిత్యముపాసతే। ౩౯। తస్మాత్త్వమాదరేణైవ మద్వాక్యేషు కపీ
శ్వర। ఉపాస్వ జీవన్ముక్త్యర్థం కారణం మద్గుణత్రయం। ౪౦। గుణా ఇమే స్మిన్గుణశబ్దభాజో ప్యన్యత్ర సత్యే గుణశబ్దభాజః।
అన్యత్వితో నిష్ప్రీతి యోగికస్తద్గుణా గుణాఖ్యాపదమూరమాసీత్ ॥౪౧- తస్మాద్గుణైరేవ గుణాన్విహాయ సుమేరువత్సుస్థి
రబోధనిష్ఠః। ఉపాశ్రయత్వం త్రిగుణాన్క్రమేణ సమాధిభిర్మే భృశదగ్ధలంక॥ * * * (౪౨

—ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సు గుణత్రయవిభాగయోగో నామైకాదశోధ్యాయః—

హనూమాన్ రామచన్ద్ర దయాసిన్ధో విశ్వరూపం తవాద్భుతం। శ్రోతుమిచ్ఛామి దాసో హం జానకీప్రాణవల్లభ॥ ౧
శ్రీరామః హనూమంఛ్రుణు వక్ష్యామి విశ్వరూపమమాద్భుతం। దర్శయిష్యసి భీమాయయా త్త్వమేవ కపీశ్వర।౨।వా
చామగోచరమథాపి చ మత్స్వరూపం ప్రేమ్ణా వశీకృతమతిస్త్వయి తత్ప్రవక్ష్యే। మాయావిలాసపరి కల్పితచిత్రగాత్రం
శ్రోతవ్యమేవ భవతా న తు గచ్ఛ భీతిం ।౩- *హనూమాన్* స్వామిన్సకృచ్ఛ్రవణమాత్రసమస్తభీతిధ్వంసప్రవీణబహు
మంగళదివ్యగాత్రే। తే సర్వదాప్యభయవాదిముఖారవిన్దాదశ్రుతే మమ కథం భయముద్భవేద్వా ।౪. * శ్రీరామః *
మైవం కపే వదవిధీన్ద్రముఖాస్సురాస్తే శ్రుణ్వన్త ఏవ భయమాప్నుయురప్యహో యత్। స్మృత్వా మమాపి పులకాంచితప
ష దేహస్సంప్రత్యవాప్స్యతి భవానపి తేన మూర్చ్ఛాం -౫- యత్సర్వతో విపులదుర్గ్రహపాణిపాదం యత్సర్వతోక్షిముఖనా
సికమస్తకఞ్చ। యత్సర్వతశ్శ్రవణకణ్ఠభుజోరునాభి జానూరుతచ్ఛ్రీహదఖణ్డవపుస్స్మర త్వం -౬- తన్నాసికాబిలమ
వాప్య చతుర్దశైతాన్యుచ్ఛ్వాసతో మశకవద్భువనాని తస్మాత్ - నిశ్వాసతశ్చ విరళాని పునః పునర్వై నిర్యాన్తి మర్కటబ
హిః క్వచిదేవ దేహే -౭- బ్రహ్మాణ్డకోటయ ఇతస్తత ఏవ కేశేష్వాప్తైక్వచిన్మమ తు సంశయితాస్తి భావాః। లగ్నా భవ
న్తి పరమాణుసమానరూపాశ్శాఖోపశాఖివటశాఖినిబీజవత్తాః -౮- స్థూలాని యత్తద్వదనాని కానిచిద్దీర్ఘాణి హ్రస్వాణి హ్రస్వాణు
తరాణి కానిచిత్। పాదాదయశ్చైవమతః ప్రసాదితైస్తద్దర్శనీయం ఘువిధీరమానసైః -౯- యస్యైవ గణ్డూషపయాంసి
సాగరాస్సప్తాపి నాసామలవత్ సరిద్వరాః। మేర్వాదయః కర్ణమలాని పర్వతాశ్శక్తః ప్లవఙ్గ కో స్త్యభయస్తదీక్షణే-౧౦-
ఖద్యోతవద్యత్ర భవన్తి భాస్కరా మాదృగ్విధినా అప్యతిదుర్విభావనాః। ఘోరాట్టహాసత్రుటితాణ్డభిత్తికం వక్ష్యే కథం తన్మ
మరూపవైభవం -౧౧- దంష్ట్రాకరాళాననపుఞ్జదర్శనాచ్ఛితైః కృతాన్తైర్బహుభిః పలాయితం -గ న్త్వ్యదేశాన్తరలేశ
హానితో యత్రైవ సమ్మూర్ఛితమద్భుతే స్వయం -౧౨- ఇన్ద్రాశ్చ యద్భృగ్నసహస్రలోచనాః పతన్తి యత్రైవ రుదన్తి చాధి
కం। స్వేషాం వినిన్దన్తి చ నిర్నిమేషతాం భవన్త్య చేష్టా బత ముగ్ధచేతసః -౧౩- యన్నాభిపద్మేషు బ్రహ్మాత్తమా అపి స్థిరా
రజోవద్ప్రహావశ్చతుర్ముఖాః-చణ్డాట్టహాసత్రుటితాలుకన్త్యహో మృగాః పవేః పర్వతకన్దరేష్వివ ।౧౪। సంవర్తకాలో

స్ఫుటపావకాభశ్రీశసద్గాత్రరూపంగనితాయతోఽచిరాత్-అమధ్య మాద్యన్తవిహీనమద్భుతంవిచిన్తయత్వం పవనాత్మజ స్వతః -౧౫- హేమాద్రివద్భాతికదాచనస్వయమ్మైనాకవద్యచ్చకదాచనస్ఫుటం । హైమాద్రివద్వర్ణవరైఃకదాచనస్త్వైరంవిచిత్రైశ్శ్రీనిపుణంవిభావయ ॥ ౧౬ । శేషేవశేషోపియదంఘ్రిపఙ్కజేయత్కేశగంవ్యోమమణిర్యథాసితః-విభాతితత్కుణ్డలితార్కచన్ద్రకంస్వాన్తర్బహిర్వ్యాప్తమఖణ్డదైహికం।౧౭-బ్రహ్మభవత్త్ర్యమిదంయదోదనోయస్యైవమృత్యుర్మృదుళోపసేచనం।అదృష్టదృష్టమ్మమరూపమశ్రుతశ్రుతంకపతాదృగితిహతర్కయేత్ ।౧౮।ఏవంబ్రువతిసీతేశేహనూమాన్మారుతాత్మజః। భావయామాసవేగేనతమ్రామమ్మీలితేక్షణః।౧౯।తతస్తద్భావనావేగాద్ధ్యానంకుర్వన్భయంకరం। శిథిలాంగస్స్వయంభూమావమూర్ఛాక్రాన్తఃపపాతహ।౨౦ । శ్రీరామశ్చతమాలోక్యముహూర్తంసస్మితంతతః నిజాభ్యాంపాణిపద్మాభ్యాముత్థాప్యాత్యాదరేణచ । ౨౧ । అద్భిస్సుశీతలైర్మన్దైర్వ్యజనమారుతైః । స్వాయమాశ్వాసయామాసతస్యాసంజ్ఞోదయంప్రభుః ॥౨౨॥ సబాష్పగద్గదంపశ్చాల్లబ్ధసంజ్ఞేమరుత్సుతే । పునశ్చవర్ణయామాసవిశ్వరూపంరఘూద్వహః ॥౨౩॥తదాకర్ణ్యాఞ్జనాసూనుశ్శ్రీరామచరణద్వయం। హస్తాభ్యాం దృఢమాలంబ్యస్తబ్ధకణ్ఠఉవాచహ ॥౨౪॥ హనూమాన్ ॥ అహోవిచిత్రంభగవన్దయానిధేత్వద్విశ్వరూపస్య దురూహవైభవం। తద్వర్ణనాద్వాచమథోపసంహరస్వాంపాహ్యధీరంవచనాన్తరైర్గురో॥౨౫॥రూపంహితేమత్స్వమతిగోచరమ్మహత్త్వాదాక్వచిత్కర్షతిమేశయాక్వచిత్ । అంగానిచాన్యానితథైవనిర్దయంనసహ్యమేతత్క్షణమప్యహోమయా ॥౨౬॥ మత్వాశ్రీనాథస్త్వమనన్తవైభవస్సర్వాత్మకఃకోప్యసిసర్వశక్తికః। యద్దుర్బలానామపిదుర్బలోభవంమాంపాహికారుణ్యరసార్ద్రవీక్షణాత్ ॥౨౭॥ కావాగతిర్మేభవదంఘ్రిపంకజద్వయావలంబంవిధిదుర్లభంవినా। యత్పుణ్డరీకాక్షభవామిదుర్మతిఃకపిశ్చహీనోభువిలక్ష్మణాగ్రజ ॥౨౮॥ మాయాన్త్వదీయాంరఘునాథదుస్తరామేనామజానన్నహమేవమోహితః । మేనేపురాధీరతరత్వమాత్మనోగుణోపరాధన్తమముంక్షమస్వమే ॥౨౯॥ త్వద్విశ్వరూపస్ఫురణం వినా,హ్యదఃప్రకృష్టపాపౌఘనికృన్తనక్షమం । త్వన్నిర్గుణాత్మాధిగతోమయేతియస్తస్యాపరాధంభగవన్క్షమస్వమే ॥౩౦॥ మాయామయత్వాత్సగుణస్యపూర్ణతానైవోపపన్నేతి మయాహినిశ్చితం । అన్తర్బహిస్సన్పురుషోత్తమ ప్రభోతస్యాపరాధంకృపయాక్షమస్వమే ॥౩౧॥ శ్రీజానకీలౌల్యమపారమన్వహందృష్ట్వాత్వయీశేష్యవిశేషబుద్ధయః । మమాభవంస్త్వన్మహిమావిచిన్తనాన్మహాపరాధన్తమహోక్షమస్వమే ॥౩౨॥ ఏవంహనూమతిప్రాజ్ఞేబ్రువతిస్వరసంవచః సబాష్పఞ్చసరోమాఞ్చంసకంపఞ్చసగద్గదం ।౩౩॥ శ్రీరామచన్ద్రోదయయాభక్తవాత్సల్యగర్భితం । మృదుళంవచనంశ్లక్ష్ణమ్మహాత్మాతమువాచహ ॥౩౪॥ శ్రీరామః॥ హనూమన్నిదమాస్తాన్తేవచనంభవముక్తయే। అవశిష్టాంస్త్వమాలోచ్యపరిప్రచ్ఛపునశ్చమాం * * * * * * * * * ౩౫

—*ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు*—

—*శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సువిశ్వరూపనిరూపణన్నామద్వాదశోఽధ్యాయః*—

—హనూమాన్*—ఆపదామపహర్త్రేతేదాత్రేనిఖిలసంపదాం।సర్వలోకాభిరామాయశ్రీరామాయనమోనమః॥ కేశవాయనమస్తుభ్యంనమోనారాయణాయతే । మాధవాయనమస్తుభ్యంగోవిందాయనమోనమః ॥౨॥ విష్ణవేచనమస్తుభ్యంమధుసంసూదనాయతే । నమస్త్రివిక్రమాయాపినమస్తేవామనాయచ ॥౩ శ్రీధరాయ నమస్తుభ్యం హృషీకేశాయతేనమః । పద్మనాభాయచనమోనమోదామోదరాయచ ॥౪॥ నమస్తేమత్స్యరూపాయనమస్తేకూర్మరూపిణే । నమోవరాహరూపాయనృసింహాయచతేనమః ॥ ౫ ॥ వామనాయనమస్తుభ్యం రామాయచనమోనమః।శ్రీరామాయనమస్తుభ్యం బలరామాయతేనమః - ౬ - కృష్ణాయచనమస్తుభ్యంకల్కిరూపాయతేనమః । నమః

ప్రసన్నస్సతతంజనార్దనభవప్రభో ॥౭॥ హరేరామహరేరామరామరామహరేహరే । హరేకృష్ణహరేకృష్ణకృష్ణ కృష్ణ హరేహరే ॥౮॥ ఇతిషోడశకంనామ్నాం కేచిత్సంసారతారకం । మహామన్త్రం బుధాః ప్రాహుర్జానకీప్రాణనాయక ॥ కేచిత్తు రామనామేదం కాశ్యామాబ్రహ్మకీటకం । మరణావసరేకర్ణ ఇతితారోపదేశతః ॥౧౦॥ అన్యేచాష్టాక్షరమ్మన్త్రంసాక్షాత్ప్రణవపూర్వకం । నమోనారాయణాయేతి తారకమ్మన్త్రముత్తమం ॥౧౧॥ అన్యేతుకాశ్యాన్తత్తారం శివఇత్యక్షరద్వయం । నమశ్శివాయచేత్యేకే శైవపఞ్చాక్షరన్తథా ॥౧౨॥ అన్యేతుప్రణవంసర్వవేదాన్తోదితమవ్యయం ॥ ఏకాక్షరంసదాతారంసర్వాక్షరవరంశుభం ॥౧౩॥ ఏవంహిబహుధావిప్రైః ప్రోచ్యతేతారవాదిభిః । తత్రైకంవదనిశ్చిత్యమమోపాస్త్యైరఘూత్తమ ॥౧౪॥ ఏవంహనుమతాపృష్టశ్శ్రీరామశ్శ్రుతిపారగః । బృహజ్జాబాలతపనపరివ్రాజాద్వయాభిధాః । ౧౫ । ముక్తికాన్తాస్సమస్తాశ్చశ్రుతీస్తారకగోచరాః । పౌర్వాపర్యేణసంవీక్ష్యనిశ్చిత్యార్థమువాచహ ॥ శ్రీరామః ॥ హనూమఞ్ఛృణువక్ష్యామిసావధానమనాభృశం । యేనతారేణఝుటితిభవాబ్ధింత్వన్తరిష్యసి ॥ ప్రాయేణసర్వమన్త్రాణాంవైష్ణవానాంకపీశ్వర । శైవానాఞ్చాస్తిసంసారతారకత్వన్నసంశయః ॥ ౧౮ ॥ తథాపిప్రణవాఖ్యోయంమన్త్రస్సర్వోత్తమోత్తమః । యమేవతారకంసాక్షాన్ముక్త్యైసర్వేప్యుపాసతే ॥ ౧౯ ॥ ప్రణవవ్యతిరిక్తానాంమన్త్రాణాంభోగమోక్షయోః । వినియోగోభవేదేష మోక్షమాత్రఫలఃఖలు ॥ ౨౦ ॥ సచాయంప్రణవోకారోకారాద్యైరక్షరైర్యుతః । ఓంకారరూపస్సర్వేషువేదాన్తేషుప్రతిష్ఠితం ॥౨౧॥ బృహస్పత్యాదిశేషాద్యా అస్యమాహాత్మ్యవర్ణనే । అశక్తోమద్గురుశ్చాపివసిష్ఠోరున్ధతీపతిః ॥౨౨॥ తస్మాత్తద్వర్ణనాదద్యమయాసముపరమ్యతే । తస్యత్వవశ్యవేద్యాత్వంస్వరూపార్థా విహ శ్రుణు ॥ ౨౩ ॥ అకారః ప్రథమః ప్రోక్తా ఉకారాస్తదనన్తరం । మకారశ్చార్ధమాత్రాచనాదబిన్దూతతఃపరం ॥౨౪॥ కలాతతః కలాతీతాశాన్తిశ్శాన్తేఃపరాతతః । ఉన్మన్యేకాదశీప్రోక్తాద్వాదశీతుమనోన్మనీ ॥౨౫॥ పురీచమధ్యమాపశ్చాత్పశ్యన్తీచపరాతతః । ఏవంషోడశరూపోయంప్రణవస్సూక్ష్మమాత్రకః ॥౨౬॥ ఏతాస్సాశ్చస్థూలసూక్ష్మబీజతుర్యప్రభేదతః । మాత్రాణాంస్యుశ్చతుష్షష్టిరూపాణిపవనాత్మజ ॥౨౭॥ ప్రకృత్యాపురుషేణైతా అష్టావింశతికోత్తరాః । శతమాత్రాశ్చసిద్ధ్యన్తిద్వైవిధ్యంసముపాశ్రితాః ॥౨౮॥ తతోద్విశతమాత్రాస్స్యుష్షట్పఞ్చాశత్పరాశ్చతాః । ద్వైవిధ్యంసగుణేనాపినిర్గుణేనసమాశ్రితాః ॥౨౯॥ ఏవంసుసూక్ష్మమాత్రావత్ప్రణవంవిద్ధిమారుతే । అథాస్యార్థంప్రవక్ష్యామిసావధానమనాశ్శృణు ॥౩౦॥ అఖణ్డసచ్చిదానన్దంప్రసిద్ధంబ్రహ్మయత్పరం- తదేవప్రణవస్యాస్యముఖ్యోర్థస్తారకస్యహి ॥౩౧॥ యామాత్రాస్సగుణాపేతా అష్టావింశతికోత్తరాః । ప్రోక్తాస్తాస్సాధయన్త్యత్రబ్రహ్మణస్సగుణాంభిదాం ॥౩౨॥ తాసుషోడశమాత్రాణాంవివేకాదిచతుష్టయే -స్థూలాదిభిన్నేన్తర్భావషోడశాత్మాధికారిషు ॥౩౩॥ అన్యాసాంసప్తభూమీనాంపూర్వోక్తానాంయథాక్రమం- ఏకైకస్యాన్త్వయాజ్ఞేయామాత్రాష్షోడశషోడశ ॥౩౪॥ ఏవమ్మాత్రావిభజ్యైవవిద్వద్భిఃప్రణవోమనుః - స్వాపరోక్షానుభూత్యర్థముపాస్యశ్శ్రవణాదిభిః ॥౩౫॥ అవిభక్తస్తుజప్యోయశ్చిత్తశుద్ధ్యేకకారణం - నిష్కామోపాసకైశ్శుద్ధోయతిభిస్సముపాశ్రితః ॥౩౬॥ గౌణత్వాత్కర్మముక్త్యర్థంజపరూపముపాసనం-యథాత్రముఖ్యమప్యేతత్ప్రేమన్నామకీర్తనం ॥౩౭॥ నామాన్తరణామ్ముఖ్యోర్థోగౌణప్రణవగర్భితః - విభక్తమాత్రప్రణవముఖ్యార్థస్తుస్వగర్భితః ॥౩౮॥ గౌణప్రధానోపాస్తౌహిసన్న్యాస్యేకోనియమ్యతే- ముఖ్యప్రధానోపాస్తౌతుసర్వేప్యత్రాధికారిణః ॥౩౯॥ ఏవంరామోపదిష్టార్థంశ్రుత్వావాయుసుతోబ్రవీత్ -శ్రుతస్తేప్రణవార్థస్త్వంతత్కథంవదరాఘవ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీరామః ॥ శృణువక్ష్యామితఞ్చార్థంహనూమన్భక్తిపూర్వకం - యస్యశ్రవణమాత్రేణసద్యశ్శుద్ధోభవిష్యసి ॥ ౪౧ ॥ అకారాక్షరసంభూతస్సౌమిత్రిర్విశ్వభావనః- ఉకారాక్షరసంభూతశ్శత్రుఘ్నస్తైజసాత్మకః ॥౪౨ ॥ ప్రాజ్ఞాత్మకస్తుభరతోమకారాక్షరసంభవః ।

అర్ధమాత్రాత్మకోహంవైబ్రహ్మనన్దైకవిగ్రహః॥౪౩॥ మమసాన్నిధ్యవశతోజగదాధారకారిణీ। ఉత్పత్తిస్థితిసంహారకారిణీసర్వదేహినాం ।౪౪॥ సీతేయంప్రోచ్యతేసాక్షాన్మూలప్రకృతిసంజ్ఞికా । ప్రాణవత్వాత్ప్రకృతిరిత్యబ్రువన్ బ్రహ్మవాదినః ॥౪౫॥ ఇయమేవమహామాయావిద్యాచేయంపరాత్పరా । మద్వక్షోనదనాసి నాలక్ష్మీశ్చేయమ్మరుత్సుత ॥౪౬॥ అన్యాశ్చషోడశావస్థాఃప్రణవస్యసమీరితాః। తాజాగ్రజ్జాగ్రదాద్యాస్త్వంశృణుష్వావహితఃకపే॥౪౭ ఇదంమమేతిసర్వేషుదృశ్యభావేష్వభావనా। జాగ్రజ్జాగ్రదితిప్రాహుర్మహాన్తోవాయునన్దన॥౪౮॥విదిత్వాసచ్చిదానన్దేమయిదృశ్యపరంపరాం । నామరూపపరిత్యాగోజాగ్రత్స్వప్నఇతీర్యతే ॥౪౯॥పరిపూర్ణచిదాకాశేమయిబోధాత్మతాం వినా। నకిఞ్చిదన్యదస్తీతిజాగ్రత్సుప్తిస్సమీర్యతే ॥ ౫౦ । స్థూలాదిత్రివిధేబీజేప్యనష్టేతత్రయోభవేత్। మిథ్యాత్వనిశ్చయస్సమ్యక్సజాగ్రత్తుర్యమీర్యతే ॥౫౧॥ స్థూలజ్ఞానవినాశేపికారణాభాసచేష్టితైః-బన్ధోనమేతిస్వల్పోపిస్వప్నజాగ్రదితీర్యతే ॥౫౨॥ కారణాజ్ఞాననాశాద్యద్ద్రష్టదర్శనదృశ్యతా। నకార్యమస్తివిజ్ఞానంస్వప్నస్వప్నస్సమీర్యతే ।౫౩॥ అతిసూక్ష్మవిమర్శేనస్వధీవృత్తిరచఞ్చలా। విలీయతేయదాబోధేస్వప్నసుప్తిరితీర్యతే - ౫౪ - ఆనన్దాను భవేప్రాప్తేప్యఖణ్డస్థిత్యలోపతః । సహజానన్దహానిస్స్యాత్స్వప్నతుర్యమితీర్యతే । ౫౫-చిన్మయాకారమథయోధీవృత్తిప్రసరైర్గతః।ఆనన్దానుభవస్స్వీయాస్సుప్తిజాగ్రదితీర్యతే ।౫౬। వృత్తౌచిరానుభూతాన్తరానన్దానుభవస్థితౌ- సమాత్మతాంయోయాత్యేషసుప్తిస్వప్నస్సమీర్యతే - ౫౭ - దృశ్యధీవృత్తిరీశస్యకేవలీభావభావనా - పరంబోధైకతావాప్తిస్సుప్తి సుప్తిస్సమీర్యతే -౫౮- అఖణ్డైకరసస్ఫూర్తిర్భావనానిరపేక్షయా - స్వయమావిర్భవేద్యత్రసుప్తితుర్యంసమీర్యతే -౫౯- రసానుభూతిఃపూర్వోక్తాసహజాయస్యజాగ్రతి - తదవస్థాకపిశ్రేష్ఠతుర్యజాగ్రదితీర్యతే -౬౦- సానుభూతిర్భవేద్యస్యస్వప్నేపిసహజాసదా - దుర్లభాతదవస్థాసాతుర్యస్వప్నస్సమీర్యతే .౬౧- సుషుప్తావపివిస్ఫూర్తిరఖణ్డైకరసస్యచేత్ - సుదుర్లభాతుసావస్థాతుర్యసుప్తిస్సమీర్యతే - ౬౨-అఖణ్డైకరసోయత్రలీనఃకతకరేణువత్ -అరూపాగోచరావస్థాతుర్యతుర్యంసమీర్యతే -౬౩- ఇమాహిషోడశావస్థావిజ్ఞేయాస్సూక్ష్మబుద్ధిభిః . నవాచ్యాయస్యకస్యాపిభవతా కపికుఞ్జర -౬౪- అష్టోత్తరశతేశ్రద్ధాయస్యాస్తిసుమహత్తరా - విదేహముక్తివాఞ్ఛాచయస్యాతీవప్రవర్ధతే-౬౫-గురుపాదాంబుజద్వంద్వేయస్యభక్తిస్సునిర్మలా - దృష్టభోగేషుసర్వేషుయస్యారక్తిస్సుపుష్కలా- ౬౬ - జీవన్ముక్తస్యలక్ష్మాణియస్మిన్సర్వాణిసన్తిచ । తస్యైవైతామయాప్రోక్తావక్తవ్యాభవతాదరాత్ ॥౬౭॥ ఉక్తలక్షణహీనస్యవఞ్చకస్యశఠాత్మనః। నాస్తికస్యకృతఘ్నస్యభోగాసక్తస్యసర్వదా ॥౬౮॥ స్వస్యాభినయతోనిత్యంజీవన్ముక్తస్థితింపరాం।గురుభక్త్యాదిహీనస్యనవక్తవ్యాఃకదాచన ॥ ౬౯ ॥ కర్మిభ్యశ్చాపిభక్తేభ్యోజ్ఞానిభ్యశ్చాపిమారుతే । గోపనీయమిదన్నిత్యంవాచ్యంత్వాత్మైక్యయోగినాం ॥౭౦॥ వేదాన్తార్థాగోపనీయాశ్చసర్వేతుభ్యంప్రోక్తాఃపారవశ్యేనసూక్ష్మాః తస్మాదస్మాన్నాన్యదస్తీహగోప్యంసర్వస్వంవైవాయుసూనోమమైతత్ ॥౭౧॥తాష్షోడశ్యస్సూక్ష్మమాత్రాః ప్రయుక్తాఓంకారస్యబ్రహ్మచైతన్యరూపాః। తాసాంభేదాస్సన్తభూమ్న్యోప్యవస్థాష్షోడశ్యోన్యాఃకిన్నివతోన్యద్రహస్యం॥౭౨ ప్రష్టవ్యార్థోనైవకశ్చిత్త్వయాన్యోవక్తవ్యార్థోనైవకశ్చిన్మయావా । ఆచార్యేణశ్రీమతామేతథాపిశ్రోతవ్యార్థస్త్వేస్తిచేత్పృచ్ఛభూయః ॥ * * * * * * (౭౩)

—ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు—

శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సుతారకప్రణవవిభాగయోగోనామత్రయోదశోధ్యాయః

హనూమాన్ శ్రీరామజగతీనాథమహావాక్యచతుష్టయం । చతుర్వేదరహస్యార్థంవదన్తిబ్రహ్మవాదినః॥ ౧ ॥ ఉపదేశక్రమస్తస్యతథాభ్యాసక్రమస్తతః - అనుబన్ధక్రమశ్చాపియథావద్వదమేగురో ।౨ ॥ శ్రీరామః ॥ హనూమన్న

గ్యజుస్సామాథర్వణాఖ్యాహివిశ్రుతాః - చత్వారోకృతవాగ్రూపావేదాఆద్యన్తవర్జితాః ॥౩॥ తేషామాద్యేస్థితంవా
క్యంప్రజ్ఞానంబ్రహ్మచేత్యదః- పదద్వయవదాచార్యైరాదౌసముపదిశ్యతే॥౪॥ ద్వితీయేతుస్థితం వాక్యమహంబ్రహ్మా
స్మిచేత్యదః। పదత్రయవదేతత్తైఃపశ్చాదేవోపదిశ్యతే ॥ ౫ ॥తృతీయేచస్థితంవాక్యమిదంతత్త్వమసీతిచ। పదత్రయవ
దేతచ్చతతఏవోపదిశ్యతే ॥౬॥ అయమాత్మాబ్రహ్మచేతివాక్యన్తుర్యేస్థితమ్మహత్। పదత్రయవదేతచ్చతతఏవోపదిశ్య
తే ॥౭॥ ఏవంక్రమేణవాక్యానిశిష్యేభ్యోభక్తిపురస్సరం। అంగన్యాసకరన్యాసైర్గృహ్ణీయాత్సద్గురోర్ముఖాత్ ॥౮॥ యతీ
నామ్ముఖ్యమప్యేతన్మహావాక్యచతుష్టయం। ఇతరాశ్రమిణాఞ్చాపిముఖ్యమ్మోక్షేచ్ఛతాయది॥౯॥క్రమోవాక్యోపదేశ
స్యమయోక్తఃకపినాయక। ఉపదేశక్రమోర్థానామిదానీంప్రోచ్యతేశ్రుణు ॥౧౦॥ అయమాత్మాబ్రహ్మవాక్యంతుర్యవే
దగతన్తుయత్। తస్యార్థఃప్రథమంవాచ్యస్సచ్ఛిష్యాయాధికారిణే ॥౧౧॥ ప్రత్యగ్రూపోయమాత్మాహిసాక్షాద్బ్రహ్మైవ
నాపరః। ఇత్యైక్యంగురుణాశుద్ధ్యైపారోక్ష్యేణోపదిశ్యతే ॥౧౨॥ సామవేదగతం యత్తువాక్యన్తత్త్వమసీత్యథ। త
స్యార్థఃపదశోవాచ్యస్సంబన్ధాయోత్తమాయచ ॥౧౩॥ అఖణ్డంనిర్గుణంబ్రహ్మతత్పదేనతులక్ష్యతే। ప్రత్యగాత్మాత్వంప
దేనత్వసీత్యైక్యార్థమిష్యతే ॥౧౪॥ అహంబ్రహ్మాస్మివాక్యన్తుయజుర్వేదగతమ్మహత్। తస్యార్థోనన్తరం వాచ్యోహ్యా
భ్యాసవిషయార్థినే ॥ ౧౫ । దేహాదిసాక్షిభూతోహంకూటస్థోనిర్గుణంపరం। పూర్ణంబ్రహ్మాస్మిశబ్దోయమైక్యాభ్యాసా
ర్థఇష్యతే॥౧౬॥ ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మవాక్యంయదృగ్వేదగతముత్తమం। తస్యార్థోవర్ణనీయోథస్వానుభూతిప్రయోజనః ॥౧౭॥
యేనజీవోవిజానాతిసర్వంప్రజ్ఞానమేవతత్। సర్వగంసచ్చిదానన్దలక్షణంబ్రహ్మకథ్యతే ॥౧౮॥ ఏవంశ్రుత్వారహస్య
జ్ఞోహనూమాన్మారుతాత్మజః। ప్రశ్రయావనతోభూత్వామృదుపప్రచ్ఛరాఘవం॥౧౯ ॥ *హనూమాన్* ప్రాతిలో
మ్యేనవాక్యార్థోవర్ణితోయోయమచ్యుత। రహస్యోపనిషద్వాక్యవిరోధీతివిభాతిమే ॥౨౦॥యేనేక్షతేశ్రుణోతీదంజిఘ్ర
తివ్యాకరోతిచ। స్వాద్వస్వాదువిజానాతితత్ప్రజ్ఞానముదీరితం ॥౨౧॥ చతుర్ముఖేన్ద్రదేవేషుమనుష్యాశ్వగవాదిషు।
చైతన్యమేకంబ్రహ్మతఃప్రజ్ఞానంబ్రహ్మమయ్యపి ॥౨౨॥ పరిపూర్ణఃపరాత్మాస్మిన్దేహేవిద్యాధికారిణి। బుద్ధేస్సాక్షి
తయాస్థిత్వాస్ఫురన్నహమితీర్యతే ॥౨౩॥ స్వతఃపూర్ణఃపరాత్మాత్రబ్రహ్మశబ్దేనవర్ణితః। అస్మీత్యైక్యపరామర్శాత్తే
నబ్రహ్మభవామ్యహం ॥౨౪।ఏకమేవాద్వితీయంసన్నామరూపవివర్జితం। సృష్టేఃపురాధునాప్యస్యతాదృక్త్వంతదితీ
ర్యతే ॥౨౫॥ శ్రోతుర్దేహేన్ద్రియాతీతం వస్త్వత్రత్వంపదేరితం। ఏకతాగృహ్యతేసీతితదైక్యమనుభూయతాం ॥
స్వప్రకాశాపరోక్షత్వమయమిత్యుక్తితోమతం। అహంకారాదిదేహాన్తాత్ప్రత్యగాత్మేతిగీయతే ॥ ౨౭ । దృశ్యమాన
స్యసర్వస్యజగతస్తత్త్వమీర్యతే। బ్రహ్మశబ్దేనతద్బ్రహ్మస్వప్రకాశాత్మరూపకం ॥౨౮ ॥ ఇత్యేవంహిశివేనోక్తంశుక
బ్రహ్మర్షయేష్టకం ॥ అత్రానులోమ్యమేవాస్తివాక్యార్థస్యరఘూత్తమ ॥ ౨౯ ॥ రామశ్శ్రుత్వైవమాక్షేపం సప్ర
మాణంహనూమతః। కిఞ్చిద్విస్మయమాపన్నఃప్రత్యువాచమహామతిః ॥౩౦। *శ్రీరామః* హనూమన్సాధురేవాయ
మాక్షేపశ్శ్రుతిపూర్వకః। తథాప్యవేహిసిద్ధాన్తంమదుక్తక్రమమాదరాత్ ॥౩౧। ఆచార్యేణైవకర్తవ్యోయతస్తత్త్వ
మసీత్యయం। ఉపదేశస్తతఃపూర్వమిదంవాక్యమితిస్ఫుటం। ౩౨॥ శిష్యేణైవచకర్తవ్యోహంబ్రహ్మాస్మీత్యయంయతః
అభ్యాసస్తతఏతత్తువాక్యంపశ్చాదితిస్ఫుటం ॥౩౩। అనయోర్వాక్యయోస్స్పష్టపౌర్వాపర్యేణచామునా। ఆదావాథ
ర్వణంవాక్యంవిద్ధ్యన్తేర్గ్వేదగమ్మహత్ ॥౩౪॥ ప్రాతిలోమ్యాభ్యుపగమేప్యనుబన్ధచతుష్టయం। క్రమేణసిద్ధ్యతిప్రాజ్ఞై
స్తన్నవాచ్యోన్యథాధ్రువం ॥౩౫॥ రహస్యోక్తోపదేశస్తునమ్యాపారమేశ్వరః। తథావాక్యోపదేశోహిసామా
న్యార్థశ్చమారుతే ॥౩౬। వాక్యానుగ్రాహకన్యాయపరిశీలనలక్షణం। మననంయదితత్రాసీద్విశేషార్థస్తవస్ఫురేత్ ॥
అనుబన్ధావిరోధేనమీమాంసాయామిహేదృశి। మదుక్తప్రాతిలోమ్యంహిసమీచీనంభవత్యలం ॥౩౮॥ త్వమేవసమ్యక్ప

శ్యేదంగురుశిష్యక్రమోదితం । యజుస్సామగతంవాక్యద్వయంపవననందన ॥౩౯॥ ఉపదేశంవినాకోవాబ్రహ్మాత్మైక్యం
సమభ్యసేత్, అస్యామ్మహత్యాం యుక్త్యాతేసంశయోమాస్తుకశ్చన ।౪౦॥ సద్గురూక్తస్యచార్థస్య మన్తవ్యత్వంపరీ
క్షయా। శ్రుత్యైవప్రోచ్యతేతస్మాత్సాధుశేషావిచారణా ।౪౧। మహావాక్యాత్మకోమన్త్రోగుహ్యాద్గుహ్యతరోస్య
యా । తుభ్యమ్మయాదరేణాద్యవ్యక్త ఏవోపదిశ్యతే॥ ౪౨ ॥ వాక్యావధారణేష్వత్రకృతకృత్యోభవేన్నరః ।
వివిచ్యకిమువక్తవ్యమేవమర్థావధారణే-౪౩- సర్వమన్త్రోపదేష్టృభ్యోమహావాక్యోపదేశికః। ఉత్తమస్సర్వదారాధ్య
స్తతోప్యర్థోపదేశికః -౪౪-మహావాక్యార్థదాతారంప్రాణేభ్యోప్యధికంబుధాః। ఆహుఃప్రాణాధికాత్మైక్యనిష్ఠాప్రా
ప్తాయతోమునా . ౪౫ - యస్యదేవేపరాభక్తిర్యథాదేవేతథాగురౌ । తస్యైతేకథితాహ్యర్థాః ప్రవర్ధన్తేసువిస్త
రాః - ౪౬॥ మహావాక్యాదితానర్థానేతాంచ్ఛ్రుత్వా మయూననాత్ - మత్వామయా స్వయంధ్యాత్వామా
మేవైష్యస్యసంశయం - ౪౭ - భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తేతవకర్మాణిమయిదృ
ష్టేపరావరే -౪౮- ఏవంసతిమదుక్తార్థేతవాన్యస్సంశయోభవేత్ - దశోపనిషదశ్శ్రుత్యమష్టోత్తరశతాదితి - ౪౯-
అథవాసామ్యమేవాస్తాంసామాన్యాదుభయోరపి। మహావాక్యోపదేశస్యనాధిక్యమితిమారుతే - ౫౦ - నైషయుక్తస్స
మాధీనామష్టోత్తరశతేయతః । స్వానుభూత్యేకహేతూనాంప్రపఞ్చేనేతరత్రతు -౫౧ - యథాత్రకృతయజ్ఞస్యఫ
లంస్వర్గేనుభూయతే। తథాదశోక్తవాక్యానాంఫలమష్టోత్తరేశతే -౫౨ - అహమేవయతోస్మ్యర్థోవాక్యానామ్మహ
తామపి - తతోమదేకశరణోమద్యాజీమాన్నమస్కురు -౫౩- మద్దర్శనంమచ్ఛ్రవణంమదేకమననంసదా - మన్నిది
ధ్యాసనన్నిత్యంసమాధిశ్చాస్తుతేమయి - ౫౪ - ఏవంయద్యావయోర్భేదోగురుశ్శిష్యఇతీరితః - చైతన్యైకస్వరూప
త్వాదాత్మనోగళితోభవేత్ -౫౫- వస్తుతోహిత్వమేవాహమహమేవత్వమద్వయా - ఆవయోర్భేదవార్తాతు వ్యవహా
రైకగోచరా -౫౬- త్వామహంవేద్మిసర్వజ్ఞోమాంత్వంవేత్సినసర్వథా- అతోత్రభేదసిద్ధోస్తివ్యవహారేఙ్గనాసుత ॥
కాలత్రయేప్యనన్యత్వమన్యత్వంవానయుజ్యతే- ఆద్యన్తయోరనన్యత్వాన్మధ్యేన్యత్వాచ్చకార్యతః -౫౭- నాపిమధ్య
గతాన్యత్వమవినాశికథఞ్చన। మృణ్మధ్యస్థఘటత్వస్యవినాశిత్వప్రదర్శనాత్ -౫౮- త్వంశిష్యలక్షణోపేతోమదన్యస్స
తతంయది । ప్రకుప్యేయుశ్శ్రుతేశ్శబ్దామమపూర్ణత్వవాదినః । ౬౦ ॥ అతస్త్వంశ్రుతియుక్తిభ్యాంత్వద్భిదాంవ్యా
వహారికీం । నిశ్చిత్యమేలభస్వారాదభిదాం పారమార్థికీం । ౬౧ । ఇత్యుక్తః కపిశార్దూలః పరమానన్దపూరితః -
ప్రణమ్యశిరసారామమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౬౨॥ హనూమాన్ ॥కృతార్థోహంకృతార్థోహంకృతార్థోహంపునఃపునః ।
అద్యమేసఫలంజన్మాప్యద్యమేసఫలంతపః ॥౬౩॥ అద్యమేసఫలందానమద్యమేసఫలంకులం । అద్యమేసఫలంకృత్యమద్య
మేసఫలంబలం ॥౬౪॥ అహోజ్ఞానమహోజ్ఞానమహోసుఖమహోసుఖం। అహోశాస్త్రమహోశాస్త్రమహో
గురురహోగురుః ॥౬౫॥ రామచన్ద్రదయాసిన్ధోసర్వవేదాన్తసాగర । తుభ్యన్దేయంనపశ్యామికిఞ్చిదత్రసమానుషి॥
త్వమేవదేహాశ్చమమత్వమేవసర్వేన్ద్రియాణిత్వమిదంమనశ్చ।ప్రాణాస్త్వమేవత్వమహఞ్చసర్వంత్వమేవమేమోచకదే
శికేశ ॥౬౭॥ అపారసంసారసముద్రమగ్నంమాశ్వాపదంప్యుద్ధృతవాంస్త్వమేనం। అతస్త్వదన్యోమమకోత్రనాథ
స్త్రాతాస్త్వయోద్ధ్యేశనమోనమస్తే ॥౬౮॥ యదంఘ్రిపంకేరుహదర్శనార్థంబ్రహ్మేన్ద్రపూర్వాస్సకలామరాశ్చ ।
తీవ్రన్తపశ్చేరురయంప్రసన్నస్త్వమ్మేరఘుశ్రేష్ఠనమోనమస్తే॥* * ఆ * * (౬౯)

—*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాస్సుశ్రీరామ*—

—*గీతాసూపనిషత్సుమహావాక్యార్థవివరణన్నామచతుర్దశోధ్యాయః*—

—*హనూమాన్*—రఘునాథదయాసిన్ధోశ్రోతవ్యన్నిఖిలంశ్రుతం.।తథాపినవచ్ఛకాణాంవి వేకమ్మేవదప్రభో॥౧॥

శ్రీరామః॥ శృణువక్ష్యామ్యశేషేణ శ్రుత్యుక్తేనైవ వర్త్మనా । నవచక్రవివేకస్తే వాయుసూనో మహామతే ॥౨॥ మూలా
ధారాభిధఞ్చక్రం ప్రథమం సముదీరితం । తత్ర ధ్యేయం స్వరూపన్తు పావకాకారముచ్యతే ౩। స్వాధిష్ఠానాభిధం చక్రం
ద్వితీయఞ్చ పరిస్థితం । ప్రవాళాంకురతుల్యన్తు తత్ర ధ్యేయన్నిగమ్యతే ॥౪॥ తృతీయే నాభిచక్రే తు ధ్యేయం రూపం తటి
న్నిభం । తుర్యే హృదయచక్రే తు జ్యోతిర్లింగాకృతీర్యతే ।౫। పఞ్చమే కంఠచక్రే తు సుషుమ్నా శ్వేతవర్ణినీ । ధ్యే
యం షష్ఠే తాలుచక్రే శూన్యఞ్చిత్తలయార్థకం । ౬ । భ్రూచక్రే సప్తమే ధ్యేయం దీపాంగుష్ఠప్రమాణకం , ఆజ్ఞాచక్రే
ష్టమే ధ్యేయం రూపం ధూమ్రశిఖాకృతి ॥౭॥ ఆజ్ఞాచక్రే చ నవమే వరశుస్సోర్ధ్వశక్తికః । ఏవం క్రమేణ చక్రాణి ధ్యేయరూ
పాణి విద్ధి చ -౮- అఖణ్డైకరసత్వేన ధ్యేయాన్యైక్యేప్యుపాధితః - ఆకారావివిధా యుక్తా నోపాధిశ్చేతరస్స్వతః-౯- వి
ద్యాశక్తివిలాసేన పావకాద్విస్ఫులింగవత్ - ఏకస్మాద్బ్రహ్మణోఖణ్డాద్వివిధాకృతయోభవన్ -౧౦- ప్రత్యగాత్మా
భిధానాన్తదేతేషాం ధ్యేయవస్తునాం - అచేతనత్వం స్వప్నేపి న శక్యం విబుధైరపి-౧౧- అన్యేచ యోగిభిర్ధ్యానేష్వాకారా
శ్చేతనాత్మకాః - దృశ్యన్తే తాంశ్చ వక్ష్యామి సావధానమనాశ్శృణు -౧౨- వటస్యకణికాకారశ్శ్యామాకసదృశః క్వ
చిత్ - శ్యామాక తణ్డులాకారో వాలాగ్ర శతభాగవత్ । ౧౩ ॥ నీవార శూకవచ్చక్ర జ్యోతిర్వ త్సూర్య వత్క్వ
చిత్ । చన్ద్రవచ్చాణువత్సూక్ష్మః ప్రాదేశపరిమాణవాన్ -౧౪- ఖద్యోతవచ్చ స్ఫటిక సదృశస్తారవత్ క్వచిత్ - నీ
లజ్యోతిః క్వచిద్రక్తజ్యోతిశ్శుభ్రద్యుతిః క్వచిత్ -౧౫- వివిధజ్యోతిరన్యత్ర జ్యోతిషాం జ్యోతిరేవ సః - అభివ్యక్తికరాణ్యే
వమాకారాబ్రహ్మణి స్థితాః -౧౬- యోగినాం యతచిత్తానాం జ్ఞాతశ్వాసేన్ద్రియాత్మనాం - ధ్యానేనామీ ప్రకాశన్తే
చిదాకారాః పునః పునః -౧౭- వ్యవహారదశాయాఞ్చ యోగినః ఖణ్డరూపకం। స్తంభకుడ్యకుసూలాదిష్విదం జ్యోతిః ప్రకా
శతే -౧౮- యత్ర యత్ర వికారేషు దృష్టిః ఫతతి యోగినః- తేసర్వే చిన్మయాభాన్తి తటిద్వత్ తత్క్షణే భృశం -౧౯- ఉక్తా
త్మభానతః పూర్వం పశ్చాచ్చ వివిధాః కషే - అభివ్యజ్యన్త ఏతస్య నాదాస్తత్సిద్ధిసూచకాః -౨౦- మృదంగనాదవత్ ఘ
ణ్టానాదవన్మేఘనాదవత్- వీణానినదవచ్ఛంఖనాదవత్తేప్యనేకధా-౨౧- నాదానైవితతం జ్యోతిర్యైనైవ ధ్యానయోగతః-
తస్యేన్ద్రియాణి వశ్యాని సదశ్వా ఇవ సారథేః -౨౨- యేనావిదితమేతత్తు జ్యోతిరబ్రహ్మతాధియా- తస్యేన్ద్రియాణ్యవ
శ్యాని దుష్టాశ్వా ఇవ సారథేః-౨౩- జ్యోతిరేవ పరం బ్రహ్మ జ్యోతిరేవ పరం సుఖం - జ్యోతిరేవ పరాశాన్తిర్జ్యోతిరేవ పరం
పదం -౨౪- జ్యోతిరేవ పరం లక్ష్యం జ్యోతిరేవ పరాగతిః - జ్యోతిరేవ పరం రూపం తస్మాజ్జ్యోతిర్విలోకయేత్ .౨౫-జ్యో
తిరేవ పరం బ్రహ్మ బ్రహ్మైవ జ్యోతిరవ్యయం- జ్యోతిరేవ పరాత్మా సో పరాత్మా జ్యోతిరుత్తమం-౨౬-జ్యోతిశ్చాహమహం
జ్యోతిర్జ్యోతిస్త్వం త్వఞ్చ తత్ఖలు-తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన జ్యోతిరన్వేషణం కురు -౨౭- అంశాంశిత్వవిభాగోయం ప్రత్యగా
త్మపరాత్మనోః- ఆబ్రహ్మాత్మైక్యబోధాత్స్యాత్సఫలో నాతః పరం - ౨౮- నవచక్రేషు యః పశ్యేద్యత్రకుత్రాపి యోగ
తః - ప్రత్యగాత్మానమన్తేయం బ్రహ్మలోకే మహీయతే - ౨౯ - విజ్ఞాననిశ్చితార్థానాం యతీనాం యా పరాగతిః -ప్రో
క్తా సైవాస్య విదుషో నాత్ర కార్యా విచారణా -౩౦- ఉక్తలక్షణమాత్మానం కూటస్థం సద్గురోర్ముఖాత్ - శ్రుత్వాత్ర పశ్యే
ద్ధ్యానేన ముద్రయా భద్రయాపి చ -౩౧ - ఏతద్దర్శనహీనస్య వాక్యార్థశ్రవణాదిషు - హనూమన్నాధికారోస్తి చిత్తసం
శుద్ధ్యసంభవాత్ - ౩౨ : ఏతదభ్యాసకాలేతు ప్రతిబన్ధా భవన్త్యలం - స్వేదకం పభయశ్రాన్తి నిద్రాలస్య లయాద
యః ॥౩౩ - యుక్త్యా సుసూక్ష్మయా ధీమాంస్తాన్నిరస్య ప్రయత్నతః- ఏకాన్తసేవయా నిత్యమభ్యసేత్తమతన్ద్రితః-౩౪-పు
త్రదారాదయో లోకా దేవాఇన్ద్రాదయోపి చ । నిష్కామస్యాస్య యోగస్య భవేయుర్విఘ్నకారిణః ॥౩౫ ॥ వైరాగ్యేణ
సుతీవ్రేణ తాన్విఘ్నాంశ్చ మహామతిః। నిహత్యాక్షుబ్ధహృదయో ధ్యానయోగం సదాభ్యసేత్ ॥ ౩౬ । క్రమేణ పరమా
త్మానం సద్గురోః కరుణాబలాత్। దృష్ట్వా యోగీ స్వరూపజ్ఞో భవేదిహజితేన్ద్రియః ॥౩౭ ॥ ఏవముక్తః కపిశ్రేష్ఠశ్శ్రీ

స్థయాపరయాయుతః। జానకీరమణంశాన్తంపునఃపప్రచ్ఛరాఘవం ॥౩౮॥ *హనూమాన్* స్వామిన్ జితేన్ద్రియ
స్యాత్రలక్షణంకింవదప్రభో। యేనవిద్వానయఞ్చాయమవిద్వానితివేద్మ్యహం॥౩౯॥ *శ్రీరామః* కామఃక్రోధస్తథా
దర్పోలోభమోహాదయశ్చయే। తాంస్తుదోషాన్ పరిత్యజ్యపరివ్రాణ్నిర్మలోభవేత్ ॥౪౦॥ రాగద్వేషవియుక్తాత్మా
సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః। ప్రాణిహింసానివృత్తశ్చమునిస్స్యాత్ సర్వనిస్పృహః॥౪౧॥ దంభాహంకారనిర్ముక్తోహిం
సాపైశున్యవర్జితః। ఆత్మజ్ఞానగుణోపేతోయతిర్మోక్షమవాప్నుయాత్ ॥౪౨॥ ఇన్ద్రియాణాంప్రసంగేనదోషమృ
చ్ఛత్యసంశయం। సన్నియమ్యకృతాన్యేవతతస్సిద్ధింనిగచ్ఛతి ॥ ౪౩ ॥ నజాతుకామఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి।
అభివర్ధతఏవాయంహవిషాగ్నిరివాధికం ॥ ౪౪ ॥ శ్రుత్వాస్పృష్ట్వాచభుక్త్వాచదృష్ట్వాఘ్రాత్వాచయోనరః। స
హృష్యతిగ్లాయతివాసవిజ్ఞేయోజితేన్ద్రియః॥౪౫॥ఇదమ్మృష్టమిదన్నేతియోశ్నన్నపినసజ్జతి।హితంసత్యంమితంవక్తితమజి
హ్వంప్రచక్షతే ॥౪౬॥ అద్యజాతాంయథానారీన్తథాషోడశవార్షికీం।శతవర్షాఞ్చయోదృష్ట్వానిర్వికారస్సషణ్ఢకః॥౪౭॥
భిక్షార్థమటనంయస్యవిణ్మూత్రకరణాయచ। యోజనాన్నపరంయాతిసర్వథాపంగురేవసః ॥౪౮॥ తిష్ఠతోవ్రజతోవాపి
యస్యచక్షుర్నదూరగం। చతుర్యుగాంభువంముక్త్వాపరివ్రాట్సోన్ధఉచ్యతే ॥ ౪౯ ॥ హితాహితంమనోరామంవచ
శ్శోకావహఞ్చయత్। శ్రుత్వాపినశ్రుణోతీవబధిరస్సప్రకీర్తితః ॥౫౦॥ సాన్నిధ్యేవిషయాణాం యస్సమర్థోవికలేన్ద్రి
యః - సుప్తవద్వర్తతేనిత్యంసభిక్షుర్ముగ్ధఉచ్యతే ॥౫౧॥ ఇన్ద్రియాణిసమాహృత్యకూర్మోంగానీవసర్వశః। క్షీణే
న్ద్రియమనోవృత్తిర్నిరాశీర్నిష్పరిగ్రహః ॥౫౨॥ నిర్మమోనిరహంకారోనిరపేక్షోనిరాశిషః। వివిక్తదేశసంసక్తోముచ్య
తేనాత్రసంశయః ॥౫౩॥సన్మానాద్బ్రాహ్మణోనిత్యముద్విజేతవిషాదివ।అమృతస్యేవచాకాంక్షేదవమానస్యసర్వదా॥
సుఖంహ్యవమతశ్శేతేసుఖఞ్చప్రతిబుధ్యతే। సుఖఞ్చరతిలోకేస్మిన్నవమన్తావినశ్యతి ॥ ౫౫ ॥అతివాదాంస్తితిక్షేతనావ
మన్యేతకఞ్చన। నచేమందేహమాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ॥౫౬। క్రుధ్యన్తన్నప్రతిక్రుధ్యేదాకృష్టఃకుశలంవదేత్।
సప్తద్వారావకీర్ణాఞ్చనవాచమనృతాంవదేత్ ॥౫౭॥అధ్యాత్మరతిరాసీనస్సర్వత్రసమదర్శనః।ఆత్మనైవాసహాయేనసు
ఖార్థీవిచరేదిహ॥౫౮॥ఇన్ద్రియాణాన్నిరోధేనరాగద్వేషక్షయేనచ। అహింసయాచభూతానామమృతత్వాయకల్పతే
అయమర్థోయతేరేవనాన్యస్యేతినినిశ్చిను। ఇతరాశ్రమిణామేషముముక్షుత్వేనియమ్యతే ॥ ౬౦ ॥ ఉక్తలక్షణసంపత్తిస్స
మాద్వివిధయోగినాం। ఆధారస్థాత్మయుక్తాయేనిరాధారాత్మయోగినః ॥ ౬౧ ॥ తుర్యేహృదయచక్రేయఃకూటస్థో
భాతిచేతనః। నిర్లేపోజీవసాక్షిత్వాద్బ్రహ్మాంశత్వాచ్చసంస్థితః ॥౬౨॥ ఛత్రిన్యాయేనసంసారబద్ధత్వముపచర్యతే -జీ
వాశ్రయత్వాత్తంపస్యసాహచర్యాచ్చసర్వదా ॥౬౩॥ నాడీనామాశ్రయఃపిణ్డోనాడ్యఃప్రాణస్యచాశ్రయాః। జీవస్య
నిలయఃప్రాణోజీవోహంసస్యచాశ్రయః ॥౬౪॥ హంసశబ్దోదితోహ్యేషకూటస్థఃప్రత్యగాహ్వయః - ఋతపానాదిర
హితస్సర్వదాభాసలేశ్వయం।౬౫॥ హంసశబ్దస్స్వయంసాక్షాద్బ్రహ్మత్మత్వంబ్రవీత్యయం - అకారలుప్తహంకారా
త్సవ్బ్రహ్మచసకారతః -౬౬- తస్మాద్బ్రహ్మాత్మతాసిద్ధ్యైహంసమన్త్రంసదాభ్యసేత్ - మన్త్రాణాముత్తమం
మంత్రంహంసమన్త్రంప్రచక్షతే ॥౬౭- ఆధారాధిష్ఠితత్వేనకేచిత్సగుణతాంవిదుః। తన్నసంగతమేవాస్యజ్యోతిష్మ
త్వాత్సులింగవత్ ॥౬౮॥ జ్యోతిష్ట్వంసగుణస్యాపిప్రవదన్తీహకేచన - తత్తుమాయాసమేతత్వాన్నముఖ్యమవకల్ప
తే ॥౬౯॥ ఆధారేషుసమస్తేష్వప్యుక్తస్యప్రత్యగాత్మనః - ద్రష్టృత్వస్యనియమోనైవచిత్తవిశుద్ధయే ॥౭౦ ॥ యత్ర
కుత్రాపిచాధారేదృష్ట్వాధ్యానేనతన్తతః - శుద్ధచిత్తోమహావాక్యశ్రవణేధికృతోభవేత్ -౭౧- ఏవంవిదిత్వానవచక్ర
సంస్థమాత్మానమాద్యన్తవిదంశరూపం - యస్సర్వసంసారనివృత్తికామస్సపూర్ణరూపంవిశతేక్రమేణ -౭౨- దృష్ట్వో
క్తమాత్మానమథాత్మవిన్సుఖాద్బ్రహ్మాత్మనోస్తత్త్వమసీతిచైకతాం - శ్రుత్వాథమత్వాచతదేకనిష్ఠయాప్రయాతిసద్యః
పరమంపదంమమ॥ * * * * * * * * * (౭౩)

—ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాండస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సునవచక్రవివేకయోగోనామ పఞ్చదశోధ్యాయః—

హనూమాన్ భగవన్ జానకీకాన్త బ్రహ్మవిజ్ఞానినామిహ -అణిమాద్యామహాసిద్ధీర్లక్ష్మణ్యాహుశ్చ కేచన -౧- మ
మాపితత్రవిశ్వాసోభవత్యేవయతోఖిలాః - తద్వన్తఃపూర్వకాశ్శ్రీమద్వసిష్ఠాదిమహర్షయః -౨- *శ్రీరామః* హ
నూమంశ్శృణువక్ష్యామిసావధానేనచేతసా ।అవశ్యశ్రావ్యమేవేదంయతస్సర్వోత్రముహ్యతి ॥౩॥ద్రవ్యాదిసాధ్యా
అష్టాయదణిమాద్యాశ్చసిద్ధయః। బ్రహ్మజ్ఞానవిరోధిన్యోముముక్షుస్తానవాఞ్ఛతి ॥౪॥ ఇచ్ఛాధిక్యేన సిద్ధిస్స్యాదనిచ్ఛా
ధిక్యతఃపరా। ముక్తిరేకత్రవాసోనతదన్యోన్యవిరుద్ధయోః ॥౫॥ నాత్రోదాహరణీయాస్తేశ్రీవసిష్ఠాదయో యతః। ఆధి
కారికతాంప్రాప్తాస్సర్వజ్ఞాత్పరమేశ్వరాత్ ॥౬॥ జన్మాన్తరకృతైస్తేవై జ్ఞానకర్మసముచ్చయైః। సిద్ధిజ్ఞానద్వేప్రా
ప్తాఅన్యేషాన్తైన్నృణాంకథం ॥౭॥ జగత్ప్రతీతిహీనత్వాద్విదేహస్యనసిద్ధిషు। విస్మయస్తుభవేజ్జీవన్ముక్తాదేరితి చేచ్ఛృ
ణు॥౮॥ దర్శితాసువిచిత్రాసుసిద్ధిష్వత్యద్భుతాస్వపి । నక్వచిద్విస్మయంగచ్ఛేజ్జీవన్ముక్తోహసన్నిహ॥౯॥ అపిశీతరు
చావర్కేసుతీక్ష్ణేపీన్దుమణ్డలే। అప్యధఃప్రసరత్యగ్నౌజీవన్ముక్తోనవిస్మయీ॥౧౦॥ మాయాశనిర్మితైర్భావైరత్యాశ్చ
ర్యకరైరపి । అమోహితంకథంధీరంమోహయేయుఃకుసిద్ధయః॥౧౧॥ యేకేచనజగద్భావాస్తానవిద్యామయాన్విదుః।
కథన్తేషుకిలాత్మజ్ఞస్త్యక్తావిద్యోనిమజ్జతి ॥౧౨॥ సామానాధికరణ్యన్తునకలౌస్యాత్క్వచిజ్జనే। అధికారవతాంపుంసా
న్తాదృశానామభావతః॥౧౩॥అత్రయేద్భుతకర్మాణోవ్యధికారాఅపీశ్వరాః। ఈశాంశాఊర్జితత్వాత్తేనయథాకుముదా
దయః ॥౧౪॥ అష్టాదశప్రసిద్ధాస్తేసిద్ధిప్రాధాన్యవాదినః । అగస్త్యప్రముఖాస్సిద్ధాస్త్వధికారాదుభేగతాః ॥౧౫॥
తస్మాత్యక్త్వైవసిద్ధీచ్ఛాంముముక్షుఃపురుషోత్తమః । అష్టోత్తరశతాభ్యాసంకుర్యాజ్జ్ఞానైకవాఞ్ఛయా ॥౧౬। అష్టో
త్తరశతేప్రోక్తాస్సిద్ధయఃకిలమారుతే । మన్దబుద్ధ్యనుబోధనేత్యేవవిద్ధి విచక్షణ ॥ ౧౭ । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుసిద్ధీ
నాందూషణంబహు ।శ్రుతమేవతతఃప్రాజ్ఞస్స్వప్నేప్యాకాంక్షతేనతాః ॥౧౮ । సకామైస్సగుణోపాస్త్యాసాధ్యాస్తా
స్సిద్ధయోనృభిః । నిష్కామైర్నిర్గుణోపాస్త్యాసాధ్యంజ్ఞానంపరాత్మనః -౧౯- ఏవంసతికథంనౄణాంద్వయోస్సాధన
యోరిహ। ఫలయోర్వాపిసంసిద్ధిఃప్రకాశతమసోరివ -౨౦- తస్మాదాత్మవిదామత్రలక్షణానీతిసిద్ధయః। ఇమాంమతిం
పరిత్యజ్యవిధ్యన్యానిమరుత్సుత॥౨౧॥ నిర్మమత్వమహంకారహీనత్వంసంగహీనతా । సదాశాన్త్యాదియుక్తత్వంసం
సారేస్మిన్విరక్తతా॥౨౨॥జితేన్ద్రియత్వమాత్మైకత్వతత్పరత్వమహర్నిశం ।నిష్పరిగ్రహతాద్వంద్వసమతానిరపేక్షతా
సర్వవ్యాపారవైముఖ్యంనిజానన్దైకసక్తతా। ఏవమాదీనిసర్వాణిజ్ఞానినాంలక్షణానితు ॥౨౪॥ అణిమాద్యన్యసిద్ధీచ్ఛాం
స్వాత్మసిద్ధీచ్ఛయాభృశం । విహాయాత్మైకనిష్ఠోయస్సస్వసిద్ధోనరోత్తమః ॥౨౫॥ ఐన్ద్రజాలికతుల్యత్వాత్సిద్ధీనాంనైవ
సత్యతా । ఇతియస్యస్థిరాబుద్ధిస్సస్వసిద్ధోనరోత్తమః -౨౬- దరిద్రధనినోఃపుణ్యపాపయోశ్శత్రుమిత్రయోః ; శీతో
ష్ణయోస్సమోయోస్తిసస్వసిద్ధోనరోత్తమః -౨౭- యస్తుసిద్ధీరుపేక్ష్యైవనిరన్తరసమాధినా।నిత్యానన్దమవాప్నోతిస
స్వసిద్ధోనరోత్తమః -౨౮- మోక్షస్యబహవశ్శాస్త్రేప్రోచ్యన్తేప్రతిబన్ధకాః - అణిమాదీచ్ఛయాతుల్యః ప్రతిబన్ధోనక
శ్చన-౨౯- యస్యాణిమాదిసిద్ధీచ్ఛాలేశమాత్రాపివర్తతే। కల్పకోట్యాపితస్యాత్మజ్ఞానసిద్ధిర్నసేత్స్యతి -౩౦- విట
సంసర్గవత్సిద్ధసంసర్గమ్మోహావర్ధకం ।మహాభయంకరంజ్ఞాత్వాసిద్ధాంస్త్యజతియోనరః -౩౧- తస్యనిర్విఘ్నమేకా
న్తనిష్ఠయానిర్వికల్పయా। అనాయాసమిహైవాత్మజ్ఞానసిద్ధిర్భవేద్ధ్రువం -౩౨- యస్యాత్మజ్ఞానగన్ధస్య గన్ధోవాయది
విద్యతే। తస్యసిద్ధిషుసర్వాసుమోహోనోపనతాస్వపి -౩౩- ఐన్ద్రజాలికకర్త్రాపిభ్రాన్త్యాభ్రమయతిస్వయం । అ
భ్రాన్తఏవసిద్ధస్తుస్వభ్రాన్త్యాభ్రమయత్యహో -౩౪- అజ్ఞానంసిద్ధిరూపేణహ్యవిద్యాధ్యాససంజ్ఞకం - దేహాత్మజ్ఞా
నినస్సైవరంస్ఫుటమేవప్రకాశతే -౩౫- బ్రహ్మద్రోహశివద్రోహగురుద్రోహాదిపాతకం- పూర్వజన్మకృతం సర్వంవి
ద్ధిసిద్ధిఫలంకపే ॥౩౬- పాపానాంమహతాంజ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయథా- తథాణిమాదిసిద్ధీనామతస్సిద్ధిమతిస్త్యజేత్

అణిమామహిమామూర్తేర్గరిమాలఘిమాతథా-ప్రాప్తిఃప్రాకామ్యమీశత్వమిన్ద్రియశ్రుతశక్తిభిః -౩౮ - గుణానాంసం
గోవశిత్వఞ్చేత్యేవమష్టవిభూతయః - ప్రసిద్ధాస్తాఉపేక్ష్యైవస్వస్వరూపంవిచిన్తయేత్ -౩౯ - అనూర్మిమత్త్వం దే
హేఽస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనం । మనోజవఃకామరూపం పరకాయప్రవేశనం ॥ ౪౦ । స్వచ్ఛన్దమృత్యుర్దేవానాంస
హక్రీడానుదర్శనం । సంకల్పితార్థసంసిద్ధిరాజ్ఞాప్రతిహతాగతిః ॥ ౪౧ । త్రికాలజ్ఞత్వమద్వన్ద్వంపరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా ।
అగ్న్యర్కాంబువిషాదీనాంప్రతిష్టంభోఽపరాజయః ॥౪౨॥ ఏతాశ్చోద్దేశతఃప్రోక్తాయోగధారణసిద్ధయః । సగుణే
శప్రసాదేనసర్వాఃప్రాప్నోతిమానవః । ౪౩। నిర్గుణేమయ్యఖణ్డాత్మన్యాత్మానన్ధారయన్మునిః ।నిష్కామపరమానన్ద
మామేవాప్నోత్యసంశయం ॥ ౪౪ । *హనూమాన్* ఈశప్రసాదలబ్ధానాంసిద్ధీనాం పాపతుల్యతా। కథంత్వయో
క్తా శ్రీరామవదమేకరుణానిధే ॥ ౪౫ ॥ *శ్రీరామః* విజ్ఞానప్రతిబన్ధత్వ సామాన్యాత్సిద్ధయోఽఖిలాః । ఈశప్రసాదల
బ్ధాఅప్యత్రహేయాముముక్షుణా ।౪౬॥ పాపానీవచపుణ్యానివిధూయన్తేబుధైఃఖలు। సకామపుణ్యకార్యత్వంసిద్ధీనా
మపివిశ్రుతం ॥ ౪౭ ॥ బ్రహ్మలోకతృణీకారలక్షణంజాయతేయది। వైరాగ్యం తస్యసిద్ధీచ్ఛానైవజాయేతకాచన ।౪౮
స్వదేహాశుచిగన్ధేననవిరజ్యేతయఃపుమాన్। వైరాగ్యకారణన్తస్యకిమన్య దుపదిశ్యతే। ౪౯ । రసవద్వాయువచ్చా
స్యమన సఞ్చఞ్చలత్వతః । వాఞ్ఛావివిధభోగేషు జాయతేసిద్ధిరూపిషు ॥ ౫౦ । సాధనాని బహూన్యాహు
శ్చిత్తైకాగ్ర్యాయకేచన। తైలధారామివాచ్ఛిన్నంమన్వామ్నాంకీర్తనంపరే॥౫౧। షడక్షరాదిమన్త్రాణాం జపే
నోపాంశునేత్యథ । అన్యేతుహఠయోగేనప్రాణసంరోధనాత్మనా ॥ ౫౨ । సతతంథా శ్రవణేనాన్యేసత్తర్కేణాతిచా
పరే - ప్రతీకోపాసనేనాన్యేపూజాస్తోత్రాదిరూపిణా ।౫౩। ఏవమన్యేపియాగాద్యైశ్చిత్తైకాగ్ర్యంభవేదితి। కర్మి
ణఃప్రాహురేతేషాంగౌణసాధనతాయతః।౫౪। అతశ్చిత్తస్యచాఞ్చల్యనివృత్త్యై మారుతాత్మజ । ముఖ్యసాధనతా
స్వాత్మధ్యానస్యైవోపపద్యతే ।౫౫। స్వస్తికాసనమాస్థాయస సమాహితమనాస్తథా ।అపానమూర్ధ్వముత్థాప్య
ప్రణవేనశనైశ్శనైః ।౫౬।హస్తాభ్యాన్ధారయేత్సమ్యక్కర్ణాదికరణానిచ। అంగుష్ఠాభ్యామపి శ్రోత్రేతర్జనీభ్యాన్తుచక్షు
షీ ।౫౭॥ నాసాపుటావథాన్యాభ్యాంప్రచ్ఛాద్యకరణానివై । ఆనన్దావిర్భవోయావజ్జ్యోతిస్ఫూర్తిశ్చ మారుతే । ౫౮।
తావత్ప్రాణంబ్రహ్మరన్ధ్రస్థానేశిరసిధారయేత్-షణ్ముఖీకరణఞ్చేతదతిగోప్యతరన్త్వయా॥ * (౫౯)

—ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు—

—శ్రీరామగీతాసూపనిషత్స్వణిమాదిసిద్ధిదూషణంనామషోడశోధ్యాయః—

హనూమాన్ భగవన్వేదతత్త్వజ్ఞత్వన్ముఖాంబుజనిస్సృతం- అష్టోత్తరశతార్థైకమధుపీతంమయాఽధికం॥౧। ఏతేనకృ
తకృత్యత్వంమమసిద్ధన్నసంశయః. తథాపికిఞ్చిచ్ఛ్రోతవ్యమస్తివైదుష్యసిద్ధయే ॥ ౨ ।దశోపనిషదిశ్రీమన్బహువిద్యాః
ప్రపఞ్చితాః -అవశ్యవేదితవ్యాస్తాఇత్యాహుర్విబుధోత్తమాః-౩- విద్యాసన్తతివిజ్ఞానాభావేకిఞ్చిత్ జ్ఞతామమ। భవే
దితీచమన్యేహంతస్మాత్తాస్త్వన్నిబోధమే । ౪ ॥*శ్రీరామః*హనూమఞ్ఛృణువక్ష్యామివిద్యాసంతతిమద్భుతాం - ద
శోపనిషదిప్రోక్తాంవిద్వద్భిఃపరమాదృతాం -౫- ఛాన్దోగ్యేబృహదారణ్యేప్యేతావిద్యాఃప్రపంచితాః -తాస్వేకాస
త్యవిద్యాఖ్యాయస్యాంస్వాంశఃప్రసీదతి ।౬ - దక్షిణేక్షిణిసూర్యేచయఉపాస్యస్స్వయంప్రభుః - సపవాఖండరూపోఽస్మీ
త్యేవంధ్యాయేదహర్నిశం -౭- ఏవంయదినిరాధారాసాసద్యోముక్తికారిణీ - భవేత్సాధారతాయాస్తుక్రమముక్త్యై
నసంశయః -౮- అక్ష్యాదిత్యగతంవస్తుప్రకృతంసగుణన్నతు - జ్యోతిష్ట్వాద్విదుషస్సత్యాదనావృత్తేశ్చ నిర్గుణం -౯-
అన్యాదహరవిద్యాఖ్యాయస్యాంబ్రహ్మాంశ ఈరితః - హృత్పుండరీకమధ్యస్థస్సర్వేషాంప్రాణినామపి - ౧౦ -అన్వేష్ట
వ్యస్తదేకాన్తేవిజిజ్ఞాస్యశ్చిదంబరం- బాహ్యాంబరవదాపూర్ణంభావయేత్సత్యచిద్ఘనం -౧౧ - సాధారదర్శనేసాచే

దుపాస్తిస్సు సమాపితా - పూర్వవత్క్రమముక్త్యైసాభవేత్షణ్డాత్మదర్శనాత్ -౧౨- వైశ్వానరస్యవిద్యాన్యాయస్యాం
ప్రాదేశమాత్రకం- బ్రహ్మాంశంప్రత్యగాత్మానందృష్ట్వాపూర్ణఇచ్ఛభావయేత్ -౧౩- ప్రాణాగ్నిహోత్రిణస్సర్వేప్యే
నన్నిత్యముపాసతే - తథాపితద్యథార్థత్వంనవిజానన్తిమానుతే -౧౪. అత్రాధారాపవాదశ్చేన్న కృతోపిమును
క్షుణా - క్రమముక్తిర్నసన్దేహఃపూర్ణత్వాననుచిన్తనాత్ -౧౫- పఞ్చాగ్నివిద్యాప్యన్యాసీద్యస్యాంపంచాగ్నయశ్శ్రి
తాః . ద్యుపర్జన్యక్షితిమయాఃపురుషస్త్రీమయావపి -౧౬- తానగ్నీన్క్రమశోధ్యాత్వాపశ్చాద్బ్రహ్మవచిన్తయన్ -ము
క్తింవిన్దేతనోచేత్పునిరక్తిఫలవాన్భవేత్ -౧౭- అన్యాచషోడశకలవిద్యాప్రశ్నశ్రుతీరితా। యయాచసాక్షాద్బ్రహ్మ
త్వప్రసీదతి వివేకినాం ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాద్యాశ్చకలాయత్రా కల్పితాష్షోడశేరితాః । అప్రాణ మక్షరంప్రాప్యక
లాస్తాఉత్సృజేద్బుధః। గుణప్రాణాద్యాధారమద్వైతంపూర్ణశ్చేద్బ్రహ్మభావయేత్ । సద్యోముక్తిర్బుధస్యాత్రనాన్య
థాకపినాయక। ౨౦ । అన్యాచోద్గీథవిద్యాస్యాదుద్గీథంప్రణవాత్మకం।ధ్యాత్వాత్రిమాత్రంశుద్ధస్స్యాద్యస్యాంముక్తిఃక్ర
మాద్భవేత్। ౨౧। సద్యోముక్తిసిమిత్తత్వం ప్రోక్తంషోడశమాత్రయా- విభక్తప్రణవోపాస్తేఃర్యతః పూర్వమరు
త్సుత॥ ౨౨ ।అన్యాశాణ్డిల్యవిద్యాస్యాద్యస్యామాత్మామనోమయః । ప్రాణదేహశ్చభారూపఉపాస్యఇతికథ్యతే॥ ౨౩ ॥
అత్రచప్రత్యగాత్మత్వాదుపాస్యస్యదృఢవ్రతే।క్రమముక్తిర్గుణోపాయే సద్యోముక్తిర్భవత్యపి ॥ ౨౪ । అన్యాపురుషవి
ద్యాస్యాత్పురుషోయత్రకల్పితః।యజ్ఞత్వేనాయుషోవృద్ధ్యైసా విద్యాకామ్యరూపిణీ ।౨౫ ॥ద్యునివేశన పూర్వాణాం
విభూతీనామివాత్రచ ।గుణానాంహేయతాయుక్తాపురుషోనతుహీయతే॥ ౨౬ ॥ అన్యాపర్యంకవిద్యాస్యాత్పర్యంక
స్థంవిధింప్రతి। ప్రస్థితస్యాధ్వనిత్యాగః పత్యతేపుణ్యపాపయోః ॥ ౨౭ । త్రిలింగకత్వాత్ప్రాప్యస్యబ్రహ్మలోకే ము
ముక్షుభిః । హేయోపాదేయతాతత్వశూన్యతాచక్రమాద్భవేత్ । ౨౮। అన్యాత్వక్షరవిద్యాస్యాద్యత్రాస్థూలాదిల
క్షణం। అక్షరంనిర్గుణంబ్రహ్మప్రోచ్యతేబ్రాహ్మణోత్తమైః ॥ ౨౯ ॥ అవినాశ్యేకకూటస్థచైతన్య విషయాయతః ఇయ
న్తతఃక్రమాత్సద్యోవాభవేన్ముక్తయేపరా॥ ౩౦ ॥ అన్యాసంవర్గవిద్యాస్యా దస్యాంసంవర్గసంజ్ఞితః। వాయుఃప్రాణా
త్పృథక్సిద్ధోహ్యధ్యాత్మ్యభ్యాధిదైవతం॥ ౩౧॥ వాయుసాయుజ్య సాలోక్యవచనాత్సగుణైవసా। కైవల్యముక్త్యైని
ష్కామైర్విహితాచేత్క్రమాద్భవేత్॥ ౩౨ ॥ అన్యాచమధువిద్యాస్యా ద్యస్యాంపృథ్వ్యాదికంజగత్ । ఉపాస్యతేమ
ధుత్వేనసాన్త్యలింగాతునిర్గుణా। ౩౩ ॥ అన్యాచప్రాణవిద్యాస్యాత్ప్రాణోజ్యాయాన్సమస్తతః । ఇతిసంప్రోచ్యతే
సాహిసగుణావికృతిత్వతః॥ ౩౪॥ ఉపకోసలవిద్యాన్యాయత్రాచార్యాగ్నయస్త్రయః।శిష్యస్యోపాదిశన్నాత్మవిద్యాన్ని
ర్గుణరూపిణీం॥ ౩౫॥సద్యోముక్తికరీవిద్యాసాజ్ఞేయావిబుధైశ్శ్రితం।యుత్వా పాశ్లేషవచనంపద్మపత్ర మివాంభసా ॥
సద్విద్యాన్యాతుసద్బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానరూపిణీ। ఛాన్దోగ్యేపరమోదారా ప్రవృత్తా శ్వేతకేతవే॥ ౩౬॥ ఉపదిష్టేప
రాత్మైక్యే తత్రతత్వమసీత్యపి । గురూక్తేస్సాధనానుక్తేః క్రమముక్త్యైచసాధ్రువం॥ ౩౭ ॥ అన్యాతుభూమవిద్యా
స్యాద్యద్వాన్యత్ప్రపశ్యతి। సైవాపరోక్షవిజ్ఞానరూపావిద్యేశ్వరీమతా॥ ౩౯॥ అనుక్తసాధనత్వేపిగురుప్రాధాన్యహా
నితః। శిష్యానుభూతిరూపత్వాత్సద్యోముక్త్యైచసాభవేత్॥ ౪౦॥ఏవమన్యాశ్చకాశ్చిత్సుర్విద్యావేదాన్తబోధితాః।
ఏతాస్తూద్దేశతఃప్రోక్తా వేదితవ్యామనీషిభిః॥ ౪౧ ॥ విద్యాసన్తతివిజ్ఞానంశిష్యచిత్త పరీక్షణంఅవశ్యభావిసర్వేషా మా
చార్యాణాం విశేషతః॥౪౨॥ అపరీక్షితశిష్యాయ స్వయఞ్చానధికారిణే। ఉపదిష్టా యథావిద్యా గురుణావి ఫలాభ
వేత్॥ ౪౩॥ తథోపదిష్టా విద్యాపి శిష్యాయాప్య ధికారిణే। విద్యాసన్తతి విజ్ఞాన హీనేన గురుణాకవే॥ ౪౪॥ యథా
విద్యా ప్రదాతవ్యా శిష్యపాత్రంసునిర్మలం। సర్వలక్షణసంపన్నంజ్ఞాత్వైవేతిని యమ్యతే ॥ ౪౫ ॥తథావిద్యాగ్ర

హితవ్యాగురునాథంసునిర్మలం । సర్వలక్షణసంపన్నంజ్ఞాత్వైవేతివినిశ్చిను ॥ ౪౬ ॥ సదాచార్యోపదిష్టార్థ శ్శుక్లపక్షేందువత్క్రమాత్ ।శిష్యస్య వర్ధతేనిత్యంపూర్ణశ్చవిమలోభవేత్ ॥౪౭॥అసద్గురూపదిష్టార్థఃకృష్ణపక్షేందువత్క్రమాత్ ।శిష్యస్య హ్రసతే నిత్యంనష్టశ్చసమలోభవేత్ ॥ ౪౮ ॥ కాలాన్తరసముద్భూతంశిష్యదౌష్ట్యంమహత్తరం జ్ఞాత్వాచార్యోయథారోషాద్దూరతఃపరివర్జయేత్ ॥ ౪౯ ॥ కాలాన్తర సముద్భూతం గురుదౌష్ట్యంమహత్తరం। జ్ఞాత్వా శిష్యస్తథారోషాద్దూరతః పరివర్జయేత్ ॥ ౫౦ ॥ స్వామిభృత్యౌ జగత్యస్మిన్ పతిభార్యే చమారుతే। పితృపుత్రౌచసంబద్ధావన్యోన్యంశాస్త్రవర్త్మనా ॥ ౫౧ ॥తయోరేకస్య పాతిత్యేయథాన్యేనాస్తి హేయతా । ఏవంసంబద్ధయోఃపూర్వమపిస్యాత్ గురుశిష్యయోః ॥౫౨ ॥ అధర్మంప్రతి పన్నస్య గురోరప్యవివేకినః । స్వవర్ణాశ్రమహీనస్యశాసనంహివిధీయతే॥ ౫౩ ॥ జాత్యాశిష్టోపివిబుధోగురుర్భవితుమర్హతి । కర్మాశిష్టస్తు కుత్రాపిన గురుత్వమవాప్నుయాత్ ।౫౪ ॥ధర్మోద్దేశేనలోకేస్మిన్గురూన్గృహ్ణన్తికేచన।అర్థోద్దేశేనకేచిచ్చకామోద్దేశేనకేచన॥ తేషాన్తత్తత్ఫలాసిద్ధౌగురుశుశ్రూషణాదికం। యథావృథాతథామోక్షోద్దేశే నారాధనంగురోః ।౫౬। తస్మాద్విధర్మానాచార్యాన్పూర్వకాంస్త్వంపరిత్యజ । గౌణాచార్యానపిశ్వశ్రూస్తత్యాజజనకోమమ ।౫౭। వైధర్మ్యం మయ్యభూత్కించిద్విద్యతేవాంజనాసుత।భవిష్యతియదిప్రాజ్ఞతదారభ్యతుమాన్త్యజ।౫౮। జ్ఞానంసిధ్యతు తేనో వా శుభాచారాన్నతుత్యజ । శ్రేయోహానింక్వచిన్నైవకస్యచిచ్ఛుభకారిణః ।౫౯। శ్రుత్యుక్తాఖిలవిద్యానాం నిపుణోపినిరూపణే। స్వాచారరహితోమూర్ఖఇతినిశ్చినుమారుతే । ౬౦ ।స్వధర్మైర్గాప్యతేవిద్యాసాయుద్ధవేదాన్తవాక్యజా ప్రణమ్యవాతస్త్వన్నిత్యంస్వధర్మనిరతోభవ ।౬౧।శ్రుతిస్మృతిసమీరితానతిరహస్యధర్మాన్స్ఫుటంతవశ్రుణవతోధునాకిమపినైవవేద్యాన్తరం।తథాపిమయితేగురౌశుచితిశతేపిచాష్టోత్తరే స్వధర్మచరణేతథాభవతుభక్తిరవ్యాజతః॥ ౬౨ । సమస్తజనమోహినీసకలలోకహేతుఃపరామహాభవభయంకరీవిరతిబోధధిక్కారిణీ।సురేన్ద్రవిధిదుస్తరాయమభటాతిఘోరాఖిలస్వధర్మహతికారిణీజయతిసాహిమాయామమ-౬౩-అతఃప్రతిపదశ్చితత్తరణహేతుభూతామమస్మృతిర్భవతుమారుతేసకలభీతివిధ్వంసినీ- యయైవసురసత్తమాఅపిభవాబ్ధిపారంగతాస్స్వబోధసుఖనిర్భరాః పరమగుశ్చితన్మేపదం। ౬౪। శ్రోతవ్యం నిఖిలంశ్రుతంమమముఖాద్భక్త్యాత్వయామారుతేతత్సర్వంసఫలంకురుష్వమననాద్ధ్యానాచ్చతీవ్రాత్స్వయం । ఏషామేగురుదక్షిణా ప్రియతమాతత్త్వార్థసంవర్ధినీనోచేమాపరభీజవాపినఇవక్లేశాయమేమదవ్వచః। ౬౫॥ స్నేహాతిరేకాదమలాత్మబోధేనుమామేవమాశంకితమున్యథాత్వం । సర్వార్థవిద్వానధునాతు ధీమన్మరుత్సుతాసీతిహిసాధుమన్యే * * * * * * *(౬౬

ఇతిశ్రీతత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసు
శ్రీరామగీతాసూపనిషత్సు విద్యాసన్తతిగురుతత్వనిరూపణంనామ సప్తదశోధ్యాయః॥

*హనూమాన్*భగవంస్త్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతవ్య మఖిలంశ్రుతం।తథాపిమేత్వదుక్తార్థ శుశ్రూషాజాయతే పునః।౧। తస్మాత్త్వముక్తపూర్వార్థసంగతీస్సంగ్రహేణమే। సకృత్స్మారయమన్నాథధారణార్థం యథాక్రమం।౨ *శ్రీరామః*వేదాన్తేషుసమస్తేషు తథాభాగత్రయేపిచ ।అష్టోత్తరశతస్యాదౌ ప్రామాణ్యంముఖ్యమీరితం ।౩। అథసచ్చిత్సుఖానన్తబ్రహ్మజ్ఞానోదయాత్పరం। తాదాత్మ్యాభ్యాసయోగశ్చకర్తవ్యఇతినిశ్చితం।౪। తతఃప్రారబ్ధవజ్జీవన్ముక్తలక్షణమీరితం। పశ్చాద్విదేహముక్తస్యనిష్ప్రారబ్ధస్యలక్షణం ।౫। వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనోనాశాదికన్తతః। సప్తభూమీవిచారశ్చ ప్రకృతస్తదనన్తరం।౬। అథదృశ్యానువిద్ధాది షట్సమాధినిరూపణం। అథవర్ణాశ్రమాచారవ్యవస్థాపనమద్భుతం।౭। తతస్సఞ్చితపూర్వాణాం విభాగఃకర్మణామథ।కర్మిభక్తజ్ఞానియోగి గుణత్రయనిరూపణం-౮- త్వదధైర్యనిమిత్తాత్మ విశ్వరూపప్రబోధనం- తారకప్రణవస్యాథమాత్రాభేదనిరూపణం -౯- చతుర్వేదరహస్యార్థమహావాక్యార్థబోధనం - తతశ్చమూలాధారాదినవచక్ర వివేచనం -౧౦ -అణిమాద్యష్టసిద్ధీనాన్దూషణఞ్చతతఃపరం - విద్యాసన్తతివిజ్ఞానగురుతత్త్వావబోధనం-౧౧ - ఏవంగీతామహాశాస్త్రం మమతేకపినాయక - ప్రో

క్తంసమస్తవేదాన్తరహస్యార్థైకగర్భితం -౧౨- తీర్థక్షేత్రోత్సవభ్రాన్తిర్నృణాంస్యాదథమాధమా- మన్త్రాణాం వివిధానాఞ్చచిన్తాస్యాదధమాకపే -౧౩- ద్వాత్రింశద్దశవేదాన్తచిన్తనంమధ్యమంభవేత్- అష్టోత్తరశతప్రోక్త తత్వచిన్తనముత్తమం -౧౪- సర్వవేదాన్తగూఢార్థవిశదీకరణక్షమే - అస్మిన్గీతామహాశాస్త్రేచిన్తనంతూత్తమోత్తమం॥ ఇయంగీతాత్వయాలబ్ధాగోపనీయాప్రయత్నతః - అస్యాంభక్తివిహీనస్యనకిఞ్చిద్వక్తుమర్హసి -౧౬- ఏవంశ్రీరామవచనసుధాధారాంభృశంపిబన్ । హనూమాన్ బాష్పపూర్ణాక్షస్సగద్గదమువాచహ ।౧౭। హనూమాన్ । శ్రీరామమత్సంసృతిజార్తిహారిన్ శ్రీజానకీనాథసరోజనేత్ర। శ్రీమద్వసిష్ఠాదిమహర్షిసేవ్యశ్రీనాథమన్నాథకిమద్యవక్ష్యే ॥౧౮॥ గీతామృతాస్వాదనమత్తచిత్తేవక్తవ్యమద్య ప్రతిభాతినోమే। తథాపితేత్యద్భుతతత్వనిష్ఠాచిన్తాఃప్రవృత్తాత్వరయన్తివాచం -౧౯- గీతాశ్శ్రితాబహ్వ్య ఇతఃపురస్తాచ్ఛ్రీరామతత్వప్రతిపాదయిత్ర్యః అస్యాస్తుసర్వా అపికోటికోటిభాగేనతుల్యాఇహనేతిమన్యే -౨౦- శ్రీరామగీతామృతపానతృప్తస్తృణీకృతేన్ద్రోవిజరోవిమృత్యుః. అహంవిశోకోవిజిఘత్సఏషస్వస్థోపి పాసోస్మికిమన్యదాప్యం -౨౧- యద్భవం గన్ధమాత్రంవానవాసయసిమయ్యతః - భగవన్నితిసంబోధంమన్యేసార్థమహంప్రభో-౨౨- జన్మాన్తరసహస్రేషునిష్కామసుకృతానిమే- యానితేషామిమాంగీతాంరామమన్యేమహత్ఫలం-౨౩- యథాభవత్పదాంభోజరేణుంధృత్వాత్మమస్తకే- దుస్తరాంభోనిధిస్తీర్ణస్తథాచభవవారిధిః -౨౪- పితామర్కటజాత్యాచచపలత్వంసదామమ ,తత్సర్వఞ్చవ్యపోహ్యాశువైశ్చల్యమకరోరహో- కిమత్రబహునోక్తేనధన్యఏవాస్మిరాఘవ - తథాపినభవేద్యేనకృతజ్ఞత్వక్షతిర్మమ -౨౬- సద్గురోప్రార్థయామ్యద్యతదేవాజస్రచిన్తనం - చతుర్ముఖసురేన్ద్రాదినతయోస్త్వత్పదాబ్జయోః -౨౭-ఏవంహనూమతాప్రోక్తశ్శ్రీరామఃకరుణానిధిః - ప్రోవాచసస్మితంవాక్యంస్నిగ్ధంసూక్ష్మార్థగర్భితం -౨౮- శ్రీరామః - మేభక్తాఅభవంస్తథైవబహవశ్శిష్యాశ్చపూర్వాంకపేతేష్వేకోపి మయానదృష్టఇహయల్లోకేక్వచిత్త్వాదృశః- తద్వేదాన్తరహస్యగర్భితమహాగీతోపదేశార్హతాంమత్వాకేవలమేవతేనిగదితాగోప్యాత్వయాయత్నతః -౨౯- ఆత్మానంస్వరణింవిధాయసకలానీశాదిముక్త్యన్తిమాన్వేదాన్తానపిచోత్తరారణిమయంజాతస్తుగీతానలః-సత్తర్కోన్మథనాత్స్వదార్తిసమిధందగ్ధ్వాజ్వలంస్తేహృదిత్వద్వాగ్ఘ్యాయసమస్త సజ్జన భవారణ్యందహత్వాశ్రితం -౩౦- శిష్టాశిష్టసురాసురైర్గ్రథనతో వేదాన్తదుగ్ధోదధౌచిన్తావాసుకి బుద్ధిమన్దరగిరేర్దుశ్శాస్త్రహాలాహలం - పీత్వాజాతమహంత్రినేత్రఉమయాయుక్తో చిరాత్సితయామద్గీతామృతమేతదస్మిభవతేదత్వాసురేభ్యస్సఖీ-౩౧- మద్గీతామృతమాగళంపిబతియస్తస్యాన్యశాస్త్రైఃఫలంకింవాదేశిక దేవతాన్తరనతిస్తోత్రాదిభిఃపూజనైః - కిన్దుగ్ధోదధిజామృతేనసుతరాంపీతేనవామారుతే దేవానాముపచర్యతేహ్యమరతానోపీతగీతస్యతు -౩౨- పీతగీతామృతస్త్వన్తుచిరజీవిత్వమేష్యసి - నచాసురకృతా పీడా భవిష్యతితవానఘ ॥౩౩॥హనూమన్నావయోరేతంసుసంవాదసుధారసంకర్ణాభ్యామాదరేణైవయేపిబన్తినరోత్తమాః॥ యేత్రత్యాధ్యాయమేకంవాశ్లోకంశ్లోకార్ధమేవవాపఠన్తినిత్యంనియమాదహన్తన్మోక్షలగ్నకః ॥౩౫॥ సర్వలక్షణయుక్తేనత్వయాప్రీతోహిమద్గురుః । ఏవంకదాత్వఞ్చిమ్యేణభవిష్యామ్యఞ్జనాసుత ॥ ౩౬॥ ఇత్యుక్త్వా భగవాన్రామశ్శిష్యన్తంపవనాత్మజం । ఆలిలింగేస్వయంవేగాదశ్రుపూర్ణాక్షిపంకజః * * * *(౩౭)

—ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యప్రథమపాదేసర్వవేదరహస్యార్థాసుశ్రీరామగీతాసూ—

—పనిషత్సుసర్వాధ్యాయసంగతినిరూపణన్నామాష్టాదశోధ్యాయః—

౪౬|౫౧|౬౫॥౫౦|౫౫|౬౬|౫౦|౫౭॥౫౨|౫౪|౪౨|౩౫॥౯౯|౭౩॥౫౯|౬౬|౩౭| ఆహత్యశ్లోకాః|(౧౦౦౦)

శ్రీరామగీతాసమాప్తా

బ్రహ్మ వనవాసైకరసికా మునయస్సద్గురోః పురా - ఉక్తపూర్వాఖిలాధీశ శ్రీరామాలింగనేచ్ఛవః ।౧। అథ వన్నితియత్త్వవిమిషసంగ్రహేణ శ్రుతం మయా ౹ తదద్య మే సవిస్తారం బ్రూహి సర్వజ్ఞ శంకర ।౨। శ్రీగురుమూర్తిః॥ పురా హి శ్రీమహావిష్ణుం సచ్చిదానన్దవిగ్రహం - శ్రీరామచన్ద్రం సర్వాంగసున్దరం సద్గుణాకరం ।౩। సర్వజ్ఞం సర్వలోకేశం సర్వశక్తిసమన్వితం । సర్వాన్తర్యామిణం సర్వభక్తవత్సలమద్భుతం ।౪। ఆలోక్య మునయస్సర్వే రుద్రాద్యా వనవాసినః అత్యాశ్చర్యయుతా ఊచుస్స్వాభీష్టం పంకజోద్భవ।౫। మునయః॥ లౌకికానన్దహీనా నో మన్యన్తే లౌకికా జనాః -- త్వత్త్వామవద్యజన్మానఆలింగామో వయం ప్రభో ।౬। అద్భుతో విషయానన్దస్త్వదాలింగనసంభవః - దద్యాన్నిర్విషయానన్దం స్వయమేవ చనః ఖలు ।౭। స తు ప్రాసాదపర్యంకవిహారాదిసముద్భవః - ఆనన్దో దుఃఖభూయిష్ఠ ఇతరైర్యో ను భూయతే ।౮। శోకమోహజరామృత్యుజననాద్యేకకారణైః - తాదృశైర్విషయానన్దైర్మన్యన్తాం నాన్యతాం జడాః ।౯। వయం తు శోకమోహాదిసర్వానర్థనివర్తకాన్ - త్వదీయాలింగనానన్దాన్ ప్రార్థయామో రఘూత్తమ।౧౦- *శ్రీరామః* కృష్ణావతారే మేయోఽయం యుగాన్తరభవిష్యతి - భూత్వాలింగత సర్వే చ గోపికాస్స్వేచ్ఛమన్వహం-౧౧-మునయః। అన్యే యే వతరాస్తే హి గోపయోషాశ్చ నః కురు-అన్యోన్యం విగ్రహం ధార్యన్త వాం గస్పర్శనాదిహ -౧౨- శశ్వత్ప్రార్థయితాస్మాకం గృహ్ణామో వతరాన్వయం - రుద్రాదీనాం వచశ్శ్రుత్వా ప్రోవాచ భగవాన్ స్వయం -౧౩- అంగ సంగం కరిష్యామి భవద్వాక్యం కరోమ్యహం - ఇతి శ్రీరామవచనం శ్రుత్వా తే మునయో బ్రువన్ -౧౪. అనేన వచనేనైవ తేసుధాస్యన్ది నావయం - కృతకృత్యా భవామోఽద్య రామచన్ద్ర దయానిధే ౹౧౫- శ్రీగురుమూర్తిః* మోనన్దః పరమానన్దో యశోదా ముక్తిగేహినీ - మాయా సా త్రివిధా ప్రోక్తా సత్వరాజసతామసీ -౧౬- ప్రోక్తా చ సాత్వికీ రుద్రే భక్తే బ్రహ్మణి రాజసీ - తామసీ దైత్యపక్షేషు మాయా త్రేధా హ్యుదాహృతా -౧౭- అజాయా వైష్ణవీ మాయా జప్యేన చ సుతా సురా- దేవకీ బ్రహ్మపుత్రా సా యా వేదైరుపగీయతే -౧౮- నిగమో వసుదేవో యో వేదార్థం కృష్ణరామయోః - స్తువన్తి సతతం యస్తు సోవతీర్ణో మహీతలే -౧౯- వనే బృన్దావనే క్రీడన్ గోపగోపీసురైస్సహ- గోప్యో గావ ఋచస్తస్య యష్టికా కమలాసనః -౨౦-వంశస్తు భగవాన్ రుద్రశ్శృంగమిన్ద్రస్స్వఘాసురః। గోకులం వనవైకుణ్ఠం తాపసాస్తత్ర తే ద్రుమాః -౨౧- లోభక్రోధభయా దైత్యాః కలికాలస్తిరస్కృతః - గోపరూపో హరిస్సాక్షాన్మాయావిగ్రహధారిణః॥ దుర్బోధం కుహకస్తస్య మాయయా మోహితం జగత్ - దుర్జయా సాసురైస్సర్వైర్ధృష్టిరూపో భవేద్ద్విజః-౨౩- రుద్రో యేన కృతో వంశస్తస్య మాయా జగత్కథం - బలం జ్ఞానం సురాణాం వై తేషాం జ్ఞానం హృతం క్షణాత్ -౨౪. శేషనాగో భవేద్రామః కృష్ణో బ్రహ్మైవ శాశ్వతం - అష్టావష్టసహస్రే ద్వే శతాధిక్యా స్త్రియస్తథా - ఋచోపనిషదస్తా వై బ్రహ్మరూపఋచస్స్త్రియః - ద్వేషశ్చాణూరమల్లోయం మత్సరో ముష్టికో జయః -౨౬. దర్పః కువలయాపీడో గర్వో రక్షః ఖగో బకః - దయా సా రోహిణీ మాతా సత్యభామా ధరేతి వై -౨౭- అఘాసురో మహావ్యాధిః కలిః కంసస్స భూపతిః - శమో మాత్యస్సుదామా చ సత్యాక్రూరోద్ధవో దమః -౨౮. యశ్శంఖస్స స్వయం విష్ణుర్లక్ష్మీరూపో వ్యవస్థితః - దుగ్ధసిన్ధౌ సముత్పన్నో మేఘఘోషస్తు సంస్మృతః -౨౯- దుగ్ధోదధికృతస్తేన భగ్నభాణ్డో దధిగ్రహే - క్రీడతే బాలకో భూత్వా పూర్వవత్సుమహోదధౌ - ౩౦ - సంహారార్థఞ్చ శత్రూణాం రక్షణాయ చ సంస్థితః । కృపార్థే సర్వభూతానాం గోప్తారం ధర్మమాత్మజం ॥౩౧॥ యత్సృష్టమీశ్వరేణాసీత్తచ్చక్రం బ్రహ్మరూపధృక్ । జయన్తీసంభవో వాయుశ్చమరో ధర్మసంజ్ఞితః ॥౩౨॥ యస్యాసౌ జ్వలనాభాసః ఖగరూపో మహేశ్వరః । కాశ్యపోలూఖలః ఖ్యాతో రజ్జుర్మాతాదితిస్తథా ॥ ౩౩। చక్రం శంఖశ్చ సంసిద్ధం బిన్దున్తం సర్వమూర్ధని । యావన్తి దేవరూపాణి వదన్తి విబుధా జనాః।౩౪॥ నమన్తి దేవరూపేభ్య ఏవమాదిన సంశయః। గదా చ కాళికా సాక్షాత్సర్వశత్రునిబర్హిణీ ।౩౫॥ ధను

శ్నైష్టంస్వమాయాచశరతాఙ్లస్సుభోజనః। అబ్జకాణ్డంజగద్బీజంధృతంపాణౌస్వలీలయా ॥౩౬॥ గరుడోవటభాణ్డీర
స్సుదామానారదోమునిః। బృన్దాభక్తిఃక్రియాబుద్ధిస్సర్వజన్తుప్రకాశినీ॥౩౭॥ తస్మాన్నభిన్నంనాభిన్నమాభిర్భిన్నోనవైవి
భుః। భూమావుత్తారితంసర్వంవైకుణ్ఠంస్వర్గవాసినాం ॥౩౮॥ తాపత్రయాత్మకందుఃఖంయాం యజన్తస్తరన్తిచ । మృ
త్యుంతరన్తిముక్తిఞ్చలభన్తేతాంమహాపురీం ॥౩౯॥ సంప్రాప్యమథురాంరమ్యాంసదా బ్రహ్మాదివన్దితాం। శంఖచక్ర
గదాశార్ఙ్గరక్షితాంముసలాదిభిః ॥౪౦॥ నిత్యోత్సవయుతఃకృష్ణస్త్రీభిశ్శక్త్యాసమాహితః। రామానిరుద్ధప్రద్యుమ్నై
రుక్మిణ్యాసహితోవిభుః ॥౪౧॥ చతుశ్శబ్దోభవేదేకో హ్యోంకారశ్చాప్యుదాహృతః। చతుర్భిశ్చ యథాదేవైరేకోదే
వఃప్రకీర్తితః ॥౪౨॥ సపతోనన్తచిదూపోగోపాలఃపార్థ్వకేనవై। పృష్టోబ్జయోనినాప్రాహ కామప్రశ్నవరప్రదః ॥
మథురాయాంస్థితిర్బ్రహ్మన్ సర్వదామేభవిష్యతి।శంఖచక్రగదాపద్మవనమాలాధరస్యవై॥౪౪॥విశ్వరూపంపరంజ్యో
తిస్స్వరూపంరూపవర్జితం ।మథురామణ్డలేయస్తుజంబూద్వీపస్స్థితోపివా॥౪౫॥అర్చయేత్ప్రతిమాంమాఞ్చ సమేప్రియ
తరోభువి । తస్యామధిష్ఠితఃకృష్ణరూపీపూజ్యస్సదాత్వయా॥౪౬॥ చతుర్ధాస్యావతారాశ్చభేదత్వేన యజన్తిమాం -
యుగానువర్తినోలోకాయజన్తీహసుమేధసః ॥౪౭॥ గోపాలంసానుజంకృష్ణంరుక్మిణ్యాసహితత్పరం - గోపా లో
హమజోనిత్యః ప్రద్యుమ్నోహంసనాతనః ॥౪౮॥ రామోహమనిరుద్ధోహమాత్మానంహ్యర్చయేద్బుధః - మయో
క్తేనసవ్యథర్మేణనిష్కామ్యేనవిభాగశః - ౪౯- తైరహంపూజనీయోవైభద్రకృష్ణనివాసిభిః-తద్ధర్మగతిహీనాయేతస్యాం
మయిపరాయణాః-౫౦-కలినాగ్రసితాయేవై లేషాన్తస్యామవస్థితిః - యథాత్వంసహపుత్త్రైస్తుయథారుద్రోగణైస్స
హ॥౫౧। యథాశ్రియాభియుక్తోహంతథాభక్తోమమప్రియః । ఏవంశ్రుత్వాబ్జయోనిస్సంప్రాహతం రుక్మిణీపతిం ।౫౨॥
దేవైశ్చతుర్భిరేవస్యాత్కథమేకాక్షరంతథా । యదాశ్రుతంకథంభూతమనేకాక్షరమచ్యుత।౫౩। శ్రీకృష్ణః ॥ ఏక
మాసీత్పరంబ్రహ్మపూర్వమేవాద్వితీయకం ।తస్మాదేకాక్షరంజాతమవ్యక్తంచమహత్తతః । ౫౪ ॥ అహంకారస్తతస్త
స్మాత్పఞ్చమాత్రాణ్యతోపిచ । భూతానిపఞ్చభిస్తైస్తదావృతఞ్చాక్షరంసదా॥ ౫౫ ॥ ఓంకారస్సోహమేవాస్మి కూ
టస్థోస్మ్యజరోమరః। అభయోస్మ్యమృతోబ్రహ్మనిత్యముక్తోస్మినిష్కళః ॥ ౫౬ ॥ చిత్స్వరూపస్తుతద్బ్రహ్మ ప్రకాశం
వ్యాపకన్తథా । సత్తామాత్రంనిరాకారన్నిరాధారన్నిరఞ్జనం॥ ౫౭॥ ఏకమేవాద్వితీయంస్యాన్మాయయాహిచతు
ష్టయం। చతుష్పాదమృతంరూపంవిద్యయాభూద్యథామమ । ౫౮ ॥ రోహిణీతనయోవిశ్వోహ్యకారాక్షరసంభవః।
తైజసస్స్వనిరుద్ధస్స్యాదుకారాక్షరసంభవః । ౫౯ । ప్రద్యుమ్నః ప్రాజ్ఞసంజ్ఞశ్చ మకారాక్షరసంభవః - అర్ధ
మాత్రాత్మకసోస్మితుర్యోహంకృష్ణనామకః ॥౬౦॥యస్మిన్మయిసమస్తఞ్చజగదేతచ్చరాచరం-జీవేశ్వరాదికస్సిత్య
చైతన్యేసుప్రతిష్ఠితం ॥౬౧। మదాత్మికాజగత్కర్త్రీమూలప్రకృతిరుక్మిణీ -సంవృతాగోపికాభిశ్చశ్రుతిభ్యోజ్ఞానసంగ
తః।౬౨। స్త్రీమోంకారస్యచైకత్వంవదన్తిబ్రహ్మవాదినః-మథురాయాంవిశేషేణమాంధ్యాయన్మోక్షమశ్నుతే॥౬౩॥
అష్టపత్రంవికసితంహృత్పద్మంతత్రసంస్థితం - దివ్యధ్వజాతపత్రైస్తుచిహ్నితఞ్చరణద్వయం ।౬౪। చతుర్భుజంశం
ఖచక్రశార్ఙ్గపద్మగదాన్వితం - సుకేయూరాన్వితంబాహుంకణ్ఠమాలాసుశోభితం ॥౬౫॥ ద్యుమత్కిరీటమభ
యంస్ఫురన్మకరకుణ్డలం - హిరణ్మయంసౌమ్యతనుంస్వభక్తాయాభయప్రదం ॥౬౬॥ ధ్యాయేన్మనసిమాన్నిత్యంవేణు
శృంగధరన్తువా । మథ్యతేతుజగత్సర్వంబ్రహ్మజ్ఞానేనయేనవా ॥౬౭॥ మత్సారభూతంయద్యత్స్యాన్మథురాసా నిగ
ద్యతే। అష్టదిక్పాలసంస్థానంపద్మంవికసితంజగత్॥౬౮॥ సంసారార్ణవసఞ్జాతంసేవితంమమమానసే। చన్ద్రసూర్యత్వి
షాదివ్యోధ్వజోమేరుర్హిరణ్మయః॥౬౯॥ ఆతపత్రంబ్రహ్మలోకమథోర్ధ్వఞ్చైర్ణవంస్మృతం। శ్రీవత్సఞ్చస్వరూపఞ్చ
వర్తతేలాఞ్ఛనైస్సహ ॥౭౦॥ శ్రీవత్సలక్షణన్తస్మాత్కథ్యతేబ్రహ్మవాదిభిః । యేనసూర్యాగ్నివాక్చంద్రతేజసా

స్వస్వరూపిణా॥౭౧॥ వర్తతే కౌస్తుభాఖ్యన్తం వదన్తిశమమానినః । సత్వంరజస్తమ ఇతిహ్యహంకారశ్చతుర్భుజః॥౭౨॥
పఞ్చభూతాత్మకంశంఖంకరేరజసి సంస్థితం। బాలస్వరూపమత్యన్తం మనశ్చక్రంనిగద్యతే॥౭౩॥ ఆద్యామాయాభవేచ్ఛార్
ఙ్గంపద్మంవిశ్వకరేస్థితం । ఆద్యావిద్యాగదావేద్యాసర్వదామేకరేస్థితా ॥౭౪॥ ధర్మార్థకామకేయూరైర్దివ్యై
ర్దివ్యమన్త్రైరితైః । కణ్ఠన్తునిర్గుణంప్రోక్తంమాల్యతేచాద్యయాజయా ॥౭౫॥ మాలానిగద్యతే బ్రహ్మంస్తవశుద్ధైర్నిస్తుమా
నసైః। కూటస్థం సత్యరూపఞ్చ కిరీటంప్రవదన్తిమాం ॥౭౬॥ క్షరోత్తరంప్రస్ఫురన్తంస్మృతంకుణ్డలయుగ్మకం। ధ్యాయే
న్మమప్రియంనిత్యంస మోక్షమధిగచ్ఛతి ॥౭౭॥ ముక్తోభవతియస్తస్మైస్వాత్మానఞ్చదదామ్యహం । ఏతత్సర్వంభవిష్య
త్యైవమయాప్రోక్తంవిధేతవ ॥౭౮॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥బ్రహ్మన్నుక్తప్రకారేణ శ్రీకృష్ణేభక్తవత్సలే ।మధురాయాంని
వసతిసర్వలోకహితేరతే ॥౭౯॥ ఏకదాహ్యుద్ధవోధీమాన్కృష్ణసేవాపరాయణః। వివేకాదిగుణైర్యుక్తఃపప్రచ్ఛశ్రీ
హరింగురుం ॥౮౦॥ ఉద్ధవః॥ సర్వజ్ఞకరుణాసిన్ధోభక్తవత్సలకేశవ । సంసారమోక్షసిద్ధ్యర్థం ప్రష్టుకామోస్మికి
ఞ్చన ।౮౧। వాక్యైస్తుత్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్రితపూర్వైరిదమ్మయా ।విదితంనిత్యమనసైరహోరాత్రికృతైఃప్రభో
సగుణంనిర్గుణఞ్చేతితవరూపద్వయంభవేత్।తత్రాద్యంచిత్తశుద్ధ్యర్థముపాస్యమిదమద్భుతం,౮౩,తపోభిర్బహుభిర్దృశ్యం
పూర్వజన్మకృతైర్వపుః- శంఖచక్రాదిసంయుక్తంనీలాభ్రశ్యామళంశుభం ,౮౪- అన్యత్తునిర్గుణంనిత్యం సచ్చిదాన
న్దలక్షణం। అఖణ్డంపూర్ణమద్వైతంజ్యోతిషాంజ్యోతిరవ్యయం ॥౮౫॥ సర్వవేదాన్తసంసిద్ధంజరామరణవర్జితం । ని
ష్కళంనిష్క్రియంశాన్తంనిరవద్యంనిరఞ్జనం॥౮౬॥ అదేశ్యన్తదగోత్రన్తదస్థూలత్వాదిలక్షణం । పాప్మాదిదోషరహి
తమగ్రాహ్యఞ్చక్షురాదిభిః ॥౮౭॥ జీవానామీశ్వరాణాఞ్చతజ్జన్మాద్యేకకారణం। నిర్వికారంపరంబ్రహ్మతతోన్యత్స
కలంమృషా ॥౮౮॥అస్మాచ్చనిర్గుణాదన్యదరూపంద్వంద్వవర్జితం। భేదాభేదోభయాతీతమవాఙ్మనసగోచరం ॥౮౯॥
జీవన్ముక్తస్యదేహాన్తేస్వయమేవావశిష్యతే। తత్పారబ్ధవతాపుంసా నగ్రాహ్యఞ్చకథఞ్చన ॥౯౦॥ మధ్యమంయ
చ్చిదానన్దస్వరూపంప్రోక్తమద్భుతం। అవ్యక్తమహదాదీనాంతదనన్యత్వమిష్యతే ॥౯౧॥ అతస్త్వమేవసర్వేమీలోకా
భూరాదయఃపరే। త్వమేవసర్వవేదాశ్చత్వమేవస్మృతయోఖిలాః ॥౯౨ ॥త్వమేవాసీతిహాసాశ్చపురాణాన్యాగమాఅ
పి। విరిఞ్చశ్చత్వమేవాసి విష్ణుశ్చత్వంశ్రియఃపతిః ॥౯౩॥ శివశ్చగిరిజాకాన్తస్త్వమేవాసిజనార్దన। ఇన్ద్రాదయోష్ట
దిక్పాలాస్త్వమేవాప్యసురాఅపి॥౯౪॥ త్వమేవాసురయక్షాశ్చజీవాస్సర్వేత్వమేవచ। కర్తాకారయితాత్వఞ్చకరణాని
త్వమేవహి ॥౯౫॥ దృశ్యతేశ్రూయతేయద్యత్క్రియతేభుజ్యతేపిచ। తత్తత్సర్వంత్వమేవాసి త్వత్తోన్యన్నైవకిఞ్చన॥
మదీయాశ్చత్వమేవాసిపుత్రవిత్తాదిబాన్ధవాః । త్వమేవాహఞ్చసర్వాత్మం స్త్వత్తోనాన్యోస్మికశ్చన ॥౯౭॥ ఏవమద్వై
తసిద్ధాన్తంజానామిత్వదనుగ్రహాత్। ఇతఃపరన్నకిఞ్చిచ్చవేద్యమస్తిమమప్రభో ॥౯౮॥ ఏకవిజ్ఞానమాత్రేణసర్వంజ్ఞాతం
మయాస్ఫుటం। నాత్రసన్దేహలేశోపిజాయతేమమచేతసి । ౯౯।తథాపిదహ్యమానస్యసదాతాపత్రయేణమే - ఆధ్యా
త్మికాదినానైవజ్ఞానానన్దోవిజాయతే -౧౦౦- ఇన్ద్రియాణియథాపూర్వంశ్రోత్రాదీనిదశాపిచ - సజ్జన్తేవిషయేష్వత్ర
బహుదుఃఖైకహేతుషు -౧౦౧- జానామిచమహాదుఃఖహేతవోవిషయాఇతి - నతుతాన్యుపసంహర్తుమహంశక్నో
మిసర్వథా -౧౦౨- ఏకత్వజ్ఞానినశ్శోకమోహాభావస్స్మృతీరితః -సోహ్యోమద్విషయేజాతఇదానీన్తునిరర్థకః ॥౧౦౩॥
అహోవాక్యైస్త్వదాత్మత్వంసతోవిమృశతోపిమే- బలాత్పతన్తివిషయేష్విన్ద్రియాణ్యఖిలానిచ -౧౦౪- యదన్త
రిన్ద్రియంప్రోక్తంకింవక్ష్యేదాష్ట్యమస్యచ • త్వదాత్మజ్ఞానవదపిధావతీతస్తతోజవాత్ -౧౦౫- బహుదుఃఖైకహే
తూనాంవిషయాణాముపార్జనే -ఉపాయాన్వివిధాన్నిత్యమేకాగ్రఞ్చిన్తయత్యపి -౧౦౬- అవివేకిషుయేసన్తిరాగద్వే
షభయాదయః - తేత్వదాత్మైక్యవిజ్ఞానవతిమయ్యపిసన్త్యహో -౧౦౭-సర్వసామ్యంస్వరూపస్యప్రవదామిస్మరామి

చ - క్రియాయాస్తు భవత్యేవ వైషమ్యం మమ సద్గురో -౧౦౮- జాయతే మిత్రపక్షేషు రాగస్సన్తతమాత్మనః - అన్యత్ర శత్రుపక్షేషు ద్వేషశ్చ ప్రబలో హరే -౧౦౯- పరైశ్వర్యగుణోత్కర్ష శ్రవణే జాయతే పి చ - అసూయా బ్రహ్మవిదుషః కుత ఏవంవిధా గుణాః -౧౧౦- శ్రీభగవాన్- శ్రవణాన్మననాద్వాపి యద్వాక్యార్థస్య విజాయతే -తస్మాజ్జ్ఞానాన్నేన్ద్రియాణి శమం ప్రాప్నుయురుద్ధవ-౧౧౧- మదాత్మైకత్వవిజ్ఞానం జాతమప్యసంశయం - శోకమోహాదికం కస్యాప్యపనేతుం న శక్నుయాత్ -౧౧౨- మననోదితవిజ్ఞానసంపన్నా యే మనీషిణః - ఏకాన్తసేవయా నిత్యం కుర్వన్తి మదుపాసనాం -౧౧౩- త ఏవ సమ్యగ్విజ్ఞాన సంపన్నా నిర్విపర్యయాం -వశీకృతేన్ద్రియాశ్శాన్తా భవేయుస్సమదర్శినః-౧౧౪-యన్నిదిధ్యాసనాభిఖ్యం మదుపాసనమీరితం - తన్నాచరితమేతావత్త్వయా తస్మాన్న శామ్యసి-౧౧౫- అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోస్మి నిర్మలోస్మి వినిశ్చలః - నిష్కళోస్మి నిరీహోస్మి నిర్గుణోస్మి నిరామయః -౧౧౬- సచ్చిదానన్దపూర్ణోస్మి ప్రశాన్తవిషయోస్మ్యహం . కేవలాద్వయరూపోస్మి సమోస్మి జ్యోతిరస్మ్యహం -౧౧౭. నిర్విశేష స్వరూపోస్మి మాయావిద్యాది వర్జితః -పఞ్చకోశవిదూరోస్మి పఞ్చప్రాణాదివర్జితః -౧౧౮- సర్వాధారోస్మి సత్యోస్మి ప్రచురానన్దసాగరః - సర్వనామ విహీనోస్మి సర్వరూపవివర్జితః -౧౧౯- బ్రహ్మనామాస్మి చిద్రూప స్సర్వజీవాదికారణం - నానావికారహీనోస్మి చైతన్యాత్మాస్మి నిర్భయః-౧౨౦-ఇత్యభేదానుసన్ధానలక్షణం మదుపాసనం- యదా కరిష్యసి ప్రాజ్ఞ తదా రభ్య వశీభవేః-౧౨౧-మదుపాసననిష్ఠస్య వశ్యస్స్వేన్ద్రియత్వతః - నస్యాద్విషయభోగేచ్ఛా రాగద్వేషాదికం న చ. ౧౨౨ సర్వత్ర సమబుద్ధిశ్చ శోకమోహాదిహీనతా - మదాత్మోపాసకస్యైవ సంభవేన్నేతరస్య తు .౧౨౩- చిదానన్దమదాత్మైక్యోపాసనాచరణం వినా - దృష్ట్వా శ్రుత్వాథ మత్వా వా శతకృత్వో న శామ్యసి - ౧౨౪ - ఇన్ద్రియోపశమస్స్వేచ్ఛే జ్ఞానమాత్రేణ కస్యచిత్ - పీత్వా రుచికాంశాన్త పిపాసస్స్యాత్తదోద్ధవ -౧౨౫ - అన్తరిన్ద్రియమత్తేభం మదైక్యోపాసనాంకుశాత్ - వినా ముముక్షుర్యన్తాక్వ కస్మాదత్ర నివర్తయేత్ -౧౨౬- మనోగిరిం కథం భిన్ద్యాన్ముముక్షుసురనాయకః - అఖణ్డసచ్చిదానన్ద మదుపాస్తిపవేర్వినా-౧౨౭- మనశ్శత్రుభయం విద్వద్యుయుత్సుస్సన్త్యజేత్కథం వినైవేహ పరానన్ద మదుపాసన కఞ్చుకం-౧౨౮- మదైక్యోపాసనాహీనా అద్వైతజ్ఞానినోపి వా - సాంసారికం మహద్దుఃఖం ప్రాప్నుయుర్నాత్ర సంశయః -౧౨౯- అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణ కృతార్థత్వం బ్రువన్తి యే - అభేదధ్యానహీనాస్తే మన్తవ్యాః పశుభిస్సమాః -౧౩౦- ఆత్మైక్యధ్యానరాహిత్యాత్సదా విక్షిప్తచేతసః - అద్వైతజ్ఞానినో హన్త భ్రమన్త్యర్థాఙ్గనాతురాః .౧౩౧- పుత్రదారాది వైవశ్యాత్సదా క్లిశ్యన్తి యే నరాః - అభేదోపాస్తిహీనత్వాదద్వైతజ్ఞానినో హతాః ।౧౩౨। నిర్విశేషచిదానన్దస్వరూపం మాం త్వముద్ధవ. జానాస్యసంశయస్తేన క్రమముక్తిస్తు తే భవేత్॥ ఏకత్వధ్యానజనితసమ్యగ్దర్శనతః ఖలు- సద్యోముక్తిశ్శ్రుతిప్రోక్తా శోకమోహవివర్జితా ।౧౩౪। నిదిధ్యాసనరూపాత్మాభేదోపాసనసంభవాత్ - సమ్యగాత్మైక్యవిజ్ఞానాత్సర్వజ్ఞత్వం శ్రుతీరితం ।౧౩౫। సర్వజ్ఞస్య చ తస్యాత్ర స్వవశాస్సేన్ద్రియాణ్యలం । స్వీయేషు న ప్రవర్తన్తే విషయేషు కదాచన । ౧౩౬ -మదాత్మోపాసనాదేవ జీవన్ముక్తస్య తస్య చ. సర్వాభిమానహీనత్వాత్పరకీయా ఇవాత్మజాః .౧౩౭ . ధనధాన్యగృహక్షేత్రశరీరాణ్యపి ధాన్యహో . ఏవం సతి కథం తస్య శోకమోహసముద్భవః .౧౩౮. యావద్దేహాభిమానోస్తి తావద్దేహీయవస్తుషు- అభిమానో భవేదేష మన్నిష్ఠే కథముద్భవేత్ .౧౩౯. ఆపత్స్వధైర్యం సంపత్సు ధైర్యఞ్చాద్వైతవేదినాం, పామరాణామివ స్పష్టం సర్వత్ర పరిదృశ్యతే -౧౪౦. అతిధైర్యం మహాపత్సు మహాసంపత్సు తు ష్వధీః. మదుపాసననిష్ఠానాం సర్వత్ర పరిదృశ్యతే .౧౪౧- తస్మాదద్వైతవిజ్ఞానాత్క్రమముక్త్యధికారవాన్ - భవాన్న సంశయస్తత్ర తథాపి ప్రస్తుతస్య హి. ౧౪౨ - నివృత్త్యై శోకమో-

హాదేర్బ్రహ్మైక్యోపాసనంకురు - ఉపాసనేతరోపాయస్తత్రనోకశ్చనోద్ధవ * * * * * (౧౪౩)

—ఇతితత్త్వ సారాయణ ఉపాసనా కాణ్డస్య ద్వితీయ పాదే ఏకోనవింశోధ్యాయః—

ఉద్ధవః॥ భగవన్సర్వవేదాన్త రహస్యార్థజ్ఞసద్గురో । వేదసిద్ధే చతుష్పాత్త్వే త్వత్తవసంశీయతేమయా॥ ౧ ॥ ఏకమేవా ద్వితీయంసద్బ్రహ్మేతిశ్రూయతేశ్రుతౌ।తద్విరోధి చతుష్పాత్త్వంకథన్తస్యోపపద్యతే ॥౨॥ ద్వయోశ్శ్రుత్యోర్విరోధే తుగాణ్యైకేత్యవధార్యతే। అన్యాముఖ్యేతిచప్రాజ్ఞైఃకథంస్వత్రావధారణం ॥౩॥ కైశ్చిత్త్వద్వైతవాదస్య ముఖ్యత్వమవధార్యతే, చతుష్పాద్బ్రహ్మవాదస్యగౌణత్వఞ్చశ్రియఃపతే ॥౪॥కైశ్చిదన్యైశ్చవిబుధైరన్యథాప్రోచ్యతేభువి। తత్రైకంవదనిశ్చిత్యమయితేకరుణాస్తిచేత్ ॥౫॥ శ్రీభగవాన్॥ అద్వైతవాదస్సామాన్యపరోక్షజ్ఞానగోచరః। తత్పరాశ్శ్రుతయస్సర్వాగౌణ్యఇత్యవధారయ ॥౬॥ చతుష్పాద్బ్రహ్మవాదస్తువిశేషోస్త్యపరోక్షగః। తత్పరాశ్శ్రుతయస్సర్వా ముఖ్యాఇత్యవధారయ ॥౭॥ అద్వైతవాదేదోషాంశ్చతదన్యస్మిన్గుణానపి । వక్ష్యామి సావధానేన శ్రుణుష్వ ఙ్చేత సోద్ధవ ॥ ౮ ॥ చతుష్పాద్బ్రహ్మవిజ్ఞానశేషత్వంయదిసంమతం। అద్వైతబ్రహ్మబోధస్యతదాదోషోన కశ్చన ॥ ౯ ॥ అన్యథాహ్యుచ్యతేభ్రాన్తైః కేవలాద్వైతవాదిభిః। అతస్తదనురోధేన దోషాస్సన్తిసహస్రశః ॥ ౧౦ ॥ అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణ తాదృశేననకశ్చన, వశ్యేన్ద్రియో భవేన్మర్త్యో బ్రహ్మోపాస్తేరసంభవాత్ ॥ ౧౧ ॥ సర్వవాఙ్మనసాగమ్యం హ్యద్వైతంబ్రహ్మతేవిదుః - కథఞ్చైతోర్ప్య జ్ఞానగ్రాహ్యతే తస్మిన్వశీభవేత్ ॥౧౨॥ బుద్ధ్యర్థంపాదవత్త్వఞ్చసంరాధ్యత్వఞ్చసూత్రకృత్-అవోచత్కథంతస్తత్రకావావిప్రతిపత్తయః॥౧౩॥ నచసావయవత్వాదిదోషోభవితుమర్హతి - జ్యోతిష్ట్వామృతతాద్యుక్తే త్రిపాద్బ్రహ్మణఉద్ధవ ॥౧౪॥ నిర్విశేషచిదానన్దస్వరూపాస్తేహివిశ్రుతాః - త్రయఃపాదాఃకథన్తేషాముపచిత్యపచిత్యపి ॥౧౫॥ బ్రహ్మవద్భూతా యేజీవావిశ్వాదయస్త్రయః - తేషాంహ్యవిద్యాకార్యత్వాదుపచిత్యాదిసంభవేత్ ॥౧౬॥ బ్రహ్మైకపాదభూతానా ఙ్జీవానాంవిలయాయచ - త్రయాణామితరేపాదానిర్వికారానిరఞ్జనాః ॥౧౭॥ సచ్చిదానన్దరూపాశ్చ ప్రకాశామృతరూపిణః . పరిపూర్ణపరంజ్యోతి స్స్వరూపానిశ్చలాస్త్రియః ॥౧౮॥ అవశ్యాభ్యుపగన్తవ్యాబ్రహ్మణోమేపరాత్మనః - అన్యథానైవజీవానాంశోకమోక్షోభవిష్యతి ॥౧౯॥ కారణత్రిగుణైర్బ్రహ్మత్రివిధం భాతిసర్వదా - జీవస్తుకార్యత్రిగుణైస్త్రివిధస్సర్వతోస్తిచ ॥౨౦॥ ఏకైకస్యాస్యకార్యస్యత్వేకైకత్రైవకారణే - క్రమేణ విలయశ్చిన్త్యో నత్వేకత్రత్రయస్యచ ॥౨౧॥ పరంజ్యోతిషిసంపూర్ణేత్రిపాద్బ్రహ్మణికారణే . అత్రసావయవత్వాదిదోషాంశ్చేతసియస్సనరేత్ ॥౨౨॥ సబ్రహ్మలోకంవైకుణ్ఠంకైలాసంవాధితిష్ఠతాం- అధఃపతితఏవస్యాదశ్నీత చరౌరవం॥౨౩ త్రిపాద్బ్రహ్మామృతం శాన్తంసర్వవేదాన్తసంమతం - శ్రీమద్గురుముఖాజ్జ్ఞాత్వాయ ఉపాసీత సన్తతం ।౨౪। ససద్యఏవసర్వైశ్చదేవైస్సంపూజితోభృశం । నిష్కళానన్దచిద్రూపేమయ్యారూఢోభవేద్ధ్రువం ॥౨౫॥ సర్వాత్మతాంగతస్సోస్మిన్మయితిష్ఠత్యసంశయం। అహఞ్చతస్మింస్తిష్ఠామినభేదోస్త్యావయోఃక్వచిత్ ।౨౬। నారాయణస్యమేప్రోక్తాసర్వవ్యాపకతాతుయా। తస్యాపిమయియుక్తస్యసాభవేద్ధిమహాత్మనః॥౨౭॥ ఆత్మానంమయిసంయుఞ్జన్ దేహాదీన్యోనమన్యతే। తదన్యంమాన్తువదతాంనక్వాపిగతిరుద్ధవ ॥౨౮॥ మయిసచ్చిత్సుఖానన్తేత్రిపాద్బ్రహ్మణి నిష్కళే। సంయుక్తాత్మామహాభాగఃపురుషోదుర్లభోభువి ॥౨౯॥ జంఘాంగుల్యాదిసంయుక్తచతుష్పాత్త్వంనమేస్తితు చతుర్భాగత్వమేతేనసావయవతాభవేత్ ॥౩౦॥ భాగఏకోమమాయంస్యాజ్జీవభూతఃపరన్తప। భాగత్రయేవిలీనస్స్యాన్మోక్షావస్థాసుచోద్ధవ ॥౩౧॥ మోక్షావస్థాబహుత్వఞ్చత్రిపాద్భేదాచ్ఛ్రుతీరితం। ఉపపద్యతఏవేతిస్థిరమత్రావధార్యతే ॥౩౨॥ త్రిపాదూర్ధ్వాదితోన్యస్తుపురుషోద్వంద్వవర్జితః। అలక్షణోనమోక్షాత్మా తేనబన్ధానివృత్తి

తః ॥౩౩॥ అతస్తద్విదుషాం నైవ మోక్షశ్చిన్త్యః కదాచన । నమోక్షాతీతతాపిస్యాదముక్తానాం కథన్న్వసా ॥ ౩౪
అలక్షణాత్మవిజ్ఞానేన నిరాలంబతయా విదః । నోర్ధ్వస్థితిర్న వై మధ్యస్థితిస్తు పతనం హ్యధః ॥౩౫॥ అగ్రాహ్యం సర్వథాప్య
స్యదవాఙ్మనసగోచరం । సర్వలక్షణహీనం తదరూపం కథమాశ్రయేత్ ॥౩౬॥ నామమాత్రం తదాశ్రిత్య ధన్యో యది
భవేత్పుమాన్ ॥ గన్ధర్వనగరాధీశమాశ్రిత్యాస్తు కృతీ జనః ॥౩౭॥ మనోనాశాదిహీనస్య పురుషస్య కదాచన । సంసా
రబన్ధనాదస్మాన్న మోక్షో హి భవిష్యతి ॥౩౮॥ మనోనాశాదయస్తే చ బ్రహ్మాభిధ్యానతో వినా । న కస్మాచ్చిదపి ప్రా
ఙ్భవిష్యన్తి హ కస్యచిత్ ॥౩౯॥ న చాభిధ్యేయతా తస్య నీరూపస్యోపపద్యతే । చిద్రూపస్య తు మే ప్రోక్తం ధ్యేయత్వం
శతశః శ్రుతౌ ॥౪౦॥ అత ఏవం సత్యచిద్రూపం జడమేతజ్జగద్యథా । ముముక్షుభిరుపేక్ష్యం స్యాత్తథా తచ్చ విరూ
పకం ॥౪౧॥ యేషామస్తి ముముక్షుత్వం నిర్వ్యాజం సంసృతేః పరం । తేషామేవ త్రిపాద్బ్రహ్మధ్యానేచ్ఛా హృది సంభ
వేత్ ॥౪౨॥ యే చాత్రాభినయన్త్యేవ ముముక్షుత్వం హతాశయాః । తేషామరూపవిజ్ఞానం స్వేచ్ఛాచారార్థముద్భ
వేత్ ॥౪౩॥ తస్మాదరూపవిజ్ఞానం చిద్రూపోపాస్తిబాధకం । మావిర్భవతు తే చిత్తే కదాప్యుద్ధవ మత్ప్రియ ॥౪౪॥ య
ద్యప్యరూపం తజ్జ్ఞేయం శ్రుత్యుక్తత్వాత్తు నాధునా । ప్రాప్యం దేహావతేత్యస్మాత్పరమేవేతి తత్రూచితం ॥౪౫॥ మదుపాస
నసంసిద్ధ్యై సర్వబ్రహ్మాదయోఽపి చ । చిద్రూపమేవ మాం నిత్యజ్ఞానన్తి శ్రుతినిశ్చితం ॥౪౬॥ మదుపాసనహీనానాం న
కైవల్యం కదాచన । ఇత్యేతమర్థం వేదాన్తాస్సర్వేప్యుద్ఘోషయన్తి హి ॥౪౭॥ యేషామలక్షణాద్వైతజ్ఞానవాదో న
రోచతే । సలక్షణత్రిపాద్బ్రహ్మోపాస్తివాదశ్చ రోచతే ॥౪౮॥ తే వై మదీయా నిష్కామాః స్వవశ్యేన్ద్రియవృత్తయః
మయ్యాసక్తమనః ప్రాణాః కైవల్యం పరమం యయుః ॥౪౯॥ ప్రాణేన్ద్రియమనాంస్యాత్మన్యక్షిణ్ణే బోధలక్షణే । మయ్యా
ర్పయన్త్యభిధ్యానాత్తే ప్రాపుః సదృశా మమ ॥౫౦॥ నిదిధ్యాసనసంజ్ఞా తే పరమే మదుపాసనే । యస్య ప్రవర్ధతే శ్రద్ధా సోఽపి
ముక్తో నుపాసకః ॥౫౧॥ మదంశభూతో వ్యాసో హి సర్వప్రామాణికోత్తమః । సంరాధ్యత్వం మమ ప్రాహ కుతస్స్యాత్త
ద్వచోఽన్యథా ॥౫౨॥ ప్రలపన్తు జడాలోకా మన్దానామిత్యుపాసనం । తేషాముపేక్షామతిః కార్యా భవతా సర్వథోద్ధవ ॥౫౩
మన్దాధికారిభిః కార్యం సగుణోపాసనం భవేత్ । నిర్గుణోపాసనం హ్యేతత్త్రిపాద్బ్రహ్మణ ఉచ్యతే ॥౫౪॥ అత్రాపి
మూర్ఖ్యమేవాహురరూపాద్వైతవాదినః । తేషాం నైవ స్వతో రాజా సన్నద్ధః కిం వృథోక్తిభిః ॥౫౫॥ పురా హి దేవై
ర్భగవాన్ పార్వత్యై వృషవాహనః । అముమర్థమువాచేదం సర్వజ్ఞః పరమేశ్వరః ॥౫౬॥ పరమేశ్వరః ॥ ఆత్మానం హృద
మేవాలోక్య తదనుశ్రుత్వా విభుం వాక్యతో మత్వా నిత్యమతన్ద్రితశ్చ తమభిధ్యాత్వా వివిక్తస్థలే । సమ్యగ్జ్ఞానముపేత్య
దేహపతనాత్సంప్రాప్తవాన్ బ్రహ్మ యశ్శాన్తో నిష్ప్రతియోగికం స హి పుమాన్ ధన్యస్త్రిలోక్యాం ప్రియే ॥౫౭॥ హే
యం యత్సగుణం ప్రసిద్ధమసదిత్యన్యత్పరం నిర్గుణం సద్బ్రహ్మాత్మతయాఽపరోక్షవిదుషోపాదేయమాధ్యానతః । ధ్యే
యాతీతమహేయమన్యదనుపాదేయఞ్చ సత్కిఞ్చిదప్యస్తీతి శ్రుతిరాహ వాఙ్మనసయోర్దూరే విముక్తే పరం ॥౫౮॥ ఇత్యే
షా పరమార్థతేతి వదతి శ్రౌతీ హి వాగ్బ్రహ్మణో మోక్షాతీతపదస్య నిర్గుణచిదానన్దాద్యతీతస్య చ । సత్యత్వం నత ఏతద
త్రవిదీతం సర్వం మృషా స్యాజ్జగజ్జీవేశాదితతోఽన్యదప్యవిదితం బ్రహ్మేతి కేచిత్త్వసత్ ॥౫౯॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తమిత్యపి పరం
బ్రహ్మ శ్రుతిర్నిర్గుణం నుధ్యస్థం వదతి స్వయం హ్యవిదితం సత్యాదిభిర్లక్షణైః । యద్ధ్యానేన నిరన్తరేణ విబుధో ముక్త్వైవ
కామాని హ స్వస్థం బ్రహ్మ సమశ్నుతే తదమలం సత్యం ధ్రువం శాశ్వతం ॥౬౦॥ నేయం సంసృతివాసనా చిరపరాభ్యాసా
దృతే క్షీయతే ప్రాహైవం శ్రుతిరప్యహో బుధజనా వేదాన్తినిష్ణాః ఖలాః । శ్రుత్వా తత్త్వమసీత్యసద్గురుముఖాత్తామా
ద్యుపేతాస్సకృన్ముక్తా ఇత్యపి ఘోషయన్తి మననధ్యానాద్యపేతా భృశం ॥౬౧॥ వార్తాయాం కుశలాశ్చ కేచన జనాః ప్రా
ప్యాపరం బ్రహ్మణస్తేప్యజ్ఞానతయా పునర్జనిమృతిక్లేశాబ్ధిమగ్నాస్స్వయం । సంగో నాత్మని ఏవ దేహ ఇతి సఞ్జల్పన్తి స

ర్వాసు చావస్థాస్వైహికభోగమాత్రరసికాః స్వైరఞ్చరన్త్యప్యహో ॥౬౨॥ బ్రహ్మైవాహమితి బ్రువన్త ఇతరే తద్యోగ
హీనా జనా వాచా కేవలమత్ర నైవ విధయో నో వై నిషేధా ఇతి । సంబన్ధేన చ కానుహానిరఖిలాసంగాత్మన స్త్రీత్వచా
పుంసోఽపిత్వదపీవ మాహురనిశం పశ్వాదితుల్యా విటాః ॥౬౩॥ తత్త్వానాం విబుధైస్తు షణ్ణవతిసంఖ్యానాం క్రమాద్ధ్యానతః
కర్తవ్యం ప్రవిలాపనం శ్రుతిశిరోవాక్యైరితి జ్ఞానినః । స్వేచ్ఛాచారవిధిః కుతో భవతి వా వర్ణాశ్రమోల్లంఘనం తస్మాదాత్మ
ని కేవలే సుచరితే స్యాద్ధ్యాననిష్ఠో భవేత్ ॥౬౪॥ వేదాన్తోదితదర్శనశ్రుతిమతిధ్యానైరశుద్ధ్యాదిషు ధ్వస్తేషు ప్రతిబన్ధకే
షు విబుధో జీవద్విముక్తోఽపి చ । విక్షేపస్య నివృత్త్యే శమకృతే తైర్నిర్వికల్పాదిభిస్తత్త్రైవం సతి కోఽయథేచ్ఛవిహృతేస్త
స్యావకాశః శ్రుతౌ ॥౬౫॥ ముఖ్యాస్తే ఖలు షట్సమాధయ ఇమే ప్రోక్తా రహస్యే నృణాం సద్యోముక్తికరాః క్రమేణ వచసా దృ
శ్యానువిద్ధాదయః । తానేవాచరతః ప్రణశ్యతి మనస్సంక్షీయతే వాసనా విజ్ఞానం సముదేతి న శ్రవణమాత్రేణైవ తృప్తస్య
తు ॥౬౬॥ రజ్జౌ సర్ప ఇవ భ్రమేణ సకలఞ్చిన్మాత్రకే కల్పితం త్వయ్యేవేతి సహస్రశో గురుముఖాచ్ఛ్రుత్వాపి ప్రత్యహం
సమ్యగ్జ్ఞానమిహాప్నుయాన్న హి వినా సత్యం నిదిధ్యాసనం మైత్రేయ్యై ఖలు యాజ్ఞవల్క్యవచనం స్పష్టం పృథక్ శ్రూయతే
బ్రహ్మధ్యానత ఏవ పుంస ఇహ స బ్రహ్మాత్మభావో భవేత్కీటస్య భ్రమరాత్మతా భువి యథా నిత్యానుసన్ధానతః । బ్రహ్మా
త్వం శ్రవణేన చేదిహ భవేత్ ధ్యానానపేక్షుం సకృల్లోకే సర్వమసంభవఞ్చ న భవేత్కస్మాత్ఖపుష్పాదికం ॥౬౮॥ యచ్ఛే
ద్వాఙ్మనసీతి వేదవచసా యుక్తః పరబ్రహ్మణి ప్రధ్వస్తాఖిలసంసృతిర్భవతి వాఙ్మాత్రేణ యోగం బ్రువన్ । లోకే వఞ్చక ఏవ
తస్య న భవేత్కుత్రాపి సాక్షాద్గతిస్తద్యుక్షీతసమాధినాత్మని మనశ్శబ్దానువిద్ధేన తత్ ॥౬౯॥ ప్రాధాన్యం శ్రవణస్య యుజ్యత ఇ
దం శాస్త్రోదితత్వాద్ధి తత్ జ్ఞానం సప్రతిబన్ధకం ప్రతిభవేదన్యత్ప్రతీకాత్మనః । బ్రహ్మాత్మైక్యవిచిన్తనస్య సకలవ్యాహార
చిన్తావినిర్ముక్తస్యైవ న హీతరస్య విబుధైః ప్రాధాన్యమేవోచ్యతే ॥౭౦॥ వేదోక్తస్స ఫలో ముముక్షుపురుషే హ్యారంభవా
దో భవేదస్మాద్యః పరిణామవాద ఇతరో ముక్తే చ సార్థో భవేత్ । అన్యస్సోఽపి వివర్తవాద ఇతరో యో ముక్త్యతీతే భవేదేవం
సత్యహం సర్వదైవ మనుజాస్సర్వే వివర్తాశ్రయాః ॥౭౧॥ జీవోఽనన్య ఇతి శ్రుతిస్మృతివచోజాతం పరబ్రహ్మణః ప్రాహే
త్యాహురిమే చ నాహమధునా కర్తేతి భోక్తేతి చ । తే మూఢా న విదుస్తమర్థమఖిలవ్యాహారచేష్టాస్మృతిధ్యం సే సత్యప
దేత్వనన్య ఇతి తత్స్వేచ్ఛావిహారో భవేత్ ॥౭౨॥ వాచా కేవలముచ్చరన్తి బహుధా బ్రహ్మైవ సాక్షాదహం శాన్తోఽహం భు
వి నిత్యతృప్త ఇతి చ శ్రుత్యన్తనిష్ఠా అపి । తేషాం కాయికచేష్టితాని విషయానన్దైకబీజాన్యహో దృశ్యన్తే విబుధా మహాన్త ఇతి
తచ్ఛుశ్రూషయా స్వేమృతాః ॥౭౩॥ కర్తా కారయితా చ కర్మ కరణం సర్వం మృషేత్యేవ సఞ్జల్పన్తో మధుమాంసభోగనిర
తాస్స్వేచ్ఛం రమన్తేఙ్గనాః । శ్రుత్యుక్తాన్యపి చార్థవాదవచనాన్యాచాయ సంఘోషయన్త్యేషాం స్వైరగతిః ప్రమాణసహితే
త్యేవం కిమతోఽత్తరం ॥౭౪॥ మోక్షార్థం పరమేశ్వరాస్యజనితశ్రుత్యన్తసందూషణాసక్తోఽయం కలిపూరుషస్స్వయమభూదా
దౌ శఠశ్చార్వాకః । ఆలోచ్యాప్యసహాయతామథ బహూంస్తాన్వామశాక్తాన్ స్వహూన్నిత్యాద్వైతవివాదినశ్చ భువనే
తాన్నిర్మమే నిర్మమే ॥౭౫॥ జీవస్యాభ్యుపగమ్యతే యది న తజ్జన్మాదికర్తృత్వమప్యస్మిన్ సిధ్యతి నైవ హీయత ఇతశ్శాస్త్రా
ర్థవత్త్వం ఖలు । బ్రహ్మణ్యో యది జీవ ఏవ సుతరాం ద్వైతప్రసంగోఽస్తి చేచ్చాన్యాద్దృష్టవిరోధ ఏవ తదపి స్యాచ్చ బన్ధముక్త్యో
ర్ద్వయం ॥౭౬॥ వాలాగ్రశ్రుతినిశ్చితస్య పరమాత్మాంశస్య బింబస్య చాప్యుత్పత్తిర్గదితా శ్రుతౌ స్ఫుటమివేహాగ్నిస్ఫులింగ
స్య యత్ । జీవస్య ప్రతిబింబితస్య కిముతోత్పత్తిర్నతత్సత్వరం ధ్యానాద్యైః ప్రవిలాపయేచ్ఛ బుధవరో జీవన్విముక్త్యై
భృశం ॥౭౭॥ కృత్స్నాంమేవికృతిం విలాప్య విగుణం శిష్టం పరఞ్జ్యోతిరప్యానన్దఞ్చ విచిన్తయన్తి సకలామ్నాయా
న్తసిద్ధం పరం । బ్రహ్మాత్మైక్యవిదస్త ఏవ పరమం కైవల్యమత్రాప్నుయుస్త్వన్యే త్వన్తమ ఏవ యాన్తి వికలాస్స్వైతై
కదుర్వాదినః ॥౭౮॥ సోఽహం భావనయా సమస్తహృదయగ్రన్థిం వినిర్భిద్య యే జ్యోతీరూపమవాప్నుయుస్తదితరే నీ

రూపవాదోత్సుకాః । స్వేచ్ఛాచారయుతా భ్రమన్తి బహుధా వర్ణాశ్రమప్రచ్యుతాస్తే ప్రాజ్ఞాన్మసహా ప్రజాత
ముపరీత్యేవం హిమన్యే ప్రియే ॥ ౭౯ ॥ ధ్యానాయోగ్యమరూపవస్తు వదతాం చిత్తస్య నాశః కథం చిత్తం నాస్తి
నృశృంగవద్యది వదేత్కాలత్రయే పీక్ష్యతః। బ్రూమో వాక్కథమాహ తే కథయ రే చిత్తానపేక్షం శతేత్యత్రా హ్యస్తి న
వాక్చమేయదివ దేత్తత్రోత్తరం కిన్న్వహ ॥౮౦॥ సిద్ధానాం న పరాత్మబోధ ఇతి హి శ్రుత్వాన్తసంఘోషితస్సిద్ధాన్తస
మవీక్ష్య హాన్త వదతి ప్రాప్తాత్మబోధజ్ఞానః । మర్త్యస్తు షట్కలిజాతమన్యవపురావేశాదిసిద్ధ్యాశ్రయం తత్తత్త్వజ్ఞవిదత్ర
దుర్లభతర సజ్జ్ఞాదవీతి స్థితం॥ ౮౧॥ *శ్రీభగవాన్* ఏవం గిరీశః కాన్తాయా ఉక్త్వా కలిజనస్థితిం। అత్యన్తమాత్మనిర్వే
దాదుద్ధనాభూత్సమాహితః ॥౮౨॥ సహియోగీశ్వరస్సాక్షాత్పరబ్రహ్మాత్మకో గురుః తద్వాగ్వేద సమాజ్ఞేయా త
స్మాత్త్యాజ్యాస్తుసిద్ధయః ॥౮౩॥ ఏవన్నిర్గుణసద్బ్రహ్మధ్యానోపాస్తా దృఢవ్రతాః। బ్రహ్మాదయశ్చ సర్వేపి సిద్ధీర్నేచ్ఛన్తి
సువ్రత ॥౮౪॥ సిద్ధిచ్ఛూనాం నిజజ్ఞానం నజాయేత కదాచన । మయా చ ప్రోచ్యతే సత్యం సత్యం సత్యన్త్రిధోచ్యతే ॥౮౫॥
యది సిద్ధిం ప్రకుర్వీత యాం కాఞ్చనవరో భువి । తస్యాత్మజ్ఞానగన్ధోపి నాస్తీత్యేవ వినిశ్చిను ॥౮౬॥ ఏకత్వధ్యానయోగే
ననిరన్తరకృతేన చ। కైవల్యముక్తిస్సర్వేషాం నాన్యథా శివభాషితం॥౮౭॥ ఉద్ధవః॥ సిద్ధయో భవతా స్వామిన్ దూష్యన్తే
హి జగద్గురో। తదయుక్తమహం మన్యే యోగాభ్యాసఫలత్వతః ।౮౮। యమాదిభిశ్చ ప్రోక్తైర్యోగాభ్యాసైశ్చ మాక
రైః। తాసాముత్పద్యమానానాం వైయర్థ్యం కథముచ్యతే ।౮౯। సిద్ధాశ్చ బహవో ముక్తా అగస్త్యాదిమహర్షయః । అతో
మోక్షోపయోగిన్య ఇతి వాచ్యం త్వయా హరే ॥౯౦। *శ్రీభగవాన్* యమాద్యభ్యాసకాలేషు స్వయమేవాప్రయత్న
తః। అణిమాద్యాః ప్రజాయేరన్ సిద్ధయో బహుధోద్ధవ।౯౧। తాసు మజ్జన్త్యనాత్మజ్ఞా వైరాగ్యాదిపరాఙ్ముఖాః। ఆత్మజ్ఞాస్తాఉ
పేక్షన్తే ప్రవాతా మశకా యథా ॥౯౨॥ భోగమాత్రసమాసక్తా నిత్యానిత్యావివేకినః। అపేక్షన్తే తు తాస్సిద్ధీస్తరుణాస్త
రుణీరివ ।౯౩। భవమోక్షవిరోధిన్య ఇతి సంప్రోచ్యతే శ్రుతౌ। అతో వైయర్థ్యకథనం యుక్తమేవ తదుద్ధవ ।౯౪। ఆధికా
రికతాం ప్రాప్తా అగస్త్యాదిమహర్షయః । న తే సామాన్యమనుజైరుపమేయాః కదాచన ।౯౫॥ సిద్ధిముక్తీ స్వతస్సిద్ధే సర్వే
షామధికారిణాం। నత్వన్యేషాం మనుష్యాణాం పరస్పరవిరోధతః ।౯౬। వర్ణనాని చ సిద్ధీనాం దూషణాని చ నైకధా। బు
భుక్షోశ్చ ముముక్షోశ్చ శాస్త్రేష్వితి వినిశ్చిను।౯౭। ప్రకృతన్తు మదద్వైతోపాసనం శృణు సాదరం। యేన చిత్తస్థిరీకారాద
క్షయం సుఖముద్భవేత్।౯౮। అహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మేతి సన్తతం। అద్వైతోపాసనం కృత్వా ధన్యో
భవ మహామతే ।౯౯। బ్రహ్మైవాహన్న మత్తోన్యత్తదేవాన్యే హరాదయః। సర్వే దేవా మనుష్యాశ్చ తద్బ్రహ్మోపాస
నం కురు।౧౦౦। సద్బ్రహ్మణి ప్రతిష్ఠాప్య చిత్తం తాదాత్మ్యచిన్తనాత్। భవదుఃఖమహాంభోధేరుత్తీర్ణో భవ సత్వరం।౧౦౧। అ
భిధ్యాలేపగాత్మైక్యే శుష్యేత్సంసారవాసనా। మూలోచ్ఛేదే కృతే వృక్షో యథా దుష్ఫలవానపి ।౧౦౨। చిద్రూపం య
త్పరం బ్రహ్మ స్వత్వేనోపాస్యమాదరాత్। తదేవ జ్ఞేయమద్వైతం పూర్వం న తు విరూపకం।౧౦౩। యచ్ఛిచ్ఛక్తి విశిష్టమేక
మజరం జ్యోతిశ్చ యత్ జ్యోతిషామిత్యేవం శ్రుతిబోధితం పరచిదాకాశస్వరూపం మహత్ । తద్బ్రహ్మాహమితీహ యస్స
తతమప్యభ్యాసనిష్ఠో భవేత్కైవల్యశ్చలభేత్స ఏవ తు పరో నీరూపవిన్నశ్యతి। ।౧౦౪। నీరూపేశశశృంగవత్కథమిహాస్వా
ద్వాప్రతిష్ఠాపనం బుద్ధేస్తచ్ఛవినా కథం భవమహామోహాన్నివృత్తిర్భవేత్। బ్రహ్మజ్ఞో యమితీవ్యతే భువి జనో మోహాన్నివృ
త్తః కథం తచ్చిద్రూపమనన్యవేద్యమనిశం ధ్యాయేన్ముముక్షుః పరం * * * * ॥౧౦౫

—*ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే వింశో ధ్యాయః*—

ఉద్ధవః॥ భగవన్ బ్రూహి మే సాంఖ్యయోగకర్మాణి సంగ్రహాత్। యైరహంకృతకృత్యస్స్యాం ముక్తో భవబన్ధనాత్॥౧॥
శ్రీభగవాన్। సాంఖ్యధీః ప్రథమా జ్ఞేయా ద్వితీయా యోగధీస్తతః। తృతీయా కర్మబుద్ధిశ్చేత్యేతమర్థం శృణూద్ధవ॥౨॥ సాం
ఖ్యం బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానం సర్వవేదాన్తసమ్మతం। తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థవిచారాదుపజాయతే॥౩॥ నాహం దేహేన్ద్రియప్రా
ణా న మనో నాస్మ్యహంకృతిః। బ్రహ్మైవాహం చిదానన్దమితి విజ్ఞానముచ్యతే॥౪॥ మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతి
ష్ఠితం। మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాద్వయమస్మ్యహం॥౫॥ ఇతి యన్మననోద్భూతం విజ్ఞానం స్యాదసంశయం
తదేవ సాంఖ్యమిత్యాహుర్వైదికం సాంఖ్యకోవిదాః॥౬॥ బ్రహ్మాన్యదిదం సర్వం జగజ్జీవేశ్వరాదికం। తద్బ్రహ్మానన్య
ఏషోఽస్మీత్యేతత్సాంఖ్యం శ్రుతేర్మతం॥౭॥ అచేతనం నిదానం స్యాదిత్యమ్యారీకృతిశ్శ్రితా। యత్రావైదిక సాంఖ్యే
స్మిన్ కాపిలే తద్విధోద్ధవ॥౮॥ యోగశ్చేత్క్రాత్మవిజ్ఞానవతా కార్యో మహత్తరః। నిదిధ్యాసనసంజ్ఞోఽయం సర్వవైదికసం
మతః॥౯॥ అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోఽస్మి సచ్చిదానన్దలక్షణః। అమూర్తైకరసోఽస్మీతి ధ్యానం యద్యోగ ఉచ్యతే॥౧౦॥ స్వప్ర
కాశే పరే తత్త్వే పరిపూర్ణే వినిశ్చలే। ఆత్మానం యోజయేద్యస్తు స యోగిప్రవరో మతః॥౧౧॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానమవి
చ్ఛిన్నప్రవాహవత్। విజ్ఞానినాం యదాభ్యస్తం తదా యోగస్స మీర్యతే॥౧౨॥ అన్యస్తు సగుణబ్రహ్మగోచరో వైదికేత
రః। యోగో బుద్ధిమతా త్యాజ్యస్స మాయావాదిసమ్మతః॥౧౩॥ నిర్గుణాద్వైతయోగేన వైదికేన వినోద్ధవ। సద్యో ముక్తి
ర్నకస్యాపి భవేదితి మతం మమ॥౧౪॥ మాయికావిద్యకాశేషగుణహీనే నిరఞ్జనే। పరబ్రహ్మణి యుక్తస్య శోకమోహాది
కం కుతః॥౧౫॥ ఏతమేవ మహాయోగం సర్వదుఃఖనివర్తకం। నిత్యానన్దప్రాపకఞ్చ శాస్తిశాస్త్రింపరాత్మని॥౧౬॥ క
ర్మాణ్యపి చ కర్తవ్యాన్యుక్తైర్యోగివరైరపి। శ్రుతిస్మృత్యుదితాన్యేవ నిత్యానీతి వినిశ్చిను॥౧౭॥ అగ్నిహోత్రాదిభి
శ్శ్రౌతైస్స్మార్తైరౌపాసనాదిభిః। జీవన్ముక్తో మహాయోగీ సమ్యగ్జ్ఞానీ యథోచితం॥౧౮॥ ప్రారబ్ధకర్మజనితం ఫలం భు
ఞ్జంశ్చ నిస్పృహః। ఆదేహపాతాద్విహరేదనవద్యాత్మచేష్టితః॥౧౯॥ శ్రౌతేషు వైష్ణవేష్వన్యేష్వపి శైవేషు నిర్భ
యం। విహరేత్కర్మసు ప్రాజ్ఞో హంసరాడంబుజేష్వివ॥౨౦॥ శ్రౌతేష్వపి తు కామ్యేషు కర్మసు స్వర్గతాధియా। స
మ్యగ్జ్ఞానీ మహాయోగీ న కదాపి మతిం న్యసేత్॥౨౧॥ సంపశ్యన్నపి యోగీన్ద్రో బ్రహ్మాత్మైక్యం సమాధినా। ఉద్ధవ నాన స్త
రం స్వీయకర్మస్వేవ నియుజ్యతే॥౨౨॥ యోగినోఽపి హి వైదేహ్యాం ముక్త్యై కర్మాణి తాని హి। భవన్తి సహకారీణి తచ్ఛ్రే
ష్ఠం కర్మయోగతః॥౨౩॥ పరబ్రహ్మణి సంయుక్తో హ్యాశ్రమోచితకర్మణాం। అననుష్ఠానతస్స్వేచ్ఛావిహారాత్పతితో భ
వేత్॥౨౪॥ అథవా యది నో కుర్యాన్నిత్యకర్మాణి మానవః। ఆదేహపాతాత్సోఽనాత్మయుక్త ఏవ బహిర్ముఖః॥౨౫॥
తస్మాజ్జీవద్విముక్తోఽపి స్వాశ్రమోచితమన్వహం। నిత్యకర్మ ప్రకుర్వీత కుర్వన్నేవేతి హి శ్రుతిః॥౨౬॥ యశ్చాత్ర మధ్యమః
ప్రోక్తస్స యోగీ స్వానుభూతిమాన్। లోకక్షేమార్థకైరన్యైః కర్మభిర్న చలిష్యతే॥౨౭॥ సరూపనష్టచిత్తాసోఽర్జి వస్ము
క్తస్య తస్య చ। వశీకృతేన్ద్రియత్వేన న స్వేచ్ఛాచారసంగతిః॥౨౮॥ అహమేవ పరం బ్రహ్మ మత్తోఽన్యస్సకలం మృషా।
ఇతి సమ్యగ్విదస్తస్య క్షోభస్స్యాత్కథమిన్ద్రియైః॥౨౯॥ పూర్ణబోధస్వరూపస్య మమాద్వైతసుఖాత్మనః। కో న్వ
స్తి క్షోభకర్తాన్య ఇతి ధీస్స్యాత్మయోగినః॥౩౦॥ మనసైవ మనశ్ఛిత్వా నిర్మనస్కమనీహితం। పరమం పదమాసాద్య ధ
న్యోఽస్మీతి సమన్యతే॥౩౧॥ అపదాని పదైస్త్యక్త్వా నిర్గుణం పదముత్తమం। అపదం తత్సమాసాద్య విపదన్త్యక్తవాన
హం॥౩౨॥ సకలానుపపృద్ధ్యాద్యవికలేసు స్థితస్య మే। కుతశ్చిదపి వైకల్యం నైవ సిద్ధ్యతి కిఞ్చన॥౩౩॥ యస్యాభిమా
నో దేహాదౌ తస్య సర్వగతం భయం। మమాభిమానహీనస్య చిద్రూపస్య భయం కుతః॥౩౪॥ యా భేదదర్శినస్స్యాత్తాం
ప్రత్యగాత్మపరాత్మనోః। అభేదదర్శినో మే తౌ శోకమోహా సతః కుతః॥౩౫॥ దేహేన్ద్రియాదియుక్తస్య యద్భవేద్భ

దదర్శనం । అద్వైతసచ్చిదానన్దయుక్తస్యమమతత్కృతః ।౩౬। యైరన్యదర్శినఃపీడాసన్తతం దృశ్య తేతరాం, అన
న్యదర్శినోమే లకామాదిరిపవఃకుతః ।౩౭॥ యయానిరన్తరందుఃఖంసంసారాసక్తచేతసాం। తామవిద్యాంనిరస్తైలీ
వంస్థితేదుఃఖశ్చతత్కృతః ।౩౮॥ ఇతినిశ్చయయుక్తస్యపరబ్రహ్మాత్మయోగినః-స్వానుభూత్యాజగద్భాతిసమస్తం దగ్ధ
వస్త్రవత్ ॥౩౯। మయిసచ్చిత్సుఖానన్తేత్వఞ్చైవంయుక్తమానసః- సర్వాభిమాననిర్ముక్తోధీరఏవ భవోద్ధవ -౪౦-
ఉద్ధవః॥భగవంస్త్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతస్తామృతమాగళం - పీత్వాహంనిత్యతృప్తోస్మి కృతకృత్యశ్చసద్గురో -౪౧
త్వమరూపోసినిర్ద్వంద్వోస్యవాఙ్మనసగోచరః- వాచ్యవాచకనిర్ముక్తోలక్ష్యలక్షణవర్జితః ।౪౨॥ తథాప్యయోగ యో
గాభ్యాంప్రసిద్ధ్యైబన్ధమోక్షయోః - సగుణోనిర్గుణశ్చాసీత్యేవజ్ఞానామి కేశవ -౪౩- వినానసగుణందూపంనిర్గుణం
విద్యతేక్వచిత్ - నచాగుణంవినాన్యత్తత్సగుణంక్వచిదచ్యుత -౪౪- యథాతుకలమోత్పత్తౌనతుషం తణ్డులం వినా-
కారణంస్యాన్న చాన్తస్థతణ్డులంతత్తుషంవినా ।౪౫- ఏవమన్యోన్యసాపేక్షంతవరూప ద్వయంహరే - సర్వ కారణ
తాంయాతీత్యహంమన్యేజనార్దన ।౪౬- బ్రహ్మేన్ద్రాగ్నిప్రభృతిభిరపిప్రత్యహం పూజితాం ఘ్రింయో గిధ్యే యంద
హరకుహరేనీలమేఘాసితాంగం ।నాదాత్మత్వంసుఖదమురళీనాదతోబోధయన్తం త్వాంరాధేశంశరణమధునావాసు
దేవంప్రపద్యే ॥౪౭॥ యత్పాదాబ్జప్రణతివిజితావిద్యకప్రాజ్యదుఃఖాస్సంపద్యన్తేపరమసుఖదం శాశ్వతత్వం మునీ
న్ద్రాః । యస్మాదేతత్సకలభువనంస్థూలసూక్ష్మాదిభూతంప్రాప్నోత్యుత్పత్తిస్థితిలయమముంవాసుదేవం ప్రపద్యే ॥౪౮॥వ
ర్షాధిక్యప్రబలభయగోరక్షణవ్యాజతోయోధృత్వాగోవర్ధనగిరివరం ఛత్రవద్వ్యోమ్నిపాణౌ।నైశ్చల్యన్తత్సకలవి దుషాం
బోధయామాసనైజంనిత్యంగోవర్ధనధరమముంవాసుదేవంప్రపద్యే॥౪౯॥ వేదాన్తానాంపర మభిమతంమామకం రూప
మేకంసాక్షాత్సిద్ధంసుఖతరమనాయాసతోలభ్యమేవ । ఇత్యాత్మేచ్ఛోర్గతినవనీతైకసంభక్షణేనబోధంనిత్యంయఇహ
చదదౌవాసుదేవంప్రపద్యే॥౫౦॥ యోపాజారంప్రియమివసుఖఞ్చేతివేదార్థమేవక్షీణాశేష క్రియఇహసదాగోప యో
షావిలాసైః । ప్రత్యక్షన్తత్సకలజగతాంబోధయామాసయస్మిన్రక్తామోహాదపిగతభవావాసుదేవం ప్రపద్యే ॥౫౧
స్వస్మిన్ బ్రహ్మణ్యపహృతపరానన్దరూపాన్తరంగంచోరంబధ్వాసుఖనిధిమిమంప్రాప్యధన్యాభవన్తు । ఇత్యన్యేషాంస్వ
యమిహమహోలూఖలేవక్తుమిచ్ఛన్సంబద్ధోభూత్సకలశరణంవాసుదేవం ప్రపద్యే॥౫౨॥భూమానన్దోప్యధికవిషయాన
న్దలోలోయఏకోనానారూపోమృతఇహమహాపూతనాస్తన్యపాయీ। వైకుణ్ఠస్తరుగిరిలతాగుల్మవాసీనియన్తాలో
కానాఞ్చస్వయమపిగవాంవాసుదేవంప్రపద్యే॥౫౩॥ ధాత్రాదేవైఃపరివృతఇతోగోపకైర్దణ్డహస్తైశ్శాన్తైర్దాన్తైర్యతిభి
రిహతైర్గోపమోపాస మూహైః । నిత్యోజో యోభు విసవ సుదే వస్య పుత్రత్వ మాప హ్యోం కారా
ఖ్యస్సు తముఖ గిరావా సుదేవం ప్రపద్యే ॥ ౫౪ ॥ గోపస్త్రీభిర్యదు కులపతేకా నిశాస్త్రాణ్య ధీతాన్యారా
త్కర్మాణ్య పిచవిధితః కానితాభిః కృతాని। కావా భక్తిశ్శ్రవణమ ననధ్యా నరూపోవిచారఃకోవా ముక్తాయు
తఇహతథావాసుదేవం ప్రపద్యే ॥ ౫౫ ॥ త్వత్పాదాబ్జేవిధిసురముఖైఃపూజితేభక్త్యవర్యైః కోవాచిత్తే క్షణమపి
సమాధాయముక్తింనయాతి । ఏకోహన్త్విక్షురభవసముత్క్షుబ్ధచిత్తఃకథంవాధ్యాయామ్యారాచ్ఛరణవచసా వాసుదే
వంప్రపద్యే ॥౫౬॥ లక్ష్మీకాన్తత్రిభువనపతేకృష్ణగోపాలవిష్ణోస్వామిన్దామోదరమురరిపోపద్మనాభాంబుజాక్ష । దీ
నత్రాతోయదువరహరేచక్రపాణేసుశార్ఙ్గిన్ త్రాహిత్రాహీత్యనుదినమముం వాసుదేవంప్రపద్యే ॥౫౭ । గోపస్త్రీభి
ర్బహువిధజలక్రీడయావిస్మృతానిశ్రీకృష్ణేనక్షితి రుహవరం ప్రాక్ దుకూలానిశీఘ్రం। నీతానీతిచ్ఛలత ఉదితం స్వస్య
దైగంబరంవాహ ంసానాన్తస్తసుఖీరితివావాసుదేవంప్రపద్యే. ॥౫౮॥ త్రైలోక్యస్యస్వయ మపివిభో భక్షణాన్నైవ
తృప్తస్త్వంయజ్ఞాద్యైర్బహుభిరపిచప్రాణికుత్యన్నజాతైః।దివ్యైర్నిత్యంప్రచురనవనీతైర్దధిక్షీరసర్పిః పానైస్స్వైస్తైర్మ

తుసుతరాం వాసుదేవం ప్రపద్యే|౯|కామం హ్యాభై చరణశరణప్రాణితుష్టిప్రదాతో భూమిం మగ్నామప్పిజలనిధౌ ప్రాణిసం
రక్షణార్థం|రూపం వారాహమపి హి భవానుద్ధ ధారాప్యపూర్వం సంసారాబ్ధౌ పతితమవమాం వాసుదేవం ప్రపద్యే||౧౦
యస్తాం తేతిశ్రుతిభిరధికం ఘుష్యతే తైః పురాణై రేకో నిత్యస్సకలమఖిలం కృత్తవాత్స ల్యపూర్ణః|యత్పాదాబ్జస్మరణమఖిలాధీ
శ్వరత్వప్రదం స్యాద్యద్వా వ్యాప్యఞ్చత్రిభువనమిదం వాసుదేవం ప్రపద్యే|౧౧||సత్తామాత్రం హరి మిహ జనః కోఽసులోకే వి
దిత్వా ముచ్యేతాస్మాజ్జననమరణాద్యార్తిసంసారబన్ధాత్| తస్మాదాద్యం త్రిగుణరహితం సచ్చిదానన్దమేకం లోకాతీతం
శరణమధునా వాసుదేవం ప్రపద్యే||౧౨| యత్పాదాబ్జప్రణతిబలతః క్షిత్యధీశత్వమాపుర్యాభ్యాహ ఇన్ద్రోఽప్యగమదనిశం
స్వర్గలోకాధిపత్యం| స్రష్టా బ్రహ్మాప్యఖిలజగతామాప సత్యాధిపత్యం త్వాం సర్వేశం ప్రణతసుఖదం వాసుదేవం ప్రప
ద్యే |౧౩| మాతా తాతస్సుహృదఇతరే సోదరా వా కళత్రం పుత్రాః పౌత్రా అపి దుహితరస్సర్వదౌహిత్రకాశ్చ| శిష్యాచా
ర్యా గృహధనపశూక్షేత్రభృత్యా అహఞ్చ ప్రాయస్సర్వస్త్వమితి శరణం వాసుదేవం ప్రపద్యే |౧౪| అజ్ఞాః కేచిజ్జగతిమ
నుజాః పాదయుగ్మం నిరస్య వ్యామోహేన ప్రతిదినమహో పాదయుగ్మం భజన్తే|పాదోఽస్యేతి శ్రుతినిగదితాం స్త్వాంశ్చతుస్సం
ఖ్యకాంఘ్రీన్ సేవే హన్త త్వాం భువనచరణం వాసుదేవం ప్రపద్యే|౧౫| దేహః ప్రాణా దశ చ కరణాన్యన్తరంగం మనీషా విద్యా
మాయా ప్రకృతిరపి సా మూలవిద్యా చ సంవిత్| త్రిశౌ జీవత్రయమపి తురీయస్తురీయాద్యతీతో బ్రహ్మాహఞ్చ త్వమితి శరణం
వాసుదేవం ప్రపద్యే* శ్రీగురుమూర్తిః * వాసుదేవప్రపత్తిం స ఉక్త్వోద్ధవ ఇదం విధే| నిర్వికల్పచిదానన్దే విలీనహృదయో
భవత్ |౧౭| అథ శ్రీరుక్మిణీకాన్తో వాసుదేవో జనార్దనః| ఉద్ధవం పాణిపద్మాభ్యాముపాత్తిష్ఠత్ప్రరామృశన్ |౧౮| తతో
ముహూర్తమద్వైతచిదానన్దే పరాత్మని| విలీయ వినివృత్తం తమువాచ హరిరుద్ధవం |౧౯| ధన్యోఽస్యుద్ధవ ధన్యోఽసి మ
య్యఖణ్డేయతో భవః| విలీనప్రాణచిత్తస్త్వం నిశ్చేష్టకరణోఽధునా |౨౦| జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తం భవతా నాత్ర సంశ
యః| పునర్జననశంకా తే మాస్తు స్వప్నేఽపి చోద్ధవ -౨౧- మమాభిలషితం పూర్ణమధునైవా భవద్యతః . మదాత్మైక్యా
నుభూత్యా త్వం తీర్ణసంసారసాగరః |౨౨| ఈదృశీ పరమా నిష్ఠా బ్రహ్మాత్మైక్యస్వరూపిణీ |న ప్రాప్తా యది తే భక్త్యా
కిం ప్రేమ్ణా వాధికేన మే|౨౩|| తాదృశ్యాస్తవ భక్తేర్హి మయి నిష్ఠే దృశీ శుభా | సదృశం ఫలమిత్యార్యా బ్రూయుస్తే బ్ర
హ్మవాదినః ||౨౪|| ఈదృశస్య మమ ప్రేమ్ణో హ్యేషైవ సదృశం ఫలం | ఐహికాముష్మికైశ్వర్యభోగస్త్వసదృశం ఖలు||
కేచిన్మాం సగుణం భక్త్యా భోగాసక్తా ఉపాసతే | తేషు వైరాగ్యహీనేషు ప్రేమత్వభినయాద్వ్యహం ||౨౬|| తేహి మన్ద
తమా లోకే భక్తాః కామహతాశయాః | పునర్జననగర్తేషు పతన్త్యర్థా ఇవోద్ధవ ||౨౭|| అహో నిష్కామమాహా
త్మ్యం కిం వక్ష్యే జగతీతలే | సహ్యా కామహతానన్దస్తైత్తిరీయే సువర్ణితః ||౨౮|| ఐహికాముష్మికైర్భోగైర్మహద్భి
రపి కస్య వా | సన్తృప్తిర్జాయతే పుంసః కామో భూయోఽభివర్ధతే ||౨౯|| భోగసక్తివిహీనస్య నిష్కామస్య మహా
త్మనః | పుంసస్తు న చికేతాదేరభూత్తృప్తిర్నిరంకుశా ||౩౦|| సగుణే మయి భక్త్యా చ పుమాన్ భోగమవాప్నుయాత్ |
నిర్గుణే మయి భక్త్యేతి ముక్తిం సామాన్యనిర్ణయః||౩౧|| నిష్కామస్సగుణే భక్త్యాప్యత్ర మోక్షమవాప్నుయాత్ | విశేష
నిర్ణయో భోగం సకామో నిర్గుణేఽప్యేతి ||౩౨| కామ ఏవ మహాబన్ధః కామ ఏవ మహావ్యథా | కామ ఏవ మహాశోకః కామ ఏ
వమహద్భయం || ౩౩ || కామ ఏవ మహారోగః కామ ఏవ మహాక్షుధా | కామ ఏవ పిపాసా చ
కామ ఏవ జరామృతీ ||౩౪|| తస్మాత్కామం పరిత్యజ్య మదుపాసనయానిశం | నిష్కామం పరమానన్దం లభస్వోద్ధవ
శాశ్వతం ||౩౫|| ప్రారబ్ధభోగమాత్రార్థస్తే కామో న హి దూష్యతే | ఆగామిభోగదః కామస్త్వన్యేషాం దూష్య
తే బుధైః ||౩౬|| ప్రారబ్ధభోగమాత్రేచ్ఛుర్జీవన్ముక్తో హి విశ్రుతః | సోఽయం నిష్కామ ఏవ స్యాజ్జన్మాన్తరవివర్జనాత్ ||
జన్మాన్తరసహస్రాణి జాయన్తే యేన దేహినాం - స కామో మనసాచ్ఛిన్నస్తస్మాచ్ఛిద్యాన్మనో బుధః ||౩౭||మామ

మస్మరతో నిత్యమవిచ్ఛిన్నప్రవాహవత్ । స్వత ఏవమనశ్ఛిన్నం భవేదత్ర సహస్రధా ॥౮౯॥ మనస్తత్తు ఘనీభూతం
కామాద్యైస్సుతరామస్మ మదుపాసనయా క్షిప్రం దృఢీభూతత్వాత్ప్రణశ్యతి॥౯౦॥ మనోనాశే చ సఞ్జాతే ప్రణష్ట ఇవ సంస్థితః
ఆత్మా ప్రకాశరూపోఽయం స్వయమావిర్భవత్యలం॥౯౧॥ ఇన్ద్రియాణి బలిష్ఠానివన్మాయావిష్టచేతసాం అర్జయన్తి ప్రభో
ర్భృత్యా ఇవ భోగాన్ సమన్తతః॥౯౨॥ మాయా బలవతీ హ్యేషా దుర్జయా విషమా మమ మద్భక్తైర్జీయతే పుంభిర్నాన్యైః
కల్పశతేష్వపి॥౯౩॥ అనేకకోటిబ్రహ్మాణ్డరచనాదిక్షమామిమాం। అజిత్వా కోఽను ముచ్యేత సుదృఢాద్భవబన్ధనాత్॥౯౪॥ తిరో
హితస్వరూపోఽహం మాయయానుపమర్దితః । మాయాపరవశైర్లోకైర్నైవ దృశ్యః కదాచన ॥౯౫॥ మామదృష్ట్వా భ
వాంభోధేర్యది తీర్ణో భవేన్నరః। ఋణపాతకహీనస్స్యాదదత్తర్ణోధమర్ణకః ॥౯౬॥ పశ్యేద్యది చ మాం యోగం వినా శా
స్త్రోక్తమద్వయం। నేత్రం వినైవ సర్వాణి పశ్యేద్రూపాణి చాన్ధకః ॥౯౭॥ యస్తు యోగమహం బ్రహ్మేత్యభిధ్యానాత్మ
కం సదా। శ్రద్ధాభక్తియుతః కుర్యాత్స యోగీన్ద్రోహముద్ధవ॥౯౮॥ ఏకం యది మనో మహ్యం పూర్ణబోధస్వరూపిణే।
సమర్పితం తతః ప్రాణాస్స్వతస్స్యుస్స్వసమర్పితాః॥౯౯॥ నదీనామగ్రతో యేషు యథా సాగరగామిషు। మధ్యాధస్థితతోయా
నిస్స్వయం గచ్ఛన్తి సాగరం॥౧౦౦॥ మయ్యవస్థాత్రయాతీతే నిర్గుణే యుక్తచేతసః। నావశిష్టం భవేత్కిఞ్చిదపి తస్యామిహోద్ధ
వ। తృతీయావస్థయా యోగే హ్యవశిష్టం న కిఞ్చన। ఇతి కేచిద్వదుద్దుష్టం మతం తత్సుప్తవాదినాం॥౧౦౨॥ అథానావరణాక్రా
న్తం సుషుప్తం బీజదేహినం। అశరీరం స్వయంజ్యోతిర్బ్రహ్మహుర్బతనిర్గుణం ॥౧౦౩॥ సుషుప్తవాదిభిర్మాస్తు తవ
సంభాషణాదికం। తే హి జ్ఞానోపదేశేన మజ్జయన్తి భవార్ణవే ॥౧౦౪॥ పరతన్త్రమతీనాఞ్చ ప్రజానాం బోధయన్తి తే।
వర్ణాశ్రమాదిసాంకర్యమసంగాత్మత్వభావనాత్ ॥౧౦౫॥ సకృచ్ఛ్రవణమాత్రేణ కృతకృత్యత్వవాదినః। మన్నిర్గుణా
త్మయోగఞ్చ హన్తనిన్దన్తి తే శఠాః॥౧౦౬॥ జ్ఞానాత్పూర్వఞ్చ పశ్చాచ్చ మద్యోగస్తు ముముక్షుభిః। అవశ్యకార్య ఇత్యాహు
ర్మహాన్తస్తత్త్వవేదినః॥౧౦౭॥ తాదృశం మామకం యోగం నిన్దతాం జ్ఞానవాదినాం। పాపినాం జన్మ సాంకర్యమనుమేయం విపశ్చి
తా॥౧౦౮॥ అద్వైతసిద్ధ్యై విహితం మద్యోగం శ్రుతిభిః పరం। ఉపేక్షన్తే హి తే మూర్ఖా హన్త సాంకర్యకారిణః॥౧౦౯॥ ఉ
ద్ధవః॥ సుప్తవద్వర్తతే యోగీ నిద్రాళురివ లక్ష్యతే। ఇత్యాదివాక్యైస్సుప్తస్య దృష్టాన్తత్వం శ్రుతం హరే ॥౧౧౦॥ నతు దా
ష్టాన్తికాఖణ్డనిర్విశేషపరాత్మతా। సుప్తస్య శ్రూయతే క్వాపి కిం మానం సుప్తవాదినాం॥౧౧౧॥ నిదిధ్యాసనయోగశ్చ మో
క్షార్థో ఘుష్యతే శ్రుతౌ। సకృచ్ఛ్రవణవాదస్య కిం వా మానం తదాశ్రితం ॥౧౧౨॥ వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నజ్ఞానమాత్రేణ
దేహినాం। ప్రతిబన్ధవిశిష్టత్వాన్న సద్యోముక్తిరిష్యతే ॥౧౧౩॥ శ్రీభగవాన్॥ యాని వేదాన్తవాక్యాని పూర్వపక్షస్థితాని
చ। ఔపచారికవాక్యాని లక్షణార్థాని యాని చ।॥౧౧౪॥ పరామర్శార్థకాన్యన్యాన్యేవంభూతాని తాని తే। ఆదాయ ముఖ్యమా
నాని ప్రలపన్తి యథేప్సితం ॥౧౧౫॥ యద్యర్థవాదవాక్యానాం ముఖ్యప్రామాణ్యమీరితం। తతస్తేషాం విధిః కో వా నిషేధో వా
స్తి వాదినాం ॥౧౧౬॥ దేహేన్ద్రియమనఃప్రాణేష్వసంసర్గిత్వమాత్మనః। కాలత్రయేఽపి వక్తౄణాం కుతో యోగవిధిర్భ
వేత్ ॥౧౧౭॥ అనష్టేషు వికారేషు నిర్వికారత్వమాత్మనః। సర్వదా వదతాం శాస్తా సాక్షాద్వైవస్వతో యమః ॥౧౧౮॥ తే
హి దణ్డధరాః క్రూరాః క్రుద్ధా యమభటా భృశం। అసంగవాదినామన్తే భాన్తి భీషణభాషణాః ।౧౧౯। వినేన్ద్రియనిరో
ధం యే భవన్తి స్వైరచారిణః। తేషాం వినాశ ఈశేన కేషాం నియమితో యమః।౧౨౦। మద్యోగరహితో మర్త్యో నిరుద్ధేన్ద్రి
యవాన్ కథం। స్వైరచారవిహీనో వా లోకే భవితుమర్హతి ।౧౨౧। అహం సుషుప్తబ్రహ్మాస్మీత్యేవ మద్వైతవాదినాం
స్వప్రకాశతురీయాత్మయోగాభ్యాసశ్చ వా కథం ॥౧౨౨॥ జాగ్రత్తుర్యం తథా స్వప్నతుర్యం సుప్తితురీయకం। తుర్యతు
ర్యమితి ప్రోక్తమపి తుర్యచతుష్టయం ॥౧౨౩॥ తా ఇమాష్షోడశావస్థా వరాహాదిశ్రుతీరితాః। స్థూలసూక్ష్మాదితుర్యై
స్స్యుశ్చతుష్షష్టిభిదాయుతైః ॥౧౨౪॥ ప్రకృత్యా పురుషేణాపి ద్వైవిధ్యం తా ఉపాగతాః । పరివ్రాజకగీతాస్స్యుః

ష్టావింశతికోత్తరాః ॥౧౨౫॥ శతమాత్రాయదోంకారవిభాగైస్తైవసూచితాః । తత్సుషుప్త్యాత్పరంనాస్తీత్యేత ద్వా శీర్యమసంగతం ॥౧౨౬॥ యోగశాస్త్రమిదంముఖ్యంలోకేమేనుసరన్తివై। తేషాంస్వానుభవేష్వేతాఉక్తావస్థావిభాన్తిహి ॥౧౨౭॥ శుభేచ్ఛాద్యాసుమేధ్యాసా త్రిబుద్ధాస్సప్తభూమిషు । తానాశ్రిత్యైవమధ్యుక్తా నుక్తావస్థావిభాన్తిహి॥ ౧౨౮ ॥ జీవన్ముక్తి పదం ప్రాప్య వైదేహీంముక్తిమప్యథ । యేప్రాప్తాస్తేషు సర్వాస్తా ఉక్తావస్థా విభాన్తిహి ॥౧౨౯॥ బ్రహ్మవిత్వ ముపేత్యాథ యోగాభ్యాస బలేనయే । బ్రహ్మీభూతా శ్చతేష్వేతాఉక్తావస్థావిభాన్తిహి ॥౧౩౦॥ ఆగచ్ఛతి నవ్పూర్వస్యా నిరోధాదుత్తరోద్భవే। కార్యకారణ భావస్యావిరోధోక్షణికత్వతః ॥౧౩౧ జాగ్రదాదిత్రయస్యేవప్రసిద్ధస్యాన్యసంభవాత్ । అభావగ్రస్తతాశంక్యానైవస్వానుభవస్థితేః ॥౧౩౨॥అనవస్థమరూపస్తుశిష్యమాణమపిస్వయం । యోగానభ్యాసతయానాద్యస్వానుభూత్యైప్రపఞ్చ్యతే॥౧౩౩॥ అరూపబ్రహ్మమాత్రోక్త్వాయోగశాస్త్రంవృథాఖిలు । యోగాభ్యాసవిహీనస్స్యాత్కథంసంసృతివర్జితః ॥౧౩౪॥మనోవాగాదితత్వానాంసద్భావేతదరూపవత్ ।బ్రహ్మప్తమితికింబ్రూయాదవాఙ్మనసగోచరం॥౧౩౫॥ప్రాప్తమేవతదద్యేతియదిబ్రూయాత్సవఞ్చకః।యమంవఞ్చయితుంశక్తోనకథఞ్చిద్భవిష్యతి॥౧౩౬॥అప్రాప్తమపితజ్జాతంతేనధన్యోభవామ్యహం। ఇతిచేత్కథయేన్మూఢఇన్ద్రియార్థైరధఃపతేత్ ॥అహోదుఃఖోదధౌమగ్నాఅరూపబ్రహ్మవాదినఃప్రమదుపాస్తింవిహాయైవజీవన్తినరకాయహి॥౧౩౭॥వచోమిథ్యామనోమిథ్యాసర్వంమిథ్యాత్వరూపకం।బ్రహ్మైకమేవసత్యంస్యాదిత్యుక్త్వావిచరన్త్యహో॥ సర్వమిథ్యాత్వవాదేనబ్రహ్మవాదేనతేనవా।సంసారదుఃఖలేశోపినతేషాంవినివర్తతే॥౧౪౦॥ వాగాద్యశేషకరణవ్యాపారైకనిరోధకం।మద్యోగమనుపాశ్రిత్యకథందుఃఖక్షయోభవేత్॥౧౪౧॥అరూపఞ్చసరూపఞ్చజ్ఞానంయోగఞ్చతేఖిలు। అధికారివిభేదేనప్రోచుశ్చేదితితచ్ఛృణు॥౧౪౨॥సర్వమాహుర్నసన్దేహస్స్వరూపజ్ఞానినోబుధాః। జీవన్ముక్తాఇతిప్రోచుస్తదేవహ్యసమఞ్జసం॥౧౪౩॥ సరూపయోగినామేవ జీవన్ముక్తత్వ సంభవాత్ । జీవన్ముక్తేనోపాతేవిరూపాస్తేష్వసంభవాత్ ॥౧౪౪॥ అథసంపత్స్యఇత్యేషా శ్రుతిర్విస్పష్టమాహచ। ఏవంసతికథంచేహసతి నీరూపసంగతిః॥౧౪౫ ప్రాప్తపూర్వస్యసంప్రాప్తిర్నీరూపస్యోపచర్యతే । ప్రాతిభాసికభేదస్యనివృత్త్యేతిచతచ్ఛృణు॥౧౪౬॥ భేదస్యపరమార్థత్వంనత్వైరుక్తంకదాపిహి। అతోద్విచన్ద్రన్యాయేన వృథాద్వైతానువృత్తివాక్ ॥౧౪౭॥ ప్రాతిభాసికభేదస్తు నివర్తేతైవతత్క్షణే। యదావాప్తమరూపన్తత్కింపశ్చాత్కథనేఫలం ॥౧౪౮॥ పారమార్థికభేదస్యతద్భాసత్వేప్యతద్విది । ఊరీకృతత్వాన్నోదోషఇతిచేచ్ఛృణుచోద్ధవ ॥౧౪౯। ఏకత్రవిలయాయోగ్యా ద్భిన్నయోస్సత్యమిథ్యయోః సహాపారూప భేదోక్తి స్సఫలామామకాహ్యభూత్॥౧౫౦॥తస్మాద్యోగవిరోధీనిత్రికాలారూపవాదినాం । వాక్యానిదూరతస్త్యక్త్వా మద్వాక్యం సముపాశ్రయ ।౧౫౧॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణాది సర్వశాస్త్రానురోధిషు । మద్వాక్యేష్వేవవిశ్వాసాచ్ఛ్రేయస్సిద్ధ్యేదిహోద్ధవ ॥౧౫౨॥ * * * * * * *

ఇతితత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాద ఏకవింశోధ్యాయః

ఉద్ధవః॥శ్రీహరేజగతీనాథ యోగోహిత్రివిధస్త్వయా । ఉరరీక్రియతేముక్త్యై సర్వైఃకార్యఇతిప్రభో॥౧॥ తత్రప్రాక్ప్రవణాత్కార్యఃప్రథమోమననాత్పరం। ధ్యానరూపోద్వితీయస్తుతృతీయోదేహముక్తయే॥౨॥ ఏతేషుమధ్యమానాన్త్యౌ తౌకార్యావేవముముక్షుభిః। ఆద్యోవావశ్యకఇతిప్రతిభాత్యుత్తమేమమ ।౩॥ చిత్తశుద్ధ్యర్థకస్సోయం యోగశ్శాస్త్రే విధీయతే । పూర్వపక్షైర్విశుద్ధస్యకిమర్థ స్సజనార్దన ।౪॥ *శ్రీభగవాన్* యోగఃప్రయోగస్సంయోగ ఇతియోగాస్త్రిమామతాః। సూక్ష్మబుద్ధ్యాత్వయాప్యేతే విదితాఅధునోద్ధవ ॥౫॥ అత్యావశ్యకఏవస్యాత్తేష్వాద్యోపి చసత్తమ। ఉత్తమస్యాపివాక్యార్థశ్రవణాత్ప్రాగ్విధీయతే ।౬॥ తేనయోగేనకూటస్థదర్శనంయస్యజాయతే। తస్యైవదృఢవి

శ్వాసఆత్మాస్తిత్వేసముద్భవేత్ ॥౭॥ నచైవంపూర్వపుణ్యైస్స్యాచ్చిత్తశుద్ధిఃకదాచన। యథాసుషుమ్నాభ్యాసేనచిత్తశుద్ధిర్విజాయతే ॥౮॥ ఆధారేపశ్చిమంలింగంకవాటన్తత్రవిద్యతే। తస్యోద్ఘాటనమాత్రేణముచ్యతే భవబన్ధనాత్॥ ఆధారపశ్చిమేభాగేచన్ద్రసూర్యౌస్థిరాయది । తత్రతిష్ఠతివిశ్వేశో ధ్యాత్వాబ్రహ్మమయోభవేత్ ॥౧౦॥ ఆధారపశ్చిమేభాగేమూర్తిస్తిష్ఠతిసంజ్ఞయా। షట్చక్రాణిచనిర్భిద్య బ్రహ్మరన్ధ్రాద్బహిర్గతం ॥౧౧॥ వామదక్షే నిరుధ్యన్తిప్రవిశన్తిసుషుమ్నయా । బ్రహ్మరన్ధ్రంప్రపశ్యన్తి తేయాన్తిపరమాంగతిం ।౧౨॥ సుషుమ్నాయాం యదాహంసఊర్ధ్వంప్రధావతి। సుషుమ్నాయాంయథాప్రాణం ప్రాణమేద్యోనిరంతరం ।౧౩। సుషుమ్నాయాంయదాప్రాణస్థిరోభవతిధీమతాం। సుషుమ్నాయాం ప్రవేశేన చన్ద్రసూర్యౌలయంగతౌ ॥౧౪। తదాసమరసంభావంయోజానాతిసయోగవిత్। సుషుమ్నాయాంయదాయస్యమ్రియతేమనసోలయః ॥౧౫॥ సుషుమ్నాయాంయదాయోగీ క్షణైకమపితిష్ఠతి। సుషుమ్నాయాంయదాయోగీ క్షణార్ధమపితిష్ఠతి ॥౧౬॥ సుషుమ్నాయాం యదాయోగీ సులగ్నోలవణాంబువత్। సుషుమ్నాయాం యదాయోగీ లీయతే క్షీరనీరవత్ ॥౧౭॥ భిద్యతేచతథాగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తేసర్వసంశయాః । క్షీయన్తేపరమాకాశే తేయాన్తిపరమాంగతిం ॥౧౮॥ గంగాయాంసాగరేస్నాత్వా స్నాత్వాచమణికర్ణికాం।మధ్యనాడీవిచారస్యకలాంనార్హన్తిషోడశీం ॥౧౯॥ శ్రీశైలదర్శనాన్ముక్తిర్వారాణస్యాంమృతస్యచ । కేదారోదకపానేనమధ్యనాడీప్రదర్శనాత్ ॥౨౦॥ అశ్వమేధసహస్రాణివాజపేయశతానిచ। సుషుమ్నాధ్యానయోగస్య కలాంనార్హన్తిషోడశీం ॥ సుషుమ్నాయాంయదాగోష్ఠీం యఃకశ్చిత్కురుతేనరః। సముక్తస్సర్వపాపేభ్యోనిశ్శ్రేయసమవాప్నుయాత్ ॥౨౨॥ సుషుమ్నైవపరంతీర్థం సుషుమ్నైవపరోజపః । సుషుమ్నైవపరంధ్యానం సుషుమ్నైవపరాగతిః ॥౨౩॥ అనేకయజ్ఞదానానివ్రతానినియమానిచ। సుషుమ్నాధ్యానలేశస్య కలాంనార్హన్తిషోడశీం ॥౨౪॥ బ్రహ్మరన్ధ్రేమహాస్థానేవర్తతేసతతంద్విజః। చిచ్ఛక్తిఃపరమాదేవీ మధ్యమేసుప్రతిష్ఠితా ॥౨౫॥ మాయాశక్తిర్లలాటాగ్ర భాగేవ్యోమాంబుజాదయః నాదరూపాపరాశక్తిర్లలాటస్యతుమధ్యమే ॥౨౬॥ భాగేబిన్దుమయీశక్తిర్లలాటస్యాపరాంశకే। బిన్దుమధ్యేచజీవాత్మాసూక్ష్మరూపేణవర్తతే ॥౨౭॥ ప్రాణాపానవశోజీవో హ్యధశ్చోర్ధ్వంప్రధావతి। వామదక్షిణమార్గేణచఞ్చలత్వాన్నదృశ్యతే ॥౨౮॥ ఆక్షిప్తోభుజదణ్డేన యథోచ్చలతికన్దుకః। ప్రాణాపానసమాక్షిప్తస్తథాజీవోనవిశ్రమేత్॥ అపానఃకర్షతిప్రాణం ప్రాణోపానశ్చకర్షతి। ఏవమన్యోన్యసాపేక్షౌ ప్రాణాపానాయచాశ్రితౌ ॥౩౦॥ తస్యైవదర్శనీయత్వమంగుష్ఠాదిప్రమాణతా । పరబ్రహ్మాంశతాసత్త్వేరుపాస్యత్వఞ్చగీయతే॥౩౧॥ సర్వాశ్చదేవతాస్సర్వాణ్యపితీర్థానిచైవహి। దేహేషుసర్వదాసన్తి సర్వకిల్బిషనాశనాః ॥౩౨॥ అన్తస్తీర్థేషువిశ్వాసవిహీనోహీనరాధమః। బహిస్తీర్థేషుబహుశో మజ్జన్నపినశుధ్యతి ॥౩౩॥ అన్తస్తీర్థేక్వచిత్స్నాత్వా సకృద్వాపురుషోత్తమః । సర్వతీర్థవరోస్నాత్వాప్యపవమిముచ్యతే ॥౩౪॥ యస్సుషుమ్నాభిధాంనాడీం సమాశ్రిత్యాత్రసఞ్చరేత్। తస్యసర్వాణితీర్థానిభవేయుస్సులభానితు ॥౩౫॥ అన్తస్తీర్థనిమగ్నస్య మనఃప్రాణేన్ద్రియాణిచ। విశుద్ధానిభవన్త్యాశుతతో యోగీశ్వరోభవేత్ ॥౩౬॥ సుషుమ్నాభ్యాసహీనస్య మహావాక్యేష్వనేకధా। ఉపదిష్టేష్వపిస్వాత్మజ్ఞానగన్ధోపినోద్భవేత్ ॥౩౭॥ వాక్యార్థజ్ఞానహీనస్యభవేన్ముక్తిఃక్రమేణవా। సుషుమ్నాభ్యాసహీనస్య నముక్తిస్స్యాత్కదాచన ॥౩౮॥ నాడ్యైకశతతమ్యాహి తయోర్ధ్వంపురుషోవ్రజన్। అమృతత్వంప్రయాతీతి శ్రుతిఃప్రాహసనాతనీ ॥౩౯॥ కర్మాణిభక్తియోగాస్యాన్యజ్ఞానానిచపరన్తప। సుషుమ్నాధ్యానయోగస్యకలాంనార్హన్తిషోడశీం ॥౪౦॥ సుషుమ్నాంయోగమార్గేణయః పశ్యతినరోత్తమః। సఏవాన్తర్ముఖోవాచ్యస్తదన్యేతుబహిర్ముఖాః॥౪౧॥ అన్తస్సంపశ్యతోజ్యోతిస్సహస్రరవిసన్నిభం।యోగినోనైవకర్తవ్యంకర్తవ్యఞ్చనవిద్యతే ॥౪౨॥ జ్యోతిష్యన్తర్గతేచిత్తంయదాలీనంభవత్యలం। తదాస్యయోగి

నోదేహం జాగ్రన్నిశో హి రక్షతి ।౪౩॥ అన్తర్జ్యోతిస్సమాలోక ప్రయత్నరహితస్య తు। దేహస్సంరక్షితోఽపీశైర్బహుధా సంప్రపీడ్యతే ॥౪౪॥ వివేకాది గుణైర్యుక్తో నియమ్యేన్ద్రియ సఞ్చయం। అభ్యన్తరం పరం జ్యోతిర్మనసైవావలోకయేత్ ॥౪౫॥ అగ్రాహ్యం తదశుద్ధేన మనసా జ్యోతిరుత్తమం। శుద్ధేన తు పరం ధ్యానైర్గ్రాహ్యమేవాన్తరక్షిణి ॥౪౬॥ యావదుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసౌ ప్రాణాపానవశాదిహ। న నిరుద్ధౌ మనస్తావచ్చలన్నాత్మోన్ముఖం భవేత్ ॥౪౭॥ సంశుద్ధమచలఞ్చేతో జితశ్వాసస్య యోగినః। విషయేభ్యో నివృత్తం సద్భవేదాత్మోన్ముఖం స్వతః ॥౪౮॥ సంస్కృతే ధ్యానయోగేన యోగినశ్చిత్తదర్పణే। ఆత్మాభివ్యజ్యతే స్పష్టం పరఞ్జ్యోతిస్స్వరూపవాన్ ॥౪౯॥ ప్రసన్నే మనసి స్వీయే యోగాభ్యాసేన సువ్రత। ఆత్మాపి స్యాత్ప్రసన్నోఽయం దేహశుద్ధౌ యథా మనః॥౫౦॥ నాత్మా ప్రకాశతే చిత్తే రాగాదిమలినే పరః। తిరోహితస్వరూపత్వాద్ధిమాంశుర్నీరదే యథా ॥౫౧॥ మోహాదిరహితే చిత్తే నైవ తాపత్రయం క్వచిత్ । తాపయేద్యోగినం శాన్తం దుర్దినే తరణిర్యథా ॥౫౨॥ యోగాగ్నిసుఖసన్తప్తం విషయా బహవోఽపి వా । న బాధన్తే మహాత్మానం పఞ్చాగ్నిస్థం హిమాదివత్ ॥౫౩। విషయా వివిధా ఈశనిర్మితా అపి యోగినం। వికారయేయుర్న క్వాపి కామిన్య ఇవ షణ్డకం ॥౫౪। భగ్నోత్సాహాని యోగీన్ద్రం నేన్ద్రియాణ్యఖిలాన్యపి। చాలయేయుః స్థిరస్థానం మేరుం శ్వాసానిలా యథా ।౫౫। అత ఇన్ద్రియవిక్షేపనివృత్త్యై సతతం నరః । యోగాభ్యాసం ప్రకుర్వీత గురువన్దనపూర్వకం ॥౫౬॥ ఆధారాధిష్ఠితస్వాత్మజ్యోతిర్దర్శనవాన్నరః। అధికారీ భవేచ్ఛీఘ్రం పూర్ణబ్రహ్మావలోకనే ।౫౭॥ యోగాభ్యాసం వినా జ్ఞానాత్కేవలాత్స్వాత్మగోచరాత్! న సిధ్యతి యథా ముక్తిః పరమానన్దరూపిణీ ॥౫౮॥ తథైవాధారచక్రస్థస్వాత్మజ్యోతిర్విలోకనం। వినా పూర్ణానుసన్ధానాన్నిరాధారాత్మదర్శనం ॥౫౯॥ ఆధారచక్రసంయుక్తమనసో జ్యోతిరుత్తమం। ఆన్తరం సూత్రమమృతం ప్రస్ఫురేత్పర యోగినః ।౬౦॥ సాధారోపాసనం హిత్వా నిరాధారే మతిర్వృథా। సార్వభౌమత్వవాఞ్ఛా స్యాదభూపాలస్య వై యథా ।౬౧॥ ఉద్ధవః॥ సాధారోపాసనం స్వామిన్నణిమాదివిభూతయే। ఉపయుజ్యత ఇత్యుక్తం కథం ముక్తిరనేన మే॥౬౨॥ శ్రీభగవాన్ ॥ మన్దాధికారిణాం నౄణాం రోచనార్థా విభూతయః। ప్రోచ్యన్తే న తు ధీరాణాం నియమ్యన్త ఇహోద్ధవ ॥౬౩॥ భోగైకరసికస్స్వాత్మజ్ఞానగన్ధవివర్జితః। పరకాయప్రవేశాదిసిద్ధిష్వాసజ్జతే నరః ॥౬౪। సాధారోపాసనారూపం యోగాభ్యాసమిహాచరన్। యస్సిద్ధిషు ప్రసక్తోఽస్తి స హి మోహవశం గతః ।౬౫। మహామోహాన్ధకారేణ వ్యాప్తం యచ్చిత్తమన్వహం। సిద్ధ్యాసక్తస్స ఏవ స్యాత్సర్వలోకైకవఞ్చకః । ౬౬। అగ్నిబన్ధనపూర్వేషు సిద్ధిమోహేషు యః పుమాన్। ప్రవృత్తోఽస్తి స విజ్ఞేయః పశుర్జ్ఞానవివర్జితః ।౬౭। జ్ఞానయోగవిహీనస్య విషయాసక్తచేతసః। నరాధమస్య తాః ప్రోక్తాః శాస్త్రవిశ్వాససిద్ధయే ।౬౮। యోగినాం సులభాస్సర్వాస్సిద్ధయో నాత్ర సంశయః। జగద్వఞ్చనమాత్రాభిః కిన్తాభిః ఫలమాత్మనః ।౬౯। సంసారమోక్ష ఏవైకః పరమం ఫలముచ్యతే। న సిద్ధిభిర్న లభ్యేత సర్వాభిరపి కేనచిత్ ।౭౦। సిద్ధయశ్చ విరక్తేన ప్రార్థనీయాస్సుదుఃఖదాః। మోక్షస్తు సువిరక్తేన ప్రార్థనీయస్సుఖప్రదః ।౭౧। ఏవం సతి తయోస్సిద్ధిమోక్షయోర్నైవ కుత్రచిత్ । సామానాధికరణ్యం స్యాత్స్వప్నేఽప్యనధికారిణాం ।౭౨। స్వప్నే వా యది సిద్ధీచ్ఛా మోక్షస్తస్య న సిధ్యతి। స్వప్నే వా యది మోక్షేచ్ఛా సిద్ధిస్తస్య న సిధ్యతి ।౭౩। మోక్షేణైవ కృతార్థత్వం పురుషస్యేతి నిశ్చితం । సిద్ధిభిర్భవ దుఃఖస్య ప్రవృద్ధిరితి చోద్ధవ ।౭౪। తస్మాత్సిద్ధ్యర్థకం యోగముపేక్ష్యాత్మాపకారిణం। మోక్షార్థకం సదా కుర్యాద్యోగమాత్మోపకారిణం ।౭౫। అప్రియా యేఽత్ర శిష్యాస్స్యుర్జనాస్మన్దాధికారిణః। ప్రవర్తయే ద్గురుః ప్రాజ్ఞ స్సిద్ధిష్వేవ మహామతే ॥౭౬॥ మమ ప్రియతమం త్వాన్తు మార్గే మోక్షైకకారణే। ప్రవర్తయామ్యతి స్నేహాత్తతస్త్వం సుకృతీ పరం ।౭౭॥ యోఽయం సాధారయోగస్తే వర్ణితస్సాదరం మయా। అనేనాతివిశుద్ధస్య శ్రవణాది కృతిర్మతా ।౭౮। యో నిరాధారయోగోఽన్యో మధ్య

మాధ్యా నలక్షణః। తేనజీవద్విముక్తస్యసమాధ్యధికృతిర్మతా ।౭౯। అన్త్యస్తు నిర్వికల్పాది సమాధ్యాత్మక ఉత్తమః।
యోగస్తేన విదేహస్య స్వతస్సిద్ధ్యత్యరూపకం ।౮౦। ఆద్యయోగో విజాతీయ స్సజాతీయస్తుమధ్యమః।అన్తిమస్స్వగ
తోజ్ఞేయ స్సూక్ష్మబుద్ధి మతాంవర ।౮౧। ఉద్ధవః॥ స్వామిన్మైత్రే య్యుపనిషద్యర్థామోక్షైకహేతవః। ప్రోచ్యన్తఇతిధీ
మన్తోమహాన్తః ప్రాహురీశ్వర ।౮౨। సర్వవేదాన్తతత్వార్థ వేదినస్తేముఖాంబుజాత్। తామద్యోపనిషద్వాచంశ్రో
తుమిచ్ఛామికేశవ ।౮౩। శ్రీభగవాన్। బృహద్రథాఖ్యో రాజా సీత్సరాజ్యేజ్యేష్ఠమాత్మజం। నిధాపయిత్వాదేహా
దిమత్వాసర్వమశాశ్వతం ।౮౪। వైరాగ్యేణసుతీవ్రేణ నిర్జగామవనంప్రతి। ఆదిత్యమీక్షమాణస్సపరమన్తపఆస్థితః।౮౫
అతిష్ఠచ్చోర్ధ్వబాహుస్సన్నన్తే నికటమాయయౌ।సహస్రస్యమునేస్సర్వ తత్వార్థవిదుషోగురోః ।౮౬। శాకాయనా।
భిధస్సోయ మధూమాగ్నిరివజ్వలన్। స్వీయేనతేజసాసర్వందహన్నివజగన్మహాన్ ।౮౭। రాజానమబ్రవీదేవముత్తిష్ఠో
త్తిష్ఠభూపతే। వరంవృణీష్వతేచిత్తేయా దృశోవర్తతేధునా ॥౮౮॥ ఇతిశ్రుత్వామునేర్వాక్యం రాజాసన్తుష్టమానసః
ఉవాచేదంనమస్కృత్యతస్మైసాష్టాంగ మాదరాత్ ।౮౯। బృహద్రథః। భగవన్నాహమాత్మజ్ఞస్త్వం తత్వజ్ఞఇతిశ్రుతం
తద్బ్రూహ్యాతస్య మేవృత్తంనాతోన్య ద్వివ్యతేగురో ।౯౦। శాకాయన్యః। ఆదావేతదశక్యం యత్తన్మాంపృచ్ఛతు
మాంభవాన్। అన్యాన్కామాన్వృణీష్వత్వమైక్ష్వాకస్వేప్సితాన్బహూన్ ॥౯౧। బృహద్రథస్సతచ్ఛ్రుత్వాశాకాయ
న్యాంఘ్రిపంకజం। దృఢమాలంబ్య భక్త్యేమాంగాథామాహమహామతిః।౯౨। బృహద్రథః।కిమేతైర్భగవన్ కామైరని
త్యైఃఫలమస్తిమే। మహతామర్ణవానామ ప్యనలేనహిశోషణం ।౯౩। పర్వతానాఞ్చపతనంధ్రువస్యచలనన్తథా।తరూ
ణామపిచస్థానం పృథివ్యాశ్చనిమజ్జనం ।౯౪॥తథాపసరణం స్థానాత్సురాణామమృతాన్ధసాం। అతఏవం విధేకింవా
సంసారేభోగతః ఫలం ।౯౫। యతోప్యావర్తనందృష్టమసకృద్భగవాఞ్ఛ్రియా। అస్మిన్ సంసారకూపేమేపతితస్యగతి
ర్భవాన్ ।౯౬! అన్ధోదపానగోభేకో యథాదుఃఖమహర్నిశం। ప్రాప్నుయాదేవమేవాహమత్రదుఃఖ్యస్మిసర్వదా ।౯౭।
భగవన్నిదముద్భూతంశరీరంమైథునాత్ఖలు।సవిద్భ్యపేతంనిరయేమూత్రద్వారేణనిర్గతం।౯౮॥ చర్మావబద్ధంమాంసాను
లిప్తమస్థిచితంతథా। విణ్మూత్రవాతపిత్తైశ్చ కఫమజ్జావసాదిభిః ।౯౯। అన్యైర్మలైశ్చబహుభిఃపరిపూర్ణఞ్జుగుప్సితం।
వర్తమానస్య దేహేస్మిన్ మమత్వంపరమాగతిః ।౧౦౦। ఏతచ్ఛ్రుత్వాథసముని శ్శాకాయన్యో మహామునిః। సుప్రీతస్తము
వాచేదంరాజానం సాధకోత్తమం ।౧౦౧। శాకాయన్యః। ఇక్ష్వాకువంశశీర్షత్వమాత్మజ్ఞోసి బృహద్రథ। కృతకృత్యో
మరున్నామ్నావిశ్రుతోసిమహామతే ।౧౦౨। ఇతిశ్రుత్వామునేర్వాక్యం సరాజాచాబ్రవీదిదం। ఆత్మాతేకతమస్స్వామి
న్వర్ణ్యఇత్యథ సోబ్రవీత్ ।౧౦౩। శబ్దస్పర్శాదయోయేర్థా అనర్థాఇవతేస్థితాః। యేషాంసక్తస్తుభూతాత్మానస్మరే
చ్ఛపరంపదం ।౧౦౪। తపసాప్రాప్యతేసత్వంసత్వాత్సంప్రాప్యతేమనః। మనసాప్రాప్యతేహ్యాత్మాసచ పత్యాని
వర్తతే ।౧౦౫। యథానిరిన్ధనో వహ్నిస్స్వయోనా వుపశామ్యతి। తథావృత్తిక్షయాచ్చిత్తంస్వయోనావుపశామ్యతి।౧౦౬
స్వయోనావుపశాన్తస్య మనసస్సత్యగామినః। ఇన్ద్రియార్థ విమూఢస్య నృతాఃకర్మ వశానుగాః ॥౧౦౭। చిత్తమేవ
హిసంసారస్తత్ప్రయత్నేన శోధయేత్- యచ్చిత్తస్తన్మయోలోకో గుహ్యమేతత్సనాతనం ౹౧౦౮- చిత్తస్యహిప్రసా
దేనహన్తికర్మశుభాశుభం। ప్రసన్నాత్మాత్మనిస్థిత్వాసుఖమవ్యయమశ్నుతే - ౧౦౯ - సమాసక్తం యథాచిత్తం జన్తో
ర్విషయగోచరే - యద్యేవంబ్రహ్మణిస్యాత్తత్కోనముచ్యేతబన్ధనాత్ - ౧౧౦ - హృత్పుణ్డరీకమధ్యేతు భావయేత్పర
మేశ్వరం। సాక్షిణంబుద్ధివృత్తస్య పరమప్రేమగోచరం ॥౧౧౧॥ అగోచరంమనోవాచా మవధూతాదిసంప్లవం। స
త్తామాత్రప్రకాశైక స్వభావం భావనాతిగం ॥౧౧౨॥ అహేయమనుపాదేయమసామాన్య విశేషణం। ధ్రువంస్తి
మితగంభీరం నతేజోనతమస్తతం ॥౧౧౩॥ నిర్వికల్పం నిరాభాసం నిర్వాణమయసంవిదం। నిస్సంకల్పం నిరాధారం

సర్వాధారం నిరంజనం ||౧౧౪|| నిత్యశ్శుద్ధో బుద్ధముక్తస్వభావస్సత్య స్సూక్ష్మస్సర్వవిభుశ్చాద్వితీయః। ఆనన్దాబ్ధిర్యః పర
స్సోఽహమస్మిప్రత్యగ్ధాతుర్నాత్రసంశీతిరస్తి ||౧౧౫|| ఆనన్దమన్తర్నిజమాశ్రయన్తమాశాపిశాచీమవమానయన్తం
ఆలోకయన్తం జగదిన్ద్రజాలమాపత్కథంమాం ప్రవిశేదసంగం||౧౧౬||వర్ణాశ్రమాచారయుతావిమూఢాః కర్మాను
సారేణఫలంలభన్తే। వర్ణాదిధర్మంహిపరిత్యజన్తస్స్వానన్దతృప్తాః పురుషాభవన్తి||౧౧౭||వర్ణాశ్రమసావయవస్వరూ
పమాద్యన్తయుక్తంహ్యతికృచ్ఛ్రమాత్రం। పుత్రాదిదేహే ష్వభిమానశూన్యంభూత్వావసేత్సౌఖ్యతమేష్వనన్తే॥
శ్రీభగవాన్॥ అథమైత్రేయసంజ్ఞోసౌ కైలాసంసజగామహ।మహాదేవమువాచేతితత్వంమేబ్రూహిసద్గురో ||౧౧౯||
సహోవాచ మహాదేవో మహాకారుణికోత్తమః। పరతత్త్వార్థినే తస్మై మైత్రేయాయతపోధ్వవ ||౧౨౦|| మహాదేవః॥
దేహోదేవాలయఃప్రోక్త స్సజీవః కేవలశ్శివః।త్యజేదజ్ఞాననిర్మాల్యంసోహంభావేనపూజయేత్||౧౨౧|| అభేదదర్శనం
జ్ఞానంధ్యానంనిర్విష యంమనః। స్నానంమనోమలత్యాగశ్శౌచమిన్ద్రియనిగ్రహః ||౧౨౨|| బ్రహ్మామృతంపిబేద్భైక్ష
మాచరేద్దేహరక్షణే। వసేదేకాన్తికోభూత్వా చైకాన్తేద్వైతవర్జితే ||౧౨౩| ఇత్యేవమాచరేద్ధీమా న్సేవంముక్తిమవా
ప్నుయాత్। నైకాన్తవాసహీనస్య ముక్తిర్భవితుమర్హతి -౧౨౪- * * * * *

—*ఇతితత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేద్వావింశోఽధ్యాయః*—

మహాదేవః - జాతంమృతమముం దేహంమాతాపిత్రోర్మలాత్మకం- సుఖదుఃఖాలయామేధ్యంస్పృష్ట్వాస్నానంవిధీయ
తే- ౧. ధాతుబద్ధంమహారోగం పాపమందిరమధ్రువం-వికారాకారవిస్తీర్ణంస్పృష్ట్వాస్నానంవిధీయతే -౨.నవద్వార
మలస్రావంసదాకాలేస్వభావజం - దుర్గన్ధదుర్మలోపేతంస్పృష్ట్వాస్నానంవిధీయతే. ౩ - మాతాసూతకసంబద్ధం సూ
తకేసహజాయతే - మృతసూతకజన్దేహంస్పృష్ట్వాస్నానంవిధీయతే.౪. అహంమమేతివిణ్మూత్రలేపగన్ధాదిమోచనం
శుద్ధశౌచమితిప్రోక్తంమృజ్జలాభ్యాన్తులౌకికం - ౫ - చిత్తశుద్ధి కరంశౌచం వాసనాత్రయనాశనం - జ్ఞానవైరాగ్య
మృత్తోయైఃక్షాళనాచ్ఛౌచముచ్యతే-౬ - అద్వైతభావనాభైక్షమభక్ష్యంద్వైతభావనం - గురుశాస్త్రోక్తభావశ్చ
భిక్షోర్భైక్షంవిధీయతే - ౭ - విద్వాన్స్వదేశముత్సృజ్య సన్యాసానన్తరంస్వతః - కారాగారవినిర్ముక్తచోరవద్దూర
తోవసేత్ -౮- అహంకారసుతంవిత్తభ్రాతరంమోహమన్దిరం - ఆశాపత్నీన్త్యజేద్యావత్తావన్ముక్తోనసంశయః -౯.
మృతామోహమయీమాతా జాతోబోధమయస్సుతః , సూతకద్వయసంప్రాప్తౌకథంసన్ధ్యాముపాస్మహే - ౧౦-
హృదాకాశేచిదాదిత్యస్సదాభాసతిభాసతి - నాస్తమేతినచోదేతికథంసంధ్యాముపాస్మహే ||౧౧|| ఏకమేవాద్వితీ
యంయద్గురోర్వాక్యేననిశ్చితం। ఏతదేకాన్తమిత్యుక్తంనగృహంనవనాన్తరం ||౧౨|| అసంశయవతాం ముక్తిస్సంశ
యావిష్టచేతసాం । నముక్తిర్జన్మజన్మాన్తేతస్మాద్విశ్వాసమాప్నుయాత్ ||౧౩|| కర్మత్యాగాన్నసన్యాసోనప్రేషోచ్చా
రణేనతు । సన్ధౌజీవాత్మనోరైక్యంసన్యాసఃపరికీర్తితః ||౧౪|| వమనాహారవద్యస్యభాతిసర్వేషణాదిషు । తస్యాధి
కారస్సన్యాసేత్యక్తదేహాభిమానినః ||౧౫||యదామనసివైరాగ్యంజాతంసర్వేషువస్తుషు।తదైవసన్యసేద్విద్వానన్యథాప
తితోభవేత్ ||౧౬|| ద్రవ్యార్థమన్నవస్త్రార్థంయఃప్రతిష్ఠార్థమేవవా।సన్యసేదుభయభ్రష్టస్సముక్తింనాప్తుమర్హతి ||౧౭
ఉత్తమాతత్వచిన్తాస్యాన్మధ్యమంశాస్త్రచిన్తనం। అధమామన్త్రచిన్తాస్యాత్తీర్థయాత్రాధమాధమా ||౧౮|| అనుభూ
తిం వినామూఢోవృథాబ్రహ్మణిమోదతే । ప్రతిబింబితశాఖాగ్రఫలాస్వాదనమోదవత్ ||౧౯|| నత్యజేచ్చేద్యతి
ర్ముక్తోయోమాధూకరమాతరం । వైరాగ్యజనకంశ్రద్ధాకళత్రంజ్ఞాననన్దనం||౨౦| ధనవృద్ధావయోవృద్ధా విద్యావృ
ద్ధాస్తథైవచ । తేసర్వేజ్ఞానవృద్ధస్యకింకరాశ్శిష్యకింకరాః ||౨౧|| మన్మాయయామోహితచేతసోమామాత్మాన
మాపూర్ణమలబ్ధవన్తః । పరంవిదగ్ధోదరపూరణాయభ్రమన్తికాకాఇవసూరయోపి ||౨౨|| పాషాణలోహమణిమృ

ణ్మయవిగ్రహేషు పూజా పునర్జననభోగకరీ ముముక్షోః । తస్మాద్యతిస్స్వహృదయార్చనమేవ కుర్యాద్బాహ్యార్చనం పరి
హరేదపునర్భవాయ ॥౨౩॥ మాభవ గ్రాహ్యభావాత్మా గ్రాహకాత్మా చ మాభవ । భావనామఖిలాన్త్యక్త్వా యచ్ఛి
ష్టం తన్మయో భవ ॥౨౪॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాని త్యక్త్వా వాసనయా సహ । దర్శనప్రథమాభాసమాత్మానం కేవలం భజ ॥
సంశాన్తసర్వసంకల్పా యా శిలావదవస్థితిః । జాగ్రన్నిద్రావినిర్ముక్తా సా స్వరూపావస్థితిః పరా ॥౨౬॥ అహమస్మి పర
శ్చాస్మి బ్రహ్మాస్మి ప్రభవోస్మ్యహం । సర్వలోకగురుశ్చాస్మి సర్వలోకోస్మి సోస్మ్యహం ॥౨౭॥ అహమేవాస్మి శుద్ధో
స్మి బుద్ధోస్మి పరమోస్మ్యహం । అహమస్మి సదా సోస్మి నిత్యోస్మి విమలోస్మ్యహం ॥౨౮॥ విజ్ఞానోస్మి విశేషోస్మి సో
మోస్మి సకలోస్మ్యహం । శుభోస్మి లోకహీనోస్మి చైతన్యోస్మి సమోస్మ్యహం ॥౨౯॥ మానావమానహీనోస్మి నిర్గు
ణోస్మి శివోస్మ్యహం । ద్వైతాద్వైతవిహీనోస్మి ద్వన్ద్వహీనోస్మి సోస్మ్యహం ॥౩౦॥ భావాభావవిహీనోస్మి భాషా
హీనోస్మి భాస్మ్యహం । శూన్యాశూన్యవిహీనోస్మి శోభనాశోభనోస్మ్యహం ॥౩౧॥ తుల్యాతుల్యవిహీనోస్మి నిత్య
శుద్ధస్సదాశివః । సర్వాసర్వవిహీనోస్మి సాత్వికోస్మి సదాస్మ్యహం ॥౩౨॥ ఏకసంఖ్యావిహీనోస్మి ద్విసంఖ్యావానహం న
చ । సదసద్భేదహీనోస్మి సంకల్పరహితోస్మ్యహం ॥౩౩॥ నానాత్మభేదహీనోస్మి హ్యఖణ్డానన్దవిగ్రహః । నాహ
మస్మి న చాన్యోస్మి దేహాదిరహితోస్మ్యహం ॥౩౪॥ ఆశ్రయాశ్రయహీనోస్మి త్వాధారరహితోస్మ్యహం । బన్ధమోక్షా
దిహీనోస్మి శుద్ధం బ్రహ్మాస్మి సోస్మ్యహం ॥౩౫॥ చిత్తాదిసర్వహీనోస్మి పరమోస్మి పరాత్పరః । సదా విచారరూపోస్మి నిర్వి
చారోస్మి సోస్మ్యహం ॥౩౬॥ అకారోకారరూపోస్మి మకారోస్మి సనాతనః । ధ్యాతృధ్యానవిహీనోస్మి ధ్యేయహీనో
స్మి సోస్మ్యహం ॥౩౭॥ సర్వపూర్ణస్వరూపోస్మి సచ్చిదానన్దలక్షణః । సర్వతీర్థస్వరూపోస్మి పరమాత్మాస్మ్యహం
శివః ॥౩౮॥ లక్ష్యాలక్ష్యవిహీనోస్మి లయహీనోస్మి సోస్మ్యహం । మాతృమానవిహీనోస్మి మేయహీనశ్శి
వోస్మ్యహం ॥౩౯॥ న జగత్సర్వద్రష్టాస్మి నేత్రాదిరహితోస్మ్యహం । ప్రవృద్ధోస్మి ప్రబుద్ధోస్మి ప్రసన్నోస్మి పరో
స్మ్యహం ॥౪౦॥ సర్వేన్ద్రియవిహీనోస్మి సర్వకర్మకృదప్యహం । సర్వవేదాన్తతృప్తోస్మి సర్వదా సులభోస్మ్యహం ॥
ముదితాముదితాఖ్యోస్మి సర్వమౌనఫలోస్మ్యహం । నిత్యచిన్మాత్రరూపోస్మి సదా సచ్చిన్మయోస్మ్యహం ॥౪౨॥ య
త్కిఞ్చిదపి హీనోస్మి స్వల్పమప్యతినాస్మ్యహం । హృదయగ్రన్థిహీనోస్మి హృదయామ్బుజమధ్యగః ॥౪౩॥ షడ్వికార
విహీనోస్మి షట్కోశరహితోస్మ్యహం । అరిషడ్వర్గముక్తోస్మి హ్యన్తరాదన్తరోస్మ్యహం ॥౪౪॥ దేశకాలవిముక్తోస్మి
దిగమ్బరసుఖోస్మ్యహం । నాస్తి నాస్తి విముక్తోస్మి నకారరహితోస్మ్యహం ॥౪౫॥ అఖణ్డాకాశరూపోస్మి హ్యఖణ్డా
కారమస్మ్యహం । ప్రపఞ్చముక్తచిత్తోస్మి ప్రపఞ్చరహితోస్మ్యహం ॥౪౬॥ సర్వప్రకాశరూపోస్మి చిన్మాత్రజ్యోతి
రస్మ్యహం । కాలత్రయవిముక్తోస్మి కామాదిరహితోస్మ్యహం ॥౪౭॥ కాయకాయివిముక్తోస్మి నిర్గుణః కేవలోస్మ్య
హం । ముక్తిహీనోస్మి ముక్తోస్మి మోక్షహీనోస్మ్యహం సదా ॥౪౮॥ సత్యాసత్యాదిహీనోస్మి సన్మాత్రాన్నాస్మ్య
హం సదా । గన్తవ్యదేశహీనోస్మి గమనాదివివర్జితః ॥౪౯॥ సర్వదా సమరూపోస్మి శాన్తోస్మి పురుషోత్తమః । ఏవం
స్వానుభవో యస్య సోహమస్మి న సంశయః ॥౫౦॥ ఉద్ధవః॥ స్వామిన్వర్ణాశ్రమాచారప్రతిషేధస్య దర్శనాత్ । బాహ్యపూ
జానిషేధాచ్చ స్వేచ్ఛాచారః ప్రసజ్యతే ॥౫౧॥ స్వానన్దతృప్తిపూర్వా చేద్వర్ణాశ్రమనిరాకృతిః । యుజ్యతే పురుషార్థ
స్యాలబ్ధత్వాద్విదుషాం హరే ॥౫౨॥ న త్వేవముక్తం వర్ణాదిత్యాగపూర్వా హి సోచ్యతే । స్వానన్దతృప్తిస్తత్సిద్ధ్యై త్వాప
త్యం విదుషో ప్యదా ॥౫౩॥ స్వయఞ్చ గళితవ్యత్వం స్వానన్దావేశతో గురో । స్వాచారస్య వదన్త్యార్యాస్తద్విరుద్ధం కుతస్త్వి
హ ॥౫౪॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా భగవాన్రుక్మిణీపతిః - సర్వవేదాన్తతత్వజ్ఞ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥౫౫॥ శ్రీభగవాన్ ॥
వర్ణాశ్రమపరిత్యాగస్వానన్దాప్త్యోరిహోద్ధవ - సమకాలత్వమేవ త్వమవగచ్ఛ మహామతే ॥౫౬॥ అతస్స్వేచ్ఛావిహార

స్యాపాపగన్ధస్య వాక్వచిత్ । నావకాశోఽస్తి నిత్యాత్మవిదుషః స్వాత్మయోగినః ।౫౭। స్వానన్దపారవశ్యేన విస్మృతాత్మ
తనోర్మునేః । స్వయమేవ గళం త్యత్ర సర్వే వర్ణాశ్రమాదయః -౫౮- అథవా త్యాగ ఏవాస్తాం వర్ణాదేర్బుద్ధిపూర్వకః
న తేన చ విరోధోఽస్తి విదుషస్తచ్ఛ్రిణూద్ధవ -౫౯- న హి త్యక్త్వాశ్రమాచారాన్ స్వానన్దగ్రహణం వినా । క్షుత్తృడాద్యనుపి
సంతిష్ఠేదిన్ద్రియార్థోన్ముఖస్సుధీః -౬౦- బాహ్యపూజానిషేధశ్చ స్వాన్తఃపూజావిధానతః । యుక్త ఏవ శ్రుతిస్మృత్యో
రన్తః పూజా హి ఘుష్యతే -౬౧- జీవాత్మపరమాత్మైక్యపూజా యస్య నిరన్తరా । తస్య కిం బాహ్యపూజాభిః కృతకృత్యస్య
యోగినః -౬౨- అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోఽస్మి పరిపూర్ణోఽస్మి నిర్గుణః । ఇత్యభేదానుభూతిస్స్యాద్బాహ్యచారాన్ గ్రసేత్స్వ
యం -౬౩- అనవద్యాని కర్మాణి త్యక్త్వావద్యాని చేద్బుధః । కుర్యాత్ తదా స పతిత ఇత్యేవోచ్యేత సజ్జనైః -౬౪- అ
వద్యాన్యనవద్యాని సర్వాణ్యపి పరిత్యజన్ । నిశ్చేష్టస్స్వాత్మయోగీ స్యాత్ పతితోక్తేః పదం కథం -౬౫- స్వానుభూతిమతస్స
ర్వప్రపఞ్చస్ఫూర్తివర్జనాత్ । ఇన్ద్రియాదివిహీనత్వాదపి కర్మ న కిఞ్చన -౬౬- కర్తృత్వం యది విద్యేత సత్యం వా ప్రాతిభా
సికం । తదా యత్కిఞ్చిదుచ్యేత కర్మ వైదికముద్ధవ ।౬౭। వాఙ్మనశ్చ క్రియాహానం మనోహానఞ్చ యత్ర వై । స
ఫలం తస్య చేష్టా కా స్వమాత్రేణావతిష్ఠతః -౬౮- విచ్ఛిన్నహృదయగ్రన్థేర్నిర్వికారస్య యోగినః । న పుణ్యం న చ పాపం
వా కిఞ్చిదస్తి కదాచన -౬౯- బ్రహ్మైవ సర్వగం నిత్యం భాసతే స్వాత్మయోగినః । జగజ్జీవేశ్వరాద్యన్యత్సర్వం శశవిషాణ
వత్ -౭౦- బ్రహ్మైవాస్తి జగన్నాస్తి కిఞ్చిదిత్యపి నో వదేత్ । వాగ్బీజబీజస్యాప్యాత్మయోగిని నాశతః -౭౧, నిర్వి
కారచిదానన్దబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానయోగవాన్ । యతిః కిఞ్చిద్యది స బ్రూయాత్ తదా చిత్రిఙ్ఛభిత్తిగం -౭౨- పూజయా యో
మహాత్మ్యైవ స్వాభేదధ్యానరూపయా । ఏకీభూతః పరేణాస్య బాహ్యపూజావిధిః కుతః -౭౩- కార్యకారణనిర్ముక్తం ప్ర
పఞ్చస్ఫూర్తివర్జితం । నియోజయతి పూజాదౌ యస్తస్మాత్సోఽనుమన్దధీః -౭౪- పరోక్షజ్ఞానమాత్రేణ యది పూజాదిక
న్త్యజేత్ । తస్య స్వానుభవాభావాత్ పాతిత్యం సిద్ధముద్ధవ ॥ ౭౫ ॥ సమాధికాలానుభవమాత్రేణ యది వా త్యజేత్ ॥
లోకరక్షణహీనత్వాత్ పాతిత్యం స్యాత్ కథఞ్చన ॥౭౬॥ యథా సమాధికాలేషు జగత్స్ఫూర్తివివర్జితః । తథా సదా స్థిత
స్యాస్య పాతిత్యమితి కా కథా ॥౭౭॥ వికల్పరహితో బోధో యస్యాస్తి శ్రుతిసంమతః । తస్యాపి జీవన్ముక్తత్వే నిస్సంక
ల్పస్య కిం పునః ॥౭౮॥ యది సంకల్పయేత్కిఞ్చిత్ కదాచిద్వా పరాత్మవిత్ । తస్య వర్ణాశ్రమాచారవిధిరస్తి నిరఙ్కు
శః ॥౭౯॥ సహజానుభవో యావద్బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరః । నాభ్యుదేతి బుధస్తావత్స్వకర్మాణ్యాచరేద్ధ్రువం ॥౮౦॥
ఇన్ద్రియేషు సమస్తేషు స్వస్వకార్యస్థితేష్వపి । సహజానుభవం ప్రాహుః కేచిదాభాసబోధతః ॥౮౧॥ స్వప్రజ్ఞామా
త్రమాశ్రిత్య వ్యవహారవతాం సదా । యోగినామపి తద్దుఃఖం బలవత్తరముచ్యతే ॥౮౨॥ నాహం కర్తేతి మనసా చిన్త
యన్నేవ కర్మసు । ప్రవర్తతే న స జ్ఞానీ నైష్కర్మ్యసుఖమశ్నుతే ॥౮౩॥ అహంకారానహంకారౌ త్యక్త్వా చిన్తావివర్జితః
సర్వప్రవృత్తిహీనో యస్స నైష్కర్మ్యసుఖం లభేత్ ॥౮౪॥ విద్యాశక్తియుతః ప్రాజ్ఞః సర్వకర్మవివర్జితః । స్వాత్మయో
గివరో జ్ఞేయస్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౮౫॥ శ్రుత్యన్తేషు స్థితప్రజ్ఞ ఇతి యో ఘుష్యతే తరాం । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞే
యస్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౮౬॥ యశ్చ బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠో నిర్వ్యాపారో నిగద్యతే । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞే
యస్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౮౭॥ అన్ధవజ్జడవచ్చైవ మూకవద్యో మహీం చరేత్ । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞేయస్స
హజస్వానుభూతిమాన్ ॥౮౮॥ దేహవిస్మృతిమత్త్వేన యోఽతివర్ణాశ్రమీ మతః । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞేయస్సహజస్వా
నుభూతిమాన్ ॥౮౯॥ దేహత్రయాద్వియుక్తో యః పరమాత్మని సంయుతః । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞేయస్సహజస్వాను
భూతిమాన్ ॥౯౦॥ స్వస్వరూపం సదా భాతి స్వాత్మత్వేనైవ యస్య వై । స్వాత్మయోగివరో జ్ఞేయస్సహజస్వానుభూ

తిమాన్ ॥౯౧॥ సమాధేర్వ్యుత్థితోపిస్యాద్యస్సమాహితఏవచ । స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయస్సహజస్వానుభూతిమాన్॥
ఉద్బోధయత్స్వపిప్రజ్ఞాంబాహ్యాంయోనలభేన్నృషు। స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయస్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౯౩॥ స్నా
నశౌచాదిహీనోపియోభాత్యపరసూర్యవత్ । స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయస్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౯౪॥ యద్దే
హంబాధమానానాంతత్క్షణాత్స్వయమాపదః । స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయ స్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౯౫॥ య
చ్ఛపూజయతాంసద్యస్స్వయంసిధ్యన్తిసంపదః। స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయ స్సహజస్వానుభూతిమాన్ ॥౯౬॥ బ్ర
హ్మావిష్ణుమహేశైశ్చపూజ్యతేయోనిరన్తరం । స్వాత్మయోగివరోజ్ఞేయస్సహ జస్వానుభూతిమాన్ ॥౯౭॥ తస్మా
ద్యోగివరంశాన్తంసహజానుభవాశ్రితం । విధయశ్చనిషేధాశ్చనాశ్రయన్తికదాచన॥౯౮॥ సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్తరహ
స్యార్థావబోధకే । శివవాక్యేనిరాక్షేపేశంకామాస్తుతవోద్ధవ * * * ఉ *(౯౯)

—*ఇతితత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే త్రయోవింశోధ్యాయః*—

ఉద్ధవః*అద్వైతస్వానుభూత్యర్థస్స్వామిన్నృభునిదాఘయోః । సంవాదఃప్రచురోజాతశ్శ్రుత్యన్తేష్వితివేద్మ్యహం
తత్రకిఞ్చిద్భవచ్ఛ్రీమద్వదనాంభోరుహాదహం । శ్రోతుకామోస్మిభగవన్ప్రసీదకరుణానిధే ॥౨॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఋ
భుర్నామమహాయోగీసర్వతత్వ విదాంవరః । నిదాఘాఖ్యంపురాశిష్యం పరతత్వముపాదిశత్ ॥౩॥ తత్రకిఞ్చిత్ప్ర
వక్ష్యామిసావధానమనాశ్శృణు। యేనవశ్యేన్ద్రియోభూత్వాకృతార్థస్త్వంభవిష్యసి ॥౪॥ ఋభుః॥ నిదాఘ శ్రు
ణువక్ష్యామితంక్రమంతవసాదరం । యేనశిష్యంగురుఃప్రాజ్ఞఃపరతత్వంనిబోధయేత్ ॥౫॥ ఆదౌశమదమ ప్రాయైర్గు
ణైశ్శిష్యంవిశోధయేత్ । పశ్చాత్సర్వ మిదంబ్రహ్మశుద్ధస్త్వ మితిబోధయేత్ ॥౬॥ అజ్ఞస్యార్ధప్రబుద్ధస్యసర్వం బ్ర
హ్మేతియోవదేత్। మహానరకజాలేషుసతేనవినియోజితః ॥౭॥ ప్రబుద్ధబుద్ధేఃప్రక్షీణభోగేచ్ఛస్యనిరాశిషః। నాస్త్య
విద్యామలాతీతఃప్రాజ్ఞో హ్యుపదిశేద్గురుః ॥౮॥ సతిదీపఇవాలోకస్సత్యర్కఇవవాసరః। సతిపుష్పఇవామోదశ్చిత్తేస
త్యజగత్తథా -౯- అజ్ఞానదృష్టికాలుష్యేసత్యేషాం వ్యవహారతః - ప్రతిభాసతఏవేదంనజగత్పరమార్థతః -౧౦- జ్ఞా
నదృష్టౌప్రసన్నాయాం ప్రబోధవితతోదయే! యథావద్జ్ఞాస్యసిస్వస్థో మద్వద్దృష్టిబలాబలం ॥౧౧- అవిద్యయైవోత్త
మయాస్వార్థనాశోద్యమార్థయా। విద్యాసంప్రాప్యతేబ్రహ్మన్ సర్వదోషాపహారిణీ ॥౧౨॥ శామ్యతిహ్యస్త్రమ
స్త్రేణమలేనక్షాళ్యతేమలం। శమంవిషంవిషేణైతి రిపుణాహన్యతేరిపుః ॥౧౩॥ ఈదృశీభూతమాయేయంయాస్వ
నాశేనహర్షదా। నలక్ష్యతేస్వభావోస్యా వీక్ష్యమాణైవనశ్యతి॥౧౪॥ నాస్త్యేషాపరమార్థేనేత్యేవంభావనయేద్ధయా
సర్వంబ్రహ్మేతియస్యాన్తర్భావనాసాహిముక్తిదా ॥౧౫॥ భేదదృష్టిరవిద్యేయం సర్వథాతాంవిసర్జయేత్। మునే
నాసాద్యతేతద్ధిపదమక్షయముచ్యతే ॥౧౬॥ కుతోజాతేయ మితితే ద్విజమాస్తువిచారణా। ఇమాంకథమహంహన్మీ
త్యేషాతేస్తువిచారణా ॥౧౭॥ అస్తంగతాయాం క్షీణాయా మస్యాంజ్ఞాస్యసితత్పదం। యతఏషాయథాచైషాయ
థానష్టైర్థఖణ్డితం ॥౧౮॥ తదస్యారోగశాలాయాయత్నంకురుచికిత్సితే। యయైషాజన్మదుఃఖేషు నభూయస్త్వాంని
యోక్ష్యతి ॥౧౯॥ స్వాత్మనిస్వపరిస్పన్దైస్స్ఫురత్యచ్ఛచిదర్ణవః। ఏకాత్మకమఖణ్డన్త దిత్యన్తర్భావ్యతాందృఢం ॥౨౦॥ కిఞ్చి
త్క్షుభితరూపాసాచిచ్ఛక్తిశ్చిన్మహార్ణవే। తన్మయైవస్ఫురత్య చ్ఛాతత్రైవోర్మిరివార్ణవే ॥౨౧॥ ఆత్మన్యేవాత్మనావ్యో
మ్నియథాసరతిమారుతః। తథైవాత్మాత్మశక్త్యైవ స్వాత్మన్యేవైతిలోలతాం ॥ ౨౨ ॥ క్షణంస్ఫురతిసాదేవీసర్వ
శక్తితయాతథా। దేశకాలక్రియాశక్తిర్నయస్యాస్సంప్రకర్షతి .౨౩- స్వస్వభావం విదిత్వోచ్చైరప్యనన్తపదేస్థితా।
రూపంపరిమితేనాసౌ భావయత్యవిభావితా -౨౪- యదైవంభావితంరూపం తయాపరమకాన్తయా। తదైవైనామ
నుగతానామసంఖ్యాదికాదృశః -౨౫- వికల్పకలితాకారందేశకాలక్రియాస్పదం। చితోరూపమిదంబ్రహ్మన్క్షేత్రజ్ఞ

ఇతి కథ్యతే -౨౬- వాసనాః కల్పయన్ సోఽపి యాత్యహంకారితాం పునః। అహంకారో వినిర్ణేతా కళంకీ బుద్ధిరుచ్యతే -౨౭ బుద్ధిః కళంకితాకారా ప్రయాతి మననాస్పదం। మనో ఘనవికల్పం తు గచ్ఛతీన్ద్రియతాం శనైః -౨౮- పాణిపాదమయం దేహమిన్ద్రియాణి విదుర్బుధాః। ఏవం జీవో హి సంకల్పవాసనారజ్జువేష్టితః -౨౯- దుఃఖజాలపరీతాత్మా క్రమాదాయాతి నీచతాం। ఇతి శక్తిమయో దేహో నసోఽహంకారతాం గతః -౩౦- కోశకారక్రిమిరివ స్వేచ్ఛయా యాతి బన్ధనం- స్వసంకల్పితతన్మాత్రజాలాభ్యన్తరవర్తి చ -౩౧- పరాం వివశతామేతి శృంఖలాబద్ధసింహవత్। క్వచిన్మనః క్వచిద్బుద్ధిః క్వచిజ్జ్ఞానం క్వచిత్క్రియా -౩౨- క్వచిదేతదహంకారః క్వచిచ్చిత్తమితి స్మృతం। క్వచిత్ప్రకృతిరిత్యుక్తం క్వచిన్మాయేతి కల్పితం -౩౩- క్వచిన్మలమితి ప్రోక్తం క్వచిత్కర్మేతి సంస్మృతం క్వచిద్బన్ధ ఇతి ఖ్యాతం క్వచిత్పుర్యష్టకం స్మృతం -౩౪- క్వచిత్ప్రోక్తమవిద్యేతి క్వచిదిచ్ఛేతి సంమతం। క్వచిద్భ్రాన్తిరితి ప్రోక్తం క్వచిదజ్ఞానమిత్యపి -౩౫ ఇమం సంసారమఖిలమాశాపాశవిధాయకం। దధదన్తః ఫలైర్హీనం వటధానా వటం యథా॥౩౬॥ చిన్తానలశిఖాదగ్ధం కోపాజగరగర్వితం। కామాబ్ధికల్లోలతరం విస్మృతాత్మపితామహం ॥౩౭॥ సముద్ధర మనో బ్రహ్మన్మాతంగమివ కర్దమాత్। ఏవం జీవాశ్రితో భావా భవభావనయా హితాః ॥౩౮॥ బ్రహ్మణా కలితాకారా లక్షశోఽపి చ కోటిశః। సంఖ్యాతీతాః పురా జాతా జాయన్తేఽద్యాపి చాభితః ॥౩౯॥ ఉత్పత్స్యన్తేఽపి చైవాన్యే కణౌఘా ఇవ నిర్ఝరాత్। చిదంశభూతా జాయన్తే స్ఫులింగా ఇవ పావకాత్ ।౪౦। కేచిత్ప్రథమజన్మానః కేచిజ్జన్మశతాధికాః। కేచిచ్చాసంఖ్యజన్మానః కేచిద్ద్విత్రిభవాన్తరాః ।౪౧। కేచిత్కిన్నరగన్ధర్వవిద్యాధరమహోరగాః। కేచిదర్కేన్దువరుణాస్త్ర్యక్షాధోక్షజపద్మజాః ।౪౨। కేచిద్బ్రహ్మణభూపాలవైశ్యశూద్రగణాః స్థితాః। కేచిత్తృణౌషధీవృక్షఫలమూలపతంగకాః ।౪౩। కేచిత్కదంబజంబీరసాలతాలతమాలకాః। కేచిన్మహేన్ద్రమలయసహ్యమన్దరమేరవః ।౪౪। కేచిత్క్షారోదధిక్షీరఘృతేక్షుజలరాశయః। కేచిద్విశాలాః కకుభః కేచిన్నద్యో మహారయాః ।౪౫। విహరన్త్యుచ్చకైః కేచిన్నిపతన్త్యుత్పతన్తి చ। కళకా ఇవ హస్తేన మృత్యునా నితరాం హతాః ।౪౬। భుక్త్వా జన్మసహస్రాణి భూయస్సంసారసంకటే। పతన్తి కేచిదబుధాస్సంప్రాప్యాపి వివేకితాం ।౪౭। దిక్కాలాద్యనవచ్ఛిన్నమాత్మతత్త్వం స్వశక్తితః। లీలయైవ యదాదత్తే దిక్కాలకలితం వపుః ।౪౮। తదేవ జీవపర్యాయవాసనావేశతత్పరం। మనస్సంపద్యతే లోలం కలనాకలనోన్ముఖం ।౪౯। తాభ్యామాకాశవాయుభ్యాం దృఢాభ్యాసవశాత్తతః। శబ్దస్పర్శస్వరూపాభ్యాం సంఘట్టాజ్జన్యతేఽనలః ।౫౦। రూపతన్మాత్రసహితైస్త్రిభిస్తైస్సహ సమ్మితం। మనస్తాదృగ్గుణగతం రసతన్మాత్రవేదనం। క్షణాచ్చేతత్యపాం శైత్యం జలసంవిత్తతో భవేత్। తతస్తాదృగ్గుణగతం మనో యాతి క్షణాత్తథా। గన్ధతన్మాత్రమేతస్మాద్భూమిసంవిత్తతో భవేత్। అథేత్థం భూతతన్మాత్రవేష్టితం తనుతాం జగత్ ।౫౩। వపుర్వహ్నికణాకారం స్ఫురితం వ్యోమ్ని పశ్యతి। అహంకారకలాయుక్తం బుద్ధిబీజసమన్వితం ।౫౪। తత్పుర్యష్టకమిత్యుక్తం భూతహృత్పద్మషట్పదం। తస్మింస్తు తీవ్రసంవేగాద్భావయద్భాసురం వపుః ॥౫౫॥ స్థూలతామేతి పాకేన మనో బిల్వఫలం యథా। మూషాస్థద్రుతహేమాభం స్ఫురితం విమలాంబరే ॥౫౬॥ సన్నివేశమథాదత్తే తత్తేజస్స్వస్వభావతః। ఊర్ధ్వం శిరఃపిండమయమధః పాదమయం తథా ।౫౭। పార్శ్వయోర్హస్తసంస్థానం మధ్యే చోదరధర్మిణః। కాలేన స్ఫుటతామేత్య భవత్యమలవిగ్రహం ।౫౮। బుద్ధిసత్త్వబలోత్సాహవిజ్ఞానైశ్వర్యసంస్థితః। స ఏవ భగవాన్ బ్రహ్మా సర్వలోకపితామహః ।౫౯॥ అవలోక్య వపుర్బ్రహ్మా కాన్తమాత్మీయముత్తమం। చిన్తామభ్యేత్య భగవాంస్త్రికాలామలదర్శనః॥ ౬౦ ॥ ఏతస్మిన్ పరమాకాశే చిన్మాత్రైకాత్మరూపిణి। అదృష్టపారపర్యన్తే ప్రథమం కిం భవేదితి॥ ౬౧॥ ఇతి చిన్తితవాన్ బ్రహ్మా సద్యోజాతామలాత్మదృక్ అపశ్యత్సర్గబృన్దాని సమతీతాన్యనేకశః॥ ౬౨॥ స్మరత్యథో ధస్సకలాన్ సర్వధర్మగుణాన్ క్రమాత్ ॥ లీలయా కల్పయామాస చిత్రాస్సంకల్పతః ప్రజాః ।౬౩। నానాచారసమారంభా గన్ధర్వనగరం యథా । తాసాం స్వర్గా

పవర్గార్థం ధర్మకామార్థసిద్ధయే ॥౬౪॥ అనన్తాని విచిత్రాణి శాస్త్రాణి సమకల్పయత్। విరిఞ్చిరూపం మనసః కల్పితత్వా జ్జగత్స్థితేః ॥౬౫॥ తావత్త్రిస్థితిరియం ప్రోక్తా తన్నాశే నాశమాప్నుయాత్। న జాయతే న మ్రియతే క్వచిత్కిఞ్చిత్కదాచ న ॥౬౬॥ పరమార్థేన విప్రేన్ద్ర మిథ్యా సర్వం తు దృశ్యతే। కోశమాశాభుజఙ్గానాం సంసారాడమ్బరం త్యజ ॥౬౭॥ అసదేత దితి జ్ఞాత్వా మా తాత భావంసి పేశయ। గన్ధర్వనగరస్యార్థే భూషితే భూషితే తథా ॥౬౮॥ అవిద్యాంశే సుతాదౌ వా కః క్రమస్సుఖదుఃఖయోః। ధనదారేషు వృద్ధేషు దుఃఖం యుక్తం న తుష్టతా ॥౬౯॥ దృష్టాయాం మోహమాయాయాం కస్సమాశ్వాసవానిహ। యైరేవ జాయతే రాగో మూర్ఖస్యాధికతాం గతైః ॥౭౦॥ తైరేవ భోగైః ప్రాజ్ఞస్య విరాగ ఉపజాయతే। అతో నిదాఘ తత్త్వజ్ఞ వ్యవహారేషు సంస్మృతేః ॥౭౧॥ నష్టం నష్టముపేక్షస్వ ప్రాప్తం ప్రాప్తముపాహర। అనాగతానాం భోగానామవాఞ్ఛనమకృత్రిమం ॥౭౨॥ ఆగతానాం చ సంభోగ ఇతి పణ్డితలక్షణం। అనాగతేషు భోగేషు వాఞ్ఛా చేత్స న పణ్డితః ॥౭౩॥ శుద్ధం సదసతోర్మధ్యం పదం బుద్ధ్వావలమ్బ్య చ। సబాహ్యాభ్యన్తరం దృశ్యం మా గృహాణ విముఞ్చ మా ॥౭౪॥ యస్య నేచ్ఛా తథానిచ్ఛా జ్ఞస్య కర్మణి తిష్ఠతః। న తస్య లిప్యతే ప్రజ్ఞా పద్మపత్రమివామ్బుభిః ॥౭౫॥ యది తే నేన్ద్రియార్థశ్రీస్స్పన్దతే హృది వై ద్విజ। తదా విజ్ఞాతవిజ్ఞేయస్సముక్తో హి భవార్ణవాత్ ॥౭౬॥ ఉచ్చైః పదాయ పరయా ప్రజ్ఞయా వాసనాగణాత్। పుష్పాద్గన్ధమివోదారశ్చేతోవృత్తిం పృథక్కురు ॥౭౭॥ సంసారామ్బునిధావస్మిన్వాసనామ్బుపరిప్లుతే। యే ప్రజ్ఞానావమారూఢాస్తే తీర్ణాః పణ్డితాః పరే ॥౭౮॥ న త్యజన్తి న వాఞ్ఛన్తి వ్యవహారం జగద్గతం। సర్వమేవానువర్తన్తే పరాపరవిదో జనాః ॥౭౯॥ అనన్తస్యాత్మతత్త్వస్య సత్తాసామాన్యరూపిణః। చిత్తచైత్యోన్ముఖత్వం యత్తత్సఙ్కల్పాఙ్కురం విదుః ॥౮౦॥ లేశతః ప్రాప్తసత్తాకస్స ఏవ ఘనతాం శనైః। యాతి చిత్తత్వమాపూర్య దృఢజాడ్యాయ మేఘవత్ ॥౮౧॥ భావయన్తి చితిశ్చైత్యం వ్యతిరిక్తమివాత్మనః। సఙ్కల్పతామివాయాతి బీజమఙ్కురతామివ ॥౮౨॥ సఙ్కల్పనం హి సఙ్కల్పః స్వయమేవ ప్రజాయతే। వర్ధతే స్వయమేవాశు దుఃఖాయ న సుఖాయ చ ॥౮౩॥ మా సఙ్కల్పయ సఙ్కల్పం మా భావం భావయ స్థితౌ। సఙ్కల్పనాశనే యత్తో న భూయోఽననుగచ్ఛతి ॥౮౪॥ భావనాభావమాత్రేణ సఙ్కల్పః క్షీయతే స్వయం। సఙ్కల్పే నైవ సఙ్కల్పం మనసైవ మనో మునే ॥౮౫॥ ఛిత్వా స్వాత్మని తిష్ఠ త్వం కిమేతావతి దుష్కరం। యత్రైవేదం నభశ్శూన్యం జగచ్ఛూన్యం తథైవ హి ॥౮౬॥ తణ్డులస్య యథా చర్మ యథా తామ్రస్య కాలిమా। నశ్యతి క్రియయా విప్ర పురుషస్య తథా మలం ॥౮౭॥ జీవస్య తణ్డులస్యేవ మలం సహజమప్యలం। నశ్యత్యేవ న సన్దేహస్తస్మాదుద్యోగవాన్భవేత్ ॥౮౮॥ అన్తరస్థాం పరిత్యజ్య భావశ్రీం భావనామయీం। యోఽసి సోఽసి జగత్యస్మిన్లీలయా విహరానఘ ॥౮౯॥ సర్వత్రాహమకర్తేతి దృఢభావనయానయా। పరమామృతనామ్నీ సా సమతైవావశిష్యతే ॥౯౦॥ ఖేదోల్లాసవిశేషేషు స్వాత్మకర్తృతయైకయా। స్వసఙ్కల్పే క్షయం యాతే సమతైవావశిష్యతే ॥౯౧॥ సమతా సర్వభావేషు యాసౌ సత్యపరా స్థితిః। తస్యామవస్థితం చిత్తం న భూయో జన్మభాగ్భవేత్ అథవా సర్వకర్తృత్వమకర్తృత్వం చ వై మునే। సర్వం త్యక్త్వా మనః పీత్వా యోఽసి సోఽసి స్థిరో భవ ॥౯౩॥ శేషస్థిరసమాధానో యేన త్యజసి తత్త్యజ। చిన్మనః కలనాకారం ప్రకాశతిమిరాదికం ॥౯౪॥ వాసనాం వాసితారం చ ప్రాణస్పన్దనపూర్వకం। సమూలమఖిలం త్యక్త్వా వ్యోమతుల్యః ప్రశాన్తధీః ॥౯౫॥ హృదయాత్సంపరిత్యజ్య వాసనాస్సకలా అపి। యస్తిష్ఠతి గతవ్యగ్రస్స ముక్తః పరమేశ్వరః ॥౯౬॥ దృష్టం ద్రష్టవ్యమఖిలం భ్రాన్తం భ్రాన్త్యా దిశో దశ। యుక్త్యా వై చరతో జ్ఞస్య సంసారో గోష్పదాకృతిః ॥౯౭॥ సబాహ్యాభ్యన్తరే దేహే హ్యధ ఊర్ధ్వం చ దిక్షు చ। ఇత ఆత్మా తతోఽప్యాత్మా నాస్త్యనాత్మమయం జగత్ ॥౯౮॥ న తదస్తి న యత్రాహం న తదస్తి న తన్మయం। కిమన్యదభివాఞ్ఛామి సర్వం సచ్చిన్మయన్తతం ॥౯౯॥ సమస్తం కల్పితం బ్రహ్మ సర్వమాత్మేదమాతతం। అహమన్య ఇదం చాన్యదితి భ్రాన్తిం త్యజానఘ ॥౧౦౦- ఉద్ధః॥ స్వామిన్న నాదయో జీవా నోత్పద్యన్త ఇతి శ్రుతం। అస్యాస్తూపనిషద్యుక్తా జీవోత్పత్తిరనేకధా ॥౧౦౧॥ దేహా

శ్రమైవ సోత్పత్తిరితి వక్తుంనశక్యతే । సజాతీయత్వకథనాత్కేన నిర్ధారసావ్యతః ॥ ౧౦౨॥ ఉత్తరత్ర పృథగ్దేహ
సృష్టిరప్యుచ్యతే స్ఫుటం । దేహాదేశ్చప్రపఞ్చస్య విజాతీయత్వమేవహి ॥౧౦౩॥ జీవానామపిచోత్పత్తి స్సృష్టికాలే
ష్వయన్మతా। తత్పూర్వకర్మవశగాజీవా ఇతివచోవృథా॥౧౦౪॥ కిమర్థంనూతనోత్పత్తికథనంజగతీపతే।బుభోస్సర్వా
ర్థవిదుషోనజానేహ్యాశయంగురో ॥౧౦౫॥ తామ్రకాలిమవద్దృష్టానాత్సం స్కార్య త్వఞ్చకథ్యతే । పురుషస్యత చేతత్తు
నైవాస్త్యద్వైతిసంమతం ॥౧౦౬॥ బ్రహ్మరూపస్యమోక్షస్య కేవలస్తన్నిషేధవాక్ ।నతుజీవస్య రూపస్య బన్ధస్యేతినత
న్మతం ॥౧౦౭॥ తత్త్వమస్యాదిభిర్వాక్యైర్జీవబ్రహ్మైక్యనిశ్చయాత్ ।వ్యావహారికభేదేపిభ్రాన్తిమాత్రత్వవర్ణనాత్॥౧౦౮।
రజ్జుసర్పాదిదృష్టాన్తైర్జీవోహిభ్రాన్తికల్పితః।తత్రసంస్కారవార్తా కాసర్వజ్ఞమధుసూదన ॥౧౦౯॥యచ్చాన్యద్బ్రహ్మణా
ప్రోక్తంయేనత్యజసితత్త్యజ। ఇత్యత్రమమసన్దేహఃప్రబలోస్తిచతచ్ఛృణు॥౧౧౦॥చిద్రూపాసుభవేనైవసర్వన్త్య జతి
యోగిరాట్। చిద్రూపమపిసన్త్యక్తుమరూపేశక్తిరస్తికా ॥౧౧౧॥ నచచిద్రూపసన్త్యాగచోదనాయుజ్యతేగురోః!
స్వయంప్రారబ్ధనాశేహిమగ్నంకతకరేణువత్ ॥౧౧౨॥ హేయోపాదేయయోస్త్యాగేశూన్యమేవావశిష్యతే।అరూపస్తు
నకస్యాపిదేహస్థస్యేతితేమతం ॥౧౧౩॥ నచసర్వేశ్వరత్వేనత్వన్మతస్యవిరోధితత్ । మతంబుభోర్నిరాకార్య మితివ
క్తుఞ్చశక్యతే ॥౧౧౪॥ సర్వవేదాస్తతత్త్వజ్ఞస్సచౌపనిషదఃపుమాన్। తద్వాక్యమన్యథాకర్తుం నకోపీశమతేనరః॥౧౧౫
ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వాభగవాన్భక్తవత్సలః। సశిరఃకంపమాహేదంసస్మితంపంకజేక్షణః ॥౧౧౬॥ *శ్రీభగవాన్*అ
హోబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠమమప్రియ తమోద్ధవ। నైవంకోపిమయాదృష్టఊహాపోహవిచక్షణః ॥౧౧౭॥ యస్త్వంపృచ్ఛ
సిగూఢార్థాన్దురూహాంశ్చశ్రుతావిహ। త్వాంసర్వసంశయాపేతంకరోమ్యద్యకుతూహలాత్ ॥౧౧౮॥ శ్రుత్యర్థోద్భూత
సన్దేహోగురుణానినివర్తితః। యదిశిష్యస్యసగురుఃకథంగురురితీర్యతే ॥౧౧౯॥ అహంశ్రుత్యర్థసన్దేహనివృత్త్యర్థం హి
సువ్రత। అవతీర్ణోస్మిధరణౌమాయానరవపుర్ధరః ॥౧౨౦॥త్వాదృశఃప్రశ్నకర్తాక్వకదాశిష్యోత్రసేత్స్యతి। ఇతివ్యాకు
లచిత్తస్యమమావ్యాకులతాహ్యభూత్॥౧౨౧॥శృణుష్వసావధానేనచేతసావచనంమమ। త్వత్సన్దేహనివృత్త్యర్థమా
విర్భవదనర్గళం ॥౧౨౨॥ నూతనోత్పత్త్యభావేహిజీవానామిహసువ్రత।పూర్వజీవేషుముక్తేషు జీవాభావః ప్రసజ్య
తే ॥౧౨౩॥జీవానామప్యనన్తానాంకాలైశ్చబహుభిఃక్రమాత్। మోక్షేసతికుతోజీవఈశ్వరశ్చజగన్తివా॥౧౨౪॥ ధనే
షుస్థితపూర్వేష్వప్యసంఖ్యేయేషుచక్రమాత్।నవాగమంవినాహిస్యాద్వ్యయితేషుదరిద్రతా ॥౧౨౫॥ ఏతమర్థం సమా
లోచ్యబుధస్తత్త్వవిదాంవరః। నవజీవోద్భవంప్రాహవిద్ధ్యేవంతస్యచాశయం ॥౧౨౬॥ ఉత్పద్యమానజీవస్యవిచిత్రం
పూర్వకర్మతు। బ్రహ్మణస్సచ్చిదానన్దలక్షణస్యైవలీలయా ॥౧౨౭॥ లీలావైషమ్యసాపేక్షాదృశ్యతేహిపరన్తప। సా
మ్యసిద్ధ్యైపురాసృష్టేర్వైషమ్యాన్నాస్యదూషణం ॥౧౨౮॥ ఆద్యంబ్రహ్మకృతంకర్మకిఞ్చిజ్జీవోథమోహతః।ప్రవర్ధయ
త్యసంఖ్యేయంజన్మభిర్బహుభిఃపునః ॥౧౨౯॥ స్వసామ్యానుపరోధేనత్వాదావిషమస్రష్టురపి।చిచ్ఛక్తిమత్పరంబ్రహ్మస్వా
పరాధనివృత్తయే ॥౧౩౦॥ మహాకరుణయాచైవంమోక్షహేతోరనేకధా। శాస్త్రాణినిర్మమేజ్ఞానయోగకర్మపరాణి
వై ॥౧౩౧॥ దేహత్రయఞ్చమోక్షస్య ముఖ్యసాధనమీశ్వరః। దదౌజీవస్యసౌకర్యం కుర్వత్యపిమహేశ్వరే ॥౧౩౨॥
జీవాశ్చేదన్యథామోహాద్విషయేషువృథాయుషః। ఈశ్వరస్యోపరాధీస్యాత్కథంవదోద్ధవబుద్ధిమన్ ॥౧౩౩॥ స్వదే
హత్రయనిర్ముక్త్యైసంస్కారశ్చసహస్రశః। జీవైఃకార్యోవసన్దేహశ్శ్రుతిస్మృత్యాదినిశ్చయాత్ ॥ ౧౩౪॥ అద్వైతి
నాంమతన్త్వాస్తాన్తూరేభ్రాన్త్యేకకారణం। తేహిసంస్కారరాహిత్యాత్సన్త్యేవమలినాశయాః ॥౧౩౫॥ వివర్తవా
దమాశ్రిత్య మోక్షసాధనవర్జితాః। అద్వైతినస్తేహాచార్యాజీవన్త్యేవవృథాయుషః ॥౧౩౬॥ పూర్వపక్షశ్రుతీః కా
శ్చిదర్థవాదశ్రుతీరపి। అన్ధకూపస్థమణ్డూకా ఇవతేఘోషయన్త్యహా ॥౧౩౭॥ క్వచిద్బ్రహ్మత్వమాహుస్తేజీవస్యా

ద్వైతవాదినః। క్వచిత్కల్పితతాం భ్రాన్త్యా క్వచిదౌపాధికాత్మతాం ॥౧౩౮॥ శ్రుత్యన్తదిక్భిర్మాదేవ మవ్యవస్థితవాదినాం। తేషాంమతంనిరాకార్యంసుగతాదిమతంయథా॥౧౩౯॥ సర్వన్త్యజతిచిద్రూపానుభవేనైవయోగిరాట్ తమాత్మానుభవన్త్యక్తుంచిచ్ఛక్తిర్వివశా లాస్తిహి ॥౧౪౦॥ నప్రసక్తిరరూపస్య ప్రారబ్ధేసతిసర్వథా। అఖణ్డాకారవృత్త్యాయ స్సర్వన్త్యజతిసస్వయం ॥౧౪౧॥ అఖణ్డైకరసేస్థిత్వా తాంవృత్తిఞ్చపరిత్యజేత్ ।రసాతీతమరూపన్తుస్వయమేవావశిష్యతే ॥౧౪౨॥ నోపాదేయపరిత్యాగో నిదాఘస్యవిధీయతే। ఉపాదేయ పరబ్రహ్మాకార వృత్తేస్తుకేవలం॥ ఋభోస్తుతస్యసర్వజ్ఞ స్సవరాహాకృతిర్హరిః। సర్వవేదరహస్యార్థంసాక్షాదేవంహ్యుపాదిశత్ ॥౧౪౪॥ అతో ఋభుర్మునిశ్రేష్ఠస్సర్వప్రామాణికోత్తమః। తద్వాక్యస్యవిరుద్ధఞ్చప్రోచ్యేతనమయాక్వచిత్ ౧౪౫॥ మద్వాక్యస్యవిరుద్ధఞ్చతేనప్రోచ్యేతన క్వచిత్ । ఆవయోర్భేదశంకాపి తవమాస్తుకదాచన ॥౧౪౬॥ ఇతిశ్రుత్వోద్ధవస్తుష్ట శ్శ్రీకృష్ణచరణాంబుజే। ప్రణమ్యవినయోపేతః పునఃపప్రచ్ఛశాన్తధీః ॥౧౪౭॥ ఉద్ధవః॥ భగవన్రుక్మిణీకాన్త సర్వజ్ఞ కరుణానిధే।ఋభుఃపునశ్చయత్ప్రాహ మహాత్మాతద్వదస్వమే - ౧౪౮ - శ్రీభగవాన్ ॥ శిష్యోత్తమాయశాన్తాయనిదాఘాయపునశ్చయత్। ఋభుఃప్రాహవదామ్యేతచ్ఛృణుష్వావహితోధునా ॥౧౪౯॥ ఋభుః॥ తత్త్వేబ్రహ్మఘనేనిత్యేసంభవన్తినకల్పితాః। నశోకోస్తినమోహోస్తినజరాస్తినజన్మవా ॥౧౫౦॥ యదస్తీహతదేవాస్తివిజ్వరోభవ సర్వదా యథాప్రాప్తానుభవత స్సర్వత్రానభివాఞ్ఛనాత్ ॥౧౫౧॥ త్యాగాదానపరిత్యాగీవిజ్వరోభవసర్వదా।యచ్చేదంజన్మపాశ్చాత్యంతదాశ్వేవమహామతే ॥౧౫౨॥విశన్తివిద్యావిమలాముక్తావేణుమివోత్తమం। విరక్తమనసాం సమ్యక్స్వప్రసంగాదుదాహృతాః ॥౧౫౩॥ ద్రష్టుర్దృశ్యసమాయోగాత్ప్రత్యయానన్దనిశ్చయః। యస్తంస్వమాత్మతత్త్వోత్థంనిష్పన్దంసముపాస్మహే ॥౧౫౪॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానిత్యక్త్వావాసనయాసహ। దర్శనప్రథమాభాసమాత్మానం సముపాస్మహే ॥౧౫౫॥ ద్వయోర్మధ్యగతంనిత్య మస్తినాస్తీతిపక్షయోః। ప్రకాశనంప్రకాశానా మాత్మానం సముపాస్మహే ॥౧౫౬॥ సన్త్యజ్యహృద్గుహేశానం దేవమన్యంప్రయాన్తియే। తేరత్నమభివాఞ్ఛన్తిత్యక్తహస్తస్థకౌస్తుభాః॥ ఉత్థితానుత్థితానేతానిన్ద్రియారీన్పునఃపునః। హన్యాద్వివేకదణ్డేనవజ్రేణేవహరిర్గిరీన్ ॥౧౫౮॥ సంసారరాత్రిదుస్స్వప్నేశూన్యేదేహమయేగృహే। సర్వమేవాపవిత్రన్తం దృష్టంసంసృతివిభ్రమం ॥౧౫౯॥ అజ్ఞానోపహతోబాల్యేయౌవనే వనితాహతః। శేషేకళత్రచిన్తార్తఃకింకరోతినరాధమః ॥౧౬౦॥ సతోసత్తాస్థితామూర్ధ్నిరమ్యాణాంమూర్ధ్నిరమ్యతా। సుఖానాంమూర్ధ్నిదుఃఖానికిమేకంసంశ్రయామ్యహం॥౧౬౧॥ యేషాంనిమేషణోన్మేషౌజగతః ప్రళయోదయౌ। తాదృశాఃపురుషాయాన్తిమాదృశాంగణనైవకా ॥౧౬౨॥ సంసారఏవదుఃఖానాంసీమన్తఇతికథ్యతే। తన్మధ్యేపతితేదేహేసుఖమాసాద్యతేకథం ॥౧౬౩॥ ప్రబుద్ధోస్మిప్రబుద్ధోస్మిదుష్టశ్చోరోయమాత్మనః। మనో నామనిహన్మ్యేనంమనసాస్మిచిరంహతః ॥౧౬౪॥ మాఖేదంభజహేయేషునోపాదేయపరోభవ। హేయాహేయదృశౌత్యక్త్వాశేషస్థస్సుస్థిరోభవ ॥౧౬౫॥ నిరాశతానిర్భయతానిత్యతాసమతాజ్ఞతా। నిరీహతానిష్క్రియతా సౌమ్యతానిర్వికల్పతా ॥౧౬౬॥ ధృతిర్మైత్రీమనస్తుష్టి ర్మృదుతామృదుభాషతా । హేయోపాదేయనిర్ముక్తే జ్ఞేతిష్ఠత్యల్పవాసనా॥ గృహీతతృష్ణాశబరీవాసనాజాలమాతతం। సంసారవారిప్రసృతంచిన్తాతన్తుభిరాతతం ॥౧౬౮॥ అనయాతీక్ష్ణయాతస్త్వంభిన్ధి బుద్ధిశలాకయా। వాత్యయేవాంబుదఞ్జాలంఛిత్త్వాతిష్ఠతతేపదే॥౧౬౯॥ మనసైవమనశ్ఛిత్వా కుఠారేణేవ పాదపం। పదంపావనమాసాద్యసద్యఏవస్థిరోభవ ॥౧౭౦॥ తిష్ఠన్గచ్ఛన్స్వపన్జాగ్రన్నివసన్నుత్పతన్పతన్। అసదేవేదమిత్యన్తంనిశ్చిత్యాస్థాంపరిత్యజ ॥౧౭౧॥ దృశ్యమాశ్రయసీదఞ్చేత్తత్సచిత్తోసిబన్ధవాన్। దృశ్యంసన్త్యజసీదఞ్చేత్తదచిత్తోసిమోక్షవాన్॥౧౭౨॥నాహంనేదమితిధ్యాయం స్తిష్ఠత్వమచలాచలః।ఆత్మనోజగతశ్చాన్తర్ద్రష్టృదృశ్యద

శాన్తరే ॥౧౭౩॥ దర్శనాఖ్యం స్వమాత్మానం సర్వదా భావయన్ భవ। స్వాద్వస్వాదుకసంత్యక్తం స్వాద్వస్వాదుకమధ్యగం ॥౧౭౪॥ స్పదనం కేవలం ధ్యాయన్ పరమాత్మమయో భవ। అవలంబ్య నిరాలంబం మధ్యేమధ్యే స్థిరో భవ ॥౧౭౫॥ రజ్జుబద్ధా విముచ్యన్తే తృష్ణాబద్ధా న కేచన। తస్మాన్నిదాఘ తృష్ణాం త్వం త్యజ సంకల్పవర్జనాత్ ॥౧౭౬॥ ఏతామహంభావమయీమపుణ్యాం ఛిత్వా నహంభావశలాకమైవ। స్వభావజాం భవ్యభవాన్తభూమా భవ ప్రశాన్తాఖిలభూతభీతిః ॥౧౭౭॥ *శ్రీభగవాన్* ఏవం నిదాఘాయ ఋభుర్మహాత్మా సంసార దుఃఖాదినివృత్త్యుపాయం। ఉక్త్వా నిజానన్ద పయోధిమగ్నో బభూవ చిత్రార్పితవన్ముహూర్తం* * * * * * * *(౧౭౮)

ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః

ఉద్ధవః అథ శ్రీద్వారకాధీశ త్వేన సర్వార్థవేదినా। యదుక్తం తత్సమస్తంచ శ్రోతుమిచ్ఛామి కేశవ ।౧। శ్రీభగవాన్ ఋభువాక్యేష్వతిప్రీతిం తవోత్పన్నామిహోద్ధవ। జ్ఞాత్వాహమతిసన్తుష్టో వదామి శ్రుణు సాదరం।౨। సమాధివ్యుత్థితః శ్రీమాన్ ఋభుస్తత్త్వవిదాం వరః। ఆనన్దపారవశ్యేన పునశ్చేదమువాచ హ ।౩। ఋభుః। అహమేషాం పదార్థానామేతేచ మమ జీవితం। నాహమేభిర్వినా కశ్చిన్నమయైతే వినా కిల ।౪। ఇత్యన్తర్నిశ్చయం త్యక్త్వా విచార్య మనసా సహ। నాహం పదార్థస్య న మే పదార్థ ఇతి భావయ।౫। అన్తశ్శీతళయా బుద్ధ్యా కుర్వతో లీలయా క్రియాం। యో నూనం వాసనాత్యాగో ధ్యేయో బ్రహ్మన్ ప్రకీర్తితః -౬- సర్వం సమతయా బుద్ధ్యా యః కృత్వా వాసనాక్షయం। జహాతి నిర్మమో దేహం నేయోఽతో వాసనాక్షయం ।౭। అహంకారమయీం త్యక్త్వా వాసనాం లీలయైవ యః। తిష్ఠతి ధ్యేయసన్త్యాగీ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే -౮- నిర్మూలం కలనాం త్యక్త్వా వాసనాం యశ్శమం గతః। జ్ఞేయత్యాగమిమం విద్ధి ముక్తం బ్రాహ్మణోత్తమం ।౯- ద్వావేతౌ బ్రహ్మతాం యాతౌ ద్వావేతౌ విగతజ్వరౌ। ఆపతత్స్వయథాకాలం సుఖదుఃఖేష్వనారతౌ -౧౦- సన్న్యాసియోగినౌ దాన్తౌ విద్ధి శాన్తౌ మునీశ్వర। ఈప్సితానీప్సితే నస్తో యస్యాన్తర్వర్తిదృష్టిషు -౧౧- స్థలన్తి వ్యవహారాశ్చ మధ్యే మధ్యే ముహుర్ముహుః। సుప్తవద్విముఖో బాహ్యే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే -౧౨- హర్షామర్షభయక్రోధకామకార్పణ్యదృష్టిభిః। న హృష్యతి గ్లాయతి యః పరామర్శవివర్జితః ।౧౩। బాహ్యార్థవాసనోద్భూతా తృష్ణా బద్ధేతి కథ్యతే। సర్వార్థవాసనోన్ముక్తా తృష్ణా ముక్తేతి భణ్యతే ।౧౪। ఇదమస్తు మమేత్యన్తరిచ్ఛాం ప్రార్థనయాన్వితాం। తాం తీక్ష్ణాం శృంఖలాం విద్ధి దుఃఖజన్మభయప్రదాం ।౧౫। తామేతాం సర్వభావేషు సత్స్వసత్సు చ సర్వదా। సన్త్యజ్య పరమోదారం పదమేతి మహామనాః ।౧౬- బన్ధాస్థామథ మోక్షాస్థాం సుఖదుఃఖదశామపి। త్యక్త్వా సదసదాస్థాం త్వం నిస్థాక్షుబ్ధమహాబ్ధివత్ ।౧౭। జాయతే నిశ్చయస్సాధోః పురుషస్య చతుర్విధః। తత్రైక ఏవ బన్ధాయ త్రయో మోక్షాయ నైవ విదుః -౧౮- ఆపాదమస్తకమహం మాతాపితృవినిర్మితః- ఇత్యేకో నిశ్చయో బ్రహ్మన్ బన్ధాయాసద్విలోకనాత్ ।౧౯। అతీతస్సర్వభావేభ్యో వాలాగ్రాదప్యహం తనుః। ఇతి ద్వితీయో మోక్షాయ నిశ్చయో జాయతే సతాం -౨౦- జగజ్జాలపదార్థాత్మా సర్వ ఏవాహమక్షయః। తృతీయో నిశ్చయశ్చోక్తో మోక్షాయైవ ద్విజోత్తమ -౨౧- అహం జగద్వా సకలం శూన్యం వ్యోమసమం సదా। ఏవమేవ చతుర్థోఽపి నిశ్చయో మోక్షసిద్ధిదః-౨౨- ఏతేషాం ప్రథమః ప్రోక్తస్తృష్ణయా బన్ధయోగ్యయా। శుద్ధతృష్ణాభిరన్యే స్యుర్జీవన్ముక్తవిలాసినః -౨౩- సర్వం చాప్యహమేవేతి నిశ్చయో యో మహామతే - తమాదాయ విషాదాయ న భూయో జాయతే మతిః-౨౪- శూన్యం తత్ప్రకృతిర్మాయా బ్రహ్మవిజ్ఞానమిత్యపి। శివః పురుష ఈశానో నిత్యమాత్మేతి కథ్యతే -౨౫- ద్వైతాద్వైతసముద్భూతైర్జగన్నిర్మాణలీలయా। పరమాత్మమయీ శక్తిరద్వైతైవ విజృంభతే -౨౬- సర్వాతీతపదాలంబి పరిపూర్ణైకచిన్మయః। నోద్వేగీ న చ తుష్టాత్మా సంసారే నావసీదతి -౨౭- ప్రాప్తకర్మకరో నిత్యం శత్రుమిత్రసమానదృక్। ఈహితానీహితైర్ముక్తో న శోచతి న కాంక్షతి -౨౮- సర్వస్యాభిమతం వక్తా చోదితః పేశలోక్తిమాన్। ఆశయజ్ఞశ్చ భూతానాం సంసారే నావ

సీదతి -౨౯- పూర్వాం దృష్టిమవష్టభ్య ధ్యేయత్యాగవిలాసినీం। జీవన్ముక్తతయా స్వస్థో లోకే విహర విజ్వరః -౩౦- అన్త
స్సన్త్యక్తసర్వాశో వీతరాగో వివాసనః। బహిస్సర్వసమాచారో లోకే విహర విజ్వరః ।౩౧। బహిఃకృత్రిమసంరంభ
స్సృష్టిసంరంభవర్జితః। కర్తా బహిరకర్తాన్తర్లోకే విహర శుద్ధధీః -౩౨- త్యక్తాహంకృతిరాశ్వస్తమతిరాకాశశోభనః।అ
గృహీతకళంకాంకో లోకే విహర శుద్ధధీః।౩౩। ఉదారః పేశలాచారస్సర్వాచారానువృత్తిమాన్। అన్తస్సంగపరిత్యా
గీ బహిస్సంసారవానివ -౩౪- అన్తర్వైరాగ్యమాదాయ బహిరాశోన్ముఖేహితః। నైరాశ్య సుఖపూర్ణోపి బహిరాశాలువ
ద్భవేత్ -౩౫- అయం బన్ధురయం నేతి గణనా లఘుచేతసాం। ఉదారచరితానాన్తు వసుధైవ కుటుంబకం -౩౬- భావాభా
వవినిర్ముక్తం జరామరణవర్జితం। ప్రశాన్తకలనారంభం నీరాగంపదమాశ్రయ -౩౭- ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిస్స్వచ్ఛా ని
ష్కామా విగతామయా। ఆదాయ విహరన్నేనాం సంకటేషు న ముహ్యతి -౩౮- వైరాగ్యేణాథ శాస్త్రేణ మహత్త్వాదిగు
ణైరపి। యత్నేన చిద్విహారార్థం స్వయమేవోన్నయేన్మనః -౩౯- వైరాగ్యాత్పూర్ణతామేతి మనో నాశవశానుగం। ఆశ
యా రిక్తతామేతి శరదీవ సరోమలం -౪౦- తమేవ భుక్తవిరసం వ్యాపారౌఘం పునః పునః। దివసే దివసే కుర్వన్ ప్రాజ్ఞః క
స్మాన్న లజ్జతే -౪౧- చిచ్చైత్యకలనాబన్ధస్తన్ముక్తా ముక్తిరుచ్యతే। చిదచైత్యాఖిలాత్మేతి సర్వసిద్ధాన్తసంగ్రహః -౪౨-
ఏతన్నిశ్చయమాదాయ విలోకయ ధియేద్ధయా స్వయమేవాత్మనాత్మానమానన్దం పదమాప్స్యసి -౪౩- చిదహం చిది
మే లోకాశ్చిదాశాశ్చిదిమాః ప్రజాః। దృశ్యదర్శననిర్ముక్తః కేవలామలరూపవాన్।౪౪। నిత్యోదితో నిరాభాసో ద్రష్టా సాక్షీ చి
దాత్మకః। చైత్యనిర్ముక్తచిద్రూపం పరిపూర్ణస్వరూపకం॥౪౫॥ సంశాన్తసర్వసంవేద్యం సంవిన్మాత్రమహం మహత్ -నిర్వి
కల్పపదం గత్వా స్వస్థో భవ మునీశ్వర॥౪౬॥ శ్రీభగవాన్॥ ఇతి శ్రుత్వా విభోర్వాక్యం నిదాఘోభ్యాసయోగతః। నిర్వికల్పప
దం గత్వా స్వస్థోభూదుద్ధవ స్వయం॥౪౭॥ *ఉద్ధవః* భగవన్ కీదృశాభ్యాసాన్నిదాఘో నిర్వికల్పకం। పదఞ్జగామ త
ద్బ్రూహి మమ కారుణ్యసాగర ॥౪౮॥ *శ్రీభగవాన్* గురూపదిష్టమార్గేణ సర్వమావిద్యకం జగత్। అసదిత్యేవ నిశ్చి
త్య మననాత్ప్రథమం మునిః ॥౪౯॥ తతో దృశ్యానువిద్ధేన సవికల్పసమాధినా। స్థూలప్రపఞ్చనిర్ముక్తస్సాక్షివృత్తియు
తోభవత్ ॥౫౦॥ తతశ్శబ్దానువిద్ధేన సవికల్పసమాధినా। సూక్ష్మప్రపఞ్చనిర్ముక్తోఖణ్డవృత్తియుతోభవత్ ॥౫౧॥ తస్యా
అఖణ్డవృత్తేస్తు ప్రాదుర్భావో యదా మునేః। తదైవ నిర్వికల్పత్వం జీవన్ముక్తిశ్చ కథ్యతే ॥౫౨॥ నిర్వికల్పపదప్రాప్తిస్సవి
కల్పసమాధినా। యథాభవత్తథైవాన్యాశ్శృణుష్వోద్ధవసత్తమ॥౫౩॥ నిస్సంకల్పపదప్రాప్తిం నిర్వికల్పసమాధినా।
నిర్వృత్తికపదప్రాప్తిర్నిస్సంకల్పసమాధినా ॥౫౪॥ నిర్వాసనపదప్రాప్తిర్నిర్వృత్తికసమాధినా। ఏవం సమాధిభి
ష్షడ్భిః కృతకృత్యోభవన్మునిః ॥౫౫॥ సమాధ్యభ్యాసహీనానాం సర్వవేదాన్తగోచరా। స్వానుభూతిర్నసిద్ధ్యేత స్వప్నేపి
మతిమత్తమ॥౫౬॥ ద్వివిధా స్వానుభూతిశ్చ సమాధిసమయోదితా। ఇతరా సహజా ప్రోక్తా సర్వదాప్యనపాయినీ ॥౫౭॥ ఆ
ద్యోత్తరోత్తరావాప్త్యై పూర్వపూర్వం సమభ్యసేత్। అన్యోత్తరోత్తరం పూర్వపూర్వసిద్ధ్యై సమభ్యసేత్ ॥౫౮॥ య
థా జాగ్రత్స్వప్నసుప్తీరతీత్యాప్నోతి తుర్యకం। తథా తుర్యం పఞ్చమఞ్చ షష్ఠఞ్చాతీత్య సప్తమం॥౫౯॥ సప్తావస్థాసు చైతా
సు జాగ్రజ్జాగ్రదితిక్రమాత్। ప్రోచురేకోనపఞ్చాశదవస్థా విబుధోత్తమాః॥౬౦॥ ఏవం వ్యష్టౌ సమష్టౌ చ తత్త్వంపదవిచారతః।
అతిసూక్ష్మతరావస్థా విజ్ఞేయా స్వానుభూతితః ॥౬౧॥ నిరూపయితుమేతాసాం లక్షణాని న శక్యతే। నిరూపితాన్యపి శ్రో
తా కృత్స్నో యాన్న కథఞ్చన ॥౬౨॥ అష్టావింశత్యుత్తరాసు శతమాత్రాసు వోంకృతేః। భేదం సుసూక్ష్మయా బుద్ధ్యా స్వా
నుభూతా విదుర్బుధాః ॥౬౩॥ బ్రహ్మవిత్తద్వరో వర్యో వరిష్ఠ ఇతి యే మతాః। జీవన్ముక్తాశ్చ చత్వారస్తేష్వేవాన్త
ర్గతా భిదా ॥౬౪॥ తృతీయశ్చ చతుర్థశ్చ జీవన్ముక్తాభిధావపి। గౌణముఖ్యతయా జ్ఞేయా వై దేహీముక్తిమాగతౌ ॥౬౫॥ బా
లోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాన్స తృతీయకః। వరీయాన్ గౌణ ఏవాసౌ విదేహీముక్త ఉచ్యతే॥౬౬॥ క్షేతాజగరదా

ర్వ్యాదినిష్ఠా వాన్యశ్చతుర్థకః। వరిష్ఠో ముఖ్య ఏవాఽసౌ విదేహాముక్త ఉచ్యతే ॥౬౭॥ విలాప్య వికృతిం కృత్స్నాం ప్రకృ త్యాఽస్వాత్మసంసయా। విలాపయేచ్చ ప్రకృతిం విదేహాముక్త ఉచ్యతే॥౬౮॥ వృత్తిత్రయవిహీనస్సన్నఖండైకరసాత్మకః యోఽభిన్నోఽపి విభిన్నోఽస్తి విదేహాముక్త ఉచ్యతే॥౬౯॥ సత్త్వం సోఽహమిదం త్వద్వా న కించిద్యస్య భాసతే। సర్వవ్యాపార విముఖో విదేహాముక్త ఉచ్యతే ॥౭౦॥ అహం దేహ ఇతి ప్రజ్ఞా నాహం దేహ ఇతీహ వా। యస్య న ప్రతిభాసేతే విదేహా ముక్త ఉచ్యతే ॥౭౧॥ యోగారూఢపదం త్యక్త్వా సం యోగారూఢ ఏవ యః। సర్వవ్యాపారనిర్ముక్తో విదేహా ముక్త ఉ చ్యతే ॥౭౨॥ *ఉద్ధవః* నమస్తే సద్గురో శ్రీమన్ సర్వజ్ఞ కరుణానిధే। బ్రహ్మాత్మైకత్వసం యోగశ్రవణే మమ సాం ప్ర తం ।౭౩। అథి కాజా యతే ప్రీతిస్తస్మాచ్ఛాస్త్రోక్తవర్త్మనా- విశదం తం మమ బ్రూహి స్వ యో గం తృప్తికారణం।౭౪।శ్రీభగవాన్॥ యద్బ్రహ్మ సర్వవేదాంతప్రసిద్ధం నిర్గుణం పరం। అఖండసచ్చిదానందలక్షణం కేవలం వి భు ॥౭౫॥ అరూపబ్రహ్మణోఽధస్థం సగుణం బ్రహ్మణోఽధికం। అఖిలాధారమద్వైతమనంతం జ్ఞానముచ్యతే ॥౭౬॥ తయోరై క్యం యోగ ఇత్యుక్తం సాక్షిణః ప్రత్యగాత్మనః। తురీయస్య తదస్మీతి నిదిధ్యాసనసంభవం॥౭౭। యాని షోడశరూపాణి పూ ర్ణాని విమలాని వ। బ్రహ్మ ప్రణవమాత్రాభిరుచ్యంతే భేదవంతి చ ।౭౮। తైస్తైరైక్యమేవ సం యోగ ఇత్యుక్తం విదుషాం క్ర మాత్।సాక్షాత్కృతాద్వయబ్రహ్మచైతన్యానామపి స్వయం ॥౭౯ । యుక్తసంయుక్తయోస్సద్యో ముక్తయోరపి బంధ నాత్। భేదోఽస్తి బహుశస్తచ్ఛృణుష్వోద్ధవ వచామి తే ।౮౦। యుక్తో హి జీవన్ముక్తస్స్యాత్సంయుక్తస్తు విదేహవాన్। స రూపనష్టచిత్తాసుర్జీవన్ముక్తో నిగద్యతే।౮౧। అరూపనష్టచిత్తాసుర్విదేహస్తు సుదుర్లభః। ఆద్యస్య దృష్టదుఃఖిత్వమన్యస్య చ తదవ్యతా ।౮౨।ఆద్యస్స మాధికాలేషు కేవలం బోధవర్జితః।ద్వితీయస్సర్వదా సర్వవిషయజ్ఞానవర్జితః।౮౩। సంచితా గామికర్మాణి నశ్యంత్యాద్యస్య సర్వథా। అంతిమారబ్ధకర్మాణ్యన్యస్యైకరసాత్మనః।౮౪। ఆరూఢస్యాపి చిద్రూపే పర మాత్మని నిర్గుణే- జీవన్ముక్తస్య దేహిత్వాదభ్యాసిత్వం భవత్యలం-।౮౫॥ దేహాభిఖ్యామతిత్వేపి దేహవిస్మృతివర్జనాత్ ।న సిద్ధ్యతి విదేహత్వం జీవన్ముక్తస్య శాశ్వతం॥౮౬॥ఆ దేహపాతాత్సం యోగాభ్యాసహీనస్తు మానవః। సాంసారికైర్మహా దుఃఖైర్దృష్టైపి ద్యేత సంతతం ॥౮౭॥ ప్రణవస్య చ యా మాత్రాః కూటస్థా షోడశేరితాః । తా మాత్రాస్సృణు వక్ష్యామి యోగసంయోగగోచరాః ।౮౮॥ అకారః ప్రథమా మాత్రా ద్వితీయోకార ఇష్యతే। తృతీయా తు మకారస్స్యాదర్ధమా త్రా చతుర్థికా ॥౮౯॥ పంచమీ నాద ఇత్యుక్తా బిందుష్షష్ఠీ తతః కలా। అష్టమీ స్యాత్కలాతీతా నవమీ శాంతిరుచ్యతే ।౯౦॥ద శమీ శాంత్యతీతా స్యాదున్మన్యేకాదశీ మతా ।మనోన్మనీ ద్వాదశీ చ పురీ ప్రోక్తా త్రయోదశీ ॥౯౧॥ చతుర్దశీ మధ్యమాఖ్యా తతః పంచదశీ మతా। పశ్యంతీత్వంతిమా మాత్రా పరాఖ్యా షోడశీ శ్రుతా॥౯౨॥ఆసాం షోడశమాత్రాణాం ప్రత్యుక్తం స్థూ లాదిభేదతః। చతుష్షష్టిత్వమాత్మజ్ఞైరుపాస్యానాం క్రమాచ్ఛ్రితం॥౯౩॥అత్ర షోడశ తుర్యాస్స్యుర్మాత్రా జీవద్విముక్తగాః తాసు యా షోడశతమీ సన్మాత్రా సా నిగద్యతే ॥౯౪॥ మాత్రాతీతమరూపం తద్బ్రహ్మ నిష్ప్రతియోగికం।అనుపాస్యమ విజ్ఞేయమప్రష్టవ్యం గురావపి ॥౯౫॥ జీవన్ముక్తస్య దేహాంతే సుతరాం తద్భవిష్యతి। ఇత్యుక్తమేవ బహుశస్సుప్రమాణం మ హాత్మభిః॥౯౬॥తస్మాత్షోడశమాత్రావన్నిర్గుణం సత్యచిద్ఘనం। బ్రహ్మజ్ఞాత్వా గురోర్వక్త్రాదుపాస్వ శ్రద్ధయానిశం ।౯౭॥ న చ షోడశజీవానాం విశ్వప్రాజ్ఞాదిసంజ్ఞినాం। షోడశప్రణవాభావే భవిష్యతి లయః క్వచిత్॥౯౮॥ నాపి జీవలయాభావే మోక్షం సాంసారికం మహత్। ఆగామిజన్మజాతం చ నివర్తేత కదాచన ॥౯౯॥ యదిషోడశమాత్రావద్బ్రహ్మణాం సగుణా త్మతాం। బ్రూయాత్తదాంకృతేర్నస్యాన్నిర్గుణబ్రహ్మతా మతా ॥౧౦౦॥ నిర్గుణబ్రహ్మనామత్వం త్వఖిలైశ్శ్రోత్రైరరీకృతం। కైవల్యముక్తిబీజం చ ప్రణవోపాసనం మతం ॥౧౦౧॥ సాలోక్యాదివిముక్త్యర్థం ప్రణవోపాసనం యది। ముఖ్యమేవ బ్రు

తౌప్రోక్తంతదాతత్సగుణంభవేత్ ॥౧౦౨॥ నత్వేతదస్తి తస్మాత్వం సగుణత్వంకదాచన । మాశంకిష్ఠాశ్చిదానన్దపర
బ్రహ్మాభిధోంకృతేః ।౧౦౩। *ఉద్ధవః* ప్రణవస్యావిభక్తస్యనిర్గుణబ్రహ్మనామతా। నిర్గుణబ్రహ్మ రూపత్వ మపిశక్యం
ప్రభాషితం।౧౦౪। షోడశాంశతయాతస్యవిభక్తస్యకథంగురో। కార్యస్యప్రణవస్యస్యాన్నిర్గుణబ్రహ్మరూపతా ।౧౦౫
శ్రీభగవాన్ విభక్తస్యనకార్యత్వంప్రణవస్యోపపద్యతే। జ్ఞాయతేకారణత్వంహిసూక్ష్మబుద్ధ్యా విచారణే। ౧౦౬
యథాసిధ్యతిబిన్దూనాంకారణత్వఞ్జలస్యచ। కార్యత్వంవిబుధైరేవంవిజ్ఞేయా కార్యబీజతా।౧౦౭ ।యథాను సూక్ష్మ
రూపాణామణూనాఞ్చనిదానతా। కార్యత్వంమృత్తికాయాశ్చ తథాజ్ఞేయంవిచక్షణైః।౧౦౮। కార్యస్యాప్యవిభక్తస్య
ప్రణవస్యాగుణాత్మతా। యదిస్యాత్క్రమువక్తవ్యంవిభక్తస్యేతరస్యచ ।౧౦౯ । నచషోడశమాత్రాభ్యోబ్రహ్మసప్రతి
యోగికం। ఉపాస్యమన్యదస్త్యేవమాత్రాబ్రహ్మణితద్విదుః।౧౧౦।యత్సర్వమాత్రాతీతంస్యాద్బ్రహ్మనిష్ప్రతియోగి
కం। బన్ధమోక్షసుదూరన్తదవాఙ్మనసగోచరం ।౧౧౧। అజ్ఞేయమనుపాస్యఞ్చేత్య సకృత్ప్రోక్తమేవహి। తస్మా
న్మాత్రాత్మకబ్రహ్మణ్యుపాస్యత్వమిహాదరాత్ ॥౧౧౨॥ అరూపబ్రహ్మవాదీతుతద్బ్రహ్మప్రతియోగికం।అనుపాస్యమవి
జ్ఞేయంమోక్షాయేత్యాహసర్వశః॥౧౧౩॥ సచ్చిదానన్దరూపత్వంక్వచిత్తస్యబ్రవీతిచ।అరూపస్యసరూపత్వంకల్పితఞ్చే
తిమాయయా ॥౧౧౪॥ మాయయాకల్పితత్వోక్తావుపాస్త్యాసత్యసంభవాత్। వాచ్యంసత్యత్వమిత్యుక్తానవేత్యాహా
త్తమాన్ప్రతి ॥౧౧౫॥ ఉపాసనాధికారాయేమన్దాస్తాన్ప్రతిసత్యతాం। జ్ఞానాధికారాయేశ్రేష్ఠాస్తాన్ ప్రత్యస్యా
ప్యసత్యతాం ॥౧౧౬॥ అహంహ్యుపదిశామ్యస్మాన్నవిరోధోస్తికశ్చన। ఇత్యాహ చతదేతత్తు వాక్యమేవంవి రుధ్య
తే॥౧౧౭॥జ్ఞానాధికారాశ్శ్రేష్ఠాఇత్యసంగతమిదంవచః। జాత్వోపాస్యమి తిహ్యేషనియమస్సర్వసంమతః॥౧౧౮॥అ
తోజ్ఞానాధికారిభ్యస్తఉపాస్త్యధికారిణః ।శ్రేష్ఠాఇత్యేషసిద్ధాన్తస్స్వానుభూతిప్రయోజనాత్ ॥౧౧౯॥ చిద్రూపో
పాసనాత్సర్వైశ్శ్రోత్రాదికరణైస్సహ। నష్టేమనసికశ్శ్రోతావక్తాజ్ఞాతాపి వాభవేత్ ॥౧౨౦॥ అతశ్శ్రేష్ఠాన్
ప్రతివ్యర్థాతన్మిథ్యాత్వోపదేశవాక్ । ఉపదేష్టస్త్వసజ్ఞానా త్స్వేచ్ఛాచారోభవేద్ధ్రువం ।౧౨౧। జిజ్ఞాసోరు పదే
ష్టవ్యంబ్రహ్మసద్ధ్యుపమాదిభిః। ఉపమానాద్యగమ్యన్తదుపదేశ్యంకథంపరం ।౧౨౨। అధర్మకత్వాన్నీరూపబ్రహ్మణః
ప్రశ్నయోగ్యతా। నాస్తిత్వన్యస్యచిద్రూపబ్రహ్మణస్సర్వధర్మిణః ।౧౨౩। చిదానన్దాద యస్సర్వేధర్మాయస్యశ్రుతీరి
తాః। ప్రాధాన్యేవప్రసిద్ధ్యన్తితదాదేశ్యంగురూత్తమైః ॥౧౨౪॥ అసద్గురుస్త్వరూపన్తదవాఙ్మనసగోచరం। బ్రహ్మై
వోపదిశేన్ముక్త్యైతద్విద్వానప్యధఃపతేత్ ।౧౨౫। అనుపాస్యపరిజ్ఞానేముముక్షోఃకింప్రయోజనం।అతస్సద్గురుణోపా
స్యంబ్రహ్మోదేశ్యంముముక్షవే।౧౨౬। అరూపజ్ఞానమాత్రేణధన్యస్స్యాద్యదిపూరుషః।మరీచికాంబునాశాన్తపిపాసశ్చ
తదాభవేత్ ।౧౨౭। శ్రోతవ్యత్వమురూపస్యవదతారూపవాదినా। ననిదిధ్యాసితవ్యత్వమురరీక్రియతేక్వచిత్ ।౧౨౮।
శుత్యన్తేత్వాత్మనోయస్యశ్రోతవ్యత్వంనిగద్యతే।తన్నిదిధ్యాసితవ్యత్వంతస్యైవచనిగద్యతే।౧౨౯। శ్రోతవ్యత్వం సరూ
పస్యయుజ్యతేశుద్ధమానసైః। ననిదిధ్యాసితవ్యత్వ మరూపస్యతుయుజ్యతే ।౧౩౦। నిర్విశేషపరాత్మైక్యోపాసనంప్రకృ
తం ఖలు। నిదిధ్యాసనశబ్దేనప్రోచ్యతేశ్రుతిమస్తకే ।౧౩౧॥ తస్మాదుపాస్యమాత్మానమఖణ్డానన్దసాగరం।శిష్యాయోపది
శేత్ప్రాజ్ఞోగురుఃకారుణికఃపరః ।౧౩౨। *ఉద్ధవః* అశుద్ధ్యజ్ఞానసన్దేహవిపర్యాసనివృత్తయే- క్రమేణప్రోచ్యతేశ్రు
త్యాదర్శనాదిచతుష్టయం।౧౩౩- నిర్వికల్పసమాధ్యాదియత్సమాధిచతుష్టయం-ఉక్తంకిమర్థంతద్బ్రూహిసద్గురోకరుణా
నిధే -౧౩౪- *శ్రీభగవాన్*నిదిధ్యాసనమాత్రేణనిర్విపర్యాసమాత్మవిత్- జీవన్ముక్తఃకృతార్థోస్తి తథాప్యారబ్ధదుః
ఖవాన్ -౧౩౫- ఆరబ్ధంనహ్యనారబ్ధకర్మహాన్యైవహీయతే- అస్యారూపపరాత్మాప్తిపర్యన్తస్థితిసంభవాత్ -౧౩౬

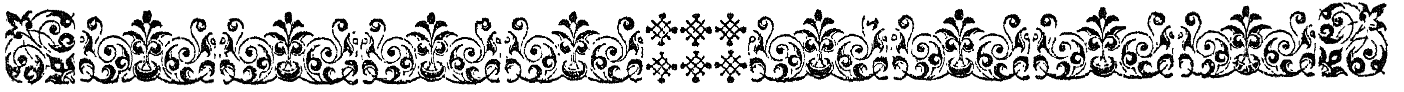
స్థూలసూక్ష్మాదితుర్యాంతైః ప్రారబ్ధశ్చ చతుర్విధం - నివర్తేత క్రమేణోక్తైశ్చతుర్భిశ్చ సమాధిభిః -౧౩౭- బ్రహ్మవిత్ప్రద
రోవర్యాన్వరిష్ఠశ్చేతి యే క్రమాత్ - ఉత్తరోత్తరముత్కృష్టాస్తే సమాధ్యధికారిణః -౧౩౮- బ్రహ్మవిన్నిర్వికల్పాఖ్యం
సమాధిం నిత్యమాచరేత్ - తద్వరస్తు సమాధిం తం నిస్సంకల్పాభిధం సదా -౧౩౯- నిర్వృత్తికాఖ్యమన్యస్తద్వరీయానాచరే
త్తతః - నిర్వాసన సమాధిం తు వరిష్ఠోఽన్యస్సమాచరేత్ -౧౪౦- తస్యాం వరిష్ఠనిష్ఠాయాం నివర్త్యంశోనవిద్యతే - త
థాపి సప్తభూమిత్వవ్యవహారాదిదర్శనాత్ ।౧౪౧ - అన్యదవ్యవహార్యం తదత్యంతం భూమివర్జితం - అరూపం బ్రహ్మ
గదితం జ్ఞేయోపాస్యాత్మదూరగం - ౧౪౨- యదుపాస్యం తదేవాహో జ్ఞేయమిత్యవధారితం - కోఽప్య
న్యథయితుం శక్తోస్త్యర్థమత్ర బుధోఽపి వా - ౧౪౩ - తస్మాదుపాస్యం చిద్రూపం సగుణాద్బ్రహ్మణః పరం -
అరూపాచ్చ పరం జ్ఞాత్వా సదోపాస్యం మహామతే - ౧౪౪ - చిద్రూపం మధ్యమం తచ్చ బ్రహ్మస్వగతభేదతః - నై
కమిత్యుక్తమర్థశ్చ న విస్మర కదాచన -౧౪౫- అనభ్యుపగతే భేదే స్వగతే వాస్తవే చితః - సజాతీయతయాభిన్నా జీవా
నాప్యయమాప్నుయుః -౧౪౬- యాని వేదాంతవాక్యాని ప్రాచుర్యాద్వైతకాంక్షితః - న తాని ప్రబలాని స్యుస్సామాన్యవ
చనత్వతః ,౧౪౭- బ్రహ్మప్రణవమాత్రాభిర్వ్యాహృతైరైక్యకాంక్షితః - తాన్యేవ ప్రబలాని స్యుర్విశేషవచనత్వతః ॥
పరోక్షజ్ఞానజనకే దశోపనిషదాత్మకే - వేదాంతభాగే ప్రథమే హ్యద్వైతం బ్రహ్మఘుష్యతే -౧౪౯- అపరోక్షావగ
త్యర్థే ద్వాత్రింశోపనిషన్మయే - ద్వితీయభాగే సంప్రోక్తం సత్యబ్రహ్మచతుష్టయం -౧౫౦- విదేహముక్తిజనకే త్వష్టోత్త
రశతాత్మకే - తృతీయభాగే సంప్రోక్తం బ్రహ్మషోడశసంఖ్యకం -౧౫౧- తస్మాన్నాద్వైతవాదస్య ప్రాబల్యముపప
ద్యతే - అనువాదార్థకాంక్షేయాస్తృతీయేత్వద్వయోక్తయః -౧౫౨- నైతేన జీవబ్రహ్మైక్యవాదస్యాస్త్యేవ దూషణం
ఏకీభూతస్య జీవస్య బ్రహ్మణా నైకతాస్థితేః - ౧౫౩ - యదుపాస్తే పరాత్మానం నిర్గుణం సత్యచిద్ఘనం । జ్ఞాతపూ
ర్వాత్మనస్తస్య జ్ఞాతవ్యం నావశిష్యతే ॥ ౧౫౪ ॥ షోడశబ్రహ్మచైతన్యోపాసనోపేక్షయాయుతః - అద్వైత బ్ర
హ్మబోధేన యది మన్యేత ధన్యతాం -౧౫౫- పరోక్షవిత్స హి స్వేచ్ఛం మనోనాశాదివర్జితః - త్యక్తవర్ణాశ్రమాచారః ప
ర్యటేత్పాపకృత్సదా -౧౫౬- ఆర్జయంతీహ పాపాని యావంత్యద్వైతవేదినః - నార్జయంత్యేవ తావంతి పాపినః
పామరా అపి -౧౫౭- అద్వైతోపాస్తిశేషశ్చేదద్వైతజ్ఞానమాశ్రయేత్ - సోఽపి జీవద్విముక్తోఽత్ర షోడశోపాస్తిమా
శ్రయేత్ -౧౫౮- షోడశోపాసనాభావే దృష్టదుఃఖం మహత్ఖలు . ప్రభవేత్సహజానందస్యానుభూతేర్వివర్జనాత్ -౧౫౯॥
తస్మాదద్వైతసంయుక్తోఽప్యద్వైతజ్ఞానపూర్వకం - కుర్వీత షోడశోపాస్తిం షోడశజ్ఞానపూర్వకం -౧౬౦- ఉద్ధవః॥ నివృ
త్తేస్సర్వదుఃఖానామీశానః ప్రభురవ్యయః - అద్వైతస్సర్వభావానాం దేవస్తుర్యో విభుస్స్మృతః॥౧౬౧- కార్య కారణ
బద్ధౌ తావిష్యేతే విశ్వతైజసౌ - ప్రాజ్ఞః కారణబద్ధస్తు ద్వౌతౌ తుర్యే న సిధ్యతః-౧౬౨- నాత్మానం న పరం చైవ న సత్యం నా
పి చానృతం - ప్రాజ్ఞః కిఞ్చన సంవేత్తి తుర్యం తత్సర్వదృక్సదా -౧౬౩- ద్వైతస్యాగ్రహణం తుల్యముభయోః ప్రాజ్ఞతుర్య
యోః - బీజనిద్రాయుతః ప్రాజ్ఞస్సా చ తుర్యే న విద్యతే -౧౬౪- స్వప్ననిద్రాయుతావాద్యౌ ప్రాజ్ఞస్త్వస్వప్ననిద్ర
యా - న నిద్రాం నైవ చ స్వప్నం తుర్యే పశ్యంతి నిశ్చితాః -౧౬౫- అన్యథా గృహ్ణతస్స్వప్నో నిద్రా తత్త్వమజానతః - వి
పర్యాసే తయోః క్షీణే తురీయం పదమశ్నుతే -౧౬౬- అనాదిమాయయా సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే - అనిద్రమజమ
స్వప్నమద్వైతం బుధ్యతే తదా-౧౬౭-ప్రపంచో యది విద్యేత నివర్తేత న సంశయః- మాయామాత్రమిదం ద్వైతమద్వైతం
పరమార్థతః -౧౬౮- వికల్పో వినివర్తేత కల్పితో యది కేనచిత్ -ఉపదేశాదయం వాదో జ్ఞాతే ద్వైతం న విద్యతే-౧౬౯
విశ్వస్యాత్వవివక్షాయామాదిసామాన్యముత్కటం - మాత్రాసంప్రతిపత్తౌ స్యాదాప్తిసామాన్యమేవ చ -౧౭౦. తై

జనస్యోత్త్వవిజ్ఞానఉత్క్లష్టో దృశ్యతే స్ఫుటం - మాత్రాసంపత్తిపత్త్యాస్యాదుభయత్వ న్తథావిధం -౧౭౧- మకారభావే ప్రాజ్ఞస్య మానసామాన్యముత్కటం- మాత్రాసంపత్తిపత్త్యాతులయసామాన్యమేవచ-౧౭౨-త్రిషుధామసుయస్తుల్యం సామాన్యంవేత్తినిశ్చితః - సపూజ్యస్సర్వభూతానాంవన్ద్యశ్చైవమహామునిః-౧౭౩-అకారోనయతేవిశ్వముకారశ్చాపితైజసం - మకారశ్చపునః ప్రాజ్ఞంనామాత్రేవిద్యతేగతిః-౧౭౪- ఓంకారంపాదశోవిద్యాత్పాదామాత్రానసంశయః ఓంకారంపాదశోజ్ఞాత్వానకిఞ్చిదపిచిన్తయేత్ -౧౭౫- యుఞ్జీతప్రణవేచేతఃప్రణవోబ్రహ్మనిర్భయం- ప్రణవేనిత్యయుక్తస్యనభయంవిద్యతేక్వచిత్ -౧౭౬- ప్రణవోహ్యపరంబ్రహ్మప్రణవశ్చపరస్స్మృతః - అపూర్వోనన్తరోబాహ్యోనపరఃప్రణవోవ్యయః -౧౭౭- సర్వస్యప్రణవోహ్యాదిర్మధ్యమన్తస్తథైవచ - ఏవంహిప్రణవంజ్ఞాత్వా వ్యశ్నుతేతదనన్తరం -౧౭౮- ప్రణవంహీశ్వరంవిద్యాత్సర్వస్యహృదయేస్థితం - సర్వవ్యాపినమోంకారంమత్వాధీరోనశోచతి -౧౭౯- అమాత్రోనన్తమాత్రశ్చద్వైతస్యోపశమశ్శివః - ఓంకారోవిదితోయేన సమునిర్నేతరోజనః -౧౮౦- ఇతిమాణ్డూక్యసంప్రోక్తమద్వైతందృఢనిశ్చితం - ఆక్షిప్యస్థాపితస్స్వామిన్ షోడశాత్మా కథంత్వయా -౧౮౧-ఓంకారస్యవిభాగశ్చ నాత్రనేత్య వగమ్యతే। విభక్తే ప్రణవేప్యేకమేవబ్రహ్మ నిగద్యతే । ౧౮౨ ॥ తస్మాదద్వైతవాదస్య సామాన్యత్వంత్వయోదితం - కేనవాహేతునాశ్రీ మన్న జానే మురమర్దన - ౧౮౩ - శ్రీభగవాన్ - తత్రాపిపాదామాత్రాభిర్య్వైకబ్రహ్మనైకతా-తథాప్యద్వైతశబ్దానాంబాహుల్యాన్ముఖ్యతాంవ్రజేత్-౧౮౪-హేతుఃపూర్వోక్తఏవాభూన్న యాషోడశసిద్ధయే , అన్యఞ్చతేప్రవక్ష్యామిశృణుష్వోద్ధవ సాదరం-౧౮౫-బహుష్వేకంహిసంసిద్ధంనత్వేకస్మిన్ బహూనివై - జీవన్ముక్తాశ్చచత్వారఃపరబ్రహ్మస్వరూపిణః -౧౮౬- శ్రుత్యన్తేషునిగద్యన్తేవిభాగాత్షోడశాపిచ- సప్తభూమ్యాదిభేదేనబ్రహ్మభేదోనిరంకుశః-౧౮౭- మాణ్డూక్యాది ప్రసిద్ధశ్చాద్వైతవాదః పరంతప- విజాతీయైక్యవిషయఇతిచిన్త్యంత్వయానఘ -౧౮౮- ఇతిశ్రుత్వోద్ధవస్సమ్యగ్విదితార్థః ప్రమోదతః- శ్రీకృష్ణచరణాంభోజేప్రణమ్యచముహుర్ముహుః -౧౮౯- భక్త్యాధిక్యవశాదుచ్చైర్నమం షోడశనామకం- జజాపాష్టోత్తరశతకృత్వస్తత్రోర్ధ్వబాహుకః -౧౯౦- అథసంప్రార్థయామాసశ్రీకృష్ణం పద్మలోచనం- బ్రహ్మవిష్ణుశివారాధ్యబ్రహ్మయోగీశ్వరంహరిం -౧౯౧- *ఉద్ధవః*భగవన్వాసుదేవాహందాసదాసోస్మితేప్రభో- సర్వవేదాంతసారాంశాంచ్ఛ్రుత్వాధన్యోస్మ్యసంశయం-౧౯౨-తథాపితవపాదాబ్జభక్తిర్మేస్త్వనపాయినీ- సంవాదఞ్చావయోరేనంశృణ్వతాంభవమోచనం-౧౯౩- *శ్రీగురుమూర్తిః- ఏవంశ్రీమాన్మహావిష్ణుర్ద్వారకానిలయోచ్యుతః- యోగశాస్త్రంసవిస్తారముద్ధవస్యచ -౧౯౪- అస్యైపాఞ్చదయాంభోధిర్జీవానాంభవముక్తయే- ఏతత్ప్రపఞ్చయామాసశాస్త్రం పుత్ర దృష్టంవిభో -౧౯౫- యస్యశ్రీకృష్ణవాక్యేషుభక్తిరస్తినిరంతరా-ససద్యఏవముచ్యేతనాత్రకార్యావిచారణా -౧౯౬- యోగశాస్త్రమిదంపుణ్యంసర్వదుఃఖనికృంతనం। శ్రుత్వాత్వఞ్చకృతార్థోసి సరసీరుహసంభవ -౧౯౭- నిఖిలనిగమసారం బ్రహ్మసంయోగసారంభువనసుకృతసారంనిత్యమోక్షైకసారం-ప్రణవనిహితసారంస్వానుభూత్యేకసారంమనసికలయసారంతేవిశేషభాగ్యసారం -౧౯౮- హృతభవభవసారంకర్ణపీయూషసారంహరిముఖమధుసారంపూర్ణబోధైకసారం విగుణవిమలసారంసర్వతత్త్వాదిసారం మనసికలయసారంతేవిశేషభాగ్యసారం -౧౯౯-

ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యద్వితీయపాదే పఞ్చవింశోధ్యాయః

- ౧౮౩ - ౧౦౫ - ౧౫౨ - ౧౭౪ - ౯౯ - ౧౭౮ - ౧౯౯ - ఆహత్యశ్లోకాః - ౧౦౦౦-

ద్వితీయపాదస్సమాప్తః

శ్రీరస్తు

తత్త్వసారాయణ ఉపాసనకాణ్డస్య తృతీయ పాదారమ్భః

శ్రీగురుమూర్తిః స్కన్ద నాచరితాం భూమిమవరుహ్య ప్రపఞ్చితాం। మయా తత్రోపాస్తిమేవైకాం శృణుష్వ జలజోద్భవ ॥౧॥
పురా హ్యయమహం భూమ్యాం లోకానాం హితకామ్యయా। తామ్రపర్ణ్యాస్తటిన్యాశ్చ ఘటనాయాశ్చ సంగమే ॥౨॥ పు
టార్జునపతిర్భూత్వా లింగరూపేణ పద్మజ। ఉపాదిశం సురేన్ద్రాయ బ్రహ్మోపాసనమాదరాత్ ॥౩॥ తదేవాద్య ప్రవ
క్ష్యామి సావధానమనాః శృణు। యేనైకోపాసనాద్వారా సద్యః కైవల్యముద్భవేత్ ॥౪॥ వృత్రహత్యావిమోక్షార్థం క
దాచిత్సురనాయకః। ఘటనాతామ్రయోః స్నాత్వా సంగమే శ్రద్ధయాన్వితః ॥౫॥ పుటార్జునేశ్వరం మాం చ దృష్ట్వా భక్త్యాస్తువ
త్పరం। మమ భక్తాగ్రణీరిన్ద్రః స్వస్త్యక్తాఘో మమాగ్రతః ॥౬॥ *ఇన్ద్రః* శ్రీకాశికేశో భువి దక్షిణాయాం విశ్వేశ్వరో భూదిహ
గోమతీశః। తామ్రానదీయన్నికటే చ గంగా పుటార్జునేశం సతతం భజే త్వాం ॥౭॥ యన్నామ మననం కీర్తనతత్పరాణాం
దోషాస్సమస్తాః కలిజాః ప్రకామం। నశ్యన్తి సర్వే సుగుణాశ్చ సద్యో జాయన్త ఈడే హ్యాదిగోమతీశం ॥౮॥ మూలం
సమస్తస్య య ఏక ఏతత్సంసారదుఃఖం వినిహన్తి సర్వం। వేదాన్తవేద్యః పరమప్రకాశస్స ఏష సాక్షాదిహ మాం శివో
వ్యాత్ ॥౯॥ ఫలం యదాప్తిశ్శ్రవణాదికర్తుర్గురోర్ముఖాత్సన్తతమాత్మలిప్సోః। వ్యావృత్తసర్వేన్ద్రియచేష్టితస్తం
భజామ్యనన్యోర్జునపాదపేశం ॥౧౦॥ భూభృద్విహారం పశుబృన్దపాలమాకాశసంకాశముమేశమాద్యం। గుహాత్తజన్మ
స్మథ దేహకాలం కేశం సదా చిత్తభజార్జునేశం ॥౧౧॥ యమస్వసా ఘటనా తథాన్తర్నిష్యన్దమానా చ సరస్వతీ సా।
తుత్యాస్తి సమ్పూర్ణామపి చైక్యసాక్షీ పుటార్జునేశన్తమహం వృణోమి ॥౧౨॥ కాశీసమక్షేత్రవినిశ్చయార్థం గంగోదకేక్షిప్తఇ
హోర్ధ్వతో భూత్ యద్బ్రహ్మదణ్డశ్చ యదాజ్ఞయాసౌ శ్రీగోమతీశో హ్యాదిసన్నిధత్తాం ॥౧౩॥ ఆకీటమర్త్యాపి చ దక్షకర్ణే
జన్తోర్ముముక్షోస్స్ఫుటమేవ తారం। ఉపాదిశత్యాత్మసుఖప్రదాతా నమామ్యంగకో భేషనసున్దరో వ్యాత్ ॥౧౪॥ శ్రీమత్పుటా
ర్జునపతేరిదమష్టకం యో భక్త్యా పఠత్యమరనాయకగీతమేకం। కామానిహైవ సకలాన్ సురమర్త్యభోగ్యాం స్తాన్ లబ్ధ్వాథ శా
శ్వతసుఖం లభతే శ్రుతీడ్యం ॥౧౫॥ *శ్రీగురుమూర్తిః* ఏవం స్తువతి దేవేన్ద్రే సుప్రీతోహం పుటార్జునః। తదా ప్రాదుర
భూవం శ్రీగోమతీసహితో విధే ॥౧౬॥ అథ మద్దర్శనాదిన్ద్ర ఆనన్దాశ్రూణి సర్వతః। సహస్రలోచనేభ్యశ్చ ముఞ్చన్నాహ స
గద్గదం ॥౧౭॥ *ఇన్ద్రః* స్వామిన్ సమస్తలోకేశ విష్ణుబ్రహ్మాదిపూజిత। పుటార్జునపతే ధన్యోస్మ్యహన్త్వద్దర్శనాది
హ ॥౧౮॥ జానామి చ పరాత్మైక్యం తత్త్వమస్యాదివాక్యతః। విషయేషు చ నైతృష్ణ్యం జాతం మే త్వదనుగ్రహాత్ ॥౧౯॥ తథా
ప్యవశ్యాన్యఖిలానీన్ద్రియాణి భవన్తి మే। ఏతేషాముపశాన్త్యర్థముపాయం బ్రూహి శంకర ॥౨౦॥ పుటార్జునేశః। మఘ
వన్నేవమేవైతద్బ్రహ్మాత్మైకత్వవేదనాత్। కేవలాన్నేన్ద్రియగ్రామః కస్యాప్యుపశమం వ్రజేత్ ॥౨౧॥ కృతే తూపాసనే
తాని కరణాన్యఖిలాని తే। అతిదుష్టాన్యపి క్షిప్రం వశ్యాని స్యుర్న సంశయః ॥౨౨॥ నియమ్య కరణగ్రామం మహాన్తో యోగి
నస్సదా। ఉపాసతే పరం బ్రహ్మ తేషు వశ్యాని తాని హి ॥౨౩॥ ఉపాసనఞ్చ త్రివిధం కాయికం వాచికం తథా। మానస
ఞ్చ త్రిధా ప్రోక్తం తత్రాద్యముపి తచ్ఛృణు ॥౨౪॥ మన్దమధ్యోత్తమాభిఖ్యా ఉచ్యన్తే హ్యధికారిణః। కాయికోపాసకేష్వే
తం భేదం వక్ష్యామి తే స్ఫుటం ॥౨౫॥ నిత్యం త్రిషవణస్నానం భస్మరుద్రాక్షధారణం। మల్లింగదర్శనం నిత్యం బహుశశ్చ
ప్రదక్షిణం ॥౨౬॥ నమస్కారాశ్చ బహుధా నృత్తం మల్లింగసన్నిధౌ। మల్లింగపూజనం నిత్యం బిల్వపత్రాదిభిర్వరైః ॥౨౭॥
మద్భక్తసేవాకరణం మత్క్షేత్రకరణన్తథా। మదుత్సవాదికరణం మదీయగ్రన్థలేఖనం ॥౨౮॥ ఏవం విధాని కర్మాణి కాయి
కోపాసనం భవేత్। అత్ర యో జాగరూకోస్తి స మన్దోపాసకో మతః ॥౨౯॥ కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాచారఆసనాభ్యాస ఏవ

చ। ప్రాణాయామశ్చనియమాచ్ఛివయోగీన్ద్రసేవనం ॥౩౦॥ నాడీనాంశోధనంనిత్యంకల్పసేవాదికంతథా। దేహస్యధారణాయోగాదరోగదృఢతాకృతిః ॥౩౧॥ ఏవంవిధానికర్మాణి కాయికోపాసనంభవేత్।అత్రయోజాగరూకోస్తి సమధ్యోపాసకోమతః ॥౩౨॥ సద్గురోర్వన్దనంనిత్యంతత్పాదాద్యంగమర్దనం। తద్వస్త్రశోధనంనిత్యంతత్సమీపేసదాస్థితిః ॥౩౩ తదీయపుత్రదారాదిహితాచారశ్చసర్వదా। తదీయసర్వకార్యేషుప్రవృత్తిస్స్వయమేవచ ॥౩౪॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి కాయికోపాసనంభవేత్।అత్రయోజాగరూకస్సఉత్తమోపాసకోమతః ॥౩౫॥ అథాన్యత్త్రివిధంప్రోక్తంవాచికోపాసనఞ్చయత్। అధికారివిభేదేనతద్వక్ష్యామిసురేశ్వర ॥౩౬॥ ఈశావాస్యాద్యుపనిషత్పారాయణ మహర్నిశం। స్మృతిసూత్రాదిపాఠశ్చగురుస్తోత్రాదికంసదా ॥౩౭॥ సద్భిస్సంభాషణం నిత్యంసత్యవాక్యకథనం సదా। భాష్యాద్యధ్యయనంసాధోశ్శిష్యస్యాధ్యాపనంతథా ॥౩౮॥ ఏవంవిధానికర్మాణివాచికోపాసనంభవేత్। అత్రయోజాగరూకోస్తిసమన్దోపాసకోమతః ॥౩౯॥ గాయత్ర్యాదిమహామన్త్రపురశ్చర్యావిధానతః। మహావాక్యజపోనిత్యంతారమన్త్రజపోనిశం॥౪౦ త్రిమాత్రోఙ్కారశీలశ్చశ్రీమత్పఞ్చాక్షరీజపః। గోమతీబీజవర్ణానామేకాన్తేచజపోనిశం ॥౪౧॥ ఏవంవిధానికర్మాణివాచికోపాసనంభవేత్। అత్రయోజాగరూకోస్తిసమధ్యోపాసకోమతః॥౪౨॥ సర్వేషామపిమన్త్రాణాంజపోపియదుపాంశునా వైదికేషుప్రయోగేషుసర్వత్రమితభాషణం ॥౪౩॥ లౌకికేషుసమస్తేషువాఙ్మౌనకరణంసదా। స్వాచార్యార్థేసమస్తానాంవచసాఞ్చవ్యయఃపరం ॥౪౪॥ ఏవంవిధానికర్మాణి వాచికోపాసనంభవేత్। అత్రయోజాగరూకోయముత్తమోపాసకోమతః ॥౪౫॥ అథాన్యత్త్రివిధంప్రోక్తంమానసోపాసనఞ్చయత్। అధికారివిభేదేన తద్వక్ష్యామిసురేశ్వర ॥౪౬॥ ఐహికాముష్మికాశేష భోగేచ్ఛాన్దూరతస్త్యజన్। ఆచార్యోక్తేనమార్గేణధ్యాయతీహాయ ఈశ్వరం॥౪౭॥ మామేవవృషభారూఢం గోమతీసహితంశివం। గంగాధరంత్రినేత్రఞ్చ చన్ద్రచూడఞ్జటాధరం॥౪౮॥ ససర్వలోకపూజ్యోపి పురుషస్సురపుంగవ। మానసోపాసకేష్వాద్యో మన్దఇత్యుచ్యతేబుధైః ॥౪౯॥ కూటస్థంప్రత్యగాత్మాన మంగుష్ఠాదిప్రమాణకం। శ్రీగురూక్తేనమార్గేణయోధ్యాయతిహృదంబుజే ॥౫౦॥ కామక్రోధాదిరహిత శ్శాన్తిదాన్త్యాదిసంయుతః। కైవల్యమోక్షమాత్రేచ్ఛురపి సామాన్యసాధనః ॥౫౧॥ క్రమముక్త్యధికార్యేషసర్వశ్రేష్ఠోపిపూరుషః మానసోపాసకేష్వన్యోమధ్యమఃప్రోచ్యతేబుధైః ॥౫౨॥ అఖణ్డసచ్చిదానన్దలక్షణంబ్రహ్మనిర్గుణం । సద్గురూక్తేనమార్గేణయోధ్యాయతిసమస్తగం ॥౫౩॥ ఉత్కృష్టసాధనస్సోయంసువశ్యేన్ద్రియసఞ్చయః। విజ్ఞాతపూర్వబ్రహ్మైక్యస్సద్యోముక్త్యధికారవాన్॥౫౪॥ మనుష్యైరమరైశ్చాపిసంపూజ్యస్సకలైస్సదా । మానసోపాసకేష్వత్రహ్యుత్తమఃప్రోచ్యతేబుధైః ॥౫౫॥ యన్నిదిధ్యాసనంప్రాహుస్తదేవేదముపాసనం। యచ్చయోగం మహాత్మానస్తదేవేదముపాసనం ॥౫౬॥ అనాయాసేనసంసారాన్ముక్తిస్స్యాద్యేనవర్త్మనా । అద్వైతయోగరూపన్తద్వృణోమిసురేశ్వర ॥౫౭॥ జీవేశ్వరాఏకంబ్రహ్మసచ్చిదానన్దలక్షణం। తదస్మీత్యన్వహంధ్యాయన్యోగసిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥౫౮ సద్యఃకైవల్యదస్సాక్షాద్యోగోయంబ్రహ్మణాత్మనః । జ్ఞానన్తువాక్యజనితంక్రమముక్తిప్రదంభవేత్ ॥౫౯॥ జ్ఞానోదయాత్పరంకార్యఃఖలుయోగోయముత్తమః । జ్ఞానాత్పాశాపహానిస్తుశ్రుత్యుక్తఃక్రమశోభవేత్ ॥౬౦॥ యోగారూఢోపియోజ్ఞానీత్యుచ్యతేవేదమస్తకైః । ససద్యోముక్తిభాక్సమ్యగ్జ్ఞానిత్వాన్నవిరుధ్యతే ॥౬౧॥ అహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మేతిసన్తతం। ఉపాసనాంకురుష్వత్వంమఘవన్విజనేస్థితః ॥౬౨॥ తేనైవోపాసనే నాశువిషయేభ్యోఖిలానిచ । తవేన్ద్రియాణివ్యావృత్యప్రజేయుశ్శాన్తిమాత్మని॥౬౩॥ కాయికోపాసనాచ్ఛ్రేష్ఠంవాచికోపాసనంమతం। వాచికోపాసనాచ్ఛ్రేష్ఠమిదంమానసికంమతం ॥౬౪॥ మానసోపాసనేష్వేతద్బ్రహ్మోపాసనముత్తమం అస్మాత్పరంనవైప్రోక్తంశ్రుతిస్మృత్యోరుపాసనం॥౬౫॥ సర్వానర్థనివృత్తిశ్చబ్రహ్మానన్దావాప్తిరేవచ ॥అస్మాదుపాసనా

త్సిద్ధ్యేన్నాన్యథా దేవనాయక ॥౬౬॥ బ్రహ్మాత్మోపాసనాదస్మాన్నిరన్తరకృతాదిహ । అఖణ్డాత్మరసస్ఫూర్తిస్సమా
ఖౌ జాయతే యదా ॥౬౭॥ తదా స యోగిప్రవరో బ్రహ్మాత్మైకత్వదర్శనాత్ । సద్యోముక్త ఇతి ప్రోక్తస్సర్వవేదాన్తపా
రగైః ॥౬౮॥ విభిన్నహృదయగ్రన్థిర్విచ్ఛిన్నాఖిలసంశయః । ప్రక్షీణాశేషకర్మా చ భవేద్వ్యుక్తః పరాత్మని ॥౬౯॥ అ
స్మాదుపాసనాయోగాదనుభూతేనిజే సుఖే । విషయా విషతుల్యాస్స్యురిన్ద్రియాణాం సురాధిప ॥౭౦॥ నాస్మాదన్య
ఉపాయోస్తి స్వేన్ద్రియాణాం వశీకృతౌ । సద్యః కైవల్యముక్త్యాప్తౌ సర్వకర్మక్షయేపి చ ॥౭౧॥ అన్యేప్యుపాయాః ప్రో
చ్యన్తే శ్రుతిస్మృత్యోశ్చ యద్యపి । కర్మభక్త్యవగత్యాద్యా న తు తే ముఖ్యతాం యయుః ॥౭౨॥ అభేదోపాసనస్యాస్య
పారంపర్యేణ తేఖిలు । సాధనాని భవన్త్యత్ర తస్మాద్విద్ధీదముత్తమం ॥౭౩॥ ఆదిత్యమతిరుత్కృష్టా యథోద్గీథాదికర్మ
సు । ఆదిత్యాదిప్రతీకేషు యథా చ బ్రహ్మధీః పరా ॥౭౪॥ యథా చాత్మమతిర్బ్రహ్మణ్యుత్కృష్టా సురనాయక । తథా
న్యసాధనేష్వేతదుపాసనమతిః పరా ॥౭౫॥ తస్మాదుపాసనం నిత్యం బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం । అనుతిష్ఠాఖిల శ్రేష్ఠ
మేతన్నాకపతే సదా ॥ * * * * * * * * * (౭౬)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనకాణ్డస్య తృతీయపాదే ప్రథమోధ్యాయః*—

ఇన్ద్రః॥ కథన్ను గోమతీనాథ శ్రీపుటార్జుననాయక । ఉపాసనస్య ప్రాధాన్యం సర్వజ్ఞేన త్వయోచ్యతే ॥౧॥ భేదవాదో హ్య
యం స్వామిన్నుపాస్యోపాసకాశ్రయః । అద్వైతశాస్త్రసిద్ధాన్తవచనస్య విరోధ్యలం ॥౨॥ ఉపాసనం హి ధ్యానం
స్యాత్క్రియాకృతం మానసత్వతః । న చాభిధీయతే తస్య బ్రహ్మణో ధ్యేయతా క్వచిత్ ॥౩॥ అవాఙ్మనసగమ్యత్వాన్నిష్క
ళస్య పరాత్మనః । ఉపాస్యతాయాస్తస్యైవ సకళత్వోరరీకృతేః ॥౪॥ ఉపాస్యం సకళం బ్రహ్మ జ్ఞేయం నిష్కళమిత్యపి ।
అద్వైతినాం మతం సర్వప్రసిద్ధం విద్యతే భువి ॥౫॥ సద్యోముక్తిరపి జ్ఞానాద్బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరాత్ । వస్తుతన్త్రా
దితి ప్రాజ్ఞైరిహ నిర్ధార్యతే తథా ॥౬॥ ధ్యానాత్పురుషతన్త్రాత్తు ప్రకృతాత్సగుణాశ్రయాత్ । భోగస్స్యాదితి శుద్ధిర్వాచి
త్తస్యేతి చ కథ్యతే ॥౭॥ ధ్యానస్య మానసత్వేన భవేత్పురుషతన్త్రతా । తజ్జన్యస్య ఫలస్యాపి భవేచ్చానిత్యతా ధ్రువం ॥౮॥
న చోపపద్యతే బ్రహ్మజ్ఞానస్య ధ్యానశేషతా । అనియోజ్యాత్మవిజ్ఞానే చోదనాయా అసంభవాత్ ॥౯॥ జ్ఞానినామపి
చేదేషా భవేద్ధ్యానాదిచోదనా । తదానారూఢతా కస్యాప్యత్ర సిధ్యతి సద్గురో ॥౧౦॥ అభ్యాసస్యావసానే హి ప్ర
మానారూఢ ఉచ్యతే । ధ్యానాభ్యాసాద్యుపేతస్య కథమారూఢతోచితా ॥౧౧॥ జ్ఞానోదయే తు కర్తవ్యలేశస్యాపీహ వ
ర్జనాత్ । ధ్యానాపేతస్సదా విద్వానారూఢ ఇతి యుజ్యతే ॥౧౨॥ ధ్యానే నియోగస్సంసిద్ధః కురుష్వేత్యధికారిణాం ।
జ్ఞానే తు న భవత్యేష కృతిహీనే ద్రుసేశ్వర ॥౧౩॥ న క్వచిచ్ఛ్రూయతే జ్ఞానం కురుష్వేతి న చేతరత్ । శ్రవణం విధిరూపం
స్యాత్తత్సాధనమపీశ్వర ॥౧౪॥ శ్రోతవ్య ఇత్యయం శబ్దో విధిచ్ఛాయాత్మకో న తు । ముఖ్య ఏవ విధిర్జ్ఞేయ ఇత్యద్వైతిమతం ఖ
లు ॥౧౫॥ తస్మాదద్వైతవిజ్ఞానాత్స్వతన్త్రాద్ధ్యానవర్జితాత్ । సద్యోముక్తిరితి స్వామిన్మనసి ప్రతిభాతి మే ॥౧౬॥ నజా
నే గోమతీనాథ తదేతత్సాధ్వసాధు వా - మత్సంశయనివృత్త్యర్థం ప్రసీద కరుణానిధే ॥౧౭॥ శ్రీపుటార్జునపతిః॥ శ్రుతివా
క్యైస్తు విశ్వాసస్తవ కామం శచీపతే ॰ నిష్కళం ధ్యాయమానోహి తం పశ్యత ఇతి శ్రుతేః -౧౮- ధ్యానయోగాద వైహీతి
ధ్యానయోగానుసారిభిః - తే ధ్యానయోగానుగతా అపశ్యన్నితి చేద్దృశైః -౧౯- శ్రుతివాక్యైరనేకైర్హి ధ్యేయత్వం ని
ష్కళాత్మనః - ఉద్ఘుష్యతే నిరాక్షేపం మఘవన్ధీమతాం వర -౨౦- అవాఙ్మనసగమ్యస్తు యత్కిఞ్చిద్వస్తు కథ్యతే - త
త్తత్త్వరూపే ధ్యేయత్వం జ్ఞేయత్వం వా న విద్యతే ॥ నచ తత్ప్రభవన్త్యేతే శబ్దాస్తే నిష్కళాదయః - సర్వాతీతతయా సర్వశబ్దా
ద్యవిషయత్వతః -౨౨- తజ్జ్ఞానేనన ముక్తిశ్చ ధ్యానాపేతేన కస్యచిత్ - సద్యః క్రమేణ వా లోకే భవిష్యతి సురాధిప -౨౩
యత్త్విదం పరికృతం బ్రహ్మస్వత్వేన ధ్యేయమాదరాత్ - నోపాస్యతాయామస్యాస్యాత్సకళత్వం కదాచన -౨౪- అద్వై

తినాంమతంత్వాస్త్రాందూరఏవహ్యసంగతం - శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాంవిరుద్ధత్వాచ్చవ్యవస్థితం -౨౫- యథాతు సకళం
జ్ఞాత్వాపశ్చాత్తద్ధ్యేయముచ్యతే - తథైవనిష్కళంజ్ఞాత్వాపశ్చాత్తద్ధ్యేయముచ్యతే -౨౬- ఏవం సతికథంజ్ఞానం స్వత
న్త్రంమోక్షసిద్ధయే - కథంవాతత్ప్రధానత్వవాదినాంప్రాజ్ఞతాభవేత్ -౨౭- ధ్యానస్యమానసత్వంవాతథా పురు
షతన్త్రతా - ఆస్తాన్తథాపినానిత్యంఫలన్తజ్జన్యమిష్యతే -౨౮- భోగార్థకన్తథాచిత్తవిశుద్ధ్యర్థకమేవచ - మానసం
ద్వివిధంప్రోక్తంయత్పురోపాసనన్తవ ॥౨౯॥ తదతీతమిదంశ్రేష్ఠంబ్రహ్మాత్మోపాసనంశ్రుతౌ । సద్యోముక్త్యర్థమేవో
క్తంనత్వన్యార్థంకదాచన ॥౩౦॥ జ్ఞానస్యధ్యానశేషత్వంభవేదపినిరంకుశం। అవశ్యేన్ద్రియవత్వేన జ్ఞానినాఞ్చోదనాస్థి
తేః ॥౩౧। అభ్యాసస్యావసానేస్యాత్సత్యమాభూత్తథాపితు; ధ్యానరూపోభవేత్సోయమభ్యాసశ్శ్రవణాత్మకః।౩౨।
తస్మాచ్ఛ్రవణజేజ్ఞానేబహుకర్తవ్యదర్శనాత్ తాదృశజ్ఞానినాంస్వప్నేప్యారూఢత్వంనయుజ్యతే।౩౩। ధ్యానాపేతస్య
విద్వత్వముపచర్యతఏవచ। శ్రవణాభ్యాసమాత్రేణకృతకృత్యత్వవర్జనాత్ ।౩౪। నచాస్తికృతిహీనత్వం తత్రజ్ఞానేసురా
ధిప। జ్ఞానంనిష్ప్రతిబన్ధంత్వంకురుష్వేత్యుక్తిదర్శనాత్ ।౩౫। అథవాకృతిహీనత్వేకింప్రయోజనముచ్యతాం। యదిస్యా
ద్ధ్యానశేషస్తదా మోక్షప్రయోజకం।౩౬॥ విధిచ్ఛాయాత్మకశ్శబ్దశ్శ్రోతవ్యఇతికిన్న్విహ। లింగముక్తిస్తదన్యత్రధ్యానేకిన్న
భవేద్వద ॥౩౭। లిఙ్గోక్తివ్యాదిశబ్దానాంవిధిత్వఞ్చ సమానతః। శ్రూయమాణం క్వచిన్ముఖ్యం క్వచిద్గౌణమితిహ్య
సత్ ।౩౮। విధిరస్త్వవిధిర్వాత్వబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం। జ్ఞానోదయాత్పరంకార్యమవశ్యంధ్యానమిష్యతే ।౩౯। అవ
శ్యేన్ద్రియవర్గేణనిదిధ్యాసనసంజ్ఞితం। ఉపేక్ష్యతేయదిధ్యానంతస్యాధఃపతనంధ్రువం ।౪౦। నచాధఃపతనంస్వేచ్ఛావి
హారాదతరద్భవేత్। నాప్యవశ్యేన్ద్రియోజ్ఞానీస్వైరచేష్టాంవినావసేత్।౪౧। ధ్యాతృధ్యేయభిదాచైషానాద్వైతశ్రుతి
బాధకా। ధ్యేయమాత్రావసానత్వాత్తద్ధ్యాతృధ్యానయోఃక్రమాత్ ।౪౨। ధ్యానావసానకాలేహిసచ్చిదానన్దలక్ష
ణః। అద్వితీయఃపరాకాశస్స్వయమావిర్భవత్యసౌ ।౪౩। నచాద్వైతశ్రుతిర్ధ్యాతృధ్యేయభేదస్యబాధకా। వ్యవహారద
శాయాంహిభేదస్స్పష్టోత్రదృశ్యతే ।౪౪। తస్మాత్త్వచ్ఛంకితం సర్వమసాధ్వేవసురేశ్వర। మద్వాక్యాన్నిష్కళధ్యా
నంకురుష్వేన్ద్రియశాన్తయే ॥౪౫॥ *ఇన్ద్రః* ధ్యానంశబ్దానువిద్ధాఖ్యసమాధిర్గోమతీపతే। ఉచ్యతేభవతాస్వామిం
స్తచ్ఛ్రుత్యాహినిషిధ్యతే।౪౬॥ తమేవధీరోవిజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకుర్వీతబ్రాహ్మణః। నానుధ్యాయాద్బహూంఛ్ఛబ్దాన్వాచో
విగ్లాపనంహితత్ ॥౪౭॥ ఇత్యేవమాదిభిశ్శ్రౌతైశ్శ్లోకైరర్జుననాయక.శబ్దధ్యాననిషేధోహివిస్పష్టమవగమ్యతే ॥౪౮॥
తస్మాదద్వైతవిజ్ఞానాత్పరంయత్ కార్యముచ్యతే। తద్ధ్యానమితి మన్యేహం శ్రమమాత్రైకకారణం ॥౪౯॥ *శ్రీపుటా
ర్జునపతిః *ప్రజ్ఞాంకుర్వీతధీరోయత్ప్రోక్తంనిష్ప్రతిబన్ధకాం। అనేనకృతియోగ్యత్వంజ్ఞానస్యాభూత్సురోత్తమ ॥౫౦॥
ధ్యేయత్వప్రతిషేధస్తునశబ్దానాంపరాత్మనః। మాయికానామశేషాణామితివిద్ధివిచక్షణ ॥౫౧॥ తచ్ఛబ్దానాంహికథనా
ద్వాచోవిగ్లాపనంతథా। తచ్ఛబ్దార్థానుసన్ధానాచ్చిత్తవిగ్లాపనంబహు ॥౫౨॥ భవేదితిచతాత్పర్యం శ్రుతేర్నతుప
రాత్మనః। సచ్చిదానన్దరూపస్యధ్యేయత్వాప్రతిపాదనే ॥౫౩॥ జ్ఞానోదయాత్పరంధ్యానంబ్రహ్మాత్మైకత్వ గోచరం। న
కుర్యాచ్చేద్వృథైవస్యాత్తత్ జ్ఞానంసురనాయక ॥౫౪॥ తదర్థశ్రవణాభ్యాసశ్రమమాత్రప్రయోజనః। వాఙ్మాత్రేణ
కృతార్థోహమితివక్తుంనశక్యతే ॥౫౫॥ సమ్యగ్జ్ఞానీచకింధ్యానముపేక్షేతకదాచన। కృతం ధ్యానమభేదే నసమాధిః క్రి
యతేపిచ ॥౫౬॥ తస్మాత్సంసారరోగస్యబ్రహ్మధ్యానంమహౌషధం। నిషేవతాంభవాన్నిత్యంబహు విశ్వాసపూర్వ
కం ॥౫౭॥ ధ్యానయోగమిమంసర్వేయోగినస్సనకాదయః। అభ్యస్యన్తికృతార్థాస్తేసహస్రనయనాభవన్॥౫౮॥ తత్వమ
స్యాదివాక్యార్థజ్ఞానపూర్వకమాచరేత్। అభేదధ్యానయోగంయస్సమ్యగ్జ్ఞానితాంవ్రజేత్ ॥౫౯॥ ధ్యేయఞ్చ నిష్కళం
బ్రహ్మసచ్చిదానన్దలక్షణం। మాయావిద్యాగుణాతీతంనిర్గుణంనాన్యదుచ్యతే॥౬౦॥ సకళాన్నిష్కళాచ్చాన్యద్ధ్యేయరూపం

బ్రహ్మ కథ్యతే। నిష్కళాత్మైకనిష్ఠానాం తద్దేహాన్తే తు సేత్స్యతి ॥౮౧॥ తస్మాత్త్వమతిముత్సృజ్య దేహవాంస్త్వం మహర్ద్ధి
శం। ధ్యాత్వా నిష్కళమాత్మానం జీవన్ముక్తో భవాస్తిక ॥౮౨॥ అస్తీత్యేవోపలబ్ధవ్యః పరమాత్మా నిరఞ్జనః। అనుమానా
దిభిః పూర్వం ధ్యానాత్త్వేవ ప్రకాశతే ॥౮౩॥ ధ్యానాత్పూర్వమభివ్యక్తిస్స్వరూపస్య భవేద్యది। బన్ధమోక్షవ్యవస్థాయా ఉ
పరోధః ప్రసజ్యతే ॥౮౪॥ అభానావరణఞ్చైకం ననివర్తేత కస్యచిత్। వినా ధ్యానేన నాకేశ శ్రవణైర్బహుధాపి వా ॥౮౫॥
తస్మాత్త్వం మఘవన్ సద్యో వాక్యార్థజ్ఞానవానపి। సర్వకార్యం సముత్సృజ్య బ్రహ్మధ్యానం సదా కురు ॥౮౬॥ త్రిలింగక
త్వే శాస్త్రోక్తే బ్రహ్మణశ్చ శచీపతే। తవ సంశయలేశోఽపి నాస్తు చిత్తే కదాచన ॥౮౭॥ *శ్రీగురుమూర్తిః* ఇతి శ్రుత్వా
వచో బ్రహ్మ శ్రీపుటార్జునపతేరిదం। సహస్రనయనః ప్రాహ సురేన్ద్రో వినయాన్వితః ॥౮౮॥ *ఇన్ద్రః* యత్పాదత్రయవ
త్పరాత్పరతరం జీవత్రయే శత్రయే లబ్ధ్వా కారణమేవ సంసృతిజగత్సృష్ట్యాది హేతూష్వతః। నిత్యం సంభవతస్తదేవ విగు
ణం నిత్యం బృహత్సత్యతశ్శ్రుత్యన్తేష్వభిధీయతే హి విమలం ధ్యాయామి సత్యం పరం ॥౮౯॥ ఆకాశే దహరే సఏష పురుషశ్చైతే
యథా నద్దతస్తద్వద్బ్రహ్మణి సంప్రసాద ఇతరో భూమేతి విజ్ఞానినః। సంపత్తిః ప్రకృతేన తేన తదనుస్వేనాభినిష్పత్తిరప్యేవం।
తుర్యసమన్వయే స్యురపి చ ప్రామాణ్యమేవ శ్రుతేః ॥౯౦॥ జన్మాద్యస్య యతో బభూవ పరమా జీవత్రయస్యామలా తజ్జిజ్ఞాస్యమ
ఖణ్డబోధమఖిలాధారం బృహన్నిర్గుణం। సత్యం స ప్రతియోగికం సుఖఘనం ధ్యేయస్వరూపం గురోః కైవల్యామృతపూర్ణమ
ద్వయమహం ధ్యాయామ్యభేదాత్మనా ॥౯౧॥ మోక్షాతీతమగోచరఞ్చ మనసాం వాచాం పరం శ్రూయతే వేదే నిష్ప్రతి
యోగికం తదఖిలద్వంద్వాతిదూరం ఖలు। అవ్యక్తాద్యమలక్షణం స్వానుభవాతీతన్నకారార్థవన్నిరూపం విదుషో భవిష్యతి వ
పుష్పాతే తదాస్తాం తథా ॥౯౨॥ జీవేశాఖ్యవిశేషవద్యదపరం కిఞ్చిజ్జ్ఞసర్వజ్ఞతోపేతం సర్వగుణాస్పదఞ్చ సుతరాం
హేయం విమోక్షార్థిభిః। తత్ర బ్రహ్మణి సర్వకామ్యవిరతైః కార్య్యాప్యపేక్షాని శం నోపాస్యం మతమేతదీదృశజగత్సం
సారకర్తృధ్రువం ॥౯౩॥ ఆస్తాం తత్సవిశేషమీశ్వరసమాఖ్యాతం జగత్కారణం కించిన్నైవ ఫలం వివేకిన ఇహ స్యాద్వ్యాత్ప్రిపం
చోక్తిభిః। ఏతజ్జీవసమాఖ్యకం తు సగుణం సంసారబీజం స్ఫుటం ధ్యానాద్యైః ప్రవిలాపనాయ విబుధైశ్శ్రావ్యం శ్రుతేర్వర్త్మ
నా ॥౯౪॥ రజ్జౌ సర్ప ఇవ భ్రమేణ పరమే జీవత్రయం కల్పితం స్యాదిత్యేష వివర్తవాద ఇహ యోనైవోపయుక్తః ఖలు। యావే
తావపరోక్షబోధజననే స్యాతాఞ్చ ముఖ్యౌ పునర్భావారంభః పరిణామ ఇత్యపి తయోరన్యస్సమాశ్రీయతాం ॥౯౫॥

——*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే ద్వితీయోఽధ్యాయః*——

ఇన్ద్రః స్వామిన్ శ్రీపుటార్జునాధీశ భక్తవత్సల సద్గురో। బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాన్నాన్తరోపాసనం వినా ॥౧॥ న సద్యో
ముక్తిరిత్యేవం సమ్యగ్జ్ఞానామ్యసంశయం। తథాపి సంశయః కశ్చిజ్జాయతే హృదయే మమ ॥౨॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసంధా
నవ్యతిరిక్త ఉపాస్మకం। పఞ్చాక్షరాదిమన్త్రాణాం వృథోపాసనమిత్యతః ॥౩॥ పఞ్చాక్షరజపః కార్యో నకార్యో వా మ
యా గురో। సద్యో ముముక్షుణా బ్రూహి హి భోగమాత్రఫలోఽయత; ॥౪॥ ఇతి శ్రుత్వేన్ద్రవచనం గోమతీనాయకః ప్రభుః।
పుటార్జునేశ్వరః ప్రాహ సస్మితం భక్తవత్సలః ॥౫॥ *శ్రీపుటార్జునపతిః* సురేశ శ్రుణు వక్ష్యామి త్వత్సంశయనివృత్తయే।
అత్రైవం లింగరూపేణ ప్రాదుర్భూతస్య మే పురా ॥౬॥ దిదృక్షయా మహాతేజామలయా చలసంస్థితః। సర్వసిద్ధోత్తమస్స
ర్వశ్రుతిస్మృతిపురాణవిత్ ॥౭॥ మద్భక్తాగ్రేసరః ప్రాజ్ఞస్స్వాత్మజ్ఞానపయోనిధిః। సర్వయోగీశ్వరశ్శాన్తిదాన్త్యాదిసు
గుణాకరః ॥౮॥ చులుకాధిగతాశేషపీతవారాంనిధిర్మహాన్। భూసమీకృతవిధ్యాద్రిస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ ॥౯॥ స్వభార్య
యా జగన్మాత్రలోపాముద్రాఖ్యయా సహ। అతిఖర్వతనుర్ధీమానగస్త్యాఖ్యో మహామునిః ॥౧౦॥ తామ్రిఘటనయో
స్సంగే స స్నాత్వా థతయా సహ। మాం పరిక్రమ్య సహసా ప్రణమ్య చ మహాతపాః ॥౧౧॥ మత్సన్నిధా విహస్థిత్వా భస్మరు

దాక్షిభూషణః। మస్తకేఞ్జలిమాధాయభక్త్యామామస్తువత్పరం॥౧౨॥ *అగస్త్యః* నమ్రాంగకస్స్వయమశేషసురాన
తాంగోప్యత్యన్తమజ్జనవిభిన్ననిజోత్తమాంగః, శ్రాన్తోపిచార్జునపతిస్సకలామశేషో విశ్రాన్తిభూమిరపిమర్త్యపతిస్సపా
యాత్ ॥౧౩॥ రూపద్వయంభవతియశ్శ్రుతిసుప్రసిద్ధంశంభోత వేతిసగుణంవిగుణన్తదేతత్। బాహ్యాన్తరాఖిలవికాసఫ
లప్రసిద్ధ్యైనృణాంశ్రుతిశ్రవణపూర్వఫలస్యచాసీత్ ।౧౪। త్వాంప్రార్థయామ్యగుణరూపగతింముముక్షుస్త్వాంకేవలంసకల
సంసృతిదుఃఖశాన్త్యై। తాదృశ్యమేవశశిచూడమమాగ్రఆసీదద్యాపితేభవతితద్ధ్యుచిత్రైవయాచ్ఞా॥౧౫॥ ప్రార్థ్యంయ
తోవిగుణమత్రవిశుద్ధచిత్తైస్త్వద్రూప మద్వయచిదేకరసాత్మకన్తత్। త్వద్గౌణరూపసముపాస్తిరవశ్యకార్యాశుద్ధ్యై
యతశ్చభగవన్నుభయఞ్చసత్యం ॥౧౬॥ సత్యస్యసత్యమితియత్ప్రవదన్తివేదాస్సత్యద్వయేకథమసత్యమతిః పరత్ర।
యుజ్యేతసాత్వికతనూతవసర్వమూర్తిష్వేకాసురేన్ద్ర విధివిష్ణునతాచమూర్తిః ॥౧౭। శైత్యాదికంకరకతజ్జలయో
స్సమానంశుద్ధ్యాదికంఘనఘృతద్రుతయోర్యథాచ। సచ్ఛర్కరేక్షురసయోర్మధురత్వమేవం చిత్త్వాదికం సగుణనిర్గుణ
యోస్తుమన్యే ॥౧౮॥ వాగాద్యపేతవిగుణైకచిదాత్మనాత్వంనిత్యస్థితోపివపుషాసిచజీవహేతోః! గుద్దేశికత్వమిహదే
హవతఃప్రసిద్ధంశ్రీగోమతీశతదహంద్వివిధంభజేత్వాం ॥౧౯॥ వక్రాత్మలింగకమముం స్వసమానబుద్ధ్యాత్వామాగతో
ద్వీరసనాభరణంతథాస్మి। శ్రీమత్పుటార్జునపతేసకలాధినాథమాయావశంనతునిరాకురుమాంకదాపి ॥౨౦॥ ఇదంప
ఠతియోష్టకం పరమభక్తియుక్తోనరః పుటార్జునపతేరహర్నిశమనన్యచేతాభృశం। సమస్తభవబన్ధనాద్ద్రుత ముపేత్య
మోక్షంసతుస్వయంఖలువిరాజతేవిమలబోధపూర్ణేపదే ॥౨౧॥ *పుటార్జునపతిః* ఏవంస్తుత్వాసురాధీశమవాసక్త
మనాముని। అగస్త్యోభార్యయాత్రైవసహాత్మాసముపావిశత్ ॥౨౨॥మతరథామాదరేణైవబోధయన్తంమునింతదా
పతింపప్రచ్ఛసర్వజ్ఞంలోపాముద్రామృదూక్తిభిః॥౨౩॥ లోపాముద్రా॥స్వామిన్సద్యోముముక్షూణాంబ్రహ్మధ్యానం
విధీయతే। వేదాన్తేషుసమస్తేషునత్వన్యత్కుంభసంభవ ॥౨౪। పఞ్చాక్షరాదిమన్త్రాస్తుభోగమాత్రప్రదాయకాః। సగు
ణేశపరత్వేనేత్యాహుఃకేచనసద్గురో ॥౨౫॥ ముక్తిమేవఫలంమత్వాశ్రీమత్పఞ్చాక్షరోమనుః। మయాపిజప్యతేనిత్యం
శ్రద్ధయాభవదాజ్ఞయా ॥౨౬॥ అత్రపఞ్చాక్షరోపాస్తిఫలసంశయమానసాం। మాంప్రసీదదయాస్నిగ్ధోసాంప్రతం నిశ్చి
తోక్తిభిః ॥౨౭॥అగస్త్యః। ప్రియేనమశ్శివాయేతియోయంపఞ్చాక్షరోమనుః। నమోన్తోజప్యతేనిత్యంత్వయాయంముక్తి
దస్స్వయం ॥౨౮॥ నాత్రసంశయలేశోపివర్తతేప్రలపన్తుతే। భ్రాన్తాఏవాన్యథాతస్యవదామ్యర్థంశృణుప్రియే॥౨౯॥శివా
యసచ్చిదానన్దలక్షణాయపరాత్మనే। అపరిచ్ఛిన్నరూపాయపరఞ్జ్యోతిస్స్వరూపిణే ॥ ౩౦ ॥ నిత్యశుద్ధవిబుద్ధాయనిత్య
ముక్తాయసాక్షిణే। నిర్గుణాయవిదేహాయసత్యానన్తరసాత్మనే ॥౩౧॥ ప్రజ్ఞానఘనరూపాయపురుషాయాఖిలాత్మనే
అనాద్యన్తాయనిత్యాయపురాణాయమహాత్మనే।౩౨।జరామరణహీనాయశాశ్వతాయామలాత్మనే। సర్వవేదాన్తసి
ద్ధాయతురీయాయాచలాత్మనే ॥౩౩॥ నమఃప్రతిపదంకార్యంవివిక్తేమోక్షకాంక్షిభిః। ధ్యానస్యాపరపర్యాయోనమ
శ్శబ్దోభిధీయతే ॥౩౪॥ ప్రహ్వతాలక్షణంప్రోక్తమనుసన్ధానమాత్మనః।శివాత్మైక్యానుసన్ధానంనమశ్శబ్దేనకథ్యతే ॥౩౫॥
ధ్యేయత్వఞ్చాసకృత్ప్రోక్తంశివస్యపరమాత్మనః। చిన్మాత్రస్యశ్రుతిస్మృత్యోర్బ్రహ్మత్వఞ్చనిరంకుశం ॥౩౬॥ అహం
బ్రహ్మాస్మిమన్త్రోయంయథాకైవల్యముక్తయే। అభ్యస్యతేబుధైర్నిత్యంతథాపఞ్చాక్షరోమనుః ॥ ౩౭ ॥ మహావాక్యం
ప్రసిద్ధఞ్చశ్రుతౌతత్త్వమసీతియత్। తస్మాదపివరోమన్త్రశ్శైవపఞ్చాక్షరఃప్రియే॥౩౮॥ తద్వాక్యంగురుతన్త్రిత్వాదుపదే
శార్హముచ్యతే। పరోక్షజ్ఞానసిద్ధ్యర్థంఛన్దోగాస్తదధీయతే ॥౩౯॥అయన్తుశిష్యతన్త్రిత్వాద్ధ్యానాభ్యాసార్హఉచ్యతే।
అపరోక్షాత్మబోధార్థంయాజుషాస్తమధీయతే ॥౪౦॥ శివోహంశివఏవాహం శివోస్మ్యహమహంశివః।సదాశివోహం
చిన్మాత్రఇత్యభ్యాసాద్విముచ్యతే॥౪౧॥గౌణముఖ్యతయాబ్రహ్మశబ్దస్సగుణనిర్గుణే।బ్రహ్మణీబోధయత్యేవం శివశబ్దశ్చశా

శ్యతః॥౪౨॥ తాభ్యామతీతంయద్బ్రహ్మరూపన్తచ్ఛివఏవచ। యథావాక్యార్థతోమారంతథాపఞ్చాక్షరాచ్ఛివః॥౪౩
శివస్యవాక్యగమ్యత్వం బ్రహ్మణోమన్త్రగమ్యతాం। జానీహివేదతాత్పర్యం సత్యమేతద్వచః ప్రియే ॥౪౪॥ సగుణై
కపరత్వంచేచ్ఛివశబ్దస్యచిన్తయేత్। తదాభోగైకహేతుస్సపఞ్చవర్ణజపోభవేత్॥౪౫॥ నిర్గుణబ్రహ్మపరతాంతస్యయో
ప్రవిచిన్తయేత్। మదుక్తార్థానురోధేనతస్యమోక్షాయసద్ధ్రువం ॥౪౬॥ పఞ్చాక్షరంపుమానాజ్ఞాప్రణవేనషడక్షరం
వాచికోపాసనామాత్రేబుద్ధిమాన్నోపయోజయేత్ ॥౪౭॥ ధ్యానసంశబ్దానువిద్ధంహిశివస్యక్రియతేబుధైః। యోగీన్ద్రైస్త
దయంమన్త్రోమానసోపాసనార్థకః ॥౪౮॥యథోంకారయుతోమన్త్రస్తథాహ్రీంకారసంయుతః। పఞ్చాక్షరోభవే
త్కాన్తైర్వ్యతిహారార్థకోమహాన్ ॥౪౯॥ హ్రీంకారార్థకఓంకారఓంకారార్థాచహ్రీంకృతిః। శివాత్మైక్యార్థకావ్వాచ
బీజవర్ణౌనసంశయః॥౫౦॥అహంశివశ్శివోహంవైవ్యతిహారోయముచ్యతే।అహంబ్రహ్మాస్మిబ్రహ్మాహమస్మీతివిబుధైరపి॥౫౧
ఏవంషడక్షరీజ్ఞేయాలోపాముద్రేశుచిస్మితే। అపరోక్షాత్మబోధశ్చ వ్యతిహారేద్విధాభవేత్ ॥౫౨॥ జీవన్ముక్తస్థితఃక
శ్చిదఖణ్డాకారరూపకః। విదేహముక్తస్థః కశ్చిదఖణ్డైకరసాత్మకః ॥౫౩॥ అతష్షడక్షరోపాస్తిరియం సర్వోత్తమామ
తా। అనన్యైవకృతార్థాసీత్వముపాస్త్యావరాననే ॥౫౪॥ షడక్షరజపోపాస్త్యా క్రమాన్మోక్షమవాప్నుయాత్। తద్ధ్యా
నరూపోపాస్త్యాతుసద్యోముక్తిమిహప్రియే ॥౫౫॥ అముమేవమహామన్త్రంశ్రీపుటార్జుననాయకః।ముమూర్షోస్సర్వ
జన్తోశ్చవ్యాచష్టేతారకంత్విహ ॥౫౬॥ మహావాక్యోపదేశస్స్యాత్కేవలంహ్యధికారిణాం। ఉత్తమానామయంమన్త్ర
స్త్రివిధానామపిప్రియే ॥౫౭। అయంమన్త్రోనశైవస్స్యాన్నాశైవశ్చకదాచన। బ్రహ్మవిష్ణుమహాదేవాఅపినిత్యముపా
సతే ॥౫౮। శివాత్మైక్యానుసన్ధానలక్షణంమహతాంమహత్। ఉపాసనంయదాలంబంభవేత్త్రిప్రఫలంనృణాం ॥౫౯। అ
నాశ్రిత్యకథంముక్తిస్తమేతన్మన్త్రముత్తమం। తస్మాత్షడక్షరోపాస్తావశ్రద్ధామాస్తుతేక్వచిత్ ॥౬౦। బాహ్యదృష్ట్యా
హిసాలంబముపాసనమిదంప్రియే। అన్తర్దృష్ట్యాతుయోగీన్ద్రానిరాలంబమిదంవిదుః ॥౬౧॥వాగ్వావభూయసీనామ్నే
త్యేతచ్ఛ్రుత్యనురోధితా।నాస్యశైవస్యమన్త్రస్యనామ్నస్సద్వాచకత్వతః ॥౬౨। వాగాద్యశేషవికృతిప్రళయోయేన
సిద్ధ్యతి। తస్యనామ్నఃకథంవాగాద్యర్వాక్త్వముపపద్యతే।౬౩॥ అవిద్యకానిసర్వాణిమాయికానిచయానితు। నామాని
తేభ్యోభూయస్త్వం వాచఇత్యవధారయ ॥౬౪। నామ్నాభివ్యజ్యతేయేన శైవంరూపమనామయం। తేజోమయమఖ
ణ్డఞ్చతత్కథంహేయతాంవ్రజేత్ ॥౬౫। యద్ధీననామకంవస్తుతద్భవేద్ధీనరూపకం। ఉత్కృష్టతేజోరూపస్య హీనరా
మతాకథం ॥౬౬। వాచ్యవాచకతాసాస్తులక్ష్యలక్షకతాపివా। మోక్షహేతుత్వమస్త్యేవశైవయోర్నామరూప
యోః ॥౬౭।నామ్నోజప్యతయాబ్రూయుః ప్రతీకత్వఞ్చకేచన। తదయుక్తంస్వరూపేణ సామానాధికరణ్యతః ౬౮
నామాన్తరాణ్యుపాస్తేయస్తథారూపాన్తరాణిచ। ప్రతీకోపాసకస్సోత్రభోగమాత్రమవాప్నుయాత్ ॥౬౯। తథైవయ
దిమన్యేతశైవయోర్నామరూపయోః। అధఃపతనమేవస్యాదుపాసనవివర్జనాత్ ॥౭౦। ప్రతీకోపాసకేభ్యోన్యేశివనా
మాద్యుపాసకాః। నిరాలంబనచైతన్యస్వరూపార్థత్వచిన్తనాత్ ॥౭౧। ఉపాసనంశివాఖ్యస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః
పఞ్చాక్షరాదిద్వారేణకార్యంకైవల్యసిద్ధయే ॥౭౨॥ ఉపేక్షన్తేశివాభిఖ్యాంయేనరాస్తాన్నకేవలం। ఉపేక్షన్తేచతద్రూ
పమతస్తేహిబహిర్ముఖాః॥౭౩॥ శివయోగివరైస్త్యాజ్యాఅత్యన్తారూపవాదినః। పరమాద్వైతవేషేణవఞ్చయన్తోజనాన్
భృశం ॥౭౪॥తేషాంనముక్తివార్తాపిలోపాముద్రేకదాచన।తేసన్తుత్వత్తుమద్వాక్యాదుపాస్యైవతంమహామనుం ॥౭౫॥
వినాపఞ్చాక్షరోపాస్త్యాబ్రహ్మాత్మైక్యంనసిద్ధ్యతి। జీవన్ముక్తైరపీయంహికర్తవ్యోపాస్తిరన్వహం ॥౭౬॥ పరిపూర్ణం
శివంపశ్యేత్సమాధాయదిమానవః। వ్యవహారేపిసబ్రూయాచ్ఛివనామపదేపదే ॥౭౭॥తస్మాత్పఞ్చాక్షరంమన్త్రంతా
రకాణాఞ్చతారకం। స్వప్నేప్యుపాస్వసర్వార్థసిద్ధయేసతతంప్రియే ॥౭౮॥

—* ఇతితత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదేతృతీయోధ్యాయః *—

శ్రీపుట్టార్జునపతిః ఏవంపఞ్చాక్షరోపాస్తేరగస్త్యేనమహర్షిణా। విహితత్వాత్సురాధీశకర్తవ్యాసాత్వయానిశం॥౧॥
ఇతిశ్రుత్వామహేశస్యవచనంసురనాయకః। పునఃపప్రచ్ఛసర్వేశంపుట్టార్జునపతింప్రభుం ॥౨॥ వైష్ణవాష్టాక్షరోపా
స్తిప్రకారంగోమతీపతే । శ్రీమద్రామషడక్షర్యా ఉపాస్తిఞ్చవదప్రభో ॥౩॥ *శ్రీపుట్టార్జునపతిః* శ్రీమాన్నారా
యణః పూర్వ మాగతో మద్దిదృక్షయా । ప్రసంగాదనయోరర్థం తస్మైసంప్రోక్తవానహం ॥౪॥ తమేవార్థమిదా
నీన్తేవక్ష్యామిసురనాయక।శ్రుణుష్వసావధానేనచేతసాభక్తిపూర్వకం ॥౫॥ నారాయణశ్శ్రియఃకాన్తస్సర్వజ్ఞోజగతీ
పతిః। వైకుణ్ఠనిలయస్సాక్షాద్బ్రహ్మనిష్ఠాపరాయణః ॥౬॥ మామపృచ్ఛదిదంభక్త్యామత్పఞ్చాక్షరవైభవం। యథాతు
భ్యంమయాప్రోక్తంతథోక్త్వార్థాభిభాషితం ॥౭॥ యథాపఞ్చాక్షరోమన్త్రో బృహజ్జాబాలసంస్థితః ।అతో ప్రవిశ్యతే
జన్తోర్మరణేతారకోమయా ॥౮॥ తథానారాయణశ్రీమంస్తవమన్త్రశ్చతారకః। మయోపదిశ్యతేహన్తమహానారా
యణస్థితః ॥౯॥ నమోనారాయణాయేతిసాక్షాత్ప్రణవపూర్వకః। అష్టాక్షరోమహామన్త్రస్తథాన్యశ్చషడక్షరః ॥౧౦॥
ఆవయోరంశమన్త్రశ్చ తారకాణాఞ్చతారకః। రామాయేతినమఃపూర్వస్తథాప్రణవపూర్వకః ॥౧౧॥ తాపనీయస్థి
తస్త్వద్రామేతిద్వ్యక్షరాభిధా। ముముక్షుభిస్సదాజప్యామమానన్దప్రదాయినీ ॥౧౨॥ మన్త్రార్థజ్ఞానముత్కృష్టంజప
రూపాదుపాసనాత్।అర్థజ్ఞానాదిదంశ్రేష్ఠంధ్యానరూపముపాసనం ॥౧౩॥ మన్త్రార్థధ్యానరూపాత్తునాస్తికిఞ్చిదుపాస
నాత్। అధికంపుణ్డరీకాక్షమన్త్రార్థస్తేవదామ్యతః ॥౧౪॥ నారోనరాణాంవ్యూహస్స్యాత్తస్యయోయనవద్వయం। ప
రిపూర్ణంపరంబ్రహ్మసనారాయణఈర్యతే ॥౧౫॥ నవ్యస్తేనేనకామా ఇత్యతోనమఇతీర్యతే । వ్యతిహారార్థకశ్చాపి
త్ప్రణవఃప్రథమాక్షరః ॥౧౬॥ మదీయపఞ్చవర్ణస్యముఖ్యార్థోయఃప్రపఞ్చితః। చిన్త్యస్త్వదష్టవర్ణస్యసఏవార్థస్తుకే
శవ ॥౧౭॥ గౌణోర్థస్తారతమ్యేనరూఢిర్నమగురుత్వతః। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రోచ్యతేగుణభేదతః ।౧౮। రమన్తే
యోగినోయత్రసచ్చిదానన్దలక్షణే। స్వస్వరూపేపరాకాశేసరామ ఇతికీర్త్యతే॥౧౯॥ యస్సర్వాణిచభూతానిరమయ
త్యాత్మలేశతః।అఖణ్డానన్దపూర్ణాత్మాసరామఇతికీర్త్యతే ।౨౦॥ ఆత్మధ్యానైకసక్తేషుయోగీన్ద్రేషుమహాత్మసు। రమతే
యశ్చపూర్ణాత్మాసరామఇతికీర్త్యతే॥౨౧॥ రాక్షసానాఞ్చమాయేనప్రాప్తారావణమర్దనాత్।సర్వలక్ష్మీసమాయుక్తస్స
రామఇతికీర్త్యతే ॥౨౨॥ అమవర్ణావిధీశౌచరాజేతేయేనతేజసా। సర్వవేదాన్తసిద్ధేనసరామఇతికీర్త్యతే ॥౨౩॥తస్మై
నమోనుసన్ధానలక్షణంకార్యమాదరాత్। ప్రజ్ఞానఘనరూపాయసత్యానన్దస్వరూపిణే ॥ ౨౪ ॥ అన్యేనృసింహకృష్ణాది
విషయావైష్ణవాశ్శ్రితా। మన్త్రాఃప్రోక్తావిమోక్షార్థాస్తేషాఞ్చపంయథోచితం ॥౨౫॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానని
మిత్తానాంమహాత్మభిః। ఉపాసకేభ్యోలోకేభ్యోవర్ణ్యతేవివిధార్థతా ॥౨౬॥ కామక్రోధాదిరహితశ్శిష్యవర్గవివర్జితః।
ఏకాన్తధ్యాననిరతస్సరామోపాసకోమహాన్ ॥౨౭॥ దంభాహంకారనిర్ముక్తస్సర్వసంగవివర్జితః। సర్వాభిమానహీనో
యస్స రామోపాసకోమహాన్ ౨౮। విషయేష్వరతిర్నిత్యం స్వభావాద్యస్యజాయతే- ప్రశాన్తాశేష సంకల్పస్స
రామోపాసకోమహాన్ -౨౯- మానావమానహీనోయో నిరస్తాశేషవాసనః। వశీకృతేన్ద్రియగ్రామ స్సరామో
పాసకోమహాన్ ।౩౦। వర్ణాశ్రమోచితాచారోప్యాశ్రమాసక్తివర్జితః। మానసిష్ఠస్సదాతుష్టస్సరామోపాసకోమ
హాన్ !౩౧। కాదాచిత్కంభవేద్యస్యరామరామేతికీర్తనం। రామేభిధ్యానసక్తత్వాత్సరామోపాసకోమహాన్।౩౨॥
ఐహికాముష్మికాన్భోగాన్మత్వావిషసమాన్వశీ। యోరామానన్దసంలగ్నస్సరామోపాసకోమహాన్ ।౩౩। భూపా
లాలోకపాలావాదిక్పాలావాసురేశ్వర। యస్యథాస్తితృణప్రాయా స్సరామోపాసకోమహాన్ ।౩౪ । స్వదేహా
పేక్షమైవాసీద్యస్యాపేక్షానిరన్తరా। పుత్రదారాదిదేహేషుసరామోపాసకోమహాన్ ।౩౫। యస్యగైరికవద్భాతి
మహామేరుశ్చచేతసి। శుక్తికావద్ధిమాద్రిశ్చసరామోపాసకోమహాన్ -౩౬- ప్రణష్టసర్వకరణోనిద్రాళురివసర్వదా

మహామానీమహాత్యాగీస రామబ్రహ్మతాంగతః -౩౭- సర్వవర్ణాశ్రమాతీతః కాష్ఠపాషాణసన్నిభః। దేహస్మృతివి
హీనోయస్సరామబ్రహ్మతాంగతః -౩౮- సదాచారవినిర్ముక్తోదురాచార వివర్జితః। మహాజగరవచ్చైతేసరామబ్రహ్మ
తాంగతః -౩౯-మర్దితేతాడితేదేహేఖణ్డితేవాపియస్సన్ఱితిం। బాహ్యంనైవోపలభతేసరామబ్రహ్మతాంగతః-౪౦-
కదాచిదపినోయస్యజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తయః। ప్రతీయన్తేపిసర్వాత్మాస రామబ్రహ్మతాంగతః -౪౧- విధయశ్చని
షేధాశ్చశ్రౌతాస్స్మార్తాఃపరేపివా। కుణ్ఠితా అభవన్యస్మిన్ సరామబ్రహ్మతాంగతః -౪౨- యందృష్ట్వావిముఖా
మాయాసర్వలోకవశంకరీ। దృష్ట్వైవకామినీషణ్డం సరామబ్రహ్మతాంగతః -౪౩- రామామృత రసాస్వాదమత్త
చిత్తస్యయోగినః। రామాదన్యత్ప్రతీయేతచిదాప్రిపానైవకిఞ్చన-౪౪- రామఏవపరావిద్యా రామఏవాఖిలాశ్రుతిః
రామఏవస్మృతిశ్చాన్యే రామఏవాగమాఅపి -౪౫- రామఏవాన్యదవ్యక్తంరామఏవమహత్తథా। రామోహంకారఆ
కాశశ్శ్రీరామోవాయురేవచ -౪౬- రామఏవానలోరామఆపోరామస్తథాక్షితిః। రామఏవమనోబుద్ధిచిత్తేరామశ్చ
వృత్తయః -౪౭- రామఏవేన్ద్రియాణ్యన్యేరామః ప్రాణాదయోపిచ। రామఏవశరీరాణిరామఏవాన్యజాతయః -౪౮-
రామఏవచతుర్వక్త్రోరామఏవశ్రియఃపతిః- రామఏవగిరీశశ్చ రామఏవేశ్వరోపిచ ॥ ౪౯ ॥ రామఏవాష్టదిక్పాలా
రామఏవసురాసురాః। రామఏవచగన్ధర్వారామఏవచకిన్నరాః ॥౫౦॥ రామఃకింపురుషారామోనాగారామశ్చరాక్ష
సాః। రామఏవచసాధ్యాస్తేరామోవిద్యాధరాఃపరే ॥౫౧॥ రామఏవసముద్రాశ్చ రామఏవాద్రయోఖిలాః। రామఏ
వాఖిలానద్యోరామస్సర్వమిదంజగత్ ॥౫౨॥ రామాదన్యత్క్వచిత్కిఞ్చిద్దృశ్యతేశ్రూయతేయది। తత్సర్వంరామఏవే
తిసురేశమమనిశ్చయః ।౫౩॥ రామాదన్యజ్జగన్మిథ్యారామాదన్యేశ్వరోమృషా। రామాదన్యోన్యతోజీవోరామస్సత్యోస్తి
కేవలం -౫౪-రామానన్యదిదంసర్వంరామానన్యస్త్వమిన్ద్రవై। రామానన్యోస్మిచైషోహన్తస్మాద్రామాన్నకిఞ్చన॥౫౫॥
రామోహంరామఏవాహమహం రామోస్మిసర్వదా। ఇతిభావయతః పుంసస్సరామస్స్యాత్స్వరూపదః ॥౫౬॥ రా
మధ్యానైకనిష్ఠానాంరామఏవపరాగతిః-రామస్వరూపలగ్నానాంవిరామస్స్యాత్తదన్యకే ॥౫౭॥ స్వస్మాదన్యముపా
సీతయదిరామముపాసకః। భేదదర్శీనముక్తస్స్యాద్భయంతస్యశ్రుతీరితం ।౫౮। జ్ఞాత్వాచార్యప్రసాదేనరామాభిన్న
త్వమాత్మనః। రామోస్మీతితతోధ్యానంనకుర్యాన్మోహతోయది॥౫౯॥ తస్మిన్విరామస్సర్వేషామాత్మారామవతాం
భవేత్। తస్మాద్రామాత్మతాంనిత్యమభ్యసేన్మతిమాన్పుమాన్ ॥౬౦॥ జపమాత్రేసమాసక్తా రామనామ్నోజనాఇ
హ। మన్త్రాధికారిణస్తేతుదృశ్యన్తేబహవోభువి ।౬౧। పరబ్రహ్మతయారామ నామార్థజ్ఞానినోపిచ। దృశ్యన్తేమధ్య
మాఇన్ద్రకేచిదత్రక్వచిత్క్వచిత్ ।౬౨।రామబ్రహ్మత్వతోపాస్తిధురీణఃపురుషోత్తమః। మమప్రియతమస్త్వత్రహన్తహ
న్తసుదుర్లభః ।౬౩।అహోరామాత్మతోపాస్తేఃకింవక్ష్యేవైభవంశ్రుతౌ। చిదాప్తిరామతాదాత్మ్యంసద్యోయాతియ
యాపుమాన్ -౬౪- సదారామోనిజారామస్స్వమహిమ్నిప్రతిష్ఠితేః।చతుష్పాత్వశ్రుతేస్తస్యాధారత్వాధేయతేస్థితే॥
సరామోహంనమత్తోన్యోనతస్మాచ్చేతరోస్మ్యహం। యదిభేదంవిజానీయాన్నరస్సోధః పతేద్ధ్రువం -౬౬- నహ్యుక్త
రామశబ్దార్థోముఖ్యోదాశరథాభవేత్। తస్యమూర్తిమతశ్చక్రమధ్యకోత్తమతాయతః-౬౭- తదంశినోమహావిష్ణోర
పిమద్భక్తతాఖిలా। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రసిద్ధాస్తిసురాధిప -౬౮- అఖణ్డసచ్చిదానన్ద లక్షణస్సర్వ గోమహాన్ -
అమూర్తిరూపోరామస్తుమమాత్మేత్యభిధీయతే -౬౯- చిదానందాత్మరూపస్యవ్యఞ్జకం రామనామతు। సాదరంమ
ఘవన్నిత్యంమయాప్యేవంహిజప్యతే -౭౦- తస్మాత్త్వంరామనామార్థంసర్వదాజపపూర్వకం। ఉపాస్వసద్యోము
క్త్యర్థంనిర్విశేషచిదాత్మనా ।౭౧। రామోస్మీతిసదాధ్యానలక్షణఞ్చాదుపాసనం। త్వయాకృతంతదాబన్ధాన్ముక్తస్తే
స్యాత్సురోత్తమ * * * * * * * * *(౭౨)

ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే చతుర్థోధ్యాయః

ఇన్ద్రః రామోదాశరథిస్స్వామివిష్ణుర్జాతోజానకీపతిః। కథంతస్యచిదానందపరబ్రహ్మత్వమిష్యతే। ౧। కోదణ్డపాణి
శ్రీరామస్సశరీరోవగమ్యతే। అశరీరంపరంబ్రహ్మసచ్చిదానందలక్షణం॥౨॥ రామాయణప్రసిద్ధస్యకథంవేదాన్తసిద్ధతా।
ఏతమర్థంమమబ్రూహిగోమతీనాయకప్రభో ।౩। *శ్రీపుట్టార్జునపతిః* రామోహిమఘువన్బ్రహ్మతాపనీయాదిషు శ్రు
తః। సతుసాక్షాన్మహావిష్ణోర్మచాంశోయతోభవత్ ।౪। అతస్తస్యచిదానన్దబ్రహ్మత్వేమాస్తుసంశయః। లోకసంరక్ష
ణార్థాయసశరీరోభవత్పురా ।౫। పురాబ్రవీదిదంశక్ర రామభక్తోవిభీషణః। శ్రుణుష్వసావధానేనచేతసాసాదరంత
రాం ।౬। *విభీషణః* రామాదన్యత్క్వచిదపివిభోరేవకిఞ్చిన్నజానేవేదాన్తేషు స్మృతిషు చతథాహం పురాణేషుత
స్మాత్। లోకేవిద్వాన్సకలజగతాంకారణఞ్చాద్వితీయంనిత్యానన్దంత్రిగుణరహితంభావయేద్రామచన్ద్రం।౭। సర్వా
ధారంప్రభుమపివిభుంతన్నిరాధారమేకంధ్యాత్వానిత్యంసమజమమరం నీయతేయేనకాలః। ఘోనస్తత్వం ధ్రువమిహపు
మాన్యాతిరాసూమ్పతేనప్రాణాశ్చాత్రస్వయమపిలయం యాంతిసర్వేతదీయాః ।౮। రామైకత్వఞ్జగతిమతిమాన్యోత్రజా
నాతిసమ్యక్తస్యైవస్యాజ్జననమరణక్లేశనాశస్సమూలః। కైవల్యేచ్ఛుఃపురుషఇహచేద్రామరామేతినిత్యం జప్త్వావాచా
ప్యచలమనసాచిన్తయేద్రామమేకం।౯। జ్ఞాత్వారామన్దహరకుహరేభాసమానంతురీయంసంసారాబ్ధింతరతిపురుషోహ్యా
త్రశాస్త్రంప్రమాణం। నాన్యఃపన్థాస్తదిహపరమాత్మానమేకంపురాణంచిన్మాత్రంతంసుఖమయమహంరామచన్ద్రం
ప్రపద్యే ।౧౦। వేదాంతానాంపరమహృదయంనిర్గుణేరామతత్త్వేతస్మాత్సర్వేజగతిపురుషాస్సచ్చిదానన్దరామం। సాక్షా
జ్ఞాత్వాభవభవభయంసంత్యజేయుఃకృతార్థాధన్యాత్మానఃఖలుభువిపరబ్రహ్మరామైకనిష్ఠాః ।౧౧। రామాదన్యంశివ
మిహహరింపద్మజందేవరాజంమిత్రంవహ్నిందశరథసుతంవానజానేహమత్ర। ప్రత్యగ్బోధంసుఖనిధిమఖణ్డైకసారంప్ర
శాంతంద్వంద్వాతీతంనిరవధిమహంరామచంద్రస్తుజానే -౧౨- ఏకోరామస్త్రిగుణరహితోమాయయాత్రిత్వమాప్య
బ్రహ్మావిష్ణుర్హరఇతిగుణైరుచ్యతేతైస్త్రిభిశ్చ। తస్మాదేనం పరమపురుషం రామచన్ద్రంతురీయంనిత్యం సేవేసకలభువన
వ్యాప్తచైతన్యరూపం -౧౩- మాయాతీతోప్యఖిలజగతాంరక్షణార్థందయాళుర్దివ్యామూర్తిందశరథసుతాభిఖ్యయా
స్వీచకార। తస్మిన్నిత్యేశ్రుతినిగదితజ్యోతిరాత్మన్యఖణ్డేపూర్ణానన్దేవిహరతుమనోమామకంరామచన్ద్రే।౧౪। మత్స్యః
కూర్మోయదుకులపతిర్వామనోనారసింహఃకల్కీరామాస్త్రివిధతనవోవిశ్రుతాస్తేవరాహః - ఇన్ద్రోధాతాహరి
రపిహరస్సోపియం రామచన్ద్రంధ్యాయన్త్యేనంసతతమపితంత్వాంవినాకంప్రపద్యే -౧౫- ద్రష్టారంతంనిఖిలజగతా
మప్యహంరామమేకంపశ్యామ్యద్యశ్రుతినిగదితధ్యానమార్గేణసమ్యక్। స్తోష్యేవాచామవిషయమపిజ్యోతిరానందరూపం
యస్మిన్లీనాజననమరణాంభోధిమేకేతరంతి -౧౬- యస్యాభిన్నాత్రిగుణరహితాలోకమాతా చశక్తిస్సీతాభిఖ్యాజ
యతిపరమాసైవవిద్యేతివేదే। యస్యైవాభూత్సకలభువనోత్పత్తికర్తృత్వమేవంరామాభిఖ్యం విగుణమమలం బ్రహ్మని
త్యంభజేహం -౧౭- రామఃకశ్చిజ్జనకతనయాకాచిదన్యాసుమిత్రాసుభ్రూఃకాచిద్భరతఇహసోప్యన్యఏవేతిమన్దాః- మన్య
న్తేతుశ్రుతినిగదితాస్సాక్షీ రామాదభిన్నాస్తుర్యాత్సత్యన్నిజసుఖరతో భాతినానేవరామః -౧౮- బ్రహ్మానన్దంయ
దపి పరమన్నిర్విశేషం వదన్తిశ్రౌత ప్రజ్ఞాస్తదిహ పరమాద్వైత రామం వదామి। జ్ఞేయత్వాత్తంన భ
వతి పరో పాస్య మిత్యేవశం కామాస్తు శ్రీమాన్ సుత నరతను శ్చాస్తి సర్వై రుపాస్యః - ౧౯ । సచ్చిద్రూ
పంసకల జగతామన్త రాత్మానమేకం స్వాచార్యాత్స్వ్యచ్ఛ్రవణ మననధ్యానలభ్యం సుసూక్ష్మం। రామంని
త్యంవిమలమనసాసన్నిచావర్తయన్తోయేస్వేనైకేజితకలియుగారామనిష్ఠాహిధన్యాః ॥౨౦॥ ఆత్మారామోగగనస
దృశోనిర్మలోనిష్క్రియోయస్సర్వారామోరఘుకులమహారత్నమాభాతిలోకే । సీతారామంతమిహశరణం యామి
రామాభిరామంనిత్యారామజ్ఞనిమృతిభయధ్వంసకంరామసోమం॥౨౧॥ రామోత్పన్నంసకలభువనంకేచిదాహుస్స

ధీన్ద్రాః కేచిద్ద్వైతతత్పరిణతమిదమన్తద్వివర్తఞ్చ కేచిత్ । ఏవంవాదాంశ్చ ప్రీతిపరిచయవ్యగ్రచిత్తావదన్తి త్వేకాన్తే హంత
దితరజనాన్నైవపశ్యామివక్త్రాన్ ॥౨౨॥ రామాభిన్నం ఖలు సకలమాబ్రహ్మకీటం జగచ్చ శ్రుత్యన్తేషు స్ఫుటతరమిదం లక్ష్య
తే తత్త్వదృష్ట్యా । ఏవం సత్యద్భుతమిహ భవేత్తద్విభిన్నోఽహమేకస్స్యాద్యఞ్చేన్నానావికృతివికలః ప్రాణభృజ్జీవసంజ్ఞః ॥౨౩
తద్భిన్నం ఞ్చేదణుమపి వదేన్నిత్యమేకాన్తదృష్ట్యా రామాద్ద్రోహీ భవతి మనుజస్తద్విభుత్వాపవాదీ । ద్రష్టా శ్రోతా న హి
పరమకాజ్జ్యోతిషోఽన్యోఽస్తి కోఽపి శ్రోతే మోక్షేత్రి ఘణరహితే శోకమోహామయఘ్నే ॥౨౪॥ రామాభిఖ్యా మహామిహ
జపన్నామ రామేతి నిత్యం స్విన్నస్తబ్ధః పులకితతనుర్నిస్సృతానందబాష్పః । తత్త్వైవస్సన్నైవస్సహవిభు పరం జ్యోతిషి
హ్యప్రమేయే నిత్యానన్దే సతి చ పరమే రామతత్త్వే విలీయే ॥౨౫॥ పరబ్రహ్మ పరాత్మేతి యశ్చ వేదేషు గీయతే । స ఏవ రా
మనామాసౌ చిత్తే స్ఫురతు మే సదా ॥౨౬॥ న రామాదితరత్కిఞ్చిత్తృణమప్యత్ర విద్యతే । ఇతి నిశ్చయయుక్తస్య యమభీ
తిః కుతో భవేత్ ॥౨౭॥ సర్వదా రామ రామేతి జపతో రామచేతనః । సంసారసుఖదుఃఖాభ్యాం మమ బాధః కథం భవేత్ ॥౨౮
యది రామాత్పరం కిఞ్చిదస్తీతి హృది మన్యతే । స నరాధమ ఏవాత్ర సర్వత్ర భయమాప్నుయాత్ ॥౨౯॥ శ్రీరామోపా
సనం నిత్యం సర్వవేదాన్తసమ్మతం । ఆత్మజ్ఞ ఏవ కుర్వీత నేతరే మాయయావృతాః ॥౩౦॥ అఖణ్డానన్దచైతన్యం స్వరూపం
రామమద్వయం । యద్యుపాసీత మనుజస్తస్య కార్యం న కిఞ్చన ॥౩౧॥ యస్సర్వా దేవతాస్త్యక్త్వా కామ్యాసక్తివివ
ర్జితః । శ్రీరామం భజతే నిత్యం తస్య దేవా హి కింకరాః ॥౩౨॥ రామనామైవ సర్వేషాం రోగాణామౌషధం మహత్ । ఇ
తి విజ్ఞానసంపన్నో న రోగీ స్యాత్కదాచన ॥౩౩॥ రామనామామృతం పీత్వా నిత్యతృప్తస్య యోగినః । పిణ్యాకజలవద్భాతి
క్షీరసాగరజామృతం ॥౩౪॥ అహమద్వైతరామోఽస్మి నిర్విశేషచిదాత్మకః । ఇత్యుపాసననిష్ఠస్య దుర్లభం కిన్ను వర్త
తే ॥౩౫॥ రామోపాస్తిపరో మర్త్యో మన్యతే భీషణం యమం । తృణతుల్యమతస్తస్య న స్యాద్భీతిః కుతశ్చన ॥౩౬॥ రా
మమన్త్రో భవాంభోధితారకస్సర్వదేహినాం । ఇతి సర్వే విజానన్తి వైఫల్యన్త్వనుపాసనాత్ ॥౩౭॥ నియమేన పరా
త్మానం శ్రీరామం య ఉపాసతే । తేషాం కైవల్యముక్తిర్హి ఫలం సద్యోఽత్ర సిధ్యతే ॥౩౮॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన రా
మమన్త్రం నిజాత్మవిత్ । ఉపాసీతాపరేణైవ భవబన్ధవిముక్తయే ॥౩౯॥ యస్య ద్వ్యక్షరనామకీర్తనమసత్సంసార
రోగౌషధం యస్యానన్తగుణామృతం మృతిభయవ్యత్తారకం ప్రాణినాం । యస్య ధ్యానమదైర్యనాశనమసత్సం సర్గదోషా
పహం శ్రీరామం నయనాభిరామమసకృద్వన్దే స్వరూపాప్తయే ॥౪౦॥ జ్యోతిష్టోమముఖాః క్రియా ధనిజనైః కార్యాశ్చ తీర్థా
టనం కార్యం వైదృఢవర్ష్మభిర్హృదయసంరోధోఽపి విరక్తస్థితైః । వేదాన్తార్థవివేచనం బుధజనైః కార్యం విపిక్తైరిదం రా
మాఖ్యా భజనన్తు సర్వమనుజైః కార్యం హి మూకేతరైః ॥౪౧॥ శ్రీపుటార్జునపతిః ॥ ఏవం విభీషణాఖ్యస్స రామతత్త్వసు
ధారసం । జిహ్వయైవాగళం పీత్వా నిత్యతృప్తో బభూవ హ ॥౪౨॥ అతస్త్వఞ్చ సురాధీశ రామనామామృతం
పిబ । తేనైవ కృతకృత్యస్త్వం నిర్జరశ్చ భవిష్యసి * * * * * * *(౪౩)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే పఞ్చమోఽధ్యాయః*—

ఇన్ద్రః*భగవన్ గిరిజాకాన్త సర్వజ్ఞ శశిశేఖర । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు కశ్చిన్మే సంశయోఽధునా ॥౧॥ జ్ఞాతే పి తవ వి
ష్ణోరప్యభేదే పరతత్త్వతః । గుణభేదేన భేదోఽపి హి భవితవ్యస్స్వమూర్తితః ॥౨॥ యువయోస్తారతమ్యం స్యాత్కీదృశం భ
క్తవత్సల । ఏతమర్థమసన్దేహం శ్రోతుమిచ్ఛామి శంకర ॥౩॥ శ్రీపుటార్జునపతిః ॥ పురా హి సురనాథైవం నారదేన మ
హర్షిణా । సనత్కుమారస్సంపృష్టో భేదాభేదావువాచ హ ॥౪॥ అభేదం స హ నన్దవాక్యేన మమ విష్ణోశ్చ నిశ్చితం । భేదం పి
తామహో వాక్యాచ్చ తచ్ఛృణుష్వ శచీపతే ॥౫॥ *సనత్కుమారః* నారద శృణు వక్ష్యామి యథా మే షణ్ముఖః పురా
సర్వజ్ఞః కరుణాసిన్ధుర్గురునాథ ఉపాదిశత్ ॥౬॥ *స్కన్దః* సనత్కుమార బ్రహ్మైక్యం ప్రసాదాన్మత్పితుర్గురోః - శివ
స్య స్వయమభ్యేత్య యదవోచం శృణుష్వ తత్ ॥౭॥ అచ్యుతోఽస్మి మహాదేవ తవ కారుణ్యలేశతః - విజ్ఞానఘన ఏవాస్మి శివో

స్మి కిమతః పరం -౮- ననిజంనిజవద్భాతిహ్యన్తఃకరణజృంభణాత్ - అన్తఃకరణనాశేనసంవిన్మాత్రస్థితోహరిః౯। సం
విన్మాత్రస్థితశ్చాహమేకోస్మి కిమతఃపరం - వ్యతిరిక్తంజడంసర్వంస్వప్నవచ్చవినశ్యతి -౧౦- చిజ్జడానాన్తయోర్ద్రష్టా
సోచ్యుతోజ్ఞానవిగ్రహః - సఏవహిమహాదేవస్సఏవహిమహాహరిః ।౧౧। సఏవజ్యోతిషాఞ్జ్యోతిస్సఏవపరమేశ్వరః
సఏవహిపరంబ్రహ్మ తద్బ్రహ్మాహంనసంశయః -౧౨- జీవశ్శివశ్శివోజీవస్సజీవఃకేవలశ్శివః।తుషేణబద్ధో వ్రీహిస్స్యా
త్తుషాభావేనతణ్డులః౹౧౩-కర్మబద్ధస్తథాజీవఃకర్మనాశేసదాశివః।పాశబద్ధస్తథాజీవఃపాశముక్తస్సదాశివః॥శివాయవి
ష్ణురూపాయశివరూపాయవిష్ణవే-శివస్యహృదయంవిష్ణుర్విష్ణోశ్చహృదయంశివః-౧౫-యథాశివమయోవిష్ణురేవంవిష్ణు
మయశ్శివః - యథాన్తరంనపశ్యామితథామేస్వస్తిరాయుషి -౧౬- యథాన్తరంనభేదాస్స్యుశ్శివకేశవయోస్తథా-
యథాతయోర్నభేదోస్తితథైవశివజీవయోః-౧౭- దేహోదేవాలయఃప్రోక్తస్సజీవఃకేవలశ్శివః - త్యజేదజ్ఞాననిర్మా
ల్యంసోహంభావేనపూజయేత్ -౧౮- అభేదదర్శనంజ్ఞానంధ్యానంనిర్విషయంమనః - స్నానంమనోమలత్యాగశ్శౌచమి
న్ద్రియనిగ్రహః-౧౯- బ్రహ్మామృతంపిబేద్భైక్ష్యమాచరేద్దేహరక్షణే- వసేదేకాన్తికోభూత్వాచైకాన్తేద్వైతవర్జితే॥
ఇత్యేవమాచరేద్ధీమాన్సఏవంముక్తిమాప్నుయాత్ - ససూరిరేవసంపశ్యేత్తద్విష్ణోఃపరమంపదం -౨౧- సనత్కు
మారః। ఇతిస్కన్దోక్తవాక్యేషువిస్పష్టార్థేషుధీమతః। శివవిష్ణ్వోరభేదేకస్సంశయోనారదాస్తితే ॥౨౨॥ శివస్యోపా
సకాయేస్యుస్తేవిష్ణూపాసకామతాః। యేవిష్ణూపాసకాస్తేచశివస్యోపాసకామునే ॥౨౩॥ శివవిష్ణ్వోర్యథానాస్తి
శివవిష్ణ్వాత్మనాంతథా। అన్తర్ముఖానపశ్యన్తిభేదంస్వాత్మవిదుత్తమాః ॥౨౪॥ శివాన్యోయదివిష్ణుస్స్యాదద్వైతశ్రు
తయస్తదా। విద్యేరంశ్చశివస్యాపినసిద్ధ్యేన్మంగళాత్మతా ॥౨౫॥శివోవాయదివిష్ణ్వన్యస్తదాద్వైతశ్రుతిర్వృథా।విష్ణో
శ్చవ్యాపకత్వంతద్ధియతేవేదసంమతం ॥౨౬॥ శివోపాస్తిమతాంపుంసాంయథాకైవల్యమిష్యతే। విష్ణూపాస్తిమతాం
పుంసాంతథైవహిమునీశ్వర ॥౨౭॥ సచ్చిదానందరూపస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః। శివవిష్ణ్వాదినామానిప్రోచ్యన్తేశ్రుతి
మస్తకైః ॥౨౮॥ అతశ్శివోహమేవాస్మినావయోరస్తివైభిదా। ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యన్తంసమస్తంశివఏవహి ॥౨౯॥ శి
వఏవమహావిష్ణుశ్శివఏవప్రజాపతిః। శివఏవాష్టదిక్పాలాశ్శివఏవాఖిలాస్సురాః ॥౩౦॥శివఏవాసురాస్సర్వే శివఏవచరా
క్షసాః। శివఏవపిశాచాశ్చశివఏవాఖిలాగణాః॥౩౧॥శివఏవాఖిలాజీవాశ్శివఏవేన్ద్రియాదికం।శివఏవపరాశక్తిశ్శివఏవా
పరాపిచ ॥౩౨॥ శివఏవప్రమాణానిప్రమాతారశ్శివస్తథా। శివఏవప్రమేయాశ్చతస్మాత్సర్వాత్మకశ్శివః ॥ ౩౩ ॥
సశివోస్మ్యహమవ్యక్తమహదాదీన్యహంపరం - అహంశబ్దాదిమాత్రా అప్యహంవ్యోమాది పంచకం - ౩౪-
అహమేవమనోబుద్ధిరహమేవహ్యహంకృతిః। అహమేవచతచ్చిత్తంతస్మాత్సర్వాత్మకోస్మ్యహం ॥ ౩౫ ॥
సోహమేవ మహావిష్ణుర్విష్ణురేవహి పూరుషాః। విష్ణురేవస్త్రియశ్చాపివిష్ణురేవనపుంసకాః ॥౩౬॥ బ్రాహ్మ
ణాఃక్షత్రియావిష్ణుర్వైశ్యావిష్ణుశ్చశూద్రకాః। బ్రహ్మచారీచవిష్ణుస్స్యాద్విష్ణుర్గృహివనీతరాః ॥౩౭॥ విష్ణురాదిశ్చమ
ధ్యశ్చవిష్ణురంతశ్చనారద। విష్ణోరన్యన్నకిఞ్చిత్స్యాద్విష్ణుస్సర్వాత్మకస్తతః ॥౩౮॥ విష్ణూపాసకతామ్మత్వాయశ్శివో
పాసకంజనం। అన్తర్బహిశ్చవిద్వేష్టిసశఠోనరవఞ్చకః ।౩౯। శివోపాసకతామ్మత్వాయోవిష్ణూపాసకఞ్జ
నం।అన్తర్బహిశ్చవిద్వేష్టిసశఠోనరవఞ్చకః। ॥౪౦॥యశ్శివందూషయేన్మర్త్యస్సచిన్త్యోవిష్ణుదూషకః।యోవిష్ణుందూష
యేన్మర్త్యోసోపివిబుధైశ్శివదూషకః॥ ౪౧ ॥ శివోవిష్ణుశ్శివోవిష్ణుశ్శివోవిష్ణుర్నసంశయః।నశివాదితరోవిష్ణుర్నవిష్ణోరితరశ్శి
వః ॥౪౨॥ హరిరేవహరఃప్రోక్తోహరఏవహరిస్తథా। హరస్యచహరేర్భేదంయేవిదుస్తేనరాధమాః ॥౪౩॥ నారదః*
సనత్కుమారసర్వజ్ఞనిర్గుణబ్రహ్మతావశాత్। శివవిష్ణ్వోర్విజానామి సర్వథైక్యన్నసంశయః ॥౪౪॥ సగుణాత్మస్వ
రూపాత్తుతారతమ్యంభవేన్నవా। ఇతిసంశయయుక్తోస్మితమర్థంమే నిరూపయ॥౪౫॥ *సనత్కుమారః* శివో మహే
శ్వరస్సేవ్యస్తస్యవిష్ణుస్తుసేవకః।తయోర్హితారతమ్యంస్యాదిహాజగజయోరివ ॥౪౬॥ శివపూజామహారాత్రంకరో

తినియమాద్ధరిః। పుణ్డరీకైస్సమన్నేత్రంతత్వాదేర్పితవాక్కిల॥౪౭॥ బహునాకిమిహశ్రౌతసిద్ధాన్తం శృణుసాదరం।పై
ప్పలాదఉవాచేదంబ్రహ్మాణంతద్వదామితే॥౪౮॥ *పైప్పలాదః* భగవన్భోబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాంకోధికోంతరాత్మకో
వాధ్యేయశ్చతత్వన్నోబ్రూహిసర్వజ్ఞసద్గురో ॥౪౯॥ *పితామహః* పైప్పలాదమహాప్రాజ్ఞశృణుష్వావహితో
ధునా। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషునిశ్చితార్థంవదామితే॥౫౦॥ బహూనిపుణ్యానికృతానియేనతేనైవలభ్యఃపరమేశ్వరోసౌ
యస్యాంగజోహఞ్చహరిస్తమన్యేమోహాన్నజానంతిసురేన్ద్రముఖ్యాః॥౫౧॥ప్రథమంవరేణ్యంపితరంమహేశంయోబ్రహ్మా
ణంవిదధాతితస్మై। వేదాంశ్చసర్వాన్ ప్రహిణోతిచాగ్ర్యంతంవైప్రభుంపితరందేవతానాం ॥౫౨॥ మమాపివిష్ణోర్జన
కన్దేవమీడ్యంయోంతకాలేసర్వలోకాన్సఞ్జహార।సఏకఏవాఖిలదేవపూజ్యోధ్యేయస్సమస్తైరధికస్సఏవ ॥౫౩॥ యో
ఘోరవేషమాస్థాయశరభాఖ్యంమహేశ్వరః। నృసింహంలోకహన్తారంసఞ్జఘానమహాబలః -౫౪- హరింహరంతం
పాదాభ్యామనుయాన్తిసురేశ్వరాఃమావధీఃపురుషంవిష్ణుంవిక్రమస్వమహానసి -౫౫- కృపయాభగవాన్విష్ణుంవిదదార
నఖైఃఖరైః। చర్మాంబరోమహావీరోవీరభద్రోబభూవహ-౫౬- ధ్యేయస్సఏకోరుద్రస్స్యాత్సర్వేషాంసర్వసిద్ధయే। త
దన్యస్యాఖిలస్యాపిత్యాజ్యత్వంశ్రవణాన్మనే -౫౭- యోబ్రహ్మణఃపఞ్చమవక్త్రహింతామామేచ యన్మస్తకదర్శనం
భూత్। యస్సర్వదుష్టాన్వినిహంతినిత్యంరుద్రాయతస్మైసతతంనమోస్తు -౫౮- యోవిస్ఫులింగేనలలాటజేనసర్వంజగ
ద్భస్మకరోతియశ్చ। పునశ్చసృష్ట్వాపునరప్యరక్షత్ రుద్రాయతస్మైసతతంనమోస్తు ॥౫౯॥ స్వాతన్త్ర్యమేవం ప్రకటీ
కరోతియోవామపాదేనజఘానకాలం। పపేథహాలాహలమాదహన్తం రుద్రాయతస్మైసతతంనమోస్తు ॥౬౦॥ యో
వామపాదార్చితవిష్ణునేత్రస్తస్మైదదౌచక్రమతీవహృష్టః। యస్యైవవిష్ణుర్వృషవాహనోభూత్రుద్రాయతస్మైస తతంన
మోస్తు ॥౬౧॥ యోదక్షయజ్ఞేసురసంఘాన్విజిత్యవిష్ణుంబబన్ధోరగపాశేనవీరః। యోలీలయైవత్రిపురందదాహరుద్రా
యతస్మైసతతంనమోస్తు ॥౬౨॥ విష్ణుంకవింసోమసూర్యాగ్నినేత్రంసర్వేదేవాః పశుతామవాపుః । స్వయం తస్మా
త్పశుపతిస్సంబభూవరుద్రాయతస్మైసతతంనమోస్తు॥౬౩॥యోమత్స్యకూర్మాదివరాహసింహాన్విష్ణుంగతంవామనమా
దివిష్ణుం।భస్మైవచక్రేమదనంయమఞ్చరుద్రాయతస్మై సత తం నమోస్తు ॥౬౪॥ బహుధైవం ప్రకారే ణతుష్ట్వా
దేవా మహేశ్వరం । క్షమాపయామాసురేకంనీలకణ్ఠంమహేశ్వరం ॥ ౬౫ ॥ తాపత్రయసము
ద్భూతజన్మమృత్యుజరాదిభిః - నానావిధానిదుఃఖానిజహారపరమేశ్వరః -౬౬-ఏవంప్రార్థనమీశస్యస్వేష్టాంగీచక్రేసు
రైఃకృతం- శంకరోభగవానాద్యోరరక్షసకలాఃప్రజాః -౬౭- యత్పాదాంభోరుహద్వంద్వంమృగ్యతేవిష్ణునాసహ-
స్తుత్వాస్తుత్యంమహేశానమవాఙ్మనసగోచరం -౬౮- భక్త్యానమ్రతనోర్విష్ణోః ప్రసాదమకరోద్విభుః- తేనవిష్ణుశ్చ
తత్యాజమహత్ప్రాణభయంమునే।౬౯।యతోవాచోనివర్తంతేఅప్రాప్యమనసాసహ।ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్నబిభే
తికదాచన -౭౦- అణోరణీయాన్ మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోస్యజన్తోః - తమక్ర
తుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశం -౭౧- వసిష్ఠవైయాసిక వామదేవ విరిఞ్చముఖ్యై
ర్హృదిభావ్యమానః - సనత్సుజాతాదిసనాతనాద్యైరీడ్యోమహేశోభగవానాదిదేవః -౭౨- సత్యోనిత్యస్స
ర్వసాక్షీమహేశోనిత్యానన్దోనిర్వికల్పోనిరాఖ్యః-అచిన్త్యశక్తిర్భగవాన్గిరీశస్స్వావిద్యయాకల్పితమానభూయః-౭౩-
అతిమోహకరీమాయామమవిష్ణోశ్చసువ్రత- తస్యపాదాంబుజధ్యానాద్దుస్తరాసుస్తరాభవేత్ -౭౪- విష్ణుర్విశ్వ
యోనిస్స్వశక్త్యాస్వాంశభూతైస్స్వకైస్సహ- శివాంశసంభవోభూత్వాపాలయత్యఖిలంజగత్ -౭౫- వినాశంకాలతో
యాతితతోన్యత్సకలంమృషా- తస్మైనమోస్తురుద్రాయమహాగ్రాసాయశూలినే-౭౬-విశ్వంభరాయసర్వాయమహాదే

వాయ తేజసే- తస్మైనమోఽస్తు రుద్రాయ సర్వసంహారకర్మిణే-౭౭- చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పఞ్చభిరేవ చ- హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం స మే శంభుః ప్రసీదతు-౭౮- బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మ హవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతం బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా -౭౯- శరాజీవాస్తదంగేషు భాతి నిత్యం హరస్స్వయం- బ్రహ్మైవ శరభస్సాక్షాన్మోక్షదోఽయం మహామునే-౮౦- మాయావశా దేవ దేవా మోహితా మమతాదిభిః- తస్య మాహాత్మ్యలేశాంశం వక్తుం వా కేన శక్యతే -౮౧- పరాత్పరతరో బ్రహ్మా యత్పరాత్పరతో హరిః- తత్పరాత్పరతోఽధీశస్తస్మాత్తుల్యోఽధికో న హి -౮౨- ఏక ఏవ శివో నిత్యస్తతోఽన్యత్సకలం మృషా- తస్మాత్సర్వాన్ పరిత్యజ్య హేయాన్విష్ణ్వాదికాన్ సురాన్-౮౩- శివ ఏవ సదా ధ్యేయస్సర్వసంసారమోచకః- తస్మై నమోఽస్తు రుద్రాయ మహాగ్రాసాయ శూలినే-౮౪ - యో బలిష్ఠతమస్సర్వేష్వపి దేవేషు శాశ్వతః- తస్మై సమస్తపూజ్యాయ శరభాకృతయే నమః-౮౫-యం దృష్ట్వా కంపమానోఽభూన్నృసింహోఽపి హరిర్భృశం తస్మై శర్వాయ శూరాయ శరభాకృతయే నమః-౮౬- యేన సంభక్ష్యతే సర్వం చరాచరమిదం జగత్-తస్మై రుద్రాయ సర్వత్రశరభాకృతయే నమః -౮౭- యస్మై మనోర్పయన్మర్త్యస్సర్వత్ర విజయీ భవేత్- తస్మై లోకైకజయినే శరభాకృతయే నమః-౮౮- యస్మాద్ధరిముఖాస్సర్వే బిభ్యత్యద్యాపి నిర్జరాః-తస్మై నిర్భయరూపాయ శరభాకృతయే నమః-౮౯ -యస్యోపాసనమన్యాసాం దేవతానాం విధీయతే- తస్మై సర్వైరుపాస్యాయ శరభాకృతయే నమః - ౯౦ - యస్మిన్ భక్త్యా జితాస్సర్వే బలహీనా సైశ్చ శత్రవః- తస్మై శత్రువినాశాయ శరభాకృతయే నమః-౯౧- పైప్పలాదం మహాశాస్త్రం న దేయం యస్య కస్యచిత్ - నాస్తికాయ కృతఘ్నాయ దుర్వృత్తాయ దురాత్మనే-౯౨- దాంభికాయ నృశంసాయ శఠాయానృతభాషిణే- శివభక్తివిహీనాయ శివభక్తాపరాధినే -౯౩-సువృత్తాయ సుభక్తాయ సువ్రతాయ సుశీలినే-గురుభక్తాయ దాన్తాయ శాన్తాయ ఋజుచేతసే -౯౪- శివభక్తాయ దాతవ్యం బ్రహ్మకర్మోక్తధీమతే| స్వభక్తాయైవ దాతవ్యమకృతఘ్నాయ సువ్రత ౯౫-*సనత్కుమారః*ఏవం విశ్వాదిపూజ్యత్వం శివస్యాహాయతో విధిః - తతో నారద విద్ధి త్వం శివం సర్వోత్తమం మునే-౯౬-*శ్రీపుటార్జునపతిః అథ దేవేశ యోగీశస్సద్యశ్శంభుదిదృక్షయా-గత్వా కైలాసమాలోక్య నత్వేదం శివమస్తువత్॥

ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే షష్ఠోఽధ్యాయః

*సనత్కుమారః*నివర్తన్తే వాచో యత ఇతి వదన్తీ నుమన స్సా శ్రుతిం యత్ర త్వ స్యేత్యపి చ మమ సఞ్చిన్త్య హృదయం- తవ స్తోత్రే స్వామిన్ శ్చకితమపి గంగాధర విభో ప్రసీద స్తోష్యేహం కథమపి సమరోప్య గుణితాం ॥౧॥ స్వయఞ్చన్మాతోఽపి త్రిపురహర కారుణ్యజలధే త్వమేవం హి స్వోపాసకజనఫలాయైవ వివిధాః। గృహీత్వా మూర్తీరిత్యవసిఖ లుసర్వత్ర విదితం తతస్తుత్యస్తోత్రైర్న చ భవతి వాచోవితథతా॥౨॥ అలం స్తోత్రైర్నానాగుణగణకృతైర్యన్మనసి తే గృహాణాభీష్టం తద్వదసి య దివి సద్యస్త్వమితి మాం। న ద్రష్టుం శక్నోమి స్వయమపి తు యద్ధ్యేయమిహ మాం భవాంభోధౌ దేహి త్రిణయన సమాలోచ్య పతితం ॥౩॥ ఫలం చేయన్న్యస్య స్తుతికరణసామర్థ్యమఖిలం సమాలోక్య స్వాన్తేయ దితదనుసారీతి కురుషే। న తత్కిఞ్చిద్వాపి హ్యనుసరతి పక్షం శివ సతాం పితా మూకే వాగ్మిన్యపి ఖలు సమః పోషణవిధౌ ॥౪॥ ఉమాజానే జానే సదసదఘునానాహమపి తు ప్రకుర్వే న త్వర్వామీ ప్రభురిహ యథా ప్రేరయసి మాం। న పుణ్యైః పాపైర్వా మమ భవతి సంగో యదితు మే ఫలం నాసస్యాన్యత్కిఞ్చమపి శివ దేయం హి భవతా॥౫॥ న యుక్తం నైపృథ్వీధరవరసుతావల్లభ వినా మమాజ్ఞానమ్మోక్తుం న హి య దిదదామీతి వదసి ।హరిర్బ్రహ్మాణౌ తావపి సకలవిజ్ఞానచతురౌ న శక్తౌ త్వాజ్ఞాతుం కిముత శివ కీటో హమబలః-౬-పురాణానాం వక్తా కమలనయనాంశస్సకలవిత్స్ఫుటం బ్రూతే వ్యాసః పరమశివమాహాత్మ్యమధికం।తదజ్ఞాత్వా కఞ్చిద్వచనశకలం కేచనవిదః ప్రజల్పన్తి భ్రాన్త్యా హరిహరవిరిఞ్చ్యా ఇతి సమాః-౭- స్వనేత్రం పాదాబ్జే శశిశకలమౌలే తవ హరిస్సమర్చ్య స్వాభీష్టం ఖలు పరమ

వాఽపేతి విదితం। తథా పూజాకర్తుర్నిజహృదయపూర్తిస్స్వేతరధ్యానభూయాదిత్యేవం యదనియతమేషోఽస్మి నిహతః -౮-
అసారే సంసారే జనిమృతిజరాదుఃఖనిబిడే వసన్నేష స్వామిన్నహమిహ పరిభ్రాన్తహృదయః। త్వదీయైర్ధ్యానాద్యైరవి
రతకృత్యైర్నిశ్చలహృదా ఫలమ్ముక్త్యాఖ్యం తదనుభవేయం వద విభో -౯- యదాత్మానన్దస్తే పరమశివ వాచామవిష
యస్తథా క్లేశస్స్వామిన్మమ భవతి వాచామవిషయః - ఇతీదన్న జ్ఞాతం యది సకలవేత్రా చ భవతా మయా వాచ్యం జ్ఞాత్వా
స్థితవతి శివే కోఽనుకథనం -౧౦- స్మరామి త్వన్నాస్యం సుకృతిసులభం జ్ఞాత్మనియతస్తత స్వామిన్మే జన్మాన్తరవిషయశంకా
మమ గతా। ఇదం ప్రారబ్ధోత్థన్నిరవధికదుఃఖన్తు భగవన్నసహ్యన్తన్న్యాయ్యం యది భవతు దాసస్య మమ భో ॥౧౧॥ సు
ఖం దుఃఖం వా యత్ప్రాగ్భవతి చ పుంసస్తదఖిలం సమం యః కో వా నాస్వనుభవతి బద్ధస్స హి భవేత్। తథా భూతం బద్ధంకస్వ
నుపరమలబ్ధ్వా మయి శివం ప్రపన్నే యద్యేవం తవ విషమతా కా మమ గతిః ॥౧౨॥ త్వమేవాహం స్వామిన్నితి పరశివాత్మై
క్యమసకృద్బ్రవీమ్యేకస్సత్యం శివ ఇతి పరేభ్యశ్చ సుతరాం। తథైవైక్యం ధ్యాయామ్యనుభవమథ ప్రాప్య చ దృఢప్రబోధోఽప్యే
షోఽహం ప్రబలభవదుఃఖ్యస్మి కిమహో -౧౩- శ్రుతౌ విష్ణ్వాదీనాం జనక ఇతి సంఘుష్య స ఉమాపతే త్వం తత్సత్యం ఖలు విషమ
నేత్రః పరశివః। ఉదాసీనస్త్వశ్చేన్మయి పరమదుఃఖాస్పద ఇదం కథం కస్మిన్వాచ్యం సకలజననిన్దాస్పదతమం -౧౪- స్వలీ
లాసృష్టౌ హ్యకరణమేతత్కిముచితం తవ శ్రీకణ్ఠాంబాసహచర దయాళో మమ శివ। భవల్లీలారూపం భవజనితదుః
ఖం న కురు యేదధీచాద్యైశ్చ ప్రాజగతి శివ తేషాం సముచితం ।౧౫। శ్రుతిస్మృత్యాద్యుక్తశ్రవణమననధ్యానకరణే యమా
ద్యష్టాంగే వా న హి భవతి యోగే మమ రతిః - పరం తు స్వైరం యే విషమవిషయాస్సన్తి భువనే పదార్థేష్వాసక్తిర్భవతి భవ
ముక్తిర్మమ కథం -౧౬- వివేకప్రధ్వంసప్రబలతరవీర్యా మనసిజాః ప్రవర్ధన్తే స్వామిన్ సతతమపి కామాదిరిపవః - ఉ
పాయః కో వా స్యాన్మమ రిపుజిగీషోః స్త్రిణయన త్వదీయాంఘ్రిద్వంద్వగ్రహణబలమేతస్య తు వినా ॥౧౭॥ చతుర్థం మన్య
న్తే శివమితి చ శాస్త్రం శ్రుతిరియం తథైవాన్యాధ్యేయశ్శివ ఇతి శివాద్వైతవిషయా। తథా సంత్యన్యాని స్మృతిబహుపురాణా
దివివిధప్రమాణాన్యద్వైతే త్వయి విషమభూతే క్వను గతిః॥౧౮॥ ఇమాన్యుద్భూతాని త్రిపురహర భూతాని చ యతస్తథా
జీవస్త్వేవం ప్రళయమపి యాన్త్యేవ పరమే। అఖణ్డానన్దాబ్ధౌ సకలభవదుఃఖక్షయకరే శివే స్మిన్నద్వైతే త్వయి విషమబుద్ధే
శ్చ న గతిః ॥౧౯॥ త్వదాయత్తే జన్తౌ జనిమృతిజరాదుఃఖవికలే న కర్తవ్యః కోఽపి ద్రోహో మయి సకలనిన్దాస్పదగుణే । తృణం స్యా
త్కిం కాలానలవిషయ ఏకేశ కృపయా హ్యసహ్యః క్షన్తవ్యాశ్శివ మదపరాధాస్తు భవతా ।౨౦। వశీకుర్యాశ్చిత్తం క
థమిహ దృగాద్యైశ్చ కరణైస్సదా క్షుబ్ధం మాయాజనితవిషయస్థైర్యసహితైః। కియన్తం వా కాలం పరమశివ కామాదివి
వశో వృథా నేష్యామ్యేవం గిరిశ మయి దాసే కురు కృపాం ॥౨౧। అనేకబ్రహ్మాణ్డానుడుపతికలాచూడ వివిధానమాయా
స్సైనైవ త్వమవసి చ సంకల్పత ఇతి। న సందేహో ల్పోపి శ్రుతినిగదితేర్థే త్ర భగవంస్తవాయాసః కో వా మదవనవిధౌ శంకర
వద।౨౨॥ రవిం వహ్నిం వేన్ద్రం ద్రుహిణమథ విష్ణుం గణపతిం షడాస్యం శక్తిం వా యజతి భువి దేవాంస్తదితరాన్ । ఫలావాప్తి
స్త్వత్తో భవతి నియతం తస్య యజనైస్త్వమేవ ప్రీతోఽసి త్రిభువనమహేశోఽఖిలగురుః ॥౨౩॥ స వాచ్యోఽకారేణాంబుజభవ
ఉకారేణ మురజిన్మకారేణ త్ర్యక్షస్తదుపరి తు మాత్రార్ధగణితా । తయా తుర్యస్త్వం హి క్వచిదసి చ సాంబ స్త్రిణయ
నః క్వచిచ్చిద్రూపోఽసి స్ఫుటమిదమనన్తశ్రుతిగతం ॥౨౪॥ శివావారాజానం విశదమితి రుద్రైకవిషయం జనాశ్శ్రుత్యర్థం
యే జగతి న విజానన్తి మఖినః। న తేషాం భక్త్యం కిమిహ కలయంత్యాత్మని తు తే హరిబ్రహ్మేన్ద్రాగ్ని ప్రబలసురదత్తోర్ధ్వ
రకథాం ॥౨౫॥ వినా శైవీం భక్తిం క్వ కథమవినాశిత్వమచిరాదతస్సాంబధ్యానం సతతమపి కుర్వన్తు విబుధాః। న తర్కాద్యై
శ్శాస్త్రైర్ఘటపటవచోమాత్రవిషయైర్భవాపాయో జిహ్వా హృదయగళగణ్డశ్రమకరైః ॥౨౬॥ శివధ్యానానన్దప్రవ
హదమృతాస్వాదనపరా మహాన్తో యోగీన్ద్రా గిరివిపినసఞ్చారకుతుకాః । పృథివ్యాదౌ సన్తీత్యపి విదితవన్తం

గిరిపతే కరిష్యస్యేనంమాం సకలభవముక్తిం కిముతథా ।౨౭॥ పృథివ్యాప్తేజోవాయ్వో చలవియదంతా నిభువనాన్యతదూర్ధ్వపాణ్యేవం ముహురపిచయాస్త్వేవవిలయం । ఉమాకాన్తత్వన్తు స్వయమధికమాలోక్య కుతుకాత్ప్రనృత్యస్యేకాన్తేసహగిరిజయాచిద్వియతిహి ॥౨౮॥ నకామ్యోద్దేశే నత్రిపురహర తేస్తోత్రరచనామదీయేయంనైవాధికృతివశతః ప్రాప్తవిధినా । నవైసాహిత్యాది ప్రబలతరనైపుణ్య విశదీక్రియాహేతోఃకిన్తుస్థితభవవిషాదక్షుతికృతే ।౨౯॥ సిరాస్థిత్వఙ్మజ్జారుధిరమలమూత్రాదివికలేమహారోగగ్రస్తేజడవపుషిషడ్భావసహితే । స్థితిర్మేస్తుస్వామిన్శశికలచూడాలభగవన్త్వదీయాత్మధ్యానామృతరససుఖాస్వాదరహితా ॥ ౩౦ ॥ పురాభూద్యద్దుఃఖంబహుళజననీగర్భశయనేతథాబాల్యాద్యాస్వప్యధిగతమవస్థాసుసతతం। తదద్యస్మృత్వామేమనసిభయచింతాకలుషితేప్రసన్నోభూత్వాత్వంస్వయమవశరణ్యోస్తినపరః ॥౩౧॥ ప్రసాదంలక్ష్మీశద్రుహిణసురసంప్రార్థితముమాపతేఃపుణ్యైర్లభ్యంప్రబలశివపూజాదిజనితైః।అనిచ్ఛన్సంసారోదధితరణవాఞ్ఛాకులమనాస్త్వదన్యాన్గౌరీశ ప్రతిదినముపాస్తేహతమతిః ॥౩౨॥ అశక్యంకింవాశ్రీశివచరణపాథోరుహరజఃకణోద్ధ్వస్తానామిహభవతిపుంసామపరివా। అథాన్యేషాంవాశ్రీపరమశివపాదాంబుజరజఃకణోద్ధ్వస్తాశ్రయజనపదాబ్జాశ్రయవతాం ॥ ౩౩ ॥ త్వమంగుష్ఠాకారఃపరిమితఇతిత్వయ్యపిజనాఃపరిచ్ఛేదంమాయాపరవశధియఃకేచనజడాః।వదంతిశ్రుత్యర్థావిదఇహతుసర్వస్యజగతఃప్రభుఃప్రీశానాతీశస్స్వయమపివిభోర్విశ్వభుగితి॥౩౪। మహర్షిస్త్వంశంభోజయసిఖలువిశ్వాధికఇతిశ్రుతేర్విశ్వాకారోహరిరితివిధిర్వేతివిదితం। తథేశానస్వామింశ్శ్రుతిగదితసత్యాదినిఖిలస్వవిద్యానాం బ్రహ్మాధిపఇతిచభూతేశ్వరఇతి॥౩౫॥ సమష్టివ్యష్టీవాదహరనళినాన్తర్విజయసేసభాయామానన్దస్ఫురణనటనానన్దవివశః । త్వదావాసస్థానేహృదయకుహరేవేదకథితేత్వదన్యంసంస్థాప్యక్వశివయజతాంముక్తిరచలా ॥౩౬॥ విధిర్విష్ణుశ్శంభుస్తదుపరిశివోథాపిచశివస్తతోభిన్నో౽న్నాదస్తదుపరిపరాశక్తిరథచ । శివస్సర్వాన్యేతాన్యపిచనవతత్వానిపరమేవిలీయన్తేస్వామింస్త్వయినటనలోలేకిమితరైః॥౩౭॥ హరిబ్రహ్మేశాఖ్యంపరమశివపుత్రత్రయమభూత్తవస్వామిన్పార్శ్వద్వయహృదయజాతన్త్రిగుణిచ। జగత్కార్యస్తేనప్రభవతితథాతిష్ఠతితథాలయంయాతీత్యస్మాత్త్వయిభవతికావామలినతా॥౩౮॥ సహస్రైర్గ్రైర్వాత్వాబహుభిరథసంఖ్యావిరహితైఃప్రసిద్ధోస్తుశ్రీమాన్హరిరపితదంశాఅపిపరే । సచాత్వత్పాదాబ్జస్మరణసుఖలోలాహికథితాస్తతస్త్వామేవైకంనిటలనయనంచేతసిభజే ॥౩౯॥ అహన్త్వాసమ్మూర్ధత్రిదశపతిహేతోఃప్రకటితంప్రభావన్తేకోవాస్మరతిశివవాయ్వగ్నివిదితం । తథాహన్త్వామూర్ధద్రుహిణహరిమధ్యేప్రకటితంప్రభావంవాజ్యోతిర్మయమఖిలమాద్యన్తరహితం ॥౪౦॥ కపాలిత్వేస్వామింస్తవవదతిహానిన్నరపశుర్నతుచ్ఛిత్వాశీర్షంకరనఖముఖేనాబ్జజనుషఃకపాలేతస్మింస్త్వంముగహర వపుర్నిస్సృతమసృక్ప్రవాహంశూలాత్ప్రాక్పరశివ గృహీత్వాపిబఇతి ॥౪౧॥ మృకణ్డోఃపుత్రస్త్వంవిషమయమపాశాకులతనుస్స్వలింగార్చాధ్యానాచరణసమయేరక్షసిపురా । సమావిర్భూయత్వంపరమశివలింగాద్ధ్రుతతరంయమన్తంహత్వాత్వత్పదనళినసన్తాడితహృదం ॥౪౨॥ నకోప్యస్త్యాక్షేపోగిరిశభవదుత్కర్షవిషయేశ్రుతిస్మృత్యాద్యష్టాదశవిధపురాణోక్తివిదుషాం । పరన్తుస్వైరంయేవిషయమృగతృష్ణాకులధియోమహాశాపగ్రస్తాస్ఫురతునచతేషామవిదుషాం ॥౪౩॥ త్రిమూర్తీనాంసామ్యంభవతుపరతత్త్వేనభగవన్కథంమూర్తిత్వేనత్రిగుణజనితేనాపిభవతి । నకోపిబ్రూయాద్వాపరశివతమస్సత్వరజసాంసమత్వంరుద్రోత్రోజయసిఖలుసత్త్వైకవిషయః ॥ కదాచిద్దివ్యస్మృత్యాత్రిణయనతవోత్కర్షవచసాంమహాన్వ్యాసోజల్పన్నపిమురరిపోర్నేతిచపరః । బభూవేతిస్తబ్ధస్వకరరసనోనన్దివదనాత్తద్దైతిహ్యంనాలంకిముశివతత్త్వైకం కిమితరైః ॥౪౫॥ హరిబ్రహ్మాదీనామఖిలభువనానామపి మహాభయఙ్కృత్క్ష్వేళాహాలాహలఇతిచదుగ్ధోదధిభవః । అనాయాసాత్త్వన్తంగరళమపిభుక్త్వాపశుగణానరక్షచ్ఛేత్యేతద్వ్యదతిపశుర్దేవ్యాకులవచాః ॥౪౬॥ గురుత్వేతేస్వామిన్నవటవిటపిమూలేనవిదితేనచాధిక్యంబ్రూతేతవమలినచిత్తః పరగురోః

మునీనాంత్వంప్రీత్యోపదిశసితుసాక్షాద్ధరిమయంసదాతత్వఞ్చేతిప్రవదతినశివ్యం హరి మహో ॥౪౭॥ ఉపాస్తే విష్ణు
స్త్వాంపరమశివకాశ్యాంస్ఫుటతరంమహాలింగాకారంనిజశిరసికృత్వాఞ్జలిమపి । తథాన్యత్రాపీశప్రథితమపి శివ్యత్వ
మధికంహరేఃకోవాశక్తశ్శ్రుతిగతమపహ్నోతుమిహవా ॥౪౮॥ రహస్యేత్యత్తత్వేచరమజనిలోకైకసులభాపరాభక్తి
స్త్వామిన్ బహుజననభోగార్హాజగతాం।నజానేతేత్యేవంకథమపివిజానన్నయమహంక్షమ స్వత్వత్ప్రేమ్ణాతవగుణగ
ణాన్వచ్మ్యకృతినాం ॥౪౯॥ఉమాకాన్తంకాన్తంచిత్రిపియతిభాన్తంపరశివంస్తవాసక్తంశక్తంనమదధికభక్తస్త్రిణయ
నం । సదాతుష్టంశిష్టంమునిహృదయకృష్టంప్రభువరంసుఖారాధ్యంసాధ్యంశ్రుతినిచయశోధ్యంహృదిభజే ॥౫౦॥ మ
తానాంషణ్ణామప్యుపరిపరతత్వంశివవిదుష్షడాధారాణామప్యుపరిపరమానన్దనటనం । తథాషడ్భావానా ముపరిచ
పరిచ్ఛేదరహితంషణ్ణూర్మీణామేకంస్త్వయముపరిశాన్తస్త్రిణయనం ॥౫౧॥ ఇయత్తాతీతస్తేపరమశివసత్యంహిమ హి
మాశ్రుతేశేతావాన్నిత్యపితుభగవన్నస్యమహిమా । నతాత్పర్యంతాదృగ్బహువిధమహిమ్నాంపరమితావ విద్వద్బో
ధార్థంస్వయమపివిభక్తోసిపదశః ॥౫౨॥ప్రసిద్ధంభోక్తృత్వంమమభవతితేభోజయితృతానవాచ్యంభోజ్యానాంపరమశివ
వైరస్యమధికం । నదోషఃపక్తర్యప్యయమథవిభోపాచయితరిద్వయోస్త్వద్రూపత్వాన్నయితువిభాగేవక్తుముచితః॥
అహోకింవక్ష్యేతేపరమశివసౌలభ్యమచిరాత్సకృచ్చిన్తామాత్రాత్సకలజననిద్వోప్యపిపురుషః । అఖణ్డైశ్వర్యంత్వద్భువి
జయతిలబ్ధ్వాసుఖనిధింనృపద్వారిక్షీణాయుషఉదరహేతోర్భ్రతబుధాః ॥౫౪॥ యథార్థాభిఖ్యఃప్రాక్పరశివశతానన్దఇతి
యత్పదాంభోజద్వంద్వస్మరణమహిమాలంబనబలాత్ । షడక్షర్యావాచానరకపతితంసంగిరమహోకుత్రరాట్చ్చార
క్షత్తవవిభవవేత్తాస్తికఇహ ॥౫౫॥అనల్పాయాసోస్మిన్విషమవిషయప్రాప్తివిషయేఫలన్త్వల్పాణల్పం నచభవతిశంభో
సువిదితం। నచాయాసస్స్వల్పోప్యవిషయశివప్రాప్తివిషయేత్వనల్పాచ్ఛాఽల్పంఫలమపినధీరత్రజగతాం ॥౫౬॥ చతు
శ్శాస్త్రజ్ఞోవాభువిమహదవిద్యాపరవశోనరస్సర్వజ్ఞోవాసురఉపరిమాయాపరవశః। నతాదృగ్భ్యఃప్రాప్తం భవతిమ
మసంతృప్తిజనకంత్వవిద్యామాయేశాత్స్వగతబహుశక్తేఃపరశివాత్ ॥౫౭॥ క్వచిద్రాగైస్త్రీవైరహమధికమాస్తస్మర
రిపోక్వచిద్బాణేస్త్వత్తోప్యధిగతఫలైశ్శంబరరిపోః । క్వచిచ్ఛిష్యాద్వైశ్చస్వకహృదయపూర్తిశ్చభిరహో కథ న్త్వ
త్పాదాబ్జస్మరణసుఖలాభోమమభవేత్ ॥౫౮॥ ఉమాబద్ధంశుద్ధంపరమసుఖబుద్ధంపురహరం జగద్రక్షన్త్యశ్రితం భయ
హారణదక్షంస్మరహరం।చిదాకాశంపీశంగతసకలకోశంయమహరంహతాశేషంశేషంధృతనిఖిలవేషం హృదిభజే॥౫౯॥
అహోప్రారబ్ధాఖ్యాశ్రుతిశిరసినిష్ఠఞ్చపురుషంమహాన్తమ్మాయాతేపరశివభృశంవిహ్వలయతి । తథాత్రయ్యన్తస్థం
స్మృతిషుచపురాణేషువివిధప్రపఞ్చేష్వేతేషుధ్రువమపితునత్వాంస్పృశతిసా ॥౬౦॥ శివాద్వైతంసత్యంతదితరదసత్య
ఞ్చసకలంసమస్తశ్రుత్యైవంవిదితమపినిస్సంశయమహో। భవన్మాయాక్రాన్తాశ్శ్రుతిశిరసినిష్ఠాఅపిజనాస్త్వదన్యాన్ సేవ
న్తేబతగిరిశసత్యత్వమనసా ॥౬౧॥ జగద్దృష్టంసర్వంహ్యనృతజడదుఃఖాత్మకమిదంత్వయిత్వఞ్చాస్మిన్నిత్యపిబహుశమా
నఞ్చవిదితం । అసంగస్త్వంనిత్యోజయసిశివసచ్చిత్సుఖనిధిఃప్రసిద్ధఞ్చేతత్కింత్రిపురహరవక్ష్యేద్భుతమహం ॥౬౨॥
శివాధిక్యంబ్రూతేశ్రుతిరఖిలమానోత్తమతమాతథాతన్నిష్ఠాస్తేమురరిపువిధీన్ద్రాదిఅపిసురాః।వదన్త్యాచార్యేన్ద్రాయతి
మఖిమునీన్ద్రాశ్చభగవంస్త్వదాధిక్యేసూయాభవతియదితంధిఙ్నరఖరం ॥౬౩॥ పురఃపశ్యన్ లింగంసితభసితరుద్రాక్ష
వపుషాకరేబిల్వంధృత్వావచసిశివనామామృత రసం। మనస్యప్యానన్దాద్భుతనటనమూర్తింతవవహన్ పరస్మింశ్చిన్మా
త్రేసుఖనిహన్లీయేశివకదా ॥౬౪॥ కటాక్షానుజ్ఞాతావిధిహరిమహేశాబహువిధప్రపఞ్చానాంసృష్టిస్థితిలయవిధానే
షుచతురాః । తవైవోల్లాసశ్చేత్సతఇహమదీయావనవిధౌకిమన్యత్సంప్రాప్యంమమభవతికస్మాత్త్వనుకదా ॥౬౫॥న
సోఢుంశక్నోమిత్రిపురహరనాబుద్ధ్యదసమస్వభార్యావిఖ్యాత్రాస్పదతనువియోగోద్భవశుచం । కథంశక్తోహంస్యాం
స్వయమపలనిత్యాజ్జలభవద్వియోగోసహ్యస్సంభవతియదితద్దుఃఖమధునా ॥౬౬॥ మయాకాలక్షేపఃక్రియతఇహసం

సారవిషయేసదాత్వద్ధ్యానాదౌక్షణమపితునైవాచలపతే । గతిఃకాసిర్ణితాభవతిమమదుష్టస్యభవతానజానేమాంమే
నంపరమకృపయాపాలయవిభో ॥౬౭॥ శివాదన్యత్సర్వజ్ఞగదనృతమిత్యేవసుదృఢఃకృతస్సిద్ధాన్తోయంగిరివరసుతావల్ల
భమయా । నరోదేవోవాముంశ్రుతిగదితమేవాన్యథయితుం సమర్థశ్చేదర్థంమమ ధురితవంఘ్రీశివభజే ॥౬౮॥ మహా
మోహగ్రాహప్రవరముఖసంగ్రస్తనిఖిలస్వబుద్ధ్యాహోపోహప్రశమముఖసర్వస్వతనయః । నలోకంప్రాప్నోతిత్రిణయ
నతవేశస్యపురుషోనలోకోఽప్యత్రస్యేత్యపివదతి వేదశ్చ భగవన్ ॥౬౯॥ శివధ్యానస్తోత్రప్రణతిపద పూజాదివిముఖ
స్వచేతోవాగ్వత్రుఃకరముఖనికృష్టావయవవాన్ । హరిబ్రహ్మేన్ద్రాగ్నిప్రముఖసురసంఘాద్భుతతపోవిశేషప్రాప్యశ్రీశి
వచరణసేవాంనలభతే ॥౭౦॥ సుఖాసీనశ్శాన్తోవిజనవసతిర్భక్తసహితఃప్రణమ్యస్వాచార్యంప్రథమమథసఞ్చిన్త్యహృద
యే । సరోజంతన్మధ్యేతరుణదినకృత్కోటిసదృశప్రభంసాంబంధ్యాయన్క్షణమపిసధన్యోహిపురుషః ॥౭౧॥ మన
శ్చేలంసూక్ష్మంనిషయబలవత్కంటకగతంగృహీత్వాయత్నాత్సంఉచితమనపాయంమృదుయథా । తవాలంకారాయత్రి
ణయనమయైవార్పితమహోకిమర్థంత్వన్త్యక్త్వావిహరసిపునశ్చర్మవసనః ॥౭౨॥ పిపాసోస్త్వత్తత్త్వామృతరసమహా
త్యద్భుతతమంమమస్వామిన్నేవంవిషయమృగతృష్ణాగతిరభూత్ । కథంజీవామ్యస్మిన్సుఖగమయితాకోనుజగతిత్వదన్యః
పాహీమంపరమకృపయా పాంగభవయా ॥౭౩॥ మనోవాక్కాయాఖ్యంత్రికరణమువా నాథభవతే సమర్ప్యస్వా
రాజ్యంజగతిలభతేపూరుషవరః । అహన్త్వేవంనానావిధభవవిషాద్యైవతదహోసమర్ప్యాహోరాత్రంవిహతఇహకా
వామమగతిః ॥౭౪॥ అచిన్త్యయద్యత్వాన్గిరిశజననీగర్భకుహరేమయాముక్త్యైకర్మస్వయమపిచజాతిస్మరతయా । అ
నుష్ఠేయత్వేనప్రచురమథసఞ్చిన్తితమభూత్తదద్యత్వన్మాయాపరవశతయావిస్మృతమహో ॥ ౭౫ ॥ భవన్మాయో
ద్భూతంమమభవతిదుఃఖంమహదితిబ్రవీమ్యేవాహంత్వంత్వనువదసితేకర్మజమితి । ద్వయోరాస్తామైక్యాత్తదపి తవస
ర్వేశ్వరతయాత్వమైవక్షీయేత్తద్యదిహమమదుఃఖాణ్యపికిమపి ॥౭౬॥ అముంమన్యన్తేమాజ్ఞగతిశివకేచిత్భవగతం భవి
ష్యజ్జన్మార్హంయమభవనశిక్షార్హమపిచ । అహన్తుత్వద్దాస్యాద్ధరివిధిదురాపాద్భుతభవత్ప్రపంచార్హంమన్యేత్వ త్రిపుర
హరకింమన్యసఇహ ॥౭౭॥ శరద్రాకాశీతాంశ్వతిధవళదధ్యన్నరసవత్స్వజిహ్వాలీఢోద్యన్మృదులకమనీయాధరదళం।
ముహుర్బాభర్యాపుత్రద్వయముఖసమాలోకనపరస్వనేత్రంతన్మన్దస్మితముఖమిదన్తేశివభజే ॥౭౮॥ చిదాకాశేసత్యేహ
రిహతమృదంగధ్వనియుతంసముత్ఫుల్లాస్యాంబాకరనళినతాళధ్వనియుతం । అనుస్యూతస్వాన్తద్రుహిణహతఝల్ల
ర్యనుగతక్వణన్మంజీరాంఘ్రేర్నటనమహమద్రాక్షమభయం ॥౭౯॥ సమస్తశ్రుత్యన్తప్రకటిత మహిమ్నోహరివిధిస్తు
తస్యశ్రీకణ్ఠప్రణతజనకష్టాపహవిభో । తవశ్రీపాదేనాప్యుపహతిమలభ్యాముపగతౌయమాపస్మారాతౌకఠినతరచేష్టావ
పిపరౌ ॥౮౦॥ శివాదన్యోనామ్నాసకృదపిచనామ్నాయతఇతిస్వయంధన్యాః కేచిన్నియమసహితాస్సన్తిధరణౌ । అథ
న్యాఅన్యేతన్నియమరహితాఃక్షుబ్ధహృదయాస్తతస్సాంబశ్శంభుర్హృదివచసినిత్యంజయతుమే ॥౮౧॥ అమందానందా
బ్ధాసితకిరణచూడాలభగవన్స్థితంనీలగ్రీవంహిమగిరిసుతాలింగితతనుం । త్రిణేత్రంత్వాందృష్ట్వాపరవశమనా ఏవమభ
వంకృతార్థోహంబాష్పోత్పులకిజటిలస్విన్నవపుషా ॥౮౨॥ క్వచిత్సౌభాగ్యంమేప్రకటయతిదౌర్భాగ్యమపిచక్వచిద్వా
ణీత్యేతత్సముచితముమాధీనహృదయః । స్వతంత్రశ్చాసిత్వంపరమశివతద్వద్భవభవావిచింత్యాద్వైవిధ్యం వచసిమమబా
ధోనచతతః ॥౮౩॥ ద్రవీభూతం చిత్తంప్రకటయతినేత్రాంబుసుఖజం తవాంతర్యామిత్వంప్రకటయతిచిత్త్వాంచహృద
యం। త్వమేకశ్శ్రీకామాత్యుపహృతవిభాగత్వమఖిలశ్రుతీడ్యత్వంనిత్యంప్రకటయసిఖల్వేవమధునా ॥౮౪॥ ఇహానందః
కేషాఞ్చిదుపరితుదుఃఖం మహ దుపర్య థానందః కేషాఞ్చిదిహబహుదుఃఖం భవతిచ - ఇహాముష్మిన్ కేషాం
చిదపిపరమానంద ఇహమేత్వముష్మిన్నప్యేవంకలుషమనసోదుఃఖ మహహ ॥౮౫॥ అపారాభక్తిశ్చేత్పరమశివపాదా
బ్జయుగళేహరావిద్వేషస్స్యాదితిజగతికేచిత్తుమనుజాః । స్వయుక్త్యామన్యంతేనభవతితథామాదృశమతౌనృణాంభూపశ్రీ

తేర్భవతసచివేప్రీతిరధికా॥౮౬॥రమాకాంతబ్రహ్మశ్రితనిజపురోభాగమమరోజ్జ్వలత్పశ్చాద్భాగంప్రమథవృతపార్శ్వద్వయ
మపి।సముద్యన్మధ్యాన్హద్యుమణిశతకాన్తిప్రచురవద్విమానఞ్చారుహ్యత్రిణయనపదంయాతిసుకృతీ॥౮౭॥ మనోవృక్షేసం
ఖ్యాభవవిషయసంకల్పవిటపాఃప్రజాయన్తేనానాభువనవియదన్తాశ్చవివిధాః।కథంవిచ్ఛిన్నాస్స్యుస్స్వ యమచిరమేకేన
భవతాతతోహంకారాఖ్యం సులభమిహమూలంవిదళయ ॥౮౮॥ అహమ్మూలోచ్ఛేదేహృదయతరుసం కల్ప విషయ
స్వశాఖాపత్రాణాంగిరిశభృశశైథిల్యతఇదం।స్వరూపార్థజ్యోతిర్విశదమనుసర్వత్రజ తు స్వయంగచ్ఛత్వన్తం సతరురి
హతచ్ఛిన్నిమమతాం ॥౮౯॥ క్వభక్తిర్గ్రాహ్యస్త్వంక్వచవిషయసక్తోహమధునా క్వతేప్రజ్ఞారూపంక్వ చిరమహమజ్ఞా
నవిహతః! ప్రపఞ్చాతీతస్త్వంక్వనుజగతిమగ్నః క్వచపశుస్తతస్స్వామిన్దూరాత్పరమకృపయామాంస్వయమవ ॥౯౦॥
కులేశైవేజన్మప్రతిదినముమానాథభజనం సుశుశ్రూషాసక్తస్మితముఖకళత్రఞ్చపరమం।సదాసేవాతద్వత్స్వ రమశివభ
క్తాంఘ్రికమలద్వయస్యైతత్సర్వంభవతిభువియస్యైషసుకృతీ॥౯౧॥ పృతభ్యాంసానన్దం సితభసితరుద్రాక్ష విలసచ్ఛ
రీరాభ్యాంద్రుష్టంసుతహతమృదంగధ్వనియుతం। సుతాగీత్యాయుక్తంస్మితవదనభార్యాకలితయాయుతం ఝల్లర్యా
చిత్సదసినటనంయస్యసమహాన్॥౯౨॥ప్రసన్నాస్యాన్దారాన్ కరకలితఝల్లర్యనురతాన్ స్వవామస్థాన్వామేతరగత
సుతంమర్దళయుతం। బహూంశ్ఛిష్యాంశ్ఛత్రవ్యజనబహువాద్యాం శ్చనికటేసమాహూయస్వామిం శ్చరతిశిలవృత్తిం
ససుకృతీ ॥౯౩॥ విషమ్మన్వానానాంశివభజనపియూషమనిశమ్మ హేయాల్లాసోద్భూతాద్భుతనటనకాలేప్రహసతాం। వి
రత్యానర్థోత్థామపిచశిలవృత్తిం ప్రలపతాంజనానాందారిద్ర్యాదితిభవతునోసంగఇహమే ॥౯౪॥ నజానేసం సారో
త్తరణకరణోపాయమధునానశక్నోమ్యుక్తం ఞ్చేదపిచతమనుస్థాతుముచితం। కథంసాధ్యాముక్తిశ్శివచరణ ధూళిర్న్మమ
గతిస్తయానాహన్తీర్ణోయదిహిశివ మాహాత్మ్యవిహతిః॥౯౫॥ మహాఘాఘాద్రీన్ద్రత్రుటనపవివేవాన్తగదిత ప్రభావస్సి
ద్ధశ్రీధవళభసితోద్ధూళనవిధౌ।త్రిపుణ్డ్రేరుద్రాక్షేపరమశివనామ్న్యేవ సకకుచవత్యర్థాప్యేకశ్మ ప్రశ్రుణ్యాపివపుషినిత్యాస్తుమ
మధీః ॥౯౬॥ త్వదీయధ్యానోత్థామృతరసపిపాసోర్మమశిశోస్సకృధ్ధ్యానేనైవత్రి పురహరసంతృప్తిరభవత్। తథాపి
ప్రారబ్ధాజ్జనితబహుదుఃఖక్షయకృతేసదైకామూర్తిస్తేస్ఫురతుహృదిసాంబత్రిణయనా ॥౯౭॥ అతర్క్యాసన్నాత్మస్ఫుర
ణజనితాపారనటనప్రభిన్నబ్రహ్మాణ్డాయుతమధిక పుణ్యైకసులభం। చతుర్బాహుంకుఞ్చీకృతపదమమున్దేహమధునా
సుఖాన్తప్రాప్తస్యత్రిణయనకిమర్థంవపురిదం ॥౯౮॥ అస్మైవేకోధోమేభవతిశివతన్నాశ్యయ్యాధునాసుమన్యేస్వేప్రా
హుఃప్రబలతరదోషాస్పదమితి। ప్రశాంతవ్యాపారప్రణతజనకారుణ్య జలధేస్తవాపిస్వామిన్ ఖల్వాశివ తమవత్సేత్రు
దజని ॥౯౯॥ క్రమాత్సాలోక్యఞ్చత్రిపురహరసారూప్యమచిరాదహంసామీప్యఞ్చస్వయమథచసాయుజ్యమిహతే। మ
నోభావాత్ప్రాప్యస్ఫుటమిదమిదానీంనిజపదంకృతార్థోస్మిస్వామిన్పునరపికృతార్థోస్మిభగవన్ ॥౧౦౦॥ శివామృతత
రంగిణీత్యతివిశుద్ధనామాంకితస్తుతిర్జయతుశాం భవీజగతిశోకమోహాపహా। ఇమాంశ్రితవతాన్నృణాం భువిసనత్కు
మారోదితాంనసంసృతిభయంక్వచిన్నచవిధిశ్శివాన్యస్తుతౌ * * * * ॥౧౦౧॥

—* ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదేసప్తమోధ్యాయః *—

* ఇన్ద్రః *గాయత్ర్యుపాసనంబ్రూహిభగవన్గోమతీపతే। యదేవబ్రాహ్మణానిత్యంకుర్వన్తినియమాత్ప్రభో ౧॥
* శ్రీపుటార్జునపతిః * పురావేదవిదాం శ్రేష్ఠోవసిష్ఠోరున్ధతీపతిః। బ్రహ్మణోమానసఃపుత్రస్స్వాచారనిరతస్సదా।౨॥
సత్యలోకంపితుస్స్థానంగత్వాతంపరమేష్ఠినం। బ్రహ్మాణం పితరన్నత్వాభక్త్యాపరమయాసహ ॥౩॥ ప్రాఞ్జలిఃపురత
స్థిత్వాప్రశ్రయావనతోమునిః। సర్వవేదార్థసారాంశమిదంపప్రచ్ఛసాదరం ॥౪॥ వసిష్ఠః॥ భగవన్సర్వలోకేశసర్వ
జ్ఞకరుణాకర। సర్వవేదార్థతత్వజ్ఞకమలాసనసద్గురో ॥౫॥ మయాయోజప్యతేనిత్యంగాయత్ర్యాఖ్యోమహామనుః।
తస్యార్థంనైవజానామితస్యోపాస్తిఞ్చసర్వథా ॥౬॥ అర్థజ్ఞానానపేక్షఞ్చజపమాత్రేణధన్యతా। అథాన్నమేతినిశ్చి

త్యసంతుష్టస్య కదాచన ॥౭॥ జపకాలే పతచ్ఛబ్దః కర్ణయోరశరీరతః । నైతేన జపమాత్రేణ ధన్యోఽభవితుమర్హసి ॥౮॥
గాయత్ర్యర్థపరిజ్ఞానపూర్వకం తదుపాసనం । యదా కరిష్యసి క్షిప్రం ధన్యతామేష్యసీతి చ ॥౯॥ తస్మాదార్య మమ బ్రూహి
హితమస్మిం భక్తవత్సల । త్వమేవ మే పితా చాసి సద్గురుశ్చ దయానిధిః ॥౧౦॥ ఇతి పృష్టో బ్రవీద్బ్రహ్మా సర్వజ్ఞః సర్వశక్తి
మాన్ । వసిష్ఠాయ స్వపుత్రాయ మదభిధ్యానపూర్వకం ॥౧౧॥ బ్రహ్మా ॥ చతుర్వింశతివర్ణాభూ గాయత్రీ త్రిపదా చ
యా । తస్యా అర్థం వదామ్యద్య శృణుష్వాత్మజ సాదరం ॥౧౨॥ యః కూటస్థో హ్యచాకాశో నోఽస్మాకం ప్రాణినాం ధియః । ప్ర
చోదయాత్ప్రియాః స్వే స్వే వం ప్రేరయత్యుచితాసు వై ॥౧౩॥ తద్భర్గో జ్యోతిషాం జ్యోతిర్ధ్యాయామ ఇతి ధీమహి । సవితు
ర్మణ్డలేశస్య తద్దేవస్యాప్యుమాపతేః ॥౧౪॥ వరేణ్యం వరణీయం వా శ్రేష్ఠం సర్వగతం పరం । కూటస్థవ్యాపకత్వాయ హ్యానంత
రవిశేషణం ॥౧౫॥ అహం బ్రహ్మాస్మి వాక్యస్య యో వేదాంతిభిరుచ్యతే । తమేవార్థం త్వమేతస్యా గాయత్ర్యా విద్ధి సు
వ్రత ॥౧౬॥ ప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యసంసిద్ధ్యై ప్రోక్తం గాయత్ర్యుపాసనం । నాస్మాత్సన్న్యాసిభిర్హ్యస్య ప్రణవో హ్యధికో భ
వేత్ ॥౧౭॥ అథవా బ్రహ్మవిహాస్త్యేవ ప్రణవో వ్యాహృతా పరః । అతః పరతరం తస్మాత్ప్రణవోపాసనాదిదం ॥౧౮॥ భర్గ
స్స్వభ్రేన నిర్దిష్టమిదం జ్యోతిస్త్రిపాదవత్ । సూత్రకారేణ చ ప్రోక్తం తత్ర చేతోర్పణం తథా ॥౧౯॥ చతుర్థపాద ఏషస్యా జ్యో
వో ధ్యాతా మునీశ్వర । ప్రథమః ప్రాతిలోమ్యాద్వా తచ్చతుష్పాత్త్వవాచకం ॥౨౦॥ అముమేవ మహామన్త్రం గాయత్ర్య
ఖ్యం సదా నరః । ఉపాసీత విముక్త్యర్థం భవదుఃఖాదిబన్ధనాత్ ॥౨౧॥ ఆదిత్యపరతాం కేచిద్గాయత్ర్యా వర్ణయంతి చ
కేచిత్సర్వేశపరతాం సుతరాం తదసంగతం ॥౨౨॥ నిర్విశేషపరంబ్రహ్మ పరత్వం బ్రహ్మవాదినః । మహావాక్యానుగో ధే
నవర్ణయంత్యుచితం హితత్ ॥౨౩॥ నిర్గుణబ్రహ్మపరతాం కేచిన్నిత్యాద్వైతవాదినః । గాయత్ర్యా ఆహురధ్యేయం బ్రహ్మ
చేత్క్వసమాసనం ॥౨౪॥ యద్ధ్యేయం సగుణం నత్వా ధ్యేయం మాయామయత్వతః । ఇతి తేషాం మతం హ్యేతద్గాయత్ర్యాం వ్య
భిచార్యభూత్ ॥౨౫॥ ధ్యానశబ్దోపాసనారూపం నిర్గుణే నైవ సంభవేత్ । అవాఙ్మనసగమ్యత్వాదిత్యేతచ్చ మతం తథా ॥౨౬॥
యశ్చోపనిషదః ప్రోక్తః ప్రష్టవ్యః పురుషో విభుః । స ఏవ పరమాత్మాస్యాం గాయత్ర్యాం ప్రతిపాద్యతే ॥౨౭॥ యత్సాక్షాదప
రోక్షాచ్చ యస్సర్వాన్తర ఇత్యపి । యత్ప్రశ్నేయముపదేశ్యశ్చ వస్తూక్తం తదిహోచ్యతే ॥౨౮॥ అన్యత్త్వనుపదేశ్యం యదప్ర
శ్నశ్చోచ్యతే శ్రుతౌ । తన్నిర్గుణాత్పరా చిన్నత్వస్యనేహాస్తి సంగతిః ॥౨౯॥ ప్రశ్నోత్తరార్హం బ్రహ్మైవ ధ్యేయం భవి
తుమర్హతి । వాచాం చ మనసాం గమ్యం శుద్ధానామితి నిశ్చయః ॥౩౦॥ తదుపాస్యమభేదేన గాయత్ర్యా సత్యచిద్ఘనం । అ
ఖణ్డం బ్రహ్మవిద్వద్భిస్సాక్షాదనుభవాత్మకం ॥౩౧॥ ధ్యేయోపలక్షితే బ్రహ్మణ్యరూపే ధర్మవర్జితే । గాయత్ర్యా అపి
తాత్పర్యమిత్యూహాపాత్రయా విదుః ॥౩౨॥ తత్రేదం ప్రోచ్యతే పుత్ర శృణుష్వావహితోఽధునా । తాత్పర్యం ద్వివిధం ప్రోక్తం
శాస్త్రైర్ముఖ్యమవాంతరం ॥౩౩॥ తత్ర ముఖ్యమముఖ్యం స్యాన్ముఖ్యం త్వన్యదవాంతరం । యదవాంతరహీనేన న ముఖ్యం ల
భ్యతే క్వచిత్ ॥౩౪॥ అనివృత్తస్వేదబాధాః ప్రాణినోఽత్ర యథేతరత్ । భోజ్యం ప్రభూతం సస్యాన్నం ప్రాప్నుయుర్వర్షహే
తుకం ॥౩౫॥ ప్రాజాపత్యాంతలోకాంశ్చ నరో ప్రాప్య యథా పరం । బ్రహ్మలోకం న గంతుం స్యాన్న చ శక్తో మోక్షపదం ము
నేః ॥౩౬॥ పుత్రలాభనపూర్వస్య సుఖస్యైహికజన్మనః । అప్రాప్తౌ తరణం న స్యాద్యథా పున్నరకస్య వై ॥౩౭॥ తథా
వాన్తరతాత్పర్యం వినా ముఖ్యం న బుద్ధిమాన్ । గృహ్ణీయాద్యది సమోహాద్గృహ్ణీయాన్నోపయుజ్యతే ॥౩౮॥ అవ
శ్యధ్యేయమాత్మానమధ్యాత్వా ధానవాప్య చ । ధ్యేయాతీతమరూపం తద్గాయత్ర్యా మతమిత్యసత్ ॥౩౯॥ గా
యత్ర్యభిమతం బ్రహ్మ నిర్గుణం సత్యచిద్ఘనం । అఖణ్డరూపం ధ్యాత్వాథ తద్యది ప్రాప్నుయాన్నరః ॥౪౦॥ సనైవం కథ
మేద్వా గాద్యశేషకరణాప్యయాత్ । ముఖ్యతాత్పర్యభూతం తదరూపం చాప్నుయాత్స్వయం ॥౪౧॥ ముఖ్యతాత్ప
ర్యమేవ స్యాద్గాయత్ర్యాం ముఖ్యతమేతి చేత్ । బ్రూయాత్తదా నిజధ్యానవిహీనోఽధః పతేద్ధ్రువం ॥౪౨॥ నిజధ్యానవిహీ
నశ్చేన్మనోనాశాద్యసంభవాత్ । కామాదిరిపుభిర్నిత్యం పీడ్యమానో వ్రజేచ్చ చ ॥౪౩॥ మనోనాశాది సిద్ధ్య

ష్ఠంనిత్యంగాయత్ర్యుపాసనం। అవశ్యకార్యంబ్రహ్మైక్యధ్యానలక్షణమాదరాత్ ॥౪౪॥ తచ్చోపాసనమన్యత్రనిరూపేనైవసంభవేత్ । అత్యన్తావిషయత్వేనధ్యానస్యానవకాశతః ॥౪౫॥ తస్మాత్సచ్చిత్సుఖానన్తబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం ॥ ఉపాసనమిదంపుంసాంభవరోగమహౌషధం ॥౪౬॥ తత్త్వమస్యాదిభిర్వాక్యైర్యద్బ్రహ్మాత్మైక్యముచ్యతే। తదేవాభ్యస్యతేనిత్యంగాయత్ర్యాస్స్వానుభూతయే ॥౪౭॥ సర్వేషామపివేదానాంయత్రైవపరమాగతిః। గాయత్ర్యుపాసనన్త్వక్త్వాతతోఽన్యంముచ్యతేనరః ॥౪౮॥ విశేషేణపరిజ్ఞానవిహీనస్యాత్మవేదినః। సమ్యగ్జ్ఞానప్రసిద్ధ్యర్థంమతంగాయత్ర్యుపాసనం ॥౪౯॥ తురీయంసర్వవేదాన్తప్రసిద్ధంబ్రహ్మయత్పరం। తేనైక్యంనాత్మనస్సిద్ధ్యేద్వినాగాయత్ర్యుపాసనం ॥౫౦॥ వరిష్ఠత్వంవరీయస్త్వంవరత్వంవిత్వమేవవా। గాయత్ర్యుపాసకస్యైవభవేన్నారూపవేదినః ॥౫౧॥ రేచకఃపూరకోన్యోవాకుంభకశ్చాత్రసంమతః। గాయత్ర్యుపాసకస్యాస్యస్వయమేవాప్రయత్నతః ॥౫౨॥ నిధాయబ్రహ్మణిస్వస్మిన్మనస్సచ్చిత్సుఖాత్మకే। గాయత్ర్యుపాసకోభాతిస్వాపరోక్షానుభూతిమాన్॥ యస్యనాహంకృతిర్దేహేజాయతేస్వాత్మయోగినః। సఏవకృతకృత్యస్స్యాత్సుపుమాన్గాయత్ర్యుపాసకః ॥౫౪॥ భయంసాంసారికంయేనవినివర్తితదేహినాం। ఉపాసనోత్తమంజ్ఞేయమిదంగాయత్ర్యుపాసనం ॥౫౫॥ గోళకేభ్యస్సమస్తేభ్యఇన్ద్రియాణిశనైశ్శనైః। గాయత్ర్యుపాసనేనైవనియమ్యాత్మనియోజయేత్ ॥౫౬॥ దేవాస్సర్వేప్రసీదన్తియేనసన్తుష్టమానసాః। తదేతచ్ఛ్రద్ధయాకార్యంమహద్గాయత్ర్యుపాసనం ॥౫౭॥ వశీకృతేన్ద్రియోయేనజీవన్ముక్తోభవేన్నరః - గాయత్ర్యుపాసనన్త్వక్త్వాతదేతతోఽనుముచ్యతే ॥౫౮॥ స్వానన్దమానాంచిదానన్దసుధాధారాంపిబన్సదా - యేనైవనిత్యతృప్తస్స్యాద్వరంగాయత్ర్యుపాసనం ॥౫౯॥ ధీమతాంమోక్షసిద్ధ్యర్థంయస్మాదన్యన్నకిఞ్చన - కర్తవ్యంవర్తతేశాస్త్రేతద్ధిగాయత్ర్యుపాసనం ॥౬౦॥ మహాన్తస్సాత్త్వికాః పూర్వే మునయ శ్శాన్తమానసాః- కైవల్యంయేనజగ్ముస్తన్మహద్గాయత్ర్యుపాసనం ॥౬౧- హితాహితాదికంసర్వంద్వంద్వం హిత్వానిరఞ్జనే -యేనబ్రహ్మణిలీనాస్స్యుస్తద్ధిగాయత్ర్యుపాసనం -౬౨- ధిక్కుర్వన్తిభయంయేనయోగినోన్తకజం మహత్ తదేతత్సర్వశాస్త్రోక్తంవరంగాయత్ర్యుపాసనం -౬౩- యోగినాంయతచిత్తానాఞ్చిదానన్దరసస్థితిః . యేనాభూదచ్యుతాతత్స్యచ్ఛ్రేష్ఠంగాయత్ర్యుపాసనం -౬౪- యోజయన్తినిజాత్మానంపరేణబ్రహ్మణాబుధాః - యత్కుర్వన్తఇహాత్కృష్టంతద్ధిగాయత్ర్యుపాసనం -౬౫- నవచక్రేషుయఃప్రోక్తః ప్రత్యగాత్మాసయేనవై - సంయోజ్యతేపరేణైతన్ముఖ్యంగాయత్ర్యుపాసనం -౬౬- ప్రమాణానాంప్రమాణానివేదాన్తవచనానియత్ - ఉద్ఘోషయన్తితచ్ఛ్రేష్ఠంజ్ఞేయంగాయత్ర్యుపాసనం -౬౭- చోదనామనుసృత్యైవనిదిధ్యాసనరూపిణీం - యత్ప్రవృత్తమతిశ్లాఘ్యంతద్ధి గాయత్ర్యుపాసనం -౬౮- దక్షిణేక్షిణియోభాతిప్రత్యగాత్మాసయేనచ - ఐక్యం యాతి పరేణైతచ్ఛ్లాఘ్యంగాయత్ర్యుపాసనం -౬౯- యాగాద్యైశ్శుద్ధచిత్తానాంనిష్ఠామైర్విదుషాంసతాం - యత్రోద్భవేధృతిర్నిత్యంతద్ధిగాయత్ర్యుపాసనం -౭౦- యేనప్రకాశతేసాక్షాత్త్రిపాద్బ్రహ్మపరామృతం- జీవాస్త్రయశ్చలీయన్తేముఖ్యంగాయత్ర్యుపాసనం -౭౧- ఏతత్కార్యంత్రిసన్ధ్యాసుబ్రాహ్మణైర్నియమేనహి- తస్మాత్సార్థంపరిజ్ఞానముపాస్యైవంసుతాదరాత్ * * * * * * * *(౭౨

——*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదేష్టమోఽధ్యాయః*——

బ్రహ్మ॥అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిసర్వవేదోదితంపరం। ప్రణవాఖ్యంమహామన్త్రంసావధానమనాశ్శృణు॥౧॥ బ్రహ్మాభిధానమేకం యదోంకారాత్మకమక్షరం। సర్వాక్షరవరంప్రోక్తంతదుపాస్యంముముక్షుభిః ॥౨॥ యతఃకుతశ్చిన్నిర్గుణత్వాదవాఙ్మనసగోచరాత్। వస్తునస్సర్వవేదాన్తాతీతాన్నిష్ప్రతియోగికాత్॥౩॥ అనాదికాలేసఙ్జాతాత్సపరాత్పరా

దికాః క్రమాత్। అకారస్థూలపర్యన్తాశ్చతుష్షష్ట్యంశమాత్రకాః ॥౪॥ సచ్చిదానన్దరూపాశ్చవిద్యాభిర్జృంభితాస్సదా
విజ్ఞేయనిర్గుణ బ్రహ్మాభిన్నాస్సప్రతియోగికాః ॥౫॥ అఖణ్డైకరసాకారాస్తారతమ్యేనభాసురాః। విదేహముక్తిరూపాః
అష్టాష్టోత్తరశతేరితాః ॥౬॥ ప్రకృత్యాసామ్యరూపిణ్యాతతశ్శబలితాస్స్వయం। విశుద్ధసత్వసంబన్ధాత్పురుషత్వం ప్రపే
దిరే ॥౭॥ అష్టావింశత్యుత్తరాణాంమాత్రాణాంవ్యపదేశతః। నిర్గుణాఃపురుషాభాన్తి హ్యాగామిప్రతియోగికాః॥౮॥ జీ
వన్ముక్తిస్వరూపాస్తే త్వఖణ్డాకారరూపిణః। నిర్వికల్పా నిరాకారాః ప్రజ్ఞానఘనలక్షణాః॥౯॥ అథావిద్యాశబలితా
జీవాస్తేభ్యస్తథేశ్వరాః। మాయాశబళతాజాతా ఈశ్వరేభ్యోజగన్తిచ ॥౧౦॥ ఏవఞ్జ్ఞాతానితత్వానిముముక్షుస్తువిప
ర్యయాత్। విలాపయేజ్జగన్తీశేష్వీశాన్ జీవేషుతానపి -౧౧- పురుషేష్వపితాన్ బ్రహ్మ స్వథాతీతోవశిష్యతే। అతీ
తేసజగద్భేదో నేశభేదశ్చనేతరః -౧౨- జీవభేదస్వభేదశ్చతదగోచరమిష్యతే। ద్రష్టవ్యత్వాదయోధర్మాస్తత్రనైవభ
వన్త్యతః -౧౩- సచ్చిత్సుఖస్వరూపాణిజీవేభ్యఃపరమాణిచ। అష్టావింశత్యుత్తరాణితత్వాన్యుక్తానియానివై-౧౪-తే
ష్వష్టధావిభక్తేషుయోభాగఃప్రథమోభవేత్। సలీనోభవతిక్షిప్రంసాధనానాంచతుష్టయం -౧౫- స్థూలాద్వ్యష్టా
దశోపేతంజనయిత్వాస్వయంక్రమాత్। అనర్థానాంనివృత్తిఞ్చానందావాప్తింవిధాయతాం -౧౬- తారతమ్యేనశ్రీ
యన్తేస్వయంకతకరేణువత్। ద్వితీయస్త్వాత్మనోవిశ్వతైజసప్రాజ్ఞతుర్యకాన్ ।౧౭- స్థూలాద్వ్యష్టాదశోపేతాన్ ద
ర్శయిత్వాత్మచిన్తకాన్। పూర్వవద్విలయంయాతి తారతమ్యేనచాత్మజ-౧౮-తృతీయశ్చమహావాక్యచతుష్టయమపిస్ఫు
టం। జ్ఞాపయిత్వావిభక్తైర్వంశోత్రీత్యాన్విలయమాప్నుయాత్॥౧౯॥ చతుర్థోద్వైతవృత్త్యాదిచతుష్టయమపిక్రమాత్
విభజ్యషోడశత్వేనమన్త్రాన్విజ్ఞాపయంస్తథా ॥౨౦॥పఞ్చమోవస్తుతాత్పర్యదృశ్యశబ్దావికల్పకాన్ ।సమాధీన్ షోడశ
త్వేనసంజ్ఞాపయతిచిన్తకాన్ ॥౨౧॥ షష్ఠోవిభజ్యలీనస్స్యాత్ పూరయిత్వాసమాహితాన్ ।ఆస్వాదస్తబ్ధనిస్తబ్ధ ప్రస్త
బ్ధానుభవాస్తథా ॥౨౨॥ సప్తమస్తువిదాదీం స్తాంశ్చతురఃప్రవిభజ్యచ। విలీయతేస్వయంబుద్ధాన్ సహజాత్పరిపూర
య్య ॥౨౩॥ అష్టమస్త్వన్తిమోభాగస్తథారబ్ధచతుష్టయం। విలాపయన్విభజ్యాస్మిన్స్వలీనోభవతిస్వయం ॥౨౪॥అథ
నిష్ప్రీతి యోగ్యతదవాఙ్మనసగోచరం। భేదత్రయవినిర్ముక్తంమోక్షాతీతంవిశిష్యతే ॥౨౫॥ విజ్ఞేయనిర్గుణ బ్రహ్మా
తీతంయత్స్వార్థతఃపరం। విదేహజీవన్ముక్తీచయత్రభ్రాన్త్యాప్రకల్పితే ॥౨౬॥ చిచ్ఛక్తిపాతకాలేయద్విద్వాద్భిరివ
లభ్యతే। స్వరూపానుభవాతీతంకాలత్రయవినిర్గతం ॥౨౭॥ సత్తాసామాన్యమాత్రంయదమాత్రంశూన్యశూన్యకం।
అఖణ్డైకరసాతీతమైకాత్మ్యజ్ఞానతఃపరం॥౨౮॥ సాధ్యాతీతాత్తతోమాత్రాభిన్నబ్రహ్మాత్మకాఇమే।సాధ్యామోక్షాస్సా
ధకైస్తుధ్యానజ్ఞానాదిసాధనైః ॥౨౯॥ ఇత్యేవముక్తంవేదాన్తసర్వస్వారస్యగర్భితం। ఇదంప్రకరణన్నిత్యంపఠన్నేకా
న్తనిష్ఠయా ॥౩౦॥ ప్రాప్యంముక్తిద్వయంప్రాప్యమోక్షాతీతోవశిష్యతే । నాస్మాత్పరశ్చమన్త్రోస్తిప్రణవాత్పరత్ర
చిత్సుత ॥౩౧॥ భూరాదిభువనానాంయత్కారణంకేవలంవిభు। యత్పాదభూతాన్యేతానిపాదోస్యేతిశ్రుతేర్విదుః
చరాచరాత్మకైర్వ్యక్తాన్యణ్డజాదిచతుర్విధైః। భువనానిబుధో నిత్యం షడ్వికారీణిచిన్తయేత్ ॥౩౩॥శనైశ్శనైస్స్వ
యంకృత్వావిలయన్నామరూపయోః। శుద్ధాన్తఃకరణేఖణ్డమమలంప్రతిబింబితం -౩౪- తద్బ్రహ్మాస్మీతివిజ్ఞాయప్ర
థమంశాన్తమానసః। కాలేనతద్దృఢీకుర్యాత్పరోక్షజ్ఞానమేవతత్ -౩౫- మాతానాస్తిపితానాస్తికళత్రన్నాస్తివై
సుతః। బ్రహ్మాదిమూర్తిత్రయమప్యధికారయుతంనహి -౩౬- చరాచరాత్మకంసర్వంనాస్తిచావిద్యకఞ్జగత్।బ్రహ్మా
ణోన్యజ్జగన్నాస్తిపూర్ణంబ్రహ్మైకమద్వయం -౩౭- స్వప్రకాశంపరాకాశం సచ్చిదానన్దలక్షణం । సర్వగం నిష్క్రి
యంశాన్తంనిష్కళన్నిరుపాధికం -౩౮- ఏవంయదాపరంబ్రహ్మ జ్ఞానంజీవస్యసంభవేత్ । తదాచార్యం పరంగ
చ్ఛేచ్ఛాన్తస్సంస్కృతమానసః -౩౯- సద్గురోఃకరుణాసిన్ధోరవిద్యామోచకంమహత్ । వాక్యంతత్త్వమసీత్యేతద్గృహీ

త్వా ప్రసాదరం తతః -౪౦- శమాదిషట్కసంపన్నో వివిక్తస్థో విరక్తధీః । యం కఞ్చిదపి సంపశ్యన్ గ్రన్థఞ్చాసతివిస్తరం ॥
శ్రవణాదీని వాక్యస్య కుర్యాన్నిత్యం పదే పదే । ఆచార్యభక్తిసంయుక్తః పారంతరతిసంస్మృతేః - ౪౨ - ఇతరః పతిత
స్స్యాత్ తద్గురున్నత్వా విచారయేత్ । బ్రహ్మైవాస్మీత్యముం బోధం ద్వైతవృత్తిం విదుర్బుధాః -౪౩- ధ్యాతాదిభేదయు
క్తత్వాన్నాహంకారో వినశ్యతి । తస్మాదన్నమయం కోశం త్యక్త్వాహంకారగోచరం -౪౪- క్రమాత్ప్రాణాదికోశాంశ్చ
త్యక్త్వాహంపదలక్షితం । ఆత్మానం కేవలం శుద్ధం బ్రహ్మైవాస్మీతి శీలనాత్ -౪౫- బ్రహ్మాత్మభావం సంప్రాప్య స్థితో ము
క్తో న సంశయః । వక్ష్యమాణేన మార్గేణ ద్వివిధేన నిరంతరం -౪౬- అనన్య మానసస్సత్య బ్రహ్మాత్మత్వం విచిన్తయేత్ ।
అఖణ్డం నిర్వికారం యద్బ్రహ్మైవాహమితి స్వయం -౪౭- ఆన్తరః ప్రత్యగాఖ్యో యోఽస్త్యహం బ్రహ్మేతి వా ముహుః । దేహా
ద్యావిద్యకం సర్వం నేతి నేతీతి వాక్యతః -౪౮- ప్రవిలాప్య ధియా విద్వాన్నిశ్చలాత్మత్వమాప్నుయాత్ । విలాపనం వికా
రాణాం వినా న బ్రహ్మతా భవేత్ -౪౯- విచారోపగమో యత్ర సమాధిస్సవికల్పకే । నిదిధ్యాసన రూపస్య తస్యాదా
ర్ఢ్యాద్విముచ్యతే -౫౦- సమాధేరుత్థితస్స్యాచ్చేద్ద్రిధమేనం స పశ్యతు - క్షణమప్యన్యథావృత్తిస్స్యాచ్చేత్స పతితో భ
వేత్ -౫౧- జాగ్రన్నపి జనః కూప నికటేక్షణసుప్తితః - యథా నిపత్యమగ్నస్స్యాత్తథైవైతన్న సంశయః -౫౨- ర
జ్జుసర్పవదజ్ఞానజ్జీవోఽహమితి బాధతే । గతే సర్పభ్రమే రజ్జుజ్ఞానాత్స్యాన్నిర్భయో యథా -౫౩- తథా బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞా
నాజ్జీవత్వం గళతి స్వయం । ఆచార్యోపస్మృతేః పూర్వం నాస్తీత్యావరణశ్రుతిః ,౫౪- బ్రహ్మాత్మోపాసనాదేవ నభాతీ
త్యావృతిక్షయః । స్వయంప్రకాశతే బ్రహ్మ తతస్తన్నిష్కళంపరం -౫౫- చరాచరస్య జగతో బాహ్యస్యావిద్యకస్య చ ।
విచారః ప్రత్యహం బ్రహ్మ పరోక్షజ్ఞానసాధనం -౫౬- అన్నాదిపఞ్చకోశానాం బ్రహ్మధ్యస్తాసతామపి । విచారః ప్ర
త్యహం బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానసాధనం -౫౭- బ్రహ్మపిణ్డాణ్డయోర్నిత్య విచారే పిక్కృతే బుధైః । అనామరూప త్యాగాన్న స్థి
రోమిథ్యాత్వనిశ్చయః -౫౮- కరన్దత్వాజ్జితో జీవః కదాచిత్స్యాద్బలీరిపుః । హతశ్చేన్న పునర్బాధస్తస్మాన్నానం క
చాచన -౫౯- జగన్నిత్తద్విలాప్యాశు దృఢేనైవ సమాధినా । అన్తర్బహిశ్చ సంపూర్ణః కర్తృత్వాన్ముచ్యతే ధ్రువం ॥
సాంఖ్యేన వాథ యోగేన భక్త్యా వా కర్మణాథవా - గురుశుశ్రూషణేనాపి యేన కేనాపి వర్త్మనా -౬౧- చిత్తైకాగ్ర్యన్న
రోలబ్ధ్వా ముముక్షుర్విజితేన్ద్రియః । అఖణ్డోఽహమనన్తోఽహం సచ్చిన్మాత్రోఽనిరఞ్జనః -౬౨. పరిపూర్ణోఽహమేకోఽహం ని
త్యానందోఽహమద్వయః । నిర్మలోఽహం నిరాకారో నిష్క్రియోఽహం నిరామయః ।౬౩॥ ఇత్యభ్యాసబలేనైవ సద్యస్సద్బ్ర
హ్మవిత్తమః । ఆత్మమాత్రేణ సంతిష్ఠన్ముక్తో భవతి సంస్మృతేః ॥౬౪॥ అస్త్యస్మీత్యాదియత్సర్వైః ప్రాణిభిస్సముదీర్యతే । త
న్ముఖ్యార్థశ్చ యత్సత్యం తద్బ్రహ్మైతి నిశ్చయః ॥౬౫॥ యస్మాచ్చేతాని భూతాని జాయన్తే యత్ర సన్తి చ । యస్మిన్నేవ
లయం యాన్తి తద్బ్రహ్మైతి నిశ్చయః ॥౬౬॥ అన్నాదిపంఞ్చకోశేభ్యో యదతీతం వినిర్మలం । స్వప్రకాశం పరం ని
త్యం తద్బ్రహ్మైతి నిశ్చయః ॥౬౭॥ జీవేశ్వరాదిభేదానామధిష్ఠానమనాదియత్ । అద్వితీయమనిర్దేశ్యం తద్బ్రహ్మేతి
నిశ్చయః ॥౬౮॥ ఓంకారగదితం పూర్ణమఖణ్డానందలక్షణం । యదేవాత్మతయా ధ్యేయం తద్బ్రహ్మేతి నిశ్చయః ॥౬౯
యదభేదంగతస్సైవ ప్రణవస్య చిదాత్మతాం । శ్రుతయస్స్మృతయశ్చాహుస్తద్బ్రహ్మేతి నిశ్చయః ॥౭౦॥ ఆత్మానమర
ణిం కృత్వా ప్రణవం చోత్తరారణిం । జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి తత్త్వవిత్ ॥౭౧॥ తిలే తైలవదేతస్మిన్ ప్రణవే బ్రహ్మ
నిర్గుణం । నిగూఢం వర్తతే నిత్యం తదభ్యాసాత్తు లభ్యతే ॥౭౨॥ మాత్రాభిరవిభక్తే హి ప్రణవే ప్రతిబింబితం । అద్వితీయం పరం బ్ర
హ్మ నిర్విశేషం నిగద్యతే ॥౭౩॥ తస్మింస్తు నైకమాత్రాభిర్విభక్తే బ్రహ్మ తద్గతం । నైకరూపం భవేదేవ భేదేన స్వగతేన హి ॥౭౪
విజాతీయాస్సజాతీయా అపి భేదాః పురాగతాః । ప్రణశ్యంతి విముక్తేషు నత్వేతే స్వగతాస్స్మృత ॥౭౫॥ ప్రణవస్య విభేదే
నస్వభేదేస్స్వగతే సతి । ఆదేహపాతాన్ముక్తానామప్యుపాసకతా భవేత్ ॥౭౬॥ అష్టావింశతి మాత్రాస్తాశ్శతపూర్వా

శ్చిదాత్మికాః। తత్పదార్థాస్సువిజ్ఞేయాః ప్రణవాన్తర్గతాః పరాః ॥౭౭॥ తావన్తస్త్వంపదార్థాశ్చ జీవాశ్చ ప్రత్యన్తభాషితాః। అహంపదైస్తథాన్యత్ర విశ్వవిశ్వాదయోపి చ ॥౭౮॥ తథైవాస్మిపదైరైక్యం జీవాత్మపరమాత్మనాం ప్రదర్శ్యతే తతస్త్వేష భేదసిద్ధిర్వ్యపస్థితా ॥౭౯॥ బ్రహ్మణి మాత్రా మాత్రాశ్చ బ్రహ్మణి ప్రణవే స్థితాః। అభేద ఏవ మన్త్రోయ భోక్తః పాదమాత్రయోః ॥౮౦॥ మాత్రాత్మకాని బ్రహ్మణి యాన్యుక్తాని బహూన్యపి। నిర్గుణాన్యేవ తాని స్యుర్మాయాతీతతయాత్మజ ॥౮౧॥ అఖణ్డితస్యోంకారస్య బ్రహ్మవాచకతా భవేత్-ఖణ్డితస్య తు మాత్రాభిస్సాక్షాద్బ్రహ్మత్వమిష్యతే ॥౮౨॥ నైకతో వ్యాప్యనవస్థా స్యాద్బ్రహ్మణా నైవ సువ్రత వ్యవస్థితత్వాత్పూర్వోక్తసంఖ్యాభిశ్శ్రుతిమస్తకే ॥౮౩॥ సర్వమాత్రాపరాచీనమవాఙ్మనసగోచరం। సర్వావసానకం ప్రోక్తం బ్రహ్మ నిష్ప్రతియోగికం ॥౮౪॥ ఉక్తప్రకారకబ్రహ్మప్రణవోపాసకస్య చ। స్వానుభూతిరతి శ్లాఘ్యా ప్రసిద్ధా తాదృశీ ఖలు ॥౮౫॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ప్రణవోపాసనం పరం। కృత్వా సద్యో విముక్తస్త్వం వసిష్ఠ భవ సత్తమ * * * * * * ॥౮౬॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే నవమోధ్యాయః *

వసిష్ఠః చిన్మన్త్రోపాసనం బ్రూహి సప్రపఞ్చం గురో మమ। యత్ర సంజాయతే స్వామిన్ సంశయో జగతీపతే ॥౧॥ నిశ్శ్రేయసార్థకం తత్స్యాదథవాభ్యుదయార్థకం। సన్న్యాసివిషయం కిం వా తదన్యవిషయం త్వితి ॥౨॥ బ్రహ్మా॥ హంసస్సోహమితి ప్రాజ్ఞైర్వేదవిద్భిర్విముక్తయే। ఉపాస్యమానశ్చిన్మన్త్రః ప్రసిద్ధో హ్యఖిలైరపి ॥౩॥ ఆచావకారో లుప్తో భూత్ప్రథమే తు హమక్షరే। అహంపదేన చ ప్రాజ్ఞాదధికస్తుర్య ఉచ్యతే ॥౪॥ సకారేణ పరం బ్రహ్మ చిద్రూపం తత్పదార్థకం। అఖణ్డం నిర్విశేషం తన్నిరాకారం నిగద్యతే ॥౫॥ అస్మీత్యధ్యాహృతిః కార్యా వాక్యాన్తరగతత్వతః। అన్యథానర్థకో మన్త్రః పదవాక్యాసమన్వయాత్ -౬- వ్యతిహారః పరాత్మైక్యం కుర్యాన్నిష్ప్రతిబన్ధకం। ఉక్తార్థప్రాప్తిలోమ్యేన నావృత్త్యర్థకతాం వ్రజేత్ -౭- భవేద్వ్యాసులోమ్యేన పునరుక్తిస్తదాహితత్। ఆవృత్త్యర్థకతాం వాక్యం వ్రజేచ్ఛాన్దోగ్యవాక్యవత్ -౮- దృష్ట్వాత్మానం హృది జ్యోతిః పశ్చాత్తత్పదలక్షితం। బ్రహ్మశ్రుత్యా భమత్వాథ సముపాసీత సన్తతం -౯- బ్రహ్మైవాస్మీత్యభేదేన భావయేద్వై బుధో నిశం। చిన్మన్త్రోపాసకః ప్రోక్తః స జీవన్ముక్తతామియాత్ - ౧౦- అజపాఖ్యపతాం నిత్యం జప్యామేవాఖిలైర్ద్విజైః। సద్య ఏవ భవేన్ముక్తిస్సాక్షాత్కైవల్యరూపిణీ ॥౧౧॥ జపశ్చోపాంశురేవ స్యాద్బ్రహ్మధ్యానసమన్వితః। సద్యోముక్తిప్రదో న స్యాత్ పాపక్షయకరో భవేత్ ॥౧౨॥ వసిష్ఠః॥ స్వామిన్నఖణ్డచిద్రూపే ధ్యాతే బ్రహ్మణి నిశ్చలే। మనసః కేవలం నాశస్తస్మిన్ భవితుమర్హతి ॥౧౩॥ కథం ప్రాణేన్ద్రియాణాం చ వికారాణాం లయో భవేత్ మనోనాశేన్యనాశశ్చేదేకముక్త్యా జనోఖిలః ॥౧౪ ముక్త ఏవేతి చ బ్రూయాదసంగతమిదం ఖలు। తస్మాత్ప్రాణాదినాశాయ బ్రూహి మే సాధనాంతరం ॥౧౫॥ బ్రహ్మా॥ యథా దీపేన నశ్యంత్యాం వర్తికాయాశ్చ తద్గతం। వినశ్యతి స్వయం తైలం నిశ్శేషం వత్స సువ్రత ॥౧౬॥ తథా మనసి చిద్రూపబ్రహ్మధ్యానేన నశ్యతి। ప్రాణాదీని చ నశ్యేయుస్స్వయమేవ న సంశయః ॥౧౭ ॥ తస్మాత్ప్రాణాదినాశాయ బ్రహ్మాత్మోపాసనం వినా। న సాధనాంతరం కిఞ్చిద్విద్యతే తాపసోత్తమ ॥౧౮॥ ఉపాసనఞ్చ ద్వివిధం శ్రుతిస్మృత్యాదిచోదితం। ఇదం త్వేనాప్యహన్త్వేన గృహ్యతే బ్రహ్మ యత్ర వై ॥౧౯॥ ఇదమిత్యన్యబుద్ధ్యా చేముపాసీత చిదాత్మకం। బ్రహ్మ సర్వగతం న స్యాత్పశుశ్చ స్యాదుపాసకః ॥౨౦॥ అఖణ్డానందరూపోస్మి స్వప్రకాశోస్మి నిర్గుణః ఇత్యనన్యధియా బ్రహ్మ యద్యుపాసీత మానవః ॥౨౧॥ బ్రహ్మ సర్వగతం తత్స్యాత్తద్వైవోపాసకశ్చ సః। అతస్త్వేన పరబ్రహ్మోపాసనఞ్చాహ సూత్రకృత్ ॥౨౨॥ సద్యః కైవల్యమోక్షో హి బ్రహ్మాత్మోపాసనాద్భవేత్। ఇతి సర్వత్ర గదితమతస్త్వం తత్పరో భవ ॥౨౩॥ సకృత్ప్రత్యయమాత్రేణ బ్రహ్మైవాహమితి స్వయం। కైవల్యసిద్ధిరిత్యాహుః కేచిత్తం నోపపద్యతే ॥౨౪॥ అసకృత్ప్రత్యయావృత్తిం బ్రహ్మాత్మోపాసనాత్మికాం। సూత్రకారో హి సర్వేషామాహ ముజ్జనకాంక్ష

జః ।౨౫। బృహత్వాత్త్రిర్యదాజాతా శుద్ధచిత్తస్య దేహినః।వ్యక్త్వావిద్యమానబ్రహ్మైక్యోపాసనాత్సతతంకృతాత్ ౨౬
తదాస్వసిద్ధాణుత్వస్యభయస్యావిద్యకస్యచ। నివృత్తిస్స్యాన్నతు బ్రహ్మాజ్ఞానమాత్రేణ కస్యచిత్ ।౨౭। చిన్మం
త్రోపాసనంపుంసాంసర్వానర్థనివర్తకం।అవశ్యకార్యమిత్యాహుర్మహాంతోయోగవిత్తమాః ।౨౮। చిన్మంత్రోపాస
నాంనాన్యద్వరిష్ఠఞ్చాప్యుపాసనం । అతస్త్వంశ్రద్ధయాయుక్తః కురుష్వైతదుపాసనం॥౨౯।పురానారాయణశ్శ్రీ
మాన్మత్పితాకమలేక్షణః। కైలాసశిఖరంగత్వాదక్షిణామూర్తిమీశ్వరం ।౩౦। ప్రదక్షిణత్రయం కృత్వా ప్రణమ్యచ
పునఃపునః। ఆథర్వశిరసాస్తుత్వాచోర్ధ్వబాహురపృచ్ఛత ॥౩౧। మహావిష్ణుః॥భగవన్దక్షిణామూర్తేసర్వజ్ఞకరుణాని
ధే। బ్రహ్మాత్మైక్యానుభూతిర్మేకయోపాసనయాభవేత్ ।౩౨। ఇతిపృష్టోమహాదేవస్సద్గురుశ్శిష్యవత్సలః। విష్ణుంకమ
లపత్రాక్షమిదంవచనమబ్రవీత్। ౩౩। శ్రీదక్షిణామూర్తిః॥ చిన్మంత్రోపాసనేనైవహంసస్సోహమితీదృశా। నిరంతర
కృతేనస్యాద్బ్రహ్మైక్యానుభవోహరే ।౩౪। అహంబ్రహ్మాస్మివాక్యం తద్యజుర్వేదగతంమహత్। ఉపాస్యమానం యద్ద
ద్యాత్ఫలంపుంసాఞ్చతుర్భుజ ॥౩౫। చిన్మంత్రోపిమహానేషసర్వవేదాంతభిశ్శ్రితః।తత్ఫలంవిదుషాంధ్యానాన్నాత్రకార్యా
విచారణా ॥౩౬। బ్రహ్మా। ఇతిశ్రుత్వామహాదేవాత్సర్వదేశికనాయకాత్। మత్పితోపాసనాం కుర్వంశ్చిన్మంత్రస్యా
భవత్కృతీ ।౩౭। తత్త్వావాహఞ్చతం మంత్రంసంసారార్ణవతారకం। దృఢమాశ్రిత్యధన్యోస్మి బ్రహ్మాత్మైక్య ముపాగ
తః ।౩౮। తస్మాత్త్వఞ్చమహామన్త్రంసద్యఃకైవల్యముక్తిదం।ఉపాస్వశ్రద్ధయోపేతోజపైర్ధ్యానైశ్చసంతతం।౩౯।అహం
బ్రహ్మాస్మినిత్యోస్మినిష్కలోస్మినిరఞ్జనః॥నిరాధారోస్మిసత్యోస్మినిర్గుణోస్మినిరంశకః ।౪౦। అఖణ్డానందరూపోస్మిజ్యోతి
షాంజ్యోతిరస్మ్యహం-అమలోస్మినిరాకారస్తుర్యరూపోస్మి కేవలః।౪౧।ఆదిమధ్యాంతహీనోస్మి ప్రజ్ఞానఘనలక్షణః।పాప్మా
దిదోషహీనోస్మిచైతన్యైకరసోస్మ్యహం ।౪౨। జన్మనాశాదిహీనోస్మివిభురాకాశవత్సదా। నిర్వికారస్వరూపోస్మిమా
యావిద్యాదివర్జితః ।౪౩। ఇత్యేవమాదిభిశ్శబ్దైరేకాన్తేభావయన్సుధీః। బ్రహ్మభూయకృతార్థస్స్యాం నాత్రసందే
హకారణం ।౪౪। హంసైఃపరమహంసైశ్చసదోపాస్యంమహామనుం। సద్గురోఃకృపయాలబ్ధ్వా యఉపాస్తేనిరంత
రం ॥౪౫। సగృహస్థోపిపుణ్యాత్మాభవేత్సన్యాసినాంవరః।తస్మైనమాంసిసర్వేపికుర్యుర్దేవాఅహర్నిశం ॥౪౬॥ కో
టిసూర్యప్రకాశోస్మికోటిచన్ద్రసుశీతళః । ఇతిభావయతాంపుంసాఞ్చిన్మన్త్రోయం ప్రసీదతి ॥౪౭। స్వయం ప్రకాశ
మానస్యసర్వగస్యపరాత్మనః । ఆవిర్భావోభవేన్నైవచిన్మన్త్రోపాసనాద్వినా ।౪౮॥ క్రీడన్తంహంస సమాత్మా
నంసతతంహృత్సరోరుహే । ఆరుహ్యహఞ్జయామ్యేకోహంసవాహనతాచ్ఛలాత్ ॥౪౯। అహంపదార్థో ధ్యాతా
స్యాద్ధ్యేయంబ్రహ్మపదార్థకం । తయోరైక్యమభిధ్యానాత్కార్యంసద్యోముముక్షుణా ॥౫౦॥ ధ్యాతుర్యదా భూ
త్తాదాత్మ్యంధ్యేయానన్యత్వలక్షణం । తదాసమరసోభూత్వావీతశోకోభవేన్మునిః ॥౫౧॥ పరమంపదమారుహ్యాయ
యాసర్వఞ్చవిస్మరేత్ । తయోపాసనయానష్టవికారశ్శోభతేపుమాన్ ॥౫౨॥ అంగుష్ఠాదిప్రమాణస్య కూటస్థ
స్యాత్మనస్సతః । విభుత్వంయేనసంసిధ్యేత్తద్దేవోపాసనంమహత్ ॥౫౩॥ ధ్యేయాద ప్రచ్యుతాత్మానమ పిధ్యా
నబలాద్భృశం । ప్రచ్యావయేద్భ్రజశక్తిర తస్థైర్యం వ్రజేత్సుధీః ॥ ౫౪ ॥ అవిద్యాకల్పితాశేష వికార విల
యోభవేత్ । అతస్తైతః పరం ధ్యానం వ్యర్థ మిత్యేవ మాస్తుధీః ॥ ౫౫ ॥ అరూప నాశపర్యన్త ధ్యానా
భ్యాసవివర్జితః । దృష్టదుఃఖంమహద్గచ్ఛేదితివేదాన్తనిర్ణయాత్ ॥౫౬॥ కార్యఏవపరాత్మైక్యధ్యానారంభో ముము
క్షుణా । తత్సమాప్తిస్తునోకార్యాదేహపాతేస్వయంభవేత్ ॥ ౫౭॥ విద్యామయానిస్థానాని ముఖ్యాన్యుక్తానిషో
డశ । ఆరూఢఃపూర్వపూర్వత్రహ్యుత్తరోత్తరమభ్యసేత్।౫౮। సర్వస్థానపరాచీనమవాఙ్మనసగోచరం । బ్రహ్మ

రూఢస్తు నాభ్యాసీనా రూఢో వా నిగద్యతే ॥౫౯। వాచ్యవాచకనిర్ముక్తస్సహి నిష్ప్రతియోగికః । గన్తృగన్తవ్య తా
హీనస్సర్వద్వంద్వవివర్జితః॥౬౦॥ తస్మాత్స్వతో విభిన్నస్తద్బ్రహ్మసప్రతియోగికం । ఉపాసనా త్వమారూఢః పు
మానారూఢ ఉచ్యతే ॥౬౧। అస్మాద్దేహాత్సముత్థాయ త్రివిధాదపి యస్సుధీః । సంపద్యతే పరజ్జ్యోతిరారూఢో గౌణప
వసః ॥౬౨॥ అథస్స్వయం విభిన్నాని పరజ్జ్యోతీంషి యాతి యః । ఉపర్యుపరి చోత్కృష్టాన్యారూఢో ముఖ్య ఏవ సః ॥౬౩॥
జీవన్ముక్తో హి సామాన్యనిష్ఠా వాక్ జ్యోతిషైకతాం । గత్వా సరూపనష్టాత్మా గౌణారూఢో నిగద్యతే ॥౬౪॥ అన్యో వి
శేషనిష్ఠా వాక్ జ్యోతిర్భిశ్చైకతాంగతః । విదేహారూపనష్టాత్మా ముఖ్యారూఢో నిగద్యతే ॥౬౫॥ తస్మాచ్ఛిన్మన్త్రి
మాశ్రిత్య బ్రహ్మభావముపాగతః । జీవన్ముక్తోపి సతతముపర్యభ్యాసమాచరేత్ ।౬౬। ఉపర్యభ్యాసహీనానాం జన్మా
భావేపి పుత్రక - దృష్టదుఃఖసమేతత్వాదభ్యాసోత్ర విధీయతే* * * * * *(౬౭)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే దశమోధ్యాయః*—

బ్రహ్మ*అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి మాతృకామన్త్రనాయికాం । యదుపాసనమాత్రేణ కృతార్థః పురుషో భవేత్ ॥౧।
అకారాదిక్షకారాన్తస్స్వైకపఞ్చాశదక్షరా । యా సర్వవిబుధారాధ్యా సద్యో ముక్తిప్రదా మతా ॥౨॥ యన్మూలకమి
దం సర్వం పరబ్రహ్మావబోధకం । శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిశబ్దబ్రహ్మ హ్యనవ్యయం ।౩॥ యయా వినా న వాగ్దేవీ కస్యాపి
ప్రసరేత్క్వచిత్ । వాఙ్మూలభూతాం తామేకాం త్వముపాస్స్వ పరాం సతీం ।౪॥ అనేకకోటిబ్రహ్మాణ్డజననీశక్తిర
ద్భుతా । యయా మమాభవద్దేవ్యా తాం సదా భజ మాతృకాం ॥౫॥ ఆకాశాది వికారాణాం యుతఏవోద్భవాదయః ।
తాం మాతృకాం వినా నాన్యభజనాద్భవమోచనం ।౬॥ ఇన్ద్రియాణాం నిరోధో హి మాతృకోపాసనాద్భవేత్ । అతో
మదుపదిష్టేన మార్గేణైనాం భజాదరాత్ ॥౭। ఈశ్వరో జగతామేనాం మాతృకాం సతతం భజన్ । ఈశ్వరత్వం య
యాకోవా తాన్నోపాసీత బుద్ధిమాన్ ॥౮। ఉమాలక్ష్మీశ్చ వాణీ చ సర్వదాయాముపాసతే । పరబ్రహ్మమయీం ము
ఖ్యాం తాముపాసీత తత్త్వవిత్ ।౯। ఊర్జితానీహ సర్వాణి యయా సత్వాని సువ్రత । తామేకామ్మాతృకామంబాం భజేదే
కాన్తమానసః ।౧౦। ఋభ్వాదయో మహాత్మానస్సర్వజ్ఞాః పరమర్షయః । యదుపాసన మాహాత్మ్యాద్విముక్తాస్తాం
భజానిశం ।౧౧। ౠకారోపి యదంశస్సన్యద్రూపే భాతి సన్తతం । సచ్చిదానన్దరూపాన్తామనన్యామ్మతిమాన్ భ
జేత్ ।౧౨। ఌకారరూపాం గూఢార్థాం సర్వవేదాన్తరూపిణీం । శంకరీం శాశ్వతీం దేవీం యో భజేత్సోత్ర ముచ్యతే॥
ౡకారరూపాం లీనాన్యాం నిర్విశేషస్వరూపిణీం । లోకాలోకాదిజననీం భజ పుత్రక సర్వదా ।౧౪। ఏణాంకచూడ
సంవేద్యా పరజ్జ్యోతిర్మయీ శివా। యా మహాకాశవత్పూర్ణా తాం భజ త్వమభేదతః ॥౧౫। ఐశ్వర్యాణి సమస్తాని య
దధిష్ఠితతావశాత్ । ఈశ్వరస్యాభవన్నిత్యం తాం భజన్నీశ్వరాధికః ।౧౬। ఓజస్వినో మహాత్మానో యదుపాసన
యాభవన్ । తాం భజ స్థితపః పుత్ర జ్ఞైః పూర్వజన్మార్జితైర్బుధాః॥౧౭। ఔన్ముఖ్యం యాతి యాస్వీయోపాసకాన్ప్రతిసా
దరం । తామఖణ్డచిదానన్దస్వరూపాం భజ పుత్రక ।౧౮॥ అంబికాఖ్యా మహాదేవీ త్ర్యంబకాది సుసేవితా । చైత
న్యరూపిణీ భాతి స్వతన్త్రా స్తాం భజేత్సుధీః ।౧౯॥ అస్థిరోమసిరామాంసమజ్జారక్తాదివర్జితాం । స్థూలాదిదేహహీ
నాఞ్చ తాం భజేదాత్మనా బుధః ।౨౦। కల్యాణీం కామమోహాదివిధ్వంసనపటీయసీం । కామ్యకర్మవినిర్ముక్తస్స
తతం భావయేత్సుధీః ॥ ౨౧ ॥ ఖాదిపఞ్చమహాభూతసృష్టిస్థిత్యన్తకారిణీం । అశరీరాం పరాం శక్తిం మా
తృకాఖ్యాం భజేన్నర; ।౨౨। గన్ధర్వపురవత్సర్వమసద్యన్నిష్ఠపూరుషే । గంగాధరాదిసంసేవ్యాం తాం భజేదేకనిష్ఠ
యా ।౨౩॥ ఘణ్టానినదవచ్ఛ్రావ్యో దివ్యో నాదో యదుద్భవః । శ్రూయతే నాహతే యోగాత్తాం భజేన్మాతృకామ్బి
కాం ।౨౪। జాజేతి సామగా వర్ణా యద్రూపా వేదసంస్థితాః। తాం భజన్నైవ సంసారశోకమోహాదికం వ్రజేత్ ।౨౫।
చరణత్రితయేనైవ యదీయేనాఖిలం జగత్ । యదీయైకపదం భాతి సద్వత్తాం భజ నిర్మలాం ।౨౬॥ ఛత్రిన్యాయాద్య

దంశస్యాప్యుచ్యన్తే ప్రత్యగాత్మనః । శోకమోహాదయోధర్మాస్తాంభజన్మున్త్రముచ్యతే ॥౨౭॥ జన్తూనాంజీవనంయస్యా
స్సన్నిధానేనసిధ్యతి । జీవజన్మాదిహేతుస్తామ్ముముక్షుస్సర్వదాభజేత్ ॥౨౮॥ఝటితిప్రబలైర్గచ్ఛేన్ముక్తింనాయదుపాస
నైః। తదుపాస్తింవినాకింవాధీమాన్కుర్యాద్విముక్తయే ॥౨౯॥ జ్ఞానదాంజ్ఞానరూపాన్తాంజ్ఞానినామాత్మరూపిణీం
జ్ఞాత్వాభజేదనన్యాత్మాచైతోఽనముచ్యేతబన్ధనాత్ ॥౩౦॥ టీకాభిస్ఫుటయన్త్యేకాంగద్యపద్యాదిరూపిణీం । యాంబు
ధాఃప్రబలాఏనామ్మాతృకాంప్రణ్యావాక్భజేత్ ॥౩౧॥ ఠకారవచ్చిదాదిత్యస్వరూపాయావిరాజతే । హృద్గుహాయా
మనుష్యాణాంతాంభజేచ్ఛుద్ధమానసః ॥౩౨॥ డంభాహంకారరహితైస్సర్వదాశాన్తమానసైః । ఉపాస్యమానా
యాసాఢౌదావిర్భవతితాంభజ ॥౩౩॥ ఢుణ్ఢివిఘ్నేశ్వరారాధ్యాంస్వానన్దామృతతున్దిలాం । అఖణ్డే కరసాకారాం
భజత్వంమాతృకాంశుభాం ॥౩౪॥ ణాన్తనారాయశబ్దార్థసోదరిత్వోపలక్షితాం । భావయేన్మాతృకాన్దేవీం తాను
నన్యాంపరాత్మవిత్ ॥౩౫॥ తరుణాదిత్యసంకాశాన్తారకప్రణవాత్మికాం । తత్త్వమస్యాదిసంవేద్యాంభజన్తే తాపసో
త్తమాః ॥౩౬॥ థూత్కారంకుర్వతఃక్రోధాత్సదాసాధుజనేష్వపి ।మూర్ఖస్యయానలభ్యేతతాంభజేత్క్రోధవర్జితః॥౩౭
దదాతిస్వాత్మనోరూపంసచ్చిదానన్దమద్వయం । అక్రుద్ధానామ్మహాదేవీంమాతృకాం తాంభజాదరాత్ ॥౩౮॥ధనధా
న్యపశుక్షేత్రవస్త్రభూషాసమృద్ధిషు । వైతృష్ణ్యంసుతరాంగచ్ఛేత్యద్భక్తస్తాంభజానిశం ॥౩౯॥ నామరూపాణిస
ర్వాణిమాయావిద్యాకృతానివై । యన్నామరూపాధారాణితాం భజేన్మాతృకాన్నరః ॥౪౦॥ పర్వతాఃపాంసు
తాంయాన్తిసముద్రాఃపల్వలాత్మతాం । యదుపాస్తిమహిమ్నానాంనభజేన్సనరాధమః ॥౪౧॥ ఫణీన్ద్రకుంభకేనైవ
మూలాధారగతంయమీ । ఉత్థాప్యపశ్యేద్యాంజ్యోతిస్స్వరూపాంమాతృకాంభజేత్ ॥౪౨॥బహిర్ముఖైర్నలభ్యేతసుల
భాన్తర్ముఖస్యయా । తాంయోగినఃప్రపశ్యన్తినియతోపాసనాబలాత్ ॥౪౩॥ భవపాశనిబద్ధానాంపాశచ్ఛేదఃకదా
చన । యదుపాస్తింవినానస్యాత్తాంభజేన్మాతృకాంపరాం ॥౪౪॥ మహాదేవ్యామహాత్మానోమహాభోగపరాఙ్ము
ఖాః । మనోనాశాయమననధ్యానోపాస్తింప్రకుర్వతే ॥౪౫॥ యదాసంవిన్మయీంశాన్తామ్మాతృకామపరోక్షతః
సంపశ్యేద్విబుధోభ్యాసాత్తదాముక్తోనసంశయః ॥౪౬॥ రవికోటిప్రభానిత్యకైవల్యామృతరూపిణీ । రామాదిసర్వ
సంసేవ్యామాతృకాభాత్యుపాసకే ॥౪౭॥ లంఘయన్తిభవాంభోధింమాతృకోపాసకాజనాః । లాఘవేనైవ
భావేనతతస్తాంమాతృకాంభజేత్ ॥౪౮॥ వమనాన్నమివాభాతి యన్నిష్ఠస్యమహాత్మనః । వామశాక్తజనాస్సర్వే
తాంభజేన్మాతృకాంసుధీః ॥౪౯॥ శమాదిగుణసంపన్నాశ్శాశ్వతానన్దకాంక్షిణః । శాన్తకామానరశ్రేష్ఠామాతృ
కాన్తాముపాసతే ॥౫౦॥ షడాధారస్థితైర్దేవైర్గణేశాద్యైస్సుసేవితాం । షడ్వైరిధ్వంసినీమేకాంభజేత్తాంమాతృ
కాంశివాం ॥౫౧॥ సత్యజ్ఞానసుఖానన్తనిర్గుణబ్రహ్మసంజ్ఞికాం । మాతృకాంభజతేయశ్చబ్రహ్మయోగీశ్వరస్స
హి ॥౫౨॥ హిత్వావర్ణాశ్రమాచారాన్యేభజన్త్యత్రమాతృకాం । తేషాన్నమాతృకాదేవీప్రసీదతికదాచన ॥౫౩॥
ళోళచిత్తసుదూరాయైమాతృకాయైముముక్షవః । అర్పయన్తిమహాత్మానస్స్వచిత్తాదీనియోగినః ॥౫౪॥ క్షీణదో
షాఃప్రపశ్యన్తిమాతృకాంపరదేవతాం । అక్షీణసాధనానాంసాసులభాఖలుమాతృకా ॥౫౫॥ కకాకికీకుకూకేకై
కోకౌకంకఇతీరితైః । విశేషవర్ణైర్యాభాతితాంభజత్వంతపోధన ॥౫౬॥ *వసిష్ఠః*శ్రీవిద్యాబ్రహ్మవిద్యేతిస్వాత్మవి
ద్యేతిచప్రభో । విద్యాసంప్రోచ్యతేయాసాసగుణానిర్గుణాథవా ॥౫౭॥ సగుణైవేతిమేభాతియదవిద్యానివర్తికా ।ప్ర
చురంసగుణంప్రోక్తంయథాల్పప్రతియోగికం ॥౫౮॥ నివర్త్యస్యయథానాశోలోకేదృష్టస్తథాగురో । నివర్తకస్య
నాశశ్చదృష్టోగ్నీన్ధనయోరివ ॥౫౯॥ అవిద్యాయానివృత్తౌహివిద్యాపివినివర్తతే । ఏవంసతికథంవిద్యానిర్గుణాస్యాద్గు
రూత్తమ -౬౦- నిత్యంహినిర్గుణంబ్రహ్మనివర్త్యంవానివర్తకం - నాదిమధ్యాన్తశూన్యత్వాదశక్తిత్వాచ్చసర్వథా॥

అవినాశితయా తస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః - నిర్గుణత్వం స్వతస్సిద్ధం భవేన్నాన్యస్య కస్యచిత్ ॥౬౨॥ బ్రహ్మ॥ నిర్గుణైవ పరా విద్యా ప్రకృతా తాపసోత్తమ। నివర్తయిత్ర్యవిద్యాయా అపి స్యాత్సగుణా న సా ।౬౩। నిర్గుణః ప్రచురానన్దో దుఃఖాల్పప్రతియోగికః। యథా ప్రపఞ్చితః పూర్వం తథైవాత్రావధార్యతే ।౬౪। అగ్నేరివేన్ధనాపాయే విద్యాయాశ్చలయో భవేత్। అవిద్యాపాయసమయే నత్వస్య గుణతాక్షతిః ॥౬౫॥ అవిద్యా సగుణా యస్మాత్తస్మాత్సా న నివర్తికా। విద్యా స్యాన్నిర్గుణైవేయం సచ్చిదానందలక్షణా ॥౬౬। బృహద్బ్రహ్మైవ సంపూర్ణం విద్యాశబ్దేన గీయతే। తస్మాదనిత్యతాబుద్ధిస్తవమాస్తు కదాచన -౬౭- విద్యోపాసనయా సాక్షాద్విద్యాం సంప్రాప్య యః పుమాన్- సద్యో ముక్తో విదేహో భూత్తద్ధృష్ట్యా స్యాద్ధ్యనిత్యతా-౬౮- సగుణం నిర్గుణం తాభ్యామతీతఞ్చేతి యత్త్రయం-బ్రహ్మప్రసిద్ధం వేదాంతే తత్ర త్వం భజ మధ్యమం-౬౯-ఆద్యం హేయమనిత్యత్వాదన్త్యం త్వవిషయత్వతః-అనుపాస్యమవిజ్ఞేయన్తస్మాత్త్వం భజ మధ్యమం-౭౦ త్రైవిధ్యం నేతి మన్యన్తే కేచిదద్వైతవాదినః - తే హి వేదాన్తసిద్ధాన్తరహస్యార్థాన్న వైవిదుః -౭౧- త్రైవిధ్యం శ్రుతయో బహ్వ్యో విస్పష్టాస్సంప్రదర్శితాః - ద్వంద్వాచ్చ తదతీతోక్తేరిత్యేవం యుక్తిరస్తి చ -౭౨- అదృశ్యత్వాదిగుణకం చిదానన్దాదిధర్మకం - అశరీరం పరం బ్రహ్మ మధ్యమం నిర్గుణం మతం-౭౩- తదేవ యో విజానాతి నిర్వికల్పసమాధినా సవిద్యాన్విద్యయా యుక్తో విదేహ ఇతి కథ్యతే-౭౪-తదతీతమరూపన్తద్వాఙ్మనసగోచరం-జ్ఞాతం బ్రహ్మేతి యో బ్రూయాద్దేహస్స జ్ఞానవఞ్చకః ॥౭౫॥ దేహోఽసతి హి వేద్యత్వం శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభిః - ప్రతిషిద్ధమరూపస్య బహుధా తాపసోత్తమ ॥౭౬। ప్రాణేన్ద్రియమనోనాశసిద్ధ్యై పుంసాఽప్యపేక్ష్యతే। శ్రీవిద్యోపాసనం ముఖ్యం బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం॥౭౭।ఈదృశోపాసనం హిత్వా నీరూపబ్రహ్మవేదినాం। ప్రాణాదినాశహీనానాం క్వ ముక్తిః క్వేహ వా సుఖం ।౭౮॥ ప్రాణాదిమిథ్యావాదేన కిం ఫలం లభతే నరః. సంసారశోకమోహాదినివృత్తిర్న హి దృశ్యతే॥౭౯॥ అనర్థలేశలేశోఽపి నివర్తేతాత్ర తస్య చేత్- అరూపబ్రహ్మవిద్ద్వేషతదాతద్వక్తు మర్హతి -౮౦- అనర్థాః కిల వర్ధన్తే నీరూపబ్రహ్మవేదనాత్। తస్మాత్తద్వచనం ముఞ్చ దూరాద్దూరతరం సుత-౮౧-చిద్రూపం సర్వవేదాన్తప్రసిద్ధం యత్తు నిర్గుణం-తద్ధ్యానాత్తు నివర్తన్తే సర్వానర్థా నసంశయః -౮౨- అఖణ్డోఽహమసంగోఽహమనన్తోఽహమచఞ్చలః- స్వప్రకాశోఽహమద్వైతస్సచ్చిత్సుఖరసోఽస్మ్యహం ౮౩ ఇతి యా భావనా పుత్ర నిర్గుణబ్రహ్మగోచరా-తద్బ్రహ్మధ్యానమిత్యాహుస్సమాధిరిహేతి చ -౮౪- అనేన ధ్యానయోగేన జాతా బ్రహ్మమయీ శుభా- శ్రీవిద్యా ప్రకృతా సాక్షాదఖణ్డాకారరూపిణీ- ౮౫- అనయా తీర్ణసంసారసాగరాః పరమర్షయః- స్వాధికారావసానే తద్రూపం బ్రహ్మ యాన్తి వై -౮౬- ఉపాస్యమానా శ్రీవిద్యా త్రిపదా జ్యోతిరాత్మికా । ఉపాసకస్య త్రైవిధ్యాదుపాస్యా చ తథా భవేత్ -౮౭॥ కార్యత్రిగుణసంయుక్త ఉపాసక ఇహ త్రిధా ! విశ్వశ్చ తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి సంప్రోచ్యతే యథా ॥౮౮॥ బీజత్రిగుణసంయుక్తా తథోపాస్యా చ సా త్రిధా । తామసీ రాజసీ విద్యా సాత్వికేతి చ గీయతే -౮౯- ఇయం హి త్రిపదా విద్యా సర్వదాస్త్యవినాశినీ - ఉచ్యతే శ్రుతిసూత్రాభ్యాం జ్యోతిష్ట్వామృతతే యతః -౯౦- బ్రహ్మప్రణవభాగేన సేయం స్వగతభేదతః- బహుధా శ్రుతిప్రోక్తా తద్భేదం త్వం వినిశ్చిను -౯౧- విద్యాయాస్స్వగతం భేదమవిజ్ఞాయ నరో యది। మన్యేతాత్మకృతార్థత్వం స్వప్నరాజ్యేపి తత్తదా ॥౯౨॥ యద్యపి స్వగతో భేదస్త్యాజ్య ఏవ న సంశయః। తథాప్యారబ్ధవజ్జీవన్ముక్తిమాత్రాన్న హీయతే ॥౯౩॥ విదేహముక్త్యవస్థాయామపి తద్భేదసంభవాత్। మోక్షాతీతదశాయాం హి హీయతే తద్భిదాత్రయం ।౯౪॥ ముక్తాః స్వగతభేదజ్ఞాస్స్వమారుహ్యోత్తరోత్తరం। సోపానపఙ్క్తిం భూమిష్ఠా ఇవోచ్చస్థో విరాజతే ॥౯౫॥ జీవన్ముక్తా విజాతీయా నిశ్శేషాత్యజ్యతే భిదా। సజాతీయా విదేహాయామతీతాయాన్తు సా నిజా ॥౯౬॥ స్వదృష్ట్యా పరదృష్ట్యా చ జీవన్ముక్తశ్శరీరవాన్। విదేహః పరదృష్ట్యైవ ద్వాభ్యాన్తు న తతః పరః॥౯౭॥ తస్మాదజీవన్ముక్తస్సన్నశరీరత్వమాత్మనః। మన్యతే యస్స మూఢాత్మా సంబద్ధ ఇతి నిశ్చిను ॥౯౮॥

* ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదే ఏకాదశోధ్యాయః *

వసిష్ఠః ॥ శ్రీగురోస్స్వాత్మవిద్యావాక్జీవన్ముక్తిపదంగతః। కీదృశానుభవోపేతస్తద్బ్రూహికరుణానిధే ॥౧॥ బ్రహ్మ
జీవన్ముక్తఃపురాకశ్చిత్స్వానుభూతిరసోస్మ్యఖః॥బ్రాహ్మణస్స్వయమాహైవంతద్వదామితవచ్ఛృణు॥౨॥బ్రాహ్మణః॥ఓమిత్యు
పాసనవశాదహమస్మినిత్యస్సచ్చిత్సుఖైకరసపూర్ణనిజస్వరూపః।యజ్ఞాగ్న్యుపాసనవశాదఖిలైశ్చపూజ్యస్సద్బ్రాహ్మ
ణోభవతియద్వదిహోజ్జ్వలాత్మా ॥౩॥అవిద్యకాఖిలజగద్ఘనసఞ్చయోయముత్సారితోభవతిసత్యసుఖాత్మవాతైః॥ బు
ద్ధ్యైయథాన్నపరివేష్టకమక్షికౌఘోదూరీకృతోనిజకరేణజవేనలోకే ॥౪। సంవర్ధతేద్యపరిపూర్ణసుఖస్వరూపస్స
ర్వాన్తరోపిబహిరత్రచసక్పరాత్మా।సంకోచితంమలినవస్త్రనిగూఢమేకంఛత్రంసితంబహిరివప్రతిధార్యమాణం॥౫॥
ఆత్మాస్వయంభవతికేవలఏకఏవస్వస్మిన్విలాప్యమనసానృతనామరూపే।రాజాభటేనజనసంఘమపాస్యదూరేస్వస్థో
యథాత్రవిహరేత్స్వతఏకఏవ ॥౬॥ కాహానిరస్యమమనిత్యసుఖాత్మకస్యపూర్ణస్యకల్పితజగత్ప్రతిభానతోద్య।జ్యోతిష్మ
తస్సకలపావనకర్తురస్యసూర్యస్యకోఘటసురాప్రతిబింబదోషః ॥౭॥ దేహాదయస్త్వమితిమేప్రతిబోధితస్యాస్య
నైర్భవేద్ధ్రువమతిఃక్వనుచిన్మయస్య। శుద్ధస్యహస్తతలపాత్రగతస్యదివ్యక్షీరస్యనీలిమగుణాకలనాదివాన్యైః॥౮॥అస్మి
న్మయిస్థితవతీహపరేద్వితీయేద్వైతస్యకింఫలమతీవవిజృంభణేన। బాధిర్యనష్టనిజకర్ణయుగస్యలోకేబోధాయకామమి
హడిణ్డిమశంఖఘోషైః ॥౯॥ విచ్ఛేదకఃకఇహమేస్తిపరస్యసర్వావస్థానిరాకిరణలబ్ధసుఖోత్తమస్య। కోవాటవిక్షుభితస
ర్వమృగౌఘశూరపఞ్చాస్యహస్తపలసంగ్రహశక్తిమాన్స్యాత్ ॥౧౦॥ నానాత్వమస్యమమనాస్తిసమాధికాలేనూనం
తథాపివపురాద్యధునావిభాతి। కింతావతాపరమహంసయతేరివస్యాత్స్వప్నేసుతాదినివిధాకృతిదర్శనేన ॥౧౧॥
ప్రాగస్తుశక్తిరధికానిజతత్వయోగాత్ద్వైతస్యనాద్యమయిశాంతపరాత్మయుక్తే।పిత్తాదిచిత్తమదకారిరుజావశస్యనో
ర్ధ్వంయథాపటవిపాటనమౌషధాదేః ॥౧౨॥ త్యక్త్వాభవందురితదుఃఖనిధింసుదూరంస్వానందభుక్పునరహంసకథ
న్న్వపేక్షే। తప్తోయథాతరుణసూర్యకరైఃకఠోరైస్సచ్ఛాయభూరుహముపేత్యపునర్నగచ్ఛేత్।౧౩॥ధ్యాతేపరాత్మనిగు
రోరవలంబ్యవాచంసంపూర్ణనిత్యసుఖఏవమహంహిజాతః। మన్థానయష్టిమవలంబ్యవిమథ్యమానేదధ్నిస్వయంసునవనీ
తముదేతియద్వత్ ॥౧౪॥ సర్వేకువాదినఇమంసుఖబోధరూపంమాన్తరహయన్తిబహుధాసకలశ్రుతీడ్యం। దోష
స్తతోనమమదుఃఖమవాప్యతేతైర్భానోరివశ్వభిరతిప్రలపద్భిరుచ్చైః ॥౧౫॥ వ్యాప్తస్యమేసకలదిగ్విదిశశ్చనిత్యంసన్మా
త్రకస్యచితఏకరసస్యధామ్నః। కిఞ్చిత్జ్ఞతానచభవేదపిసర్వవిత్తాన్యూనాధికత్వమివపూర్ణమహాంబరస్య -౧౬- ఆనం
దసాగరమనేకవిధప్రపఞ్చజన్మస్థితిప్రళయహేతుమఖణ్డమేకం। జ్ఞాస్యేతమాంకఇహసత్యమముంమదన్యోలోకస్స్వ
యంసుఖతదన్యఇవాన్యదీయే -౧౭- దేహేన్ద్రియేష్వహమితివ్యవహారమాత్రంబ్రహ్మైవకేవలమహన్తుసదైకరూపం
భర్తామమాయమితిసర్వజనప్రసిద్ధింనారీకరోతిహృదితుప్రియఏవచోరః-౧౮-సత్యోహమిత్యవిరతంభువిచింతనైకవ్యగ్ర
స్యదైహికగుణైర్మమకోనుబాధః। సాధ్వ్యాస్సమస్తలలనైకపతివ్రతాయాః నీరాగమన్యపురుషేక్షణకర్మణేవ॥నిత్యేమ
లేమయినిరస్తసమస్తదోషేదేహాదిదోషమవిచారదృశోవదంతి। చన్ద్రేసుశీతళతనౌవిరహాతురేవయోషాకఠోరకిర
ణాధికతాపకత్వం -౨౦- పూర్ణేనిరస్తజగదాదిసమస్తభేదేజీవేశ్వరత్వకథనంపరమాత్మనిక్వ। ఏకీభవత్సు
సకలేషుమహార్ణవేషుకూపస్తటాకఇతికస్యకథంవివేకః -౨౧- గత్యాద్యనేకవిధభౌతికదేహధర్మా
న్నారోపయన్తివిబుధామయినిశ్చలేస్మిన్। ఆరోపణేపిహిబలాన్మమనైవసంగశ్చక్రభ్రమోభవతినాకలితోపిచాక్షే॥
సచ్చిత్సుఖత్వమఖిలాగమసిద్ధమస్యనైసర్గికంమమవిభోర్ధ్రువమీదృశస్య। అగ్నేర్యథోష్ణ్యమపిశైత్యమపాంపృథివ్యాః
కాఠిన్యముష్ణకిరణస్యతమోనుదత్వం -౨౩- దేహస్యదుర్లభమిదఞ్చమదీయరూపన్దేహస్వరూపమపిమేసుతరాన్తథై

వ। చణ్డాళతాద్ద్విజవరస్య యథానవైస్యాల్లోకే ద్విజత్వమపితస్య నికృష్టజాతేః -౨౪- బోధామృతం స్ఫురదనన్తసు ఖాంబురాశిం కృత్స్నప్రపఞ్చ ధరణీరుహబీజమాద్యం। ఏనంస్వవేద్యమిహ నిష్కళ మద్వితీయమాత్మాన మేకరసమ ద్యకథన్నుపత్యే॥౨౫॥ సన్త్యజ్యభౌతికమసద్వపురాదికంసద్బ్రహ్మాత్మభావమనుసన్దధతో బుధస్య। బ్రహ్మాత్వమేవ హి భవే దుదితోఽచలేన్ద్రాదిదన్తరవిర్జిగమిషుర్గిరిమేవయాతి-౨౬- మాయావికల్పితజరామరణాదియుక్తే దేహేసమస్తకలు షాంబునిధావసత్యే। నిత్యాత్మబుద్ధిమవలంబ్యచరన్కృతార్థో యద్వత్ర శుక్తిరజతైర్ధనవాన్నకింస్యాత్ -౨౭-మూ ఢాస్సమాధిరహితా బహుధా ప్రపన్నాః క్లిశ్యన్తు కేవలసుఖస్యముమాత్రకింవా। యాన్తః కుమార్గమవిచారత ఏవదుఃఖమ న్యేతుయాన్తిసుఖమేవవిచారదక్షాః -౨౮-ఖిన్నోఽవృతోఽప్యఖిలమాయికదుష్ప్రపఞ్చైస్సన్త్యజ్యసర్వ మహమేకరసో స్మిపూర్ణః। ఆచ్ఛాదితోఘనపటేన పరస్మిదాఘేస్విన్నః పటస్యహివిమోచనత స్సుఖీస్యాత్ -౨౯- తిష్ఠన్తునామబ హువిప్రతిపన్నచిత్తావిద్వాంసఏవవయమిత్యతిఘోషయన్తః। తైరేవవాదిభిరముష్యతుమాస్తుసంగస్స్వానన్దతః ఫలమ తః కిముతత్రమేస్యాత్ -౩౦- దుర్యుక్తిభిస్సకలవేదరహస్య మేనంస్వాత్మానమన్యథయితుం ప్రభవన్తుమాఢాః క్రో ధాద్బలాచ్ఛమలభాణ్డసమం శరీరంసన్తాడయన్త్విదమ తోఽపినమేవిరోధః -౩౧- స్వస్మిన్స్థితస్స్వయమనన్తసుఖంస్వకీ యంభుఞ్జన్భవాదభిభవం కథమాప్నుయాంవా। స్వాయత్తధాన్య ధనభూషణ పాత్రవర్గ్యైః కాలన్నయన్నహిపరై రభిభూయతేనా -౩౨- బుద్ధేః ప్రమాదవశతశ్చలనంయదాస్యాదు జ్జీవనంహ్యహమఏవభవేత్తదాల్పం। గ్రీష్మర్తుతా పపరిపీడితచాతకస్యాప్యాకస్మికస్తనితఘోషఇవాంబరోత్థః -౩౩-మాయాసృజత్వతిబృహజ్జగదణ్డకోటీరత్రాస్తిమేనభ యమస్యవిజృంభితస్య। అత్యున్నతేసికతసేతువరేపి వేగాచ్చారణ్యసిన్ధుసలిలస్యకుతోనిరోధః -౩౪- భూరాదికాతల ముఖాంశ్చసమస్తలోకాన్స్వాభావదన్త్వయమిహేతిచ నిర్దిశన్తు। కోవిశ్వసేద్వచనమేతదివాంబరోత్థమన్దార కున్దన ళినోత్పలమల్లికాదిః -౩౫- ఏకస్యసత్యసుఖసాన్ద్రతనోర్మమాస్యద్వైతాద్భవేద సతఏవకథన్నుబాధః। సర్వేశ్వ రోబహుబలోత్తమ చక్రవర్తిసామన్తభూమిపతినా భువిపీడ్యతేవా -౩౬- వాఙ్మాత్రమేవమయిమాయికసర్వశక్తేర స్యేష్వసత్సుబహుధాఫలమస్తునామ। ఏణస్త్రియాదిమృగసంఘగతస్యకామంలీలావశస్యనతుపఞ్చముఖాగ్రతోఽపి॥౩౭॥ దేహాత్మధీర్దృఢతరాపివిశోధితాచేన్నష్టాస్వయంభవితుమర్హతిసత్యమేతత్ - స్త్రీవేషధారిపురుషో రమణీయ రూపో ప్యన్యస్యసంగవశతోఽప్యవమానితస్స్యాత్ -౩౮- అజ్ఞానతోఽవపుషిసత్యమతౌకృతాయామప్యాత్మనోద్య నిజబోధసు ఖేస్థితోఽస్మి। భ్రాన్తోఽపిసాన్ద్రతమసాపరితో వనాధ్వన్యర్కోదయేసతిహిసత్పథమేతిలోకః ॥౩౯॥ అద్వైతమేకర సమాద్యమనన్తబోధన్నాన్యత్ర యోజయితుమేనమలంకదాపి। గర్తేన్ధమేవభువిపాతయితుంక్షమస్స్యాన్నాన్యంక దాపివిమలాక్షియుగశ్చకోఽపి ॥౪౦॥ బ్రహ్మాత్మతామహమిమాం బహుమన్యపక్షసిద్ధాం వినిశ్చలసమాధిదృఢానుభూ త్యా। బుధ్యాత్మతామివ మహీపసదస్సుసిద్ధాం తర్కాదిశాస్త్రపరినిష్ఠతయాసుధీన్ద్రైః ।౪౧॥ ఆత్మాపరోక్షసుఖ మేవసదానుభూయస్వస్థే ప్రభామయిభావిహిభాసమానే। అవిద్యకస్యజగతస్స్ఫురణంకుతస్స్యాత్పూర్ణేన్దు నిర్మలది శాసుయథాన్ధకారః ॥౪౨॥ కాలావకాశ గురుశాస్త్రముఖేషుస త్స్వప్యాత్మానుభూతిరముమేక మపేక్షతేస్వం। కాష్ఠాంబుపావకముఖేష్వపిసాధనేషునస్యాద్వినైవఖలుతణ్డులమన్నపాకః ॥౪౩॥ ఏకోఽహమేవసతతం పరితోవిభా మిక్షీరాంబురాశిరివ నిర్మలనిస్తరంగః। ఆకాశవత్సకలగేమయినైవకిఞ్చిదాకాశపూర్వకమిదఞ్జగదీక్ష్యతేపి ॥ ౪౪॥ ఏషోఽహమేవజగతస్సకలస్యముఖ్యఆధారఏవమపిమేనహిపుణ్యలోకః। ఉత్తుంగసౌధగృహధారకఏవలోకే స్తంభోగృ హస్తునవిధారకతాంతథైతి ॥౪౫॥ కంవాన్తరోత్రయమయామిపురైకఏషజానేనకిఞ్చిదపి నూనమహంమదన్యత్। గో పాలకోభవతిగోషుసతీషుయద్వాన్నస్వస్థోగృహేవసతిసోఽపిగవామభావే ॥౪౬॥ వైయర్థ్యమద్యసకలశ్రుతిమన్త్రికస్య

మన్యేయతోఽమయి విభాజగతోఽసతోఽపి । నేతీత్యనేకవచనైః కురు తేఽపవాదం సూర్యస్య కాళిమనిరాసమివోజ్జ్వలస్య॥ సచ్చిత్సుఖాత్మనిలయోఽహమణోరణీయానణ్డకోటిమసృతాం పరిలంఘితోఽస్మి । సంక్షుభవహ్నిరివ రాధికతూలరాశిం కశ్చిద్ద్రుతం దహతి పావకవిష్ణులింగః ॥౪౮॥ మూఢాన్ బహిర్ముఖమతీన్ భ్రమయత్వవిద్యాపూర్ణాత్తదీయవిభవో మయి కుణ్ఠితోఽభూత్ । సర్వైశ్వర్యతోఽపి ధరణీపతిరాత్తవీర్యైః పిత్రోః పదద్వయనతిం సతతం కరోతి ॥౪౯॥ మిథ్యాజగద్వివిధవస్తువిమోహితా యే మూఢా భ్రమన్తు సతతం మమ న భ్రమోఽస్తి । భీః స్యాత్స్వపదస్య హి భవేత్ ప్రతిఘోషతోఽద్రేర్న త్వద్రివాసిమనుజస్య వివేకినస్స్యా ॥౫౦॥ కాయస్య కర్మభిరహం న కరోమి కిఞ్చిద్వాచో వదామి వచనైర్న చ చేతసశ్చ । ధ్యాయామి చిన్తనశతైరహమేష నైకస్సాక్షీ తురీయ ఇతి బోధసమాధిపూర్ణః ॥౫౧॥ దేహేన్ద్రియాదివివిధావరణేషు సమ్యగ్దూరీకృతేషు మనసాహ్యవశేషితోఽహం। వృక్షస్య సర్వవిటపేషు విఖణ్డితేషు శిష్టః ప్రకాణ్డ ఇవ నిశ్చల ఏకరూపః ॥౫౨॥ నానాజగన్తి మయి పూర్ణసుఖస్వరూపే దిగ్దేశకాలరహితే ప్రళయం గతాని । దృశ్యన్త ఏవ న కథఞ్చిదపీక్ష్యమాణాన్యంభోనిధౌ ప్రళయగాస్సరితో యథేమాః ॥౫౩॥ మాయాకృతేషు బహుషు ప్రబలేషు సత్స్వప్యేకస్య చాపి మమ నైవ భయం కుతశ్చిత్। శత్రుప్రయుక్తసమరాంకణసైన్యసంఘైర్నాక్రమ్యతే నరపతిస్సుసతాన్నిహన్తి ॥౫౪॥ చాఞ్చల్యమస్య మమ నాస్తి కదాపి నూనం దేహేన్ద్రియాదిచలనైః పరశక్తిజాతైః। లాస్యేన వారవనితారచితేన సూత్రధారస్య నృత్తమివ బోధసమాధిపూర్ణః ॥౫౫॥ సర్వస్య సాక్షిణమముం కథయన్తి కేచిన్మాం కల్పితస్య కిమపి స్వపదే న జానే । జాతేఽపి వాద ఇతరేతరమేవ తేషాం వ్యర్థం భవేదఖిలకల్పనమిత్యవైమి ॥౫౬॥ ఏకత్వమాప్య మయి పూర్ణసుఖే స్థితేఽస్మిన్నన్యైః కథఞ్చిదపి దూషయితుం న శక్యం । శ్వానో నఖాదితుమఖణ్డితనాళికేరం శక్తా భవన్తి బహవోఽపి హి తీక్ష్ణదన్తాః ॥౫౭॥ స్వత్వేన సంభవితుమున్ముఖమేవ పూర్ణం బ్రహ్మాహమస్మి సుఖమిత్యనుసన్దధానః। తత్త్వం గతోఽస్మి సురలోకసరిత్ప్రవాహశ్చిన్తాపురస్సరమవాప యథా గిరీశః ॥౫౮॥ ఓంకారమేకమపి షోడశధా విభజ్యాకారాదిభిస్తదనుతాంశ్చ తదీయభాగాన్। స్థూలాదికాంశ్చ చతురుత్తరషష్టిభాగాన్ ద్వేధా చ తాన్ ప్రకృతిపూరుషతః కృతోఽస్మి ॥౫౯॥ చత్వార ఏవ పరమాత్మవిదాదయస్తే ప్రోక్తాశ్శ్రుతౌ తదపి షోడశధా విభాగః। సిద్ధోఽస్తి హి ప్రణవసంస్థితమాతృకాభిస్తస్మాదహం స్వగతభేదయుతోఽధునాస్మి ॥౬౦॥ భిన్నాని సాధ్యవరసాధకసాధనాని హ్యష్టోత్తరశ్రుతిశతోక్తివిచారణేన । సాధ్యానుముక్తిషు సతీషు తదాత్మకాని బ్రహ్మణి చ స్యురపి సప్రతియోగికాని ॥౬౧॥ నైకత్వమస్తి విశదం యదముష్య కర్తుర్జీవస్య తద్భవితుమర్హతి తత్పరస్య। ఏకేన నైకవిలయో న భవేత్కదాపి కార్యత్రయస్య కరణత్రయసాధ్యతా హి ॥౬౨॥ నిత్యోత్తరోత్తరమియం త్వభివర్ధమానా స్వాత్మానుభూతిరమలప్రణవస్య భాగైః। నైకాత్మతాం భజతి తేన కృతార్థతా మే సిద్ధా తతో విభజతు ప్రణవం ముముక్షుః ॥౬౩॥ * * * * * * * *

— * ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే ద్వాదశోఽధ్యాయః * —

వసిష్ఠః ॥ స్వామిన్న జీవన్ముక్తిర్హి వినా చిత్తజయం స చ । యోగేనైవ తతో బ్రూహి యోగచూడామణిశ్రుతిం ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మ ॥ ఆసనం ప్రాణసంరోధః ప్రత్యాహారశ్చ ధారణా। ధ్యానం సమాధిరేతాని యోగాంగాని భవన్తి షట్ ॥౨॥ ఏకం సిద్ధాసనం ప్రోక్తం ద్వితీయం కమలాసనం। షట్చక్రం షోడశాధారం త్రిలక్ష్యం వ్యోమపఞ్చకం ॥౩॥ స్వదేహే యో న జానాతి తస్య సిద్ధిః కథం భవేత్ । చతుర్దళం స్యాదాధారం స్వాధిష్ఠానఞ్చ షట్దళం ॥౪॥ నాభౌ దశదళం పద్మం హృత్పద్మం ద్వాదశారకం। విశుద్ధౌ షోడశదళం భ్రూమధ్యే ద్విదళం తథా ॥౫॥ సహస్రదళసంఖ్యాతం బ్రహ్మరన్ధ్రే మహాపథి। ఆధారం ప్రథమం చక్రం స్వాధిష్ఠానం ద్వితీయకం ॥౬॥ యోనిస్థానం ద్వయోర్మధ్యే కామరూపం నిగద్యతే। కామాఖ్యన్తు గుదస్థానే పంకజం సా చతుర్దళం ॥౭॥ తన్మధ్యే ప్రోచ్యతే యోనిః కామాఖ్యా సిద్ధవన్దితా । తస్య మధ్యే మహాలింగం పశ్చిమాభి

ముఖంస్థితం ॥౮॥ నాభౌతుమణివద్బింబం యోజానాతిసయోగవిత్। తప్తచామీకరాభాసం తటిల్లేఖేవవిస్ఫురత్ ॥౯॥
త్రికోణన్తత్పురంవహ్నే రధోమేఢ్రాత్ప్రతిష్ఠితం। సమాధౌపరమంజ్యోతి రనన్తంవిశ్వతోముఖం ॥౧౦॥ తస్మిన్దృష్టే
మహాయోగే యాతాయాతోనవిద్యతే। స్వశబ్దేనభవేత్ప్రాణస్స్వాధిష్ఠానతదాశ్రయః ॥౧౧॥ స్వాధిష్ఠానాశ్రయాద
స్మాన్మేఢ్రమేవాభిధీయతే। తంతునామణివత్ప్రోతో యోఽత్రకన్దస్సుషుమ్నయా ॥౧౨॥ తన్నాభిమండలేచక్రం ప్రో
చ్యతేమణిపూరకం। ద్వాదశారేమహాచక్రే పుణ్యపాపవివర్జితే ।౧౩॥ తావజ్జీవోభ్రమత్యేవ యావత్తత్వన్నవిన్దతి।
ఊర్ధ్వంమేఢ్రాదధోనాభేఃకన్దేయోనిఃఖగాణ్డవత్ ॥౧౪॥ తత్రనాడ్యస్సముత్పన్నాస్సహస్రాణాంద్విసప్తతిః। తేషునాడీస
హస్రేషుద్విసప్తతిరుదాహృతా॥౧౫॥ ప్రధానాఃప్రాణవాహిన్యోభూయస్తాసుదశస్మృతాః। ఇళాచపింగళాచైవసు
షుమ్నాచతృతీయగా ॥౧౬॥ గాన్ధారీహస్తిజిహ్వాచపూషాచైవయశస్వినీ।అలంబుసాకుహూశ్చైవశంఖినీదశమీస్మృతా॥
ఏతన్నాడీమహాచక్రంజ్ఞాతవ్యంయోగిభిస్సదా- ఇళావామేస్థితాభాగేదక్షిణేపింగళాస్థితా॥౧౮॥ సుషుమ్నా మధ్యదేశే
తుగాన్ధారీవామచక్షుషి। దక్షిణేహస్తిజిహ్వాచపూషాకర్ణేచదక్షిణే ॥౧౯॥ యశస్వినీవామకర్ణేచాననేవాప్యలంబుసా-
కుహూశ్చలింగదేశేతుమూలస్థానేతుశంఖినీ ॥౨౦॥ ఏవంద్వారంసమాశ్రిత్యతిష్ఠన్తేనాడయఃక్రమాత్ - ఇడాపింగళసు
షుమ్నాః ప్రాణమార్గేచసంస్థితాః ॥౨౧॥ సతతంప్రాణవాహిన్యస్సోమసూర్యాగ్నిదేవతాః।ప్రాణాపానసమానాఖ్యా
వ్యానోదానౌచవాయవః॥౨౨॥నాగఃకూర్మోఽథకృకరోదేవదత్తోధనఞ్జయః।హృది ప్రాణస్థితోనిత్యమపానోగుదమణ్డలే॥
సమానోనాభిదేశేతుఉదానఃకణ్ఠమధ్యగః। వ్యానస్సర్వశరీరేతు ప్రధానాఃపఞ్చవాయవః ॥౨౪॥ ఉద్గారేనాగఆఖ్యా
తఃకూర్మఉన్మీలనేతథా। కృకరఃక్షుత్కరోజ్ఞేయోదేవదత్తోవిజృంభణే ॥౨౫॥ నజహాతిమృతఞ్చాపిసర్వవ్యాపిధనఞ్జయః
ఏతేనాడీషుసర్వాసుభ్రమంతేజీవజంతవః ॥౨౬॥ ఆక్షిప్తోభుజదణ్డేనయథాచలతికన్దుకః। ప్రాణాపానసమాక్షిప్తస్త
థాజీవోనతిష్ఠతి ॥౨౭॥ ప్రాణాపానవశోజీవోహ్యధశ్చోర్ధ్వఞ్చధావతి। వామదక్షిణమార్గాభ్యాఞ్చఞ్చలత్వాన్నదృ
శ్యతే ॥౨౮॥ రజ్జుబద్ధోయథాశ్యేనోగతోప్యాకృష్యతేపునః। గుణబద్ధస్తథా జీవఃప్రాణాపానౌ నకర్షతి ॥౨౯॥
ప్రాణాపానవశోజీవోహ్యధశ్చోర్ధ్వఞ్చగచ్ఛతి। అపానఃకర్షతిప్రాణం ప్రాణోపానఞ్చకర్షతి ।౩౦॥ ఊర్ధ్వాధస్సంస్థి
తావేతౌయోజానాతిసయోగవిత్। హకారేణబహిర్యాతిసకారేణవిశేత్పునః ॥౩౧॥ హంసహంసేత్యముమ్మంత్రంజీ
వోజపతిసర్వదా। షట్ఛతానిదివారాత్రౌసహస్రాణ్యేకవింశతిః ॥౩౨॥ ఏతత్సంఖ్యాన్వితమ్మంత్రంజీవోజపతిసర్వదా।
అజపానామగాయత్రీయోగినాంమోక్షదాసదా ॥౩౩॥ అస్యాస్సంకల్పమాత్రేణ సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే।అనయా
సదృశీవిద్యాఅనయాసదృశోజపః ॥౩౪॥ అనయాసదృశంజ్ఞానన్నభూతన్నభవిష్యతి। హంసవిద్యాసిజావిద్యాపాశవి
చ్ఛేదనక్షమా॥౩౫॥కుణ్డలిన్యాంసముద్భూతాగాయత్రీప్రాణధారిణీ।ప్రాణవిద్యామహావిద్యాయస్తాంవేత్తిసవేదవిత్ ॥
కన్దోర్ధ్వేకుణ్డలీశక్తిరష్టధాకుణ్డలాకృతిః। బ్రహ్మద్వారమ్ముఖన్నిత్యమ్ముఖేనాచ్ఛాద్యతిష్ఠతి॥౩౭॥ యేనద్వారేణగంతవ్యం
బ్రహ్మద్వారమనామయం। ముఖేనాచ్ఛాద్యతద్ద్వారంప్రసుప్తాపరమేశ్వరీ ॥౩౮॥ ప్రబుద్ధావహ్నియోగేన మనసామరు
తాసహ। సూచీబ్రహ్మణిమాదాయవ్రజత్యూర్ధ్వంసుషుమ్నయా ॥౩౯॥ ఉద్ఘాటయేత్కవాటన్తుయదాకుఞ్చికయా
గృహం।కుణ్డలిన్యాంయథాయోగీమోక్షద్వారంప్రభేదయేత్ ॥౪౦॥కృత్వాసంపుటితౌకరౌదృఢతరంబద్ధ్వాతుపద్మాస
నంగాఢంవక్షసిసన్నిధాయచుబుకంధ్యానఞ్చతద్వేష్టితం।వారంవారమపారమూర్ధ్వమనిలం ప్రాగ్పూరయేత్పూరితంము
ఞ్చన్ప్రాణముపైతిబోధమతులంశక్తిప్రభావాన్నరః ॥౪౧॥ అంగానామ్మర్ధనంకృత్వా శ్రమసంజాతవారిణా। కట్వ
మ్లలవణత్యాగీక్షీరభోజనమాచరేత్ ॥౪౨॥ బ్రహ్మచారీమితాహారీ యోగీయోగపరాయణః। అబ్దాదూర్ధ్వంభవేత్సి
ద్ధోనాత్రకార్యావిచారణా ॥౪౩॥ సుస్నిగ్ధమధురాహారంచతుర్థాంశవివర్జితం। భుజ్యతేశివసంప్రీత్యామితాహారీస

ఇష్యతే ॥౪౪॥ కన్దోర్ధ్వే కుణ్డలీశక్తిరష్టధా కుణ్డలాకృతిః। బన్ధనాయ చ మూఢానాం యోగినాం మోక్షదా సదా ॥౪౫॥ మహాముద్రా నభోముద్రా ఓడ్యాణశ్చ జలన్ధరా। మూలబన్ధశ్చ యో వేత్తి స యోగీ ముక్తిభాజనం ॥౪౬॥ పార్ష్ణిఘాతేన సంపీడ్య యోనిమాకుఞ్చయేద్దృఢం। అపానమూర్ధ్వమాకృష్య మూలబన్ధో విధీయతే ॥౪౭॥ అపానప్రాణయోరైక్యం క్షయాన్మూత్రపురీషయోః। యువా భవతి వృద్ధోऽపి సతతం మూలబన్ధనాత్ ॥౪౮॥ ఓడ్యాణం కురుతే యస్మాదవిశ్రాంతం మహాఖగః। ఉడ్డియాణం తదేవ స్యాన్మృత్యుమాతంగకేసరీ ॥౪౯॥ ఉదరాత్పశ్చిమం తాణమధో నాభేర్నిగద్యతే। ఓడ్యాణముదరే బన్ధస్తత్ర బన్ధో విధీయతే ॥౫౦॥ బధ్నాతి హి శిరోజాతమధోగామి నభోజలం - తతో జాలన్ధరో బన్ధః కణ్ఠదుఃఖౌఘనాశనః -౫౧- జాలన్ధరే కృతే బన్ధే కణ్ఠసంకోచలక్షణే- న పీయూషం పతత్యగ్నౌ న చ వాయుః ప్రధావతి -౫౨ కపాలకుహరే జిహ్వా ప్రవిష్టా విపరీతగా- భ్రువోరన్తర్గతా దృష్టిర్ముద్రా భవతి ఖేచరీ -౫౩- న రోగో మరణం తస్య న నిద్రా న క్షుధా తృషా- న చ మూర్ఛా భవేత్తస్య యో ముద్రాం వేత్తి ఖేచరీం -౫౪- పీడ్యతే న చ రోగేణ లిప్యతే న స కర్మభిః- బాధ్యతే న చ కేనాపి యో ముద్రాం వేత్తి ఖేచరీం -౫౫- చిత్తం చరతి ఖే యస్మాజ్జిహ్వా చరతి ఖే యతః- తేనేయం ఖేచరీ ముద్రా సర్వసిద్ధనమస్కృతా -౫౬- బిందుమూలం శరీరాణి సిరాస్తత్ర ప్రతిష్ఠితాః- భావయన్తి శరీరాణి ఆపాదతలమస్తకం -౫౭- ఖేచర్యా ముద్రితం యేన వివరం లంబికోర్ధ్వతః- న తస్య క్షీయతే బిందుః కామిన్యాలింగితస్య చ -౫౮- యావద్బిందుః స్థితో దేహే తావన్మృత్యుభయం కుతః- యావద్బద్ధా నభోముద్రా తావద్బిందుర్న గచ్ఛతి -౫౯- జ్వలితోऽపి యథా బిన్దుస్సంప్రాప్తశ్చ హుతాశనం। వ్రజత్యూర్ధ్వం గతశ్శక్త్యా నిరుద్ధో యోనిముద్రయా ॥౬౦॥ స పునర్ద్వివిధో బిన్దుః పాణ్డరో లోహితస్తథా। పాణ్డరం శుక్లమిత్యాహుర్లోహితాఖ్యం మహారజః ॥౬౧॥ సిన్దూరవ్రాతసంకాశం రవిస్థానస్థితం రజః। శశిస్థానస్థితం శుక్లం తయోరైక్యం సుదుర్లభం ॥౬౨॥ బిన్దుర్బ్రహ్మా రజశ్శక్తిర్బిన్దురిన్దూ రజో రవిః। ఉభయోస్సంగమాదేవ ప్రాప్యతే పరమం పదం ॥౬౩॥ వాయునా శక్తిచాలేన ప్రేరితశ్చ యథా రజః। యాతి బిన్దుస్సదైకత్వం భవేద్దివ్యం వపుస్సదా ॥౬౪॥ శుక్లశ్చన్ద్రేణ సంయుక్తం రజస్సూర్యేణ సంగతం। తయోస్సమరసైకత్వం యో జానాతి స యోగవిత్ ॥౬౫॥ శోధనం నాడిజాలస్య చాలనశ్చన్ద్రసూర్యయోః। రసానాం శోషణశ్చైవ మహాముద్రాభిధీయతే ॥౬౬॥ వక్షో న్యస్త హనుః ప్రపీడ్య సుచిరం యోనిం చ వామాంఘ్రిణా హస్తాభ్యామనుధారయన్ ప్రసరితం పాదం తథా దక్షిణం। ఆపూర్య శ్వసనేన కుక్షియుగళం బద్ధ్వా శనై రేచయేదేతద్వ్యాధివినాశినీ సుమహతీ ముద్రా నృణాం కథ్యతే ॥౬౭॥ చన్ద్రాంశేన సమభ్యస్య సూర్యాంశేనాభ్యసేత్పునః। యా తుల్యా తు భవేత్సంఖ్యా తతో ముద్రాం విసర్జయేత్ ॥౬౮॥ న హి పథ్యమపథ్యం వా రసాస్సర్వేऽపి నీరసాః। అతిభుక్తం విషం ఘోరం పీయూషమివ జీర్యతే ॥౬౯॥ క్షయకుష్ఠగుదావర్తగుల్మాజీర్ణపురోగమాః। తస్య రోగాః క్షయం యాన్తి మహాముద్రాం తు యోऽభ్యసేత్ ॥౭౦॥ కథితేయం మహాముద్రా మహాసిద్ధికరీ నృణాం। గోపనీయా ప్రయత్నేన న దేయా యస్య కస్యచిత్ ॥౭౧॥ పద్మాసనం సమారుహ్య సమకాయశిరోధరః। నాసాగ్రదృష్టిరేకాన్తే జపేదోంకారమవ్యయం ॥౭౨॥ * * * *

— * ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే త్రయోదశోऽధ్యాయః * —

౭౬॥౭౫॥౭౮॥౭౨॥౪౩॥౯౭॥౧౦౧॥౭౨॥౮౬॥౬౭॥౯౮॥౬౩॥౭౨॥ * * *ఆహత్య శ్లోకాః* ॥౧౦౦౦॥

పుటార్జునపతిః॥ ధీమతామగ్రగణ్యస్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః। బ్రహ్మైకముపదిశ్యాథ స్వధ్యాననిరతోऽభవత్ -౧। ఇన్ద్రః - వసిష్ఠోऽథ స కిఞ్చక్రే తద్వద స్వామి హే శ్వర। తస్య వృత్తాన్తమఖిలం శ్రోతుకామోऽస్మ్యహం మునేః -౨। పుటార్జునపతిః - అనుభూయ ముహూర్తం స సమాధిసుఖమవ్యయం- బ్రహ్మోత్థాయ పుత్రం తం పునరప్యబ్రవీదిదం .౩- వసిష్ఠ యోగచూడామణేశ్శేషం పుత్ర తే కథయామ్యహం- శృణుష్వ సావధానేన చేతసా త్వం తపోధన - ౪ - సర్వాత్మరవ

రోంకారగర్భితంనిర్గుణంపరం - నిత్యశుద్ధవిబుద్ధ న్తంనిర్వికల్పంనిరఞ్జనం -౫-అనాదినిధనన్తుర్యంనిరాఖ్యాతం నిరామ యం - అద్వితీయచిదానన్ద స్వరూపం కేవలంవిభుం- ౬ - యద్భూతంభవ్య మప్యేకం భవిష్యత్పూర్ణచిద్ఘనం - పరితోవ ర్తమానశ్చ పరమాత్మాఖ్యమద్భుతం -౭- సర్వదాప్యనవచ్ఛిన్నంస్వప్రకాశంవినిశ్చలం-సర్వవేదాన్తసంవేద్యం పరంబ్రహ్మవిభాతియత్ -౮- తస్మాచ్చిచ్ఛక్తివలితా జ్ఞాతా ప్రకృతిసంజ్ఞికా -పరాశక్తిఃపరజ్యోతిస్స్వరూపిణ్యఖిలాత్మికా .౯- తచ్ఛక్తిసహితాద్వేద పురుషాఖ్యాదథాత్మనః . ఆకాశాదీనిభూతాని క్రమాజ్జాతా నిపఞ్చచ -౧౦- తేషాఞ్చపఞ్చభూతానాం పతయఃపఞ్చకీర్తితాః। సదాశివేశ్వరహర విష్ణుబ్రహ్మాణఏవచ ॥౧౧॥ బ్రహ్మావిష్ణుమహేశానా స్సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణః। పఞ్చీకృతమహాభూత పఞ్చకస్యాఖిలస్యచ ॥౧౨॥ బ్రహ్మాత్ర రాజసోవిష్ణు స్సాత్వికస్తామసోహరః। ఏవన్తేసగుణాదేవా స్త్రియోపిమునిసత్తమ ॥౧౩॥ దేవానాంప్రథమోబ్రహ్మా సంబభూవమహాత్మకః। సృష్టిస్థితివినాశేషు బ్రహ్మావిష్ణ్వీశ్వరాస్థితాః ॥౧౪॥ భోగాయచేన్ద్రోదేవానాం తేషాంలోకావిధేర్మమ । దేవతిర్యఙ్నరాశ్చాన్యేజాయన్తేస్థావరా అపి ॥౧౫॥శరీరంపఞ్చభూతానాం సమవాయశ్శరీరిణాం । నరాదీనాంసమస్తానామపివిద్ధిచతుర్ముఖ ॥౧౬॥జ్ఞానకర్మేన్ద్రియైర్జ్ఞాన విషయైఃపఞ్చవాయవః। ప్రాణాద్యామనోబుద్ధి చిత్తాహంకారసఞ్జ్ఞితైః ॥౧౭॥ తైస్థూలకల్పితైస్థూల ప్రకృతిస్సాపిగీయతే। తైరేవసోసూక్ష్మస్థో లింగమిత్యుచ్యతేబుధైః ॥౧౮॥గుణత్రయయుతంబీజ శరీరంప్రోచ్యతేపరం । ఏవంత్రీణిశరీరాణివర్తన్తే సర్వజన్తుషు ॥౧౯॥ జాగ్రత్స్వప్నస్సుషుప్తిశ్చ తుర్యాచేతిచతుర్విధాః। అవస్థాసుప్రసిద్ధాస్తత్పతయశ్చ చతుర్విధాః ॥౨౦॥ విస్వశ్చతైజసః ప్రాజ్ఞ ఆత్మాచేత్యత్రపూరుషాః। ఉత్తరోత్తరఉత్కృష్టఃపూర్వపూర్వాద్భవేదపి ॥౨౧॥ విశ్వోహిస్థూల భుఙ్నిత్యం తైజసఃప్రవివిక్తభుక్ ఆనన్దభుక్తథాప్రాజ్ఞస్సర్వసాక్షిత్వతఃపరః ॥౨౨॥ ప్రణవస్సర్వదాతిష్ఠే త్సర్వజీవేషు భోగతః। అభిరామస్తుసర్వాసుహ్యవస్థాసు త్వధోముఖః ॥౨౩॥ అకారాదిత్రయోవర్ణా వర్తన్తేప్రణవేత్రయః। వేదాలోకాగుణాశ్చాన్యేస్వనా అపివపద్మజ ॥౨౪॥ నేత్రేజాగ్రత్యకారోస్తి కణ్ఠేస్వప్నఉకారకః। హృదిసుప్తౌమకారశ్చ సర్వేషాంప్రాణినామపి॥ విశ్వస్థూలోవిరాడాద్యో హ్యకారస్తైజసోపరః। సూక్ష్మోహిరణ్యగర్భశ్చ సఉకారఃప్రకీర్తితః ॥౨౫॥ కారణావ్యాకృతప్రాజ్ఞో మకారఇతికీర్తితః। తురీయస్త్వన్యతోగాహ్య స్సోర్ధమాత్రాత్మకశ్శివః ॥౨౬॥ అకారోరాజసోరక్తో బ్రహ్మాచేతనఉచ్యతే । ఉకారస్సాత్వికశ్శుక్లో విష్ణురిత్యభిధీయతే ॥౨౭॥ మకారస్తామసఃకృష్ణోరుద్రశ్చేతితథోచ్యతే ప్రణవాత్ప్రభవోబ్రహ్మా ప్రణవాత్ప్రభవోహరిః ॥౨౮॥ ప్రణవాత్ప్రభవోరుద్రః ప్రణవోహిప్రకాశతే । అకారేలీయతేబ్రహ్మా హ్యుకారేలీయతేహరిః ॥౩౦॥ మకారేలీయతేరుద్రః ప్రణవోహిప్రకాశతే। జ్ఞానినామూర్ధ్వ గోభూయాదజ్ఞానానామధోముఖః ॥౩౦॥ ఏవంవైప్రణవస్తిష్ఠేద్యస్తం వేదసవేదవిత్ । అనాహతస్వరూపేణజ్ఞానినామూర్ధ్వగోభవేత్ -౩౨- తైలధారామివాచ్ఛిన్న దీర్ఘఘణ్టానినాదవత్।ప్రణవస్యధ్వనిస్తద్వత్తదగ్రంబ్రహ్మచోచ్యతే-౩౩- జ్యోతిర్మయంతదగ్రంస్యా దవాచ్యంబుద్ధిసూక్ష్మతః। దదృశుర్యేమహాత్మానో యస్తంవేదసవేదవిత్ -౩౪- జాగ్రన్నేత్రద్వయోర్మధ్యేహం సఏవప్రకాశతే। సకారఃఖేచరీప్రోక్త స్త్వంపదఞ్చేతినిశ్చితం -౩౫- హకారఃపరమేశస్స్యాత్తత్పదఞ్చేతినిశ్చితం । సకారోధ్యాయతేజన్తు ర్హకారోహిభవేద్ధ్రువం -౩౬- ఇన్ద్రియైర్బధ్యతేజీవ ఆత్మాచైవనబధ్యతే। మమత్వేనభవేజ్జీవో నిర్మమత్వేనకేవలః -౩౭- భూర్భువస్స్వరిమేలోకా స్సోమసూర్యాగ్నిదేవతాః । యస్యమాత్రాసుతిష్ఠన్తితత్పరజ్యోతిరోమితి -౩౮- వచసాతజ్జపేన్నిత్యం వపుషాతత్సమభ్యసేత్ । మనసాతజ్జపేన్నిత్యంతత్పరజ్యోతిరోమితి -౩౯- శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి యోజపేత్ప్రణవంసదా । నసలిప్యతి పాపేన పద్మపత్రమివాంభసా -౪౦- చలేవాతేచలోబిన్దు ర్నిశ్చలేనిశ్చలోభవేత్। యోగీస్థాణుత్వమాప్నో తితతోవాయుంనిరున్ధయేత్ -౪౧-

యావద్వాయుస్థితో దేహే తావజ్జీవో న ముఞ్చతి । మరణం తస్య నిష్క్రాన్తి స్తతో వాయుం నిరున్ధయేత్ - ౪౨-
యావద్బద్ధో మరుద్దేహే తావజ్జీవో న ముఞ్చతి । యావద్దృష్టిర్భ్రువోర్మధ్యే తావత్కాలభయం కు
తః -౪౩- కల్పకాలభయాద్బ్రహ్మా ప్రాణాయామపరో భవేత్ । యోగినో మునయశ్చైవ తతః ప్రాణాన్నిరోధ
యేత్ - ౪౪ - షడ్వింశదంగులీ హంసః ప్రయాణం కురుతే బహిః । వామదక్షిణమార్గేణ ప్రాణాయామో విధీ
యతే - ౪౫ - శుద్ధిమేతి యదా సర్వం నాడీచక్రం మలాకులం । తదైవ జాయతే యోగీ ప్రాణసంగ్రహణ
క్షమః ॥౪౬॥ బద్ధపద్మాసనో యోగీ ప్రాణం చన్ద్రేణ పూరయేత్ । ధారయేద్వా యథాశక్త్యా భూయః సూర్యేణ రేచ
యేత్ ॥౪౭॥ అమృతోదధిసంకాశం గోక్షీరధవళోపమం । ధ్యాత్వా చన్ద్రమసం బిమ్బం ప్రాణాయామే సుఖీ భవేత్ ॥౪౮॥
స్ఫురత్ప్రజ్వలసజ్వాలాపూజ్యమాదిత్యమణ్డలం । ధ్యాత్వా హృది స్థితం యోగీ ప్రాణాయామే సుఖీ భవేత్ ॥౪౯॥
ప్రాణం చేదిడయా పిబేన్నియమితం భూయోऽన్యథా రేచయేత్పీత్వా పింగళయా సమీరణమథో పీత్వా జపేద్వామయా ।
సూర్యాచన్ద్రమసోరనేన విధినా బిన్దుద్వయం ధ్యాయతశ్శుద్ధా నాడిగణా భవన్తి యమినో మాసద్వయాదూర్ధ్వతః ॥౫౦॥
యథేష్టధారణం వాయోరనలస్య ప్రదీపనం । నాదాభివ్యక్తిరారోగ్యం జాయతే నాడిశోధనాత్ ॥౫౧॥ ప్రాణో దే
హస్థితో యావదపానన్తు నిరున్ధయేత్ । ఏకశ్వాసమయీ మాత్రా ఊర్ధ్వాధో గగనే గతిః ॥౫౨॥ రేచకః పూరకశ్చై
వ కుమ్భకః ప్రణవాత్మకః । ప్రాణాయామో భవత్యేవం మాత్రా ద్వాదశసంయుతః ॥౫౩॥ మాత్రా ద్వాదశసంయుక్తౌ
నిశాకరదివాకరౌ । దోషజాలానిబధ్నన్తౌ జ్ఞాతవ్యౌ యోగిభిస్సదా ॥౫౪॥ పూరకం ద్వాదశం కుర్యాత్కుమ్భకం
షోడశం భవేత్ । రేచకం దశ చోంకారః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే ॥౫౫॥ అధమే ద్వాదశా మాత్రా మధ్యమే ద్విగు
ణా మతా । ఉత్తమే త్రిగుణా ప్రోక్తా ప్రాణాయామస్య నిర్ణయః ॥౫౬॥ అధమే స్వేదజననం కమ్పో భవతి మధ్యమే । ఉ
త్తమే స్థానమాప్నోతి తతో వాయుం నిరున్ధయేత్ ॥౫౭॥ బద్ధపద్మాసనో యోగీ నమస్కృత్య గురుం శివం । నాసాగ్ర
దృష్టిరేకాకీ ప్రాణాయామం సమభ్యసేత్ ॥౫౮॥ ద్వారాణాం నవ సన్నిరుధ్య మరుతం బద్ధ్వా ధృతాం ధారణాం నీత్వా కా
లమపానవహ్నిసహితం శక్త్యా సమం చాలితం । ఆత్మధ్యానయుతస్త్వనేన విధినా విన్యస్య మూర్ధ్ని స్థిరం యావత్తిష్ఠతి తా
వదేవ మహతాం సంగో న సంస్తూయతే ॥౫౯॥ ప్రాణాయామో భవేదేవం పాతకేన్ధనపావకః । భవోదధిమహాసే
తుః ప్రోచ్యతే యోగిభిస్సదా ॥౬౦॥ ఆసనేన రుజం హన్తి ప్రాణాయామేన పాతకం । వికారం మానసం యోగీ ప్రత్యాహా
రేణ ముఞ్చతి ॥౬౧॥ ధారణాభిర్మనోధైర్యం యాతి చైతన్యమద్భుతం । సమాధౌ మోక్షమాప్నోతి త్యక్త్వా కర్మ శు
భాశుభం ॥౬౨॥ ప్రాణాయామద్విషట్కేన ప్రత్యాహారః ప్రకీర్తితః । ప్రత్యాహారద్విషట్కేన జాయతే ధారణా
శుభా ॥౬౩॥ ధారణా ద్వాదశం ప్రోక్తం ధ్యానం యోగవిశారదైః । ధ్యానద్వాదశకేనైవ సమాధిరభిధీయతే ॥౬౪॥
యత్సమాధౌ పరం జ్యోతిరనన్తం విశ్వతోముఖం । తస్మిన్దృష్టే క్రియాకర్మ యాతాయాతో న విద్యతే ॥౬౫॥ సంబ
ద్ధాసనమేఢ్రమంఘ్రియుగళం కర్ణాక్షినాసాపుటద్వారానంగులిభిర్నియమ్య పవనం వక్త్రేణ వా పూరితం । బద్ధ్వా వ
క్షసి బహ్వపానసహితం మూర్ధ్ని స్థితం ధారయేదేవం యాతి విశేషతత్త్వసమతాం యోగీశ్వరస్తన్మనాః ॥౬౬॥ గగనం ప
వనే ప్రాప్తే ధ్వనిరుత్పద్యతే మహాన్ । ఘణ్టాదీనాం ప్రవాద్యానాం నాదసిద్ధిరితీరితా ॥౬౭॥ ప్రాణాయామేన యుక్తే
న సర్వరోగక్షయో భవేత్ । ప్రాణాయామవియుక్తేభ్యస్సర్వరోగసముద్భవః ॥౬౮॥ హిక్కా కాసస్తథా శ్వాసశ్శి
రః కర్ణాక్షివేదనాః । భవన్తి వివిధా రోగాః పవనవ్యత్యయక్రమాత్ ॥౬౯॥ యథా సింహో గజో వ్యాఘ్రో భవేద్వ
శ్యశ్శనైశ్శనైః । తథైవ సేవితో వాయురన్యథా హన్తి సాధకం ॥౭౦॥ యుక్తం యుక్తం త్యజేద్వాయుం యుక్తం
యుక్తం ప్రపూరయేత్ । యుక్తం యుక్తం ప్రబధ్నీయాదేవం సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥౭౧॥ చరతాం చక్షురాదీ

నాంవిషయేషు యథాక్రమం । తత్ప్రత్యాహరణం తేషాం ప్రత్యాహారస్స ఉచ్యతే ।౭౨। యథా తృతీయకాలే తు రవిః ప్రత్యాహరేత్ప్రభాం । తృతీయాంగస్థితో యోగీ వికారం మానసం హరేత్ * * *॥౭౩

—*ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాండస్య తృతీయపాదే చతుర్దశోఽధ్యాయః*—

శ్రీపుత్రార్జునపతిః* ఏవం సమాధిపర్యంతం యోగశాస్త్రం చతుర్ముఖః । ఉపదిశ్య వసిష్ఠస్య గమనాజ్ఞాం చ సందదౌ ॥౧॥ వసిష్ఠశ్చ సమేత్యాథ ధరణ్యాం స్ఫోటజాన్మునిః । అరుంధతీం నిజాం పత్నీమిదమాహ పతివ్రతాం ॥౨। ప్రియే క్వ శక్తిర్గతవాన్వత్సస్స్వాధ్యాయతత్పరః - బాలబుద్ధ్యనురోధేన క్రీడార్థం యత్ర కుత్రచిత్ ।౩। బహిర్గ్రామం వా వేశ్మ కార్యార్థం ప్రేరితస్త్వయా - కుతో న దృశ్యతే బ్రూహీత్యుక్తా హారుంధతీ పతిం -౪- స్వాచార్యమగమత్ప్రాతస్తర్వాయ సైన్యస్సరితం సుతః - నైతావతాగతో హేతుం న జానే భగవన్నహం ।౫- *వసిష్ఠః* అతిక్రాంతో హి కాలోఽద్య కథమన్వేషణం వినా - స్థీయతేఽత్ర భవత్యైవమిత్యుక్త్వా నిర్యయౌ బహిః -౬. అథ సానుయయా ద్వావప్యేత్య నద్యాస్తటే క్వచిత్ - మహీపే సుతమేకాంతస్థితం వ్యాకులమానసం -౭- దృష్ట్వోవాచ పితా వత్స కిమేవమసి సాంప్రతం - గ్రహకృత్యేషు బహుషు సన్నద్ధేషు భవత్స్వపి -౮- నైవం లోకే హి వర్తంతే జ్యేష్ఠాః పుత్రా గ్రహంభరాః - ఔదాసీన్యం గ్రహస్థానాం ప్రవృత్తౌ నోపపద్యతే -౯ ఇదం లబ్ధమిదం లభ్యమిత్యుపర్యుపరీచ్ఛయా - పుంసాం ప్రవర్తమానానాం కార్యసిద్ధిః క్వచిద్భవేత్ -౧౦- క్వచిత్కుంఠితవృత్తిశ్చేత్ప్రవర్తేతేతరత్ర వా - నిర్వ్యాపారస్య కిం కార్యం సిద్ధ్యేత్కిం వా భవేత్సుఖం -౧౧- కుటుంబపోషణార్థేషు కృష్యాదిషు బహుష్విహ - సిద్ధ్యేద్ఘుణాక్షరన్యాయాత్కర్మైకం వా ఫలాన్వితం -౧౨- న సర్వేష్వపి వైఫల్యం భవేత్కర్మసు కస్యచిత్ - న చ సర్వేషు సాఫల్యమతశ్చింతా న యుజ్యతే -౧౩- ఇతి శ్రుత్వా పితుర్వాక్యం సంసారే దోషదృక్సుధీః - వినయావనతశ్శక్తిరువాచ మృదుళం వచః -౧౪- *శక్తిః* అత్ర విత్తార్జనార్థేషు పితస్సర్వేషు కర్మసు - సఫలేష్వపి మే తత్ర సుఖం భాతి న కించన -౧౫- ఏతావతానుభూతోఽయః కుటుంబభరణశ్రమః - ఏతేన కిం మయా లబ్ధం సుఖం సంసారవృత్తినా -౧౬- మయి ప్రవృత్తిరహితే యువయోశ్చ నివృత్తయే - న మార్గాంతరమస్తీతి భాతి నిర్ధారీకృతా మమ -౧౭- ప్రవృత్తానాం చ సర్వేషాం నివృత్తానాం చ దేహినాం - కుటుంబం స హి సర్వజ్ఞో బిభర్తి పరమేశ్వరః -౧౮- పూర్వకర్మానుసారేణ సర్వేషాం ఫలదే నృణాం ఈశ్వరే నియమాత్సిద్ధే వృథైవాహంకృతిర్మమ -౧౯- ఈశః పురుషరూపేణ జీవాన్రక్షతి యద్యపి - తథాపి పుత్రరూపేణేత్యేవాస్తి నియమో న హి -౨౦- లోకే చ మరణం సిద్ధం పుష్కలాన్నవతామపి - అన్నం వినా మృతో నైవ దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా -౨౧- అన్నహీనశ్చ కోఽప్యత్ర జంతురేవ న దృశ్యతే - జీవంతి పంగుమూకాంధా అపి వ్యాపారవర్జితాః -౨౨- నిశ్చేష్టా అపి జీవంతి మహాంతోఽజగరా భువి - శిలాంతర్గతమండూకవిశేషోఽపి చ జీవతి -౨౩- అనేకకోటిబ్రహ్మాండపాలకస్య మహేశితుః - సర్వశక్తస్య యువయోః పాలనే నాస్య శక్తితా -౨౪. జన్మనామపి సర్వేషాం దుఃఖమేవ చ దృశ్యతే - తస్మాజ్జన్మనివృత్త్యర్థముపాయం వద మే గురో -౨౫- ఇతి పుత్రస్య వచనం శ్రుత్వా సంతుష్టమానసః - ఇదమాహ మహాతేజా వసిష్ఠోఽరుంధతీపతిః -౨౬. *వసిష్ఠః* అహో ప్రవృత్తివైరాగ్యమేతదాభరణం తవ - కదా భవిష్యతీత్యేవం ఖిన్నా దేవాకులోఽభవం -౨౭- దైవాదేవం విధో జాతో నిర్వేదస్తవ చేతసి - శ్వః ప్రభృత్యముమేవార్థం బోధయిష్యామి తే సుత -౨౮- కాలోఽతిక్రమతే యామ ఉత్తిష్ఠాహ్నికకర్మణే - అప్రమత్తా హి విద్వాంసోఽప్యకర్మబ్రహ్మదర్శినః -౨౯- ఇత్యుక్త్వా స్వగృహం ప్రాప్య కృత్వా మాధ్యాహ్నికాః క్రియాః - పుత్రవాక్యాన్యనూద్యైవ నిన్యస్తే తద్దినం ప్రియాః -౩౦- పరేద్యుః ప్రాతరుత్థాయ నిర్వర్త్యాహ్నికమాత్మవాన్ - శుచౌ దేశ ఉపావిశ్య తత్రయోఽపి యథోచితం -౩౧- శన్నోమిత్రాదిశాంతిశ్చ పఠిత్వాథ యథాక్రమం - సద్గురుం దక్షిణామూర్తిం ప్రణమ్య స్తుతిపూర్వకం -౩౨- ఈశావాస్యాదిముక్త్వా తత్సర్వోపనిషదామపి - అర్థం విచారయామాసుర్గురుశిష్యక్రమే స్థితాః -౩౩- తదా వసిష్ఠస్సర్వజ్ఞస్స్వాత్మానందపయోనిధిః - సర్వవేదాంతసారార్థం సంగ్రహ్యేదమువాచ హ -౩౪।

॥వసిష్ఠః॥ శక్తే జన్మనివృత్త్యర్థముపాయన్తే వదామ్యహం - శ్రుణుష్వసావధానేన చేతసా తాపసోత్తమ - ౩౫-జ్ఞాత్వోపనిషదన్వేద్యమమూర్తమజమవ్యయం - అఖణ్డమఖిలాధారంపురుషంసత్యచిద్ఘనం -౩౬- యఉపాస్తే స ఏవాస్మీత్యభేదేననిరన్తరం - సజీవన్ముక్తతాం ప్రాప్యనివృత్తజననో భవేత్ .౩౭- ఉపాసనానివివిధాన్యుక్తాని శ్రుతిమస్తకైః -శైవంశాక్తఞ్చసౌరఞ్చగాణాపత్యఞ్చవైష్ణవం -౩౮- అన్యాన్యపిచసర్వేషాంబ్రహ్మోపాస్త్యుపయుక్తతాం - ఆహుర్మహాన్తస్తత్తేషుయత్కిఞ్చిత్ పూర్వమాశ్రయేత్ ॥౩౯॥ సగుణోపాసనాదార్ఢ్యేనిర్గుణోపాసనారతిః । స్వయమేవభవేత్పుంసోనోచేత్సద్గురుమాశ్రయేత్ ॥౪౦॥ రహస్యార్థోపదేష్టాహినిర్గుణోపాసనారతిం । శిష్యస్యోత్పాదయేత్ప్రాజ్ఞోమన్దస్యాప్యుక్తిభేదతః ॥౪౧॥ శైవాదిసగుణోపాస్తిరపిద్వేధాప్రకీర్తితా । వైదికీతాన్త్రికీచేతి తత్రాద్యాక్రమముక్తిదా ॥౪౨॥ ద్వితీయాభోగమాత్రస్య హేతుస్స్యాన్నరకస్యవా । వైదికస్తాన్త్రికమ్మార్గంగత్వాహినరకంవ్రజేత్ ॥౪౩॥ శైవోపాసనముత్కృష్టం వైదికంఖలుసర్వతః ! యదేవ సర్వేదేవాశ్చకుర్వన్త్యత్ర ముముక్షవః ॥౪౪॥ విష్ణుబ్రహ్మసురేన్ద్రాదిసర్వాధిపతిరీశ్వరః । శివఏవపరోదేవస్తస్మాచ్ఛివముపాశ్రయ ॥౪౫॥ శివంకరశ్శివోధ్యేయఏషఏవేతివశ్రుతిః । శివాదన్యస్యసర్వస్యత్యాజ్యత్వంకణ్ఠతోబ్రవీత్ ॥౪౬॥ శివఏవపరంబ్రహ్మబ్రహ్మాపిశివఏవతు । గుణభేదేనభేదోక్తిరధికారివిభేదతః ॥౪౭॥ మూర్తిమత్వేనభిన్నోపిపరస్మాద్బ్రహ్మణశ్శివః । అథకస్సర్వదేవేభ్యఇత్యాహుశ్శ్రుతిపారగాః ॥౪౮॥ విష్ణుబ్రహ్మాదయోదేవాఃపరబ్రహ్మాత్మవేదినః । నూనన్తథాపిసేవన్తేశివంగురుతయాసదా ॥౪౯॥ ఏకోదేవశ్శ్రుతినిగదితోయోమహాదేవఏనం గూఢంభూతేష్వపిచ భగవద్వాక్యగీతేశ్వరన్తం । సర్వాత్మస్థంశివమిహజనాయేనుపశ్యన్తిధీరాస్తేషాం శాన్తిర్భవతివిదుషాం శాశ్వతీనేతరేషాం ॥౫౦॥ నాహఞ్జానేహరివిధిముఖాన్వేదసిద్ధాన్తమూర్తీనేకోరుద్రోభవతిపరమోనద్వితీయాయతస్తే । అద్వైతంతంసకలజగతాంకారణంతుర్యమేకంశాన్తంనిత్యంశివమిహభజేదన్త్యజన్మామహాత్మా ॥౫౧॥ వేదాన్తస్థంహరివిధిమనోవాక్సుదూరంప్రశాన్తంనాదాన్తస్థంసకలవిదుషామాత్మభూతంమహాన్తం । వేదాన్తస్థాశ్శివమిహభజన్త్యస్మదీయాశ్చ సర్వేభేదాన్తస్థాఇతరమనుజాహ్యన్యదేవాన్భజన్తి ॥౫౨॥ కాలాద్భీతాఃకథమిహజనాః కాలకాలాతిరిక్తైర్దైవైః ప్రీతైరపిచసుతరాన్తద్భయాద్రక్షితాస్స్యుః । తస్మాదీదృక్ జననమరణాంభోధిపారోత్తితీర్షుర్ధ్యాయేదేకంపరశివ ముమానాయకంకాలకాలం ॥౫౩॥ రుద్రేశానత్రిణయనహరోమాపతేశంకరాత్మన్ శంభోస్వామిన్ పురహరమహాదేవ కాలాన్తకేశ । శూలిన్గంగాధరశివగురోధూర్జటేనీలకణ్ఠేత్యేవన్నిత్యంభజతిపురుషోయస్సధన్యోమహాత్మా ॥౫౪॥ శక్తిః భగవన్కీదృశాశ్శైవతాన్త్రికాఃపురుషాభువి । వైదికేభ్యఃప్రథక్కృత్యైతే షామ్మేబ్రూహిలక్షణం ॥౫౫॥ వసిష్ఠః॥ తాన్త్రికాఃపురుషాశ్శూలడమర్వాదిభిరంకితాః । ఏకలింగార్చకాలింగధారిణశ్చ సదాతనా ॥౫౬॥ తేహిపాశుపతాలోకేదేవతాన్తరవైరిణః । వైదికాచారవిముఖాఃప్రథక్కార్యాస్సువైదికైః ॥౫౭॥ ప్రేతకృత్యానికుర్వన్తిభూతిరుద్రాక్షధారిణఃఖనన్తిశివలింగానిప్రేతైర్దేహైస్సహాత్మనాం॥౫౮॥ తాముపాస్తిఞ్చమన్యన్తే సద్యశ్శ్రేయఃప్రదాంసుతశ్శైవాగమేషుతేషాన్తుదీక్షితానాంనృణాంశివః॥౫౯॥ అల్పతుష్టియుతస్తాద్రగుపాస్తిఫలరూపిణీం। వైదికోపాసనేశ్రద్ధాఞ్చిరాదుత్పాదయత్యథ ॥౬౦॥ వైదికోపాసనాతుష్టస్సద్యఏవ ప్రసీదతి। శివప్రసాదజాతేతుశ్రేయోహస్తగతంభవేత్॥౬౧॥ శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మాణితన్త్రసంబన్ధవర్జితాః।ఉపాసతేశివంయేత్రతేషాఞ్చిత్తేసన్ప్రత్యతి॥౬౨ ఉపాసనఞ్చద్వివిధంశ్రౌతంతచ్ఛైవముచ్యతే। సగుణన్నిర్గుణఞ్చేతితత్రాద్యఞ్చిత్తశుద్ధిదం ॥౬౩॥ ద్వితీయంమోక్షదంపుంసాన్నిదిధ్యాసనసంజ్ఞితంశివోహంసచ్చిదానందస్వరూపఇతినిశ్చితం ॥౬౪॥ నిర్వికల్ప సమాధ్యాదిస్వరూపంయత్ప్రకీర్తితం। తచ్ఛోపాసనమాత్మజ్ఞైశ్శైవమేవనిగద్యతే ॥౬౫। శక్తిః॥ భగవన్సగుణస్యైవశివస్యోపాసనంహ్యది!

కర్తుంధ్యానాత్మకంశక్యంనత్వన్యస్యాగుణస్యహి ॥౬౬॥ ధ్యేయస్సనీలకణ్ఠస్స్యాత్త్రిణేత్రోవృషవాహనః। చన్ద్రచూడోమహాదేవశ్శివస్సాంబోహరోమృడః ॥౬౭॥ పరబ్రహ్మాభిధానస్తుశివోరూపవివర్జితః। నిర్గుణోవాఙ్మనసయోర్దూరేసంప్రోచ్యతేబుధైః ॥౬౮॥ సకథమ్మనసాధ్యేయఉపదేశ్యోగురూత్తమైః। అతశ్శాస్త్రేణవిజ్ఞేయోనతూపాస్యఇతీర్యతే ॥౬౯॥ నిష్కామసగుణోపాస్తిర్నిర్గుణేత్యుచ్యతేయది। ఔపచారికమేవస్యాన్నిర్గుణత్వన్తదాత్మనః ॥౭౦॥ అప్రాకృతగుణోపాస్తిర్నిర్గుణేత్యుచ్యతేయది। తచ్చవిద్యాగుణోపేతం పూర్వవత్స్యాదుపాసనం ॥౭౧॥ శివాసిదస్మ్యోపాస్తిస్స్యాన్నిర్గుణేత్యుచ్యతేయది। మానసప్రత్యయావృత్తిస్వరూపత్వాచ్చపూర్వవత్ ॥౭౨॥ తస్మాదుపాస్యంసగుణం జ్ఞేయంనిర్గుణమిత్యయం। వాదఏవసమీచీనఇతిమేభాతిసద్గురో ॥౭౩॥ వసిష్ఠః॥ శివస్యపరిపూర్ణస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః। సగుణత్వన్నమన్తవ్యంచిదానన్దాదిభిర్గుణైః ॥౭౪॥ ఏతైర్హిస్వగుణైర్మాయావిద్యాసంబన్ధవర్జితైః। సద్యోముముక్షుణాధ్యేయస్స్వత్వేనాప్రాకృతశ్శివః ॥౭౫॥ ఇదన్త్వోపాస్త్యగమ్యత్వాత్సశివోనచమూర్తిమాన్। ఆత్మత్వోపాస్తిగమ్యత్వాన్నచాత్యన్తమగోచరః ॥౭౬॥ శివాన్మూర్తిమతోన్యోయంసగుణాదస్త్యమూర్తిమాన్। నిర్గుణస్వాత్మయోపాస్యోనీరూపస్తూభయాధికః ॥౭౭॥ నవిజ్ఞేయోనచోపాస్యస్సర్వధారూపవర్జనాత్। ధ్యేయాతీతోయతఃప్రోక్తోజ్ఞేయాతీతస్తతోభవేత్ ॥౭౮॥ నిర్గుణశ్చశివస్సత్యసుఖబోధైకలక్షణః। అఖణ్డైకరసోఖణ్డవృత్తికస్సాక్షివృత్తికః ॥౭౯॥ ఇతిప్రభేదోచ్యతేప్రాజ్ఞైస్స్వానుభూతిపరాయణైః। త్రిపాదమృతరూపీసశివోనారాయణోమతః ॥౮౦॥ శివోహమిత్యభేదోక్తిర్నైవస్యాత్సగుణాశ్రయా। యదిస్యాన్నహికైవల్యంసాయుజ్యైకఫలత్వతః ॥౮౧॥ అతఃకైవల్యముక్తీచ్ఛుర్నిర్గుణంసత్యచిద్ఘనం। శివమేకమభిధ్యాయేదాత్మత్వేననిరన్తరం ॥౮౨॥ అఖణ్డబోధైకరసశ్శివోహంసమస్తవేదాన్తగతశ్శివోహం। మాయాగుణాతీతగుణశ్శివోహంసర్వాధికానన్దఘనశ్శివోహం ॥౮౩॥ జ్యోతిర్మయస్సర్వగతశ్శివోహంషడ్భావహీనఃపరమశ్శివోహం। షడూర్మిహీనోవిమలశ్శివోహం షడ్వైరిహీనస్సుసుఖశ్శివోహం ॥౮౪॥ ఇత్యేవంభావయేన్మర్త్యోయశ్శివోపాసకోమహాన్॥ సనద్యఏవకైవల్యంగచ్ఛత్యత్రనసంశయః ॥౮౫॥ * * * * *

—* ఇతితత్వసారాయణే ఉపాసనకాణ్డస్య తృతీయపాదే పఞ్చదశోధ్యాయః *—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిశక్తేశాక్తముపాసనం। వైదికస్తాన్త్రికశ్చేతిద్వివిధంతత్ప్రకీర్తితం ॥౧॥ వైదికాబ్రాహ్మణాలోకేదక్షిణేనైవవర్త్మనా। ఉపాసతేపరాంశక్తింరాజరాజేశ్వరీంసదా ॥౨॥ శ్రీవిద్యోపాసకాస్తేహిసాత్త్వికాఃకామవర్జితాః। కకారాదింమనుశ్రేష్ఠంజపన్తినియమేనచ ॥౩॥ అన్యాంశ్చశాక్తాన్మన్త్రాంస్తేశిష్టాచారసమన్వితాః। జపన్తిశుద్ధచిత్తత్వంయాన్త్యుపాసనయాతయా ॥౪॥ అథవేదాన్తసంసిద్ధాంబ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణీం। సంవిదాఖ్యాంపరాంశక్తింప్రజ్ఞానఘనలక్షణాం ॥౫॥ నిష్కళాంనిష్క్రియాంశాన్తాంనిరవద్యాంనిరఞ్జనాం। దివ్యాపమూర్తచైతన్యస్వరూపాంచిత్సుఖాత్మికాం ॥౬॥ మహావాక్యానురోధేనజ్ఞాత్వానిస్సంశయన్తతః। సాహమస్మీత్యభేదేనవివిక్తస్థాఉపాసతే ॥౭॥ చిచ్ఛక్త్యుపాసనాసక్తస్సమ్యగ్దర్శననిష్ఠయా। సద్యఃకైవల్యమాప్నోతినాత్రకార్యావిచారణా ॥౮॥ తామభిధ్యాయతఃపుంసస్స్వరూపేచిన్మయీపరా। శక్తిర్యదాపతత్యేకాతదాహృద్గ్రన్థిభేదతః ॥౯॥ శిథిలాఙ్గస్స్వయంభూమాపతత్యేషఉపాసకః। అస్వతన్త్రశరీరత్వాత్సుషుప్తస్యేవపుర్యథా ॥౧౦॥ తదాసనష్టచిత్తాసుర్భవత్యేవమృతోపమః। ప్రారబ్ధబీజమాత్రేణసంయుక్తోపివిరాజతే ॥౧౧॥ శక్త్యభిధ్యానవేగశ్చయావానస్యాభవత్పురా। ఉచితస్తావతస్తత్రలయకాలఃప్రసీదతి ॥౧౨॥ తతస్తస్మాత్సముత్థాయవ్యవహారేప్రవర్తతే జీవన్ముక్తఇతిఖ్యాతోభుఙ్క్తేప్రారబ్ధమన్వహం ॥౧౩॥ అథైవంభూతశాక్తస్యయదాస్వాత్మనిజాయతే। ప్రారబ్ధభోగవైలక్షణ్యంతదాశక్తిత్రయంక్రమాత్ ॥౧౪॥ నిర్వికల్పాదిభిస్సాక్షాత్త్రిభిరేవసమాధిభిః। ఆవిర్భవతిదేహాన్తేదేవతాన్యావక్ష్యతే ॥౧౫॥ యావాచామ్మనసాన్దూరేపరానిష్ఠేతియోగికా। అరూపాప్రోచ్యతేశక్తిసంజ్ఞామాత్రామహాత్మభిః ॥౧౬॥ మాయాశక్తిర్హిసగుణాపూర్వోక్తాదక్షిణాశ్రి

తా।ఉపాసకానాంసర్వేషాంక్రమముక్తింప్రయచ్ఛతి ॥౧౭॥ సకామానాంమహాభోగానపిబ్రహ్మవిదుర్లభాన్। త
థాపిమున్దానస్తేజ్ఞేయాశ్శ్రీవిద్యోపాసకాభిధాః ॥౧౮। విద్యాశక్తిస్తువిగుణాప్రకృతాదక్షిణాశ్రితా। ఉపాసకానాంస
ర్వేషాంసద్యోముక్తింప్రయచ్ఛతి ॥ ౧౯ ॥ ఐహికాముష్మికాసక్తిరహితాస్తేపిమద్ధ్యమాః। ప్రారబ్ధభోగాసక్తత్వా
ద్విజ్ఞేయాస్సూక్ష్మవేదిభిః॥౨౦॥శక్తిర్ద్వయాత్పరాచీనాస్వాశ్రయాశ్రయివర్జితా। గుణాగుణవినిర్ముక్తాజ్ఞాతృజ్ఞేయాది
వర్జితా॥౨౧॥ వాచ్యవాచకనిర్ముక్తాలక్ష్యలక్షణవర్జితా। శిష్యతేసాపరాశక్తిస్త్రితీయాకాచనాత్మనః ॥౨౨॥యాముపా
స్తేనిజానందరసాస్వాదనతత్పరః । మహాయోగీపరాశక్తిర్బ్రహ్మవిద్యేయముచ్యతే ॥౨౩॥ కేవాత్మశక్తింపశ్యన్తోనిగూ
ఢాంస్వగుణైరపి। నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠాహి బ్రహ్మవాదినఈరితాః ॥౨౪॥ అతశ్శక్తిముదాత్మజ్ఞాస్సగుణజ్ఞా ఇతీదృశీం।
మతింసంత్యజశక్తేత్వంశక్తినిష్ఠోభవానఘ ॥౨౫॥ వరిష్ఠాబ్రహ్మవిద్యాచధ్యానయోగాత్సునిశ్చలాత్। ప్రాపణీయేతి
సంప్రోక్తాధ్యేయత్వేసగుణాకథం॥౨౬॥శక్తిమద్బ్రహ్మసగుణమితిచేదుచ్యతేతదా।నిర్గుణంశక్తిహీనంస్యాత్తన్నధ్యాన
నివర్తకం॥ ౨౭॥ అశక్తస్యానుపాస్యత్వాదత్యంతావిషయత్వతః। సాధకస్యమనోనాశాద్యసిద్ధ్యానైవమోచనం।౨౮
ఆశ్రయాశ్రయిభావోహిశక్తిశక్తిమతోర్ధ్రివః। ఆశ్రయశ్చేతనోలోకేజడశక్తేరితిశ్రుతిః ॥౨౯ ॥ నైషాస్తినియమశ్శ
క్తేఃప్రకృతాయాస్స్వసంవిదః। నిజాశ్రయాదతస్తాంత్వంచిద్భిన్నాంవిద్ధినాత్మజ ॥౩౦అన్యానపేక్షంయాశక్తిస్స్వమహి
మ్నివిరాజతే। కోటిసూర్యప్రతీకాశాసైకాసర్వగతాస్తిహి ॥౩౧॥ అఖణ్డాకారవృత్తిశ్చచిదానందమనోగతా।య
దాశ్రయావిభాత్యస్యాఃకశ్శక్తేరాశ్రయఃపరః ॥౩౨॥చిచ్ఛక్తిమాత్రనిష్ఠస్యవరిష్ఠస్యాత్మయోగినాం। కదాపినప్రతీయే
తజగజ్జీవేశ్వరాదికం ।౩౩। నిరాశ్రయంనతిష్ఠేతక్వచిత్కిఞ్చిచ్చయద్యపి। దాహ్యాభావేయథావహ్నిస్స్వయమేవోపశా
మ్యతి ।౩౪। తథాస్యవిద్యాతత్కార్యవికారాశ్రయణంవినా। చిచ్ఛక్తిస్స్వాశ్రయానిత్యంముక్తబద్ధైవిరాజతే ।౩౫।
తస్యాశ్శోంకారమాత్రాభిశ్శక్తేశ్చైకత్వమిష్యతే।పూర్వామ్నాత్రాంసమాశ్రిత్యతిష్ఠన్మాత్రాతదుత్తరా ।౩౬। అఖ
ణ్డాకారచిద్వృత్తిర్భవత్యభ్యాసయోగతః।రూఢసత్వచమత్కారస్స్వర్ణవత్పుటపాకతః ।౩౭। ఉత్తరోత్తరముత్కర్షంప్ర
కాశస్యయతోమలా। సాశక్తిర్యాతితద్యోగాన్నైకేత్యాహుర్మనీషిణః ।౩౮। నత్వఖణ్డత్వలోపోస్యాశ్చిచ్ఛక్తేస్సంభవి
ష్యతి। స్వానుభూతివిశేషేణభిన్నత్వేప్యపృథక్త్వతః ।౩౯। జాగ్రద్విశ్వాదయోజీవాస్సర్వేషాంసన్తిషోడశ। తేషాంవి
లాపనార్థంహిచిచ్ఛక్తిష్షోడశీర్యతే ।౪౦। నచేయంశక్తిభేదోక్తిర్నిహారాదిస్వరూపతః। మూలాధారాదిభేదాద్వా
సన్త్యాభవతాత్మజ ।౪౧।అఖణ్డానందరూపత్వాన్నిరాధారత్వతోపిచ। అపరిచ్ఛిన్నరూపాయాశ్శక్తేరంశిత్వదర్శ
నాత్ ।౪౨।నిర్వికల్పసమాధాయాస్స్వయమేవప్రకాశతే।పరజ్యోతిర్మయీంశాన్తాందృష్ట్వాకోనుబహిర్వ్రజేత్।౪౩
అఖండైకరసాకారాచ్చిచ్ఛక్తింస్వానుభూతితః। సంపశ్యతోవిదేహస్యన బహిర్నాన్తరంక్వచిత్ ॥౪౪। సంసారేబ
హుధాశ్రాంతస్స్వాధ్యాసేచతథాపుమాన్।విశ్రాన్తించితిసంప్రాప్యప్రచ్యుతఃకస్తతోభవేత్।౪౫।సంవిదానందసన్త్రి
ప్తసూయావిద్యావినిర్మితాః। విశేషాఅప్యశేషానమోహాయేయుఃకదాచన ।౪౬। నమోహాయేద్యథాషణ్డంరం
భాద్యప్సరసాంగణః। క్రీడావిశేషచతురోప్యశేషవిషయాశ్రయః ।౪౭। యస్యాంజ్యోతిర్మయానందస్వరూపాయాంస్థి
రాత్మనః। దేహాదివిస్మృతిస్సిద్ధ్యేత్తాంవిద్యాశక్తిమాశ్రయ ।౪౮॥నిత్యంభావయతాంనౄణాంయామేవాత్మతయాఖిలం।
యదనన్యతయాభాతితాంవిద్యాశక్తిమాశ్రయ ।౪౯। యద్రూపభావనాద్ధ్యాన్నష్టచిత్తాసురాత్మవిత్ । యత్స్వం
యుక్తస్వరూపస్స్యాత్తాంవిద్యాశక్తిమాశ్రయ ।౫౦। చిద్రూపాం యామవిజ్ఞాయతుర్యాం సుప్తమథోగతంప్రపర
బ్రహ్మేతిహన్తాహుస్తాంవిద్యాశక్తిమాశ్రయ॥౫౧॥యామవిజ్ఞాయనీరూపమవాఙ్మనసగోచరం। యదతీతంవిదుర్వ్య
ర్థంతాంవిద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౨ । యాంవిదిత్వాథ యామేవధ్యాత్వాయోగీశ్వరస్స్వయం । సర్వబన్ధవిముక్త

స్స్యాత్తాం విద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౩॥ యస్యాం సమాధియోగేన సంయుక్తః పురుషోత్తమః । మహాశాక్తస్సురైః పూజ్యస్తాం విద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౪॥ యన్నిష్ఠో యావనం జ్ఞానం కౌమారం బాల్యమేవ చ । శైశవఞ్చ క్రమాద్గచ్ఛేత్తాం విద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౫॥ యత్సుఖానుభవోల్లాసాత్సర్వవర్ణాశ్రమాదికం । హిత్వాజగరతుల్యస్స్యాత్తాం విద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౬॥ అహం త్వం తదిదం సోఽయమితి భేదమతిర్యయా । సంయుక్తస్య న జాయేత తాం విద్యాశక్తిమాశ్రయ ॥౫౭॥ శక్తిః ॥ శక్తివాదమముం కేచిత్సవిశేషత్వశంకయా ॥ ఉపేక్ష్యాశక్తివాదేన తుష్యన్తి భగవత్పరం ॥౫౮॥ సర్వశక్తివినిర్ముక్తవిరూపబ్రహ్మవాదినాం । ధ్యానయోగవిహీనానాం కా గతిర్నిశ్చితా త్వయా ॥౫౯॥ ధ్యాతృధ్యేయాదిభేదశ్చ ప్రత్యగ్బ్రహ్మాభిదాపి చ । విజాతీయాదిభేదశ్చ తస్మిన్నారూపవస్తుని ॥౬౦॥ అతస్సిద్ధాన్తతా తస్య నాస్తీతి మతిర్భవేత్ నైరాత్మ్యవాదో హ్యేషోఽపి శ్రుతిమస్తకసంమతః ॥౬౧॥ అరూపవస్తు న సిద్ధం నైరాత్మ్యం శశశృంగవత్ । నిరాత్మవేదినాం తేషాం కథం తుష్టిః ప్రజాయతే ॥౬౨॥ అరూపబ్రహ్మ విజ్ఞాయ పశ్చాచ్చిద్రూపమాశ్రయేత్ । ఇతి వక్తుం న శక్యం యత్కార్యం నోరీకృతం విదః ॥౬౩॥ అశక్తబ్రహ్మవిజ్ఞానం శాబ్దం దేశికపూర్వకం । న గచ్ఛేద్విధిశేషత్వమితి తేషాం హి నిర్ణయః ॥౬౪॥ సకృచ్ఛ్రవణమాత్రేణ విరూపబ్రహ్మవేదనం । యస్య సంజ్ఞాయతే తస్య విధిః కో వా భవేదితి ॥౬౫॥ వసిష్ఠః ॥ అశక్తివాదరసికాశ్శక్తివాదపరాఙ్ముఖాః । యే శక్తే సన్తి భువనే కా గతిర్వేద నిశ్చితా ॥౬౬॥ అరూప బ్రహ్మణః ప్రశ్నః ప్రతిషిద్ధశ్శ్రుతౌ ఖలు । అప్రశ్న్యన్నైవ తాం జ్ఞాత్వా కోఽనుముచ్యేత బన్ధనాత్ ॥౬౭॥ చిద్రూపబ్రహ్మశక్తిం వా సవిశేషాన్నబుద్ధిమాన్ । కదాపి మన్యతే స్వస్థో నిర్విశేషత్వదర్శనాత్ ॥౬౮॥ నైరాత్మ్యవాదశ్శ్రుత్యుక్తో హ్యాత్మనిష్ఠావివర్జితైః అనాత్మదేహాధ్యాసక్తైర్నస్వీకార్యః కదాచన ॥౬౯॥ అరూపవిదుషాం తేషాం న తుష్టిర్దృశ్యతే క్వచిత్ । లౌకికానాం యథా తుష్టిర్విషయేషు తథాస్తి తు ॥౭౦॥ యతో విరూపవిజ్ఞానీ చిచ్ఛక్త్యాత్మైక్యచిన్తనం । ఉపేక్షతే తతస్తస్య స్వేచ్ఛాచారో భవేత్సదా ॥౭౧॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టే తస్మిన్స్వేచ్ఛావిహారిణి । నిరస్తవిధికే దుష్టే సర్వవేదబహిష్కృతే ॥౭౨॥ మన్యన్తే స్వాత్మవేదిత్వం హన్త కేచన మానవాః । పణ్డితా అపి మాయేయం తాదృశీ పారమేశ్వరీ ॥౭౩॥ శ్రీవిద్యామఖిలాగమాన్తవిదితబ్రహ్మస్వరూపాం శివాం సత్యజ్ఞానసుఖాం విశేషరహితామాద్యన్తహీనాం పరాం । ఆత్మత్వేన విభావయన్నరవరస్సద్యో విముక్తిం గతోఽప్యాదేహాన్తముపాసనైకరసికశ్శ్రౌతం విధిం మానయేత్ ॥౭౪॥ చిచ్ఛక్తిస్త్రిపదామృతాత్మకనిజానందస్వరూపాపి యా కైశ్చిద్బ్రహ్మపరోక్షబుద్ధిభిరిహాద్వైతస్వరూపోచ్యతే । తాం ధ్యాత్వా త్రివిధాం క్రమేణ విబుధోఽప్యద్వైతశక్త్యాత్మవిజ్జీవత్వన్త్రివిధఞ్జసేతి సుతరాం తచ్ఛక్త్యుపాస్తిః పరా ॥౭౫॥ సత్యజ్ఞానసుఖామలాద్వయచిదాకాశైకరూపాపి యా కైశ్చిద్భక్తజనైస్త్రిమూర్తిసహితా మాయామయీ కథ్యతే । తాం జ్ఞాత్వా క్రమముక్తిమేతి సగుణోపాస్త్యా విశుద్ధోఽప్యమా మావాణీతి తనుత్రయైకగతయా తచ్ఛక్తిబోధః పరః ॥౭౬॥ ఆద్యాబీజగుణత్రయేణ సకలామ్నాయాన్తసంఘోషితా చిచ్ఛక్తిస్త్రివిధాపి నిర్గుణముఖైశ్శబ్దైస్తరాం గీయతే । అన్తే కార్యగుణత్రయేణ సగుణా త్రేధోచ్యతే మూర్తిభిర్మధ్యే త్వద్వయచిన్మయీతి విదుషాం వాగ్భిః పరోక్షం నిజం ॥౭౭॥ కేచిద్బీజగుణత్రయాత్పరతరామద్వైతబోధాత్మికాం శక్తిం ప్రాహురథైతదాత్మ్యవిదుషాం సద్యో విముక్తిం నృణాం । నైతద్యుక్తమకార్యకారణగుణే భేదాభిధావర్జితే తస్మిన్వస్తుని వాచ్యతాదిరహితే ధీశక్త్యయోగాత్సదా ॥౭౮॥ వాచామగమ్యా మనసాప్యశక్తిర్నాస్మైవయాతిష్ఠతి తుర్యతుర్యా । సా దేహపాతే విదుషాం ప్రసిధ్యేత్తతోఽస్తి తస్యా ఇహ న ప్రసక్తిః ॥౭౯॥ అఖణ్డబోధైకరసస్వరూపామనన్యచిన్తాసులభస్వరూపాం । అనేకమాత్రప్రణవైకగమ్యాం శక్తిం పరాం నిత్యముపాస్వ శక్తే ॥ *(౮౦)

—*ఇతి తత్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే షోడశోఽధ్యాయః*—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి వామశాక్తస్య వర్తనః । హేయత్వం వైదికైశ్శాక్తైస్స్వాత్త్వికైర్బ్రాహ్మణైః కలౌ ॥౧॥ శ్రీచక్రం

వామహస్తేనవామశాక్తస్నుమాదిభిః । అర్చయత్యనిశంలోకే బ్రాహ్మణోప్యాగమాశ్రితః ॥౨॥ శాక్తాగమోక్తమా
ర్గేణదీక్షితోభోగకామ్యయా । పూజయత్యపరాంశక్తిం ద్విజోవైదికజోప్యహో ॥౩॥ కళఞ్జమధుమాంసాదిదుర్ద్ర
వ్యైస్తన్త్రమార్గతః । ఆరాధయన్తియేశక్తింతేశాక్తాహ్యధమాధమాః ॥౪॥ శ్రీచక్రారాధనవ్యాజాద్విషయాన్
భుఞ్జతాంసదా । దుశ్చేష్టితాన్యవాచ్యాన్యప్యుచ్యన్తేత్యాగహేతవే ॥౫॥ దేవ్యాఃప్రసాదవ్యాజేన శాక్తాస్తేవామినో
నిశం । సురాంపిబన్తిమాంసాదీన్ భుఞ్జతేచనిరంకుశం ॥౬॥ స్వస్త్రీణాంవాపరస్త్రీణాంభగేష్వవసనేషుచ । ప్ర
త్యక్షచక్రబుద్ధ్యైవకుసుమైః పూజయన్త్యథ ॥౭॥ భుఞ్జతేహన్తతేస్వేచ్ఛం వితస్త్రీ జనానపి । దుహితా భగినీ
మాతా తేషాందారసమాఃఖలు ॥౮॥ శాక్తఃపరిహరేద్యోషామాగతాఞ్చనకాఞ్చన । ఇతితద్వ్రతమేతస్యనకాప్యస్తివ్య
వస్థితిః ॥౯॥ఆచణ్డాళాంగనంస్వైరంతద్వ్రతంస్వనుతిష్ఠతాం ।కింపుణ్యంకిన్నుపాపంస్యాత్కార్యం వాకార్యమేవ
వా ॥౧౦॥ సురాపానేనచిత్తస్య ధ్యేయవస్తుస్థిరీకృతిః । భావేదితిచతేశాక్తావదన్తిపరవఞ్చకాః ॥౧౧॥ చిత్తమో
హనిమిత్తత్వందృష్టన్నిశేషతస్యహి । సురాపానస్యతన్మోక్షనిమిత్తత్వంకథంభవేత్ ॥౧౨॥ స్త్రీమోహఏవవర్ధత
మదిరాపాయినాంనృణాం । స్త్రీణాంపురుషమోహశ్చేత్యేతద్దృష్టచరంఖలు ॥౧౩॥ కౌళమార్గానుసరణేభుక్తి
మాత్రంప్రయోజనం । సంప్రాప్యమోక్షమార్గాత్తుప్రభ్రష్టోధఃపతేన్నరః ॥౧౪॥ కుళార్ణవోక్తధర్మాణాం కాప్రస
క్తిర్ద్విజోత్తమే । ప్రతిషేధవచస్స్పష్టంశ్రౌతంస్మార్తఞ్చదృశ్యతే ॥౧౫॥ తేషామసచ్చరిత్రాణిసంగ్రహేణేరితానితు।
ఉక్తప్రకారకానేకదుశ్చరిత్రాణితన్మతే ॥౧౬॥ వివక్షోరపిమేతేషాం కథనేవాగ్జుగుప్సతే । అపశబ్దప్రయోగే చ
మహత్పాపంవిధీయతే॥౧౭॥ తస్మాదుపరతోస్మ్యేషశాక్తదుష్కృత్యవర్ణనాత్ । అథవాపుణ్యసంఘస్య విధానా
ద్దుష్టదూషణే॥౧౮॥పాపలేశోపినైవస్యాదిత్యేతచ్ఛిష్టసంమతం।తథాపికింప్రధాలాపైస్తాన్త్రికైర్వేద వాదినాం।౧౯।
తాన్త్రికాబహవస్సన్తివేదమార్గపరాఙ్ముఖాః । తథాపిశాక్తతన్త్రస్థైస్సమఃకోపి నవిద్యతే ॥౨౦॥ మోహసం
వర్ధకాచారావామశాక్తేహివిశ్రుతాః । నాన్యత్రక్వచిదప్యేవంశైవవైష్ణవపూర్వకే ॥౨౧॥ శాక్తేసన్దీక్షితా విప్రా దు
రాచారోన్ముఖాస్సదా । నరకేష్వేవఘోరేషుపచ్యన్తేరౌరవాదిషు ॥౨౨॥ *శక్తిః* భగవన్నీదృశేదుష్టే శాక్తతన్త్రే
కుతోద్విజాః । సమస్తవేదధర్మజ్ఞాస్తత్కులీనావిశన్త్యపి ॥౨౩॥ సర్వశాస్త్రార్థవిదుషామపి తత్రప్రవేశతః । స
న్మార్గఇతిమన్యన్తేపరతన్త్రాఃపరేజనాః ॥౨౪॥ శ్రేష్ఠోయదాచరేల్లోకేతదేవాన్యోజనోఖిలః । శ్రైష్ఠ్యఞ్చ శాస్త్ర
విదుషాంనేతరేషాంకదాచన ॥౨౫॥ కామికాద్యాగమానాఞ్చసర్వేషాస్తేప్రవర్తకాః । ఈశ్వరావివనాస్యేతన్నా
శ్రైష్ఠ్యంశాక్తదీక్షితే ॥౨౬॥ దేవ్యాద్యుపనిషత్స్వత్రాస్సురాఝషపలాదయః। పదార్థాశ్శక్తిపూజాయామగ్రాహ్యా
ఇతిచకేచన ॥౨౭॥ యద్భుక్తంయచ్చపీతమ్మత్కులదేవతయాతయా । తద్భోజ్యన్తచ్చపేయమ్మఇత్యాహురపరేజ
నాః ॥౨౮॥ దేవ్యాస్తుచణ్డికాఖ్యాయామధుమాంసాదిసేవనం । పురాణేషుశ్రుతంభూరితదయుక్తాప్యశుద్ధధీః ॥౨౯॥
సర్వాభీష్టప్రదాయిన్యైదేవతాయైయదర్పితం । తద్గ్రాహ్యశ్శుభబుద్ధ్యాహిపుంసాం శ్రేయస్కరోభవేత్ ॥౩౦॥ ఇ
తికేచిజ్జనాఆహుస్తత్తద్వాక్యేషుసద్గురో । ఔచిత్యమేవమేభాతి తద్యథాబ్రూహి నిశ్చితం ॥౩౧॥ *వసిష్ఠః* స
త్కులీనాఅపిప్రాజ్ఞాస్తన్త్రమార్గంవిశన్తియత్ । తత్రహేతుం వదామ్యద్యశృణుశక్తేపరన్తప ॥౩౨॥ బ్రాహ్మణాబ
హవోలోకేస్వాపరాధవశాత్పురా। మహర్షిభిఃక్రుధాశప్తా అభవన్ గౌతమాదిభిః ॥౩౩॥ శాక్తేషు పాఞ్చరాత్రేషు
తథాపాశుపతేషుచ । తన్త్రేష్వదీక్షితాయూయంభవతబ్రాహ్మణాఇతి ॥౩౪॥ మహర్షీణాంమహాశాపోనవ్యర్థోభ
వతిక్వచిత్ । ఋషయస్సత్యసంకల్పాస్తేహితీవ్రతపోబలాత్ ॥౩౫॥ తచ్ఛాపమన్యథాకర్తుం సర్వశాస్త్రవిదోపివా। న
శక్నువన్తివిప్రేన్ద్రాఃపునస్తన్మాన్తరేష్వపి ॥౩౬॥ మహర్షిశాపదావాగ్నితాన్త్రికారణ్యసఞ్చయం। పరితోదహన్తి

జ్ఞానపర్వ బిన్దుభిరన్త్రికేం ॥౩౭॥ సర్వశాస్త్రార్థవిదుషామపితన్త్రానుసారిణాం ।నశ్రైత్థ్యంసాధుభిశ్శంక్యంస్వప్నేపివిమలాశయైః ॥౩౮॥ ఈశ్వరాఏవసర్వేషామాగమానాంప్రవర్తకాః । తథాపితేషాముక్త్యైవతాన్త్రికాణాన్నికృష్టతా ॥౩౯॥ వామాచారశ్శ్రౌతప్రోక్తశ్శక్తేయద్యపిదృశ్యతే । తథాపినద్విజేన్ద్రాణాంసమన్తవ్యఃకదాచన ॥౪౦॥ క్షత్రియాణాంహియుజ్యేతరామకృష్ణాదిషుశ్రుతేః । యద్వాకలియుగాన్నాస్సురాపానాదయోధ్రువం ॥౪౧॥ కాళీకరాళీచాముణ్డీచణ్డికేత్యేవమాదిభిః । నామభిర్యోచ్యతేదేవీనసారాధ్యాహివైదికైః॥౪౨॥ అత్రైవంసతికాచిన్నా సురాద్యర్పణ కర్మణః । శుద్ధబుధ్యాతదుచ్ఛిష్టప్రసాదగ్రహణస్యవా॥౪౩॥ తేషుమార్గేషుశాక్తేషువిశ్వాసోవా భవేద్యది । వైదికాన్మోక్షమార్గాత్సప్రచ్యుతస్స్యాన్నసంశయః ॥౪౪ ॥ సంభాషణాదికంశాక్తైర్యదికుర్యాత్ప్రమాదతః । సద్యఏవప్రకుర్వీతప్రాయశ్చిత్తంద్విజోత్తమః ॥౪౫॥ ఆగమోక్తవిధానేన శాక్తారాధనతత్పరాః। బ్రాహ్మణాహిబహిష్కార్యానిశ్శంకన్ధరణీభుజా ॥౪౬॥ యతయోపిచకుర్వన్తిదుశ్శాక్తోపాసనంకలౌ । అతస్సన్న్యాసధర్మాశ్చవైదికాదూషితాభ్రశం ॥౪౭॥ శాక్తోపాసననిష్ఠోపి స్వస్యబ్రహ్మస్వరూపతాం।యోవదత్యఖిలభ్రష్టస్సజ్ఞేయోలోకవఞ్చకః । ౪౮ ॥ వైరాగ్యగన్ధహీనస్య దుశ్శాక్తస్యశఠాత్మనః । కథంసత్యచిదానన్ద బ్రహ్మాత్మైకత్వవేదనం ॥౪౯॥ తద్ధిసిధ్యేన్మహావాక్య విచారేణగురోర్ముఖాత్ । మహావైరాగ్యయుక్తస్య సచ్ఛాక్తస్యామలాత్మనః ॥౫౦॥ వాచాటాఃఖలుతేశాక్తావామినఃకామినఃఖలాః । జల్పాకైర్భగ్నదర్పాస్స్యుర్దక్షిణైర్దక్షిణైరిహ॥౫౧ యథాసీద్దక్షిణోపాస్తిఃపరోపాస్త్యుపయోగినీ । తథానదక్షిణోపాస్తావామాక్యాప్యుపయుజ్యతే ॥౫౨॥ మహాపాపానిజాయన్తేవామోపాసనకారిణాం । ఏవంసతికథన్తేషాంబ్రహ్మవిద్యోదయోభవేత్ ॥౫౩ ॥ కామానలాః ప్రవర్ధన్తేవామినాంసర్వతోముఖాః । అరూపాద్వైతవిజ్ఞానవాయవస్తూపకుర్వతే ॥౫౪। శాక్తేషు దీక్షితామర్త్యాస్స్త్రీజనాఃపశుభిస్సమాః । వఞ్చయన్తికలౌహన్తకింవక్ష్యేకలివైభవం । ౫౫ ॥ కాదంబరీరసజ్ఞత్వాత్తేషామన్నస్సరోచతే । అవిజ్ఞాయతమర్థంహాయోగిత్వంమన్యతేజనః ॥౫౬ వామినోనముఖేబ్రహ్మవర్చోలక్ష్యేతకిఞ్చన । ప్రాయేణక్షయరోగేణలీనశ్యన్తినరాధమాః ।౫౭॥ నిషిద్ధావేదవేదాన్తైర్యేపదార్థాఅసత్తమాః । తేసర్వేవామశాక్తేషువిహితాఃకింబహూక్తిభిః ॥౫౮॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేననిషిద్ధంశక్త్యుపాసనం। అనాదృత్య పరబ్రహ్మవిద్యోపాస్తింబుధశ్చరేత్ ॥౫౯॥ *శక్తిః*ఉపాసనమిదంశాక్తంగురోర్మోక్షవిరోధ్యపి - అణిమాద్యష్టసిద్ధీనాఞ్జనకం మన్యతేజనః ॥౬౦। శక్త్యుపాస్త్యావినాన్యేనయేనకేనాపిసిద్ధయః -భవేయుర్యదితద్దోషదర్శనంయుజ్యతే గురో ।౬౧॥ వసిష్ఠః*సిద్ధయోనామశాక్తానామేవనాన్యస్యకస్యచిత్ - భవేయురితినైవాస్తి నియమః క్వచిదాత్మజ ।౬౨।శైవానాంవైష్ణవానాఞ్చతదన్యేషాఞ్చసిద్ధయః - నిరంకుశాఃప్రసిధ్యన్తి పాపకర్మవివర్జితం ।౬౩॥ శాక్తానామపి సిధ్యన్తిప్రకృతానాంనసంశయః - జన్మాన్తరసహస్రాణాంబీజైఃపాపైస్సహాపితు ॥౬౪॥వైదికోపాసనేనాపిసర్వాస్సిధ్యన్తిసిద్ధయః - తథాసతికిమేతేనదుశ్శాక్తోపాసనేనవై ॥౬౫॥ వైదికోపాసనైస్సర్వాస్సిద్ధయోముక్తయోపిచ । సద్యఃక్రమాద్వాసిధ్యన్తినాత్రకార్యావిచారణా ॥౬౬॥ సిద్ధిముక్త్యోర్విరోధశ్చనాన్యోన్యమధికారిషు - అతఃఫలద్వయార్థాన్త్వంవేదోక్తోపాసనంకురు।౬౭॥ శక్త్యప్రధానవిష్ణ్వీశోపాసనంవైదికంమతం- శక్తిప్రధానవిష్ణ్వీశోపాస నన్తాన్త్రికంమతం ॥౬౮॥ వేషమాత్రేణశైవాస్తేవైష్ణవాఇతరేపిచ - గార్గ్యాలక్ష్మ్యాస్తథాన్యాసాంప్రాధాన్యం కథయన్తియే ।౬౯॥ అన్యేహి తాన్త్రికాలోకే స్పష్టాచార తయానృణాం । వైదికా నాన్నదోషాయ భవన్త్యేవవృథకృతాః ॥౭౦॥ శాక్తాస్తుతాన్త్రికాహన్తస్పష్టాచారతయాఖిలాః । వైదికాన్దూషయన్త్యేవభోజనాదిభిరాత్మజ ।౭౧। అనవద్యానికర్మాణికుర్వన్తిసదసిప్రజాః - అవద్యానితుకర్మాణికుర్వన్తి రహసిస్వయం -౭౨- రహో

నుష్ఠానవిధితశ్శాస్త్రాచారాస్సువైదికైః - అవద్యా ఇతి నిశ్చేతుం శక్యాః పవనసంశయః -౭౩- అగ్నిహోత్రాదికర్మా
ణి వైదికాని సురాగ్రహీ - కరోతి తాన్త్రికస్తస్య యాజకాః బత వైదికాః -౭౪- పఠన్తు వేదశాస్త్రాణి దేవాన్యాగైర్యజ
న్తు వా - తపాంసి చ చరన్త్వత్ర న శుద్ధ్యన్తి సురాపినః -౭౫- భక్ష్యాభక్ష్యవిభాగస్య బాధకం పాపకారణం - కౌళ
శాస్త్రముపేక్ష్యైవ కృతకృత్యో భవేన్నరః -౭౬- తురీయాశ్రమమాశ్రిత్య కుళమార్గం ద్విజాశ్రితం - ప్రచారయతి సర్వ
త్రయస్స సాక్షాత్కలిః పుమాన్ -౭౭- ప్రాయశ్చిత్తం క్వచిన్నాస్తి మధుమాంసాదిసేవినః - యతేర్బహిష్కృతిం
ప్రాహ బహిష్ట్వితి హి సూత్రకృత్ -౭౮- ప్రభవేద్బహుశః పుణ్యం వామినశ్చేద్బహిష్కృతాః - దక్షిణానామిహైశ్వర్యం
సర్వం ముక్తిః పరత్ర చ -౭౯- సంసర్గో వామిభిస్సాకం క్రియతే యైర్ద్విజోత్తమైః - అజానాద్వా ప్రవర్ధన్తే తేషాం పాపా
న్యసంశయం -౮౦- కిం బహూక్త్యా మహాపాపకారణం శక్తిపూజనం - ఉపేక్షన్తే ద్విజా యే వై తే ధన్యా వైదికోత్తమాః ।౮౧।

—*ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే సప్తదశోధ్యాయః*—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి వైష్ణవం ద్వివిధం తవ - వైదికం తాన్త్రికశ్చేతి సుప్రసిద్ధముపాసనం -౧- తత్రాద్యం ద్వివిధం ప్రోక్తం సగుణాగుణభేదతః । సగుణే సాధితే సమ్యఙ్నిర్గుణోపాస్తిమాచరేత్ ॥౨॥ లక్ష్మీసమేతం హృత్పద్మే శంఖచక్రాదిధారిణం । శ్రీవత్సవక్షసంశాన్తం పీతాంబరధరం హరిం ॥౩॥ నీలతోయదసంకాశం గరుడారూఢమద్భుతం । విష్ణుం ధ్యాయేచ్చతుర్బాహుం సర్వజ్ఞత్వాదిసంయుతం ॥౪॥ ఈదృశధ్యానయోగేన శుద్ధచిత్తస్తు వైష్ణవః । వైదికాస్తత్త్వమస్యాదిశ్రవణార్హో భవేద్ద్విజః ॥౫॥ అథ సత్యచిదానన్దస్వరూపస్యాశరీరిణః । నిర్గుణస్య మహాకాశసదృశస్య పరాత్మనః ॥౬॥ మహావిష్ణోరభిధ్యానాద్విష్ణురస్మీతి సన్తతం । మహాయోగీ ప్రయాత్యేవ తద్విష్ణోః పరమం పదం ॥౭॥ విష్ణ్వైక్యోపాసనాత్సర్వవ్యాపకత్వముపైతి యః । స ఏవ వైష్ణవశ్రేష్ఠో జీవన్ముక్తిపదం గతః ॥౮॥ ఏకస్త్వం పరమార్థతోఽపి భగవన్మాయావశేన త్రిధా బ్రహ్మా విష్ణురుమేశ ఇత్యపి తతో నానా చ భాసి స్వయం । ఇత్యేవం మమ నిర్ణయస్త్వితరథా శ్రౌతీ ప్రతిజ్ఞా వృథా తస్మాత్త్వాం త్వదనన్యతాప్తయ ఇహ స్వత్వేన విష్ణుం భజే ॥౯॥ ఏకత్వం సకలశ్రుతిస్మృతిమతం విష్ణ్వాత్మనోర్నిష్కళం త్వత్తాదాత్మ్యమతం తదుపాసనేన నియమాద్విద్వజ్జనైర్వైదికైః । ఇత్యాప్తోక్తిసుధాం పిబన్ శ్రుతిపథా విష్ణోఽహమత్యద్భుతాం త్వాం ధ్యాయామి కథం మదన్యమఖిలాధారం విభుం నిర్గుణం ॥౧౦॥ రక్షార్థం జగతాం త్వయా దశవిధాః ప్రీత్యావతారాః కృతా ముక్తాః కోటిజనాస్తథైవ పరమం తత్త్వం త్వమేవేతి మే । బుద్ధిర్బ్రహ్మముఖత్రిమూర్తిజనకం ప్రత్యక్పరబ్రహ్మ తత్తస్మాన్నామకరక్షణం కురు విభో విష్ణో జగన్నాయక ॥౧౧॥ యోఽవస్థాత్రయసాక్షిణః పరతరోఽఖణ్డః పురాణోఽచలో యస్సచ్చిత్సుఖలక్షణః శ్రుతిశతైరుద్ఘుష్యతే నిర్గుణః । రజ్జౌ సర్పఇవ భ్రమేణ నిఖిలా ఆరోపితాః ప్రాణిభిర్లోకా యత్ర చ పూర్ణమేవ సతతం తం త్వాం భజేహం హరే ॥౧౨॥ యోఽన్తర్యామితయాస్తి సర్వజగతామాధారభూతోఽరవో యోఽన్తర్యామితయా చ రుద్రమురజిద్బ్రహ్మామరేన్ద్రాదిషు । భీషాస్మాదితి చ శ్రుతేర్బహుభయం వాతాదయో గుర్యతస్తం త్వాం సత్యసుఖాత్మకం గురువరం ధ్యాయామి నిత్యం హరే ॥౧౩॥ బ్రహ్మత్వాత్తవ వాక్పతిత్వమభవద్విష్ణుత్వతో మేశతా రుద్రత్వాద్గిరిజాపతిత్వమథ తే మూర్త్యైవ తుర్యత్వతః । గంగాచంద్రకలాత్రిశూలభసితైర్వేణ్యంగరాగోజ్జ్వలచ్ఛం ఖాద్యైశ్చ విభూషితత్వమపి సాచిన్మాత్రతా తు స్వతః ।౧౪। శబ్దైర్వా భవలౌకికైశ్చ సకలైస్సంలక్షితో వైదికైర్వాక్యైరేకషడష్టపఞ్చదశికా పఞ్చాక్షరాద్యాత్మకైః । తద్భేదగ్రహణే కిమస్తి భగవన్ సద్యోముముక్షోః ఫలం యత్త్వం తద్బహిరన్తరస్థిత ఇతి త్వామేవ విష్ణుం భజే ।౧౫। నైర్గుణ్యం సగుణత్వమప్యుభయథా శాస్త్రైర్వినిశ్చీయతే శ్రీవిష్ణోరధికారిణశ్చ భువనే పాత్రత్రిధా నిశ్చితాః । అద్వైతిర్వం సతి కోఽప్యవైష్ణవజనో నైవాస్తి లోకే క్వచిత్కస్మాత్త్రావకతా మమాపి భగవన్ సిద్ధేతి తుష్టోస్మ్యహం ॥౧౬॥ ఇన్ద్ర బ్రహ్మ రమేశ రుద్ర గిరిశాధీశాది నామాన్యథ ప్రత్యగ్బ్రహ్మపరాత్మగోచరమహానామాని వా వైదికాః । యాన్యా

శ్రీత్యయదద్భుతంతవపదంలోకే క్రమేణైవ తద్ధ్యానాత్సద్య ఇదంవ్రజామి భగవన్విష్ణో ప్రసీద ప్రభో ।౧౭। వైరాగ్యన్త
వ వేవసిద్ధమపి మేనస్యా తదర్థఇచ్ఛిద్ధరే శ్రీమన్మన్త్రసము స్తవాఙ్మనసయోర్దూరే హితత్వే ప్రియ్యతే। యత్ప్రాప్యంస్వతయా
సిరన్తరకృతధ్యానేనసచ్చిత్సుఖానన్తబ్రహ్మరసస్వరూపమమృతంపాదత్రయస్తంభజే ।౧౮। ఏవంభాగవతః కశ్చిద్భగ
వన్తం సనాతనం। సమారాధ్య పురా శక్తేసం ప్రాప పరమాంగతిం ।౧౯। అతో వైదికమార్గేణ వ్యాపకంవిష్ణుమవ్య
యం। త్వఞ్చారాధ్యలభస్వారాద్వైదికీం తాం గతింసుత। ౨౦। నిర్గుణోపాసనేశక్తిర్న చేత్సగుణనిర్గుణం। ఉపాస్వతత్ర
చాశక్తోయదిత్వం సగుణంభజ ।౨౧। సహరిస్సగుణోపాస్త్యా ప్రీతిః క్రమాత్తవ। దద్యాత్కృపానిధిస్స్వీయం నిర్గు
ణం పరమం పదం ।౨౨। శ్రీవిష్ణోర్వేదసిద్ధస్య సర్వజ్ఞస్యామలాత్మనః। వైదికోపాసకేష్వేవ మహాప్రీతిర్విజాయతే ।౨౩।
శక్తిః। సగుణస్య మహావిష్ణోస్తాన్త్రికం బ్రాహ్మ్యుపాసనాం। యద్యైవ వైదికైస్స్మార్తైర్వైష్ణవాస్తే బహిష్కృతాః ।౨౪।
వసిష్ఠః శంఖచక్రాంకితాశ్చక్తేతులసీకాష్ఠభూషణాః। ప్రపత్తిమార్గాద్వైష్ణవం తాన్త్రికాస్తే హ్యుపాసతే ।౨౫।
పాఞ్చరాత్రాగమాధీనాస్తే చ భాగవతా జనాః। శాణ్డిల్యమతగాస్సర్వే వేదసందూషణేరతాః ౨౬। విష్ణోః ప్రసాదంసం
పూర్ణం ప్రాప్నుయుర్న కథఞ్చన। వేదాధ్యయనవన్తోపి వైదికాచారవర్జనాత్ ।౨౭। స్మార్తత్వం వైదికత్వఞ్చ స్వీషామ
భినయన్తితే। నతు శ్రద్ధాళవః క్వాపి శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మణి ।౨౮। తాన్త్రికోపాసనావేశాద్బ్రాహ్మణా అపితేన
రాః। వేదసిద్ధం మహావిష్ణుం నజానన్త్యపి నిర్గుణం ।౨౯। వైదికోపాసనం శ్రద్ధావిహీనత్వాచ్చ తేభృశం। విషయాసక్తమ
నసో మజ్జన్తి భవసాగరే ।౩౦। తేషాం వైరాగ్యగన్ధోపి పుత్రదారాదిషు క్వచిత్। కదాపి న భవల్యేతత్తాన్త్రికాణాఞ్చల
క్షణం -౩౧- తేచశక్తాస్తథా పూర్వం గాతమాద్యైర్మహర్షిభిః। అతస్తే వైదికైస్స్మార్తైరపి త్యాజ్యాస్సుదూరతః ।౩౨।
వేదాన్తేషు చ వేదేషు స్మృతిష్వపి చ కిఞ్చన। నాస్తిచ్ఛిద్రోర్ధ్వపుణ్డ్రస్య ప్రమాణవచనంఖలు ।౩౩। నచోచ్యతే మహావి
ష్ణోస్తత్పుణ్డ్రం రామకృష్ణయోః। తిలకస్తు ప్రసిద్ధంతచ్ఛిద్రపుణ్డ్రం హి తాన్త్రికం ।౩౪। స్మార్తేష్వపిచతల్లోకే దృశ్య
తేబ్రాహ్మణేష్విహ। తస్మిన్సాంకర్యదోషేతు కలిరేవహి కారణం ।౩౫। తాన్త్రికో వైష్ణవో నైవ లభేచ్ఛర్మ కదాచన
శ్రుత్యాద్యఖిలసంసిద్ధశివసందూషణాదహో ।౩౬। స్వోపాస్యదేవతాప్యేక దేవతాన్తరదూషకం। పదపాంసుమి
వాత్యన్తం పరాదాన్నాత్ర సంశయః -౩౭- నిర్విశేషపరాత్మైక్యోపాసనం విష్ణురాహ చ। ఆగమేషు స్వకీయేషు న తత్పశ్యన్తి
వైష్ణవాః -౩౮- వేదోక్తన్నిర్గుణాద్వైతోపాసనం తంత్రగం యది- కోనుభేదస్తయోర్వేదతన్త్రయోరితిచేచ్ఛృణు-౩౯-
ఆన్తరోపాసనేతత్ర నైవభేదోస్తి కశ్చన- బాహ్యేత్పూపాసనే భేదాశ్ఛేదస్స్యాద్వేదతంత్రయోః-౪౦- తాన్త్రికస్య యథా
పూర్వం బాహ్యోపాసనమస్తి వై తతః- కోన్యథా ప్రత్యవాయోస్తి స్వాంతరోపాసనే కృతే -౪౧- తథాపిశాపో మహతా
మాన్తరోపాసనే సతి- నప్రవేశయతి ప్రాజ్ఞానపి తాన్వైష్ణవాననూన్ -౪౨- వైష్ణవా బ్రాహ్మణా భూత్వాప్యహో
శూద్రాదియనిర్మితాన్- ద్రావిడోక్తిమయాన్నిత్యం ప్రబన్ధానప్యధీయతే -౪౩- దేవతాస్సకలా దేహేష్వాపాదతల
మస్తకం- వసంతీతి విదిత్వాపి తప్తముద్రాంకితా అహో -౪౪- శుద్ధవైదికసన్మార్గైర్దేవతాం య ఉపాసతే - తేష్వ
న్యదేవతాభక్తేష్వపి విష్ణుః ప్రసీదతి -౪౫- ఉపాస్యమానో బహుశోప్యవేదోక్తేన వర్త్మనా- విష్ణుః కుప్యేద్భవేదేవస్వీయ
త్వాననుచింతనాత్ -౪౬- ప్రహ్లాదనారదాదీనాం వైష్ణవానాం మహాత్మనాం వైదికేనైవ మార్గేణ ప్రసాద మకరోద్ధ
రిః -౪౭- వైష్ణవా బహవో లోకే వేదమార్గానుసారిణః- విష్ణ్వాత్మైక్యానుసన్ధానాదతరన్భవవారిధిం -౪౮- వైది
కేష్వపి శ్రేష్ఠతాన్త్రికేష్వపి మాధవః- సామ్యేన వర్తమానోపి వైషమ్యేన ప్రసీదతి -౪౯- అమృతాంశుస్సమానోపి స
ర్వత్రధరణీతలే- మేఘావృతేషు దేశేషు యథా నైవ ప్రకాశతే -౫౦- శక్తిః-భగవన్నాగమప్రోక్తే మహావిష్ణోరుపాసనే।
రమంతాం తాన్త్రికాశ్చ ప్రాయ మహర్షిభిరసత్తమాః ।౫౧। మమతచ్ఛ్రవణే ప్రీతిస్సుతరాం నోపజాయతే। వైదికోపాసనే

ప్యుక్తేసగుణేనరతిర్మమ -౫౨- సగుణస్యహరేర్ధ్యానేఫలమల్పంహికథ్యతే। తస్మాత్తుసగుణోపాస్తి నిరూపణపరిశ్రమః ।౫౩। సద్యోముక్త్యాత్మకంయేనమమసిద్ధ్యేన్మహత్ఫలం। నిర్గుణస్యహరేర్యస్మాత్ప్రీహి పునశ్చతదుపాసనం ।౫౪। విష్ణ్వాత్మైకత్వవిజ్ఞానేప్రమాణజనితేపిమే । మనశ్చఞ్చలతాహానిర్నభవత్యేవసద్గురో -౫౫- గోవిన్దేనిశ్చలానన్దేప్రతిష్ఠానంవినామనః। నైశ్చల్యన్నవ్రజేత్కిఞ్చిదపీతిప్రతిభాతిమే -౫౬- ప్రతిష్ఠితమనావిష్ణౌ సర్వగేసచ్చిదాత్మని। యథాహంస్యాంతథాబ్రూహిసంసారార్ణవతారక -౫౭- వసిష్ఠః- మమప్రీతికరీ వాణీత్వయోక్తేహమహామతే। యథావత్స్వయాథార్థ్యంతవవక్ష్యామ్యసంశయం -౫౮- అచ్యుతేప్రచ్యుతోపాధౌత్వన్మనోప్రచ్యుతం యథా। భవేత్తథాశ్రీణుశ్రీతీమచ్యుతోపాస్తిమాదరాత్ -౫౯- తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థశ్రవణాత్పూర్వమేవయః। అఙ్గుష్ఠపురుషోదృష్టస్స్వయాభూద్ధృదయాంబుజే ॥౬౦॥జ్యోతిషాంజ్యోతిరాత్మానంతంవిష్ణుంమనసాస్మరన్। వ్యోమవత్సర్వగన్నిత్యం భావయాచ్యుతభావనం ॥౬౧॥ అచ్యుతోహమఖణ్డోహమనన్తోహన్నిరంశకః। ప్రకాశానాంప్రకాశోహమవిచ్ఛిన్నరసోస్మ్యహం ॥౬౨॥నిరాకారోహమద్వైతచిదానందోహమద్భుతః।నారాయణోహన్నామాదిరహితోహన్నిరామయః ౬౩ ఇత్యవిచ్ఛిన్నచింతాయాంకృతాయాంవిజనస్థలే।స్థితిస్తదనురూపాతేభవేదేవాచిరాదిహ౬౪॥భావనానురూపాస్యాన్నసిద్ధిఃకస్యచిత్క్వచిత్।అభావితార్థసంసిద్ధౌశాస్త్రంసర్వన్నిరర్థకం॥౬౫॥శ్రీహరేర్నిర్వికల్పస్యసవికల్పసమాధినా।అనేనసవికల్పత్వంమాశంకిష్ఠాఃకదాచన॥౬౬॥ యఃపాప్స్యభగవద్రూపసన్నికృష్టంసత్యచిద్ఘనం। సర్వభేదవిముక్తోభూదయంభాగవతోత్తమః ॥౬౭॥ హరౌవిలీనమనసోనిర్విశేషేమహాత్మనః। సంసారశోక మోహాదిర్నభవేదిహకశ్చన ।౬౮॥ శ్రీవిష్ణుధ్యానధారాభిర్వినష్టేమనసిస్వయం। ఇంద్రియాణివినశ్యంతిదగ్ధాపూపవదాత్మనః ॥౬౯॥ వైష్ణవీమాత్మవిద్యాంయోనిర్వికల్పసమాధినా। అధిగమ్యసదానందీభవత్యేషహివైష్ణవః ॥౭౦॥ దేహత్రయాత్సముత్థాప్యస్వాత్మానంధ్యానయోగతః। సత్యంవిష్ణుపదంపూర్ణంనయత్యేషహివైష్ణవః ॥౭౧॥ పాదనారాయణాతీతత్రిపాన్నారాయణోన్ముఖః। త్రిపాద్మూర్ధ్వోదితారూపనారాయణపరోభవేత్ ॥౭౨॥ విభిన్నేహృదయగ్రన్థౌవైష్ణవ్యానిత్యనిష్ఠయా। సుప్తిజాగరణాపేతో జాగ్రత్సుప్తస్సదాభవేత్ ॥౭౩॥ జాగ్రత్సుప్తాదపిశ్రేష్ఠస్స్వప్నసుప్తోనిగద్యతే। తతోపిసుప్తిసుప్తోయంత్రిపాన్నారాయణస్థితః ॥౭౪॥ నారాయణేనృణాంబీజేనిర్విశేషేనిరంజనే। నిత్యంమనఃప్రతిష్ఠాప్యనిత్యముక్తోభవేన్నరః ॥౭౫॥ నృణాంనారాయణాదన్యాగతిర్నోక్తాశ్రుతౌస్మృతౌ। అతోనారాయణధ్యానంకర్తవ్యంసర్వదానృభిః ॥౭౬॥ నారాయణోహన్నామాది రహితోహఞ్చిరంతనః। ఇతిధ్యాతుస్వరూపంతద్భవేన్నారాయణామృతం ॥౭౭॥ నారాయణస్యామలదేహతాపిమాయావశాదేవనతుస్వతోస్తి। ఇతీహబుద్ధ్వాప్యశరీరమాద్యంనారాయణంతన్నభజంతిహన్త ॥౭౮॥ నారాయణానందరసానుభూతిర్నారాయణాన్న్యమతేరిహస్యాత్। నారాయణోవ్యోస్త్యహ మన్యప వేత్త్యేవంత్వ నారాయణతాంవిధఃక్వ ॥౭౯॥ నారాయణ ధ్యానపరాయణస్య పాపిపఙ్క్తిక స్ఫూర్తిరియం నచిత్తే। పాపిపఙ్క్తిక ధ్యాన పరాయణస్య నారాయణ స్ఫూర్తిరియం యథానో ॥౮౦॥ నారాయణోహం నర రూప హీనః పరాత్పరోహం పరిపూర్ణ రూపః। చిరం తనోహశ్చిదనంతబోధోస్మ్యేవంప్రయాతిస్వపదంప్రబుద్ధః ॥౮౧॥ అఖణ్డబోధామృతచింతనేనశ్రీమత్సుఖం విష్ణుపదం ప్రపద్య। అవిద్యకాశేషవికారముక్తోనవైష్ణవస్సోపితువిష్ణురేవ ॥౮౨॥ విష్ణుర్వికారాన్నదతీతిబుద్ధ్వాచేతః ప్రతిష్ఠాప్యచనిర్వికారే। విష్ణౌపరానందరసస్వరూపశ్శరీరపాతేవిశతేస్వరూపం ॥౮౩॥ * * * * *

—* ఇతితత్త్వ సారాయణ ఉపాసనా కాణ్డస్య తృతీయపాదేష్టాదశోధ్యాయః *—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిసూర్యోపాసనమాత్మజ। యేనాదిత్యఃప్రసన్నస్త్వాంచిదాదిత్యంకరిష్యతి ॥౧॥ రక్తాంబుజస్థం సప్తాశ్వరథినంస్వర్ణతేజసం। వరదాభయపాథోజద్వయహస్తఞ్చతుర్భుజం ॥౨॥ కాలచక్రప్రణేతారం సూర్య

నారాయణంగురుం। సర్వజ్ఞం సర్వలోకేశం యోవేద బ్రాహ్మణస్సవై ॥౩॥ బ్రాహ్మణైర్జప్యమానాయాం గాయత్ర్యాం యోనుబధ్యతే। ససూర్య ఆత్మా జగతస్తస్థుషస్సకలస్యచ ॥౪॥ సూర్యాద్భూతాని జాయన్తే సూర్యాద్యజ్ఞాదయోఖిలాః। నమస్తే సూర్యదేవేశ కర్మకర్తా త్వమేవహి ॥౫॥ త్వంబ్రహ్మా త్వంవిష్ణుశ్చరుద్రః ప్రత్యక్షమేవచ। ప్రత్యక్షమృగ్యజుస్సామాథర్వాచ్ఛన్దోసిచప్రభో ॥౬॥ ఏవంవిధైర్మహాస్తోత్రైస్సూర్యస్స్తూయతే దినేదినే। ఆదిత్యాద్దేవజాయన్తే పృథివ్యాదీని పఞ్చచ ॥౭॥ భూతానిచదిశో దేవా వేదాశ్చత్వార ఏషహి। ఆదిత్యఏతత్తపతి మణ్డలంభామయమ్మహత్ ॥౮॥ బ్రహ్మా హృత్పుణ్డరీకస్థ మనసావాదిత్య ఈశ్వరః। మనోమనీషాహం కార చిత్తాన్తఃకరణానిచ ॥౯॥ ఆదిత్యఏవ ప్రాణాద్యావాయవః పఞ్చకీర్తితః। ఆదిత్యఏష ఏవైతచ్ఛ్రోత్రాదీన్ద్రియపఞ్చకం ॥౧౦॥ ఆదిత్యఏవ వాగాదిపఞ్చకర్మేన్ద్రియాణిచ। శబ్దాదిపఞ్చకఞ్చైతదాదిత్యోవచనాదయః ॥౧౧॥ ఆదిత్యః పఞ్చకోశాశ్చ నమోమిత్రాయ భానవే। నమోభ్రాజిష్ణవేవిశ్వహేతవే మృత్యుతోవమాం ॥౧౨॥ సూర్యాద్భవన్తిభూతాని సూర్యేణపాలితానితు। సూర్యేలయంప్రాప్నువన్తియ స్సూర్యస్సోహమేవచ ॥౧౩॥ చక్షుర్నస్సవితాదేవ శ్చక్షుర్నః పర్వతోప్యుత। చక్షుర్ధధాతు నోధాతా యశ్చక్షుషిచవిద్యతే ॥౧౪॥ జపత్యాదిత్య గాయత్రీం శ్రద్ధయాయో దినేదినే। తస్యాభీష్టన్దదాత్యేష సవితాభాస్కరోవిభుః ॥౧౫॥ పురస్తాత్సవితాపశ్చాదుత్తరాత్తాత్సఏవచ। అధరాత్తాచ్చసవితాసర్వైశ్వర్యన్దదాతునః ॥౧౬॥ సవితాదీర్ఘమాయుర్నస్తపస్సిద్ధ్యైప్రయచ్ఛతు। ఇత్యభీష్టఞ్చసంప్రార్థ్య తస్యాప్యష్టాక్షరఞ్జపేత్ ॥౧౭॥ ఓంఘృణిస్సూర్యఆదిత్యఇత్యేతాన్యక్షరాణియః। జపత్యహరహస్సోయంభవతిబ్రాహ్మణోత్తమః ॥౧౮॥ యశ్చిద్రూపస్సకలభువనంభాసయత్యేవసమ్యఙ్మూర్ధానామప్యహమిదమితిస్వానుబోధందదాతి। స్వాధిష్ఠానంద్విజవరగణైః ప్రత్యహంసేవ్యమానంగాయత్ర్యేనంవిమలవిగుణాదిత్యమేకంభజేహం ॥౧౯॥ విశ్వాసోస్తు త్రిభువనపతౌ భాస్కరేసాక్షిరూపే శ్రౌతస్మార్తాద్యఖిలవిదుషామాస్తికానాన్నచిత్రం। జాత్యానీచాఅయమపిమహాన్ రక్షకశ్చిత్కోస్తీత్యేకంసర్వమనుజపశవోనిర్దిశన్తిహ్యముంత్వాం ॥౨౦॥ వేదాన్తానాంపరమవిషయం యంవిదిత్వాకృతార్థాస్స్వావస్థ్యంయాన్తిధ్రువమిహజనాముక్తసంసారబన్ధాః। తచ్చిద్రూపంగగనసదృశంజ్యోతిషాంజ్యోతిరేకంనిత్యాదిత్యందహరనళినేభాసమానంభజేహం ॥౨౧॥ తేజఃపుఞ్జన్నిజమపి బహిర్దర్శయన్మణ్డలేనస్వాత్మారామోజయతిజగతాన్నాయకోభాస్కరోయః। యంపశ్యన్తఃప్రతిహతరజోహంగ్రహోపాసకాస్సూర్యస్సాక్షాత్సిద్ధన్తమిహ మనుజాహావిహాయభ్రమన్తి ॥౨౨॥ యంగత్వాస్మాత్పునరపిబుధస్సత్యమావర్తతేనస్వారాజ్యస్థం సకలజగతాంకారణంవాక్యాగమ్యం। భూమానన్దంపరమమమృతం వన్ద్యమానంద్విజేన్ద్రైర్నిత్యంకాలత్రయ కృతపరిచ్ఛేదశూన్యంభజేహం ॥౨౩॥ యత్సాన్నిధ్యేసతిహి భువనం స్వస్వకార్యేప్రవృత్తంనష్టప్రాయన్నిశితుసకలం యాతిమోహాన్ధకారం। జ్ఞాత్వాహేతుంరవిమపిజనాస్స్వప్రకాశప్రకాశప్రాప్తావత్ర ప్రభువర మహోనస్వరూపం భజన్తే ॥౨౪॥ యస్యాలోకాత్త్యజతి మనుజోబ్రహ్మహత్యాదిపాపంతస్మాదస్మాత్పరమహో మహోనాయకాన్నైవజానే। పూర్ణశ్చాన్తర్బహిరపి పరన్ధామసూర్యాఖ్యమేకం ధ్యాయామ్యేనంహృదయకుహరేప్రత్యగాత్మస్వరూపం ॥౨౫॥ ఆదిత్యోహన్నిఖిల భువనవ్యాపకానన్దరూపశ్చిన్మాత్రోహంత్రిగుణరహితో మణ్డలాధీశలక్ష్యః। ఇత్యేకాన్తేవిశద మనసాభావయన్ సూర్యభక్తస్సూర్యాత్మైక్యం వ్రజతివిబుధస్సర్వవేదాన్తసిద్ధం ॥౨౬॥ నిర్గుణాంవైదికీంసౌరాం విద్యామేతాంభజన్ సుధీః। సుతరాంబ్రహ్మవర్చస్వీసద్యఏవవిముచ్యతే ॥౨౭॥ ఆదిత్యోపాసకన్దృష్ట్వా యత్రకుత్రయదృచ్ఛయా। మహాపాతకకోటిభ్యస్తత్క్షణాన్ముచ్యతేనరః ॥౨౮॥ మణ్డలాన్తర్గతన్దివ్యం చిదాదిత్యంసుశీతళం। స్వస్వరూపతయాధ్యాత్వా చిదాదిత్యోభవేన్నరః ॥౨౯॥ నిర్గుణంసగుణంవాముం చిదాదిత్యంప్రపశ్యతః। సద్యఃక్రమేణ వాముక్తిర్వైదికీ నాత్రసంశయః ॥౩౦॥ వేదోక్తేనైవమార్గేణయే భాస్కరముపాసతే। చిత్ప్రభాకరయోగీన్ద్రాస్తఏవబ్రహ్మవిత్తమాః ॥౩౧॥

అవైదికేనమార్గేణ భాస్కరంమణ్డలాత్మకం। యఉపాస్తేసవేదోక్తంకైవల్యన్నాప్నుయాన్నరః ॥౩౨॥ అథశక్త్యైప్ర
వక్ష్యామి గణేశోపాసనంతవ। యేనసిద్ధిశ్చముక్తిశ్చ సద్యఏవప్రసీద్ధ్యతః -౩౩- ఏకదన్తశ్చతుర్హస్తం ధారిణంపా
శమంకుశం - అభయంవరదంహస్తే బిభ్రాణంమూషికధ్వజం -౩౪- రక్తలంబోదరంశూర్ప సుకర్ణంరక్తవాససం।
రక్తగంధానులిప్తాంగం రక్తపుష్పైస్సుపూజితం -౩౫- భక్తానుకంపినన్దేవం జగత్కారణముత్తమం - ఆవిర్భూత
ఞ్చసృష్ట్యాదౌ ప్రకృతేఃపురుషాత్మకం -౩౬- దేవంధ్యాయతియోనిత్యం గణానామధిపంగురుం - అభీష్టం లభతేస
ర్వం సయోగీయోగినాంవరః -౩౭- నమస్తేవేదవేద్యాయ గణాధిపతయేనమః - నమోముక్తిస్వరూపాయనమోము
క్తిప్రదాయినే -౩౮-త్వమేవతత్త్వంప్రత్యక్షంత్వంకర్తాసిచకేవలం-త్వమేవధర్తాబ్రహ్మాసిసాక్షాదాత్మాత్వమేవచ-౩౯
త్వమేవసత్యంజ్ఞానంతదనంతంబ్రహ్మనిర్గుణం-త్వమేవసచ్చిదానందస్వరూపస్సర్వకారణం-౪౦- త్వమేవవాఙ్మనఃప్రా
ణాద్యధిష్ఠాతానిరంశకః- త్వమేవతత్త్వమస్యాదిమహావాక్యసునిశ్చితః -౪౧-త్వమేవాఖణ్డబోధోసిస్థూలాణుత్వాదివర్జి
తః-త్వమేవస్థూలసూక్ష్మాదివికారరహితఃపరః -౪౨- త్వత్తఏవజగత్సర్వంజాయతేసచరాచరం- త్వత్తస్తిష్ఠతిసర్వా
త్మం స్త్వయ్యేవలయమేష్యతి -౪౩-త్వమాకాశాద్యతీతోసిత్వంగుణత్రయవర్జితః- త్వంకాలత్రితయాతీతస్త్వందేహత్ర
యవర్జితః -౪౪- త్వంతుర్యనిత్యచైతన్యస్వరూపోజ్యోతిరుత్తమం- త్వంతుర్యాతీతభూమాత్మాబోధానందరసాత్మ
కః -౪౫- మూలాధారేస్మరామిస్త్వయమఖిలగణాధీశమంకేనిషణ్ణంగౌరీశంభ్వోర్గజాస్యం మదసలిలపరిక్లిన్నగణ్డస్థశు
ణ్డం- భక్తార్తిధ్వంసదక్షస్వచరణసరసీజాతయుగ్మంకృపాబ్ధింవిఘ్నేశంసస్మితాంబాశివకరయుగళామృష్టలంబోదరం
త్వాం -౪౬- దూర్వాపత్రైర్ప్రనేచ్ఛుందశభుజమధికానంద మగ్నాన్తరంగందేవైరన్యైస్తదీయైఃప్రథమమపిసదా
పూజ్యమానశ్చభక్త్యైః- మూలాధారాంబుజాంతర్గసదమృతకరజ్యోతిషంవల్లభేశంలోలంత్వాంమోదకార్థేమనసిగణప
తేభావయేబాలచేష్టం -౪౭-గౌరీస్కందత్రినేత్రైర్నిజనిజచుళుకైర్నీయమానేస్వభక్త్యైర్దత్తాన్నేస్వస్వవక్త్రైంమధురత
రరసైర్మిశ్రితేదివ్యభోజ్యే- తత్తద్భోజ్యంసమస్తంప్రసభమతిచలచ్ఛుణ్డయాదాయహుత్వాలోళం లోళంప్రథివ్యామువ
తుగణపతిర్మాం ప్రహాసఞ్చకుర్వన్ -౪౮- కింవాకుర్వేగణేశ ప్రతిపదమధికైరంతరాయైః ప్రవృత్తిఃకామక్రోధాదిరూ
పైర్వ్రతభవజనితైరాహతామేముముక్షోః- ఊష్వగ్విఘ్నాన్నిహత్యప్రబలతరనిజానందమేకం స్వరూపంనాన్యశ్శక్తోస్తి
దాతుంతదఖిలశరణంత్వామిహైవప్రపద్యే-౪౯- న్యూనాంసిద్ధిర్నకాచిద్భవతిగణపతేరంఘ్రిపూజాద్యభావేరక్షోగన్ధ
ర్వవిద్యాధరముఖబలినాంకిన్నరాణాంబహూనాం-దేవానాఞ్చాసురాణాంసురపతిముఖదిక్పాలకానాఞ్చతేషాంధా
తుర్విష్ణోశ్చశంభోరపిచపురజితస్తత్పదాత్వాంభజేహం-౫౦ భుక్తిర్ముక్తిశ్చకావాభవతిజగతికాకానుసిద్ధిశ్చభక్తిఃకా
వాశక్తిశ్చకావాజనిమృతిభయదేకానుయుక్తిర్భవేస్మిన్।కావావ్యక్తిస్థితిఃకాగతిరపిభువికాకాగతిఃకామతిర్వాకావాశా
న్తిశ్చకాంతిర్గణపతిభజనేకాజనానామభావే -౫౧- శాక్తాస్సౌరావరిష్ఠాజగతిబహువిధాబ్రాహ్మణావైష్ణవావాశై
వానానామతస్థాఅపిచసుకృతినశ్శ్రోత్రినస్స్మార్తముఖ్యాః। తంతేదితూదహీనా నిఖిలసుఖకృతేష్వత్రవాముత్రవా
తేగాణాపత్యంభజంతేపద నళినయుగంయత్పురాతద్భజేహం -౫౨- మూలాధారేస్థితోయ స్సకలజనిమతాంశో
కమోహాదిమూలంస్వోపాస్త్యైకస్థితానాఞ్చయతిబహుగణాధీన ఉన్మూలయన్దాక్। ఏకఃపూర్ణోమలాత్మాత్రిగుణ
విరహితోనిశ్చలోనిత్యబోధస్సత్యోఖణ్డః పురాణోనిరతిశయసుఖోహంపదార్థోమమాస్తు -౫౩ - ఇతివైదికసన్మార్గ
మాశ్రిత్యగణనాయకం। యస్సమారాధయేన్మర్త్యస్సిద్ధిముక్తీసగచ్ఛతి -౫౪- యశ్చనిష్కళమద్వైతంసత్యజ్ఞానసుఖా
త్మకం। రూపంగాణపతన్నిత్యముపాస్తేశ్రద్ధయాన్వితః -౫౫- సజీవన్ముక్తతామేత్య కామ మోహాదివర్జితః। గణేశో
హంగణేశోహమితిసంకీర్తయేత్స్వయం-౫౬-గణేశాత్మైక్యసిద్ధస్యవరిష్ఠస్యమహామునేః।నకదాపిభవన్త్యేతాజాగ్రత్స్వప్న
సుషుప్తయః ॥౫౭॥ శుద్ధస్ఫటికసంకాశాంమూర్తింగణపతేస్సతీం । ధ్యాత్వాతదనుతద్ధ్యానమేచ్ఛిద్రూపం స్వా

త్మనానుధీః ॥౫౮॥ చిన్మూపగణనాథస్యధ్యానాచ్చిత్తేప్రణశ్యతి । అఖణ్డైకరసాకారశ్చిత్తవాన్భవతిస్వయం।౫౯
సర్వవేదాన్తసంసిద్ధంనిష్కళంబ్రహ్మచిద్ఘనం । విఘ్నరాజాఖ్యయాప్రాహుర్విఘ్నరాజోపలక్షితం ॥౬౦॥ శక్తిః॥
శివశక్తిమహావిష్ణుసూర్యవిఘ్నేశ్వరాదిభిః । సంజ్ఞాభిర్నిర్గుణంబ్రహ్మకథముచ్యేతనిర్మలం ॥౬౧। తాభిర్హి సగుణం
బ్రహ్మమాయాశబళితంబహు । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రోచ్యతే తత్వవేదిభిః ॥౬౨॥ ఉపలక్షణతాంబుద్ధ్వా తాని
నామానితస్యచేత్ । నిర్గుణబ్రహ్మణఃప్రాహుస్తదాజ్ఞైవానిసన్మువ ॥౬౩॥ అవిద్యాశబళం బ్రహ్మసగుణంజీవసం
జ్ఞితం । ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వాదినామభిర్బహుకథ్యతే ॥౬౪॥ ఉపలక్షణతాతేషాం కిన్నస్యాత్సద్గురోవద । ఇత్యు
క్తఃప్రత్యువాచేదంవసిష్ఠోరుంధతీపతిః॥౬౫॥ *వసిష్ఠః*సగుణబ్రహ్మతేశానాంజీవానాఞ్చావగమ్యతే। తథాప్యుపా
స్యతాహాన్యానజీవానిర్గుణాఖ్యకాః ॥౬౬॥ గాణ్యాశివాదినామానివృత్త్యావాబ్రహ్మనిర్గుణం । బోధయేయుర్నతు
ప్రాజ్ఞాద్యాఖ్యాఇత్యేషనిశ్చయః ॥౬౭। శ్రుత్యాదిషుప్రమాణేషుశిష్టోక్తిషుచగమ్యతే । అతస్త్వంప్రకృతంవిద్ధిబ్ర
హ్మవేతిగణాధిపం ॥౬౮॥ గణేశ్వరాభిధేబ్రహ్మణ్యశరీరేసమస్తగే। నిర్విశేషేపరానన్దేస్వాత్మానంయోజయాత్మ
జ ॥౬౯॥ గణేశమూర్తిద్వారేణచిన్మాత్రామూర్తవస్తుని । సంయోజితాత్మనోముక్తిర్నిర్విఘ్నముపజాయతే॥౭౦
కేచిద్విఘ్నేశ్వరోపాస్త్యాభుక్తిమాత్రంప్రయోజనం । మన్యన్తేతస్యవేదాన్తప్రసిద్ధత్వావిచిన్తనాత్ ॥౭౧॥ శివోహ
మిత్యభేదేనయథోపాస్తిఃప్రకీర్తితా । తథాగణేశ్వరోహమిత్యభేదోపాసనంమతం ॥౭౨॥ నచగాణపతోపాస్తి
స్సాన్త్రికీమోక్షదానృణాం । వైదిక్యాతదుపాస్త్యాహిముక్తాఃపూర్వేమహత్తమాః ।౭౩॥ *పురూరుపతిః* ఇతి
శ్రుత్వాపితుర్వాక్యంశక్తిస్సర్వార్థవిత్తమః । నిఃసుమ్యకరణగ్రామంబ్రహ్మోపాస్తింతదాకరోత్ ॥౭౪॥ విఘ్నే
శమూర్త్యభిధ్యానద్వారేణామూర్తచిద్ఘనే । పరబ్రహ్మణ్యభిధ్యాతే శక్తిర్బ్రహ్మత్వమాప్తవాన్ ॥౭౫॥ ము
హూర్తమను భూయాత్మసమాధి సుఖమద్భుతం । అథోత్థాయస్వ కంధామతేయ యుస్సురనాయక॥ ౭౬ ॥
శ్రీగురుమూర్తిః*బ్రహ్మన్నేవంసురేన్ద్రోఽపిగోమతీపతినామయా । ఉపదిష్టఃకృతార్థో భూన్మదుపాసనతత్పరః॥౭౭॥
అతస్త్వఞ్చమయోపాస్త్యాలబ్ధ్వాబ్రహ్మాత్మయోగితాం । జగత్సర్గేప్రవృత్తశ్చేన్నబాధోమాయయాతవ ॥౭౮॥
నిర్విశేషపరబ్రహ్మ యోగసిద్ధావతఃపరం । ప్రష్టవ్యంశాయదిబ్రహ్మన్వర్తన్తే యేచకేచన ॥౭౯॥ నిశ్శంక మేవ
మాంపృచ్ఛతానహంపంకజోద్భవ । నిరూపయితుముద్యుక్తస్సుప్రీతశ్చాస్మ్యసంశయం॥ * *(౮౦)

—*ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదేఏకోనవింశోధ్యాయః*—

బ్రహ్మ* భగవన్దక్షిణామూర్తే సర్వ తత్వార్థసాగర । త్వద్వక్త్రాచ్ఛ్రుతం సమ్యగ్బ్రహ్మాత్మోపాసనం
మయా ॥ ౧ ॥ తథా పిశ్రోతుమి చ్ఛామి రహస్యాం యోగకుణ్డలీం । యయా యోగ రహస్యార్థావి
దితాస్స్యుర్మయాగురో ॥ ౨ ॥ *శ్రీగురుమూర్తి* హేతుద్వయం హిచిత్తస్య వాసనాచసమీరణః ।తయో
ర్వినష్టఏకస్మిన్ తేద్వావపివినశ్యతః ॥౩॥ తయోరాదౌసమీరస్య జయంకుర్యాన్నరస్సదా । మితాహారశ్చాసనఞ్చ
శక్తిచాలస్తృతీయకః ॥౪॥ ఏతేషాంలక్షణంవక్ష్యే శృణుపద్మజసాదరం। సుస్నిగ్ధమధురాహారశ్చతుర్థాంశవివర్జి
తః ॥౫॥ భుజ్యతేశివసంప్రీత్యైమితాహారస్సఉచ్యతే। ఆసనంద్వివిధంప్రోక్తం పద్మంవజ్రాసనంతథా ।౬॥ ఊర్వోరు
పరిచేద్ధత్తేఉభేపాదతలేయథా।పద్మాసనంభవేదేతత్సర్వపాపప్రణాశనం ॥ ౭ ॥ వామాంఘ్రిమూలకం దాధస్త్వ
న్యంతదుపరిక్షిపేత్। సమగ్రీవశిరఃకాయోవజ్రాసనమితీరితం ॥౮॥ కుణ్డల్యేవభవేచ్ఛక్తిస్తాంతుసఞ్చాలయేద్బుధః
స్వస్థానాదాభ్రువోర్మధ్యం శక్తిచాలనముచ్యతే ॥౯॥ తత్సాధనద్వయమ్ముఖ్యం సరస్వత్యాస్తుచాలనం । ప్రాణరో
ధమథాభ్యాసాదృజ్వీకుణ్డలినీభవేత్ -౧౦- తయోరాదౌసరస్వత్యాశ్చాలనంకథయామితే।అరున్ధత్యేవకథితాపురావి
ద్భిస్సరస్వతీ-౧౧-యస్యాస్సఞ్చాలనేనైవస్వయఞ్చలతికుణ్డలీ । ఇడాయాంవహతిప్రాణేబద్ధ్వాపద్మాసనందృఢం-౧౨

ద్వాదశాంగులదైర్ఘ్యశ్చాప్యంబరశ్చతురంగులం । విస్తీర్య తేన తన్నాడీం వేష్టయిత్వా తతస్సుధీః ॥౧౩॥ అంగుష్ఠత
ర్జనీభ్యాన్తు హస్తాభ్యాం ధారయేద్దృఢం । స్వశక్త్యా చాలయేద్వామే దక్షిణేన పునః పునః ॥౧౪॥ ముహూర్తద్వయపర్య
న్తం నిర్భయాచ్చాలయేత్సుధీః । ఊర్ధ్వమాకర్షయేత్కిఞ్చిత్ సుషుమ్నాం కుణ్డలీగతాం ॥౧౫॥ తేన కుణ్డలినీ తస్యా
స్సుషుమ్నాయా ముఖం వ్రజేత్ । జహాతి తస్మాత్ప్రాణోఽయం సుషుమ్నాం వ్రజతి స్వతః ॥౧౬॥ తున్దే తు తాణం కుర్యా
చ్చ కణ్ఠసంకోచనే కృతే । సరస్వత్యాశ్చాలనేన వక్షసాదూర్ధ్వగో మరుత్ ॥౧౭॥ సూర్యేణ రేచయేద్వాయుం సరస్వ
త్యాస్తు చాలనే । కణ్ఠసంకోచనం కృత్వా వక్షసాదూర్ధ్వగో మరుత్ ॥౧౮॥ తస్మాత్సఞ్చాలయేన్నిత్యం శబ్దగర్భాం
సరస్వతీం । యస్యాస్సఞ్చాలనేనైవ యోగీ రోగైః ప్రముచ్యతే ॥౧౯॥ గుంజలోదరగా పీహా యే చాన్యే తున్దమధ్యగాః ।
సర్వే తే శక్తిచాలేన రోగా నశ్యన్తి నిశ్చయం ॥౨౦॥ ప్రాణరోధమథేదానీం ప్రవక్ష్యామి సమాసతః । ప్రాణశ్చ దేహ
గో వాయురాయామః కుంభకస్స్మృతః ॥౨౧॥ స ఏవ ద్వివిధః ప్రోక్తస్సహితః కేవలస్తథా । యావత్కేవలసిద్ధిస్స్యా
త్తావత్సహితమభ్యసేత్ ॥౨౨॥ సూర్యోజ్జాయీ శీతలీ చ భస్త్రీ చైవ చతుర్థికా । భేదైరేవ సమం కుంభో యస్స్యాత్సహి
తకుంభకః ॥౨౩॥ పవిత్రే నిర్జనే దేశే శర్కరాదివివర్జితే । ధనుఃప్రమాణపర్యన్తే శీతాగ్నిజలవర్జితే ॥౨౪॥ పవిత్రే నా
త్యుచ్చనీచే హ్యాసనే సుఖదే సుఖే । బద్ధపద్మాసనం కృత్వా సరస్వత్యాస్తు చాలనం ॥౨౫॥ దక్షనాడ్యా సమాకృష్య బహి
ష్ఠం పవనం శనైః । యథేష్టం పూరయేద్వాయుం రేచయేదిడయా తతః ॥౨౬॥ కపాలశోధనే వాపి రేచయేత్పవనం శనైః
చతుష్కం వాతదోషస్తు క్రిమిదోషన్నిహన్తి చ ॥౨౭॥ పునః పునరిదం కార్యం సూర్యభేదముదాహృతం । ముఖం సం
యమ్య నాడీభ్యామాకృష్య పవనం శనైః ॥౨౮॥ యథా లగతి కణ్ఠాత్తు హృదయావధి సస్వనం । పూర్వవత్కుంభయేత్ప్రా
ణం రేచయేదిడయా తతః ॥౨౯॥ శీర్షోదితానలహరం గళశ్లేష్మహరం పరం । సర్వరోగహరం పుణ్యం దేహానలవివర్ధనం ॥
నాడీజాలోదరం ధాతుగతదోషవినాశనం । గచ్ఛతస్తిష్ఠతః కార్యముజ్జాయ్యాఖ్యస్తు కుంభకం ॥౩౦॥ జిహ్వయా వా
యుమాకృష్య పూర్వవత్కుంభకాదను । శనైస్తు ప్రాణరన్ధ్రాభ్యాం రేచయేదనిలం సుధీః ॥౩౨॥ గుల్మప్లీహాదికాన్దో
షాక్షయం పిత్తజలం తృషాం । విషాణి శీతలీ నామ కుంభకోఽయం నిహన్తి చ ॥౩౩॥ తతః పద్మాసనం బద్ధ్వా సమగ్రీవోద
రస్సుధీః । ముఖం సంయమ్య యత్నేన ప్రాణం ఘ్రాణేన రేచయేత్ ॥౩౪॥ యథా లగతి కణ్ఠాత్తు కపాలే పి స్వనం తతః । వేగే
న పూరయేత్కిఞ్చిద్ధృత్పద్మావధి మారుతం ॥౩౫॥ పునర్విరేచయేత్తద్వత్పూరయేచ్చ పునః పునః । యథైవ లోహకా
రాణాం భస్త్రా వేగేన చాల్యతే ॥౩౬॥ తథైవ స్వశరీరస్థం చాలయేత్పవనం శనైః । యదా శ్రమో భవేద్దేహే తథా సూ
ర్యేణ పూరయేత్ ॥౩౭॥ యథోదరం భవేత్పూర్ణం పవనేన తథా లఘు । ధారయన్నాసికామధ్యం తర్జనీభ్యాం వినా దృఢం ॥
కుంభకం పూర్వవత్కృత్వా రేచయేదిడయానిలం । కణ్ఠోత్థితానలహరం శరీరాగ్నివివర్ధనం ।౩౯। కుణ్డలీబోధకం పు
ణ్యం పాపఘ్నం శుభదం సుఖం । బ్రహ్మనాడీముఖాన్తస్థకఫాద్యర్గళనాశనం ।౪౦। గుణత్రయసముద్భూతగ్రన్థిత్రయవి
భేదకం । విశేషేణైవ కర్తవ్యం భస్త్రాఖ్యం కుంభకం త్విదం ।౪౧। చతుర్ణామపి భేదానాం కుంభకే సముపస్థితే । బన్ధత్రయ
మిదం కార్యం యోగిభిర్వీతకల్మషైః ।౪౨। ప్రథమో మూలబన్ధస్తు ద్వితీయోడ్డీయణాభిధః । జాలన్ధరస్తృతీయస్తు తేషాం
లక్షణముచ్యతే ।౪౩। అధోగతిమపానం వై ఊర్ధ్వగం కురుతే బలాత్ । ఆకుఞ్చనేన తం ప్రాహుర్మూలబన్ధోఽయముచ్య
తే ॥౪౪। అపానే చోర్ధ్వగే యాతే సంప్రాప్తే వహ్నిమణ్డలే । తతోఽనలశిఖా దీర్ఘం వర్ధతే వాయునాహతా ।౪౫।
తతో యాతౌ వహ్న్యపానౌ ప్రాణముష్ణస్వరూపకం । తేనాత్యన్తప్రదీప్తేన జ్వలనో దేహజస్తథా ।౪౬। తేన కుణ్డలినీ సు
ప్తా సన్తప్తా సంప్రబుధ్యతే । దణ్డాహతభుజంగీవ నిశ్వస్య ఋజుతాం వ్రజేత్ ।౪౭। బిలం ప్రవేశతో యత్ర బ్రహ్మనాడ్యన్త
రం వ్రజేత్ । తస్మాన్నిత్యం మూలబన్ధః కర్తవ్యో యోగిభిస్సదా ।౪౮। కుంభకాన్తే రేచకాదౌ కర్తవ్యస్తూడ్డియాణకః
బద్ధో యేన సుషుమ్నాయాం ప్రాణస్తూడ్డీయతే యతః ।౪౯॥ తస్మాదుడ్డీయణాఖ్యోఽయం యోగిభిస్సముదాహృతః - స

మవజ్రాసనే పాదౌ కరాభ్యాం ధారయేద్దృఢం ।౫౦। గుల్ఫదేశసమీపే చ కన్దం తత్ర ప్రపీడయేత్ - పశ్చిమం తానముదరే ధా
రయేద్ధృదయే గళే -౫౧- శనైశ్శనైర్యదా ప్రాణస్తున్దసన్ధిన్నిగచ్ఛతి - తున్దదోషం వినిర్ధూయ కర్తవ్యం సతతం శనైః॥
పూరకాన్తే తు కర్తవ్యో బన్ధో జాలంధరాభిధః- కణ్ఠసంకోచరూపోఽసౌ వాయుమార్గనిరోధకః -౫౩- అధస్తాత్కుఞ్చనే
నాశు కణ్ఠసంకోచనే కృతే - మధ్యే పశ్చిమతానేన స్యాత్ప్రాణో బ్రహ్మనాడిగః -౫౪- పూర్వోక్తేన క్రమేణైవ సమ్య
గాసనమాస్థితః - చాలనన్తు సరస్వత్యాః కృత్వా ప్రాణన్నిరోధయేత్ -౫౫- ప్రథమే దివసే కార్యం కుంభకానాఞ్చ తు
ష్టయం - ప్రత్యేకం దశసంఖ్యాకం ద్వితీయే పఞ్చభిస్తథా -౫౬- వింశత్యలన్తృతీయేన్హి పఞ్చవృద్ధ్యా దినే దినే- కర్తవ్యః
కుంభకో నిత్యం బన్ధత్రయసమన్వితః-౫౭- దివా సుప్తేర్నిశాయాన్తు జాగరాదతిమైథునాత్-బహుసంక్రమణాన్నిత్యం రో
ధాన్మూత్రపురీషయోః -౫౮- విషమాసనదోషాచ్చ ప్రయాసప్రాణరోధనాత్- శీఘ్రముత్పద్యతే రోగస్తం భయేద్య
ది సంయమీ -౫౯- యోగాభ్యాసేన మే రోగ ఉత్పన్న ఇతి కథ్యతే - తతోఽభ్యాసన్త్యజేదేవం ప్రథమం విఘ్న ముచ్యతే॥
ద్వితీయం సంశయాఖ్యఞ్చ తృతీయఞ్చ ప్రమత్తతా - ఆలస్యాఖ్యఞ్చతుర్థఞ్చ నిద్రారూపన్తు పఞ్చమం-౬౧- షష్ఠన్తు విరతి
ర్భ్రాన్తిస్సప్తమం పరికీర్తితం - విషయశ్చాష్టమశ్చైవ హ్యనాఖ్యం నవమం స్మృతం -౬౨- అలబ్ధిర్యోగతత్త్వస్య దశమం
ప్రోచ్యతే బుధైః - ఇత్యేతద్విఘ్నదశకం విచారేణ త్యజేద్బుధః-౬౩- ప్రాణాభ్యాసస్తతః కార్యో నిత్యం సత్త్వస్థ యా ధి
యా - సుషుమ్నా లీయతే చిత్తం న చ వాయుః ప్రధావతి -౬౪- శుష్కే మలే చ యోగీ స్యాద్గతిశ్చాలితా తతః - అధో
గతిమపానం వై ఊర్ధ్వగం కురుతే బలాత్ -౬౫- ఆకుఞ్చనేన తం ప్రాహు ర్మూలబన్ధోఽయముచ్యతే - అపానశ్చో
ర్ధ్వగో భూత్వా వహ్నినా సహ గచ్ఛతి -౬౬- ప్రాణస్థానం తతో వహ్నిః ప్రాణాపానౌ చ సత్వరం - మిళిత్వా కుణ్డలీం
యాతి ప్రసుప్తా కుణ్డలాకృతిః -౬౭- తేనాగ్నినా చ సన్తప్తా పవనేనైవ చాలితా - ప్రసార్య స్వశరీరన్తు సుషుమ్నా వద
నాన్తరే -౬౮- బ్రహ్మగ్రన్థిన్తతో భిత్వా రజోగుణసముద్భవం - సుషుమ్నావదనే శీఘ్రం విద్యుల్లేఖేవ సంస్ఫురేత్-౬౯-
విష్ణుగ్రన్థిః ప్రయాత్యుచ్చైస్సత్వరం హృది సంస్థితః - ఊర్ధ్వం గచ్ఛతి యచ్చాస్తే రుద్రగ్రన్థిం తదుద్భవం -౭౦- భ్రువో ర్మ
ధ్యన్తు సంభిద్య యాతి శీతాంశుమణ్డలం - అనాహతాఖ్యం యచ్చక్రం దళైష్షోడశభిర్యుతం-౭౧- తత్ర శీతాం శుసంజా
తం ద్రవం శోషయతి స్వయం - చలితే ప్రాణవేగేన రక్తం పిత్తం రవిగ్రహాత్ -౭౨- యాతేన్దుచక్రం యత్రాస్తే శుద్ధశ్లేష్మ
ద్రవాత్మకం - తత్ర సిక్తం గ్రసత్యుష్ణం కథం శీతస్వభావకం - ౭౩ - తథైవ రభసా శుక్లం చన్ద్రరూపం హి తప్యతే - ఊ
ర్ధ్వం ప్రవహతి క్షుబ్ధం తదైవం భ్రమతేతరాం -౭౪- తస్యాస్వాదవశాచ్చిత్తం బహిష్ఠం విషమేషు యత్ - తదేవ పరమం
భూత్వా స్వస్థశ్చాత్మరతో యువా - ౭౫ - ప్రకృత్యష్టకరూపఞ్చ స్థానం గచ్ఛతి కుణ్డలీ । క్రోడీకృత్య శివం యాతి క్రోడీ
కృత్య విలీయతే - ౭౬ -ఇత్యధోర్ధ్వరజశ్శుక్లం శివన్తదను మారుతః . ప్రాణాపానౌ సమా యాతస్సదా జాతౌ తథైవ చ॥
భూతేల్పే చాప్యనల్పే వా వాచకే త్వతివర్ధతే - ధావయన్త్యఖిలావాతా అగ్ని మూషాహిరణ్యవత్ -౭౮- ఆధిభౌతిక
దేహన్తు ఆధిదైవికవిగ్రహే - దేహోఽతివిమలం యాతి చాతివాహికతామియాత్ - ౭౯ - జాడ్యభావవినిర్ముక్త మమల
శ్చిన్మయాత్మకం - తస్యాతివాహికం ముఖ్యం సర్వేషాన్తు మదాత్మకం - ౮౦ - జాయాభావవినిర్ముక్తం కాలరూప
స్య విభ్రమం - ఇతి తం స్వస్వరూపా హి మతి రజ్జుభుజంగవత్ - ౮౧ - మృషైవోదేతి సకలం మృషైవ ప్రవిలీయతే -రౌ
ప్య బుద్ధిశ్శుక్తికాయాం స్త్రీపుంసోర్భ్రమతోఽర్యథా- ౮౨ - పిణ్డబ్రహ్మాణ్డయోరైక్యం లింగసూత్రాత్మనోరపి - స్వా
పావ్యాకృతయోరైక్యం స్వప్రకాశచిదాత్మనోః - ౮౩-శక్తిః కుణ్డలినీ నామ బిసతన్తునిభా శుభా- మూలకందం ఫణాగ్రే
ణ దష్ట్వా కమలకన్దవత్-౮౪- ముఖేన పుచ్ఛం సంగృహ్య బ్రహ్మరన్ధ్రసమన్వితా -పద్మాసనగతస్స్వస్థో గుదమాకుఞ్చ్య సాధ
కః ॥౮౫॥ వాయుమూర్ధ్వగతం కుర్వన్ కుంభకావిష్టమానసః। వాయ్వాఘాతవశాదగ్నిస్స్వాధిష్ఠానగతో జ్వలన్॥౮౬

జ్వలనాఘాతపవనాఘాతోరున్నాద్రుతోఽహిరాట్। బ్రహ్మగ్రన్థింతతో భిత్త్వావిష్ణుగ్రన్థిం భినత్త్యతః ॥౧౭॥ రుద్ర
గ్రన్థించ భిత్త్వైవకమలానిభినత్తిషట్। సహస్రకమలేశక్తిశ్శివేన సహమోదతే ।౧౮॥ సైవావస్థా పరాజ్ఞేయా సైవని
ర్వృతికారిణీ।సైవనిర్వృతికానందకారిణీ।ప్రణవాగ్రగా * * * * * ॥౧౯॥

* ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదే వింశోఽధ్యాయః *

శ్రీగురుమూర్తిః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిబ్రహ్మణ సంయోగకుండలీం ।యయాసద్యోఽపిముక్తిస్స్యాత్సర్వదుఃఖవినా
శినీ॥౧॥ శ్రవణంరేచకఃప్రోక్తో మననంపూరకస్స్మృతః । నిదిధ్యాసనమన్యత్తుకుంభకఃపరికీర్తితః ।౨॥ ఏవంవిధాత్తుసం
యోగాదూర్ధ్వాకుణ్డలినీశుభా। అఖణ్డానందచిద్రూపాస్వయమేవప్రకాశతే ॥౩॥ అథవాసాక్షివృత్తిస్స్యాద్రేచకఃప
ద్మసంభవ। అఖణ్డాకారవృత్తిశ్చపూరకఃపరికథ్యతే ॥౪॥ అఖణ్డైకరసస్ఫూర్తిః కుంభకోఽయమనుత్తమః। అస్మాదుత్తమ
సంయోగాత్సర్వోగ్రన్థిర్వినశ్యతి ॥౫॥ అథవానిర్వికల్పాఖ్యస్సమాధీరేచకస్స్మృతః ।నిస్సంకల్పసమాధిస్స్యాత్తుపూరకః
పంకజోద్భవ ।౬॥ నిర్వృత్తికసమాధిస్తుకుంభకశ్చోత్తమోత్తమః।అస్మాద్వరిష్ఠసంయోగాద్భవేన్నిర్వాసనఃక్రమాత్ ౭
ఉక్తప్రకారకేష్వేతేష్వాత్మయోగేషుపద్మజ-వినాప్రయత్నంప్రాణాశ్చనశ్యంతికరణానిచ ॥౮॥ పరబ్రహ్మణిచిద్రూ
పేపరిపూర్ణేనిరంజనే।అభిధ్యాతేస్వయంజ్యోతి రావిర్భవతిసర్వగం -౯- అనుస్యూతతయాధ్యానాదవిచ్ఛిన్నప్రవా
హవత్ । క్రమాదధోముఖఃప్రాణోఽపానశ్చోర్ధ్వముఖోభవేత్ ॥ ౧౦। శనైస్సంయుక్తయోరంతర్యత్ ప్రాణాపాన
యోఃక్షయః। పరంజ్యోతిషిసంసిద్ధ్యేత్తద్ధ్యానం వరముచ్యతే-౧౧-ధ్యానకృత్ప్రాణభృత్ ధ్యానాత్ ధ్యేయేబ్రహ్మణి
లీయతే । యదాతదాకథంప్రాణాశ్చేష్టంతేదేహగాఅమీ -౧౨- సంరుద్ధేప్రాణభృత్యాత్మధ్యానసంయోగ
నిష్ఠయా। స్వయంప్రాణానిరుద్ధాస్స్యుః కింపృథక్తత్పరిశ్రమాత్ ॥౧౩॥ యోగశ్చద్వివిధఃప్రోక్తస్సగర్భోఽగర్భఏవచ।
సగర్భఃప్రకృతస్సాక్షాత్ స్వానుభూత్యేకసాధనం ॥౧౪॥ ప్రాణమాత్రనిరోధోఽన్యఃపారంపర్యేణసాధనం । మన్దా
ధికారిణాంప్రోక్తః పూర్వమేవచతుర్ముఖ ॥౧౫॥ అగర్భస్యఫలంయద్యచ్ఛాస్త్రేషుపరికథ్యతే। తత్తత్సర్వంసగర్భై
కస్థితస్యసులభంస్వయం ॥౧౬॥ నైవంయద్యత్సగర్భస్యఫలంతత్తదగర్భగం। అతశ్శ్రేష్ఠమిమంవిద్ధి సగర్భంయోగము
ద్భుతం ॥౧౭॥ అగర్భకుంభకేప్రాణానిగూఢాస్సన్తిసుప్తవత్ ।సగర్భకుంభకేతేతులీయన్తేశారదాభ్రవత్ ॥౧౮॥ స
గర్భేప్రకృతేసాక్షాద్బ్రహ్మధ్యానాత్మకేశుభే।చిరాభ్యాసేనయుక్తస్యనకిఞ్చిదిహదుర్లభం ॥౧౯॥ అనిరుద్ధప్రాణవా
యోఃపుంసఃకోఽధ్యానకర్మణి। అధికారఇతీయన్తేశంకామాస్తుచతుర్ముఖ ॥౨౦॥ నిరుద్ధప్రాణవాయోర్హిబ్రహ్మధ్యా
నంవినాపురా। మనోవృత్తినిరోధేనధ్యానకర్మనసిద్ధ్యతే ॥౨౧॥ అప్రబద్ధోఽపికుర్వీతకర్మస్వంసాధ్వసాధువా। అగ
ర్భకుంభకేబద్ధంమనోధ్యాయాతకింకథం ॥౨౨॥ నిదిధ్యాసనరూపేస్మిన్మహాయోగేశ్రుతీరితే। అభ్యస్యమానేజా
యన్తేభూమ్నఃపఞ్చమనేర్పధే ॥౨౩॥ ప్రథమోమస్తకభ్రాన్తిర్ద్వితీయఃప్రాణపూతకృతిః।తృతీయోదేహదౌర్బల్యం
చతుర్థశ్చిత్తలోలతా ॥౨౪॥ సుషుప్తిఃపఞ్చమోవిఘ్నో నేతాన్విఘ్నాన్స్వధైర్యతః । సహత్వాభ్యాసదార్ఢ్యేనమహా
యోగీశ్వరోభవేత్ ॥౨౫॥ ఆత్మానంరేచయేదాదౌకూటస్థమథపూరయేత్ । కుంభయేత్పరమాత్మానం త్రిభిరాద్యై
స్సమాధిభిః ॥౨౬॥ పఞ్చమాంగస్తుయత్ప్రోక్తం ప్రత్యాహారస్సరేచకః । ధారణాపూరకోధ్యానంకుంభస్సంయోగి
నోవిదుః ॥౨౭॥ రేచయేద్వ్యఇదంభావమహంభావఞ్చపూరయేత్ । స్వభావంకుంభయేద్యోగీససద్యోమృతమశ్నుతే॥
తమసారేచయిత్వాపూర్వం రజసాపూరయన్నథ। సత్త్వేనకుంభయన్నేష సర్వయోగీశ్వరోమతః ॥౨౯॥ నాడ్యశ్శుద్ధ్యన్తి
యోగేనసంయోగేనామునాపితు। విశుద్ధ్యన్తిస్వయంబ్రహ్మన్నాత్రకార్యావిచారణా ॥౩౦॥ తత్తత్స్థానగతారోగా
నశ్యన్తిప్రాణరోధనాత్ । యథాతథాత్రవిజ్ఞేయఃప్రాణోస్థాపనతోవిధే ॥౩౧॥ నాడీసంబద్ధపిత్తాదీన్ప్రాణాయామే

నమార్జయేత్। ఉత్థాపితేషు ప్రాణేషు న తేషామస్తి సంగతిః ॥౩౨॥ గ్రహం వసత్సు లోకేషు మార్జనాదిమపేక్షతే। వాసాభావే శుచిస్స్వచ్ఛం న సంస్కారమపేక్షతే॥౩౩॥ వస్త్రేషు ధార్యమాణేషు మలం సంజాయతే తతః। ఉద్ధూననమపేక్షన్తే న తు తేష్వధృతేషు హి॥౩౪॥ ఏవంవిధైస్తు గృహస్థైర్బ్రహ్మసంయోగినాం నృణాం। పృథఙ్న కార్యమేవ స్యాన్నాడీచక్రస్య శోధనం ॥౩౫॥ ప్రాణానామాశ్రయో నాడ్యస్తాభ్య ఉత్థాపితా అమీ। ప్రాణా బ్రహ్మైక్యయోగేన స్వామృతాప్లావితా యదా ॥౩౬॥ తదావకాశో రోగాణాం నాస్తి దేహే కదాచన। జరామృతీ తు తస్యాపి విఘ్నీభవితుమర్హతః ॥౩౭॥ దేహస్థిరీకృతౌ తస్య పరబ్రహ్మైక్యయోగినః। సంకల్పవర్జనాత్పిణ్డపాతాద్ధి సుతరాం కృతీ ॥ ౩౮ ॥ అగస్త్యకుంభజాతైః ప్రాణా యది రుద్ధా హఠక్రమైః। తదాయుర్వర్ధతే దేహే స యోగీ నాత్మవిద్భవేత్ ॥౩౯॥ యస్త్వాత్మవిత్తమో యోగీ స గతైశ్చ రేవకుంభకైః। ప్రాణాన్విలాపయామాస తస్యాయుర్వర్ధతే కథం ॥౪౦॥ అనాత్మదేహసంస్కారైః ప్రాణాయామకృతైః ఫలం। న కించిదపి మన్యన్తే మహాన్తస్స్వాత్మయోగినః॥౪౧॥ ఆసనాని విచిత్రాణి నాపేక్ష్యన్తేస్య యోగినః। సుఖాసనం వా పద్మం వా వీరం వాత్ర విధీయతే ॥౪౨॥ ఋజుకాయశిరస్త్వాది శుచిత్వాదియుతస్థలం। యమాశ్చ నియమాశ్చాస్య విహితా ఏవ పద్మజ ॥౪౩॥ అన్యాని చాసనాన్యస్య త్రయో బన్ధాశ్చ యోగినః। సర్వథా నోపయుజ్యన్తే శ్రమమాత్రప్రయోజనాత్ ॥౪౪॥ ప్రాణాస్తత్ర లయం యాన్తి మనో యత్ర విలీయతే। మనస్తత్ర లయం యాతి ధ్యాతా యత్ర విలీయతే ॥౪౫॥ ధ్యాతా తత్ర లయం యాతి ధ్యానం యత్ర విలీయతే। ధ్యానం తత్ర లయం యాతి ధ్యేయే బ్రహ్మణి నిర్గుణే॥ అఖణ్డబ్రహ్మచైతన్యధ్యానయోగం వినా న హి। కస్యాపి భవబన్ధేభ్యో మోక్షో భవితుమర్హతి ॥౪౭॥ సిద్ధయస్త్వణిమాద్యాస్తా హఠయోగైకసంభవాః। సుతరాం కామ్యరూపత్వాన్నిష్కామస్యాస్య న క్వచిత్ ॥౪౮॥ సంయోగబీజబీజస్య బీజభూతస్తు దర్శనం। కూటస్థస్య వినా ప్రాణాయామేనాపి సముద్భవేత్ ॥౪౯॥ ఆధారేషు గురూక్తేషు భ్రూమధ్యహృదయాదిషు। ధ్యానమాత్రేణ తజ్జ్యోతిః స్ఫురత్యేవ హి నిర్మలం ॥౫౦॥ ఏవం విచార్యమాణే తు భవబన్ధవిముక్తయే। ఉజ్జాయీ శీతలీ భస్త్రీ చాన్యా వా నోపయుజ్యతే ॥౫౧॥ నిర్విశేషపరబ్రహ్మధ్యానసంయోగనిష్ఠయా। నష్టచిత్తాసుకరణో యస్స బన్ధాద్విముచ్యతే ॥౫౨॥ అఖణ్డాకారవృత్త్యాఖ్యాం మహతీమూర్ధ్వకుండలీం। భిత్త్వాభిధ్యానయోగేన యః పశ్యతి స పశ్యతి ॥౫౩॥ అఖణ్డైకరసాలోకాద్విదేహీ ముక్తిమాగతః। అరూపనష్టచిత్తాసుకరణస్స హి యోగిరాట్ ॥౫౪॥ ఉక్తలక్షణసంయోగం వినా కిం హఠయోగతః। బ్రహ్మవిజ్ఞానతో వాస్తి విరూపకథనాచ్చ వా ॥౫౫॥ విరూపబ్రహ్మవాదేన యథా మోక్షో న సిద్ధ్యతి। యోగద్వయవిహీనేన జ్ఞానవాదేన వై తథా ॥౫౬॥ వాక్యార్థశ్రవణాపేతే హఠయోగే తు కేవలే। అన్తరన్ద్రిశ్యతే జ్యోతిస్తిరోధత్తే చ తత్క్షణే ॥౫౭॥ షణ్ముఖీకరణద్వారా యావత్కుంభకసంస్థితిః। తావత్పూర్ణమివాభాతి తజ్జ్యోతిర్న తతః పరం ॥౫౮॥ తటిద్వచ్చఞ్చలజ్యోతిర్దర్శనాచ్చేదిదన్తయా। కృతకృత్యో భవేన్మర్త్యస్తదా వాక్యం వృథా ఖలు ॥౫౯॥ తస్మాదాత్మానమాధారే యత్ర కుత్రాపి ముద్రయా। దృష్ట్వాథ పూర్ణం శ్రుత్వాథ మత్వా నిస్సంశయస్తతః ॥౬౦॥ నిదిధ్యాసనరూపేణ సంయోగేన పరాత్మనా। నష్టచిత్తేన్ద్రియప్రాణః పురుషః పురుషోత్తమః ॥౬౧॥ సమాధ్యుత్థితవేళాసు మనఃప్రాణేన్ద్రియాణి తు। స్వస్వకార్యాసమర్థాని భ్రష్టభర్జితబీజవత్ ॥౬౨॥ పునశ్చ దృష్టవైరాగ్యాత్సమాధిత్రితయం యది। క్రమేణ కుర్యాద్యోగీన్ద్రస్తాని నశ్యన్త్యరూపతః ॥౬౩॥ అతః ప్రాణాదితత్త్వానాం వినాశాయ చతుర్ముఖ। బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానరూపం సంయోగమాచర - ౬౪ -

* ఇతి తత్త్వపారాయణే ఉపాసనాకాండస్య తృతీయపాదే ఏకవింశోఽధ్యాయః *

బ్రహ్మ వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్య చ। భాగో జీవస్స విజ్ఞేయ ఇతి శ్రుత్యా చ యుక్తిభిః -౧- జీవోఽతిసూ
క్ష్మో దేహేఽస్మిన్భవితవ్యో న సంశయః। స కథం తత్త్వమస్యాదివాక్యైర్బ్రహ్మత్వమాప్నుయాత్ -౨- ఏతన్మే సంశ
యం స్వామిన్ సమాసోక్త్యా వ్యపోహయ। శ్రుతపూర్వోఽయమప్యర్థః కైశ్చిదంశైర్న వోఽస్తి చ -౩- శ్రీగురుమూర్తిః*
అణోరప్యస్య జీవస్య బ్రహ్మత్వైక్యసమాధినా। బ్రహ్మత్వం సిద్ధ్యతి ప్రాజ్ఞ మహావాక్యానురోధినా -౪- నైకకాలీ
నతా యద్యప్యస్త్యణుత్వమహత్త్వయోః। న తు నావస్థితిర్వాచ్యా బన్ధముక్త్యోస్తయోరపి -౫- ప్రాగుత్పత్తేర్యథా జీ
వో బ్రహ్మత్వేన మహానభూత్। తథైవ ప్రళయే జీవస్ముక్త్యాఖ్యే చ మహాన్భవేత్ -౬- బ్రహ్మ* శరీరం కిల వా వేదం మ్రి
యతే జీవ ఏష న। ఇతి శ్రుతేర్న నాశోఽస్య నిత్యస్యాన్తః కథం తతః -౭- శ్రీగురుమూర్తిః - పద్మయోనేఽస్య నిత్యత్వం నై
వ సాధయతి శ్రుతిః। కిన్తు లోకాన్తరస్థత్వాదామోక్షాదమృతిం తతః -౮- బుద్ధ్యుపాధివినాశేన లక్ష్యతాత్మా స్వయం
పరః। వినాశోఽస్యాః కథం కార్య ఇతి చేత్తద్వదామి తే -౯- పాఞ్చభౌతికసత్త్వాంశమప్యన్తఃకరణం యతః। రజస్తమో
భ్యాం సఞ్ఛిన్నం ప్రబలాభ్యాం తతోఽధునా -౧౦- మలినం తద్యదాభ్యాసాత్సత్త్వాంశమేవావశేషయేత్। తథైవాఖణ్డవృ
త్తిస్స్యాచ్ఛుద్ధాన్తఃకరణే తతః -౧౧- అఖణ్డాకారవృత్తిస్తాం దగ్ధ్వా తూలమివానలః। కేవలాత్మస్వరూపేణ స్థిత్వా
ఖణ్డరసో భవేత్ -౧౨- ఇదం విదేహకైవల్యం సంప్రాప్యం కోటిజన్మభిః। నిర్వికల్పసమాధిన్తమీదృశన్త్వనుతిష్ఠతః -౧౩-
సమస్తవ్యవహారేషు పటుత్వం క్షీయతే క్రమాత్। వాగాద్యశేషకరణశక్తిసంక్షయసంభవాత్ -౧౪- అరూపనాశా
సంసిద్ధ్యా జీవన్ముక్తస్య తు స్వతః। ప్రారబ్ధవత్త్వాద్యుక్తైవ ప్రవృత్తిర్వాసనామయీ -౧౫- వాసనాయాం స్థితాయాఞ్చ
సర్వసంసారకారణే। కథం బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానమితి చేచ్ఛృణు పద్మజ -౧౬- స్థూలసూక్ష్మాదితుర్యాంశైర్వాసనా హి
చతుర్విధాః। ప్రసిద్ధాస్తత్ర తత్స్థూలవినాశే జ్ఞానముద్భవేత్ -౧౭- పరాపరాత్మనోః కార్యకారణత్వాదిచిన్తనాత్
అశేషవాసనాస్థూలభాగో నశ్యత్యసంశయం -౧౮- పరో హి పరమాత్మా స్యాచ్చిన్మాత్రస్సుఖలక్షణః। కర్తృత్వాదివి
హీనశ్చ సర్వేన్ద్రియవివర్జితః -౧౯- అపరస్తు చిదాభాసః కర్తృత్వాదిసమన్వితః। చక్షురాదీన్ద్రియద్వారా మాయికాన్వి
షయాన్బహూన్ -౨౦- పృథక్ప్రథగ్గృహీత్వేదమ్మమేత్యేవ ప్రవర్తతే। జీవస్యాస్యైవ కామాద్యాశ్శమాద్యాశ్చ ప్రి
యాప్రియే -౨౧- సుఖదుఃఖే చ విక్షేపస్థైర్యే బన్ధవిమోచనే। బహిర్ముఖస్య కామాద్యాశ్శమాద్యా అన్తరస్య వై -౨౨-
కామాద్యైః పాపవృద్ధిస్స్యాత్పుణ్యవృద్ధిశ్శమాదిభిః। పాపైరప్రియదుఃఖాద్యాః పుణ్యైః ప్రియసుఖాదయః -౨౩- అప్రి
యాద్యైస్తు విక్షేపః ప్రియాద్యైస్స్థిరతా భవేత్। విక్షేపాదేవ బన్ధస్స్యాన్మోక్షస్స్థైర్యాత్స్వచేతసః -౨౪- స్థూలాం
శ్చ సూక్ష్మాన్విషయానశేషాన్స్వప్నజాగ్రతోః। భుక్త్వా యథేచ్ఛం తజ్జాతదుఃఖసంక్షోభితో భృశం -౨౫- సుప్తావ
జ్ఞానసంలీనః పరమం సుఖమస్నుతే। తతః కర్మవశాద్భూయస్స జీవః ఖిద్యతే తయోః -౨౬- జీవేన కల్పితోఽపారస్సంసారో
యస్తు దుస్తరః। జీవేన భుజ్యతే నిత్యం దుఃఖం తస్మాచ్చ తత్సముద్భవం -౨౭- నివర్తనీయస్తద్దుఃఖఞ్చ తేనైవైతన్న సంశయః। ఈ
దృశం జీవమాత్మానమాత్మానమ్మన్యతే పరం -౨౮- నైవానాత్మస్వరూపస్తదపి జానాతి జాతుచిత్। అనాత్మజ్ఞానము
త్పన్నం యద్యాత్మజ్ఞానముద్భవేత్ -౨౯- పరాత్మజ్ఞానతో నాత్మజ్ఞానం నశ్యేదసంశయః। జ్ఞానేన జ్ఞాన
నాశే తు స్వాత్మయోగరతిర్భవేత్ -౩౦- స్వాత్మాభిధ్యానయోగేన సన్త్యజ్యానర్థసఞ్చయం। సద్యో
ముక్తిమవాప్నోతి నాత్ర కార్యా విచారణా -౩౧- సిధ్యేత్పరాత్మవిజ్ఞానం యజ్జ్ఞానోదయపూర్వకం। జానీయా
త్తమనాత్మానం కథమత్రేతి చేచ్ఛృణు -౩౨- మన్తవ్య ఏక ఏవాత్మా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు। త్రిషు ధామసు యద్భో
జ్యం భోక్తా భోగశ్చ యద్భవేత్ -౩౩- ఇతి శ్రుత్యనురోధేన త్ర్యవస్థానాం విచారతః। కర్తృత్వభోక్తృతాయుక్తో జ్ఞాతా
నాత్మా స్వయం భవేత్ -౩౪- తేభ్యో విలక్షణస్సాక్షీ చిన్మాత్రోఽహం సదాశివః। ఇతి శ్రుత్యా పరాత్మానం సాక్షిణం

ధీప్రకాశకం -౩౫- నిర్విశేషం నిరాధారం తురీయం సత్యచిద్ఘనం। జ్ఞాత్వాథ ధ్యానయోగేన తదనన్యత్వమాప్నుయాత్। పరమాత్మత్వసంప్రాప్తిర్యదా భవతి పద్మజ। తదానాత్మాస్తి నాన్యో వై సుఖదుఃఖాదికశ్చన -౩౭- జ్ఞాత్వా తమ్మృత్యుముత్యేతి నాన్యః పన్థా విముక్తయే। అతిమృత్యుం విదిత్వైతి తమిత్యాది శ్రుతేరపి -౩౮- పరాత్మజ్ఞానినామేవ మృత్యుమోచనముచ్యతే। అతో నాత్మపరిజ్ఞానాన్మోక్షోపాయ పద్మజ -౩౯- యతో భూతాని జాయన్త ఇమానీతి శ్రుతేరపి। సర్గస్థితిలయా యస్మిన్ జీవానామేవ నిశ్చితాః -౪౦- విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేత్యుక్తా యస్యైవ వేద్యతా। తస్యైవోపాస్యతా బ్రహ్మం చ ప్రోచ్యతే శ్రుతికోటిభిః -౪౧- బ్రహ్మైవాహమితి జ్ఞాత్వా ప్రథమం శాన్తమానసః। య ఉపాస్తే తతో బ్రహ్మ స బ్రహ్మ భవతి స్వయం -౪౨- బ్రహ్మణో నిర్విశేషస్య నోపాస్యత్వం కథఞ్చన। ఇతి కేచన మన్యన్తే తదశ్రౌతమ్మతం జహి -౪౩- తటస్థలక్షణం బ్రహ్మజీవ జన్మాదికారణం। నగుణాస్తైచ మన్యన్తైత ద సచ్చిద్ఘనత్వతః ॥౪౪॥ అశరీరమ్మహాకాశ వదృశ్యజ్యోతిరుత్తమం। సర్వాధిష్ఠానమద్వైతం కథన్తు సగుణం భవేత్ ॥౪౫॥ బ్రహ్మణో నిర్గుణస్యైవ లక్షణాని ద్విధా భవన్ । స్వగతాన్యేవ సత్యాదీన్యతి సూక్ష్మాణి కానిచిత్॥౪౬॥ స్థూలాని కానిచిజ్జీవ కారణత్వాదికాని చ। తటస్థాని శ్రుతిప్రోక్తాన్యమలాన్యం బుజోద్భవ ॥౪౭॥ జిజ్ఞాస్యం యత్తదేవోక్తం జీవశాస్త్రాదికారణం। తదేవ ప్రచురానందం తదుపాస్యమభేదతః॥౪౮॥ అహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మేతి సంతతం। ఐక్యభావనయా సద్యః పరమామృతమశ్నుతే ౪౯॥ ప్రాగభేదానుసన్ధానాద్వాక్యార్థశ్రవణేన తు। ఉదేత్యభేదబోధోఽస్య సహి న ప్రతిబన్ధకః ॥౫౦॥ కథఞ్చేదేవ వాచ్యం స్యాదహం బ్రహ్మేతి జీవతా। దోషాయాత్మస్తుతిర్హ్యుక్తా మహద్భిరితి చేచ్ఛృణు॥౫౧॥ అదృశ్యమప్రమేయం యన్నిత్యం నిర్మలమవ్యయం॥ సర్వగం పరమానందమఖణ్డం బ్రహ్మ కేవలం ॥౫౨॥ తదాత్మత్వానుసన్ధానవ్యగ్రచిత్తైర్మహాత్మభిః। బ్రహ్మైవాహమితి స్వస్థై ర్వాచాపి సముదీర్యతే ॥౫౩ నైష దోషాయ కథితో బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మవేదినాం। అహం త్వాహం త్వహీనానా మలంకారస్తు తద్వచః॥౫౪॥ అభిధ్యాయీతమనసా యద్వాచా వదతీతి తత్। తత్కర్మణా కరోతీతి శ్రుతేస్సూక్తిర్న దూష్యతే ॥౫౫॥ శివశంభో మహాదేవ పిష్టేద్ధరకేశవ। ఇతి భేదోక్తిరప్యత్ర శ్లాఘ్యా లేకిముతాన్యథా ॥౫౬॥ బ్రహ్మ॥ ఉపాస్యాద్బ్రహ్మణో జీవో యద్యన్యస్సాన్యత్కదాచన। తత్త్వమస్యాద్యభేదోక్తిర్వ్యర్థైవహి తదా భవేత్ ॥౫౭॥ తదేవానుప్రవిశ్యత్తదితి శ్రుత్యా చ దేహగః త్వంపదార్థః పరం బ్రహ్మైవేత్యద్వైతినామ్మతం ॥౫౮॥ బ్రహ్మణశ్శోకమోహాది ప్రసంగ ఇతి చేన్నహి। అవిద్యాకార్యభూతాయా బుద్ధేశ్శోకాదయో మతాః ॥౫౯॥ బుద్ధ్యుపాధివశాచ్చాస్య జీవాఖ్యస్య పరాత్మనః। ఉతాప్రింత్వాదిప్రసిద్ధైర్వ వ్యవహారో న బాధ్యతే ॥౬౦॥ వ్యవహారస్య సంసిద్ధ్యై వ్యవహారశ్చ మాత్మనః। తేన సంసారితా చ స్యాదితి శంక్యన్న కిఞ్చన ॥౬౧॥ బుద్ధేర్హి వ్యవహర్తృత్వమాత్మన్యప్యుపచర్యతే। అతస్సంసారహీనో యజ్జీవో బ్రహ్మైవ నాపరః॥౬౨॥ ఇతి జ్ఞానాద్విముక్తిస్స్యాద్యస్సంసారాద్దుస్తరాదపి। ఉపాసనం తు భోగార్థం పరాపరభిదాశ్రయం। ॥౬౩॥ శ్రుత్యాదిషూచ్యతే తేనన బాధోఽస్తి కోయానపి। ముముక్షోరాత్మనో భోగవిరక్తస్య విశేషతః ॥౬౪॥ అపూర్వసిద్ధం బ్రహ్మత్వం యద్యుపాసనయాత్మనః ।ఉత్పద్యేత తదా తద్ధి వినశ్యేజ్జనిమత్త్వతః ॥౬౫॥ వినశ్యమానాద్బ్రహ్మత్వాదాత్మనః కృతకృత్యతా। అతోఽపరోఽయం బద్ధస్స్యాదుపాస్త్యా యాసవర్జనాత్ ॥౬౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ప్రాగైక్యోపాసనా దస్యాక్యయంపశ్చాదనన్యతాం। బ్రహ్మాత్మనా ప్రయాత్యేవ తత్సార్థా తవ భేదవాక్ ॥౬౭॥ బ్రహ్మస్వైమైకపాదేన లబ్ధ్వైవ త్వంపదార్థతాం। అనుప్రవిశ్య దేహేస్మిన్ తు కృత్స్నం విభుత్వతః ॥౬౮॥ బ్రహ్మాంశభూతో జీవశ్చ శోకమోహాదివంయుతః। స్వాతన్త్ర్యేణైవ భవతి కర్తా ప్త్రాద్యాదికర్మణాం ॥౬౯॥ బుద్ధేర్జాడ్యస్వభావత్వాన్న శోకాదిశ్చ కర్తృతా జీవ

సంజ్ఞానమాత్రం స్యాద్విభోరపి పరాత్మనః ॥౨౦॥ బుద్ధేర్వ్యవహృత్యాత్సంసారీ జీవ ఉచ్యతే । జడచేతనయోర్మధ్యే
కశ్చిద్బుద్ధిపరాత్మనోః ॥౨౧॥ ఉపాసనం వినా జ్ఞానాన్న ముక్తిః కేవలాద్భవేత్ । తచ్ఛుభోగార్థమిత్యేతదసద్భేదవివర్జ
నాత్ ॥౨౨॥ భేదోపాస్తిరపి ద్వేధా సగుణాగుణభేదతః । తత్రాగుణభిదోపాస్తిరపి మోక్షాయ కథ్యతే ॥౨౩॥ అపూ
ర్వసిద్ధతా యాఽస్య బ్రహ్మత్వస్య వినాశితా । ఆస్తాం న తావతా హానిః కృతార్థస్యాస్య విద్యతే ॥ ౨౪ ॥ జీవత్వస్య
ప్రణష్టత్వాద్బ్రహ్మత్వేన వినాశినా - సర్వానర్థనివృత్తోఽయం సఫలోపాసనాశ్రమః - ౨౫ - తదద్వైతిమతం సు
ర్వం సర్వద్వైతసమఞ్జసం । శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాం విరోధీత్యుక్తమేవ హి ॥౨౬॥ నైతేనాన్యద్వైతిమతం సమఞ్జసమి
తి త్వయా । శంక్యం కదాపి భేదోక్త్యా మహావాక్యవిరోధతః ॥౨౭॥ విశిష్టాద్వైతినోఽప్యస్యైకీశ్చిద్భేదావలంబనాత్ । త్యా
జ్యో వాక్యవిరుద్ధోక్త్యా కిము తాన్యే చతుర్ముఖ ॥౨౮॥ పారమార్థికమద్వైతం ద్వైతఞ్చ వ్యావహారికం । బన్ధముక్త్యో
శ్చ సత్యం స్యాదిత్యేతద్బుద్ధిమన్మతం ॥౨౯॥ ద్వైతాద్వైతోభయాతీతం బన్ధమోక్షాతిదూరగం । యద్బ్రహ్మాద్వైతిభిః
ప్రోక్తం తద్ధి నాద్య వివక్షితం ॥౩౦॥ యత్తు సత్యచిదానందలక్షణం మోక్షగం పరం । అద్వైతం బ్రహ్మవిజ్ఞానధ్యానారం
సువివక్షితం ॥౩౧॥ బ్రహ్మోపాసనమేవ స్యాద్భవబన్ధవిమోచనం । ఇత్యుక్తమేవ బహుశస్తవ పంకజసంభవ ॥౩౨॥ త
స్మాద్బన్ధనివృత్త్యర్థం బ్రహ్మాత్మోపాసనం సదా । కార్యమిత్యేష సిద్ధాన్తో నాత్ర కార్యా విచారణా * *॥౩౩॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే ద్వావింశోఽధ్యాయః *

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ పునశ్చ తే ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానయోగం సునిర్మలం । యమాహ పూర్వన్దేవానామ్ముముక్షూణాం ప్రజాపతిః ॥
॥ప్రజాపతిః॥ యజ్జగద్భాసకం భానం నిత్యం భాతి స్వతస్స్ఫురత్ - స ఏవ జగతస్సాక్షీ సర్వాత్మా విమలాకృతిః ॥౨॥ ప్రతిష్ఠా స
ర్వభూతానాం ప్రజ్ఞానఘనలక్షణః । న కర్మణా న ప్రజయా న చాన్యేనాపి కేనచిత్ ॥౩॥ బ్రహ్మవేదనమాత్రేణ బ్రహ్మా
ప్నోత్యేవ మానవః । తద్విద్యావిషయం బ్రహ్మ సత్యజ్ఞానసుఖాద్వయం ॥౪॥ సంసారే చ గుహావాచ్యే మాయాజ్ఞానాది
సంజ్ఞికే । నిహితం బ్రహ్మ యో వేద పరమే వ్యోమసంజ్ఞితే ॥౫॥ సోఽశ్నుతే సకలాన్కామాన్క్రమేణ ద్విజోత్తమః । ప్రత్య
గాత్మానమాత్మానమాయాశక్తేశ్చ సాక్షిణం । ఏకం బ్రహ్మాహమస్మీతి బ్రహ్మైవ భవతి స్వయం । బ్రహ్మభూతాత్మనస్తస్మా
దేతస్మాచ్ఛక్తిమిశ్రితాత్ ॥౭॥ అపఞ్చీకృత ఆకాశస్సంభూతో రజ్జుసర్పవత్ - ఆకాశాద్వాయుసంజ్ఞస్తు స్పర్శోఽపఞ్చీకృతః
పునః ॥౮॥ వాయోరగ్నిస్తథా చాగ్నేరాప అద్భ్యో వసున్ధరా । తాని భూతాని సూక్ష్మాణి పఞ్చీకృత్యేశ్వరస్తథా ॥౯॥
తేభ్య ఏవ విసృష్టం తద్బ్రహ్మాణ్డాది శివేన హి । బ్రహ్మాణ్డస్యోదరే దేవా దానవా యక్షకిన్నరాః ॥౧౦॥ మనుష్యాః పశవః ప
క్ష్యాద్యాస్తత్తత్కర్మానుసారతః । అస్థిస్నాయ్వాదియుక్తే తచ్ఛరీరం భాతి దేహినాం ॥౧౧॥ యోఽయమన్నమయో
హ్యాత్మా భాతి సర్వశరీరిణః - తతః ప్రాణమయో హ్యాత్మా విభిన్నశ్చాన్తరస్థితః ॥౧౨॥ తతో మనోమయో హ్యాత్మా విభిన్న
శ్చాన్తరస్థితః । తతో విజ్ఞాన ఆత్మా తు తతోఽన్యశ్చాన్తరస్థితః ॥౧౩॥ ఆనందమయ ఆత్మా తు తతోఽన్యశ్చాన్తరస్థితః । యోఽయ
మన్నమయస్సోఽయం పూర్ణః ప్రాణమయేన తు ॥౧౪॥ మనోమయేన ప్రాణోఽపి తథా పూర్ణస్స్వభావతః - తథా మనోమయో
హ్యాత్మా పూర్ణో జ్ఞానమయేన తు ॥౧౫॥ ఆనన్దేన సదా పూర్ణస్స హ్యజ్ఞానమయస్సుఖం । తథానందమయశ్చాపి బ్రహ్మణాన్యేన
సాక్షిణా ॥౧౬॥ సర్వాన్తరేణ పూర్ణశ్చ బ్రహ్మణా నాన్యేన కేనచిత్ । యదిదం బ్రహ్మపుచ్ఛాఖ్యం సత్యజ్ఞానసుఖాత్మకం ౧౭
సారమేవ రసం లబ్ధ్వా సాక్షాద్దేహీ సనాతనః । సుఖీ భవతి సర్వత్ర అన్యథాఽసుఖితా కుతః ॥౧౮॥ అసత్యస్మిన్పరానందే
స్వాత్మభూతేఽఖిలాత్మనాం । కో జీవతి నరో జన్తుః కో వా నిత్యం విచేష్టతే ॥౧౯॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా చిత్తే భాసమానో హ్య
సౌ నరః । ఆనందయతి దుఃఖార్త్యం జీవాత్మానం సదా జనః ॥౨౦॥ యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యే త్వాదిలక్షణే నిర్భ
దం పరమాద్వైతం విన్దతే వ మహామునిః ॥౨౧। తద్వైతాభయసత్యం కల్యాణం పరమామృతం । సమ్యక్సంపరమం బ్ర

హ్మ త్రిపరిచ్ఛేదవర్జితం॥౨౨॥ యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్నల్పమప్యన్తరం నరః। విజానాతి తదా తస్య భయం స్యాన్నాత్ర సం
శయః ॥౨౩॥ అస్యైవానన్దలేశేన స్తమ్బాన్తా విష్ణుపూర్వకాః। భవన్తి సుఖినో నిత్యం తారతమ్యక్రమేణ తు॥౨౪॥ తత్త
త్పదవిరక్తస్య శ్రోత్రియస్య ప్రసాదినః। స్వరూపభూత ఆనన్దస్స్వయం భాతి పదే యథా॥౨౫॥ నిమిత్తం కిఞ్చిదాశ్రిత్య ఖలు
శబ్దః ప్రవర్తతే। యతో వాచో నివర్తన్తే నిమిత్తానామభావతః॥౨౬। నిర్విశేషే పరానన్దే కథం శబ్దః ప్రవర్తతే। తస్మా
దేతన్మనస్సూక్ష్మం వ్యావృత్తం సర్వగోచరం॥౨౭॥ యస్మాచ్ఛ్రోత్రత్వగక్ష్యాది ఖాదికర్మేన్ద్రియాణి చ। వ్యావృత్తాని ప
రం ప్రాప్తుం న సమర్థాని తాని తు ।౨౮। తస్మాద్బ్రహ్మానన్దమద్వన్ద్వం నిర్గుణం సత్యచిద్ఘనం। విదిత్వా స్వాత్మనో రూపం
న బిభేతి కుతశ్చన ॥౨౯॥ ఏవం వస్తు విజానాతి స్వగురోరుపదేశతః। స సాధ్వసాధుకర్మభ్యాం సదా న తపతి ప్రభుః-౩౦-
తప్యతాపకరూపేణ విభాతమఖిలం జగత్। ప్రత్యగాత్మతయా భాతి జ్ఞానాద్వేదాన్తవాక్యజాత్ ॥౩౧॥ శుద్ధమీశ్వరచై
తన్యం జీవచైతన్యమేవ చ ప్రమాతా చ ప్రమాణఞ్చ ప్రమేయం చ ఫలం తథా ॥౩౨॥ ఇతి సప్తవిధం ప్రోక్తం భిద్యతే వ్యవహా
రతః। మాయోపాధివినిర్ముక్తం శుద్ధమిత్యభిధీయతే॥౩౩॥ తథాన్తఃకరణవృత్తిసమ్బన్ధాత్ప్రమాణమితి కథ్యతే। అజ్ఞాతమపి చైత
న్యం ప్రమేయమితి కథ్యతే ॥౩౪॥ తథా జ్ఞాతం చ చైతన్యం ఫలమిత్యభిధీయతే। సర్వోపాధివినిర్ముక్తం స్వాత్మానం భావయే
త్సుధీః ॥౩౫। ఏవం యో వేద తత్త్వేన బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే। బ్రహ్మభూతస్య జన్మాదిర్న పునర్విద్యతే క్వచిత్॥౩౬॥
సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్తసారం వచ్మి యథార్థతః। స్వయం మృత్వా స్వయం భూత్వా స్వయమేవావశిష్యతే।౩౭। సురాః॥ ఏవం
సతి కథం స్వామిన్ భగవాన్ సూత్రకృద్ధరిః। వ్యాసాఖ్యో బ్రహ్మణో భ్యాసం పుచ్ఛభూతస్య నాబ్రవీత్ ।౩౮। ఆనన్దస్యా
త్మభూతస్య హ్యభ్యాసం ప్రచురస్య సః। కణ్ఠతః ప్రోక్తవాంస్తత్ర వద హేతుం ప్రజాపతే ।౩౯। ప్రజాపతిః॥ ఆనన్దబ్ర
హ్మణో భేదం వినా సామాన్యతో బ్రువం। స తు భేదం గృహీత్వోక్తం విశేషాదబ్రవీద్గురుః ।౪౦। అభ్యస్యమానశ్చానన్ద
శ్శ్రుతౌ బ్రహ్మ తు నేతరత్। అతో వ్యాసవచస్స్యామం తరం గమ్యమాపితత్ ।౪౧॥ భేదః ప్రియశిరస్త్వాదికల్పనేన స్ఫుటో
స్తి చ। ఆనన్దబ్రహ్మణో విద్యావిశ్యస్యాన్వచనాదపి ॥౪౨॥ క్లిష్టకల్పనయా బ్రూయాదభ్యాసం బ్రహ్మణో యది। అగో
చరత్వాత్తద్యోగవచో వ్యర్థం భవేత్సురాః ॥౪౩। అభయం చ ప్రతిష్ఠాం చ విన్దతే యుక్త ఏవ హి । ఆనన్దాత్మైక్యసిద్ధి
శ్చ న యోగాదన్యతో భవేత్ ।౪౪। యోగశ్చ ప్రచురానన్దే శుద్ధవాక్చిత్తగోచరే। బ్రహ్మణ్యేవ భవేన్నాన్యబ్రహ్మణ్యవి
షయత్వతః ।౪౫॥ నిర్విశేషే పరానన్దే ధ్యానయోగేన యోబుధః। సంయుక్త ఏకతాం యాతి స విద్వాన్యోగినాం వరః॥
వియుక్తస్య పరానన్దాద్బ్రహ్మణస్సత్యచిద్ఘనం - అన్యజీవస్య తద్యోగాదేవ ముక్తిర్న చాన్యథా-౪౭-ఆనన్ద్యోహమఖణ్డో
హం పరిపూర్ణో హమద్వయః - ఇతి బ్రహ్మానుసన్ధానం యోగ ఇత్యభిధీయతే - ౪౮ - కథం ప్రియశిరస్త్వా
దివిహీనే పుచ్ఛశబ్దితే - అనుసన్ధేయతాహీనే యోగో బ్రహ్మణి సంభవేత్ -౪౯ - అత్యన్తావిషయే బ్రహ్మణ్యాత్మనశ్చి
త్తకృత్యకం- భవేద్యద్యనుసన్ధానం శశశృంగేక్షితత్తదా - ౫౦- ఆనన్దమయమాత్మానమనుసంప్రసాదాఖిలం సుధీః - సు
షుప్తం యోజయేత్తస్య జ్యోతిష్యానన్దచిన్మయే - ౫౧- పఞ్చమాదాత్మనో జీవాద్యః పరాచీన ఉచ్యతే - పుచ్ఛభూ
తాదరూపాదస్యాప్రాచీనస్స్యాదుత్తమః - ౫౨- తతో నసగుణే యుజ్యాత్త్వాత్మానం ధ్యానయోగతః- తాదాత్మ్యమి
హ సంప్రాప్య దేహాన్తే యాతు పుచ్ఛతాం-౫౩- వేదాన్తాస్సగుణబ్రహ్మపరాః కేచన సత్తమాః -కేచిచ్చ నిర్గుణబ్రహ్మప
రాస్తద్వయగాః పరే-౫౪- అన్యే చిన్మాత్రవిషయాః కేచిచ్చాపరాగోచరాః -. అన్యైతద్ద్వయగాస్సర్వత్ర పష్టాం శకథి
తో మయా - ౫౫ - ఉక్తః ప్రియశిరస్త్వాదేరపాస్తిరితి పఞ్చమః- ఆనన్దమయ ఇత్యత్ర తద్వ్యస్యాప్య కృతాపి చ -౫౬-
అతో నవద్యమేతద్వై వాక్యార్థనిరూపణం- విచార్య యోగినో యూయం భవతానురపుంగవాః - ౫౭ - శ్రీగురు
మూర్తిః॥ ఏవం ప్రజాపతేర్వాక్యం శ్రుత్వా బ్రహ్మా సురోత్తమాః- పూర్ణానన్దపరబ్రహ్మయోగిశ్రేష్ఠాస్తథాభవన్॥

బ్రహ్మ- యథావదుక్తశ్శాస్త్రార్థస్త్వయానిష్పక్షపాతినా- తథాపిసగుణబ్రహ్మవిషయస్సంశయోఽస్తిమే -౫౯- మాయామయత్వాత్సగుణంబ్రహ్మమిథ్యేతికేచన- అహుర్వేదాన్తవిద్వాంసోఽప్యేతన్నసహతేమనః -౬౦- బహూనిహిప్రమాణానిసన్తీశ్వరపరాణిచ- యోవేదాదౌస్వరఃప్రోక్తఇత్యాదీనిజగద్గురో -౬౧- సర్వజ్ఞత్వం జగత్సృష్టిస్థితిసంహారకర్తృతా- సర్వశక్తిత్వముక్తంమాయినఃపరమేశితుః-౬౨- ఉపాసకానాంసర్వేషాంకర్మిణాం ఫలసంగినాం - ఫలదాతేశ్వరోనో చేత్తేషాం వ్యర్థశ్రమోభవేత్ -౬౩- మాదృశానాం ముముక్షూణాం మోక్షదాతాత్వ మీశ్వరః - ప్రత్యక్షసిద్ధఏవాసి గురుమూర్తిర్దయానిధిః -౬౪- తస్మాత్సర్వేశ్వరఃకశ్చిద్బ్రహ్మణోఽన్యోభవేదితి - మయా నిశ్చీయతే స్వామిం స్తత్వతో బ్రూహి సద్గురో -౬౫- *శ్రీగురుమూర్తిః* అజ్ఞదృష్ట్యేశ్వరో సైవ సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మకః । కథం వేద ప్రసిద్ధస్య మిథ్యాత్వం సర్వదాభవేత్ -౬౬- తజ్జ్ఞదృష్ట్యాతు మిథ్యైవ సగుణబ్రహ్మసంజ్ఞితః। మాయామహేశ్వరస్తత్ర నైవసన్దేహకారణం।౬౭।ఈశ్వరఃపరమశ్శ్రేష్ఠః పూజ్యస్సేన్ద్రైస్సురైరపి । అశేష ప్రాణినాం త్రాతా సఏవ జగదీశ్వరః -౬౮- తథాపిపరతత్వస్యనిర్ణయార్థంవచశ్శృణు। విశ్వాసస్తవమద్వాక్యే నూనంశ్రేయస్కరోవిధే -౬౯- యస్మాజ్జాతం జగద్బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేన్ద్రపూర్వకం। యేనజీవతియద్యాతితద్బ్రహ్మపరమశ్శివః -౭౦- ఇతితేషాన్త్రిమూర్తీనాంజన్యత్వముపగమ్యతే। మాయావిద్యాచజీవేశావాభాసేనకరోతిచ -౭౧- ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయోహ్యస్యకల్పితత్వంప్రచక్షతే। అనిత్యత్వాచ్చతేషాంస్యాదసత్యత్వంచతుర్ముఖ -౭౨- గుణత్రయవశాదేవబ్రహ్మవిష్ణ్వీశ్వరాత్మకం। సగుణబ్రహ్మసృష్ట్యాదికారణంప్రోచ్యతేబుధైః -౭౩- గుణానాంకల్పితత్వేనమిథ్యాత్వంసిద్ధమేవహి। తథాసతికథంవాచ్యస్సత్యస్సగుణేశ్వరః -౭౪- నిర్గుణోఽస్తీశ్వరస్సత్య ఇతిచేద్బ్రహ్మసద్భవేత్। నిర్గుణస్యేశ్వరాభిఖ్యా నముఖ్యాహ్యవకల్పతే।

బ్రహ్మ* ప్రాకృతానాంగుణానాంహిమిథ్యాత్వముపపద్యతే। అప్రాకృతానిత్యసిద్ధా అనన్తాఃపరమాద్భుతాః॥ స్వకీయాఃపరమానన్ద రూపాస్సత్యాదయోగుణాః। యస్యేశ్వరస్యసన్తీమే ససత్యోనభవేత్కుతః -౭౭- శ్రీగురుమూర్తిః* ప్రాకృతానాంగుణానాం హిగుణనామభవేద్విధే। అప్రాకృతంపరంబ్రహ్మనిర్గుణంసచ్చిదాత్మకం-౭౮ అథవాబ్రహ్మణఃప్రోక్తాఅదృశ్యత్వాదయోగుణాః। తథానన్దాదయశ్చాపినతుమాయాసముద్భవాః -౭౯- కల్పితావేవజీవేశౌ తాభ్యాంసర్వంప్రకల్పితం। జగదీశకృతంప్రోక్తంసంసారోజీవకల్పితః -౮౦- త్వదుక్తేశ్వరసత్యత్వప్రతిపాదకమానతః। పరత్వంబ్రహ్మణఃప్రోక్తంనూనంతచ్చోపపాద్యతే -౮౧- ప్రకృత్యాం లయమాపన్నం యచ్చైతత్సృష్టిమాన్ ఈశ్వరః। తస్యాపిపరమంబ్రహ్మయన్మహేశ్వరఉచ్యతే -౮౨- ఉపాసనాయావైయర్థ్యంస్యాదిత్యుక్తంఖలుత్వయా। నహినిర్నిర్గుణోపాస్తేస్సగుణోపాస్త్యపాకృతా -౮౩- సగుణోపాసనోద్భూతమైశ్వర్యంమహదద్భుతం। అవిరక్తాలభన్తే స్యేహ్యపేక్షన్తేముముక్షవః -౮౪- ఉపాస్యోపాసకోపాస్తిభేదోయత్రప్రణశ్యతి। అభేదోపాసనాతస్మాన్నిర్గుణబ్రహ్మగోచరాత్ -౮౫- సద్యఃకైవల్యముక్తిస్స్యాన్నాన్యథాపద్మసంభవ। తస్మాత్సర్వంపరిత్యజ్యనిర్గుణోపాసనంకురు -౮౬- * * * * * * *

ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యతృతీయపాదేత్రయోవింశోఽధ్యాయః

బ్రహ్మ* నమస్తేసర్వలోకేశస్వానుభూతిప్రదాయక। సద్గురోదక్షిణామూర్తే సర్వయోగీశ్వరేశ్వర -౧- నిర్విశేషచిదానన్దబ్రహ్మత్మోపాసనంపరం। శ్రుత్వాత్వద్వదనాంభోజాత్కృతకృత్యోస్మ్యసంశయం -౨- ఏవమభ్యాసయోగేనవివిక్తస్థితిపూర్వకం। ఉపగమ్యపరాత్మైక్యంముక్తస్స్యామచిరాదహం -౩- శ్రోతవ్యమఖిలంశ్రుత్వాసాక్షాద్గురుముఖాదథ। సర్వసంశయనిర్ముక్తస్తథాభ్యాసపరోభవేత్ -౪- మమత్వభ్యాత్మయోగేషుసంశయోవర్తతేబహుః। తత్సంశయనివృత్త్యర్థంస్వాతన్త్ర్యేణపునఃపునః-౫- ప్రశ్నాన్కరోమిబహుధాక్షమస్వపరమేశ్వర । త్వంహికారుణి

కశ్రేష్ఠః కురుష్వ కరుణాం మయి -౬- దేవ్యా ఉపాసనం పూర్వం వైదికం సాధుసమ్మతం। సగుణాగుణభేదేన ద్వివిధఞ్చ శ్రుతం మయా -౭- తథాపి దేవ్యుపనిషత్ప్రోక్తమర్థం మమాధునా। బ్రూహి యేన త్వదుక్తీనామపి స్యాత్సుప్రమాణతా॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మంఛృణుష్వ వక్ష్యామి తాం దేవ్యాః శ్రుతిమద్భుతాం। దేవ్యా ఉపాస్యతా హ్యేధా యస్యాం సమ్యగుదీర్యతే -౯- పురా హి సర్వే దేవాశ్చ తత్త్వజిజ్ఞాసవః పరాం। దేవీం సర్వేశ్వరీం శాన్తాముపతస్థుర్యథావిధి -౧౦- పప్రచ్ఛుశ్చ బహుస్తోత్రైః స్తోషయిత్వా సదాశివాం। శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిప్రసిద్ధైస్సుగుణైర్యుతాం -౧౧- దేవాః ॥ కాసి మాతర్మహాదేవి సర్వశ్లాఘ్యగుణాన్వితా। ప్రకాశ్యన్తే యయా సర్వా దిశశ్చ విదిశోఽఖిలాః -౧౨- దేవీ ॥ అహమస్మి సురా ఏషా సాక్షాద్బ్రహ్మస్వరూపిణీ। మత్తో జగద్ధి ప్రకృతిపురుషాత్మకముత్థితం -౧౩- శూన్యం చాహమశూన్యఞ్చ సుఖం దుఃఖన్తథాస్మ్యహం। విజ్ఞానఞ్చాప్యవిజ్ఞానం బ్రహ్మాబ్రహ్మాహమేవ చ -౧౪- వేదితవ్యమితి ప్రాహ సాక్షాదాథర్వణీ శ్రుతిః। పఞ్చభూతాన్యహం వేదోఽప్యవేదశ్చాస్మ్యహం జగత్ -౧౫- అహం విద్యాస్మ్యవిద్యాహమజాహమనజాప్యహం। యచ్చోర్ధ్వం తిర్యగప్యేషా స్మ్యహం రుద్రైశ్చరామ్యహం -౧౬- ఆదిత్యైర్వసుభిర్విశ్వేదేవైశ్చ ఘాబిభర్మ్యహం మిత్రావరుణా విన్ద్రవహ్న్యహం చాశ్వినావుభౌ -౧౭- అహన్దధామి సోమం చ త్వష్టారం పూషణం భగం। విష్ణుమురుక్రమముత బ్రహ్మాణఞ్చ ప్రజాపతిం -౧౮- అహన్దధామి ద్రవిణం సుప్రావ్యే యేహవిష్మతే। సున్వతే యజమానాయ రాష్ట్రీ సంగమనీ త్వహం -౧౯- సువేహం వసునామస్య మూర్ధా పితరమేవ చ। మమ యోనిరపస్వన్తస్సముద్రే సరితాం పతౌ -౨౦- య ఏవం వేద సోత్రైవయాతి దేవీపదం సుధీః - ఇత్యుక్త్వాస్తేథ దేవాస్తామబ్రువన్ లోకమాతరం -౨౧- నమో దేవ్యై మహాదేవ్యై శివాయై సతతం నమః - నమః ప్రకృత్యై భద్రాయై నియతం ప్రణతాః స్మ తాం -౨౨- తామగ్నివర్ణాం తపసా జ్వలన్తీం సర్వతోఽనిశం - జుష్టాం కర్మఫలేష్వేకాం దుర్గాం వైరోచనీమహం -౨౩- దేవీం ప్రపద్యే శరణం తరాన్నాశయ తేనమః - ఇతి ప్రణమ్య తాం దేవీం తే దేవా అథ చాబ్రువన్ -౨౪- దేవీం వాచమజనయన్త దేవాస్తాం విశ్వరూపాం పశవో వదన్తి - సా నో మన్ద్రేషమూర్జం దధానా ధేనుర్వాగస్మానుప సుష్టుతైతు -౨౫- కాళరాత్రీం బ్రహ్మసుతాం వైష్ణవీం స్కన్దమాతరం - సరస్వతీం దక్షసుతాం నమామః పావనాం శివాం -౨౬- మహాలక్ష్మీ చ విద్మహే సర్వసిద్ధిం చ ధీమహి - తన్నః ప్రచోదయాద్దేవీ దేవీ గాయత్రీ సావిత్రీ -౨౭- అజనిష్ట వితీరిహ దక్షయా దుహితా తవ - తాన్దేవా అన్వజాయన్త భద్రా అమృతబన్ధవః -౨౮- కామో యోనిః కమలా వజ్రపాణిర్గుహా హసా మాతరిశ్వాభ్రమిన్ద్రః - పునర్గుహా సకలా మాయయా చ పునః కోశా విశ్వమాతాదివిద్యోం -౨౯- ఏషాత్మశక్తిరేషా శ్రీర్మహావిద్యా త్రయీ మయీ - పాశాఙ్కుశధనుర్బాణధరైషా విశ్వమోహినీ -౩౦- య ఏవం వేద శోకం స తరత్యేవ న సంశయః - భగవత్యస్తు మాతస్తే నమోఽస్మాన్ పాతు సర్వతః -౩౧- సైషాష్టౌ వసవస్సైషా రుద్రా ఏకాదశాపి మే - సైషా చ ద్వాదశాదిత్యా విశ్వేదేవాశ్చ సోమపాః -౩౨- అసోమపాశ్చ సైషా హి యాతుధానాస్సురేతరాః - రక్షాంసి చ పిశాచాశ్చ యక్షాస్సిద్ధా గుణత్రయం -౩౩- ప్రజాపతీన్ద్రమనవస్సైషా కాలస్వరూపిణీ - సైషా చ గ్రహనక్షత్రజ్యోతీంషి ప్రణమామి తాం -౩౪- తాం పాపహారిణీం దేవీం భుక్తిముక్తిప్రదాయినీం - అనన్తాం విజయాం శుద్ధాం శరణ్యాం శివదాం శివాం -౩౫- వియదాకారసంయుక్తం వీతిహోత్రసమన్వితం - అర్ధేన్దులసితం దేవ్యా బీజం సర్వార్థసాధకం -౩౬- ఏవమేకాక్షరం మన్త్రం యతయశ్శుద్ధచేతసః - ధ్యాయన్తి పరమానన్దం మాయాజ్ఞానాంబురాశయః -౩౭- వాఙ్మాయా బ్రహ్మభూస్తస్మాత్షష్ఠం వక్త్రసమన్వితం - సూర్యో వామశ్రోత్రబిన్దుసంయుక్తాష్టతృతీయకః -౩౮- నారాయణేన సంయుక్తో వాయుశ్చాధరసంయుతః - విచ్చే నవార్ణకోణస్స్యాన్మహదానన్దదాయకః -౩౯- హృత్పుణ్డరీకమధ్యస్థాం ప్రాతస్సూర్యసమప్రభాం - పాశాఙ్కుశధరాం సౌమ్యాం వరదాభయహస్తకాం -౪౦- త్రినేత్రాం రక్తవస

నాంభక్తకామదుఘాంభజే - నమామి త్వాం మహాదేవీం మహాభయవినాశినీం -౪౧- మహాదుర్గప్రశమనీం మహాకారు
ణ్యరూపిణీం - మహాదేవప్రియతమాం మహాఘౌఘవినాశినీం -౪౨- యత్స్వరూపం న జానన్తి దేవా బ్రహ్మాదయోఽపి చ
తస్మాత్సైవోచ్యతే దేవీ దుర్జ్ఞేయా విబుధోత్తమైః -౪౩- అన్తో న విద్యతే యస్యా గ్రహణం నోపలభ్యతే - తస్మాత్సై
వోచ్యతేఽనన్తా చాలక్ష్యా వేదవాదిభిః -౪౪- యస్యా న జననం తస్మాదజా సైవోచ్యతే బుధైః - సర్వత్రైవ వర్తతే సైకా త
స్మాదేకోచ్యతేఽపి చ -౪౫- ఏకైక విశ్వరూపా సా తస్మాన్నైకోచ్యతేఽపి చ - అజ్ఞేయత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రసిద్ధాన్తము
పాస్మహే -౪౬- మన్త్రాణాం మాతృకా దేవీ శబ్దానాం జ్ఞానరూపిణీ - జ్ఞానానాం చిన్మయాతీతా శూన్యానాం శూ
న్యసాక్షిణీ -౪౭- యస్యాః పరతరం నాస్తి సైషా దుర్గా ప్రకీర్తితా - తాం దుర్గాం దుర్గమాం దేవీం దురాచారవిఘాతినీం -౪౮
నమామి భవభీతోఽహం సంసారార్ణవతారిణీం - అథర్వశీర్షం యోఽధీతే స సర్వఫలమాప్నుయాత్ -౪౯- * బ్రహ్మ *
స్వామిన్ కథమియం దుర్గా దుర్జ్ఞేయత్వాదిలక్షణా - ప్రోచ్యతే మూర్తిమత్త్వేన సుజ్ఞేయత్వాదిసంభవాత్ -౫౦-
అమూర్తిమదఖండం తత్సచ్చిదానందలక్షణం - బ్రహ్మ హి శ్రుతిశీర్షోక్తం దుర్జ్ఞేయత్వాదిలక్షణం -౫౧- రూఢ్యా
చ దుర్గాశబ్దోఽయం సగుణబ్రహ్మవాచకః - తస్మాన్న నిర్గుణం బ్రహ్మ పరోక్షం భవితుమర్హతి -౫౨- * శ్రీగురుమూర్తిః *
బ్రహ్మన్ దుర్గా మహాదేవీ ప్రకృతా హ్యుభయాత్మికా - భోగమోక్షోభయార్థం చ తదుపాసనమీర్యతే -౫౩- అ
తో మూర్తిమతీ సైషా స్యాదమూర్తిమతీ తథా - సగుణాగుణరూపేయం దుర్గాఖ్యా యోగరూఢితః -౫౪- అఖణ్డస
చ్చిదానన్దనిర్గుణబ్రహ్మరూపిణీ - ఉపాస్యమానాం స్వాభిన్నాం దుర్జ్ఞేయత్వాదిలక్షణాం -౫౫- విద్యాస్వరూపిణీం దు
ర్గాం దుర్గమామపరోక్షతః - యో విజానాతి యోగీన్ద్రః స సద్యో ముచ్యతే భవాత్ -౫౬- యస్త్వేనాం విన్దతే దుర్గాం
వేదోక్తాముభయాత్మికాం - సోఽధికారపదం ప్రాప్య క్రమాన్ముక్తో భవిష్యతి -౫౭ - త్రిపురోపనిషత్ప్రోక్తసురాఝ
షపలాదికం - దుర్ద్రవ్యజాతం యో విప్రో వర్జయిత్వా భవేచ్ఛివాం - ౫౮ - భోగమోక్షం చ స లభేన్నాత్ర సన్దేహకా
రణం - శ్రుత్యుక్తత్వధియా కుర్యాదన్యథా చేదధః పతేత్ -౫౯- వామోపాస్తిస్తు సా ప్రోక్తా కామినాం శూద్రవర్ణినాం
న విప్రాణాం కలౌ తస్యా నిషేధః స్మర్యతే ఖలు -౬౦- తస్మిన్మార్గే ప్రవర్తేరన్ యే శప్తా గౌతమాదిభిః - ఇత్యుక్తమేవ బ
హుశః పూర్వం హి చతురానన - ౬౧ - శ్రుత్యుక్తత్వావిశేషేణ సర్వే ధర్మాశ్చ స ద్విజైః - అనుష్ఠే
యా ఇతి భ్రాన్త్యా మన్యన్తే కేచన ద్విజాః -౬౨- ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం త్రిపుణ్డ్రం చ వేదాన్తోక్తం యథా ద్విజైః - విభజ్య ధ్రియ
తే తద్వద్విభాగశ్శ్రుతిసంమతః ॥౬౩॥ క్షత్రియాణాం నియమితాన్ ధర్మాంశ్చేద్బ్రాహ్మణశ్చరేత్ । మూర్ఖస్సంకరకారీ స
నరకేష్వేవ పచ్యతే ॥౬౪॥ ఏవం వ్యవస్థాం ధర్మాణామజ్ఞాత్వా మోహితో జనః । ఉపేక్షన్తే రహస్యార్థా అష్టోత్తరశ
తశ్రుతీః ॥౬౫॥ అష్టోత్తరశతే హ్యుక్తా వామాచారా జుగుప్సితాః । అతస్తాశ్శ్రుతయో యేన కేనచిద్రచితా భువి ॥౬౬॥
దశోపనిషదస్త్వాత్మజ్ఞానమాత్రావబోధనాత్ । నిత్యా అకృతవాచస్స్యురధ్యేతవ్యా ద్విజైరితి ।౬౭। ఈదృశ్యాం
శ్రుత్యుపేక్షాయాం కలిరేవ తు కారణం । వామాచారబలస్తైర్హి జితః కుబుద్ధిస్తతో ద్విజైః ।౬౮॥ అష్టోత్తరశతే ప్రోక్తా
దశ శ్రుత్యః సమీరితాః । అవశ్యలభ్యా మోక్షార్థం బహుధర్మాస్సుశోభనాః -౬౯- బ్రహ్మప్రణవమాత్రాణాం విభాగస్సప్త
భూమయః - సమాధిషట్కమన్యే చ ధర్మా ఉక్తా అనేకశః -౭౦- తస్మాదష్టోత్తరశతోపేక్షాం స్వప్నేఽపి మానవః -న
కుర్యాన్మోహతో వాపి యదీచ్ఛేన్మోక్షమాత్మనః - ౭౧ - క్రమముక్తిప్రసిద్ధ్యర్థం దశోపనిషదో మతాః - జీవన్ముక్తి
ప్రసిద్ధ్యర్థం ద్వాత్రింశచ్ఛ్రుతయో మతాః । విదేహముక్తిసిద్ధ్యర్థమష్టోత్తరశతం మతం ॥౭౨॥ తస్మాదష్టోత్తరశతే విధేః శ్ర
ద్ధాధికాస్తు తే - ౬౩- దేవ్యా ఉపాసనం యచ్చ ప్రోక్తం వైదికముత్తమం - తదాఽభేదానుసన్ధానం లక్షణం సమ్య
గాచర -౭౪- * బ్రహ్మ * శక్తిమన్తం వినా శక్తిః స్వప్రధానా కథం విభో - అస్వప్రధానా చేత్సైషా నోపాస్యా

చకదాచన ॥౭౫॥ తాన్త్రికాః ఖలు మన్యన్తే స్వప్రధానామిమాం గురో । ఉపాసిష్యే కథం బ్రూహి సర్వజ్ఞ శశిశేఖర ॥౭౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః । శక్తిః కిం పరమాత్మైషా పరబ్రహ్మస్వరూపిణీ । నిష్కళానన్దచిద్రూపా సర్వవేదాన్తనిశ్చితా ॥ స్వప్రధానైవ మన్తవ్యా శక్తిమన్తం వినాస్థితేః । ప్రాగభావవిహీనా సా శక్తిమాన్ ప్రాగభావవాన్ ॥౭౮॥ శక్తిశక్తిమతోరన్యద్వాఙ్మనసగోచరమ్ । అరూపం బ్రహ్మ సుతరాం బ్రహ్మ నాత్ర వివక్షితమ్ ॥౭౯॥ అమూర్తచిత్స్వరూపైషా న శక్తిస్తాన్త్రికైర్మతా । అతోఽత్ర తన్త్రసంబన్ధో నైవ శఙ్క్యశ్చ కిఞ్చన ॥౮౦॥ ఏవం సతి తవోపాస్తౌ కో విరోధోఽస్తి పద్మజ । అఖణ్డానన్దచిద్రూపా శివాస్మీతి నిరన్తరమ్ ॥౮౧॥ శక్త్యుపాసనహీనస్య కుత్ర శక్తిర్భవిష్యతి । అశక్తస్య ఫలం కిం వా మోక్షో వా భోగ ఏవ వా ॥౮౨॥ యథా త్వం సకలాన్ లోకాన్ స్వశక్త్యా సృష్టుమర్హసి । యథా చ విష్ణుస్సకలాన్ శక్త్యా రక్షితుమర్హతి ॥౮౩॥ యథా చ రుద్రస్సకలాన్ శక్త్యా సంహర్తుమర్హతి । యథా చ పురుషశ్శక్త్యా జ్ఞానముత్పాదయేత్సతామ్ ॥౮౪॥ యథా చ నిష్కళం బ్రహ్మ స్వానుభూతిస్తయా నయా । తథా జీవో ముముక్షుశ్చ స్వానుభూతిం తయాప్నుయాత్ ॥౮౫॥ శక్తిహీనో జడో జ్ఞేయః స్తంభకుడ్యాదివన్నరః । అతస్సర్వప్రయత్నేన శక్తిమేవ సమాశ్రయ ॥౮౬॥ న శక్రేన్ద్రం వా సురేన్ద్రం వా శక్తిహీనం కదాచన । బహుమన్యత ఏవాత్ర న కోఽపి చతురానన ॥౮౭॥ అఖణ్డధ్యానయోగేన చిచ్ఛక్తిం పరమాం సతీమ్ । సర్వదోపాసమానానాం న కిఞ్చిదిహ దుర్లభమ్ ॥౮౮॥ యస్యాః ప్రసాదాదేషోఽహం గురుస్థానం గతోఽస్మి చ । మమాపి యా నిదానం స్యాత్తాం వన్దే శక్తిముత్తమామ్ ॥౮౯॥ స్వానుభూతిస్వరూపిణ్యా యస్యాస్సాక్షాత్కృతేరహమ్ । జానామి వేదవేదాన్తాంస్తాం వన్దే శక్తిముత్తమామ్ ॥౯౦॥ యదృతే నైవ మే శిష్యా రుద్రవిష్ణ్వాదయో భవన్ । మమాపి జననీ నిత్యా తాం వన్దే శక్తిముత్తమామ్ ॥౯౧॥ యదభిన్నోఽప్యహం యాస్తి మద్భిన్నా చిన్మయీ పరా । ఆదిమధ్యాన్తరహితా తాం వన్దే శక్తిముత్తమామ్ ॥౯౨॥ ఏవం శ్రీగురునాథస్య వచనం పద్మసంభవః । శ్రుత్వా విస్మయమాపన్నశ్శక్తిమాహాత్మ్యచిన్తయా ॥౯౩॥ చిత్రార్పిత ఇవ స్తబ్ధీభావమేత్య ముహూర్తకమ్ । ప్రసన్నశ్చ వినయోపేతః పప్రచ్ఛ నతిపూర్వకమ్ ॥౯౪॥ బ్రహ్మా । శక్తిశక్తిమతోస్స్వామిన్ న భేదో హి శ్రుతో మయా । కథం భేదస్త్వయా ప్రోక్త ఇహ చిత్రమిదం మహత్ ॥౯౫॥ శ్రీగురుమూర్తిః । అభేదవాదినో బ్రహ్మన్ మన్తవ్యాః స్థూలబుద్ధయః । సూక్ష్మబుద్ధ్యా విచారే హి తయోర్భేదస్సమీక్ష్యతే ॥౯౬॥ అభేదం తం బుధశ్రేష్ఠాః ప్రాహురేవౌపచారికమ్ । త్వయా చ విదితం పూర్వం కుతో విస్మర్యతేఽధునా ॥౯౭॥ తస్మాన్మయా హ్యుపాస్యాం తాం మత్పరాం చిద్రసాత్మికామ్ । అనన్యచేతాస్సతతం శక్తిం సముపాస్వ పద్మజ ॥౯౮॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః *

బ్రహ్మా-విచిత్రాం బ్రహ్మనిష్ఠానాం నిష్ఠాం సద్గురునాయక । శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం స్వామిన్ వద మే కరుణానిధే -౧- శ్రీగురుమూర్తిః । అవధూతః పురా కశ్చిద్ధరణ్యాం సఞ్చచార హ । తన్నిష్ఠాం వర్ణయామాస కశ్చిద్విద్వాంచ్ఛృణుష్వ తామ్ -౨- -విద్వాన్- న శక్యా సా వక్తుం స్వయమపి పరబ్రహ్మవిదుషాం పరా నిష్ఠా ధాత్రా సకలవిదుషా వాముఖజితా - స్వయం సాం దేనాపి త్రిపురమథనేన ధ్రువమథాప్యహం వక్తుం వాఞ్ఛామ్యతిమహదిదం సాహసమహో -౩- మహాన్ కశ్చిద్ధన్యో భువి చరతి సర్వాత్మక ఇహ స్వసంసారాన్ముక్తః కరకలితచిన్ముద్రమధికం । వ్రజన్ తిష్ఠన్ భుఞ్జన్నపి పరమనిశ్చిన్నథ హసన్ స్వయం సర్వత్రాపి ప్రసభమవధూతైకకరిరాట్ -౪- స్వయం మన్దస్మన్దశ్చరతి సశిరఃకమ్పమవనౌ ప్రజల్పన్మౌనీ వా ప్రసృతనిజబాహుద్వయ ఇహ - సముస్మీలన్నేత్రో ముకుళనయనో వా స్మితముఖస్తరఙ్గః క్షీరాబ్ధౌ పతతి చ తరఙ్గోపరి యథా -౫- పురః పశ్చాత్పార్శ్వేష్వపి చ సతతం ఘూర్ణనయనః పరిపశ్యన్ స్తబ్ధాఙ్గః పతతి భువి నిశ్వాసరహితః । విలీనో వా క్వాపి సచ్చాప్యచలతనురానన్దభరితస్స్వయం మూర్ఛాక్రాన్తో మనుజ ఇవ సుప్త ఇవ చ -౬- పరం గాయన్నుచ్చైశ్శివశివ శివో హాఽహమ్ చిదహం సబ్రహ్మైవాహం స్థిరమితి చ కోఽప్యేష సుకృతీ । మహాన్స్వైః స్వైర్నైజైర్లలితపరమానన్దనిభృతైః కళం కూజన్ హంసః ప్ర

తిసరసిజాతమ్మృదుయథా ॥౭॥ తృణాదావాయోగీన్ద్రైఃక్వచిదమలదృగ్దత్తనయనోఽప్యథోచ్ఛ్వాసం కుర్వన్నథతు జగదేతత్కృతకమితి। హసన్నుత్థాయైవక్వచిదపివివిక్తేప్రతిపదంహసన్నుచ్చైస్సోఽసభూద్దిశిదిశిచపిత్తోన్నరఇవ ॥౮॥ కిమేతద్వైచిత్ర్యంకుతఇతిజనాభ్రాన్తహృదయా అహోజీవావ్యర్థంజగదితిగృహీత్వాన్నృతమపి। మహామోహఃఖంయాంతీత్యహోహచుశకన్నైజమసకృత్ప్రసార్యస్వోల్లేఖాదధికమనుకంపీవిచరతి ॥౯॥ కిమస్మాకంలోకైః ప్రభుభిరథవాకిం సురవరైర్విధాతాకిం వాస్యాద్ధరిహరముఖైర్లోకపతిభిః। కిమేతైర్దేహాద్యైరపిచబహుధాహం కృతిపరైరితి స్వస్థోధీరశ్చరతిధరణౌభిక్షుకవరః ॥౧౦॥ సదాసచ్చిద్రూపేమయిసతి కిమేతేనవపుషఃఫలం వేషేణస్యాదపి భవతిమూర్ఖాద్యాదివికృతౌ। ఫలంశిష్యౌరూపంయతఇదమమునుంసచ్చిదమలంనరాకారశ్చక్రేకుణపదుహితుర్లక్ష్మణకృతం ॥౧౧॥ కదాచిద్బ్రహ్మాణం త్రిభువనపతింవిష్ణుమథతం కదాచిదుప్రద్రక్ష్యస్వపదమపిసఙ్ఘిన్త్యమనసా। పరంశోచన్తేతేకిలభువనజన్మస్థితిలయప్రకారప్రారబ్ధప్రతిహతనిజానందవిభవాః ॥౧౨॥ నమస్కారేష్వన్యైఃప్రతిపదమసం తోషయవిదుషేకృతేష్వారాత్తోఽవా ప్రభవతినమస్కారవిషయః।నదేహాదిర్భిత్త్యాసమఇహచనాహం పరతరస్స్వయఞ్చిద్రూపశ్చాద్వయఇతితుహాసంసకురుతే ॥౧౩॥ స్వనేత్రాభ్యాంపాంసౌచలనసమయేబ్రహ్మవిదుషఃప్రవాతప్రక్షిప్తైర్మనసిమనుతేతాంప్రతిదృశం। అయంత్వద్వ్యాపారేమృదమసకృదాక్షిప్యజయతీత్యయం బోధస్తేస్యాన్నయనమిహమూఢేతిహసతి ॥౧౪॥ పరోహంసశ్రేష్ఠోనిజసుఖసముల్లాసరసికస్స్వతఃక్షుత్పీడార్తంవపురపిసముద్దిశ్యవదతి। నతేపీడాశాన్తిర్జఠరదహనోత్థేపిశమితేమహాదుఃఖేతత్స్యాద్వ్యహీరనలతస్తేఫలమిదం ॥౧౫॥ స్వనిష్ఠస్స్వోత్పన్నంహృదయహరమచ్ఛిద్రనినదంసమాకర్ణ్యానంతంసుఖమపిసభుఙ్క్తేపులకితః।పరేస్వస్మిన్లీనోభవతినిశినిద్రావిరహితశ్శ్వసచ్చిద్రాంఘ్ర్యాదిర్మనుజఇవబాహ్యేషువిముఖః ॥౧౬॥ నిరాకారస్సత్యోఽస్త్యపగతవికారశ్చవిమలశ్చిదాకారోవాస్మిన్వపుషి మమభావాదిరహితః। అముష్మాదజ్ఞాత్వావదతిమనుజోహంతసుతరాంనరాకారంగ్రీష్మేప్రబలరవిసంతప్తమపిచ ॥౧౭॥ అరేలోకావాక్యంశృణుతమమవిద్వానయమితస్స్వసక్తాంస్వీకృత్యప్రభవతిజడాదేవవపుషః।అతోఽస్మిన్కోవాస్యాద్విధిరపినిషేధశ్చవిరసేశరీరే దుగ్ధాయాం గవికథమపేక్షాతదితరా ॥౧౮॥ జగత్సారోఽస్మాభిః పరఇతిగృహీతస్సుఖనిధిఃపరిత్యక్తం దూరేజడతమమిదం చాద్యభువనం। పునస్తన్నగ్రాహ్యం ధ్రువమపితృణం గృహ్ణాతుచజడః పశుర్భుఙ్క్తేసారాన్బహిరపినిరస్తేక్షుశకలాన్ ॥౧౯॥ యతిఃపూజ్యస్సర్వైరితిఖలుపరం ఘుష్యతఇతః పరస్తేదేహాశేఫలమిహభవేచేవవదకిం।యతిత్వంతేదత్తంబహువిధమదాలంబనవతఃకృతార్థశ్చేదస్మాద్భవజగతిమామామనుసర ॥౨౦॥ శ్రుతిస్మృత్యుక్తీనాంభవతిబహులజ్జావిగుణపత్సరబ్రహ్మాత్మైక్యంగతవతినిరస్తాఖిలవిధౌ।యథాకామిన్యాస్స్యాత్ప్రబలతరయత్నైరధిగతం పుమాంసంపశ్యంత్యావిగతనిజలింగంజగతిసా ॥౨౧॥ సదృశ్యస్స్వాత్మజ్ఞాదజగరసమాచారఇతరైర్వరిష్ఠోలోకేస్మిన్క్వచిదపిచిదాత్మైక్యవిదుషాం। తదన్యేమన్యన్తే హ్యయమిహమృతోమూర్ఛితఇతి। స్వసందిగ్ధప్రాణో యద భవదఖణ్డైకరసతః ॥౨౨॥ అహన్తా జాతాచేజ్జగతి ఘటకుడ్యాదిషు నృణాం మమాపిస్యాదస్మిన్నహమితిమతిర్దృశ్యవపుషి। అహన్నిత్యోఽఖణ్డోఽస్మ్యచలఇహసర్వస్యజగతోనిదానశ్చిన్మాత్రస్స్వయమహమహంతావిరహితః ॥౨౩॥ నిరస్తాధ్యాసోహంవిమలపదయుక్తోస్మివిగుణోనపశ్యామ్యాత్మాన్యత్కిమపి పరమాద్వైతసుఖవాన్। మదన్యద్వ్యత్కించిద్వదతియదిసందర్శయతివాపశుస్తస్మైకిన్నఃప్రతి వచనతోనాత్మవిదుషే ॥౨౪॥ అయమ్మూకోవాన్ధోబధిరఇతిశబ్దాన్స్ఫుటతరాన్జనానాంశృణ్వన్నప్యయమిహశృణోత్యేవనబుధః। స్వరూపేమూకత్వాద్యఖిలగుణహీనేపరమకేస్వ సంవేద్యానందేప్రభవతిహిసంమగ్నహృదయః ॥౨౫॥ సమగ్రీవస్నిగ్ధస్వనయనయుగః

కోఽపిసుకృతీశివసన్నీలగ్రీవం త్రిణయనముమాశ్లిష్టవపుషం। హృదాసాశ్రుస్వేదోత్పుళకమథసఞ్చిన్త్యదహరేశివోఽహం పూర్ణోఽహఞ్చిదహమితిభూమౌచపతతి ॥౨౬॥ శనైర్నాసాగ్రేక్షుః పరమశివమానన్దవపుషంస్వయం దీపాకారం సతతమపిసఞ్చిన్త్యవిబుధః । తతఃపూర్ణందేవంసకల జగదాధారమధికంజ్వలం తంస్మృత్వాసోఽస్మ్యహమితివిలీనోఽత్రభవతి॥౨౭॥ సమాలోక్యస్వాక్షిణ్యపిచకృశనక్షత్ర సదృశంశివంజ్యోతీరూపంతదనుపరమాకాశసదృశం।విచిన్తాఖణ్డోఽహంసదహమచలోఽహంవిభురహన్నిరంశోబోధాత్మాస్మ్యహమితిచనిష్ఠాంసకురుతే ॥౨౮॥ తటిల్లేఖాకారంపరమశివమానన్దజలధింభ్రువోర్మధ్యేవీక్ష్యస్ఫుటమపిచ సంపూర్ణమచిరాత్। ఇదంజ్యోతిఃపుఞ్జంసుఖమహమిహాస్మీతివిబుధస్సముల్లిఖ్యస్వస్థోమసృణ నయనోయాతిధరణౌ ॥౨౯॥ షడాధారాన్తస్థఃపరశివఇహాస్మీతితదనుస్వయంభిత్వాదేహంతదనుజగదేతచ్చసకలం। స్వయంప్రజ్ఞామాత్రస్సుఖనిధిరఖణ్డైకరసమస్యనం తంసంధుక్తే శిథిల తనుబన్ధః పతతిచ ॥౩౦॥ భ్రువోర్మధ్యేపశ్యన్ శశిశకలదీప్తింకృశతరామథైతజ్జ్యోతి స్సత్సకలజగదాపూర్ణమితిచ। వినిశ్చిత్యాహంతత్సతతమితిసఞ్చిన్త్యమనసావరిష్ఠాంతన్నిష్ఠాంవ్రజతిమృతతుల్యశ్చభవతి ॥౩౧॥ విరాడ్రూపంశంభుంసకలజగదాకారమనిశంసముల్లిఖ్యాభిఖ్యాఅఖిలజడరూపాణిచహరన్। అహంపూర్ణోఽఖణ్డోఽస్మ్యచలఇతిసఞ్చిన్త్యవిబుధోనదీతీరేశేతేతతనిజకరాంఘ్రిశ్చపులినే ॥౩౨॥ జలాభ్రాకాశౌతౌప్రథమ మథసఞ్చిన్త్యమనసా ఘటాకాశం తద్వత్త్రయమపిపరిచ్ఛేదరహితం। మహాకాశంస్మృత్వాపృథచిదహమేవంవిభురితిస్వతః పూర్ణోవిద్వాన్బధిరఇవలోకోక్తిషుభవేత్ ॥౩౩॥ విరాడ్వావిశ్వోవాఖిలభువనసూత్రాత్మకఇతఃపరోఽన్తర్యామీవాపరమసుఖవాన్తైజసఇతః। పరఃప్రాజ్ఞోవాస్తు స్వయమిహనమత్తోఽన్యఇతిమేదృఢప్రజ్ఞస్యాస్యాత్క్వభయమితిసర్వత్రచరతి ॥౩౪॥ పరఞ్జ్యోతీరూపఃపరమపురుషోఽస్మీతివిదుషోమమాఖణ్డాత్మైక్యస్థితిపరిచయైకస్థిరమతేః। కథమ్మాయాకార్యైర్విషమవిషయైర్బాధఇతస్తైర్భవేదిత్యేకాకీనిశిచరతిగచ్ఛద్గిరినిభః ॥౩౫॥ అకార్యంకార్యంవామమభవతిలోకేషునకిమప్యలభ్యంలభ్యంవాద్రుహిణహరిరుద్రేభ్యోఽప్యుపరి। ఇతోవాగన్తవ్యందివిపరమగన్తవ్యమథవామమనస్త్యేవస్మృత్వాప్రచరతిచసంఘోషయతిచ ॥౩౬॥ అఖణ్డోఽహంసత్యోఽస్మ్యచలఇహసచ్చిత్సుఖనిధిఃపరోనిర్వ్యాపారోఽపివిభురహమహన్నిష్కళఇతి।సముల్లిఖ్యస్నిగ్ధస్ఫురదనిమేషాక్షియుగళస్స్వయంపీత్వాలాలాజలమపిముహుఃకోఽపిజయతి ॥౩౭॥ నదేహోఽహంప్రాణోనచమనఇదం బుద్ధిరపినోనవైశుద్ధస్సత్త్వోగుణఇహతునిత్యోఽహమచలః। పరిచ్ఛేదాతీతోఽస్మ్యహమితిసమాధాయవిజనే మృతప్రాయోగృధ్రవృకమశకకాకైఃపరివృతః ॥౩౮॥ విజాతీయోభేదోనమయిచసజాతీయఇతరస్స్వభేదస్త్వస్త్యస్మాద్భవతిసుఖవిస్ఫూర్తిరధికా। సముల్లేఖాదేవంహ్యలసవలితస్పన్దసహితస్వనేత్రాభ్యాముక్తాఫలగణమివాశ్రుత్యజతిచ ॥౩౯॥ ఇదంసద్వాసద్వాసదసదితివాభిన్నమథవాప్యభిన్నంభిన్నాభిన్నమితిచవికల్పోఽపివిబుధైః। అహోవ్యర్థోనిత్యంక్రియతఇతిసఞ్చిన్త్య హృదయే విషాదం హాసఞ్చక్రుధమపిజుగుప్సాఞ్చభజతే ॥౪౦॥ చతుర్బాహుం శంభుం పరమదయముద్దణ్డనటనంహృదిధ్యాయన్పశ్చాన్నిరవయవమేకార్ణవమివ। చిదాకాశంపశ్యన్నహమితిపరిచ్ఛేదరహితంపతత్యుత్తిష్ఠత్యప్యథగళతిహాహేతిహసతి ॥౪౧॥ సమస్తవ్యాపారవ్యుపరతమనోవృత్తిమథతామఖణ్డానన్దగ్వాప్యస్వపదవిషయత్వేనవిబుధః। సమాధిస్థఃకోఽపిస్థిరసుఖరతోఽహంకృతిపరస్సమాధేరుత్తిష్ఠన్విమృదితమృణాళీవపతతి ॥౪౨॥ సమాధౌసంపూర్ణంపరమనిజనిర్వృత్తికసుఖంస్వయంలబ్ధ్వానిత్యస్త్వలసవలితస్నిగ్ధనయనః। సముత్తిష్ఠంఛ్రీణ్వన్నపివచనమగ్రస్థితనృణాంగతప్రత్యుక్తిస్సంఛ్ఛిథిలతనుసన్ధిఃపతతిచ ॥౪౩॥ శివోఽహన్నిత్యోఽహఞ్చిదహమితిచోచ్చార్య తదనుప్రణష్టవ్యాపారస్ఫురదమృతధారామపిపిబన్। పురస్థంశిష్యంస్వంపరమపదవీంబోధయతిచప్రమోదావ్యక్తోక్తిర్వికృతనిజకణ్ఠస్వరమహో ॥౪౪॥ అహంపూర్ణోఽసత్యోఽస్మ్యహమితిసమాధిస్థపురుషఃపరఞ్చిచ్ఛక్త్యైవస్వర, సగళయా.

మర్దితమనాః। నిరాతఙ్కస్స్వస్థోఽఖిలహృదయవాచామవిషయః పృథివ్యాం సంశేతే పరిగళితభూమిస్స్వయమపి ॥౪౫॥ ప్రకాశస్యాభావే కథమిహ భవేదాత్మన ఇదం జనానాం జ్యోతిష్మద్రవికిరణసన్దగ్ధనమతః। రవేరాత్మజ్యోతిః పరమితి గతో మత్పరమకం న భాత్యన్యజ్జ్యోతిః కిమపి తు పరం జ్యోతిరభవం ॥౪౬॥ మహారోగగ్రస్తో విషధరవిషవ్యాప్త ఇతరప్రహారైః క్షుణ్ణో వా మృగవరకరచ్ఛిన్న ఇహ వా। ఇదానీం వా దేహో బహుశతదినాన్తే పతతు వా న మే కశ్చిద్దోషో గుణ ఇతి చ ధీరో విచరతి ॥౪౭॥ సహస్రారోత్పన్నం మధురమమృతస్రావమమలం పిబన్యోగీ బ్రహ్మాస్మ్యహమిదమఖణ్డైకరసవత్। ఇతి స్వస్థో నస్యాజ్జననమరణాపాయభయవాన్ రసం లబ్ధ్వాయం హీత్యధికసుఖవాన్వేదవచసా ॥౪౮॥ జపస్స్నానం హోమస్సకలయజనం క్షేత్రవసతిర్నమస్కారశ్చార్చా యతిముఖసమారాధనమపి। వ్రతం శ్రద్ధా భక్తిశ్శ్రవణమననధ్యానఫలవత్యహో నిత్యం కర్మాప్యథ భవతి నిష్ఠా ప్రళయగం ॥౪౯॥ బ్రహ్మా॥ భగవన్ బ్రహ్మనిష్ఠస్య నిష్ఠా స్వద్వక్త్రపఙ్కజాత్। శ్రుత్వాతో మమ సన్దేహః కశ్చిత్సఞ్జాయతే హృది ॥౫౦॥ కథం బ్రహ్మాత్మవిదుషస్సుప్తిమూర్ఛాదివన్మహః। శరీరపతనం భూమావుత్థానశ్చ పునర్భవేత్ ॥౫౧॥ బ్రహ్మజ్ఞానోదయాత్పూర్వం చిత్తసంశుద్ధిహేతవే। క్రియమాణే సమాధౌ హి దేహపాతో మనోలయాత్ ॥౫౨॥ పశ్చాదపి సమాధిశ్చేత్కుర్వీతైష హ్యనాత్మవిత్। సమాధౌ కర్మణోప్యస్య కర్తృత్వే భేదదర్శనాత్ ॥౫౩॥ కర్తృత్వం హి సమాదాయ స సమాధిర్విధీయతే। కథం కర్తృత్వహీనస్య సమాధిర్విదుషో మతః ॥౫౪॥ ఇతి శ్రుత్వా మహాదేవో దక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। బ్రహ్మాణం ప్రత్యువాచేదం మహాకారుణికోత్తమః ॥౫౫॥ శ్రీగురుమూర్తిః *సమాధిశ్చిత్తశుద్ధ్యర్థ ఇతి వాదో న సమఞ్జసః। శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాం విరోధాచ్ఛిష్టనిన్దితః ॥౫౬॥ సమాధినావికల్పేన నష్టే మనసి సేన్ద్రియే। కథం గురోర్మహావాక్యశ్రవణం జ్ఞానకారణం ॥౫౭॥ జ్ఞానోదయాత్పరం చిత్తప్రాణాదిలయహేతవే। మహద్భిర్యోగిభిర్నిత్యం సమాధిః క్రియతే సుఖాత్ ॥౫౮॥ న కుర్యాద్యది మోహేన సమాధిం స్వాత్మబోధవాన్। అనాత్మవిత్సమానత్వాత్సంసారాద్ధా ముహుః పతేత్ ॥౫౯॥ కర్తృత్వరూపస్సంసారోఽపి నైవ న సమాధినా। నివర్తేతేతరేణాత్మజ్ఞానేన ప్రబలేన వా ॥౬౦॥ జ్ఞానేనాప్యవినష్టం తత్కర్తృత్వం దుఃఖకారణం। ఆదాయ తన్నివృత్త్యర్థం స సమాధిర్విధీయతే ॥౬౧॥ సమాధినా వినష్టాన్తఃకరణాదేర్మహాత్మనః। యోగినో హ్యవశాతస్య నిష్ఠాః ప్రోక్తాః పురా విధే ॥౬౨॥ వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నస్వాత్మవేదనమాత్రతః। కేచిజ్జీవద్విముక్తత్వమ్ప్రాప్తాస్తే నిస్సమాధికాః ॥౬౩॥ తే పరోక్షాత్మవిద్వాంసః ప్రారబ్ధే తు క్షయం గతే। బ్రహ్మలోకం గమిష్యన్తి న తు యాన్త్యప్రతత్పదం ॥౬౪॥ విద్వత్త్వం యోగినామస్తి యోగిత్వం విదుషామపి। అన్యోన్యత్వవిహీనత్వమపణ్డితమతం జ్ఞహి ॥౬౫॥ క్రియమాణో వృథా యోగో వాక్యార్థజ్ఞానవర్జితైః। జ్ఞాతశ్చ తద్వృథా జ్ఞానం సమాధ్యాచారవర్జితైః ॥౬౬॥ మనవోదితవిజ్ఞానాన్నిదిధ్యాసనయోగితా। శ్రేష్ఠా తయోదితం సమ్యక్ జ్ఞానం శ్రేష్ఠతరం విదుః ॥౬౭॥ సమ్యగ్జ్ఞానాదపి శ్రేష్ఠతమోఽయం నిర్వికల్పకః। సమాధియోగస్సర్వేషామనర్థానాం నివర్తకః ॥౬౮॥ అస్మాత్సమాధియోగాత్తు శ్రేష్ఠం జ్ఞానన్న కిఞ్చన। సమాధిత్రితయస్యైవ పశ్చాత్కార్యత్వదర్శనాత్ ॥౬౯॥ దృశ్యశబ్దానువిద్ధౌ హి సమాధీ నామికాత్రయే। బభూవతుశ్శుభేచ్ఛాద్యా చత్వారస్తు సమాధయః ॥౭౦॥ సత్త్వాపత్త్యాదికే జ్ఞేయాః క్రమాద్భూమిచతుష్టయే। నిర్వికల్పాభిధస్తుర్య భూమికాయాం విధీయతే ॥౭౧॥ నిస్సంకల్పాభిధస్త్వన్యః పఞ్చమ్యాం పద్మసంభవ। నిర్వృత్తికాభిధః ప్రోక్తష్షష్ఠ్యాం భూమ్యాన్తతః పరం ॥౭౨॥ నిర్వాసనాభిధో భూమ్యాం సప్తమ్యాం ప్రోచ్యతే బుధైః। సమాధీనాఞ్చ భూమీనాం విద్ధ్యేవన్త్వం సమన్వయం ॥౭౩॥ శుభేచ్ఛాద్యాక్రమేణాస్య రాయాధాభూమికాత్రయే। ముముక్షవః పరే ముక్తాశ్చత్వారస్తారతమ్యతః ॥౭౪॥ న తారతమ్యమ్ముక్తానాం సంసారాదుపపద్యతే। బ్రహ్మరూపతయా తేషామేకత్వాదితి చేచ్ఛృణు -౭౫- బ్రహ్మణామపి ముక్తానాఞ్చతుర్ణా నైకరూపతా- ఉత్తరోత్తరముత్కర్షాన్ముఖ్యం సా

ష్యావర్ణనం॥౭౬॥ స్వరూపసుఖవైశేష్యాత్తుర్యాదీనాం మహాత్మనాం-నివృత్తదృష్టదుఃఖత్వతారతమ్యాచ్చనైకతా ౭౭॥ నైతేన ప్రకృతా మోక్షాస్సగుణా ఇతి చిన్తయ। సాలోక్యాద్యభిధాస్తేహి శుభేచ్ఛాయాః పురామతాః ॥౭౮॥ నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠానాఞ్చతుర్ణాం సమతాపితు। ప్రారబ్ధక్షయవేళాయామరూపత్వవశాద్భవేత్ ॥౭౯॥ భవిష్యత్తదరూపత్వసామ్యం న ప్రకృతాంభిదాం। వర్తమానేపి సమయే నిరాకుర్యాత్కథఞ్చన ॥౮౦॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యానాం ప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యవాచినాం। లక్ష్యార్థనిర్గుణబ్రహ్మభిన్నా మోక్షా ఇమే ధ్రువం ॥౮౧॥ అరూపన్నిర్గుణాతీతం మోక్షాతీతమగోచరం। మహావాక్యార్థతో దూరమితి వేదాన్తడిణ్డిమః ॥౮౨॥ తస్మాన్నిర్గుణమోక్షాణాఞ్చ దూరేపబ్రహ్మరూపిణాం। వాక్యార్థతాం విదిత్వా త్వం సమాధీనాచర క్రమాత్ ॥౮౩॥ అసకృత్ప్రోక్తపూర్వాణాం సమాధీనామపిస్ఫుటం। నిరూపణే పునస్తస్య వరమిచ్ఛా సంజాయతే మమ ౮౪॥ శ్రుతపూర్వేష్వపి బ్రహ్మంచ్ఛ్రుతశో వా సహస్రశః। పునశ్శ్రవణేచ్ఛా తే తేషు నిత్యం విధీయతే ॥౮౫॥ యావన్న జాయతే చిత్తప్రాణారూపలయో మునేః। తావత్సమాధిశ్రవణం జీవన్ముక్తోపి సఞ్చరేత్ ॥౮౬॥ సమాధిస్సాధనానాఞ్చ సాధనమ్మతముత్తమం। సాధ్యానాఞ్చ సమస్తానాం సాధ్యముత్తమముచ్యతే ॥౮౭॥ ఏవం సతి కథం తస్య వర్ణనే పద్మసంభవ। మమోద్భవేదుపరమః కథం వా తచ్ఛ్రోతాతవ ॥౮౮॥ యత్సమాహితచిత్తస్య క్షణం వా జాయతే సుఖం। తల్లవస్య లవోపి స్యాన్న సాయుజ్యపదేపిహి ॥౮౯॥ ఏతం సమాధియోగన్తే పురుషార్థైకసాధనం। అవర్ణ్యయం వర్ణయామి వర్ణయిష్యామి చాధికం ॥౯౦॥ ప్రాణావిలయమాయాన్తి స్వధర్మైరఖిలైస్సహ। చిత్తేన్ద్రియాణి చ ప్రాజ్ఞప్రకృతేన సమాధినా ॥౯౧॥ నిదిధ్యాసనయోగేన జీవన్ముక్తోపి పూరుషః। విదేహముక్తిసంసిద్ధ్యై సమాధ్యభ్యాసమాచరేత్ ॥౯౨॥ వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నజ్ఞానమాత్రేణ ధన్యతాం। మత్వా సమాధివిముఖా భ్రాన్తా అద్వైతినో ధ్రువం ॥౯౩॥ సగుణేశ్వరసంయోగస్సమాధిర్నాన్య ఇత్యపి- మత్వా సమాధితత్త్వజ్ఞా భ్రాన్తాశ్చ ద్వైతినో ధ్రువం ॥౯౪॥ చిరకాలసముద్భూతభవరోగనివృత్తయే- వేదాన్తసిద్ధశాస్త్రేషు సమాధిర్హి మహౌషధం॥ అతస్సర్వప్రయత్నేన సరసీరుహసంభవ- సమాధిమేవ సతతం కురుష్వ పరమాత్మని ॥౯౬॥ అద్వైతకేవలచిదేకరసస్వరూపం బ్రహ్మాస్మి నిత్యమితి భావనయా తదాత్మా - తుర్యం భువం సమధిగమ్య నిరస్తబన్ధోప్యాదేహపాతమమలాన్ కురుతాన్ సమాధీన్ ॥౯౭॥ స్వప్నేపి మాస్తు తవ ముఖ్యసమాధ్యుపేక్షా జ్ఞానైకవాదివచనశ్రవణేప్యపేక్షా - ఇత్యేష తే హితతమః పరమోపదేశశ్చిత్తే సదాస్తు వధృతస్సుదృఢం విధాతః ॥౯౮॥ * * * * *

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య తృతీయపాదే పఞ్చవింశోధ్యాయః *

౭౩-౮౫-౮౦-౮౧-౮౩-౮౦-౮౯-౬౪-౮౩-౮౬-౯౮-౯౮-అహత్యశ్లోకాః - ౧౦౦౦

బ్రహ్మ ॥ మహాదేవ మహాబోధ మహాయోగప్రదాయక - దక్షిణాస్య దయాసిన్ధో నమస్తేస్తు పునః పునః ॥౧॥ శ్రుత్వా త్వద్వదనాంభోజాదుపాస్యత్వం పరాత్మనః - అనుపాస్యత్వవాదేషు త్యక్తశ్రద్ధోభవం గురో - ౨ - తథాప్యద్వైతచిన్మాత్రబ్రహ్మోపాస్తిరనేకధా - బ్రహ్మప్రణవమాత్రాభిః ప్రోక్తేత్యత్రాస్తి సంశయః - ౩ ప్రణవో వాచకః ప్రోక్తస్తద్వాచ్యం బ్రహ్మనిర్గుణం। వాచకస్యపి భేదేపి న వాచ్యం భిద్యతే క్వచిత్ -౪॥ యది వాచ్యఞ్చ భిద్యేత వికారాలంబనాత్తదా। సగుణం భోగహేతుస్తదిత్యుపేక్ష్యైవ యుజ్యతే -౫- తే సాలోక్యాదయో మోక్షా స్సగుణోపాసనోద్భవాః - నృణాం శ్రుతిస్మృతిప్రోక్తాః పునరావృత్తిహేతవః -౬- కైవల్యముక్తిరేకైవ పారమార్థికరూపిణీ-జ్ఞానాదేవ చ సా సిద్ధ్యేన్నాన్యేభ్య ఇతి హి శ్రుతిః -౭- తత్ర కైవల్యముక్తౌ తు సఞ్చమ్యాం గురునాయక - నిర్గుణబ్రహ్మరూపాయాన్న భేదశ్శ్రూయతే క్వచిత్ -౮- వాచకప్రణవోపాస్తిర్మాత్రాభిస్సగుణాశ్రయా - భిన్నాస్తు బహుధా వాచ్యబ్రహ్మోపాస్తిస్త్విహాద్వయా -౯- ఉపాస్యోపాసకోపాస్తిభేదోప్యద్వైతవాదినాం - సుతరామనభిప్రేతః ప్రబలానాఞ్చ హి

తలే - ౧౦ - తథాసతికథంస్వామిన్నుపాస్యాబహవస్తథా - ఉపాసకాఉపాస్యాశ్చేత్యభిప్రేతోభవేదయం -౧౧- ఆమనుష్యార్థి లోకానా ముపకారాయమేభవాన్ - బోధయత్వాదరాదేవం రహస్యార్థాన్ శ్రుతీరితాన్ - ౧౨ -అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణపరితుష్టాస్తుమానవాః - భేదవాదమిమంశ్రుత్వాహసేరన్ పరితోధ్రువం - ౧౩- భేదవాదస్సురాణాంస్యాదుత్తమత్వాదతిప్రియః - మన్దానాఞ్చమనుష్యాణాంతథాబ్రూహియథాప్రియః - ౧౪ - ఇతిశ్రుత్వా మహాదేవోగురూణాంగురురీశ్వరః - బ్రహ్మాణంప్రత్యువాచేదంసర్వజ్ఞఃకరుణానిధిః - ౧౫- శ్రీగురుమూర్తిః ॥బ్రహ్మన్నయమతిశ్లాఘ్యఃప్రశ్నస్సర్వహితఃకృతః-ఋభువాక్యంనిదాఘాయసమాధానంవదామి తే - ౧౬, ఋభుః ॥ సత్యంజ్ఞానమనన్తంయత్ప్రసిద్ధంబ్రహ్మనిర్గుణం - తద్వాచకంమహామన్త్రన్నిదాఘశ్రుణుసాదరం - ౧౭ - ఓమిత్యేకాక్షరేణైకమఖణ్డంబ్రహ్మకథ్యతే। తస్యషోడశమాత్రాభిర్విద్ధిబ్రహ్మణిషోడశ -౧౮- వాచకస్యభిదాయాంహివాచ్యస్యాపిభిద్యతే- నచైతాదృశభేదేనబ్రహ్మణస్సగుణాత్మతా- ౧౯ -స్వప్నేపిశంక్యాకైవల్యమోక్షరూపత్వదర్శనాత్- సప్తభూమిషుచత్వారోజీవన్ముక్తాఇతిశ్రుతేః॥ నిర్విశేషపరబ్రహ్మస్వరూపాస్తేహిసమ్మతాః- అతస్స్వగతభేదేనభేదోబ్రహ్మణియుజ్యతే- ౨౧-విశ్వవిశ్వాదయోజీవాష్షోడశోక్తాఉపాసకాః-యథోపాస్యానిమాత్రాభిర్బ్రహ్మణ్యపిచషోడశ-౨౨-ఉపాస్యోపాసకైక్యార్థాష్షోడశోపాసనాస్తథా-సమాధిరూపాశ్శ్రుత్యన్తప్రసిద్ధాఃఖలుసువ్రత -౨౩-నైకరూపాఃపరాత్మైక్యోపాసనాశ్శాస్త్రసమ్మతాః-ఉపాసలేయేతేమూర్ఖాఅద్వైతజ్ఞానవాదినః-౨౪- అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణ కాతృప్తిరుపలభ్యతేబహుధాచిత్తవిక్షేపాత్తేషాందుఃఖంభవత్యలం ॥౨౫॥ యథాసగుణముక్తీనాంపరలోకేభిదోచ్యతే।తథానిర్గుణముక్తానామిహబ్రహ్మవిదాదిభిః ॥౨౬॥ యథాసగుణమోక్షేషువిద్యాస్తేమాయికాగుణాః।తథానిర్గుణమోక్షేషువిద్యోపస్థాపితాగుణాః ॥౨౭॥ నమాయాయాశ్చ విద్యాయాఐక్యంవాచ్యంకదాచన। బన్ధమోక్షనిదానత్వాద్విరుద్ధగుణయోస్తయోః ॥౨౮॥ మాయయాబధ్యతేజన్తుస్సదాసంసారవర్త్మని। విద్యయాముచ్యతేతస్మాన్నిత్యానన్దైకహేతునా-౨౯ బ్రహ్మవిచ్చవరోవర్యాన్వరిష్ఠఇతికీర్తితాః। జీవన్ముక్తాహిచత్వారస్తారతమ్యేననిర్గుణాః ॥౩౦॥ సగుణబ్రహ్మవిదుషాన్నజీవన్ముక్తతాశ్రుతౌ। స్మృతౌచప్రోచ్యతేతేషాముత్క్రాన్త్యాదిప్రకీర్తనాత్ ॥౩౧॥ ఉత్క్రాన్త్యాదివిహీనాస్తే నిర్గుణబ్రహ్మవేదినః । జీవన్ముక్తాహిచ త్వారస్తారతమ్యేనసంస్థితాః ॥౩౨॥ ఆద్యస్యపాదాహంకారోదేహేస్వేగళితోభవేత్।పుంసోద్విపాదాహంకారోద్వితీయస్యవరస్యవై ॥౩౩॥ త్రిపాదాహంకృతిర్ధీమాన్స్తృతీయస్యవరీయసః। అహంకారస్తునిశ్శేషోవరిష్ఠస్యాన్తిమస్యహి ॥౩౪॥ బ్రహ్మాత్మైక్యముపేత్యైవవర్తన్తేమీనసంశయః। తథాపితారతమ్యంస్యాత్తస్వానుభూతిభిదావశాత్ ॥౩౫॥ సమాధికాలేస్వస్ఫూర్తిః కేవలంబ్రహ్మవేదినః। వ్యవహారేనిజప్రజ్ఞామాత్రఖ్యాత్తేనువర్తతే ॥౩౬॥ వరస్యవ్యవహారేహిపాదస్వస్ఫూర్తిరుద్భవేత్। వరీయసోద్విపాదాత్మస్ఫూర్తిర్వ్యవహృతౌపునః ॥౩౭॥ వరిష్ఠస్యత్రిపాదాత్మస్ఫూర్తిర్వ్యవహృతౌభవేత్।వ్యాహారస్త్వన్యదృష్ట్యైవశరీరాభాసదర్శనాత్ ॥౩౮॥ యదాసంపూర్ణఏవాత్మాసర్వవ్యాహారవర్జితః।అవిచ్ఛిన్నసుస్ఫూర్తిరేదస్యతదాసీరూపతాంగతః ॥ ౩౯ ॥ అరూపేబన్ధమోక్షాదిసర్వద్వన్ద్వవివర్జితే। మాత్రాతీతే విభాగోయన్నస్వరూపస్యవిద్యతే ॥౪౦॥ నిర్ధర్మకత్వాత్తద్బ్రహ్మన్నజిజ్ఞాస్యమ్ముముక్షుభిః। నోపాస్యఞ్చాధునాదేహప్రసక్తిస్తస్యవైకుతః ॥౪౧॥ ఉత్తమాధమభావోయమవిద్యావిషయఃఖలు। కథన్నువిదుషోఽస్యాదితిచేచ్ఛ్రుణుసువ్రత ॥౪౨॥ యథోత్కృష్టనికృష్టాస్తోవిద్యోపస్థాపితాస్నృణాం। తథోత్కృష్టనికృష్టాస్తోవిద్యోపస్థాపితాస్సతాం ॥౪౩॥ అవిద్యకాగుణాః కామక్రోధాదయ ఉదాహృతాః। విద్యాగుణాశ్చవిదుషాం ప్రజ్ఞాశ్చమదమాదయః ॥౪౪॥ అవిద్యాగుణహానాయస్వీకుర్యాదుత్తమాన్ గుణాన్। విద్యా

యాబహుయత్నేనముముక్షుః పురుషోత్తమః ॥౪౫॥ విద్యాయాస్తారతమ్యస్యవిస్పష్టత్వాన్మహామతే। విద్యాఫలానాం మోక్షాణాంతారతమ్యఞ్చయుజ్యతే ॥౪౬॥ చతుర్ణాంవిదుషాం మోక్షస్సమానఇతికేచన। ఆహుర్నైతత్సమీచీనం సుఖోత్కర్షనికర్షతః ॥౪౭॥ దేహపాతోత్తరావస్థాచతుర్ణాంతుసమాభవేత్। నహిసామోక్షనామ్నీతు మోక్షాతీతాభిధాశ్రుతేః ॥౪౮॥ బన్ధస్యైవచమోక్షస్యకల్పితత్వంయదుచ్యతే। యుక్తమ్మోక్షస్యనానాత్వన్మాత్రసం దేహకారణం ॥౪౯॥ నిదాఘః॥ మోక్షస్యయదినానాత్వం బన్ధస్యైవతదాగురో। వినాశోప్యవకల్పేతకింఫలన్నశ్యమానతః ॥౫౦॥ నిత్యశ్చేమోక్షోభిమతస్సర్వేషాంమోక్షవాదినాం। మోక్షానిత్యత్వవాదేనత్వనిర్మోక్షోన్నృణాంభవేత్ ॥౫౧॥ అనిత్యఫలసంసిద్ధ్యైవృథైవహిపరిశ్రమః। వివిధానాంసమాధీనాం విషయత్యాగపూర్వకం ॥౫౨॥ కర్మణామవరోహశ్చయథాస్వర్గాన్నిగద్యతే। తథాజీవద్విముక్తానాంపునర్బన్ధఃప్రసజ్యతే ॥౫౩॥ పౌనఃపున్యేఖిలంశాస్త్రంనిరర్థంబన్ధమోక్షయోః। తదాశాస్త్రస్యజనితాపీశస్స్యాల్లోకవఞ్చకః ॥౫౪॥ తస్మాద్గురోమహాప్రాజ్ఞభేదవాదమయుక్తికం। అశాస్త్రితఞ్చపరిత్యజ్యసర్వాభేదంవదప్రభో ॥౫౫॥ ఇత్యుక్తస్సర్వతత్త్వార్థవేదినాముత్తమోత్తమః। ఋభుర్నిదాఘంధీమంతమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౫౬॥ ఋభుః॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యస్సర్వభేదంవదన్నహం। అయుక్తికఞ్చాశ్రౌతఞ్చాభేదంబ్రూహియాంకథంతవ ॥౫౭॥ గురుద్రోహీయదిస్యాంస్త్వమహంవాశిష్యవఞ్చకః। యదిస్యాంయుజ్యతే తాదృగభేదోక్తిస్తదామునే ॥౫౮॥ అహంహ్యుక్తమస్తుభ్యంసచ్ఛిష్యాయసుమేధసే। హితోపదేశకర్తాస్మిశ్రుతియుక్త్యనుభూతితః ॥౫౯॥ మోక్షస్యనిత్యతాంప్రాహుర్యద్దృష్ట్యామోక్షవాదినః। తత్త్వవర్జన్మహీనత్వమ్ముక్తేర్త్యవధారయ ॥౬౦॥ స్వర్గావరోహవజ్జీవన్ముక్తానాన్నకదాచన। భవిష్యతిపునర్బన్ధస్తత్రశంకైవమాస్తుతే ॥౬౧॥ బన్ధహేతోరవిద్యాయాస్తత్కార్యస్యాఖిలస్యచ। విద్యయైవవినష్టత్వాత్కపౌనఃపున్యవాద్మునే ॥ ౬౨ ॥ అశక్తికమరూపంతదవాఙ్మనసగోచరం। అరూపంబ్రహ్మతేజీవన్ముక్తాన్ప్రాప్నుయుర్యది ॥౬౩॥ పునర్బన్ధస్యశంకాస్యాచ్ఛక్తిమత్త్వేనహేతునా। నత్వరూపాప్తిహీనోస్తిదేహాన్తేతేషుకశ్చన ॥౬౪॥ అధికారిభిదాంమత్వాదయాళుః పరమేశ్వరః। కథంమోక్షభిదాంశాస్త్రైర్బ్రువన్స్యాల్లోకవఞ్చకః ॥౬౫॥ మోక్షేష్వనిత్యతాంబుద్ధ్వాసాధనేష్వనకశ్చన। ప్రవర్తేతేతిమంతవ్యంనిదాఘయమినాంవర ॥౬౬॥ సర్వేవిషయభోగేషుసంవిదిత్వాప్యనిత్యతాం। ప్రవర్తంతేయథాలోకే ప్రవర్తేరంస్తథాత్రచ ॥౬౭॥ మోక్షేపిభేదంజానంతియేసద్గురుసుశిక్షితాః। తఏవదృష్టదుఃఖేభ్యో విముక్తాః పురుషోత్తమాః ॥౬౮॥

॥నిదాఘః॥ భగవన్నుచ్యతేభేదోబన్ధేన్యస్మిన్వ్యావహారికే। అభేదస్సర్వశాస్త్రైభ్యోమోక్షేవైపారమార్థికే ॥౬౯॥ ఏవంసతికథంస్వామిన్భవతాత్రాన్యథోచ్యతే। భవద్వాక్యంహిసంగ్రాహ్యంపథ్యమేవమయాఖిలం ॥౭౦॥ ఋభుః॥ బాఢమేతన్మయోక్తన్తేపథ్యమేవాఖిలంవచః। అన్యథానోచ్యతేకిఞ్చిదపిశాస్త్రోక్తవాక్యతః ॥౭౧॥ భేదాభావాదభేదోక్తిర్జీవాత్మపరమాత్మనోః। మోక్షేచభేదాద్భేదోక్తిర్యుజ్యతేపరమాత్మనః ॥౭౨॥ విధిస్స్వగతభేదస్యమోక్షేబ్రహ్మస్వరూపిణి। సజాతీయస్యభేదస్యనిషేధశ్చేతినిశ్చినుః ॥౭౩॥ జీవన్ముక్తాశ్చచత్వారస్తుర్యభూమ్యాదిసంస్థితాః। స్థూలసూక్ష్మాదితుర్యత్వాత్తేపునష్షోడశేరితాః ॥౭౪॥ చత్వారోబ్రహ్మణఃపాదామైరేవోరీకృతాబుధైః। బ్రహ్మస్వరూపోమోక్షశ్చేత్యేతైర్మోక్షభిదానకిం ॥౭౫॥ జీవన్ముక్తాఇతిఖ్యాతాఅపిబ్రహ్మవిదాదయః। విదేహముక్తాఇతిచవక్తుం శక్యాశ్చతుర్విధాః ॥౭౬॥ విదేహముక్తోనైతేభ్యోయతోన్యోస్త్యేవకశ్చన। అరూపబ్రహ్మభూతస్తుమోక్షాతీతఇతిశ్రుతిః ॥౭౭॥ తథాపిజీవన్ముక్తాద్వైతౌస్యాతాంబ్రహ్మవిద్వరౌ। వరీయాంశ్చవరిష్ఠశ్చవిదేహావితరౌమునే ॥౭౮॥ సరూపనష్టచిత్తత్వాదాద్యయోస్స్వానుభూతితః। అరూపనష్టచిత్తత్వాదన్యయోశ్చస్వభావతః ॥౭౯॥ తస్మాదద్వైతసిద్ధాన్తోనిదాఘసుదృఢోపితే। పూర్వపక్షతయాత్యక్త్వాసిద్ధాన్తంభేదమాశ్రయ ॥౮౦॥ అస్మాత్స్వభేదాశ్రయణాద్బ్రహ్మమోక్షాదిగోచ

రాత్। నద్వైతిత్వంప్రసజ్యేతతవయద్భయకారణం ॥౯౧॥ స్వీకృతోయదిభేదోయంషడ్విధాశ్చసమాధయః।సఫలా
స్స్యురతస్సత్యంమద్వాక్యమవధారయ * * * * * * * (౯౨)

* ఇతితత్త్వసారాయణ ఉపాసనా కాణ్డస్య చతుర్థపాదే ప్రథమోఽధ్యాయః *

ఋభుః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిచతుర్ణాం స్వాత్మయోగినాం। దేహేన్ద్రియాదిచేష్టాసునిదాఘేహ స్వతన్త్రి
తాం ॥౧॥ నిత్యేస్వాత్మనిసంయుక్తమపిస్వాత్మసమాధినా। శాంతంబ్రహ్మవిదం లోకోవ్యవహారేషు బాధతే ॥౨॥
కేచిత్ప్రవర్తయన్త్యేనంబలాత్కామ్యేషుకర్మసు। వాజపేయాదిషుశ్రౌతేష్వప్యనిష్టేష్వనర్థిషు ॥౩॥ కామ్యమన్త్ర
జపేష్వన్యేసగుణోపాసనేష్వపి। వైరాగ్యోపేక్షితార్థేషుప్రత్యవాయభియాన్వితాః। ॥౪॥ కేచిత్సన్యాసినమపితీర్థ
క్షేత్రాదినిర్మితౌ। లోకోపకారిషుగ్రామ్యధర్మస్థాపనకర్మసు ॥౫॥ వర్ణాశ్రమసమాచారనిగ్రహానుగ్రహాదిషు। తర్క
వ్యాకరణాద్యేషుశాస్త్రేషుస్వప్రియేషుచ ॥౬॥ నైమిత్తికేషువ్యర్థేషుకేచిద్దైవాద్బ్రహ్మవిద్వరం। బలాత్ప్రవర్తయన్త్యేవ
సదాసంశుద్ధమానసం ॥౭॥ అన్యేచైహికభోగార్థద్రవిణార్జనకర్మసు। ప్రతిగ్రహాదిహాపేషుకుటుంబావనహేతు
షు ॥౮॥ సన్యాసినశ్చ్యుతంకేచిద్బాధంతేవన్దనైస్సదా। అపూపఘృతసూపాద్యైర్భోజ్యైశ్చవివిధైర్మునే ॥౯॥ వేదా
న్తాధ్యాపనాద్యేషుతద్గ్రన్థరచనాదిషు। కర్మసన్యాసిధర్మేషువర్తయంతిచకేచన ॥౧౦॥ వరీయస్త్వమనుప్రాప్యగ్రహ
స్థాసంభవంస్థితః। బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాన్బాధ్యతేయతిః ॥౧౧॥ కౌపీనకటిసూత్రాదిధారణైఃక్షౌరకర్మ
ణా। కుంభాభిషేకైరాహారైస్స్వైరచారనిరోధనైః ॥౧౨॥ తిష్ఠన్నిరస్యతేలోకైర్గచ్ఛన్నపినిరుధ్యతే। వరీయానస్వ
తన్త్రోయంస్వామినాభృత్యవద్భువి ॥౧౩॥ కామిన్యస్స్వైరచారిణ్యేనం సంమర్దయన్తిచ। వృథైవమోహాదస్యై
వంసర్వతాప్యస్వతంత్రతా ॥౧౪॥ నిష్ఠామన్యశ్శిలాప్రేతాజగరాదివదాస్థితః। వరిష్ఠోబాధ్యతేలోకైశ్శకిరోత్థాప
నేనచ ॥౧౫॥ ఆస్యరన్ధ్రేబలాదేవతస్యక్షీరాదినీయతే। పుణ్యేచ్ఛుభిశ్శరీరక్ష్యస్సుఖశీతోష్ణవేశ్మని ॥౧౬॥ అరూపనష్ట
చిత్తాసోశ్వయానస్యాపిసర్వదా। ఈషచ్ఛ్వాససమేతత్వాత్సర్వేస్వైరంస్పృశంతిచ ॥౧౭॥ ప్రతిమామివకేచిత్తంది
వ్యైర్వస్త్రైశ్చభూషణైః। అలంకుర్వంతిమాల్యాద్యైరనిశంతేసురాఅపి ॥౧౮॥ ఏవంహిజీవన్ముక్తాస్తేచ త్వాదృశోపి
మహామతే। పరాధీనతయానిత్యంబాధ్యంతేలౌకికైర్జనైః ॥౧౯॥ నిదాఘః॥ సంసారపాశబద్ధానాం దేహాత్మజ్ఞాని
నామిహ। వైరాగ్యాదివిహీనత్వాదస్వాతన్త్ర్యంనిగద్యతే ॥౨౦॥ కథంపాశవిముక్తానాం బ్రహ్మాత్మజ్ఞానినామపి
వైరాగ్యాదిసమేతానామస్వాతంత్ర్యంత్వయోచ్యతే ॥౨౧॥ సుహృద్దుఃఖంహిజనయేత్సర్వేషామస్వతంత్రతా।సర్వదుః
ఖవిముక్తాస్తేమహాత్మానస్తువిశ్రుతాః ॥౨౨॥ స్వామిభృత్యవదిత్యేవదృష్టాన్తోపివిపర్యయాత్। సుతరాంనోపపద్యే
తప్రకృతేగురునాయక ॥౨౩॥ తృణీకృతప్రపఞ్చానాంమహతాంయోగినాంయది। పారతన్త్ర్యంభవేదేవం తదీశ
స్యాపితద్భవేత్ ॥౨౪॥ తదాబ్రహ్మాత్మవిత్త్వాత్తద్దేహాత్మజ్ఞత్వముత్తమం। ఇతిమత్వాజనైస్సర్వైర్వేదాం తస్స్యా
దుపేక్షితః ॥౨౫॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తానాంసర్వకార్యేషుసర్వదా। స్వాతంత్ర్యమేవవక్తవ్యంనాన్యథాసద్గురోత్వ
యా ॥౨౬॥ ఇత్యుక్తస్సఋభుర్బ్రహ్మాసర్వతత్త్వార్థకోవిదః।నిదాఘంతంపురస్కృత్యసస్మితం వాక్యమబ్రవీత్ ॥౨౭॥
ఋభుః నిదాఘతేమతిస్తీక్ష్ణావ్యత్రకుణ్ఠీభవత్యహో। నజానాసియథోక్తం హిపారతన్త్ర్యోద్భవంసుఖం ॥౨౮॥
స్వాతన్త్ర్యేపరమందుఃఖంపారతన్త్ర్యేమహత్సుఖం। మహాన్తస్త్వవగచ్ఛన్తిస్వానుభూతివిశేషతః ॥౨౯॥ లౌకి
కాఃఖలుమన్యన్తేస్వాతంత్ర్యేపరమంసుఖం। తేపికాలవ్యతిక్రాన్తౌతత్రదుఃఖంమహద్విదుః ॥౩౦॥ అన్తర్దుఃఖంస్వతం
త్రస్యపురుషస్యబహిస్సుఖం। పరతంత్రస్యదుఃఖంతుబహిరంతస్సుఖంమహత్ ॥౩౧॥ యోగినాం పరతంత్రాణాంబ
హిర్దుఃఖేభవత్యపి।అంతస్సుఖంమహత్సిద్ధంబ్రహ్మాత్మైక్యానుభూతితః ॥౩౨॥ అయోగినాంస్వతంత్రాణాం దేహయా

త్రార్థకేఖిలే। వ్యాపారేన్తర్మహద్దుఃఖంస్పష్టంస్వామిషుదర్శనాత్ ॥౩౩॥ యదిపాశవిముక్తానాంస్వాతంత్ర్యంతత్రసం
భవేత్। దేహాత్మజ్ఞానదార్ఢ్యేననతేముక్తాబహిర్ముఖాః ॥౩౪॥ అన్తర్ముఖానాందేహాదావిదం త్వజ్ఞానసంభవాత్।
స్వాతంత్ర్యన్నభవేదేవసర్వథా నాత్రసంశయః ॥౩౫॥ స్వరూపానుభవేతేహిస్వతంత్రా అన్తరే బుధాః। తే
షాం కథన్నుతద్వాచ్యం స్వాతంత్ర్యం బాహ్యకర్మసు ॥ ౩౬ ॥ యోగినస్తే మహాత్మానో హ్యాత్మనాత్మాన
మాత్మని। సంయోజ్య బాహ్యచేష్టాసు వైముఖ్యం యాంతి సర్వదా। ౩౭ ।అన్తర్ముఖః పరాధీన స్స్వాధీనస్తు
బహిర్ముఖః। ఇతిజానన్తివిద్వాంసస్స్వపరార్థవివేకినః ॥౩౮॥ అన్తర్ముఖోనిజాధీనఃపరాధీనోబహిర్ముఖః।ఇతిజానన్త్య
విద్వాంసస్స్వపరార్థావివేకినః ॥౩౯॥ దేహయోగినమాత్మాన మాత్మయోగినమాచరన్। అన్తర్ముఖఇతిజ్ఞేయోనతు
స్వార్థైకవేదినః ॥౪౦॥ ఆత్మయోగినమాత్మానన్దేహయోగినమాచరన్। బహిర్ముఖఇతిజ్ఞేయోనపరార్థైకవేదినః॥౪౧॥
స్వశబ్దస్సవికారేషునిర్వికారేచకథ్యతే। జ్ఞేయోత్రసవికారార్థస్స్వాధీనత్వనిషేధకః ॥౪౨॥ పరశబ్దశ్చతద్భిన్నేహ్యన్య
న్యత్రచనిగద్యతే। జ్ఞేయోతోన్యార్థకఃప్రాజ్ఞైఃపరాధీనత్వసాధకః ॥౪౩॥ పరాధీనశరీరైస్తైస్సుఖంయదనుభూయతే।
తత్తదేవాభిజానన్తినేతరేదేహతత్పరాః ॥ ౪౪॥ ఉపేక్షితశరీరాణాంయోగినామ్మహతాంసతాం। అన్తస్సుఖంవిదు
శ్చైత్తైదర్వీపాకరసన్తదా ॥౪౫॥ అన్తస్సుఖమనన్తన్నచయోగాద్వినోద్భవేత్। సుఖాత్మాహమితిజ్ఞానాత్తైజసస్య
సుషుప్తివత్ ॥౪౬॥ సంయోగాదేవవిషయానన్దస్సర్వత్రజాయతే। నతుతజ్జ్ఞానమాత్రేణకస్యాపిమునిసత్తమ ॥౪౭॥చ
న్దనస్యహిసంయోగాద్ధృదయేజాయతేసుఖం। నతుశీతళతాజ్ఞానాత్తథాత్వమవధారయ ॥౪౮॥ రూపదర్శనమాత్రే
ణపుంసస్సంజాయతేసుఖం।ఇతిచేన్నహితత్రాపిచక్షుస్సంయోగదర్శనాత్ ॥౪౯॥ సంయోగోహివియోగాన్తఇతికే
చనమన్వతే। నైషోస్తినియమస్స్వీయసంయోగేతదదర్శనాత్ ॥౫౦॥ వియోగస్స్యాద్ధిసంయోగే విజాతీయపదార్థ
యోః। నతుదృష్టోవియోగోత్రసజాతీయపదార్థయోః ॥౫౧॥ పయోంబునోర్యథాలోకేవియోగోహంసపక్షిణా। ప
యసోరంబునోర్నైవకేనచిచ్చయథాభవేత్॥౫౨॥ తథాసంయుక్తయోఃప్రత్యక్పరయోర్ధ్యానయోగతః। అంశాంశి
నోర్వియోగస్స్యాన్నకదాచిన్మహామతే ॥౫౩॥ ప్రాగుత్పత్తేరభిన్నస్యప్రతీచోయేనహేతునా। వియోగోభూద్భవే
త్తేనపునశ్చేతివదేద్యది ॥౫౪ ॥తత్రశృణుపురాశక్తివిలాసఃకారణంహ్యభూత్। వియోగస్యాథ ముక్తౌతుసాశక్తిరు
పమర్దితా ॥౫౫॥ ముక్తస్యనపునర్జన్మశ్రూయతేపిచకుత్రచిత్। అశ్రుతార్థాప్రసక్త్యైచయుక్తిఃకార్యోచితాబుధైః॥
అసంభవార్థాసంసిద్ధ్యైహేతుర్వాచ్యశ్చధీమతా। అన్యథాహీనవిద్వత్త్వంవ్యాఖ్యాతురపిసిద్ధ్యతి ॥౫౭॥ నహిప్రాక్ఛ
క్తిహీనత్వేసంభవేత్సృష్టిరీదృశీ । నపశ్చాచ్ఛక్తిమత్త్వేచముక్తస్యాజన్మయచ్ఛ్రుతం ॥౫౮॥ తస్మాన్మద్వచనేబ్రహ్మన్న
శ్రద్ధామాస్తుశోభనే।శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనామవిరోధేనభాషితే ॥౫౯॥ నిదాఘః ॥ స్వామిన్మచ్చిత్తదోషాద్వాస్వ
భావాద్వాత్వదుక్తిషు। శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాం విరోధఃప్రతిభాత్యయం ॥౬౦॥ ఉత్పత్తికారణాదన్యల్లయకారణ
మిత్యయం। యతోభూతానిజాయన్తఇతిశ్రుత్యావిరుధ్యతే ॥౬౧॥ ఘటోమృదస్సముత్పన్నోలీయతేమృదివైపునః।అ
నుభూతిశ్చమహతాంతథైవబహుశశ్రుతా ॥౬౨॥ తస్మాత్కారణభేదోక్తౌసుతరాంసంశయాకులం। మాంయథా
ర్థోపదేశేనసంరక్షకరుణానిధే ॥౬౩॥ ఋభుః॥ నిదాఘశృణుసామాన్యశ్రుత్యాద్యాస్తాస్త్వదీరితాః। మయావిశేష
శ్రుత్యాద్యాఉచ్యన్తేకృపయాగురోః ॥౬౪॥ ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణఃప్రాణస్తేజసిచేత్యసౌ। శ్రుతిద్వయార్థోద్వైవి
ధ్యంబీజస్యాహసమన్వితః ॥౬౫॥ బీజాదుత్పద్యమానస్యవృక్షస్యవిలయోభువి। పూర్వాచలోదితస్యార్కస్య యాత్య
స్తంపశ్చిమాచలే ॥౬౬॥ అనుభూతిశ్చవిదుషాం మహతాన్తాదృశీఖలు। సగుణాజ్జాయమానానా న్నిర్గుణేలయఇ

త్యతః ॥౬౭॥ త్వచ్చిత్తదోషాదేవాభూద్విరోధో మద్వచస్సు తే। కారణాన్తరచిన్తాయాం ప్రత్యవాయోఽస్తి కశ్చన ౬౮॥ బ్రహ్మ చ ద్వివిధం ప్రోక్తం పూర్వోత్తరదశాద్వయాత్। సర్వశక్తిసమేతఞ్చ సర్వశక్తివివర్జితం ॥౬౯॥ సర్వశక్తిమతి బ్రహ్మణ్యఖణ్డానన్దసాగరే। జాతస్య విలయస్తత్ర భవత్యేవ చ యద్యపి ॥౭౦॥ తథాప్యశక్తికబ్రహ్మపర్యన్తత్వస్య దర్శనాత్। సశక్తికాత్మసంపత్తిర్గ్రాణీ తాత్కాలికీ యతః -౭౧- సశక్తికావసానా చేద్విలయశ్శ్రుతిరిష్యతే। పునర్జననమేవ స్యాన్ముక్తానామపి సువ్రత -౭౨- సశక్తికపరబ్రహ్మభిన్నం తేజశ్చ తన్మనే- పరస్యాన్దేవతాయాం హి సంపద్యత ఇతి శ్రుతిః -౭౩- తే ధ్యానయోగానుగతా అపశ్యన్ బ్రహ్మవాదినః। సశక్తికస్తత్ప్రాప్త్యైవ పరత్ర ధ్యానవర్జనాత్ -౭౪- చిచ్ఛక్తిమతి సంయుక్తస్సర్వదా ధ్యానయోగతః- జీవన్ముక్తో హి యోగీన్ద్రః పశ్చాత్ప్రాప్నోత్యశక్తిమత్ -౭౫- అహో బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠ నిదాఘ యమినాం వర- నియమ్య కరణగ్రామం ధ్యానయోగం సమాచర -౭౬- ధ్యానయోగేన యుక్తస్త్వం యదా భవసి చిద్ఘనే- పారతన్త్ర్యసుఖం సిద్ధ్యేత్త్యక్తదేహస్య తే పరం -౭౭- అన్యదీయతయా త్యక్తే దేహే స్మిన్ కా స్వతన్త్రతా- యోగినాం యతచిత్తానాం స్వాత్మమాత్రేణ తిష్ఠతాం -౭౮- స్వాత్మప్రత్యయవన్తో హి యోగినో ముక్తబన్ధనాః- ప్రియాప్రియాభ్యాం బాహ్యాభ్యాం సహన్యన్తే కదాచన -౭౯- తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన నిదాఘ త్వం మహామతే- పరమాత్మని చిద్రూపే సంయోజ్యాత్మానమాత్మనా -౮౦- దుఃఖైకహేతుం దేహాదిస్వాతన్త్ర్యం జహి దూరతః- దేహాదిష్వస్వతన్త్రస్య నిశ్చితం హి మహత్సుఖం -౮౧- * * * *

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ద్వితీయోఽధ్యాయః *

నిదాఘః * స్వామిన్వైరాగ్యహీనత్వాన్మమ సంసారవృత్తిషు- అఖణ్డబ్రహ్మణి స్థైర్యం న చిత్తం వ్రజతి ప్రభో -౧- తస్మాద్వ్యోపదేశేన వైరాగ్యం మమ సంభవేత్ - ఉపదేశస్తమేవాద్య ప్రార్థయా మి త్వదాననాత్ -౨- ఋభుః * పురా హి కశ్చిద్యోగీన్ద్రస్సర్వవైరాగ్యసాగరః- చచార భువనే ధీరస్తృణీకృతజగత్త్రయః -౩- స చ చిత్తే యదా యోర్థః ప్రాదురాసీత్తదైవతం- ఉచ్చైరుచ్చార్య వైరాగ్యం సర్వేషామప్యబోధయత్ -౪- యోగీన్ద్రః * వైరాగ్యహీనాః పురుషాధమాస్తే వైరాగ్యయుక్తాః పురుషోత్తమాస్తే- ఆద్యాః కళత్రాభరణం స్మరన్తి హ్యన్యే సభాం కాఞ్చనవార్తయా హో -౫- వివేకవైరాగ్యమహాధనాఢ్యస్స ఏవ సంపన్న ఇతీర్యతే నా- అన్యస్తు సాంసారికదుఃఖమగ్నో వి త్తాద్యతప్తోదరపావకో హి -౬- కళత్రం త్యక్తమిచ్ఛేద్దలమలమవిద్యాపరిణతం జగత్సర్వం న్యక్తం భవతి లభతే తేన చ సుఖం - కళత్రాదన్యేషాం గృహపశుధనక్షేత్రవివిధశ్రియాం త్యాగస్త్యాగో న హి భవతి సామాన్యవిషయః -౭- ఆకాశాద్విరదాశ్వదైత్యసురతత్తత్కృత్తశీర్షాదికం సమ్యగ్దర్శయతు క్షితౌ దివమథాప్యబ్ధిం మరుక్షేత్రకే- ఈశస్సోఽపి చతుర్దశాధికజగత్కోటీస్తథా వా సృజత్వాత్మజ్ఞస్తు నమస్యతి క్షణమపి ప్రాయస్స ఈశేశ్వరః ।౮- చిన్తామణ్యా కురు చిత్తరే క్వను భయం సర్వత్రయా హి స్ఫుటం పూర్ణానన్దఘనో హమేష సతతం న్వద్రక్షకోఽస్మి ధ్రువం- యే యే మూర్ఖజనాస్తవాహితకరాస్తాంస్తాన్ ఘటాన్ భావయ స్వాస్థ్యం వా వ్రజ నిశ్చలే పరమకజ్యోతిస్స్వభావే మయి -౯- పితో ద్దారసుతాద్యశేషసుహృదామిష్టేతరశ్చేదయన్త్వద్వ్యాపారణహా త్మ యోగవిషయః ఖ్యాతక్రుత్యకూలాదివత్- స్వైరం సఞ్చరబోధయోగసరణౌ తాప్రిపిశాస్త్రిజ్ఞతో బాధశ్చేద్భవచిత్తమానిపరమానన్దస్తతస్తే భవేత్ -౧౦- ఏకశ్చేత్తృణమాత్రలబ్ధముపరి ప్రేప్సాద్వితీయే పణేల బ్ధే తత్ర శతే సహస్రమయుతే లక్షే తతః కోటిషు- ఆశావల్లిరుపర్యుపర్యపి నృణాం గచ్ఛత్యనన్తా తథా చేత్కో నా భువి దర్శనశ్రుతిమతిధ్యానేషు బద్ధో భవేత్ -౧౧- కేచిన్మ్రియన్తే ఖలు గర్భసంస్థా బాల్యే చ కేచిద్యువయౌవనే చ- కేచిన్మనుష్యా అపి వార్ధకే తద్దృష్ట్వా కథం శోచత ఏష భోగః -౧౨- ప్రాప్తక్లాఘ్యత మఙ్గ్నతుష్పదశునస్సఖ్యేన్ననన్తా దృశ బ్రహ్మద్వేషిజనద్విపాచ్చున ఇదం హ్యత్యన్తముల్కాసమం- యస్మాత్తద్భవతీహ తాదృశ చతుష్పాద్బ్రహ్మవిద్యో శకం చిత్తశోభకరం పరన్తు దహతి క్షిప్రం వివేకాలయం -౧౩- మూఢాస్తే ప్రలపన్తు నామ బహుధా తైః కిన్తు కార్యం భ

వేత్తేభ్యఃకిన్నుచలభ్యమాత్మవిదుషస్స్వానన్దసంయోగినః-కిన్నాస్త్యత్రసరిత్తటాకసలిలం వృక్షస్యమూలంఫలంలోకే
తాపనివారకక్షితిరుహవ్యాప్తం వనంచిత్తరే -౧౪- అంసాత్పూత్రపరిష్కృతాక్షయమహాపాత్రప్రభాస్వత్కటి
శ్వీణాదణ్డలసత్కరాంగుళివరో రుద్రాక్షభస్మోజ్జ్వలః- శైవోద్గానరసానుభూతివిలసత్స్వైరా ననః కోపిసన్వీథ్యాం
యాతిశనైశ్శనైఃఖలుమహానుత్క్షుభ్యతాత్థపుమాన్-౧౫-ప్రస్థోఽశ్నాత్యక్షతహేతవేజఠరసంపూర్త్యైప్రవృత్తిన్నృభిః కార్యా
స్మిన్ఘటికాద్వయంతదితరైఃకాలైర్భజేచ్ఛంకరం- తత్రాప్యస్తిసుఖంప్రవృత్తిసమయే శైవంపరంశాశ్వతంత్యక్త్వా
హతజన్మినఃఖలుకృషాపాణినాం త్యజన్తిస్వయం -౧౬- దేవానామపిదుర్లభాపరతరా నిత్యోఞ్ఛవృత్తిస్తథాధాతు
ర్వాపిహరేర్హరస్యతుతయావృత్త్యైవసర్వేశతాం- మన్యేతత్సకళత్రఏవభువనే కృత్యోఞ్ఛవృత్తింజనః పూజ్యోవా
త్రవిరక్తిదారసహితస్సాన్యత్సర్వలోకేశ్వరః -౧౭- సన్న్యాసాశ్రమతోవరిష్ఠమిహసమ్మన్యే గృహస్థాశ్రమం భిక్షావృ
త్తితఉత్తమాఖలుభవేన్నిత్యోఞ్ఛవృత్తిర్యతః-వీణాఝల్లరికామృదంగసహితశ్రీశైవసంకీర్తనా నన్దేచిత్తలయోభవత్య
నుదినంవీథ్యాంస్వయం శాంభవైః-౧౮- అన్యేషుత్రిషుచాశ్రమేషువసతాంన్యాణాంగృహస్థాశ్రమాద్భిక్షార్థంఖలుభా
వ్యవశ్యముటజద్వారిప్రవేశోన్వహం। భిక్షాన్దేహిమమేతి యాచనవచఃపాపిదుర్భవశ్చానవా త్వన్త్వాగారగతాగతశ్రమ
ఇహ త్వేవన్నవీథీగతౌ ॥౧౯॥ వృత్తిరేవహిదృశ్యతేక్వచిదపిస్వేఞ్ఛోఞ్ఛవృత్త్యాసమాయస్యాన్నాపివిధిర్నిషేధఇవస
ద్భాపిష్ఠత్మనిష్ఠేజనే। భిక్షావృత్తిరిహాత్తమాపివిధిభిర్వ్యక్తాసిషేధైస్తథాతస్మాత్తుంబురునారదాదయఇవోద్గాయన్
సవీణస్త్వటేత్ ॥౨౦॥ అపాప్యేతరవృత్తిమత్సువిరతిస్త్రీస్థైర్యమస్మిన్కలౌయస్మిన్ పుంసిసిలోఞ్ఛవృత్తిమతిసాస్యా
త్తేగృహస్థేస్థిరా। బ్రహ్మేన్ద్రామరవన్దితాంఘ్రికమలంతం ధ్వస్తపాశంప్రభుంచిన్త్యాహీనమదీనమస్తకరిపుంనిత్యంవిరక్తం
భజే ॥౨౧॥ తుల్యోఞ్ఛవృత్త్యాజగరాభిధాస్యాద్వృత్తిర్నిగృహ్ణాతియదృచ్ఛయాత్తం। అతోగృహస్థోపి విరక్తినిష్ఠోమా
న్యోతివర్ణాశ్రమిణాంవరిష్ఠః ॥౨౨॥ మాతాపితావాసుహృదస్సుతాద్యాస్సన్త్యాత్మదుఃఖోపశమన్నకుర్యుః। కిన్త్వత్ర
దుఃఖోపరిదుఃఖబీజేవిత్తార్జనేతాం త్యజసజ్జయేయుః ॥౨౩॥ నాహంబిభేమీహభవేతి మాతృదేవశ్రుతేర్వాపితృదేవపీ
షః। దేహాత్మనిష్ఠాన్ఖలుకర్మఠాంస్తాన్సావఞ్ఛయిత్వాద్య బిభేతిమర్త్యః ॥౨౪॥ ధిక్ధిఙ్మూత్రపురీషశోణితసిరారోమాస్థి
మాంసాలయస్త్రీలోలాంశ్చనకానమూన్నరతనూన్ధిక్ధిగ్ధనేచ్ఛావశాన్। ధిగ్ధిక్తాంశ్చశరీరపోషణపరాన్స్మైష్చస
స్యైభిర్ధిగ్ధిగ్యాచనతత్పరాన్ద్విజవరాభిఖ్యాన్మహాగర్దభాన్ ॥౨౫॥ లోకేస్మిన్పశవశ్చతుష్పదయుతాఃక్షీరాదిభిస్సం
శ్రితాన్రక్షన్త్యాత్మసుఖైకహేతుభసితైఃపాయూద్భవోత్పాదితైః। మూత్రైశ్చాపిపునస్త్వమీతుపశవో బ్రహ్మద్విషో
ద్వ్యంఘ్రయస్త్వజ్ఞాంసాస్థిపురీషమూత్రమలినాఘ్నన్త్యేవసాధూంశ్శుచీన్ ॥౨౬॥ లోకాపవాదభయతఃపరమాత్మని
ష్ఠాంసన్త్యజ్యసంసృతిసుఖంగరళోపమన్త్వం। చేతస్సమిచ్ఛసికుతోజగతామధీశంలోకాఃపరంపురుషమస్యతి నూషయ
న్తి ॥౨౭॥ మానాభిమానసుఖదుఃఖహతాధనాఢ్యాఃక్లిశ్యన్తఏవభవపాశనిబద్ధచిత్తాః। తాన్పశ్యతోపితవమానసకా
స్పృహాస్మిన్నాస్త్యేకురుప్రతిదినంభువిశుక్తిబుద్ధిం॥౨౮॥ కదావాశాన్తిస్తేహృదయభవతీతఃపరమసజ్జనేభ్యోబాధోభూత్స
కలసుహృదశ్చాహితకరాః। శరీరంరోగార్తంనచదదతిభిక్షామపిజనాస్తతస్త్వన్నిష్ఠిత్వాతృణమివశరీరన్త్యజజడం ॥౨౯॥
పరిత్యక్తేదేహేఘటసదృశఏతద్ఘటసమంన్నృబృన్దంకింకుర్యాద్ధనసుతకళత్రైకశరణం। అతోనాహందేహాస్స్వయమపిమ
దీయాశ్చవజడస్త్వహంబ్రహ్మైవేతిస్థితిమిహపరాంయామిసుదృఢాం ॥౩౦॥ ముముక్షుర్జాతశ్చేత్క్వచిదపిజనోస్త్యేవసుకృ
తీవిసిర్గచ్ఛత్వారాన్నిజభవనకారాభవనతః। యథాహిర్వల్మీకాచ్ఛహిరపివిసిర్గత్యసతతంస్వయంవాతాశీసన్జయతిగురు
వాక్యంసపిబతు ॥౩౧॥ యదిభవతివిరక్తిర్బ్రహ్మలోకేపితస్యక్వనురతిరిహలోకేనశ్వరేతుచ్ఛభోగే। ప్రభువరమపిచిత్తే
మన్యతేహీనభిక్షుంస్వయమటతివిశంకంసర్వదేశేషుధీరః ॥౩౨॥ బ్రహ్మేన్ద్రవిష్ణ్వీశసురోత్తమానాంజేశః పరిచ్ఛిన్నఇయ
త్తయాస్తి। విరక్తినిష్ఠస్యసమస్తదేశస్స్వయోపరిచ్ఛిన్నఇతీశ్రుతోక్తిః ॥౩౩॥ వనేసుదుర్గేషనినాం గృహేవా సభాం

కణేలోకపతేర్విశాలే । ఉద్యానకేళీగృహమధ్యదేశేకోవా నిరోధస్సువిరాగిణోఽస్తి ॥౩౪॥ విరక్తిఖడ్గేనసతీక్ష్ణధా
రేరాత్రావరణ్యా ధ్వనికానుభీతిః । చోరాఘసర్పావృకపిశాచికాఘూకికాపాణిరాయాన్త్వభితోమహాన్తః ॥౩౫॥ పరి
త్యాప్తంవ్రజాద్యఖిలనిబిడైఃకోశనికరైశ్చిరక్తాఃపశ్యన్తోఘనిభవనమత్యున్నతమపి। శిలామృల్లోష్టాద్యైర్నిబిడమివకూపం
హివిరసంస్వయందూరాద్యాన్తిస్మయమపిచకృత్వామూహురహో ॥౩౬॥ స్వయంవస్త్రంమాల్యంవివిధమశనం భూ
షణమథోధనంవాసంప్రాప్తంతృణమివహీసన్త్యజ్యచరతాం। విరక్తానాంవుంసాంపదనళినపాంసుంహిశిరసావహన్
లోకాన్సర్వానవతికృపయాకోఽపిసుకృతీ ॥౩౭॥ తదీయైరుచ్ఛిష్టైః రఖిలజగదైశ్వర్యనికరైర్మనుష్యాదేవాస్తేష్వ థఖ
లుసజీవావిధిముఖాః । అతస్తాదృక్షేష్వావిరతివనితాశ్లిష్టవపుషః క్వకింకింయాచన్తేఽతిశయసహ్యో దధరితాః ॥౩౮॥
అనన్తనిధివాహితేవిరతిరాజ్యలక్ష్మీయుతాఅనన్తధననిశ్చతేవిరతికోశసంఘాలయాః । అనన్తయశసశ్చతేవిరతివా
నశీలాన్వితాఅనన్తసుఖినశ్చతేవిరతియోషిదాలింగితాః ॥౩౯॥ సుపుష్కలమిదంజగద్భవతుసస్యజాలైర్నవాతథాభవ
తుదూషితంనియతిహీనభూపేనవా । భవన్తుజనాస్స్వయంవిహతసైజవణ్ణాశ్రమానకిఞ్చిదపిశోచతిత్రిషుజగత్స్వర
క్తోబుధః ॥౪౦॥ తృణీకృతమిదంజగన్నిజకరేచవన్యంఫలంనదీజలముపాత్రతంవనమతఃశయ్యాస్థలం । కృతోఽయముప
ధానకంస్వవశవామబాహుశ్చమేకిమన్యదిహవర్తతేవిరతియోషిదాలింగితా ॥౪౧॥ ఖరోష్ట్రపశుపక్షిణోఽప్యశనపానర
త్యాదిభిర్నిజాన్సమనురక్షయన్త్యతివిశిష్టవన్యస్థలే । అమీతునరజన్తవస్సకలజీర్ణగేహస్థితాస్తపన్తినిజబాన్ధవైః పర
మసౌఖ్యమాహుశ్చతేత్ ॥౪౨॥ సౌముఖ్యేనకదాచిదిష్టవచనంశ్రుత్వాస్వభార్యాముఖాద్వస్త్రస్నానశపాదమర్దనముఖాః
కృత్వోదరార్థక్రియాః । స్త్రీబద్ధాఃక్రమయోలుఠన్తమనుజాభిఖ్యాస్సదాసద్మసుస్వైరన్తికృతబాన్ధవావయమిమేగ
చ్ఛామపీవాభితః ॥౪౩॥ కదాచిద్భార్యాస్యేస్మితమపిచకించిన్నరపశుస్సమాలోక్యస్వర్గప్రముదమివసద్యోఽనుభవతి।
స్త్రియోభోగోలబ్ధోయదిపరమసాయుజ్యసుఖవత్తతస్తాదృగ్జన్తోర్భవతిభవమోక్షోక్వనుసుఖం ॥౪౪॥ బుభుక్షా
జాతాచేత్సకలగృహపాకస్థలగతాన్యథేచ్ఛంస్వీకుర్మఃప్రహరతుచలోకస్తనుమిమాం । పరంవాశీర్ద్వంద్వం పశ్చిజపద
మిహారుహ్యాసుతరాజ్ఞియామోదేహోయంపతతుచహ్యదోయాతుపవనః ॥౪౫॥ వివేకవైరాగ్యమహాశ్వయుగ్మప్ర
బద్ధబోధాఖ్యరథంమనోజ్ఞం । ఆరుహ్యమోక్షాయసనచారిణాంస్యాత్తోఽవాసిరోధఃపురుషాధిపానాం ॥౪౬॥ హస
న్తులోకాఃకరతాళమస్యేకుర్వన్తులోష్టైఃప్రహరన్తుబాలాః । గ్రామాద్బహిర్వాజగతోబహిర్వాత్యజన్త్వహోభాగ్య
మిదంమహాన్మే ॥౪౭॥ విరక్తినిష్ఠస్యసుఖంకిమేతేజానీయురజ్ఞానతమోనిమగ్నాః । శరీరసంపోషణసక్తచిత్తామృత్యోః
కృతేసత్యపినష్టమృత్యోః ॥౪౮॥ ఉష్ట్రవ్యాఘ్రఖరాశ్వదన్తిపశుభిస్సాకంస్థితిస్సౌఖ్యదాభూభృద్భూరుహకుద్యకట్టిమ
ముఖ్యైరన్యైశ్చవాస్థావరైః । ఏతైఃపుత్రకళత్రమాతృసహజైస్సాకంక్షణంవాస్థితిర్దుఃఖన్దుఃఖమహోనవాచ్యమచిరాత్త
త్త్యాజయస్త్వాంకృతీ ॥౪౯॥ మాతుఃప్రీతికరాక్రియాభవతిసాదారాతిదుఃఖప్రదాదారప్రీతికరాక్రియాపిచతథామాతు
స్సుదుఃఖప్రదా । పుత్రాప్రీతికరాసుతాహితకరాస్వేష్టాతుసర్వాప్రియాచాన్యోన్యంకలహోభవత్యపిసుఖంజాన
న్త్యహోసంసృతౌ ॥౫౦॥ భృత్యాస్తేవశవర్తినోఽపిమశకమ్మస్యన్తఏవాత్మజాస్సమ్యక్పోషితవిగ్రహాఅపితృణంకుర్వన్త్యపిప్రా
ణార్తిదయః। భార్యాసాపితుమన్యతేబహువిధైస్సంలాళితాప్యాశ్రితం కింవక్ష్యేజరయాహతస్యపరమంకష్టంసరక్తస్యహి॥
విత్తైస్సాధూనవతుసుతరాంపీష్యతాంవావిరక్త్యాగచ్ఛత్వారాద్బహిరపిగ్రహాన్మగ్నఏవాస్తువాస్మిన్ । ఆత్మజ్ఞస్యస్వయ
మిహకళత్రస్యవాసేవకోఽస్తుస్వస్థానాన్నఃకిమితివిరతాధీరచిత్తాఃప్రయాన్తి ॥౫౨॥ కోహంకుతోవాజనిరస్యకోవాసం
రక్షకఃకోఽనుచరత్వణీయః। కోవాపితాకస్సుతఇత్యహోస్మిన్విచారవాన్దుర్లభఏవలోకే ॥౫౩॥ క్వచిద్విట్టశ్చోరః
క్వచిదపిచభిక్షుఃక్వచిదసన్పిశాచశ్చోన్మత్తఃక్వచిదపిజగద్వ్యాప్యకఇతి। క్వచిచ్ఛప్తశ్చైవైః క్వచిదపిచమన్త్రైస్సువికలః క్వ
చిజ్ఞానీవాస్యాదితిభవతిశంకాస్పదతనుః ॥౫౪॥ శ్మశానేయాన్త్యాం ప్రభవతిపురాదేవచవిరతిశ్శ్వ శ్లేషాసిత్వాచేత్క్వ

శ్లాఘ్యతరా నస్తగుణే త్వయి మహామతే । అత్యాదరయుతో స్మ్యేష పరిపృచ్ఛయథేప్సితం ॥౧౩॥ *నిదాఘః* సద్గు
రో కరుణాసిన్ధో వేదాశ్చత్వార ఈరితాః । తేష్వశీత్యుత్తరశత పరాస్సర్వార్థగర్భితాః ॥౧౪॥ సహస్రశాఖాస్సం
ప్రోక్తాశ్శ్రీరామేణ హనూమతే । ఏకైకస్యాస్తు శాఖాయా ఏకైకోపనిషన్మతా ॥౧౫॥ అష్టోత్తరశతం సారం తత్ర
భాగచతుష్టయే । విదేహముక్తిహేతుత్వాదితి సంవిదితమ్మయా ॥౧౬॥ తథాపి సంశయస్తత్ర మమ సఞ్జాయతే హ్యాది
కథన్నాదేహముక్తిస్స్యాద్దశోపనిషదా భవేత్ ॥౧౭॥ అశరీరం వావ సన్తమిత్యాదిశ్రుతిభిః ఖలు । విదేహముక్తిస్సం
ప్రోక్తా దేహత్రయవివర్జనాత్ ॥౧౮॥ తుర్యాత్మైక్యశ్చ బహుశః కథితం వాక్యశోధనాత్ । స్వానుభూతి విశేషాశ్చ సి
ద్ధ్యేయురితి భాతి మే ॥౧౯॥ నిష్కలధ్యానయోగశ్చ కఠవల్ల్యాదిషూచ్యతే । ఏవం సతి కథన్తత్ర సా ముక్తిః ప్రతిషిద్ధ్యతే॥
విదేహముక్త్యతీతం యద్బ్రహ్మ నిష్ప్రతియోగికం । సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తమవాఙ్మనసగోచరం ॥౨౧॥ అలక్షణమరూ
పఞ్చ ప్రసిద్ధన్తదపి ప్రభో । కేనాద్యుపనిషద్వాక్యైరసకృత్ప్రోచ్యతే స్ఫుటం ॥౨౨॥ తస్మాద్విదేహముక్తిస్స్యాద్దశోపని
షదాపి చ । సిద్ధ్యేదేవేతి మే భాతి యథార్థం బ్రూహి సద్గురో ॥౨౩॥ *ఋభుః* నిదాఘ శ్రుణు వత్స్యామి నాన్యథా రామవా
గ్భవేత్ । స హి సాక్షాన్మహావిష్ణుస్సర్వజ్ఞస్యాఖిలాత్మనః ॥౨౪॥ ముఖ్యాంశభూతస్సర్వత్ర ప్రసిద్ధశ్చ శివాత్మకః । తద్వా
క్యేషు తు విశ్వాసః కార్య ఏవావిచార్య వై ॥౨౫॥ తథాపి సర్వే వేదాన్తాశ్శోధితాస్తే పునః పునః । మయైవం సంగ్రహీతశ్చ
తారతమ్యం మహామతే ॥౨౬॥ దశోపనిషది బ్రహ్మన్ననుక్తాశ్చ సుహృత్తమాః । అవశ్యాపేక్షణీయాశ్చ వై దేహ్యే ముక్త
యే బుధైః ॥౨౭॥ రహస్యార్థాని గద్యన్తే హ్యష్టోత్తరశతే మునే । యాన్వినా నైవ సా ముక్తిస్సిద్ధ్యేత్తాంస్తే వదామి చ ॥౨౮॥
బ్రహ్మప్రణవమాత్రాణాం విభాగశ్చ ప్రపఞ్చితః । అష్టావింశత్యుత్తరా హి శతమాత్రాశ్చ నిర్గుణాః ॥౨౯॥ సప్తముఖ్యాని
రూప్యన్తే శుభేచ్ఛాద్యాశ్చ భూమికాః । దృశ్యానువిద్ధప్రముఖా అపి తే షట్ సమాధయః ॥౩౦॥ తత్ షణ్ణవతి తత్త్వానాన్త
త్రాస్తి చ నిరూపణం । అష్టాంగయోగవాదశ్చ మహాయోగీశ్వరాశ్రితః ॥౩౧॥ సంప్రోక్తా షోడశావస్థా జాగ్రద్విశ్వాది
సంజ్ఞితాః । తాశ్చాతివర్ణాశ్రమిణామనుభూతయ ఉత్తమాః ॥౩౨॥ ఏతేన్యే చ రహస్యార్థా అనుక్తాశ్చ దశశ్రుతౌ । ఉ
చ్యన్తేష్టోత్తరశతే గోపనీయాః ప్రయత్నతః ॥౩౩॥ అవశ్యాశ్రయితవ్యాశ్చ సద్యో ముక్త్యర్థిభిర్జనైః । ఏతేష్వవిదితేష్వత్ర నా
దేహముక్తిరస్తి హి ॥౩౪॥ ఏతానతిరహస్యార్థానభిప్రేత్య హి రాఘవః । ఆహ దేహవిముక్త్యర్థమష్టోత్తరశతం హరేః ॥
సర్వజ్ఞస్సదయాసిన్ధోస్సర్వలోకహితైషిణః । శ్రీరామస్య మహావిష్ణోరన్యథా కిం వచో భవేత్ ॥౩౬॥ తదన్యథయితుం
శక్తో నరః కో దేవ ఏవ వా । యదాశ్రిత్యైవ సర్వే తే పూర్వముక్తాస్తథాభవన్ ॥౩౭॥ స్వత ఏవ ప్రమాణానాం శ్రీరామవ
చసాం సతాం । ప్రమాణమన్యద్యో మర్త్యోపేక్షతే భ్రాన్త ఏవ సః ॥౩౮॥ దశోపనిషదాం సంజ్ఞా శ్రూయన్తేష్టోత్తరశ
తే । నాష్టోత్తరశతాభిఖ్యా శ్రూయన్తే దశకే తథా ॥౩౯॥ అతః ప్రమాణమత్రైవ దశకస్యావగమ్యతే । అష్టోత్తరశతే
తస్మాన్నాశంకితాస్త్వమన్యథా ॥౪౦॥ కేచిద్ధి మన్దమతయశ్శంకన్తేష్టోత్తరం శతం । అప్రమాణమితి భ్రాన్తాశ్శ్రుత్య
భ్యాసాలసా జడాః ॥౪౧॥ దశకస్యాపి యత్రైవ ప్రమాణమవగమ్యతే । అష్టోత్తరశతస్యాస్య ప్రామాణ్యే కో ను సంశ
యః ॥౪౨॥ స్వస్వోపనిషదత్వోక్తిం కేవలం యస్త్వపేక్షతే । స దశైకప్రధానోన్యశ్రుత్యనాధ్యయనాలసః ॥౪౩॥
అముముక్షురసన్మార్గో డాంభికో లోకవఞ్చకః । అష్టోత్తరశతం సారమాత్మద్రోహీ హ్యుపేక్షతే ॥౪౪॥ యస్త్వత్ర
దశకారూఢస్స ద్వాత్రింశేధికారవాన్ । యో ద్వాత్రింశాధిరూఢస్స శతశ్రుత్యధికారవాన్ ॥౪౫॥ ఏవం సతి దశా
రూఢైశ్శతోపేక్షా కథం మునే । కర్తుం శక్యా దివం ప్రాప్తైస్సత్యలోకస్య వా ఇవ ॥౪౬। అష్టోత్తరశతాధిక్యప్రతిపాదన
తత్పరం । రామవాక్యమపి స్పష్టన్దశప్రాధాన్యవాదినః ॥౪౭॥ ఉపేక్షన్తే మహామోహపారవశ్యేన కేచన । ప్రతిపక్షా
స్తి తేషాం హి సాక్షాద్దైవస్వతోన్తకః ॥౪౮॥ సర్వోపనిషదాం మధ్యే సారమష్టోత్తరం శతం । ఇత్యనేన ప్రమాణేన

ద్వాత్రింశస్యశతాదపి ॥ ౪౯ ॥ ద్వాత్రింశాద్దశకస్యాపి సారత్వం సంభవేదితి । మన్యన్తే కేచిదల్పజ్ఞా అనుమానాత్తు కేవలాత్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రత్యక్షంహిప్రమాణంతద్బలీయోస్త్యనుమానతః । అష్టోత్తరశతాధిక్య విషయం మునిసత్తమ॥ క్రమముక్తిర్దశశ్రుత్యాద్వాత్రింశోపనిషద్గిరా । జీవన్ముక్తిశ్శతశ్రుత్యా వైదేహీముక్తిరీర్యము ॥ ౫౨ ॥ ప్రత్యక్షం రామవాక్యార్థమనుమానేన కేనవా । ఆక్షేపయితుమత్రస్యాత్సమర్థో మానవో భువి ॥ ౫౩ ॥ బ్రహ్మణా విష్ణునా సాక్షాద్రుద్రేణ గురుణాపివా । నైవాన్యథయితుం శక్యం రామవాక్యం స్ఫుటార్థకం ॥ ౫౪ ॥ నిదాఘః ॥ యథా రామస్తథా వ్యాసస్సాక్షాన్నారాయణోద్భవః । ఇతి శాస్త్రప్రసిద్ధోర్థ ఏష హి శ్రీగురూత్తమ ॥ ౫౫ ॥ వ్యాసేన బ్రహ్మసూత్రేషు దశోపనిషదః ఖలు । బహుశస్సర్వతాత్పర్యాద్దృశ్యన్తే విషయీకృతాః ॥ ౫౬ ॥ ద్వాత్రింశస్యశతస్యాపి వా చస్తు విషయీకృతాః । క్వచిత్క్వచిదతస్తత్ర న తాత్పర్యం ద్వయోరపి ॥ ౫౭ ॥ సారాంశత్వమతత్యాగాచ్చైవ తాత్పర్యవర్జనం। అనుమేయమితి ప్రాజ్ఞైః కైశ్చిదత్ర సమీర్యతే ॥ ౫౮ ॥ శ్రుతేర్బలీయసీ యుక్తిరనుమానాత్మికా మతా । న స వ్యాస వచః కిఞ్చిచ్ఛ్రూయతే శతముఖ్యకం ॥ ౫౯ ॥ తస్మాత్సర్వోపనిషదాం మధ్యే సారో దశశ్రుతిః । ఇత్యుచ్యమానం కైశ్చిన్మే మనసో పిచరోచతే ॥ ౬౦ ॥ అత్ర యో భవతశ్చిత్తే నిశ్చయో భవతి ప్రభో । స ఏవ సర్వసన్దేహరోగాణామౌషధం మహత్ ॥ ౬౧ ॥ ఇతి మన్యే దయాసిన్ధో సర్వజ్ఞ గురుసత్తమ । మాం పాహి సంశయచ్ఛిత్వా ప్రకృతం బలవత్తరం ॥ ౬౨ ॥ ॥ఋభుః॥ వ్యాసస్సత్యవతీసూనుస్సర్వవేదపయోనిధిః । నారాయణాంశ ఏవాత్ర సంశయో నాస్తి కశ్చన ॥ ౬౩ ॥ ప్రాధాన్యే నచ సూత్రేషు తేనైవ విషయీకృతాః । దశోపనిషదస్సత్యం తత్రాశయమిమం శృణు ॥ ౬౪ ॥ బాలపాఠోపయోగేన సామాన్యాద్వైతబోధనాత్ । ఆదౌ పరోక్షజ్ఞానిత్వం యాన్త్వనేన ముముక్షవః ॥ ౬౫ ॥ ద్వాత్రింశోపనిషద్వ్యాస్యచ్ఛతం వా యది సర్వశః । ప్రధాన్యేనాత్ర గదితం తతస్సర్వే హ్యశక్తితః ॥ ౬౬ ॥ సర్వథా మోక్షశాస్త్రాణి త్యజేయుర్దూరతస్తతః । గోతృణన్యాయమాశ్రిత్య దశోపనిషదాం గిరః ॥ ౬౭ ॥ ఆదౌ ప్రపఠ్యయా మాసేత్యేవం విద్ధి విచక్షణ । న తు శ్రీరామవచసాం వ్యాసోక్తిభిరనన్వయం ॥ ౬౮ ॥ సారాంశత్వమతిత్యాగాదితి యైస్త్వనుమీయతే । అసంగతమిదం మూఢైరనుమానం ప్రకల్పితం ॥ ౬౯ ॥ ఈదృశీ నైవ యుక్తిస్స్యాచ్ఛ్రుతేరత్ర బలీయసీ । న చానుమానాపేక్షాస్తి రామవాక్యే సతి స్ఫుటే ॥ ౭౦ ॥ యత్ర కుత్రాపి చాన్యత్వం సిధ్యేచ్చేద్వ్యాసరామయోః । తదా వ్యాసవచస్స్వేవ వనుమానం విధీయతాం ॥ ౭౧ ॥ అన్యయోర్వ్యాసజైమిన్యోర్జ్ఞానకర్మప్రవాదినోః । అపి వైషమ్యరాహిత్యే లోకరక్షాధికారిణోః ॥ ౭౨ ॥ అనన్యయోః కథం వ్యాసరామయోర్వైషమోక్తితా । శంక్యా నిదాఘ తన్మాత్ర దుశ్శంకాస్తు తవానఘ ॥ ౭౩ ॥ సర్వోపనిషదాం మధ్యే సారమష్టోత్తరం శతం । ఇత్యేష సర్వసిద్ధాన్తో నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౭౪ ॥ * * * * * * * * *

ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే చతుర్థోధ్యాయః

ఋభుః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి సద్గురూపాసనాక్రమం। యద్విజ్ఞానాద్గురూపాస్త్యా నిదాఘ స్యాత్కృతీ భవాన్ ॥ ౧ ॥ గురుశ్చ సద్గురుశ్చేతి ద్వివిధో దేశికో భవేత్ । తత్రాద్యో బహుధా కర్మమన్త్రతన్త్రాదిభేదతః ॥ ౨ ॥ మన్త్రాణాం మధ్యమానాం చ దేశికస్త్వధికారిణాం । ఉపాస్యశ్చానులోమ్యేన వయోవర్ణాశ్రమాదిషు ॥ ౩ ॥ ద్వితీయస్త్రిధా జ్ఞేయః మన్దమధ్యోత్తమాత్మనా। పూర్వోక్తోపనిషద్భాగత్రయబోధకతావశాత్ ॥ ౪ ॥ దశోపదేష్టా మన్దస్స్యాద్ద్వాత్రింశస్య తు మధ్యమః । అష్టోత్తరశతస్యాస్య ఉత్తమో దేశికో భవేత్ ॥ ౫ ॥ ఏతే త్రయోపి గురవస్తత్త్వమార్గప్రవర్తకాః । ఉపాస్యాస్తారతమ్యేన ప్రాతిలోమ్యేన వై మునే ॥ ౬ ॥ ఉత్తరోత్తరముఖ్యస్య గురోస్సతి పరిగ్రహే । పూర్వపూర్వస్య గౌణస్యోపాసనం గౌణమిష్యతే ॥ ౭ ॥ గుర్వోరధిగతే గౌణముఖ్యయోస్సముదర్శనే । శిష్యో ముఖ్యన్నమస్కుర్యాత్పూర్వ

ర్వంగానాం తతః పరం ॥ ౮ ॥ గురూపాస్తిషు సర్వాసు నమస్కారః ప్రశస్యతే । గురుప్రసాదహేతుత్వం ముఖ్యం తస్యైవ
గీయతే ॥ ౯ ॥ మహతోఽప్యపరాధస్య నమో దృష్టం క్షమాపకం । అతో న సదృశీ కాచిన్నమస్యైవాస్త్యుపాసనా ॥ ౧౦ ॥
కాయికైర్వాచికైస్స్వైర్వా మానసైరపి సర్వదా । పరిచర్యావిశేషైస్తం సద్గురుం తోషయేత్సుధీః ॥ ౧౧ ॥ సద్గురుం యద్యు
పాసీత నమస్కారైస్త్రిసన్ధిషు । కృత్స్నశ్చైవ నశ్యేత్తత్పాపం జన్మాన్తరశతార్జితం ॥ ౧౨ ॥ తేన సంశుద్ధచిత్తస్స్వే
దాన్తార్థానసంశయం । జ్ఞాత్వా సంసారపాథోధేస్తీర్ణశ్శిష్యో భవేద్ధ్రువం ॥ ౧౩ ॥ శుశ్రూషాభిరనేకాభిస్స్యాత్తుష్టో
భవద్గురుః । తదా విజ్ఞాపయేద్ధీమాన్ సంసారేస్వస్య సంకటం ॥ ౧౪ ॥ స్వామిన్ దయానిధే పుత్రదారవిత్తాదిమోహతః
భవారణ్యే పరిభ్రాన్తః ఖిన్నోఽస్మి సుతరామహం ॥ ౧౫ ॥ జన్మాన్తరకృతానన్తసుకృతైరేవ సంస్మృతా । ప్రవృత్తయోఽఖిలా
వ్యర్థాః కుణ్ఠితా అభవన్మమ ॥ ౧౬ ॥ యది కిఞ్చిత్ఫలం లబ్ధం ప్రవృత్త్యా విషయాత్మకం । నైతృష్ణ్యన్నభవేదేవ మమ సంసారవృ
త్తిషు ॥ ౧౭ ॥ జరామరణరోగాణాం చిన్తయా త్వధునా భృశం । అతివ్యాకులచిత్తోఽస్మి హ్యాహారాది న రోచతే ॥ ౧౮ ॥ ఇ
తః పరం యథా జన్మ జననీజఠరే న మే । భవేత్తథోపదిశ్యాథ రక్ష మాం కరుణానిధే ॥ ౧౯ ॥ ఇతి సంప్రార్థ్య శిష్యస్తైర్న్యా
ద్గురోః పాదాంబుజద్వయం । దృఢమాలంబ్య హస్తాభ్యాం శోకాశ్రూణి యదా త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ తదా సంపక్వచిత్తోఽసా
విత్తి మత్వా స సద్గురుః । వేదాన్తోక్తం పరం బ్రహ్మ కృపయోపదిశేన్మునే ॥ ౨౧ ॥ సద్గురూపాసనే శ్రద్ధా యస్యాభూద
తిపుష్కలా । స సంసారాంబుధేస్తీర్ణో భవేదేవ న సంశయః ॥ ౨౨ ॥ సద్గురోః ప్రాతిలోమ్యే చ ప్రమాణం సాదరం శృణు
గార్గ్యస్య బ్రాహ్మణస్యాభూద్బృహదారణ్యకే గురుః ॥ ౨౩ ॥ అజాతశత్రుస్తత్త్వజ్ఞః క్షత్రియో హి మహీపతిః । సుప్తదృ
ష్టాన్తమాత్రేణ తుర్యాత్మానముపాదిశత్ ॥ ౨౪ ॥ శుకస్య చ యతేర్వ్యాససుతస్య బ్రాహ్మణస్య చ । గృహస్థః క్షత్రి
యశ్శ్రీమాన్ జనకస్సోఽభవద్గురుః ॥ ౨౫ ॥ అత ఏవం గురోస్తత్త్వదేశికస్య మహాత్మనః । ప్రాతిలోమ్యం సమీచీనం విద్యో
త్కర్షబలేన తు ॥ ౨౬ ॥ ప్రాతిలోమ్యే తు శిష్యేణ సగురూపాసనం మునే । బాహ్యం కార్యం నమస్కారశుశ్రూషాదికదా
చన ॥ ౨౭ ॥ సర్వం మానసికం కుర్యాత్ప్రీత్యుత్థానపురస్సరం । గురుధ్యానైకనిరతశ్శిష్యస్సద్యో విముచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అష్టోత్తర
శతస్యైవ దేశికం శిష్య ఉత్తమం । సర్వ బాహ్యనువర్తేత తద్వాక్యం భవభేషజం ॥ ౨౯ ॥ తద్వాక్య విపరీతం
చేద్గురోర్వా స్యాదన్యయోర్వచః । తదా దేవ పరిత్యాజ్యమనాదరపురస్కృతం ॥ ౩౦ ॥ అన్యోక్తివిపరీతశ్చేదుత్తమా
చార్యభాషితం । అన్తికాదేవ సంగ్రాహ్యమత్యాదరపురస్కృతం ॥ ౩౧ ॥ యదోత్తమగురోర్వాక్యే శ్రద్ధధాతి మహా
మతిః । తదా సర్వేషు దేవేషు జాయతే రోమహర్షణం ॥ ౩౨ ॥ నిదాఘః ॥ అష్టోత్తరశతస్యోక్తో దేశికో యస్త్వయోత్త
మః । స విదేహవిముక్తో హి భవితవ్యో గురూత్తమ ॥ ౩౩ ॥ అరూపనష్టచిత్తానుకరణస్స కథం గురుః । శిష్యాయ వచనం
బ్రూయాత్ప్రేతాదిసదృశస్థితిః ॥ ౩౪ ॥ ఋభుః ॥ న విదేహవిముక్తస్య భవత్యేవోపదేష్టృతా । నిమిత్తదేశికత్వస్యాకేవ
లం సంభవాన్మునే ॥ ౩౫ ॥ సాక్షాదష్టోత్తరశతవాక్యార్థస్య తు దేశికః । జీవద్విముక్త ఏవ స్యాత్స్వాశ్రమాచారభాసు
రః ॥ ౩౬ ॥ యథోపదేశవ్యాహారవినిర్ముక్తస్సమాధిభిః । అరూపనష్టచిత్తాదిస్తదా దేహస్స కథ్యతే ॥ ౩౭ ॥ అహం త్వ
మితి భేదోఽయం యస్య ప్రతీతితోఽపి వా । న స్ఫురత్యాత్మమాత్రస్స విదేహ ఇతి కథ్యతే ॥ ౩౮ ॥ వాచ్యవాచకవాగ్వృత్త్యవిభే
దస్ఫూర్తివర్జనాత్ । మూకవత్సర్వదా యోఽస్తి స విదేహ ఇతీర్యతే ॥ ౩౯ ॥ విదేహముక్తిజనకమష్టోత్తరశతం బుధః । అ
ధీత్య ప్రాప్తదగ్ధానుభూతేరన్యం తు బోధయేత్ ॥ ౪౦ ॥ అధీతిబోధాచరణప్రచారణచతుష్టయం । ఉత్తరోత్తరకార్య
త్వాత్పూర్వపూర్వం తు కారణం ॥ ౪౧ ॥ ఇత్యేవ నిఖిమోభగ్నైః ప్రకృతే కేవలం మునే । యత్సర్వనియమాతీతస్స వి
దేహానుభూతిమాన్ ॥ ౪౨ ॥ ప్రచారణవిధిస్తత్ర విదేహో కథమర్థవాన్ । స్వార్థాచరణమాత్రేణ త్యక్తాశేషవిధిత్వ
తః ॥ ౪౩ ॥ అష్టోత్తరశతాధీతిప్రబుద్ధో యస్సమాచరేత్ । సమాధీన్నిర్వికల్పాదీన్ స హి నష్టాఖిలక్రియః ॥ ౪౪ ॥ ఏవం

భూతోవిదేహస్సప్రచారణవిధింకథం। ఆశ్రయేద్విస్మృతాశేషశబ్దజాలోమహామునిః ॥౪౫॥ అష్టోత్తరశతార్థానాంవి
దేహశ్చేద్భవేద్గురుః। అథాపనష్టచిత్తత్వంప్రసిద్ధంతస్యహీయతే ॥౪౬॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తస్య యోగినోవదనాంబు
జాత్। అష్టోత్తరశతార్థాస్తేశ్రోతవ్యాస్సూక్ష్మదర్శిభిః ॥౪౭॥ గురూణాంగురవఃప్రోక్తా అష్టోత్తరశతస్థితాః। తేషాన్నై
వగురుఃకశ్చిద్విద్యతేస్వాత్మదర్శినాం ॥౪౮॥ విదేహముక్తిర్దేహస్మిన్విద్యమానేపిసిద్ధ్యతి। దేహపాతాత్పరంసిద్ధ్యేచ్చే
ద్వాణీనిరర్థకా ॥౪౯॥ మోక్షాతీతదశాయాహిశ్రుత్యుక్తాయాస్తదాగతిః।నసిద్ధ్యతియథాదేహముక్తిర్నోరీకృతాస
తీ ॥౫౦॥ ముముక్షోస్సంస్పృతేర్లోకేగురవోబహవోమతాః। ముఖ్యస్త్వేకోభవేత్తత్రగౌణాఅన్యేయథోచితం ॥౫౧॥
జనకస్యషడాచార్యాగౌణాముఖ్యోద్వితీయకః। యాజ్ఞవల్క్యాభిధశ్శ్రీమాన్సర్వజ్ఞోవిశ్రుతశ్శ్రుతౌ ॥౫౨॥ నిర్వ్యాజం
యదికుర్వీతగురూపాస్తిన్నిరంతరం। గురుప్రసాదాత్సిద్ధావప్యస్యేశస్సంప్రసీదతి ॥ ౫౩ ॥ తథాశాణ్డిల్యవిద్యాయాం
శ్రూయతేహితతోగురుం। ముముక్షుఃపురుషోనిత్యముపాసీతాతితత్పరః ॥౫౪॥ నిదాఘః॥ స్వామిన్విదేహముక్తస్య
మహామౌనస్థితస్యవా। ఉపదేష్టృత్వసంసిద్ధిమన్యేహంశ్రూయతేఖలు ॥౫౫॥గురోస్తుమౌనంవ్యాఖ్యానంశిష్యాస్తుచ్ఛి
న్నసంశయాః। ఇత్యతోదేహముక్తస్యగురుత్వప్రతిషేధవాక్ ॥౫౬॥ త్వదుక్తానోపపన్నేతిచేతసా తర్క్యతేమయా।
తాదృశేపిచతర్కేమేభయంసఞ్జాయతేహృది ॥౫౭॥ యథాత్రసంశయచ్ఛేదస్సద్గురోమమసంభవేత్। తథాప్రసీదభ
గవంస్త్వమేవశరణమ్మమ ॥౫౮॥ ఋభుః॥ అథాపరబ్రహ్మణఃప్రశ్నేసంజాతేశిష్యకర్తృకే। గురోర్హిమౌనంతూష్ణీంసబ
భూవేతిశ్రుతేర్గిరః ॥౫౯॥ తేనశిష్యస్యతద్బ్రహ్మవిషయస్సంశయోఖిలః।ఛిన్నోభవత్యవాచ్యంతదితినిశ్చయతోమునే॥
అథాపేతరచిద్రూపబ్రహ్మప్రశ్నేతుసద్గురుః। వాచోపదిశతిబ్రహ్మతేబ్రువాణీతిచశ్రుతేః ॥౬౧॥ యస్యవాగింద్రియం
సత్యంప్రాతిభాసికమేవవా। అస్తితస్యవిదేహత్వంసర్వథానోపపద్యతే ॥౬౨॥ తస్మాద్విదేహముక్తస్యగురుత్వప్ర
తిషేధవాక్। మదుక్తానోపపన్నేతిదుస్తర్కోహిదూరతః ॥౬౩॥ అథాపనష్టచిత్తానుకరణస్యవిదేహినః। నిమిత్తగు
రుతాసిద్ధ్యేన్నిశ్చేష్టాజగరాదివత్ ॥౬౪॥ నతుసాక్షాద్గురుత్వంస్యాద్యన్నవాచోపదిశ్యతే। వాచైవహ్యుపదేశ్యంతం
నిర్వికల్పాద్యుపాసనం ॥౬౫॥ సనిమిత్తాణిత్వశబ్దశ్చగురోర్గార్హ్యార్థ్యబోధకః। నబోధయతినైష్కర్మ్యంవిదేహవిష
యంఖలు ॥౬౬॥ సద్గురుశ్చేదుపాసీతనియమేనాంతరంగతః। తస్యముక్తికరస్థాస్యాన్నాత్రసందేహకారణం ॥౬౭
సద్గురూపాసనాహీనఃకల్పకోటిశతైరపి। సంసారసాగరాదస్మాన్నైవోత్తీర్ణోభవిష్యతి ॥౬౮॥ ధనధాన్యగృహక్షే
త్రవస్త్రభూషాదిభిర్గురుం।యస్తోషయేన్మహాప్రాజ్ఞస్సశిష్యోముచ్యతేద్రుతం ॥౬౯॥ నిదాఘః॥స్వానుభూతిమతస్స్వా
మిన్వైరాగ్యాదిమతోగురోః। కథన్ధనాదిషుప్రీతిరనాత్మవిదుషామివ ॥౭౦॥ సద్గురోరపిచేద్రాగశ్శిష్యవిత్తాదిషూద్భ
వేత్।అన్యేషాంకిమువక్తవ్యంతన్నైవం గురుత్తోషణం ॥ ౭౧ ॥ లోకేప్రత్యుపకారార్థ ముప కుర్వం తిలౌ కికాః
తథైవచేద్గురౌకోవావిశేషస్స్వాత్మవేదిని॥౭౨॥ తస్మాచ్ఛిష్యధనాదీనాంసద్గురుర్గ్రహణంవినా। స్వయమేవపరంత
త్త్వంతస్మాఉపదిశేత్సతే ॥౭౩। ఋభుః॥ ద్రవిణగ్రహణేప్రోక్తఃప్రత్యవాయోయతేర్గురోః।నత్వస్తిగృహిణఃప్రీతిస్త్వ
వైరాగ్యన్నబోధయేత్ ॥౭౪॥ ఆత్మభోగోపయుక్తత్వచింతాజన్యత్వవర్జనాత్। శిష్యోద్భూతధనోపేక్షాచింతాజ
న్యాహిసాభవత్ ॥౭౫॥ నచశిష్యాద్గృహీతానిరక్షేద్విత్తానిసద్గురుః। అత్యాసక్తివిహీనత్వాద్దానైర్భోగైశ్చనాశ
యేత్ ॥౭౬॥ శరీరానిత్యతాబుద్ధేర్విదుషోధనరక్షణే। కథంమతిర్భవేద్బ్రహ్మన్గురోస్త్యక్తేషణస్యచ ॥౭౭॥ అ
థవాతస్యవిదుషస్సద్గురోర్బ్రహ్మయోగినః। ప్రారబ్ధభోగమాత్రార్థావిత్తేచ్ఛానహిమాన్యతే ॥౭౮॥ నచశిష్యేతరే
భ్యస్తద్గ్రహణంశాస్త్రసమ్మతం। నానుశిష్యహరేత్తేతిస్పష్టార్థశ్రుతివాక్యతః ॥౭౯॥ తతస్సర్వైర్విత్తాద్యైరుపా
సీతగురూత్తమం। నైవప్రత్యుపకారస్స్యాజ్జ్ఞానస్యద్రవ్యమేవహి * * * * * (౮౦)

* ఇతితత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్యచతుర్థపాదే పఞ్చమోధ్యాయః *

నిదాఘః భగవన్ భవదుక్తం యత్సద్గురూపాసనం మహత్। తచ్ఛివోపాసనాత్పూర్వం కర్తవ్యం వా తతః పరం ॥౧॥ ॥ఋభుః॥ నిదాఘ శృణు వక్ష్యామి శివోపాస్తిస్త్రివిధో మతః। సగుణో నిర్గుణోఽతీత ఇతి తత్త్రైవ నిర్ణయః ॥౨॥ ఉపాస్యస్సగుణః ప్రాక్స సద్గురూపాసనాచ్ఛివః। సగుణేశప్రసాదస్య గురులాభాత్మకత్వతః ॥౩॥ సద్గురుర్లభ్యతే యేన తదుపాస్తి బలాదథ। శివాత్మైకత్వవిజ్ఞానీ నిర్గుణోపాస్తిమాచరేత్ ॥౪॥ అమూర్తస్యాపి తస్యాస్య నిర్గుణస్య పరాత్మనః। చిద్రూపత్వాదుపాస్యత్వమభేదాదుపపద్యతే ॥౫॥ మూర్తిమాన్ సగుణః పూర్వముపాస్యస్తు శివోఽపరః పూజ్యపూజకభావే న భేదాన్నాత్మైకతామియాత్ ॥౬॥ సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకే తస్మిన్ జీవో న సర్వథా। కిఞ్చిజ్జ్ఞత్వాదిగుణక ఐక్యం సంప్రాప్తుమర్హతి ॥౭॥ మూర్తామూర్తోభయాతీతస్సర్వద్వన్ద్వవివర్జితః। అత్యన్తావిషయత్వేన నోపాస్య ఇతి విశ్రుతః ॥౮॥ న విజ్ఞేయశ్చ వైరూప్యాదాచార్యైశ్చ ముముక్షుభిః। తత్త్వమస్యాదిదూరత్వప్రసిద్ధేశ్చ మహామతే ॥౯॥ అతశ్శివం విదిత్వా ప్రాక్సచ్చిదానన్దలక్షణం। అమూర్తం సర్వగం జ్యోతిరుపాసీత నిరన్తరం ॥౧౦॥ శివోఽహమిత్యభేదేన సోఽన్వేష్టవ్యో ముముక్షుభిః। అభేదభావనామేవ ప్రాహురన్వేషణం బుధాః ॥౧౧॥ శివోఽహం పూర్ణబోధోఽహం జ్యోతిషాం జ్యోతిరస్మ్యహం। ఆనన్దఘనరూపోఽహం నిష్కలోఽహం నిరామయః ॥౧౨॥ ఇత్యేవమాదిభిశ్శబ్దైరనువిద్ధముపాసనం। శివస్యాప్తౌ తత్కృతౌ సాక్షాత్సాధనం విద్ధి సువ్రత ॥౧౩॥ యదన్వేషణరూపేణ శబ్దవిద్ధసమాధినా। జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్యం సోఽన్వేష్టవ్యో ముముక్షుభిః ॥౧౪॥ వైలక్షణ్యం ధామసు యస్య త్రిషు సిద్ధం భోజ్యాద్భోక్తుర్భోగత ఏవం త్రివిధాచ్చ। యస్మాచ్ఛ్రుత్యా నాస్తి చ కశ్చిద్వ్యతిరిక్తస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౧౫॥ ఏకోఽద్వేయస్స్వాత్మతయేతి హి వేదాన్తే యోఽన్యత్సర్వం శ్రూయత ఏష చ సంత్యజ్య। సర్వవ్యాపీ భాతి చ భగవాన్యో దేవస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౧౬॥ ఆకాశోఽయం స్యాద్యదిదహరో నానన్దః కోహ్యేవాన్యాత్ప్రాణభృదత్ర గతః ప్రాణ్యాత్। భూమానన్దః ప్రత్యగభిన్నస్సకలాత్మా తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౧౭॥ ఆదిత్యాన్తర్యామిణమీశ్వరమాత్మేచ్ఛుర్గాయత్ర్యైవానన్యమిహాన్వహమారాధ్య। ప్రాప్నోత్యారాద్విష్ణుపదం తచ్ఛివసంజ్ఞం తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౧౮॥ దుఃఖస్యాన్తమభీప్సవ ఏనం స్వరూపం బ్రహ్మాభిఖ్యం స్వాత్మతయా హృది యం మత్వా। ముక్తిం యాన్తీత్యత్ర తు నాన్యోఽస్తి చ పన్థాస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౧౯॥ సత్యజ్ఞానానన్తరసోఽస్త్యపి చాస్థూలోఽహ్రస్వో జో యోఽణుత్వవిహీనో న చ దీర్ఘః। అద్వైతాత్మకపూర్ణశివో యో బ్రహ్మాఖ్యస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౦॥ ధ్యాతృధ్యానధ్యేయభిదాం యః పరిహృత్య స్వస్థో భూత్వా కేవల ఏకః పరిశిష్టః। స్వానన్యత్వం పశ్యతి యజ్జ్ఞస్సుభక్తస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౧॥ యస్త్వైవైకం పాదమముం వైభవనాఖ్యం త్యక్త్వా నానాకారతయైవ త్రిభిరన్యైః। ఐక్యం లబ్ధ్వా భాతి చ యోగీ క్రమశోఽస్మింస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౨॥ సర్వాత్మస్థం స్వాత్మతయా సంప్రతిపన్నస్స్వస్థం యం వైసర్వ్యతయా చ ప్రతిపన్నః పూర్ణానన్దోఽభాద్గగనం తః పురుషస్స్యాత్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౩॥ సర్వజ్ఞత్వం మాయికమీశే సంత్యక్త్వా కిఞ్చిజ్జ్ఞత్వం తద్వదముష్మిన్నపి జీవే। చిన్మాత్రైక్యం పశ్యతి యోగీ లక్షణయా తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౪॥ సర్వజ్ఞోఽపి స్వాధికహీనో సకలజ్ఞః కిఞ్చిజ్జ్ఞోఽపి స్వయమిహ హీనః కిఞ్చిజ్జ్ఞః। జ్ఞానాజ్ఞానాభ్యామపి చాన్యః పరమాత్మా తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౫॥ ఓంకారార్థో హంసరహస్యః పరిపూర్ణః ప్రత్యగ్రూపో భాచ షడ్వాచ్చతురగవ్యః। ఈశస్సోఽస్మీత్యేవ సమాధ్యా విదితస్స్యాత్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౬॥ శైవాగమ్యో వైష్ణవగమ్యశ్శివ ఏకస్సౌరైర్వైరన్యైర్వేదమతస్థైర్న చ గమ్యః। శైవాద్వైతధ్యాతృభిరేవ తు సంగమ్యస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౭॥ జ్యోతిర్లింగం స్వాత్మని దృష్ట్వా దేహాదీన్ లోకాన్ హిత్వా ఖణ్డమ

నంతం పరిపశ్యన్। జీవన్ముక్తోఽహంకృతిహీనశ్శివయోగీ తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౮। నిత్యం శాంతం ని
ర్గుణమాద్యన్నిటిలస్థం దీపాకారం సద్గురుతోయం ముద్రికయా। దృష్ట్వా నిత్యాభ్యాసవశాత్స్యాత్పురిపూర్ణస్తం చిన్మా
త్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౨౯। అక్షిణ్యేనం దక్షిణ ఈశం శశితుల్యం యం వ్యోమ్న్యైక్యీకృత్యాశివేతం పరమేచ। సర్వా
త్మానస్సంసృతిపాశాదిహ ముక్తాస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౦। దృశ్యో దేహో నాయమహం సత్సుఖ
మాత్రశ్చిన్మాత్రోఽస్మీత్యైక్యముపేత్యోపరియేన। సంసారోత్థం శోకమనంతం విజహాతీతం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివ
మీడే ॥౩౧। ఆకాశాదీన్ భూతవికారానపలాప్యస్వాధిష్ఠానం శేషితమస్మీత్యచిరేణ। జ్ఞాత్వా యుక్త్యా ముఞ్చతి చా
న్యానిహ వాచస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౨। జ్ఞాతే యస్మిన్ సర్వమిదం స్యాద్విదితం జ్ఞాతే యస్మిన్నై
వ సమస్తం విదితం స్యాత్। నానుధ్యాయాద్యద్విదసత్సద్బహుశబ్దాంస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౩। వా
చం త్యక్త్వా సద్గురువక్త్రాచ్ఛ్రుతివాక్యాదక్షరం యం ప్రత్యగభిఖ్యం పరిపూర్ణం। లోకాతీతస్సైవ విజానన్ భవభా
క్స్యాత్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౪। యో వై భూమా యస్సుఖరూపః పరమాత్మా ద్యావాపృథ్వీ చాపి య
దంతర్గుణహీనః। ప్రాణప్రాణో దేహ ఇహాహంపదలక్ష్యస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౫। ప్రాగోంకారం
షోడశధైవ ప్రవిభజ్య స్వత్వేనాత్రాన్ భాగచతుష్టయ తుర్యాంశాన్। సమ్యక్పశ్యంస్తత్ర చతుర్థ్యం పదమేనం తచ్చిన్మా
త్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౬। యస్మిన్నోతం ప్రోతమితీత్థం జగదేతత్తాత్పర్యేణైవోపనిషద్భిః ప్రతిపాద్యే। సోఽహ
న్నాన్యః కశ్చన మత్తో విదురేవం తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౭। అవ్యక్తాదప్యస్తి పరో యః పురుషోఽన్తే యస్మిన్నే
తత్కల్పితమజ్ఞైః శ్రుతిహీనైః। జ్యోతీరూపం భేదవిహీనం పరమార్థం తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౮। తత్త్వం త్వం
తత్సోఽహమహం సోఽస్మ్యఖిలాత్మన్యైక్యం విద్వానత్ర విదిత్వా విమలాత్మా। స్వాత్మారామో ఖణ్డరసాత్మా శ్రుతిసిద్ధస్తచ్చి
న్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౩౯। ద్యుభ్వాదీనామాయతనం యస్సకలానామాత్మా తేషాం ప్రాణభృతామప్యఖిలా
త్మా! జీవేభ్యోఽన్యోఽప్యత్ర యదన్యేన చ జీవాస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౦। ఆనందో హి స్యాత్ప్రచురో
యం మయడంతః పుచ్ఛం బ్రహ్మేత్యాహురసత్తచ్ఛ్రుతిహానేః। నాయం జీవః పఞ్చమకోశాతీతస్త్వాత్తం చిన్మాత్రం సా
క్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౧॥ కౌక్షేయాగ్నిర్నైవ చ వైశ్వానరశబ్దో భూతాగ్నిర్వా నాపి తదీయో న చ దేవః। శారీరో
వా నాపి తు విమలః కూటస్థస్తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౨॥ జీవాజీవావత్ర శరీరేవ సతో ద్వావేకో భు
ఙ్క్తే కర్మఫలం యస్త్వితరోఽస్మాత్। ఈశోనశ్నన్ పాయయతీత్యితరవాక్యే తం చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥ ఛాందో
గ్యే హి శ్రూయత ఏవం తత్సత్యం తత్త్వం పుత్రాయారుణివాక్యస్సిరవద్యం। తన్నిష్ఠస్యాన్యత్రతథాముక్త్యుపదేశాత్తచ్చి
న్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౪॥ అవ్యక్తస్యైవేక్షతికర్త్రానుపపత్తేస్సాంఖ్యోక్తస్యాశబ్దతయాపి చ జాడ్యేన। న జ్ఞేయ
త్వం యస్య తు నోక్తానుపపత్తిస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౫॥ లీలారూపా లోకవదేషా ఖలు సృష్టిస్స్వాశ
స్యాస్యా నైవ ఫలం పరితృప్తస్య। కర్మాపేక్షం జ్ఞానిషు లోకే విషమత్వం తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౬॥
ఔదాసీన్యం వాస్తవమాత్మని సంసిద్ధం సృష్ట్యాత్వాదిశ్శక్తిగధర్మో హ్యుపపన్నః। నావ్యక్తాదేరిత్యుపదేశాదసకృద్ద్వైతం
చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౭॥ జీవస్యైవోత్క్రాన్తిరముష్మాద్గతిరేనం లోకః ప్రత్యావృత్య గతిరన్యస్య తు భూ
మ్నః। నిశ్చేష్టత్వాన్నాపి చ బుద్ధేర్జడతాయాస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౪౮॥ సంజ్ఞామూర్త్యోః క్లృప్తిర
ధీశస్య హి కర్మ త్రైధైకైకాం కుర్వితి ఏవం శ్రుతిశబ్దాత్। యస్మాజ్జీవోఽనన్య ఇతీహాభ్యుపగమ్యస్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణ
మేకం శివమీడే ॥౪౯॥ భూతైర్జీవోఽనన్తరదేహప్రతిపత్తౌ రంహత్యేవం కర్మఫలానాముపభుక్త్యై। రేతస్సిగ్యోగా
ద్భవవిషయత్వేహ యస్మాత్తచ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౫౦॥ విద్యాభేదో వేద్యభిదాపి శ్రుతిశీర్షైర్నైవోచ్యేతే

ప్రాకృతదృష్టేస్సగుణాస్యాత్ । అన్యాశైవీనిర్గుణరూపాయ దధీనా తఙ్చిన్మాత్రంసాక్షిణమేకం శివమీడే ॥౫౧॥ కార్యోత్కర్షాత్సర్వపదార్థేశివదృష్టి స్తంబాన్తేస్మింఛ్చాస్తిచశాస్త్రంసదయంయం । విష్ణో వేదోత్కర్ష మనన్యోప్యపకర్షంతఙ్చిన్మాత్రంసాక్షిణమేకంశివమీడే ॥౫౨॥ భూమానన్దస్సైన్యస్థవ తుల్యస్త్వవినాశీకూటస్థాత్మా హ్యక్షర రూపేక్షరగమ్యః । యస్యబ్రహ్మాక్షత్రమపిస్యాదశనార్థంతచ్చిన్మాత్రంసాక్షిణ మేకం శివమీడే ॥ ౫౩ ॥ పురుషస్యాస్మిన్యాగపిచిత్తేచి త్తఙ్చప్రాణే ప్రాణస్తేజసితేజోవిదుషోస్మిన్ । యద్గా(స్త్వ)పస్తద్దేహవియోగేపరలీనంతఙ్చిన్మాత్రంసాక్షిణమేకంశివమీడే ॥౫౪॥ న్యూనాధిక్యేనోత్తరదక్షిణసంజ్ఞాభ్యాముత్క్రాన్తస్యాప్యత్రవిదోస్మా దయనాభ్యాం। భిత్వాదిత్యంగచ్ఛతిసిద్ధంబ్రహ్మస్థంతఙ్చిన్మాత్రంసాక్షిణమేకంశివమీడే ॥౫౫॥ ఉత్పత్త్యా దివ్యాప్రతివర్జ్యస్త్వణిమాదిస్యాదైశ్వర్యంముక్తభవానాంవిదుషాఞ్చ । నావర్తన్తేలోకమిమన్తేఖలుశబ్దాత్తఙ్చిన్మాత్రం సాక్షిణమేకం శివమీడే॥ *శ్రీగురుమూర్తిః* ఏవంశివస్యోపాస్యత్వంనిర్గుణస్యపరాత్మనః । ఋభువక్త్రాన్నిదాఘస్సశ్రుత్వాతుష్టోబ్రవీదిదం॥ *నిదాఘః* సద్గురోకరుణాసిన్ధో కర్ణాభ్యాంత్వద్వచోమృతం । తైవంపిబన్కృతార్థోస్మికింవక్ష్యేతవవైభవం॥౫౭॥ అన్తర్కీశశితాంలబ్ధ్వాశాన్తతాపత్రయోస్మ్యహం । యథాగ్రీష్మర్తుసన్తప్తోమజ్జనాజ్జాహ్నవీహ్రదే ॥౫౮॥ శివేమనఃప్రతిష్ఠాప్యశ్రుతిసూత్రనిరూపితే । స్వస్మాదన్యన్నపశ్యామిపూర్ణానన్దరసాదహం ॥౬౦॥ తథాపిప్రతిభాతీదంనామరూపాత్మకంజగత్ । అనేనప్రతిభానేనదుఃఖంకిఞ్చిదుదేతిచ ॥౬౧॥ యద్యప్యేతచ్ఛృణానామివాసనామాత్రకారణం । తథాపివాసనైషామేత్వచ్ఛిష్యస్యనయుజ్యతే ॥౬౨॥ త్వదనుగ్రహసంపన్నస్సర్వదుఃఖవివర్జితః । ఇతి ఖ్యాతిశ్చలోకేస్మిన్భవితవ్యేతిమేస్పృహా ॥ ౬౩ ॥ యదిదుఃఖంభవేత్కిఞ్చిత్త్వచ్ఛిష్యస్యాత్రకస్యచిత్ । సంపూర్ణేతవమాహాత్మ్యేప్యాశంకీతవృథాజనః ॥౬౪॥తస్మాన్మే వాసనాక్షీణా యేనోపాయేనసద్గురో। భవేత్తంకృపయాబ్రూహినాన్యోస్తిశరణంమమ ॥౬౫॥ ఋభు రేవన్నిదాఘోక్తస్సర్వజ్ఞః ప్రీతమానసః। ఇదమాహదయాసిన్ధుర్వాసనాక్షయహేతవే ॥౬౬॥ *ఋభుః*నిదాఘనిపుణోయస్తే ప్రశ్నశ్శ్లాఘ్యతమోయతః ।మన్యస్తేవాసనా దుఃఖమక్షయ్యా మితిసాంప్రతం ॥ ౬౭ ॥ జీవన్ముక్తిపదంత్యక్త్వావిదేహత్వంయదాప్నుయాః । భవిష్యసితదైవత్వంనిశ్శేషక్షీణవాసనః ॥౬౮॥ విదేహముక్తిరభ్యాసాత్సమాధీనాన్తునాన్యతః । నిర్వికల్పాదిసంజ్ఞానాఞ్చతుర్ణామితినిశ్చిను ॥౬౯ ॥ అఖణ్డైకరస స్ఫూర్తిస్సహజాతేయదాభవేత్ । తదావిదేహముక్తోసిదేహవిస్మృతిమత్తయా ॥ ౭౦॥ అరూపనష్టచిత్తాసుకరణస్యవిదేహినః । సంస్కారదుఃఖజనకఃకుతస్స్యాద్వాసనోదయః ॥ ౭౧ ॥ ప్రతిభానోద్భవన్దుఃఖంస్వల్పమప్యాత్మవేదినాం । మహచ్చేవప్రతీయేతదుర్బలస్యాల్పభారవత్ ॥ ౭౨ ॥ తస్మాత్తీవ్రప్రయత్నేన బుధస్తద్దుఃఖమార్జనం । క్షిప్రమేవ ప్రకుర్వీతనోపేక్షాత్రప్రయుజ్యతే ॥౭౩॥ సర్వత్రవిషయానన్దే నిరపేక్షస్యధీమతః । పూర్ణేనిర్విషయానన్దే సాపేక్షస్యచసుఖత ॥ ౭౪॥ అల్పదుఃఖనిదానంస్యాద్వాసనాక్షయమాప్నుయాత్ । శిష్యేచావాసనే పూర్ణంమహత్త్వఞ్చగురోర్భవేత్॥ అతోనిర్వాసనానన్దమవిచ్ఛిన్నప్రవాహవత్ । సమాధ్యభ్యాసతశ్శీఘ్రంనిదాఘమతిమవ్రజ॥ * *(౭౬)

* ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యచతుర్థపాదేషష్ఠోధ్యాయః *

*ఋభుః*పునశ్చతేప్రవక్ష్యామివాసనాక్షయకారణం । యచ్ఛ్రుత్వాసర్వదుఃఖేభ్యోనిదాఘత్వంవిమోక్ష్యసే ॥౧॥ సమ్యగ్దర్శనవాన్జీవద్విముక్తోప్యధునాభవాన్ । ప్రారబ్ధకర్మజనితవాసనావివశీకృతః ॥ ౨ ॥ వాసనానాంవిభాగఞ్చనజానాత్యవివేకతః । తద్విభాగంవదామ్యద్యశృణుష్వావహితోమునే ॥ ౩॥ సప్తభూమ్యనురోధేనసప్తధాశుభవాసనాః । సప్తధాచాశుభాస్సన్తివాసనాస్సర్వదేహినాం ॥౪॥ శుభాసువాసనాస్స్యాద్యాభవేచ్ఛ్రవణవాసనా। తయానివర్త్యాత్వన్యాసుహ్యద్యాసగుణవాసనా ॥౫। మననాత్మికయాపశ్చాచ్ఛుభయాచ ద్వితీయయా । పరాపరభి

దారూపాద్వితీయాన్యా నివర్తతే ॥౬॥ తృతీయయాతు శుభయా నిదిధ్యాసనరూపయా । నివర్త్యతే తృతీయా చాప్యశు
భాలోకవాసనా ॥౭॥ చతుర్థ్యా నిర్వికల్పాత్మ సమాధ్యాత్మకయాపరా । అనేకవిధవిక్షేప హేతుస్సా శాస్త్ర
వాసనా ॥౮॥ నిస్సంకల్పసమాధ్యాతు పఞ్చమ్యా పఞ్చమీ తథా । ప్రత్యక్షభోగాయతనస్థూలదేహస్థవాసనా ॥౯॥
నిర్వృత్తికసమాధ్యా చ షష్ఠ్యా షష్ఠీ శుభేతరా । విచిత్రవాసనారూపవివిధస్వప్నవాసనా ॥౧౦॥ నిర్వాసన సమాధ్యా
తు సప్తమ్యా సప్తమీ తథా । ఆవృత్తిద్వయసంయుక్తా క్షీయతే సుప్తివాసనా ॥౧౧॥ సర్వేషాఞ్చ సుఖానాన్తా జన
న్యశ్శుభవాసనాః । జనన్యస్సర్వదుఃఖానామశుభా వాసనామతాః ॥౧౨॥ జీవస్య ద్వే ప్రసిద్ధే స్తో మాతరౌ మునిసత్త
మ । విద్యావిద్యాభిధే తత్ర విద్యా జ్యేష్ఠేతరానుజా ॥౧౩॥ యదానిహన్తి జీవోసౌ నిశ్శఙ్కం జ్యేష్ఠయా సుజాం । తదా
సువాసనాపుత్రో హ్యఘ్నన్తి దుర్వాసనాసుతాః ॥౧౪॥ ఆద్యా చ తద్ధుహితరో వర్ధయన్త్య ముమాదరాత్ । అన్యా చ
తద్దుహితరో హాసయన్తీవ మోహినీ ॥ ౧౫ ॥ అన్తఃకర్షతి వేగేన యదా ముం శుభవాసనా । తదా బహిస్సువేగేన సం
కర్షత్యశుభా దుహితం ॥౧౬॥ యథోన్నతస్థలారోహశ్చిరేణాత్రైవ సిద్ధ్యతి । శుభవాసన యా మోక్ష పదారోహ
స్తథా మునే ॥౧౭॥ యథా నిమ్నావరోహో స్మిన్నచిరేణ ప్రసిద్ధ్యతి । తథా బన్ధావరోహశ్చాశుభవాసనయా ఖలు॥
బ్రవీమి తే తథా బ్రహ్మన్యథోక్తార్థోన్యథా భవేత్ । ఐహికాముష్మికాశేష భోగవాఞ్ఛాం పురా త్యజ ॥ ౧౯ ॥ అథ
వ్యాపారముత్సృజ్య కరణత్రయగోచరం । కేవలానన్దమాత్రేణ స్వాత్మాన మవశేషయ ॥౨౦॥ సమాధ్య భ్యాసదార్ఢ్యే
న స్వానుభూతిర్దృఢా యదా॥ అభూత్తవ తదారభ్య స్వల్పో దుర్వాసనోదయః ॥౨౧॥ జాతమాత్రేణ నష్టా స్యాదశుభా
వాసనాత్మని॥ యథా నీరదసంజాతా విద్యుద్ధ్వతిసత్తమ ॥౨౨॥ అఖణ్డైకరసానన్దస్థితిమవ్యభిచారిణీం । ఉపలభ్యాప
రిత్యక్తసర్వదుర్వాసనోభవ ॥ ౨౩ ॥ ఉపలబ్ధాస్థితిస్సేయమిత్యలన్నైవ భావనం । వచనం వా యతస్తత్ర శూన్యయన్తే ల
క్షణాన్యపి ॥౨౪॥ అన్ధవన్మూకవత్పంగుబధిరాదివ దేవయః ॥ నిశ్చేష్టో నిర్వికారో స్తి సౌఖణ్డైకరసస్థితః ॥౨౫॥ శుభానాం
వాసనానాన్తా అశుభాః ప్రతిబన్ధకాః । ఇత్యేతద్విదుషాం లోకే మతమస్యత్ర హోచ్యతే ॥ ౨౬ ॥ శుభవాసనయా స్వా
త్మమననానన్దరూపయా । ప్రతిబద్ధా భవేదేషా సమాధ్యానన్దరూపిణీ ॥౨౭॥ వాక్యార్థమననానన్దరసికస్సర్వదా యది।
భవేత్స వ్యపూర్ణానన్దస్య న పాత్రం ప్రకృతస్య సః ॥౨౮॥ అతస్తం మననానన్దమపి త్యక్త్వా శుభోద్భవం । సమాధ్యానన్దరసి
కో నిష్ఠాం కుర్వీత సర్వదా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానమపి సంపశ్యన్ జీవన్ముక్తః కదాచన । కామాది వాసనావేగాన్నాత్మానం
లభతే పునః ॥౩౦। కృచ్ఛ్రేణ ధ్యానయోగేన సంగత్యాగపురస్సరం। లబ్ధ్వాపామరసాదృశ్యం విజహాతి మహామతిః ॥౩౧।
వాసనోదయవేళాయాం కేచన ప్రజ్ఞయాన్వితాః సంగమాదాత్యజన్త్యేవ పామరాః పశ్యవర్జితాః ॥౩౨॥ అశుభా వాసనా
దుష్టా స్వైరిణీ కామినీ సదా। తద్వశస్య నిదా ఘూత్ర విస్మృతిస్సుదృఢా భవేత్ ॥౩౩॥ వాసనాకుణ్డలీదష్టమాత్మాంగుష్ఠం
మహాబుధః। ఛిద్యాత్సమాధి శస్త్రేణ నిశ్శంకం శ్రీ ప్రమాత్మని ॥౩౪॥ స్వబోధదుగ్ధసంపూర్ణ మపి కుంభం పరిత్యజేత్।దు
ర్వాసనా విషోపేతం దూరాన్మరణకారణం ॥౩౫॥ వాసనామత్తమాతంగే స్వబోధాభిముఖే సతి । సమాధి పఞ్చవద
నం కుర్యాదేవ తదున్ముఖం ॥౩౬॥ ఆత్మాంశే సదనేకస్మాద్వాసనావహ్నిసంయుతే। ఆత్మాంశత్రయసద్మా నిపాలయే
ద్వాసనాంబుభిః ॥౩౭ దుర్వాసనం మనోవిద్వాన్కుర్యాదేవ సువాసనం। పశ్చాదవాసనం తత్స్యాత్స్వయమేవ మహా
త్మనః ॥౩౮॥ ఇమే దుర్వాసనారోగా నశామ్యేయుః కదాచన। నిర్వికల్పసమాధ్యాది మహాసిద్ధౌషధం వినా ॥౩౯॥ వాస
నామదిరాపాయీ బ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మయోగిభిః। దూరాదేవ పరిత్యాజ్యస్త్రాంత్రికో వైదికైరివ ॥౪౦ ॥ ఇంద్రియాణా
న్నివృత్తానాం విషయేభ్యో ముహుర్ముహుః। విషయోన్ముఖతా ప్రాజ్ఞైర్వాసనేత్యభిధీయతే ॥౪౧॥ సైషా సమస్తజంతూ
నాం సహజావర్తతే భువి। విదుషోపి భవేచ్చాన్వేద్విద్యయా కిం తయా ఫలం ॥౪౨॥ వాసనాస్తను తాన్నిత్యాయ స్తిష్ఠేత్కే

పలాత్మని। సయోగిప్రవరశ్లాఘ్యస్సర్వైర్నిర్వాసనో బుధైః ॥౪౩॥ దుర్వాసనానాం సర్వాసాం త్యాజ్యత్వం భవతః పు
రా। అవోచం బహుశో బ్రహ్మన్నిదాఘ పరమాశయాత్ ॥౪౪॥ ఏతమర్థం మమ శ్రీమాన్ స్వరాట్ కృతిరీశ్వరః। ఉవాచ మయి
కారుణ్యాన్నారదస్య చ ధీమతః ॥౪౫॥ ఆదినారాయణస్సాక్షాత్ రామచన్ద్రశ్చ రాఘవః। ఉవాచాత్యాదరేణైవ హ్య
ముమర్థం హనూమతే ॥౪౬॥ తస్మై హనూమతే శ్రీమాన్ సూర్యనారాయణోఽపి చ। అబ్రవీదిమమేవార్థం సర్వయోగీన్ద్ర
సంమతం ॥౪౭॥ తస్మాత్త్వమశుభాస్సర్వాశ్శుభా అపి చ వాసనాః। త్యక్త్వా నిర్వాసనానన్దవాసనాం సర్వదా కురు ॥౪౮॥
శ్రీగురుమూర్తిః ఇత్యుక్తో మునిశార్దూలో నిదాఘః పద్మసంభవ। ఋభుమాత్మవిదాం శ్రేష్ఠం దృష్ట్వా భూమౌ పపా
త హ ॥౪౯॥ అథాఖణ్డసుఖాంభోధౌ ముహూర్తం లీనమానసః। సముని ర్గురుపాదాబ్జే బాహుభ్యామవలంబ్య చ ॥౫౦॥
ఆనందాశ్రుప్రవాహేణ శీతలేన పదద్వయం। అభిషిచ్య ముఖాబ్జేన పూజయామాస సాదరం ॥౫౧॥ ఋభుణోత్థాపితః ప
శ్చాదూర్ధ్వబాహుస్సగద్గదం। అద్భుతైర్వివిధైర్దివ్యైర్గద్యైస్తం గురుమస్తువత్ ॥౫౨॥ నిదాఘః। ఋభో స్వామిన్ దయా
సిన్ధో సర్వవేదార్థసాగర। కిం వక్ష్యే తవ మాహాత్మ్యమహం వాచామగోచరం ॥౫౩॥ శ్రీమత్పాదాంబుజద్వంద్వం పూజనీ
యం సురైరపి। స్పృష్టం మయా హి ధన్యోఽస్మి ధన్యోఽస్మి చ పునః పునః ॥౫౪॥ దుర్వాసనాన్ధకారేణ ప్రచ్ఛన్నజ్ఞానచక్షుషం
స్వవాగర్కోదయాద్రక్షం స్త్వమేవ శరణం మమ ॥౫౫॥ దయాం యాస్తవ చేద్దృశ్యా అనన్యశరణే మయి। కారణం నైవ ప
శ్యామి పూర్వపుణ్యచయం వినా ॥౫౬॥ స్వతన్త్రోఽసి రపేక్షస్త్వం సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్। మామేవం రక్షితుం కోవా విధి
రస్తి తవ ప్రభో ॥౫౭॥ త్వమేవ మమ బన్ధుశ్చ త్వమేవ మమ బాన్ధవాః। త్వమేవ మమ మిత్రఞ్చ త్వమేవ మమ దైవతం ॥౫౮॥
త్వదన్యదైవతం శ్రేష్ఠం యది మన్యే కదాచన। అధః పతనమేవ స్యాన్మమ నాత్రైవ సంశయః ॥౫౯॥ అథవా భావనామా
త్రం నాత్ర కారణమిష్యతే। ఈశ్వరాద్ధి గురుశ్శ్రేష్ఠ ఇతి మానాని సర్వశః ॥౬౦॥ అథవా గురుతాభావేఽప్యస్త్యాధిక్యం తవే
శ్వరాత్। మాయోపాధివిహీనత్వాత్త్యక్తావిద్యస్య సర్వధా ॥౬౧॥ కుంభితాధ్యానయోగేన హ్యన్తః కరణవృత్తయః।
ప్రాణాంశ్చ కుంభయన్త్యేతా నీదృశస్త్వదనుగ్రహః ॥౬౨॥ రేచకః పూరకో వేహ ప్రాణానాం న హ్యపేక్ష్యతే। కుంభ
కస్తు స్వతస్సిద్ధ్యేత్సర్వవృత్తినిరోధనాత్ ॥౬౩॥ హఠయోగం వినా మహ్యం ప్రాణాయామాత్మకం గురో। ఉపాదిశన్మ
హాయోగమహో ప్రాణానలోపయః ॥౬౪॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానమనుస్యూతతయా కృతం। వృత్తీనాం పూరకం వే
ద్మి మహాయోగైకగోచరం ॥౬౫॥ అనుసన్ధానవిచ్ఛేదః ప్రచ్యుతౌ వాసనావశాత్। తమేవ రేచకం వేద్మి త్వదనుగ్రహవై
భవాత్ ॥౬౬॥ భావనాభావితబ్రహ్మజ్ఞప్తిమాత్రేణ సంస్థితిం। కుంభకం శాశ్వతం వేద్మి వృత్తీనామసుభిస్సహ ॥౬౭॥ పర
స్మిన్ బ్రహ్మణి ధ్యాతే స్వస్వరూపతయా దృఢం। కుంభితా వృత్తయః ప్రాణాశ్చ నశ్యన్త్యేవేంద్రియాణి చ ॥౬౮॥ స్వస్వరూ
పానుభూతిశ్చ స్వప్రకాశైకరూపాత్మికా। అఖణ్డానన్దరూపా సా సముదేతి నిరన్తరా ॥౬౯॥ ప్రాణాశ్చైతే కేవలం బ్ర
హ్మధ్యానహీనేన కుంభితాః। దేహః కేవలముత్తిష్ఠేన్నతు నశ్యన్తి వృత్తయః ॥౭౦॥ నేన్ద్రియాణి చ న ప్రాణాస్స్వానుభూతిశ్చ
నైతి సా। దేహోత్థానేన కిం స్వస్య మూఢ విస్మయహేతునా ॥౭౧॥ అతో నర్వవృత్తియోగేన మహతా త్వదనుగ్రహాత్
స్వాత్మానమనుభూయాహం కృతకృత్యోఽస్మి సాంప్రతం ॥౭౨॥ ఇతః పరం మహాయోగమహాభ్యాసవశాదహం। వాస
నాశ్చ విలాప్యాత్ర విదేహత్వమవాప్నుయాం ॥౭౩॥ త్వత్కృపాలేశలేశో వా యది ప్రాప్తో ముముక్షుణా। తస్య ముక్తిః క
రస్థైతి మన్యేఽహం సుదృఢం ప్రభో ॥౭౪॥ పాపినామగ్రగణ్యోఽస్తు మూర్ఖో వా ధూర్తశేఖరః। త్వత్కృపాలేశపాత్రఞ్చే
త్స ధన్యో నాత్ర సంశయః ॥౭౫॥ ఏవముక్త్వా మహాభాగో నిదాఘో మునిపుంగవః। అనుజ్ఞాతశ్చ గురుణా సమాధౌ స్థితవా
న్విధే ॥౭౬॥ గురూపదిష్టమార్గేణ సమాధ్యభ్యాసమాచరన్। మాణ్డవ్య ఇవ తత్రాపి నీరూపం క్షీణవాసనః ॥౭౭॥ ఆ
దౌ వివిక్షిప్తచిత్తస్య నిదాఘస్య మహామునేః। మనో భవద్వికల్పానామనపేక్షం స్వసంస్థితం ॥౭౮॥ అథానపేక్షం బ్రహ్మ

త్మసఙ్కల్పానాఞ్చసుస్థితం॥ పశ్చాచ్చఖణ్డవృత్తేరప్యపాయాద్రసతాం యయౌ ॥౨౯॥ అథాఖణ్డరసాత్మాయం నిర్వాణసుఖాత్మకః। బభూవ తదరూపం యద్వాఙ్మనసగోచరం * * * * * (౩౦)

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనా కాణ్డస్య చతుర్థపాదే సప్తమోఽధ్యాయః *

బ్రహ్మా॥ భగవన్ దక్షిణామూర్తే మహాయోగోయఈశితః। తం పునశ్శ్రోతుమిచ్ఛామి సత్ప్రపఞ్చం దయానిధే ॥౧॥
శ్రీగురుమూర్తిః॥ రామో దాశరథిశ్శ్రీమాన్ పితురాజ్ఞావశాత్పురా। వనవాసఞ్చకారేతి విశ్రుతం హి చతుర్ముఖ ॥౨॥
తత్ర దర్శనమాత్రేణ సర్వాఘౌఘనికృన్తనం। అగస్త్యస్యాశ్రమం పుణ్యం యయౌ స రఘుపుఙ్గవః॥౩॥ సురద్రుమసమా వృక్షాః ఫలపల్లవశాలినః। యదుపాన్తేషు వర్తన్తే సర్వాభీష్టప్రదాయినః ॥౪॥ మాలతీమల్లికాశోక కేతకీచంపకాదయః। సుమవృక్షాస్సుగన్ధాఢ్యాశ్శోభన్తే యత్ర సన్తతం ॥౫॥ సర్వసన్తాపహారిణి లతావేశ్మాన్యనేకశః। వర్షవాతాతపాధిక్యబాధాపహరణాని చ ॥౬॥ సింహవ్యాఘ్రగజాదీనాం వాసస్థానేపి యత్ర చ। మృగభీతిర్న కస్యాపి జాయతే స్త్రీజనస్య వా ॥౭॥ సరాంసి చ తటిన్యశ్చ నిర్ఝరాణి చ సర్వతః। తాపం హరన్తి సర్వేషాం శీతళాంభోభిరన్వహం ॥౮॥ కన్దమూలాని భోక్తౄణాం ఫలాని వివిధాని చ। లభ్యన్తే యత్ర నిశ్శఙ్కం రోగశాన్తికరాణి చ ॥౯॥ భూతప్రేతపిశాచాశ్చ యత్ర సాత్త్వికతాం గతాః। పాన్థానామాచరన్త్యేవ శుశ్రూషాం వినయాన్వితాః ॥౧౦॥ తాపసా యత్ర నిశ్శఙ్కం సఞ్చరన్తి తపాంసి చ। ఉత్కృష్టసత్త్వతాం యాన్తి తామసా ఇతరాగతాః ॥౧౧॥ యత్ర పుణ్యాని తీర్థాని సన్తి దేవాశ్చ బాన్ధవాః। బ్రహ్మవిష్ణుమహేశాశ్చ పాన్థానాం సుఖకారిణః ॥౧౨॥ తం గత్వా రఘుశార్దూలో దూరాద్బద్ధాఞ్జలిర్మృదు। భగవన్తం మహర్షిం తం కుంభజం సన్దదర్శ హ ॥౧౩॥ యస్సర్వకర్మిణాం శ్రేష్ఠో జ్ఞానినాం యోగినామపి। సర్వవేదాన్తసారజ్ఞశ్శమాదిగుణభూషితః ॥౧౪॥ వశీ సర్వస్య లోకస్య క్షేమకాంక్షీ మహాతపాః। మేరుణా సదృశస్థైర్యే గాంభీర్యే సాగరోపమః ॥౧౫॥ సమీరతుల్యోఽసఙ్గత్వే నైర్మల్యే స్ఫటికోపమః। శుద్ధత్వే శుచినా తుల్యో బుద్ధత్వే యస్సమస్తరాం ॥౧౬॥ నిష్ఠయా బ్రహ్మసదృశో దయయా కేశవోపమః। ధియా కుశాగ్రసదృశః క్షమయా పృథివీసమః ॥౧౭॥ తం దృష్ట్వా మునిశార్దూలం కుంభజం స రఘూద్వహః। త్రిః పరిక్రమ్య దూరేణ ప్రణనామ ముహుర్ముహుః ॥౧౮॥ బద్ధాఞ్జలిపుటం సన్తం రామచన్ద్రం స వై మునిః। ఆలోక్యోపాయయౌ సాక్షాద్విష్ణుబుద్ధ్యా ససంభ్రమం ॥౧౯॥ అథ మానుషరూపేణ ప్రచ్ఛన్నం హరిమీశ్వరం। మత్వా తదానుగుణ్యేన వాచమూచే మహామునిః ॥౨౦॥ అగస్త్యః॥ భో రాజన్ రాఘవశ్రేష్ఠ స్వాగతం తే మహీపతే। కౌసల్యా సుప్రజాః కిం వా మాతా క్షేమవతీ తవ ॥౨౧॥ పితా దశరథో రాజా కుశలీ కిన్తవానఘ। భ్రాతరో భరతాద్యాః కిం వా కుశలినోఽపరే ॥౨౨॥ సా సీతా జానకీ కిం వా తవ క్షేమవతీ ప్రియా। లక్ష్మణో వాఽస్తి యేన సహ త్వం కుత్ర ఆగతః ॥౨౩॥ కుతో ను ప్రేషయామాస వత్స వాత్సల్యభాజనే। రాజా దశరథో రామ యువాం కాననమీదృశం ॥౨౪॥ ఇత్యుక్తో మునినా తేన శ్రీరామో మృదుభాషణః। లక్ష్మణం పార్శ్వతః కృత్వా వినీత ఇదమబ్రవీత్ ॥౨౫॥ శ్రీరామః॥ భగవన్ సర్వతత్త్వజ్ఞో భవానేవ న సంశయః। తథాపి సంప్రదాయోఽయం యుక్తః ప్రశ్నో హి లౌకికః ॥౨౬॥ అహం హి సత్యసన్ధస్య పితు రాజ్ఞావశాదిదం। అరణ్యమాగతస్స్వామిన్ సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥౨౭॥ సీతావియోగదుఃఖేన బాధ్యతే మన్మనోఽధునా। వియోగశ్చ న థాత్యేష సీతయాత్యన్తికో మమ ॥౨౮॥ తవ దర్శనమాత్రేణ సర్వసన్తాపవర్జితః। అహఞ్చ నరవత్కించిదవ్యాస్మి తవ సన్నిధౌ ॥౨౯॥ ఇతః పరం యథా సీతాశోకో మాం నైవ బాధయేత్। యథా మయా చ లభ్యేత సా తథా ప్రార్థయామ్యహం ॥౩౦॥ ఏతద్ద్వయం న చాసాధ్యం సర్వశక్తిమతా త్వయా। త్వమేవ పరమో బన్ధుర్ఘటకో భోగమోక్షయోః ॥౩౧॥ త్వమేవ మాతా పితరౌ సద్గురుస్తత్త్వబోధకః। త్వమేవాభయదాతా ద్య త్వమేవ శరణం మమ ॥౩౨॥ ఇతి రామవచశ్శ్రుత్వా స సర్వజ్ఞో మహామునిః। విష్ణోర్లీలావిశేషోఽయం విచిత్ర ఇతి చేతసి ॥౩౩॥ మత్వా తదుచితం వాక్యం సర్వవేదాన్తగర్భితం। జ్ఞానయోగైకవిషయం సాన్తస్స్మితమువాచ హ ॥౩౪॥ అగస్త్యః॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం యత్సర్వవేదాన్తసంమతం। నిష్కళంని

షట్క్రియంశాన్తంనిరవద్యన్నిరఞ్జనం ॥౩౫॥ షాస్మాదిదోషరహితంస్థూలత్వాదివివర్జితం । తద్బ్రహ్మాహమితిజ్ఞాత్వా
ప్రథమంజ్ఞానితాంవ్రజ॥౩౬॥ పశ్చాదహన్తదస్మీతిచింతనేనపునఃపునః । జీవన్ముక్తోభవక్షిప్రం సంప్రాప్య జ్ఞానయోగి
తాం ॥౩౭॥ అస్మాదేవమహాయోగాన్మనోనశ్యతిరాఘవ। నష్టేమనసినశ్యన్తిశోకమోహభయాదయః। ౩౮। ప్రా
ణానాన్నపృథక్కార్యారేచపూరకకుంభకాః। కార్యాస్తుచిత్తశుద్ధ్యర్థంబ్రహ్మజ్ఞానోదయాత్పురా ॥ ౩౯ ॥ నచాత్ర
ప్రాణవిలయోమహాయోగేరఘూత్తమ। నస్యాదితిత్వయాశంక్యంధ్యేయేతల్లయదర్శనాత్ ॥ ౪౦॥ అఖణ్డసచ్చిదానం
దలక్షణంతమసఃపరం॥ బ్రహ్మాహమస్మీత్యేకాంతేయోధ్యాయతినిరన్తరం ॥౪౧॥ సబ్రహ్మణిపరానందేవిలీనస్సుతరాం
భవేత్। సప్రాణస్సమనస్కశ్చసేంద్రియశ్చనసంశయః ॥౪౨॥ మహాయోగసమారూఢోనశక్యంమృతఇత్యథ। సమా
ధౌలీనతత్త్వస్యసబీజస్యమహాత్మనః ॥౪౩॥ ప్రారబ్ధకర్మయోగేనపునరుత్థానసంభవాత్। నమూర్ఛితశ్చైవవర్ణ్యోదర్శ
నాద్వదనాదిషు ॥౪౪॥ మనసోవృత్తయస్సర్వాస్సుప్తావివయదాత్మని । చిద్రూపేసేన్ద్రియప్రాణా ఉపశాంతింవ్రజ
న్త్యలం॥౪౫॥ తదాస్వయంప్రకాశాత్మస్వరూపానందసాగరే। నిమగ్నోనిత్యతృప్తో సౌమహాయోగీనశోచతి ॥౪౬॥
ప్రాతిభాసికశోకస్తుతస్యస్యాత్క్షణభంగురః । సచ్చిత్స్వరూపప్రజ్ఞాయానిత్యసాన్నిధ్యసంభవాత్ ॥౪౭॥ యథాతు
మన్త్రబద్ధస్యవస్తేసర్పస్యవాభవేత్। స్వశక్తిఃకుణ్ఠితైవంహి జీవన్ముక్తస్థచేతసః ॥౪౮॥ సరూపనష్టేచిత్తేతుతథాప్రా
ణేంద్రియాణిచ। సరూపనాశంగచ్ఛన్తియథారాజాతథాప్రజాః ॥౪౯। శ్రీరామః। సద్గురోర్బ్రహ్మణాయోగః కథం
కార్యఇహాత్మనః। బ్రహ్మస్వరూపంవేదాంతైరఖిలైశ్చావధార్యతే॥౫౦। ఆత్మాతుసగుణఃకర్తృభోక్తృత్వాద్యుపల
క్షితః। సగుణాగుణసంయోగఃకథంతుష్యాద్ద్వయోరివ ॥౫౧। యద్యాత్మనోపినైర్గుణ్యంస్వతస్సిద్ధంభవేత్తదా। బ్రహ్మ
నన్యతయాకేనకస్యయోగోవిధీయతే ।౫౨। మనఃప్రాణేంద్రియాణాఞ్చనిరోధోనిష్ప్రయోజనః। జ్ఞానమాత్రేణము
క్తేరిత్యాహుఃకేచనపణ్డితాః।౫౩। జ్ఞానోదయాత్పరంయోగఃకర్తవ్యఇతికేచ్చన। నప్రమాణంస్వతన్త్రత్వాన్ముక్తౌజ్ఞాన
స్యచేత్యపి ॥౫౪॥ జ్ఞానస్యాద్వైతమేవాహుర్భిదాంత్వౌపాధికీంమృషాం। ఘటాదివిషయజ్ఞానమపి స్యాత్త్రయమిత్య
థ ॥౫౫॥ జ్ఞేయానాంవివిధత్వఞ్చవాచారంభణమాత్రకం। జ్ఞాతుస్తుజీవసంజ్ఞస్య వాక్యైర్బ్రహ్మత్వమిష్యతే ॥౫౬।
నసాంఖ్యేననయోగేననభక్త్యాచనకర్మణా । నోపాస్త్యానచదానేన మోక్షస్సిద్ధ్యతి కస్యచిత్ ।౫౭। అద్వైతజ్ఞాన
మాత్రేణత్వాప్తోక్తిజనితేనసః । అతైవసిద్ధ్యతీత్యేవంమతంజ్ఞానైకవాదినాం ।౫౮। యత్కిఞ్చిద్యదికుర్వీతబ్రహ్మజ్ఞా
నోదయాత్పరం । సకర్మీనాత్మవిజ్ఞానీజ్ఞానినఃకర్మవర్జనాత్ ।౫౯। నవిధిర్నినిషేధశ్చనవర్జ్యావర్జ్యకల్పనం । బ్రహ్మవి
జ్ఞానినామస్తికశ్చిదిత్యపితన్మతే ।౬౦। ప్రబలేసప్రమాణేస్మిన్కథంయోగోవిధీయతే । విధిశ్చేద్వ్యత్యయీతస్యబన్ధోముక్త
స్యసంభవేత్। ౬౧ । తస్మాద్యోగవిధిన్దూరేపరిత్యజ్యాత్మవేదినః। స్వేచ్ఛంచరన్తునోబాధాఃకశ్చిచ్చసుకృతాకృతైః ।౬౨।
ఇతిబ్రహ్మద్వయజ్ఞానీసిద్ధాన్తస్యమయాగురో । బహుశశ్శ్రుతపూర్వత్వాన్న యోగేజాయతేరతిః । ౬౩ । ఇతిరామ
వచశ్శ్రుత్వాసర్వజ్ఞోమహామునిః । ఉవాచసస్మితంవాక్యమిదంతత్త్వవిదాంవరః । ౬౪। శ్రుణుష్వరఘు శార్దూల
మహాయోగస్యవైభవం । జ్ఞానోదయాత్పరంకార్యోయస్సద్యోమోక్షకాంక్షిభిః । ౬౫ । అరూపబ్రహ్మణాయోగో
నాత్మనోత్రవివక్షితః । ప్రారబ్ధాన్యన్తనాశేహియోగినస్సభవిష్యతి । ౬౬ । జీవతోముక్తిసిద్ధ్యైతుసచ్చిద్రూపేణవ
స్తునా । నిర్గుణేనాంశినాంశస్యయోగఅత్రనఇష్యతే । ౬౭ । సగుణస్యాపవాదేననిర్గుణః ప్రత్యగాహ్వయః । చిద్రూ
పాంశఃపరేణైవయుజ్యతేధ్యానయోగతః । ౬౮ । నిర్గుణాంశాంశినోరైక్యంజ్ఞాత్వాగురుముఖాత్తతః । ఐక్యానుభవ
సిద్ధ్యర్థమయంయోగోవిధీయతే । ౬౯ । జ్ఞానమాత్రేణముక్తిస్తుక్రమాదేవభవేన్నృణాం । సద్యోముక్తిస్తుయోగేనవి
నానైవకదాచన । ౭౦ । ప్రలపన్తుయథేచ్ఛన్తేబ్రహ్మజ్ఞానైకవాదినః । నతేషాంక్రమముక్తిస్స్యాత్సత్యమేవ తిరాఘ
వ । ౭౧ । అహంబ్రహ్మవాదేన మన్యన్తేహ్యశుభమ్మృషాం । వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టాస్తేయాన్తినరకంధ్రువం । ౭౨ ।ము

నఆదినిరోధేహిమహాయోగైకగోచరే । మహత్ప్రయోజనస్పృష్టం శోకమోహాత్మకం మునేః । ౨౩ । జ్ఞానఞ్చా వా స్త
వంభిన్నంస్వతఏవపరాత్మనః । ఘటాద్యుపాధివిషయజ్ఞానఞ్చవివిధంబహు ॥ ౨౪ । జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయభేదోవ్యవహారద
శాగతః । మృషేతిశక్యతేవక్తుంకేనవారఘుపుంగవ । ౨౫ । సాంఖ్యాదిభిర్యథాముక్తిస్సద్యశ్శ్రుత్యా నిషిధ్యతే । తథై
వజ్ఞానమాత్రేణేత్యవగచ్ఛమహామతే । ౨౬ । ఆప్తోక్తిశ్రవణేనైవకేవలేనాత్మవేదనాత్ । మత్వా జీవద్విముక్తిం స్వ
మాత్మనోయదిమానవః । ౨౭ । యోగంవర్ణాశ్రమాచారాంశ్చోపేక్షేతసదుర్మతిః । స్వేచ్ఛాచార రతోనిత్యం పీడ్యతే
యమకింకరైః। ౨౮ । జ్ఞానినోవిద్యతీతత్వంజ్ఞానినామేవసంమతం । నతుశ్రుతేస్సమ్మతేర్వాత్ర యోగినాంమహతాంక్వ
చిత్ । ౨౯ । యదాబ్రహ్మణిసంయుక్తోనోత్తిష్ఠతిమహామునిః । తదైవవిద్యతీతస్స్యాదితి వేదాన్తనిశ్చయః । ౩౦ । భే
దయోగంపరిత్యజ్యయథాద్వైతాత్మవేదనం । సంప్రాప్తస్తద్వదేశచ్చజ్ఞానన్త్యక్త్వామహాబుధః ।౩౧। అభేద యో
గమేకాన్తేశ్రద్ధాభక్తిపురస్సరం । కృత్వానిత్యం మహామానీసద్యోముక్తోభవేన్నరః ।౩౨। తస్మాదద్వైత బోధోక్తి
శ్శ్రుతపూర్వాప్యనేకశః । త్వయావిస్మరణీయాద్యయోగఃకర్తవ్యఏవతు॥ * * * (౩౩)

ఇతితత్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదేష్టమోధ్యాయః

పునశ్చతేప్రవక్ష్యామిశోకమోక్షస్యకారణం।మహాయోగంరఘుశ్రేష్ఠసర్వవేదాన్తసంమతం।౧।సరూపనష్టచిత్తాసోర్జీవ
న్ముక్తస్యచాప్యథ।ప్రారబ్ధదేహపాతాన్తందుఃఖంప్రాతీతికంభవేత్।౨।తచ్చప్రాతీతికన్దుఃఖమవస్థాత్రయసంభవం।సమా
ధిత్రియయోగేనమహాత్రైవనివర్తతే।౩।అతస్తత్సచ్చిదానన్దలక్షణంబ్రహ్మచాగుణం।సమాధియోగవిషయంత్రివిధంవిద్ధిరా
ఘవ॥ అఖణ్డైకరసేబ్రహ్మణ్యఖణ్డాకారచేతసః।యావన్నిరోధోభవతితావత్ప్రాణస్యచస్వతః ॥౫॥యదామనోబహి
ర్యాతివాసనాబీజచోదితం । తదాప్రాణోపివేగేనవహ్నిదాహావిముక్తవత్ ॥౬॥ ప్రాణేరుద్ధేమనోనాశోనసిద్ధ్యతికథ
ఞ్చన । రుద్ధేమనసితుప్రాణనాశస్సిద్ధ్యతియోగినః ॥౭॥ అతోధీమాన్మహాయోగీహఠయోగ పరాఙ్ముఖః । ఆత్మ
యోగంప్రకుర్వీతచిద్రూపేపరమాత్మని ॥౮॥ మహాయోగేనవశ్యానిస్యుర్నిద్రియాణ్యఖిలానిచ ॥ ఉపశాన్తి సుఖం ని
త్యమాత్మనఃప్రాపయన్తిహి ॥౯॥ ఇన్ద్రాదయోష్టదిక్పాలా బ్రహ్మవిష్ణుశివాఅపి । వశీకృతాభవన్త్యేవ మహా యో
గేనరాఘవ ॥౧౦॥యుంజీతాత్మానమనిశం బ్రహ్మణ్యద్వయచిద్ఘనే । యశ్చాచ్యుతస్తుతో జ్ఞేయ స్సాక్షాన్నారా
ణోనరః ॥౧౧॥ యస్యనిర్గుణయోగేస్మిన్ సర్వశోకనివారకే । శ్రుతేజాతామనస్తుష్టిస్తస్యయోగాస్తథంవృథా॥౧౨
వాగ్మికాయామమావాస్యానిశిపూర్ణశశాంకవత్ । అవిద్యావరణాక్రాన్తేప్యహోజ్యోతిః ప్రకాశతే ॥౧౩॥ బ్రహ్మా
త్మజ్యోతిషస్స్ఫూర్తిస్సహజాయస్యయోగినః । సయోగిప్రవరస్సర్వాన్ స్వతఏవప్రకాశయేత్ ॥౧౪॥ అఖణ్డ బ్రహ్మ
యోగేస్మిన్ జీవన్ముక్త్యైకసాధనే । అధికారీపరబ్రహ్మవిజ్ఞానీహిరఘూత్తమ ॥౧౫॥ అతోబ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానం యోగ
సాధనమాత్మనః । గురూపదేశమన్త్రైప్రాపణీయం ముముక్షుభిః ॥౧౬॥ జ్ఞానోదయాత్పురా కార్యశ్చిత్తసం శుద్ధి
సిద్ధయే । అంగుష్ఠాదిప్రమాణాత్మయోగాభ్యాసస్తపస్విభిః॥౧౭॥ కూటస్థప్రత్యగాత్మాఖ్యజీవోపాసనసంజ్ఞితే ।అ
స్మిన్ సామాన్యయోగేతుసామాన్యంఫలమిష్యతే ॥౧౮॥ అస్మాత్సామాన్యయోగాద్ధిదేవయానేనవర్త్మనాక్రమ ము
క్తిప్రసిద్ధాస్తినతుసద్యోవిమోచనం ॥౧౯॥ ఆద్యంసామాన్యయోగఞ్చ ముఖ్య యోగస్తమన్తిమం॥ ఉపేక్ష్య మధ్య
మజ్ఞానాత్కేవలాద్ముక్తికేచన ॥౨౦॥ సంసారబన్ధనిర్ముక్తా అపునర్జన్మభాగినః । వయంస్మ ఇతిసంతుష్టాఅహో స్వే
చ్ఛాశ్చరన్తిచ ॥౨౧॥ రాగద్వేషభయాదీనామవకాశస్మనాగపి । యదిదద్యాత్సయోగీవాజ్ఞానీవానభవిష్యతి ॥౨౨॥
వైరాగ్యరహితంజ్ఞానంకస్యాప్యత్రనశోభతే । యథావికేశస్యన్యాసివిధవా నాఞ్చభూషణం ।౨౩॥ *శ్రీరామః*
యోగావకాశహీనంయచవాఙ్మనసగోచరం । అరూపంబ్రహ్మదేహాన్తేప్రాప్యమిత్యుచ్యతేత్వయా ॥౨౪॥ తదేవజ్ఞా

యమద్వైతసిద్ధాన్తేష్వవగమ్యతే । తద్జ్ఞానినామిహాశేషశోకమోక్షశ్చగీయతే ॥౨౫॥ తదన్యస్యాఖిలస్యాపిరజ్జుసర్పా
దివత్సదా । మిథ్యాత్వాదితరోపాస్తిజన్యమిథ్యేతివైఫలం ॥౨౬॥ యదివాభవతావాన్యచ్చిద్రూపాదురరీకృతం।
తదోపాస్యాత్పరంజ్ఞేయన్నాస్తీతిపదితుంక్షమం ॥౨౭॥ యత్తేతూన్మానసంబన్ధభేదానాంవ్యపదేశతః। చిద్రూపా
త్పరమస్తీతిసూత్రకర్త్రాప్యుదీరితం ॥౨౮॥ అతోరూపన్తదస్త్యేవయత్కించిద్వస్తుకేవలం। నచదేహేతదప్రాప్యమి
తినిర్ణయవాక్క్వచిత్ ॥౨౯॥ దేహేస్మిన్విద్యమానేతదప్రాప్తంసత్యవస్తుచేత్ । సర్వలోకేషుదేహిత్వన్తస్యసర్వ
త్రవిశ్రుతం ।౩౦। తస్మాదరూపన్తద్బ్రహ్మప్రాప్యమత్రైవదేహినా। ప్రాప్తిశ్చజ్ఞానరూపైవేత్యేవమద్వైతినాంమ
తం । ౩౧ । అసత్యవస్తుసంప్రాప్తిముపేక్ష్యోత్తమమేవయత్ । సత్యవస్తుపరిజ్ఞానన్తదుక్తార్థశ్చమేప్రియః । ౩౨ ।
ఇతిరామవచశ్శ్రుత్వాసమునీన్ద్రోఘటోద్భవః । యోగమార్గైకరసికఃప్రత్యువాచాత్మవిత్తమః । ౩౩ । *అగస్త్యః*
రామసిద్ధిమతాంశ్రేష్ఠ తేషామద్వైతినాన్మతం । శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాంవిరుద్ధన్తద్యథాశృణు। ౩౪ । విద్యమానే
శరీరేస్మిన్నప్రాప్యన్తదరూపకం । ఇత్యత్రశ్రుతిశేషాస్తిహ్యథసంపత్స్యఇత్యపి । ౩౫ । అవాఙ్మనసగమ్యత్వాత్త
ద్వాఙ్మనసయోస్సతోః। అప్రాప్యమితియుక్తిశ్చసాధ్వీయంహివిచక్షణ । ౩౬ । అఖణ్డోహమనన్తోహం పరిపూర్ణో
హమద్వయః । ఇతిజీవద్విముక్తానామనుభూతిశ్చవిశ్రుతా । ౩౭ । అఖణ్డత్వాదయోధర్మానయుజ్యన్తే విరూపిణి।
నిర్ధర్మకత్వాంగీకారాదుభాభ్యామపిరాఘవ । ౩౮ । నేత్యాదివ్యపదేశేభ్యశ్చిద్రూపాత్పరమస్తితు । నాసత్యత్వం
క్వచిత్ప్రోక్తంచిద్రూపస్యపరాత్మనః । ౩౯ । సత్యంజ్ఞానమనన్తఞ్చేత్యేవంసత్యత్వదర్శనాత్। యోగశ్చాత్రైవ
సంప్రోక్తస్సూత్రకర్త్రామహాత్మనా ॥౪౦॥ జీవన్ముక్తస్యదేహాన్తేచిద్రూపస్యాప్యపాయతః। అసత్యమితినోవాచ్యం
యజ్జ్ఞానేనముముక్షుణా ॥౪౧॥ యుక్తోపిమన్యతేసత్యంస్వానుభూత్యేకగోచరం । తచ్చిద్రూపం బృహద్బ్రహ్మ
యుంజానఃకిముతాత్మని ।౪౨॥ ముముక్షుర్యద్యసత్యత్వంమత్వాదుర్మననాదిహ । చిద్రూపయోగవిముఖః పర్వ
తాగ్రాదివాపతేత్ ॥౪౩॥ అయస్కారస్యసౌవర్ణవ్యవహారోయథావృథా । తథాముముక్షోర్నిరూపబ్రహ్మవ్యా
హారఇష్యతే ।౪౪। స్వర్ణకారస్యసౌవర్ణవ్యాహారఇవతద్విదాం। అరూపవ్యాహృతిర్యుక్తేత్యేవంమాస్తుచతేమతిః॥౪౫॥
తేషామవ్యవహార్యైకనిష్ఠానాంవ్యాహృతిఃకథం । నష్టవాగిన్ద్రియాణాంవావిరూపవ్యాహృతిఃకథం ।౪౬। అరూప
విదుషామద్యతన్నిష్ఠాహిభవిష్యతి । అతోవ్యాహృతిసంసిద్ధిరితిచేన్నోపపద్యతే ।౪౭। ప్రాప్తిశ్చజ్ఞానరూపేతి మత
న్తేషాంవిరుద్ధ్యతే । దేహేస్మిన్సతితత్ప్రాప్యమిత్యేతచ్చరఘూత్తమ ।౪౮। ప్రాప్యత్వంయదితస్యస్యాదిహజ్ఞేయ
త్వమేవవా । యోగావకాశహీనత్వ వచనన్తన్నిరర్థకం ।౪౯। జ్ఞేయత్వధర్మవత్త్వేనసగుణత్వప్రసంగతః । అత్య
న్తాధర్మకాస్తిత్వవచనానర్థతాతతః ।౫౦। తస్మాదుపాస్యంజ్ఞేయఞ్చబ్రహ్మచిద్రూపమేవతత్ । జ్ఞేయాతీతమరూ
పన్నజ్ఞేయంమోక్షాయదేహినా ।౫౧। నాభేదశ్చోపపద్యేతవిజ్ఞేయతదతీతయోః । విజ్ఞేయోపాస్యయోర్నాపిభేద
స్స్వల్పోపిమహామతే ।౫౨। యథానాభేదసంసిద్ధిరుపాస్యతదతీతయోః । తథానాభేదసంసిద్ధిర్జ్ఞానోపాస్త్యోశ్చత
చ్ఛృణు ।౫౩। జ్ఞానంప్రమాణజనితంబ్రహ్మాత్మప్రత్యయాత్మకం । ఉపాసనన్తుబ్రహ్మాత్మప్రత్యయావృత్తిరూపకం॥
ఏవంసతిపరబ్రహ్మజ్ఞానసంప్రయుక్తమేవతత్ । ఉపాసనన్నతూపాస్తిసంప్రయుక్తంజ్ఞానముచ్యతే ।౫౫। అజ్ఞానవ్యతిరేకే
ణజ్ఞానస్యోపాసనేన్వయః । వ్యత్యయవ్యతిరేకేణోపాస్తేస్తూపాసనేన్వయః ।౫౬। ఉపాసనమిదంపూర్వంపార్వ
త్యాఃపరమేశ్వరః । ఉవాచపృష్టఃకైలాసేసర్వజ్ఞశ్చన్ద్రశేఖరః ।౫౭। *పరమేశ్వరః* మామఖణ్డచిదానన్ద మశరీర
న్నిరఞ్జనం । ఉపాసతేమహాత్మానోయథాతచ్ఛృణుశైలజే ।౫౮। తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థశ్రవణాన్మననాదపి। ని
స్సంశయంపరాత్మైక్యంవిదిత్వాసద్గురోర్ముఖాత్ ।౫౯। వివిక్తదేశేయాంకాంచిత్కుటీం కృత్వామనోరమాం। త

త్రైవసర్వేచావాసంకుర్వతేమోహవర్జితాః ॥౬౦॥ ప్రాప్తేరుత్థాయనియమాత్స్నంగ్రహేణాగ్రమోచితం । కర్మనిర్వ ర్త్యశుద్ధాత్మవచనస్స్వాత్వికాశయః ॥౬౧॥ పద్మంవీరాసనంవాథతత్సుఖాసనమేవవా। ఆస్థాయసద్గురూధ్యానపూ ర్వకస్వామముపాసతే ॥౬౨॥ శుకోవై యాసికిఃపూర్వమ్మత్తఃప్రాప్తాత్మవేదనః। వైరాగ్యేణసుతీవ్రేణభూషితాత్మామ హాయతిః ॥౬౩॥ బద్ధపద్మాసనోభూత్వాసుమేరోర్వసుధాతలే। ఇన్ద్రియాణిసమాహృత్యవిషయేభ్యశ్చచేతసా॥౬౪॥ తత్ప్రతిష్ఠాపయామాసచేతోమయిచిదాత్మని। శనైశ్శనైరఖణ్డాత్మభావనామాచరన్మునిః ॥౬౫॥ నిత్యోహంనిర్వికల్పో హంజ్యోతిషాంజ్యోతిరస్మ్యహం। పరిపూర్ణస్వరూపోహమాదిమధ్యాన్తవర్జితః ॥౬౬॥ సర్వాధార స్వరూపోహమ శరీరోహమచ్యుతః। సచ్చిదానన్దరూపోహన్నిర్గుణోహంసదాశివః॥౬౭॥ఇత్యేవమాదిభిశ్శబ్దైఃకుర్వన్ ప్రత్యయసన్తతిం మదభేదమనుప్రాప్యతస్థౌగిరిరివాచలః ॥౬౮॥ తదాజ్యోతిర్మయేపూర్ణేతేనసాక్షాత్కృతేమయి। ప్రశాన్తాఅభవంస్త స్యమనఃప్రాణాదయోమునేః ॥౬౯॥ జీవన్ముక్తస్యతస్యాథ మతిస్తీవ్రతరాప్యభూత్ । విదేహముక్త్యాఖ్యస్థానహీనా యాంపర్వతాత్మజే ॥౭౦॥ మమైవాచరితోవిష్ణుస్తత్రతీవ్రప్రయత్నతః। సర్వలోకహితాయైతద్యోగమార్గప్రవృత్త యే ॥౭౧॥ సహ్యధికారికశ్రేష్ఠోయోగమార్గప్రవర్తకః। మయానియమితఃపూర్వంతత్ప్రాకృతాన్యనురోధతః ౭౨॥ జీవన్ముక్తోపిసమునిర్వైరాగ్యాతిశయేసతు । విదేహముక్తవత్సర్వైస్స్థూలదృష్ట్యావలోకితః । ౭౩ । ప్రపఞ్చవ్యవహారే షువైముఖ్యంయస్యసర్వదా । వ్యవహారదశాహీనశ్శోభతేసవిదేహవత్ । ౭౪ । మునినాతేనసదృశోనవిరక్తోస్తికే భువి । దృష్టోమయాహిభరతోప్యన్తేభూన్మృగరాగవాన్ । ౭౫ । వినావిషయభోగేషు వైరాగ్యంకస్యతాదృశః। స మాధియోగస్సంసిద్ధ్యేత్సద్యోముక్తిప్రదశ్శివే ॥౭౬॥ తాదృశోహిమహాయోగీ సదావైరాగ్య భూషితః । పూజనీ యోఖిలైర్దేవైర్బ్రహ్మణావిష్ణునాపిచ ॥౭౭॥ త్వయాచసర్వదాపూజ్యోనాత్రకార్యావిచారణా । యతోమయా పిహృదయేపూజ్యతేసనిరన్తరం ॥౭౮॥ *అగస్త్యః*ఏవంపశుపతిర్దేవఃపార్వత్యైయోగముత్తమం । ఉవాచ సర్వ వేదాన్తరహస్యార్థం రఘూద్వహ ॥౭౯॥ తస్మాత్త్వఞ్చమహాభాగ శోకమోహనివృత్తయే । మహాయోగం కురు ష్వాద్యబ్రహ్మాభిధ్యానలక్షణం ॥౮౦॥ *శ్రీగురుమూర్తిః*బ్రహ్మన్నేవంరఘుశ్రేష్ఠఉపదిష్టో మహర్షిణా । యోగా భ్యాసపరోభూత్వాజీవన్ముక్తిపదంయయౌ ॥౮౧॥ అథతేనోపదిష్టఞ్చవ్రతం పాశుపతఞ్చరన్ । మత్ప్రసాదేన సీ తాంతాంలబ్ధ్వాయోధ్యాప్రరేజథా॥ * * * * * * * (౮౨)

—*ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే నవమోఽధ్యాయః*—

బ్రహ్మా*వృత్తీనాం శోధనంబ్రూహిసద్గురోమమశంకర । యేననిర్వృత్తికానన్ద స్స్వయంసిద్ధ్యే ద్దయానిధే ॥౧॥ *శ్రీగురుమూర్తిః*పురానారాయణశ్శ్రీమాన్వైకుణ్ఠసదనోమహాన్ ।త్వష్టితాసర్వదేవేభ్యఉవాచార్థమముంహరిః॥ సహివిష్ణుర్జగన్నాథ స్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ । మమప్రియతమశ్శాన్తస్సర్వలోకహితేరతః ॥౩॥ తంప్రణమ్యసురా స్సర్వేసంపూజ్యచయథావిధి । పప్రచ్ఛుర్వినయోపేతాభవమోక్షైకకాంక్షిణః ॥౪॥ భగవన్నాత్మతత్వజ్ఞా వయం స్మస్త్వత్కృపాబలాత్। తథాపిశోకమోహాదినివృత్తిర్నోపజాయతే ॥౫॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాదేవముక్తిర్నచా న్యతః । ఇతివేదాన్తవాక్యైశ్చజానీమఃకమలాపతే ॥౬॥ యస్మైఫలాయయత్ప్రోక్తంతదసిద్ధౌవృథాహితత్ । అ తోనిష్ఫలమేవేదంజ్ఞానమన్యామహేవయం ॥౭॥ వేదాన్తేష్వప్యవిశ్వాసప్రతేనైవోపజాయతే । గురువాక్యేషుచైవ న్నఃకాగతిర్వదకేశవ ॥౮॥ ఇతిపృష్టోమహావిష్ణుర్దేవైస్సూక్ష్మవిమర్శిభిః । ఉవాచకరుణాసిన్ధుస్సర్వజ్ఞస్సర్వరక్షకః॥౯॥ *విష్ణుః*జ్ఞానమాత్రేణముక్తిస్స్యాదిత్యేతాసుసురోత్తమాః। శ్రుత్వాచార్యోక్తిషుశ్రద్ధారాహిత్యంశ్రేయసేభవేత్॥ అర్థవాదేషురమతేమన్దధీస్తేషుయోనరః । సహిస్వేచ్ఛావిహారేణశ్రేయసఃప్రచ్యుతోభవేత్ ॥౧౧॥ జ్ఞానోత్పత్తేఃప

ఠం కార్యస్సకైవల్యస్సద్యో ముముక్షుభిః । బ్రహ్మాత్మైక్యమహాయోగః ప్రసిద్ధో హి శ్రుతౌ స్మృతౌ ॥౧౨॥ స్థూలారుంధతి
కాన్యాయమనుసృత్యైతు ముక్తయే । జ్ఞానఞ్చ సాధనం కిఞ్చిత్ పారంపర్యేణ కథ్యతే ॥౧౩॥ జ్ఞానం వినా న యోగేస్మిన్ కశ్చి
దుః కశ్చిత్ ప్రవర్తయేత్ । సిద్ధజ్ఞానస్య పుంసో హి సిద్ధ్యేద్యోగాధికారితా ॥౧౪॥ అతో నాజ్ఞస్య యుజ్యేత తేష్వశ్రద్ధా
కదాచన । శ్రుత్యాచార్యోక్త్యవిశ్వాసాదజ్ఞో హి పతితో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ అనాత్మజ్ఞః పరాత్మైక్యం
జ్ఞాత్వా గురుముఖాదథ । మత్వా యోగం పరేణైవ కుర్యాదేకాన్తమాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మాత్మైక్య
మహాయోగాదస్మాచ్చరమసాధనాత్ । సద్యః కైవల్యసంసిద్ధిస్సర్వవృత్తిక్షయాత్పరాత్ ॥౧౭॥ దేహినోవృత్తయో నాన
తా బహుదుఃఖైకహేతవః । నిత్యానందప్రదాశ్చాన్యాస్తాసాం భేదం వదామి వః ॥౧౮॥ అహం వృత్తిశ్శరీరాద్యా సర్వదుః
ఖం ప్రయచ్ఛతి । ఇదమాద్యాస్తదుత్పన్నా వివిధా వృత్తయస్తథా ॥౧౯॥ నదీసముద్రగిర్యాదిప్రపఞ్చాకారతాం గతాః । వృ
త్తయస్థూలరూపిణ్యస్స్వాన్తఃకరణసంస్థితాః ॥౨౦॥ ఆవిద్యకావిశేషా యే యే విశేషాశ్చ మాయికాః । తత్తదాకారతాం
ప్రాప్తా వృత్తయస్సన్తి జన్తుషు ॥౨౧॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిస్థా వృత్తయోపి చ దుఃఖదాః । యద్యద్వృత్తిమదత్రాస్తి
తత్తద్దుఃఖదమేవ హి ॥౨౨॥ సుషుప్తౌ వృత్తిహీనత్వాత్సుఖమేవేతి కేవన । తదసంగతమస్యాం హి నిగూఢా వృత్తయోఖి
లాః ॥౨౩॥ సుఖం త్వావిద్యకం తత్ర దృష్టాంతత్వోపపాదనాత్ । అజ్ఞానావృతిమత్త్వాచ్చ దుఃఖమేవ విచారణే ॥౨౪॥
ప్రజ్ఞానఘనరూపే హి తుర్యే నిర్వృత్తికే సుఖం । దార్ష్టాంతికత్వకథనాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యోస్స్వయం విదుః ॥ ౨౫ ॥ తర్కవ్యా
కరణాద్యేషు శాస్త్రేష్వపి చ వృత్తయః । శ్రుత్యాదిష్వపి భోగార్థేష్విమా దుఃఖైకహేతవః ॥౨౬॥ శ్రోత్రాదీంద్రియవృత్తీ
నాం శబ్దాద్యానాం పునః పునః । కామాదిచిత్తవృత్తీనాం దుఃఖదత్వమపి స్ఫుటం ॥ ౨౭ ॥ సగుణోపాసనాద్యానాం తత్ఫ
లానాఞ్చ సర్వథా । సాలోక్యాదిస్వరూపత్వాద్వృత్తీనాం దుఃఖహేతుతా ॥౨౮॥ తస్మాదేవం విధాస్సర్వాశ్శోధనీయా
హి వృత్తయః । ఏతాసాం శోధకా వృత్తీశ్శుద్ధ్వం సుఖదాస్పరాః ॥౨౯॥ నిర్గుణబ్రహ్మ నిత్యం స్యాదనిత్యమఖిలం జ
గత్ । జీవేశాదికమిత్యేషా ప్రథమానందకారణం ॥౩౦॥ వివేకాఖ్యేయా వృత్తిస్త్వనయా సగుణాశ్రయాః । మాయి
కా వృత్తయస్సర్వాశ్శోధితాస్స్యుర్న సంశయః ॥౩౧॥ వైరాగ్యవృత్తిరితరా త్వతీయాస్తు శమాదికాః । ముక్తీచ్ఛారూ
పిణీ తుర్యా ఏతాస్స్యుర్ద్వైతవృత్తయః ॥౩౨॥ ద్వైతవృత్తిష్వనేకాసు ప్రత్యగ్దర్శనరూపిణీ । కాచిద్వృత్తిరతశ్శ్రేష్ఠా చిత్త
శుద్ధ్యేకకారణం ॥౩౩॥ అథ షష్ఠీ మహావాక్యతాత్పర్యశ్రవణోదితా । సాక్షిణ్యత్రాహం బ్రహ్మేత్యభేదజ్ఞానరూపిణీ ॥౩౪
అస్యాం వృత్తౌ తు జాతాయాం సర్వాశ్చ ద్వైతవృత్తయః । శోధితాస్తత్క్షణేనస్యుస్స్వసిలైశ్వరదాభవత్ ॥౩౫॥ ఇయఞ్చ
సాక్షివృత్తిస్స్యాత్ కార్యకారణభేదతః । ద్వివిధా శ్రవణోత్థైకా మననోత్థేతరా తయోః ॥ ౩౬ ॥ ఆద్యా తు కారణీభూ
తా వాక్యార్థశ్రవణోదితా । అన్యస్యాం కార్యభూతాయాం శోధితా లీయతే పరాః ॥ ౩౭ ॥ దృశ్యానువిద్ధసంజ్ఞో హి స
మాధిర్మననాత్మకః । తచ్ఛోధక ఇహ ప్రాజ్ఞైరుచ్యతే బ్రహ్మవాదిభిః ॥౩౮॥ కార్యస్య కారణే ప్రోక్తో విలయస్త్వత్ర కథ్య
తే । అన్యథా వేదమన్యాయ్యమితిచేన్నైష దూష్యతే ॥౩౯॥ ఆవిద్యకానాం వృత్తీనాం లయప్రకరణే తథా । కార్యస్య
కారణే వాచ్యో లయస్సర్వత్ర చేరితః ॥౪౦॥ ఇదం ప్రకరణం విద్యావృత్తీనాం విలయం ప్రతి । ప్రవృత్తం తద్విశేషాచ్చ హి విల
యో యుజ్యతేన్యథా ॥౪౧॥ సైషాఖండాకారాయాం సాక్షివృత్తిరథోత్తమా । నిదిధ్యాసనజాతాయాం లీయతే ని
ర్విపర్యయం ॥౪౨॥ సా చ త్రేధా విభజ్యేత త్రిభిస్సత్యాదిభిర్గుణైః । శోధ్యతే యోగిభిశ్శ్రేష్ఠైర్భేదనస్వగతేన వై ॥౪౩॥
త్రిసృణామపి వృత్తీనాం తాసాం విద్యావిశేషతః । ఉత్తరోత్తరముత్కర్షోప్యఖండత్వఞ్చ లుప్యతే ॥౪౪॥ అఖణ్డాకారసా
వృత్తిస్తామస్యాశ్శ్రేష్ఠతాం వ్రజేత్ । రాజస్యాశ్చ తథా జ్ఞేయా సాత్వికీ నిర్గుణోత్తమా ॥౪౫॥ కార్యకారణతాజ్ఞేయా

పూర్వవచ్చాత్ర భేదతః। ఉత్పత్తౌ కారణం సత్త్వం విలయే కారణం రజః ॥౪౬॥ తథోత్పత్తౌ రజో హేతుర్విలయే కారణం తమః। తస్మాదిహాన్యథా యుక్తా గుణానాం కార్యహేతుతా ॥౪౭॥ నిర్వికల్పాదిభిస్తిస్రో వృత్తాశ్శోధ్యాస్సమాధిభిః। ఆసు శ్రేష్ఠతమా వృత్తిరఖణ్డాకారవృత్తిషు ॥౪౮॥ యా సత్త్వరూపిణీ సైవ హ్యఖణ్డైకరసాత్మికా। విదేహముక్తివిషయా సద్వృత్తివిశోధినీ ॥౪౯॥ నిర్వృత్తికమిదన్నిత్యం సుఖం ప్రోక్తం మునీశ్వరైః। కాష్ఠాభూతస్య మహతస్సుఖస్యాస్యైవ సిద్ధయే ॥౫౦॥ సుఖాని వృత్తిజన్యాని పూర్వోక్తాని మహాబుధాః। అపేక్షన్తే వివేకాదిసాధనైః క్రమశస్సురాః ॥౫౧॥ బ్రహ్మావిద్యావికాశేషు వివేకాద్యాసు వృత్తిషు। ఉత్తరోత్తరవృత్త్యాప్తౌ పూర్వపూర్వావ్యయస్స్వతః॥ ౫౨॥ న తాసు తాసాం వృత్తీనాం క్షణికత్వాదిదూషణం। క్రమేణ భవదుఃఖానాం క్షయస్తాభిర్హి సిద్ధ్యతి ॥౫౩॥ అవిద్యకోత్తరోత్పాదే తత్పూర్వస్య నిరోధతః। సూత్రకారోక్తతద్దోషస్యావకాశోఽత్ర నామరాః ॥౫౪॥ ప్రకృతౌ హి పరబ్రహ్మవిద్యావృత్త్యవభవాఖ్యయా। అతో నిరుధ్యమానాయా హేతుత్వముపపద్యతే ॥౫౫॥ చిద్వృత్తయ ఇమాస్సర్వా వివేకాద్యా మహత్తమాః విశుద్ధసత్త్వరూపత్వాన్నోపేక్ష్యన్తే మనీషిభిః ॥౫౬॥ అవిద్యకా ఇమా మత్వా హ్యుపేక్షన్తే కేచన। విద్యావిద్యావిభాగజ్ఞైరుపేక్ష్యన్తే చ తే బుధైః ॥౫౭॥ ఉత్తరోత్తరసంపత్త్యా పూర్వపూర్వా విశోధ్యతే। అతో న శూన్యవాదశ్చ శఙ్కనీయః కదాచన ॥౫౮॥ నిర్వృత్తికత్వసంప్రాప్తావపి సద్రూపతావశాత్। ఆస్తిక్యమేవ భవతి చిన్మాత్రత్వావధారణాత్ ॥౫౯॥ నిర్వృత్తికసుఖాదన్యన్నిర్వాసనసుఖాదపి। యదరూపమనిర్వాచ్యమలక్షణముదీర్యతే ॥౬౦॥ తచ్చ సామాన్యసత్తాకం విద్యావిద్యోభయాతిగం। అస్తీత్యేవోచ్యతే ప్రాజ్ఞైర్నతు నాస్తీతి కేనచిత్ ॥౬౧॥ న తు సాస్తిత్వవృత్తిస్స్యాత్పరోక్షజ్ఞానరూపిణీ। అపరోక్షనిదానస్య చిద్రూపవిషయత్వతః ॥౬౨॥ అస్తి బ్రహ్మేతి వృత్తిర్హి నిదానం పూర్వభావినీ। అహం బ్రహ్మేతి భావిన్యః పశ్చాద్వృత్తేర్భవేత్సురాః ॥౬౩॥ అరూపం తదిహాస్మీతి జానీయాద్యది మానవః। అవిద్యావృత్తిమత్త్వేన స పీవాధః పతేత్ఖలః ॥౬౪॥ విద్యావృత్తిభిరుక్తాభిర్యశ్శోధయతి బుద్ధిమాన్। వృత్తీరావిద్యకాస్సర్వాస్సోఽపోహో భావశిష్యతే ॥౬౫॥ విద్యాయా వృత్తయస్సర్వా అవిద్యావృత్తయోఽపి చ। అన్యథా ఇతి ధీవృత్తిం కేచిద్వై వృత్తిశోధనం ॥౬౬॥ విద్యావృత్తివిశేషైస్తైరవిద్యావృత్తయోఽఖిలాః। నశ్యన్తీతి చ యత్ జ్ఞానం తత్కే-చిద్వృత్తిశోధనం ॥౬౭॥ అసంగతా విమాపక్షావాద్యే శాస్త్రావ్యథాగ్రహాత్। ద్వితీయే వృత్తినాశస్య జ్ఞానమాత్రాదసంభవాత్ ॥౬౮॥ సమాధివృత్తిభిర్నశ్యన్త్యాత్మవిక్షేపవృత్తయః। ఇతి జ్ఞాత్వా తదభ్యాసం త్వాహుస్సద్వృత్తిశోధనం ॥౬౯॥ వృత్తిత్వవ్యవహారస్య సమానత్వాత్ ద్వయోరపి। జాడ్యం సమాధివిక్షేపవృత్త్యోరాహుస్సమం పరే ॥౭౦॥ తచ్చాసంగతమేవ స్యాత్సుఖన్నిత్యం సమాధినా। విక్షేపేణ మహద్దుఃఖం జాయతే హి సురోత్తమాః ॥౭౧॥ సమాధివృత్తిరాత్మానం కరోత్యన్తర్ముఖం సదా। విక్షేపవృత్తిరాత్మానం కరోతి చ బహిర్ముఖం ॥౭౨॥ సమాధిభిర్నిరుద్ధాసు బాహ్యవృత్తిషు యోగినః। యత్సుఖం జాయతే తస్య తదేవ సదృశం మతం ॥౭౩॥ అనుభూయ సుఖన్నిత్యం తాదృశం యోగనిష్ఠయా। బాహ్యవృత్తివికారోత్థసుఖే కో రమతే బుధః ॥౭౪॥ పీత్వా గాంగోదకం తృప్తః కో ను క్షారోదకం పిబేత్। కో వానుకూలదారోఽసత్పరదారాన్ పరిగ్రహేత్ ॥౭౫॥ తస్మాదాత్మసుఖావాప్త్యై సమాధిభిరహర్నిశం। అవిద్యాజనితా వృత్తీశ్శోధయేద్బుద్ధిమాన్ పుమాన్ * * * * * * * ॥౭౬॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే దశమోఽధ్యాయః *

విష్ణుః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి వృత్తిముచ్ఛేదనం సురాః। యేన నిర్వృత్తికస్సాక్షాత్పరమాత్మా ప్రకాశతే ॥౧॥ సురాః వృత్తివృత్తిమతోరైక్యాద్వృత్తిశోధనమాత్రతః। వృత్తిముచ్ఛేదనం సిద్ధమర్థాద్భవతి కేశవ ॥౨॥ పిష్టపేషణవద్వ్యర్థో భవత్యేష ఉపక్రమః। ఇతి నో భాతి సర్వజ్ఞ న విద్మస్సాధ్వసాధు వా ॥౩॥ విష్ణుః॥ వృత్తివృత్తిమదైకత్వమౌపచారికమిష్యతే। న

స్తుతస్తుతయోర్భేదస్సూక్ష్మదృష్ట్యాస్తిసిద్ధరాః ॥౪॥ వృత్తీనాఞ్జాడ్యసంసిద్ధ్యాకర్తృత్వన్నోపపద్యతే।ఆత్మనోకరణత్వేన చిద్రూపస్యతథైవచ ॥౫॥ అతఃకర్తృత్వసంసిద్ధ్యైకశ్చిద్వృత్త్యాత్మనోస్తయోః।అన్తరావృత్తిమాన్ జ్ఞేయస్సర్వవ్యాపారగోచరః ॥౬॥ చిత్సాన్నిధ్యైవవృత్తీనాంజడానామపికర్తృతా। భవేదితివదన్త్యేకేతరాంతచ్చనయుజ్యతే॥౭॥చిత్సాన్నిధ్యమవిద్యాయాఏవసాక్షాన్నిగద్యతే। అవిద్యకానాంవృత్తీనాఞ్చిదాభాసస్యసన్నిధిః ॥౮॥ అతశ్చిద్వృత్తిమద్ద్వయశ్చిదాభాసోభయాన్వితః।కర్తోభయాత్మకోజీవస్సజ్ఞేయోవృత్తిమాన్ సురాః ॥౯॥ చిత్సాన్నిధ్యముపేత్యైవసర్వం స్థావరజంగమం।జగద్భాతీతిశాస్త్రంతులక్షణాశ్రయణోచితం ॥౧౦॥ కర్త్రాశ్రయంవృత్తిమత్త్వం వృత్తయఃకరణాశ్రయాః। నిరాశ్రయస్త్వకర్తాస్యాద్వృత్తివృత్తిమతోఽపరః ॥౧౧॥ ఏవంసతికథంముఖ్యమైక్యంతద్వృత్తితద్వతోః।వక్తుం శక్యమతఃకార్యంవృత్తిమచ్ఛోధనంపృథక్॥౧౨॥వృత్తయోయైర్విశోధ్యన్తే వివేకాదిసమాధిభిః। వృత్తిమన్తస్తైరేవకస్వపృథక్ఛేతిచేన్నహి ॥౧౩॥ శోధ్యన్తేవృత్తయోన్యాభిర్వృత్తిభిస్స్వర్గవాసినః। వృత్తిమన్తశ్చతద్విద్భిరపః పార్థక్యమిష్యతే ॥౧౪॥ యతఃకర్తృవ్యతిరేకేణకరణస్యాస్వతంత్రతా। కర్తృత్వంకర్త్రధీనంతదిత్యేతత్తుసతాంమతం॥౧౫॥కరణవ్యతిరేకేణకర్తుఃకర్తృత్వవర్జనాత్। కర్తృత్వంకరణాధీనమితికైశ్చిదుదీర్యతే॥౧౬॥ ప్రాధాన్యంకరణస్యోక్త్వాజడత్వం ప్రతిపద్యతే। తత్కర్తురాత్మనస్త్వవ్యశ్చిత్వంసంప్రతిపద్యతే ॥౧౭॥ అకర్త్రాత్మానుసన్ధానాత్కర్తాత్మా శోధ్యతేయతః। అతోనిర్వృత్తికధ్యానాద్వృత్తిమన్తంవిశోధయేత్ ॥౧౮॥ విశుద్ధసత్త్వవృత్త్యన్తఃప్రతిబింబితచేతనః। జీవస్స్యుక్తఇతిఖ్యాతోస్త్యఖణ్డాకారవృత్తిమాన్॥౧౯॥ అఖణ్డైకరసాత్మాన్యోబింబభూతోస్తికశ్చన।అతోస్తిబింబోపాధిభ్యాం ప్రతిబింబాత్మకఃపరః ॥౨౦॥ ఉపాధ్యవ్యతిరేకిత్వంప్రతిబింబస్యచేద్వదేత్।తదాహికర్తృకరణభిదానిర్దేశవాగ్వృథా॥ బింబస్యతునకర్తృత్వంయుజ్యతేచేతనాత్మనః।అకర్తృత్వప్రసిద్ధేస్తత్కర్త్రౌపాధ్యోర్భిదాస్థితా॥౨౨॥ఉపాధిశోధ్యమానాహిబహిరేవవినశ్యతి। శోధ్యమానస్తథాన్యస్తుస్వాంతర్నశ్యత్యుపాధిమాన్ ॥౨౩॥ వ్యతిరేకాదుపాధేశ్చ తదుపాధిమతోన్వయాత్। అర్థవన్మోక్షశాస్త్రంస్యాన్నాన్యథాసురపుంగవాః ॥౨౪॥ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంవృత్తీర్వృత్తిమతోపిచ। యశ్శోధయతినిశ్శంకంసఏవపురుషోత్తమః ॥౨౫॥ వృత్తిశోధనమాత్రాత్స్యాద్వృత్తిమచ్ఛోధనేకృతే। వృత్తిమచ్ఛోధనన్నైవంవృత్తిమాన్ కారణంయతః॥౨౬॥ దృశ్యత్వాత్కార్యతావృత్తేర్ద్రష్టృత్వాద్వృత్తిమతోన్యతా। దృగ్దృశ్యయోర్విభాగజ్ఞోజ్ఞేయశ్శోధితవృత్తిమాన్ ॥౨౭॥ కార్యకారణయోర్దృశ్యద్రష్ట్రోర్జడచిదాత్మనోః। వృత్తివృత్తిమతోస్త్యాగాచ్ఛోధితోవృత్తిమానపి ॥౨౮॥ పూర్ణబోధస్వరూపత్వముపైతిధ్యానయోగతః। వృత్తిమచ్ఛోధనాభావే హ్యపగచ్ఛేన్నసంసృతిః ॥౨౯॥ అశుద్ధవృత్తిమాన్ జీవోబ్రహ్మైవశుద్ధవృత్తిమత్। కార్యకారణయోర్భేదాభేదాకాలద్వయాన్మతా ॥౩౦॥ సర్వవృత్తికపదంయావన్నసిధ్యతివివేకినః। తావద్బ్రహ్మణియుంజీతశుద్ధవృత్తిమతిస్వకం॥౩౧॥ అశుద్ధావృత్తయస్సర్వాస్తద్వతాంబ్రహ్మణాసహ। శుద్ధవృత్తిమతాయోగాన్నశ్యన్త్యేవామరోత్తమాః ॥౩౨॥ అంబుపూర్ణాయథామేఘాస్స్వాంబునాంబువిమోచనాత్। నిరాకారాఃప్రణశ్యన్తి దర్శనావిషయాఃక్వచిత్ ॥౩౩॥శుద్ధవృత్తిమదద్వైతమపిబ్రహ్మచిదాత్మకం। స్వవృత్తిభేదాత్త్రైవిధ్యంగత్వాభాతిస్వయంసదా ॥౩౪॥ విశుద్ధాంతామసీంవృత్తింయదాశ్రిత్యవిరాజతే। తద్యోగేనతదన్యస్మిన్ లీయతేశుద్ధరాజసే ॥౩౫॥ విశుద్ధాంరాజసీంవృత్తింయదాశ్రిత్యవిరాజతే। తద్యోగాత్తదన్యస్మిన్ లీయతేశుద్ధసాత్త్వికే ॥౩౬॥ విశుద్ధాంసాత్త్వికీంవృత్తింయదాశ్రిత్యవిరాజతే। తద్యోగాత్తదన్యస్మిన్ లీయతేవృత్తివర్జితే ॥౩౭॥ వృత్తిమద్వ్యాప్యతావృత్తేర్నతువృత్తిమతస్సతః।వృత్తివ్యాప్యత్వమాంకల్యంయథాస్యాద్దేహదేహినోః ।౩౮। యద్యపిప్రతిబింబస్యవృత్తివ్యాప్యత్వమిష్యతే। దృష్టత్వాజ్జలచంద్రాదౌ తథాప్యేతదదర్శనం ।౩౯। అవివేకదశాయాం హివృత్తేర్వ్యాపకతామతా। వివేకేపితు బింబాత్మ

ప్రజ్ఞయా వ్యాప్యతాల్పయా ॥౪౦॥ ఉపాధ్యంతర్గతత్వేన ప్రతిబింబస్య వాత్మనః। ఆస్తాముపాధివ్యాప్యత్వం
తావతా న చ మూల్యతే ॥౪౧॥ పేటికాన్తర్గతత్వేన పేటికావ్యాప్యతా యథా । నవరత్నస్య దివ్యస్య సూక్ష్మకారస్య
వై సురాః ॥౪౨॥ అవిద్యాకార్యతో హ్యేషః ప్రతిబింబస్య తు స్ఫుటం । ఆత్మకార్యత్వమిత్యస్మాదపి వ్యాప్యా హి వృత్తయః।
ఆత్మా నిర్వృత్తికోఽకర్తాఽసంగో నిర్గుణో విభుః । ఇతి సర్వైశ్చ వేదాన్తైస్సమ్యగేవావధారితః ॥౪౪॥ అతస్తస్య సవృ-
త్తికత్వం కర్తృత్వఞ్చ న సంగతా । సగుణత్వాదిసత్త్వే చ న యుజ్యన్తే హి సర్వధా ॥౪౫॥ వృత్తిర్నాఞ్చ సవృత్తిత్వాద్వ్య-
క్తిరేషోపపద్యతే । అతస్సవృత్తితాద్యుక్తిర్గత్యైవ సాధ్వీ న చేతరా ॥౪౬॥ ఆత్మైవ వృత్తివశతస్సవృత్తిత్వాది హా-
సివ । వ్యవహారదశాస్వేవం ప్రతిభాతీతి చేన్న హి ॥౪౭॥ తస్య వృత్తివశత్వే తన్నిర్వృత్తిత్వాదికం వృథా । న చ వృత్తి-
వశత్వోక్తావివశబ్దోఽర్థవాన్భవేత్ ॥౪౮॥ వృత్తిర్వృత్తివశత్వఞ్చ మిథ్యైవేతి యదీర్యతే । తతో న వ్యవహారస్య ప్రత్యక్ష-
స్య గతిస్సురాః ॥౪౯॥ నిర్వృత్తిత్వావిరోధేన సవృత్తిత్వం ఘటాదివత్ । ఏకస్యైవాత్మనో యుక్తమితి చేత్తన్న సంగతం॥
నిర్వృత్తిత్వసవృత్తిత్వే పరస్పరవిరోధినీ । ఏకస్మిన్నోపపద్యేతే సమకాలే కథఞ్చన ॥ ౫౧ ॥ స్వరూపానుపమర్దేన మృ-
దోఽస్తి ఘటతాపి తు । మృణ్మాత్రత్వానవస్థానాన్ముఖ్యవృత్త్వంతిరోహితం ॥ ౫౨ ॥ బీజోపలబ్ధిః కార్యస్య భావే హ్యేవ-
ఞ్చ సాంకుశా । సామాన్యబోధహేతుత్వాన్న ముఖ్యా సావకల్పతే ॥౫౩॥ సామానాధికరణ్యఞ్చ న సామాన్యవిశేష-
యోః । తత్త్వమస్యాది వాక్యేషు స్వీకృతం లక్ష్యవాచ్యయోః ॥౫౪॥ సామాన్యాంశావశేషాయ విశేషాంశోపమర్దనం
అపేక్ష్యతే చ సర్వత్ర సర్వైర్వేదాన్తిభిస్సురాః ॥౫౫॥ మృత్సామాన్యస్య లుప్తత్వాత్తద్విశేషే ఘటాత్మకే । కృత్స్న-
ప్రసక్తిదోషస్స్యాత్తద్దృష్టాన్తోఽత్ర నార్థవాన్ ॥౫౬॥ ఐన్ద్రజాలికకర్తా తు భూమిష్ఠః పారమార్థికః । తస్య నోర్ధ్వం స-
మారోహన్నోఽస్తి ప్రాతిభాసికః ॥౫౭॥ ఏవం ద్వైవిధ్యసంసిద్ధిరాత్మనోఽపి సురర్షభాః। సవృత్తికోఽయం జీవాత్మా ప-
రో నిర్వృత్తికో మతః ॥ ౫౮ ॥ వ్యవహారదశాసంస్థో వృత్తిమాన్ప్రాతిభాసికః । పరమార్థదశాసంస్థో నిర్వృత్తిః పార-
మార్థికః ॥౫౯॥ వృత్తివృత్తిమతోరేవం భేదం నిర్వృత్తికస్య చ । జ్ఞాత్వా విశోధనం యోగైః కురుధ్వం సురపుంగవాః ॥౬౦
సురాః వృత్తిమచ్ఛోధనే స్వామిన్ సంశయో జాయతే పునః। శోధయేద్వృత్తిమాన్వృత్తిం వృత్తిమన్తం క ఈశ్వర ॥౬౧
నిర్వృత్తికస్య కర్తృత్వవర్జనాత్పరమాత్మనః । న శోధకత్వసంసిద్ధిః పంగోర్గమనకర్మవత్ ॥౬౨॥ వృత్త్యన్యస్య యథా
వృత్తిశోధకత్వముదీరితం । తథా వృత్తిమదన్యస్య తద్విశోధకతోచితా ॥౬౩। వృత్తిమాన్స్వయమేవ స్వం శోధయేదిత్య-
సంగతం । శోధ్యస్యైవ న స్వసాపేక్ష్యాత్తదా నైస్స సవృత్తికే ॥౬౪ । ఇదం వృత్తేర్హి విషయో వృత్తిస్తచ్ఛోధ్యతోచితా।
అహం వృత్తేస్తు విషయో వృత్తిమాంచ్ఛోధ్యతాస్య కా। ౬౫ । తస్మాదసంభవం స్వామిన్వృత్తిమచ్ఛోధనే గురో । ఇతిని-
స్సంశయం క్షిప్రం ఛిన్ధి సర్వజ్ఞ కేశవ । ౬౬ । ఏవం సర్వైస్సురైః పృష్టో భగవాన్భక్తవత్సలః। శ్రియః కాన్తో జగన్నా-
థ ఇదం సస్మితమబ్రవీత్ ॥౬౭। *విష్ణుః* సాధు పృష్టం హి యుష్మాభిస్సర్వజ్ఞా అమరోత్తమాః । తథాపి సంభవః ప్రోక్తం
వృత్తిమచ్ఛోధనం మయా ॥౬౮॥ వృత్తిమాన్స్వయమేవ స్వం శోధయేదితి సంగతం । తస్యేదన్త్వమహన్త్వఞ్చ వర్తే-
తే శృణుతాదరాత్ ॥౬౯॥ నిర్వృత్తికాత్మతా వృత్తివిశిష్టాహంత్వగోచరః । తద్వృత్తిరహితో జీవ ఇదన్త్వస్య తు
గోచరః ॥౭౦॥ అహన్త్వవిషయస్యాస్యాన్నైష తేనావృత్తికాత్మతా । అహంప్రత్యయసాక్షిత్వాత్తస్య నిర్వృత్తికా-
త్మనః ॥౭౧॥ ఆత్మాఽహం వృత్తిమాన్ద్వేధా వాచ్యలక్ష్యప్రభేదతః । లక్ష్యాత్మా సాక్షిభూతత్వాన్ముఖ్యాహం వృత్తి-
మాన్భవేత్ ॥౭౨॥ వాచ్యాత్మా సాక్ష్యభూతత్వాద్గౌణాహం వృత్తిమాన్భవేత్ । సాక్షిణోఽహంత్వసంసిద్ధ్యా సా-
క్ష్యస్యేదన్త్వముచ్యతే ॥౭౩॥ తస్మాత్సంశోధయేద్ధీమాన్వృత్తిమన్తం స్వకం స్వయం। ఇత్యేష ఉపదేశో వస్సత్యం హిత-
తమస్సురాః ॥౭౪॥ వృత్తిమద్వ్యతిరేకేణ నైవ నిర్వృత్తికః పరః । ఇత్యాహుః కేచిదద్వైతవాదినస్తన్న సంగతం ॥౭౫

వృత్తిమాన్ ఖలు సంసారీ శోకమోహభయాన్వితః । నిర్వృత్తికస్త్వసంసారీ శోకమోహాదివర్జితః ॥౭౬॥ అన్యథా హ్య
వ్యతిరేకిత్వే శాస్త్రాభ్యాసో నిరర్థకః । వృత్తిమద్భోగమాత్రేణ శోకమోహాద్యవర్జనాత్ ॥౭౭॥ వృత్తిమాంస్త్రిషు కా
లేషు మహానేవ తు వృత్తితః । అణువద్భాతి మూఢానామిత్యాహుశ్చ సమఞ్జసమ్ ॥౭౮॥ నిర్వృత్తికస్య సర్వత్ర మహ
త్త్వం కథ్యతే శ్రుతౌ । తత్త్వం సవృత్తికస్యాపి భవేచ్చేద్వృత్తిరేవ కా ॥౭౯॥ వృత్త్యభావే మహత్త్వం స్యాద్వృత్తిభావేఽణుతా
పి చ । వృత్తిభావే మహత్త్వం తు వక్ష్యత్ కాద్వైతినాం మతమ్ ॥౮౦॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూతీనాం విరుద్ధం ధర్మయోర్ద్వయోః । సా
మానాధికరణ్యం హి పరస్పరవిరుద్ధయోః ॥౮౧॥ నిర్వృత్తికాత్మానన్యత్వే పరమార్థదశావశాత్ । సవృత్తికస్య
సంసిద్ధే కథం వృత్తేస్తదన్యతా ॥౮౨॥ దశాద్వయస్య సంసిద్ధ్యై హ్యంశిత్వం చాంశతాత్మనః । శాస్త్రోక్తం తత్ర సత్యా
యాం నాంశత్వముపపద్యతే ॥౮౩॥ న చాంశిసన్నిధౌ బుద్ధేః ప్రవృత్తిరుపపద్యతే । అంశస్య సన్నిధావేవ బుద్ధేరిన్ద్రియయో
గతః ॥౮౪॥ అతోంఽశహీనావస్థావద్బ్రహ్మ సన్నిధౌ జడా । బుద్ధిశ్చేష్టత ఇత్యేతన్మతమద్వైతినాం హ్యసత్ ॥౮౫॥
అంశశ్చ వృత్తిమాన్ జీవో వ్యవహారదశాం గతః । శోధ్యో నిర్వృత్తికాత్మైక్యసమాధ్యభ్యాసతస్సురాః ॥౮౬॥ అత్ర బుద్ధ్య
స్తరాళే వక శ్చిదధ్యుష ఉచ్యతే । స జీవో వృత్తిమాన్ జ్ఞేయో హ్యణురేవేతి బుద్ధిమత్ ॥౮౭॥ అణుత్వం యది జీవస్య బుద్ధ్యపే
క్షం వినా స్వతః । మహత్త్వశ్రుతికోపస్స్యాదితి చేన్నేతి కథ్యతే ॥౮౮॥ జీవస్య మోక్షావస్థాయాం మహత్త్వావగమాత్త
థా । తత్త్వమస్యాదిభిర్వాక్యైర్బ్రహ్మత్వావగమాదపి ॥౮౯॥ అణుత్వం చ మహత్త్వం చ దశాభేదేన వాస్తవమ్ । యది
స్యాద్ద్వైతసంసిద్ధిరితి చేన్నేతి కథ్యతే ॥౯౦॥ వాస్తవ్యప్యణుతా గౌణీ వ్యవహారదశాగతా । మహత్త్వం వాస్తవం ముఖ్యం
పరమార్థదశాగతమ్ ॥౯౧॥ స జీవన్ముక్తతాం కేచిత్సమ్యగ్బ్రహ్మవిదో విదుః । నా దేహముక్తతాం బ్రహ్మవిచ్ఛ్రేష్ఠస్య
చ తద్ద్వ్యసత్ ॥౯౨॥ తుర్యభూమ్యాం స్థిత స్సమ్యక్ జ్ఞానీ జీవద్విముక్తిభాక్ । సప్తమ్యాం సంస్థితో దేహవిముక్త ఇతి ని
శ్చయాత్ ॥౯౩॥ ప్రారబ్ధాన్తసంప్రాప్తే విదేహ ఇతి చేత్తదా । మోక్షాతీతదశా శ్రోతి నైయత్యం ప్రాప్నుయాత్సురాః ॥
తస్మాదసంశయం జ్ఞేయః క్రమాదాత్మ చతుష్టయః । బద్ధశ్చ జీవన్ముక్తశ్చ విదేహశ్చ తతః పరః ॥౯౫॥ సురాః ॥ జీవస్య
మోక్షావస్థాయాం మహత్త్వం నేత్యతీతి యత్ । భవతోఽభిమతం స్వామిన్ తత్ర శఙ్కోపజాయతే ॥౯౬॥ అపూర్వసిద్ధం చే
దస్య మహత్త్వం జాయతే తతః । జాయమానస్య నాశస్స్యాదతః పూర్వం చ తద్భవేత్ ॥౯౭॥ మహత్త్వం పూర్వసిద్ధం చేదు
పదేశోఽపృథగ్భవేత్ । ఇతి చేన్నైష దోషస్స్యాదణుత్వభ్రమవత్త్వతః ॥౯౮॥ ఔపాధికమణుత్వం హి భ్రమాజ్జీవే మహాత్మ
ని । ఆరోపితమనాత్మజ్ఞైస్తన్నివృత్త్యై గురోర్ముఖాత్ ॥౯౯॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యానాముపదేశోఽర్థవానితి । విభాతి నో జ
గన్నాథ యథార్థం బ్రూహి సద్గురో ॥౧౦౦॥ విష్ణుః ॥ అపూర్వసిద్ధమేవాస్య మహత్త్వముపజాయతే । అస్తాం చ నాశ ఏతేన న దో
షోఽస్తి చ కశ్చన ॥౧౦౧॥ అణుత్వనాశపూర్వం హి మహత్త్వస్యైవ్యతే లయః । అణుత్వనాశమాత్రేణ పురుషార్థస్య సంభ
వాత్ ॥౧౦౨॥ పూర్వసిద్ధం యదీత్యేతమహత్త్వముపదేశవాక్ । వృథైవాణుత్వవిభ్రాన్తినివచనం నిష్ఫలం త్వనః ॥౧౦౩॥
ఉత్క్రాన్త్యాదిప్రసిద్ధ్యైవ సత్యా జీవాణుతాధునా । ఆరోపితత్వకథనే స్వేచ్ఛాచారో భవేత్సురాః ॥౧౦౪॥ ఉపాధిగు
ణతశ్చాత్మగుణతోఽస్యాణుతా శ్రుతేః । అవగమ్యత ఏతేన భ్రమవాదో నిరర్థకః ॥౧౦౫॥ ప్రాగుత్పత్తేరయం జీవో మహా
నపి తత్స్వయం । భూత్వాణురథ తద్ధ్యానాన్మహాన్ భవతి వై సురాః ॥౧౦౬॥ భ్రాన్తిసిద్ధస్వ వార్తా [illegible] వణుతాయాః
పరాత్మనః । ధ్యేయత్వం శ్రుతిభిః ప్రోక్తం భవేదేవ నిరర్థకమ్ ॥౧౦౭॥ భ్రాన్తస్య శ్రవణమాత్రేణ నివృత్తిర్భవతి ధ్రువమ్ ।
రజ్జుసర్పాదిదృష్టాన్తైర్ధ్యానస్యానవకాశతః ॥౧౦౮॥ ఉత్పత్తిం పరిణామం వా జీవాణుత్వస్య చేద్వదేత్ । బ్రహ్మాత్మైక్యం
విధిత్వార్థధ్యానమేతాద్దాత్మ్యసిద్ధయే ॥౧౦౯॥ వృత్తిమస్తమశోధ్యైషా స్వానుభూతిర్భవేద్యది । దధ్యన్మథ్యజా
యేత నవనీతం చ తాపహృత్ ॥౧౧౦॥ జీవే వృత్తివతి స్తోహి చిజ్జడాంశౌ సుఖాశనాః । యథాస్తో నవనీతం చ తక్రం దధ్ని చ

స్వభావతః ॥౧౧౧॥ తయోర్జడాంశభూతాం తాంవృత్తింసంత్యజ్యబుద్ధిమాన్। చిదంశంవృత్తిమం తంతంనిర్వృత్త్యాపు
పసంహరేత్॥౧౧౨॥ యథాతక్రంపరిత్యజ్యనవనీతంసుసర్పిషి। సంతప్తపాత్రయోగేనద్రుతమేవోపసంహరేత్ ॥౧౧౩॥
నిర్వృత్తికేపరానందేపరిపూర్ణేచిదాత్మని। యదోపసంహృతోజీవోవృత్తిమాన్ముచ్యతేతదా ॥౧౧౪॥ నిర్వృత్తికాత్మా
నన్యత్వేప్యస్యవృత్తిమతస్సదా। తస్యవృత్తిమదన్యత్వంవృత్తివృత్తిమతోరివ ॥౧౧౫॥ ఘటాకాశోమహాకాశా న్యసవ
వభవత్యపి। మహాకాశోఘటాకాశానన్యోహ్యమరపుంగవాః ॥౧౧౬॥ ఏవంసతిపరాత్మాస జీవా దన్యోభవేత్ఖలు।అ
తఃపరైక్యసంసిద్ధ్యైజీవశోధనమన్వహం ॥౧౧౭॥ సర్వైర్ముముక్షుభిఃకార్యందేవైర్వాదేవనాయకైః । బ్రహ్మణా వా
మయావాత్రబ్రహ్మధ్యానాత్మకంధ్రువం ॥ ౧౧౮ । వృత్తిమచ్ఛోధనంనస్యా ద్బ్రహ్మ ధ్యానం వినాయతః । తతో
నిర్వృత్తికధ్యానమాచరధ్వంసురాధిపాః* * * * * * * ।౧౧౯

* ఇతితత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్యచతుర్థపాదే ఏకాదశోధ్యాయః *

విష్ణుః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామివృత్తిహీనాత్మశోధనం। విదేహముక్తిద్వారేణయేనారూపోవశిష్యతే ।౧। నిర్వృ
త్తికాత్మాదిమూర్తిపస్సత్యస్సంప్రతియోగికః। ముముక్షుభిరభేదేనధ్యేయోయోభిహితఃపురా ।౨। స్వగతంభేదమాశ్రి
త్యత్రిపాదామృతరూపవాన్। సరాజతిత్రయీశీర్షైర్ధ్యాతృసౌకర్యహేతవే ।౩। విశుద్ధంతామసం తస్యరాజసంసా
త్వికంమహత్। ధ్యాత్వాస్వరూపమమలం హేయవృత్తివివర్జితం ।౪। తాదాత్మ్యముపలభ్యాథనీరూపత్వంయఆప్ను
యాత్। తేనకార్యానతిశ్లాఘ్యాః సమాధింస్త్రీన్వదామివః ।౫। నిస్సంకల్పాభిధఃపూర్వమథనిర్వృత్తికోమతః। అ
థనిర్వాసనఃప్రోక్తఃక్రమాదేతాన్సమభ్యసేత్ ।౬। విశ్వాఖ్యోవృత్తిమాన్జీవోయస్మైవాద్యసమాధినా । విశోధ్య
తేతదాతేనసహాద్యశ్చవివృత్తికః ।౭। తైజసాఖ్యోయదాజీవో ద్వితీయేనవిశోధ్యతే । తదాతేనసహాన్యశ్చపరస్యాశ్ర
యవర్జనాత్ ।౮। సుషుప్తాఖ్యోయదాజీవస్తృతీయేనవిశోధ్యతే । తదాతేనసహాన్యశ్చసుషుప్తప్రతియోగికః ॥౯॥
యథేన్ధనేనదాహ్యేనసహైవాగ్నిశ్చలీయతే। తథాసవృత్తినాసాకన్నిర్వృత్తికఇతిస్థితం ।౧౦। *సురాః* నిర్వృ
త్తికస్యధ్యేయత్వముచ్యతేభవతాహరే। తత్రసంశయవంతస్మస్సర్వేవయమమీగురో ।౧౧। తద్ధినిర్వృత్తికంవస్తువే
దాంతేష్వవధార్యతే। వాచామతీతంమనసామితిసర్వత్రకేశవ ।౧౨। అనుపాస్యమవిజ్ఞేయమనాలక్ష్యమరూపకం
అద్వంద్వమఖిలాతీతంతత్కథంధ్యేయమచ్యుత ॥౧౩॥ తచ్చజీవద్విముక్తస్యప్రారబ్ధపతనాత్పరం।అవశిష్యతఇత్యుక్తంత
ద్ధ్యేయమిహకింహరే ॥౧౪॥ నిర్వృత్తికత్వఞ్చిద్రూపబ్రహ్మణస్సత్సుఖాత్మనః। మాయావిద్యావ్యతీతత్వాద్యద్యుచ్యే
తత్రశ్రియఃపతే ॥౧౫॥ విద్యావిశేషవత్వస్యస్వీకారాదౌపచారికం । తన్నముఖ్యమిహ గ్రాహ్యం విద్వద్భిఃపద్మలో
చన॥౧౬॥ తత్రాపిచిత్సుఖానన్తైశ్వర్యయస్స్వగతాఃఖలు। ఊరీకృతాఅవిద్యాదినివృత్త్యర్థాజనార్దన ॥౧౭॥ ఏవంవృ
త్తిమతస్తస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః। నిర్వృత్తికత్వన్నోవాచ్యమితినోభాతిసద్గురో ॥౧౮॥ నిర్వృత్తికేచిదానందేశో
ధ్యమానేపరాత్మని। సవృత్తికాత్మసంప్రక్తేలీనేయదవశిష్యతే ॥౧౯॥ తదరూపమనాఖ్యేయమవాఙ్మానసగోచరం
సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తంసద్వాసద్వేతిసంశయః ॥౨౦॥ సచ్చేత్తదేవపూర్వోక్తంబ్రహ్మసంప్రతియోగికం। అసచ్చేత్త
చ్ఛపూర్వోక్తోజీవోబుద్ధ్యాదివృత్తిమాన్ ॥౨౧॥ ఉభయాత్మకతావాస్యాదథవానుభయాత్మతా । నాద్యోవిరోధా
న్నాన్త్యశ్చశూన్యవాదప్రసంగతః ॥౨౨॥ లోకాజీవప్రసిద్ధాభ్యామేతాభ్యామితరత్పరం। కుత్రాపిజీవ బ్రహ్మాభ్యాం
స్వామిన్నశ్రూయతేపిచ ॥౨౩॥ వృత్తిమానేషసంసారీనోసంసారీత్వవృత్తికః। తాభ్యామన్యఃక ఏవస్యాత్తస్యకిం లక్ష
ణంవద ॥౨౪॥ నచాలక్షణహీనస్యవస్తుత్వముపపద్యతే। నృశృంగాదేరవస్తుత్వాదలక్షణవతఃప్రభో ॥౨౫॥ అలక్షణ
మితిశ్రుత్యాప్రోక్తమప్యేకదేశతః॥ మాయాలక్షణహీనత్వం కేవలంవాచ్యమచ్యుత ॥౨౬॥ విద్యాలక్షణహీనత్వమపి
తస్యేరితంయది।తస్యశూన్యస్వరూపత్వేకస్సందేహోఽస్తిమాధవ ॥౨౭॥ కింవాతథాఽపిధాస్తిత్వప్రతిపాదనతఃఫలం।

శ్రోతౄణామస్తి బద్ధానాం ముక్తానాం వా జగత్పతే॥ ౨౮ ॥ తత్సిద్ధాంతతత్త్వకథనాత్తద్ధ్యేయత్వబోధనాత్ । అపి మాయికదయా సిద్ధో బుద్ధిర్మోహాయసీవనః ॥౨౯॥ సిద్ధాంతవస్తునస్సత్త్వాద్వాచ్యం ధ్యేయత్వమాదరాత్ । అధ్యేయత్వే తదప్రాప్తేర్వైయర్థ్యాత్తదుపదేశవాక్ ।౩౦। నచత్వదుపదేశస్య వైయర్థ్యముపపద్యతే. వేదవాక్యావిశేషత్వాత్త్వద్వాచాం జగతీపతే ॥౩౧- ధ్యానం వినా తదేకాన్తశ్రవణాదేవ కేవలాత్- తత్ప్రాప్త్యేతేతి చేత్స్వామిన్మతం తే బ్రూహి తత్తథా ॥౩౨॥ తదాస్మాకం త్వదీయానాం మనోనాశాదివర్జనాత్। స్వేచ్ఛావిహారాత్సఙ్జాతమయశోస్తుతవాధికం ॥౩౩॥ నిర్వృత్తికాత్మాభిధ్యానం మనోనాశాదికారణం। ఉపదిష్టం హ్యతో దోష ఇతి చేన్నైష యుజ్యతే ॥౩౪॥ కేనాస్మాకం మనోనాశో న భవేదితి తే గిరా। శంకోపజాయతే తస్మాదన్యస్య ప్రాప్త్యతోక్తితః ॥౩౫॥ యస్య ధ్యానాద్వయన్నష్టమనసాః స్తత్పరం కుతః। ప్రాప్యం భవేదతోస్మాకం బ్రూహి త్వం వఞ్చనాం వినా ॥౩౬॥ విష్ణుః ॥ జీవో హి వృత్తిమాన్ధ్యాతా బ్రహ్మ నిర్వృత్తికం పరం। ధ్యేయం సచ్చిత్సుఖానంతం నాత్ర సందేహకారణం॥౩౭॥ ధ్యాతృధ్యేయోభయాతీతమరూపం యన్నిగద్యతే। తన్నివృత్తికశబ్దన్న శబ్దగమ్యత్వవర్జనాత్ ।౩౮ ॥ నిర్వృత్తికస్తు యద్బ్రహ్మ సవృత్తి ప్రతియోగికం। తద్వేదశబ్దగమ్యం స్యాత్సచ్చిదానందలక్షణం ॥౩౯॥ సర్వశబ్దసుదూరం తు బ్రహ్మ నిష్ప్రతియోగికం। నిర్వృత్తికాత్పరం కిఞ్చిదరూపం యదలక్షణం ॥౪౦॥ నిర్వృత్తికత్వమస్యైవ ప్రోచ్యతే హ్యౌపచారికం। ముఖ్యస్తు చిత్స్వరూపస్య ధ్యేయస్యైవోపపద్యతే ॥౪౧। వృత్తయస్స్వగతాస్సంతు తావతా సకథం విభుః । పరమాత్మా చిదాకాశో వృత్తిమాన్స్యాత్సురోత్తమాః ॥౪౨॥ శ్రీరామస్య మనుష్యత్వం యథా లోకైరుదీర్యతే। తథైవ వృత్తిమత్వం స్యాన్నిర్వృత్తికపరాత్మనః ॥౪౩॥ యది రామే మనుష్యత్వం స్థిరమేవావధారయన్ । రామభక్తో భవేల్లోకే సద్భిశ్శ్లాఘ్యశ్చ సర్వదా ॥౪౪। తదా బ్రహ్మణి చిద్రూపే వృత్తిమత్వం వదన్ పుమాన్। బ్రహ్మవిత్సజ్జనశ్లాఘ్యః ప్రభవేన్నిర్జరాధిపాః ॥౪౫ ॥ తస్మాత్సవృత్తికాత్మత్వమమత్వా చిన్మయే విభౌ। కురుధ్వం సర్వదా సచ్చిద్బ్రహ్మధ్యానం సురోత్తమాః ।౪౬। అవశిష్యత ఇత్యుక్తం యదద్వంద్వమరూపకం। తత్సదిత్యుచ్యతే జీవబ్రహ్మభ్యామితరత్పరం॥౪౭॥ సద్ధి శాస్త్రప్రసిద్ధం తద్ద్వివిధం శాస్త్రసంమతం। ఏకం ధ్యేయమభేదేన బ్రహ్మ సత్ప్రతియోగికం॥౪౮॥ ధ్యేయాతీతం పరం ప్రాప్యం శూన్యాశూన్యవిలక్షణం। అత్యన్తాలక్షణం బ్రహ్మ గూఢం నిష్ప్రతియోగికం॥౪౯॥ వాచ్యవాచకనిర్ముక్తం లక్ష్యలక్షణవర్జితం। నామమాత్రం కథం బ్రూయాం తద్విద్యాలక్షణాశ్రయః॥౫౦॥ సిద్ధం సంసార్యసంసారి జీవబ్రహ్మేతరచ్ఛ్రుతౌ ।తత్సత్ప్రతిష్ఠవ్యతాపోనాద్బృహదారణ్యకోక్తితః ॥౫౧। సిద్ధాన్తత్వఞ్చ తస్యాస్తి హ్యధ్యేయత్వఞ్చ సర్వథా। అవశిష్టత్వశబ్దాదప్యత్యన్తావిషయత్వతః॥౫౨॥ తస్మాన్మే మాయితాయామప్యత్ర శాస్త్రార్థబోధనే। బుద్ధిమోహాయితృత్వన్న శంక్యం స్వప్నేపి భోస్సురాః ॥౫౩ ॥ సిద్ధాన్తత్వేసితస్యాస్తి ధ్యేయత్వన్న కథఞ్చన। అధ్యేయత్వే తదప్రాప్తిర్నచ శంక్యా కదాచన ॥౫౪॥ విశ్వమాయానివృత్తౌ తదరూపప్రాప్తిసంభవాత్॥ అతస్సార్థైవ మన్తవ్యా తదస్తిత్వోపదేశవాక్ ॥౫౫॥ తస్య శ్రవణమాత్రేణ తత్ప్రాప్త్యేతేతి నోచ్యతే। చిద్రూపధ్యాననిష్ఠానామన్తే తత్ప్రాప్తిబోధనాత్ ॥౫౬॥ తస్మాన్మమాయశో లేశోప్యస్మిన్న స్యాత్సురోత్తమాః। స్వేచ్ఛావిహారశబ్దస్యాప్యవకాశవివర్జనాత్ ॥౫౭॥ ప్రాప్త్యతోక్తాపరూపస్య చిద్రూపస్య పరాత్మనః అభిధ్యానమ్మనోనాశకారణన్న భవేత్కుతః ॥౫౮॥ ధ్యేయం ధ్యానేన సంప్రాప్యం ముక్తబన్ధో సురోత్తమః। ధ్యేయాతీతమథాప్నోతీత్యత్ర కిఞ్చిన్న దూష్యతే ॥౫౯॥ ధేయత్వఞ్చోపలభ్యత్వం చిచ్ఛక్త్యస్య రసాత్మనః। శ్రుత్యుక్తమస్తి త్వస్యస్య లభ్యత్వం కేవలం సురాః ॥౬౦॥ తర్హి నిర్గుణసంప్రాప్తిస్సగుణధ్యానతో భవేత్ । ఇతి చేన్నైష యుజ్యేత భావనావైపరీత్యతః ॥౬౧॥ యాదృశీ భావనా పుంసస్సిద్ధిర్భవతి తాదృశీ। నాన్యథా హి శ్రుతిస్మృత్యోః ప్రసిద్ధోర్థోయముచ్యతే ।౬౨॥ తథా చేన్నిర్గుణధ్యానాన్నిర్గుణప్రాప్తిరిష్యతాం। కథన్ను నిర్గుణాతీతప్రాప్తిరుక్తిరితి చేద్వదేత్॥౬౩ ॥ ప్రాప్తస్సన్నిర్గుణరూపస్య పుంసో హేయాంశవర్జనాత్। అతీతం సిద్ధ్యతి క్షిప్రం స్వయమేవేతి జానథ ॥౬౪॥ హేయాంశానివర్తన్తే సగు

ణపాప్తిత స్త్వమీ। సంసారిత్వాదయస్తన్న నిర్గుణాప్తిః కదాచన ॥౬౫॥ నిర్వృత్తికాభిధన్తచ్చ నిర్గుణం బ్రహ్మనిష్కళం। విభజ్యైవ త్రిధా ధ్యేయం విరూపబ్రహ్మసిద్ధయే ॥౬౬॥ అవిభజ్యానుసన్ధానం యది కుర్యాత్స వృత్తిమాన్। లబ్ధనిర్వృత్తికాత్మైవ భవేన్నారూపలాభవాన్ ॥౬౭॥ విభజ్యనాభిధ్యాయినా తాలబ్ధనిర్వృత్తికస్స చ। పాదత్రయవిభాగస్య బ్రహ్మవిద్గోచరత్వతః ॥౬౮॥ శుద్ధసత్వగుణోపేతే మయి వేదాంతసంస్థితే। జాయేత వశ్చనోక్తిస్సా కథన్నిర్జరపుంగవాః॥ వృత్తిం యశ్శోధయేన్మర్త్యో వృత్తిమన్తఞ్చ సాక్షిణం। నిర్వృత్తికఞ్చ పశ్చాత్స దృష్టదుఃఖనివృత్తయే ॥౭౦॥ ఇత్యేతం మమ సిద్ధాంతం వేదాంతైకానుసారిణం। అనుసృత్య భవంతో త్ర కృతకృత్యా భవంతు వై ॥౭౧॥ సప్రపఞ్చమమూనర్థాన్మదుక్తాన్ పురుషార్థదాన్। ప్రచారయధ్వం సర్వత్ర సచ్ఛిష్యద్వారతస్సురాః ॥౭౨॥ సర్వలోకోపకారార్థమేవ యుష్మాకమాదరాత్। మయోపదిష్టా వేదాంతరహస్యార్థాస్సురర్షభాః ॥౭౩॥ లోకేషు సులభా ఏవ గురవస్తత్వబోధకాః। సులభాశ్చ తథా తత్వానుభవప్రతిబోధకాః ॥౭౪॥ ఏవంతు తత్వానుభవసాధనప్రతిబోధకాః। దుర్లభాస్తద్భవన్తో మీ విదితాశేషసాధనాః ॥౭౫॥ లోభం వినైవ సర్వేషాం ముముక్షూణాం స్వవేదినాం। ఉపాదిశన్తు మత్ప్రీత్యై స్వయ న్నిర్జరసత్తమాః ॥౭౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ ఏవం తే విష్ణునా దేవా ఉపదిష్టా దయాళునా। లోకే ప్రచారయామాసుస్స్వానుభూతిమిమాం విధే ॥౭౭॥ సమస్తవేదాన్తరహస్యవేదినా మురారిణా పద్మజ శోధనత్రయం। యదుక్తమేతేన వినా నకస్య చిత్సద్యో విముక్తిః పురుషస్య సంభవేత్ ॥౭౮॥ శోధ్యత్రయం శోధయతస్సమాధిభిస్స్వరూపసాక్షాత్కృతిరుద్భవేత్స్వతః విచారమాత్రేణ తు శోధయన్నరో మిథ్యాధియా స్వైరవిహారవాన్భవేత్ * * * ॥౭౯॥

* ఇతి తత్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ద్వాదశోఽధ్యాయః *

*౮౨॥ ౮౧॥ ౮౮॥ ౭౪॥ ౮౦॥ ౭౬॥ ౮౦। ౮౩। ౮౨। ౭౬। ౧౧౯। ౭౯ * ఆహత్య శ్లోకాః * ౧౦౦౦॥

బ్రహ్మా। హితోపదేశవిషయాం మహానారాయణాభిధాం। వదోపనిషదం స్వామిం చ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి తా మహం ॥౧॥ శ్రీగురుమూర్తిః। పరతత్వరహస్యార్థజిజ్ఞాసుః పూర్వకో విధిః। సహస్రవత్సరం తీవ్రంచచార పరమం తపః ॥౨॥ తేనోగ్రతపసా శ్రీమాన్మహావిష్ణుః ప్రసన్నధీః। ఆవిరాసీద్దయాసిన్ధుస్తదగ్రే పద్మలోచనః ॥౩॥ తం దృష్ట్వా పరమేష్ఠీ స తదా సంతుష్టమానసః। ప్రణమ్య బహుధా భక్త్యా పరిపప్రచ్ఛ మాధవం ॥౪॥ విధిః। భగవన్ పరతత్వస్య రహస్యం బ్రూహి మే గురో। త్వమేవ తస్య వక్తాసి నాన్యః కశ్చన విద్యతే ॥౫॥ యతస్త్వమేవ సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిస్త్వమేవ చ। త్వమేవ సర్వాధారశ్చ సర్వరూపస్త్వమేవ చ ॥౬॥ త్వమేవ సర్వలోకేశస్త్వం సర్వస్య ప్రవర్తకః। నివర్తకస్త్వమేవైష త్వం సర్వస్య చ పాలకః ॥౭॥ త్వమేవ సదసద్రూపస్త్వమేవోభయవర్జితః। త్వమేవాంతర్బహిర్వ్యాప్తస్త్వం వై సూక్ష్మతరో మహాన్ ॥౮॥ మహతోపి మహీయాం స్త్వం మూలావిద్యావివర్జితః। త్వమేవ మూలావిద్యాయా మహాత్యాశ్చ నివర్తకః ॥౯॥ నివర్తకశ్చ తస్యాస్త్వం త్వమవిద్యావిహారవాన్। అవిద్యాధారకస్త్వఞ్చ విద్యావేద్యస్త్వమేవ చ ॥౧౦॥ త్వమేవ విద్యారూపశ్చ విద్యాతీతస్త్వమేవ చ। సర్వకారణహేతుస్త్వం సమష్టిర్వ్యష్టిరేవ చ ॥౧౧॥ అఖణ్డానన్దరూపస్త్వం పూర్ణానన్దస్త్వమేవ చ। త్వమేవాతిశయాపేతనిత్యానందస్వరూపవాన్ ॥౧౨॥ త్వమేవ తుర్యతుర్యశ్చ తుర్యాతీతస్త్వమేవ చ। ఆనందోపనిషన్మృగ్యస్త్వమేవాఖిలశాస్త్రగః ॥౧౩॥ బ్రహ్మేశానాదిభిస్సర్వైస్త్వంవి మృగ్యో మహైస్సదా। సర్వైర్ముముక్షుభిస్త్వఞ్చ విమృగ్యః పరమామృతః ॥౧౪॥ త్వమేవ సర్వం మోక్షశ్చ త్వం వై తన్మోక్షసాధనం। కిఞ్చిత్తద్వ్యతిరిక్తన్న వస్తు తస్మాత్త్వదర్శనే ॥౧౫॥ యత్కిఞ్చిచ్చేత్ప్రతీయేత తద్బాధితమితీహ ధీః। తస్మాత్త్వమేవ సర్వాత్మన్ గురుశ్శేషపితా పిచ ॥౧౬॥ త్వం సర్వస్య నియంతా చ సదా ధ్యేయస్త్వమేవ చ। ఇత్యస్తౌషీజ్జగన్నాథం మహావిష్ణుం చతుర్ముఖః ॥౧౭॥ తేన స్తోత్రేణ సుప్రీతో భగవాన్ సాధు సాధ్వితి। ప్రశంసాపూర్వకం సర్వం రహస్యం తే వదామ్యహం ॥౧౮॥ బ్రహ్మన్ త్వం సావధానేన శృణుష్వేతి వదన్నిదం। ఉవాచ మధురం వాక్యమమృతస్యంది సర్వదా ॥౧౯॥ శ్రీమహావిష్ణుః॥ త్ర

ర్వణశాఖాయాం దేవదర్శితి యా శ్రుతా ॥ పరతత్త్వరహస్యాఖ్యా మహానారాయణశ్రుతిః ॥౨౦॥ గురుశిష్యసుసంవాదః ప్ర
సిద్ధశ్చ పురాతనః । తత్ర జాగర్తి తద్జ్ఞానాన్మహాంతో బ్రహ్మతాం గతాః ॥౨౧॥ సర్వే బన్ధాః ప్రణశ్యన్తి యస్య శ్రవణ
తోపి చ । సర్వం రహస్యం విదితం యస్యైవ జ్ఞానతో భవేత్ ॥౨౨॥ తత్స్వరూపం తవేదానీం వదామి శృణు సాదరం । య
ద్విజ్ఞానాద్భవాన్ బ్రహ్మన్ బ్రహ్మతాం చ గమిష్యతి ॥౨౩॥ శాన్తో దాన్తో విరక్తశ్చ విశుద్ధో గురుభక్తిమాన్ । తపోని
ష్ఠస్సుశిష్యశ్చ బ్రహ్మనిష్ఠగురుం వ్రజేత్ ॥౨౪॥ అథ తం దణ్డవన్నత్వా ప్రదక్షిణపురస్సరం । వినయేనోపసంగమ్య భూత్వా
ప్రాంజలిరేవ చ ॥౨౫॥ భగవన్ సద్గురో స్వామిన్ మమ వక్తవ్యమాదరాత్ । రహస్యం పరమం తత్త్వమితి బ్రూయాన్మృదూ
క్తిభిః ॥౨౬॥ అతిహర్షేణ సంయుక్తో గురుశ్చాప్యత్యాదరాన్వితః । బహూకృత్యైవ తం శిష్యమిదం బ్రూయాన్మహామతిః ॥౨౭
బ్రహ్మ కాలత్రయాబాధ్యం కాలైశ్చాన్యైరబాధితం । సగుణాగుణరూపం తదాదిమధ్యాన్తవర్జితం । ౨౮ ॥ సర్వమేతచ్చ త
ద్బ్రహ్మ మాయాతీతం గుణాధికం । అనంతమప్రమేయఞ్చ పరిపూర్ణమఖణ్డితం ॥౨౯॥ అద్వితీయం పరానందస్వరూపం
సత్యచిద్ఘనం । నిత్యశుద్ధం విబుద్ధఞ్చ నిత్యముక్తఞ్చ శాశ్వతం ॥౩౦॥ సర్వేషాం వ్యాపకం జ్యోతిరపరిచ్ఛిన్నమక్షరం । ప్ర
మాణావిషయం సర్వం మనోవాచామగోచరం ॥౩౧॥ వేదాన్తైరఖిలైర్వేద్యం దేశతః కాలతోపి చ । వస్తుతశ్చ పరిచ్ఛేద
రహితం పూర్ణచేతనం ॥౩౨॥ తురీయఞ్చ నిరాకారం నిరాధారం నిరామయం । ఏకమేవాద్వయం నిత్యం అనిర్వాచ్యం స్వ
యంప్రభం ॥౩౩॥ ప్రణవస్య స్వరూపం తత్ప్రణవాత్మకమేవ చ । ప్రణవేనైవ సంగద్యం చతుష్పాదాత్మకం పరం ॥౩౪॥
విధిః భగవన్ బ్రహ్మణః ప్రోక్తం లక్షణం సత్యమచ్యుత । యదన్యదధునా ప్రోక్తం కిం తత్పాదచతుష్టయం ॥౩౫॥ ఇతి
పృష్టో జగన్నాథస్సర్వజ్ఞో భక్తవత్సలః - మహావిష్ణురువాచేదం బ్రహ్మాణం శిష్యమాత్మజం । ౩౬ । *మహావిష్ణుః* ఆద్యో
హ్యవిద్యాపాదస్స్యాద్విద్యాపాదో ద్వితీయకః । తృతీయస్త్వానన్దపాదస్తుర్యపాదస్తురీయకః । ౩౭ । తురీయతుర్యాతీత
స్తు పాదాతీతస్స గద్యతే । తస్మిన్నేవ క్రమేణైతే చత్వారో యాన్తి వైలయం ॥ ౩౮ ॥ పర్తే ప్రథమే పాదే మూలావిద్యా
భయంకరీ । సర్వసంసారదుఃఖానాం బీజత్వాన్న్యత్ర పద్మజ ॥ ౩౯ ॥ విద్యానన్దతురీయాంశాస్సర్వపాదేషు చత్వయం । తి
ష్ఠన్తి వ్యాప్యచైతన్యస్వరూపాశ్చ సుఖాత్మకాః ॥౪౦॥ తత్తత్పాదాన్యతస్తత్తద్వ్యపదేశస్తు వస్తుతః । అభేద ఏవ వైజాత్య వి
హీనత్వాచ్చతుర్ముఖ ॥౪౧॥ తత్రాథస్తవ ఏకో హి శబళోప్యవ్యయో భవత్ । తస్యోపరితనం పాదత్రయం విద్యాసుఖాత్మకం ॥
అద్వితీయమనాద్యన్తన్నామరూపవివర్జితం । అఖణ్డసచ్చిదానన్దం బ్రహ్మైకం కథితం పురా ॥౪౩॥ తదద్యపాదభేదేన చతుర్వి
ధముదీర్యతే । అత్ర మే సంశయశ్చిత్తే జాయతే మధుసూదన ॥౪౪॥ ఏకత్వం బ్రహ్మణస్సత్యం కిము నైకత్వమేవ వా । ద్వయోరపి న
సత్యత్వం విరోధాదుపపద్యతే ॥౪౫॥ కృత్స్నప్రసక్తిరేకత్వే కార్యరూపేణ సంభవేత్ । అథ సావయవత్వఞ్చానైకత్వే పంక
జేక్షణ ॥ శ్రుతయస్తూభయఞ్చాపి హుర్నిష్కళత్వాదివర్ణనాత్ । విద్యావిద్యాపిభేదాచ్చ చతుష్పాత్త్వోపవర్ణనాత్ ॥౪౭॥ శ్రుతి
విప్రతిపత్తౌ తు మీమాంసా సమపేక్ష్యతే । మీమాంసా చ కృతా శ్రీమన్ భవతా వ్యాసరూపిణా ॥౪౮॥ తాం పశ్యతోపి
మే స్వామిన్ సంశయో న నివర్తతే । తత్రాపి సూచితార్థస్య స్ఫుటానవగమాద్గురో ॥౪౯॥ కృత్స్నప్రసక్తిరేవ స్యాచ్చ
తుష్పాత్త్వశ్రుతేరితి । న కోపశబ్దమూలత్వాన్నిష్కళాదిశ్రుతేరితి ॥౫౦॥ ఏవం భవతి సూత్రార్థే శ్రుత్యోః పూర్వోక్త
యోర్ద్వయోః । ఐకముఖ్యం కిమేవాసీద్వద మే సద్గురో హరే ॥౫౧॥ తస్మాద్భాష్యమివ బ్రూహి స్పష్టార్థమిదం మమ ।
సూత్రాధికరణం స్వామిన్నయి తే కరుణాస్తి చేత్ ॥౫౨॥ ఇతి పృష్టో జగన్నాథశ్శ్రీగోవిన్దో జనార్దనః । బ్రహ్మాణమ
గ్రతః కృత్వా స్ఫుటమాచేదయాన్విధిః ॥౫౩॥ *మహావిష్ణుః* కృత్స్నప్రసక్తిదోషస్య పరిహారాయ కేచన । రజ్జుసర్పా
దివత్సర్వం కార్యమాహుర్వికల్పితం ॥౫౪॥ తదసంగతమేవ స్యాత్పరిణామానురోధినః । ఆక్షేపస్య వివర్తోక్త్యా సమా
ధానం హి దూష్యతే ॥౫౫॥ కర్మభాగేషు సన్దేహో జాయతే హి సకర్మిణాం । నివర్త్యతే స కర్మోక్త్యా న తు జ్ఞానోక్తిభిశ్చ
న్తైః ॥౫౬॥ అతో దోషద్వయస్యాపి పరిహారో యథా భవేత్ । సమీచీనస్తథా వక్ష్యే శృణుష్వ కమలోద్భవ ॥౫౭॥ ప

తుష్పాత్త్వం స్వతస్సిద్ధం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । పాదశాభ్యాససాకార్యాన్నత్వయం మోక్షకాంక్షిభిః ॥౫౮॥ నిష్ప్ర-
కాశ్యాదయస్స్థానపుష్పేయుర నేనచ । మాయికావిద్యకాశేషకళాపానేఃపదత్రయే ॥౫౯॥ పూర్వసిద్ధతయాతస్య
నైకత్వఞ్చ విరుధ్యతే । ఏకస్యైవ చతుష్పాత్త్వదర్శనాత్త్వం కదోద్భవః ॥౬౦॥ ఏకత్వం కారణం కింవా త్రిపాత్త్వం వేతి సంశ
యే । ఏకత్వస్య త్రిపాత్త్వస్య హేతురిత్యవధార్యతే ॥౬౧॥ శేషశేషిత్వవాదేతు శేషకత్వమిష్యతే । శేషిత్రిపా
త్త్వమిత్యేతత్సత్యగేవావధార్యతే ॥౬౨॥ కారణం స్యాత్కథం శేష ఇతి చేచ్ఛ్రీణు పద్మజ । ఏకత్వం కారణం తద్ధి పరో
క్షజ్ఞానగోచరం ॥౬౩॥ త్రిపాత్త్వం కార్యభూతం తదపరోక్షానుభూతిగం । స్వతశ్శేషిత్వమాప్నోతీత్యత్ర కోస్తి సం
శయః ॥౬౪॥ ఆరంభావసరే కార్యం శేషశ్శేషీతు కారణం । విలయావసరే కార్యం శేషీ శేషస్తు కారణం ॥౬౫॥ త్రిపా
దూర్ధ్వోదితం యస్తు పరబ్రహ్మ సమీర్యతే । తస్యైకత్వాత్త్రిపాత్త్వాదివ్యవహారాస్పదం భవేత్ ॥౬౬॥ అత్యన్తావ్యవహా
ర్యత్వాదశబ్దత్వాచ్చ సర్వథా । సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తం తన్నైకం నైకమేవవా ॥౬౭॥ న చైకత్వమిహావిద్యాపాదగం త
ద్వివక్షితం । తస్యైకత్వాత్పరబ్రహ్మ కార్యస్యాస్యావధారణాత్ ॥౬౮॥ యథా నానాప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మైకం కారణం
మతం । తథైకస్య త్రిపాద్బ్రహ్మ బ్రహ్మణః కారణం మతం ॥౬౯॥ విద్యాపాదో యథా భిన్నస్త్రిధా భవతి పద్మజ । అవిద్యాపా
ద ఏవం హి త్రిధా భిన్నోస్తి తచ్ఛ్రీణు ॥౭౦॥ విశ్వశ్చ తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి జీవత్రయాత్మనా । జాగ్రదాద్యాస్వవస్థాసు సంసారిత్వం
గతస్సదా ॥౭౧॥ పాదత్రయస్యావిద్యాయా విద్యాయాశ్చాన్తరాభవత్ । యదేకం బ్రహ్మ తద్ద్వేధాత్వభూదంశాంశభేదతః ॥
అవిద్యాపాదతుర్యాంశో విద్యాపాదాదిమోంశకాః । చాతుర్విధ్యం ద్వయోరేవం మన్తవ్యం సూక్ష్మబుద్ధిభిః ॥ స్థూలం సూక్ష్మం
చ తుర్యాం త్రైవిద్యాపాదచతుష్టయం । యథా షోడశధా భిన్నం తథా విద్యాచతుష్టయం ॥౭౪॥ శుద్ధాష్షోడశ పాదాస్తు
నిత్యాస్స్విద్యామయాః పరే । అశుద్ధాన పరాః పాదాశ్చ స్వన్త్యవిద్యామయా బుధాః ॥౭౫॥ హేయా అవిద్యకా
అంశా బ్రహ్మవిద్యామయాః పరే । ఉపాదేయా ఇతి జ్ఞాత్వా తానుపాసీత బుద్ధిమాన్ ॥౭౬॥ త్యాజ్యాంశాన పరిత్య
జ్య ప్రాప్యాంశానవాప్య చ । హేయోపాదేయశూన్యాత్మకథయా కిం ప్రయోజనం ॥౭౭॥ యోగాభ్యాసవిశేషైస్తైః
ప్రాప్యాంశాన్ప్రాప్నువన్తి యే । తైస్త్యక్తా ఏవ హేయాంశాస్స్వయమేవ భవన్తి తే ॥౭౮॥ సమాధియోగైస్తైరేవ
హేయాంశాన్సన్త్యజన్తి యే । తైః ప్రాప్యాంశాస్స్వయం ప్రాప్తా భవన్త్యంభోజసంభవ ॥౭౯॥ మిథ్యామిత్యేతి వ
చసా న మిథ్యా చిన్తనేన వా । సత్యఞ్చ సత్యమిత్యుక్త్వా న సత్యఞ్చిన్తనేన వా ॥౮౦॥ మిథ్యామిథ్యైవ కర్తవ్యా సమా
ధ్యభ్యాసయోగతః । సత్యఞ్చ సత్యం కర్తవ్యం విషయస్థిత్యయోగతః ॥౮౧॥ తస్మాదవస్తుత్యాగాయ వస్తులాభాయ చా
దరాత్ । సమాధియోగయుక్తాత్మా కాలన్నయ చతుర్ముఖ ॥౮౨॥ మిథ్యాపి సత్యాత్మకతాముపేతా సంసారదుః
ఖం హి మహద్దదాతి । ప్రత్యక్షసిద్ధస్య కథం స్నివృత్తిర్మిథ్యోక్తిమాత్రేణ భవస్య న్యాం ఋణాం ॥౮౩॥ అతోఘటాదిప్రపఞ్చకాది
కాన్నాయథోపమృద్యైవచమృత్సువర్ణా । శిష్యేత ఏవం వికృతీర్విలాప్య ధ్యానాత్పరశ్శిష్యత ఏక ఆత్మా ॥ *(౮౪)

—*ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే త్రయోదశోధ్యాయః*—

విధిః భగవంస్తవసాకారనిరాకారభిదాం వద । యద్జ్ఞానపూర్వకః కార్యో యోగాభ్యాసో మయాధునా ॥౧॥
మహావిష్ణుః అహం హి ద్వివిధో భామి వేదాన్తేష్వఖిలేష్వపి । సాకారశ్చ నిరాకారో దశాద్వయవశాద్విధే ॥౨॥ తత్ర సా
వయవో హ్యేష సాకారో నిత్యతాం గతః । నిరాకారస్తు నిత్యోహన్నిర్గతావయవోస్మి చ ॥౩॥ సాకారశ్చ ద్విధా ప్రోక్త
శ్శక్తిద్వయవశాదహం । సోపాధికశ్చ మాయాయా విద్యయా నిరుపాధికః ॥౪॥ న సోపాధికసాకారే కథఞ్చిన్నిత్యతా
భవేత్ । నిరుపాధికసాకారే న కథఞ్చిదనిత్యతా ॥౫॥ సోపాధికో హి సాకారో మాయావిద్యావిజృంభితః । నిరుపాధిక
సాకారస్స్వవిద్యైకవిజృంభితః ॥౬॥ సోపాధికః పరిచ్ఛిన్నః పాణిపాదాదిసంయుతః । అపరిచ్ఛిన్న ఏవానోస్మ్యసం

గోనిరుపాధికః । ౭ । నిరుపాధికసాకారంనిత్యశుద్ధన్నిరఞ్జనం ।నిత్యబుద్ధం విముక్తఞ్చమామాహుర్బ్రహ్మవాదినః॥౮
నిరుపాధికసాకారోద్వివిధస్సంప్రకీర్తితః । నిత్యసాకార ఇత్యత్రముక్తసాకారఇత్యపి । ౯ ॥ ఆద్యస్తత్రాన్యస్తత్రాద్య
శ్శాశ్వతస్సర్వగోమహాన్ ॥ త్రిపాదామృతరూపోహం పరంజ్యోతిర్మయఃపరః । ౧౦ ॥ అన్యస్తూపాసనాదార్ఢ్యాద్యే
ముక్తింపూర్వకాగతాః। తేషామ్మదైక్యసంపత్త్యాయస్సాకారస్సఏవహి ॥౧౧॥ తత్రసాన్యస్నిత్యసాకార శ్శాశ్వతో॥
నిరుపాధికః । అన్యస్తుముక్తసాకారోశాశ్వతోనిరు పాధికః ॥౧౨॥ నిత్యసాకారదృష్ట్యైవవిబుధాశ్శ్రుతిపారగాః
నిరుపాధికసాకారంనిత్యమాహుశ్చతుర్ముఖ ॥౧౩॥ అశాశ్వతఃకథమ్ముక్త సాకారఇతిచేచ్ఛ్రుణు । తేనిరాకారతాం
యాన్తిముక్తసాకారతాంగతాః ॥౧౪॥ మోక్షాత్తీతదశాహ్యేషా సానిరాకారతావిధే । అతోనముక్తసాకారేశా
శ్వతత్వంప్రసిద్ధ్యతి ॥౧౫॥ సశాశ్వతఃకథన్నిత్యసాకారఇతిచేచ్ఛ్రుణు। ముక్తేతరవిముక్త్యర్థన్నిత్యోపాస్యతయాస్వతః॥
నిరాకారేతరత్వేన నిత్యసాకారతాంగతః। త్రిపాచ్చైతన్యరూపేణశాశ్వతోస్మిసిరింగకః ॥౧౭॥ విధిః ॥ సాకారశ్చ
నిరాకారఃకథమేకోసికేశవ। విరుద్ధధర్మయోరేకస్థితిర్నహ్యుపపద్యతే ॥౧౮॥ దేశతఃకాలతోవాస్యాద్వస్తుత శ్చేద్భి
దాత్వయి । తదావిరుద్ధయోర్వక్తుంశక్యతేసంస్థితిర్హరే ॥౧౯॥ సర్వభేదవిహీనత్వన్నఖిలైశ్శ్రుతిమస్తకైః । ఉద్ఘుష్య
తేతవశ్రీమన్నేవంసతిభిదాకుతః ॥౨౦॥ కుతస్తవాద్వితీయస్య కేవలస్యపరాత్మనః । ఆకారస్స్యాదుపాధిర్వా నిరా
కారస్యసర్వదా ॥౨౧॥ సాకారత్వమిదంసత్యంయదిస్యాత్తవమాపతే ॥ నిరాకారత్వమన్యత్తద్వాచ్యమ్మిథ్యేతిసర్వ
ధా ॥౨౨॥ నిరాకారత్వమేవస్యాత్సత్యంచేత్తవకేశవ । సాకారత్వమిదమ్మిథ్యేత్యేవవాచ్యంనిరంకుశం ॥౨౩॥ ఉభ
యోరపిసత్యత్వంవాసత్యత్వన్నయుజ్యతే। అద్వైతశ్రుతికోపాచ్చశూన్యవాదప్రసంగతః ॥౨౪॥ యదిసత్యత్వమిష్యే
తసాకారస్యతదాత్మనః। ముక్తిస్సాకారసంప్రాప్తిలక్షణైవప్రసిద్ధ్యతి ॥౨౫॥ సాకారముక్తాలభ్దాయాంసాధనైశ్శ్రుతి
భాషితైః। బన్ధఏవపునర్మోక్షేప్యనేకత్వోరరీకృతేః ॥౨౬॥ చతుర్విధాసుసగుణసాలోక్యాద్యాసుముక్తిషు । పునర్బ
న్ధఃప్రసిద్ధోస్తియథోపాస్తిమతాన్నృణాం ॥౨౭॥ తథైవైతాసుసాకారముక్తిషూపాసనావతాం । పునర్బన్ధఃప్రస
జ్యేతేత్యేవమేభాతిసద్గురో ॥౨౮॥ మహావిష్ణుః॥ బ్రహ్మన్నుభయసత్యత్వన్నిర్విశంకంవినిశ్చిను, స్వభావసిద్ధావాకార
నిరాకారౌహిమేస్థితౌ ॥౨౯॥ సాకారత్వంవినాచేత్స్యాన్నిరాకారత్వమాత్మనః।గగనస్యేవజాడ్యంహిప్రసజ్యేత
తదావిధే ॥౩౦॥ మహావాయోశ్చదేవస్యవిరోధోనాస్తివైయథా। నసాకారనిరాకారవిరోధోస్తితథామమ ॥౩౧॥
త్రిపాజ్జ్యోతిర్మయాకారమ్మమాహుఃపణ్డితోత్తమాః। కేచిదత్రనిరాకారసంజ్ఞయాపంకజోద్భవ ॥౩౨॥ త్రిపాదూర్ధ్వో
దితంతస్తునిరాకారమరూపకం। అతీతసంజ్ఞయావాచామ్మనసామప్యగోచరం ॥౩౩॥ తాత్పర్యైక్యేపిసంసిద్ధేద్వయో
శ్చవ్యవహారయోః। శ్రోతస్యాతీతశబ్దస్యప్రకృతాదేవసార్థతా ॥౩౪॥ తస్మాదయంసమీచీనోవ్యవహారో నిరాకుల॥
అసన్దిగ్ధార్థకస్సర్వైస్సంగ్రాహ్యస్సాదరంబుధైః॥౩౫॥ నకేవలంశ్రుతేశ్శబ్దస్సార్థోభవతిపద్మజ। నిరాకారోహి సంసిద్ధ
స్సాకారప్రతియోగికః ॥౩౬॥ తస్మాదన్యతయాతీతంకిఞ్చిన్నిష్ప్రతి యోగికం।యదినాభ్యుపగమ్యేతవిరూపా భావఆ
పతేత్ ॥౩౭॥ త్రిపాజ్జ్యోతిర్మయాకారవిజ్ఞానంసహజమ్మమ। యతోస్త్యతోవిరోధోన దేహాకారేణమేమునా ॥౩౮॥
రామకృష్ణాదిరూపేష్వప్యాత్మనోసర్వికారిణః। విరోధస్తత్తదాకారైర్నకశ్చిత్కమితామునా ॥౩౯॥ త్రిపాదాకా
రతోప్యేవన్నవిరోధోనిరాకృతేః।ఇతిచేత్త్రవత్యామిశ్రుణువ్వజలజోద్భవ ॥౪౦॥ నవిరోధోభవేన్నిత్యసాకారేణైవకే
వలం। నతూక్తముక్తసాకారైఃప్రారబ్ధప్రతిబన్ధతః ॥౪౧॥ ముక్తసాకారవన్తోహి జీవన్ముక్తామహాబుధాః। ప్రారబ్ధ
పాతేలీయన్తేనిరాకారేవిరూపిణి॥౪౨॥ నచసాకారముక్తానాంపునర్బన్ధఃకదాచన।మాయాసంబన్ధరాహిత్యాత్సాలో
క్యాద్యాస్వివక్వచిత్ ॥ ౪౩॥ సాలోక్యాద్యాహిసగుణామాయామయ్యశ్చముక్తయః। అతస్తాఃప్రతిపన్నానాం పున
ర్బన్ధోపియుజ్యతే॥౪౪॥ఉపాస్యత్వేసమానేపిశ్రుత్యుక్తేమాయ్యమాయినోః।ఉపాసకానామ్ముక్త్యాఖ్యంఫలఞ్చసమంభ

వేత్ ౪౫॥ అథవోపాస్యతాప్యస్తినసమానాతయోర్ద్విధే। మాయీహీదన్తమోపాస్యస్తవన్యస్స్వతయాత్వహం॥౪౬॥ జీవా
నామన్తికస్థానామపినీరూపతాతతః। పాపిపణీయామమత్వాప్తపూర్వాద్దూరస్థితస్య చ॥౪౭॥ ఏతేనైవప్రసిద్ధామేసర్వైర్ని
త్యముపాస్యతా। ఉపాసకత్వంసర్వేషాంజీవానాన్నిత్యమేవచ॥౪౮॥ నిత్యోపాసకతాస్యాశ్చేన్ముక్తివార్తాపృథాన్యథాం
ఇతిచేన్నమదైక్యేనభావినాముక్తిసంభవాత్॥౪౯॥ భావిన్యపిమదైక్యేత్రతేషాంనోపాస్యతాభవేత్ । ఉపాస్యస్థా
ద్వారాతదుపాస్యాతీతలాభతః ॥౫౦॥ ఉపాస్యవస్తుతాదాత్మ్యంకల్పకోట్యాప్యనాశిచేత్। తేషాముపాస్యతాజీవ
న్ముక్తానాముపపద్యతే ॥౫౧॥ ద్విత్రిక్షణసమారబ్ధసమయాస్తేహితద్ధ్రువం। నశ్యన్త్యేవకథన్తాదృక్తాదాత్మ్యతాస్యదుపా
స్యతా ॥౫౨॥ మమతూపాస్యతా సిద్ధాద్వివిధస్యాపిసర్వదా । అవినాశిత యాకల్పకోట్యాపిజలజోద్భవ ॥ ౫౩ ॥
సగుణా నాశ్చ ముక్తానా న్నిర్గుణానాం లయే సమే । నిర్గుణ శ్రవణా ద్భోగో విశేష ఇతిచేచ్ఛృణు ॥౫౪॥
భుక్త్వా సగుణ ముక్తాస్తే విషయా నన్య దద్భుతం । అథః పత న్తిస్వర్గాది లోకేభ్య ఇవమా నవాః ॥౫౫ ॥
భుక్త్వానిర్గుణముక్తాస్తుమోక్షానందమఖణ్డితం। ఊర్ధ్వంగచ్ఛంతి నీరూపబ్రహ్మావృత్తివివర్జితాః ॥౫౬॥ తస్మాన్నిర్గుణ
మోక్షార్థంవిద్యాపాదత్రయాత్మకం। బ్రహ్మమాంనిత్యసాకారముపాసీతమహామతిః॥౫౭॥ నారాయణస్యమేసర్వవ్యాప
కత్వంసదాస్తివై। జీవస్యమోక్షావస్థాయాంకేవలన్నతుసంస్మృతా ॥౫౮ ॥ ఏవంసతికథఙ్జీవో మత్సమత్వంసదావ్ర
జేత్। అతఏవహిసర్వజ్ఞకిఞ్చిజ్జత్వాదిభిర్భిదా ॥ ౫౯ । అంశాంశిత్వాభిదాచాస్తిసేవ్యసేవకతాపిచ। రక్ష్యరక్షక
తాజన్యజనకత్వఞ్చసన్మతం ॥౬౦॥ ఏవంబ్రహ్మన్నహంజీవాజీవన్ముక్తాశ్చసర్వథా। ఉత్కృష్టోపినికృష్టశ్చకైశ్చిదంశై
ర్భవామ్యహో ॥౬౧॥ దృష్టదుఃఖానుభూతిర్హిస్వల్పకాలావధిర్మతా। జీవన్ముక్తస్యసామేతుదీర్ఘకాలావధిర్మతా॥౬౨॥
యావన్నలబ్ధానీరూపబ్రహ్మమాత్రేణసంస్థితిః ।దృష్టదుఃఖంభవేత్తావత్స్వల్పంస్వల్పతరఞ్చవా ॥౬౩॥ మద్దేహస్యావ
ధిఃకల్పసహస్రేషుబహుష్వహో। జగద్రక్షణదుఃఖంమేనతావద్ధిప్రశామ్యతి ॥ ౬౪ ॥ భృత్యస్యేవచజీవస్య స్వామివా
జ్ఞామాత్రపాలనం। కార్యంమన్నియతంకర్మపూర్వకర్మానుసారతః ॥౬౫॥ యథాచస్వామినస్సర్వధరణీ పాలనంస్థితం।
తథామమసమస్తస్యజగతఃపాలనంస్థితం ॥౬౬॥ నిర్దేశభృతకన్యాయాత్తద్దుర్దుఃఖంమహన్నహి। అకర్తురపిభర్తుస్సమ
హద్దుఃఖంసమీక్ష్యతే ॥౬౭॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తశ్చజీవోపిచమదుత్తమః। ఇతిమన్యేజగద్వృత్తిజనితాయాసచిన్తనాత్॥
విధిః॥ నిరుపాధికసాకారనిత్యసాకారవాన్భవాన్। నిరాకారఇతిఖ్యాతః కథంవాభగవచ్ఛ్రితా ॥౬౯॥ అఖణ్డైక
రసాకారత్వదన్యన్నైవకిఞ్చన। పరంవాస్త్యపరంవేతిశ్రూయతేచశ్రుతౌహరే ॥౭౦ ॥ త్వత్పరంయదికిఞ్చిత్స్యాన్ని
రాకారంశ్రుతీరితం। తదాతదేవసాక్షాత్త్వంమోక్షసిద్ధ్యైవిబోధమే ॥౭౧॥ కింబోధయసిసాకారోపాసనేమాంము
హుర్ముహుః। ఉపాసనశ్రమోవ్యర్థస్త్వద్దాసస్యనయుజ్యతే ॥౭౨॥ నాభవద్యస్యసాకారసాక్షాత్కార స్సఏవహి।
చోదనీయస్తథోపాస్త్యాత్వాహంసాక్షాత్కృతాత్మకః॥౭౩॥ విష్ణుః॥ భవాన్సాక్షాత్కృతాత్మాపినకార్త్స్న్యేనతథా
స్తితు। మదేకదేశసంపత్త్యాపునర్జన్మాదివర్జితః ।౭౪। మత్కృత్స్నసాక్షాత్కారాయమదుపాసనమర్హవత్। మద్దా
సస్యైవయుజ్యేతనేతరస్యపశోర్ద్విధే ॥౭౫॥ చోదయామ్యహమేనంత్వాంసాకారోపాసనేముమ । అత్యన్తాప్తతమ
త్వేనసందేహోమాస్తుకశ్చన ॥౭౬॥ మత్పరంతన్నిరాకారంశ్రుత్యుక్తంకిఞ్చనాస్తితు। సయుక్తందేహినఃపుంసఃశ్రే
యసస్తన్నిబోధనం ॥౭౭। ప్రతిషేధవచశ్శ్రౌతముపాస్యేతరగోచరం । విధిసాకారతోన్యస్యస్యోపాస్యత్వవివర్జ
నాత్ ।౭౮। అఖణ్డైకరసాకారేమయినిత్యచిదాత్మని । ఉపాస్యమానేస్వాభేదాత్తత్సిద్ధ్యైత్తేనిరాకృతి ।౭౯। నిరా
కారఇతిఖ్యాతిర్మయియుక్తైవపద్మజ। తాదృశీహిమమావస్థాశిష్యతేస్వావసానతః ।౮౦। ఉపాస్యత్వమిదన్త్వేనసర్వత్వే
నచనిరస్యహి।తస్మాత్తదుపదేశేనకిఞ్చిన్నాస్త్యపిలేఫలం ।౮౧। తదత్యన్తనిరాకారమవాఙ్మనసగోచరం । అరూపం

బ్రహ్మ విజ్ఞేయమితి కేచిద్వదన్త్యసత్ ॥౮౨॥ అనుపాస్యస్వరూపస్య విజ్ఞానాత్కిం ఫలం భవేత్ । ముముక్షూణాం స్వ
నాం బ్రహ్మ స్తదా స్యాన్మధ్యమాస్తు తత్ ॥౮౩॥ తద్విజ్ఞానాన్మనోనాశో నైవ సిద్ధ్యతి కస్యచిత్ । మనోనాశవిహీనస్య నచ
సుఖం కుతో భవేత్ ॥౮౪॥ న చాప్రక్షీణదుఃఖస్య భవమోక్షః ప్రకల్ప్యతే । న చాసంసారముక్తస్య జ్ఞానిత్వముపపద్య
తే ॥౮౫॥ నావిజ్ఞానవిహీనస్య బ్రహ్మోపాసనయోగ్యతా । న చాప్యుపాస్యతా స్వస్య సాకారాత్పరమాత్మనః ॥౮౬॥ త
స్మాత్సాకారమాత్మానం నిర్విశేషం చిదాత్మకమ్ । అఖణ్డైకరసం నిత్యముపాస్యాభేదతో విభో ॥౮౭॥ అద్వైతవేది నిరాకార
వాశ్చాపి వేదవినాప్నుయుః । ద్విపరార్ధావసానత్వాదధికారస్య పద్మజ ॥౮౮॥ * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే చతుర్దశోఽధ్యాయః *—

॥విష్ణుః॥ పునశ్చ తే ప్రవక్ష్యామి సాకారోపాసనం మహత్ । యేనైవ హి ముముక్షూణాం సద్యో నైష్కర్మ్యతో భవేత్ ॥౧॥ అఖ
ణ్డైకరససాకారమదుపాసనయానయా । కర్తవ్యయా పరబ్రహ్మాత్మైక్యవిజ్ఞాననిధిస్స్మృతః ॥౨॥ భూతాశ్చ వర్తమానాశ్చ భవి
ష్యన్తశ్చ సంస్మృతేః । విముక్తా అభవన్ సన్తి భవిష్యన్తి చ పద్మజ ॥౩॥ తత్త్వమస్యాదిభిర్వాక్యైర్బ్రహ్మాత్మైక్యమసంశయం
విజ్ఞాయ స్వానుభూత్యర్థం బ్రహ్మోపాసీత బుద్ధిమాన్ ॥౪॥ విజ్ఞానగోచరం బ్రహ్మ సత్యజ్ఞానాదిలక్షణమ్ । అఖణ్డం నిష్క్రి
యం శాన్తం నిర్వికల్పం నిరఞ్జనమ్ ॥౫॥ నిర్విశేషం నిరాకారం చిదాకారం నిరామయమ్ । సర్వాధారం నిరాధారం జ
రామరణవర్జితమ్ ॥౬॥ అద్వితీయం తదేవాహం పూర్ణోఽస్మ్యాకాశవత్సదా । అసఙ్గో వాయువచ్చాస్మి స్వప్రకాశోఽస్మి
సూర్యవత్ ॥౭॥ అమృతాంశురివాత్యన్తం శీతలోఽస్మి సమన్తతః । అచఞ్చలస్వరూపోఽస్మి నిస్తరఙ్గసముద్రవత్ ॥౮॥
అద్వయానన్దరూపోఽస్మి సదా గాఢసుషుప్తివత్ । అతిస్వచ్ఛస్వరూపోఽస్మి శుద్ధస్ఫటికవత్ప్రభో ॥౯॥ ఏవం యో భావయేన్ని
త్యం విరక్తో విజనస్థితః । తస్యాశు స్వయం సిద్ధ్యేద్భావనానుగుణాఖిలం ॥౧౦॥ భావనానురూపా చేన్నిష్ఠా కేన
చిత్ । స్యాత్తాం శ్రుతిస్మృతీ వ్యర్థే భృఙ్గకీటోపమాపి సా ॥౧౧॥ అదృష్టపూర్వస్వర్గాదావిశ్వాసశ్శాస్త్రదర్శనాత్ । ఆ
స్తికానాం స్వతస్సిద్ధో యథా భవతి చేతసి ॥౧౨॥ తథా బ్రహ్మణ్యదృష్టేఽపి సచ్చిదానన్దలక్షణే । విశ్వాసశ్శాస్త్రదృష్ట్యా
స్యాత్తేనాధ్యాత్మస్వదర్శనమ్ ॥౧౩॥ అహం బ్రహ్మేత్యనుస్యూతప్రత్యయావృత్తిమాచరన్ । బ్రహ్మతాం న ప్రపన్నశ్చే
చ్చేత్సకర్మ్మ కర్మ్మఫలం కథమ్ ॥౧౪॥ శ్రుత్యన్తైర్ధ్యేయతా నోక్తా నిర్గుణబ్రహ్మణోఽమమ । ఇత్యాహుస్సన్మృషా కేచిద్వే
దాన్తిత్వాభిమానినః ॥౧౫॥ తే తు వేదాన్తగ్రన్థస్య హ్యనభిజ్ఞా అసత్తమాః । జగత్ప్రతారణవ్యగ్రా ఇతి మే నిశ్చయా మ
తిః ॥౧౬॥ నిష్కలం తం ధ్యాయమానస్తం తతః పశ్యత ఇత్యపి । ధ్యానయోగాదవైహీత ధ్యాననిర్మథనాదపి ॥౧౭॥ తే ధ్యా
నయోగానుగతా అపశ్యన్నితి చేద్వృథా । శ్రుతీరాలోక్య చేద్బ్రూయుర్నైవం తే బ్రూయురన్యథా ॥౧౮॥ ఉపక్రమాది
భిర్లిఙ్గైస్తత్ర తత్రాగుణం పరమ్ । బ్రహ్మైవ ప్రకృతం స్పష్టం ధ్యేయమిత్యవగమ్యతే ॥౧౯॥ తే చ నిర్గుణమేవాహుః ధ్యాన
వాదపరాఙ్ముఖాః । తత్ర తత్ర శ్రేయఃశ్లోకే ప్రకృతం బ్రహ్మ పద్మజ ॥౨౦॥ శ్లోకైస్తైః కఠకైవల్యశ్వేతాశ్వతరసంస్థితైః
ధ్యేయతాం బ్రహ్మణస్స్పష్టాం నత్వాహుః పాపవైభవాత్ ॥౨౧॥ వేదనస్యైజ్ఞానపర్యాయా ధ్యానశబ్దాశ్చ కీర్తితాః । ఇతి
స్వేచ్ఛానుసారేణ శబ్దార్థాంశ్చ బ్రువన్త్యహో ॥౨౨॥ సకృత్ప్రత్యయ ఏవాత్ర జ్ఞానశబ్దార్థ ఇష్యతే । అసకృత్ప్రత్యయో
ధ్యానశబ్దార్థస్తత్త్వవేదిభిః ॥౨౩॥ ఏవం సతి కథం జ్ఞానధ్యానశబ్దైకతోచితా । యస్సకృత్ప్రత్యయ యాద్గమ్యమసకృత్ప్ర
త్యయాచ్చ తత్ ॥౨౪॥ అతస్తన్నిర్గుణం జ్ఞేయం సగుణం ధ్యేయమిత్యముం । వాదం నిరర్థకం విద్ధి త్వం బ్రహ్మజ్ఞానవాది
నామ్ ॥౨౫॥ లోకే చానుభవోద్దృష్టో యత్కిఞ్చిద్వస్తులబ్ధయే । ఆదౌ జ్ఞానం తతో ధ్యానం కర్తవ్యం సేవ్యతే జనైః ॥౨౬॥
మదాత్మైక్యం గురోర్వక్త్రాజ్జ్ఞాత్వాఽసంశయం పుమాన్ । మదాత్మైక్యం నచ ధ్యాయేత్స ఏవ మదుపాసకః ॥౨౭॥ అభే
దమేవ నిశ్చిత్య జీవాత్మపరమాత్మనోః । పరస్మిన్యో జయేజ్జీవం స ఏవ మదుపాసకః ॥౨౮॥ ఐహికాముష్మికాన్భోగా

న్మత్వావిష్ఠావివత్సుమాన్ । మదేకశరణో యోఽస్తి స ఏవ మదుపాసకః ॥౨౯॥ దేహాదివాసనాస్త్యక్త్వా వైరాగ్యేణ బలీయసా । మదన్వేషణశీలో యస్స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౦॥ బాధ్యమానోఽపి బహుభిర్విఘ్నైర్దైవకృతైస్తరాం । యో న ముఞ్చతి మన్నిష్ఠాం స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౧॥ పుత్రదారాదిభిర్నిత్యం పీడ్యమానోఽపి యో బుధః । ధ్యానాన్న చ్యవతే స్వీయాత్స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౨॥ స్వాశ్రమావశ్యకం నిత్యం కర్మ కేవలమాచరన్ । త్యక్త్వా కామ్యాని మన్నిష్ఠస్స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౩॥ మత్కర్మాణి చ మద్భక్తిర్మద్యోగాన్మదుపాసనాః । త్యక్త్వా మదేకనిష్ఠో యస్స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౪॥ వినివృత్తం మనస్సర్వవిషయేభ్యోఽఖిలాత్మని । యః ప్రతిష్ఠాపయేద్యోగీ స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౫॥ సగుణోపాసనం త్యక్త్వా నిర్గుణజ్ఞానమస్యథ । నిర్గుణధ్యాననిరతస్స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౬॥ హేయాన్హిత్వాను పాదేయమనుపాదాయ తచ్చయః । ఉపాదేయముపాదత్తే స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౭॥ ఇదంభావమహంభావమపి త్యక్త్వా బహిస్తతః । స్వభావం త్యజతి స్వస్మిన్ స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౮॥ తామసాన్రాజసాన్హిత్వా గృహీత్వా సాత్త్వికాన్ గుణాన్ । యశ్శోభతే మయి స్థిత్వా స ఏవ మదుపాసకః ॥౩౯॥ స్వస్య స్వం మయి విజ్ఞాయ మదనన్యత్వమాత్మని । ఆత్మానం యోఽర్పయేన్మహ్యం స ఏవ మదుపాసకః ॥౪౦॥ ఆత్మానమాత్మనోత్థాప్య స్వాత్మస్వాత్మని స్థిరం । యోజయన్నాత్మసంతృప్తస్స ఏవ మదుపాసకః ॥౪౧॥ వృత్తీర్వృత్తిమతశ్చాదౌ త్యక్త్వా నిర్వృత్తికం తతః । యశ్శోధయతి ధన్యాత్మా స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౨॥ ఆత్మానం త్రివిధం విశ్వతైజసప్రాజ్ఞసంజ్ఞకం । త్రివిధే మయి యుఙ్క్తే యస్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౩॥ బ్రహ్మ ప్రణవమాత్రేతి జ్ఞాత్వా మాం షోడశాత్మకం । ఆరోహతి క్రమేణాత్ర స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౪॥ సప్తభూమిషు మాం భిన్నమభిన్నం చావగమ్య యః । ఉత్తరోత్తరమాతిష్ఠేత్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౫॥ నిర్వికల్పాదికాన్నిత్యం సమాధీనాచరన్ క్రమాత్ । యో హన్తి దృష్టదుఃఖాని స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౬॥ విజ్ఞాయ స్వగతం భేదం శాస్త్రతో గురుతోఽపి యః । భినత్త్యఖణ్డతాం స్వస్య స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౭॥ నానాత్వమస్య నానాత్వమాదిమధ్యస్థితం త్యజన్ । పునర్నానాత్వమేవైతి స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౪౮॥ విజాతీయపరిత్యాగాత్సజాతీయముపాహరన్ । స్వగతం శోధయేద్భేదం స ఏవ మదుపాసకః ॥౪౯॥ సరూపనష్టచిత్తాసు కరణాని స్వయోగతః । అరూపనాశం గమయేత్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౫౦॥ జీవన్ముక్తిపదం త్యక్త్వా వై దేహ్యే ముక్తయే సదా । సహజం కురుతే యోగం స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౫౧॥ అభ్యాసాద్దుఃఖమిశ్రాన్నాం ప్రాప్యాథ కురుతే నరః । అభ్యాసం సుఖమిశ్రం యస్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౫౨॥ సర్వాన్వికారాన్ద్రష్ట్వాపి శుక్తికారజతాదివత్ । ఖపుష్పవచ్చికీర్షుర్యస్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౫౩॥ వచనాని చ వాచ్యాని త్యక్త్వా వక్తారమాత్మని । ఏకీకృత్యాపి విభజేత్స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥౫౪॥ లక్షకేభ్యశ్చ లక్ష్యేభ్యో లక్షితారం పృథగ్ధరన్ । అబ్ధీనివ ఉహాన్ పూర్ణాన్ స చ స్యాన్మదుపాసకః ॥ స్థూలం సూక్ష్మం చ బీజం చ త్యక్త్వా ధ్యానం చిదాత్మనః । తురీయం కురుతే ధ్యానం స ఏవ మదుపాసకః ॥ యేన కేన ప్రకారేణ మదుపాసనమాచరన్ । పురుషః కృతకృత్యోఽత్ర నేతరే మాయయావృతాః ॥౫౭॥ మదుపాస్తౌ రతిశ్రద్ధా పూర్వపుణ్యవతాం భవేత్ । తత్రాశ్రద్ధా తు లోకానాం పూర్వపాపవతాం ధ్రువం ॥౫౮॥ అశ్రద్ధాం మదుపాస్తౌ యజ్జనయత్యాత్మవేదనం । తన్మహాపాపినామేవ సంభవేన్నాత్ర సంశయః ॥౫౯॥ మదుపాసనతాత్పర్యమాచాపన్నే చ సంభవేత్ । తేషాం పుణ్యవతామేవ తటస్థశ్చాత్మవేదనం ॥౬౦॥ నిష్కామస్సగుణధ్యానమాదౌ కుర్యాన్నరోత్తమః । అన్తే చ నిర్గుణధ్యానం విద్యాన్మద్యేతు నిర్గుణం ॥౬౧॥ జ్ఞానస్య ధ్యానశేషత్వం వదన్నూర్ధ్వం న గచ్ఛతి । ధ్యానస్య జ్ఞానశేషత్వం వదన్పతతి సహ్యథః ॥౬౨॥ యదేవ విద్యయేత్యేషా శ్రుతిరప్యాత్మవేదనాత్ । పరం కర్తవ్యమాహైవ తన్న జ్ఞానస్య శేషితా ॥౬౩॥ జ్ఞానస్య సర్వశేషిత్వం య ఆహుర్జ్ఞానవాదినః । మోక్షమార్గచ్యుతాస్సర్వే తే సుప్తబ్రహ్మవాదినః ॥౬౪॥ ప్రతిషేధన్తి యే నిత్యం ద్వివిధం మదుపాసనం । స్వేచ్ఛావిహారిణస్తే జ్ఞాస్తే హి సతాం కర్యవాదినః ॥౬౫॥ మద్యోగం యే విషిన్దన్తి శ్రవణైకప్రధానతః । భ్రాన్తా విషయసంసక్తా భ్రష్టాస్తే భ్రాన్తివాదినః ॥౬౬॥ జీవస్య బ్రహ్మతా

మాహుస్సదా యేతద్విరోధతః । ఉత్క్రాన్తౌ కేవలం తత్త్వా ముక్తాయాన్తి బ్రహ్మవాదినః ॥౬౭॥ మదుపాస్తిమకుర్వన్తస్సదా భోగైకవృత్తయః । అటన్తి పశువల్లోకే హన్తాసంగాత్మవాదినః ॥౬౮॥ యేషు వక్తృత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వప్రశాన్తతాదయః । సన్త్యలుప్తా అహో తే హి త్రికాలాద్వైతవాదినః ॥౬౯॥ చేష్టన్తే సర్వదా యేషామిన్ద్రియాణి దశాప్యహో । విషయేష్వేవ తుచ్ఛేషు తే హ్యకర్త్రాత్మవాదినః ॥౭౦॥ కామక్రోధాదయో యేషు సమృద్ధాస్సన్తి దుర్గుణాః । తే హన్త భువి వర్తన్తే నిర్గుణాత్మైకవాదినః ॥౭౧॥ సంకల్పాశ్చ వికల్పాశ్చ కుర్వతే విషయేషు యే । బత తే భువి జీవన్తి మనోమిథ్యాత్వవాదినః ॥౭౨॥ యే తు నైవం వదన్త్యేవ స్వప్నేఽపి విమలాశయాః । విరాజన్తే మహాత్మానస్తే తత్త్వామృతపరాయణాః ॥౭౩॥ మదుపాసననిష్ఠానాం శాస్త్రోక్తేనైవ వర్తనా । సర్వేన్ద్రియాణి వశ్యాని భవేయుశ్శిక్షితాశ్వవత్ ॥౭౪॥ తాన్తికైర్వాదికాస్సంగం యథా కుర్యుర్న కుత్రచిత్ । తథైవాద్వైతవిజ్ఞానవాదిభిర్మదుపాసకాః ॥౭౫॥ యతః కుతశ్చిత్పాపాచ్చేద్వశిష్టాత్కదాచన । సంగో జాతస్తథాప్యేషాం న మనః క్షోభమాప్నుయాత్ ॥౭౬॥ తే త్వవశ్యమనస్కత్వాజ్జ్ఞానినో దుర్గుణాకరాః । మదుపాసకసంగేన శుద్ధాః కుద్ధా భవన్తి చ ॥౭౭॥ ఆగతాసు మహాపత్సు దేవరాజకృతాస్వపి । అతితుచ్ఛధియా యుక్తా హసన్తి మదుపాసకాః ॥౭౮॥ అద్వైతజ్ఞానినస్త్వన్యే సంపదాగమలోలుపాః । ఆపచ్ఛ్రవణమాత్రేణ మూర్ఛాకాన్తాః పతన్త్యధః ॥౭౯॥ శాస్త్రోక్తసాధుమార్గేషు నియమేనైవ సఞ్చరన్ । మదుపాసక ఆప్నోతి సుఖం యద్వత్పతివ్రతా ॥౮౦॥ అమార్గేషు చరన్స్వైరం సాధులోకైకవఞ్చకః । జ్ఞానీ దుఃఖం మహద్యాతి స్వైరిణీవ సదా భువి ॥౮౧॥ బ్రహ్మానన్దం సదా భుఞ్జన్బ్రహ్మాత్మోపాసకో భృశమ్ । దేహాగాన్మహతో రోగాన్మరణం వా న నిన్దతి ॥౮౨॥ విషయానన్దరసికో బ్రహ్మజ్ఞానీ పురోదితః । ఆరోగ్యం చిరజీవిత్వం బత నన్దతి నన్దతి ॥౮౩॥ దూరీకృతా అసన్మార్గాస్సన్మార్గాస్స్వవశే కృతాః । మదేకధ్యాననిరతైరహఙ్కారాత్మతయాశ్రితః ॥౮౪॥ వశీకృతా అసన్మార్గాస్సన్మార్గా దూరతః కృతాః । వాఙ్మాత్రజ్ఞానిభిర్మూర్ఖైశ్శ్రితో దేహతయాప్యహమ్ ॥౮౫॥ సర్వవ్యాపారవిముఖా మదుపాసనతత్పరాః । అన్తరేవ మహానన్దం రహస్యం భుఞ్జతే నిశమ్ ॥౮౬॥ సర్వవృత్త్యున్ముఖా వాచా జ్ఞానినస్తు బహిర్ముఖాః । బ్రహ్మానన్దం సదస్త్యేవ కాచార్థభిసయన్తి వై ॥౮౭॥ తస్మాదేవంవిధాన్సర్వానద్వైతజ్ఞానినో జనాన్ । ఉపేక్ష్య భవ మోక్షాయ మాముపాస్య చతుర్ముఖ ॥౮౮॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే పఞ్చదశోధ్యాయః *

విధిః॥ భగవన్పుణ్డరీకాక్ష గోవిన్ద మధుసూదన । శ్రియఃపతే జగన్నాథ నమస్తే భక్తవత్సల ॥౧॥ మయా త్వద్వదనామ్భోజాత్స్వానన్దామృతపూరితాత్ । సర్వే వేదాన్తసారాంశాశ్శ్రుతా ఏవ న సంశయః ॥౨॥ తథాపి తేజోబిన్ద్వాఖ్యాం శ్రుతిం శ్రీమన్ముఖాదహమ్ । శ్రోతుమిచ్ఛామి సర్వాత్మన్ప్రసీద కరుణానిధే ॥౩॥ ఇతి శ్రుత్వా విధేర్వాక్యం హరిశ్చక్రధరో గురుః । తేజోబిన్దూపనిషదం తాం వక్తుముపచక్రమే ॥౪॥ శ్రీమహావిష్ణుః॥ తేజోబిన్దుపరం ధ్యానం విశ్వాత్మహృది సంస్థితమ్ । ఆణవం శాంభవం శాన్తం స్థూలసూక్ష్మం పరం చ యత్ ॥౫॥ దుఃఖాఢ్యం చ దురారాధ్యం దుష్ప్రేక్ష్యం ముక్తమవ్యయమ్ । దుర్లభం తత్స్వయం ధ్యానం మునీనాం చ మనీషిణామ్ ॥౬॥ యతాహారో జితక్రోధో జితసంగో జితేన్ద్రియః । నిర్ద్వన్ద్వో నిరహంకారో నిరాశీరపరిగ్రహః ॥౭॥ అగమ్యాగమకర్తా యో గమ్యాగమనమానసః । ముఖే త్రీణి చ విన్దేత త్రిధామా హంస ఉచ్యతే ॥౮॥ పరం గుహ్యతమం విద్ధి హ్యస్తతన్ద్రిర్నిరాశ్రయః । సోమరూపకలా సూక్ష్మా విష్ణోస్తత్పరమం పదమ్ ॥౯॥ త్రివక్త్రం త్రిగుణం స్థానం త్రిధాతుం రూపవర్జితమ్ । నిశ్చలం నిర్వికల్పం చ నిరాకారం నిరాశ్రయమ్ ॥౧౦॥ ఉపాధిరహితం స్థానం వాఙ్మనోతీతగోచరమ్ । స్వభావం భావసంగ్రాహ్యం సంఘాతశ్చ యదచ్యుతమ్ ॥౧౧॥ అనానానన్దనాతీతం దుష్ప్రేక్ష్యం పూర్ణమవ్యయమ్ । చిన్త్యమేవం వినిర్ముక్తం శాశ్వతం ధ్రువమక్రియమ్ ॥౧౨॥ తద్బ్రహ్మణస్తదధ్యాత్మం తద్విష్ణోస్తత్పరాయణమ్ । అచిన్త్యం చిన్మయాత్మానం యద్వ్యోమ పరమం స్థితమ్ ॥౧౩॥ అశూన్యం శూన్యభావ

స్తుశూన్యాతీతం హృదిస్థితం । న ధ్యానఞ్చ న చ ధ్యాతా న ధ్యేయో ధ్యేయ ఏవ చ ।౧౪। సర్వఞ్చ న పరం శూన్యం న పరం నాప-
రాత్పరం । అచిన్త్యమప్రబుద్ధఞ్చ న సత్యం న పరం విదుః ।౧౫। మునీనాం సంప్రయుక్తఞ్చ న దేవా న పరే విదుః । లోభ-
మ్మోహం భయం దర్పం కామం క్రోధఞ్చ కిల్బిషం ।౧౬। శీతోష్ణే క్షుత్పిపాసే చ సంకల్పకవికల్పకౌ । న బ్రహ్మకులదర్పఞ్చ
న ముక్తిగ్రన్థిసఞ్చయం ।౧౭। న భయం న సుఖం దుఃఖం తథా మానావమానయోః । ఏతద్భావవినిర్ముక్తం తద్గ్రాహ్యం బ్రహ్మ
తత్పరం ॥౧౮॥ యమో హి నియమస్త్యాగో మౌనం దేశశ్చ కాలతః । ఆసనం మూలబన్ధశ్చ దేహసామ్యఞ్చ దృక్స్థితిః ॥౧౯॥
ప్రాణసంయమనఞ్చైవ ప్రత్యాహారశ్చ ధారణా । ఆత్మధ్యానం సమాధిశ్చ ప్రోక్తాన్యఙ్గాని వై క్రమాత్ ॥౨౦॥ సర్వం
బ్రహ్మేతి వై జ్ఞానాదిన్ద్రియగ్రామసంయమః । యమోయమితి సంప్రోక్తోభ్యసనీయో ముహుర్ముహుః ॥౨౧॥ సజాతీ-
యప్రవాహశ్చ విజాతీయతిరస్కృతిః । నియమో హి పరానన్దో నియమాత్క్రియతే బుధైః ॥౨౨॥ త్యాగః ప్రపఞ్చ-
రూపస్య సచ్చిదాత్మావలోకనాత్ । త్యాగో హి మహతాం పూజ్యస్సద్యో మోక్షప్రదాయకః ॥౨౩॥ యస్మాద్వా-
చో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ । యన్మౌనం యోగిభిర్గమ్యం తద్భవేత్సర్వదా బుధైః ॥౨౪॥ వాచో యస్మాన్నివర్త-
న్తే తద్వక్తుం కేన శక్యతే । ప్రపఞ్చో యది వక్తవ్యస్సోపి శబ్దవివర్జితః ॥౨౫॥ ఇతి వా తద్భవేన్మౌనం సర్వం సహజసంస్థి-
తం । గిరా మౌనన్తు బాలానామయుక్తం బ్రహ్మవాదినాం ॥౨౬॥ ఆదావన్తే చ మధ్యే చ జనో యస్మిన్న విద్యతే । యే-
నేదం సతతం వ్యాప్తం స దేశో విజనస్స్మృతః ॥౨౭॥ కల్పనా సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదీనాం నిమేషతః । కాలశబ్దేన నిర్దిష్టం
హ్యఖణ్డానన్దమద్వయం ॥౨౮॥ సుఖేనైవ భవేద్యస్మిన్నజస్రం బ్రహ్మచిన్తనం । ఆసనం తద్విజానీయాదన్యత్సుఖవినా-
శనం ॥౨౯॥ సిద్ధయే సర్వభూతాది విశ్వాధిష్ఠానమద్వయం । తస్మిన్సిద్ధిం గతా సిద్ధాస్తత్సిద్ధాసనముచ్యతే ॥౩౦॥
యన్మూలం సర్వలోకానాం యన్మూలం చిత్తబన్ధనం । మూలబన్ధస్సదా సేవ్యో యోగ్యోసౌ బ్రహ్మవాదినాం ॥౩౧॥ అం-
గానాం సమతాం విద్యాత్సమే బ్రహ్మణి లీయతే । నో చేన్నైవ సమానత్వమృజుత్వం శుష్కవృక్షవత్ ॥౩౨॥ దృష్టిం జ్ఞాన-
మయీం కృత్వా పశ్యేద్బ్రహ్మమయం జగత్ । సా దృష్టిః పరమోదారా న నాసాగ్రావలోకినీ ॥౩౩॥ దృష్టిదర్శనదృ-
శ్యానాం విరామో యత్ర వా భవేత్ । దృష్టిస్తత్రైవ కర్తవ్యా న నాసాగ్రావలోకినీ ॥౩౪॥ చిత్తాది సర్వభావేషు బ్ర-
హ్మత్వేనైవ భావనాత్ । నిరోధస్సర్వవృత్తీనాం ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే ॥౩౫॥ నిషేధనం ప్రపఞ్చస్య రేచకాఖ్యస్స-
మీరితః । బ్రహ్మైవాస్మీతి యా వృత్తిః పూరకో వాయురుచ్యతే ॥౩౬॥ తతస్తద్వృత్తినైశ్చల్యం కుమ్భకః ప్రాణసంయ-
మః । అయఞ్చాపి ప్రబుద్ధానామజ్ఞానాం ఘ్రాణపీడనం ॥౩౭॥ విషయేష్వాత్మతాం దృష్ట్వా మనసశ్చిత్తరఞ్జనం । ప్ర-
త్యాహారస్స విజ్ఞేయోభ్యసనీయో ముహుర్ముహుః ॥౩౮॥ యత్ర యత్ర మనో యాతి బ్రహ్మణస్తత్ర దర్శనాత్ । మనసా
ధారణఞ్చైవ ధారణా సా పరా మతా ॥౩౯॥ బ్రహ్మైవాస్మీతి సద్వృత్త్యా నిరాలమ్బతయా స్థితిః । ధ్యానశబ్దేన విఖ్యా-
తా పరమానన్దదాయినీ ॥౪౦॥ నిర్వికారతయా వృత్త్యా బ్రహ్మాకారతయా పునః । వృత్తివిస్మరణం సమ్యక్సమాధిరభిధీ-
యతే ।౪౧॥ ఇమఞ్చాకృత్రిమానన్దం తావత్సాధు సమభ్యసేత్ । లక్ష్యో యావత్క్షణాత్పుంసః ప్రత్యక్త్వం సమ్భవేత్స్వ-
యం ॥౪౨॥ తతస్సాధననిర్ముక్తస్సిద్ధో భవతి యోగిరాట్ । తత్స్వరూపం భవేత్తస్య విషయో మనసాం గిరాం ॥౪౩॥
సమాధౌ క్రియమాణే తు విఘ్నాన్యాయాన్తి వై బలాత్ । అనుసన్ధానరాహిత్యమాలస్యం భోగలాలసం ॥౪౪॥ లయస్త-
మశ్చ విక్షేపస్తేజస్స్వేదశ్చ శూన్యతా । ఏవం హి విఘ్నబాహుళ్యం త్యాజ్యం బ్రహ్మవిశారదైః ॥౪౫॥ భావవృత్త్యా హి
భావత్వం శూన్యవృత్త్యా హి శూన్యతా । బ్రహ్మవృత్త్యా హి పూర్ణత్వం తయా పూర్ణత్వమభ్యసేత్ ॥౪౬॥ యే హి వృ-
త్తిం విహాయైనాం బ్రహ్మాఖ్యాం పావనీం పరాం । వృథైవ తే తు జీవన్తి పశుభిశ్చ సమా నరాః ॥౪౭॥ యే తు వృత్తిం విజా-
నన్తి జ్ఞాత్వా వై వర్ధయన్తి యే । తే వై సత్పురుషా ధన్యా వన్ద్యాస్తే భువనత్రయే ॥౪౮॥ యేషాం వృత్తిస్సమా వృద్ధా ప-

రిపక్వాచసాపునః । తేవైసద్య ప్రహృతాం ప్రాప్తానేత రేశబ్దవాదినః ॥౪౯॥ సకలాం బ్రహ్మవార్తాయాం వృత్తిహీ
నాస్సురాగిణః । తేప్యజ్ఞానతయానూనం పునరాయాన్తియాన్తిచ ॥ ౫౦॥ నిమేషార్ధం న తిష్ఠన్తి వృత్తిం బ్రహ్మమయీం
వినా । యథాతిష్ఠన్తి బ్రహ్మాద్యాస్సనకాద్యాశ్శుకాదయః ॥౫౧॥ కారణం యస్య వై కార్యం కారణం తస్య జాయతే।
కారణం తత్త్వతో నశ్యేత్కార్యాభావే విచారతః ॥౫౨॥ అథశుద్ధం భవేద్వస్తు యద్వై వాచామగోచరం । ఉదేతి శుద్ధం
చిత్తానాం వృత్తిజ్ఞానం తతః పరం ॥౫౩॥ భావితం తీవ్రవేగేన వస్తు యన్నిశ్చయాత్మకం । దృశ్యం హ్యదృశ్యతాం నీత్వా
బ్రహ్మాకారేణ చిన్తయేత్ ॥౫౪॥ విద్వాన్నిత్యం సుఖే తిష్ఠేద్ధియా చిద్రసపూర్ణయా । ఏవం విధానుభూతిర్యా సైన ప్రా
ప్యామునిషిభిః ॥౫౫॥ కుమారో ధ శివం బ్రహ్మన్ పప్రచ్ఛ షడాననః । అఖండైకరసం బ్రూహి చిన్మాత్రం మే దయానిధే॥
ఇత్యుక్తస్స శివస్సాంబస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ । షణ్ముఖం స్వాత్మజం దేవసేనాపతిమువాచహ ॥౫౭॥ సాంబశివః॥
అఖండైకరసం దృశ్యమఖండైకరసం జగత్ । అఖండైకరసం భావమఖండైకరసం స్వయం ॥౫౮॥ అఖండైకరసో మన్త్రో హ్యఖండై
కరసా క్రియా । అఖండైకరసం జ్ఞానమఖండైకరసం జలం ॥౫౯॥ అఖండైకరసా భూమిరఖండైకరసం వియత్ । అఖండైకరసం
శాస్త్రమఖండైకరసా త్రయి ॥౬౦॥ అఖండైకరసం బ్రహ్మ చాఖండైకరసం వ్రతం । అఖండైకరసో జీవో హ్యఖండైకరసో
హ్యజః ॥౬౧॥ అఖండైకరసో బ్రహ్మా హ్యఖండైకరసో హరిః । అఖండైకరసో రుద్రశ్చాఖండైకరసోస్మ్యహం ॥౬౨॥ అఖండై
కరసం ఆత్మా అఖండైకరసం గురుః । అఖండైకరసం లక్ష్యం అఖండైకరసం మహః ॥౬౩॥ అఖండైకరసం దేహ మఖండైకరసం
మనః । అఖండైకరసం చిత్త మఖండైకరసం సుఖం ॥౬౪॥ అఖండైకరసం విద్యా అఖండైకరసోవ్యయః । అఖండైకరసం ని
త్యం అఖండైకరసం పరం ॥ ౬౫ ॥ అఖండైకరసం కిఞ్చిదఖండైకరసం వరం । అఖండైకరసాదన్యన్నాస్తి నాస్తి షడానన ॥౬౬॥
అఖండైకరసాన్నాస్తి హ్యఖండైకరసాన్నహి । అఖండైకరసాత్కిఞ్చిదఖండైకరసాదహం ॥౬౭॥ అఖండైకరసం స్థూలం సూ
క్ష్మం చాఖండరూపకం । అఖండైకరసం వేద్య మఖండైకరసం భవాన్ ॥౬౮॥ అఖండైకరసం గుహ్య మఖండైకరసాదికం। అఖ
ండైకరసా జ్ఞాతి రఖండైకరసా స్థితిః ॥౬౯॥ అఖండైకరసా మాతా అఖండైకరసః పితా । అఖండైకరసా భ్రాతా అఖండైకరసం
పతిః ॥౭౦॥ అఖండైకరసం సూత్రం అఖండైకరసం విరాట్ । అఖండైకరసం గాత్రం అఖండైకరసం శిరః ॥ ౭౧ ॥ అఖండైకర
సం చాన్తరఖండైకరసం బహిః । అఖండైకరసం పూర్ణ మఖండైకరసామృతం ॥౭౨॥ అఖండైకరసం గోత్ర మఖండైకర
సం గృహం । అఖండైకరసం గోప్యం అఖండైకరసం శశీ ॥ ౭౩ ॥ అఖండైకరసాస్తారా అఖండైకరసో రవిః । అఖండై
కరసం క్షేత్ర మఖండైకరసం క్షమా ॥౭౪॥ అఖండైకరసం శాన్త మఖండైకరసో గుణః। అఖండైకరసం సాక్షీ అఖండైకరసం సు
హృత్ ।౭౫।అఖండైకరసం బన్ధురఖండైకరసం సఖా। అఖండైకరసం రాజా అఖండైకరసం పురం॥౭౬॥అఖండైకరసం రాజ్య మఖండై
కరసం ప్రజాః। అఖండైకరసం తార మఖండైకరసం జపః ౭౭॥అఖండైకరసం ధ్యాన మఖండైకరసం పదం । అఖండైకరసం
గ్రాహ్య మఖండైకరసం మహత్। ౭౮ । అఖండైకరసం జ్యోతి రఖండైకరసా ఘనం । అఖండైకరసం భోజ్యం అఖండైకర
సాహవిః ।౭౯। అఖండైకరసం హోమః అఖండైకరసాజయః । అఖండైకరసం స్వర్గం అఖండైకరసాస్స్వయం ।౮౦। అఖండైక
రసం సర్వం చిన్మాత్రమతిభావయేత్। చిన్మాత్రమేవ చిన్మాత్రమఖండైకరసం రసం ।౮౧।భావవర్జితచిన్మాత్రం సర్వం చిన్మా
త్రమేవహి ।ఇదఞ్చ సర్వం చిన్మాత్ర మయం చిన్మాత్రమేవహి ।౮౨। * * * * *

* ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే షోడశోధ్యాయః *

త్మభావశ్చ చిన్మాత్రమఖణ్డైకరసంవిదుః । సర్వలోకశ్చ చిన్మాత్రశ్చిత్తామత్తా చ చిన్మయం ।౧। ఆకాశో భూర్జలం వా
యురగ్నిర్బ్రహ్మా హరిః శివః । యత్కిఞ్చిద్యన్న కిఞ్చిచ్చ సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి ।౨। అఖణ్డైకరసం సర్వం యద్యచ్చిన్మాత్ర
మేవ హి । భూతం భవ్యం భవిష్యచ్చ సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి ।౩। ద్రవ్యం కాలశ్చ చిన్మాత్రం జ్ఞానం జ్ఞేయం చ దేవ హి । జ్ఞా
తా చిన్మాత్రరూపశ్చ సర్వం చిన్మయమేవ హి ।౪। సంభాషణశ్చ చిన్మాత్రం యద్యచ్చిన్మాత్రమేవ హి । అసచ్చ సచ్చ చిన్మా
త్రమన్త్యాద్యం చిన్మయం సదా ।౫। ఆదిరన్తశ్చ చిన్మాత్రం గురుశిష్యాది చిన్మయం । దృగ్దృశ్యం యది చిన్మాత్రమస్తి చేచ్చి
న్మయం సదా ।౬। సర్వాశ్చర్యం హి చిన్మాత్రం దేహశ్చిన్మాత్రమేవ హి । లిఙ్గం చ కారణం చైవ చిన్మాత్రాన్న హి విద్యతే॥
అహం త్వం చైవ చిన్మాత్రమమూర్తం మూర్తాది చిన్మయం । పుణ్యం పాపం చ చిన్మాత్రం జీవశ్చిన్మాత్రవిగ్రహః ।౭।
చిన్మాత్రాన్నాస్తి సంకల్పశ్చిన్మాత్రాన్నాస్తి వేదనం । చిన్మాత్రాన్నాస్తి మన్త్రాది చిన్మాత్రాన్నాస్తి
దేవతా ।౮। చిన్మాత్రాన్నాస్తి దిక్పాలాశ్చిన్మాత్రాద్వ్యావహారికం । చిన్మాత్రాత్పరమం బ్రహ్మ చిన్మాత్రాన్నా
స్తి కోऽపి హి ।౧౦। చిన్మాత్రాన్నాస్తి మాయా చ చిన్మాత్రాన్నాస్తి పూజనం । చిన్మాత్రాన్నాస్తి మన్తవ్యం చిన్మా
త్రాన్నాస్తి సత్యకం ।౧౧। చిన్మాత్రాన్నాస్తి కోశాదిశ్చిన్మాత్రాన్నాస్తి వై వసు । చిన్మాత్రాన్నాస్తి మౌనం చ చిన్మా
త్రాన్నాస్తి మౌనకం ।౧౨। చిన్మాత్రాన్నాస్తి వైరాగ్యం సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి । యచ్చ యావచ్చ చిన్మాత్రం యచ్చ
యావచ్చ దృశ్యతే ।౧౩। యచ్చ యావచ్చ దూరస్థం సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి । యచ్చ యావచ్చ భూతాది యచ్చ యావచ్చ ల
క్ష్యతే ।౧౪॥ యచ్చ యావచ్చ వేదాన్తాః సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి । చిన్మాత్రాన్నాస్తి గమనం చిన్మాత్రాన్నాస్తి మోక్ష
కం ॥౧౫॥ చిన్మాత్రాన్నాస్తి లక్ష్యం చ చిన్మాత్రాన్నాస్తి లక్షణం । చిన్మాత్రాన్నాస్తి వాచ్యాది సర్వం చిన్మాత్రమేవ హి ॥౧౬॥
అఖణ్డైకరసం బ్రహ్మ చిన్మాత్రాన్న హి విద్యతే । శాస్త్రే మయి త్వయీశే చ హ్యఖణ్డైకరసో భవాన్ ॥౧౭॥ ఇత్యేకరూపక
తయా యో వా జానాత్యహం త్వితి । సకృజ్జ్ఞానేన ముక్తః స్యాత్సమ్యగ్జ్ఞానే స్వయం గురుః ।౧౮। శ్రీమహావిష్ణుః । ఇతి
శ్రుత్వా పితుర్వక్త్రాత్కుమారః పితరం పునః । ఆత్మానుభూతిం మే బ్రూహి త్వేవం పప్రచ్ఛ షణ్ముఖః ।౧౯। స హో
వాచ మహాదేవో నీలకణ్ఠస్త్రిలోచనః । ఆత్మానన్దైకరసికః స్వానుభూతిం చ ఆత్మజం ।౨౦॥ సామ్బశివః । పరబ్రహ్మస్వ
రూపోऽహం పరమానన్దమస్మ్యహం । కేవలం జ్ఞానరూపోऽహం కేవలం పరమోऽస్మ్యహం ।౨౧। కేవలం సత్యరూపోऽహ
మహం త్యక్త్వాహమస్మ్యహం । సర్వహీనస్వరూపోऽహం చిదాకాశమయోऽస్మ్యహం ।౨౨। కేవలాకారరూపోऽస్మి శుద్ధ
రూపోऽస్మ్యహం సదా । కేవలజ్ఞానరూపోऽస్మి కేవలప్రాయమస్మ్యహం ।౨౩॥ నిర్వికల్పస్వరూపోऽస్మి నిరీహోऽస్మి నిరా
మయః । సదాసఙ్గస్వరూపోऽస్మి నిర్వికారోऽహమవ్యయః ।౨౪। సదైకరసరూపోऽస్మి సదా చిన్మాత్రవిగ్రహః । అపరిచ్ఛి
న్నరూపోऽస్మి హ్యనన్తానన్దరూపవాన్ ।౨౫। సత్పరానన్దరూపోऽస్మి చిత్పరానన్దమస్మ్యహం । అన్తరాన్తరరూ
పోऽస్మి హ్యవాఙ్మనసగోచరః ।౨౬। ఆత్మానన్దస్వరూపోऽహం సత్యానన్దోऽస్మ్యహం సదా । ఆత్మారామస్వరూపోऽస్మి
హ్యహమాత్మా సదాశివః ॥౨౭॥ ఆత్మప్రకాశరూపోऽస్మి హ్యాత్మజ్యోతీరసోऽస్మ్యహం । ఆదిమధ్యాన్తహీనోऽస్మి హ్యా
కాశసదృశోऽస్మ్యహం ॥౨౮॥ నిత్యాశుద్ధచిదానన్దసత్తామాత్రోऽహమవ్యయః । నిత్యబుద్ధవిముక్తైకసచ్చిదానన్ద
మస్మ్యహం ॥౨౯॥ నిఃశేషస్వరూపోऽస్మి సర్వాతీతోऽస్మ్యహం సదా । సర్వాధిష్ఠానరూపోऽస్మి సర్వదా చిద్ఘనోऽస్మ్య
హం ॥౩౦॥ దేహభావవిహీనోऽస్మి చిత్తహీనోऽస్మి సర్వదా । చిత్తవృత్తివిహీనోऽహం చిదాత్మైకరసోऽస్మ్యహం ॥౩౧॥ స
ర్వదృశ్యవిహీనోऽహం దృగ్రూపోऽస్మ్యహమేవ హి । సర్వదా పూర్ణరూపోऽస్మి నిత్యతృప్తోऽస్మ్యహం సదా ॥ ౩౨ ॥ అహం
బ్రహ్మైవ సర్వం స్యాదహం చైతన్యమేవ హి । అహమేవాహమేవాస్మి భూమాకారస్వరూపవాన్ ॥ ౩౩॥ అహమేవ మ

ఘనాత్మా హ్యహమేవ పరాత్పరః । అహమన్యవదాభామి హ్యహమేవ శరీరవత్ ॥౩౪॥ అహం శిష్యవదాభామి హ్యహం లోకత్రయాశ్రయః। అహం కాలత్రయాతీతోఽస్మ్యహం వేదైరుపాసితః ॥౩౫॥ అహం శాస్త్రేణ నిర్ణీతోఽస్మ్యహం చిత్తే వ్యవస్థితః। మత్త్యక్తం నాస్తి కిఞ్చిద్వా మత్త్యక్తా పృథివీ తు వా ॥౩౬॥ మయాతిరిక్తం యద్యద్వా తత్తన్నాస్తీతి నిశ్చిను। అహం బ్రహ్మాస్మి సిద్ధోఽస్మి నిత్యశుద్ధోఽస్మ్యహం సదా ॥౩౭॥ నిర్గుణః కేవలాత్మాస్మి నిరాకారోఽస్మ్యహం సదా। కేవలం బ్రహ్మమాత్రోఽస్మి హ్యజరోఽస్మ్యమరోఽస్మ్యహం ॥౩౮॥ స్వయమేవ స్వయం భామి స్వయమేవ సదాత్మకః। స్వయమేవాత్మని స్వస్థః స్వయమేవ పరా గతిః ॥౩౯॥ స్వయమేవ స్వయం భుఞ్జే స్వయమేవ స్వయం రమే। స్వయమేవ స్వయం జ్యోతిః స్వయమేవ స్వయం మహః ॥౪౦॥ స్వస్యాత్మని స్వయం రంస్యే స్వాత్మన్యేవ విలోకయే। స్వాత్మన్యేవ సుఖాసీనః స్వాత్మమాత్రావశేషకః ॥౪౧॥ స్వచైతన్యే స్వయం స్థాస్యే స్వాత్మారాజ్యే సుఖే రమే। స్వాత్మసింహాసనే స్థిత్వా స్వాత్మనోఽన్యన్న చిన్తయే ॥౪౨॥ చిద్రూపమాత్రం బ్రహ్మైవ సచ్చిదానన్దమద్వయం। ఆనన్దఘన ఏవాహమహం బ్రహ్మాస్మి కేవలం ॥౪౩॥ సర్వదా సర్వశూన్యోఽహం సదాత్మానన్దవానహం। నిత్యానన్దస్వరూపోఽహమాత్మాకాశోఽస్మి నిత్యతః ॥౪౪॥ అహమేవ హృదాకాశశ్చిదాదిత్యస్వరూపవాన్। ఆత్మనాత్మని తృప్తోఽస్మి హ్యరూపోఽస్మ్యహమవ్యయః ॥౪౫॥ ఏకసంఖ్యావిహీనోఽస్మి నిత్యముక్తస్వరూపవాన్ । ఆకాశాదపి సూక్ష్మోఽహమాద్యన్తాభావవానహం ॥౪౬॥ సర్వప్రకాశరూపోఽహం పరాపరసుఖోఽస్మ్యహం। సత్తామాత్రస్వరూపోఽహం శుద్ధమోక్షస్వరూపవాన్ ॥౪౭॥ సత్యానన్దస్వరూపోఽహం జ్ఞానానన్దఘనోఽస్మ్యహం। విజ్ఞానమాత్రరూపోఽహం సచ్చిదానన్దలక్షణః ॥౪౮॥ బ్రహ్మమాత్రమిదం సర్వం బ్రహ్మణోఽన్యన్న కిఞ్చన। తదేవాహం సదానన్దం బ్రహ్మైవాహం సనాతనం ॥౪౯॥ త్వమిత్యేతత్తదిత్యేతన్మత్తోఽన్యన్నాస్తి కిఞ్చన। సదా చైతన్యరూపోఽహమహమేవ పరః శివః ॥౫౦॥ అతిభావస్వరూపోఽహమహమేవ సుఖాత్మకః। సాక్షివస్తువిహీనత్వాత్సాక్షిత్వం నాస్తి మే సదా ॥౫౧॥ కేవలం బ్రహ్మమాత్రత్వాదహమాత్మా సనాతనః। అహమేవాదిశేషోఽహమహం శేషోఽహమేవ హి ॥౫౨॥ నామరూపవిముక్తోఽహమహమానన్దవిగ్రహః। ఇన్ద్రియాభావరూపోఽహం సర్వభావస్వరూపకః ॥౫౩॥ బన్ధముక్తివిహీనోఽహం శాశ్వతానన్దవిగ్రహః। ఆదిచైతన్యమాత్రోఽహమఖణ్డైకరసోఽస్మ్యహం ॥౫౪॥ వాఙ్మనోఽగోచరశ్చాహం సర్వత్ర సుఖవానహం। సర్వత్ర పూర్ణరూపోఽహం భూమానన్దమయోఽస్మ్యహం ॥౫౫॥ సర్వత్ర తృప్తిరూపోఽహం పరామృతరసోఽస్మ్యహం। ఏకమేవాద్వితీయం సద్బ్రహ్మైవాహం న సంశయః ॥౫౬॥ సర్వశూన్యస్వరూపోఽహం సకలాగమగోచరః। ముక్తోఽహం మోక్షరూపోఽహం నిర్వాణసుఖరూపవాన్ ॥౫౭॥ సత్యవిజ్ఞానమాత్రోఽహం సన్మాత్రానన్దవానహం। తురీయాతీతరూపోఽహం నిర్వికల్పస్వరూపవాన్ ॥౫౮॥ సర్వదా హ్యజరూపోఽహం నీరాగోఽస్మి నిరఞ్జనః। అహం శుద్ధోఽస్మి బుద్ధోఽస్మి నిత్యోఽస్మి ప్రభురస్మ్యహం ॥౫౯॥ ఓంకారార్థస్వరూపోఽస్మి నిష్కళఙ్కమయోఽస్మ్యహం। చిదాకారస్వరూపోఽస్మి నిర్వ్యాపారస్వరూపవాన్ ॥౬౦॥ నహి కిఞ్చిత్స్వరూపోఽస్మి నాహమస్మి న సోఽస్మ్యహం । నిరంశోఽస్మి నిరాభాసో న మనో నేన్ద్రియోఽస్మ్యహం ॥౬౧॥ న బుద్ధిర్న వికల్పోఽహం న దేహాదిత్రయోఽస్మ్యహం। న జాగ్రత్స్వప్నరూపోఽహం న సుషుప్తిస్వరూపవాన్ ॥౬౨॥ న తాపత్రయరూపోఽహం నేషణాత్రయవానహం । శ్రవణం నాస్తి మే సిద్ధేర్మననం చ చిదాత్మని ॥౬౩॥ సజాతీయం న మే కిఞ్చిద్విజాతీయం న మే క్వచిత్ । స్వగతం చ న మే కిఞ్చిన్న మే భేదత్రయం క్వచిత్ ॥౬౪॥ అసత్యం హి మనోరూపమసత్యం బుద్ధిరూపకం। అహంకారమసద్ధీతి నిత్యోఽహం శాశ్వతో హ్యజః ॥౬౫॥ దేహత్రయమసద్విద్ధి కాలత్రయమసత్సదా। గుణత్రయమసద్విద్ధి హ్యహం సత్యాత్మకః శుచిః ॥౬౬॥ శ్రుతం సర్వమసద్విద్ధి వేదం సర్వమసత్సదా। శాస్త్రం సర్వమసద్విద్ధి హ్యహం సత్యచిదాత్మకః ॥౬౭॥ మూర్తిత్రయమసద్విద్ధి సర్వభూతమసత్సదా। సర్వతత్త్వమసద్విద్ధి హ్యహం భూమా సదాశివః ॥౬౮॥ గురుశిష్యమసద్విద్ధి గురోర్మన్త్రమసత్తతః । యద్దృశ్యం తదసద్విద్ధి న

హాంవిద్ధి తథావిధం ||౧౯|| యచ్చిన్త్యం తదసద్విద్ధి యద్వాచ్యం తదసత్సదా । యద్విధం తదసద్విద్ధి నహాంవిద్ధి త
థావిధం ||౨౦|| సర్వాన్ప్రాణీనసద్విద్ధి సర్వాన్భోగానసత్త్వితి। దృష్టం శ్రుతమసద్విద్ధి ఓతం ప్రోతమసన్మయం||౨౧||కా
ర్యాకార్యమసద్విద్ధి సర్వాసర్వమసన్మయం। పూర్ణాపూర్ణమసద్విద్ధి ధర్మాధర్మమసన్మయం ||౨౨|| లాభాలాభమస
ద్విద్ధి జయాజయమసన్మయం। శబ్దం సర్వమసద్విద్ధి స్పర్శం సర్వమసత్సదా ||౨౩|| రూపం సర్వమసద్విద్ధి రసం సర్వమస
న్మయం। గన్ధం సర్వమసద్విద్ధి సర్వాజ్ఞానమసన్మయం||౨౪|| అసదేవ సదా సర్వమసదేవ భవోద్భవం। అసదేవ గుణం సర్వం స
న్మాత్రమహమేవహి ||౨౫|| స్వాత్మమన్త్రం సదా పశ్యేత్స్వాత్మమన్త్రం సదాభ్యసేత్। అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం
దృశ్యం పాపం వినాశయేత్ ||౨౬|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమన్యమన్త్రం వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రో
ఽయం దేహదోషం వినాశయేత్ ||౨౭|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం జన్మపాపం వినాశయేత్। అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రో
ఽయం మృత్యుపాశం వినాశయేత్ ||౨౮|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం ద్వైతదుఃఖం వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మ
న్త్రోఽయం భేదబుద్ధిం వినాశయేత్ ||౨౯|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం చిన్తాదుఃఖం వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రో
ఽయం బుద్ధివ్యాధిం వినాశయేత్ ||౩౦|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం చిత్తబన్ధం వినాశయేత్। అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం
సర్వవ్యాధీన్వినాశయేత్ ||౩౧|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం సర్వశోకం వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం కా
మాదీన్నాశయేత్క్షణాత్ ||౩౨|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం క్రోధశక్తిం వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం చి
త్తవృత్తిం వినాశయేత్||౩౩||అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం సఙ్కల్పాదీన్వినాశయేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం కోటిదో
షాన్వినాశయేత్ ||౩౪|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం సర్వతన్త్రం వినాశయేత్। అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమాత్మాజ్ఞానం వి
నాశయేత్ ||౩౫|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమాత్మలోకజయప్రదః । అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమప్రతర్క్యసుఖ
ప్రదః ||౩౬|| అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమజడత్వం ప్రయచ్ఛతి అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయమనాత్మాసురమర్దనః ||౩౭
అహం బ్రహ్మాస్మి వజ్రోఽయమనాత్మాఖ్యగిరీన్హరేత్ । అహం బ్రహ్మాస్మి చక్రోఽయమనాత్మాఖ్యాసురాన్హరేత్||౩౮||అహం బ్ర
హ్మాస్మి మన్త్రోఽయం సర్వాంస్తాన్మోక్షయిష్యతి।అహం బ్రహ్మాస్మి మన్త్రోఽయం జ్ఞానానన్దం ప్రయచ్ఛతి||౩౯|| సప్తకోటిమహా
మన్త్రా జన్మకోటిశతప్రదాః । సర్వమన్త్రాన్సముత్సృజ్య హ్యేతం మన్త్రం సమభ్యసేత్ || ౪౦ || ఏతమేవ మహామన్త్ర
మభ్యసేద్యది బుద్ధిమాన్। సద్యో ముక్తిమవాప్నోతి నాస్తి సందేహమణ్వపి * * * ||౪౧||

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే సప్తదశోఽధ్యాయః *

అథ పప్రచ్ఛ షడ్వక్త్రః కుమారః పరమేశ్వరం । స్థితిం జీవద్విముక్తస్య బ్రూహి తీవ్రయోగినః ||౧ । తచ్ఛ్రుత్వా స మహాదే
వస్సర్వజ్ఞః కరుణానిధిః।అతిసన్తుష్టహృదయః ప్రోవాచ గుహమాత్మజం||౨||సాంబశివః ॥ చిదాత్మాహం పరాత్మాహం నిర్గు
ణోఽహం పరాత్పరః॥ ఆత్మమాత్రేణ యస్తిష్ఠేత్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౩॥ దేహత్రయాతిరిక్తోఽహం శుద్ధచైతన్యమస్మ్యహం।
బ్రహ్మాహమితి యస్యాన్తస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౪। ఆనన్దఘనరూపోఽస్మి పరానన్దఘనోఽస్మ్యహం । యస్య దేహాదిక
న్నాస్తి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ||౫|| యస్య కామాదికన్నాస్తి యస్య కామ్యాదికన్నహి । పరమానన్దపూర్ణో యస్స జీవ
న్ముక్త ఉచ్యతే ||౬|| యస్య కిఞ్చిదహన్నాస్తి యస్య బ్రహ్మేతి నిశ్చయః । యస్య సర్వాత్మభావోఽస్తి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥
యస్య ద్వేషమతిర్నాస్తి యశ్చిన్మాత్రేణ తిష్ఠతి । శోకమోహాదినిర్ముక్తస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే।౮। చైతన్యమాత్రో యస్యాన్త
శ్చిన్మాత్రైకస్వరూపవాన్ । సర్వత్రపూర్ణరూపాత్మా సర్వత్రాత్మావశేషకః ।౯ । ఆనన్దరతిరవ్యక్తః పరిపూర్ణచిదా
త్మకః। శుద్ధచైతన్యరూపాత్మా సర్వసఙ్గవివర్జితః ।౧౦। నిత్యానన్దః ప్రసన్నాత్మా హ్యన్యచిన్తావివర్జితః । కిఞ్చిదస్తిత్వ
హీనో యస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ।౧౧। న మే చిత్తం న మే బుద్ధిర్నాహంకారో న చేన్ద్రియం । న మే దేహః కదాచిద్వా న
మే ప్రాణాదయః క్వచిత్ ।౧౨। న మే మాయా న మే కామో న మే క్రోధః పరోఽస్మ్యహం । న మే కిఞ్చిదిదం వాపి న మే కిఞ్చి

త్వ్యావిజ్జగత్ ।౧౩। నమేదేహోనమేలింగంనమేచక్షుర్న మేమనః । నమేశ్రోత్రన్న మేనాసానమేజిహ్వానమేకరః॥౧౪
నమేజాగ్రన్న మేస్వప్నన్న మేకారణమణ్వపి। నమేతురీయమితియస్సజీవన్ముక్తఉచ్యతే ।౧౫। ఇదంసర్వన్న మేకిఞ్చిద
య్యంసర్వన్న మేక్వచిత్। నమేకాలోనమేదేశోనమేవస్తునమేమతిః॥౧౬। నమేస్నానంనమేసంధ్యానమేదైవన్న మేస్థలం
నమేతీర్థన్న మేసేవానమేజ్ఞానన్న మేపదం ॥౧౭। నమేబన్ధో నమేజన్మనమేవాక్యన్న మేరవిః।నమేపుణ్యన్న మేపాపన్న మే
కార్యన్న మేశుభం ।౧౮। నమేజీవఇతిస్వాత్మానమేకిఞ్చిజ్జగత్రయం।నమేమోక్షోనమేద్వైతన్న మేవేదోనమేవిధిః।౧౯॥
నమేన్తికన్న మేదూరంనమేబోధోనమేరహః! నమేగురుర్న మేశిష్యోనమేహీనోనచాధికః ।౨౦॥ నమేబ్రహ్మానమేవి
ష్ణుర్న మేరుద్రోనచన్ద్రమాః। నమేపృథ్వీనమేతోయంనమేవాయుర్న మేవియత్ ।౨౧॥ నమేవహ్నిన్న మేగోత్రన్న మే
లక్ష్యన్న మేభవః। నమేధ్యాతానమేధ్యేయంనమేధ్యానంనమేమనః ।౨౨। నమేశీతంనమేచోష్ణంనమేతృష్ణానమే
క్షుధా। నమేమిత్రన్న మేశత్రుర్న మేమోహోనమేజయః ।౨౩। నమేపూర్వన్న మేపశ్చాన్న మేచోర్ధ్వన్న మేదిశః
నమేవక్తవ్యమల్పంవా నమేశ్రోతవ్యమణ్వపి ।౨౪। నమేగన్తవ్యమీషద్వా నమేస్మర్తవ్యమణ్వపి । నమేభోక్తవ్యమీష
ద్వానమేధ్యాతవ్యమణ్వపి ।౨౫। నమేభోగోనమేరాగోనమేయోగోనమేలయః । నమేమౌర్ఖ్యన్న మేశాన్తంనమేబ
న్ధంనమేప్రియం ।౨౬। నమేమోదఃప్రమోదోవా నమేస్థూలన్న మేకృశం। నమేదీర్ఘన్న మేహ్రస్వన్న మేవృద్ధిర్న మేక్ష
యః ॥౨౭॥ అధ్యారోపోపవాదోవానమేచైకన్న మేబహు । నమేఆద్యన్న మేమాన్ద్యంనమేపటుమదణ్వపి ॥ ౨౮ ॥
నమేమాంసన్న మేరక్తంనమేమేదోనమేహ్యసృక్ । నమేమజ్జానమేస్థిర్వా నమేత్వగ్ధాతుసప్తకం ॥౨౯॥ నమేశుక్లం
నమేరక్తంనమేనీలన్న మేపృథక్ । నమేతాపోనమేలోభోముఖ్యగౌణన్న మేక్వచిత్ ॥౩౦। నమేభ్రాన్తిర్న మేస్థైర్యంన
మేగుహ్యన్న మేకులం । నమేత్యాజ్యన్న మేగ్రాహ్యం నమేహాస్యన్న మేనయః ॥౩౧॥ నమేవ్రతం నమేగ్లానిర్న మేశో
ష్యంనమేసుఖం । నమేజ్ఞాతానమేజ్ఞానంనమేజ్ఞేయన్న మేస్వయం ॥౩౨ ॥ నమేతుభ్యంనమేమహ్యం నమేత్వఞ్చా
మేత్వహం । నమేజరానమేబాల్యంనమేయౌవనమణ్వపి॥౩౩॥అహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మేతినిశ్చయః
చిదహఞ్చిదహఞ్చేతిజీవన్ముక్తస్సఉచ్యతే ॥౩౪॥ బ్రహ్మైవాహఞ్చిదేవాహంపరోవాహన్నసంశయః । స్వయమేవస్వ
యంహంసస్స్వయమేవస్వయంస్థితః ।౩౫॥ స్వయమేవస్వయంపశ్యేదాత్మారామేసుఖేవసేత్ । స్వాత్మానన్దంస్వ
యంభోక్ష్యే జీవన్ముక్తస్సఉచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ స్వయమేవైకవీరోఽగ్రే స్వయమేవప్రభుస్స్మృతః । స్వస్వరూపేస్వయం
స్వప్స్యేజ్జీవన్ముక్తస్సఉచ్యతే ॥౩౭॥* * * * * * *

* ఇతితత్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యచతుర్థపాదేష్టాదశోఽధ్యాయః *

అథప్రోవాచపుత్రాయవైదేహీముక్తలక్షణం । శ్రోతుకామాయసర్వజ్ఞస్సద్గురుస్స్వామ్యఈశ్వరః ॥౧ ॥ సాంబశివః॥
బ్రహ్మభూతఃప్రశాన్తాత్మాబ్రహ్మానన్దమయస్సుఖీ । స్వస్వరూపోమహాకాశైవైదేహీముక్తఏవసః॥౨॥ సర్వాత్మా
సమరూపాత్మాశుద్ధాత్మాత్వహముత్థితః । ఏకవర్జితఏకాత్మాసర్వాత్మాస్వాత్మమాత్రకః ॥ ౩ ॥ అజాత్మాచామృ
తాత్మాహంస్వయమాత్మాహమవ్యయః । లక్ష్యాత్మాలలితాత్మాహంతూష్ణీమాత్మస్వభావవాన్ ।౪॥ ఆనన్దాత్మా
ప్రియోహ్యాత్మామోక్షాత్మాబన్ధవర్జితః । బ్రహ్మైవాహఞ్చిదేవాహమేవంవాపినచిన్త్యతే ॥౫॥ ఏవమేవేతిసిద్ధాన్త
స్సైవమేవేతివానహి । చిన్మాత్రేణైవయస్తిష్ఠేద్వైదేహీముక్తఏవసః॥౬॥ నిశ్చయఞ్చపరిత్యజ్యాత్వహంబ్రహ్మేతినిశ్చయా
ఆనన్దభరితస్వాన్తోవైదేహీముక్తఏవసః ॥౭॥ సర్వమస్తీతివాస్తీతినిశ్చయన్త్యజ్యతిష్ఠతి । అహంబ్రహ్మాస్మినాస్తీతిస
చ్చిదానన్దమాత్రకం ॥౮॥ కిఞ్చిత్క్వచిత్కదాచిచ్చఆత్మానంసంస్పృశత్యసౌ । తూష్ణీమేవస్థితస్తూష్ణీంతూష్ణీం
సత్యన్నకిఞ్చన ॥౯॥ పరమాత్మాగుణాతీతస్సర్వాత్మాభూతభావనః। కాలభేదంవస్తుభేదందేశభేదంస్వభేదకం ॥౧౦॥

కిఞ్చిత్ప్రపఞ్చమన్నిత్యస్యాస్తికిఞ్చిద్వ్యాపినవిద్యతే । అహంత్వన్తదిదంసోఽయంకాలాత్మాకాలహీనకః ॥౧౧॥ దేవాత్మా దే
వహీనాత్మామేయాత్మామేయవర్జితః । సర్వత్రజడహీనాత్మా సర్వేషామన్తరాత్మకః ॥౧౨॥ శూన్యాత్మాసూక్ష్మ
రూపాత్మావిశ్వాత్మావిశ్వహీనకః । సర్వసఙ్కల్పహీనాత్మా చిన్మాత్రోఽస్మీతిసర్వదా॥౧౩॥ కేవలంపరమాత్మాహం
కేవలజ్ఞానవిగ్రహః । సత్తామాత్రస్వరూపాత్మానాన్యత్కిఞ్చిజ్జగద్భయం ॥౧౪॥ జీవేశ్వరాదినాక్వేతి వేదశాస్త్రా
ద్యహన్త్వితి । ఇదంచైతన్యమేవేతిఅహఞ్చైతన్యమిత్యపి ॥౧౫॥ జడరూపమిదంసర్వమహమేకోజడాత్మకః । ఇతిని
శ్చయహీనోయోవైదేహీముక్తఏవసః ॥౧౬॥ చైతన్యమాత్ర సంసిద్ధస్వాత్మారామ స్సుఖాసనః . అపరిచ్ఛిన్న
రూపాత్మాఅణుస్థూలాదివర్జితః ॥౧౭॥ గుణాగుణవిహీనాత్మా దేశకాలవివర్జితః । సాక్ష్యసాక్షిత్వహీనాత్మాకిఞ్చి
త్కిఞ్చిన్నకిఞ్చన ॥౧౮॥ నామరూపవిహీనాత్మాపరసంవిత్సుఖాత్మకః । తుర్యాతుర్యాపరానన్దోవైదేహీముక్తఏవసః॥
తురీయాతీత రూపాత్మా శుభా శుభ వివర్జితః । యోగాత్మా యోగ యుక్తాత్మా బన్ధముక్తి ర్వివర్జితః ।౨౦।
యస్యప్రపఞ్చభానఞ్చ బ్రహ్మాకార మపీహనా । స్వస్వరూపే స్వయం జ్యోతిస్వ స్వరూపే స్వయంరతిః॥ ౨౧ ॥
వాచామ గోచరానన్దో వాఙ్మనో గోచరస్స్వయం । అతీతా తీత భావోయో వైదేహీ ముక్తఏ వసః ॥ ౨౨ ॥
చిత్త వృత్తే రతీతోయ శ్చిత్తవృత్త్యవ భాసకః । సర్వవృత్తి విహీనాత్మా వైదేహీ ముక్తఏవసః ॥౨౩॥ తస్మిన్
కాలేవిదేహీనాస్తిదేహస్మరణవర్జితః । ఈషన్మాత్రంస్మృతశ్చేత్సతదాసర్వసమన్వితః ॥౨౪॥ పరైరదృష్టబాహ్యాత్మా
పరమానన్దచిద్ఘనః । పరైరదృష్టబాహ్యాత్మా సర్వవేదాన్తగోచరః ॥౨౫॥ బ్రహ్మామృతరసాస్వాదోబ్రహ్మామృతరసా
యనః । బ్రహ్మామృతరసాసక్తోబ్రహ్మామృతరసస్స్వయం ॥౨౬॥ బ్రహ్మామృత రసేమగ్నోబ్రహ్మానన్ద శివార్చనః । బ్ర
హ్మామృతరసేతృప్తోబ్రహ్మానన్దానుభావకః ॥౨౭॥ బ్రహ్మానన్దశివానన్దోబ్రహ్మానన్దరసప్రదః । బ్రహ్మానన్ద పరఞ్జ్యోతిర్బ్ర
హ్మానన్దనిరన్తరః ॥౨౮॥ బ్రహ్మానన్దరసాన్నాదోబ్రహ్మానన్దకుటుంబకః । బ్రహ్మానన్దరసారూఢో బ్రహ్మానన్దైకచిద్ఘనః ॥
బ్రహ్మానన్దరసోద్వాహఃబ్రహ్మానన్దరసంభరః । బ్రహ్మానన్దజనైర్యుక్తోబ్రహ్మానన్దాత్మనిస్థితః ॥౩౦॥ ఆత్మరూపమిదంసర్వ
మాత్మనోఽన్యన్నకిఞ్చన । సర్వమాత్మాహమాత్మాస్మిపరమాత్మాపరాత్మకః ॥౩౧॥ పూర్ణరూపో మహానాత్మాప్రీ
తాత్మాశాశ్వతాత్మకః । నిత్యానన్దస్వరూపాత్మావైదేహీముక్తఏవసః ॥౩౨॥ సర్వాన్తర్యామిరూపాత్మా నిర్మలా
త్మానిరాత్మకః । నిర్వికారస్వరూపాత్మాశుద్ధాత్మాశాన్తరూపకః ॥౩౩॥ శాన్తాశాన్తస్వరూపాత్మానైకాత్మత్వవి
వర్జితః । జీవాత్మాపరమాత్మేతిచిన్తాసర్వస్వవర్జితః ॥౩౪॥ ముక్తాముక్తస్వరూపాత్మా ముక్తాముక్తవివర్జితః । బన్ధ
మోక్షస్వరూపాత్మాబన్ధమోక్షవివర్జితః ॥౩౫॥ ద్వైతాద్వైతస్వరూపాత్మాద్వైతా ద్వైతవివర్జితః । సర్వాసర్వ
స్వరూపాత్మా సర్వాసర్వవివర్జితః ॥౩౬॥ మోదప్రమోదరూపాత్మామోదాదివినివర్జితః । సర్వసఙ్కల్పహీనాత్మా
వైదేహీముక్తఏవసః ॥౩౭॥ నిష్కలాత్మానిర్మలాత్మాశుద్ధాత్మాపురుషాత్మకః । ఆనన్దాదివిహీనాత్మాఅమృతాత్మామృ
తాత్మకః॥౩౮॥ కాలత్రయస్వరూపాత్మా కాలత్రయవివర్జితః । అఖిలాత్మాహ్యమేయాత్మా మానాత్మామానవర్జితః॥౩౯॥
నిత్యప్రత్యక్షరూపాత్మానిత్యప్రత్యక్షనిర్ణితః । అన్యహీనస్వభావాత్మాఅన్యహీనస్వయంప్రభః ॥౪౦॥ విద్యావిద్యాదిమే
యాత్మావిద్యావిద్యాదివర్జితః । నిత్యానిత్యవిహీనాత్మాఇహాముత్రవివర్జితః ॥౪౧॥ శమాదిషట్కశూన్యాత్మాముము
క్షుత్వాదివర్జితః । స్థూలదేహవిహీనాత్మాసూక్ష్మదేహవివర్జితః ॥౪౨॥ కారణాదివిహీనాత్మావిజ్ఞానాదివివర్జితః । అ
న్నకోశవిహీనాత్మాప్రాణకోశవివర్జితః ॥౪౩॥ మనఃకోశవిహీనాత్మావిజ్ఞానాదివివర్జితః । ఆనన్దకోశ హీనాత్మా
పఞ్చకోశవివర్జితః ॥౪౪॥ నిర్వికల్పస్వరూపాత్మా సవికల్పవివర్జితః । దృశ్యానువిద్ధహీనాత్మాశబ్దవిద్ధవివర్జితః ॥౪౫॥
సదాసమాధిశూన్యాత్మాఆదిమధ్యాన్తవర్జితః । ప్రజ్ఞానవాక్యహీనాత్మాఅహంబ్రహ్మాస్మివర్జితః ॥౪౬॥ తత్త్వమస్యాదిహీ

నాత్మాఽయమాత్రేత్యభావకః । ఓంకారవాచ్యహీనాత్మా సర్వవాచ్యవివర్జితః ॥ ౪౭ ॥ అవస్థాత్రయహీనాత్మా అక్షరాత్మా చిదాత్మకః । ఆత్మజ్ఞేయాదిహీనాత్మా యత్కిఞ్చిదిదమాత్మకః ॥ ౪౮ ॥ సదాసత్త్వాదిహీనాత్మా లోకాలోకావివర్జితః । భానాభానవిహీనాత్మా వైదేహీ ముక్తఏవసః ॥ ౪౯ ॥ ఆత్మానమేవవీక్షస్వ ఆత్మానం బోధయస్వకం । స్వమాత్మానం స్వయం భుఙ్క్ష్వ స్వస్థో భవ షడానన ॥ ౫౦ ॥ స్వమాత్మని స్వయం తృప్తః స్వమాత్మానం స్వయం చర । ఆత్మానమేవ మోద స్వ వైదేహీ ముక్తిగో భవ ॥ ౫౧ ॥ శ్రీమహావిష్ణుః॥ ఇతిశ్రుత్వా కుమారస్స షణ్ముఖః పరమేశ్వరాత్ । ఆత్మానన్దరసాస్వాదరసికస్సర్వదాభవత్ ॥ ౫౨ ॥ ఏవం త్వఞ్చ చతుర్వక్త్ర మన్ముఖాజ్జ్ఞాతవానసి । తస్మాదతః పరన్నాన్యచ్ఛ్రోతవ్యం తవ విద్యతే ॥ ౫౩ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ ఇతిశ్రుత్వా మహావిష్ణోస్సర్వజ్ఞాత్పూర్వకో విధిః । స్వాత్మానన్దం సదా భుఞ్జన్ నాకులాతీతోఽభవద్విధే ॥ ౫౪ ॥ * * * * * * * * * *

* ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః *

బ్రహ్మ॥ గురుమూర్తే దయాసిన్ధో ప్రహ్లాదాయ పురా హరిః । ఉపాదిశత్పరాత్మైక్యమితి చ శ్రూయతే మయా ॥ ౧ ॥ తత్సార్థం శ్రోతుమిచ్ఛామి భవద్వక్త్రసరోరుహాత్ । బ్రూహి మే సర్వతత్త్వార్థ రహస్యజ్ఞ గురూత్తమ ॥ ౨ ॥ బహూనాం హి హరిః పూర్వం పరాత్మైక్యముపాదిశత్ । కః ప్రహ్లాదస్య సంవాదే విశేష ఇతి మా వద ॥ ౩ ॥ హరిభక్తాగ్రగణ్య స్స విశ్రుతో జగతీతలే । పరాపరైక్యం భక్తస్య కథం వాచ్యం మహాత్మభిః ॥ ౪ ॥ భక్తో హి సగుణాస్తిత్వ బుద్ధిమాన్ ద్వైతభావనః । అద్వైతశ్రవణే కర్ణౌ పిధాయ స్వస్య ధావతి ॥ ౫ ॥ వేదాన్తోక్తపరాత్మైక్యశ్రవణానధికారిణే । సేవ్యసేవకభేదస్య నిత్యత్వఞ్చ విజానతే ॥ ౬ ॥ తస్మై సగుణభక్తాయ ప్రహ్లాదాయ కథం హరిః । పాత్రాపాత్రవిభేదజ్ఞః పరతత్త్వముపాదిశత్ ॥ ౭ ॥ నిర్గుణాస్తిత్వధీర్యస్య సవివేక్యత్ర పాత్రతాం । యాతి తస్మాద్ధరస్వామిన్ స్మర మే హరి సంశయం ॥ ౮ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ నిష్కామా సగుణే భక్తిర్నిర్గుణాస్తిత్వధీసమా । తస్మాద్భక్తవరస్యాపి ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ పాత్రత్వం సవినిశ్చిత్య సర్వజ్ఞః కమలేక్షణః । ఉపాదిశత్పరాత్మైక్యం నాత్ర దోషోఽస్తి పద్మజ ॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాదశ్చ మహాభాగో విష్ణ్వాసక్తమనాః పురా । తీవ్రవ్రతపశ్చచారాన్తే విష్ణుః ప్రాదురభూత్పరః ॥ ౧౧ ॥ శంఖచక్రధరం దేవం సర్వాభరణభూషితం । శ్రీమన్తం గరుడారూఢం తమగ్రస్థం దదర్శ హ ॥ ౧౨ ॥ దృష్టమాత్రేణ చోత్థాయ ప్రహ్లాదస్స మహాతపాః । ప్రదక్షిణత్రయం కృత్వా ప్రణనామ ముహుర్ముహుః ॥ ౧౩ ॥ అథ తద్భక్తిమాహాత్మ్యతుష్టః ప్రీతో హరిరబ్రవీత్ । యదీప్సితం తే ప్రహ్లాద వత్స తత్ప్రచ్ఛ చామితి ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తదా సాశ్రుపులకః ప్రీతమానసః । కటాక్షవీక్షణాద్దేవహరేరద్వైతవేదనః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాదస్సర్వవేదాన్తరహస్యార్థనిధిం హరిం । అతిగంభీరయా వాచా తుష్టావ గురుమాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ ప్రహ్లాదః॥ యః పృథ్వ్యాం యమయత్యథాన్తర ఇమశ్చాదిత్యసుత్రాంపతిం యద్భీతః పవతేఽనిలః ప్రతిదినఞ్చోదేతి సూర్యోఽప్యయం । యస్మాజ్జాతమిదఞ్జగత్ప్రవితతం యాత్యేవ యస్మిఁల్లయం తస్మై శ్రీహరయే నమోఽస్తు గురవే తుభ్యం స్వయంజ్యోతిషే ॥ ౧౭ ॥ ఓతం ప్రోతమిదం జగచ్చ సకలం యస్మిన్పరస్మిన్విభౌ । మిథ్యైవేతి సమస్తవేదశిరసాం వృత్తిశ్చ నిర్ధారితుం । యస్మాన్నాపరమస్తి కేవలసుఖాద్దేకస్వరూపాన్నిత । తస్మై శ్రీహరయే నమోఽస్తు గురవే తుభ్యం స్వయంజ్యోతిషే ॥ ౧౮ ॥ దేహో నాహమితి ప్రవృద్ధస్య నిఖిలాః ప్రాణాశ్చ నాహం తథేత్యేవం నాహమిదం మనశ్చ మతిరప్యేషా చ నాహంకృతిః । మూలాజ్ఞానమిదఞ్చ నాహమితి యద్విద్యాకృపయా మన్యతే తస్మై శ్రీహరయే నమోఽస్తు గురవే తుభ్యం స్వయంజ్యోతిషే ॥ ౧౯ ॥ యోఽసంగః పురుషస్సమస్తజగతాం సాక్షీ సదానన్దఘనాత్మా విభుర్యస్మిన్ సంవిదితే సమస్తమవిదజ్జ్ఞాతం భవేత్తత్త్వతః । యః పూర్ణస్సుఖనిర్భరశ్శ్రుతిశిరోవేద్యః పురాణోఽమలస్తస్మై శ్రీహరయే నమోఽస్తు గురవే తుభ్యం స్వయంజ్యోతిషే ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణాదేః పుటపాకరీతిమనుయాత్య

ధ్యానయోగాదయజ్జీవస్స్వం ప్రతిపద్య రూపమమలంసత్యాత్మకంకేవలం। మిథ్యారూపమిదఞ్జహాతిపురుషఃకర్తృత్వదుః
ఖాన్వితంతస్మై శ్రీహరయేనమోస్తుగురవేతుభ్యం స్వయఞ్జ్యోతిషే ॥౨౧॥ తోయక్లిన్నతనుర్నిజామివపరంధూన్వన్స్వరా
శ్యామలంత్యక్త్వాస్వాన్స్వయమయంసమావృతమలోజీవోవిచారాత్స్వతః। నైర్మల్యంప్రతిపద్యయద్గతమిహస్వాస్థ్యంవ్రజ
త్యాత్మనస్తస్మై శ్రీహరయేనమోస్తుగురవేతుభ్యంస్వయఞ్జ్యోతిషే॥౨౨॥చౌర్యద్యోతకచోరమార్గచరణాన్స్వీకృత్యతస్మాద్గ
తోగచ్ఛన్నాత్మధనాదికానిలభతే తేభ్యోయథాపూరుషః। ఏవంయంలభతేముముక్షురఖిలావస్థావిచారాత్క్రమాత్త
స్మై శ్రీహరయేనమోస్తుగురవేతుభ్యంస్వయఞ్జ్యోతిషే॥ శైవాలావృతమంబుహస్తచలనాత్స్వచ్ఛంయథాలోక్యతేజీవే
నైవమనాద్యబోధవివృతోయస్సత్యబోధాత్మకః। త్యాగాదావరణస్యవీక్ష్యతఇహస్వత్వేనయద్విద్యయాతస్మై శ్రీహర
యేనమోస్తుగురవేతుభ్యంస్వయంజ్యోతిషే॥౨౪॥ఏవన్నత్వామహాత్మానమ్మురారింలోకనాయకం। ఆత్మానన్దరసోల్లా
సః ప్రహ్లాదఃపృష్టవానిదం ॥౨౫॥ *ప్రహ్లాదః*॥ భగవంస్త్వన్ముఖాంభోజాచ్ఛ్రుత్వాహంవేదమస్తకాన్। బ్రహ్మైవా
హన్నమత్తోన్యదితిజానామ్యసంశయం ॥౨౬॥ తథాపిబ్రహ్మణిస్వస్మిన్నఖణ్డానన్దసాగరే। దుఃఖబీజస్య మనసోల
యోనైవోపజాయతే॥౨౭॥ మనోలయంవినానాన్యదితికాఙ్క్షేత్పృచ్ఛామిసాధనం।భవదుఃఖనివృత్త్యైచబ్రహ్మానన్దాను భూ
తయే ॥౨౮॥ అఖణ్డానన్దరూపోహమితిమేస్త్యేవనిశ్చయః। మనోలయవిహీనస్యకిమేతేనఫలంహరే ॥౨౯॥ నానావి
క్షేపసంయుక్తంస్వానుభూతినిరోధకం। యథామనోమెలీయేతతథోపదిశసద్గురో ॥ ౩౦ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వామహా
విష్ణుస్సర్వజ్ఞఃకరుణాకరః। సర్వవేదాన్తసారజ్ఞఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥౩౧॥ శ్రీమహావిష్ణుః। శృణుష్వవత్సప్రహ్లాదత
వవక్ష్యామిసాంప్రతం మనోలయస్యయత్ప్రోక్తంసాధనంవేదపారగైః ॥౩౨॥ వివిక్తదేశేష్వాసీనైర్నిగ్రహీతేన్ద్రియైర్మ
ర్భృశం। యదనుష్ఠీయతేధ్యానంగురూక్తేనైవవర్త్మనా।౩౩। తదేవసాధనంవిద్ధిప్రత్యయావృత్తిలక్షణం। ధ్యానం
వినానకస్యాపిభవేదత్రమనోలయః ।౩౪। ఉత్క్రాన్తౌచసుషుప్తౌచమూర్ఛాయాఞ్చమనోలయః। ధ్యానంవినైవదృ
ష్టోస్తీత్యేషాశంకాతుమాస్తుతే ।౩౫। వృత్తీనాంకేవలన్తత్రలయోభవతిచేతసః। లయవార్తాతువిజ్ఞేయాభవత్త్రై
వౌపచారికీ ।౩౬। వృత్తివృత్తిమతోశ్శాస్త్రేదభేదోహ్యౌపచారికః। నిశ్చితోనతుజానీహిప్రహ్లాదపరమార్థ
తః ।౩౭। ఉత్క్రాన్త్యాద్యాస్వవస్థాసుయదిస్యాన్మనసోలయః। తేనజన్మనివృత్తిశ్చశాస్త్రేభ్యాసశ్రమోవృథా।౩౮
వృత్తీనామపిసర్వాసాముత్క్రాన్త్యాదౌనముఖ్యతః। లయోవాచ్యోనిగూఢత్వాత్పునరుత్పత్తిదర్శనాత్।౩౯। ఏవం
సతికథఞ్చిత్తలయోముఖ్యోవధారితుం। శక్యతేత్రభోధీమంస్త్వమేవాలోకయాత్మనా ।౪౦। తస్మాదావిద్యకావ
స్థాస్వేతాసుధ్యానవర్జనాత్। మనోలయోనకస్యాపిప్రసిద్ధ్యతికదాచన ॥౪౧। ప్రాణనిగ్రహరూపేషురేచపూరకకుం
భకైః। యోగాభ్యాసేవదన్త్యేవయోగినస్తేమనోలయం ॥౪౨। విచార్యమాణేతత్రాపినసిద్ధ్యతిమనోలయః। ధ్యా
నంవినైవలీనత్వాన్మనసఃకుంభకేతదా ।౪౩। సుప్త్యాదావివవృత్తీనాంకేవలంలయఉచ్యతే। యద్యస్యవిద్యావస్థైషా
నతథాపిసుఖాయన ।౪౪।ప్రాక్కుంభకాచ్చపశ్చాచ్చమధ్యేచధ్యానవర్జనాత్। మనోలయస్యతత్రాస్తినోపపత్తిఃకథ
ఞ్చన ।౪౫। యద్యప్యేతేనయోగేనభినత్త్యేవకుణ్డలీం। గ్రన్థిత్రయంపరంజ్యోతిరాత్మానమపిపశ్యతి ।౪౬। ప్రాప్నో
తివివిధాస్సిద్ధీరారోగ్యఞ్చాజరాత్మతాం। నతత్పశ్చాదపిస్వీయమనోలయమిహక్వచిత్ ।౪౭। జ్యోతిర్దర్శనమాత్రే
చ్ఛుర్యోగీచేత్సిద్ధితుచ్ఛధీః। బ్రహ్మలోకమవాప్నోతినత్వత్రైవమనోలయం ।౪౮। బ్రహ్మలోకార్థకోత్క్రాన్తిన్నైవైవ
శ్యాద్యోగినోపినః। సలయఃకథమస్యేషాంసంభవేద్ధ్యానవాదినాం ।౪౯। రేచకంపూరకన్త్యక్త్వాకుంభకఞ్చసుఖస్థి
తః। ముద్రాబన్ధవిశేషేణజ్యోతిఃపశ్యతిదేశికాత్ ॥౫౦॥ కుంభకాపహృతస్వాన్తవృత్తిమత్వవివర్జనాత్। ధ్యానమహా

నోపితజ్యోతిర్న మనోలయమవాప్నుయాత్ ॥౫౧॥ ఖద్యోతవిద్యుత్స్ఫటికశశ్యాదిజ్యోతిషామివ । నానావర్ణప్రయాం గుప్త్యాద్యాకారత్వేన చాత్మనః ॥౫౨॥ పూర్ణజ్యోతిష్ట్వహీనత్వాద్ధ్యేయస్య ధ్యాతృమానసం । నలీయతే తథాప్యేతల్లీయతేపి చ పూర్వవత్ ॥౫౩॥ అనేన చిత్తసంశుద్ధిర్గలేన స్యాన్న సంశయః । ముముక్షోరధికారశ్చ వాక్యార్థశ్రవణేష్వశం ॥౫౪॥ అవ్యక్తే సగుణధ్యానాద్దృశ్యత్వేత్ర మనోలయః । సోపి గౌణో న ముఖ్యస్స్యాద్దృశ్యవృత్తిమాత్రపరోదయః ॥౫౫॥ మూర్త్యభిధ్యానవేగేన మనోస్వాన్తం క్రమం వ్రజేత్ । అత్యుచ్ఛ్రితం లయం యాతి సుప్తవత్ప్రాణసంయుతః ॥౫౬॥ కదాచిల్లీనవాయుశ్చ యోగీ ధ్యానతత్పరః । భవేన్మూర్ఛితవన్నైవ ముపి ముఖ్యో లయోస్య సః ॥౫౭॥ వాక్యార్థశ్రవణేనాపి న్నిర్గుణబ్రహ్మగోచరే । అపి చిత్తలయో న స్యాన్ముఖ్యో గౌణోప్యసంశయం ॥౫౮॥ వాక్యార్థమననారూఢే త్వాత్మవిజ్ఞానసంయుతే । దృశ్యవిద్ధసమాధిస్థే భవత్యేవ మనోలయః ॥౫౯॥ తథాపి సాక్షివృత్త్యైకవిలీనత్వాదసంశయః । విపర్యస్తస్స విజ్ఞానీ న ముఖ్యం లయమాప్తవాన్ ॥౬౦॥ అసత్త్వావరణోన్ముక్తోప్యథానావరణావృతేః । అముఖ్యలీనచిత్తత్వాన్న జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౧॥ ఏతేభ్యో యః పరో నిత్యనిదిధ్యాసననిష్ఠయా । అఖణ్డవృత్తిలీనోభూత్స ముఖ్యస్తన్మనోలయః ॥౬౨॥ శబ్దవిద్ధసమాధిస్థస్సమ్యగ్జ్ఞాన్యవిపర్యయః । త్యక్తాభానావృతిస్సోన్తస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౩॥ సూర్యకోటిప్రకాశాత్మజ్యోతిస్ఫూర్తిపురస్సరం । యచ్చిత్తం లీయతే స్వస్మిన్ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౪॥ అహం బ్రహ్మేత్యభిధ్యానయోగారూఢస్య యస్య చ । లీయన్తే మనసా ప్రాణాస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౫॥ అఖణ్డజ్యోతిరానన్దస్ఫూర్తిభస్మితచేతసః । యస్యాలీనస్య కించిద్వైస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౬॥ సరూపనష్టచిత్తాసురఖణ్డాకారవృత్తిమాన్ । ఉత్క్రాన్త్యాదివిహీనో యస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౭॥ అదృష్టపూర్వాఖణ్డాత్మజ్యోతిర్దర్శనవిస్మయాత్ । స్తబ్ధీభూతశరీరో యస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౮॥ స్వానుభూతిరసాస్వాదాత్సన్ధితాత్మా స్వయంప్రభః । సర్వాత్మభావనాతీతస్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే ॥౬౯॥ పరాపరైకతాధ్యానజనితో యన్మనోలయః । సుదుర్లభో మనుష్యాణాం తత్రాపి జ్ఞానవాదినాం ॥౭౦॥ జ్ఞానాదేవ పరం శ్రేయో జ్ఞానాదేవ పరం సుఖం । జ్ఞానాదేవ పరాశాన్తిరితి సున్యస్త ఏవ హి ॥౭౧॥ యది జ్ఞానాత్పరో యోగో బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరః । తేనైవ సర్వసంసిద్ధిరితి జానీయ రాత్మని ॥౭౨॥ తదా తే జ్ఞానినోప్యత్రసమ్యక్ప్రాప్య మనోలయం । ఉచ్చైరన్యోగిరాట్ శ్రేష్ఠాస్సద్యో ముక్తా నరోత్తమాః ॥౭౩॥ జ్ఞానమాత్రేణ ధన్యత్వమన్యస్తేహ్యాత్మనాం వృథా । అకర్తృత్వాభిమానాం కథం తేషాం మనోలయః ॥౭౪॥ సమాధియోగలీనాత్మత్యక్తలోకాదివాసనః । ఉత్క్రాన్తిమపి నైవైతి పునర్జననవాక్కుతః ॥౭౫॥ జానాతే తత్త్వలయే బ్రహ్మప్రాప్తిర్భవితుమర్హతి । జ్ఞానీ వృత్తిలయాదేవ బ్రహ్మప్రాప్తస్తు మన్యతే ॥౭౬॥ ఉత్క్రాన్తౌ చ సుషుప్తౌ చ ప్రాప్తం బ్రహ్మైవ నిర్గుణం । ఇతి సర్వత్ర యద్భ్రాన్తి తే న చ తస్య మనోలయః ॥౭౭॥ మనోలయవిహీనస్య యది జీవన్ముక్తతా । శ్రుతిస్మృతిషు తైవ స్యాత్కిం సమాధివిశేషఫలం ॥ న సమాధిం వినా కశ్చిదాప్నుయాత్తు మనోలయం । న చ జీవన్ముక్తత్వం వినైవాత్ర మనోలయం ॥౭౯॥ అస్మాదపి పరాచీనో జీవన్ముక్తమనోలయాత్ । విదేహముక్తమనసో లయస్స హి మహాలయః ॥౮౦॥ అరూపనష్టచిత్తాసో రుత్తమోత్తమయోగినః । యస్య దేహస్మృతిర్నాస్తి విదేహముక్త ఏవ సః ॥౮౧॥ యస్మిన్నవిద్యాతత్కార్యవికారాత్యన్తికాప్యయః । సమాధిభిరభూన్నిత్యో విదేహముక్త ఏవ సః ॥౮౨॥ తాదృశం లయమాపన్నః పునరుత్థానవర్జితః । మహాయోగీ స్థితప్రజ్ఞో విదేహముక్త ఏవ సః ॥౮౩॥ పక్వాన్నస్య పునః పాకమివ యోత్ర మనోలయం । పునః కృత్వా స్వమాత్రోస్తి విదేహముక్త ఏవ సః ॥౮౪॥ దగ్ధేన్ధనమయస్కారో భస్మసాత్కురుతే యథా । తథా యస్య మనో లీనం విదేహముక్త ఏవ సః ॥౮౫॥ అయం హి దుర్లభతరో లయస్యాచలయో మహాన్ । యం ప్రాప్తస్యాచిరాదేవ నిరూపావాప్తిరిష్యతే ॥౮౬॥ తదలక్షణమద్వన్ద్వమవాఙ్మనసగోచరం । అరూపనామమాత్రం హి మోక్షాతీతం నిగద్యతే ॥౮౭॥ విదేహముక్తస్తత్ప్రాప్య యావన్నైతి సదాత్మకః । సత్తాసామాన్యతా తావన్నాస్య సిద్ధ్యేద్విదేహినః ॥౮౮॥ ఏవ స్త్వవి

విధాః ప్రోక్తా లయయోగా మహామతే । ప్రారబ్ధాత్రాధికారస్తు జీవన్ముక్తలయే స్థితే ॥ ౮౯ ॥ తస్మాత్స్వరూపస్యైకత్వసిద్ధి ధ్యానయోగతః । అఖణ్డాకారవృత్తిస్థో యాహిం వత్సమనోలయం ॥ ౯౦ ॥ ఇన్ద్రియాణి స మనస్స్వయం పరాత్మని ప్రతిష్ఠాపయ చేతస్తుం దృఢభావనయా ధునా ॥ ౯౧ ॥ అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోఽస్మి నిర్గుణోఽస్మి నిరఞ్జనః । నిష్కలోఽస్మి నిరీహోఽస్మి సచ్చిదానన్దలక్షణః ॥ ౯౨ ॥ సర్వత్ర పరిపూర్ణోఽస్మి జ్యోతిషాం జ్యోతిరస్మ్యహం । ఆదిమధ్యాన్తహీనోఽస్మి జరామరణవర్జితః ॥ ౯౩ ॥ సర్వసఙ్గవిముక్తోఽస్మి షడ్భావవికారవర్జితః । అవస్థాత్రయహీనోఽస్మి దేహత్రయవివర్జితః ॥ ౯౪ ॥ నిత్యశుద్ధవిబుద్ధోఽస్మి నిత్యముక్తోఽస్మి కేవలః । శుద్ధచైతన్యరూపోఽస్మి పరిచ్ఛేదవివర్జితః ॥ ౯౫ ॥ ఇత్యేవమాదిభిస్సద్భిశ్శ్రుత్యుక్తైర్నిరన్తరం । భావయాత్మానమద్వైతం ప్రహ్లాద త్వమనన్దితః ॥ ౯౬ ॥ ఏవం ధ్యానపరస్త్వం హి దేవమేవాచిరాద్భవేః । యాదృశీ భావనా సిద్ధిస్తాదృశ్యేవ హి సత్తమ ॥ ౯౭ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ఇత్యుక్తోఽథ మునిశ్రేష్ఠః ప్రహ్లాదో హరిణా తదా । నియమ్యకరణగ్రామమకార్షీద్ధ్యానమాస్థితః ॥ ౯౮ ॥ అతివైరాగ్యపూర్వేణ ధ్యానయోగేన తేన తు । లీనా భావావృత్తిర్లీనమనః ప్రాణేన్ద్రియో స్వయమాత్ ॥ ౯౯ ॥ ప్రజ్ఞామాత్రస్థితిం ప్రాప్య భావనాన్తే మహత్తమాం । అథాఖణ్డపరంజ్యోతిస్స్వరూపే లయమాయయౌ ॥ ౧౦౦ ॥ అవిహ్వత్తే పరంజ్యోతిష్యాత్మత్వేన మహాత్మనః । వైరాగ్యాతిశయా దేవకీ ప్రమాసీన్నోత్థితో లయః ॥ ౧౦౧ ॥ స్వానన్దానుభవేచ్ఛాయా ఆధిక్యాచ్చ మహామతేః । ప్రహ్లాదస్యాతివేగేన స్వరూపే భూన్మనోలయః ॥ ౧౦౨ ॥ యస్యాత్ర సువైరాగ్యం సా రాగ్యం వా పరాత్మని । న సంపూర్ణం స చాప్నోతి మన్దమన్దం మనోలయం ॥ ౧౦౩ ॥ న తు ప్రహ్లాదవద్వృత్తిహాస్న్యుపదేశోత్తరక్షణే । అతోఽధికారిభేదేన లయకాలశ్చ భిద్యతే ॥ ౧౦౪ ॥ గురుమగ్రస్థితం విష్ణుం సర్వలోకైకపాలకం । అప్యజానన్నఖణ్డాత్మన్యమలే సత్యచిద్ఘనే ॥ ౧౦౫ ॥ సర్వవేదాన్తసంసిద్ధే నిర్గుణే నిష్కలే ఽమృతే । ప్రలీనచిత్తప్రాణాదిః ప్రహ్లాదోఽభూన్మహామతిః * * * * (౧౦౬)

* ఇతి తత్త్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే వింశోఽధ్యాయః *

॥ బ్రహ్మా ॥ స్వామిన్ బ్రహ్మణి లీనోఽథ ప్రహ్లాదః కథముత్థితః । హరిస్సకిము వాచైనం తత్సర్వం వద మే గురో ॥ ౧ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మణి లీనమనః ప్రాణే ప్రహ్లాదే చ మృతోపమే । ప్రజ్ఞానయితుం బాహ్యం హరిర్వ్యక్తో ప్యబోధయత్ ॥ ౨ ॥ తస్మిన్ననుదితప్రజ్ఞే తేనాథోపాగతో హరిః । తముద్బోధయితుం శ్చక్రే స్వయం వై పాణిపేషణం ॥ ౩ ॥ తేన చానుదితప్రజ్ఞమస్త్రైశస్త్రైరహింసత । తేనాప్యనుదితప్రజ్ఞే ప్రహ్లాదే సతి కేశవః ॥ ౪ ॥ ప్రాణసంశయమాపన్నః క్షణం న ద్దేహాగోఽస్మన్నితా । తత్సంశయవినిర్ముక్త ఉద్బోధార్థమచిన్తయత్ ॥ ౫ ॥ అనేనోద్బోధయామ్యేవం శఙ్ఖధ్వానేన సాంప్రతం । మహతా నైకనిస్వనోఽబోధదక్షేణ వా ఇతి ॥ ౬ ॥ సద్యస్సంక్షుబ్ధమభవత్తేన సర్వమిదం జగత్ । శఙ్ఖధ్వానేన కిఞ్చిద్ధ్యానచచాల విభో స తు ॥ ౭ ॥ తేనాప్యనుదితప్రజ్ఞం తం వీక్ష్యాథ జనార్దనః । అత్యాశ్చర్యమనా ఏవం పునశ్చ సమచిన్తయత్ ॥ ౮ ॥ అపానే స్తంగతే ప్రాణో యావన్నాభ్యుదితో హృది । తావత్సా కుమ్భకావస్థా యోగిభిర్యానుభూయతే ॥ ౯ ॥ బహిరస్తంగతే ప్రాణే యావన్నాపాన ఉద్గతః । తావత్పూర్ణాం సమావస్థాం బహిస్థం కుమ్భకం విదుః ॥ ౧౦ ॥ అత్రాయం తు బహిః కుమ్భం ప్రాప్తవానస్తి నేతరం । అన్తర్వాయ్వనిరోధేన తథాఙ్గాన్తరైరపి ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదత్రైక ఏవాయముపాయోఽస్య వబోధనే । నాన్యః కోఽపీతి నిశ్చిత్య సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ ॥ ౧౨ ॥ హరిః ప్రహ్లాదదేహాన్తస్సవిశ క్త్యా వాయురూపతః । ప్రవిశ్య బ్రహ్మనాడీం తాం సర్వశ్రేష్ఠాం మహాలయాత్ ॥ ౧౩ ॥ బహిర్బ్రహ్మణి లీనస్య ప్రాణాదేరఖిలస్య చ । యా మూలం సర్వనాడీనామధిష్ఠాత్రీ స్వయం ప్రభా ॥ ౧౪ ॥ దీర్ఘజ్యోతిర్లతాకారా స్వాత్మతస్యన్దినీ సదా । జీవధాతుః ప్రసిద్ధాస్తి సుషుమ్నాఖ్యా శరీరిషు ॥ ౧౫ ॥ తస్యాం హి చలితాయాం స ప్రహ్లాదస్సుప్తవత్స్వయం । ఉత్థాయ శ్రీహరేః పాదపఙ్కజద్వయమగ్రహీత్ ॥ ౧౬ ॥ యథా సర్వస్య వాలాగ్రే ప్రశా

న్తస్యాపిమర్దితే । ఉన్నమయ్యముఖంవేగాత్ఫూత్కుర్వన్సనివర్తతే ॥౧౭॥ యథాచవృక్షశాఖాయాశ్చలితాయాన్త
దగ్రగం । ఫలంపతతిభూమౌతత్పక్వంవాపక్వమేవవా ॥౧౮॥ తథాబహిర్విలీనోపి ప్రహ్లాదః పరమాత్మని । పున
ర్హృద్దేశసంస్థోభూత్సప్రాణస్సమనాస్స్వయం ॥౧౯॥ పరిపూర్ణేవిలీనస్యలయకాలేపివర్ష్మణా । సంబన్ధోస్త్యేవ బద్ధ
త్వాదారబ్ధేనస్వకర్మణా ॥౨౦॥ అరూపస్యానవాప్తత్వాదారబ్ధస్యాప్యనాశతః । అఖణ్డబ్రహ్మలీనోపిశ్రితదేహో
స్త్యసంశయం ॥౨౧॥ దీర్ఘభావముపేతాపిజలూకాతృణసంశ్రితా । తృణాన్తరస్యగ్రహణాత్ప్రాగస్తి నని రాశ్ర
యా ॥౨౨॥ చిద్రూపబ్రహ్మణిస్వచ్ఛేవిలీనప్రాణచేతసః । జీవన్ముక్తస్యవాదేహముక్తస్యాస్తితనౌస్థితిః ॥౨౩॥ ప్ర
క్షీణారబ్ధకర్మైవవిదేహఇతినిశ్చయః । తథాప్యస్త్యేకదేశాంశస్తత్రారబ్ధచతుష్టయే ॥౨౪॥ అథప్రహ్లాదమాబద్ధ చ
రణంగద్గదస్వరైః । స్తువన్తంహరిరాలోక్యప్రహ్లాదంహృదయేయయౌ ॥౨౫॥ యస్మాత్ప్రకృష్టోహ్లాదోభూద్ధరేర
పిమహాత్మనః । సోన్వర్థనామాయోగీన్ద్రశ్శ్రీనృసింహాశ్రయోబభౌ ॥౨౬॥ బాలంబాలారుణసంకాశం హరిభక్తశి
రోమణిం। ఉత్థాప్యపాణిభిస్స్వైస్స్వైరేవమాహశ్రియఃపతిః॥౨౭॥ *శ్రీమహావిష్ణుః* ప్రహ్లాదత్వంకృతార్థోసిజీవన్ము
క్తోధునాధ్రువం । సంసారపాశబన్ధేభ్యోమాభైషీస్త్వమితఃపరం ॥౨౮॥ హృదయగ్రన్థయోభిన్నాశ్ఛిన్నాస్సర్వ
సంశయాః । ప్రక్షీణానిచకర్మాణిపరమాత్మావలోకనాత్ ॥౨౯॥ లయయోగావ సానస్త్వంబ్రహ్మభ్యా సోర్థవాన
భూత్ । త్వమద్యపరిపూర్ణోసిసచ్చిదానన్దలక్షణః ॥౩౦॥ సత్యబోధస్వరూపోసినిష్కలోసినిరామయః । అవస్థా
త్రయహీనోసిపఞ్చకోశపరోసిచ ॥౩౧॥ నిత్యశుద్ధస్వరూపోసినిత్యసిద్ధోసినిర్జరః । నిత్యముక్తస్వరూపోసి స్వానన్దా
త్మాసిసర్వగః ॥౩౨॥ షడ్భావాదివిహీనోసిప్రజ్ఞాన ఘనలక్షణః । మాయావిద్యావ్యతీతోసితత్త్వాతీతోసినిర్భయః॥
జీవేశ్వరాదిహీనోసిసర్వపూజ్యోసినిర్మలః । విద్యానన్దరసస్థోసిబ్రహ్మైవాసినసంశయః ॥౩౪॥ ఇత్యుక్తో హరిణా
సాక్షాత్ప్రహ్లాదోవినయాన్వితః । బద్ధాఞ్జలిపుటోభూత్వామృదుపప్రచ్ఛమాధవం ॥౩౫॥ *ప్రహ్లాదః* భగవన్పూ
ర్వమప్యేవంశ్రావయామాసిథైవమాం । తత్త్వమస్యాదిభిర్వాక్యైరభేదజ్ఞానసిద్ధయే ॥౩౬॥ యథాస్వాజ్ఞానసన్దేహ
విపర్యాసేషుసత్స్వమే । ఉపాదిశస్తథైవాద్యతేష్వసత్స్వితిసంశయః ॥౩౭॥ శ్రీమహావిష్ణుః* ఏవమేవపురాతుభ్యము
పదిష్టంమయాధ్రువం । తథాపితత్రభేదోస్తిశ్రుణువత్సమహామతే ॥౩౮॥ ఉపదేశోక్తయఃపూర్వంకథితా అధునా
తుతే। స్వానుభూతేఃప్రసిద్ధాయాఅనువాదోక్తయశ్శుభాః ॥౩౯॥ పూర్వోపదిష్టవాక్యస్థంజ్ఞేయశ్చాసిపదన్త్వయా।
భవిష్యదర్థకన్త్వేదానీంసార్థక్యదర్శనాత్ ।౪౦। వర్తమానతయాపూర్వముపదేశస్తువత్సతే । సత్వరం శ్రవణా
ద్యేషుప్రవృత్తిజననార్థకః ॥౪౧॥ బ్రహ్మార్థకోపిప్రణవఉద్గీథోపాసనేయథా । కర్మార్థకస్తథావిద్ధి ప్రయోగస్థలభే
దతః ॥౪౨॥ జ్ఞానప్రకరణేపూర్వంపశ్చాన్మద్యేచబోధతః। భవిష్యదర్థకంజ్ఞేయంప్రయుక్తాసిపదన్త్వయా ॥౪౩॥యో
గప్రకరణేపూర్వంపశ్చాన్మద్యేచయోగతః। వర్తమానార్థకంజ్ఞేయంప్రయుక్తాసిపదన్త్విదం॥౪౪॥ మదభేదశ్చమద్భే
దఃకార్యకారణభేదతః। అభూత్పూర్వన్త్వయీదానీమ్మదభేదస్తుకేవలం॥౪౫॥అధునాహిత్వమేవాహమహమేవత్వమేష
వా। ఆవయోరన్తరన్నాస్తియథాసలిలతోయయోః ॥౪౬॥ మత్స్వరూపైక్యయోగేనయానుభూతిర్మహత్తమా।ప్ర
హ్లాదభవతాప్రాప్తాన్యైర్నామేషాసుదుర్లభా ॥౪౭॥ మద్భక్తాస్సాత్త్వికాయేస్యుర్యేచమజ్జ్ఞానినోమలాః । తేసర్వేపిక్ర
మేణైవమదైక్యంయాన్తిచేతరే ॥౪౮॥ త్వాదృశాస్తుమహాత్మానఃపూర్ణమద్యోగినోజనాః। సద్యఏవమదైక్యన్తేయాన్తి
నాస్త్యత్రసంశయః ॥౪౯॥ మదభేదమవాప్యత్వఞ్జీవన్ముక్తోసియద్యపి । వినాసమాధీన్నాన్యత్తేకర్తవ్యఞ్చేహ విద్య
తే ॥౫౦॥ తథాపిలోకరక్షార్థంమద్భక్తాగ్రేసరోభవన్ । మద్భక్తిమేవసతతంకురుభక్తాంస్తథేతరాన్ ॥౫౧॥ న
హిమద్భక్తిహీనస్యజ్ఞానయోగాదికంకియత్ । మద్భక్త్యైవపురాసర్వేవిముక్తాభవబన్ధనాత్ ॥౫౨॥ మద్భక్త సద్భ

శోకో లోకే కోఽపి నాస్త్యేవ మానవః । మద్భక్తదర్శనాచ్చైవ ప్రాణినాం పాపమోచనం ॥౫౩॥ ప్రశాన్తాత్మా హి మద్భక్త
స్సదా వైరాగ్యసంయుతః । మన్నామకీర్తనపరో మద్ధ్యేయపరమతే భృశం ॥౫౪॥ మద్భక్తా భవబన్ధోత్థం ప్రవిహాయ మహా
ద్భయం । మదానన్దైకభరితా మమయాన్తి పరం పదం ॥౫౫॥ మయి సజ్జాయతే భక్తిః పుణ్యైర్జన్మశతార్జితైః । నృణాన్త
యా త్వహం ప్రీతస్సర్వాభీష్టం దదామి చ ॥౫౬॥ మద్భక్తిరహితా మర్త్యాః కర్మ కుర్వన్తు వాఖిలం । వేదాన్తాన్వా పఠన్త్వత్ర
సర్వం వ్యర్థం న సంశయః ॥౫౭॥ మదీయభజనాసక్తస్సర్వాన్ లోకాన్ పునాత్యమూన్ । బ్రహ్మాదయోఽపి దేవాస్తే మద్భక్తా
రాధనోత్సుకాః ॥౫౮॥ తస్మాన్మద్భజనం నిత్యం ప్రహ్లాద శ్రద్ధయాన్వితః । కురుష్వ సావధానేన చేతసా మదనుజ్ఞయా ॥
ఇతి శ్రుత్వా హరేర్వాక్యం ప్రహ్లాదస్సుమహామనాః । ఓమిత్యంగీచకారాథ ననామ చ యదా తదా ॥౬౦॥ సర్వజ్ఞః కరు
ణాసిన్ధుర్మురారిర్లోకనాయకః । సర్వలోకహితాసక్తస్త్వన్తర్ధిమగమద్ధరిః ॥౬౧॥ అథాగ్రస్థమనాలోక్య భగవన్తం
సనాతనం । హా హా స్వామిన్నితి క్రోశన్మూర్ఛాక్రాన్తః పపాత సః ॥౬౨॥ ముహూర్తం ప్రేతవద్భూమౌ పతిత్వా వివశః
పునః । లబ్ధసంజ్ఞో హరిం స్మృత్వా పరితస్సోఽలుఠత్క్షితౌ ॥౬౩॥ అసహ్యేన విషాదేన కణ్ఠమ్ముక్త్వారుదన్ బహూన్ । ప్రలా
పాంశ్చాకరోద్ధీమాన్ ప్రహ్లాదో వివిధాంస్తదా ॥౬౪॥ *ప్రహ్లాదః* స్వామిన్ననాథం మాం దీనం బాలఞ్చ గతివర్జి
తం । హిత్వా హన్త క్వ వా యాతోఽస్యనుక్త్వా కిం కరోమ్యహం ॥౬౫॥ త్వద్దర్శనం వినా నాహం క్షణమప్యత్ర జీవితుం
క్షమోఽస్మీతి విదిత్వాపి కథన్త్వం గతవానసి ॥౬౬॥ కాయేన మనసా వాచా న కిఞ్చిదపి సద్గురో । మయాపరాద్ధమేవ
త్వం కుతోఽసి గతవాన్ ప్రభో ॥౬౭॥ త్వయా నావిదితం కిఞ్చిత్సర్వజ్ఞేనాత్ర విద్యతే । దీనానామపి దీనోఽహం కిం వక్ష్యే
జగదీశ్వర ॥౬౮॥ త్వామహం సర్వభావేన గతోఽస్మి శరణం ఖలు । మత్పరిత్యాగవిషయా కుతస్తే వఞ్చనేదృశీ ॥౬౯॥ కా
పట్యం శ్రితవాన్ కిం వా మయ్యాసురధియాథవా । చిత్తపాకానలం బుద్ధ్వా తిరోహితఉపేక్షయా ॥౭౦॥ న కిఞ్చిదప్యహ
జ్ఞానేనిరాలంబోఽస్మి సర్వథా । త్వదాశ్రయణసన్తోషోఽప్యహో మే క్షణికోఽప్యభూత్ ॥౭౧॥ అనన్తదివ్యకల్యాణ
మూర్తిర్మద్దృష్టిగోచరా । తిరోహితా త్వదీయా చేత్కిమస్మాన్నయనద్వయాత్ ॥౭౨॥ కిం వా వాచానయా స్వా
మింస్త్వత్సంభాషణహీనయా । త్వత్పాదాంబుజసంస్పర్శహీనేన శిరసా చ కిం ॥౭౩॥ త్వత్సాన్నిధ్యవిహీనేన శరీరేణా
మునా మమ । న కిఞ్చిదపి పశ్యామి ఫలమత్ర శ్రియః పతే ॥౭౪॥ *శ్రీగురుమూర్తిః* అసహిష్ణుర్వియోగం తం ప్రహ్లాదో జగ
త్పతేః । ఏవం ప్రలాప్య బహుశస్స్వబోధాత్స ఉపారమత్ ॥౭౫॥ *ప్రహ్లాదః* విష్ణుస్సత్యచిదానన్దస్వరూపోఽస్మ్య
హమవ్యయః । విష్ణుస్తిరోహిత ఇతి హ్యాకాఙ్క్షైభ్రాన్తిరేవ మే ॥౭౬॥ అపరోక్షీకృతే విష్ణావస్వయం జ్యోతిషి సిద్గుణే । చి
దాకాశస్వరూపే మే కుతః క్రోశ ఈదృశః ॥౭౭॥ అహో భాగవతీ నూనం మాయాసా నిర్వ్యాసుదుస్తరా । భగవత్కృ
పయా తీర్ణాప్యాచ్ఛాదయతి మాం పునః ॥౭౮॥ న హ్యస్మాన్నిష్కలానన్దస్వరూపాదస్తి కిఞ్చన । అమూర్తస్యాది వి
ష్ణోశ్చైకుతో విష్ణువియోగవాక్ ॥౭౯॥ విష్ణుశ్శివో వా బ్రహ్మా వా న మత్తోఽన్యః కదాచన । ఇతి సుస్థిరబుద్ధేరప్యహో మే క్లే
శ ఈదృశః ॥౮౦॥ అఖణ్డచిత్సుఖాంభోధౌ మమ సంమగ్నచేతసః । ఈదృశో వ్యవిషాదస్తు కర్మశేషైకకారణః ॥౮౧॥ నిర
స్తశోకమోహాదేర్మమ నిత్యం సుఖాత్మనః । యోగినోఽపీదృశః క్లేశస్స తామాశ్చర్యకారకః ॥౮౨॥ అథవాయం మమ క్లే
శస్సుతరాం యుజ్యతేఽధునా । సా హి భాగవతీమూర్తిః పూర్ణబోధోపమా మమ ॥౮౩॥ శంఖచక్రగదాపద్మధారిణీ
భాస్వరా స్వయం । పీతాంబరధరా దివ్యా సర్వాభరణభూషితా ॥౮౪॥ అనన్తాగరుడారూఢా స్వానన్దఘనరూపిణీ ।
సర్వైర్వేదైర్వేద్యా సమారాధ్యా సర్వైరపి మహర్షిభిః ॥౮౫॥ దర్శనీయా మహాపుణ్యైర్జన్మకోటిశతార్జితైః । శాన్తనీలాంబు
దశ్యామా సర్వావయవసున్దరా ॥౮౬॥ తస్యా ఆలోకనాభావే క్షుద్రా యే తన కస్య వా । బ్రహ్మవిత్తద్వరిష్ఠో వా ప్రజే
చ్ఛోకం న సంశయః ॥౮౭॥ భగవద్దర్శనాపాయాల్లోకో న్యోపాయో న్తి వై మహాన్ । ఈదృశే స్యాపాయే కో న శోచతి
న ముహ్యతి ॥౮౮॥ భగవద్దర్శనోపాయా న్యాన్యశోచ్యే పాయ ఇష్యతే । సంసారశోకమోక్షస్యాశ్వస్తద్దర్శనం పరం ॥

తాదృశాలోకనాపాయేమమదుఃఖఞ్చ తాదృశం । యుక్తమేతన్న సన్దేహో మే న్యథాక్వ కృతజ్ఞతా ॥ ౯౦ ॥ * శ్రీగురుమూర్తిః * ఏవంసదాలోపిపరాత్మయోగినిష్ఠస్యభవ్యాగమ్యతానిధీమాన్ । శ్రీనాథపాదాం బుజసక్తచిత్తాః బహూనవర్షాంశ్చతురాస్యలోకాః ॥౯౧॥ ప్రహ్లాదవృత్తాన్తమిమంపఠన్తి శృణ్వన్తి వా యే సకృదాత్మభక్త్యా । తేషాం కరస్థావృతయోగనిష్ఠా చతుర్ముఖాహస్స్వగతంవదామి॥ * * *(౯౨)

—*ఇతితత్త్వసారాయణఉపాసనాకాణ్డస్యచతుర్థపాదేఏకవింశోధ్యాయః*—

శ్రీగురుమూర్తిః* అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిశ్రవణాన్ముక్తిదంపరం । సంవాదశ్చసనత్కుమారస్కన్దయోరుత్తమంశిఖే॥౧॥ సనత్కుమారః* స్వామిన్వేదాన్తతత్త్వజ్ఞషడాస్యకరుణానిధే । తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థస్తద్వ్యాఖ్యార్జోద్గతైరహం॥౨॥ జానామ్యద్యాత్మయాథార్థ్యమయాథార్థ్యమనాత్మనాం । మమసంశయలేశోపితత్రనైవవిజాయతే । ౩ ॥ బ్రహ్మైవాహమ్నజీవోస్మి చిన్మాత్రోహంనదేహవాన్ । నప్రాణోహన్నచప్రాణస్సత్యోహన్నేన్ద్రియాణ్యహం ॥౪॥ నిత్యోహంసమనశ్చాహంశుద్ధోహంనచధీరహం । బుద్ధోహంనాస్మ్యహం కామోముక్తోహఞ్చిత్తమేవన॥౫॥ అఖణ్డానన్దరూపోహంనాపిద్యాదికమస్మ్యహం । సర్వవ్యాపకరూపోహంనలోకత్రితయంజడం ॥౬॥ భూమాత్మాహంనకామాద్రిశివకాత్మాహమస్మిచ । అద్వైతబోధరూపోహంసర్వద్వైతవివర్జితః ॥౭॥ నిష్కళానన్దమాత్రోహంసకళానన్దవర్జితః సచ్చిదానన్దరూపోహ మన్నతాదివివర్జితః ॥౮॥ పూర్ణామృతస్వరూపోహంనపరిచ్ఛిన్నబోధవాన్ । సర్వాసుసూత్రరూపోహంనాహంవిచ్ఛిన్నచేతనః ॥౯॥ ప్రజ్ఞానఘనరూపోహంనాజ్ఞానఘనరూపవాన్ । సర్వకారణరూపోహంసర్వకార్యవివర్జితః ॥౧౦॥ బ్రహ్మైవాస్మీహమత్తోన్యదణుమాత్రంనవిద్యతే । దృశ్యమానమిదంసర్వంజగన్మిథ్యైవసర్వథా ॥౧౧॥ పరమాత్మనిచిద్రూపేమయిపూర్ణేనిరన్తరే । మిథ్యాత్మకంజగద్భాతిశుక్తికారజతాదివత్ ॥ ౧౨ ॥ దేహాదికోయం సంసారః కర్తృత్వాద్యాత్మకోపిచ । నాత్మనోబోధరూపస్య సాక్షిణోపరరూపిణః ॥ ౧౩ ॥ ఆత్మన్యారోపితం సర్వ మిదమావిద్యకఞ్జగత్ । స్థాణౌ చోర ఇవా సత్యస్సత్యమివాభాత్యపి ॥౧౪ ॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాఖ్యా అవస్థాత్రయమాత్మని । తురీయే కల్పితం భ్రాన్త్యారజ్జౌ సర్పఇవాన్యథా॥౧౫॥ సర్వేలోకాశ్చమిథ్యైవవస్తుతశ్చసవిష్టయః । దేవతిర్యఙ్నరాదిత్యాసురాసమ్మరుమరీచివత్ ॥ పూజ్యపూజకభావశ్చపితృపుత్రభిదాపిచ। సర్వమ్మిథ్యైవమాయోత్థంగన్ధర్వనగరంయథా ॥౧౭ । త్వమహంస్వయిదం సోయంత్వదీయాదికమేవచ। సర్వాణ్యపిచశాస్త్రాణిమిథ్యాకాశకుసుమాదివత్ ॥౧౮ ॥ బ్రాహ్మణాదిక్షత్రియావైశ్యశూద్రాఅపిచసంకరాః। పశుపక్ష్యాదయోమిథ్యాహ్యైన్ద్రజాలికవస్తువత్ ॥౧౯ ॥ అద్వితీయచిదానన్దపరబ్రహ్మైతదేకతః। యస్యత్వప్రతీయమేవస్తుతత్తన్మిథ్యానృశృఙ్గవత్॥౨౦॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాదివిభేదోయోవగమ్యతే। సోయంసర్వశ్చమిథ్యైవవఞ్చ్యారససుతోయథా ॥౨౧॥ అహమేకోస్మినిత్యోస్మినమత్తోన్యత్తుకిఞ్చన । యదికిఞ్చిత్ప్రతీయేతమిథ్యైవేతివినిశ్చయః ॥౨౨॥ నిర్వికారచిదానన్దాన్మత్తోన్యస్సకలమ్మృషా । ఇతిజానామిభగవన్నాత్మానమపరోక్షతః అస్తిబ్రహ్మేతిబోధోహిపరోక్షజ్ఞానమిష్యతే। అహంబ్రహ్మేత్యముంబోధంస్వపరోక్షంవిదుర్బుధాః ॥ ౨౪॥ బ్రహ్మైవాహమితిప్రజ్ఞామమనైవోపజాయతే। అతోపరోక్షజ్ఞానంమేమన్యేసిద్ధమితిప్రభో ॥౨౫॥ ఏకస్మాదేవవిజ్ఞాతాత్సర్వంవిజ్ఞాతమిత్యతః। సర్వజ్ఞత్వఞ్చమేసిద్ధమితివక్తవ్యమేవహి ॥౨౬॥ ఏవంజ్ఞానవతోప్యద్యమమస్వామిన్షడానన । సంసారేజాయతేదుఃఖమసహ్యంసుతరామిహ ।౨౭॥ స్వల్పాయామపిజాతాయాంసాంసారిక్యామిహాపది । మనోభవతిమేక్షుబ్ధంమత్తేభేనసరోయథా ॥౨౮॥ విషయేషునిషణ్ణానామిన్ద్రియాణాఞ్చవర్తనే। మిథ్యాత్వమనుసన్ధాయాప్యశక్తోస్మిదయానిధే ॥౨౯॥ ఇన్ద్రియాణామశక్తోహంవిషయేభ్యోనివర్తనే । కథన్నిరోధంకుర్యాంవస్వసా

స్నిర్గమనంవినా ॥౩౦॥ బ్రహ్మైవాహమిదంసర్వమ్మిథ్యైవేత్యేవనిశ్చయః । నాలంమాంరక్షితుందుఃఖాదస్మాత్ సాం
సారికాత్ప్రభో ॥౩౧॥ కింజగజ్జీవమిథ్యాత్వనిశ్చయేనదృఢేనవా। అన్యేనబ్రహ్మసత్యత్వనిశ్చయేనదృఢేనవా ॥౩౨॥
సదాబ్రవీమిమిథ్యాత్వంధ్యాయామిమనసాపిచ। విషయేషుతథాప్యేతన్మనోధావతివేగతః ॥౩౩॥ కామాదయశ్చరి
పవోమర్దయంత్యేవనిర్దయం। శత్రుమిత్రాదికేద్వంద్వేసామ్యలేశోపిమేనచ ॥౩౪॥ భోగేచ్ఛావర్ధతేనిత్యమిహాము
త్రార్థగోచరా। అపకారిణికోపశ్చమహానేవోపజాయతే ॥౩౫॥ లోకవాసనయాబద్ధంశాస్త్రవాసనయాతథా। దే
హవాసనయాచిత్తంవైకల్యంయాతిసర్వదా ॥౩౬॥ యద్యత్ప్రియతమంవస్తుతత్తద్వికలతాంగతం । ఆలోక్యమమ
వైకల్యంమహాంశ్చోకశ్చజాయతే ॥౩౭॥ దేహాన్తర్గతమాత్మానన్దధిభాణ్డస్థితంఘృతమ్ । మథ్నాతిశకలాకారంమ
నోమథనదణ్డవత్ ॥౩౮॥ గృహేశాధనధాన్యాశాక్షేత్రాశాభూషణాదిషు। వస్త్రేష్వాశాతథాపుత్రపౌత్రాశాపిచ
వర్ధతే ॥౩౯॥ మహతీమనుకాచాశాయయాత్మావివశీకృతః। యేనైవలోకేపూజ్యత్వంధనేచావిరతిఃప్రభో ॥౪౦॥అ
సూయాజాయతేస్వామిన్పరవిత్తసమృద్ధిషు। సర్వత్రచపరోత్కర్షశ్రవణేషుతథైవమే ॥౪౧॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వ విజ్ఞానం
నజానేకుత్రవాగతం।సంసారాపవిజాతాయాంప్రవాతేమశకోయథా॥౪౨॥ ఈదృశాదాత్మవిజ్ఞానాద్బుద్బుదక్షణభం
గురాత్। కథమేషకృతార్థస్స్యాంభవసమ్మగ్నమానసః ॥౪౩॥ సర్వజ్ఞత్వంకథంశిష్టాబ్రూయుస్తేతత్త్వకోవిదాః ।అ
ద్వైతబ్రహ్మవిత్త్వంవాకథంశాస్త్రోక్తమాత్మనః ॥౪౪॥ నహిబ్రహ్మవిదంబ్రూయుర్మహాన్తోऽజితేన్ద్రియం। అవ
శ్యహృదయంభ్రాన్తంవిషయేష్వపిపణ్డితం ॥౪౫॥ సంసారేమేయథాపూర్వం విద్యమానేసతిప్రభో।ఆత్మవిత్త్వంకథం
వాచ్యంబహిర్భ్రాన్తేన్ద్రియాత్మనః ॥౪౬॥ ఇన్ద్రియాణినతిష్ఠన్తిస్వవశేక్షణమప్యహో। కర్షన్తివిషయాపేతాన్యనా
యాసమనాత్మసు ॥౪౭॥ విషయాద్వినివృత్తేతుస్వభావేనేన్ద్రియేక్వచిత్ ।అన్యత్ప్రవర్తతేఽస్మిన్నివృత్తేచేతరత్తతః॥
ఏవంతరంగవత్సర్వాణీన్ద్రియాణిపునఃపునః। అవిచ్ఛిన్నంప్రవర్తన్తేవిషయేషునిరాత్మసు ॥౪౯ । సర్వేన్ద్రియనివ
ర్త్యాతుస్వభావాత్సుప్తిరాత్మనః। స్వాన్యవేదనరాహిత్యాత్తదాజాడ్యంశిలాదివత్ ॥౫౦॥ మానావమానజనితసుఖ
దుఃఖవతోమమ। ఆత్మజ్ఞత్వంభవేచ్చేత్తత్పామరఃకోనువిద్యతే ।౫౧। అనాత్మవిదుషాంధర్మాయేనిన్ద్యాశ్శాస్త్ర
నిశ్చితాః ।తేషుసత్స్వనపాయేషు మమాత్మజ్ఞత్వవాగపిహా ।౫౨। వాచాకేవలమాత్మానంబ్రహ్మీభూతంవదామ్య
హం । నతుబ్రహ్మాత్మతానన్ద లేశలేశోఽపిజాయతే ।౫౩। సదానుభూయమానశ్చే దిదందుఃఖంభవేన్మృషా । సర్వ
మ్మృషేతివాచైవ సర్వేషాన్ముక్తిరాపతేత్ ।౫౪। అథవాపాధికందుఃఖంనాత్మనోస్తికదాచన । ఇతిజ్ఞానాత్ఫలంకింమే
దుఃఖోద్విగ్నస్యసర్వదా ।౫౫। ఆత్మనస్సుఖరూపత్వాదుపాధేశ్చజడత్వతః ।దుఃఖోపపత్తిర్నైవైషావాగ్వ్యర్థాదుః
ఖదర్శనాత్ ।౫౬। అవిద్యకత్వాత్ప్రత్యక్షదర్శనస్యాప్రమాణతా ।ఇతిచేన్మాస్తుశాస్త్రస్యదుఃఖశాన్త్యర్థతావచః।
జ్ఞానాదేవవిముక్తిస్స్యాదాప్తోక్తిశ్రవణోదితాత్ । బ్రహ్మాత్మైకత్వవిషయాదితిశ్రుత్వాహమాదరాత్ ।౫౮। వా
క్యార్థంత్వన్ముఖామ్భోజాజ్జ్ఞాత్వానిస్సంశయందృఢం । సర్వమిథ్యేతినిశ్చిత్యాప్యేవఞ్చేద్దుఃఖమాత్మనః ॥౫౯। కథ
న్త్వామాప్తతాయుక్తావేదాన్తానాఞ్చసత్యతా। తస్మాచ్ఛ్రౌతాగురూక్తాచజాతోద్యమమసంశయః ॥ ౬౦॥ బ్రహ్మాత్మైక
త్వవిజ్ఞానాత్సర్వమిథ్యామతేరపి। వర్ణాశ్రమనిబద్ధత్వాద్దుఃఖమేవమమేతిచేత్ ॥౬౧॥ వర్ణాశ్రమపరిత్యాగేస్వేచ్ఛాచారో
నిరంకుశః। భవేన్నతుప్రవృత్త్యుత్థదుఃఖస్యోపశమఃక్వచిత్ ॥౬౨॥ యదిదుఃఖనివృత్తిస్స్యాదాశ్రమత్యాగమాత్రతః।
బ్రహ్మజ్ఞానంకిమర్థంమేస్వామింస్త్వముపదిష్టవాన్ ॥౬౩॥ జ్ఞాతవ్యమేవచాద్వైతంభవానాహపురామమ। నత్వనుష్ఠే
యమాత్మీయవర్ణాశ్రమనిరాసతః ।౬౪। అద్వైతంయద్యనుష్ఠానయోగ్యంస్యాదాత్మవేదిభిః - సాంకర్యమేవసర్వే

షామాత్రమాణాం ప్రసజ్యతే ||౬౫|| అసంకరాయ మేశకృతసేతూల్లంఘనదోషభాక్ | రౌరవాదిషు పచ్యేత నరకేషు హాసద్గురో ||౬౬|| స్వవర్ణాశ్రమసన్న్యాగాద్యది స్యాత్కృతకృత్యతా | కిమర్థం బహుశో యాసం కర్మకార్యమనీషిభిః || విషమోపరమాభావేజ్ఞానాద్వా త్యాగతోపి వా | నకిఞ్చిదపి లోకేస్మిన్ ప్రయోజనమముత్ర వా ||౬౮|| లోకాతీతపరబ్రహ్మప్రాప్తిర్దేహాత్పరం భవేత్ | ఆత్మజ్ఞానాద్వితీయస్తు మతిర్దూరీకృతా మమ ||౬౯ || యస్యాస్తీయాదృశీ నిష్ఠా తస్యాన్తే తాదృశీ స్థితిః | అన్త్యస్మృత్యనురూపా హి గతిశ్శాస్త్రేషు నిశ్చితా ||౭౦|| తస్మాన్మమ భవామ్భోధౌ మగ్నచిత్తస్య పాపినః | విషయాశానిబద్ధస్య మోక్షవార్తాపి నార్హతి |౭౧|| సంసారదుఃఖలేశస్యాప్యనివర్తకమీదృశం | ఆత్మజ్ఞానం గురో మాస్తు మాస్తు మాస్తు కదాపి మే |౭౨| స్వేచ్ఛాచారైకబీజన్తద్వినాజ్ఞానం మమ ప్రభో | సంసారమోక్షసిద్ధ్యర్థముపాయోన్తరమస్తి చేత్ |౭౩|| తదుపాదిశ్య మాం క్షిప్రం సంసారాద్దుఃఖసాగరాత్ | ఉత్తారయ దయాసిన్ధో త్వమేవ శరణం మమ |౭౪| * * * * * * * * * *

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ద్వావింశోధ్యాయః *

స్కన్దః || శ్రుణుష్వ సావధానేన చేతసా త్వం మహామతే | సనత్కుమారతత్త్వార్థసంసిద్ధ్యై కథయామి తే ||౧|| బ్రహ్మైకతత్త్వవిజ్ఞానాచ్ఛ్రీత్యాచార్యోక్తవాదపి | నకశ్చిత్కృతకృత్యస్స్యాత్తత్త్వమేవ త్వయోదితం ||౨|| శతకృత్వోపవదత్వేతత్సర్వం మిథ్యేతి చేతసా | మన్యతాం వానదుఃఖస్య భవోత్థస్య క్షతిర్భవేత్ ||౩|| నచ తేనాత్మబోధేన కామాదిరిపవో జితాః భవేయుర్విషయేభ్యశ్చ నేన్ద్రియాణి జితాని తే ||౪|| కేవలజ్ఞానసంపన్నస్స్వేచ్ఛాచారవశాదిహ | వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టాః పతేయుర్నరకేషు చ ||౫|| తస్మాదద్వైతసత్యత్వధియా శ్రవణజాతయా | ద్వైతమిథ్యాత్వబుద్ధ్యా చ న ప్రయోజనమణ్వపి ||౬|| యేన మోక్షఫలం పూర్ణం సద్య ఏవ భవేత్తవ | తదద్య దామి శ్రుణుష్వాద్య ముఖ్యం తత్సాధనోత్తమం ||౭|| బ్రహ్మణా సచ్చిదానన్దలక్షణేన పరేణ యః | యోగ ఏవాత్మనః ప్రోక్తస్స సద్యో మోక్షసాధనం ||౮|| అహం బ్రహ్మాస్మి నిత్యోస్మి విమలోస్మి నిరామయః | ఇత్యేవం భావనారూపస్స యోగాభ్యాస ఉచ్యతే ||౯|| బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానానన్తరం యది బుద్ధిమాన్ | యోగాభ్యాసవిధిం ముఖ్యం విద్వానేతముపాశ్రయేత్ ||౧౦|| సహన్య ఏవ సద్యోస్మాత్సంసారాద్దుస్తరాదపి | క్షీణో భవతి కామాదిశత్రవోపి జితా భృశం ||౧౧|| నహ్యాశ్రయన్తి లోకేషు మన్దభాగ్యా నరాధమాః | విధీయమానం వేదాన్తైర్బ్రహ్మయోగమనుత్తమం ||౧౨|| అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణ కృతకృత్యాస్స్వమానినః | స్వేచ్ఛాచారన్తి తే మూఢాః కర్తవ్యవిధివర్జితాః ||౧౩|| తాదృశీన్ధియముత్సృజ్య మద్వాక్యాద్విదితే సతి | బ్రహ్మణ్యఖణ్డే స్వాత్మానం యోజయస్వాత్మభావనాత్ ||౧౪|| తేన తే యోజనేనాశు మనః ప్రాణేన్ద్రియాణి చ | తద్వృత్తయశ్చ లీయేరన్ దుఃఖాని చ మహాన్త్యపి ||౧౫|| బ్రహ్మైక్యయోగాభ్యాసేన వినా కల్పశతేష్వపి | బ్రహ్మజ్ఞానేన తే నైవ ర్వాతల్లయో న భవిష్యతి ||౧౬|| బ్రహ్మైవాహమితి జ్ఞానమిదమేవా పరోక్షకం | ఇతి యద్భవతా ప్రోక్తం తేన మూఢోసి వై మునే ||౧౭|| మదన్యదస్తి బ్రహ్మేతి వేద చేత్స వివేకవాన్ | బ్రహ్మైవాస్మీతి చేద్వేద పరోక్షజ్ఞానవాన్ స తు ||౧౮|| సమాధినా పరబ్రహ్మణ్యద్వితీయే చిదాత్మకే | యుక్తో భవేద్యది ప్రాజ్ఞస్సోపరోక్షాత్మబోధవాన్ ||౧౯|| యుక్తస్య బ్రహ్మభూతత్వాద్బ్రహ్మవిత్త్వన్న యుజ్యతే | ఇతి శంక్యాన్త్వయా నైవ పునరుత్థానదర్శనాత్ ||౨౦|| వినా చేత్పునరుత్థానం యుక్తో భవతి యోగిరాట్ | స బ్రహ్మభూత ఏవ స్యాద్విదేహాముక్త ఏవ చ ||౨౧|| పునరుత్థానబీజేన సహాయుక్తస్తు యోగవాన్ | బ్రహ్మపరోక్షవిజ్ఞానీ జీవన్ముక్తస్స ఏవ చ || శబ్దానువిద్ధసంజ్ఞేన యుక్తస్యాపి సమాధినా | బ్రహ్మపరోక్షవిదుషః కర్తవ్యేషు సమాధిషు ||౨౩|| నిర్వికల్పాదిషూక్తేషు పరోక్షజ్ఞానవాన్నరః | కర్తవ్యాన్తరహీనత్వచాత్మనః కథయత్యహో || ౨౪ || బ్రహ్మాభిధ్యానరూపస్యాదిధ్యాసన

రూపిణః। సవికల్పసమాధ్యాఖ్యయోగాభ్యాసస్య సువ్రత ॥౨౫॥ అవశ్యాపేక్షణీయస్య సద్యోముక్తీచ్ఛుభిర్జనైః। వదన్ సగుణసద్వైతబ్రహ్మగోచరతాం జడః ॥౨౬॥ కేవలశ్రవణోద్భూతనిర్గుణాద్వైతబోధవాన్। నిదిధ్యాసనయోగేస్మిన్ ప్రవర్తేత కథం మునే ॥౨౭॥ అతస్తస్యాశ్రయ యుక్తస్య సర్వమిథ్యాత్వవాదినః। ఉల్లంఘితవిధేస్స్వేచ్ఛావిహారాత్ప్రత్యవాయధ్రువం॥ అహం బ్రహ్మేతి బోధేన పరోక్షేణ న నశ్యతి। కదాప్యవిద్యా తత్కార్యమనః ప్రాణేంద్రియాదికం ॥౨౯॥ స్వేచ్ఛాచారః కథం న స్యాత్ప్రాజ్ఞానాం వఞ్చనాయ తు। మనః ప్రభృతికం సర్వం మిథ్యైవేత్యాహ సర్వదా ॥౩౦॥ దృష్టాంతాంస్తత్ర మిథ్యాత్వే బహూనాహ చ దుర్మతిః। రజ్జుసర్పనృశృంగాదీన్ భోగమాత్రోన్ముఖేంద్రియః ॥౩౧॥ తస్మాత్తన్మాత్రతో జ్ఞానం శ్రవణైకోత్థితం మునే। సమాధివిధిశేషత్వజ్ఞానశూన్యం హి నిష్ఫలం ॥౩౨॥ నిదిధ్యాసనయోగస్తు మద్వాక్యాన్నిత్యమాచర। నాస్మాద్వశ్యమనస్సహస్య తవ దుఃఖం భవాద్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ అద్వైతజ్ఞానమాత్రేణ కృతార్థత్వస్తు తే పురా। అహో చ ద్వైతవిభ్రాన్తినివృత్త్యై శ్రవణాదరాత్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రాఙ్నిదిధ్యాసనాత్కార్యం మననఞ్చ తతః పురా। శ్రవణం తత్త్వమస్యాది వాక్యార్థస్యాత్మదర్శినా ॥ ౩౫ ॥ తస్మాదద్వైతవిజ్ఞానం శ్రవణాన్మననాదపి। ప్రాపణీయమితి ప్రోక్తం యుక్తమేవ పురా మయా ॥౩౬॥ అజ్ఞానినో హి కర్తృత్వ సంసారో విభ్రమాత్మహాన్। జ్ఞానినోపి న చేత్కింవా జ్ఞానాదితి న మన్యతాం ॥౩౭॥ అనివృత్తేపి సంసారే బ్రహ్మజ్ఞానాన్మహామునే। అజ్ఞానస్య నివృత్తత్వాత్సఫలం జ్ఞానముచ్యతే ॥౩౮॥ అజ్ఞానశ్చేన్నివర్తేత జ్ఞానాత్తత్కార్యసంసృతిస్తతః। విలీనేకారణే కార్యం కుతస్స్యాదితి చేచ్ఛృణు ॥౩౯॥ జ్ఞానాన్నివృత్తమజ్ఞానమూలావిద్యాత్మకం న హి। ప్రతిబంధాత్మకత్వేన న సంసారనివర్తకం ॥౪౦॥ అహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మాస్మ్యసంశయం। జగన్మిథ్యా జగన్మిథ్యా జగన్మిథ్యా న సంశయః ॥౪౧॥ ఇతి బ్రువన్తు శతశో మన్యన్తాం వా సహస్రశః। యోగాభ్యాసం వినా బ్రహ్మ నాత్మ మిథ్యా జగన్న చ ॥౪౨॥ యోగాత్కేచిద్విముచ్యన్తే జ్ఞానాత్కేచిద్వ్రతాదిభిః। కేచిద్భక్త్యా జపైః కేచిత్కర్మభిః కేచనేతి చేత్ ॥౪౩॥ నైవమస్తి మతం లోకే కస్యాపి విదుషో మునే। మోక్షస్య సాధనన్త్వేకం చిత్తశుద్ధ్యర్థకాః పరే ॥౪౪॥ ఇతి జానన్తి విద్వాంసస్తత్ర కేచిన్మహామతే। అద్వైతజ్ఞానమేవాహుః కేచిదద్వైతయోజనం ॥౪౫॥ జ్ఞానప్రాధాన్యవాదిభ్యో యోగప్రాధాన్యవాదిషు। ఉచ్యన్తే బహవో దోషాః ప్రమాణైర్బహుభిస్తథా ॥౪౬॥ యోగప్రాధాన్యవాదిభ్యో జ్ఞానప్రాధాన్యవాదిషు। ఉచ్యన్తే బహవో దోషాః ప్రమాణైర్బహుభిస్తథా ॥౪౭॥ అత్రాహం నిశ్చితార్థం తే వదామి శృణు సాదరం। అద్వైతయోగ ఏవ స్యాత్సాక్షాన్మోక్షస్య సాధనం ॥౪౮॥ జ్ఞానన్తు పూర్వకాలీనం ముఖ్యం నేత్యుక్తమేవ చ। దుర్బలాని ప్రమాణాని భవన్తి జ్ఞానవాదినాం ॥౪౯॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వయోగేన శుద్ధచిత్తస్య యోగినః। తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థశ్రవణేధికృతిం విదుః॥ అసంగతతమం సిద్ధి తదేతజ్జ్ఞానినాం మతం। యోగాభ్యాసవిహీనత్వాత్పూర్వాజ్ఞానోదయాదపి ॥౫౧॥ స్వపక్షమనుసృత్యాత్ర జ్ఞానసాధనమేవ వా। అద్వైతయోగశ్చేత్కుర్యాదేవం బ్రూయాస్తదా ధ్రువం ॥ ౫౨ ॥ యోగారూఢస్య విధ్వస్తమనఃప్రాణేంద్రియత్వతః। వాక్యార్థశ్రోతృతాభావాత్కథఞ్చిదపి సత్తమ ॥ ౫౩ ॥ జన్మాన్తరేతు సోభ్యస్తో బ్రహ్మయోగో ధునా స్వతః। జ్ఞానస్య జనితత్వేనేత్యాహుస్స్వేపి తే బత ॥ ౫౪ ॥ అహం బ్రహ్మేతి విజ్ఞానీ సర్వం మిథ్యేతి మన్యతే। విషయేషు ప్రవృత్తోస్తి మహామోహేన వేష్టితః ॥ ౫౫ ॥ అహం బ్రహ్మేతి యోగీ తు నామనామన్యతే తథా। విషయేభ్యో నివృత్తోస్తి మహాయోగేన వేష్టితః ॥ ౫౬ ॥ తస్మాద్జ్ఞానాత్పరో యోగస్సద్యః కైవల్యకారణం। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు సుప్రసిద్ధోస్తి వై మునే ॥ ౫౭ ॥ జ్ఞానోదయాత్పరం కార్యో యోగ ఇత్యత్ర కఞ్చన। శిష్టాచారం వదామ్యద్య సనత్సుత తవ శ్రుణు ॥౫౮॥ శుకో నామ మహాయోగీ మునిర్వైయాసికిః పురా। స్వయం పితుశ్చ వదనాజ్జ్ఞాన కాచ్ఛమహీపతేః ॥ ౫౯ ॥ బ్రహ్మాత్మైక్యమసన్దేహం విదిత్వాథ విరాగతః। మహామేరోర్గుహాం గత్వా బద్ధపద్మాసనస్థితః ॥ ౬౦ ॥ నిర్వికల్పసమాధిం స సవి

కల్పపురస్సరం । సంవత్సరసహస్రాణి చకారాచఞ్చలాశయః । ౬౧ । ఏవమన్యేచ బహవస్సిద్ధాః పూర్వే మహర్షయః । జ్ఞానోదయాత్పరం యోగం బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం । ౬౨ । కృత్వైవ సుదృఢం సర్వసంసారభయవర్జితాః । జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్య పరాన్తృప్తిముపాగమన్ । ౬౩ । తథాపి త్వత్ప్రసాదాద్వశ్యాం బ్రహ్మాత్మైక్యప్రబోధనాత్ । అస్తి చేత్సుదృఢా బుద్ధిర్యోగాభ్యాసం సదా కురు । ౬౪ । యోగాభ్యాసవిహీనోపి లోకే జ్ఞానీ హతాశయః । తృప్తిం న ప్రభినయత్యేవ షణ్ఢవత్స్త్రీగుణసుఖం । ౬౫ । స్వరూపానుభవాపేతో యోగాభ్యాసవివర్జనాత్ । స్వానన్దం శ్లాఘతే జ్ఞానీ బధిరో గానసౌఖ్యవత్ । జ్ఞానీ సర్వత్ర వైరస్యం ప్రాప్నోత్యేవ సదస్సు బ్రువన్ । భుఙ్క్తే రహస్యభోజ్యాని జారాదివినిశీథవత్ । ౬౭ । యోగీ తు సర్వ స్వారస్యం ప్రాప్నోత్యేవ సదస్సు బ్రువన్ । బలాదుపనతే భోగే విరతః కుష్ఠరోగివత్ । ౬౮ ॥ జ్ఞానీ బ్రహ్మ విజానాతి కేవలం స్వాపృథక్తయా । న తు తత్సుఖమాప్నోతి నిర్ధనో ధనినం యథా । ౬౯ । యోగీ బ్రహ్మణి సంయుక్తో యాతి బ్రహ్మాపృథక్తయా । తత్సుఖం సర్వదాప్నోతి ధనీ ధనసుఖం యథా । ౭౦ ॥ విషయేష్వేవ చలతే జ్ఞానీ ముక్త్వాపి ముక్తతాం । సంసారపాశబద్ధోపి పఞ్జరస్థశుకో యథా ॥ ౭౧ । సన్త్యక్తవిషయో యోగీ సర్వజ్ఞో ముక్తబన్ధనః । విచరేత్పరే బ్రహ్మణ్యాకాశే గరుడో యథా । ౭౨ । జ్ఞానీ హి విషయాన్ భుఙ్క్తే ప్రాణిహింసాపురస్సరం । భీతాంశ్చకురుతే లోకాన్వ్యాఘ్రో న్యాంశ్వాపదానివ । ౭౩ । యోగీ తు స్వామృతం పీత్వా సర్వప్రాణ్యభయప్రదః । వనేషు చరతి స్వైరం హంసః పద్మవనం యథా । ౭౪ । తస్మాత్త్వమపి వా బ్రహ్మజ్ఞానీ సన్నపి సువ్రత । ఆనన్దప్రాప్తయే బ్రహ్మయోగాభ్యాసం సదా కురు ॥ ౭౫

——*ఇతి తత్వసారాయణే ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే త్రయోవింశోధ్యాయః*——

సనత్కుమారః । స్వామిన్దేవాన్తపాలక్ష సర్వజ్ఞ శిఖివాహన । అఖణ్డసచ్చిదానన్దస్వాత్మయోగీశ్వరేశ్వర । ౧ । త్వన్ముఖాజ్జ్ఞానయాజ్ఞాతం పరతత్వం స్వాత్మరూపయోగినాం । జ్ఞానిభ్యోపి సంశయస్తత్రాప్యస్త్యన్యాస్తికి క్వచ । ౨ । తథాప్యుపాసనా జ్ఞానసముత్కృష్టమితి కేచన । అహో స్తత్రమమస్వామిన్విశ్వాస ఉపజాయతే । ౩ । ఉపాస్యం సగుణం బ్రహ్మ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తిమత్ । జగత్సృష్టిస్థితిలయకారణం మాయిసర్వకృత్ । ౪ ॥ ఉపాసకస్తు జీవో సౌ కిఞ్చిజ్జ్ఞస్స్వల్ప శక్తిమాన్ । ఉపాస్యాద్విపరీతోస్మిన్ సన్నైవ స్సీద్వైస్తగుణైరిహ । ౫ । ఉపాసనావసానైక్యం ప్రయచ్ఛతి క వాచన । ఉపాస్యోపాసకాభేద నిత్యబన్ధవిమోచనే । ౬ । ఉపాసనాయాం మారూఢోప్యముత్రవిషయాత్మకం । అణిమాదికమైశ్వర్యం భుఙ్క్తే హావర్తతే పునః । ౭ । సత్యలోకే వ వైకుణ్ఠే కైలాసే వా మహత్తమే । సాలోక్యం వాథసారూప్యం సామీప్యం వాథ తత్పరం । ౮ । సాయుజ్యం ప్రాప్య జన్తోహి సగుణోపాసనాబలాత్ ॥ స్వర్గాదివత్పునర్భూమౌ జాయన్త ఇతి ఘుష్యతే । ౯ । కైవల్యముక్తిమన్యాన్తు పశ్చన్నిసముపాగతాః । ఇమమ్మాన వమూ వర్తన్నావర్తన్తేక దాచన ॥ ౧౦ । సేయమ్ముక్తిశ్చ సంసిద్ధ్యేన్నిర్గుణజ్ఞానినాం సతి । నిర్గుణబ్రహ్మ సంప్రాప్తి లక్షణా నిత్యనిర్మలా ॥ ౧౧ ॥ నిర్గుణబ్రహ్మచజ్ఞేయమహం బ్రహ్మేతి నాన్యథా । విదితత్వాదభేదేన తదైక్యముపపద్యతే ॥ ౧౨ ॥ సగుణే కథమైక్యం స్యాద్భేదేనోపాసితే స్వతః । అభేదోపాసనన్త్వత్ర న కార్యన్తు మనీషిభిః ॥ ౧౩ ॥ ఉపాస్యత్వాద్ధ్యుపగమే బ్రహ్మణో ద్వైతతా శ్రుతిః । కదాప్యర్థవతీ న స్యాన్మోక్షేపిద్వైతసమ్భవాత్ । ౧౪ ॥ మోక్షేప్యుపాస్యాద్భిన్నో యముపాసక ఇవ స్థితా । బన్ధదుఃఖమ్మహద్గచ్ఛేత్స్వాప్యధీనార్థ భృత్యవత్ ॥ ౧౫ ॥ మోక్షేపి బన్ధదుఃఖశ్చేత్తస్య మోక్షస్య సద్గురో । కథమ్మోక్ష ఇతి ప్రాజ్ఞైర్నామవాశక్యమీరితుం ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మణ్యుపాస్యే సంసిద్ధం యత్సుఖం కృత్స్నమేవ తత్ । ఉపాసకేన ప్రాప్తశ్చేత్తదాదుఃఖం ప్రణశ్యతి ॥ ౧౭ ॥ జగద్వ్యాప్తిపారవర్జం హి మోక్షే సుఖముపాసకః । ప్రాప్నోతీత్యుచ్యతే తత్ర కథమాత్యన్తికం సుఖం ॥ ౧౮ ॥ కల్పమప్యన్తరం స్యాత్ జీవాత్మ పరమాత్మనోః । మహద్భయమవాప్నోతీత్యాహ మాతేవ చ శ్రుతిః ॥ ౧౯ ॥ జీవాత్మ పరమాత్మా నావుపా

స్యోపాసకత్వతః। నిత్యభిన్నౌ తు భవత స్తస్మాత్సిద్ధ్యతి నాభయం ।౨౦॥ జ్ఞాతృజ్ఞేయత్వపక్షేతు జీవాత్మపరమాత్మనోః। నిర్గుణాత్మతయా నిత్యాభేదస్సిద్ధ్యతిచాభయం ॥౨౧॥ ప్రాక్ప్రబోధాత్తయోర్భేదాన్న నిత్యాభేద ఇత్యసత్। నాబోనయుక్తః ప్రాక్భేదభ్రాన్తిమాత్రస్యదర్శనాత్ ॥౨౨॥ కాలత్రయేఽప్యభిన్నత్వాజ్జీవో బ్రహ్మైవ నాపరః। భ్రాన్త్యాహ్యన్య ఇవాభాతి బ్రహ్మాంశ ఇవ వాధునా ॥౨౩॥ స్త్రీవేషధారీపురుషస్త్రీషు కాలేషు పూరుషః । స్త్రీత్వస్తు మధ్యే భ్రాన్త్యైవ తదన్యేషాం ప్రతీయతే॥౨౪॥ ఏవం జాతీయకాస్సన్తి దృష్టాన్తా బహవస్ఖలు। త్రికాలాద్వైతవాదస్య దృఢీకరణ చక్షవః॥౨౫॥ ప్రాక్ప్రబోధాదభిన్నోఽపి జీవోఽవిద్యావశంగతః । ఆత్మానం మన్యతే భ్రాన్త్యా బ్రహ్మాభిన్నఞ్చ దుఃఖినం॥ ఆప్తోక్తిశ్రవణార్థేన స్వాత్మబోధేన స భ్రమః। ఘటదానివర్తతే నాదిస్తదైక్యంగతవానివ ॥౨౭॥ బుద్ధ్యాద్యుపాధివిషయం భేదం ప్రాతీతికం నరః। నమన్యతే యదా స్వస్మింస్తదాజ్ఞానీతికథ్యతే ॥౨౮॥ స ఏష ఏవ తద్విద్వాన్ సాక్షాత్కైవల్యమశ్నుతే। అన్యస్తూపాసకో భోగాన్ భుక్త్వైవ సంసృతిభాగ్భవేత్ ॥౨౯॥ యద్యప్యుపాసనాన్నిత్యం క్రియమాణమకామతః ఉపాసకానాం సాధూనాన్న స్యాత్తుచ్ఛఫలప్రదం॥౩౦॥ తథాపి నిత్యకైవల్యమోక్షానన్దప్రదన్నతు । జ్ఞానాంగభూతామ్మోక్షేచ్ఛాంచిత్తశుద్ధిం ప్రయచ్ఛతి ॥౩౧। సగుణోపాసనే తత్ర బహుశః కలహో పి చ। బహుజన్మప్రదోఽన్యోన్యామన్యోన్యజ్ఞాయతే భువి ।౩౨। కేచిచ్ఛివః పరో దేవస్తద్భక్తాస్స్వీతరేఽఖిలాః। విష్ణ్వాదిదేవా ఇత్యాహుశ్శివోత్కర్షైకమానసాః ।౩౩। అన్యే విష్ణుః పరో దేవస్తద్భక్తాస్త్వితరేఽఖిలాః। శివాదిదేవా ఇత్యాహుర్విష్ణూత్కర్షైకమానసాః ।౩౪। అన్యేతు శక్తిరేవైకా తద్భక్తాస్త్వితరేఽఖిలాః। విష్ణుబ్రహ్మాదయో దేవాశ్శివస్తద్వశ ఇత్యపి ॥౩౫। అన్యే చాన్యాన్ప్రజల్పన్తి దేవాన్ సూర్యానలాదికాన్। తత్తదుత్కర్షమేవాహురతోఽస్తి కలహో మహాన్ । ౩౬ । స్వోపాస్యదేవతోత్కర్షసంసిద్ధ్యై పరదూషణం। అవశ్యకార్యమేవాస్తి తేన పాపఞ్చ వర్ధతే ।౩౭। ఉపాసకస్య శ్రుత్యుక్తం పశుత్వం స్పష్టమేవ చ। పశుః పశుపతిం దేవముపాసీత తు నేతరః ।౩౮। పశూనాం పాశవిచ్ఛేదం పతిరాత్యన్తికం యది। కుర్యాత్తదా పశుత్వేన పతిత్వఞ్చ పతేర్నహి ।౩౯। స్వస్యాపతిత్వజనకం పశూనాం కథమీశ్వరః। అపశుత్వం పశుపతిః కుర్యాత్సకరుణం శివః ॥౪౦। భోగమాత్రప్రదానేన పశూన్జీవాంస్తు పాలయన్। పశుపత్యభిధాన్నిత్యాం ప్రాప్తః పశుపతిర్మృడః ।౪౧। తస్మాన్న మోక్షసంసిద్ధిః పశూనాం పత్యుపాసనాత్। ఇత్యుపాస్తిఞ్చ నిన్దన్నిజ్ఞానినష్షణ్ముఖ ప్రభో।౪౨। ఉపాసకాస్తుపర్వేపిజ్ఞాతృన్ జ్ఞానఞ్చ సర్వదా। నిన్దన్తి జ్ఞేయమప్యేవం బహ్వీభిర్యుక్తిభిస్స్వయం।౪౩। ఉపాసనేన మోక్షఞ్చ శాశ్వతానన్దపూరితం। స్వేషామాహురసన్దేహం భోగఞ్చావాన్తరం ఫలం ।౪౪। ఉభయేషాం వివాదాం స్తు శ్రుత్వా భ్రమతి మే మనః। గౌః కూలద్వయసఞ్జాతశాద్వలాలోకనాదివ ।౪౫। స్వామిన్ దీనదయాసిన్ధో సర్వజ్ఞ సకలేశ్వర। ఏవం భ్రాన్తస్య నాస్త్యేవ త్వదన్యశ్శరణమ్మమ ।౪౬। త్వం సర్వవేదవేదాన్తసిద్ధాన్తార్థానశేషతః। జ్ఞాతవానసి సర్వజ్ఞాత్త్వత్పితుర్దక్షిణాననాత్ ।౪౭। త్వయానావిదితః కశ్చిద్రహస్యార్థోఽత్ర విద్యతే। త్వత్కృపాయదిజాతా మే నశ్యేదేవేద్యృశో భ్రమః॥ త్వమేవ మమ మాతా చ త్వమేవ చ పితా మమ। త్వమేవ మమ బన్ధుశ్చ త్వమేవ చ సఖా మమ ।౪౯। సంసారసాగరే నిత్యం నానాసంశయవీచిభిః । ఆన్దోళితస్య మే స్వామిన్ కర్ణధారస్త్వమేవ హి ॥౫౦। నానావిధైర్మహాసర్పైః కామక్రోధాదినామభిః। పరివేష్టితచిత్తస్య గరుడస్త్వం ప్రసీద మే ।౫౧। ఆశాద్విరదశుణ్డాన్తర్గతస్య మమ షణ్ముఖ। ప్రచ్ఛాద్య ముఖమేకం త్వం ప్రసన్నో భవ సత్వరం ।౫౨। సంసారరోగైరార్తస్య మమానన్యగతేరిహ । అసహ్యతరదుఃఖస్య భవత్వం సిద్ధమూలికా-౫౩-త్వదన్యం న గురుం మన్యే స్వప్నేఽపి భవతారకం। తస్మాన్మాం పాహి మాం పాహి మాం పాహి కరుణానిధే పద్మాసురార్దన మశేషమునీన్ద్రపూజ్యం సర్వామరేన్ద్రమకుటోల్లసదంఘ్రియుగ్మం। సర్వాగమేడ్య పరతత్వమముం సదా

స్యం త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౫౫॥ యస్సర్వసంసృతిభయాపహ ఏక ఈడ్యస్సద్యో ముముక్షుభిరఖణ్డనిజస్వరూపః । సచ్చిన్మయః పరమనిత్యసుఖాత్మకో యస్త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౫౬॥ యత్పాదపంకజవిలోకనజాతహర్షబాష్పాంబుసిక్తతనవో బహవోఽపి ముక్తాః । నాద్యాపి మాతురుదరం క్వచిదాప్నువన్తి త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౫౭॥ సంసారదుఃఖదవపావకదహ్యమానశ్శాన్త్యాదిసద్గుణవిహీనమనాస్సకామః । మూఢోఽప్యహం భవవిమోచన కాంక్షయాద్య త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౫౮॥ కామాదిభిష్షడరిభిః ప్రబలైర్విశంకః సంపీడ్యమాన ఇహ షణ్ముఖ తావకోఽపి । ఏషోఽస్మ్యనన్యశరణః పరమాత్మబన్ధో త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౫౯॥ స్కన్ద త్వదీయచరితాన్యఖిలామయఘ్నాన్యత్రాస్తి కోను భువి వర్ణయితుం సమర్థః । భూమ్యగ్నిదివ్యసరితో విదురేవ శక్తిం త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౬౦॥ పఞ్చాననాదధికతామివ నీలకణ్ఠారూఢస్మరస్విజయతే పితృలాలనాద్వా । బాలం కుమారమపి నిర్మలబోధవృద్ధం త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి ॥౬౧॥ శ్రీకార్తికేయ గుహ షణ్ముఖ శక్తిపాణే వల్లీసమేత శిఖివాహన తారకారే । శ్రీదక్షిణాననసముద్భవ పాహి నిత్యం త్వామేవ సద్గురుమహం సతతం నమామి * * * * * * * * * ॥౬౨॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః *

స్కన్దః ॥ సనత్కుమార మా భైషీస్త్వమహం భవసాగరాత్ । ఉత్తారయితుముద్యుక్తోఽస్మ్యదరాదేవ సాంప్రతం ॥౧॥ ఉపాసనాత్పరం జ్ఞానమితి యద్జ్ఞానవాదినాం । మతం తదసదేవేతి త్వమ్మదుక్త్యా వినిశ్చిను ॥౨॥ ఉపాస్యం సగుణం బ్రహ్మ త్వ్యేషోఽస్తి నియమో న చ । నిర్గుణస్యాప్యుపాస్యత్వాత్ స్వాత్మత్వేన మనీషిభిః ॥౩॥ విపరీతగుణత్వేన జీవేశైక్యమసంభవం । తథాప్యుపాస్తిస్స్యాదద్వైతైక్యం ప్రత్యక్పరాత్మనోః ॥౪॥ న నిత్యబద్ధో జీవస్స్యాన్న నిత్యముక్తశ్చ నేశ్వరః । జీవస్య పశ్చాన్ముక్తత్వాద్బద్ధత్వాత్ప్రాఙ్మహేశితుః ॥౫॥ నిత్యముక్తస్వభావన్తు పరం బ్రహ్మైకమేవ తత్ । ఉపాస్యం సచ్చిదానన్దలక్షణం సర్వగం మతం ॥౬॥ సగుణోపాసనైవ స్యాదణిమాదివిభూతిదా । పునరావృత్తిహేతుశ్చ పుణ్యలోకాప్తసనత్సుత ॥౭॥ నిర్గుణోపాసనా త్వేషా నసాలోక్యాదికారిణీ । కైవల్యముక్తిమత్రైవ పఞ్చమీం సంప్రయచ్ఛతి ॥౮॥ పునరావృత్తిరహితసాలోక్యాదిప్రదాని తు । నిష్కామసగుణోపాస్త్యా కూటస్థోపాసనేన చ ॥౯॥ సిద్ధ్యన్తి నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానేన చ సతామ్మునే । జ్ఞానస్యోపాస్తిశేషత్వజ్ఞానినాం సాధువర్త్మనాం ॥౧౦॥ అహం బ్రహ్మేతి యద్జ్ఞేయస్తదేవ బ్రహ్మ నిర్గుణం । జ్ఞాత్వా పశ్చాదుపాస్యం స్యాదాత్మత్వేనేతి నిశ్చయః ॥౧౧॥ ఉపాస్యత్వాభ్యుపగమే బ్రహ్మణో ద్వైతతా శ్రుతేః । నానర్థక్యం విముక్తా హి ప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యమిష్యతే ॥౧౨॥ బన్ధే భిన్నోప్యయం జీవో మోక్షే బ్రహ్మైకతాం వ్రజేత్ । అతో న దుఃఖగన్ధోఽపి స్యాత్తన్త్రాప్యత్ర సంభవేత్ ॥౧౩॥ జగద్వ్యాపారవర్జన్తు సుఖాన్యాయముపాసకః । వ్రజేత్సద్యో ముముక్షుత్వాదుత్క్రాన్త్యాదివివర్జితః ॥౧౪॥ ఉపాస్యోపాసకతోక్త్యా నిత్యభిన్నావిమౌ న చ । జీవాత్మపరమాత్మానౌ ముక్తావేకత్వనిశ్చయాత్ ॥౧౫॥ తస్మాదుపాసనారూఢో న భయం కిఞ్చిదాప్నుయాత్ । జ్ఞాతృజ్ఞేయత్వపక్షేహి భేదవాగ్భయమాప్నుయాత్ ॥౧౬॥ కాలత్రయేప్యభిన్నత్వజ్ఞే జీవాత్మపరమాత్మనోః । ప్రాగ్భేదభ్రాన్తిమాత్రఞ్చ ప్రోచుస్తే జ్ఞానవాదినః ॥౧౭॥ తదసంగతమేవ స్యాత్ప్రాగ్భేదో యాదృశో మతః । తాదృశస్యైవ పశ్చాత్స్యాన్నివృత్తిర్హి సనత్సుత ॥౧౮॥ ప్రాగ్భ్రాన్తిమాత్రస్వీకారే పశ్చాత్తన్మాత్రసంక్షయః । భవేన్నైవ తు భేదస్య జీవాత్మపరమాత్మనోః ॥౧౯॥ ప్రాగ్భేదస్తు ప్రసిద్ధోఽస్తి స్ఫులింగాగ్న్యోరివ స్వతః । బుద్ధ్యుపాధివశాదేష భేద ఇత్యవివేకివాక్ ॥౨౦॥ వాక్యార్థశ్రవణోత్థేన జ్ఞానమాత్రేణ చేదిహ । సద్యో ముక్తిం వ్రజేత్కశ్చిద్భేదోపాసనం వినా ॥౨౧॥ ఉపాసనయన

...త్రేణకన్యా పాణిగ్రహంవినా । గృహస్థాశ్రమితాంగచ్ఛేద్విషయానన్దమేవవా ॥౨౨॥ చిత్తశుద్ధిప్రదోపాస్తిర
...జ్ఞానతఃపురా । సగుణానిర్గుణాంశీయాప్యత్ర తేహ్యావివక్షితే॥౨౩॥ అభేదజ్ఞానినాంసద్యః కైవల్యానన్ద సిద్ధయే । అభే
దనంసాక్షాన్నిర్గుణస్యవివక్షితం ॥౨౪॥ అఖణ్డోహమితిధ్యానమభేదోపాసనంమతం । సాత్వికాభ్యాం సగుణో
...నాస్తినకల్పన ॥౨౫॥ శైవోవావైష్ణవోవాన్యస్యోపాస్యోత్కర్షమాత్మని । మన్యేతకేవలంశాన్తోనాన్య
దు ... ॥౨౬॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాన్దేవతోత్కర్షవాదినాం । నశంక్యమేవస్వప్నేపితాత్పర్యంపరదూ
షణే ॥౨౭॥ ఉపాస్తిదార్ఢ్యసంసిద్ధ్యైసాధకస్యవిశేషతః । తత్తదుత్కర్షమేవాహుఃప్రమాణాన్యఖిలాన్యపి ॥౨౮॥
సగుణశ్చాగుణంరూపద్వయంపశుపతేర్మతం । తత్రాద్యంసగుణంధ్యాయన్క్రమాన్నిర్గుణమానయేత్ ॥౨౯॥ ప్రా
ప్తేతునిర్గుణేరూపేపశుఃపశుపతిర్భవేత్ । పతిత్వఞ్చపతేస్సిద్ధంనిత్యంపశ్వన్తరావనాత్ ॥౩౦॥ తస్మాదాత్యన్తికేపా
శవిచ్ఛేదేపతినాకృతే । నకశ్చిదపిదోషోస్తి సనత్పుత్రమహామతే ॥౩౧॥ భోగమాత్రప్రదాతృత్వన్నవై పశుపతేర్మ
తం। మోక్షదత్వప్రసిద్ధేశ్చతత్రదోషవివర్జనాత్ ॥౩౨॥ ఏవంపూర్వోత్తరావశ్యకార్యామేనాముపాసనాం। తేవి
నిన్దన్తుపాపిష్ఠామస్తుచిత్తస్యతేవ్యథా ॥౩౩॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాన్నిష్కృష్టార్థోధునోచ్యతే । శృణుష్వసావ
ధానేనచేతసాత్వంసనత్సుత ॥౩౪॥ సగుణోపాసనంకార్యమాదౌనిష్కామచేతసా। అథనిర్గుణచిద్రూపబ్రహ్మాంశో
పాసనంపరం ॥౩౫॥ అథతత్వమసీత్యుక్త్యాజానీయాన్నిర్గుణాత్మతాం । పశ్చాద్బ్రహ్మాహమస్మీతినిర్గుణోపాస్తిమా
చరేత్ ॥౩౬॥ అన్యచ్చకిఞ్చిద్వక్ష్యామిరహస్యన్తేమహామునే। నవాచ్యంయస్యకస్యాపిస్వప్నేపిచకదాచన ॥౩౭॥ దే
వతాసుసమస్తాసుసగుణాసూత్తమోత్తమా। శివాఖ్యాదేవతైకైవభుక్తిముక్తిప్రదాయినీ॥౩౮॥ తత్రాపిదక్షిణామూ
ర్తిసంజ్ఞాగురుపదేస్థితా। సర్వోత్కృష్టతమాజ్ఞేయాసుదృఢంభవతామునే ॥౩౯॥ స్వపితృత్వాభిమానేనమైవంప్రో
చ్యతేత్వితి। నమన్వీథాస్తటస్థోహంనైర్గుణ్యేనసమత్వతః ॥౪౦॥ శ్రుత్యాదీనామ్మతన్త్వేతన్నిర్గుణోపాసనఞ్చతత్ ।రహ
స్యంబ్రహ్మవిష్ణ్వాద్యైరవత్వంకేవలజ్ఞానవాదినాం ॥౪౧॥ ఉపాస్తినిన్దకాస్తేహిస్వేచ్ఛావిహారణేరతాః । వైవస్వతాయవర్త
న్తేనిశ్చితాఅధమాధమాః ॥౪౨॥ తేషాముపదిశన్తేతాన్నిర్గుణోపాసనాంపుమాన్ । సర్వజ్ఞోపిపతేదేవతైస్సాకన్న
రకేధ్రువం ॥౪౩॥ జ్ఞానిభిస్తాదృశైర్లోకేవఞ్చితాస్సాధవస్తతః। పూర్వపుణ్యవిశేషేణతత్రవైరస్యమాప్నుయుః॥౪౪॥
తేషామయత్న్వయావశ్యముపదేశ్యోద్భుతోమహాన్। ఉపాస్తిమార్గోదయయాస్వయమేవసనత్సుత ॥౪౫॥ సనత్కు
మారః॥ భగవన్దక్షిణామూర్తిస్వామిన్దీనత్రాణపరాయణ। భవద్వాక్యామృతంపీత్వాకృతకృత్యోస్మ్యహంప్రభో ।౪౬॥త
థాపికిఞ్చిద్వక్తవ్యంప్రార్థయామిదయానిధిం। తత్పాదపంకజద్వంద్వే భక్తిర్మేనిశ్చలాస్త్వితి ।౪౭। త్వదభిన్నత్వ
మాలోక్యత్వదైక్యోపాసనావశాత్। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్యకృతకృత్యోప్యహంగురో ।౪౮। యతోనియమితస్థానే
స్వాధికారికయోగినాం। అతస్సగుణభక్తిర్మేప్రారబ్ధావధినిశ్చితా ।౪౯।అధికారవిహీనానామప్యనుష్ఠానంహిశాస్త్రి
తః। బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానేనిషిద్ధేతపరత్రసా ।౫౦। తేషాన్నవదృష్టిసల్లాపరాహిత్యాదీనజన్మనాం। త్వత్సేవకత్వ
మాత్రేణత్వచ్ఛిష్యత్వవివర్జనాత్ ॥౫౧॥ ఆదేహపాతాత్త్వద్భక్తినియమోనాస్తివేదనాత్। నిర్గుణబ్రహ్మణోమోక్ష
మాప్నుయుస్సంస్మృతేరపి ॥౫౨॥ తేషామపిదసాభక్తిర్లోకహేతోర్నియమ్యతే। ఏవంగతిత్వచ్ఛిష్యస్యసాక్షాన్మేకిముత
ప్రభో ౫౩ గురుశిష్యభిదాత్యాగస్తూపదేష్టవ్యవర్జనాత్ సమాధ్యవస్థాదృష్టేర్వానతూపాస్యత్వగోచరః ॥౫౪॥త
స్మాత్త్వత్పాదజలజమకరన్దంపిబన్మమ। మనష్షట్పదఏతన్నవియోగంసోఢుమర్హతి ॥౫౫॥ అతఏవంసదావిత్తేశిరోధా
నంవినావమ। త్వన్మూర్తేస్స్ఫురణంధ్యష్టదుఃఖహాన్యైత్వపేక్ష్యతే ॥౫౬॥ భక్తవాత్సల్యబద్ధేనభవబద్ధోస్మిమోచితః। ని
...పిబద్ధోసిచిత్రంభక్తమనోగుణైః ॥౫౭॥ కింబహూక్త్యాసముత్సృజ్యబ్రహ్మాణ్యాదయానిధే। యథాయంరతు

తమోహం తథాపే సిచిన్తయ ॥౫౮॥ త్వదన్యశ్శరణన్నాస్తి మమకోపి జగత్త్రయే। ఇతి జానాత్యహం త్వంచ సర్వే దేవా స్తపోపిచ ॥౫౯॥ ఏవం సతి కథం కార్యావయ్యుపేక్షా త్వయా ప్రభో। తస్మాన్మామాదరేణైవ రక్షరక్షన మోస్తుతేఽద్య శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మస్నేహసంస్తుతో మేపరమగురుర్వరస్తాం సనత్కుమారవాచం శ్రుత్వా సన్తుష్టచిత్తస్సకల దివిషదాం సుశ్యతామేవసద్యః। మన్ద్యేచిత్తం సవేగం వనబిలపథా యోగినః ప్రావిశత్తద్బ్రహ్మస్థానస్తత్పరాస్తే సకలసురసన్తసద్గురు పాదే ప్రణేముః ॥౬౦॥ ఇత్యుక్త్వా దక్షిణామూర్తిస్సర్వయోగీశ్వరేశ్వరః। స్వస్వరూపేణ నం యయుకోపి। మూ వాన్స్వకం ॥౬౧॥ బ్రహ్మపి నిర్గుణబ్రహ్మపాస్తి వైభవమాత్మనా। విచిన్త్య ధ్యానయోగేన స్వస దధిష్ఠ దరిభిః పహ॥ కీర్త్య కాలసమాధిర్భినభవేద్గురుసన్నిధౌ। శిష్యస్య గురుపాదాజ్ఞాపాలనవ్యగ్రచేతసః ।౬౪॥ అతః శ్రుణాత్సముత్థాయ స మాధేః పంకజోద్భవః। సమాధిస్థగురోర్వక్త్రమాలోక్యముము చేత రాం ।౯౫। బ్రహ్మోక్తోపాస్తికాణ్డం య ఇహ పఠతి స కృత్వాస్వయం భక్తియుక్తస్సన్తోఽభూమిణహో వా భవతు చ మది రాపీనరోఽపి నజన్మా। ముక్తస్సర్వాఘబృన్దాత్పరమ గురుపదాంభోజభక్త్యా స్వరూపం జ్ఞాత్వాయుక్తః పరస్మిన్ భవతి నిజసుఖం ప్రాప్య సద్యో విముక్తః ।౬౬। సంగోపాఙ్గః ప్ర ణీతో విగుణసుఖనిజోపాసనాకాణ్డ ఏషస్వానన్దోల్లాసగర్భస్సరస పదయుతశ్చాశయస్యాః ప్రసాదాత్ । యాన్త్వైతే కర్మకాణ్డప్రణయనమనసస్సత్వరాస్త్వ్యన సేస్మిన్వాణీ మే నాన్యమామిస్ఫురిక శశికలాశుభ్రమూర్తిం క్రమూర్తిం ।౬౭॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణ ఉపాసనాకాణ్డస్య చతుర్థపాదే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః *

ఉపాసనాకాణ్డస్సమాప్తః

* ౮౪।౮౮।౮౮।౮౨।౯౧।౪౭।౫౪॥౧౦౬।౯౨।౭౪।౭౫॥౬౨।౬౭। ఆహత్యశ్లోకాః ॥౧౦౦౦॥

